A Complete Dictionary
of
Ancient and Modern Hebrew
by
Eliezer Ben Yehuda
of Jerusalem

Dictionnaire complet
de la
Langue Hébraïque ancienne et moderne
par
Éliézer Ben Yehouda
à Jérusalem

Gesamtwörterbuch
der
alt- und neuhebräischen Sprache
von
Elieser Ben Jehuda
in Jerusalem

Jerusalem—Talpioth

Ben-Yehuda Hozaa-La'Or
Le zecher Eliezer Ben-Yehuda Ltd.
Publishers.

מלון הלשון העברית
הישנה והחדשה

חברו

אליעזר בן־יהודה

ירושלמי

כרך עשירי

סמל ההוצאה־לאור

ירושלים — תלפיות

בן־יהודה — הוצאה־לאור

לזכר אליעזר בן־יהודה

בערבון מוגבל.

דפוס רפאל חיים הכהן, רח׳ בצלאל, ירושלים

THESAURUS
TOTIUS HEBRAITATIS
ET VETERIS ET RECENTIORIS

AUCTORE

ELIESER BEN IEHŪDA

HIEROSOLYMITANO

VOL. X

HIEROSOLYMAE.
IN AEDIBUS BEN IEHUDAE
IN MEMORIAM ELIESER BEN IEHUDAE

מִלּוֹן הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית

הישנה והחדשה

כולל:

א) כל מלות הלשון העברית שבתנך, והמלות העבריות ומספר רב מיתר המלים שבתלמוד ומדרשים, וכל המלים שבספרי הפוסקים, המחקר, החכמות, הפיוטים, השירה והמליצה, עד ימינו אלה, וכמרכב המלות שנתחדשו בזמן האחרון, ומספר רב של מלים אשר יצר המחבר למושגים ישנים וחדשים, אשר לא מצא להם כלל מלים בספרותנו או שהמלים אשר מצא אינן מבועות במטבעת הלשון העברית.

ב) גדר כל מלה לכל משמעותיה, ותרגומה בגרמנית, צרפתית ואנגלית.

ג) עדיות ומשלים מכל הספרות, לכל פרטי משמעות המלה ולכל נוגה ולכל דרכי שמוש הלשון בה.

ד) מדרש מלים, בהערות, באו בו חקירות והגיות בדבר צורת המלות ומשקלן, מקור, פרושן ודיוק משמעתן, לפי דעות המסורה, המתרגמים והמדקדקים הקדמונים, והחקירות החדשות על פי דמיון ללשונות האחיות.

ה) השמות הנרדפים, ובמושגים כללים, המלות השיכות להם עפי דמיון ושתוף הרעיון למען יוכל אדם למצא המלה המבקשה גם אם איננה ידועה לו.

חברו

אליעזר בן־יהודה

ירושלמי

כרך עשירי

ירושלים

כ"ז להצהרת בלפור

רשימת ספרים

(נוספת *))

שהשתמשנו בהם בכרך זה

אוצר הכתובות הפניקיות, נ. סלושץ
אוצר המלים והניבים, צ. שרפשטין
אוצר המונחים הפלוסופיים, י. קלצקין
אוצר השירה והפיוט, י. דוידזון
ספר איוב, נ. ה. טורטשינר
בראשית רבתי, הוצ׳ ח. אלבק
גנזי שכטר
ריואן אלעזר הבבלי, הוצ׳ ח. ברודי
דקדוק לשון המשנה, מ. צ. סגל
מסכתות דרך ארץ, הוצ׳ מ. היגר
היכל רש״י, י. אבינרי
הירושלמי כפשוטו, ש. ליברמן
הסגלה, הוצ׳ מ. ז. חסידה
ידיעות המכון לחקר השירה העברית, שוק
כתבי אוגרית, ח. א. גינזברג
לשון חכמים, א. פורת
לשוננו
מבחר השירה העברית, ברודי־וינר
מבחר השירה העברית באיטליה, ח. שירמן
מדרש דברים רבה, הוצ׳ ש. ליברמן
מלון השפה העברית, י. גרזובסקי, כרך ג׳ ותוספת
מלון כל בו לחקלאות, י. ח. זגורודסקי
מלון קונקורדנציוני ללשון הפיוטים (חוברת לדוגמה), י. כנעני
מלחמות השם, סלמון בן ירוחם, הוצ׳ דודזון
ספר מנורת המאור לר״י אלנקאוה, הוצ׳ ה. ענעלאו
משנת רבי אליעזר או מדרש שלשים ושתים מדות, הוצ׳ ה. ענעלאו
סדור רב סעדיה גאון, דודזון־אסף־יואל
פיוטי ינאי, הוצ׳ מ. זולאי
פירוש הגאונים על סדר טהרות, הוצ׳ י. נ. אפשטין
פרוש מגילת רות לסלמון בן ירוחם, בספר הזכרון לפוזננסקי
פירושים וחדושים בירושלמי, ל. גינצבורג
קבץ על יד יא־יב
ספר הקצרת לרמב״ם, הוצ׳ ז. מונטנר
ספר הרקמה לר׳ יונה אבן ג׳נאח, מ. וילנסקי
שירי החל לרמב״ע, ח. ברודי
שירי תימן, הוצ׳ אידלזון־טורטשינר
שרידים מהגניזה, מ. צ. וויס
תוספות הערוך השלם לח. י. קהוט, ש. קרויס
תעודות לכיש, נ. ה. טורטשינר
תקנות קנדיאה, הרטום־קאסוטו
תרביץ, בעריכת י. נ. אפשטין
תשובות הגאונים, ש. אסף
Babylonisch-Assyrisches Glossar, C. Bezold
Die exegetische Terminologie der jüdischen Traditionsliteratur, W. Bacher
Die semitischen Fremdwörter im Griechischen, H. Lewy
Flora, E. Löw
HUCA III
Lexicon Syriacum, C. Brockelmann
Texts and studies, J. Mann

*) רשימת ספרים מלאה נמצאת בסוף כרך „המבוא הגדול" למלון. לוח ראשי תבות נמצא בתחלת הכרכים הקודמים.

לכבוד

הבריגדיר פ. ה. קיש

והחילים והחילות העברים —

שנפלו בשדה הקרב למען ישראל בארצו ובלשונו

ברגשי כבוד והערצה

משפחת המחבר

בסיום כרך זה עלי להביע חן-חן רב להנהלת ההסתדרות הציונית העולמית, לועד הפועל של „ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל", ולבאי־כחם ה"ה יצחק גרינבוים ודוד רמז, על העדוד הרוחני והעזרה החמרית שנתנו לי, ושהודות להם יכלתי להדפיס את הכרך הזה ולהמשיך בסיום המלון שכרכיו האחרונים יופיעו בזה אחר זה מדי שנה בשנה. להם אוכל לאמר: „העם המכיר טובה, יודה לכם".

מן הצדק היה להקדיש את הכרך הזה ל„הסתדרות", אך דעתה כדעתי, כי הנשיא לשעבר של „קרן-אמונים לזכר אליעזר בן-יהודה" — הבריגדיר פ. ה. קיש, והחילים והחילות העברים — שנפלו במלחמה זו, קודמים להקדשה ולהנצחה.

כמו-כן מביעה אני בהזדמנות זו את תודתי לעורך, הפרופ׳ נ. ה טורטשינר, על התמסרותו לרוח המפעל ועל שמרו בקדֻשה על עֶקְרוֹן המלמדים שעסקו, אחר מות בן-יהודה, בעריכת שלשת הכרכים הקודמים: לרדת למחשבתו של המחבר.

ירושלם–תלפיות

כ״ו בכסלו, כ״ז להצהרת בלפור.

חמדה בן־יהודה

הערה מאת העורך

עקר תכנו של כרך זה, שנערך על ידי, מיֻסד על כתב־ידו של המחבר, המכיל את המלים המקראיות (פרט לערכים: א. פֶּה, ב. פֶּה, פָּן, פֶּן, א. פָּנִים, ב. פָּנִים, ומן א. פָּקַד עד פַּרְתְּמִים), ועל החמר הרב מתוך תלמוד ומדרשים ומן הספרות המאחרת שנאסף ע"י המחבר ובהשגחתו. ואלו אני אחראי א) לערכים המקראיים הנזכרים לעיל, שלא היו בכ"י המחבר שבידנו, ב) לסדור החמר שאחר המקרא ולבאור המלים וההוראות החדשות על יסוד הנמוקים הנתנים בהערותי, ג) לכמה ערכים ולהוראות חדשות שנשאבו ממקורות או שהוצאו ממחקרי חכמים, שנתפרסמו אך אחרי שהלך המחבר מאתנו.

הערותי שמתחת לקו, המנמקות ומבארות את הגדרת המלים והשרשים והקובעות בזה את תחומי עבודתי, מסֻמנות בסוגרים מרבעים [ ] כדי להבדילן מהערותיו של המחבר, הבאות בלי סוגרים. לערכים אחדים בראשית הכרך השתמשנו גם בסדור ראשון ובמקצת הערות של עורך הכרכים ח—ט, פרופ' מ. צ. סגל, והערות אלו הושמו בסוגרים כפולים [[ ]].

מטרת העריכה היתה להשלים את מלונו של המחבר בכוונו וברוחו. ועל כן לא נכללו אף בכרך זה של המלון כל חדושי מלים של הדור האחרון, ואף לא כמה מלים המצויות אף במקורות הקדומים, שאינן עבריות באמת; וגם במקום שלא הוער על כך בפרוש, ידע הקורא, שמלים כאלה שהֻשמטו, לועזיות הן לדעתנו, ואף אם נבנתה מהן צורה עברית ממש, או במקום שאולי בכל זאת מלה עברית לפנינו, כללנו אותן, ויהי זה מספק. כמו כן הבאנו את דעת המחבר בכל מקום שמצאנו רמז לזה ביתר כתביו בדפוס ובכ"י. ואף לא נסינו וגם לא יכלנו להקיף ממש את כל החמר הרב באוצר הלשון העברית שנתגלה בדור האחרון, אך השתדלנו להשתמש בהופעות החשובות ביותר, ואף במלונים הגדולים והקטנים ובמחקרים היסודיים שנתפרסמו בשנים האחרונות.

כי יום ליום יביע אמר ולילה ללילה יחוה דעת. וזאת היתה אף דרך המחבר ללמד תמיד וללמד מכל אדם. ועדות לכך העתקה של מכתב מיד המחבר אל פרופ' מרגלית ז"ל בפילדלפיה, שנמצא בכתביו, ושנרמז עליו בהערה לערך פ, וזה גוף המכתב:

„חדר קכב בבית הספרים הכללי פה ניו יורק,
בחדש הרביעי להכרזת חרותנו על ידי אנגליה,
ר"ח ניסן תרע"ח.

לכבוד החכם הנעלה ד"ר מרגלית.

אדוני,

אני צריך למאור חכמתו להאיר עיני בשאלה קשה שאני מתלבט בה זה זמן מה. כתב אני עתה את ערך האות פ, ומבקש אני לברר את הברתה הקדומה של אות זו.

והנה ידוע הוא, כי השבעים העתיקו כמעט בכל מקום את האות פ באות φ ביונית והעתקת שם האות פ במגלת איכ' כמו"כ Φῆ ומלבד זה ידועה עדותו המפרשת של הירונימוס כי אין ליהודים קול האות π היונית זולת במלה אפדנו.

גם יוסף בן מתתיהו, מלבד השמות העברים שבאו כצורתם בתרגום השבעים שבהם אפשר לחשדו שהוא נגרר אחרי דרך העתקתם של השבעים, העתיק באות φ היונית האות פ גם בשמות שלא נזכרו בהתרגום היוני, בפרט חשוב בבחינה זו השם פְּרוּשִׁים, שהוא הזכירו הראשון והעתיק Φαρισαῖοι; אם כן, כך באמת היו מוציאים היהודים בזמנו של יוסף בירושלם. רק השם פסח העתיק יוסף πασχα לפי רב הנוסחאות, במקום φασ... של השבעים.

והנה רציתי לברר איך העתיק אות זו עקילס, ומה שמצאתי אני הוא שגם הוא העתיק האות פ בהאות φ היונ׳ באלה המלים: פרעה, פלשתים, מצפה, פענח, פי החירות פסגה, פתור, פרזונו, רצפה, פלתי, פרות, קרן הפוך, פנג, פלמוני, —

רק פשחור העתיק באות π ובהמלה אפדנו יש שנויי נוסחאות, קצת הספרי באות π כעדות הירונ׳ וקצתם באות φ.

והנה רצוני לשאל את אדוני, אם יודע הוא יותר העתקות של עקילס של האות פ? אולי הייתי צריך לפנות בזה יותר להאדון רידל [?צ״ל רידר], שמחקרו בתרגום עקילס שנתפרסם בהקבץ JQR באמת חשוב מאד. אך אין אני מכירו ולא הסתיע לי לבוא אתו במגע ומשא עד כה. אולי ירצה אדוני להיות המתוך בינינו.

ואולם, גם אדוני בודאי יוכל להאיר עיני בשאלה זו.

ואגב, הצע אציע לפניו קצת פקפוקים בענין זה שאני מתקשה בהם ומבקש מאדוני לעין בהם ולהודיעני דעתו.

בכלל, קצת קשה לחשב שבלשון העברית הקדומה היה רק הקול φ ולא π, אעפ״י שכך הדבר בערבית. ומה שעוד יותר תמוה הוא, שכנראה שבכנענית הקדומה היה להפך רק הקול π, ולא הקול φ, שהיונים הוסיפו בהאלפבית שלהם רק אחר כך. בדבר הברת האות π ביונ׳ כנראה אין ספק שמעולם היתה כמו פ. כך Blass.

אם הנוסחה של העתקת השם פסח אצל יוסף בהאות π היא אמתית, — ולזה יש קצת ראיה בקריאת השם של חג הפסח אצל לא יהודים, — איך העתיק עקילס השם הזה בהאות φ, ואיך העיד הירונ׳ כי אין להיהודים הקול π זולתי בהמלה אפדנו?״

ע״כ דברי בן־יהודה.

לא ידוע לנו אם נתקבלה תשובה למכתב זה, ואפילו אם הגיע לידי המְלֻמד הנ״ל. אבל עדות בו לשאיפתו הכבירה של המחבר לעמד על סוד השאלה החשובה הזאת, שגם אני, שנים רבות אחר כך, נסיתי למצא פתרון לה במחקר הנזכר בהערה הנ״ל.

בכל עבודתי באסוף החמר, בסדור המלים וההוראות ובבאור המקומות הקשים במקורות, נעזרתי עזרה חשובה ע״י שני מזכירי המערכת, ה״ה מ. מ ד ן וד. י א י ר. בקריאת ההגהה סיעו לנו מר דוד ז כ א י, שקרא את כל הערכים, דר׳ ח. פ ל א ו ם, שבדק ביחוד את התרגומים הלועזיים, ופרופ׳ דר׳ ג. ו י י ל, שהשוה הבאות מערבית. וגם הסתיענו בברור מנחים רפואיים בעצת הרופאים דר׳ מ. ז. מ ו נ ט נ ר ודר׳ י. ל. ר ו ק ח. לכֻלם נתונה תודתנו העמֻקה.

ירושלים, נר ב׳ של חנכה תשי״ד

נ. ה. טורטשינר

מִלּוֹן הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית

הַיְשָׁנָה וְהַחֲדָשָׁה

שער הפא

פ

פ, אות השבע עשרה[1]) באלף בית העברית, ושמה פא, עי' זה הערך.

היא אחת מאותיות בגד כפת, שיש להן שתי הברות, האחת יותר קשה, יותר דומה לקול אות בּ, והיא מסמנה בדגש בפנים, כזאת פּ, והיא פ דגושה. ויותר רפויה, יותר דומה ל־ב רפה, ומסמנה בקו משכב עליה, כזה פֿ, וגם בלי כל סמן, כזאת פ[2]);

פ

היא אחת מאותיות מנצפך, שיש להן שתי צורות האחת פ בראש תבה ובאמצע ומכנה פא כפופה, והצורה השניה, כזאת ף, ומכנה פא פשוטה, ארוכה.

היא אחת מאותיות השפתים. מתחלפת בעברית בעצמה עם ב, ו, וכמו"כ בין עברית ושאר הלשונות השמיות.

היא מאותיות השרשיות בלבד ואינה מצטרפת בשרשי הלשון העברית עם ב לדעת מנחם[1]).

---

[1]) [בכ"י המחבר רשום סימן להערה. כנראה רמז למגילת איכה פרקים ב, ג, וד, שבהם באה פא לפני עין והיא האות השש עשרה.]

[2]) הירונימוס מעתיק פ רק פעם אחת באות P והיא אפדנו Apedno (וזולתי קצת שע"פ), והעיר על זה: in isto tantum loco apud Hebraeos scribatur quidem Phe sed legatur Pe (ZAW 1884, 63).

השבעים: פרעה Φαραώ, פנחס Φινεές, פיכל Φιχώλ, הירונימוס אומר: notandum quod Pe literam Hebraeus sermo non habeat sed pro ea utatur Phe cujus vim graecum φ sonat. (שם).

והוא מעתיק עפ"ר ph, כמו שהוא מעתיק רֹב המלים היוניות הכתובות באות φ, או באות f, למשל פֶּרא fara, עפרון Efron, וכן בשמות המקומות בתחלת השם באות F, וכמו כן בסוף. גם פ דגושה בדגש חזק פעמים ph: בְּאַפּוֹ baaphpho, בַּפּוּךְ baphphuch, תְּפּוֹל tephphol (עי' Siegfried, ZAW, 4, 68) אבל רסע"ג אומר שהפה המורגשת מפרי בטנך

אינה אצל הערבים. ועוד שם: ויש לנו שלש אותיות שאינם למו והם הבית והגימל והפה וכו', עי' דלמן דקדוק הארמית הא"י, עמ' 67.

ואמר ר"ם לונזאנו: ולכן (מפני מה שאמר רבא כי צריך לשחות בין הכנף פתיל) הסכמתי בלבי שאנו טועין בקריאת הף' ואאמין שהקדמונים לא היו קורין אותה לעולם רפויה כמו שאנו עושין אך היה הפ' והף' אצלם שוה אין ביניהם הפרש (דרך חיים, פ דגושה ורפויה). [ור' מכתב המחבר המובא בהקדמת העורך. ועי' על זה: סגל, יסודי הפוניטיקה העברית, § 46, הערה; עמ' 95, הערה; טורטשינר, למבטא האותיות בגד כפת בתקופות לשוננו, לשוננו ח' עמ' 297 וכו'.]

[1]) [מפני קרבה זו של ההגאים ב—פ נשמטה הבית שלא נשמעה לפעמים לפני פא גם בכתב, כגון: והוא ישב פתח האהל (בראש' יח א) תי' בפתח, אליו פי

במספרים מסמנת אות פ מספר שמונים: בר קפרא אומר מהו מחספס לחם שהיה נטור ברמ"ת איברים כמנין אותיות מחספס מ' ארבעים ח' שמונה ס' ששים פ' שמונים ס' ששים הרי רמ"ת כנגד רמ"ת איברים שבאדם (תנחומא בובר, בשלח כב).—ואות ף שמנת מאות: חזור לך לאותיות הפשוטות ך פשוטה ת"ק מ"ם סתומה ת"ר נו"ן פשוטה ת"ש ף' פשוטה ת"ת ץ' פשוטה תת"ק (בראשית רבתי, אלבק, עמ' 5).

*פֵּא[1], ש"נ, מ"ר ״פֵּאִים, ״פֵּאִין, ״פֵּאוֹת *פִּיפִים, *פִּיפִין, — שם האות פ: ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח אמר ר' יוחנן צפוני' מופיע ונחות לו לאמרם וכו' ורבנן אמרין צד"י צופה פ"א פודה נו"ן נביא תי"ו תומיך (מד"ר בראש' ל). — ומ"ר: שלא יכתוב אלפין עיינין עיינין אלפין וכו' טיתין פיפין פיפין טיתין וכו' (שבת קד:).—ובסהמ"א: תשים לעומת האות הראשונה מן הבנין ההוא פ א ושים עין לעומת אות השנית (דונש, תשו' על רסע"ג 55). פ א כפופה לפי רוב הדעות היא כמין כף כפופה וכו' שראש הוו בתוך ה פ א ואינה נוגעת אלא במצח ה פ א למעלה לצד שמאל (ר"א די בלמש, מקנה אברם א). — ״פֵּא הפֹּעַל, האות הראשונה של השרש: ובא על פעלית בשבר ה פ א כמו אשר נתנו חתיתם (ר"י א"ת, הקדמה לריב"ג 69). וכבר בא הדמיון הזה בעין במקום ה פ א כמו ככר (שם 60). האות אשר היא תחלתם כמו שין שמר ואלף אמר נקראת פ א הפעל כי היא למול פ א פעל (ר"מ גיקטיליה). —ומ"ר: וכאשר הניעו העינין נמשכה הקמצות אשר היתה ב פ א י ן כאשר היא בקוף קשט אמרי אמת (ר"י א"ת, הקדמה לריב"ג 60). ואפשר שיהיה פתחות אלה ה פ א י ן בעבור שמקצתן אותיות גרוניות (שם 68). רוב ה פ א י ם ההן תבאנה בו נעות (שם 94). — ״וסמ': ודע כי רוב פ א י הפעלים הנבלעת הם נונין (שם, סה"ש לריב"ג, הקד' 6). שמנהג הלשון להפוך היודין אשר הם פ א י הפועלים ווין בנפעל (שם כלב).—״ועס כנ': הנפעל אשר מן הפעלים אשר פ א י ה ם גרוניות וכו' ויש שישיג הרפיות מה שתהיה מהם פ א ו אלף וכו' אך מה שיהיה מהנפעל פ א ו יוד תהפך היוד ברוב הפעלים ואו (שם, הקדמה 94). ואלה הם נחי הקצות ש פ א י ה ם אלף ולמדיהם הא (רד"ק, מכלול מדה"ש פו.). —ומ"ר ״פֵּאוֹת: ויש שתהיה קצת ה פ א ו ת הנבלעות [יוד] כמו הציב אשר הוא מן ויתיצב וכו' אלא שמצאתי במקרא פ א ו ת נבלעות ואין ראיה [אצלי] על אמתת מהותן, הנונין הנה אם יודין (ר"י א"ת, סה"ש לריב"ג, הקד' 6). —ואמר הפיטן: פ א פה של כבד פה וכבד לשון פץ תנה לי שיחה כי לכך נוצר הלשון (אהלל, יול' שבת לפני שבוע'). עין ערוך אין לכל דבריו פ א פוצחים הודו והדרו (אלף אמלל, רבי ושמתי ו:) — ואמר המשורר: וכסית פגם ה פ א במטלת אשר עשה לכל סלת פסלת (רבי שלמה פרבינא הזהב, כהנא, 18). ו פ א פתח אוי הפה במלה אני לא אחריש זאת הקללה (שם).

פֹּא, — מלת הרמז למקום, כמו פֹּה: ואמר פה תבוא ולא הפיף ופֹא ישית בגאון גליך (איוב לח יא).

פ"א, ר"ת פירוש אחר, פרק אחר, פעם אחת.

פאה, ממנו פֵּאָה, פְּאָה.

פֵּאָה[1], ש"נ, סמ' פְּאַת, מ"ר פֵּאֹת, מ"ז סמ' פַּאתֵי,— א) פְּאַת דבר, קצהו, בליטה בֹּלֶטֶת ממנו, : (² Seite, Ecke; côté, coin; side, corner ועשית לו (להשלחן) ארבע טבעת זהב ונתת את הטבעת על על ארבע הַפֵּאֹת אשר לארבע רגליו (שמות כה כו). ויתן את הטבעת על ארבע הַפֵּאֹת אשר לארבע רגליו (שם לז יג).—ובסהמ"א: כשהספסל או הנסר או הגשיש או הכלונס יושבות מד' פ י א ו ת על גבי קרקע ואינן מטרפין ולא מתנענעין ולא מתנדנדין (ערוך

קראתי (תהל' סו יז) ת' בפי, וכן יש לפרש גם בירמי' ב כג—כד בכרה קלה מְשָׂרֶכֶת דרכיה פֶּרֶה למד מדבר: בכרה קלה ה מ ק ש ר ת את דרכיה פּפֶרְא לְמֻד מדבר, כלו' הרודפת אחרי מי שאינו בן מינה. וכן בשירת דבורה (שופט' ה ז) חדלו פ ר ז ו ן בישראל, פירושו: חדלו ב פ ר ז ו ן, חדלו לשבת בפרזון].

[1]) עי' גם ערך פֵּה. רסע"ג בפרוש יצירה נקד פֵּי, פֵּי.

---

[1]) [בארמ' פאתא ובערב' פֵּאה a) גדוד, ובאגרות פאת, ויש מחברים גם האשור' פַּת וגם פּוּת, קצה, גבול, ואכן מלה זו כתובה בלשון זו גם פַּט (או פַּד)].

[2]) [ראה גם ערך פָּת].

a) فِئَة

ערך מגר). מכבש פריש״א שני לווחים ארוכים וכבדים וסודרין בגדים על התחתון ומורידין העליון עליו וכובשי׳ את הבגדים ע״י יתידות שיש עמודים קבועים מנוקבים בארבע הפיאות של התחתונות והעליונה מנוקבת וכו׳ (רמ״י, שבת קמא.). — ואמר המשורר: ודגים נפרדים בשתי פאות במחות אלה מזה ואלה מזה (דיואן לראב״ע, אגר, דף 146). זעף אל בלל לשונם ויפץ כל איש לפאות (שם 233). אל נקרא בשם אותות שלשה יסוד תושיה בם נבראו הפאות ומעלה עם תחתיה (שם 123). אם גאו מי צרות וחמו גלי תלאות והקיפוני תשאות מארבע הפאות (ר״י אבן גיאת, יום לכו לעדי, שער השיר, 18). —פאת הראש, שערות פלטות ויוצאות מחוץ לשאר השערות של הראש אצל האזן ויורדות על הלחי: לא תקפו פאת ראשכם (ויקר׳ יט כז). — קצוץ פאה, כנוי לקצת בני קדם: ועל בני עמון ועל מואב ועל כל קצוצי פאה היושבים במדבר (ירמ׳ ט כה). את דדן ואת תימא ואת בוז ואת כל קצוצי פאה ואת כל מלכי ערב (שם כה כג–כד). —פאת הזקן, השערות הצמחות מהלחיים ובפרט מקצה הלחי התחתון והוא מה שנקרא אח״כ זקן סתם: ולא תשחית את פאת זקנך (ויקר׳ יט כז). לא יקרחה קרחה בראשם ופאת זקנם לא יגלחו (שם כא ה). — ובתלמ׳: הקורח קרחה בראשו והמקיף פאת ראשו והמשחית פאת זקנו וכו׳ חייב (מכות ג ה). פאת ראשו סוף ראשו ואיזהו סוף ראשו זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו (שם גמר׳ כ:). — ובסהמ״א: שראה בנים קטנים מגולחים ראשיהם עם פיאותיהם, (תוספ׳ נזיר כז:, ד״ה ודידך). והא דכתיב וגילח כל שערו נוקי בנמרטו פאותיו (שם כח.) —*פאה נכרית, קליעה של שער תלוש שאדם שם על ראשו לכסות קרחתו או לשם קשוט, או שאשה מכסה בה את שערותיה, Perücke; perruque; wig: כל שהוא תושב בשיער נקרא פיאה (ר׳ אבהו, ירוש׳ שבת ו א). יוצאה אשה בחוטי שער וכו׳ בכבול ובפיאה נכרית לחצר וכו׳ (שבת ו ה). ות״ק אמר לך אפשר בפאה נכרית ור״מ סבר בפאה נכרית איידי דזוהמא לא ניחא לית (נזיר כח:). —ובסהמ״א: לא תצא אשה בקטלא שבצוארה וכו׳ ולא בפאה של שיער שמנחת על ראשה (רמב״ם, שבת יט ז). — *ובהשאלה, קליעת ענפים ושריגים כעין קליעת פאה נכרית: היו קנים מדוקרנים

עושה אותן פיאה מלמעלה (ר׳ יוסי, תוספת׳ כלא׳ ד ה). פיאה אינה מצלת מרוח אחת עד שתהא מגופפת מד׳ רוחותיה (ירוש׳ שם ד א). פיאה מצלת בסוכה (ר׳ זעירא, שם) פאה מותרת לענין כלאים אבל לא לשבת (ר׳ יהודה בר׳ חנינא, עירובי׳ יא:). — פאת שדה, קצהו: ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך לקצר (ויקר׳ יט ט). —וכתו״מ בלא מלת שדה: אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים וכו׳ (פאה א א). אין פוחתין לפאה מששים ואע״פ שאמרו אין לפאה שיעור הכל לפי גודל השדה (שם ב) ואין פאה אלא מחמת הכילוי, ואין פאה אלא שיש לה שם ואין פאה אלא בסוף (ספרא קדושים פרק א). —ומ״כ: הזורע את שדהו שני מיני חטים עשאן גורן אחת נותן פאה אחת שתי גרנות נותן שתי פאות (פאה ב ה). —ובסהמ״א: וכן פאת הכרם והאילנות ניתנת במחובר לקרקע והעניים בוזזין אותה בידם (רמב״ם, מתנות עניים ב טו). —ואמר הפיטן: ותשמוט משאות ושכחה עם פאות בשדה ותבואות ועוללות מבצירים (ר״י בר רלוגן, אזהרות, לב.). לא תפאר זיתך ולא תכלה פאתך ולא תונה עמיתך במקח ודברים (שם לט). —*ובהשאלה, השיור מן המאכל שמשאירים לשמש: רבי שמא לא הנחת פאה בראשונים ולא כך אמרו חכמים אין משיירין פאה בקערה (ר׳ יהושע בן חנניה, עירובי׳ נג:). — ובסהמ״א בהשאלה: כל החכמות הנמצאות ביד חכמי האומות הם לקט ופיאה שתניחו להם חכמינו (ר״מ אלדבי, ש״א א). — פאת מטה: כאשר יציל הרעה מפי הארי שתי כרעים או בדל אזן כן ינצלו בני ישראל הישבים בשמרון בפאת מטה [1]) ובדמשק ערש (עמוס ג יב) — ב) פאת מזרח, פאת צפון וכו׳, צד מזרח צד צפון וכו׳: עשרים קרש לפאת נגבה תימנה וכו׳ ולצלע המשכן השנית לפאת צפון עשרים קרש (שמו׳ כו יח—כ). ועשית את חצר המשכן לפאת נגב תימנה קלעים וכו׳ מאה באמה ארך לפאה האחת (שם כז ט). ורחב החצר לפאת ים קלעים חמשים אמה וכו׳ ורחב החצר לפאת קדמה מזרחה חמשים אמה (שם שם יב–יג). והיה לכם פאת נגב ממדבר צן על ידי אדום (במדי׳ לד ג). ומדתם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה

---

1) כך לפי נוסח׳ המסורה, אך אולי נשתבשה?

ואת פאת נגב אלפים באמה ואת פאת ים אלפים באמה ואת פאת צפון אלפים באמה והעיר בתוך (שם לה ה). וגבול לפאת צפונה מלשון הים מקצה הירדן (יהוש' יח ה). ותאר הגבול ונסב לפאת ים נגבה וכו' ואת פאת ים ופאת נגבה מקצה קרית יערים (שם יח יד–יט). והירדן יגבול אתו לפאת קדמה (שם כ). והבנין אשר על פני הגזרה פאת דרך הים רחב שבעים אמה (יחז' מא יב). ואל פני אחזת העיר מפאת ים ימה ומפאת קדמה קדימה (שם מה ז). וזה גבול הארץ לפאת צפונה וכו' ופאת קדים מבין חורן וכו' ואת פאת קדימה ופאת נגב תימנה מתמר (שם מז יח–יט). והיו לו פאת קדים הים דן אחד ועל גבול דן מפאת קדים עד פאת ימה אשר אחד (שם מח א–ג). —ובסהמ"א: ויצא שמעון למלחמה לקראת אנטיוכוס וכל בניו עמו וילך הוא מהפאה האחת ובניו מהפאה האחרת למען יהיה אנטיוכוס עם גדודיו ביניהם (יוסיפון פרק כז, פרנקפ'). אמרתי אפאיהם אמרתי אורה אותם בפיאות (לקו"ק קעג). בכמו המקומות האלה וזולתם יצטרך האדם אל בעלי הגרסא ואנשי הקבלה אשר נעדרו ממנו בפאה הזאת (ר"י א"ת, הקדמה לריב"ג, 197). שהאידים עולים מפאתי צפון ודרום זהו מקצה הארץ הפאות הרחוקות מן הישוב (רד"ק, ירמי' י יג). וידוע כי לחמשה הכוכבים וכו' אע"פ שאידיהם מפוזרים בכל הפאות לא יתנועעו ב"א מצד אחד (אבי הרלב"ג, שער השמים א ה ט). — פאת פניו: ואם מפאת פניו ימרט ראשו וכו' (ויקר' יג מא). — ובחכמת השעור: שהגשר כאשר יוגדר תהיה לו ו' פינות והם האורך והרוחב והעומק ולהם ב' פאות (פי' ספ' יצירה לאבוסהל, מה). האורך קו בין שתי נקודות והרוחב שני קוים והנה זה שטח והנה בגוף יש לו שש פאות (ראב"ע, יסוד מורא יא). גבול גוף שלשה האורך ורוחב ועומק ומאלה יצאו הששה פאות (הוא, ספ' השם ד, קבול' קונטרס'). ונקרא חודו של עבר והוא הקו החצון המתפשט על פני כולו פאת (קאנט) וכשיהי' העבר מרוב' יהיו לו ד' פאות שהם ד' קווים הסוגרים אותו (רש"ס, יריעות שלמה א ג, פתיח' לד :). — ˚ובחכמת המספר, המספר שבצד מספר אחר בסדר המספרים לפניו ולאחריו, Nebenziffer: שכל מספר הוא מחצית ב' פאותיו תקבצנה ומחצות פאות פאותיו ופאות פאות פאותיו וכו' (פי' ספ' יצירה לאבוסהל, כה). והאחד קדמון לבדו וכל חשבון מתחדש בעבורו והוא יעשה בפאה אחת מה שיעשה כל חשבון בשתי פאותיו כי שנים לחשבון שלשה הפאת האחת אשר לפניו וארבעה הפאה האחרת שהיא אחריו ושתי הפאות המתוברות ששה שהוא כפל שלשה (ראב"ע, ספ' המספר 3 12). שכל מספר הנה הוא חצי שתי פאותיו (כל מלאכת ההגיון ל, ה :). — והוא (האחד) יעשה בפאה אחת מה שיעשה כל חשבון בשתי פאות (ראב"ע, ספר האחד). — ובהשאלה, על אדם יחיד בדורו: אדוני יעשה בפאה אחת מה שעושים אחרים בשתי פאות (ריב"ם, סו"ת קפא). — ואמר המליץ: הגם תובל הנקם לפאה מלכות הזאב ותובל לחרפות כמכת זאב ביקב זאב (סעדיאכה 50). פאת עולם יאחז שיר נבונים ונביא מבלי ציים ואיים (תמנ"ע, המרכים י טו). מפאת אפלתה לא נבקע שחר וליום גלותה לא היה מחר (הוא, דות נפש נכאה, שער הסיר 77). — ובהשאלה, צד של ענין: שהשואל חייב לידע על אי זו פאת ישאלוהו מן אלו ה' דברים (ר"כ הקראי, לק"ק, נספח 12). יש לתשובה פאת חוב ופאת חיוב פאת חיוב מדרך דעת להפיל גמול הרע ופאת חוב מדרך התורה (ר"א בן אליהו הקראי, ע"ח קיג). בעניני המצות התיריות בין בחיוב בין באזהרה בשלא נשכיל בהם מצד עצמם פאת יופי ופאת רוע נאמר כי הם נתחייבו מצד היות החובות הצלחה בדין והאזהרות מצד היותם שיחות בדין (הוא, ג"ע מילה ז). ולא יצא זה הדבר אם לנפשו לפי שהוא מדרך האליל כי מן החוב שיהיה בפיאות בלם בעת אחד (ישועה בן יהודה, LWJ Bericht 18, ע' 29). —˚מפאת פלוני או מפאת דבר, מפני, מסבת, מצד פלוני או דבר: ומזה הדרך יוכל המשכיל לדעת האחד מפאת שהכל בו הוא דבק רק מפאת הטוב כולו אין כח בנברא לדעתו (ראב"ע, יסוד מורא יב). וכמו שהצורה בעלת המראים אין לה מונע לחראות בברול אשר עלתה עליו חלודה אלא הדבר המבדיל הוא מפאת הברזל וכו' כן ראוי לך שתאמין שהדבר הוא מפאתך ולא מפאת הרחמים האלהיים (אבן חסדאי, תרגו' מאזני צדק לאלגזלי 36). יש לדעת כי האפן בחיובה (של תפלה) מפאת הדעת ומפאת המשמע ואמנם חיובה מפאת הדעת הוא מפני חיוב הוראת המנעים שיתחייב עלינו להודות ולשבח

למי שיקדים לנו כל טובה (גן עדן, ענין הפלה, פסיס' סע.). והישרה האמתית לאמונותיה זו היא הבחינה האחת מ פ א ת התורה (ר"י אברבנאל, מפעלי אלה' א ד). כלם נבראו ונתחדשו בכללותם אבל שלא נתהוו מלא דבר כי אם מחמר קדום כי היה אצלם התהוות הדבר מלא דבר נמנע מ פ א ת עצמו (שם ב ג). וכמו בתואר פניהם כן גם בתכונת רוחם איש מרעהו יפרדו אם מ פ א ת הרכבת מזגם הטבעי ואם מ פ א ת חינוכם המוסרי (שמשון בלוך, שבילי עולם, הקדי 8). —ג) ונ"ז סמי: דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פַּאֲתֵי [1] מואב וקרקר כל בני שת (במדבי כד יז).—ואמר בן סירא: השבת ראש פ א ת י אויב האומר אין זולתי (ב"ס גבי׳ לג יב). —ובסהמ"א: על כי יזמו רע ותחשבנה שרירותם להזהר מאל שדי פן יפיצם בכל פ א ת י ארץ (רסע"ג, האגרון, הסקד' העברית כב). – ואמר הפיטן: פרזוני כנען רגזו וחלו פ א ת י מואב ברעד חלחלו פחתי אלופי אדום אז נבהלו (אתה האלה, יוצ׳ ז׳ פסח, מחזי איטלי א קכ:)—ואמר המשורר: למדד וכו' פרשה זרת אם נעצרו מרכבות שמש ואם פ א ת י קדים סגרות ואם דרכה מסגרת (ר"י הלוי, עין נדיבה, סעה"ם 98). —פַּאֲתֵי הראש: שלא להקיף פ א ת י הראש שנא׳ לא תקיפו פאת ראשכם (ר"א הלוי מברצלונה, ספ' החנוך רנא). — ובשמוש מיוחד: ותתן להם ממלכות ועממים ותחלקם לְפֵאָה [2] ויירשו את ארץ סיחון ואת ארץ מלך חשבון ואת ארץ עוג מלך הבשן (נחמ' ט כב).

פָּאָה[3], קל לא נמצא.

—הפע', הִפְאָה עתי' כבי רב' אַפְאֵיהֶם, — הפאה את פלוני, דחהו לפאה רחוקה, הִפְאָם, פִּזְּרָם לפאות רחוקות, : versprengen ; disperser ; to disperse

אמרתי אַפְאֵיהֶם[1]) אשביתה מאנוש זכרם (דברי לב כו–כז).—ואמר הפיטן: חסדך הראה לעם דל ונכאה נדחו קבץ ואויביו ה פ א ה (כמוס כזלו עיני, סני וחמשי, סרע"ג א, כא.), סמוך דך ונכאה וצריו ה פ א ה (שעה, פיוט קדם מנחת יו"כ, מנהג אויגנון).

---

[1]) [לפי רב המדקדקים וגם ריב"ג סמי' רבי מן פַּאתַיִם וז"ל: הוא סמוך פאתים על משקל שנתים [אם] שיהיה לשון משנה (= זוגי) או שיהיה קבוץ (=רבוי) (השרשים, פאה)].

[2]) [פירש"י: לצד זוית אחת מוחלקים בלי להתערב עם גויי הארצות. וגם ראב"ע פירשו מלי פאה במשמ' קצות הארץ.] א. ש. יהודה (ZA 16, 271) מפרש במשמ' פֵּאָה הערבי, במשמ' גדוד, וכאן במשמ' שבט. [ונראה לפרש לי חבל ונחלה, ועי' ב. פֶּה.]

[3]) עי' הערה לקמן.

[1]) כן כנוסח' המסורה, ואין ספק בדבר כי כך כבר היתה נוסחה זו קבועה בימי ראשוני התנאים, כיון שבספרי נדרשה מלה זו כאילו היו כאן שלש תיבות: אף אי הם, אמרתי באפי איה הם. וכבר תרגמו השבע' במש' פזור διασπερῶ. אונק' תרגם בענין כעס, מלשון אף: יחול רוגזו עליהון. ובספר תורה שבכנסית אסוירוס ברומא בין שאר השנויים הרבים שנמצאו בו, כתוב: אמרתי א ף א י ה ם (ברא' רבתי, אלבק ע' 212). ועי' במאמרו של א. אפשטין בס' זכרון לחבולסון, 49. וכבר הביא דונש (תשו' 174 על רסע"ג), שכך פרש גם רסע"ג, וז"ל: ואמר בפירוש א פ א י ה ם שהוא מלשון אף, ע"כ. אך בתרגום התורה של רסע"ג דפ' קונסט' וכמו"כ כ"י שביד היהודים התימנים כתוב: ולקד קלת אתקצאהם, והוא קצי בערב' שהוא כמו קצה בעבר' וכך גם ריב"ג, וז"ל: פמעני אפאיהם אקציהם מן מעני אלקצי אי אבעדהם כדילב קאל אלעבראניון אפאיהם מן מעני פאה ומן כלאם אלערב איצ'א אפק אל רגיל אפקא אד'א דהב פי אפאק אלארצ' פאשתקוא מן אלאפם פעלא כמה אשתקה אלעבראניון מן פאה, ע"כ, ובעברי: וענין אפאיהם בערב' אקציהם (ארחיקם להקצה) מענין קצי בערב' (קצה בעבר') ובלשון הערבי כמו כן אפק אלרג'ל אפקא כשהלך לאפק הארץ וגזרו מן אפק פעל כמו שגזרו העברים מן פאה.—וכעין זה רש"י, וז"ל: אמרתי בלבי אפאה אותם ויש לפרש אפאיהם אשיתם פאה להשליכם מעלי הפקר ודוגמתו מצינו בעבר' ותתן להם ארץ שבעה גוים (? לא כך הנוסח' בעזרא כ"א גוים ועממים) ותחלקם לפאה להפקר וכן חבר מנחם, ע"כ, ואח"כ משיג על אונק'. — דברי מנחם במחברת, אף: והשוו הפותרים אף לאפאיהם והעמידו אפאיהם מגזרת אף ונראית המלה כי אינה פתורה כדת ולא דרושה כמשפט האותיות כי סברו הפותרים כי האלף יסוד במלה ואין כה דת המלים וכו' נכון להיות אפאיהם מן פאה וכו' וכה יהי פתרונו אפאיהם אזרה אותם בגוים ואפאה אותם לכל רוח וגם יתכן להיות אפאיהם אשימם פאת פני וילכו ויתמו, ע"כ. [א. ש. יהודה במקום הנ"ל ב ZA מחברו עם הערב' פַאַה הנ"ל: אפורם לשבטים קטנים. ושאר החדשים מחברים אותו עם הערב' פַאַא, פַאַי a) ובסבא' פעי, בקע, ועי' גם ראב"ע]. [ובערבית דרומית נמצא בנין שפעל, ש פ א י בהוראת כלה, השמיד].

a) فأى

— ואמר המשורר: ומקרה הנראה במחנך הפאה וצורך לא יראה בך ערות דברים (רסע"ג, אזהרות יוס ג). ומן ירוץ להפאות אותו בכל פאות (רמב"ע, המרפיס, מוסף יו"כ, ספרל). חוק לב ידאה כעוף ולישעך ידאה וזכה חטאיו והפאה לכל צד ומשנאיו כלה (הוא, מתי אויבנו, דיואן כלם, כ"י בודלי). ובחדרי לבי החביאני אכן היום אל כל צד הפאני (שם רמג). ותעלה שמש עלי חוג היקר לקפוץ ידי אפל אשר יפאנו האיש אשר ישא עמל ימים ורוב רעם נדודיהם להצביאנו (הוא, על אף). מנוה השלום הפאה גורי שחלים נאספים לטרף השה דלת רחלים (כ"י הלוי, כס אסר). עד הניאוני התלאות המניאות והפאוני בכל פאות ההוות המפאות (כ"י מכיזי, הסכי טז). אשום לבבי להדף צבאות חטאי בחיל יושר ואפאיהם כי טוב זמן יכלה והוד שרים יסוף ואי עשרם ואף איהם (הוא, ענק, אות ח). והפאוני (אלהים) והרחיק את נדודי (בתי הנפש והלחשים, כ"י פריז). — ובמשמ' הפנה וסבב אל פאה אחרת, abwenden; détourner; to divert: ואספסיאנום הפאה אותם (את המים) אל פאה אשר לנגד העיר (יוסיפון פרק פ, פרנקפ').

— הפעי', הפאה, רק בינ', מפאה, מופאה, — שנמצא בפאה, בפנה רחוקה, entlegen; éloigné, isolé; out of the way: והמרגיש בשתן (במטה) והוא חולם שהוא יפגע במקום מהמקומות שישתין בו ויורגל בזה כאלו יהיה המקום ההוא נמצא או כאלו יעבור מעבר שומם ומופאה פי' מלשון פאה או בישימון דרך (קאנון, ג יע ב י).

— התפ', התפאה, הפנה את עצמו לצד אחר, sich abwenden, abgehen; s'écarter; to turn away: וירם אליו קנטור אבן גדולה בשתי ידיו וישליכנה ויפילנה על איארם וירץ איארם ויסר מתחתיו ויתפאה וימלט ותפל על רעהו וימת (יוסיפון, פרק סג, פרנקפורט).

פָּאוּר, ח"ז, רק מ"ר פאורים, בינ' פעו' מן א. פאר, כמו מפאר, ואמר הפיטן: פאורים לשם יום פאר לאיום צווי קיחתם היום צחצוח בזה ראשון יום (כ"א הקליר, איתני במיל, יוצ' א סוכות). לבנים עט וקדש פלוסים ערכם מנים שמונה עשר פאורים לשרת בם למלך הכבוד (ר' משולם בן קלונימוס, אמיץ כח, עבודה ליו"כ).

א. **פֵּאוּר**, פיאור, ש"ז, שה"פ מן א. פאר ואמר הפיטן: פאור ענוד כלילי, לבדני כתרני והכלילי (מחזו' איטל' ח"א קד.) — ובדקדוק, במשמ' לתפארת הלשון: ושחפץ מ' ר' סעדיה פיאור בהא בהכנסת בי הי ו' כ' ל' מ' ש' עליה כאמרך בבית להנחותם בדרך וכן ה' בהשמים (דונש, תשו' על רסע"ג 105). אבל קמצות החית אין לה פנים אצלי זולת רצונם לפאר המלה והרבה עושין זה ברב האותיות הגרוניות אשר הם דבקות לתנועה באמרם החרב נחרבו המלכים בפאור[1]) החת בקמץ חטף (כ"י א"ת, שה"פ לריב"ג, חדל). ובמלאכיו ישים תהלה על משקל ותעל צחנתו והקמצות בו לפאור ואיפשר שתהיה תה"א נוספת (שם, תסל).

ב. **פֵּאוּר**, ש"ז, שה"פ מן ב. פאר, לקט פרות שנשארו אחרי החביטה, Nachlese; glanage; gleaning, ואמר הפיטן: נחלתך שחרות מצוען יצאת לילה ללילה מגידים לבן בפיאה פרט ולקט פיאור שכחת ועוללות לך מכבדים (רסע"ג, אזהרות, קובץ מעשי ידי גאוני קדמונ' 40).

א. **פאר**[2]), ממנו פָּאוּר, א. פֵּאוּר, א. פֵּאֵר, א. פְּאֵר, פָּארוּר (?), תִּפְאָרָה, תִּפְאֶרֶת.

ב. **פאר**, ממנו ב. פֵּאוּר, ב. פֵּאֵר, פֹּארָה, פֻּארָה.

ג. **פאר**, ממנו ב. פְּאֵר.

א. **פָּאַר**, קל לא נמצא במקורות הקדומים, ועי' פָּאוּר.

— פעי', פֵּאֵר, אֲפָאֵר, יְפָאֵר, פֵּאֲרָךְ, — פאר דבר, קשט ויפה את הדבר מאד, zieren, schmücken; embellir; to beautify: כל צאן קדר יקבצו לך וכו' יעלו על רצון מזבחי ובית תפארתי אֲפָאֵר (ישעי' ס ז). כבוד הלבנון אליך יבוא ברוש תדהר ותאשור יחדו לְפָאֵר מקום מקדשי ומקום רגלי אכבד (שם שם יג). ברוך יי' אלהי אבתינו אשר נתן כזאת בלב המלך לְפָאֵר את בית יי' אשר בירושלם (עזר' ז כז). — פאר את פלוני נתן לו כבוד ויקר: וגוי לא ידעוך אליך ירוצו למען יי' אלהיך ולקדוש ישראל כי פֵאֲרָךְ (ישעי' נה ה).

---

1) [בערב' בתפח'ים a).]

2) [פָּרַת (Etymol. Stud. 21) מחברו עם הערב' פח'ר b), התפאר, בסבא' פחר, תבשיט.]

---

a) بتفخيم b) فخر

—ובהשאלה, פארו בישועת וכרום': כי רוצה יי' בעמו יפאר ענוים בישועה (תהל' קמט ד). —ובתו"מ: במשמ' נתן שבח: preisen, rühmen; glorifier; to glorify, לפיכך אנחנו חיביין להודות להלל ולשבח לפאר לרומם וכו' למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו (פסח' י ה). אמר להם (משה לישראל) אתם תהיו מפארים ומרוממים ונותנין שיר ושבח וגדולה ותפארת למי שהמלחמות שלו (מכי' בשלח ג). כל מה שאתה יכול לשבח את ישראל לפני שבח לפארו פארו (פסיק' דר"כ, שקלים, יז:). —ובספהמ"א, בהוראות הנ"ל: ומצוה מן המובחר לחזק את הבנין ולהגביהו כפי כח הציבור וכו' ומפארין אותו ומייפין כפי כחן (רמב"ם, ביה"ב א יח). איש אשר אפאר הספר בשמו ויהיה חתום בחותמו (ר"י חריזי, תחכ' הקדי'). ואם החזיר' (את אבידת הכנעני) לקדש את השם כדי שיפארו את ישראל וידעו שהם בעלי אמונה הרי זה משובח (טו"ע חו"מ, אבידה רסו). — ואמר הפיטן: ספרו עזו פארוהו צבאיו קדשוהו רוממהו (אל נא, קרובות לד' פרשי' ולשלש רגלים). —*ועל בגד ההולם את הלובש אותו: ולבש מלך אחד לבוש חדש ולא פארהו (ר"י זבארה, ס' שעשועים, דודזון, 67). —*ובדקדוק, במשמ' שנה בנקוד לתפארת הקריאה: "כי מאיש לקחה זאת והיתה הקוף ראויה להיות דגושה והקלו אותה ופארוה כמנהגם ברב האותיות (ר"י א"ת, ספ"ש לריב"ג, לקח).

—התפ', התפאר, אתפאר, יתפאר, -אר, — א) התפאר על פלוני, שאל מפלוני דבר קשה לעשותו, שאינו מאמין שפלוני יעשהו: ויאמר משה לפרעה התפאר[1] עלי למתי אעתיר לך ולעבדיך ולעמך להכרית הצפרדעים ממך ומבתיך (שמות ח ה). —ב) התפאר על פלוני, הלל ושבח את עצמו בדבר והתגדל בו ואמר שהוא עשהו

[1]) [במקום זה וכן בישעי' י, טו הבינו המדקדקים בימי הבינים את הפעל התפאר בהוראת גזור וז"ל ריב"ג בס' השרשים: התפאר עלי גזור מתי תרצה וממנו היתפאר הגרזן על החוצב בו ענינו היגזור עליו דבר או ישאל ממנו דבר וכו', וכן משתמש בפעל זה ר' שמואל בנבנשתי בתרג' ספר הקצרת להרמב"ם (הוצ' ז. מונטנר), בראש ההקדמה: שאלני אדוננו... והתפאר (=וגזור) עלי שאכתוב מעט מן המסעדים וכו'. ע"כ. ואולם כנראה אין התפאר זה אלא לשון „פור הוא הגורל" (אסתר ג. ז) הבא לקבוע „מיום ליום ומחדש לחדש", „למתי אעתיר לך". ויחס פור אל פאר מצד הלשון הוא כיחס בור אל באר.]

ולא פלוני, sich rühmen, prahlen; se vanter, se glorifier; to boast, glorify oneself: ויאמר יי' אל גדעון רב העם אשר אתך מתתי את מדין בידם פן יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי (שופטי' ז ב). היתפאר הגרזן על החצב בו אם יתגדל המשור על מניפו (ישעי' י טו). — התפאר בדבר, השתבח בהדבר, ראה לעצמו כבוד בדבר: כי גאל יי' את יעקב ובישראל יתפאר (שם מד כג). ואמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר (שם מט ג). נצר מטעי מעשה ידי להתפאר (שם ס כא). וקרא להם אילי הצדק מטע יי' להתפאר (שם סא ג). — ואמר בן סירא: אז ירד ונשא ידיו על כל קהל ישראל וברכת ייי בשפתיו ובשם ייי התפאר (ב"ס גני' נ כ). —ובמדרשי: לא תתפאר[1]) לעני מכאן אמרו וכו' (ספרי דברי רפד). א"ל הקב"ה למשה וכו' שאני עתיד להתפאר בהם (ר' יהודה בר סימון, מד"ר ויקר' ב). —ובספהמ"א: כי כבר ידע השם יתברך כי התורה תהיה גלויה ומפרסמת לכל העמים ועליה יבנו בענין בנינים עד שכבר הם מתפארים על האמנתה (אכסלמה אסתרוק, מדרשי התורה). וכמה נתפאר נחמיה בן חכליה מזה המוסר (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי, י יא). — ובמשמ' כמו פע': הוא שולח אליך השירה אשר תראנה ואם מעט יוסיף לך כהנה וכהנה עד אשר יראה בעיניו והנסיון יראנו ממי יתפאר השיר ממך או ממנו (עמנו' מחב' יג). — ובהשאלה: אבל (ההקדמה) הראשונה האומרת שיש שכל מחוץ נמצא בפועל שיחסו אל החושים יחס המוחש שבפועל אל החוש שבכח זו לא התפארה עדיין בנגלה ויש להסתפק בה ולומר אולי אינו כך (ר"ה מוירוכא, תגמו' הנפש א ו).

—פע', *פֹּאַר, — שפארו אותו, בינ' מפאר, מפואר, יפה: א"ל בת קיסר לרבי יהושע בן חנניה תורה מפוארה בכלי מכוער (נדרי' נ:). רוני רוני השיטה התנופפי ברוב הדרך המחושקת בריקמי זהב המהוללה בדביר ארמון ומפוארה בעדי עדיים (ר' ינאק נפחא, ע"ז כד:). —ובתפלה: המלך המרומם לבדו מאז המשבח והמפואר והמתנשא מימות עולם (המאיר, ברכת יוצר). —ובספהמ"א: הקנין המפואר שימצא במין האנושי הוא הנפש והצלחתה (ר"ה מוירוכא, תגמ' הנפש א). משמע שיש מקום אחד מפואר מאד ששמו גן

[1]) [כך בהוצ' רמא"ש ובדפ' אחרים. ס"א: תפאר.]

ששם מתפארת הנפש החסידה (שם ג ג).— ״ובדקדוק, תבה שנשתנתה צורתה לתפארת הלשון: ומן המפואר תגמולוהי וכו׳ ומן המפואר יצרנהו וארממנהו ומן המפואר בואו הניעמו והורידימו ענכימו (דונש, תשו׳ על רסע״ג, 110). — ומ״ר מְפֹאָרִים,־ין: ומן המפוארין כלהם ועיניהו רום ידיהו נשא (שם).— ״מנקד בנקודה שלא לפי הדקדוק לפאר הקריאה: נבהל להון איש רע עין, בינוני כי הוא קמוץ והבית מפואר בקמץ חטף (רד״ק ספ״ש, בהל). — ואמר הפיטן: ליל שמרים פאר עליון באמירות מכנף הארץ זמירות (מחיר, ליל שמורים, ערבי׳ ב׳ פסח).

—נִפע׳, ״נִפְאַר, — כמו פִּע׳, ואמר המשורר: שרי קדש אנשי מדות נכבדות ספיר גזרתם מה נפארו מה נהדרו ככוכבים במסלותם (עמנו׳, מחב׳ יב).

—הִפע׳, ״הִפְאִיר, — כמו פִּע׳: ואחרי אשר הפאיר הבורא את האדם באלה הכתרים (רי״ק, ספ׳ הגלוי, הקד׳).—ואמר המשורר: אשר ספר הפאיר ובו עין האיר ואת אחריו השאיר ברכה לדורים (תלמידי מנחם, תשו׳ על דונש, 9). חנון צלעו סלה ובשר תחתנה מלא והפאיר צורת כלה ויביאה אל האדם (רסב״ג, מי כמוך שכן). אתה הוא יי׳ לבדך הפארתני בשם כבודך, ותגמור עלי בהודך (דיואן לראב״ע, אגר 242, אל תבוא). ומאמר תמורה וכו׳ ועין הלב יאיר והשכל יפאיר והנפש ישאיר ותדור במעונים (מ״כ, שיר בשבח הספר לר׳ אשר קרשקש). ובהיותנו במצרים בתוך הגולה אותנו משם דלה דלה והפאירנו לעטרת ולכלילה (ר״מ אלדבי, ש״א, הקד׳).—ואמר הפיטן: קוץ המכאיב וסלון הממאיר רעלהו העלהו כרם להפאיר (שמעון בר יצחק, אויל, סליחי׳ ער״ה).

ב. **פָּאַר**, קל לא נמצא.

—פִּע׳, תְּפָאֵר, תְּפַאֵר[1]), — פֵּאֵר, חבט הזיתים אחריו, בדק בענפי חזית ולקט מה שנשאר עוד אחרי החביטה, nachlesen; glaner, grappiller; to glean: כי תחבט זיתך לא תְפַאֵר[2]) אחריך לגר ליתום ולאלמנה יהיה (דבר׳ כד כ).

א. ״**פְּאֵר**, ש״ז, כמו תפארת, קשוט, Pracht; magnificence; splendour, ואמר הפיטן: פאר וכבוד נותנים לשמו צהלה ורנה לזכר מלכותו (אל אדון, שחרי שבת). הוחבל גוינו ונפרע פארנו זבול מקדשנו חרב בעונינו (אתמול מכל עם, סרע״ג ב, קנו.). באשם נלהבים ובנחלתם נכוים ובפארם הם נאלמים (אוה נקרא, יוצ׳ שבת פרש׳ החדש). פאר אש דת כתב ידו נתנה משמי שפרה (ר״א ערלקי, אדון עולם, ספ׳ הפזמו׳, יד:). פאר שיר שבת חל פני משיבת וכו׳ ראיתי בספר אחד ישן נושן לאחד מן הקדמונים אשר את שמו לא אזכור עוד כי שם שר של שבת הוא פאר (ר״י רייפמאן, לקוטים, ציון תר״א, 164). — ואמר המשורר: פאר והוד חבש וישע אל לבש ולזרים כבש עשרה מבצרים (דונש אבן לברט, תשו׳ על מנחם, דעה לבי, שער השיר 4). הנחתי כעב עברה ואנחתי משמרה ושמחתי כטל הלך ועל ביתי פאר קרה[1]) (ר״ש הנגיד, אחי מוסר). —ומליצה, ״פַּאֲרֵי העמודים, Pyramiden; -es: כאשר בא אבי האבות אברהם מצרימה כבר ראה שם את פארי העמודים אשר נתפלא עליהם עוד היום (גוטלובר, ממלכים של פרנקל, 4).

ב. **פְּאֵר**[2]), ש״ז, פְּאֵרְךָ, מ״ר פְּאֵרִים, סמ׳ פַּאֲרֵי, כנ׳ פְּאֵרְכֶם, — כסוי הראש לאנשים ונשים, עשוי שש בד וכיוצא בזה, יחבשוהו על המגבעת, Turban: ואת המצנפת (לאהרן ובניו) שש ואת פַּאֲרֵי המגבעות שש (שמות לט כח). הנטפות (של בנות ציון) והשרות והרעלות הַפְּאֵרִים[3]) והצעדות והקשרים (ישעי׳ ג יט–כ)

---

[1]) כך רד״ק בפרושו. וכך בכ״י, אך בדפוס׳ אחדים בקמץ, ואמר רד״ק: וחוא פתח להבדיל הרעיון. [[עי׳ הערת גינצבורג.]]

[2]) בספרי אמרו: לא תפאר לעני אך זה בדרך דרש. אונק׳ תרגם: לא תפלי, במשמ׳ חפוש ובדיקה. רסע״ג: תסתקצה [(־תבדק), ומנחם פרש: כמו שבירה.]

ואמר ריב״ג: כלומר לא תלקט מה שנשאר בפארות וזה דומה למנהג הערב בלשונם, וכבר זכרנו שני הענינים האלה בספר התוספת וכו׳ ואשר יתכן אם כן לפרש בו אל תחפש אחריך כלומר אל תחפש לקבץ כל מה שתחבטת מן הזתים עד תכלית אבל תניח ממנו לעניים שארית. רש״י: לא תפאר לא תטול תפארתו ממנו. ראב״ע כמו ריב״ג. [[פרוש רש״י הוא של תנא דבי ר׳ ישמעאל (חולי׳ קלא.). וכעין זה גם תרגו׳ יוני אחד: στεφανώσεις ואולי הוא של עקילס. כמו ת״א תרג׳ הפש׳, וכעין זה ת״י: לא תבקרינון, תתבקרון.והשבע׳ והוולג׳ תרגמו כמו תְּפַנֶּה.]]

[1]) [[עי׳ הערת ר״ח ברודי.]]

[2]) רק בעבר׳ ולא נתברר מקורו. [[ויש שמבארים המלה כהפוך הגאים של אֵפֶר, דגמת שמלה—שלמה]].

[3]) בירושלמי שבת אמרו: הפארים כליליא כמה דאת אמר פארכם על ראשכם (ו ח).

לשום לאבלי ציון לתת להם פְּאֵר [1]) תחת אפר שמן ששון תחת אבל (שם סא ג). כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני כחתן יכהן [2]) פְּאֵר [3]) וככלה תעדה כליה (שם שם י). האנק דם מתים אבל לא תעשה פְּאֵרְךָ חבוש עליך וכו׳ ועשיתם כאשר עשיתי על שפם לא תעטו ולחם אנשים לא תאכלו וּפְאֵרֵכֶם על ראשיכם (יחז׳ כד יז–כג). —ובסהמ״א: כי משפט כל הנשים להתיפות לראות פניהם בכל בקר במראות נחושת או זכוכית לתקן הפארים שעל ראשיהם (רמב״ע, שמות לח ח).

פֹּארָה [4]), ש״נ, מ״ר פֹּארֹת, פֹּראוֹת, פְּראוֹת, ככ׳ פֹּראֹתָיו פֹּארֹתָו,—א) ענף, בפרט ענף גדול שסעיפים מסתעפים ממנו, Ast; branche; bough: ותהי לגפן ותעש בדים ותשלח פֹּארֹת [5]) (יחזק׳ יז ו). על כן גבהא קמתו (של הארז) מכל עצי השדה ותרבינה סרעפתיו ותארכנה פארתו [6]) ממים רבים בשלחו בסעפתיו קננו כל עוף השמים ותחת פֹּארֹתָיו ילדו כל חית השדה (שם לא ה). ברושים לא דמו אל סעפתיו וערמנים לא היו כְּפֹרֹאתָיו [7]) כל עץ בגן אלהים לא דמה אליו ביפיו (שם שם ח). ויכרתהו זרים וכו׳ ותשברנה פֹּראֹתָיו בכל אפיקי הארץ וכו׳ ואל פֹּראֹתָיו היו כל חית השדה (שם שם יב–יג). —ובסהמ״א: בתשובות הגאונים מצאתי העושה לולב צריך לשום בו שבעים פאורות שקורין רמייש [8]) (מחז׳ ויטרי 435). והזהר במאזני צדק אבני צדק ואיפת צדק והין צדק ועזיבת הלקט והעוללות והפארות והדומה לזה (ר״י א״ש, הכוזרי ג יא). וכאשר תשברנה הפארות ותהיינה קרוצות לארץ אז תצאנה הנשים לארות הפרי (רמב״ע, ספה יתר, 14). —ובהשאלה, כמו

[1]) ת״י כליל. קצת הקדמונים ראו במלה זו שם נרדף לתפארה, אך האפר שלאחריו מעיד עליו כי הכונה גם בפאר זה קשוט הראש.

[2]) אולי יְכַנֵּן, במשמ׳ כרך.

[3]) גם פה ראו רב הקדמונ׳ ש״נ של תפארה. רש״י: לבושי פאר. רד״ק: יגדיל פארו בלבושים נאים. וגם ראב״ע: שהוא מצטרך לפאר נפש.

[4]) עי׳ פְּאֹרָה.

[5]) כך ברב ספרי כ״י וקצת דפוס׳, וברב הדפוס׳ פְּראֹות,—ועי׳ רד״ק וש״נ.

[6]) כך הכתיב והקרי: פֹּארֹתָיו. ובס״א: פֹּארֹתָיו כתיב וקרי.

[7]) ס״א כפארתיו. ועי׳ המסורה ברד״ק.

[8]) [rameaux, ענפים.]

סעיף: והגיד השני מתחלק ממקום הקרוב ליציאתו בשני חלקים האחד עולה על גבהות הגוף ומתחלק שם לכמה פארות אל עצם הראש והוא נותן רוח חיים בקצה העליון מהאדם והחלק השני הולך ויורד עד שמגיע אל הרגלים ומתחלק לכמה פארות לתת לכל אבר ואבר מאיברי מחצית הגוף התחתון את החיים (ר״י בן עקנין, ספ׳ מוסר ה כא). ואולם תתחלק הידיעה בה לפארות רבות מפני שקצתם מורים על קצתם ועל כן תרבה החלוקה בה (ר״א בר חסדאי, מאזני צדק לאלגזלי ט). —ואמר הפיטן: פראת הסיר (האויב) התז נטישות (ר״י נג׳רה, זמירות לשבת ור״ח). — ב)* מיתר ונימה לכנור (?): המשתחוה לבהמה וכו׳ שוקיה מהו לחלילין בני מעיה מהו לפארות [1]) (רב פפא, ע״ז מז.).

פְּאֹרָה [2]), ש״נ, — עָנָף, בפרט ענף גדול שסעיפים מסתעפים ממנו, Ast; branche; bough: הנה האדון יי׳ צבאות מסעף פְּאֹרָה [3]) במערצה ורמי הקומה

[1]) [כך פרש רש״י. ס״א: פאורות. ובפרוש ר״ח ובכ״י מונכ׳, הגירסה: לכינורות; ועי׳ ד״ס הערה ה.]

[2]) עי׳ הערה לקמן.

[3]) כך כתוב ומנֻקד בהנסחת המסורה ואין ספק בדבר כי כך היה הכתיב כבר בימי תרג׳ השבעי׳ של ישע׳, כי בתרגום זה המלה מתרגמה במשמ׳ תפארה, ἐνδόξους וכמו״כ דבר ודאי הוא, כי כן היה הנקוד בזמן המסורה, כי היא מחברת מלה זו עם המלה פורה, וז״ל: פארה ג מל׳ ב כתיב פורה וחד כתיב פארה וסימן פארה במערצה כך כתיב פורה דרכתי לבדי לחשף חמשים פורה וב׳ חס׳ וסי׳ ואם ירא אתה לרדת הוא ופרה נערו. ע״כ.— וכבר העיר Hieronymus בפרוש, כי בימיו קראו כך מלה זו, וז״ל: Verbum Hebraicum Phura וכך גם ת״י, כי הוא תרגם מלה זו כמו שהוא תרגם פורה דרכתי לבדי. וכך כנראה עקילס כי גם הוא תרגם מלה זו דומה למה שתרגם פורה דרכתי κεραμύδιον, κεραμεῖον כנראה במשמ׳ גיגית של חרס, וכדו׳, וכך רסע״ג: האד׳ה כפרמה פי׳ רהבה והעיר ע״ז דרנבורג: עי׳ ריב״ג פור. —מנחם חברה עם פארותיו, במשמ׳ ענף. וכך ריב״ג, ע׳צנ. וכך רש״י: יפשח פארות עוקר ענפי אילנותיו וכו׳ אין פארה זו לשון גת שהרי לא נכתב בויו כמו פורה דרכתי וכמו לחשוף עשרים פורה אלא באלף כמו והארכנה פארותיו, ע״כ. וכך גם ראב״ע ורד״ק, וכן החדשים. וכבר דמה Barth לזה השם פרע [a])

[a]) فرع

גדעים והגבהים ישפלו (ישע׳ י לג). —ואמר הפיטן: עד אן תהיה צור גאוני פארת הדורה מסעף (ר״י נג׳ארס, עולת תמיד קסד).

פָּארוּר [1], ש״ז, — פניו קִבצו פָארוּר, בפניו נראו בהלה ופחד ובעתה: מפניו (מפני הארבה) יחילו עמים כל פנים קבצו פָארוּר [2] (יוא׳ ב ו). בוקה ומבוקה ומבלקה ולב נמס ופק ברכים וחלחלה בכל מתנים ופני כלם קבצו פָארוּר [2] (נחו׳ ב יא).—ואמר המשורר: וגם פארור בפאר עלי ספרו באר ובו אמר אאר חשכים נקדרים (דונש, תשו׳, 35). ופנים קבצו פארור והדר ונהפכו אלי שולי קדרה (ר״ש הנגיד, אלוה עז). מה עיני המלך מה ארצה שחו פניו קבצו פארור ומצחו זעם (יל״ג, דוד ומיכל, ספ׳ ג 46).

פַּג [3], ש״ז מן פגג, מ״ר כנ׳ פַּגֶּיהָ, — תְּאֵנָה שלא בשלה, unreife Feige; figue non mûre; unripe fig: הנצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו התאנה חנטה פַגֶּיהָ והגפנים סמדר נתנו ריח (שה״ש ב יב–יג).—ובתו״מ, גם באילנות אחרים: סכין את הפגים ומנקבים אותם עד ראש השנה (שביע׳ ב ה). פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית ר׳ יהודה אומר מקום שנהגו לסוך אין סכין (תוספת׳ שם א ח). מהוצאת עלין עד הפגין חמשים יום מהפגים עד שיהיו נובלות חמשים יום (רשב״ג, שם ד כ). לא הוזכרו פגי ביתייני אלא לענין מעשר (ר׳ יהודה, שם ז יד). תלו לה הפגים בצוארה והיו מכריזין לפניה על הפגים זו לוקח (ספרי, במד׳ קלז). פירות האילן בשביעית הפגים משיזריחו אוכל בהן פיתו בשדה (ירוש׳ שביע׳ ד ז). שלשה נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהם גודגדניות וכפניות ופגי תמרה (כלה רבת׳ ח).—ובסהמ״א: שמן שהוציאו מזיתים שלא בשלו אלא עדיין הם פגין כל אלו לא יביא (רמב״ם, איסורי המזבח ו יד). זיתים הפגים הם קרים והמבושלים הם חמים (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה ה). —ואמר הפיטן: ספק עתיק מפיגיה הפק ממתיק פגיה סלת ספוגיה (ר׳ שלמה הקטן, אור, יול׳ א׳ פסח). — ואמר המשורר: אמת תכל כמו גנה ואדם כעץ פריה ופגיה חנטים (מריזי, הענק קז). — ˚מי הפגים: ושרף אינו גומ״א אלא תמצית מי לחלוח קליפי עצים או מי עלין או מי הפגין הנק׳ בלע״ז שֶׁבָּא (ר״ת, הלכ׳ ס״ת יד, גנזי ירושלים). —ב) ˚ת״ז, נק׳ פַּגָּה, מ״ר פַּגּוֹת, —שלא נתבשל, סמדר, unreif; non mûr; unripe: וזרע הורד טוב ופרי התות הפג (קאנון ג יו א ז).—ובהשאלה, קשה, עבה וקרוש [1], verhärtet, verdickt; coagulé; clotted: כי בקיץ על גב חמן קרובים תערובי אנוש לבשל ובחורף פגים המה לכן קשין הרבה להרפא (תשו׳ הגא׳, הרכבי לא).—ליחה פַּגָּה: ובשיהיה עם קדחת שורפות שתן דק רקיק יורה שיש בעורקים אשר בגבנינות הכבד ליחות פגות רבות (פרקי משה לרמב״ם י). ואם יחבשו בין היריכים ישלשל הלחות הפגות (מפתח הרפואה, כ״י בריט׳ מוז׳). כי הטבע לא ימוץ מן העורקים מן האצטומ׳ בפנות הטבע אל הדחיה והפגות מן המשיכה כמו שיסתפקו הצב והקפוד ובעלי חיים רבים בבלי מזון בסתו זמן ארוך כי מה שיש בגופם מן הליחה הפגה די שיתעסק הטבע בתקונה ולבשלה (קאנון ג יג ב ה).—והמֻרְסָה: המורסות הרכית והלחות טובות והפגות רעות (פרקי אבוקרט ה סה, כ״י ברלין). והזה פן יבקענה (את המורסה) והיא פגה או יגע עליה בברזל לבקעה (כרנוכי, א״ח במורסות, כ״י ביהמ״ד שכטר).— והשתן: אותותיה (של הקדחת) הם האותות בעצמם הנזכרים ושתנה קר פג פחות חם מחום שתן זולתה במינה (קאנון ד א ב נב).

בערב׳ אך זה משרש פרע לשערות, ושרש זה יש גם באשור׳ להשערות, ṗrʼ [ר׳ בְּערך פרע].

[1]) לא נתברר מקורו ומשמ׳ בדיוק, ועי׳ הערה לקמן.

[2]) כך הכתיב, ונמסר: פרור קרי. וכבר תרגמו השבע׳ מלה זו בקדרה, וכן גם ת״י: איתחפיאו איכרום אוכמין כקדירא, ע״כ. מנחם חברו עם פאר, תפארת, וכך ריב״ג, ופרשו קבצו פארור שלא נשאר להם יפי. דונש פרש כמו ת״י, וכך רש״י. רי״ק השיג על מנחם וריב״ג ואמר: כי לא יתכן בדברי מנחם כי לשון קבוץ לא יתכן אלא על אסיפת דברים מפוזרים למקום אחד ולא במשמ׳ אפיסה (רד״ק, סה״ש פאר). גם החדשים לא מצאו שום באור מתקבל על הלב למליצה זו ורבם החזיקו במשמ׳ יפי, אדם ובדו׳.

[3]) בערב׳ פִגּ, פַג b), בלשון העם.—ועי׳ *פַּגָּה. [וכך בארמ׳, ועי׳ לו (צמחי היהודים 237,I). ואפשר שמ״י הוא פַּגָּה, כמו בתו״מ.]

---

a) فِجّ

---

[1]) [אפשר שזה מן פוג, היה קר, נקפא, וצריך לנקר: פָּג. פָּגָה, פָּגִים, פָּגוֹת.]

ואמנם השתן הנה יהית בהתחלה לבן נוטה לירקות פג אין בו עכול (שם שם סה). ואם יהיה השתן בתחלת החולי פג והיה אחר זה צבוע (ר"כ אלקיכלה, לרי הגוף ג ה כ"י בריט' מוז'). שיש ממנו (מהשתן) הטוב המבושל וכו' וממנו הפג בלתי מבושל (שם). —ובהשאלה, שק בצורת תאנה פַּגָּה; בית פַּגִּים, זוג חשקים שעל הבהמה [1]), Doppelsack ; double sac ; double-sac : זה קנה חמור ובית פגיה [2]) וזה קנה מה שתפוש בידו (רב אסי, ב"מ ט.).

***פגג**, [2]) ממנו פַּג, ״פִּגֵּג, *פַּגָּה, ״פַּגּוּת.

״פָּגַג, קל לא נמצא.

—פִּע, ״פִּגֵּג, מְפַגֵּג, —עשה שיהיה פַּג, שיהיה עבה וסמיך, verdicken, verhärten ; coaguler ; to clot : והנמשכים (הסגולות) מהקור הם ששה והם מקרר מחזק מרתיע מעבה מפגג מרדים (ר"י בנבנשתי, ספ' גרם המעלות על רפואה, כ"י פריז). והמפגג הוא אשר בקירורתו יבטל פועל החום במזון או הליחה (שם). ואם לא תאות אולי תביא הקדחת במה שמפגגת ומשברת מכח החום הטבעי (קאנון ד ב א קא).

***פַּגָּה**, ש"נ, — כמו פַּג: הלוקח פגה מחבירו בשאר שני שבוע אף במקום שנהגו לסוך סכין (ר' יהודה, תוספת' שביע' א ה). פגה שטמנה בתבן וכן חררה שטמנה בגחלים אם מגולה מקצתה נוטל (שם שבת טז (יז) י).—ומליצה, אכל, בלע פַּגָּה: ראוית היתה לדוד בת שבע בת אליעם אלא שאכלה פגה (דבי ר' ישמעאל, סנה' קז.). איוב בלעה פגה אבל אברהם בלעה בשילה (תנחו' וירא ה).—ובהשאלה לאשה שלא בגרת: משל משלו חכמים באשה פגה בוחל וצמל פגה עודה תנוקת בוחל אלו ימי נעורים (נדה ה ז). כשם שאמרו שלשה סימנים מלמעלה כך אמרו שלשה מלמטה פגה מלמעלה לא הביאה סמנין מלמטה (ר' שמעון, תוספת' שם ו ד). — ואמר המשורר: סמדר בגפנים כפגה בתאנים והמה ראשונים בראשית בכורים (דונש, תשו' על מנחם, 88).

״פָּגוֹז, ש"ז, מ"ר פְּגוֹזִים.—כמו פָּגוֹש, אבן קלע גדולה, grosser Schleuderstein ; pierre de fronde ; slingstone

[1]) [ור"ת פרש: רצועות של מוסירה הנתונות על לחיה ועל פרדתה. ורש"י: מתג ורסן, ועי' עה"ש. וראה להלן בהערה לערך פּחַל.]

[2]) [עי' פּחַל, הערה.]

ואמר הפיטן: פצחה יהודית (לאליפורני) ממשפחת נביאים אני פותרים עליך מלכי וקציני פתע פתאום כבא מחר פגוזיך יתצו העיר בפחר (יוסף בן שלמה, אודך כי אנפת, שבת א חנכה). — ומ"ר פְּגוֹזוֹת, — בית הפגוזות: ובית החיצים ובית הפגוזות ותיק חלילים כל אלו וביוצא בהן אע"פ שאינן אלא משמשי כלים מקבלין טומאה (רמב"ם, כלים ד א). ועי' פָּגוֹש.

פִּגּוּל [1]), ש"ז, מ"ר פִּגּוּלִים,—מה שפסול וטמא לאכילה ובפרט בשר הקרבן שעבר זמנו ; unreines Fleisch ; impure meat ; viande impure: ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי לא ירצה המקריב אתו לא יחשב לו פִּגּוּל יהיה והנפש האכלת ממנו עונה תשא (ויק' ז יח). ואם האכל יאכל (בשר הזבח) ביום השלישי פִּגּוּל הוא לא ירצה (שם יט ז). ואמר אהה אדני יי' הנה נפשי לא מטמאה ונבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי ועד עתה ולא בא בפי בשר פִּגּוּל (יחזק' ד יד). —ומ"ר: האכלים בשר החזיר ופרק פִּגֻּלִים כליהם (ישע' סה ד).—ובתו"מ: השוחט את הזבח וכו' לאכול כזית מעור האליה למחר פגול וחייבין עליו כרת זה הכלל וכו' חוץ למקומו פסול ואין בו כרת חוץ לזמנו פגול וחייבין עליו כרת (זבח' ב ב-ג). הורו בית דין לעקור את כל הגוף אמרו אין דם בתורה ואין חלב בתורה ואין פגול בתורה הרי אילו פטורין (תוספת' הורי' א ז). — ומ"ר: כל הפִּגּוּלִין מצטרפין זה עם זה (מעיל' ד ג). עינוי שאסרתי לך במקום אחר עינוי שחייבין כרת ואילו הם הנותרים והפיגולים מנין לרבות את הטבלים ת"ל וכו' (ספרא אחרי מות פרק ז).

***פִּגּוּם** [2]), ש"ז מ"ר פִּגּוּמִים, פגומין, — סדור בָּעצים ערוכים במסגרת של בנין, Baugerüst ; échafaudage ;

[1]) אולי כמו עַ׳פל [a]) בערבי במשמ' זלזול ושכחה ועזיבה. [ואולי קרוב אל מגל וכן פגר אל מגר.]

[2]) [הנקוד במשנה כ"י קופמן: פָּגוּם, כנראה בהשפעת בינוני פעול משרש פגם, אך נסח' הערוך פיגם ובכמה מן המקורות התלמודיים פיגמא בלשון היונית πῆγμα (ר' קרוים, Lehnwörter 2,439) שהוראתו פִּגּוּם עצים וקרשים, ואף היום נהוגה המלה בלשוננו בצורה פִּגּוּם. ור' ערך פַּגִּים].

[a]) غفل

scaffolding, — וביחוד שובך של יונים: כיצד מעברין את הערים בית נכנס בית יוצא פגום[1]) נכנס פגום יוצא וכו' (עירוב' ה א). אם היה בית אחת יוצאה הימנו כמין פגום לרוח אחת רואה כנגדו כאילו מלא בתים וחצירות (תוספת' שם ו (ה) ב). היו שני בתים יוצאין הימנו שני פגומין לשני רוחות רואין אותן כאילו הן מליאים בתים וחצירות (שם ג). מהו ליתן פגום לפגום מילתא דרבי שמעון בן לקיש אמרה כן נותנין פגום לפגום (ירוש' שם ה א).—ובספהמ"א: וכל עיר שבתיה נכנסין ובתיה יוצאין פגומיה נכנסין ופגומיה יוצאין אין מודדין לה תחום השבת אלפים אמה אלא מאותו בית היוצא ומאותו פגום היוצא (והזהיר, שמות קטז:).

***פָּגוּם,** שות"ז, נק' פְּגוּמָה, — מי שיש בו פְּגָם או פְּגִימָה, ובמשמ' פָּסוּל mit e. Makel behaftet; macule; blemished, עי' פְּגַם.—של אישות: וכל מקום שיש קדושין ויש עבירה הולד הולך אחר הפגום שבשניהם (קידוש' ג יב). הכל מודים במחזיר גרושתו שהולד פגום וכו' ומה אלמנה לכ"ג שאין איסורה שוה בכל בנה פגום זו שאיסורה שוה בכל אינו דין שבנה פגום (בשם ר' שמעון, יבמ' מד:). אילו באו עליה שנים א' בדרכה וא' שלא כדרכה יאמרו בעל שלימה חמשים בעל פגומה חמשים (ר' זירא, כתוב' מ:).—ובספהמ"א: ומפי השמועה למדו שאינה פגומה אלא מארם האסור לה או מחלל (רמב"ם, איסורי ביאה יח ה).—*ושיש בו שבר או מום schadhaft; endommagé; damaged: כוס פגום אין מברכין עליו (ירוש' ברכ' ז ו). חושים בן דן היה פגום באזנו ובלשונו (פדר"א לט).— *סכין פְּגוּמָה, שיש פגימת בחדה: השוחט בסכין ונמצאת פגומה אמר רב הונא אפי' שיבר בה עצמות כל היום פסולה (חולי' י.). —ובספהמ"א; ומה שנצטוו היהודים שלא לשחוט בסכין פגום אינו אלא להצילם מאכילת דם (ר"ש בן וירגא, שבט יהודה, 9). — ובחכמת השעור, *עִגּוּל פָּגוּם, עגול שאינו שלם: מדידת הקרקעות אשר על צורת העגול התמים או על צורת העגול הפגום אשר הוא מחצית העגול או מרבה על המחצית או פוחת מן המחצית (ראב"ח הנשיא, המשיחה והתשבורת ב ד).

---

[1]) [בתשו' הגא' (הרכבי, שנט), הגרסה: פיגם, ועי' פגים. ועי' גם בפרוש ר"ח ובתוספ' בבבלי (נג:). ורש"י ורמב"ם חברוהו עם פָּגוּם ופרשוהו: בנין חרב.]

ודעת שני הריבועי' ההם שני הקוים האלה עמודים זה על זה להורות שהמזהיר והפגום או כלפי הארץ (ר"י הישראלי, יסוד עולם, נא.) — *ובהשאלה, שפל, נקלה, בזוי: ואינו דומה המתבייש מן היקר למתבייש מן הפגום (תוספת' ב"ק ט יב). אין לך אדם בזוי ופגום בעולם אלא המהלך ערום בשוק (ספרי דבר' שכ). אוי לו למי שרואה את הוריו באומנות פגומה (ר' מאיר, ירוש' קידוש' ד יא). כל תלמיד פגום [שהוא] בן [ארץ] ישראל משובח יותר מכל המשובחים שבמדינות (אדר"נ נוסח' ב לג).—ובספהמ"א: חשבו בדעתם החסירה והפגומה כי לדברים אשר יגיעו בסיבתם אליהם מעלה רמה מאשר לתורה ולחכמה (עמנו', מחב' כח).

***פָּגוּעַ,** ש"ז, מ"ר פְּגוּעִין, — מזיק ושד הפוגע באדם, Plagegeist; esprit malfaisant; mischievous spirit: והא תני אומרי' היו שיר פגועין בירושלם א"ר יודן כאן משנפגע כאן עד שלא נפגע ואי זהו שיר פגועין ה' מה רבו צרי וכל המזמור יושב בסתר עליון עד כי אתה ה' מחסי עליון שמתה מעונך (ירוש' שבת ו ד).

***פָּגוּשׁ**[1]), ש"ז, מ"ר פְּגוּשׁוֹת, — אבן שיורים וקולעים אותה, Schleuderstein; pierre de fronde; slingstone. בית הַפְּגוּשׁוֹת, ילקוט ותיק של עור ישימו בו את הַפְּגוּשׁוֹת: בית החצים בית הפגושות[2]) הרי אלו טמאים (כלים טז ח).

***פַּגּוּת,** ש"נ,—סגלת מה שהוא פַּג, התעבות, קרישה, קפיאה, Verdickung, Erstarrung; congélation; congelation: מי שהוא קר המזג הוא רך הגוף אע"פ שהוא כחוש כי הפגות מתרבה בו (קאנון א ב"ג ג). אם יהיה השתן אין לו ריח כללי מורה על קור מזג ופגות מופלגת (שם א ב ג ב ד). ואמנם הזרעים הנה ראוי שילוקטו אחר שישלם גרמם ויתך מהם הפגות והמימיות (שם ב א ו). ואם לא יהיה באשה כלל (בהנפיחה) מורה על פגות (שם ג יג א יד).

---

[1]) [כסורי פְּגָשָׁא, אבן של קלעים. בת"י (יחזק' כו ט): ומחי קבלו — ומחת פגוזוהי. וברמב"ם העברי ובר"ש (כלים שם), הגרסה: פגשוהי.] [ועי' בכר בס' היובל לחבולסון 140].

[2]) [בפרוש המיחס לרה"ג, הגרסה: הפגישות, ובפרוש הערבי לרמב"ם: הפגוזות. ועי' פְּגוֹז.]

פרק ח' בסבות תשקוי הכשריי אחר הסבות המשתתפות הסבה הקודמת בו הפסד בעכול השלישי אל הפגות והמימיות והלבניות שלא יתדבק הדם בגוף דבוקו הטבעי לרעתו (שם ג יד ד ה). ומוליד (התפוח) להם באבים וכפרט הנוטה לחמימות ופגות (מפתח הרפואה, כ"י בריט' מוז'). השתן כשיוצא בקדחות החדות בלי שמרים ראוי שיהי' מורים על פגות (שם). ועל פני השתן כמו ענן בשמנונית והיא מורה על פגות החולי (כ"כ פלקירא, לפי הגוף ג ה, כ"י בריט' מוז').

*פְּגְיוֹן [1], ש"ז, — סכין בעלת שתי פיות [2]: נטל פיגיון וצרם באזנו ובא מעשה לפני חכמים והתירוהו (בכורו' ה ג). הסייף והסכין וְהפגיון והרומח מגל יד ומגל קציר וכו' הרי אלו טמאין (כלים יג א). זרק את הסכין ואת הפגיון ושחט שחיטתו כשרה (תוספת' חול' א ח). הכידון והגיגין והפגיון [3] ותקסדא והמגפים שנחלקו הרי אלו טהורין (שם כלים ב"מ ג א). — ואמר הפיטן: יראך קנוי וקונו עוצר ולגיונו רובה ועלמה חלש ותופש פגיונו (יכלך, סמכ' יו"כ).

*פָּגִים, פֶּגֶם, פיגם, ש"ז, מ"ר פְּגִימִים, פְּגָמִים, פיגמין, —כמו פִּגּוּם: הממרא את היונים וכו' לעולם אינו יכול לחזור בו עד שישבר את פגימיו [4] ויחזור בו חזרה גמורה (תוספת' סנה' ה ב). ממרה יונים וכו' מאימתי מקבלין אותו (לעדות) משישבור את פגימיו (ירוש' ר"ה א ט). — ובסהמ"א: מנהג מפריחי יונים שמ[עמי]דין שובכין ופיגמין ומציבין בהן יונים (תשו' הגא', הרכבי שכט). היתה בית אחד יוצא מן העיר כמין פגים או ב' בתים כמין ב' פגימין יוצאין אחד למזרח ואחד לצפון וכו' מקום העיר שעשוי כקשת מזרחי והיתר הוא מערבי וב' ראשי הקשת חשובות כמין ב' פיגמין אחד בולט לצפון ואחד בולט לדרום (ר"ח, עירוב' נה.).

*פְּגִימָה, ש"נ, פְּגִימַת, מ"ר פְּגִימוֹת, — שה"פ מן פָּגַם, קלקול ופסול בחֹד הסכין, חתך ושבר דק בחֹד הסכין, notch; entaille; Scharte: סכין שפסל אין מחזירין אותה ואין משחיזין את פגימתה (תוספת' מכש' ט כג). סכין שנפגם אין משחיזין את פגימתה (זבח' פח.) ת"ר הסדק כל שהוא הפגימה בין בידי אדם בין בידי שמים וכו' אלא סדק ופגימה בין בידי שמים בין בידי אדם וכמה שיעור פגימה בדי שתחגור בה ציפורן (בכור' לז:)—ומ"כ: סכין שיש בה פגימות פגימות נדון כמגרה אם יש בין פגימה לחברתה כמלוא שנים בצואר שחיטתו כשרה, אין בה אלא פגימה אחת וכו' (תוספת' חול' א ז). —פְּגִימָה באבן: והופכין למטה מהבתולה ומביאים משם אבנים שלמות שלא חונף עליהן כרזל שהברזל פוסל בנגיעה ובפגימה לכל דבר (מדות ג ד).— פְּגִימָה באזן, בעצם וכדו': איזו היא פגימה כל שנותן אצבעו עליה והיא חוגרת (תוספת' בכורו' ד א).—ושל מכתשת: מכתשת שבמקדש של נחשת היתה וכו' ותיקנוה ולא היתה כהלכתה ונטלו את פגימתה חזרה לתחילתה (שם ערכ' ב ד). אמר ר' שמעון בן לקיש שלש פגימות הן פגימת עצם בפסח פגימת אוזן בבכור פגימת מום בקדשים ורב חסדא אמר אף פגימת סכין וכו' וכולן פגימתן כדי פגימת המזבח (חול' יז:).—ובסהמ"א: פעמים יבדוק האדם את הסכין ולא ימצא בה פגימה וכשהוא חוזר ובודק פעם שניה ימצא הפגימת (רב' יונה, משפטי בדיקת הסכין). שחרדת הפגימה גורמת שהדם הולך להציל את הלב (ר"ש בן ויגנא, שבט יהודה, 9.).—

---

[1]) [הכתיב מתחלף במקורות: פגיון, פיגיון פגיין, ויש שנשתבש: פגיום, פיגום, ואף פגש (תוספת' כלים ב"מ ג א, הוצ' צוקרמנדל, בהתוספתא שבתלמוד: פגיון). והנקוד בכ"י קופמן ופרמה פְּגְיוֹן והיא המלה הרומית pugio (עי' קרויס, Lehnw. 421,2; תוספת הערוך 319), שפרושה: חרב פיפיות קצרה, Dolchmesser.]

[2]) [כך פרש הערוך ור"ש ורא"ש בכלים, והפרוש המיחס לרה"ג בכלים פרש וז"ל: כדאמרינן מגל רושיינא [צ"ל דושינא, הוא דשנא, דשנה, דשנג בפרסית, כנגר בערבית, pugio, Dolchmesser (ר' תוספת הערוך שיט)] וכן רמב"ם (שם), וז"ל: סכין מעוות דומה למגל קטן ישתמשו בו חתגרים והסופרים, ע"כ. אולם בבכורו' פרש, וז"ל: ופיגיון שם הכלי שבו מנקבים מקום הנום. ורגמ"ה ורש"י (שגרסו בבכורו': פיגום, וכן הגרסה בגמרא) פרשו: רומח, וכן לועז רש"י (ב"מ פד.).]

[3]) [בהוצ' צוק"מ: והפגש.]

[4]) [בדפו': פיגמיו ובבבלי (כה:) הגרסה: משישברו את פגמיהן, ובערוך: פיגמן, וכן בתשו' הגאו' (הרכבי שכט), וז"ל: ופיגמן הוא שובך מיוחד ועומד כידתנן התם בית נכנס פיגם נכנס ופיגם יוצא, ע"כ. ור"ח פרש: הכלים שצדין בהם, ע"כ, וכן בערוך. ובענין זה גם רש"י: דפין שמורזין בהם, ע"כ. ועי' גם פרוש ר"ח ל—פגום (עירוב' נג.).]

*פְּגִימַת הלבנה, החלק החסר, הבלתי נראה, בלבנה כשאינה מלאה, fehlender Teil des Mondes; partie manquante de la lune; missing part of the moon: הרואה את הלבנה בחידושה אומר ברוך מחדש חדשים עד איכן וכו' רבי אחא ורבי חיננא בשם רבי יוסי עד שתתמלא פגימתה (ירוש' ברכ' ע ג). מימיה של חמה לא ראתה פגימתה של לבנה (שם ר"ה ב ה). אמר אביי פגימתה לפני החמה או לאחר החמה אם אמר לפני החמה לא אמר כלום (שם בבלי כג:).—*ושל הקשת: מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה ולא פגימתה של קשת (ר' יוחנן, שם). —וכן נאמר בתפלה: ויהי רצון מלפניך וכו' למלאת פגימת הלבנה ולא יהיה בה שום מעוט (סדר קדוש לבנה).—ובסהמ"א: אם תרצה לידע לאי זו רוח מרוחות העולם יראה הירח נוטה תחשוב ותדע מרחקו מעל הקו השוה וכו' ותראה פגימתו מכוונת כנגד מזרח העולם בשוה (רמב"ם, קדוה"ח יט יב). כשהלבנה בחידושה פגימתה למטה (חזקוני, פי' שמות יב ב). בימי המקובלים האחרונים השתמשו (הפרושים) בהשתטחות על קברי צדיקים בתפלות על גלות השכינה על תיקון צינרות השפע שנתקלקלו ועל מלוי פגימת הלבנה (ר"א גויפל, סע"י). — *וכמו פגם, פסול: Makel; défaut; blemish ע"ז נקראת בלשון פגימה חרם שקץ תועבה פסל מסכה וכו' (מכי' משפטים כ). — ובסהמ"א: ומי שנשאת לחלל נבעלה בעילה של היתר כמו שיתבאר ונעשית זונה ואין הדבר תלוי אלא בפגימה (רמב"ם, איסורי ביאה יח ה). וכשהיו שונים (הגאונים) לתלמידים בישיבתם היה חץ שנון לשונם לא היתה פגימת הפסק בדבורם (המאירי, בית הבחירה על אבות, פתיח').

פְּגִינָה, ס"נ,—סה"ס מן פָּגַן, Geschrei; cris; crying: הפגינו צעקו כך מתרגמינן בתהלים כל לשון שועה וצעקה לשון פגינה (רש"י, תענ' יח.).

*פְּגִיעָה, ס"נ,—סה"ס מן פָּגַע, א) במשמ' פגישה Begegnung; rencontre; meeting: כי תפגע יכול פגיעה ממש ת"ל כי תראה ואיזו היא ראיה שיש בה פגיעה שיערו חכמים אחד משבע ומחצה במיל (ב"מ לג.). — ופְּגִיעָת לרעה: חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה החובל בהן חייב והם שחבלו באחרים פטורין (ב"ק ח ד).—ובסהמ"א: אבל דרך הפרישות הראוית לנו בהתחברותנו עם בני אדם מהם הסברת פנים והראות השמחה בפגיעתם עם הכניעה והשפלות וכו' (ר"י א"ת, חו"ה, הפרישות ה). ולחכמים המתפלספים אהבה בבדידות וכו' ורוצים עם זה פגיעת תלמידים שיביאו אותם אל המחקר והזכרון (הוא, הכוזרי ג א). כי הפגיעה תהיה ביד כמה שנאמר ידה ליתד תשלחנה (הוא, תקון מדה"נ יז). מה תועלת יש בהגברת המדה הזאת בעת פגיעת המקרה והראותה (שם, לח). פגיעת עטרת בלי הכנסה (רעמב"ע, יבמ' ו א). — ב) *ופְּגִיעָה כדי לבקש, בקשה, תפלה: das Bitten, Beten; priére instante; entreating, prayer: ואין פגיעה אלא תפלה (תענ' ז:). עשרה לשונות נקראת תפלה ואלו הן שועה צעקה וכו' פגיעה ביצור וכו' (מד"ר דבר' ב).— ואמר הפיטן: ספו וגם כלו יודעי פגיעה סדר תפלות במענה לשונם להביעה (מרובים לרכי עמך, נעיל'). שתילי גבעות ארבע שאג ספר המרבע שוע פגיעות ארבע שעה צדקם לתבע (ר"א הקליר, סוסן עמק אימה, מוסף יו"כ). — האזינה ושמע את עתרתנו הביטה ושמע את פגיעתנו (הוספ' ותקו' לסדר רע"ג, 80). — °עשרת ימי פְּגִיעָה, עשרת ימי תפלה ותשובה: ומנת במנין עשרת ימי פגיעה חרד יתזור בהם ושב רחמים לתבעה (אבס בעלי אשמה, סליח' ב' עשי"ת).

°**פְּגִירָה**, ס"נ, סה"ס מן פָּגַר,—מיתת בהמה, Verrecken; crevaison; perishing, ובהשאלה על מות הרשעים: ולפי שלקה השמש במזל שור וכו' יפיל הגדול משרי מלכותו וכו' ועל יד אדם תקיף יתעלה במיתתו ופגירתו ועל ידי אנשים אחרים שישתבחו עליו בסתר ובגלוי (ראב"ע, חזיונות, כהנא ב 117).

°**פְּגִישָׁה**, ס"נ,—סה"ס מן פגש, Begegnung; rencontre; meeting: ואנחנו רואים פגישת יסוד ביסוד וכל אחד מהם שומר צורתו ועצמותו (ר"י א"ת, הכוזרי ה ז). ואפשר הוא ויכול להיות מוצעים בשטח ישר שני קוים ישרים נפגשים זה עם זה וחותכים זה את זה על נקודה א' מהם משותפת לשתיהן וענין פגישתן זו ר"ל ע"י חיתוך זה וכו' (ר"י הישראלי, יסוד עולם ו.) יותר טובה פגישת דוב שכול מפגיעת כסיל בעת אולתו וכעסו (ר"י בן נחמיאס, פי' משלי יד יב).

פגל [1], ממנו פִּגּוּל, *פִּגֵּל.

1) [השרש לא נמצא בשמוש זה זולת בעבר'

***פָּגַל**, קל לא נמצא.

—פע', *פִּגֵּל, פ"י, — עשה שיהיה פִּגּוּל, פסל הקרבן כפגול וכדו', unrein machen; faire impure; to make unclean: הכהנים שפגלו במקדש מזידין חייבין (גיט' ה ד). השוחט את המוקדשין לאכול שליל או שליא בחוץ לא פגל המולק תורים בפנים לאכול ביציהם בחוץ לא פגל (זבח' ג ה). התודה מפגלת את הלחם והלחם אינו מפגל את התודה וכו' והכבשים מפגלין את הלחם וכו' (מנח' ב ג). הזורק את הדם על מנת להקטיר אמורין למחר לא פגל שמחשבה בפנים בדבר הנעשה בחוץ (תוספת' זבחים ה ה). והיתה ללחם מלמד שהיתה מעכבת ומפגלת ופוסלת את הלחם (ספרא אמור פרק יח). מה שלמים אין טבילת אצבע מפגלת בהן אף חטאת אין טבילת אצבע מפגלת בהן (זבח' יג:). פיגל בקומץ ולא בלבונה בלבונה ולא בקומץ וכו' וחכמים אומרים אין בו כרת עד שיפגל בכל המתיר (שם מח:). וקא אמר משמיה דרב חסדא אין הקטרה מפגלת הקטרה ואפי' לר"מ דאמר מפגלין בחצי מתיר (מנח' יז.). שהיו מזהירין אותם בעת ששוחטים שלא יפגל אחר מהזובחים שלא לפסול אחד מהקרבנות בנותרות (מד"כ סה"ם, הנה מעטו).—ואמר הפיטן: מה לי ולכם מחן הדגל אף הטנפת פגל [1]) ולא התגלגל (אהטנה, זולת פנת ברלאם'). געיל מרגל וגם פגל ספרו (אמנם כן, ערבי יו"כ). — ובספהמ"א, בהשאלה: מקדישי כל ישן ומפגלי כל חדש (כ"א לויזל, מע"י 7, 33).

—פע, *פֻּגַּל, רק בינ' מְפֻגָּל, — שפגלו אותו, שנעשה פִּגּוּל: השוחט את התודה לאכול ממנה למחר היא והלחם מפוגלין לאכול מן הלחם למחר הלחם מפוגל והתודה אינה מפוגלת (מנח' ב ג). פעמים שהם (כבשי העצרת) מפוגלים והלחם מפוגל הם מפוגלים והלחם כשר הם כשרים והלחם מפוגל הם כשרים והלחם כשר (תוספת' שם ה ה).—ובספהמ"א: אם אכל מהם מקרבן מפוגל חייב כרת (רש"י יומ' סו.).

—התפ', *הִתְפַּגֵּל, נתפגל, —נעשה פִּגּוּל, כמו פֻעַ': היה מקריב עימו זבחים ואמר לו נתפגלו היה עושה עמו טהרות ואמר לו נטמאו וכו' (תוספת' תרומ' ג ג). חברי' אמרי' נתפגל זה ונתפגל זה אבדו אימוריו של זה (ירוש' יומ' ה ה). מה שלמים מפגלין ומתפגלין אף כל מפגלין ומתפגלין (זבח' כח:). פיגל בירך של ימין לא נתפגל הירך של שמאל (מנח' יג:). לימא קל וחומר ומה המפגל (תודה) אין מתפגל הבא לפגל ולא פיגל אינו דין שלא יתפגל (שם טו.).

***פֶּגֶל** 1), ס"ז, מ"ר פְּגָלִים פוגלים, — צנון, Rettich; radis; radish: הצנונות הם פוגלים (אקף 32).

***פגם**, ממנו *פָּגוּם, *פְּגִימָה, *פָּגַם, *פֶּגֶם, *פְּגָם, *פִּגְמָה.

***פָּגַם**, פ"י, —עשה פְּגָם בדבר או בפלוני, קלקל אותו, עשה בו מום, פִּסּוּל, verletzen, verstümmeln; estropier, endommager; to mutilate, damage, פָּגַם סכין, עשה בה פגימה: עצם ודאי פוגם עור ספק פוגם ספק לא פוגם (חול' י.). — עשה פגימה בלבנה: אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי שמיעטתי את הירח וכו' ומה אם זה שנכנס ברשות כך פגמו הכתוב הנכנס שלא ברשות על אחת כמה וכמה (מד"ר ברא' ו). — ובשמוש לפגימה בדברים אחרים: הנהנה שוה פרוטה מן ההקדש אף על פי שלא פגם מעל (ר' עקיבא, מעיל' ה א). הנהנה והפוגם בשוה פרוטה מן הקדש מועל נהנה ולא פגם פגם ולא נהנה הרי זה לא מעל (תוספת' שם ב א). אין שמין קב מפני שמשביחו ולא בית כור מפני שפוגמו (ב"ק כח:). מה נערה המאורסה שלא בא אלא לפוגמה אמרה תורה ניתן להצילו בנפשו רודף אחר חבירו להורגו על אחת כמה וכמה (סנה' עג.). — ובספהמ"א: שהאומר בפיו שפלונית פגומה חמור מן הפוגמה בעצמו שזה נותן נ' שקל וזה ק' (רמב"ם, ערכ' יד:).—*ובמשמ' הפחית, המעיט, —פָּגַם כְּתֻבָּה, שטר, הקטין את הסכום הכתוב בכתֻבה או בשטר: הפוגמת כתובתה לא תפרע

[ובארמ' היהודית. ר' את הערת המחבר לערך פִּגּוּל. בַּרת (Wurzelunters. 36) חברו לערב' ג'פל [a]), הוציא רפש, פנה לנקביו. ואולי הוראתו בעיקר באש, הבאיש, ומזה בכל הלשונות האחיות פִּגֵּל, פגלא—צנון, ע"ש ריחו. ולפי זה יש לחברו עם מ ג ל.]

1) [צריך לנקד: פַּגֵּל, מקור.]

a) جفل

1) [מן הארמ' פוגלא.]

אלא בשבועה וכו' הפוגמת כתובתה כיצד היתה כתובתה אלף זוז ואמר לה התקבלת כתובתיך והיא אומרת לא התקבלתי אלא מנה לא תפרע אלא בשבועה (כתוב' ט ז–ח). כתובת אשה פגמה וזקפה משמטת פגמה ולא זקפה זקפה ולא פגמה הרי זו אינו משמטת (תוספת' שביע' ח ז). עד שתפגום (את הכתבה) ותזקיף (ר' חייא, ירוש' שם ט א). הפוגמת לא הפוחתת כתובתה כיצד היתה כתובתה מאתים והיא אומרת מנה נפרעת שלא בשבועה (ירוש' כתוב' ט ז). הפוגם שטר חובו לא יפרע אלא בשבועה (תוספת' שבוע' ו ה). ואלו נשבעין ונוטלין השכיר והנגזל וכו' והפוגם שטרו שלא בעדים (כתוב' פז:)—ובספהמ"א: המגרש את אשתו קודם השמיטה אין כתובתה נשמטת ואם פגמתה או זקפתה עליו במלוה משמטת (שו"ע חו"מ הלוא' סז יז). — *פָּגַם כבודו של פלוני: ר' יהודה אומר רצה לחלוץ הרשות בידו אמרו לו נמצאתה פוגם כבודו של מלך (תוספת' סנה' ד ב). היאך אני פוגם כבודו של עשיר זה בשביל דינר (ספרי דבר' יז). פגם הכתוב כבוד צדיק בקבר מפני כבוד צדיק בשעתו (ר' הילל בריה דשמואל בר נחמן, ירוש' ברכ' ו א). — וכן בלא מלת כבוד במשמ' זו, גרם חרפה, גנאי: למרגלית דלית לה טימי כל שמשבח בה פוגמה (שם ט א). שכל הפוגם את עצמו פוגם את משפחתו עמו (מד"ר במד' כא) בזמן שיש לו לאדם מאה רבוא ונוטלים את כל ממונו אל יפגום את עצמו בשוה פרוטה (אדר"נ טו). — ובספהמ"א: בזמן שיש לו לאדם מאת רבוא ונוטלין את הכל ממנו אל יפגום את חבירו בשוה פרוטה (ר"י בן עקנין, ספ' המוסר ב יד). — *פָּגַם כוס של ברכה, פסל אותו: כוס פגום אין מברכין עליו טעמו פוגמו (ר' אלעזר, ירוש' ברכ' ז ו). טעמו פוגמו וכוס של ברכה צריך שיעור חרא מילתא היא (ר' אשי, פסח' קו.). — ובספהמ"א: שאם הוא מתמנה בטענתו כדי לפגום את בעל דינו האלה חוזרת עליו (ערוך, ערך הסת). ולמה פוגם עלינו את דברי רבינו הגדול (רמב"ן, מלחמ' ה' על הרי"ף, שבת ב:). ואין שיחה מחלקת מצוה א' לב' ולא פוגמת ברכת לכל המצוה (ריטב"א, פי' ר"ה לדף לד.). — וכן *פָּגַם בדבר, נתן בו פְּגָם: לכן כל איש ישראל יחרד מלפגום ביחוד העליון על ידי עון שנאת חנם או לשון הרע וכו' (ספ' חרדים ז טז). יהי רצון מלפניך יי' או"א שבזכות ספירת העומר שספרתי היום יתוקן מה שפגמתי בספירת (רבונו של עולם, ספירת העומר). — ואמר המשורר: ועויתי והעויתי ופשעתי ופגמתי וצררתי וצערתי וקללתי וקלקלתי (רא"ז"ע, לך אלי תשוקתי, כהנא א 205). —ואמר הפיטן: קפחתי אז שנת תרדמה קראו לו הנערה לפגמה קדקדו השכיב וכישן נדמה (ר' יוסף בר שלמה, אודך כי אנפת, יול' שבת א חנכה).

—נפע', *נִפְגַּם, שפָּגְמוּ אותו, שנעשה פָּגוּם: על אלו מומין שוחטין את הבכור נפגמה אזנו מן הסחוס [1] אבל לא מן העור וכו' (בכורו' ו א). תנור של אבן ושל מתכת וכו' ניקב נפגם נסדק וכו' טמא (כלים ה יא). חרחור שנפגם טמא עד שינטל רובו נשבר מקופו טהור (שם יג ג). המעצד והאזמל והמפסלת והמקדח שנפגמו טמאים ניטל חסומן טהורין (שם שם ד). כוס שנפגם רובו טהור נפגם בו שליש ברובו טהור (שם ל ג). מעשה בביתסי אחד שניסך על רגליו ורגמוהו כל העם באתרוגיהם ונפגמה קרנו של מזבח ובטלה עבודה בו ביום (תוספת' סוכה ג טז). אבני היכל שנפגמו אין להן פדיון וטעונין גניזה (שם מגיל' ג ה). בימוס שנפגם רובו הרי זה מותר (שם ע"ז ה ח). צלצל שבמקדש של נחשת היה ומימות משה היה נפגם וכו' מכתשת שבמקדש של נחשת היתה ומימות משה היתה נפגמה וכו' (שם ערכ' ב ג–ד). שתהא הנאתו ופגמתו כאחד בדבר שדרכו ליפגם (שם מעיל' ב א). כגון שנטל קרנו של מזבח או שנפגמה הסכין (מכי' ויקהל א), חרוץ רים של עיניו שניקב שנפגם ושנסדק (ספרא אמור פרש' ז). אמר (משה) לפניו רבון כל העולמים לא כך אמרתי לך אין בי כח שאני נפגם בלשוני (פדר"א מ לד). בו ביום נפגמה קרן המזבח ונתנו עליו גוש של מלח שלא יהא נראה כפגום (ירוש' סוכ' ד ח).—ובספהמ"א: נוח לו למלוה שיפגם שטר ונוח לו ללוה כדי שיכוף לפורעו (תלמיד ר' יהודאי גאון, הלכ' פסוק' 55). ואפילו נמצא הרבה שמעידין על חתם ידי הקרוב הזה אין בזאת פגם על הכתובה וכיון שאחריהם הוא חותם אין נפגמין בזאת אלא העדות מתקיימת בכשרים (תשו' הגא', הרכבי מג). סכין שנשמט מן הנצב או שנפגם אין מחזירין אותו

1) [עי' ערך סְחוּס הערה 3.]

ואין משחיזין אותו (רמב"ם, כלי המקדש א טו). אבני היכל ועזרות שנפגמו או שנגממו פסולין ואין להן פדיון אלא נגנזים (הוא, ביהב"ח א טו). כיון דעומדים ליפגם לא מעל עד שיפגום (רעב"ע, מעילה ה א). העבדים והשפחות אין קורים להם אבא פלוני ואימא פלונית שלא יבא מהדבר תקלה ונמצא זה הבן נפגם (שו"ע חו"מ רעט ה).

—התפ', *הִתְפַּגֵּם, נתפגם, כמו נִפע': מכתשת היתה במקדש של נחושת היתה ומימות משה היתה והיתה מפטמת את הבשמים נתפגמה והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים וכו' אלו שני כלים נשתיירו ממקדש ראשון ונתפגמו [1]) ולא היה להם ארוכה (ערכ' י:).—ובסהמ"א: קניא שבאבא שמו ומהלך במים על הארץ וקרומיתו משונה וחדה ואינה מתפגמת ומתחכבת כשאר הקנים (ערוך ערך סמניא). פעלו אמת פעלו של הקב"ה שגזר על הלבנה שתהא מתפגמת והולכת (שבלי הלקט, ראש חדש קסז).

—הפעי', *הִפְגִּים, כמו קל: להתגדל עליהם משום מעלה כשאר כהנים אינו ראוי שהוא בעצמו הפגים את מעלתו (תשו' גאו', בית תלמ' ה, 128). אמר החבר חיה זה מפגים על אמונתי אלו נמצאה אמונה מוחזקת (ר"י ה"ת, הכוזרי א סא). אותן שהפגימו בריתם ולא נתעסקו בפריה ורביה עד שבא הקב"ה ובונה אותם ומשתיל ונוטע אותם (הרקנטי, אבן יקרה א, ויסב, לד:)

*פְּגָם, ש"ז, — כמו פְּגִימָה, —א) קלקול, גנאי, ופצוי שמשלמים תמורתו; Beschädigung, Beleidigung; dommage, offense; injury, insult: המפתה נותן בשת ופגם וקנס (כתוב' ג ז). נערה שנתפתתה בושתה ופגמה וקנסה של אביה (שם ד א). הקוטע ידי עבדו של חבירו רבו נוטל נזקו צערו בושתו ופגמו והלה יצא ויתפרנס מצדקה (ר' יוחנן, ירוש' שם ה ה). כהן אחר כהן לא יקרא משום פגמו של ראשון לוי אחר לוי לא יקרא משום פגם שניהם (הוא, גיט' נט:). אף בחול אסור (לאשה) לצאת בהם (בתכשיטים) לר"ה מפני שהעם מסתכלין בה ופגם הוא לאשה (תנחו' וישלח ה).—דברי פְּגָם, בנגוד לדברי שבח: תחילה אמור להם דברי שבח אשריכם שנתמניתם וחוזר ואומר להם דברי פגם היו יודעים שטורחנים וסורבנים הם (ספרי במד' לג).— טעם לִפְגָם, לרעה, לקלקל את המאכל, בנגוד לטעם לשבח: אחד נותן טעם לשבח ואחד נותן טעם לפגם הרי זה אסור דברי ר' מאיר וחכ' או' לשבח אסור לפגם מותר (תוספת' תרומ' ח ט). בכל התורה כולה נותן טעם לפגם מותר ולגבי גיעולי נכרים אסור (נזיר לז:).—ובסהמ"א: ושמא אם יפלו ביד מחקר ימצא בם פגם אלא אם כן שנועדו בית דין חשוב בארץ יון או רומי (תשו' הגא', הרכבי יד). חמשה באוזן ואלו הן מי שנפגם סחוס אזנו כדי שתחגור הצפורן בפגם וכו' (רמב"ם, ביאת המקדש ז ב). הסבל ששבר חבית של יין לחנווני ונתחייב לְשלם וכו' מחזירין לו שלשה ומנכין לו בכל זמן טורח שהיה במכירתה ופגם הנקב שהיה נוקב החבית (הוא, מכירות ג ג). — ובמשמ' פְּסוּל: אמנם אנחנו לא נחוש בדעות אשר פגמם מבואר מאד (ראב"ד, אמו"ר א ו). ואיך תהיה תכונת המקריבים שלא יהיה בהם פגם עם תכשיטיהם ומלבושיהם (ר"י ה"ת, הכוזרי א לט). — ואמר הפיטן: ואשר הרע בעיניך עשיתי ויתוקן הפגם ההוא בכל המקומות שפגמתי בד' עולמות (ר"י בר ראובן, יהי רצון, אזהר' כד:) אוי התו ישו על דלתות שין פגם מה לך מגלה סוד ומלשין (רבי שלמה שרביט הזהב, כהנא, 21). — פְּגַם משפחה: למ"ד פנויה היתה מאי בולי האי רב פפא אמר משום פגם משפחה (קדו' עה.). — ובסהמ"א: אם ערערו עליו בפגם משפחה וכו' ונודע אחר שתתמו השנים שאין במשפחתו פגם ושהוא כשר וכו' (שו"ע חו"מ, הלווא' מו כז). — *ובמשמ' מוסרית: ולתקן את נפשותינו ורוחותינו ונשמותינו מכל סיג ופגם ולטהרנו ולקדשנו בקדושתך העליונה (רבונו של עולם, ספיר' העומר). ונתן להם כוונות ויחודים משונים זה מזה כל א' לפי פגמו וכפי נשמתו (ר"כ בר"י אלשכן, עה"מ, תקוני השובי', יא:) הנה פגם האשה של מטה פגמה באשה של מעלה (הריקנטי, אבן יקרה א, בראש', ויאמר האדם). המורך מדה הפכית אל הגבורת כדבר החוקר הוא מג' מינים הא' וכו' השלישית מי שאינו יכול לסבול שום פגם בשום אופן (ר"א מודינא, צמח צדיק כז). אף על זה החוטר של ילוד אשה פקחת עיניך וכו' לתקן פגמו שהוא מסטרא דאתתא (אלשיך, איוב יד ג). — ומ"ר *פְּגָמִים, פגמיהם: שתיקוניהם של תחתוני' בד' עולמות ופגמיהם בד' עולמות (רמח"ל, חוקר ומקבל

---

[1]) [[בשיטה מקובצת גורס ונפגמו וכן תוספת' (ערכ' ב ה).]]

ע ד).—ב) "הצד השקוע החסר של חצי עגול, כפגימת הלבנה: וי"מ כמו חצי עגול עשוי כמין כלבום ואוחזות בו מפתחי חלוקה והפגם בולע צוארה והוא של זהב (רש"י, שבת כ"ט:).

***פֶּגֶם,** ש"ז, זכנ' פיגמה, — כמו פְּגָם: במאי קמיפלגי אמר רבא במקפדת על פיגמה ומניחתהו שלא יהרגנה רבנן סברי אפיגמא קפיד רחמנא והרי מקפדת על פיגמה וכו' (סנה' ע"ג:).

***פֵּגָם** [1], פיגם ש"ז, — מין עשב מר, בעל פרחים ירקרקים ששימש גם ברפואה (Ruta graveolens), Raute; rue; rue: הפיגם והירבוזין וכו' פטורין מן המעשרות (שביע' ט א). אין מרכיבין פיגם על גבי קדה לבנה מפני שהוא ירק באילן (כלא' א ח). שרשי חמינתא והפיגם וירקות שדה וכו' (עוקצ' א ב).— ועלי הפיגם: אלו בגדי אדם הראשון שהם דומים לפיגם רחבים מלמטה וצרין מלמעלה (מד"ר ברא' כ).—ובסהמ"א: זיעת הפיגם הוא פיגנון [2] (אסף 41). ועשב פיגם היא רוטא (שבתי דונולו, מרקחות 1).

***פְּגִמָה,** פיגמה, ש"נ, —כמו פְּגָם, פְּגִימָה, Schaden; dommage; damage: נהנה ולא פגם פגם ולא נהנה הרי זה לא מעל וכו' עד שתהא הנאתו ופגמתו כאחד (תוספת' מעיל' ב א). לא צורכא די לא פיגמתה לפני החמה פיגמתה לאחר החמה (ירוש' ר"ה ב ס).

***פגן,** ממנו *פַּגֵּן.

***פַּגֵּן,** —כמו בַּגֵּן [3], קל לא נמצא.

—הפע', *הִפְגִּין, פ"ע, צעק, schreien; crier; to cry: עמדו והפגינו בלילה הלכו והפגינו בלילה אמר' אי שמים לא אחים אנחנו לא בני אב אחד אנחנו וכו' (תענ' יח.). כגון שבאו בני אדם בתוך ביתו ועמד והפגין בלילה (ב"ק קיד.). — ובסהמ"א: וכאילו קובל ומפגין [1] על כך (פרוש מיוחס לרש"י לדהי"ב יב יד). — ואמר המליץ: אמתין עד שיבלע דמם ויתמלאו חרטה ידעו מה שעשו ואז שמים יפגינו (ר"א לויפל, סע"י ב, הקד').

פגע [2], ממנו "הַפְגָּעָה, מִפְגָּע, *פָּגוּעַ, *פְּגִיעָה, פֶּגַע *פִּגֵּעַ, פֶּגַע, "פִּגְעוֹן.

פָּגַע, פ"ע, פָּגַעְתָּ, פָּגַע, פָּגְעוּ, אֶפְגַּע, תִּפְגַּע, תִּפְגְּעִי, יִפְגַּע, נִפְגַּע, תִּפְגְּעוּן, יִפְגְּעוּ, יִפְגְּעוּן, לִפְגֹּעַ, פִּגְעוּ, יִפְגָּעֵנוּ, פִּגְעוּ,—א) פָּגַע באדם, את אדם, פְּגָשׁוֹ, נזדמן במקרה אתו במקום אחר, begegnen; rencontrer; to meet: ויעקב הלך לדרכו וַיִּפְגְּעוּ בו מלאכי אלהים ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה (ברא' לב ב—ג). ויראו שטרי בני ישראל אתם ברע וכו' וַיִּפְגְּעוּ את משה ואת אהרן נצבים לקראתם בצאתם מאת פרעה (שמות ה יט—כ). גאל הדם הוא ימית את הרצח בְּפִגְעוֹ בו הוא ימתנו (במד' לה יט). ההרה לכו פן יִפְגְּעוּ בכם הרדפים (יהוש' ב טז). ויהי כבאך שם העיר וּפָגַעְתָּ חבל נבאים ירדים מהבמה (ש"א י ה). טוב בתי כי תצאי עם נערותיו ולא יִפְגְּעוּ בך בשדה אחר (רות ב כב). פָּגַעְתָּ את שש ועשה צדק (ישע' סד ד).—ובהמה: כי תִפְגַּע שור איבך או חמרו תעה השב תשיבנו לו (שמות כג ד). — וחית באדם: כאשר ינוס איש מפני הארי וּפְגָעוֹ הדב ובא הבית וסמך ידו על הקיר ונשכו הנחש (עמוס ה יט). —ובדָבָר לא בע"ח, בְּמָקוֹם: וַיִּפְגַּע במקום וילן שם (ברא' כח יא). — ובפרט גְּבוּל, פגע גבול פלוני במקום פלוני, בנחל, בהר וביוצא בזה, הגיע עד שם ונגע בו: וירד (הגבול) טינוחה עטרות ונערתה וּפָגַע ביריחו ויצא הירדן (יהוש' טז ז). ועלה גבולם לימה ומרעלה וּפָגַע בדבשת וּפָגַע אל הנחל (שם יט יא). וּפָגַע הגבול בתבור ושחצומה (שם שם כב). ושב הגבול

[1] [הוא פיגנא בארמ' שבבבלי (ע"ז כח.), בסור', ובערב' פיג'ן[a]), והיא המלה היונית πήγανον. פיגום (תוספת' ב"ב ו ג) אינו ענין לכאן. עי' לֶו Flora III, 317 וכו'.]

[2] [זאת המלה היונית.]

[3] [עי' בכרך א עמ' 459; ובן בסורית. ובמנדעית אבגאן, וגם במקומות המובאים כאן מן התלמוד בנוסח הספרים הפגין הפגינו, גרסת הערוך היא הבגין הבגינו בבי"ת. ובלשון ימינו הנהג הפעל הפגין והשם הַפְגָּנָה בהוראת יצא במחאה, demonstrieren; manifester; to demonstrate. ואשר למקור המלה הוכיח ב. גיגר שמוצאה מפרסית (תוספת הערוך עה).]

[a]) فيجن

[1] [בדפו': ומפיגין.]

[2] [כן בארמ' ובסור', ובערבי פַגַ'אַ[a]) באלף, התקיף פתאם, והשוה בעבר' פתע על יד פתאם בשנוי דומה, וכנראה קרוב לשרש זה אף פגש.]

[a]) فجأ

ימה אזנות תבור ויצא משם חקקת וּפָגַע בזבלון מנגב ובאשר פָּגַע מים (שם שם לד).— ובתו"מ: פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום וכו' (ר' יוסי בן קסמא, אבו' ו ט). פגע בי זקן אחד משל בית אבטינס ומגלת סמנין בידו (ר' יוחנן בן נורי, ירוש' שקל' ה ב). גוי אחד פגע ברי ישמעאל ובירכו א"ל כבר מילתך אמורה אחר פגע בו וקיללו א"ל כבר מילתך אמורה (שם סוכ' ג יב). ראה תאינה בבירה אמר במי שאפגע בו תחילה אתננה לו (שם סוט' ג ג). מעשה בצדוקי אחד שהתקין מבחוץ והכניס, ביציאתו היה שמח שמחה גדולה פגע בו אביו וכו' (יומ' יט:). אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש (דבי ר' ישמעאל, סוכ' נב:). לציפור שחיתה נתונה ביד ציד פגע באחד אמר לו מה זו שבידי היא חיה או מתה וכו' (ר' חנינא בר פפא, מד"ר ברא' יט). זו היא שפגעה באיש אחר ונתנה עיניה בו והיא משמשת עם בעלה ולבה עליו (שם במד' ט). מלמד שהיה מהלך עמה שלא יפגעו בה אחד מן הבחורים (שם רות ז).—*ובהוראת הזמן, הזדמן עמו: רגל שפגע בו תחילה ובלבד שיעברו עליו רגלי שנה כולה (ירוש' ר"ה א א).— ולרעה: לאחד שפגע בו זאב וניצל הימנו וכו' חזר ופגע בו נחש וכו' (תוספת' ברכ' א יא, ועוד בשנויים בירוש' ובבבלי שם ובמכיל' פ' בא). אוי לו לאדם שפגע בו ערוד ואוי לערוד שפגע בו ר' חנינא בן דוסא (ברכ' לג.). אשרי ר' עקיבא ותלמידיו שלא פגע בהם אדם רע מעולם (ע"ז כה:). כל אותו הלילה היו שניהם פוגעין זה בזה (ר' חנינה בר יצחק, מד"ר ברא' עז). נמנע (פרעה) שלא לצאת כדי שלא יפגע בו משה (שם שמות יב). —*ובהוראת נגיעה בחלקו של אחר: מת אם בשעה שעבודה [1]) פוגעת בעבודה את אמר מותר כאן שאין עבודה פוגעת בעבודה לא כ"ש (ירוש' כלא' ג א).—ובסהמ"א: ושתי נקודות יש בה שפוגעת בהן בעגולת הקו השוה המסבב באמצע העולם (רמב"ם, קדוה"ח יט ג). חוש הטעם וחוש המשוש שהם חושים גסים ולא ישיגו מושגיהם עד הדבקם בהם ופגעם אותם (ר"י א"ת, רוח חן ב). חבר המגיד לי מומי בכל עת שיפגעני טוב לי מחבר שיתן לי

1) [כך בכ"י רומי, ונכון, עי' לוניץ.]

דינר זהב בכל עת שיפגעני (ר"י נחמיאש, פי' משלי ע ח). ואיך באלילי העמים שאינם פוגעים מי שיוכל לומר להם עשה לי אות ומופת כאשר עשית לפלוני (בית האוצר לשד"ל ב 134). ההולך על דרך רחוב זה בפגוע לא ידע כי יושביו דבאו מרחם (לעטרים, נשיא בישראל, 3). — ובמשמ' הזדמן יחד בזמן: ויהיה נזהר בשאר הממון ובשאר הזמן קודם שיפגעהו החשבון פתאום והוא אינו יודע מה שיש לו ומה שיש עליו (ר"י א"ת, חו"ס, חשבון הנפש ג). — ואמר המשורר: ובמחנים פגעו בו מלאכי האל בטרם בי יהי פגע (רשב"ג, לבי בחימם, ברודי 23). ויצא בכל העולם טבעו ואוינו לפגעו גאון הירדן בכל חכמה גאות הים בכל מזמה (ר"י הלוי, לכבוד גדלת, מעה"ש 99).— ב) פָּגַע בפלוני בחרב וכדומ', הִכָּהוּ, הֱמִיתוֹ; schlagen; frapper; to strike: נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה ליי' אלהינו פן יִפְגָּעֵנוּ בדבר או בחרב (שמות ה ג). ויאמר זבח וצלמנע קום אתה וּפְגַע בנו כי כאיש גבורתו ויקם גדעון ויהרג את זבח ואת צלמנע (שופט' ח כא). ויאמרו לו לאסרך ירדנו לתתך ביד פלשתים ויאמר להם שמשון השבעו לי פן תִּפְגְּעוּן בי אתם (שם טו יב). ויאמרו אליו בני דן אל תשמע קולך עמנו פן יִפְגְּעוּ בכם אנשים מרי נפש ואספתה נפשך ונפש ביתך (שם יח כה). ויאמר המלך לָרצים הנצבים עליו סבו והמיתו כהני יי' וכו' ולא אבו עבדי המלך לשלח את ידם לִפְגֹּעַ בכהני יי' ויאמר המלך לדויג סב אתה וּפְגַע בכהנים ויסב דויג האדמי וַיִּפְגַּע הוא בכהנים (ש"א כב יז–יח). ויקרא דוד לאחד מהנערים ויאמר גש פְּגַע בו ויכהו וימת (ש"ב א טו). וישלח שלמה את בניהו בן יהוידע לאמר לך פְּגַע בו (מ"א ב כט). ויאמר לו המלך עשה כאשר דבר וּפְגַע בו וקברתו וכו' והשיב יי' את דמו על ראשו אשר פָּגַע בשני אנשים צדקים וטובים ממנו ויהרגם בחרב (שם לא–לב).—ובתו"מ: ואם אין אתה הורגינו הרבה מזיקים לפני המקום וכו' שיפגעו בנו אלא סוף שהמקום עתיד לתבוע דמינו מידך (ספרא ויק, אמור, פרק ט). הבועל ארמית הקנאים פוגעין בהן (ירוש' סנה' ט יא). מעשה באחד שבצר את כרמו ולן בתוכו ובאת הרוח ופגעתו (מד"ר ברא' יג). זה אמר לו שמת אותו זקן אמר באותו הזקן פגעת מדת הדין (שם סג). והו' יושב כל הלילה ויהא צנה פוגעת בו והוא צועק אלי ואני עונה אותו שנאי'

וכו' (שם שמות לא). בשעה שהיו ישראל נוסעין היו שני ניצוצין של אש יוצאין מתוך שני בדיו של ארון כדי לפגוע שונאיהם (ר' יוסי בן זמרא, שם במד' ה). היו נוהגין בקלות ראש והיתה השכינה פוגעת בהם (שם). ומפני שהיה יום מתן תורה חביב לפני הקב"ה לפיכך לא רצה לפגוע בהן בו ביום (שם טו). אמרו (ישראל) היאך מלאך המות יכול לפגוע בו (באהרן) אדם שעמד במלאך המות ועצרו דכתיב וכו' (שם יט). מיד קצף עליו משה ונטל את המטה בידו שחקוק בו שם המפורש ופגע בו בסמאל בכל כחו עד שנס מלפניו וכו' (שם דבר' יא). אמר (יעקב) מוטב שיפגע (עשו) בי ולא יפגע בבניו (ר' יהושע בר' נחמן, פסיק' דר"כ קלט.). וזה (שאול) שיורד למלחמה ויודע שהוא נהרג נוטל בניו עמו ושמח על מדת הדין שפוגעת בו (תנחו' אמור ג).—*ובהוראת פגיעה שבעֵברה: הכונס את יבמתו לשם נוי ולשם אישות ולשם דבר אחר כאילו פוגע בערוה (אבא שאול, יבמ' לט:). קטן שמא ימצא סרים קטנה שמא תמצא אילונית ונמצאו פוגעים בערוה (שם קיט:).—ואמר המשורר: כי אין בתבל איש אשר יכל לאמר פגע בזה (ר"י בן כלפון, בהערת ברודי בכל שירי ר"ש הנגיד, ע' 28). הכי יזם זמן לכרית שארית בני אבי והפליא כי נקמה והשמיד כל מידעי ופגע במשפחתי בכל עלם ועלמה (רמב"ע, תרדה לבשה, סעה"ש 66). עושו ובואו תמצאו דעתו מקור חיים ובלעדיו ברוב תפגעו (ראב"ע, גבהי שחקים, איגר 52).—ג) פגע בפלוני בִדְבָרִים, בִּקֵּשׁ ממנו מאד, הפציר בו, eindringlich bitten; insister; to entreat: אם יש את נפשכם לקבר את מתי מלפני שמעוני ופִגְעוּ לי בעפרון בן צחר ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו (ברא' כג ח-ט). ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תִּפְגַּע בי כי אינני שמע אתך (ירמ' ז יו). מה שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נִפְגַּע בו (איוב כא יה). ותאמר רות אל תִּפְגְּעִי בי לעזבך לשוב מאחריך (רות א יו). — לא פְּגַע אדם, לא בקש, לא חס: נקם אקח ולא אֶפְגַּע אדם[1] (ישע' מז ג).—ובסהמ"א: על מה שפגעו בי קצת אוהבי ופצרו בי על הדבר הזה (ר"י א"ת, תקון מדה"נ לרסב"ג, יז.).—ואמר הפיטן:

1) [המקום קשה ואין הצעות המפרשים מסתברות.]

גישת צקון מכפל כפגעה דלק פעם וזאת רגעה (אחים עת, יול' לשבת פרשי' החדש). והאיצו ופגעו לי בתנין אשר שכל ויהיה לי לחבר (ר"ש הנגיד, התנחומים, ברודי 75). אחזה פניו במעשיו אפגעה הן תמונתו בהקיץ אשבעה (ראב"ע, אשתחוה, איגר 4).

—הִפע', הִפְגִּיעַ, הִפְגַּעְתִּי, הִפְגִּעוּ, מַפְגִּיעַ, יַפְגִּיעַ, —א) הִפְגִּיעַ בְדָבָר את פלוני, עשה שהדָּבָר יִפְגַּע את פלוני, יַכֵּהוּ, schlagen machen; faire frapper; to make strike: אמר יי' אם לא שרותך לטוב אם לא הִפְגַּעְתִּי בך בעת רעה ובעת צרה את האיב (ירמ' יה יא). — ובסהמ"א: צוה על השמש להסתר מבני אדם כשמפגיע בה העבים שהם כאילו פגעו בשמש והסתירוה (רד"ק, סה"ש, אור). — ב) הִפְגִּיעַ בו דָּבָר: והוא מחלל מפשעינו מדכא מעונותינו מוסר שלומנו עליו ובחברתו נרפא לנו כלנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו ויי' הִפְגִּיעַ בו את עון כלנו (ישע' נג ה—ו). — ג) הִפְגִּיעַ בפלוני, כמו פָּגַע בפלוני, במשמ' ג, בקש ממנו: וגם אלנתן דליהו וגמריהו הִפְגִּעוּ במלך לבלתי שרף את המגלה ולא שמע אליהם (ירמ' לו כה). וירא כי אין איש וישתומם כי אין מַפְגִּיעַ ותושע לו זרעו (ישע' נט יו).—הִפְגִּיעַ לפלוני, בקש בעדו, למד עליו זכות: והוא חטא רבים נשא ולפשעים יַפְגִּיעַ[1] (שם נג יב). על כפים כסה אור ויצו עליה בְמַפְגִּיעַ[2] (איוב לו לב).—ובתו"מ: בשעה שישראל באין לידי עבירה ומעשים רעים הגשמים נעצרין הן מביאין להן זקן אחד כגון רבי יוסי הגלילי והוא מפגיע בעדם והגשמים יורדין (ר' שמואל בר נחמני, ירוש' ברכ' ה ג). עת היא שפוגעת האדם ומערערת בו כל הדברים האלו והוא מפגיע מה יעשה ילך ויעסוק בתפלת ובתחנונים (מד"ר קהל', פס' עבתי ולאה). פעמים שאדם מפגיע בתפלה ונענה פעמים שמפגיע ואינו

1) [ר' גם להלן משמ' ה).]

2) תרג': מטול מצלי, וכן רש"י ורד"ק—ומנחם מלשון פגישה; וחדשים: בְּמִפְגָּע. [המחבר לא פרש. כונת הכתוב היא להזמנת האדם החוטא לדין (כי בם ידין עמים); לשם זה ימנה עליו מפגיע (שופט, קטיגור) אשר יגיד לו את רעתו (יגיד עליו רעו), ר' טורטשינר ס' איוב לפסוק. וכשם שיש מפגיע נגד (קטיגור), כך יש מפגיע בעד. ולבטוי המאחר המיסד על הפסוק, צוה במפגיע, ר' להלן משמ' ו).]

נענה (ר' שמואל, שם). שכל המבקש דבר מחבירו מפגיע בו שלש פעמים (מדה"ג כ"י תימני, ויאמר לו אם נא מצאתי חן).—ובסהמ"א: ואינם עושים זה אלא בעבור שמירת תורתם הלא די בקורבה הזאת להפגיע ולכפר עונות רבות (ר"י א"ת, הכוזרי ד כג). כי שמעתי רבים מפגיעים ודורשים פרושים משובשים ותועי לב האומ' הלא רבותי' דרשו ודגלו עלי אהבה דילוגו עלי אהבה וכו' דילוגו ודגלו עלי איבה על מפגיע ומפגיע יעשה לו גן כזה (אברהם בן עזריאל, ערוגת הבשם, הולי אורבך I א). — ואמר הפיטן: לבלתי ינבל למענו כסא עוד יפצה פה ויפגיע בסא (וחיות אשר, מוסף א' ר"ה). שור כי אבדו חסידינו מפגיע אין בעדנו (רגמ"ה, זכור ברית). ואיפו [צ"ל: ואיפה] מפגיע הגון ואיה כדי (ר' אליה בר שמעיה, אקרא, סליח' יום ג).—ואמר המשורר: מרום ירגיע האלהים לכם ויצו מפגיע להליץ בעדכם (רמב"ע, אחרים ותקוה). נשמת דל בך מפגיע יום תצדיק ותרשיע (ר"י הלוי, נשמת ידיד עליון, שעה"ש 102).— ד) *עשה שיפגע, שיפגש, ואמר המשורר: בקראי ענני יום להפגיעם צדקך וקשטך למען תצדק בדברך תוכה בשפטך (רשב"ג, אלהים אלי אתה, שעה"ש 45). בטחתי בחסד אדֹני שיפגיעני בחסד אדֹני והנה סגורה הדלת והתאחרה המשאלת (ר"י הלוי, אגרת ליהושע בן דוסא, שעה"ש 99). —ה) ואולי הִפְגִּיעַ לפלוני, חמל עליו, השתתף בצערו [1], mitfühlen; compatir; to sympathize: והוא חטא רבים נשא ולפשעים יַפְגִּיעַ (ישע' נג יב). — ו) *צוה בְּמַפְגִּיעַ [2], צוה מִיד בשרק התפללו על כך: הורנו מה שנצעק, צוה ישועתנו במפגיע[3] (או"א אל תעש עמנו כלה, מוסף יוה"כ).—ואמר המשורר: ובימיו תֹר בת ציון יגיע ויצו עליו במפגיע (ר"י חריזי, תחכמוני 361).

—נִפעַ', *נִפְגַּע, שֶׁפְּגָעוּ והזיקו לו: ארבעה נכנסו לפרדס אחד הציץ ומת אחד הציץ ונפגע וכו' (ירוש' חגי' ב א). שאין שוטה נפגע ולא בשר המת מרגיש באיזמל (שם תענ' ג ח).

—הָפעַ' *הֻפְגַּע, רק בינ', מ"ר מֻפְגָּעִים, מופגעים, — כמו נִפעַ': הגופים שמוזגם בלתי משובח וכו' אם חוטאים בעצמם ואם מופגעים ביצירה (קאנון א ג ב יז).

*הֶגַּע, ס"ז, מ"ר פְּגָעִים, עי' בערך פֶּגַע ב) ובהערה שם.

פֶּגַע ס"ז, מ"ר *פְּגָעִים, — א) מקרה, גורל, Zufall, Geschick; destinée; destiny: כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה וגם לא לחכמים לחם וכו' כי עת וָפֶגַע יקרה את כלם (קהל' ט יא).—פֶּגַע רע, Unglück; malheur; misfortune: ועתה הניח יי' אלהי לי מסביב אין שטן ואין פֶּגַע רע והנני אמר לבנות בית לשם יי' אלהי (מ"א ה יח–יט). —ובתו"מ: יהי רצון מלפניך וכו' שתצילנו מעזי פנים ומעזות פנים מאדם רע ומפגע רע וכו' (ברכ' טז:) ותצילני מפגע רע מיצר הרע וכו' (שם יז).— ובסהמ"א: והיתה הגאוה במעשים המיוחדים לאלהים משגת את בעליה יותר מהרה מכל הפגעים המשיגים אותם (ר"י א"ת, חו"ה, הכניעה, פתיח'). כשיפגעהו פגע בממונו או יקרהו מקרה בקרוביו אם יגביר הסכל על החרדה וירצה בגזרת הבורא ויצדיק את דינו יודה על כניעתו הטובה ושפלותו לאלהים (שם פרק ז). ולא היה נהנה במה שמשמח אותו כשהוא זוכר פגעי העולם (שם, הבחינה ה). ואמר אני תמה על מי שלא זמן לכל פגע סבל ולכל טוב הודאה (הוא, מבחר הפנינים לרשב"ג 17). התחבר למי שאם תתחבר עמו יפארך וכו' ואם יבואך ממנו פגע רע לא יחילו לך דרכיו (שם 31). והאדם בו כמו פרי האילן אם לא יפסד באחד מן הפגעים כאשר יבשל יבול (שם 65). כאשר פגע הגבורה הוא חסרון החקירה כן פגע החכמה חסרון הענוה והמוסר (חריזי, תרג' מוסרי הפילוסופים ב כ). כל מה שהתמידה (החכמה) בגוף לא תמלט מפגעיו ומהתאבל בעת הפרדה ממנו (ראב"ד, אמו"ר א ו). ואמר החכם השלם והחסיד הוא המעיין בדברים השלמים ויסבול התלאות ואינו חושש מפגעי הזמן הגדולים (כמ"ע פלקירא, המבקש, כז). אלו הפעולות (של החושים) לפעמים יכנס בהם הפגע כמו שידעת מבטול או חולשה או בלבול וכו' ונתחיל בראות כי הראות יכנס בו

---

[1] בערב' פַגַ'עַ a), בפשמ' אסון, פֶּגע רע, הכהו אסון וכו',— תפג'עת לה, כמו תוג'עת במשמ' השתתף בצערו, — ואולי נתמזגו כאן שני שרשים, מפגע, כמו ערב',—והשני שרש שניי מן פגש. [ועי' לעיל משמ' ג).]

[2] [על יסוד איוב לו לב.]

[3] [במקום זה יש לפרש: כשנתפלל אליך (מעט לוי), או ע"י מליץ מפגיע בעדנו; אך על יסוד מקום זה משמש הבטוי בלשון ימינו במשמ': צוה בתקף.]

a) فجع

ה פ ג ע אם שיבשל ואם שיחלש ואם שיתבלבל פעלו (קאנון ג א א ו). ואמר בן רש״ד בשמע הטבעי בשער ה פ ג ע והקרי שהאפשר יאמר על ג׳ פנים וכו׳ (ר׳ הלל מוירונה, תגמו׳ הנפש א, ליון ג, ו:). בני אם בא לכם שום פ ג ע תהיה הסבל מזומן ותדחו אותו בסבל (בית מדות, האמונה, לד.). שאין שם (בעולם) שעה בלא רעה ולא רגע בלא פ ג ע (ר״ש דוראן, תפארי ישראל א, ס.) אין רגע בלי פ ג ע ולא מצב בלי עצב (רמ״פ, ד׳ כוסות, כוס ביד ה׳, 3). הרוצה ליכנס בחצר המלך לבקש על נפשו צריך להזדרז ולדעת אם יש בדרך פ ג ע או סכנה (ר׳ נחום עזכני, חס״י ג, קעא.). —ואמר הפיטן: פ ג ע [1]) צהרים בחנני פדני מקטב ושוד ועננו (ר״א הקליר, Elbog. Stud. 120).—ואמר המשורר: כי תראה יד אחיך מטה ולעזרו תשיג ידך אתה עזרהו חיש אל תוחר רגע טרם ימצאהו ה פ ג ע (יל״ג, הרעה והזהב, א 37). ויאמר אם היום לא אעזרהו אני אז צפון מחר גם לי זה ה פ ג ע (הוא, ספי הכלבים׳ ג 143). כי את מעין ישעם במשואת פ ג ע את שמן ששון למלאי עצבת (הוא, הוי אח, א 166).—"ובמשמ׳ מקום שפוגעים בו: לבי לבית אל ולפניאל מאד יהמה ולמחנים וכל פ ג ע י טהוריך (כל המקומות שפגעו טהוריך) (ר״י הלוי, ליון הלא תשאלי, קינות לת״ב). —ב) *מזיקים ורוחות רעים הפוגעים בבני אדם להזיק להם; שיר של פגעים [2]), המזמור שהוא תפלה נגד הפגעים: והתני אומר׳ היו שיר של פ ג ע י ם [3]) בירושלם וכו׳ אי זהו שיר של פ ג ע י ם מה רבו צרי וכל המזמור יושב בסתר עליון עד כי אתה יי׳ מחסי (ירוש׳ עירוב׳ י). שיר של תודה וכו׳ ושיר של פ ג ע י ם ויש אומרין שיר של נגעים (שבוע׳ טו:). שיר של פ ג ע י ם היה משה אומר בשעה שעלה לרקיע (מדר׳ תהל׳ כא).

*פַּגָּע [4]), ש״ז מ״ר פַּגָּעִים, פגעין, — שם פרי האילן ב פ ג ע י ן סוחטין: Pflaume; prune; plum

[1]) [בכ״י: פיגע.]

[2]) [לפי הוראת המלה כאן, מזיקים ומשחיתים הפוגעים באדם, ולפי גרסת הירושלמי (שבת ו 3), שיר של פ ג ו ע י ן (הוא פָּגוּעִין, עי׳ ערך פָּגוּעַ), נראה שהכונה: שיר של פַּגָּעִים, מ״ר של פַּגָּע על משקל גַּנָּב.]

[3]) [עי׳ בהערה הקודמת.]

[4]) [בספרות הפוסקים מובאת מלה תלמודית זו גם בכתיב פ ג י ע י ן, פ י ג ע י ן, ואף פקיעין, ובטעות גם פגין, ובהערת לונץ לשוורץ, תבואת הארץ 385: פעיות. יש שפרשו את המלה: משמש, אבל ערוך, רש״י, רי״ף ואחרים: pruna, שזיף, אולי שזיף רגיל בנגוד לשזיף הדורמסקי (לונץ), עי׳ לכל זאת לֶו, Flora 158, וכו׳. מקור השם לא התברר. גם הנסיונות לגזור אותו מן הפרסית אינם מסתברים (עי׳ דברי ב. גיגר, תוס׳ הערוך ש״כ).]

ובפרישין ובעוזרדין אבל לא ברימונים (שבת קמד:).

"פִּגְעוֹן, ש״ז, — כמו פְּגִיעָה, מן פָּגַע במשמ׳ ב). ואמר הפיטן: כרת ואבדן מאתי ופ ג ע ו ן המקנאים גזרתי (רסע״ג, אזהרות, קונץ מעשי ידי גאוני׳ קדמוני׳ 3 35, סדור רסע״ג קעד).

"פִּגְעִי, פגעיי, ת״ז, נק׳ פִּגְעִית, מ״ר פִּגְעִיוֹת, – של פֶּגַע, בדרך מקרה, accidental; accidentel; zufällig: ויתחייב מזה שכל פעולות האדם בטוב וברע ותהיינה מקריות או פ ג ע י ו ת ובלי דעת (ר׳ הלל, תגמ׳ הנפש, כופס׳, מה.). עלה בידינו מזה שוה החולי כלומר בחור הרע אין לו שום סיבת עצמיית אלא סיבה מקריית פ ג ע י ת (שם מח.). ואין זה המקרה שום שורש עצמיי אלא שורש מקריי או פ ג ע י י ויאמר לו רחוקה ובקרי בפגע ועם היותה רחוקה ופ ג ע י ת נולדו מזה ב׳ עניינים (שם מח:).

פגר

פגר [1]), ממנו "פְּגִירָה, פֶּגֶר, פֶּגֶר, "פִּגְרָה.

פָּגַר [2]), קל לא נמצא.

—פע׳, פִּגְּרוּ, -פִּגֵּר מלעשות דבר, מְלָאכָה וכדומ׳, היה רפה, ישב בטל ולא עשה, ולא הלך, schlaff, müssig sein; être lâche, oisif; to be faint, idle: וירדף דוד הוא וארבע מאות איש ויעמדו מאתים איש אשר פִּגְּרוּ מעבר את נחל הבשור (ש״א ל י). ויבא דוד אל מאתים האנשים אשר פִּגְּרוּ מלכת אחרי דוד (שם שם כא). —ובסהמ״א במשמ׳ היה בטל, לא עבד: ואם נשבר׳ נוטל כל הדמים שפחתה ופ ג ר ה כמה ששוה כשעת שכירותא (ערוך ערך אגר). היה בכחם לזכך את חמרם וכו׳ וברצונם פ ג ר ו ורפו ידיהם מן התקון ההוא

[1]) [עי׳ הערה לקמן.]

[2]) [בארמ׳ יהודית הוראתו כפעל עומד כמו פִּגֵּר בעבר׳; היה חסר אונים, היה בטל, וכן ב ג ר בסור׳, וכפעל יוצא: הרס, נתץ, ובהוראה זו בלשון המקרא מ ג ר. בערבית הוראתו: היה מחסר דרך ארץ ומוסר. עי׳ גם בֶּרֶת, Wurzelunters. 37, לֶו בס׳ היובל לחופמן 183.]

(רמ"ע מפאנו, אמר' טהור', מקור דין ד ח). ושמא תאמר פגרתי ולא יגעתי וכו' (זרח, כתב ג', ספ' אילם ליס"ר מקנדיה, 28). חכמי העיר פה כולם מפגרים וחוגגים בהאי יומא (תשו' ר"ע איגר, א כט). — ב) במשמ' הרס ונתץ niederreissen; demolir; to demolish; אבן שתיה שממנה הושתת העולם עמדו רשעים עליה ופיגרו אותה (מדר' תהל' יא ג). אברהם אבינו שהיה עומד ופיגר את כל ע"א שבעולם (אליהו זוטא ג). — ואמר הפיטן: טומאתה טומאת נדה כי כחשה בתעודה ידו יהר צר ברעדה ופגר בית תעבודה (הכל אכמו, שבת איכה, מחז' איטל' א, קסד). פנה אלי ותנני עליון פגר מנאציך בעוני ורשיון (סלחה, אנא עורכה, סליח' ער"ה). מגרו ופגרו והסיקו בו הבערה חללו ונאצו שם הנכבד והנורא (משה בר' שמואל, מקוה ישראל, סליח' ה' עי"ם). איכה פצת בפחדך לפגר ביד פריצים פליאיך ולא זכרת צהלת צבי צדק (איכה אלת באפך, קינ'). — ג) *ובמשמ' עשה פֶּגֶר, הָרַג, töten; tuer; to kill: והצדיקים שהיו לך הנייה מהם עמדו שונאים ופיגרו אותם וניאצו שמך עליהן (מדר' תהל' י). רבש"ע מי היה מאמין שיכנסו השונאים בירושלם ומחריבין אותה וכו' שנכנסו וטמאו את מקדשך ופיגרו את בניך (שם עט). — ואמר הפיטן: כלי קרב חגרת בארצם עברת בבוריהם פגרת והכיהם שברת (בעשר, יול' ב' פסח). יהודה מכבי ושאר גבורים כאיש אחד חברים מחנה יונים מפגרים (אזכר מעללי יה, זולת, שבת חנכה, מחז' רומי). סוס בסוף ירה נסיו בעברי פגר בבוריהם והציל בבורי (גנזי שכטר ג, 129).

—נִפְעַ', נִפְגַּר, נעשה פֶּגֶר, מת, דבור של בזיון על מות רשע [1]: ונפגר בן אל תראם לגיהנם ונשארה אשתו הארורה (כתב"י ספר הקבלה). ועתה נפגר הגוי וזה ד' שנים שנשתהה המשכון בידם מכל מה שהיה חייב להם הגוי (מהר"ם רוטנבורג, שערי תשוב' ד ס). שפעם אחת נפגר גוי אחד בבית המרחץ (רשב"א תתכט). משומד שעודנו עומד ברשעו או שנפגר ברשעו היאך קורין לבנו לעלות לתורה (ישר' איסרלין, תרומ' הדשן, כא, ס:). והוא נפגר והלך לו ועבר (עניני שנמי לבי, מריבת קדש, 39). נפגר אותו רשע (זקן אהרן, שו"ת, לה). תמוה תתמה איך עמד המסית

[1]) [כנראה בהקבלה של לעג אל נִפְטַר.]

והמדית שבתי צבי על רום תפארתו ועל במתי הצלחתו עד שנת תכ"ו שנפגר אז ונאבד מן העולם (אהי נוסס לר"י די מודינא, נוספ' 96). — ואמר המליץ: אמרו במתים החיו הנביאים בטול דפקים הם ולא נפגרו וכו' יפגרו המה ונפשם תאבל כי הדברים לא כמו שערו (ר' משולם בר' שלמה, שירים מקובצים, דברי חכמים, עז).

—פִּעֵ', פִּגֵּר, כמו נִפְעַ': פגרו שעיר ועמון ומואב חיל מדני במעלה הציץ ראות ישועת יי' (שמעון בר יצחק, אי פתרוס, זולת ז פסח). שמעו עוז וגבורה אופוגרו צוררים בעברת (גנזי שכטר ג, 124). — ב) מְפֻגָּר, שהרסו אותו (או בטל): יושב מפוגר במסגר מסוגר בעול פרא (בן אמה) מוסגר (נחום, קרע"ג א כא, שני וחמשי).

—הָפְעַ', הֻפְגַּר, — כמו נִפְעַ' ופִעֵ': מי הוא הכלב המת הזה המשולת המופגר אשר חרף את עז תפארת ישראל (יוסיפון כד).

פֶּגֶר[1]), פֶּגֶר, ש"ז, מ"ר פְּגָרִים, סמ' פִּגְרֵי, כנ' פִּגְרֵיכֶם, פִּגְרֵיהֶם, — גופת בע"ח מת, של אדם ובהמה, Leichnam, Aas; cadavre, charogne; corpse, carcass: ויקח לו את כל אלה ויבתר אתם בתוך וכו' וירד העיט על הַפְּגָרִים וישב אותם אברם (ברא' יה י—יא). ונתתי את פִּגְרֵיכֶם על פִּגְרֵי גלוליכם (ויקר' כו ל). במדבר הזה יפלו פִּגְרֵיכֶם וכל פקדיכם (במד' יד כט). היום הזה יסגרך יי' בידי והכתיך והסרתי את ראשך מעליך ונתתי פֶּגֶר מחנה פלשתים היום הזה לעוף השמים ולחית הארץ (ש"א יז מו). ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך יי' ויך במחנה אשור מאה שמונים וחמשה אלף וישכימו בבקר והנה כלם פְּגָרִים מתים (מ"ב יט לה). ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב לבש הרגים מטעני חרב יורדי אל אבני בור כְּפֶגֶר מובס (ישע' יד יט). כי קצף ליי' על כל הגוים וכו' החרימם נתנם לטבח וחלליהם ישלכו ופִגְרֵיהֶם יעלה באשם (שם לד ג). ויצאו וראו בְּפִגְרֵי האנשים הפשעים בי (שם סו כד). באים להלחם את הכשדים ולמלאם את פִּגְרֵי האדם אשר הכיתי באפי ובחמתי (ירמ' לג ה). והבור אשר השליך שם ישמעאל את כל פִּגְרֵי האנשים אשר הכה ביד גדליהו הוא אשר עשה המלך אסא

[1]) [כך בארמ', ובאשור' פַּגְרוּ, גוף, פֶּגֶר (Del. Handw. 515).]

מפני בעשא מלך ישראל (שם מא ט). ונתתי את פגרי בני ישראל לפני גלוליהם (יחזק' ו ה). ולא יטמאו עוד בית ישראל שם קדשי המה ומלכיהם בזנותם ובפגרי מלכיהם במותם (שם מג ז). רב הפגר בכל מקום השליך הס (עמו' ח ג). ורב חלל וכבד פגר ואין קצה לגויה (נחו' ג ג). — ובתו"מ: בשעה שעלו אבותינו מן הים ראו פ י ג ר י אנשים חטאים שהיו משעבדין בהן בפרך בעבודה קשה וכולם פ ג ר י ם מתים מושלכים על שפת הים (ר' נחמיה, ירוש' סוט' ה ו). לכשיעשו בניך פ ג ר י ם בלא גידים ועצמות זכותך עומדת להן (ר' עזריה, מד"ר ברא' מד). — ובספהמ"א: השחיטה אם תהיה בראש לא יפול שם ממלאכתה כי אם על ה פ ג ר כולו (דונש, תשו' והכרע' ר"ת, 75). ויקח אפטילומיוס משנהו את פ ג ר ו (של אלכסנדר) וישימהו בעגלות ובפרדים ויוליכוהו מצרימה ויקברהו וכו' (יוסיפון קיח). קמו בעיר איסינא ג' אנשים אנשי החמס והשליכו פ ג ר אחד בבית יהודי (שלמה אבן וירגא, שבט יהודה, 25). אמר המלך מעתה אין אנו צריכין אל הנער ילכו ויראו אם ימצא שם אבן ולא פ ג ר האבן יעיד עליך הלכו ומצאו כדברי הנער אמר גוא"ן היהודי הוא שהוציא ה פ ג ר (שם 28). ה פ ג ר נשחת מראהו אם מחמת פצעים ואם מרוב הזמן שעבר אחרי מותו (בית האוצ' לשד"ל ב 176).—ואמר הפיטן: זכור סבב צקלג ונגב עמלק יושב בארץ הנגב פ ג ר ו טוב רואי מנשף בעגב (זכור אים, קרובי שבת זכור). עלי קולות מחרפיה בעת רבו פ ג ר י ה ועל רגשת מגדפיה בתוך משכן חצריה (אלי ציון, קינ'). — ואמר המשורר: ואיך לא אבכת ודמע אפכה ומשם אחכה תחית פ ג ר י ם (ר"י הלוי, היוכלו פגרים, שעה"ש 96). לכו אל רב מנחם המנחם נפשים עד ישיבם ל פ ג ר י ם (ראב"ע, חדשים מעשי אלי, כהנא, א 62). ונודע בעולם ה פ ג ר י ם אשר זרע ויאסף בעולם הנפשים תבואותיו (הוא, בשם אל אשר אקרא, שם 202). והחיית בטל אורות אחריו והחיה רוחך גופי פ ג ר י ו (יצחק בן הראב"ע, קובץ חכמת ראב"ע, כהנא ב 125). — ובמשמ' גוף החי: פ י ג ר ו סופג שם ולקח בגדיו ולבשם (יוסי בן יוסי, עבודת יוה"כ, Elbogen, Studien, 178). גם הסעודה ל פ ג ר י ם להחליפם כח חלף אשר ישאב האויר וכל יגיעת כח ואל שדי ברוך הנותן ליעף כח (רקע"ג, על חוי הבלבי, דודזון, 70). נפשי לבשי בגדי שכל והתאזרי אזור בינה ומלטי את נפשך מחבלי פ ג ר ך אשר את מתגוררת (ר' בחיי, תו"ח, תוכחה).—ואמר הפיטן: פ ג ר ו הרך והענג אשר כל ימיו יעודדנו נמאס ונטבל בשחת (רקע"ג, תוכחה, סדור רקע"ג, תז).—ואמר המשורר: בן ה פ ג ר י ם בנפשים נמצאו קלים ובלתם ארצה צנחו (רמב"ע, אם קדמו, שער השיר 64). היוכלו פ ג ר י ם היותם חדרים ללבות קשרים ככנפי נשרים לאיש קץ בחייו וכל מאוייו לגלל לחייו במבחר עפרים (ר"י הלוי, היוכלו פגרים, שעה"ש 96).—ודבור של בזיון לאדם: אחד היה רגיל לקרוא לבני אדם כשמדברים דברים שאינו נראה לו פ ג ר וכו' אמר החכם לא יתכן לקרוא כן לזרע ישראל (ספר חסידים תתסרל"ו).

פַּגְרָה, פַּגְרָא, ש"נ,—יום פַּגְרָה, יום של בטול מן מלאכה [1].

פגש

[2], ממנו *פְּגִישָׁה, פֶּגֶשׁ.

פָּגַשׁ, פ"ע, פָּגַשְׁתִּי, פָּגְשׁוּ, תִּפְגֹּשׁ, פָּגוֹשׁ, אֶפְגְּשֵׁם, פְּגֹשׁ יִפְגָּשְׁךָ, יִפְגְּשֵׁהוּ, יִפְגְּשׁוּם, — פָּגַשׁ את פלוני, בפלוני, נזדמן אתו במקרה במקום מהמקומות, בא למקום וגם פלוני בא שמה לקראתו, כמו פגע א) : begegnen; rencontrer; to meet : ויצו את הראשון לאמר כי יִפְגָּשְׁךָ עשו אחי ושאלך לאמר למי אתה וכו' (בראש' לב יח). ויאמר מי לך כל המחנה הזה אשר פָּגָשְׁתִּי ויאמר למצא חן בעיני אדני (שם לג ח). וילך (אהרן) וַיִּפְגְּשֵׁהוּ (את משה) בהר האלהים (שמות ד כז). והיה היא רכבת על החמור וירדת בסתר ההר והנה דוד ואנשיו ירדים לקראתה וַתִּפְגֹּשׁ אתם (ש"א כה כ). ויואב בן צרויה ועבדי דוד יצאו וַיִּפְגְּשׁוּם על ברכת גבעון יחדו (ש"ב ב יג). וּפָגְשׁוּ ציים את איים ושעיר על רעהו יקרא (ישע' לד יד). ויצא ישמעאל בן נתניה לקראתם מן המצפה הלך הלך ובכה ויהי כִּפְגֹשׁ אתם ויאמר אליהם (ירמי' מא ו). אֶפְגְּשֵׁם כדב שכול ואקרע סגור לבם (הושי יג ח). פָּגוֹשׁ דב שכול באיש ואל כסיל באולתו (משלי יז יב). — ובספהמ"א: והקוים הנכוחיים הם קוים שיהיה המרחק ביניהם

---

[1] [[מן יומא דפגרא, יומא דמפגרי ביה רבנן (שבת קכט:)]].

[2] בערב' ת'קפ a). [פרושו גם: פגש, מצא. ואולי קרוב הפעל לשם פָּגוֹשׁ, מ"ר פְּגוֹשׁוֹת, שפרושו אבן קלע; בסור' בגוש, אבן גדולה; בגשא, בכשא, אבן לסגירת הדלת.]

---

a) ثقف

שות ושמור במשיכתן ואין אחד מהם פוגש את חבירו בהלוכו (כלא"ם הכסילה, המשיסה והתשבורת ה, 9). —ואמר הפיטן: פורי פז טרף והעלם, פגש בשני חשעירים והגרילם (פיוט לעבודת יוה"כ למשולם בן קלונימוס, Elbog. Stud., עמ' 129). — ואמר המשורר: ולא תצא לפגשני ביום בואי לאדמתך ולא תשחק בקרבתי ולא אשחק בקרבתך (ר"ש הנגיד, הים ביני וביניך, סעה"ש 32). ועת תעוף ותתנשא שנה אותה באחרת למען אם פגשה נץ ואם תפל במכמרת ותתאחר ולא תחיש תהי שנית ממהרת (הוא, סלח יונה).—וביני פְּעו׳: ועל יחוד שמו תשא אבן מעמסה ובאריות ודבים וצפענים ועקרבים פגושה (ר"י הלוי, הכתוסה והללעה, סעה"ש 116).

— נִפְעי׳, נִפְגְּשׁוּ, —פלוני ופלוני נִפְגְּשׁוּ, הם פגשו זה את זה, einander begegnen; se rencontrer; to meet each other: עשיר ורש נִפְגָּשׁוּ[1]) עשה כלם יי׳ (משלי כב ב). רש ואיש תככים נִפְגָּשׁוּ מאיר עיני שניהם יי׳ (שם כט יג).—ובהשאלה מליצית בדברים מפשטים: חסד ואמת נִפְגָּשׁוּ צדק ושלום נשקו (תהל׳ פה יא).—ובמדר׳: יעקב אמר למשה אני גדול ממך שנפגשתי עם המלאך ונצחתי אותו (מד"ר דבר׳ יא).—ובסהמ"א: וכן הדין אם יהיו שני קוים נפגשים בתוך העגול (כלא"ם הכסילה, המשיסה והתשבורת ה, 17).

—פִּעי׳, יְפַגְּשׁוּ, – פִּגֵּשׁ חשך: יומם יְפַגְּשׁוּ[2]) חשך וכלילה ימששו בצהרים (איוב ה יד). — ואמר הפיטן: קרצו ומזרק הגיש ודמו לתוכו ריגש קרא ואותו פיגש ומירסו ברגש (Elbog. Stud. עמ׳ 179).

— התפ׳, *הִתְפַּגֵּשׁ, נתפגש,—כמו נִפְעי׳, בפרט פגישה של איבה: מי גבר ביעקב שנתפגש עם המלאך ואח"כ ויקרבו ימי ישראל למות (מד"ר דבר׳ ט). אלו מחנות של מלאכים שהיה מתפגש עמהם כל הלילה (מדה"ג סכטר, מקז, ד"ה ולא שדי). מיד השלים (יהודה נפשו) ונתפגש עמו וכו׳ וכשם שנתפגש יהודה לשעבר כך עתידין להתפגש באחרית הימים (שם, ד"ה ויאמר מלילה לי).— ובסהמ"א: בילמדנו

1) [ראה ההערה לקמן.]

2) [הוראת פגישה סתם אינה מתאימה כאן. ואולם גם בנפע׳ שבמקרא: עשיר ורש נִפְגָּשׁוּ וכדו׳, הכוונה: עשיר ורש ישתוו, ומזה כנראה יְפַגְּשׁוּ יעשו שוה, כלו׳ את יומם יְשַׁוּוּ לחשך.]

הנה אביך חולה לבן רודפו ומתפגש עם המלאך (ערוך ערך פגס).

פְּדָאֵל, פְּדִיאֵל, ש"ז, —שם מלאך, הממנה על רפואה: ויש שם ממונה אחד אשר שמו פדא"ל[1]) הממונה על כל מיני הרפואה (עמק המלך לר׳ נפתלי בר׳ יעקב אלחנן, קעה:).

פדה[2]), ממנו פָּדָה, פָּדוּי, פְּדוּת, פִּדְיוֹם, פִּדְיוֹן,–יוֹן.

פָּדָה, פ"י, פָּדְךָ, פָּדָם, פָּדִית,—תָה, פְּדִיתִיךָ, פְּדִיתִיךָ, פְּדִיתִים, פֹּדֶה, פֹּדְךָ, פְּדוּיֵי, פְּדוּיָיו, פָּדֹה, לִפְדּוֹת, פְּדֵה, פְּדֵנִי, פְּדֵנוּ, אֶפְדֶּה, אֶפְדֵּם, תִּפְדֶּה, יִפְדֶּה, יִפְדְּךָ, תִּפְדּוּנִי, יִפְדּוּ,—א) פָּדָה את פלוני בכסף וכיוצא בזה, נתן תחתיו כסף וכיוצא בזה לשחרר אותו מהמוטל עליו, loskaufen; racheter; to redeem: והעברת כל פטר רחם ליי׳ וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים ליי׳ וכל פטר חמר תִּפְדֶּה בשה ואם לא תִפְדֶּה וערפתו וכל בכור אדם בבניך תִּפְדֶּה וכו׳ על כן אני זבח ליי׳ כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אֶפְדֶּה (שמות יג יב–יה). ואם בבהמה הטמאה (יְבַכֵּר בְּכוֹר) וּפָדָה בערכך ויסף חמשתו עליו (ויקר׳ כז כז). אך פָּדֹה תִפְדֶּה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תִּפְדֶּה (במד׳ יח יה).—ובתו"מ: כרם רבעי וכו׳ בש"א יש לו פרט ויש לו עוללות והעניים פודין לעצמן (פאה ז ו). המוליך פירות מעשר שני וכו׳ פודהו כשער מקומו (מע"ש ד א). הפודה מעשר שני ולא קרא שם ר׳ יוסי אומר דיו (שם שם ז). עבד שנשבה ופדאוהו אם לשום עבד ישתעבד אם לשום בן חורין לא ישתעבד (גיט׳ ד ב). הוא לפדות ובנו לפדות הוא קודם את בנו (בכור׳ ח ו). ישראל החשוד להוציא מעשר שני מתוך ביתו ואמר וכו׳ פדאוהו לי ופדאוהו לכם דבריו קיימין (תוספת׳ תרומ׳ ד יד). זה הכלל עד שלא פדאו מה שהשביח לשניהם ומה שפגם לשניהם (שם מע"ש ד טו). נטע ואחר כך הקדישו ופדאו מאימתי מונה לו משעת נטיעתו (שם ערלי׳ א ד). הקדישו

1) בזהר: וע"ד כל אסוותא קיימא בהאי פתחא די פדיא"ל ממנא ביה (פקודי רמט.).

2) גם בערב׳ פדי a). [באשו׳ פדו, ובפונ׳ פדא, ובכוש׳ פדי.]

a) فدى

ושלקו הכניסו לחצר בית שמירה פדיו ושלקו מהו פדייו וצימקו מהו (ירוש' מעשר' ד א). ראה קציעות המלך משמשין ובאין וכו' ואמר הרי נטיעות האילו קרבן אם אינן מקצצות וכו' פדיין חזרו לקדושתן (ר' חזקיה, שם, נדרי' ג ו). מיד זלגו עיניו דמעות ואמ' מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ שאיני זז מיכן עד שאפדנו ופדאו בממון הרבה (שם הורי' ג ז). כך אם לא פדאו אביו הוא פודה את עצמו (מכי' בא יח). אמר משה מה אעשה עכשיו כל אחד ואחד אומר פדאני לוי (ספרי במדי' לה). גזירה שמא יאמרו פודין בשטרות (עולא, כתוב' קב.). לאומר לחבירו שדה זו שמשכנתי לך לכשאפדנה ממך תקדיש (ר' פפא, נדרי' פו.). כל שמצווה לפדות את עצמו מצווה לפדות את אחרים (קידוש' כט.). והיה אביו של בכור וכו' אומר לו כבר פדאך בן לוי (מד"ר במד' ד). מעשה בפרוצפיה באשה אחת שהיתה פודה את חשבויים באתה שבויי' אחת ופדאתה שנייה ופדאתה וכיון שמטה ידה ולא היתה יכולה לפדות מיד הקיפוה לגיונות והרגוה (ר ילמק, שם אסתר א). ישראל אתה נותן להם בן זכר מוהלו לשמונה ואם בכור הוא פודאו לשלשים יום (פסיק' רב', ביום השמיני). — ובינ' פָּעוּ: פדאו במנה ולא הספיק למושכו עד שעמד במאתים מה שפדה פדוי (קידוש' כט.). הפודה את בנו בתוך שלשים יום בנו פדוי (בכורי' מט:). — ובסהמ"א: דאמר מה לי לפדותו והלא כשאפדנו יהיה השה שלי ועכשיו הוא שלי ולא משגת לפדותו (רגמ"ה, בכורו' יב:) לא חללו לא פדאו בשנה הרביעית (רש"י, דבר' כ ו). אם היה לנו בן מלנוהו ופדנוהו אם היה בכור (ראב"ע, יסוד מורא ד). ואשה שפדת מעשר שני שלה לעצמה אינה מוסיפה חומש (רמב"ם, מע"ש ונט"ר ה ב). אומר אדם לבנו ולבתו הגדולים ולעבדו העברי הא לך את המעות האלו ופדה לך בהן המעשר בדי שלא יוסיף חומש אבל לא יאמר פדה לי בהן (שם שם ח). ובין שפדאוהו קרובים בין שפדאוהו שאר אדם יצא לחירות (שוא, עבדים ב ז). ואם פודה ראובן במעות של עצמו המשכון הוי רמאות (מהר"ם רוטנבורג, שערי תשובי' כו). מעשה באשה אחת שהלוותה מעות לגוי כשבא הגוי לפדות המשכון אמר פחות הלוותה לי וכו' (ספר חסידים תתתסה). — ואמר הפיטן: קצין לבל יעוז מול מקהלים קרא לומר הוני פדאני מעקולים (ר"א הקליר, קלובה היא זאת, יוצ' שבת שקלים). —ב) בהשאלה, פָּדָה את פלוני, הוציאו לחרות, befreien; délivrer; to liberate: כי מאהבת יי' אתכם וכו' הוציא יי' אתכם ביד חזקה וַיִּפְדְּךָ מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים (דבר' ז ח). אל תשחת עמך ונחלתך אשר פָּדִיתָ בגדלך אשר הוצאת ממצרים ביד חזקה (שם ט כו). כי דבר סרה על יי' אלהיכם המוציא אתכם מארץ מצרים וְהַפֹּדְךָ מבית עבדים (שם יג ו). ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו אלהים לִפְדּוֹת לו לעם (ש"ב ז כג). לכן כה אמר יי' אל בית יעקב אשר פָּדָה את אברהם (ישעי' כט כב). וּפְדוּיֵי יי' ישבון ובאו ציון ברנה (שם לה י). כי פָּדָה יי' את יעקב וגאלו מיד חזק ממנו (ירמי' לא י). אוי להם כי נדדו ממני שד להם כי פשעו בי ואנכי אֶפְדֵּם והמה דברו עלי כזבים (הוש' ז יג). כי העלתיך מארץ מצרים ומבית עבדים פְּדִיתִיךָ ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים (מיכה ו ד). אשרקה להם ואקבצם כי פְדִיתִים ורבו כמו רבו (זכר' י ח).—ג) ובמשמ' הציל ממות וכדומ', retten; sauver; to save: ויאמר העם אל שאול היונתן ימות וכו' וַיִּפְדּוּ העם את יונתן ולא מת (ש"א יד מה). והצלתיך מיד רעים וּפְדִתִיךָ מכף עריצים (ירמי' יה כא). מיד שאול אֶפְדֵּם ממות אגאלם (הוש' יג יד). פְּדֵה אלהים את ישראל מכל צרותיו (תהל' כה כב). ואני בתמי אלך פְּדֵנִי וחנני (שם כו יא). בידך אפקיד רוחי פָּדִיתָה אותי יי' אל אמת (שם לא ו). אח לא פָדֹה יִפְדֶּה איש לא יתן לאלהים כפרו (שם מט ח). פְּדֵנִי מעשק אדם ואשמרה פקודיך (שם קיט קלד). ברעב פָּדְךָ ממות ובמלחמה מידי חרב (איוב ה כ). ומלטוני מיד צר ומיד עריצים תִּפְדּוּנִי (שם ו כג). —ובמשמ' זו, פָּדָה את נפשו של פלוני: חי יי' אשר פָּדָה את נפשי מכל צרה (ש"ב ד ט). פֹּדֶה יי' נפש עבדיו (תהל' לד כג). אך אלהים יִפְדֶּה נפשי מיד שאול (שם מט טז). פָּדָה בשלום נפשי מקרב לי (שם נה יט). תרננה שפתי כי אזמרה לך ונפשי אשר פָּדִיתָ (שם עא כג). פָּדָה נפשי מעבר בשחת (איוב לג כח). —ובתו"מ: אמר הקב"ה כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הצבור מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם (ר' נתן, ברכ' ח.). הרואה הספד בחלום מן השמים חסו עליו ופדאוהו (שם נז.). צפנת פענח אמר ר' יוחנן וכו'

ורבנן אמרין צד"י צופה פ"א פודה נו"ן נביא תי"ו תומיך (כ' סזקיס, מד"ר צרלֹס' ל). לבת מלכים שנשבית ביד הלסטי' ובא המלך והצילה וכו' אמר לה אם אין ליך עלי אלא שפדיתיך מיד הלסטי' דיי (סס סמות כע). לבת מלכים שנשבת והיה אביה עומד לפדותה וכו' (כ' אֹליעזר, סס סס"ס, לסוקסי). — ובתפלה: יוצרנו צור ישועתנו פודנו ומצילנו מעולם שמך (אֹמת ויֹציב, סמכ'). ממצרים גאלתנו יי' אלהינו ומבית עבדים פדיתנו וכו' מוציא אסירים ופודה ענוים וכו' קומה בעזרת ישראל ופדה כנאמך יהודה וישראל (עזרת, סס). — ואמר הפיטן: פודה ומחיש עזרה עונה בעת צרה (סודה, יוֹלי אֹמרי ססם). צבי קדש שבת שאננים פְּדֵת מדין יציר מלפנים (תכלית, סמכ' אֹ' סבוע'). חשקתיך ואוהב פדיתיך מלהב כמו תורי זהב צרופים וטהורים (ר"י בר כלונן, אֹזסכ', לם.).—ואמר המשורר: מי בלתך פדה ומי לך ידמה (רלֹב"ע, אֹבעם, אֹיגר 64). במצרים הראה גאונו ופדה עם וקראו בנו (הוֹא, אֹל מי, סס 181). ולעשות רצונך למדני ומידי אשמות פדני (הוֹא, אֹל תנוֹא, סס 242).—ד) פָּדָה סכום כסף, הכנים כסף תמורת סחורה שנמכרה[1], lösen, erlösen ; faire de l'argent de ; to make money by selling : ודרך הסוחרים שאין מוליכים מטבע שפודים שם דהיינו מעות פרייסיש לביתם (ספתי תסובה לסו"ע מו"מ קעו). ור. פָּדוּי.

—נפע', נִפְדְּתָה, יִפָּדֶה, תִּפָּדֶה, —א) נִפְדָּה הָעֶבֶד, נִתַּן כסף לאדוניו להוציאו לחרות: והוא שפחה נחרפת לאיש והפדה לא נִפְדָּתָה או חפשה לא נתן לה (ויקר' יע כ).—ובמשמ' נפטר מִדָּבָר ע"י כסף וכדומ' שהוטל עליו: כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יִפָּדֶה מות יומת (סס כז כע).—ובתלמו': מת האב בתוך שלשים יום בחזקת שלא נפדה עד שיביא ראיה שנפדה (צכור' ח ו). וכולם נפדין בכסף ובשוה כסף (סס סס ז). שהקדש נפדה בכסף ובשוה כסף (כ' יוסי, תוספת' ערכ' ד כ). מתו עד שיתולו עד שיפדו או עד שיעשו חולין מֵאיליהן (ירוס' סביעי' אֹ ה). אין תורמין מן הלקט ומן השכחה וכו' ולא מעשר שני והקדש שניפדו וכו' (סס תרומ' אֹ ה). מעשר שאינו נפדה טהור ברחוק מקום הואיל ואינו ראוי להיפדות

[1]) [בלי ספק זה תרגום המלה הגרמנית: lösen, erlösen, והשם Lösung.]

ולאכל בכל מושב אין יוצאין בו (כ' יודה סס, ססמ' ב ד). תמידין שלא הוצרכו לצבור לדברי ר' שמעון אין נפדין תמימים לדברי חכמים נפדין תמימים וכו' (כ' יומנן, זבמ' ז.). — ובסהמ"א: היו עליה שני עדים שנשבית ועד אחד מעיד שנטמאה ועד אחד מכחיש אותו ומעיד לה שהיא טהורה ולא נתייחד עמה ע"א משנשבית עד שנפדית וכו' (סלבוס, ה' איסות ז ו). — ואמר המשורר: ועלה באיל ונפדה על יד איש משרי המלך (דיוֹאן לרלֹב"ע, אֹיגר 230, מי כמוך). — ב) בהשאלה, נפדתה העיר, הארץ וכדומ', נשתחררה מהצרה שבאה עליה מהחרבן, befreit werden ; être délivré ; to be liberated : ציון במשפט תִּפָּדֶה ושביה בצדקה (יסע' אֹ כז). — ובתלמו': אין ירושלים נפדת אלא בצדקה (עולֹא, סנה' לם.).

—הפע', הֻפְדָּה, — א) הֻפְדָּה את פלוני, עשה שפלוני יִפָּדֶה; אם רעה בעיני אדניה אשר לא יעדה וְהֶפְדָּהּ לעם נכרי לא ימשל למכרה בבגדו בה (סמות כאֹ ח).

—הפע', הָפְדָּה, כמו נפע'; והוא שפחה נחרפת לאיש וְהָפְדֵּה לא נפדתה (ויקר' יע כ). —ואמר המשורר: הִנני נמכר עפרי לך בלי הפדה (יוסף אֹבן לדיק, אֹאוס המשוררים בני דורם סל משה אֹבן עזרא ויהודה הלוי, סירמן, ידיעות מכון סוקן ב, קסם).

פְּדוּי, ס"ז, מ"ר פְּדוּיִם, סמ' פְּדוּיֵי, נק' פְּדוּיָה, פְּדוּיוֹת, —א) סס"ס לִפְדּוֹת דבר בכסף: ויתן משה את כסף הַפְּדֻיִם[1]) לאהרן ולבניו (במדי' ג נא).—ב) כַּמּוּת כסף הַפִּדְיוֹן: ואת פְּדוּיֵי השלשה והשבעים והמאתים וכו' ונתתה הכסף לאהרן ולבניו פְּדוּיֵי העדפים בהם (סס מו—מח).—ג)*ומי שפדו אותו: הוציא מעשר שני מתוך ביתו אמר פדוי הוא לא אמר כלום (תוספת' תרומ' ד יג).—ובסהמ"א: פדויה קצת אינה פְּדוּיָה (רעב"ע ברית' ב ה).—ואמר הפיטן: עזים שת כסלע ראשי תנינים לקלע עלות פדויה לצלע יונתי בחגוי הסלע (אֹפיק, יול' ב ססם). — ואמר המשורר: והוא השם חייו ישועה לפדוייו ודליו ועניו בימיו נעזרים (תלמידי מנחם, לגבור בתעודה, סעה"ם 6). נשא קול יחד פדויים נוגנים ושרים בשירים רצויים (דיוֹאן לרלֹב"ע, אֹותות אֹל, אֹיגר 224).

[1]) ואולי של הפדויים. [וקדמונינו פרשו כך גם בפסוק המובא להלן.]

פְּדוּת, פְּדֻת, ש"נ, — א) עצם הפעלה לפדות, הַצָּלָה, Erlösung ; rédemption; redemption : הקצור קצרה ידי מִפְּדוּת ואם אין בי כח להציל (ישע׳ נ ב). יחל ישראל אל יי׳ כי עם יי׳ החסד והרבה עמו פְּדוּת והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו (תהל׳ קל ז–ח). — ב) במשמ׳ שִׁחְרוּר מעבדות: פְּדוּת שלח לעמו (שם קיא ט). — ג) ובמשמ׳ הפרש, הפליה: והפליתי ביום ההוא את ארץ גשן וכו׳ ושמתי פְדֻת [1]) בין עמי ובין עמך (שמות ח יח–יט). — ואמר הפיטן: העוז והענוה לחי עולמים הפדות והפאר לחי עולמים (האדרת והאמונה, שמר׳ יוה"כ). מעשה אלהינו המשל ופחד עמו והרבה פדות עמו (מעשה אלהינו, שם). בנה אריאל וחיש גואל שלח אלי ממך פדות (ר׳ אפרים בר יצחק, אשר יצר, שבת ב׳ חנוכ׳). — ואמר המשורר: וכוכב אור פדותה עדי ארץ סחר ומאז לא עלה כי ירד שאולה (רמב"ע, דות נפש נכאה, סעה"ם, 77). אולי לקול צעקתי יקרה אדני לקראתי, לקראתי קול פדותי כי לרגלי בגלותי מנוחה לא מצאתי (הוא, מזמרת סירתי, שם 82). ורעיה דחופה פדות מיחלת במצות סכה מתהללת (ר״י הלוי, לנהלי דסך). איחרה עת פדותי ואין מצפים וגולים קץ שבותי ונדים בני עדינה וגולים (ראב"ע, איחרה עת, איגר 142) אין עת פדות יאחר האל הבוחר בעמו (הוא, אין עת, שם 154). מעין פדותך רוה אמתך לישועתך קויתי יי׳ (הוא, אל אל אקרא, שם 165). נפשי פדות עפרה לזר תקרב תכין בפניה ללבדו ארב (ר"י בן זבארה, ס׳ שעשועי׳ יב, דודזון 135).

***פדח**, [2]) ממנו *פֶּדַח, *פַּדַּחַת.

***פֶּדַח**, ש"ז, מ"ר פְּדָחִים, צֶדַע, רַקָּה, צד המצח על יד האזן וּוְרִידֵי הדם שבו, Schläfe ; tempe ; temple : אם צורת פנים כצורת מת וכו׳ כגון עינים חתורות חוטם דק פדחים שפלים אזנים קרים ועצורים (ר"י להלון, אוצר החיים ה ו, לו.). כאשר המות יותר חם מצרכו הראוי לפי טבעו וזה יוכר מדפק פדחים הדופקים חרבה והשנה מעט או מאומה (שם ז א, כד.).

***פַּדַּחַת**, ש"נ, — מצח [1]), Stirn ; front ; forehead : יצא (הולד) מחותך או מסורס משיצא רובו הרי הוא כילוד יצא כדרכו עד שיצא רוב ראשו ואיזהו רוב ראשו משתצא פדחתו (נדה ג ה). משעה שגוזזין אותה (את הרחל) טומנין לה עזק בשמן ומניחין לה על פדחתה כדי שלא תצטנן (ר׳ אחא בר עולא, שבת כד :). עד שלא תחשך השמש והאור זו פדחת והחוטם (שם קנא :). פדחת ולא פרצוף פנים פרצוף פנים ולא פדחת אין מעידין עד שיהיו שניהם עם החוטם (יבמ׳ קכ.). ואיזהו סוף ראשו זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו (מכות כ:). גיורת שיצאה פדחת ולדה בהיותה נכרית ואח"כ נתגיירה אין נותנין לה ימי טומאה וימי טהרה ואינה מביאה קרבן לידה (בכורו׳ מו:). אמר לו (אלכסנדרוס אל גביעה) לכשאצא אני משוה לך פדחתך (מד"ר בראשי׳ סא). — ובסהמ"א: דדמי ראשיה למקבא שבולט הפדחת הרבה לחוץ וכן העורף מאחריו (רגמ"ה, בכורו׳ מג :). רצועות של טוטפות הנתונות על לחיה ועל פדחתה (ר"ח, ב"מ ט.). לסוף הפדחת סכין שלא יהו שערות שיהא מצחן גדול (ערוך ערך אנדיפי). בין עיניכם אצל הפדחת וכו׳ (רש"י, דברי יד א). מי שהיו שתי עיניו למעלה מן המקום הראוי להם מפדחתו וכו׳ (רמב"ם, ביאת המקדש ח ו). ואם יצאה פדחתו בחיי אביו אף על פי שלא יצא כל ראשו לאויר העולם אלא לאחר מיתת אביו הרי זה נוטל פי שנים (טו"ע חו"מ, נחלות רעז). מצאוהו הרוג אומת אם פדחתו וחוטמו ופרצוף פניו קיימים והכירו בהם שהוא פלוני מעידין עליו ומשיאין את אשתו (הלבוש, אישות יז כד). רק שבפדחת הוא העור הנ"ל הנק׳ פעריקראניום [2]) על הבשר והמושקולי [3]) (בכוך מסקלאוו, עמודי השמים, תפארת אדם ד יג).

***פְּדִיאָה**, ר׳ פְּדִיָּה.

---

[1]) [עי׳ ריב"ג וראב"ע וגם רש"י. והחדשים מגיהים פְּלֻת או פְּלָאֹת מן פלה, פלא.] [ונראה שבמקום זה עקרו פַדֻּת משרש פ ד ד (בערב׳ פדי a), ומשמ׳ היה נפרד, שאינו אלא שנוי מבטא של ב ד ד; פַּדֻּת-בדידות.]

[2]) [לא נתברר מקורו, אך אפשר שאינו אלא שנוי מבטא של פ צ ח — מצח כדוגמת פ ד ע בארמ׳ תלמודי שמשמעו פ צ ע.]

a) فذّ

---

[1]) הערוך בערך אפותא: בלשון חכמים פדחת ובלשון תורה מצח.

[2]) [.pericranium] [3]) [musculi, שרירים.]

°פְּדִיאֵל, שם מלאך, עי׳ פְּדָאֵל.

***פְּדִיָּה**, פדייה, פדיאה, ש״נ, מ״ר פְּדִיּוֹת, — שה״פ מן פָּדָה, Loskauf; rachat; redemption: מצות פדיה קודמת למצות עריפה שנאמר ואם לא תפדה וערפתו (בכורו׳ א ז). אף מעשר שיני פדיאתו היא משיכתו (ר׳ יוחנן בן ברוקא, תוספת׳ מע״ש ד יד). לא אם אמרת בתלמוד תורה שהוא שקול כנגד הכל וכו׳ תאמר בפדייה שאינה שקולה כנגד הכל וכו׳ (מכי׳ בא יח). יש לך דבר שצריך פדייה ומותר (עולא, בכורו׳ ט:). הבן ליעד והאב לפדות הבן קודם מפני שמצות ייעוד קודמת למצות פדיה (מס׳ עבדים, קירכהים, 25).—ובסהמ״א: שמוסיף בפדייתו יותר מבעה״ב איסר הוא קודם לבעה״ב (רגמ״ה, ערכי׳ כז:). קודש תופס את דמיו פדייה כתיב ביה שזה יוצא וזה נכנס תחתיו (רש״י, סוכה מ:). פטר חמור שמת קודש פדיה יקבר (ר״מ בן זרח, צידה לדרך א ס ב). ועבר ושחטן קודם פדייה (רעב״ע, מעילי׳ ה ג). וגאלה מעולה מפדיה וכו׳ ועל כן הזכיר גאלה אחר פדיה במקרא (ר״א בדרשי, חותם תכנית ג ו), ולמה חששנו לפדיית רבעי ולא נחוש על אכילת גוף פרי ערלה (ר״י עמדין, שאילת׳ יעבץ ב כ יא). — ומ״ר פְּדִיּוֹת, כתובים שנזכרה בהם פְּדִיָּה: ולֵמרו ג׳ הפכות וג׳ פדיות[1]) וג׳ שלומות שלש פדיות[1]) דכתיב וכו׳ (ברכי׳ נה:).

פִּדְיוֹם[2]),ש״ז,—א) פעלה לפדות, פדיון, פדיה, Loskauf; rachat; redemption: ויקח משה את כסף הַפִּדְיוֹם מאת העדפים על פדויי הלוים (במד׳ ג מט). —ואמר הפיטן: בחון מעשה כל יום גישת יקומים פני איום דינם בו לפלם לפדיום (ר״א הקליר, אפד מאז, מוס׳ א ר״ה). זכור ושמור את יום ותמצא כפר ופדיום לשקד על דלתתי יום יום (שמעון בר יצחק, אככי, זולת א שבוע׳). מלך גזרת כמו כן לצאצאימו

1) [כך בדפ׳ אמשט׳, ובכ״י פ׳: יאמרון ליה שלש הפיכות ושלש פדיונות (עי׳ ד״ס בהערה למקום), אולם ברב הדפוסים: ג׳ הפוכות וג׳ פדויות וג׳ שלומות, וכך כנראה נכון. ויש לנקד הֲפוּכוֹת, פְּדוּיוֹת שְׁלוּמוֹת (ע״מ לְקוּחוֹת, בזכר), כלומר: ג׳ הופכים ג׳ (פסוקים) פודים וג׳ משלימים.]

2) [במד׳ ג מט, את כסף הַפִּדְיוֹם, אבל בפס׳ נא, את כסף הַפִּדְיִם, ויש מן החדשים החושבים כי גם בפס׳ מט העקר: הַפְּדוּיִם.]

פדיום עבור להמלט משאתך איום (הוא, מלך אזוס, יוצ׳ ב ר״ה). עיניך פקח איום ביטה להחיש פדיום כי עליך הרגנו כל היום (אלהי אקראך, זולת שבת לפני שבוע׳).—ואמר המשורר: בחרי לך היום אם עבדות אם פדיום הבררי ותתלבני ומהרי ונהרי והטהרי (רמב״ע, ברכי נפשי, דוקס 9,71). עד אן אקוה פדיום אל נורא ואיום (דוד אבן בקודה, אדני דאבה, סעה״ש 134). נעבד בעל יצרו תנה שכלך גאל ויראת יצרך פדיום אז תשכבה בטח ולא תדאג מתהפכות ליל ולא פיד יום (הענק לחריזי[1]) ב, ס׳ היובל להרכבי, 349). אל תתעצב דוד אל פיד יום אל תשמח יום תמצא פדיום (עמנו׳, מחב׳ יז). אהי פדיום וכל איש שר בעמי לאיש יפיק לכל שואל רצוניו (ד״ס ליהודי מצרים וא״י, מן, ב 19). — ב) °סכום כסף הנכנס ממכירת סחורה[2]), Lösung, Erlös; recette (de jour); takings, receipt: ודרך הסוחרים שאין מוליכין מטבע שפודים שם וכו׳ ודרכם לתת כסף הפדיום מה שיעלה ראשון ליד החלפן (פתחי תשובה לשו״ע חו״מ קעו).

פִּדְיוֹן[3]), פִּדְיֹן, ש״ז, מ״ר °פִּדְיוֹנִים, °פִּדְיוֹנוֹת,—הכסף שצריך לשלם כדי לפדות אדם ממה שהוטל עליו, כֹּפֶר, Lösegeld; rançon; ransom: אם כפר יושת עליו ונתן פִּדְיֹן נפשו ככל אשר יושת עליו (שמות כא ל).—ובהשאלה, הצלה ממות וכדו׳: אח לא פדה יפדה איש לא יתן לאלהים כפרו ויקר פִּדְיוֹן נפשם וחדל לעולם (תהלי׳ מט ח—ט). — ובתו״מ, גם במשמ׳ פעלת הַפְּדִיָּה: הרי נטיעות האלו קרבן עד שיקצצו וכו׳ אין להם פדיון[4]) (נדר׳ ג ה). המנחות והנסכים שנטמאו עד שלא קדשו בכלי יש להם פדיון משקידשו בכלי אין להם פדיון (מנח׳ יב א). וחלבן מותר לאחר פדיונן וכו׳ וחלבן אסור לאחר פדיונן (בכורו׳ ב ג). תבשיל של חולין

1) [פרסמו ברודי.] ספק אם לר״י חריזי, עכ״פ מאותו הזמן.

2) [תרגום השם הגרמני. עי׳ ההערה לערך פָּדָה משמ׳ ד. בהוראה זו שגורה בדבור הצורה פִּדְיוֹן.]

3) [אין המלה במקרא אלא בסמי׳, ועל כן היו שהניחו כי עקרת בנפרד פִּדָּיוֹן, ועדות לנקוד זה בתו״מ עי׳ בהערה לקמן.]

4) בקטע כ״י ממשנ׳ מנק׳ גני׳, ביהמ״ד שכטר, מנקד פִּידָּיוֹן. [וכן בנקוד עליון חלקי במסרת הבבלית (פורת, לשון חכמים, 137): פִּדָּיוֹן.]

שתיבלו בתבלין של מעשר שני לא יצא מעשר שני מידי פדיונו (ירוש׳ מע״ש ג ג). לאוכלו בלא פדיון אי אפשר שא״א להקדש לצאת בלא פדיון (ר׳ חיים בר חנא, ירוש׳ פסח׳ ד ח).—*ובמשמ׳ של גאלה: אוי לה לאמה שתמצא בשעה שהקב״ה עושה פדיון לבניו (ר׳ יוחנן, סנה׳ קו.). — ובמשמ׳ כפר: תפשו מאבירי ישראל ארבעה אנשים וכו׳ ושמונת אלפים תלמידים מירושלים פדיון שלהם (ר׳ ישמעאל, ברייתא מפרקי מרכבה, בסוף מדר׳ אגדת בראשית עט:). —ובסמי׳ פִּדְיוֹן פטר חמור, פִּדְיוֹן מעשר שני, פ׳ הבן, פ׳ שבויים: המפריש פדיון פטר חמור ומת וכו׳ וחב״א אין חייבין באחריותו כפדיון מעשר שני (בכורו׳ א ו). כהנים ולויים חייבין לא נפטרו מבכור בהמה טהורה אלא מפדיון הבן ומפטר חמור (שם ב א). אין פוסקין צדקה על היתומים אפילו לפדיון שבויים (ר׳ שמואל בר יהודה, ב״ב ח.).—״פִּדְיוֹן משכון, הוצאתו מידי המלוה: על זה מוטל על כמ״י עפ״י חשבון צדק ואמיתי ליתן לצורך פדיון המשכון הנ״ל מכיסו סך אלף וחמש מאות זהו׳ פו׳ (פנקס קרקא, MGWJ 1894, ע׳ 567).—ואמר הפיטן: נגף לבל יזיק לנדבאי רוח נובבתם תת פדיון לכל רוח (ר״א הקליר, אז מאז, שבת פ׳ שקלים). יעלה קולנו מערב ויבא צדקתנו מבקר ויראה פדיוננו עד ערב (יעלה, ערבי׳ יוה״כ). ובעיני שפחה אל יד גברתה לך פונים להרבות למו פדיונים (מי יתנה, סלוק יוה״כ). — ואמר המשורר: קול מבשר פדיון אשמיע ואושיע אהבי ולציון אשובה ואופיע (ר״י גיאת, הקבלת כדדי, סעה״ם 26). אשר שם עלי תתן יקרו בעת נתן גבר חוב פדיונו (ר״א בן עטא[1]) JQR.NS. 1,2 ע׳ 241). —״פִּדְיוֹן שהחסידים נותנים להרבי שלהם: ובתוכם הרבנים לקוחי פדיונות (זמיר עריצים, תקכב, י.). נתעשרו ועלו למעלה מממון של אחרים מהפדיון נפש אשר לוקחים (שם יא). צדיקים פקדי עקרות ובלשון שקר פעלי אוצרות, בפדיונות ימלאו כיסם (יל״ג, דור המדבר, סיריס ספר ה).—ועי׳ פִּדְיוֹם.

״**פְּדִיּוּת**, ש״נ,—כמו פְּדִיָּה: שלא יבקש השגחה בראשית כלומר בעניני הגוף רק באחרית כלומר בענייני הנפש והוא שרמז עליו בפדיות נפשו משחת לאור באור החיים (ר״ש א״ח, יקוו המים, 114).

״**פְּדִיעָה**, ש״נ, שה״פ מן פָּדַע, — כמו פְּדִיָּה: כי ההצלה היא תחינה בהסרת הכאב שהיא הפדיעה (שם 106) ואולם הרב מורה צדק ז״ל נראה שהביא שהחנינה והפדיעה בהצלת המלאך וכו׳ (שם 108).

״**פַּדָּן**[1], ש״ז, — א) על, Joch; joug; yoke: כל דבר שמקפיד עליו וקובע לו מקום (אסור לטלטלו בשבת) כגון יתידות ומי שחובטין בו כובסין ופדן של שור (תלמיד ר׳ יהודאי גאון, הלכ׳ פסוק׳, 6). — ב) שדה[2], כמו צמד: הושיבה בכבוד על אפדנה ולא תגזול תבואת פדנה (עזרא הבבלי, תוכח׳ מוסר, ל:).

א. **פדע**, ממנו ״פְּדִיעָה, א. פָּדַע, ״פֶּדַע.

ב. ***פדע**, ממנו ב. *פָּדַע.

א. **פָּדַע**, פ״י, פְּדָעֵהוּ, — א) פָּדַע אותו מעשות דבר, מְנָעָהוּ מזה, הצילו מות, verhindern; empêcher; to prevent: ותקרב לשחת נפשו וחיתו לממתים אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו ויחננו ויאמר פְּדָעֵהוּ[3]) מרדת שחת מצאתי כפר (איוב לג כג—כד). — ובסהמ״א: והראהו דרך הטובה ופדעהו מדרך הרעה (ר״י א״ת, הרקמה לריב״ג הקד׳). ועכ״ז צריך להאמן אמירת השם למלאך רצונו ממנו כלומר המציאו אותו בדרך שיוכל לפודעו פעמים שלש (ר״ש א״ת, יקוו המים, 109). — ב) ״כמו פָּדָה, ואמר המשורר: יהי לך יה באהבתך ונפשך אשר אהב תהי מצר פדועה (ר״ש הנגיד, כשמה מאשר פתאו, בכורי׳ 111). יקרו נשחת וקרנו נגדע יחידתו משחת כל יפדע יום אשר אליו יתודע (רשב״ג, אנוסים ועכוסים, סעה״ם 52). איך יסתיר חטאתיו ואותם את יודע תיש בלתך גואל וזולתך פודע (רמב״ע, דיואן רקטו, בודל׳). יום משחת פדעתו וממי זדונו פטרתו (שם). בה לחלי מרפא ויש נספה מיד שאול פודת

---

1) בומן רה״ג.

2) [[מן הארמי, ומזה פדן ארם]] [ותרגומו העברי של השם הוא שדה ארם (הוש׳ יב יג) וכן בערבי פדאנ a).]

3) [[וי״ת כמו פְּדֵהוּ, וכן פרשו המפרשים העברים. ויש כ״י שגורסים: פְּרָעֵהוּ. ורז״ל פרשו כמו פצע מן הארמ׳.]] [עי׳ בהערה ל־ב. פָּדַע ול־פֶּדַע.]

---

a) فدّان

ופודעת (ר"י הלוי, היצה דמות קונה, או"ל ג, 187). נפשי משאול הוא יפדע ותילים אגבר (ראב"ע, שם אלי, איגר 61). באיל נאחז פדעו ומרדת שחת הושיעו (הוא, מי כמוך אל, שם 229). — ואמר הפיטן: נא למענך פדעהו כי חנם בלא כסף לעבד נמכר יוסף (יוסף אבר מקדם, סחר' יוה"כ, ממז' איטל' ג קג.). העמד מליץ לפדעי (בנימן בן זרח, באגרות שד"ל דף 570). דרור קרא לפדעי באב מיסרי ומידעי דרבן כבקר רדעי (משולם בר קלונימוס, אפיק רכן, יול' ב פסח). שמעתי לעמי בחירי אשר משחת אפדע ואנכי ה' אלהיך מארץ מצרים ואלהים זולתי לא תדע (ר' שמואל יוזכה, סדיל' מהגני', מ"ל וויים, 72)

—נפע', *נִפְדַּע, — שֶׁפָּדְעוּ אותו, ואמר הפיטן: ודומה לכלכל ודרדע אשר דברו נודע כי מרדת שחת נפדע (סעדיאגה, 57). והן פתאם נגדע היש במה נפדע (ר"י הלוי, אמונות יהגה). עונו הודה והתודע, נטרד וממות נפדע (ראב"ע, מי כמוך, איגר 229).

—הפע', *הִפְדִּיעַ, — כמו קל, ואמר הפיטן: הקשיבה לקול שועי בשטחי כף בקדש מכל חטא להפדיעו (בנימן, ביום הלבנת פסעי, סחר' יוה"כ, ממז' איטל' ג לה:).

ב. *פָּדַע[1], פ"י, — פָּצַע, verwunden; blesser; to wound: פדעהו מרדת שחת מצאתי כפר פדעהו בייסורין (ירוש' קידוש' א י). מהו פדעהו אלא אותו המלאך שמלמד עליו זכות אמר לתקב"ה פדעהו בייסורים ואתה מביאו לתשובה (פסיק' רבת' י, כי תשא).

*פֶּדַע, ש"ז, — יֶשַׁע, Heil, Hilfe; salut; salvation: ואמר הפיטן: דרבוני מלמד מורעי נתון רועה דרדעי דן והוכיח פדעי[2] (הוא, יול' א פסח). לעורתי חושה וגלה קץ פדעי עזרה בצרה נמצאת רעי (שמחי ועלזי, יול' שבת ב אחה"פ).

פדר[3], ממנו *פָּדַר, פֶּדֶר.

---

[1]) [פעל פָּדַע זה הוא הצורה הארמית של פָּצַע העברי. צורה זו באה רק בתו"מ (עי' במלונים), וחז"ל משתמשים בו גם בעברית לפרוש הפעל באיוב לג כד, שהבינו אותו לא כמו פדהו אלא כלשון פציעה ביסורים, וכן לוי במלונו.]

[2]) [המפרשים מבארים מן ב. פדע במשמ' פֶּצַע כלו' חטא ועון וזה רחוק. הכונה: אל ישעי דן והוכיח.]

[3]) [עי' בהערה לערך פֶּדֶר.]

*פָּדַר[1], קל לא נמצא.

—נפע', *נִפְדַּר, השמין, היה שמן, fett werden; engraisser; to fatten, ואמר הפיטן: קנין צאן דיר אשר נזורה להעדר רעה להשמן ולהפדר (אכא תרב, זולת ב קוכ').

פֶּדֶר, פֶּדֶר, ש"ז, כנ' פִּדְרוֹ, מ"ר *פְּדָרִים, — חֵלֶב[2], Fett, Schmer; graisse; fat, suet: וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים את הראש ואת הַפָּדֶר[3] על העצים אשר על האש אשר על המזבח (ויקר' א ח). ונתח אותו לנתחיו ואת ראשו ואת פִּדְרוֹ וערך הכהן אתם על העצים אשר על האש אשר על המזבח (שם שם יב). ויקטר משה את הראש ואת הנתחים ואת הַפָּדֶר (שם ח כא). — ובתו"מ: נטל את הפדר ונתנו על בית שחיטת הראש מלמעלן (תמיד ד ג). מלמד שאין הראש והפדר מהנתחים דבר אחר שיהא פורש את הפדר על בית השחיטה וכו' מלמד שהראש והפדר קודמין לכל האמורין (ספרא ויק, ויקר' פרק ו). — ואמר המשורר: לזה יד ולזה ירך ובמה אנוש פדרו יהא חלקו ופרשו (רמב"ע, דיואן קלה, בולל'). — *ומ"ר: האברין והפדרין שלא נתאכלו מבערב סונקין אותן לצדדי המזבח (תמיד ב א). מוסיף אחת לאיברים ולפדרים שלא נתאכלו מבערב (ר' מאיר, תוספת' יוה"כ ג ג). אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה (ברכ' כו:). — ואמר הפיטן: קשוב מקראות וחנון סדרים בעין איברים ועכול פדרים (ר' מאיר בר' ילחק, תפלה תקח, סליח' ער"ה). פנות ועזרות מלאו זבחים פדרים ואיברים הראש ותרגל והנתחים (דוד בר' שלמה, אלהים אל דמי, סליח' מוס' יוה"כ). ונהרגו המונים המונים ונתערבו פדרים פרשדונים (הסריסו, קינ' לת"ב). מצערו ירבה גדריו ובחמתו יפרוץ גדריו ירוץ לאילי

---

[1]) [פעל שנגזר מהשם פֶּדֶר.]

[2]) [כך לפי התרג' (תרבא) ופרוש רב הקדמונים, ועי' בהערה הבאה. ואולי זאת הוראת המלה פִּתְר באשורי. אולם ר' גם למברט ב REJ 1899, ע' 300.

במקום פידרא (נדה כח.) שמפרשים פרש ודשן גורס הערוך: שרפו על גבי פרירא. באגרית פדר פרושו עיר, קריה, ואולי קרובה מלה זו אל מדר, ארץ, אדמה בכושי.]

[3]) [ריב"ג: חקנה שלו, רוצה הריאה והלב והכבד. וראב"ע: רבי חכמי הדור פרשותו הגוף והנכון בעיני שפי' הפדר החלבים.]

עדריו ויאכל ככלב פדריו (עזרא הבבלי, תוכח' מוסר ט, כג:).

*פֵּדֶר, ס"ז, — שטיח שלפני המטה[1], Bettvorleger; descente de lit; bedside rug : עור האסלא וחלל שלו הרי אלו נמדדין בטפח הזהב. והפדר שלפני המטה הרי אלו טמאין מדרס (תוספת' כלים ב"ב ח יד).

פְּדָת, עי' פְּדוּת.

א. פֶּה[2], ס"ז, סמ' פִּי, בכנ' פִּי, פִּיךָ, פִּיךְ, פִּיו, פִּיהוּ, פִּיהָ, פִּינוּ, פִּיכֶם, פִּיהֶם, פִּימוֹ, מ"ר פִּיּוֹת, פֵּיוֹת[3], — א) פִּי האדם ושאר בע"ח[4], Mund, Maul; bouche; mouth—פִּי האדם : מי שם פֶּה לאדם או מי ישום אלם או חרש או פקח או עור (שמות ד י). והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הַפֶּה אשר לא נשק לו (מ"א יט יח). על כן על בחוריו לא ישמח אדני וכו' כי כלו חנף ומרע וכל פֶּה דבר נבלה (ישע' ט יו). — ובסמ' פִּי : כל מבצריך תאנים עם בכורים אם ינועו ונפלו על פִּי אוכל (נחו' ג יב). פִּי צדיק יהגה חכמה ולשונו תדבר משפט (תהל' לז ל). כי יסכר פִּי דוברי שקר (שם סג יב). דברי פִּי חכם חן ושפתות כסיל תבלענו (קהל' י יב).— ובכנ' : והנה עיניכם ראות ועיני אחי בנימין כי פִּי המדבר אליכם (בראש' מה יב). ודברת אליו ושמת את הדברים בְּפִיו ואנכי אהיה עם פִּיךָ ועם פִּיהוּ והוריתי אתכם את אשר תעשון (שמו' ד טו). מוצא שפתיך תשמר ועשית כאשר דברת לי"י אלהיך נדבה אשר דברת בְּפִיךָ (דבר' כג, כד). ויהי מספר המלקקים בידם אל פִּיהֶם שלש מאות איש (שופט' ז ו). ויבא העם אל היער והנה הלך דבש ואין משיג ידו אל פִּיו וכו' ויונתן לא שמע וכו' וישב ידו אל פִּיו (ש"א יד כו–כז). עלה עשן באפו ואש מִפִּיו תאכל (ש"ב כב ט). ויעל וישכב על הילד וישם פִּיו על פִּיו ועיניו על עיניו וכפיו על כפיו ויגהר עליו (מ"ב ד לד). ויגע על פִּי ויאמר הנה נגע זה על שפתיך וסר עונך וחטאתך תכפר (ישע' ו ז). וישם פִּי כחרב חדה בצל ידו החביאני (שם מט ב). ואפתח את פִּי ויאכלני את את המגלה הזאת ויאמר אלי וכו' ואכלה ותהי בְּפִי כדבש למתוק (יחזק' ג ב—ג). הנה נפשי לא מטמאה ונבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי ועד עתה ולא בא בְּפִי בשר פגול (שם ד יד). הקיצו שכורים ובכו והילילו כל שתי יין על עסים כי נכרת מִפִּיכֶם (יואל א ה). חלבמו סגרו פִּימוֹ דברו בגאות (תהל' יז י). פִּי ידבר חכמות והגות לבי תבונות (שם מט ד). אלהים הרס שנימו בְּפִימוֹ (שם נח ז). חטאת פִּימוֹ דבר שפתימו וילכדו בגאונם (שם נט יג). אפתחה במשל פִּי אביעה חידות מני קדם (שם עח ב). מה נמלצו לחכי אמרתך מדבש לְפִי (שם קיט קג). נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פִּיהוּ (משלי יו כו). טמן עצל ידו בצלחת גם אל פִּיהוּ לא ישיבנה (שם יט כד). לעבדי קראתי ולא יענה במו פִּי אתחנן לו (איוב יט יו). לחם חמדות לא אכלתי ובשר ויין לא בא אל־פִּי וסוך לא סכתי (דני' י ג).—ואמר בן סירא : לא נאתה תהלה בפי רשע כי לא מאל נחלקה לו בפה חכם תאמר תהלה ומשל בה ילמדנה (בס' גני' יה ט—י). טובה שפוכה על פה סתום תנופת מצגת לפני גלול (שם ל יח).—ובתו"מ : קונם שאיני עושה על פי[1] אבא ועל פי אביך

---

[1]) [קרוים, Archäol. 1, עמ' 393, מבאר : etwa (הפרד in Alfasi ed. Wilna) הפדר... dass ein Fell bedeutet die als Vorlegeteppich dienten. וכך נראה, אלא שמקור המלה מיונית-רומית pedarium, שייך לרגלים, ולפי זה נקד כאן. והשוה בסור' פודירא, מיונ' ποδήρης בגד היורד עד הרגלים.]

[2]) [כך בכנענ' לפי, באגרית פ, בערב' פו, פִּי, פָּא [a]), וכן באשור', בכוש' אַפָּ; ובצורה מרחבת בארמ' פֻּם, פּוּם, בערב' פְּם, פַּם [b]), (בערב' המדברת היום תְ'ם, תְּם), מ"כ אַפְוַאה [c]).]

[3]) [הרבוי פיות אינו בא במקרא אלא בקשר עם חרב. ובמקומו גם פִּיפִיּוֹת, וכן מורג חרוץ חדש בעל פיפיות (עי' ערך פִּיפִיָּה), ויש חושבים פִּים (עי' שם) כמ"ר מקראי של פֶּה. פִּימוֹ (דברו בגאות, תהל' יז י) אינו מ"ר אלא במקום בְּפִימוֹ.]

[4]) [מערך זה של פֶּה, פִּי האדם והבהמה הוצא פֶּה במשמ' צד, שהוא כנראה מלה אחרת (עי' הערך ב. פֶּה), וממנה גם הצרוף פִּי שְׁנַיִם. עי' שם בהערה וכן בהערה בערך זה למלות כְּפִי, לְפִי, על־פִּי.]

[a]) فو في فا [b]) فم [c]) افواه

[1]) [רש"י בגמרא : שאיני עושה לפיךָ' (דף סה.); רמב"ם בפרושו : פי' שאיני עושה לפי אבא. שכל מה שאעשה לא יאכל ממנו אבא מאומה. ורע"ב : תקדש יהא כל מה שאני עושה מלבוא על פי אבא וכו'. ולא כדעת אלברכט (Neuhebr. Gramm., עמ' 25) הרואה כאן על־פי כמלת יחס מרכבת במשמ' בשביל. והשוה מיכה ג ו : ואשר לא יתן על פיהם.]

ועל פי אחי ועל פי אחיך אינו יכול להפר שאיני עושה על פיך אינו צריך להפר (נדר' יח ד). אמר הריני נזיר ושמע חבירו ואמר פי כפיו ושערי כשערו וכו' (נזיר ד א). אפילו ראו אותו נותן פיו על פיה שלה (ירוש' כתוב' ז ז). בליות יועצות לב מבין לשון מחתך פה גומר (ברכ' סא.). שפשת מסריח את הפה (כתוב' סא :). אין קנות הפה אלא בפת (ר' זירא מול' קס.). ויטו אחרי הבצע ר"מ אומר חלקם שאלו בפיהם (שם קלג.). ברח (ר"א בן הורקנוס) והלך אצל רבן יוחנן בן זכאי והיה אוכל קוזזות אדמה עד שעשה פיו ריח רע וכו' (מד"ר בראש' מב).—ובפהמ"א : שתה כל משקה ולא שתה מים ביום ידאג מפני ריח הפה ובלילה ידאג מפני ריח הפה ומפני אסכרה (פרע"ג הוספ' ותקונ', 7). מי שפיו רפוי ורירו יורד מפיו (רמב"ם, ביאת המקדש ח א). ואנחנו בעונותינו מאז גלינו מארצנו אבדה חכמת חכמינו ובינת נבונינו הסתתרה כאשר וכו' ועל היותינו מכבדי השם בפה ובשפתים מאין לב ומבלי חכמה (ר' יעקב בר' אנטולי, מלמד התלמידים, הקדמה ה). — ואמר הפיטן : צרים אשר חומות ערערו ועד היסוד ערו ערו פימו דברו בגאות ופערו (ר"א הקליר, אלילי, יוצ' שבת זכור). ציר חנן להניא חוברי פסיליהם צוחת פימו לדום כאבני אליליהם (אתה האלה, מחז' איטל' א, קכ :). רוגשים (ומרעישים) כמקול מחצצים וקדוש וברוך בפימו מרצים (מוסף ללוס כפור שם ב, קכו.). טרודים אנו מפה ומפה ולדבר על לבבנו אין פה (ר"י אבן אביתור, אם מי זכאת, שער השיר 14). טופלי שקר נסכר פימו מפה ומפה חרב תבואמו (הקראי סלמון בן ירוחם, מלחמות ה', דודזון, 53). — ומ"ר פִּיּוֹת, פֵּיוֹת : בנוי לתלפיות תל שכל הפיות מתפללין עליו בברכה בקרית שמע ובתפילה (ר' אבון, ירוש' ברכ' ד ה). הלא אני בראתי כל פיות שבעולם וכו' (מד"ר שמות ג). הפיות שאומרים שתי רשויות חן יכרתו ויגועו (שם דבר' ב). מה לתלפיות ספר שאמרו לו פיות הרבה עשרת בני אדם אמרו ספר תהלים וכו' (שם שה"ש, כמגדל דוד). — ואמר הפיטן : ואלו כל הימים דיו ואגמים קולמוסים וכו' וכל שערות האדם פיות ולשונות מקלסים אינן מספיקין לחקור פלאות ונסים (הקדי, יוצ' ז' פסח). פחדו יחיל שוטמים פיותם היות אטומים (ר"א הקליר, יום מימים, מוסף יוה"כ). אספר תושיות מתוקות לפיות ואציב תלפיות לישר העוברים (רסב"ג, אמון יום זה, אזהר'). ומראש חומיות תרננה פיות וממעונות אריות ומהררי נמרים (הוא, בלל שדי, שם). — ואמר המשורר : תמהרנה לחיות משחקות כל פיות תרננה ציות ומדבר ויערים (תלמידי מנחם, לגבור בתעודה, שער השיר 5). אל אשר נשא ונעלם וחסדיו יודון פיות שובבה בנים לגבולם (ראב"ע, בעלי ריבי, כהנא 56). — ומ"ז פִּיּוֹתַיִם, ואמר הפיטן : זכר ערך פיותים היות כסדר במקהלותים טעם חן צק בשפתותים (ר' משולם, אטיף, סירמן ל). — ועל אלילים אלמים בדמיון לאדם : פֶּה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו (תהל' קיה ה ; קלה יו). אזנים להם ולא יאזינו אף אין יש רוח בְּפִיהֶם (שם קלה יז). — ועל הלויתן : מִפִּיו לפידים יהלכו כידודי אש יתמלטו וכו' נפשו גחלים תלהט ולהב מִפִּיו יצא (איוב מא יח–יג). — ובהשאלה לאלהים, פִּי יי' : ויאמר ברוך יי' אלהי ישראל אשר דבר בְּפִיו את דוד אבי (מ"א ח יה). ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו כי פִּי יי' דבר (ישע' א כ). וקרא לך שם חדש אשר פִּי יי' יקבנו (שם סב ב). מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פִּי יי' אליו ויגדה (ירמ' ט יא). אל תשמעו על דברי הנבאים הנבאים לכם מהבלים המה אתכם חזון לבם ידברו לא מִפִּי יי' (שם כג יו). בן אדם צפה נתתיך לבית ישראל ושמעת מִפִּי דבר והזהרת אותם ממני (יחזק' ג יז). טוב לי תורת פִּיךָ מאלפי זהב וכסף (תהל' קיט עב). מִפִּי עליון לא תצא הרעות והטוב (איכ' ג לח). — ובתו"מ : אם היה גר ובא ללמוד תורה וכו' שנאמרה מפי הגבורה (ב"מ כח :). אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום (מכות כד.). אשרי ילוד אשה שכך שומע מפי בוראו (ר' הושעיא, מד"ר ויקרא לה). — וּפִי בהמה וחיה : ויפתח יי' את פִּי האתון ותאמר לבלעם וכו' (במד' כב כח). ובא הארי ואת הדוב ונשא שה מהעדר ויצאתי אחריו והכתיו והצלתי מִפִּיו (ש"א יז. לד–לה). כאשר יציל הרעה מִפִּי הארי שתי כרעים או בדל אזן וכו' (עמוס ג יב). הושיעני מִפִּי אריה ומקרני רמים עניתני (תהל' כב כב).—ובתו"מ : המוציא תבן כמלא פִּי פרה עצה כמלא פי גמל עמיר כמלא פי טלה עשבים כמלא פי גדי וכו' (שבת ז ד). פי חזיר כצואה עוברת דמי (ר' פפא, ברכ' כה.). נוטלין מלפני בהמה שפיה יפה ונותנין לפני בהמה שפיה רע (שבת קמ :). — הכנים החתול פיו בחור לחוציאו (את העכבר)

מתוכו ונשבו העכבר (ברא"ס רבתי, אלבק, 59). –"ובשם חית: קמוט הפה (רונצל־מויל) לתיו העליון מתואר בקמוט (פאלט) בעין חצי מחוגה באמעריקא (ר"י טיכהאק, תולדות הארץ א כג ב). — ומקור של עוף: ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בְּפִיהָ (ברא' ח יא). ותמצא כקן ידי לחיל העמים ובו' ולא היה נדד כנף ופצה פֶה ומצפצף (ישע' י יד). — ושל דבורים: מתוך שפיהן חד חוזרות ואוכלות את דובשנן (בעס ר' יוסי בר חנינא, ב"ב ט.). — ובהשאלה לדברים מפשטים, פִּי הָעַוְלָה, העולה קפצה את פִּיהָ: יראו ישרים וישמחו וכל עולה קפצה פִּיהָ (תהל' קז מב). — פִּי הצרה: ואף הסיתך מִפִּי צר[1]) רחב לא מוצק תחתיה ונחת שלחנך מלא דשן (איוב לו יו).

— ב) ובמשמ' פֶּתַח בגוף דומם, Öffnung; ouverture; opening, — בדברים שיש להם פתח, פִּי האמתחת: ויפתח האחד את שקו לתת מספוא לחמורו במלון וירא את כספו והנה הוא בְּפִי אמתחתו (ברא' מב כז). — פִּי הבאר: ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פִּי הבאר וישק את צאן לבן אחי אמו (שם כט י). אל תשטפני שבלת מים ואל תבלעני מצולה ואל תאטר עלי באר פִּיהָ (תהל' סט יו). — ובתו"מ: עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן פי הארץ ופי הבאר ובו' (אבו' ה ו). — פִּי הכיור, פִּי הכתרת, ועוד כלים שונים: ופִיהו (של הכיור) מבית לכתרת ומעלת באמה ופִיהָ עגל מעשה כן אמה וחצי האמה וגם על פִּיהָ מקלעות ומסגרתיהם מרבעות לא עגלות (מ"א ז לא). — ובתו"מ: לא יקוב אדם שפופרת של של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר בשביל שתהא מנטפת (שבת ב ד). נייר מחוק כדי לכרוך על פי צלוחית קטנה של פליימון (שם ח ב). המוציא ברגלו בפיו ובמרפקו באזנו ובשערו ובפונדתו ופיה למטה ובו' פטור (שם י ג). שברי עריבה לכסות בהן את פי החבית ושל זכוכית לכסות בהן את פי הפך (שם יז ה). ואינו ממלא את החביות עד פיהם כדי שיהא ריחו נודף, אינו מביא לא מפית מפני הקמחין ובו' (מכש' ח ז). נר שנטל פיו טהור (כלים ג ב). סבכה שהתחיל בה מפיה טהורה עד שיגמור את קרקורתה (שם כח י). כוורת שהיא בתוך הפתח ופיה לחוץ ובו' הכל טמא (אהל' ט א).

[1]) [לפרוש הפסוק עי' טורטשינר, ספר איוב.]

צלוחית שפיה שוקע אינה טהורה עד שינקבנה מצדה (מקוא' י א). אם יש בפי חלון ארבעה טפחים על ארבעה טפחים אסור (תוספ' עירובי' י א). לא ישלח אדם לחבירו חבית של מים ויתן על פיה שמן מפני הסכנה (שם ב"ב ו טו). מביא משפך שאין בפיו כביצה וממלא אותו ביצים וגותנו על פי חבית ובו' (ירוש' תרומ' ב א). וטח את פיה (של קדרה) בבצק ולא בשביל שיחמו אלא בשביל שיהיו משומרים (שבת כא:). אשה חמת מלא צואה ופיה מלא דם והכל רצין אחריה (שם קכב.). רביעה ובו' שניה כדי לגוף בה פי חבית (ר' אבהו, תעני' ו:). שמא יטביל מחטין וצינוריות בכלי שאין בפיו כשפופרת הנוד (חגי' כב.). דילמא פי קנה חוץ לקדרה הוה (רב אסי ואיתימא ר' שמואל מזרוקיניא, חול' קיא.). בשפופרת של אבר ופיה רצוף לתוכה (כדה סו.). בנוהג שבעולם אם נוטל אדם ארנקי של מעות ונותן הפה למטה אין המעות מתפזרות (מד"ר ויקר' יד). — ובסהמ"א: חבית של ישראל מגופפת ומזופפת יפה ופיה מדוקת במסמרות (ר' משולם, תשו', מעשה הגא' סח). — ומ"ר פִּיוֹת: המפוזר מבי' צדיו (של השופר) לבי הפיות לא חשוב אבל נסדק מעוטו אינו בדין זה (ריטב"א על מסי ר"ה לדף כז.). — ואמר המשורר: הנה העב הניק הגן ותלמיו באבק דק שחק עד כי שחקו פיות ציו העת בכו עיני שחק (רמב"ע, תרשיש, 40). — פִּי הנֵבל: הפרטים על פִּי הנבל[1]) ברויד חשבו להם כלי שיר (עמוס ו ה). — פִּי המעיל, ובדו': ופִי המעיל בתוכו כפי תחרא שפה לְפִיו סביב לא יקרע (שמות לט כג) כשמן הטוב על הראש ירד על הזקן זקן אהרן שירד על פִּי מדותיו (תהל' קלג ב). — ובתו"מ: ואיזו היא גמר מלאכתו (של חלוק) משיפתח את פיו (תוספ' כלים ב"ב ה א). — פִּי המערה, פִּי פחת, פִּי שאול: ויאמר יהושע גלו אבנים גדלות

[1]) [כלי המיתרים שהשתמשו בהם הקדמונים היו נבדלים בזה, שלאחדים היה גם בית תהודה מלמטה (כדגמת הכנור שלנו היום), שלא היה לאחרים; ראה בתמונות אצל Wiedemann, Das Alte Ägypten עמ' 382. על שם כלי תהודה זה, הדומה לנאד ונבל, נקרא כנור־נבל ובקצור נבל. על פִּיו של נבל זה, הפתוח למעלה, נמתחו מיתרי הכנור. ואין מקום לבאר כאן, כדעת אחרִים, על פִּי הנבל כמו על קול הנבל.]

אל פִּי המערה (יהו' י יח). לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פִּיהָ לבלי חק וירד הדרה והמונה ושאונה ועלז בה (ישע' ה יד). עזבו ערים ושכנו בסלע ישבי מואב והיו כיונה תקנן בעברי פִּי פחת (ירמ' מח כח). כמו פלח ובקע בארץ נפזרו עצמינו לְפִי שאול (תהל' קמא ז). — ובתו"מ: העושה חצר על פי המערה עושה שש על שש (תוספת' ב"ב ו כג). — *פִּי תנור וכדו': מעשה שירדו זקנים מירושלים לעריהם וגזרו תענית על שנראה כמלא פי תנור שדפון (תענ' ג ה). טיט כדי לעשות פי כור של צורפי זהב (תוספת' שבת ח ז). — ובספהמ"א: שתתנורים שלהם היו קטנים ומטלטלין ופיהם למעלה (רש"י, פסח' לח:) — ובהשאלה, פתח שנפתח פתאם בדברים שאין להם פה, פִּי הארץ, פִּי האדמה: ועתה ארור אתה מן האדמה אשר פצתה את פִּיהָ לקחת את דמי אחיך מידך (בראש' ד יא). ואם בריאה יברא יי' ופצתה האדמה את פִּיהָ ובלעה אתם ואת כל אשר להם וכו' ותבקע האדמה אשר תחתיהם ותפתח הארץ את פִּיהָ ותבלע אתם ואת בתיהם וכו' (במד' יו ל–לב). — *וּפִי הר געש: הדברים הנשלכים ממנו (מהר הגעש) ומשאר פיות חדשים זולתו יסבבו שוממות נוראות (יאוועל, למודי הטבע, סז.). ההר הנקרא מאקאלובא בגובה ק"ן רגל בפיות גדולים ורטובים מריקים ג"כ אש פלדות (שם סז:).—וּפִי קרת, שער העיר: ליד שערים לְפִי קרת מבוא פתחים תרנה (משלי ח ג).—*וּפִי הַגַּיְא: וחסמת היא את העברים, מתקצרת והולכת לצד הדרך שפיה חסום במקום העוברים שלא תתמה הואיל והיא גיא איך עוברים בה בני אדם שנקראת גיא העוברים, לכך נאמר זה אבל לצד הים היא פתוחה ורחבה בפיה (ר"א מבלגנצי, פי' יחזקאל לט יא). — ובצמחים, *פִּי תאנה: פי[1]) תאנה אין בו משום גילוי (שמואל, ע"ז ל:). — וביחס לאברי הגוף, פִּי תחרא[2]): והיה פי ראשו בתוכו שפה יהיה לפיו סביב מעשה ארג כְּפִי תחרא יהיה לו לא יקרע (שמות כח לב). — ובתו"מ, פִּי הכרס, פִּי האמה, פִּי הטבעת, וכדו': אלו הן הוסתות מפהקת ומעטשת וחוששת בפי כריסה ושפולי מעיה וכו' (נדה ט ח). שלש (עצירות) באיש שכבת זרע וקטנים ופי טבעת (רבינא, ב"ק

[1]) רש"י: כשתולשין אותה נעשה לה פה קצר במקום עוקצה.

[2]) [עי' טורטשינר, תרביץ ח, 18.)

לב.). דהוא עצמו אינו מטמא אלא בחתימת פי האמה (רב הונא, נדה כב.). — ובספהמ"א: והושמו בה (במרה) שתי פיות (פי' ס' יצירה לאבוקהל, סו). עוד הכצים בזכר ובנקבה והם בזכר נגלים עם האבר ובנקבה נעלמים עם פה הרחם תחת העור (שם עו). אותם שפי האם שלהם קשה צריך שיהיה פי האם נסתם (פרקי אבוקרט ה כד). מכנים האצבע הנקרא אמה באדם ובבתולות דרך הטבעת וכו' עד שירד החצץ לקרוב פי המקוה[3]) והשתדל שתדחה החצץ (קאנון ג יט א ו). תכנים האצבע בשסע ותסיר ההיזק מפי המקוה[1]) וצוארה (שם שם). עוצר רחם והוא נעתק אצל הערלים פי רחם והוא נאמר על פי האבר הקולט הזרע ועוצר אותו לקבל צורת הולד (ר"י אבטולי, מלמד התלמידים, בראש', ו:). ויתילדו בהם הטחורים והוא פתיחות פיות העורקים אשר בפי הטבעת עד שיגרה מהם דם (ר"מ אלדבי, ש"א ד ג). והנה יש להקיבה שני פיות א' בצדה השמאלי הנק' פה הקיבה השמאלי וכו' (ברוך משקלאוו, עמה"ש, תפארת אדם טו). — *ובנוי לערות האשה, פֶּה שלמטן, דגמת הַפֶּה שלמעלן: רב ושמואל חד אמר להתיר פה שלמעלן וחד אמר להתיר פה שלמטן ר' חנינא ור' יהושע בן לוי חד אמר להתיר פה אלמים וחד אמר להתיר פה עקרות (מד"ר שה"ש, גן נעול). — *וּפִי המרסה והמכה: המפיס מורסה בשבת אם לעשות לה פה חייב (עדי' ב ה). הגליד פי המכה בידוע לפני שחיטה שלשה ימים לא הגליד פי המכה המוציא מחברו עליו הראייה (תוספת' חול' ג יח). קינוח פי מכה קאמרינן (ר' פפא, שם גמר' עז:).

— ג) ובהשאלה בדברים דוממים שאין להם פתח, פִּי החרב במשמ' להב החרב שבו היא הורגת כרגמת האדם או החי באכלו, הרג לְפִי חרב[2]), וכדו': ואת חמור ואת שכם בנו הרגו לְפִי חרב (בראש' לד כו). ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לְפִי חרב (שמות יז יג). ויכהו ישראל לְפִי חרב (במד' כא כד). החרם אתה ואת כל אשר בה ואת בהמתה לְפִי חרב (דבר' יג יו). ויהי ככלות ישראל להרג את כל ישבי העי בשדה במדבר אשר רדפום בו ויפלו כלם לְפִי חרב

[1]) [מקוה במשמ' שלפוחית השתן, ועי' ערך א. מִקְוֶה.]

[2]) [כאלו לתוך הַפֶּה של החרב האוכלת.]

עד תמם (יהו׳ ח כד). — ובתו״מ: אין ממיתין אותו לא בחיצין ולא ברמחין ולא בראשו של חרב אלא לפ י ת (תוספת׳ סנה׳ יד ו). — ״ופִי הסכין, חֻדה: מוליכה ומביאה (את הסכין) על בשר אצבעו ומוליכה ומביאה על צפורנו משלש רוחותיה שהן פ י ה ושני צדדיו (רמב״ם, שחיטה א כג). שלא תהיה (המאכלת) נטויה על פ י ה כמו המגל (כ״א הקראי, ג״ע, שחיטה יג). — ומ״כ פִּיוֹת, פֵּיוֹת: ויעש לו אהוד חרב ולה שני פֵיות גמד ארכה (שופט׳ ג יו). ואחריתה מרה כלענה, חדה כחרב פִּיוֹת (משלי ה ד). — ובמליצה: חרב תבואתך בשתי פ י ו ת רְמוּתיך מלאות כל גאיות (הקראי סלמון בן ירוחם, מלחמות ה׳, דודזון, 65). — ״ובהשאלה בקצור, פִּיוֹת במשמ׳ חרבות: לתלפיות יש אומרים לתלות פ י ו ת שהם חרבות (כלב״ע, סה״ש ד ד). — ״פִּיוֹת חריצי המורג, החֲדים שלו: כשהוא חדש עד שלא הוחלקו פ י ו ת חריציו הוא חותך הרבה אבל משנתישן הוחלקו פ י ו ת חריציו (רש״י, ישעי׳ מא יה). — ״פִּיוֹת בראש המגדל, גזורים: Schiess-scharten; meurtrieres; loopholes, embrasures פ י ו ת פ י ו ת כמו שעושים היום בבניני המגדלים (רד״ק, סה״ש, תלל). — ומ״כ פִּיִּים: פצירה שיש לה פ י י ם רבים (שם, פה). ועי׳ פִּים. — *פִּי תקרה [1]): פ י תקרה יורד וסותם (עירוב׳ לד:, סוכ׳ יח:).

— ד) פִּי יאור: ערות על יאור על פִּי יאור [2]) וכל מזרע יאור יבש נדף ואיננו (ישע׳ יט ז).

— ה) פֶּה במשמ׳ דבור היוצא מן הפה: תחלת דברי פיהו סכלות ואחרית פִּיהוּ הוללות רעה (קהל׳ י יג). — שאל את פִּיו, שאל לדבורו, לצוויו: ויקחו האנשים מצידם ואת פִּי יי׳ לא שאלו (יהוש׳ ט יד). — שמר את פִּיו, שמר לעשות מה שיצא מִפִּיו של פלוני: אני פִּי מלך שמר ועל דברת שבועת אלהים (קהל׳ ח ב). — מרה את פִּיו, המרת את פִּיו, לא עשה כמצותו, עשה בנגוד לדבורו של פלוני: ולא אביתם לעלות ותַּמְרוּ את פִּי יי׳ אלהיכם (דבר׳ א כו). אם תיראו את יי׳ ועבדתם אתו ושמעתם בקולו ולא תַמרו את פִּי יי׳ וכו׳ ואם לא תשמעו בקול יי׳ ומריתם את פִּי יי׳ (ש״א יב יד–יה). יען כי מרית פִּי יי׳ ולא שמרת את המצוה אשר צוך יי׳ אלהיך (מ״א יג כא). צדיק הוא יי׳ כי פִיהוּ מריתי (איכ׳ א יח). — עבר את פִּיו, כמו מרה את פיו: ויאמר משה למה זה אתם עברים את פִּי יי׳ (במד׳ יד מא). לא אוכל לעבור את פִּי יי׳ אלהי (במד׳ כב יח). ויאמר שאול אל שמואל חטאתי כי עברתי את פִּי יי׳ ואת דבריך (ש״א יה כד). — כְּפִי במשמ׳ כדבְרֵי: ואלה וכו׳ באו על דויד חברונה להסב מלכות שאול אליו כְּפִי יי׳ (דהי״א יב כג). — אל־פִּי, כמו כְּפִי: ולכלב בן יפנה נתן חלק בתוך בני יהודה אל־פִּי יי׳ ליהושע (יהוש׳ יה יג). ויתן להם אל־פִּי יי׳ נחלה בתוך אחי אביהן (שם יז ד). ויתנו בני ישראל ללוים מנחלתם אל־פִּי יי׳ (שם כא ג). — על־פִּי במשמ׳ כדבְרֵי, כמו כְּפִי [1]): אתה תהיה על ביתי ועל־פִּיךָ ישק כל עמי (בראש׳ מא מ). ויתן להם יוסף עגלות על־פִּי פרעה (שם מה כא). ויסעו כל עדת בני ישראל וכו׳ על־פִּי יי׳ (שמות יז א). אלה פקודי המשכן משכן העדת אשר פקד על־פִּי משה (שם לח כא). על־פִּי יי׳ יחנו ועל־פִּי יי׳ יסעו (במד׳ ט כג). על־פִּי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת לא יומת על־פִּי עד אחד (דבר׳ יז ו). ונגשו הכהנים בני לוי וכו׳ ועל־פִּיהֶם יהיה כל ריב וכל נגע (שם כא ה). כי על־פִּי אבשלום היתה שומה מיום ענותו את תמר אחתו (ש״ב יג לב). אך העריך (יהויקים) את הארץ לתת את הכסף על־פִּי פרעה (מ״ב כג לה). — ובתו״מ: נשאת על פ י בית דין תצא ופטורה מן הקרבן שלא על פ י בית דין תצא וחייבת בקרבן (יבמ׳ י ב). הורו בית דין וידע אחד מהן שטעו וכו׳ והלך ועשה על פ י ה ן וכו׳ הרי זה חייב (הורי׳ א א). אף בחול שואלו ואוכל על פ י ו (תוספת׳ דמאי ה ב). האשה שהלך בעלה למדינת הים ובאו ואמרו לה מת בעליך והלכה ונישאת על פ י עצמה וכו׳ הרי זו יוצאת מכולם (שם יבמ׳ יא ה). מעשה שהיינו בעין בושין ואכלנו לוף על פ י ר׳ טרפון במוצאי החג של מוצאי שביעית (כ׳ יודה, ירוש׳ שביע׳ ה ה). אמר להם ראיתי אחד מכם שנזר ואיני יודע אי זה מכם. שניהן נוהגין נזירות על פ י ו בשאינן מכחישין אותו (שם נזי׳ ס א). א״ל מה שנתתה על פ י בית דין נתתה ומה שאתה נותן על פ י בית דין אתה נותן (כ׳ חייא, שם ב״ק ו ז). הודה על פ י עצמו משלם קרן וחומש

1) [רש״י: פ י תקרה עוביין של נסרים בחודן וכן עובי ראשיהן הכלה לצד סוכה.]

2) [לדעת המחבר פ י י א ו ר במקום זה הוא papyrus, עי׳ הערה לערך נִיר. וי״מ כאן: שפת היאור.]

1) [ועי׳ גם להלן בערך זה, שמושי לשון, עַל־פִּי.]

ואשם (ב״ק קג :). מעשה בביתוס בן זונין שעשה שדהו מכר על פי ר״א בן עזריה (ר׳ יהודה, ב״מ קג.). —*וְעַל פִּי במשמ׳ נגד הדבור[1]), נגד הענין, בתוך הבטוי אף עַל פִּי, עי׳ א. אַף. — פֶּה אחד, הכל בדעת אחת, einstimmig; unanimement, d'une commune voix; unanimously, with one accord: ויתקבצו יחדו להלחם עם יהושע ועם ישראל פֶּה אחד (יהוש׳ ט ב). הנה נא דברי הנביאים פֶּה אחד טוב אל המלך (מ״א כב יג, דה״ב יח יב). — ובתו״מ *בְּפֶה, עַל־פֶּה, בְּעַל־פֶּה, במשמ׳ בדבור, שלא מתוך הכתב: נאמרו דברים בפה ונאמרו דברים בכתב ואין אנו יודעים איזה מהן חביב (ר׳ חגיי בשם רב שמואל בר נחמן, ירוש׳ פאה ב ו). תורה רוב בכתב ומיעוט על פה (ר׳ אלעזר, גיטי׳ ס :). דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב (ר׳ יהודה בר נחמני, שם). — *תורה שֶׁבְּעַל־פֶּה, התורה שנמסרה בדבור, בהבדל מן תורה שבכתב, התורת הכתובה: אמר לו (נכרי לשמאי) כמה תורות יש לכם אמר לו שתים תורה שבכתב ותורה שבעל פה א״ל שבכתב אני מאמינך ושבעל פה איני מאמינך (שבת לא.). — *ומצוה שבעל־פֶּה: שקיים אברהם אפילו מצוה קלה שבעל פה (מד״ר בראש׳ סד). — *ומלוה עַל פֶּה, בנגוד למלוה בשטר: מלוה על פה גובה בין מן היורשין בין מן הלקוחות (ר׳ יוחנן ור״ל, קידוש׳ יג :).—וכסהמ״א: לענין דבר אחר ראינו המלוה בכתב יד כמלוה על פה דאמי ולא כמלוה בשטר (תשו׳ גאון, שרידים מהגניזה, מ״ל ווייס, 33). — ואמר המליץ: וכשמעי זאת התפלה בחרתיה מכל קנין וסגלה ולמדתי אותה על פה ומצאתי למכתי מרפא (ר״י חריזי, תחכמו׳ יח, 158). כל המקרא על פה אם תהיה לך צפה (עמנו׳ הרומי, מחק ספרים ל, 60). — ו) וּפֶה במשמ׳ האדם הדובר בשמו של פלוני: ודבר הוא לך אל העם והיה הוא יהיה לך לְפֶה ואתה תהיה לו לאלהים (שמות ד יו[2]).

—בשמושי לשון,—א) עם אותיות כ׳ ול׳ ועם מלות יחס במשמי מלת יחס מרכבת, — א) כְּפִי, — במשמ׳ כמו[1]), כְּפִי הדבר, שוה לדבר: ברב כח יתחפש לבושי כְּפִי כתנתיו אזרני (איוב ל יח).—ועם כנ׳: הן אני כְּפִיךָ לאל מחמר קרצתי גם אני (שם לג ו). — ובמשמ׳ בהתאם לדבר, בערך לדבר: וילקטו אתו (את המן) בבקר בבקר איש כְּפִי אכלו (שמות יו כא). כְּפִי שניו ישיב את גאלתו (ויקר׳ כה נב). כְּפִי נדרו אשר ידר כן יעשה על תורת נזרו (במד׳ ו כא). מאת הרב תרבו ומאת המעט תמעיטו איש כְּפִי נחלתו אשר ינחלו יתן מעריו ללוים (שם לה ח).—ואמר בן סירא: כי יש אוהב כפי עת ולא יעמוד ביום צרה (ב״ס גניז׳ ו ח).—וכמו מלת קשור, עם אֲשֶׁר: וגם אני נתתי אתכם נבזים ושפלים לכל העם כְּפִי אשר אינכם שמרים את דרכי (מלא׳ ב ט). — ובלא אֲשֶׁר, במשמ׳ במדה שֶׁ, עד כדי שֶׁ: אלה הקרנות אשר זרו את יהודה כְּפִי איש לא נשא ראשו (זכר׳ ב ד). — ובסהמ״א: תרתי בלבי כפי מזער השגת סרעפי לצחצח לשון יהודית (מכמס, פתיחה למחב׳, 1). ואני יהודה בן אליה קטון התלמידים בחסדי משכילי כפי מיעוט דעתי אומר וכו׳ (יהודה הדסי, בלקו״ק לפינסקר, 97). וכשמעו דברו החריש כפי רגע למלי (ר״י חריזי, תחכמוני ג, 39). הסבות שבעבורם ברח הרב המורה מדעת אפלטון כפי התורה (ר״י אברבנאל, מפעלי אלהי׳ ב ה). — ואמר הפיטן: ונתת לו (לגוף) וכו׳ ופה לספר תהלתך וכו׳ כמוני היום אני עבדך בן אמתך המספר כפי קוצר לשוני מעט מזער מרוממותך (רשב״ג, כתר מלכות). — ב) לְפִי, עי׳ ערך לְפִי. — ג) אל־פִּי, על־פִּי, עי׳ למעלה ערך זה משמ׳ ה) (פֶּה בהוראת דבור). — ד) על־פִּי, כמו כְּפִי במשמ׳ בהתאם לְ־[2]): ויאמרו שאול שאל האיש וכו׳ ונגד לו על־פִּי

---

1) [כמו עַל בבטויים כגון: על דעתך כי לא ארשע (איוב י ז). ר׳ ערך ב. עַל, עי׳ 4480.]

2) [תרג׳: הוא יהא לך למתורגמן. רש״י: למליץ.]

---

1) [הוראה זו ואף ההוראה הבאה (בהתאם לדבר) אינה מתבארת ע״פ משמע׳ השם פֶּה בכל הוראותיו. ראה טורטשינר, ספר איוב, אשר שם נקבעה כאן מלה אחרת משרש כפי (כפה, כפא), המקבילה לערבי כפיא a), שוה, כפא, כפאה b), שויון, דמיון. לפי זה אין כְּפִיךָ בהוראת כמוך אלא כפיאך c) שבערבי׳.]

2) [שמוש זה של על־פי וכן לפי במשמ׳ בהתאם לְ־, שונה הוא בהחלט משמושו של אותו צרוף במשמ׳ על דבורו, על פקדתו של פלוני. ואולי אין לפי, על־פי נגזר מן א. פֶּה אלא מן ב. פֶּה, שהוראתו

---

a) كفيء b) كفوء, كفاة c) كفيئك

הדברים האלה (בראשי' מג ז). כי על־פִי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל (שמות לד כז). על־פִי אשר תשיג יד הנדר יעריכנו הכהן (ויקר' כז ח). ועשית על־פִי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר יי' (דבר' יז י). — *עַל־פִי הדבור, עי' דִבּוּר.—"ובמשמ' בִּגְלַל, מִפְּנֵי: ועל פי אותה איבה הכה דוד את מואב (פרוש רש"י, דהי"א יט ג).

— ב) בהכפלת חמלה פֶה, דבר פֶה אל־פֶה, דבר פֶה עם פֶה וכדו', דבר בלא מליץ כמו פנים בפנים: פֶה אל־פֶה אדבר בו ומראה ולא בחידת ותמנת יי' יביט (במד' יב ח). כי הנתן ינתן (צדקיהו) ביד מלך בבל ודבר פִּיו עם־פִּיו ועיניו את עינו תראינה (ירמ' לב ד). ועיניך את מלך בבל תראינה ופִיהוּ את־פִּיךָ ידבר (שם לד ג).

— ג) עם שמות עצם, — א) שהשם פֶה בהם סומך,— אמרי פֶה, הדבורים היוצאים מן הַפֶּה: האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פִי (דבר' לב א). יהיו לרצון אמרי פִי והגיון לבי לפניך יי' צורי וגאלי (תהל' יט יה). כי שמרו אמרי פִיךָ (שם קלח ד).—וכן באותה משמ' דְּבַר פֶה, דִּבְרֵי פֶה: כי שמענה נשים דבר יי' ותקח אזנכם דבר פִיו (ירמ' ט יט). דברי פִיו און ומרמה חדל להשכיל להיטיב (תהל' לו ד). מים עמקים דברי פִי איש (משלי יח ד). — מוֹצָא פֶה, הדברים היוצאים מן הַפֶּה: כי על כל מוצא פִי יי' יחיה האדם (דבר' ח ג). — מענה פֶה, מה שענה ואמר הַפֶּה: שמחה לאיש במענה פִיו ודבר בעתו מה טוב (משלי יה כג). — מִשְׁפְּטֵי פֶה, המשפטים היוצאים מן הַפֶּה: בשפתי ספרתי כל משפטי פִיךָ (תהל' קיט יג).—נִדְבוֹת פֶה, מה שנותן הפה בנדבה, ובהשאלה לדברי שבח של הַפֶּה: נדבות פִי רצה נא יי' (שם שם קח).— נְשִׁיקוֹת פֶה, הנשיקות שהאדם נושק בפיו: ישקני מנשיקות פִיהוּ (שה"ש א ב). — עֵדוֹת פֶה, העדות, התורה שצוה הפה: כחסדך חיני ואשמרה עדות פִיךָ (תהל' קיט פח). — עִקְּשׁוּת פֶה, עקמימות שבפה: הסר ממך עקשות פֶה ולזות שפתים הרחק ממך (משלי ד כד).— פְּרִי פֶה, גמול מעשי הפה: מפרי פִי איש תשבע בטנו תבואת שפתיו ישבע (משלי יח כ).—פֶּתַח הַפֶּה, פִּתְחֵי הַפֶּה, במשמ' השפתים או הדבור: משכבת חיקך שמר פתחי פִיךָ (מיכ' ז ה). — פִּתְחוֹן פֶה, פתיחת פה, במשמ' הכֹשר לְדַבֵּר: ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל ולך אתן פתחון פֶה בתוכם (יחזק' יט כא).— ובמשמ' העוה לדבר: למען תזכרי ובשת ולא יהיה לך עוד פתחון פֶה מפני כלמתך (שם יו סג).—ובתו"מ במשמ' טענה והצטדקות: הרי כתר תורה מונח כדי שלא יתן פתחון פ ה לבאי העולם לומר וכו' (ספרי במדי' קיט). בוא וראה כמה צדיקים חביבים לפני הקב"ה שבכל מקום שמזכיר מיתתם שם מזכיר סרחונם וכל כך למה לפי שלא יהיה להם פתחון פ ה לבאי עולם לומר מעשים מקולקלים היו בהם בסתר לפיכך מתו (כ"א המודעי, שם קלז). עדיין יש לי פתחון פ ה עליך שאוציא ממך את מעותי (תענית כ.). לא עשו ישראל את העגל אלא ליתן פתחון פ ה לבעלי תשובה (ר' יהושע בן לוי, ע"ז ד:). למה לא באל"ף שלא ליתן פתחון פ ה למינין לומר היאך העולם יכול לעמוד שהוא נברא בלשון ארירה (מד"ר בראש' א). כדי שלא ליתן פתחון פ ה לאברהם אביהם לומר וכו' (שם, שמות ג). עד כאן היה לך פתחון פ ה ללמד עליהן סניגוריא (שם ויקר' כג). ואין לך פתחון פ ה למה שאת יכולה לעשות טובה מימיך ולא עשית (שם אסתר, כי אם המלם מסריסי). הניח הקב"ה פתחון פ ה לאומות העולם לעתיד לבא לומר וכו' (תנחו' בובר, בלק, סו:). — ובתפלת ר"ה: ובכן תן כבוד יי' לעמך תהלה ליראיך וכו' ופתחון פ ה למיחלים לך (ובכן תן פחדך). — ובסהמ"א: אם היה פני (הכרוב) האחד נגד העם וכו' היה פתחון פ ה לבעל דין לומר שנעשה לשם יראה וכו' (חזקוני על התורה, שמות כה כ).—רוּחַ פֶה, כנוי לנשימה שבדבור: בדבר יי' שמים נעשו וברוח פִיו כל צבאם (תהל' לג ו).—ובמשמ' רוח היוצא מן הַפֶּה: לא יסור מני חשך ינקתו תיבש שלהבת ויסור ברוח פִיו (איוב יה ל). — שבט פֶה, דבור הפה המכה כמו שבט: והכה ארץ בשבט פִיו וברוח שפתיו ימית רשע (ישע' יא ד). — תּוֹרַת פֶה, התורה שהוא משמיע מִפִּיו: טוב לי תורת פִיךָ מאלפי זהב וכסף (תהל' קיט עב).— *מְלֹא פֶה, עי' מְלֹא. — *עֲקִימַת פֶה: עקימת פ י ו הוי מעשה (ר' יוחנן סנהד' סה:). —"לְקוּת פֶה, עי' לְקוּת.—ב) שהשם פֶה בהם נסמך, פִּי מִרְמָה: כי פִי

פאה, צד, וכן באה מלת היחס הערבי פי a) (ת' בפי?) במשמ' בְּ־, בתוך, ועי' ב. פֶה, ובערב' לְפִי, לְפִיכָךְ.

---

a) في

רשע ופי מרמה עלי פתחו (תהל' קט ב).—פי תהפוכות: גאה וגאון ודרך רע ופי תהפכות שנאתי (משלי ח יג). — ד) ועם תארים — א) שהשם פה בהם מתאר,—פה חלק, כמו שפת חלקות, פה מדבר שקר וחנפה: לשון שקר ישנא דכיו ופה חלק יעשה מדחה (משלי כו כח). — פה חנף: בפה חנף ישחת רעהו (שם יא ט). — *פה רך, דבורים רכים ונעימים: ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך רבי אלעזר אמר בפה רך (סוטה יא:). — ב) שהשם פה סומך לתאר הנסמך אליו, — כבד פה, עלג, מגמגם: לא איש דברים אנכי וכו' כי כבד פה וכבד לשון אנכי (שמות ד י).— ואמר המשורר: קח מכבד פה שפת צחות יצוקת בפז שומח על משבצות השיר כשרשרת (ר"י הלוי, עין כדינה, סעה"ס 90). — ועם מלת כל, *בכל פה[1]), בכל כח הפה, בפה פתוח לרוחה, ואמר בן סירא: עתה בכל לב ופה הרנינו וברכו את שם (ה)קדוש (ב"ס גני' לט לה). —"בפה מלא, במשמ' בפה כלו: בפה מלא יברך (רש"י סעל הרי"ף, ברכ' פרק ז', לז:). ונהוג בספרות ובדבור בהשאלה במשמ' ברור, בפרוש, ובנגוד לזה "בחצי פה[2]).

— ה) ועם פעלים,— א) שהשם פה בא בנושא הפעולה: הפה דבר, הפה דובר: כי פי יי' דבר (ישע' א כ). כי כלו חנף ומרע וכל פה דבר נבלה (שם ט יו). — הפה נמלא שחוק: אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה (תהל' קכו ב). — ותהלה: ימלא פי תהלתך (שם עא ח). הפה נשק ל־: כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשקלו (מ"א יט יח). — פיו ענה בו: דמך על ראשך כי פיך ענה בך לאמר אנכי מתתי את משיח יי' (ש"ב א יו). — הפה רחב, נפתח לרוחה בתרועת נצחון: רחב פי על אויבי כי שמחתי בישועתך (ש"א ב א). — פיו הרשיעו, פיו העיד בו שהוא הרשע: ירשיעך פיך ולא אני ושפתיך יענו בך (איוב יה ו). — *פיו הכשילו: פיהן הכשילן לרשעים וברית כרותה לשפתים (תנחו' קרח ו). — ב) שהשם פה בא במשא: אל תשטפני שבלת מים ואל תבלעני מצולה ואל תאטר עלי באר פיה (תהל' סט יו).—הגדיל פה, במשמ' פתח פיו להרף: ואל תרא ביום אחיך ביום נכרו ואל תשמח לבני יהודה ביום אבדם ואל תגדל פיך ביום צרה (עבד' א יב).— והגדיל בפה, פתח פיו לרוחה לדבר: ותגדילו עלי בפיכם והעתרתם עלי דבריכם (יחזק' לה יג). — יצא מן הפה: לא יחל דברו ככל היצא מפיו יעשה (במד' ל ג). לא תריעו ולא תשמיעו את קולכם ולא יצא מפיכם דבר (יהוש' ו י). — הוציא מפיו: כי תשב אל אל רוחך והצאת מפיך מלין (איוב יה יג). — חשך פיו, נמנע מלדבר: גם אני לא אחשך פי אדברה בצר רוחי אשיחה במר נפשי (שם ז יא).—נכרת מפיו, לא היה בפיו: אבדה האמונה ונכרתה מפיהם (ירמי' ז כח). הקיצו שכורים ובכו והילילו כל שתי יין על עסים כי נכרת מפיכם (יואל א ה). — כתב מפיו, כתב לפי מה שפלוני אמר בפיו: ויכתב ברוך מפי ירמיהו את כל־דברי יי' אשר דבר אליו (ירמ' לו ד). — לקק אל פיו: ויהי מספר המלקקים בידם אל פיהם שלש מאות איש (שופט' ז ו). — הדבר מש מפיו של פלוני במשמ' פלוני חדל לדבר בדבר הזה: לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה (יהוש' א ח). רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך (ישע' נט כא).—ובסהמ"א: דרכה רגלם בכל הארץ בכל ממלכות כנען וארץ פתרום מסביב ולא מש מפימו ובעלותם ממצרים בו דבר אלהינו (רסע"ג, האגרון, הקד', כג). — מרה את פיו, המרה את פיו, עי' לעיל בערך זה, פה במשמ' דבור. — *נבל פיו, דבר דברים לא הגונים: כל המנבל את פיו מעמיקין לו גיהנם (כת חסדא, שבת לג.). ועי' נבול. — נצר פיו, מנע עצמו מלדבר, לא הרבה בדבור: נצר פיו שמר נפשו פשק שפתיו מחתה לו (משלי יג ג). — נתן בפה דברים וכדו': נביא אקים להם וכו' ונתתי דברי בפיו (דבר' יח יח). ויאמר יי אלי הנה נתתי דברי בפיך (ירמ' א ט). ויתן בפי שיר חדש תהלה לאלהינו (תהל' מ ד). — ובתו"מ, נתן בפיו, לתוך פיו של פלוני, פרנס אותו: שהיה עזריה עוסק בפרקמטיא ונותן בפיו של שמעון לפי' נקרא הלכה על שמו (מד"ר ויקר' כה). יששכר היה עוסק בתורה וזבולן היה עוסק בפרקמטיא והיה טורח זבולן ונותן לתוך פיו של יששכר (שם במד' יג).

---

1) [על הצרוף בכל־פה שבמקרא (ישע' ט יא) עי' ב. פה. ובארמ' שבתלמוי: בכל פומך (ירוש' פסחי' ה ה).]

2) [ע"פ הבטוי הארמי שבתלמ': בפלגות פומך (שם).]

— ונתן על פה, באותה משמ': ואשר לא יתן על פיהם וקדשו עליו מלחמה (מיכה ג ה). — סכר פה, הפה נסכר: כי יסכר, פי דוברי שקר (תהל' סג יב).— ואמר המשורר הקראי: אסכר פיך מלמללה בדברי תושיה ופלילה (שלמון בן ירוחם, מלחמות ה', דודזון 96). — הסיר מן הפה: והסרתי דמיו מפיו ושקציו מבין שניו (זכרי' ט ז). — פער פה: פי פערתי ואשאפה (תהל' קיט קלא). ויחלו כמטר לי ופיהם פערו למלקוש (איוב כט כג). —פצה פה: ועתה ארור אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך (בראש' ד יא). ואנכי פציתי פי אל יי' ולא אוכל לשוב (שופט' יא לה). — ופצה פה על אדם, כמו הגדיל פה: פצו עלי פיהם אריה טרף ושאג (תהל' כב יד). פצו עלינו פיהם כל איבינו (איכ' ג מו).—פתח פה: ובדברי אותך אפתח את פיך (יחזק' ג כז). ואני כחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח פיו (תהל' לח יד). — קפץ פיו, סגר את פיו, השתתק: עליו יקפצו מלכים פיהם (ישע' נב יה). ועלתה קפצה פיה (איוב ה יו).—הרחיב פיו: הרחב פיך ואמלאהו (תהל' פא יא). — והרחיב פה עליו, כמו הגדיל פה, וכמו פצח פה עליו: על מי תתענגו על מי תרחיבו פה תאריכו לשון (ישע' נז ד). וירחיבו עלי פיהם אמרו האח האח ראתה עיננו (תהל' לה כא). — שם בפיו דברים, כמו נתן בפיו, למדו מה שידבר: ודברת אליו ושמת הדברים בפיו (שמות ד יה). הדבר אשר ישים אלהים בפי אתו אדבר (במדי' כב לח). ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם (דבר' לא יט). רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך (ישע' נט כא).—שם יד על־פה, לפה, שם כף לפה, עצר במלים: ויאמרו לו החרש שים ידך על פיך (שופט' יח יט). יראו גוים ויבשו מכל גבורתם ישימו יד על פה (מיכ' ז יו). פנו אלו והשמו ושימו יד על פה (איוב כא ה). שרים עצרו במלים וכף ישימו לפיהם (שם כט ט). — ובלי הפעל, יד על־פה, יד לפה: אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה (משלי ל לב). — ואמר בן סירא: אם יש אתך ענה רעך ואם אין ידך על פיך (ב"ס גני' ה יב). — נשכח מפיו: וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו (דבר' לא כא). — שלח פה, במשמ' דבר: פיך שלחת ברעה ולשונך תצמיד מרמה (תהל' נ יט). — ובתו"מ, במשמ' אכל: נשבע שבועה חמורה שלא שלח בו (בלחם) יד ולא פה (אגדת מסס, JQR, 1912, ע' 363). —שמע מפיו: ואתה בן אדם צפה נתתיך לבית ישראל ושמעת מפי דבר (יחזק' לג ג). —ובתו"מ: אשרי ילוד אשה שכך שומע מפי בוראו (ר' הושעיה, מד"ר ויקר' לה). — נשמע על הפה: ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך (שמות כג יג). — שמר פיו, כמו נצר פיו: שמר פיו ולשונו שמר מצרות נפשו (משלי כא כג). — השיב אל פיו: טמן עצל ידו בצלחת נלאה להשיבה אל פיו (שם כו יה). — *סדור בפיו ועל פיו, עי' סדר.

—בטויים: — מה בפיו, במשמ' מה ידבר: קרא נא לחושי הארכי ונשמעה מה בפיו (ש"ב יז ה).—בשורה בפיו, הוא בא לספר בשורה: ויאמר המלך אם לבדו בשורה בפיו (שם יח כה). — מרמה בפיו: ויתן את רשעים קברו ואת עשיר במותיו על לא חמס עשה ולא מרמה בפיו (ישע' נג ט). — תוכחות בפיו: ואהי כאיש אשר לא שמע ואין בפיו תוכחות (תהל' לח יה).— *פה מפיק מרגליות, מדבר דברים יפים: פה שהפיק מרגליות ילחוך עפר (אליעזר בן אבויה, חולי' קמב). — *יסתם פיו, אל יהיה לו פתחון פה: א"ר יוחנן מכאן פתחון פה למינין לומר וכו' א"ל ר"ש בן לקיש יסתם פיהם של מינים אלא וכו' (מד"ר שמות יג). — *פה סרות: כדי שיטמן אותו פה סרות שחירף וגידף (רש"י, שם שם"ש, כמגדל דוד).—*פה קדוש, אדם גדול וקדוש: פה קדוש יאמר דבר זה (ריש לקיש, פסח' כג.). — *מה שאין הפה יכול לדבר: זכור ושמור בדבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכול לדבר ומה שאין האוזן יכול לשמוע (שבוע' כ:). — *אין כחו אלא בפה, כחו בפה: אמרו לו (למואב) זקני מדין אין כחו (של משה) אלא בפיו (מד"ר במד' כ). אמרו להם (מדין למואב) אף אנו נבוא כנגדן עם אדם שכחו בפיו (שם שם). — *לא מפיו מאמינים אותו, לא מפיו חיים, אין סומכים על דבריו: אחת אומרת וכו' והכתוב מוכיח ולא מפיה מאמינין אותה (ירוש' יבמ' טו ה). לא מפיה אנו חיין (ר' יהושע, כתוב' יג :).— ובמהמ"א: בין שהודו לו ובין שלא הודו לו לא מפיהם אנו חיים (ר"א הקרקי, ג"ע, קדוש"ח ו). — *נתן לתוך פיו, פיס אותו במתנה: צריך אתה ליתן לתוך פיו של שטן שלח דורון לפניך וכו' (מפרש, במחלת פי שמיני).—ובמשמ' פרנסו וכלכלו: והיה טורח זבולן ונותן לתוך פיו של יששכר (מד"ר במד' יג).— *נתן אצבע בתוך פיו, תקף אותו, הזיקו: לעולם אין

ישראל נותן אצבעו בתוך פ י ו של גוי תחלה אלא אם בן נותן גוי אצבעו תחלה בתוך פ י ו של ישראל (ר' אלעזר, מד"ר ברא' ס).—*הפה שאסר, הפה שהתיר: האשה שאמרה נשביתי וטהורה אני אוכלת שהפה שאסר הוא הפה שהתיר (עד' ג ו). ר' שמואל בר אבדימי בעי מהו שיהא נאמן לומר מזיד הייתי וא"ל אם כשהיו מכירין לא כל חימנו ואם לאו הפה שאסר הוא הפה שהתיר (ירוש' תרומ' ע א). — *הודה מִפִּי עצמו: אם הודה מ פ י עצמו יכול להחזיר בו (תוספתי ב"מ א י). — *פִּיו ולבו שוים, מדבר בפיו אשר הוא חושב בלבו: המתכוין לומר תרומה ואמר מעשר מעשר ואמר תרומה וכו' לא אמר כלום עד שיהו פ י ו ולבו שוין (תרומ' ג ח). וזה מתוך יישוב נדר ופ י ו ולבו שוין (ירוש' נזיר א ו). — ובסהמ"א: וכן שאר מיני שבועות אינו חייב עד שיהיה פ י ו ולבו שוין (רמב"ם, שבועות ב יב). — *אחד בַּפֶּה ואחד בלב, שאין פיו ולבו שוים, לא כמו שהוא מדבר כן הוא חושב באמת: שלשה הקב"ה שונאן המדבר אחד בפ ה ואחד בלב וכו' (פסח' קיג:). ולא ידבר אחד בפ ה ואחד בלב (ב"מ מט.). — *ומשל אדם בפ ה מתוק ולבו מר פנימו לא כחיצונו כמו תפוח אשר חותלע ונאה הוא בחזיונו (מרלה המוסר ו). — *פתח פה לשטן, עי' פתח. — נמלא פִּיו חצץ, אכלו נהפך לחצץ: ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פִיהוּ חצץ (משלי כ יז). — *ומָלֵא פִיו מים, אין לו מה לדבר: איך בחוץ אתה תרים קולות ובפני החכם פ י ך מלא מים (חמת ישרים, מעלת תורתך לג). — *אין לו פֶּה להשיב, באותה משמ': אין לנו פ ה להשיב ולא מצח להרים ראש (סליח', לך ה' הצדקה). — *צרר על פִּי צלוחית, עי' א. צָרַר.

ב. **פֵּה,** ש"ז, — צד, כִּוּוּן [1]), Seite, Richtung, côté, side, direction; direction: ארם מקדם ופלשתים

מאחור ויאכלו את ישראל בכל פֶּה [1]) (ישעי' ט יא). — פֶּה לָפֶה, מִפֶּה אל פֶּה, מן הקצה אל הקצה: ויבאו (עובדי הבעל) בית הבעל וימלא הבית פֶּה לפה (מ"ב י כא). וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא את ירושלם פֶּה לָפֶה (שם כא יז). בתועבתיהם (של עמי הארצות) אשר מלאו מִפֶּה אל פֶּה בטמאתם (עזר' ט יא).— ואמר המשורר: טרופים הגנו מ פ ה ומ פ ה [2]) ולדבר על לבבנו אין פה (יוסף בן אביתור, את מי זכתת, מעה"ם 14). טופלי שקר נסבר פימו מ פ ה ומ פ ה חרב תבואמו (הקראי סלמון בן ירוחם, מלחמות ה', דודזון 53). — וכמו פֵּאָה במשמ' חֵלֶק, בצרוף פִּי שְׁנַיִם בדבר, שני חלקים בדבר, שני שלישים בו [3]), zwei Teile, zwei Drittel; deux parts, deux tiers; two parts, two thirds: כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פִּי שנים בכל אשר ימצא לו (דבר' כא יז). ויאמר אלישע ויהי נא פִּי שנים ברוחך אלי (מ"ב ב ט). והיה בכל הארץ נאם יי' פִּי שנים בה יכרתו יגועו (זכר' יג ח). — ובתו"מ: אין הבכור נוטל פ י שנים בשבח שהשביחו נכסים אחר מיתת אביהם (תוספ' ב"ב ז 7). — ובסהמ"א: כי האנשים יולידו כל ימי היות בהם הליחה בני תשעים ובני מאה גם בדורות האלה אף כי בימי אברהם שלא עברו מימיו פי

---

1) [כך כנראה יש לפרש פֶּה במקומות המובאים כאן, ונראה שאין פֶּה זה אלא שנוי צורה של פֵּאָה ור' ההערה הבאה. ובאדר"נ (סוף כח) נאמר: שלש מדות בתלמידי חכמים אבן גוית אבן פינה אבן פסיפס וכו' אבן גזית שאין לה אלא פ ה אחת וכו' אבן פנה שאין לה אלא שתי פ י ו ת בלבד וכו' אבן פסיפס שיש לה ארבע פ י ו ת, ע"כ. ואין לבאר כאן פ ה מן א. פֶּה ואף אין להניח שהיתה מלת פֶּה במשמ' פאה בשמוש בלשון תו"מ. ונראה שאין כאן אלא טעות סופר ת' פ א ה. ובמ"ר פֵּיוֹת כמו פֵּאוֹת.]

1) [ויש מבארים כאן בכל־פֶּה, ברעבתנות, ואינו נראה.]

2) [יש לקרא מִפֶּה וּמִפֶּה, וכן גם דעת ברודי; ובדפו' מִפֹּה וּמִפֹּה.]

3) [מקירו של הבטוי פִּי שְׁנַיִם התברר ע"י האשורי, שבה משמשים גם שִׁנִפּוּ (במלה אחת ת' שני פו) וגם שִׁנִפָּת בסיום הנקבה במשמ' שני שלישים (ובהעתקה בכתבת כנעני' נמצא הבטוי בצורה ס נ ב); ועקרו שני ח ל ק י ם, כמו ברומית duae partes המשמש במשמ' שני שלישים. כי בחלקה בין שני אנשים, שהיא המצויה ביותר, מקבל הלוקח פִּי שְׁנַיִם, למעשה שני שלישים. לפי זה פִּי בצרוף פִּי שְׁנַיִם הוא מ"ר ת' פים שנים, אלא שברהיטות הלשון הבליעו את המ"ם כשם שהבליעו אותה גם במספרים שְׁנֵי בנים (נפרד) ת' שְׁנַיִם בנים וכדו'. וכמו באשורי' היה אפשר לאמר גם בעברית שְׁנֵי פִּים (חלקים) ואפילו שְׁתֵּי פֵאוֹת (השוה נחמ' ט כב, ואחלקם לְפֵאָה, ועי' למעלה הערה 1). ואין פרוש פִּי שְׁנַיִם שבמקרא כמו כפול שנים, כפלים. וראה הערה לערך פִּים.]

שנים (רמב"ן, פי' ברא"ש' יז יז).— ואמר הפיטן: הושענא וכו' למען הגיון פ י שנים קנה (סדור רקע"ג, רמג). אנא זכור היה צעיר ונחל פ י שנים (סס רמז). — °ובמשמ' פִּפְּלַיִם [1]), ואמר המשורר: הליכתך שאל (מאת החולה) ושכר עבודה ואם ימות ואם רפא ירפא וכו' ותשאל פ י שנים לו בקומו ותשען במשכון לא בעל פה (הלל בן שמואל, שיר הללי על הרופא, שירמן איטליה קכז).

*פֵּה [2]), מ"ר °פֵּהִין, — האות פ, עי' פֵּא: בשביל מה הקדים פ ה לעין בשביל מרגלים שאמרו בפיהם מה שלא ראו בעיניהם (ר' יוחנן, סנה' קד:). — ובסהמ"א: התכונן ואל תתעלם מן המעשים המסוכנות ב פ ה ובעין ובלמוד שלהן (דונש, תשו' על רקע"ג, 36) — ומ"ר: וכן י"ב פ ה י ן בקרית שמע (הרוקח ריז).

פֹּה [3]), מלת הטעם, לרמז המקום שהמדבר עֹמֵד בו, hier; ici; here: ויאמרו האנשים אל לוט עד מי לך פֹּה חתן (בראש' יט יב). ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פֹּה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה (סס כב ה). כי גנב גנבתי מארץ העברים וגם פֹּה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור (סס מ יה). ויאמר אליהם לינו פֹּה הלילה (במד' כב ח). האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשבו פֹּה ולמה תנואון את לב בני ישראל מעבר אל הארץ אשר נתן להם יי' (סס לב ו–ז). גדרות צאן נבנה למקננו פֹּה וערים לטפנו (סס

[1]) [ובימינו נהוג אף פִּי שלשה, פִּי אלף, פִּי כמה וכדו' או בנקבה פִּי שתים וכדו', ואין לשמוש זה יסוד בלשון הקדומה.]

[2]) [ואולי בכתיב זה הכונה למבטא פֶּה בסגול.]

[3]) [באיוב לח יא: פֹּא(עי' ערך זה) וביחזק' מ י וכו': פֹּו (עי' סס), וכן נמצאת מלה זו בתרכבת אֵיפֹּה (עי' סס) הכתובה כמלה אחת בנגוד אל אי זֶה הכתובה במקרא בשתי מלים. פֹּה היא אחת הצורות של הברת הקריאה והחזוק fa, הבאה בעברית ובשפות האחיות בכמה צורות גם בפני עצמה וגם מדבקת למלה אחרת, בין לפניה (כגון fa הערבית במקום וי"ו התוצאה בעברית) ובין לאחריה (כגון בערבית בַּיְפַ a) שפרושה אֵיךְ; ובארמ' פּוֹן שתמורתה הקדומה בארמ' של הכתבות ובעבר' מקראית היא מלת ההזוק אֵפוֹ, אֵפוֹא). ומעין זה התפתחה ההכרה ka, שממנה גם כֹּה, אֵיכָה, אֵיכֹה (מ"ב ו יג), איככה.]

a) كيف

סס יו). ואתה פֹּה עמד עמדי ואדברה אליך (דבר' ה כח). לא תעשון ככל אשר אנחנו עשים פֹּה היום (סס יב ח). כי את אשר ישנו פֹּה עמנו עמד היום לפני יי' אלהינו ואת אשר איננו פֹּה עמנו היום (סס כט יד). ואתם תכתבו את הארץ שבעה חלקים והבאתם אלי הנה ויריתי לכם גורל פֹּה לפני יי' אלהינו (יהוש' יח ו). לכו והתהלכו בארץ וכתבו אותה ושובו אלי ופֹה אשליך לכם גורל לפני יי' (סס סס ח). והית אם איש יבא ושאלך ואמר היש פֹּה איש ואמרת אין (שופט' ד כ). מי הביאך הלם ומה אתה עשה בזה ומה לך פֹּה (סס יח ג). לין פֹּה וייטב לבבך והשכמתם מחר לדרככם והלכת לאהלך (סס יט ט). הנה אנחנו פֹּה ביהודה יראים ואף כי נלך קעלה אל מערכות פלשתים (ש"א כג ג). הזעק לי את איש יהודה שלשת ימים ואתה פֹּה עמד (ש"ב כ ד). כה אמר המלך צא ויאמר לא כי פֹּה אמות (מ"א ב ל). מה לך פֹּה אליהו (סס יט ט). האין פֹּה נביא ליי' (סס כב ז). ויאמר אליהו אל אלישע שב נא פֹּה כי יי' שלחני עד בית אל ויאמר אלישע חי יי' וחי נפשך אם אעזבך (מ"ב ב ב). ויאמר יהושפט האין פה נביא ליי' וכו' ויען אחד מעבדי מלך ישראל ויאמר פֹּה אלישע בן שפט (סס ג יא). ויאמרו איש אל רעהו מה אנחנו ישבים פֹּה עד מתנו אם אמרנו נבוא העיר והרעב בעיר ומתנו שם ואם ישבנו פֹּה ומתנו (סס ז ג–ד). חפשו וראו פן יש פֹּה עמכם מעבדי יי' (סס י כג). סורה שבה פֹּה פלני אלמני וכו' שבו פֹּה וישבו (רות ד א–ב). מה לך פֹּה ומי לך פֹּה כי חצבת לך פֹּה קבר (ישע' כב יו). ויאמר אלי בן אדם הראה אתה מהם עשים תועבות גדלות אשר בית ישראל עשים פֹּה לרחקת מעל מקדשי (יחזק' ח ו). ותאי השער דרך הקדים שלשה מִפֹּה ושלשה מִפֹּה מדה אחת לשלשתם (סס מ י). ארבעה שלחנות מִפֹּה וארבעה שלחנות מִפֹּה לכתף השער (סס סס מא). — כמו הֵנָּה, hierher; par ici; hither: כי לא נסב עד באו פֹּה (ש"א יו יא). ולא (קרי ולו) אנחנו זבחים מימי אסר חדן מלך אשור המעלה אתנו פֹּה (עזר' ד ב).

*פִּהוּק, פיהוק, ש"ז מ"ר °פִּהוּקִים, — שה"פ מן פִּהֵק, Gähnen; bâillement; yawning: בשלמא גיהוק ופיהוק [1]) לא קשיא כאן לאונסו כאן

[1]) [כך בכ"י מינכן; בדפוס': מגהק ומפהק.]

לרצונו וכו' (ברכ' כד :). — ובסהמ"א : רפואה כללית להסיר הפהוק להפחיד החולה במה שידאגנו ויאנחנו ולהפחידו פתאם (כרבוני, לו"ח בחליי הלטומ', כ"י ביה"מ סכטר). וזהו מה שעושות הנשים לנערים כשעושים פיהוק מפחדים אותם (קס' סמירת הברילות, כ"י ביה"מ סכטר). הפיהוק הוא תנועה מגונה תחאות הכח לדחות הענין המזיק ולהוציאו (לכי הגוף, בחליי הלטומ' כ"י בריטי מוז'). — ‏*פְּהוּק חמוץ : הפהוק החמוץ מורה על חום בלתי רב (פי' לפרקי אבוקרט ו לב, כ"י ברלין). וימשך אחריה הקרקורין ופהוק חמוץ (קאנון ג יג א יג). — ‏*ובמ"ר : וצריך לשמוש שלא ינענע מצד לצד מפני שמתאחר הנפח והעיכול ויבוא הפיהוקים (ספי אלמנלור ד א).

***פְּהוּקִי**, פיהוקי, ת"ז [1]), — של פהוק : ואמנם אותות הרוחות והמתיחה באצטומכא ובצדדים ותחת הכסלים וצפות המאכל זרוב הרוחות היורדות והפיהוקיות (קאנון ג יג א כא).

פה"י, עי' שהי פהי.

***פְּהִיָּה**, ש"נ, — כמו פְּעִיָּה, Blöken ; bêlement ; bleating כמו בצאן פהיה ובשור געייה כן בגמל נעריתא (ערוך ערך נער).

***פהק** [2]), ממנו פְּהוּק, ‏*פְּהוּקִי, ‏*פָּהַק.

***פָּהַק**, קל לא נמצא במקורות הקדומים [3]).

— פִּע', ‏*פִּהֵק, פיהק, — פתח את פיו לרוחה בלא משים כדי להוציא רוח מפיו כשהוא רוצה לישן, Gähnen ; bâiller ; to yawn : ואלו הן הוסתות מפהקת מעטשת וחוששת בפי כרסה (נדה ע ס). אני ראיתי את ר' מפהק ומעטש ונותן ידיו על פיו אבל לא רוקק (כ' סכינה, ירוש' ברכ' ג ה). אני ראיתי את רבי שגיהק ופיהק [3]) ונתעטש ורק וממשמש בבגדו אבל לא היה מתעטף וכשהוא מפהק היה מניח ידו על

[1]) [ואולי ש"נ פְּהוּקִיּוֹת.]

[2]) מן פאק a) בערב' [שפרושו : נאנח]. עי' פרנקל Beiträge z. Assyriologie III, עמ' 62. [וכן בסורית פוק, ובהנקש שתי תנועות בפעל הבינוני ובפִּע' נולדה ה"א בפעירה, כדגמת כהן מן כון, נהל מן נול, ועוד. ועי' א. פוּקָה, ב. פּוּקָה, הערה.]

[3]) בערוך ערך פהק גורס : גוהק ופוהק, [ואבל בערך גהק : גיהק ופִיהק.]

a) فاق

סנטרו (סוט, ברכ' כד). המגביה קולו בתפלתו הרי זה מנביאי השקר מגהק ומפהק הרי זה מגסי הרוח בשלמא מגהק ומפהק [1]) לא קשיא וכו' (שם כד :). נפל מן הגג או אכלו ארי דברי הכל חי הוא כי פליגי שפיהק ומת מ"ס חי הוא ומ"ס מת הוא (חגיי, סבת קלו.). — ובסהמ"א : וכן יראה אדם לחבירו שישתין או שיצא או שיפהיק או יגהיק ויכריחהו זה שיפעל אותו בעצמו (פרקי משה, מאמר כד, כ :). כי תפהק תן ידך על פתחך[2]) (שלמה אלעמי, אגרת המוסר ס' ל'). ועי' גָּהַק.

— קל, ‏*פָּהַק, — כמו פִּע' : ואחר נתעורר מעט גוהק ופוהק בקול וקרא לאשתו וכו' ואשכבה ואישן (ס"י אברמוביץ, מסעות בנימין השלשי, הפרדס ג, 43), בני החבורה יושבים ופוהקים זה מעמיד עיניו ומביט בגולם וזה מרכין ראשו ומתנמנם (שם 44).

פֹּו, — כמו פֹּה : ומדה אחת לאילם מפה וּמפּו (יחזק' מ י). והתא שש אמות מִפּוֹ ושש אמות מִפּוֹ (שם שם יג). ותאו שלושה מִפּוֹ ושלשה מִפּוֹ (שם שם כא).

***פּוּאָה** [3]), ש"נ, — מין צמח שמשמש לצבע אדם [4]) (rubia tinctorum, אֹדֶם הַצַּבָּעִים), Krapp ; garance ; madder : וכן פואה של עידית ב"ש אומרים עוקרין אותן במארופות של עץ וב"ה אומרים בקרדומות של מתכות ומודים בפואה של צלעות[5]) שעוקרין אותה בקרדומות של מתכות (שביע' ה ז). הפואה והרכפא יש להם שביעית ולדמיהן שביעית (שם ז ג). המוציא וכו' איסטים ופואה כדי לצבוע בהן בגד קטן (שבת ע ה). מי שהיו ידיו צבועות

[1]) [בכ"י מינכ', הגרסה : גיהוק ופיהוק, ועי' ד"ם, הערה.]

[2]) פתחך ?

[3]) [בארמ' פותא, ובערב' פֻּוָּה a) ועי' לֶו, Flora III, עמ' 270 וכו'. ומן הצורה הארמ' של מלה זו, פותא, נוצר הפעל פֵּיֵּת, (בית מפיית), צִבַּע בצבעים, כמו דְּיֵּת מן דיותא (דיו, בארמ'). הפעל פֵּיֵּת נשתבש ברב המקומות בצורת פִּיַּת וכדו'. ועי' פות, הערה, פֵּיַּת, הערה.]

[4]) [רמב"ם לשביע' ה ד : הוא עץ ארום צובעים בו צבע אדום.]

[5]) [רמב"ם שם : שיש לה צלעות והיא בעומק הארץ ואי אפשר לעקור אותה בכלי עץ אלא בברזל.]

a) فوّة

אסטים ופואת לא ישא את כפיו (ר' יהודה, מגילי ז ז). הבגים יוצאים בקשרים וכו' מאי קשרים אמר רב יהודה קשורי פואה (שבת סו:). — ובסהמ"א: פואה של צבעים הנקרא ריזין [1]) שצובעים ממנו אדום (חסף, 117). הלכך התולש מפואת שביעית נוהג בה בקדושת שביעית שלא יצבע בשכר אבל צובע לעצמו (ר"י בן מלכי לדק, פי' שביעי ז ג).

פוג [2]), ממנו הפגה, ״הפגה, ״הפיגה, פוג, פוגה, ״פוגה, ״תפוגה.

פוג, פ"ע, פג, תפוג, ויפג, — א) פג לבו מתמהון והשתוממות פתאם, עמד ונדם, erstarren; être transi [3]); to become numb: ויגדו לו לאמר עוד יוסף חי וכי הוא משל בכל ארץ מצרים ויפג לבו כי לא האמין להם (בראש' מה כו). — ובתו"ם, פגה הרוח: ותתבהל (אסתר) מאד ותפג רוחה ותשם ראשה על הנערה הסומכת ימינה (מד"ר אסתר, ויהי ביום השלישי). ב) פגת התורה, חלפה, בטלה, schwinden, disparaître; to disappear, vanish: על כן תפוג תורה ולא יצא לנצח משפט כי רשע מכתיר את הצדיק (חבק' א ד). — ג) פגה העין, הדמעה פסקה: ביום צרתי אדני דרשתי ידי [4]) לילה נגרה ולא תפוג מאנה הנחם נפשי (תהל' עז ג). — ובסהמ"א: ועפעפי יזלו מים ובבותי לילה ויומם לא תפוגינה עד אשר ענני שחק לא השיגוני בנטפיהם (מנחם, אגר' אל ר' חסדאי). — ובתו"ם, *פגה [5]) הצנה: אם היה כהן גדול זקן

[1]) [ῥιζίον, שרש ביונ'.]

[2]) [[כך בארמ', ובערב' פאג' a), התקרר.]][ראה גם הערה לערך פג.]

[3]) [ריב"ג בסה"ש מבאר: ויכשר להיות מענין ויפג לבו כמו ויצא לבם ויחרדו (בראש' מב כח) כמו שאמר התרגום בבצאת היין מנבל (ש"א כה לז) כד פג חמרא מנבל וכו', וכך הבינו גם הקראים פוג, פוגת בלשון יציאה, ועי' הערה לערך פוגה.]

[4]) צ"ל: עיני? [אין ידי מתאימה כנושא לפעל נגרה אם הוראתו נזלה, ולגה. אך כנראה יש לבאר פעל זה ע"פ תהל' לט יא: מתגרת ידך אני כליתי: ידו (של אלהים) נגרה, מתגרה בי, ולא תפוג (לא תרפה). ובלשון חכמים נגד משמ' הכה, תיגדא (כגי' הערוך; ובדפוס ב"מ כח: — תיגרא) משמ' מקל.]

[5]) [רש"י (שבת מ:): שתפיג שתתחלף כמו וריחו לא נמר מתרגמינן וריחיה לא פג.]

a) فاج

או אסטנים מחמין לו דמין ומטילין לתוך הצונן כדי שתפוג צנתן (יומ' ג ה). ממלא אדם חבית מים ונותנה כנגד המדורה ולא כדי שיחמו אלא כדי שתפוג צינתן (תוספת' שבת ג ה). — ובסהמ"א: ודבר שהוא צונן מותר להטמין בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל בין כדי שלא יצטנן יותר בין כדי שתפוג צנתו (הלבוש או"ח רנז ו). — ״ופג החם: וירחק ממנו יקד האש מובילו אל המקום אשר הוכן לו ויפג חומו בהתנודדו ממקום אל מקום (ר"מ אלדבי, ש"א ב א). ולא עצר בו החום כח כי היה הולך ופג (שם שם). — *פג הריח, הטעם, היין, וכו': וידוך מאתמול וכו' ר' זעורה בשם ר' יוחנן שטעמן פג (ירוש' ביצ' א ט). היו מחזירין אותה למכתשת וכו' בימות הגשמים צבורה כדי שלא תפוג ריחה (כריתו' ו:). — ובסהמ"א: וכך היה ריש לקיש כפוף תמיד לבי נשיאה ובזמן שאוכל מאותן המאכלות מורד ויוצא מלכוף להן וכו' וחוזר כאדם שיינו פג (תשו' הגאו', הרכבי, שנ"ג). שאהו כי פג טעמו ואל תבז כלחו בכח בחוריך (צ"ז ב"ס ג יא). כי הפרי שלא נתבשל נחלש ורירה פגה (ר"א בחור, כמוק' לשרשי רד"ק, פוג). — ״פג הפצע, ואמר הפיטן: אם צנן צירועו יצהירנו אם פג [1]) פיצעו יפענחינו (ינאי, קרוב' לספר ויקרא, זולתי, קמא). — ״פג הרעיון: ורעיוני לא יפוגו ואצבעותי לא ישבתו (ר' הלל, חמדה גנוזה כא:). — ״ובמשמ' היה מספק, לא האמין: ובאמרך כי הסמך יסוד המלה לא יפוג כל חכם ונבון כי תאמר אמה (תשו' דונש בן לברט, 20). ויהי כשמע המלך את הדברים ויפג בדבריהם ולא האמין אליהם (ספ' הישר).

— *פ"י, במשמ' בטל: אמר מה גזר עלי שלא אשתה יין עד שלשים יום איני טועמו אפילו שתי שנים וכל כך למה כדי לפוג את דברי רבו (ספרי דבר' כח).

— נפע', נפוג, נפוגתי, — נפוג פלוני, נעשה תומם, היה רפה, בלא כח: כי כסלי מלאו נקלה ואין מתם בבשרי נפוגתי ונדכיתי עד מאד שאגתי מנהמת לבי (תהל' לח ח—ט). — ובסהמ"א: ויהי רטוב במשפט כל נהר אשר בנודו יפוג וירטב כאשר יסתר כי ילך הלוך ונפוג וירטב כאשר נמוג (ר"מ אלדבי, ש"א ב א). — ואמר הפיטן: יגעתי בשבי ונפוגותי ממשיבת כלו עיני מיחל וששוני שבת (קלור רסע"ג,

[1]) [ואולי מן פג במשמ' ב).]

שם). נפוגותי ונדכיתי בתובי מתה כעב עון וחטא (דוד אבן בקודה, ידיעות מכון שוקן ד, רפז). נפוגתי במתחלי עולם ופידו נהייתי באפני אידו (אלנצם היום, תהלות אבודרהם).

— פע׳, *פִּיֵּג.—פִּיֵּג את לבו, נתן ללבו לָפוּג ולכלות, ואמר בן סירא: פוג נפשך ופַיֵּג לבך[1]) וקצפון הרחק ממך (ב״ס גני׳ ל כג).

— הפע׳, *הֵפִיג, עשה שיפוג דבר, השֵׁנָה: אישי כהן גדול עמוד והפג[2]) אחת על הרצפה (יומ׳ א ז).— ובסהמ״א: אם חבלי שנה נופלים עליו ידחוק עצמו ויעמוד ויפיג על הרצפה (פלא יועץ רכח). — ואמר הפיטן: וביאר מוסר בשיח נגידי קדם לפניו ישנינו ע״ל חצות נשף מפיגי שנתו בריצפה (רסב״ג, בבכי גשו, Elbog. Stud. 137). — ״ובאותה משמ׳, יָפִיגוּ אותו, כמו יפיגו שנתו, ואמר הפיטן: לקול בכות יפיגוהו בכתובים ושיח משלים (רסע״ג, אלהים יה, עבודה, שם 114). ניגש להשתעשע בחוקים ולא כבער סיחות יפיגוהו (שם 163). — *הֵפִיג את הצנה: ממלא הוא אדם חבית של מים ונותנה כנגד המדורה לא בשביל שתיחם אלא בשביל שתפיג[3]) צינתה (ר׳ יוחנן בן נורי, ירוש׳ שבת ג ה). — ובסהמ״א: היה כהן גדול זקן או חולה מלבנין עששיות של ברזל באש מבערב ולמחר מטילין אותן למים כדי להפיג צינתן (רמב״ם, עבודת יוה״כ ב ד). ומותר להעמיד קיתון של מים או של שאר משקין בתוך כלי שני שיש בו מים חמין להפיג צנתו (הלבוש או״ח סיח יג). — *הֵפִיג את היין: למדנו שרביעית יין משכרת והדרך מפיגה את היין (תוספת׳ פסחי׳ א כח). אמר

1) [הראשונים שעסקו בפרוש הדברים קראו פַּת ת׳ פוג, ועל כן פרשו גם וּפַיֵּג בדומה אל פַּת (צווי מקצר במקום פַּתֵּה): פתח את נפשך (לסבלנות) והנח ללבך. ובפרוש זה החזיקו גם לאחר שהוכרה הטעות בקריאת המלה. ונראה כי פוּג נֶפֶש פרושו כְּלות הנפש, כְּלות הלב, כמו וַיָּפָג לבו, ועל כן הכונה: הרחק ממך פוג נפשך (כליון נפש) וּפַיֵּג לבך (וכַלּוֹת לבך).]

2) [טייל להפיג שינה מעיניך וכו׳ שחוק לנו פעם אחת על הרצפה להפיג שינתך (רש״י, יומא יט:).]

3) [ובתוספת׳ (שם ג ה): שתפוג צינתן. בבבלי (שם מ:): מביא אדם קיתון מים וכו׳ בשביל שתפיג צינתן כלו׳ שההפע׳ משמש כאן בהוראת הקל, אבל בד״ס מובאת נוסח׳ כ״י: שתפוג צינתן וכן ביומא לד:].

לשואל (על נדרו) טייל עמנו עד שנפיג[1]) את יוננו (ירוש׳ ע״ז א ט). דרך מיל ושינה כל שהוא מפיגין את היין (רמי בר אבא, עירובי׳ סד:). ארבעה עשר דברים קשין זה מזה וכו׳ יין קשה והשינה מפיגתו (ר׳ יהודה מד״ר קהלי, מולא אכי). — ״והֵפִיג כח היין: וכתב ר׳ יונה ז״ל לא ימזגוהו במים להפיג כחו זולתי כדי להשבית טעם היין (ר״י בן נחמיאס, פי׳ משלי כג ל). — *הֵפִיג את הטעם: אם מים שאין מפיגין טעמן הרי הן אסורין בבישול שאר המשקין שהן מפיגין טעמן דין הוא שיהיו אסורין בבישול (ר׳ ישמעאל, מכי׳ בא ו). כל התבלין מפיגין טעמן ומלח אינה מפיגה טעמה (רב הונא או רב חסדא, ביצ׳ יד.). — ובסהמ״א: או שנטע כרישין קרוב מן הבצלים של חבירו שהן מפיגין טעמן (רמב״ם, שכני׳ י ד). — ״והֵפִיג חריפותו: אעפ״י שפעמים אוכלין בצל חי מ״מ אינו ראוי לאכל חי כמו תפוחים ורוצה להפיג חריפותן (תוספ׳ שבת מח, ד״ה דזיתים). — ״והֵפִיג את המזון שלא יהא צריך לנקבים: אף דברים שתגרי עכו״ם מוכרין לחן מן מפיגן (ר׳ אלעזר בן פרטא, יומא עה:). — *ולדברים אחרים: תנור וכירים חדשים וכו׳ אין סכין אותן שמן וכו׳ ואין מפיגין[2]) אותו בצונן כדי לחסמן (ביצ׳ לד.). — *הֵפִיג את הפחד: פחד קשה יין מפיגו (ב״ב י.). — *הֵפִיג את חמתו, כמו כלה חמתו בפלוני, שפך עליו חמתו: אמר לו הקב״ה הא משה מפיג חמתך בלוחות הברית מבקש את שאפיג את חמתי (מד״ר דבר׳ ג). גלוי וצפוי לפני שעתידים לחטא ואני מפיג חמתי בו (בביהמ״ק) ומחריבו (פסיק׳ רבתי ב, ז.). — ובסהמ״א: והוד רצפתך יכמוס ערפל מטחוי אישון צופיך תפיגי תלאי לוטשי בת רואי (רמ״א פסון, הקדי תורת אמת סו״ת, ב:). — ואמר הפיטן: וחכך כיין הטוב שמור לנסכי אשים משמח אלהים ואנשים מפיג לב אנושים בלי יין ענושים[3]) (יניאי, קדושי פסל לך, גנזי שכטר ג, 9). ספק עתיק מפיגיה הפק ממתיק פגיה סַלֶּת סלת ספוגיה (ר׳ שלמה הבבלי, אור ישע, יוצ׳ א

1) [כצ״ל גם בתוספת׳ פסחי׳ א כת ולא עד שנפוג יוננו (נ״א: שיפוג ובדפוס׳: שיפיג).]

2) [פרש רש״י: לאחר הסיקן אין מפיגין הסיקן בצונן לחסמן שמתקשין על ידי הצונן.]

3) [מסית לבם מדאגותיהם, משַׁבְּרם ולא מיין.]

פסח). סוגה עִוְעָו מוגיה מוץ כדנג למוגגיה סערה מאנחה להפיגה התאנה חנטה פגיה (ר' משולם בר' קלונימוס, אפיק רנן, יולי ב פסח). סוגה סכסך מפיגיה יסד בית חוגגיה (ר' שבתי בר' משה, אנעים מדושי סירים, יולי א פסח, מחז' איטל' א, קד.). עמדה בראש מחנות האיב עליצתיו להפג וחיליו לדַיֵּב על ראשו גמולו לחיב (ר' יוסף בר' שלמה, אודך, שבת א חנכ'). נהפך לאבל משורר ועגבי לקול בוכים מלהפיג ולקרר (מי יתן, קינ' ת"ב). — ואמר המשורר: אם אמרי אשכחך עצבי אפיגה ובבית סתר לא תאחזוני עיניך (ילי"ג, דוד ותיכל ג, 36).

— פִּוע', פּוּגַג, לא נמצא, אך ממנו:

— התפוע', *הִתְפּוֹגֵג, — היה מְסֻפּק, לא האמין: מגיד הכתוב שאעפ"י שבישרו המקום (את אברהם) ביצחק היה לבו מתפוגג עליו אם יחיה אם לא יחיה (מדה"ג שכטר, ברא' יז יח). — ובסהמ"א: הלא תראה מאמר המתפוגגים אחד היה אברהם ויירש את הארץ ואנחנו רבים (ר"ש הקראי, ג"ע, ענין פסח ע מג:).

— הפע', ״הוּפַג, —שהפיגו אותו, כמו קל: דאותה בליעה (של המאכל בדפני הכלי) משהתה בדופנו של כלי לילה אחת הופג טעמו ונתקלקל (רש"י, פסח' מד:). רוחי שהופג בצרות במנוסה (הוא, תהל' כג ג). והופג טעמם (של הספרים) מעט מעט מתוך רוב הקריאה בהם (ר"א לויפל, שע"י, שם משם עוז, 46). —ואמר הפיטן: ויעוררהו משררים מבי צרדה ויופג במדרש וכתבי תעודה (ר' משולם בר' קלונימוס, Elbog. Stud., 128).

פּוּגָה, ש"נ, סס"ב, מן פוג, סמי' פּוּגַת, — א) הפסקה, מנוחה, Aufhören, Nachlassen: cessation, relâche; cessation, subsidence: חומת בת ציון הורידי כנחל דמעה יומם ולילה אל תתני פוּגַת [1]) לך אל תדם בת עינך (איכ' ב יח). —ואמר החכם: ואותו האיש חם הרבה ואכלן לא יתן פוגה לנפשו והוא בונה ארצות וכו' (ראב"ע, ראש' חכמ' ב). שם (במקום הנפשות) תמצאי נחת ופוגה תתני (ר' זכריה בן סעדיה, ספ' המוסר, מחב' ו, כ"י תימנ'). — ואמר הפיטן: נפתה ופותה בעצב להתמוגגה נחש בגחון בלי פוגה (ר' משולם בר' קלונימוס, אסומה כפלאותיך, Elbog. Stud., 127). על כזאת התוגה אין לדמעה פוגה ובכל נפש דאגה (קינ' ת"ב, כ"י תימנ'). — ואמר המשורר: ואם תקנה נכסים אז דאגה תהי קונה ולא נחת ופוגה (רה"ג, מוסר השכל, כז). זמני מה לך תחרש בגבי שמעני ותן פוגה ללבי (רשב"ג, זמני מה לך, ברודי 23). גער לך בדאגה ותן ללב פוגה ומה תועיל פוגה[1]) ואף על העברות (הוא, ולומר אל תמשה, האסיף תרכד, חלק אולה"ם 146). — ומ"ר ״פוּגוֹת: בבל ענות ערגות ואין להם פוגות לרַוֺת הערגות במים מגרים (דונש, דעה לבי חכמה).— *פּוּגַת נפש, [2]) מנוחת נפש: עשה הקב"ה רצונו של נביא הרה וילדה וגדל הנער ויצא לפוגת נפש לראות בקוצרים וקרהו אסון (ר' זכריה, פדר"א לג). — ובסהמ"א: כמשמ' רפיון נפש וצער: פוגת נפש מפני רעב עד שידיו ורגליו של אדם קרים ופניו ירוקים וחושיו נחלשים עד כמעט לא נותרה בו נשמה (ר"ב מוספיא, ערוך ערך בולמוס). — ״ובלא מלת נפש: הגיע לחפשה (של החכמה) יבין וישמח כי גם ממנו פוגה[3]) ואנחה (קטע כ"י גני', JQR 1904, ע' 434). — ב) ״בלשון הקראים, מוצא, ברירה אחרת[4]), ספק, פקפוק, Ausweg, Zweifel; issue, doute; way out, loophole, doubt: דע כי החלוף בעריות נתרבה ונתרחב רוחב לחוק הדמיון והפוגה במקומות מהם (יעקב בן שמעון, הקד' ספר העריות לישועה בן יהודה הקראי, LFDWDJ Bericht 18, עמ' I). ואם תאמר כי הצווי והרשות עמדו בעשיית הבטל אשר לו עשה ולא תבוא לנו ממנו תועלה היה שחות דברך גלוי אין בו פוגה (שם XIV). ואתה תרע כי אנו נפריד בין הטוב והרע בודאי כהפרדתנו בין השחור

---

[1]) [פּוּגַת בא כאן לדעת רב החוקרים בסמי' אל לָךְ, כדגמת תבל ויושבי־בה, ועוד. על כן נקדה הגימל בפתח ולא בקמץ. הראב"ע מבאר פּוּגַת כנסמך בהשמטת הסומך, וז"ל: פוגת דבק והטעם פוגת עין. ועי' ערך פּוּגַת להלן.]

---

[1]) [צ"ל: תוגה.]

[2]) [ע"ד שמוש הפעל פוג עם לב, נפש, רוח. עי' שם.]

[3]) ובהערה שם [של שכטר]: אולי צ"ל תוגה.

[4]) [הואיל והבינו את הפעל פוג כמשמ' יצא (עי' הערה לערך פוג), בארו גם אל תתני פוגת לך; אל תתני לך מוצא, ומכאן הכטוי: אין לי פוגה, במשמ' אין מוצא וברירה כדגמת הערבי: לא בֻּד [a]), ומכאן גם במשמ' ספק, פקפוק.]

---

a) ע بدّ

והלבן במראית העין ואין עלינו בזה פוגת (הוא, ספר היסר לישועה בן יהודה, 12). ואין פוגה בזה כי הוא (אדה"ר) דבר בעדו כי חוה לא נלקחה אלא ממנו (שם 38). כי הוא רע (שאיש ואביו ילכו אל הנערה) משום היותו עשוי על דרך הזונות שאין פוגה ברועו (שם 51). אין בזה פוגה כלום (יהודה הדסי, אשה"כ, אלף תתמוד סקט). ואין פוגת בזה על שני תחיית המתים (שם שעח קוף). והפוגה והטעות אשר נכנס עליו מן קרבנות הנשיאים (REJ 1897, עמ' 180). — ומ"ר: וכבר אמרנו מקדם כי הסבות והפוגות יבואו בדבור השב אל הלשון יתקיים מפאות והמקום אשר אנו מדברים בו כמותו (יעקב בן שמעון, הקד' ספר העריות לישועה בן יהודה הקראי, LFDWDJ Bericht 18, עמ' XXVII). ואלו הם פוגותיו וקושיותיו ושבושיו אמנם הדברים אשר הכניסוהו בפוגה אלו הם פוגה ראשונה וכו' פוגה שנית וכו' (אהרן הקראי, ג"ע, קדוש"ם 7, ה:). עד כאן סתירת פוגותיו וקושיותיו ושבושיו (שם ו.).

פּוּגַת [1]), ש"נ, — דומיה, שתיקה, הפסקה מצעקה : Aufhören ; cessation לא ינוחו ולא ישקוטו ולא יתנו פוגת להם עד יעלו עפר על ראשם (אחירי פיי משלי, סוף פרשה יג). — ואמר המשורר : תנו לו (לאלהים) חצי היום וחציו למעשיכם ואל תתנו פוגת ליין בלילותיכם (ר"ש הנגיד, עליכם לפועליכם, הרכבי). כדמות איש מכאובות חפץ לקחת פוגת מן הצרת בעת ישתנה (הנכיה אלמכן, כוס מדסה, עם). ואל תבכה לפירוד אח וגואל לפה יד שים ותן פוגת לעינך (רש"ע פלקירא, לרי היגון, 4). לבן אמי תני פוגת לעיניך מהבכי (שם 14).

פּוּד, ממנו פִּיד.

פּוּחַ [2]), ממנו הִפָּחָה, הֲפִיחָה, פּוּחַ, פִּיחַ, *פִּיחָה.

פּוּחַ, פ"ע, יָפוּחַ — א) פָּח הַיּוֹם, אור היום, זרח השמש [3]), : aufleuchten ; jeter de lumière ; to flash up עד שֶׁיָּפוּחַ היום ונסו הצללים סב דמה לך דודי לצבי או לעפר האילים על הרי בתר (שה"ש ב יז). — ואמר הפיטן : חבירים יפוחו בנועם ארשם שמחת עולם על ראשם (מחזו' ויטרי תלא).

— ב) פ"י, *פָּח את נפש פלוני, הֵפִיחַ את נפשו, גרם לו מפח נפש, verschmachten lassen ; faire mourir ; to let pine away : ואמר בן סירא : נפש חסרה אל תפוח [1]) ואל תתעלם ממרבדך נפש (ב"ס גני' ד ג). — ובמדר' : אמר (בלעם) מה אני הולך אצלו לפוח את נפשו (מד"ר במד' כ).

— הפע', הֵפִיחַ, אָפִיחַ, יָפִיחַ, יָפַח, יָפֵחַ, יְפִיחוּ — הֵפִיחָה הרוח את הגן וכדו', התחילה לנשב : עורי צפון ובאי תימן הָפִיחִי גני [2]) יזלו בשמיו (שה"ש ד טז). — *הֵפִיחַ הריח, הנרד, הבשם וכדו', נדף ריח, duften ; exhaler (un parfum) ; to give forth (a scent) : מה המור הזה אין ריחו מפיח [3]) אלא באור כך אברהם לא נודעו מעשיו עד שהושלך לכבשן האש (מד"ר שה"ש, לרור המור). — ובסהמ"א : ואת היכל מקדש ה' תחת אשר היה בשמים מרעיפים ממעל וריח שמני מרקחותיו מפיח בכל הארץ (יוסיפון תלז). — ואמר הפיטן : נרד להפיח מלואימו ומטמאת נפש אותם לחשבה (רקע"ג, אזהרות, סדור רקע"ג, כד). בשמים תפיחנו כי אפס צמת תכללה בחסד ושלום משפטי יי' אמת (שם רעז). — ואמר המשורר : כים אשא לך טובה תהי בדור מספרה ותפיח בהזכר פעלתי באזכרת (ר"ש הנגיד, אחי מוקר, בכודי 38). יפיחון בקנה לאפי מלכים ויהיו מלכות ברקחם רקוחות (רמב"ע, התרשים, הקדמה). והרוחות מפיחות והן ארבע ונושבות לכל רגע (ראב"ע, בשם אל אשר אקרא, כהנא 196). — הֵפִיחַ האדם על האש, נפח בפיו, במליצה, הפיח עליו באש כעסו [4]) : ושפכתי עליך זעמי באש עברתי אָפִיחַ עליך ונתתיך ביד אנשים

---

[1]) [אמנם במקומה במקרא (איכה ב יח) פוּגַת היא סמ' של פוּגָה (עי' שם), אך בסהמ"א השתמשו במלה בבצורה פיוטית גם בנפרד.]

[2]) [כך גם בערב' פאח [a]), שפרושו נשב, נדף ריח, וכן בארמ', והשרש קרוב אל נפח.]

[3]) [זאת תוראת הפעל במקרא ולא נשב, נפח. וזאת גם הוראת הפעל נפח באשור', ביחוד בצרוף נַפַּח' שַׁמְשִׁ שפרושו זריחת השמש, והקרוב אליו בעבר' הוא נָפַח אש, הדליק אש.]

[a]) فاح

[1]) [יש מתקנים : תַּפִּיחַ.]

[2]) [עי' הערה לבנין קל. הכונה כאן : הבהירי את הגן, הניסי צללי הענגים ממנו.]

[3]) [ושם פס' מי זאת עולה : מה חמור הזה אינו מפיח ריחו.]

[4]) [בעיקר : הבעיר באש על פלוני.]

בערים חרשי משחית לאש תהיה לאכלה וכו׳ (יחזק׳ כא לו–לז). — הֵפִיחַ בפלוני, נפח בפיו לעמת פלוני, או על היד לעמת פלוני לבזיון, לגלג עליו: יחילו דרכיו בכל עת וכו׳ כל צורריו יָפִיחַ בהם (תהל׳ י ה). — הֵפִיחַ לפלוני: עתה אקום יאמר יי׳ אשית בישע יָפִיחַ[1]) לו (שם יב ו). — הֵפִיחַ קריה, נפח בה אש המריבה: אנשי לצון יָפִיחוּ קריה וחכמים ישיבו אף (משלי כט ח). —*הֵפִיחַ את פלוני, הרגיזו: ר׳ ישוע בן לוי בקש לישב על הספר ולסדרו יצתה בת קול ואמרה אל תפיחו את הישן (מדר׳ תהל׳ ג ז). — ואמר המשורר: הוי גבורים לשמר חטין ואנשי חיל לפסל גטין מפיחי קריה עקב שוחט (יל״ג, דור המדבר, סירים ספ׳ ה). — הֵפִיחַ, הוציא מפיו, דִּבֵּר, הֵפִיחַ כָּזָב: יָפִיחַ[2]) כזבים עד שקר ומשלח מדנים בין אחים (משלי ו יט). עד אמונים לא יכזב וְיָפִיחַ כזבים עד שקר (שם יד ה). מציל נפשות עד אמת וְיָפִחַ כזבים מרמה (שם שם כה). עד שקרים לא ינקה וְיָפִיחַ כזבים לא ימלט (שם יט ה). עד שקרים לא ינקה וְיָפִיחַ כזבים יאבד (שם שם ט). — יָפִיחַ אמונה: יָפִיחַ אמונה יגיד צדק ועד שקרים מרמה (שם יב יז). — ובסהמ״א: ועל דבר חזקי חשבתי במה יפיח באלה ראובן כי שמעון אכלה שני חזקה וכו׳ (סו״ת ר״י מינץ כח, עו.). — ואמר המשורר: אך מה עוד אקב ושפתי נאלמה כי אל נאור גזר שדי הפיח (יל״ג, דוד ומיכל ט, 85). — *ובמשמ׳ הוציא מבטנו הפחה ועטוש[3]): מהו שיכנס אדם בתפלין לבית הכסא קבוע להשתין מים וכו׳ שמא יפיח בהן (ירוש, ברכ׳ כג.). תפלין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים מאי היא אביי אמר שלא יפיח בהן (ר׳ ינאי, שבת מט.). בשעת הרגל דבר הפיחה[4]) אמרה כשם שהפיחה זו אינה חוזרת למקומה וכו׳ (ע״ז יז.). — ובסהמ״א: (מתעטש) למטה

[1]) [כנראה פרושו: יאמר לו, כמו בדגמאות שלהלן.] ורש״י בשם מנחם: ישים לו פח.

[2]) [[אמר ריב״ג, וז״ל: דמה דבר השקר ברוח הנושב או במה שנופח האדם בפיו מן הרוח, ע״כ. וברת (Etymol. Stud., עמ׳ 24) מחבר את זה עם הערבי׳ באח[a]) הודיע דבר. ועי׳ הערה לערך יָפַח.]]

[3]) [אולי יש לקרא: הֵפִיחַ משרש נפח, ועי׳ בערך זה, פסו׳ במלא׳ א יג.]

[4]) [ס״א: הפריחה, עי׳ ד״ס.]

[a]) باح

מפית בקול (רש״י, ברכ׳ כד:). — ואמר המליץ: ידע כי לא יוכל האדם לדבר כי אם מהגרון ולא לפיח כי אם מהגרון התחתון (ר״י זברא, ספ׳ שעשועים, דודזון 183).

פּוֹחֵז, עי׳ א. פָּחַז.

***פּוֹחֵחַ**, ת״ז, מן פחח[1]), לבוש בגדים קרועים, in zerlumpten Kleidern; en lambeaux, déguenillé; ragged, ragamuffin: פוחח פורס את שמע ומתרגם אבל אינו קורא בתורה ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו (מגלה ד ו). פוחח הנראים כרעיו או בגדיו פרומין או מי שראשו מגולה פורס את שמע וכו׳ (סופרי׳ יד טו). פוחח אינו קורע (שמח׳ ט).

פּוּחְלָץ, עי׳ פֻּחְלָץ.

***פּוֹחֵר**, ש״ז, — יוצר כלי חרס, Töpfer; poiter; potter: וכן אמר שלמה וכו׳ יש פוחר מתאוה לכלי חרס כביכול כי יוצר הכל הוא (תנחו׳, ויקר׳ ד). ר׳ פֶּחָר.

א. **פּוּךְ**[2]), ש״ז, — דבר של צבע, צבעו בו בפרט העינים, כֹּחַל (Stibium), Augenschminke, Antimon; antimoine, stibine; antimony, eye dye: שמת בַּפּוּךְ עיניה: ואיזבל שמעה ותשם בַּפּוּךְ עֵינֶיהָ, ותיטב את ראשה (מ״ב ט ל). — קָרְעָה בַּפּוּךְ עֵינֶיהָ, צבעה בַּפּוּךְ כדי שתראינה יותר גדולות: ואת שדוד מה תעשי כי תלבשי שני כי תעדי עדי זהב כי תקרעי בַּפּוּךְ עיניך לשוא תתיפי (ירמ׳ ד ל). — ובתלמו׳: פוך מעביר בת מלך ופוסק את הדמעה ומרבה שיער בעפעפים (ר׳ יוחנן, שבת קט.). — ובסהמ״א: פוך נחמד מאד וכו׳ פוך הרמונים יתקן הראות וכו׳ (ר״י על רפואות, בריט׳ מוז׳). — ונקרא גם אֶבֶן פּוּךְ: אבן פוך הוא איסטומיון[3]) (אסף 94). — ואמר המשורר: פניו כלחיו ופוך טוריו כלב חמדיו (ר׳ יהודה אבן גיאת, מבין עספים, סעה״ס 125). בת חיקו

[1]) [בת״י (ישע׳ כ ג–ג) בא פחח (בדפוס׳: פחיח) ויחף כתרגו׳ של ערום ויחף, ועל כן נראה שעקר משמ׳ המלה עָרֹם, חצי עָרֹם; ובסור׳ פחוחא, פחיתא, פרושו רקוב, רך. ופרש הערוך: לבוש בגד קרוע ואין בבגדיו בתי ידים אלא ידיו ערומות. ובהלכות גדולות (ה״ג רכה) נאמר: פוחח מאוזר באזור ואין עליו חלוק. ובסהמ״א גזרו מכאן פעל פחח, ר׳ שם.]

[2]) [הוראתו הראשונה, כנראה, אבקה, משרש פכך, שמשמ׳ בסורית ובערבי׳ כתת, הדק, שחק; ובמשמ׳ העברי׳ עברה ליוני׳ בצורת φῦκος.]

[3]) [הוא στίμμι, stibium, כחל ביוני׳.]

בפניך חיים וצוף בשניך וכו׳ ועיניך בפוך שמת (כלא"ע, אִיוּמִי, אִיגר 138). — ובהשאלה: ואיך יוכל ראות מכה בסנור ועין לבו בפוך סכלות כחולה (ר"י חריזי, תחכ׳ כז, 226). ובידי פוך לכל דמע שפוך וכל עין הפוך (שם ל, 252). ועין שכלי אשר נעצם פקחתיו למען כי בפוך שכלי קרעתיו (ר"י זכרא, ספ׳ טעטועים, הקדמ׳, דודזון 5). — ובהשאלה: צבע שחור בכלל, ואמר המשורר: טחו בני ימים עלי פוך שערי שחם וחורי על תכלת נסכו (רמב"ע, כוכבי זקונים, דיואן לד, צודלי). ילדי ימים על פוך שערי שהם טחו כיום טח (הוא, תרשים ה לג, 51). ונפשו באזור יגון אזורה ובת עינו בפוך ליל קרועה (ר"י חריזי, תחכ׳ כו, 234).

ב. **פּוּךְ**, ש"ז, — מין אבן יקרה, ולדעת אחרים מין מלט [1]: הנה אנכי מרביץ בַּפּוּךְ אבניך ויסדתיך בספירים (ישע׳ כד יא). — אבן פוּךְ: אבני שהם ומלואים אבני פוּךְ ורקמה וכל אבן יקרה (דהי"א כט ג).

פּוֹל [2], ש"ז, מ"ר *פּוֹלִים, —א) ירק ממין הקטניות, (Vicia Faba), Viehbohne, Saubohne; grosse fève; broad bean: וחטים ושערים וקמח וקלי ופול ועדשים וקלי וכו׳ הגישו לדוד ולעם אשר אתו לאכול (ש"ב יז כח–כט). ואתה קח לך חטין ושערים ופול ועדשים ודחן וכסמים ונתתה אותם בכלי אחד ועשית אותם לך ללחם (יחזק׳ ד ט). —ובתלמו׳: משלחין חטים שהם מאכל עסיסיות פול שהוא מאכל גדיות (ירוש׳ בילה א יא). שום שריסקו מע"ש למחר נותן לתוכו פול וגריסין (שבת קמ.). — ובספהמ"א: הפולים טובים והמים מרבים את הדם מחדדים את הנפש ממעיטים את הליחה מבהיקים את העינים (אקף 32). והיין מפקח והתאגות מחכימות בהפך הפולים (נרבוני, אלרח חיים ג ח). והיו כל הפולין כ"ב ונמצאו בתוך הבוסולא י"ז פולין שחורים וחמשה לבנים (שריד מעיל, קובץ על יד ה, עמ׳ 17). ובניסן יש להם גרגרניות וכו׳ ופולים וגלבונים (מסעות ר׳ בנימין, הול׳ גרינהוט 93). — הוא הנקרא גם *פּוֹל הָעָב: מן הזורעים הם פול הלבן פול המצרי ופול העב והגולבון והאפונים והעדשים וחומצין (פרוש רב סעדיה לדני׳ א יב).—ומתמין הזה גם *פולים הגמלונים, עי׳ ערך גמלון [1])—*פּוֹל המצרי [2]) (Vigna Sinensis), הוא הנקרא לוּפִיָּה בדבור הערבי בא"י, Stangenbohne; climbing bean: חרדל וחרדל מצרי ודלעת המצרי והרמוצה ופול מצרי והחרוב אינם כלאים זה בזה (כלא׳ א ח). הבצלים הסריסים ופול המצרי שמנע מהם מים שלשים יום לפני ראש השנה מתעשרים לשעבר (שביע׳ ב ט). המוציא וכו׳ אינו חייב אלא חטאת אחת, זרעוני גנה פחות מכגרוגרת ר׳ יהודה בן בתירה אומר חמשה וכו׳ זרע פול המצרי [3]) שנים (שבת ע ז). הנודר מן הירק וכו׳ ואסור בפול המצרי לח ומותר ביבש (נדר׳ ז א). והמלפפונות ופול המצרי מן הזורעים הרי זה כלאים בכרם (תוספת׳ כלא׳ ג יב)—ובספהמ"א: ושיקת שיעור פול המצרי בשתי כפות מים (נרבוני אלרח חיים בהנהג׳ הזקנים).—*פּוֹל הלבן מין של Vigna Sinensis, בטבעת שחורה מסביב לטבורו של הזרע

---

[1]) [בערך אבן כתב המחבר: מין שיש שמראהו בעין הַפּוּךְ, ע"כ. והשבעים תרגמו בישע׳ ἄνθρακα כתרג׳ נֹפֶךְ. וכן מבארים או גורסים כמה מהחדשים, וכך העיר המחבר כאן בסימן שאלה בצד כתב היד. ואמנם גם אבן הַפּוּךְ, Antimonit, Stibnit, Spiessglanzerz, שממנה עיקר תעשית הפוּךְ (Antimon) היא אבן מבריקה שנחשבה כאבן יקרה, והכונה בישע׳ נד יא כנראה לאבן זו שתבוא במקום מלט ובמקום אבנים פשוטות. הפוּךְ שמש גם צבע, ובהוראה זו באה כנראה המלה בדהי"א, ושם תרגמו השבעים אבני פוּךְ ורקמה: אבנים יקרות ומגֻוָּנוֹת.]

[2]) [כך בארמ׳, ובערב׳ פול [a]) ובכוש׳ פָּל.] [חמר רב על צמח זה ר׳ בספרו של לֶו, Flora III, עמ׳ 492–512. כמה מיני פולים הגדלים היום אצלנו לא היו ידועים לקדמונינו ומוצאם מאמריקה.]

[a]) فول

[1]) [לֶו (Flora III, עמ׳ 492) מעיר: Eine Varietät פולים הגמלונים... Man hält sie für grosse Bohnen. Aaronsohn schrieb mir aber, es bedeute wie فول الجمل in Damascus, kleine Bohnen, während man heute die grossen פול קפריסין nenne. Es ist jedenfalls eine Kulturvarietät der Saubohne gemeint.]

[2]) [עי׳ לֶו שם עמ׳ 507 וכו׳.]

[3]) [פרש ר"נ גאון (בגמרא ל:) וז"ל: פול המצרי הוא אל לוביה בלשון ישמעאל והן דמות פולים קטנים ביותר ובאמצעיתן שחור תמצא דבר זה מפורש בתלמוד, ע"כ.] [ובספר המפתח על מס׳ נדר׳ (ב. מ. לוין, גנזי קדם א, 81) כתב ר"נ: פול מצרי כד הוא רטוב אינון צוחין ליה לובי, כד הוא נגיב אינון צוחין ליה פול מצרי.]

הלבן [1], Strauchbohne : הפול והספיר הפורקדן והטופח ופול הלבן והשעועית אינם כלאים זה בזה (כלא' א א). תימרות של תלתן ושל חרדל ושל פול הלבן חייבות במעשר (רבן גמליאל, מעשר' ד ו). מאימתי התבואה מתקדשת משתשריש וענבים משיעשו כפול הלבן (ספרי דבר' רל). — ובסהמ"א : אבל הר' יחיאל מפריז היה רגיל לאכול פול הלבן שקורין פוי"ש (מרדכי, פסח' תקפט). וכל מי שרוצה בפשרה ישים אחד מאפונים ציצ"י ceci בלע"ז ומי שרוצה בדין ישים פול הלבן פאסולו [2] fasciolo בלע"ז (סריד מעיר, קובץ על יד ה, עמ' 14). — ב) ובהשאלה *הפולים שאצל המוח בגוף בע"ח, שקדים ; Drüsen ; gland(e)s : כמין שני פולין מונחין ע"פ הקדרה מן הפולין ולפנים כלפנים מן הפולין ולחוץ כלחוץ ופולין עצמן איני יודע (ר' ילחק בר נחמני בשם ריב"ל, חול' מה:). — ובסהמ"א : ומשיתחיל המוח להמשך לשדרה והוא מחוץ לפולין שהן תחלת העורף יהיה לקרומו דין אחר (רמב"ם, שחיטה ו ג). עד היכן חוט השדרה תחלתו מבחוץ לפולין שבתחלת העורף עד סוף פרשה שניה (שם ט יג). אם התחיל לימשך (קרום המוח) להיות דק כחוט נדון כרובו וזהו מן הפולין שבסוף הראש כעין גלגין (ר' ברוך בר ילחק, התרומה, טרפות יו). — *גלולה בצורת פול המשמשת לרפואה, pill ; pilule ; Pille : ואילו פולים שחיבר יצחק בן עמרם לליחה העבה וכו' כתוש כל הסמים וכו' ויעשה פולים קטנים (ספר רפואות מעבר ים, כ"י פירנלי).

פּוּלְחָן, עי' פֻּלְחָן.

*פּוּם [3] ס"ז, מ"ר פּוּמִים, פּוּמִין, — כמו פֶּה, ובפרט פִּי כלי פתוח : אם יש שם מאה פומין תעלה ואם לא הפומין אסורין והשולים מותרים (ר' מאיר בשם ר' יהושע, תוספת' תרומ' ה יא). אפי' יש שם שלש מאות פומין לא תעלה (ר' יהודה בשמו, שם שם). —

1) [לֶו, שם עמ' 508 וכו'.]

2) [בשם phas(e)olos נקרא הפול הלבן גם אצל יונים ורומים. עי' לֶו שם.]

3) [מן הארמ', עי' א. פֶּת, הערה, ובארמ' המקראית פֻּם, בבב' פֻּמָּה פומפייא (ירוש' מו"ק ג ג), שבארוה בכלי בעל פיות, היא מ"ר, ובנראה מיונ'.]

לְפוּם, כמו לְפִי [1]) : שמתוך שהיא יודעת שאם הולכת היא אצל הזקן והוא מתיר לה את נדר' והיא אינה הולכת לפום כן מותרת להנשא בלא גט (ירוש' כתוב' ז ע).

פון, ממנו א. פּוּן, *תְּפוּנָה.

א. פּוּן [2]), פ"ע, עתי' אָפוּנָה : עני אני וגוע מנער נשאתי אמיך אָפוּנָה [3]) עלי עברו חרוניך (תהל' פח יו—יז). — ואמר הפיטן : אמללו מזלות בקרעי מעילי אפונה מי יתן שומע לי (ר"א הקליר, אלדה עד סוג סמים קיני ט"ב). בלבי צפונה אהבתך תמונה אליך אפונה גורלי וחבלי (אלעזר אחרי אהרן סעדיה ערלאקי הכהן, ספר הפזמונים, כ :). — ואמר המשורר : ואמים אשר אלאה נשא אפונה ואלך עלי דרך ולא אבינה (ר"ש הנגיד, אהלל אשר אין). אך הוא (העשיר) ידאג פן יברחו וכו' ואני לא כן אפונה אני ידי אמונה (אד"ס

1) [לְפִי בעבר' שיך לא. לא. פֶּה אלא לב. פֶּת במשמ' צד (עי' הערה שם), ועי"כ יש לראות לְפוּם שבארמ' היהודית כמושפע מן העברית. ובאמת לא נמצא לְפוּם במשמ' זו בסור' של לא יהודים.]

2) [עי' בהערה הבאה.]

3) [רש"י סובר שהאלף שרשית ושהמלה אפונה היא שם תאר, וז"ל : מיושבת ומבוססת אימתך בלבי לשון דבר דבור על אפניו, ע"כ. ודעת ר"י חיוג שהוא פעל עתיד מן פון. והסכים לו ריב"ג ברקמה (שער לג), אלא שפרש פון כמו פָּנָה. וכך ר"ש פרחון במחברת הערוך. ובשרשים הוסיף ריב"ג שאפשר שהוא שם ולא פעל, ושפרושו הוא כמו הערבי פִּינָה a), עת. ורד"ק בשרשיו : הנכון והישר כמלה הזאת שהיא גזורה ממלת פֶּן ומענינה ר"ל וכו' ואפונה דוביט"ו בלע"ז b), ע"כ. ובהוראה זו כבר פרש ראב"ע בפרושו, וז"ל : הטעם אגורה ואפחד. ובמשמ' זו משמשת המלה בסהמ"א. התרגום' תרגמו באפנים שונים. והחדשים מגיהים אָפוּגָה, וכדו'.]]

[עקר שעורו של הפסוק אינו כפסוק' הטעמים המצרפים יחד : עני אני וגוע מנער, אלא : עני אני וגוע, מנער נשאתי אמיך. ועי"כ יש לצרף אפונה לפסוק שלאחריו, והכונה : אֲפוּנִי (כמו אֲפָפוּנִי, כדגמת סבוני גם סבבוני), עלי עברו חרוניך, וכן בהמשך : סבוני כמים כל היום, והשוה לזה תהל' מ יג : כי אפפו עלי רעות. והפעל אפף שבמקרא עקר הוראתו פרץ מים, והקרוב אליו באשור' אֲפוּף, אֲבוּב, מבול.]

a) فينة   b) dubito, מְסֻפָּק אני.

הכהן, סש"ק א, דל מנין). אפס כי לא יכירו אבטח לא אפונה (הוא, אוי"א, ממזה ד). — ואמר המליץ: יראי יי' לא יפונו בפקודיו ואוהביו נוצרי עדותיו (ב"ז ב"ק ב טו). בהבטל הסבה לא אפונה כי גם המסובב יבטל וכרגע ימחה זכרו מלבבנו (ליון לי, מ, יוקט, סנה ב, 166). כי לא אפונה מעת אשר חשב כי חללתי לארץ נזרו וכי קטון הוא בעיני (ר"ש בלוך, מכתב, אולה"ש ד, 256). בכל זאת אפונה אם יאמינו לי (אגרות יל"ג א יג). ולא אפונה כי לבך כלבי הולך אחרי המ"ע הזה (שם קלט).

— נִפע', *נָפוֹן, לא האמין, פקפק, ואמר המליץ: ובאמונה יכֻנה התפונת בלשון כל הגברים יען נפונותי בלב אהבי חשבם מוזרים רק אבטחה בלבב רעים כמוך יקר ביקרים (ר"א לוויסל, מנחת תודה, ככס חמד ט 81).

ב. *פּוֹן [1], פ"ע, — כמו פָּנָה, ואמר הפיטן: צג במלחמות ראשית עלמות ופן במהלמות ותושת לכלמות (ר"א הקליר, אזרח בע, קרובה לפורים). וכל מתיו ערער ופן לשוע ערער (שם).

פונדק, פונדקי, עי' פֻּנְדָּק, פֻּנְדְּקִי.

*פּוֹנָה [2], ש"נ, — כמו פְּנִיָּה, Wendung; tourn; turn, turning: ופנית בבוקר והלכת לאהליך מלמד שטעונים לינה אין לי אלא אלו בלבד מנין לרבות עופות ומנחות יין ולבונה ועצים תלמוד לומר ופנית בבוקר כל פּוֹנוֹת שאתה פונה מן בוקר ואילך (ספרי דבר' קלד). דכתיב ופנית בבוקר והלכת לאהליך הא כל הפונות [3] שאתה פונה לא יהו אלא בבוקר (ירוש' בכורים ב ג). כל פונות [4] שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין למזרח (יומא יז:, סוטה טו:, זבחי' סב:).

*פּוֹנֶה, ש"ז, — כמו פּוֹנָה, ואמר הפיטן: יה בשש בונה מעלותיו ומונה כוכבים וחונה על כרובים ופונה מלאכיו לכל פונה אל כל אשר יפנה שמה

הרות (לוי אבן אלתבאן, בזכרך, ידיעות מכון שוקן ד, רמ)

פּוּם, עי' פִּים.

*פּוֹסֵק [1], ש"ז, — חכם רבני המורה הלכה למעשה, מחבר ספר בהלכה (decisor), Dezisor: ובמ"ר פּוֹסְקִים: הוספתי לדבר ומלין לחבר בקיום דברי הראשונים לפני השרים והסגנים בראיות מהפוסקים הנחמדים מזהב ורב פנינים (סו"ת רלב"ח א). אלא שיש להשיב דהפוסקים האחרים ס"ל כותיה בחדא וכו' (שם). כל שכן לשאר הפוסקים שלא הזכירו החומרא שכתב הרב (שם). כי עיקר העשה הנאמרת בתורה על האב ולמדתם אתם וכו' לא נאמרה אלא על תורה שבכתב והיא התנ"ך כך כתבו לחלכה הפוסקים (ריב"ל, תעודה בישראל). — ובמשמ' ספרי הלכה: יעשה בני פרי בפוסקים (רמח"ג קרית ספר סז). — ואמר המשורר: ובבקיאותו בפוסקים ובגמרא בראיות לפסקיו לא ידע מחסור (יל"ג, קוצו של יוד, שירים ד, 36).

*פּוֹסְקִי, ת"ז, מר"נ פּוֹסְקִיּוֹת, — שבא בהפסקות intermittierend; intermittent: בקדחיות פוסקיות לא בנקל יזע החולה כי אם אחרי סוף העונה וגמר בשולה (ר' טוביה כץ, מעשה טוביה, ממערכת הבית ב, קיג:).

*פּוּעַ, קל לא נמצא.

— הִפע' הֵפִיעַ, בינ' מֵפִיעַ, — כמו הופיע: משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים מלמד שהמקום נראה מציץ ומפיע (מד"ז שה"ש ב ט, בובר 26). — ובסהמ"א: במשמ' סִמֵּא את עינו מרב אורו: בני אל תראה בנשים כי היופי יפיעך והחשק יתעך (הרוקח, סורס זכיות). ועי' נָפַע.

*פּוֹעָה, ש"נ, — צעקה, כמו פְּעִיָּה: כל פעולות טובות ונחמות שהקב"ה עתיד לעשות עם ישראל אינם אלא בשביל פועה שפעיתם לפני בסיני (ר' לוי, מד"ר ויקר' כז). — ואמר הפיטן: הקץ ואזון ושעה לפועה והבט רזון בשרה ורעה (מולך מוני, סלי' לשחרית יו"כ, מחז' איטלי' ב, לח.).

*פּוֹעֵל, ש"ז, מן פָּעַל, מ"ר פּוֹעֲלִים, — אדם עובד [2], Arbeiter; travailleur, ouvrier; labourer,

---

1) [צורת שיצרו הפיטנים במקום פָּנָה. ועי' א. פון, הערה.]

2) [מן פָּנָה.]

3) [בדפוס': הפינות.]

4) [בדפוס' מאוחרים: כל פינות. ובד"ס מעיר: כל [פונות]. וכ"ה בכ"י ב' וא"פ ופי' ר"א וכ"ה בכל הדפוסים הישנים בגמ' ובתוס' והמסורת התלמוד העתיק פניות, ע"כ.]

1) [מן פָּסַק.]

2) [פּוֹעֵל כבינ' של פָּעַל וכתאר, עי' בערך פָּעַל.]

worker, ואמר בן סירא: (אל תועץ עם) פועל שוא על מלאכתו שכיר שנה על מוצא זרע (ב״ס גני׳ לז יא). — ובתו״מ: מוכר לו פרות (אפילו) בשעת הזרע ומשאיל לו סאתו אף על פי שהוא יודע שיש לו גורן ופורט לו מעות אף על פי שהוא יודע שיש לו פועלים וכלן בפירוש אסורין (שביע׳ ה ח). התלמידים יוצאים לתלמוד תורה שלא ברשות שלשים יום הפועלים שבת אחת, העונה האמורה בתורה הטיילין בכל יום הפועלים שתים בשבת (כתוב׳ ה ו). היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעל הבית דוחק (ר׳ טרפון, אב׳ ב ט). אומר אדם לחמריו ולפועליו צאו ואכלו בדינר זה צאו ושתו בדינר זה (תוספת׳ דמאי ה יד). השוכר את הפועל להביא קנים ודוקרנים לכרם והלך ולא הביא נותן לו שכרו משלם (שם ב״מ ז ד). ורשאין הן בני העיר להתנות על השערים ועל המידות ועל שכר הפועלים (שם שם יא כג). תני הפועלין שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית הרי אילו מברכין ברכה ראשונה וכוללין של ירוש׳ בשל ארץ (ירוש׳ ברכ׳ ב ח). למה היה רבי בון בר׳ חייא דומה למלך ששכר פועלים הרבה והיה שם פועל אחד והיה מתכשר[1] במלאכתו יותר מדאי וכו׳ לעיתותי ערב באו אותם פועלים ליטול שכרן ונתן לו שכרו משלם והיו הפועלים מתרעמין וכו׳ (שם שם ב ח). הרי שהיו חמריו ופועליו תובעים אותו בשוק ואמר לשולחני תן לי בדינר מעות ואפרנסם וכו׳ (ב״מ מו.). דתניא השוכר את הפועל לעשות בשלו והראהו בשל חבירו נותן לו שכרו משלם וחוזר ונוטל מבעל הבית מה שההנהו (שם עו.). אבל הלכו חמרים ולא מצאו תבואת פועלין ומצאו שדה כשהיא לחה נותן להן שכרן משלם (שם עו:). במה דברים אמורים בזמן שאין שם פועלים לשכור אבל יש שם פועלים לשכור ואמר צא ושכור לי מאלו אין לו עליהן אלא תרעומת (שם שם). קא סברי רבנן יד פועל על העליונה וכו׳ קסבר (ר׳ דוסא) יד פועל על התחתונה (שם עח.). בעל הבית טרוד בפועלים הוא (שם קיב:). משך חמריו ופועליו והכניסן לתוך ביתו וכו׳ שניהן יכולין לחזור בהן (ב״ב פה:). רבי אלכסנדרי פתח קריה בפועל הזה מה הפועל הזה יושב ומשמר לכשיפליג מלאכתו קימעה וילקישנה בסוף (מד״ר ויקר׳ ל). בימי הורדוס המלך היו גשמים יורדין בלילות בשחרית נשבה הרוח נתפזרו העבים זרחה החמה נתנגבה הארץ והיו פועלים יוצאים ועוסקים במלאכתן (שם לה). — ובספה״א: אם תרצה שהפועלים יעשו מלאכתם מקולקלת ורעה תפרע להם שכירותם בראשונה (בחר הגולה (על המקדש) כז). ובמשך ב״ש מחויב ר׳ יוסף ללמוד את הנער אומנות חייטים שניידרוואַרג בכדי שאחר שתי שנים יהי׳ הנער הנ״ל פועל (פנקס קהלקה היא, אולה״ם ד 627). כמנהג כל הפועלים להשכים ולהעריב (שם 636). — נתן לו שכרו כפועל בטל: המושיב את חבירו בחנות למחצית שכר הרי זה נותן לו שכרו כפועל בטל (ר׳ מאיר, תוספת׳ ב״מ ד יא). תני תנא קמיה דרב נותן להם שכרן משלם אמר ליה חביבי וכו׳ לא יהיבנא להן אלא כפועל בטל ואת אמרת נותן להם שכרם משלם (ב״מ ע״ז:).

פוץ

פוץ[1], ממנו מֵפִיץ (?), נְפָצָה, א. פּוּץ, תְּפוּצָה.

א. פּוּץ, פ״ע, פָּצוּ, נָפוּץ, יָפוּצוּ, יָפֻצוּ, תְּפוּצֶינָה־צֶין, בינ׳ פָּעוּ׳ פוּץ, מ״ר בכנ׳ פוּצַי, — פָּצוּ האנשים, הצאן וביוצא בזה, נתפזרו הנה והנה, sich zerstreuen; se disperser; to be dispersed, scattered: הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם פן נָפוּץ על פני כל הארץ (בראש׳ יא ד). קומה יי׳ וְיָפֻצוּ איביך וינסו משנאיך מפניך (במד׳ י לה). ויכו את עמון עד חם היום ויהי הנשארים וַיָּפֻצוּ ולא נשארו בם שנים יחד (ש״א יא יא). ויתקע בשופר וַיָּפֻצוּ מעל העיר איש לאהליו (שם כ כב). וַתְּפוּצֶינָה (הצאן) מבלי רעה ותהיינה לאכלה לכל חית השדה (יחזק׳ לד ה). ולא יקח הנשיא מנחלת העם וכו׳ למען אשר לא יָפֻצוּ עמי איש מאחזתו (שם מו יח). הך את הרעה וּתְפוּצֶיןָ הצאן (זכריה יג ז). יָקוּם אלהים יָפוּצוּ אויביו וינוסו משנאיו מפניו (תהל׳ סח ב). — פָּצוּ האנשים

---

[1]) [כרב הדפוס׳: משתכר.]

[1]) [בסור׳ פוע ובערב׳ פאצ׳ [a]) (משרש פיצ׳) וקרובים אליו בצלצולם ובהוראתם השרש פצץ ונפץ, בין שזו קרבה מקורית ובין שנתקרבו מפני דמיונם החיצוני. ועי׳ פצץ.]

[a]) فاض

בתוך העם, הלכו איש לעברו להמקום שרצה, וכיוצא בזה: ויאמר שמואל פצו בעם ואמרתם להם וכו' (ש"א יד לד). — ומעין וכיוצא בזה: יפצו מעינתיך חוצה ברחבות פלגי מים (משלי ה יו). — ובהשאלה, פצה העיר, גדלה, רחבה: כה אמר יי' צבאות עוד תפוצינה ערי מטוב ונחם יי' את ציון ובחר עוד בירושלם (זכר' א יז). — וביני סמו': מעבר לנהרי כוש עתרי בת פוצי[1]) יובלון מנחתי (צפני' ג י). — ובתלמו': עיירות ארץ ישראל סמוכות לספר מוסיפין עליהן שומר כדי שלא יפוצו גוים ויבזו פירות (תוספת' שביע' ד ז). מפוזרות אין עושין (עיר הנדחת) כל עיקר שמא יפוצו[2]) גוים ויבואו לארץ ישראל וכו' שמא יפוצו האויבים ויבואו לידי קרחה (ר' יוחנן בשם ר' הושעיה, ירוש' סנה' ה 3). — ובסהמ"א: היתה (העוקה) מחזקת מאתים שופכין לה אפילו ששים סאה של מים ואף על פי שהמים יתגברו ויפוצו מעל הגומא לחוץ (רמב"ם, שבת טו יז). — ואמר הפיטן: זינה לעניו בפניני מעוניו והגיה עיניו בפוץ מעיניו (ר"א הקליר, אזהרה ומפרסם, קרובות לפ' פרה). ינון תגבר ומתניו תשנם עדרי תאסוף ופוצי תכנם (רסב"ג, סדורים נדודים, גאולה, שבת ג אחה"פ). — ואמר המשורר: יפוצון חוץ עינות שבלך דוד ראה עם אל אשר ישכון במרת (עמנואל, מחברת ס, 61).

— נפעי', נפוץ, נפוצה, נפצו, נפצותם, נפוצותם, נפצתם, נפצים, נפוצים, נפוצת, — נפוץ העם, העדר, וכיוצא בזה, כמו פץ, נתפזר, נפוצו משפחות פלוני, נתרבו והתישבו במקומות רבים, sich ausbreiten; se répandre; to spread abroad: וכנען ילד את צידן בכרו ואת חת וכו' ואחר נפצו משפחות הכנעני (ברא' י יח). ראיתי את כל ישראל נפצים אל ההרים כצאן אשר אין להם רעה (מ"א כב יז). וירדפו חיל כשדים אחר המלך וכו' וכל חילו נפצו מעליו (מ"ב כה ה). וכל מרעיתם נפוצה (ירמ' י כא). למה יבכה נפש ונפצו

1) [כך הבינו בעלי הנקוד את המלה, וכן כמה מפרשים כמו רש"י שפרש: בת פוצי בנסיות נפיצותי אשר הפיצותי. וראב"ע אומר: עתרי שם גוי וככה בת פוצי וכו', ויש דורשים עתרי ישראל שהם עותרים לשם והם נפוצו בגוים, ע"כ. ונראה שאלה שמות גוים וארצות שטרם נתבררו.]

2) [בדפו': יפיצו.]

כל יהודה הנקבצים אליך (שם מ יח). וקבצתי אתכם מן העמים ואספתי אתכם מן הארצות אשר נפצותם בהם (יחזק' יא יז). ישגו צאני בכל ההרים ועל כל גבעה רמה ועל פני כל הארץ נפצו צאני ואין דורש ואין מבקש (שם לד ו). — ומלחמה נפוצה, נתפשטה הנה והנה: ותהי שם המלחמה נפצות[1]) על פני כל הארץ (ש"ב יח ח). — ובסהמ"א: ושכננו בנאות ארצך ונפוצים[2]) מארבע תקבץ (רמב"ם תפלה ב ג). וכיון שהדבר נפוץ וכו' (עץ חיים ס). — ואמר המשורר: בני דע כי כבר ברחה עדת קמים מארות ונפוצה עלי הרים כמץ חלקה מסערת (ר"ש הנגיד, שלח יונה, בכודי 65).

— הפעי' הפיץ, הפיצותי, הפצתי, הפצתם, הפיצותם, מפצים, להפיץ, הפץ, אפיץ, יפיץ, יפץ, ויפץ, תפיץ, הפיצך, הפיצם, הפיצותיך, הפיצותים, הפצהו, הפיצי, הפיצני, אפיצם, תפיצם, יפיצם, — א) עשה שיפוץ, הפיץ את האנשים, את הצאן וכדו', zerstreuen; disperser; to disperse, scatter: ויפץ יי' אתם משם על פני כל הארץ וכו' ומשם הפיצם יי' על פני כל הארץ (ברא' יא ח—ט). ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל (שם מט ז). והפיץ יי' אתכם בעמים (דבר' ד כז). ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך יי' אלהיך שמה (שם ל ג). וישלח חצים ויפיצם ברק ויהמם (ש"ב כב יה). הנה יי' בוקק הארץ ובולקה ועוה פניה והפיץ ישביה (ישע' כד א). הנני מאכילם את העם הזה לענה והשקיתים מי ראש והפיצותים בגוים אשר לא ידעו המה ואבותם (ירמי' ט יה). ואפיצם כקש עובר לרוח מדבר (שם יג כד). כרוח קדים אפיצם לפני אויב (שם יח יז). הוי רעים מאבדים ומפצים את צאן מרעיתי וכו' אתם הפצתם את צאני ותדחום וכו' ואני אקבץ את שארית צאני מכל הארצות אשר הדחתי אתם שם (שם כג א—ג). כי אעשה כלה בכל הגוים אשר הפיצותיך שם (שם ל יא). כי הרחקתים בגוים וכי הפיצותים בארצות (יחזק' יא יו). וידעו כי אני יי' בהפיצי אתם בגוים וזריתי אתם בארצות (שם יב יה). גם אני נשאתי ידי להם במדבר להפיץ אתם בגוים ולזרות אותם בארצות (שם כ כג). יען בצד ובכתף תהדפו ובקרניכם תנגחו כל

1) קרי: נפוצת.

2) [בברכ' כמ. הנוס': ונפוצותינו וכו'.]

הנחלות עד אשר הֲפִיצוֹתָם אותנה אל החוצה (שם לד כח). וְאֲפִיץ אתם בגוים ויזרו בארצות (שם לו יט). נקבת במטיו ראש פרזו יסערו לַהֲפִיצֵנִי (חבק׳ ג יד). ברוק ברק וּתְפִיצֵם שלח חציך ותהמם (תהלי׳ קמד ו). סביב בעתהו בלהות וְהֱפִיצֻהוּ [1]) לרגליו (איוב יח יא). אתם תמעלו אני אָפִיץ אתכם בעמים (נחמ׳ א ח).— וְהֵפִיץ זרע על פני השדה: הלא אם שוה פניה וְהֵפִיץ קצח וכמון יזרק (ישע׳ כח כה). — וְהֵפִיץ הענן: אף ברי ישריח עב יָפִיץ ענן אורו (איוב לז יא). — והרוח: אי זה הדרך יחלק אור יָפֵץ קדים עלי ארץ (שם לח כד). — וכעס, הֵפִיץ עברה וכדו׳: הָפֵץ עברות אפך וראה כל גאה והשפילהו (שם מ יא). — ובסהמ״א: ועלי ועל יורשי אחרי לפצות ולהדות ולהפיץ מעליו ״כל עורר וטוען בעולם (ר״י ברצלוני, ס׳ השטרות, 46). — ואמר המשורר: ושרתיך ואת תגאה ותצרח ותריע ותפיץ החילים (ר״ש הנגיד, הלי׳ תעם, ברודי 154). — ואמר המליץ: יפיץ שלג כצמר בהיר לבנתו וישיש לב (ב״ז, ב״ס מד יח).— ״וּמֵפִיץ, מי שֶׁהֵפִיץ, האויב הַמְגלה, ואמר המשורר: כי אם מפצים אבדו משרה ובליל כהנה מקהליה (ר״ש הנגיד, הנה יחידתי, ברודי 50).— ״וְהֵפִיץ, במשמ׳ הוציא ספר, פרסם: והנה החכם המפואר שלמה מונק בפארים כבר הפיץ בשנת 1851 הקדמת ר״י בלשון ערבי (רפ׳ קירכהיים, תולדות ריב״ג, ברא״ש ספ׳ הרקמה). —ב) כמו קל: וַיָּפֶץ העם בכל ארץ מצרים לקשש קש לתבן (שמות ה יב). וַיָּפֶץ העם מעליו (ש״א יג ח).

ב. ״**פּוּץ** [2]), פ״ע, עב׳ פָּץ, פַּצְתִּי וכו׳, — כמו ״פָּצָה במשמ׳ פתח פֶּה ודבר, sprechen; parler; to speak: זימן להם אשר חפצו וכפי כסיל מחתה פצו (ינאי, קרוב׳ לס׳ בראש׳, זולתי, יג). וארבהו נמתה ואברכהו פצתה (שם יח). חילף אשר פץ לאב הכר נא וכו׳ יען פץ צדקה צדק גם הוא (שם נג). פצת תנוך הטו ואל תחטאו (ר״א הקליר, אפיריס, שחר׳ ב פסח). תכלית פץ אנכי לכן פתח באנכי (הוא, ארץ מטה ורעשה, שחר׳ א׳ שבוע׳). אנכי בשם אל שדי פצתי מאז לעולמי די (הוא, אנכי בשם, שם). פצנו בהסכמה

[1]) [כנראה הכונה: והפיצו פת או רשת לרגליו. ר׳ טורטשינר ס׳ איוב לפסוק.]

[2]) [צורה שיצרו הפיטנים במקום פצה, וממנה גזרו פֵּיץ, ש״ז, פִּיצָה, ש״נ, עי״ש.]

אחת צום שני וחמשי ושני (אמתי, אספוני, סליח׳ לשני בתרא). הושענא וכו׳ למען פץ יצאו מלאכים בצים (סדור רסע״ג, רמא). למען יום ופץ בגזה אנסה נא (שם רמב). פצתה איך דרכם לא הצליח והלא כחם הצמיח ובתבונתם הצליח (הוא, השגות על מוי הבבלי, דודזון 50). תחון דבאותי כלחוץ פצת תרחם על בן אמצת (משולם, אימיך נשאתי, שחר׳ יוה״כ). בבואך להדיץ דאבי מלל פצת להיטיבי (אלה וכאלה, יוצ׳ שבת חוהמ״פ).

— פוע׳, פּוֹצֵץ, — כמו קל, ואמר הפיטן: הננו לפניך באשמה רבה צפצוף מען בשנו לפוצץ (אליה בר שמעיה, אדון בשפטך, סליח׳ ער״ה).

״**פּוֹצָה**, ש״נ, שה״פ מן א. פוץ, ואמר הפיטן: שמח באשת נעוריך המחברת, עמה תתרפק ולא באחרת, פוצת מעינותיך חוצה עוברת, צמחים תרבה לשם ולתפארת (ובכן ויכד משה, קרוב׳ לב׳ שבוע׳ לא תכאף).

פּוּק [1]), ממנו ״הֲפָקָה, א. פוק, ב. פוק, א. פּוּקָה, פִּיק.

א. **פּוּק**, פ״ע, פָּקוּ, — התנדנד הנה והנה, נכשל, wackeln, taumeln; chanceler; to reel, totter: וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו כהן ונביא שגו בשכר נבלעו מן היין תעו מן השכר שגו בראה פָּקוּ פליליה [2]) (ישע׳ כח ז).

— הפע׳ עת׳ יָפִיק, — הֵפִיק הַצֶּלֶם וכדו׳, כמו קל [3]): בכסף ובזהב ייפהו (את הפסל) במסמרות ובמקבות יחזקום ולוא יָפִיק כתמר מקשה המה (ירמ׳ י ד—ה). — ובסהמ״א: והתבונן ואל תפק הפלילה (דונש, תשו׳ על מנחם, 21, ערך קלקלות). ולא אשגה ברואות ולא אפיק פליליות (הכר׳ כ״ת נגד דונש, 41). על כן אמרתי כי אין אמון בארבעת ילדי השחקים יען הם

1) [בשפות האחיות הוראת השרש פוק היא כמו פהק שנולד ממנו (עי׳ ההערה שם). אולם כנראה השרש חזה עקרו פיק ולא פוק. ועי׳ הערה לקמן, והקרב אליו פקפק.]

[2]) [ת׳ פקו בפליליה, כרגמת פֶּתַח ת׳ בפתח.]

[3]) [כנראה אין יָפִיק אלא בנין קל, כרגמת יָשִׂים מן שים. וכן הערת המחבר בגליון; ואולי זה קל מן פִּיק?]

מטים ומפיקים כם אנחנו נמקים (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ג א).

ב. פוק [1], קל לא נמצא.

— הִפְע', מְפִיקִים, תָּפֵק, יָפִיק, יָפֶק־, — א) הֵפִיק פלוני דבר, השיג את הדבר, bekommen, erreichen; obtenir, atteindre; to obtain: אשרי אדם מצא חכמה ואדם יָפִיק תבונה כי טוב סחרה מסחר כסף ומחרוץ תבואתה (משלי ג יג–יד). — ואמר בן סירא: דורש תורה יפיקנה ומתלהלה יוקש בה (ב"ס גני' לה יח). — ובסהמ"א: כשהוא רעב והוא בא להפיק את רעבו [2] על ידי ברייתו של הקב"ה לא כל שכן שזה צריך לברך להקב"ה (רש"י ברכ' מח:). והוא העבד המפיק הדרך הטובה ומכין נתיב ההצלה (ר"י א"ת, חרגי' חו"ה, התשובה ו). כי קצת בעלי חיים יפיקו רצון במזונם בלילה וינוחו ביום (ר"י אנטולי, מלמד התלמידים כו). ואין שם מעכב ומונע על בקשתו שהרי בעולם הרחמים הוא דבוק ואז יפיק כל צרכיו ושאלותיו וכו' וכן תבין מכאן סוד תפלות כל הצדיקי' שהתפללו והפיקו כל צרכיהי' בדרך נסים (ר"י גיקטיליה, שערי אורה, סג:). המחשבה הזאת מתבודדת והיא נאחזת בכת"ר עליון תמיד ואם יצטרך המצטרך להפיק בה דבר עולה אליה ע"י הבינ"ה (שם סד.). מי גרם לו שלא יפיק רצונו סכלותו ומיעוט השגתו (הריקנטי א לא). — ואמר המשורר: דרשו באנשי הזמן אולי בהם אנוש יפיק רצוניה (של הנפש) (רשב"ג, נפש אשר עלו). ובשרני אור פניכם כי אפיק רצוני אצלכם (ר"י חריזי, איתיאל יד). ומה אם זמותי אם עוד אפיקה (מיכל, יעל וסיסרא). — ואמר המליץ: שעל ידיהן (חכמות הלמודיות) יבין על איזה

[1]) [עקר הוראת השרש הזה בעבר' היא: א) מצא דבר לעצמו, כמו הפיק רצון, הפיק זממו וכן בכתבת תבנית מלך צידון ג: מי את כל אדם אש תפק אית הארן ז, כלו' אשר תמצא ארון זה. ב) מצא דבר לאחר, המציא לו, סִפֵּק לו. לפיכך אין לשרש פוק זה כל קשר אל נפק, שמשמ' יצא. אולם אפשר שעקרו: נכשל, נתקל בדבר כמו א. פוק. ואם כך הדבר, גם כאן השרש פיק ולא פוק, ויש להבדיל בין בנין קל פָּק שמשמ' מצא ובנין הִפע' הֵפִיק המציא. ויש שערבבו שרש זה עם נפק.]

[2]) [רעב, במשמ' אֹכל לשבר הרעב, כהוראת המלה רעבון בבראשי' מב לג.]

דרך בינת האדם מפיקה מופתיה (רנה"ו, מכתב רחובות, יד). וראוי להם (ליהודים) לחבוק בשתי זרועות כל דבר שאפשר להם שיפיקו על ידו פרנסתם (שם לט). וייטב לו לחם וארוחת ירק די הפיק חיותו (בה"ע תקפ"ט, 153). — ב) הֵפִיק דבר מפלוני, השיגו מפלוני, רָצוֹן וכדו', erhalten; recevoir; to receive: כי מצאי מצא חיים וַיָּפֶק רצון' מיי' (משלי ח לה). טוב יָפִיק רצון מיי' ואיש מזמות ירשע (שם יב ב). מצא אשה מצא טוב וַיָּפֶק רצון מיי' (שם יח כב). — ואמר בן סירא: אהביה אהבו חיים ומבקשיה יפיקו רצון מיי' (ב"ס גני' ד יב). — ובסהמ"א: ואחרי הודות את השם הנכבד והנורא הזה וכו' ושאלת הפיק רצון ממנו להדריכנו בדרך ישרה וכו' (הקד' הרמב"ן למלחמ' ה'). וממקום זה יפיק כל שואל רצונו כל אחד ואחד כפי חפצו (ר"י גיקטיליה, שערי אורה, ו.). ועם האנשים החשובים התנהגו בענוה ובשפלות כדי שתפיקו מהם רצון טוב (יחיאל הרופא, מעלות המדות, הרלון, מה:). ותבא בי רוח ותעמידני על רגלי ואשמע את הקול מדבר אלי ויורני ויאמר לי הפק רצון מיודעיך בספר הזה וכו' (יהודה בן שבתי הלוי, מנחת יהודה שונא הנשים, טעם זקנים). — ואמר המשורר: ואם טהרת תפיק רצון ותשחק ליום אחרון (רשב"ג, כתר מלכות, מי יגיע). רצון אל יפיקו בנים רצוים (ראב"ע, כבוד אמונתך, איגר 254). — ואמר המליץ: מכבד אביו יאריך ימים ומוקיר אמו יפיק רצון מיי' (ב"ז, ב"ס ג ה). ואם יפיק מעשה ידי רצון מלפניך אנא אל נא תחשוך ידך מתת לי הסכמתך (יל"ג לריב"ל, באר יצחק 180). — ״והפיק שאלתו, מבקשו: בה[1]) יפיק שאלתו מייחד תפלתו כל שואל משם רועה אבן ישראל (הריקנטי ע"פ אבן יקרה, א, יז:). וכן ״הֵפִיק תאותו עם פלוני: היום שלמתי נדרי שנדרתי כבר להכין סעודה גדולה יום שאפיק עמך תאותי (ר"י בן כמיאש, פי' משלי ז יד). זה הנער חסר לב הנפתה ביופיה הולך אחריה פתאום ואינו יודע שנפשו הולכת לאבדון בהפיקו תאותו עמה (שם שם כב). — ״וְהֵפִיק תאותו בדבר: כי חושב הנואף כי הפיק תאותו בדבר קל בככר לחם שנתן לה ואינו כן כי לא הפיק תאותו אלא בדבר יקר והוא נלכד ברשתה (שם ו כו). — וכן ״הֵפִיק צרכיו, השיג אותם:

[1]) במדה השביעית הנקראת מיטטרון.

ודע כי ע"י הרצון יפיק כל חי צרכיו מאת הבת"ר (ר"י גיקטליה, שערי אורה לא.). — ג) הֵפִיק וממו של פלוני, עשה שפלוני יצליח בזממו[1]), שיעלה בידו לעשות מה שזמם erreichen lassen; faire obtenir; to make obtain: אל תתן יי' מאויי רשע וממו אל תָּפֵק ירומו סלה (תהל' קמ ט).—ובסהמ"א: א"ש אל תתן מאויי רשעים עלינו א"ש אל תפק זממם בנו (סדר רב עמרם, סדר ר"ה, ב, קנו:). ויו"י יפיק זממכם על דבר אמת (רה"ג, קטע אגרת, JQR NS I, ע' 101). יאריך השם ימיו ויפיק לו סבותיו וזממיו (ר"א בר חסדאי, מאזני צדק לאלגזלי 165). ויען החכם הנגי ורצוני להפק וממיך (רש"ט פלקירא, המבקש פא). יען בה ימלא כל תאות נפשו ויפיק זממו (הוא, ראשי חכמה 7). — ואמר המשורר: עלי אף הזמן הפיק זמם לבו ועיניו מאויו שופו (רמב"ע, דיואן קנז, ברודי'). ימהר צור להפר מועצותיו ואל יפיק זממיו הערומות (לקו"ק פז). שמח בחור ואם לפיק זממך ומנך מאד מורה וסורר (חרוזי מעופפי, ברודי, הקדם 77). — וכן הֵפִיק חפץ פלוני או הֵפִיק חפצו לפלוני: ותמצאי עוזריך ושמשיך ומשרתיך וכל מי שתפגעי בו מסכימים על רצונך ומפיקים חפצך ותוסיפי בהם שמחה וששון (ר"י א"ת, מו"ה, עבודת האלהים ע). — ואמר המשורר: חל את פני האל אמור לו כי הפיק לך חפצך והוכית (רמב"ע, הפרסים, ע כט, 79). — וְהֵפִיק משאל או שאלה: הודיתי למצותו להפיק שאלתו (ספ' שעשועים לר"י זברא, דוידזון נוספ' ב, עמ' CXIII). ויאלצני להפיק משאלו וכתבתי לו מאמר קראתיו ספר הפרדס (ידעי בדרשי, הפרדס). אם כן מצאתי נפשי מחויבת להפיק משאלך מצד כבודך (הקד' ספר פרדס החכמה לר' לוי ברי אברהם, אוצה"ס ג). ועיון תפלה הוא שמעיין בתפלתו ואומר בלבו שהוא התפלל תפלתו בכוונ' גדולה וראוי הוא שיפיק הש"י שאלתו (רפאל נורצי, סאה סלת ה).—ואמר המשורר: והאר את האפלת והפק משאלה אשר לְהיותך לה לאור תתאו (רש"ט פלקירא, הקד' ספ' המעלות, 4). — וְהֵפִיק תאות פלוני או מאוייו: כי הבורא מפיק תאות הצדיקים כמו שיעדם (ר"י א"ת, תקון מדה"נ כב). ואולי נתן להם הבשר על דרך רפואה לחזק טבעם ולהפיק תאותם על דרך בינונית (ר"י אבטולי, מלמד התלמידים כז.). הנני מוכן להפק מאויך רק לא תטוש למוד הגמרא כי היא חייך (עמנו' פרנסים, מחק ספתים, 29). עליך נסמכתי ה' כי אתה תפיק לאיש מאוי לבבו (ילחק סטנוב, אסף ג, לו כד). — ואמר הפיטן: בחכה לקבל מלכותו רצוני להפק יקר תאותו להשלים עליו להתרפק (אדיר ונאה, יוצ' לשבת אחר שבוע'). — וְהֵפִיק גזרת פלוני: להפיק גזרת רב פעלים יוצר כל היצורים (מכתב הגולה[1]), לקו"ק כספח' 52).—ד) הֵפִיק רצון פלוני, מלא והשביע רצונו[2]), befriedigen; satisfaire; to satisfy: על כן השתדל במה שיפיק רצונם ותמצא חן בעיניהם (ר"י א"ת, סו"ה, יסוד המעשה ה). היה יודע כי שאני מטריד לבי במה שאינו מפיק רצונו (שם שם). יהיה כונת כל אחד משניהם להפיק רצון חבירו (רמב"ם, אבות א ו). והיא משתדלת להתיפות לפניו ולהפיק רצונו בכל כחה קצת מאהבה קצת מיראה (ר"י אבטולי, מלמד התלמידים, קכב.). שהזובחים למלאכיו יחשבו לעשות חפצו שיהו הם אמצעיים להפיק להם רצון מאתו (רמב"ן, שמות כב יט). לא נתיאש משה מלהפיק רצון העם להוציא להם מים (רשב"ץ דוכן, מגן אבות, חלק יעקב 7). טוב לך להפיק רצוני אם תרצה שלא יתבטל רצונך (תשובות אלשיך טז). אם אתם שואלים הדבר הזה ורוצים שאפיק רצונכם צריך שתחפצו גם אתם לעשות כל אשר אצוה אתכם (ר"י הכהן, מליץ גבולות ב י). — ואמר המשורר: וידביקו ויפיקו רצונך ומענך בכת קווי וברצויי ענה באת ונמנית (ר"י אבן גיאת, יד התיכ, שעה"ש 21). נחה את לבך מהם בדרך מפיקה את רצון שוכני שחקים (ר"ש הנגיד, בן משלי). —ואמר המליץ: ויפק לו הגאמן כל רצונו ויתן לו כל מסחר אביו והונו (ר"י זברא, ספר שעשועים, דוידזון 58).—וְהֵפִיק מבוּקשו: אין הפנאי מסכים עמדי לעת עתה כי אם להשיב על אגרתך בלבד לא להפיק

---

[1]) [בעקרו: תמציא לפלוני את זממו, את מבֻקשו.]

---

[1]) בזמן רסע"ג.

[2]) [בעקר אין לבטוי זה הוראה גורמת של השבעת רצון, אלא זוהי התפתחות הצרוף המקראי הֵפִיק רצון מאת פלוני במשמ' השיג שביעת רצון מאתו, בהוראת המלה רצון במקרא. אולם על יצירת בטוי זה השפיעו גם השמושים הגורמים, כגון הפיק זממו, לאחר שקבלה המלה רצון בתו"ם את ההוראה הנוהגת היום.]

מבוקשך בה לפי שהדברים צריכים ביאור רחב וכו' (מכתב לפין, מודע לביכם). — ה) הֵפִיק נפשו לפלוני, לרַעֵב וכרו', הראה לו רצון, מלא מחסורו, befriedigen; satisfaire; to satisfy: אם תסיר מתוכך מוטה שלח אצבע ודבר און וְתָפֵק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע [1]) (ישע' נח ע–י). — ו) *הֵפִיק נפשו, מסר נפשו לפלוני או לדבר: בני הוה זהיר לכבד לעני ולהפיק לו נפשך ולתת לו מתנה בסתר ולא בפרהסיא (ר' אליהו הכהן, שבט מוסר עז). ויגיד לו צערו ויפיק לו נפשו (פלא יועץ רכח). לא יפיקו לתפנוקים נפשם רק אשר ישים המקרה בפיהם אותו יאכלו (שמשון בלוך, שבילי עולם ב, מד:). — וכן *הֵפִיק טרף לפלוני הרעב, ואמר המשורר: טרפך יפיק לך במרחב גם עת תהיה בבלוא חות (רמב"ע, התרשים ט לו, 80). — ז) *במשמ' נתן בכלל, ספק צרכים, geben, beitragen; donner, contribuer; to give, contribute: וכ"ש הבורא המעיר בה והמפיק להבנתה והעוזר לו עליה (ר"י א"ת, מו"ה, חשבון הנפש ג). ואתה מצוה בכתוב הזה (ותפק לרעב נפשך) להפיק חכמה לכל דורשיה (ראב"ע, הגיון הנפש יז.). התרע גוף חסר יד גם חסר פת וכו' ומפיק מזוי אוהביו מזן אל זן (לקו"ק לג). — ואמר הפיטן: גדולת יקרו אלהינו הפיק לדור הזה ועל ידו הספיק (רסע"ג ?, קטע מפיוט לכבוד ראש הישיבה, סעדיאנה 66). הפיקני אבי הנחה מעצבי ורפא מכאובי (אנוסה עדיך, סדור תימ', יוה"כ). בהכתירו יפעת כבודו הפיקו נות בית נאור (רסע"ג, Elbog. Stud. 145). מחה פשעי רפא שברי ונגעי והפק נא למכתי תעלה (דוד אבן בקודה, אכומס אל, בקשה, ידיעות מכון שוקן ד, רפו). — ואמר המשורר: והאהב פצעיו נאמנים ולא יפיק פצעיו לך לפוקה (ר"י אבן כלפון, כדיבונך, שעה"ש 27). הפיקו נות בית מצלעו וכו' (ראב"ע, אספרה, איגר 231). ואלה עשיתי בחליי כשהפיק אלהים צריי (ר"י חריזי, תחכ' כ, 391). האל מושיע לעמו שלחהו וכו' להפיק לנופלים תקומה (שם יח, 116). עד אשר תאבתי ואהבתי לרוב היגיעה אשר יגעת שיפיק לו האל חבר וכו'

(סוף, איתיאל יד). הרבות אומר הבנת מכשול ופוקה והשתיקה ריוח והצלה מפיקה (המאירי על משלי יב). —*והֵפִיק רצונו לפלוני, נתן לו חסדו, ואמר המשורר: פנה אלי וחן עלי והפק לי רצונך (ר"י אבן גיאת, יד תמיד, שעה"ש 21). — ח) הֵפִיק הַדָּבָר האוצר, נתן פרות ותוצאות בשפע, ergeben, erzeugen; produire; to yield, produce: מזוינו מלאים מְפִיקִים מזן אל זן צאננו מאליפות מרבבות בחוצותינו (תהל' קמד יג). — ובמדר': שהיו היקבים מלאים והגתות מפיקים (מדה"ג, כ"י תימני, כבא ביין לבושו). — ובספהמ"א: כי כמה פנקסים וספרים מפעולות השמות עברו תחת ידי כימי, מלאים מפיקים סגולות נוראות (ר"י מודינה, ארי נוהם ג כד). — ואמר הפיטן: דדימו חכמת מפיקים השפע מקור מים חיים מונקים (וככן ויכד משה, קרוב' א' שבועות). — ואמר המשורר: יקר ראתה עינם ואם גרים הנם מזויהם חנם מלאים ומפיקים (ראב"ע, כדוד הקיר, כתנא 23). — ט) *ועם פעל, הֵפִיק לפלוני שיעשה דבר, bewirken; causer; to cause: ואם לא ידע האנשים העשוקים ומספר הממון אשר עשק יפיק אותו האל להוציא ממונו בתועלת כוללת (ר"י א"ת, מו"ה, התשובה י). — י) ובמשמ' הוציא [1]), וביחוד הוציא מפיו, דִּבֵּר: אמר (אחר על לשונו של ר' חוצפית המתורגמן) פה שהִפִיק מרגליות ילחוך עפר (חול' קמב.). — ובספהמ"א: ואם אפיק שבח כמימי הים וארחיבה פי בשיר בחללו של עולם (רסע"ג, סדור, סט). ואל יבושו בי קוייך בהפיקי רחשון (שם לו). כי יפיק ענינו הוא מה שיוציא מלבו מענין התבוננות על דבר מן הדברים (ר' זכריה וגברללונה, בי' משלי, השחר שנה ג, 111). ומוציא דבר מדבר ברוח בינתו הנה הענינים שיוציא נקראים תבונות כדרך ואדם יפיק תבונה כי יפיקנה בבינתו וצריך רוחב לב ועומק העיון להפיק תבונות (רנה"ו, יין לבנון, פי' על אבות ג ט). — ואמר הפיטן: אפיק מען מעשר ביום המעטר אעטרך שוע ולא אפטר בניו המפטר (ר"א הקליר, *אפיק מען, גנזי שמע"ל). עיתר מוסף היפקתי בשיחה עווני למענך סלחה (הוא, אדפק, Elbog. Stud. עמ' 120). אפיק רנן ושירים לנושאי על נשרים (ר' משולם בר קלונימוס,

[1]) [אמנם, אפשר להבין כאן נפשך כנושא במשפט: ונפשך תָּפֵק לרעב את צרכיו. ואולי העקר: ותפק לרעב נפשו, ותמציא לרעב את צֹרך נפשו, כמו למַלא נפשו כי ירעב.]

[1]) [בטעות ע"פ הֵפִיק מן נפק, ובכמה דגמאות אפשר שיש לקרא הִפִּיק. עי' ערך נפק.]

אפיק רכן, יולר ב פפא). תשבחות מ פ י ק י ם ושעור רון מדקדקים (בלולי אש, אוזן לשבת הגדול). עבדיך רצו אבניה ומ פ י ק י ם לך רוממות (ה' אלהים, זולת להפסקה ב). — ואמר המשורר: מביני דת מ פ י ק י השלמים[1]) מגלי סוד ישנים וחדשים (ר"י אבן גיאת, יקר רוח, מעה"ש 16). — ואמר המליץ: נאוה לנבון אלף חכמה ויודעיה י פ י ק ו משלי דעת (ב"ז, ב"ם יח כא). י פ י ק קיטור לוהט ובנגה חציו יעור עין (שם מד ה). י פ י ק ו צאצאי האדמה נצנים ופרחים (ר"י סטנוב, אסף ג מא יט). — וכהשאלה *הִפִּיק, או הֵפִיק דבר, הוציאו או דלג עליו: כל ה מ פ י ק מגן בשעת גאוה סוגרין וחותמין צרות בעדו (ר' הכינא, עירוב' סה.).

—יא) *ובמשמ' התאים, to fit; aller bien; passen: ובכל לשון מנהג ושמוש איפשר ש י פ י ק[2]) מה שהוא נוהג בלשון אחרת (ר"י א"ת, סה"ש לריב"ג, גוס). התאוה שמשתמשים בה תדיר במזון הגוף לא תרפה מהעבודה לילה ויום והשכל אין משתמשים בו אלא במה שהוא מ פ י ק לתאוה (הוא, הו"ה, עבודת אלהים ב). והבוטח ביי' הוא תובע מסיבות הטרף מה שיש בו יותר מנוחה לגופו ושם טוב לו ופנאי ללבו ומה שהוא מ פ י ק יותר לחובות תורתו עם יתר אמונתו (שם, הבטחון, פתיח'). הוא בחר לי שיבא טרפי על הפנים ה מ פ י ק י ם לעניני מבלי שאר הפנים (שם שם ד). רואה אני דבריך נכוחים ומספיקים אך אינם מ פ י ק י ם לשאלתי (הוא, כוזרי א ב). ושם הכלים מ פ י ק י ם ראויים לרוחות (שם ג יא). ואני שומע טענותם יותר מכריעות ויותר מ פ י ק ו ת לפשט התורה (שם שם כב).

—הפע', *הוּפַק, שהֵפִיקו אותו: הכסיל יושב לבטח שליו ושלאנן ומתערה כאורח רענן י ו פ ק זממו וירבה שלומו (רס"ע פלקירא, המעלות 6). וכל זה מגודל צדק האלהי שגזר ש ת ו פ ק השלימות אל כל העניגים שיש בכחם אפשרות להשיגם (ר"ה מוירונא, תגמי הנפש, יב:).—ואמר הפיטן: למה קדמני צר וכף עלי ספק וקול דודי כאז לא דפק, אנא רצונך אשר ה ו פ ק העל אלה תתאפק (אמתי ליום ו, רהוטה למה אלהים, מחזי אויניון). ועק י ו פ ק בכוון קרב חלותי פניך צדקתי תקרב (ר' משלם בר קלונימוס, אמיץ כאחי, שחרי' יוה"כ). — וכמו הוּצָא[1]): השלג הוא רך מאד בירידתו לארץ ובעת שכיבתו על האדמה יאבד בכל פעם מכמותו וכובדו כי י ו פ ק ממנו הרבה אויר (יאוועל, למודי הטבע מט:). אלה האדים המימים י ו פ ק ו מהאדמה ויכנסו תוך הגבעולים ענפים ועלים (שם נא.). מאורים מתעים מתהווים מאדים שמניים ומאירים ה מ ו פ ק י ם ע"י השמש מחומרים נעפשים (שם קא:).

[1]) [אולי צ"ל: המשלים.]

[2]) [כך תרגי ר"י א"ת ע"פ הצלצול חדומה את הפעל הערבי ואפק a). ואולי כונתו ה י פ י ק מן י פ ק.]

a) وافق

א. **פּוּקָה**, ש"נ, מ"ר *פּוּקוֹת, — דבר שאדם נכשל בו, Anstoss; pierre d'achoppement; stumbling-block: ולא תהיה זאת (שתמית את נבל) לך לְפוּקָה[2]) ולמכשול לב לאדני ולשפך דם חנם (ש"א כה לא). —ואמר הפיטן: זה יחלוש או זה יחלוש תמיד עלי פ ו ק ה הלעולמים אין לנתוש ממתני מועקה (יקדישון היום, קונט' הפיוט' יע). — ואמר המשורר: והאהב פצעיו נאמנים ולא יפיק פצעיו לך ל פ ו ק ה (ר' יצחק אבן כלפון, לדיבותך רחבה, מעה"ש 27). ואשמח כי אשר לקח בכבוד נתתיהו ולא היה ל פ ו ק ה (ר"ש הנגיד לר' יצחק בן כלפון, ידידותך, ברודי 33). שאלוני בעת השליך עפרים לתוך חלב ושם אותו ל פ ו ק ה (אלעזר הבבלי, הול' ברודי כז). — ואמר המליץ: הניעה ראש עליך לעגה ושרקה בתתי אותך לפניהם לפוקה (קלמון בן ירוחם, מלחמ' ה', 56). הרבות אומר הכנת מכשול ופ ו ק ת והשתיקה ריוח והצלה מפיקה (המאירי על משלי יב). — ומ"ר: גברו מאד מצוקותינו ברואה שגינו פליליות פ ו ק ו ת י נ ו וכבגד עדים כל צדקותינו (אליה בן שמעיה, סליחה אתה אלקי).

ב. ***פּוּקָה**[3]), ש"נ, מ"ר, *פּוּקוֹת, מין גהוק ופהוק,

[1]) [עי' הערה להפעיל משמ' י).]

[2]) [השבעים תרגמו βδελυγμός, לשון בחילה ומלידה; הוולגטה in singultum, לאנחה, מן פוק־פהק; ומעין זה ת"י ליצפא, כלו' לתוגה ודאגה. אך ריב"ג ואחרים מחברים מלה זו עם פִּיק ברכים, וכן רש"י: לכשלון; רד"ק: כמו ופיק ברכים על ענין מכשול, וכן שמוש המלה בסהמ"א. והדרוש התלמודי דורש כל לשון פיק ופוקה כשם הגיהנם: גם אלה ביין שגו ובשכר תעו וגו' פקו פליליה ואין פוקה אלא גיהנם שנא' לא תהיה זאת לך לפוקה (סנה' קיא:).]

[3]) [ראה ההערה לערך פהק, וכן תרג' הוולגטה למלה לפוקה (ש"א כה לא) in singultum, לאנחה.]

מבעיתין : Schlucken, Rülpsen ; hoquet ; hiccough לעוות ולפוקת[1]) ולא מדרכי האמורי (תוספת' שבת ח י). — ובספה״א : הרעש היבש או יובש מכוץ בסבת הפוקות היבשות (קאנון לא״ס א ג, ג ג, יג). ואם לא יועיל (להוציא הקוץ מהגרון) תעורר הפוקות והקיא באצבע (שם ג ט ג). תנועת הפוקה היא תנועה מתחלפת מורכבת בכויצת קבוציית עם מתיחה התפשטותיית (שם ג יג ה יב). כשיתחדש בפי האצטומכא עקיצה או חפץ קיא או מצוק או עלוקה או פוקה הנה אז הדפק ישוב תכוף מאד וקטן (רמב״ם, פרקי משה ד). ומי שהיה בו פוקות ויקרה לו עטוש חזק יותרו פוקותיו (שם ו). מקרה הכח המחזיק ומקרי הכח הדוחה ולפעמים יתערבו קצתם ומזה בא הפוקות כי האצטומכא בעת הפוקות מתקבצות על המאכל התקבצות רעה והכח הדוחה מתנועע ג״כ אז תנועה מגונה (שם שם). לפעמים יקרה הפוקה הנקרא שאנגאלי״ט מקור האויר כי כל קור מונע ההתכה (שם ט). אדם שאחותו שעול ותתעורר הפוקה היא לינגיאזמום[2]) ולא תשקוט הפוקה ליום השלישי או ליום החמישי דע כי ימשכו ימי המחלה וזה אם תחדל הפוקה ואם לא תחדל הפוקה דע כי ימות (אסף 132). הפוקות היא שינגלוטה תנועה מגונה התאות הכח לדחות הענין המזיק (כרבוני, ארח חיים, בחליי האלצור, כ״י ביהמ״ד שכטר). יש לשבת סגולה להועיל מן הפוקות ההוות מן המלוי (שם). שהפוקות הם תנועות כיווציות יקרו לאצטו' (כס״ע ספרוע, עין כל, פרוש קאנון א״ס, כ״י ביהמ״ד שכטר, 92).

*פוקר[3]), ס״ז וס״ז מן פקר, — אדם המפקיר עצמו מן התורה ומצוותיה, Ketzer ; hérétique ; heretic, ובהשאלה, רשע בכלל : הרשע הפוקר שהוא בא לאמר לשון הרע הוא מתחיל מן הטובה (ילמדנו, במד' יג כז). — ואמר הפיטן : עשר הוכה בלתי חנינה פוקר נפרע ברוב אנינת (בנימין, יוי יספות, מחז' איטל' א, קכה). — ואמר המליץ : הרמ״ד וחבורתו פוקרים (ר״א לויפל, שיר בהקד' סע״י).

---

[1]) [כך ברפוס'; ובצוק״מ : ולפיקה.]

[2]) [צ״ל : לגנאי ומום.]

[3]) [עי' פקר.]

א. **פור**[1]), ממנו *הפרה, א. פור, א. פורה.

ב. **פור**[2]), ממנו ב. פור.

א. **פור**, קל לא נמצא.

— הפע', הפר, הפר, הפיר, הפרם, הפרתה, הפרו, מפר, הפר, הפיר, הפרכם, הפר, ־רה, אפר, אפיר, תפר, יפר, ויפר, יפרנו, תפר, תפרו, יפרו, — א) הפר, בריתו עם פלוני, בטלה, לא קים אותה, brechen, ungültig machen ; rompre, annuler ; to break, nullify : וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו וכו' את בריתי (אשר כרתי את אברהם) הפר (ברא' יז יד). ואם את משפטי תגעל נפשכם לבלתי עשות את כל מצותי להפרכם את בריתי (ויקר' כו יה). ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם להפר בריתי אתם (שם שם מד). וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ אשר הוא בא שמה בקרבו ועזבני והפר את בריתי אשר כרתי אתו (דבר' לא יו). אעלה אתכם ממצרים ואביא אתכם אל הארץ אשר נשבעתי לאבתיכם ואמר לא אפר בריתי אתכם לעולם (שופט' ב יא). הנה שלחתי לך שחד כסף וזהב לך הפרה את בריתך את בעשא מלך ישראל (מ״א יה יט). כי עברו תורת חלפו חק הפרו ברית עולם (ישע' כד ה). נשמו מסלות שבת עבר ארח הפר ברית מאס ערים לא חשב אנוש (שם לג ח). והמה הלכו אחרי אלהים אחרים לעבדם הפרו בית ישראל ובית יהודה את בריתי אשר כרתי את אבותם (ירמ' יא י). אם תפרו את בריתי היום ואת בריתי הלילה ולבלתי היות יומם ולילה בעתם (שם לג כ). ויקח מזרע המלוכה ויכרת אתו ברית וכו' להיות ממלכה שפלה לבלתי התנשא וכו' וימרד בו וכו' הימלט העשה אלה והפר ברית ונמלט (יחזק' יז יג–יה). ובזה אלה להפר ברית (שם שם יח). חי אני אם לא אלתי אשר בזה ובריתי אשר הפיר ונתתיו בראשו (שם שם יט). בהביאכם בני נכר ערלי לב וכו' בהקריבכם את לחמי חלב ודם ויפרו את בריתי (שם מד ז). להפיר את בריתי אשר כרתי את כל העמים

---

[1]) [אמנם רב הצורות שבמקרא מורות על שרש פרר ורק מקצתן על פור, אבל המחבר סדרן ביחד בערך זה. ועי' בהערה לערך פרר ולערך א. פורה.]

[2]) [עי' הערה לערך ב. פור.]

זכר׳ יא י).—ובתו״מ: המחלל את הקדשים והמפר בריתו של אברהם אבינו וכו׳ אין לו חלק לעולם הבא (אב׳ ג יא). — והפר מצוה: והנפש אשר תעשה ביד רמה וכו׳ כי דבר יי׳ בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת הנפש ההיא (במד׳ יה ל–לא). הנשוב להפר מצותיך ולהתחתן בעמי התעבות האלה (עזר׳ ט יד). — והפר תורה: עת לעשות ליי׳ הפרו תורתך (תהל׳ קיט קכו).—והפר נדר, אסר, וכיוצא בו: ואם ביום שמע אישה יניא אתה והפר את נדרה אשר עליה וכו׳ ואם הפר יפר אתם אישה ביום שמעו כל מוצא שפתיה לנדריה ולאסר נפשה לא יקום אישה הפרם וכו׳ אישה יקימנו ואישה יפרנו (במד׳ ל ט–יד). —ובתו״מ: מפירין[1] נדרים בשבת ונשאלין לנדרים שהן לצורך השבת (שבת כד ה). נערה המאורסה אביה ובעלה מפירין נדריה הפר האב ולא הפר הבעל הפר הבעל ולא הפר האב אינו מופר (נדר׳ י א). נדרה בלילי שבת יפר בלילי שבת וביום השבת עד שתחשך נדרה עם חשכה מפר עד שלא תחשך שאם חשכה ולא הפר אינו יכול להפר (שם שם ח). ת״ח מנדה לעצמו ומפר לעצמו (שם ז:). — ואמר הפיטן: ופיצת פה בנדר להפר ולקיים לבישת שעטנז וכלאי הכרם (תודה ומנחה, מוסף א סבוע׳). — והפר עצה, עשה שלא יעשו העצה: ואם העיר תשוב ואמרת לאבשלום עבדך אני וכו׳ והפרתה לי את עצת אחיתפל (ש״ב יה לד). ויי׳ צוה להפר את עצת אחיתפל הטובה לבעבור הביא יי׳ אל אבשלום את הרעה (שם יז יד). כי יי׳ צבאות יעץ ומי יפר וידו הנטויה ומי ישיבנה (ישע׳ יד כז). יי׳ הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים (תהל׳ לג י). וסכרים עליהם יועצים להפר עצתם (עזר׳ ד ה). ויפר האלהים את עצתם (למנוע בנין החומה) ונשב כלנו אל החומה (נחמ׳ ד ט). — ובתלמוי: וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבותם (מר בריה דרבינא, ברכ׳ יז.). — ובתפלה: ואתה ברחמיך הרבים הפרת את עצתו וקלקלת את מחשבתו (שמ״ע, בימי מרדכי ואסתר). — והפר מחשבה: הפר מחשבות באין סוד (משלי יה כב). מפר מחשבות ערומים ולא תעשינה ידיהם תושיה (איוב ה יב). —ובמדר׳, הפר דעתו: אף מחשבות עשו אחי שמחשב עלי להורגני

1) במשני מנקד׳: מְפִירִין.

הפר דעתו[1] (מד״ר ברא׳ עה). —ואמר הפיטן: אשר הניא עצת גוים ויפר מחשבות ערומים (ר״א הקליר, אסר הניא, פיוט לברכת המגלה).—הפר אות, עשה שלא שלא נתקיים האות: מפר אתות בדים וקסמים יהולל (ישע׳ מד כה). — והפר אחוה, בטל, החריב: להפר את האחוה בין יהודה ובין ישראל (זכר׳ יא יד).—הפר יראה: אף אתה תפר יראה ותגרע שיחה לפני אל (איוב יה ד).—הפר משפט: האף תפר משפטי תרשיעני למען תצדק (שם מ ח). — הפר כעם: שובנו אלהי ישענו והפר כעסך עמנו (תהל׳ פה ה). — ואמר הפיטן: יום אף כעם תפר ולא ניחפר (ינאי, קרוב׳ ליו״כ, זולאי, סכד).—הפר חסדו מעם פלוני: וחסדי לא אפיר מעמו ולא אשקר באמונתי (שם פט לד). — *ובמשמ׳ בטל, בכלל: נכנס רבי יהושע להפר את דבריו (עירוב׳ מא.). — ובספהמ״א: חלילה לנו לפתור דבר שיובילנו להפר נקודה אחת מלשון הקדש (ספר׳ דונש על רסע״ג 4). —ואמר הפיטן: סועל וגוזל ישיב קרן וחומש וכאשם שגגתו יפר (רסע״ג, תרי״ג מצוות, סדור רסע״ג קסב). דברי הגדתי ליעקב וכו׳ אל תפירהו אתה בחרי (שם קסג). — *והפר לפלוני, מנע אותו, הזיקו: פרת זו אדום פרת שהפירה והצירה לבניו (מד״ר בראש׳ טז). בן פורת יוסף בן שהפר לאחיו בן שהפרו לו אחיו בן שהפר לאדונתו (שם שם לח).

—ב) פ״ע, הפרה האביונה: וינאץ השקד ויסתבל החגב ותפר האביונה כי הלך האדם אל בית עולמו (קהל׳ יב ה).

—הפע, תפר, תפר, — הופרה העצה: עצו עצה ותפר דברו דבר ולא יקום (ישעי׳ ח י).— וברית: אם תפרו את בריתי היום וכו׳ גם בריתי תפר את דוד עבדי מהיות לו בן מלך על כסאו (ירמ׳ לג כ–כא). להפיר את בריתי וכו׳ ותפר ביום ההוא (זכר׳ יא י–יא). — ובתו״מ, הנדר או הנדוי מופר: האומר לאשתו וכו׳ הרי הן (הנדרים) מופרין רבי אליעזר אומר מופר וחכ״א אינו מופר (נדר׳ י ז). הפר לתאנים אינו מופר עד שיפר אף לענבים (שם יא ו). אם הפיר האב מופר ואם לאו אין מופר (ספרי במד׳ קנג). אחד מן התלמידים שנידה ומת חלקו אינו מופר (מו״ק עז.). — ובספהמ״א: המקיים בלבו הרי זה קיים והמפר בלבו אינו מופר כמו שבארנו (רמב״ם, נדרים יג יט). אבל אם אמר לו מופר לך או נעקרה

1) [נ״א: רעתו.]

שבועתך וכל ביוצא בענין זה לא אמר כלום (תוס', שבוע' ו ה).

ב. **פּוּר**[1]), ש"ז, מ"ר ״פּוּרִים, — כמו גּוֹרָל, Los ; sort; lot :
בחדש הראשון הוא חדש ניסן בשנת שתים עשרה למלך אחשורוש הפיל פּוּר הוא הגורל לפני המן מיום ליום ומחדש לחדש שנים עשר הוא חדש אדר (אסת' ג ז). על כן קראו לימים האלה פורים על שם הַפּוּר (שם ט כו). — ובתו"מ: יהי רצון מלפניך יי' אלהי ואלהי אבותי שתשכן בְּפּוּרִיינוּ[2]) אהבה ואחוה שלום ורעות וכו' (ירוש' ברכ' ד ב). חולש על גוים וכו' מלמד שהיה מטיל פּוּר על גדולי מלכות לידע איזה בן יומו של משכב זכור (רבה בר בר חנה, שבת קמט :). בתחלה הפיל פּוּר בימים וכו' הפיל פּוּר ביום אחד בשבת וכו' הפיל פּוּר ביום שני וכו' (מד"ר אסת' ג ז). — ואמר הפיטן: גבול להם שמת וּפּוּר בינותם לכל יגרעון חק וישנו סדר (אתה כוננת, עבודת יוה"כ). ציון שופר פשוט פשוט לב אחד פּוּר ימים יִצרו בם לבור אחד (ר"א הקליר ועמך תלואים, מוסף ר"ה). פיהם פתחו כל יושבי תבל כי פּוּר המן נהפך לְפּוּרֵנוּ (הוא, אשר הניא, פיוט לפורים). לשמע טוב מגלה סוד בשאת פּוּרֵי פז חרוץ על שני שעירים במוצאת סר מעוה כל פרוץ (רסע"ג, עבודה, קובץ מעשי גאונים 15). שעירים וקלפי פּוּר מבאר פּוּרֵי פז טרף בנשאו (עבודה ליוה"כ, אלבוגן, הלופה לאכ"י, שנה ו, א 69). גלים בירשתם רוננים בְּפּוּר חלקתם עולצים בארחותם (כי אקח מועד, שחר' ב סכות). פּוּרוֹ בנפול לקבעו ברביעי

[1]) [יש מחברים אותו למלה האשור' pûru או bûru, ספל אבן, קלפי, וכן בעבר' פָּרוּר, פָּארוּר במשמ' קדרה, סיר. אך אין פּוּר זה כמשמ' קלפי, אלא הגורל שאותו מפילים. כגורלות שמשו קסמי עצים או אבנים קטנות (וזהו פרוש המלה גַ'רוַל, גורל בערבי) ועי' פַּיִם, הערה. ועל כן אפשר לגזור פור זה מן פּרר במשמ' שבר: שבר אבן או חרס או עץ ששמש גורל. מן פור זה במשמ' גורל נגזר גם פעל התפאר במשמ' הגריל, הפיל גורל. עי' ההערה לערך פאר, התפ'.]

[2]) [בבבלי (שם עז:) הגרסה בְּפּוּרֵינוּ.] [גם הכתיב ביוד כפולה וגם הענין, שתשכן בפורייני אהבה ואחוה וכו', אינו מתאים לפרוש המקבל מן פור–גורל. ואולי כאן תמונה של מטת אהבים, פּוּרְיָא בארמ', פּוּרִיָּה בעבר', עי' שם.]

בחכמה והשכל קריאת שקלנו בו נקדים ברות נדיבה ושכל (את פני מלך, יוצר להפסקה ב). — ואמר המשורר: וישוב עד דכא בשבר ובסכה בפסח ובסכה יבקש הפּוּרִים[1]) (ראב"ע, מלאך דקוניה, כהנא, 161).

ג. **פּוּר**, ש"ז, מ"ר פּוּרִים[2]), — בשם החג שיחגו היהודים בי"ד וט"ו באדר לִזכר המארע שארע להגולה בפרס בימי אחשורוש במעשה המן ומרדכי ואסתר: על כן קראו לימים האלה פּוּרִים על שם הפור וכו' וימי הַפּוּרִים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם ותכתב אסתר המלכה וכו' לקים את אגרת הַפֻּרִים הזאת השנית וכו' לקים את ימי הַפֻּרִים האלה בזמניהם וכו' ומאמר אסתר קים דברי הַפֻּרִים האלה (אסת' ט כו–לב). — *סעודת פּוּרִים, הסעודה שאוכלים אותה בחג הפורים: סעודת פּוּרִים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו (רבא, מגילה ז:). — מגבית פּוּרִים, מעות פּוּרִים, עי' מגבית, מעה. — ״פּוּרִים, במשמ' שמחה והוללות: הלא תזכור לנו ימי הנעורים כי היו כל ימותינו פּוּרִים (ר' זכריה אלצאהרי, ספר המוסר, מעמוני מחברים כה). — ״וכן עָשָׂה פּוּרִים: ועוד יעשה על מיתתו פּוּרִים (עמנואל, מחב' יד). ויעשה פּוּרִים בכל שבוע (שם כה). — ״ופּוּרִים שׁוּשָׁן, חגיגת הפורים ביום חמשה עשר באדר. — ״וכמש' יחיד פּוּר, ואמר המשורר: וּפּוּר משנה עשו לאל אשר קם וסעף בעמלק ציץ ופארח (ר"ש הנגיד, אלוה עז, ברודי 140). — ״ובהרחבה, מארעות אחרים כעין זה: פּוּרִים אדום או פּוּרִים אל־נצרא שחוגגים באלגיר בד' במרחשון לזכר מפלת הספרדים בבואם לכבש את אלגיר בשנת א' תע"ב לחרבן. פּוּרִים וינץ או פּוּרִים פרנקפורט בכ' באדר, שבו נצלו יהודי פרנקפורט מרדיפות וינצנט פטמילך בשנת א' תקס"ו לחרבן. פּוּרִים סרגוסה, פּוּרִים פירנצי, פּוּרִים קנדיה, ועוד. — ״פּוּרִים קטן, — יום י"ד באדר ראשון בשנה מעברת, שאז עושים את הפּוּרִים באדר שני וקוראים לו פּוּרִים גָּדוֹל.

פּוֹרֶה, פּוֹרֶת, עי' א. פָּרָה.

[1]) [הערת כהנא: כונתו כי ידרוש תמיד בגורל.]

[2]) [מִרבות השערות החדשים על מקורו של שם זה לחג הפורים. הפרוש שבמקרא עצמו שימי הַפּוּרִים (בס"ר) נקראו על שם הפור שהפיל המן, יש בו קשיים.]

א. **פּוּרָה** [1], ש״נ, — א) כלי בעין גיגית וכיוצא בזה בגת, ביקב, שיתנו לתוכו הענבים וידרכום בו, Kelter; pressoir; wine press: מדוע אדם ללבושך ובגדיך כדורך בגת פּוּרָה דרכתי לבדי (ישע׳ סג ג). — ואמר הפיטן: פורה בדרכך במו חמתך פקד וזכר את אמתך (אודך כי אנפת, שבת א חנכה). קרב בריתך לתפארה ולבדך תדרוך פורה (סדר תענית לצור, מחז׳ איטל׳ ב, כ.). דרוש עלבונם מצר בוזה דרוך פורה ונצח יזה (אזון אמן, סליח׳ העשי״ת). — ואמר המליץ: וידרך להם (להעכבר ולהחולדה) פורה וכו׳ ותאמר החולדה מה לך כי חרדת כי פחד פחדת ויאמר כי ראיתי נגדי פורה ערוכה, פורה דרוכה וכו׳ והנה גבינה בפורה (משל קדמונים, שער ג). — ב) שם מדה: בא אל היקב לחשף חמשים פּוּרָה והיתה עשרים (חגי ב יו).

ב. **פּוּרָה**, — שם מלאך הממנה על השכחה: השבעתי עליך פורה שר של שכחה שתסיר לב טפש ממני (חמה״י א ית, סגולה לזכירה). — ואמר המשורר: פורה שר של שכחה אליך אשוע צרות נפשי כי רבו הן אתה יודע (יל״ג שירים ג, 19). תחת יד זכרונותי עת כי התיפחתי אל פורה שר של שכחה את כפי שטחתי ואתחנן אליו (שם ה, 24).

ג. ***פּוּרָה**, ש״נ, — כמו פְּארָה: ויסעף פורה על בא אל מאורשה מכונה (רסע״ג, אזהרות, סדור רסע״ג, רח).

פּוֹרֵחַ, עי׳ פָּרַח.

פּוֹרַחַת, עי׳ פֹּרַחַת.

פּוּרְיָה, פּוּרְיָא, עי׳ פְּרִיָּה.

פּוּרְעָנוּת, עי׳ פֻּרְעָנוּת.

פּוֹרֵץ, עי׳ פָּרִיץ.

פּוּרְקְדָן, עי׳ פְּרַקְדָן, פְּרַקְדָן.

פּוּרְקָן, עי׳ פֻּרְקָן.

---

1) [יש שגזרוהו מן הערב׳ פאר a), חמר, העלה קצף, ובסור׳ אתפיר, התקצף, אבל יותר נראה לחבר את השם עם פור־פורר, כלו׳ אין דֶרֶךְ פורה אלא דרך עד שנעשו הענבים עִפָּה פּוּרָה ומפוררת. ולפי זה אין גם הפורה בעקר גת או גיגית אלא החומר הנדרך בגת.]

---

a) فار

א. **פּוּשׁ**, ממנו א. פּוּשׁ.

ב. ***פּוּשׁ**, ממנו ג. *פּוּשׁ.

א. **פּוּשׁ**, פ״ע, פָּשׁוּ, פִּשְׁתֶּם, תָּפוּשׁוּ, תָּפוּשִׁי, — פָּשׁ האדם, הַסּוּס, פָּשָׁה הָעֶגְלָה, נהיה גדול, שָׁמֵן, חזק [1], gross werden, erstarken; grandir, se fortifier; to grow large, to grow strong: כי תשמחי כי תעלזִי שסי נחלתי כי תָפוּשִׁי [2] כעגלה דשה ותצהלי כאברים (ירמ׳ נ יא). וקלו מנמרים סוסיו וחדו מזאבי ערב וּפָשׁוּ פרשיו ופרשיו מרחוק יבאו (חבק׳ א ח). ויצאתם וּפִשְׁתֶּם [3] כעגלי מרבק (מלא׳ ג כ). — ובסהמ״א, במשמ׳ רִבּוּי [4], ואמר הפיטן: ועוד כתב לה בתורת מאותר מצות לא תעשה נקדשו למנין שלש מאות וששים וחמשה פשו (אזהר׳ ר׳ יצחק בר ראובן). אריה קפוץ יקפוץ וגוריו יפושו בארבת (ר׳ שמואל יזכה, פרידי מהגביי, מ״ל וייס, 80). — ואמר המשורר: מיום אשר יצאו ספריו על פני תבל בעיר ועיר ישיבות פשו יושבי קרנות נעשו מיושבי אהל ותחת סופרים נכבשו (יהגו מזמותי, שירים מקבלים, ספר דברי חכמים, עט). ובימיו אך שלום פש בירח (מיכ״ל, קהלת). — ^ובמשמ׳ נשאר עודף: כמה שנים היו לישמעאל בעולם כשנולד יעקב ע״ד פשו משניו ס״ג (ברא׳ רבתי, אלבק, 72).

ב. **פּוּשׁ**, קל לא נמצא.

— נפע׳, נָפשׁוּ, — כמו נָפוֹצוּ [5] מן א. פוץ: נמו רעיך מלך אשור ישכנו אדיריך נָפשׁוּ עמך על ההרים ואין מקבץ (נחו׳ ג יח). — ובסהמ״א: נפושו נפוצו מחנותיך (סלמון בן ירוחים, מלחמות ה׳, דודזון 65).

ג. ***פּוּשׁ** [6], פ״ע, — נח, ruhen; reposer; to rest: תוך ד׳ אמות עמד לפוש פטור לכתף חייב

---

1) [כך פרש רש״י בירמ׳ ובמלא׳, ורד״ק בירמ׳. ובחבק׳ פרש רש״י וגם רד״ק מל׳ רבוי, וכך בארמ׳, וכן פרש רד״ק גם במלא׳, וכך בשרשיו. והחדשים מפרשים לשון קפיצה ודלוג.]

2) כך הכתי׳ והקרי תָפוּשׁוּ.

3) במקום וּפַשְׁתֶּם.

4) [במשמ׳ זו של רבה, עדף, נמצא פוש בארמ׳ שבתלמ׳, וקרוב אליו נְפִישׁ שמשמ׳ הַרְבֵּה, והוא רְפִשׁ באשור׳.]

5) [כך ת״י והפש׳ ורש״י, ורד״ק מוסיף שאפשר שהוא ענין רבוי, כמו א. פוש.]

6) [כמו נפש.]

(אבי״, שבת ה:). כשעמד לפוש אבל עמד לכתף מאי פטור (ב״ק לא.). — ובסהם״א: לר׳ יוחנן בן נורי נח כמו המים שאמרנו מים ע״ג מים היינו הנחתו פי׳ לפוש (ר׳ חננאל, שבת ה:). בגון ריצה אחת ואינו צריך לפוש ביני ביני (הוא, ב״ל׳ כד:). אבל כשעומד לפוש לא הוי הגבהה צורך הוצאה (תשו׳ ר״ח, מקנ״כ, 116).

פּוֹשֵׁעַ, עי׳ פָּשַׁע.

פּוֹשֶׁר, פושרין, עי׳ פָּשַׁר.

פּוּת, ממנו פֹּת.

***פּוּת** [1]) קל לא נמצא.

— פע׳, *פִּיֵּת, — פִּיֵּת את הבית, צבע את קירותיו בפותא (פואה, צבע אדם) [2]).

— פע׳, *פִּיַּת, בינ׳ מְפַיֵּת, — מצבע בצבע אדם: נתנו בטרקלין אפי׳ מפוית [3]) מסויד הרי זה אסור (תוספת׳ תרומ׳ ז טז).

פֹּות, פּוֹתָה, עי׳ פֹּת.

פּוֹתֶה, עי׳ פָּתָה.

פּוֹתֵחַ, עי׳ פָּתַח.

***פּוֹתַחַת**, ש״נ, מן א. פתח, מ״ר פּוֹתְחוֹת, — מנעול סגור על מפתח [4]), Schloss, Vorhängeschloss; serrure, cadenas; lock, padlock: מי שיש לו בור לפנים מביתו של חבירו וכו׳ זה עושה לו פותחת וזה עושה לו פותחת (ב״ב ו ה). הגיע לשער הגדול העביר את הנגר ואת הפותחות [1]) (תמיד ג ז). עין המשמש את המתכת טמא והמתכת המשמשת את העץ טהורה ביצד פותחת של עץ והפין שלה של מתכת אפילו אחת טמאה פותחת של מתכת והפין שלה של עץ טהורה וכו׳ השן שבטס שבפותחת ושבמפתח טמאה בפני עצמה (כלים יג ו). מהו פותות רבי יצחק מגדלאה אמר זה פותה שתחת הציר ר׳ סימאי אמר אלו פותחות ללמדך שאפילו דבר קל לא היה בית המקדש חסר (תד״ר במד׳ יב). — ובסהם״א: ואני המחבר לא ראיתי שום מורה צדק מימי שמתיר לשבר הפותחות כלל אפי׳ שהיה לצורך שבת (ריי״ב לנדא, האגור תקג). אבל פותחת של עץ או של מתכת אסור להפקי׳ או לשבר שזה סתירה גמורה היא (הלבוש, או״ח שיד ז). ועי׳ פֹּתַח.

פּוֹתֵר, עי׳ פָּתַר.

פָּז [2]), ש״ז, כנ׳ לזהב מבחר, reines Gold; or fin; pure gold: אוקיר אנוש מִפָּז ואדם מכתם אופיר (ישע׳ יג

---

1) [עי׳ בהערה לקמן.]

2) [הדגמאות מובאות בערך פִּיֵּחַ, הואיל ובדפוס׳ נשתבשה המלה לצורות כמו מפייחין ת׳ מְפַיְּתִין, ועי׳ שם בהערה וכאן בהערה לקמן.]

3) [נ״א: מפוית. קוהוט בערך פת ולוי במלונו ערך פּוּאָה, הכירו את הקשר שבין פעל זה ובין פּוּאָה, אלא שהניחו על ידו גם פִּיֵּחַ, ואף בתוספת׳ תרומ׳ המובאת כאן רואים הם עקר בנוסי׳ מפויה. אולם אין להבין צורת פעל פִּיָּה מן פואה, ואי אפשר לבאר את הפעל פִּיֵּת באותה משמ׳. ואין גם להניח פעל פִּיֵּהַ, שהרי ההא של פואה אינה שרשית, ואם כן אין לומר מפייהין כדעת קוהוט. לעמת זאת אפשר להבין צורת הפעל פִּיֵּת מן פות, פּוּתָא (במקום פואה) בארמ׳, והרי כך יצרו בלשון חכמים גם מן דיותא הארמ׳ (היא דְיוֹ שבעברי׳) את הפעל דִּיֵּת, מדיית ליה, מעביר עליה דיו (ב״ב קס״ג:, גרסת הערוך). על כן אין ספק שהעקר מְפַיְּתִין, מְפַיָּת. וראוי להשתמש בצורות דִּיֵּת, פִּיֵּת כמונחי ציור אף בדבור.]

4) [כך רש״י שבת פ״א., וז״ל: פותחת יש לה בית קיבול ומקבל מפתח. ובביצה לא., לדברי הגמ׳ שם: היכי קאמר כל שסמוך לעיר והוא דאית ליה פותחת, פרש: מפתח שמשתמר. רב המפרשים פרשו כפרושו בשבת. והרמב״ם לתמיד (ג ז) פרש גם הוא במשמ׳ מנעול, אבל בב״ב (ו ה) אמר: שער שמשם נכנסין זה לבורו וזה לביתו, ובכלים (יג ו) לדברי המשנה: שבטס שבפותחת אמר: בלות או בחתיכת העץ אשר יתירו בו אצלנו השערים (במקור: פי אלצפיחה או קטעה אלכ׳שב אלתי תחל בהא אלדרוב ענדנא), כלומר פותחת היא שער, ועי׳ קְרַוִּים, Talm. Arch. 343,א. ונוהגים להשתמש במלה זו היום במשמ׳ מפתח הפותח כל מיני מנעולים.]

1) [במתנ׳ דבני מערבא הוצ׳ לו׳ הנוס׳: הפותחיות.]

2) [המלה נמצאת במקרא רק בהפסק, ויתכן כי עקר צורתה פַּז; ובארמ׳ פִּזָּא. אולם ספק הוא אם יש לחבר שם זה עם שרש הפעל פזז שבמקרא, כדעת קדמונים ואחרונים. ואמנם אם הוראת הפעל בבראשי׳ מט כד היא היה חזק, אפשר לבאר לפי זה כי עקר הוראתו של השם מלשון כח ועז, שכן מלים כגון כֹּח, בצר (גם זה בעקרו: כח) משמשות בהוראת רכוש, עשר, אוצרות זהב וכסף. אולם הצורה אופָז שעל יד פָּז אינה מתבארת בדרך זו. ואולי המלה בעקרה שם מקום או

יג). הנחמדים מזהב ומִפָּז רב ומתוקים מדבש ונפת צופים (תהל' יט יא). תשית לראשו עטרת פָּז (שם כא ד). טוב פריי מחרוץ ומִפָּז ותבואתי מכסף נבחר (משלי ח יט). לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פָז (איוב כח יז). ראשו כתם פָּז קווצותיו תלתלים שחרות כעורב (שה"ש ה יא). שוקיו עמודי שש מיסדים על אדני פָז (שם שם יה). בני ציון היקרים המסלאים בַּפָּז איכה נחשבו לנבלי חרש (איכ' ד 3). — ואמר בן סירא: חיי שר אויתי מ פ ז ורוח טובה מפנינים (ב"ס גני' ל יה). מלואות פ ז וחותם ברקת קול מזמור על נועם תירוש (שם לה ו). — ובתו"מ: זהב אופיר דאתי מאופיר זהב מופז שדומה ל פ ז (ר' חסדא, יומא מד:). כל העמל בהן (כדברי תורה) ומקיימן פניו מצהיבות כ פ ז (אליסע בן אבויה, אדר"נ כד). ומהו עטרה של הקב"ה כתם פ ז (תנחו' ואלה ס). כך אמר דוד אוהב אני תורתך יותר מכל זהב ו מ פ ז למה לפי שאין עומד לא חממון והזהב ו ה פ ז ביום הדין (מדרי תהל' קיט קכז). שוקיו עמודי שש אלו העשירים מיוסדים על אדני פז כ פ ז שהוא נקי מכל פסולת (מדר' שה"ש, גרינהוט, מא:). — ובסהמ"א: והמלך יושב על כסא מלכותו בלבוש מלכות אפוד באפוד זהב ו ה פ ז אשר עליו נציץ (ק' היסר, לבוג, מט.). — ואמר הפיטן: וזהר רימונים בשולי תכלתו וגי פ ז נתונים באמצעיתו (ר' משלם בן קלונימוס, אמוחה כפלאותיך Elbog. Stud., 129). — ואמר המשורר: ועמי לחשה תבל בסודה באלו השקתה נפשי אשישה ישימוה כמשכיות אנשים ואינה פ ז אבל ב פ ז כבושה (רשב"ג, הלסור או דכור, גרודי 1). — ומ"ר "פַּזִּים, כמו זְהָבִים, במשמ' בגדי זהב: שלש ומכל פ ז י ם עט וקדש (ר' משלם בר קלונימוס, עבודה אמיץ כח). — ובמשמ' צפויי זהב: פ ז י בית יערי חשף והשליך כבתורה (סלי' לי"ז בתמוז, סדור רסע"ג, סלג).

"**פִּזָּה**, קל לא נמצא.

— פע', ביל' מְפֻזָּה [1]), — מצפה זהב, עשוי זהב ופז: גירף ועירר [2]) זה בזה ציק חיטויים רבוע מ פ ו ז ה פאר קרנתיו ארבע מזה פני טהרו שבע יזה (ר' משלם בר קלונימוס, סדר עבודה, אמוחה, Elbog. Stud. 130).

"**פִּזּוּז**, פיזוז, ס"ז, שה"פ מן פִּזֵּז: ויפוזו גבפפו כמו ויהי דוד מפזז ומכרכר פ י ז ו ז בידים וכרכור ברגלים (רשב"ס עה"ת, ברא' מט כט). ואולם יופי הנערים שיהיו מוכנים אל חמשה דברים ר"ל מרוצה רכיבה האבקות פ ז ו ז כרכור (ר"י מסיר ליאון, נופת צופים ב יא, 101). ויהי כראות אותו תלמיד אחד ב פ ו ו ז ו וכרכורו שחק ונענש ומת באותה שנה (ממה"י פ' יג). וזהו הריקוד שלמעלה מן הדעת הנ"ל כמו ריקוד דוד ב פ י ז ו ז וכרבור בכל עוז (ברכת חכים בס' מאמרים יקרים לאדמו"ר דובער בהרס"ז מלאדי כה.). — ואמר המליץ: מה לעדה מה ריקודה מה כרכורה מה פ י ז ו ז ה (יעקב ועמנואל פרנקים, לבי מודה, 102).

"**פִּזּוּי**, ס"ז, — מעלת הצפוי בזהב, ואמר הפיטן: ו פ ז ו י שרדיו הורית ועלוי מחלצותיו בארת (מי יתנה, סלוק ליוה"כ).

***פִּזּוּר**, פיזור, ס"ז, שה"פ מן פִּזֵּר, — א) מצבו של המפֻזר, Zerstreuung; dispersion; scattering: פ ז ו ר לרשעים הנאה להם והנאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם (סנה' ח ה). אם היה מפוזר במדוכה טהור מפני שהוא רוצה ב פ י ז ו ר ו (ר' יהודה, טבול יום ב ג). הכל מודים כשהניחם בשעת קישור עבים טמאים בשעת פ י ז ו ר עבים ד"ה טהורין (דבי רב, שבת עז:). — ובסהמ"א: ואלו חשבתם בגלותכם ו פ ז ו ר כ ם והיותכם תמיד בסכנה לא הייתם עוסקים בכמו אלה (ר"מ ויזנא, טבע יהודה, הכוזר הכסו, 26). — "ובמשמ' פִּזּוּר בזמן: שצריך שש שנים דהוה חזקה אף על פי שהן ב פ י ז ו ר (נמס הרא"ש, עוס"מ, מזקת הקרקעות קמא יח). — ושל "ממון, פַּזְּרָנוּת בהפך מן כילות וקמצנות, Verschwendung, Ausschweifung; extravagance, prodigalité; wastefulness: המדה הזאת (נדיבות) כשמנהיגין אותה על דרך חשוה הנכונה שלא יגיע בה אל ה פ י ז ו ר וההפקר היא משובחת למאוד (ר"י א"ה, תקון מדה"כ לרשב"ג, מג). ואולם המשובח האמצעי הוא הנדיבות אשר הוא עומד בין ה פ ז ו ר והכילות (ר' אברהם בן חסדאי, מאזני צדק לאלגזלי 90). לכן בני הוו זהירין שלא לצאת מגדר הנדיבות אל ה פ י ז ו ר וההפקר (יסי"ל הרופא, מעלות המדות סט:). וכן מדת ה פ י ז ו ר והקמצנות המוטבעים בנפשו לא יתהפך מטבעו מ פ י ז ו ר לקמצנות או להיפך (ברכת

ארץ שמשם בא הפז, בדגמת אופיר. והשוה גם בערבי פצ'ה a) שפרושה כסף.]

1) [צורה פיטנית במקום מֻפָּז.]

2) [צ"ל ועירב או ועירה.]

---

a) فضّة

סתנים, מאמרים יקרים להאדמו"ר דובער בהרש"ז מלאדי כה).— ומ"ר °פְּזוּרִים: צוה לנטות אל קצה הפזורים כדי להתרחק מקביצת יד וצרות עין (ס' מוסר לר"י בן יהודה ג ס). והיה האפוטרופוס מכריז ואומר ש"ל שטר צואתי בידי ופנקס כל ההוצאות והפיזורים שעשיתי כמום עמדי (סו"ת מהרי"ט ח"מ ג, סאל' מו, כה.). — °פְּזוּר הנפש, חסר מנוחה בנפש, דאגות לענינים שונים, חסר התרכזות של המחשבה, Zerstreuung; distraction: כמ"ש על אחד מן החסידים שהיה אומר המקום יצילנו מפזור הנפש אמרו לו מה הוא פזור הנפש אמר שיהיה לי ממון בראש כל נהר ובראש כל קריה והוא מ"ש מרבה נכסים מרבה דאגה (ר"י א"ת, מו"ס, בטחון, פתיח') . ואמרתי ברוך שהצילני מפיזור הנפש (אגרות יל"ג א לג). ועי' נֶפֶשׁ.

°**פְּזוֹרָה**, ש"נ, — דרך התפזרות טפות הגשם בעננים, ואמר הפיטן: רקיעים הם כמו רשת תתורים ואם תאמר חוקים הם כאבן פזורתם [1]) בכוון איך ברורים (להלל בן כתכאל גאון, HUCA, III, 235).

א. **פזז** [2]) ממנו א. פָּזַז, °פָּזִיז, °פְּזִיזוּת.

ב. **פזז** [3]), ממנו פָּז, ב. פָּזַז.

א. **פָּזַז**, פ"ע, עת' יָפֹזּוּ, — א) היה חזק, stark sein; être fort; to be strong: ותשב באיתן קשתו ויָפֹזּוּ [4]) זרעי ידיו מידי אביר יעקב (בראש' מט כד).— ובסהמ"א: ואבירנו רם ויפזו זרעות תפארתו ותשב באיתן קשתו (ראב"ע, מכתב לר"ש אבן גאמע, כהנא ב 39). וזרוע הבא מאליפז אל יפז (שם 41). — ואמר המשורר: זרועותם לרע יפוזו ובהותם יבגדו ויעוזו (עזרא הבבלי, סוכמ' מוסר כח).— ב) *פָּז, פ"ע, היה פזיז ונמהר: פחז כמים אל תותר וכו' פזתה [1]) חבתה זלתה (ר' אלעזר, שבת נה:). — ג) °קפץ ורקד, ואמר הפיטן: קבועם מזוז קדירתם לחזוז קרישתם לפזוז ממעל בעזוז (ר' שמעון בר יצחק, אדון אמכני, יוצ' א שבוע'). פוזז ומכרכר לכמה שנים קבועות שאל למה נבראו שוטה וטוויות וצרעות (ר' בנימין, אלהיכו, יוצ' שבת בראש', מחז' איטל' א קד.). — ואמר המליץ: השמש פנה לערוב ממנו יפוזו קוי פז על מגדל דויד וקרני זהר כשביבי אש (מפו. אהבת ציון 39).

— פִּע', מְפַזֵּז, פ"ע, — פִּזֵּז האדם, קפץ, רקד, tanzen; danser; to dance: ומיכל בת שאול נשקפה בעד החלון ותרא את המלך דוד מְפַזֵּז ומכרכר לפני יי' (ש"ב ו יו).— ובסהמ"א: ויש לו (לסוס) חוזק מופלא לפזז ולקרקר (!) במלחמה (ר' קלונימוס, בעלי חיים י:). ועתה כי צעדנו כמה צעדים בענין האהבה והיראה נפזז ונכרכר בכל עוז למצוא דרך נאות לצאת וכו' (ר"י מוסקטו, נפוצות יהודה ל). — ואמר המשורר: תעת לפזז תעמיד שדה בלב כמעשה החנית תעש (רמב"ע, התרשים ב, 36). כברק ברקים מרקדת רקוד יעלת בכנף רדיד פז מפזזת מכרכרת (ר"י הלוי, עין כדיבה שעה"ש 89). ובממלכה השלישית נשים שאננות מנגנות ומענות וכו' מפזזות ומכרכרות ומרקדות ומשוררות (ראב"ע, חי בן מקיץ, איגר 142).

— פֻּע', °פֻּזַּז, ואמר הפיטן: ובכל צעד יְפֻזַּז ויְכֻרְכַּר לכבודך (וככל תקף, סחר' יוה"כ).

— נִפְע', °נָפֹז, נפוז, — נתפזר: אעפ"י שהפסוק אומר ויפוזו זרועי ידיו שמן הידים היתה היציאה חכונה הוא לומר שמה שנפוזו הם י' טפין [2]) (ר"ח ויטאל, ע"ח, היכל נקודים א ג).

— פֹּוע', °מְפוֹזֵז, כמו פִּע': ותלביש לערומים מתבוננות ושבו בם מפוזזים ורוקדים (לקו"ק כד).

ב. **פָּזַז** [3]), קל לא נמצא במקורות הקדומים.

---

[1]) [צונץ, Synag. Poesie, 394 מביא את המלה הזאת מכאן בצורת פְּזִירָה.]

[2]) [כך בארמ' ובסור' פַּז, רקד. בערב' פַּזּ a), קפץ, היה נרגש.]

[3]) [עי' הערה לערך פָּז ולערך ב. פָּזַז.]

[4]) [ת"א דורש את הפעל מלשון פָּז, ובעקבותיו גם רש"י. רב מפרשי הפשט כגון ריב"ג, ראב"ע, תנחום ירושלמי, ועוד, פרשו: חוקו, התחזקו והרשב"ם: נכפפו כמו ויהי דוד מפזז. על כל פנים אין וַיָּפֹזּוּ מתבאר כאן לפי הענין לא בהוראת פזוז וכרכור ולא כלשון פזיזות. לפי תכן הפסוק יש לבקש כאן פעל המורה על ירית חץ מקשת. השוה בערב' נפד' b), ירה יריה חודרת (מקשת). ואולי קרוב אליו השם אֱלִיפַז, כלוי האל ירה.]

a) فزّ b) نفذ

---

[1]) [פזתה, מיהרת בעצמך וחטאת (רש"י שם).]

[2]) [השוה מד"ר בראש' צח.]

[3]) [פעל משני נגזר מן פָּז, ומשמ' עשה זהב, היה כמו זהב.]

— הִפְעִ', מוּפָז, — שֶׁל פָּז: ויצפהו זהב מוּפָז [1] (מ"א י יח). — ובסהמ"א: שהוא הסגוליי הנמדד עם השכל ע"י המשל סגולה או שלמות עם זולתו פחות השלמות עם רב השלמות כזהב עם המופז שהוא המזוקק שבעתים (חירירי, פער הסמים ז פז). — וע"ד השלמים, מְפֻזָּז, ואמר הפיטן: טירת מצוקי נעוזים תואר איתני חרוזים טבס זרועי מפזזים קורות בתינו ארזים (ר' שמעון בר יצחק, אהוביך, יוצ' שבת חוהמ"פ).

— קל, *פּוֹזֵז, — טהור כמו פָּז [2]: מהו מפזז שהיה הזהב המסונן שהיה עליו (על דוד) קולו פוזז (מד"ר במד' ד).

פָּזִיז [3] ת"ז, — נִמְהָר, נחפז, מְבֹהָל, übereilt, unbedacht; précipité, inconsidéré; hasty, precipitate, רגיל בדבור ובספרות העברית החדשה.

פְּזִיזוּת [4], ש"נ, — תכונת הַפָּזִיז, נִמְהָרוּת, נֶחְפָּזוּת, רגיל בדבור ובספרות החדשה.

***פָּזִיחַ,** ש"ז, — כנוי שבמבטא במקום נָזִיר: כל כנויי נזירות כנזירות האומר אהא הרי זה נזיר או אהא נות נזיר נזיק נזיח פזיח הרי זה נזיר (נזיר א א).

***פָּזַל** [5], פ"ע, — התעקם, הביט בעקום, העין פוֹזֶלֶת, schielen, loucher; to squint: עד שלא עלה עליה עול עיניה שוות עלה עליה עול עיניה שורות והיא מתחלפת פוזלת ומסתכלת ביצול וכו' אותם ב' שערות שהיו זקופות שנכפפו ועוד עינים מן העול שנפלו (פסיק' רב' יד).

פִּזְמוֹן [1] ש"ז, מ"ר פזמונים, — א) שיר ופיוט דתי, וביחוד פיוט הכולל חרוזים החוזרים ונכפלים[2], religiöses Kehrreimgedicht; poème religieux à refrain; religious poem with burden: ואם רצה לומר סליחות ופסוקים הרבה ממה שתקנו ראשונים ופזמונים ממה שתקנו פיטנים אומר (סדר רע"ג הסלס ב קנז: סדר ר"ה). כשמתחיל השבח בפזמונים וספירת מעשים (סדור רש"י תלח). ומה ארבה בקול המון לעומת אריה פזמון (תסו' ר"ת, הול' מק"כ, ד). כמו שיסד הפייט בפזמון של פרשת זכור בסות ולשון שינה היות במלך ערד (תוספו' ר"ה ג., ד"ה ויסמע). והמין העשירי (מהשירים) הוא מורכב מב' תנועות ויתד וב' תנועות ויתד ותנועה והיא על משקל פזמון (ר"ד אבן יחיא, שקל הקדש, בס' לשון למודים). מה שנאמר לו שספקפקתי על אמירת פזמון המבדיל בין קדש לחול וכו' וכן הוא מנהג אשכנז לאמר ראשית הפזמון בנעילת יה"כ שחל בשבת בכלל שארי ראשי הפזמונים (חתם סופר, או"ח סז). — ב) חרוז חוזר בסוף המחרוזת שבשיר [3], Kehrreim;

---

[1] [בדהי"ב ט יז במקומו: זהב טהור, ובירמ' י ט: זהב מאוּפָז, ובדני' י ה: כתם אוּפָז.]

[2] [ע"פ הדרוש לפעל וַיְפַזֵּז (ברא' מט כד), עי' הערה לא. פָּזַז.]

[3] [מן הארמ' שבתו"ם: עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו אכתי בפזיזותייכו (כך בערוך, ובכ"י מינכן: בפזיזייכו, ובדפוס': בפחזיתייכו) קיימתו (שבת פח., ועוד).]

[4] [מן הארמ', עי' בהערה הקודמת.]

[5] [לא הֻצַּע כל פרוש מתקבל למקור המלה, ובאמת אין לה יסוד אחר אלא במקום המובא מפסר"ב. ור' מאיר אי"ש העיר שם למלה פוזלת, וז"ל: לא איתפריש לי והז"א פי' עיניה שורות מביטים לכאן ולכאן והיא מתחלפת פוזלת שאין העינים מסתכלים בשות אלא בחילוף פעם בזו ופעם בזו ורמז על הערוך ערך פליא. וז"ל הערוך שם בילמדנו ויקחו אליך פרה וכל שעה היא חויא ומפליא בעינא, שנראה שהיא היא המסופר כאן, עכ"ל. ואפשר להבין את המלה שנפלו (שם) כנפע' מן פלה, לשון הפליה לצד ואין יסוד לתקונו של בעל זרע אפרים שהגיה: שנפזלו, ולא לגרסת ד"ס: שכפילו, ושאפילו במקום פוזלת עקר הנוס' היה: פּוֹלֶת, מְפַלָּה את עיניה ואולם הנכון כנראה: זולפות, עי' פלבל, הערה.]

[1] היא המלה פזמא, פיזמא, בארמ' שבתו"ם, שלב החכמים גזורות מן ψαλμός ביונ', וכן רואים את הפעל פזם בארמ' כגזור מן השם; עי' קרויס, Lehnw. II עמ' 437. ואולם פ. פֶּרְלֶס בס' היובל לאריה שורץ עמ' 304 רואה כאן שרש שמי ומשוה לכוש' wâzêmâ שתרגומו hymnus ecclesiasticus.]

[2] [עי' צונץ, Synag. Poesie, עמ' 88 וכו'.]

[3] פזמון הוא הדבר שחוזרין לאומרו פעמים רבות וזה שבעלי לשון זה קוראים את האיש החוזר לשנות דבריו פעם אחר פעם וחוזר על הדבר פעמים רבות פזמאנאנא וכן הפזמון להיותו לעולם סובב וחוזר על כל בית ובית מבתי השיר קראוהו פזמון (תשובות ר"י מיגש קעד).

[הוראה זו של המלה פזמון נודעת בשירת יהודי תימן. בֶּכֶר בספרו Die Hebr. u. Arab. Poesie d. Juden Jemens מזכיר כתכונה מיוחדת של קבצי השירים של יהודי תימן את השמוש במלה פזמון כסימן מפריד בין המחרוזות בשירי אזור כבשירים אחרים אחרי כל מחרזת

אך שומרי חומותי בשנון שיסף עדי : refrain; burden
נחסף יוסף לאסף ליוסף. פזם נפלה עטרת ראשינו אוי נא לנו כי חטאנו, וכו' ופירק עבות גדיליה מסף גדליה. פזם על זה היה דוה לבינו על אלה חשכו עינינו וכו' (סדור רסע"ג, תיד–תיה, קינות). חיל אחז יפה כתרצה טולטל התמיד ולא נירצה. פז'. בתי בש' עש' בו נשור מל' בסס'[1]) מקום עיניו ולבו וכו' טולטלתי מלהתמיד יליל היללתי כבטל התמיד. פז'. בתמוז בשי עש' נש' דת מוס' עד יש' ספ' נב'[2]) (סס תיט–תכ).

פּזר[1]), ממנו התפזרות, *פזור, פזורה, פזר, פזר, פזר, פזרה, פזרון, פזרן, פזרנות.

פָּזַר, פ"י, בקל לא נמצא אלא בינ' פעו', פזורה, — עדר צאן פזור, שהצאן אינו במקום אחד יחד, אלא קצתו במקום אחד וקצתו במקום אחר, ; zerstreut dispersé; scattered : שה פזורה ישראל אריות הדיחו (ירמ' נ יז).—ובתו"מ על דברים אחרים: היו מחזירין אותה (את הקטרת) למכתשת פעמים בשנה בימות החמה פזורה שלא תתעפש בימות הגשמים צבורה כדי שלא תפוג ריחה (כריתי ו :). — ומ"ר: חביבין ישראל וכו' גלו לאדום שכינה עמהם וכו' וכשהן פזורין שכינה עמהם (ר' נתן, מד"ר במד' ז). — ואמר הפיטן: פזורימו תקבץ מעילם ומשנער בבוא לפניך תפלת הערער (ר"י אבן אביתור, ארשת ספתי, מעה"ס 13). הנה פזוריך בחילך חלו וברית שלומך יום ליום ישאלו (ר"מ זכות, מכודדיך, סחר' ח"ב לספרדים). — ואמר המשורר: אלי אסוף פזורה בין פרא ולביא האומר בגבורה לצולה חרבי (ראב"ע, אלי אסוף, איגר 135). הכי הוא אשר יצמיד משנאים והוא יפריד אהובים ואין בלתו מחבר פזורותיו (הוא, בסס אל, כהנא 196). — ובמליצה: יאסף כל פזורי המליצות ואיש מהם בלי נמלט ושרד (ר"י

פרט לאחרונה, או בשלמותה או בקצור (פז) או מחלקת לשני חלקים (פז מון). ועי' גם אידלזון־טורטשינר, שירי תימן, הקד'. ובעת נמצא שמוש זה בפיוטים הקדומים מימי הגאונים כמו בדגמאות המובאות כאן.]

[1]) [קצור: בתמוז בשבעה עשר בו נשור מלך במסבו.]

[2]) [קצור: בתמוז בשבעה עשר נשרפה דת מוסר עד ישועה מפיך נבושר.]

[3]) [[כמו בזר, עי"ש הערה.]]

חריזי, הקד' 1). — ובסהמ"א גם בינ' פוע', פּוֹזֵר, מ"ר פוזרין: בימות החמה פוזרין אותה (את הקטרת) כדי שלא תתעפש בימות הגשמים צוברין אותה כדי שלא יפיג ריחה (סדר רב עמרם השלם א, קסד). — ועבר: אל תשמחי אויבתי על שבר קרני כי נפלתי קמתי וויי עזרני חנה יאספני אלי אשר פזרני[1]) (סכרת ולא מיין, קינ' ת"ב).

— פע', פִּזֵּר, פִּזְּרָה, פִּזְּרוּ, מְפַזֵּר, תְּפַזְּרִי, יְפַזֵּר, — פִּזֵּר אנשים, עם וכדו', שׂמם לא יחד אלא במקומות רבים, zerstreuen; disperser; to scatter : ונשפטתי עמם שם על עמי ונחלתי אשר פזרו בגוים (יואל ד 3). אתה דכאת כחלל רהב בזרוע עזך פזרת איביך (תהל' פט יא). — ובתלמו': צדקה עשה הקב"ה בישראל שפזרן לבין האומות (ר' הושעיא, פסח' פז:).—ופזר דברים: כי אלהים פזר עצמות חנך (תהל' נג ו). הנתן שלג כצמר כפור כאפר יפזר (סס קמז יז).—ובתו"מ: הרוח שפזרה את העמרים אומדין אותה כמה לקט היא ראויה לעשות ונותן לעניים (פאה ה א). כוס שנפגם וכו' ר' שמעון אומר אם מפזר הוא את רוב המים טהור (כלים ל ג). פושעי ישראל בגופן פושעי אומות העולם בגופן יורדין לגיהנם וכו' ונעשין אפר והרוח זורה אותן ומפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים (תוספת' סנה' יג ד). לחבית שהיתה מליאי שמן כל מה שאתי נותן לתוכה מים היא מפזרת את השמן (ירוש' סבת א ז). היה רובה מצד אחד שאם תפזרנה ויש בה מיעוט אין נמדד עמה (סס ב"ב ז א). עשרה דברים קשים נבראו בעולם וכו' עבים קשים רוח מפזרתן רוח קשה גוף סובלו (ר"י, ב"ב י.). אדם מפזר עפר קב אחד אין מפזר אלא ד' אמות אבל משה נטל מלא ידו ופיזרו על כל ארץ מצרים (מד"ר שמות יא). — בהשא', פזר כסף וכדו', נתן הרבה: פזר נתן לאביונים (תהל' קיב ט). יש מפזר ונוסף עוד (משלי יא כד).—ובתו"מ: לא לחנם פיזר בן אלעשה את מעותיו אלא להראות בהן תספורת של ב"ג (נדר' נא.). מה יעשה אדם ויהיו לו בנים זכרים ר"א אומר יפזר מעותיו לעניים (ב"ב י:). למה זכה זבולן להקריב שלישי לפי שחיבב את התורה והרחיב ידיו לפזר ממונו לישכר כדי שלא יצטרך שבט יששכר לפרנס ולא יתבטל מלעסוק

[1]) [הנקוד פזרני, ואולי צ"ל פזרני.]

בתורה (מד"ר במד' יג). — ובסהמ"א: פזר לדלים תן בלב שמח (ר"ע פרלגסים, מתק ספתים, מק"ג 90). — *ובנגוד לכנס: בשעת המכנסין פזר ובשעת המפזרין כנס (הלל הזקן, תוספתי ברכי ז כד). ר' מפזרן (את ברכת האור והבשמים בהבדלה של מוצאי שבת) רבי חייא מכנסן (פסחי נד.). ידוע תדע כי גר יהיה זרעך ידוע שאני מפזרן תדע שאני מכנסן (מד"ר ברא' מד). — ובסהמ"א: זכר טבע ההמון בהתחברו עם המקמצים או עם המפזרים ואמר וכו' (פירוש משלי לרי זרחיה מברצלונה יג יא, הספר ג, 236). — במליצי פזרה האשה דרכיה לאנשים, זנתה עם אנשים הרבה: אך דעי עונך כי ביי' אלהיך פשעת ותפזרי את דרכיך לזרים תחת כל עץ רענן (ירמ' ג יג). — *פזר את הרגל, הלך לדרך בנגוד אל כנס את הרגל, לא הלך: בשעת הדבר בשעת מלחמה כנוס הרגל ובשעת רעבון פזר הרגל (מד"ר רות, סוף פרשי א). — וכן: אם מנעת עצמך מדבר מצוה וכו' אם פזרת רגליך על העני ועל המצות נתקיים עליך ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך (מס' ד"א ט). — "פזר הקול: והן שמונה שרים וכו' הראשון פז"ר הוא הקול יפזר (הורים הקורא, דרנבורג, 73).

— פע', מפזר, — עם מפזר בגוים, שאינו בארץ אחת כ"א בארצות רבות: ישנו עם אחד מפזר ומפרד בין העמים בכל מדינות מלכותך (אסת' ג ח). — ובתו"מ, גם על שאר דברים שפזרו אותם: עשר נטיעות מפוזרות בתוך בית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן עד ראש השנה (שביעי א ו). אלו מציאות שלו מצא פירות מפוזרין מעות מפוזרות וכו' (ב"מ ב א). אימתי בזמן שהוא גוש בקערה אבל אם היה מפוזר במדוכה טהור (ר' יהודה, טבול יום ב ג). כי מפוזרים אתה מקבץ ותועים עליך לשפוט (ירוש' ברכ' ד ג). ונמצא אדם ההוא מפוזר בין הארצות בלא טוב וברכה (אדר"נ מ). — ובנגוד למכנס, צבור, סמוך, מכון: ששער לבן מטמא במכונס ובמפוזר וכו' (נגעי ד ג). מצא פירות צבורין חייב להכריז מפוזרין אינו חייב להכריז (תוספת' ב"מ ב ו). שבעת ימים יכול בין סמוכים בין מפוזרים ת"ל ואחר תטהר אחר אחר לכולם (ספרא מצורע, פרק ט). ושלשת את גבול ארצך שלא יהיו מפוזרות אלא יהיו מכוונות בשתי שורות שבכרם (ספרי דבר' קפ).

מצא פירות ממורחין בשדה מכונסין אסורין משום גזל מפוזרין מותרין משום גזל (ירוש' מעשר' ג ג). שמביאין עצים מן המכונסין שבשדה ומן המפוזרין שבקרפף (שם ביצ' ד א). — ואמר הפיטן: צררונו ארבע מלכיות פזרנו בכל זויות (סדור רסע"ג, סמנ).

— נפע', נפזרו, — נפזרו דברים, שפזרום: נפזרו עצמינו לפי שאול (תהל' קמא ז).

— התפ', *התפזר, נתפזר, כמו נפע': עד שלא נמחקה המגילה אמרה איני שותה מגילתה נגנזת ומנחתת מתפזרת על הדשן וכו' נמחקה המגילה ואמרה טמאה אני המים נשפכין ומנחתה מתפזרת (סוט' ג ג). מי שזכה במחתה נטל מחתת הכסף ועלה לראש המזבח ופנה את הגחלים וכו' נתפזר ממנה כקב גחלים וכו' (תמיד ה ה). מי שזכה בקטורת היה נוטל את הבזך מתוך הכף ונותנו לאוהבו או לקרובו נתפזר ממנו לתוכו נותנו לו בחפניו (שם ו ג). היתה מרובעת ונעשית עגולה או ארוכה מבוצרת ונעשית מן הצד מכונסת ונתפזרה ובא השחין ונכנס בתוכה וכו' (נגעי א ה). פירות שנתפזרו מלקט אחד אחד ואוכל (תוספת' שבת עז ט). מי שנתפזרו לו מעותיו לבית עבודה זרה לא יהא שוחה לפניו ומלקט מפני שנראה כשוחה לעבודה זרה אבל הופך לאחוריו ומלקט (שם ע"ז ו ד). אובדות הן מתפזרות הן (ר' יוחנן, ירוש' ב"מ ג ח). נתפזר זרעו (של יוסף) ויצא לו בציפרני ידיו (ר' אבון ירוש' הוריות ב ה). נח כשיצא מן התבה הכישו ארי ושברו ובא לשמש מיטתו ונתפזר זרעו ונתכוות (ר' אליעזר בנו של ריה"ג, מד"ר ברא' לו). אם נוטל אדם ארנקי של מעות ונותן הפה למטה אין המעות מתפזרות (שם ויקר' יד). ישראל אעפ"י שנתפזרו בכל העולם עתידין לחזור (מדרי שה"ש, גרינהוט, מח:). — ואמר המשורר: בהגיעו לצוק לאחוריו דוחפו ומתגלגל לעצמו בו אות בהתפזר אבריו בי רוצת יי' בעמו (ראב"ע, אזכירה, אוגר. 233). — *נתפזרו העבים: מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה ונתנגבי' הארץ (ירוש' תעני' ג יא). פעם אחת נתקשרו שמים בעבים וכו' ונתפזרו העבים וזרחה החמה (ברכ' כז:). — ובסהמ"א: וכל זמן שלא נתפזרו העבים נפטר בברכה אחת נתפזרו בין ברק לברק ובין רעם לרעם צריך לחזור ולברך (טוא"ח ברכות, רכז). — "החבור נתפזר ובדו', התפשט בכל

הארץ: ומימות רבינו האיי לא קם כמוהו ונתפזר חבורו בקצוי האדמה (ר' מנחם בן ארח, הקד' לידה לדרך, טו.). — התפַזֵּר הקול וכדו': שנים עשר הוא פזר על התיבה כנזר מגביה וחוזר ובלשון מתפזר (דה"ט, 18). — נִתְפַּזְּרָה הנפש: ולכן אין ראוי בשום צד שיהיה בו שינוי צורה מכל צורותיו פן תתפזר נפש המחשב מצד השינוי ותנוד מן החפץ (ר' אהרן הלוי, ס' החינוך, מלוה רעה).

פַּזָּר, שות"ז, — מפזר לעניים, נדיב לב, ; freigebig(er) ; généreux ; liberal: ונבחר נדיבות מעשיר ופזור משוע (חסק ב עח).

פָּזֵר, ש"ז, מ"ר פזרים, פזרין, — שם אחד מטעמי הנגינה של המקרא שצורתו בקרן איל [1]: שנים עשר הוא פזר על התיבה כנזר (דה"ט, 18). נראה לי שזה אינו מן המנין וכו' כי לא נמנת אלא י"ג במסורת בטעם פזר ואח"כ ברוב ספרים ישנים ג"ב בדקתי והוא כפזר ויש גמגום ובמסר' אחרת לא נמנה זה מן הפזרים (מקורה ליהוסי ב יט). וחלקי הידיעה ג' והם פזר ותרים ותלשא וכו' ומיני הידיעה פזר וזרקא (ר"י מיוג, ג' ספרי דקדוק, הולא' נוט, 128). ואצלנו מלת הזאת בפזר ומלת מלכים בפסיק (ר"ש פינסקר, מבוא אל הנקוד האשורי, 25). — ואמר המשורר: גבר כיחש געיה יחשו אבן עלי ראשו כרמות פאזיר [2] (אלעזר הבבלי, הוצ' ברודי, מק"נ, ע' כח). — פָּזֵר גָּדוֹל, קרני פרה, שם לאחד הטעמים: פעם נקרא פזר סתם וכו' ופעם נקרא פזר גדול והיה בקרני חגבים (תורת הקורא, דרנבורג, 91). וכהשלושה מקומות מן הששה עשר בכל המקרא שבא בהם הפזר הגדול אצלנו מצאתי תחתיו וכו' (ר"ש פינסקר, מבוא אל הנקוד האשורי, 32). — ומ"ר: כמו שתראה בזמן שיהיה בפיסוק שנים שלשה פזרין יגבה קול הקוראים וישמע עד למרחוק (תורת הקורא, דרנבורג, 96). וטעם אלו הפזרין הגדולים אמרו לפי שיש בפסוקים אלה חווק ביותר ונגבהין יותר מדאי לכך נעשו פזרין גדולים (שם 92). אבל פחות מהמשנה הגדול שאחר השליש הוא פזר ואפילו לפני פזר אחיו נמצא עד שמונה פזרין רצופין (בן זאב, תל"ע, 362).

פְּזָרָה, ש"נ, — כמו פִּזּוּר, א) Zerstreuung; dispersion; scattering, ואמר הפיטן: וכמו חזקת אורתי אספת מנוף פְּזֻרָתִי לציון תמהר חזרתי כי אתה עזרתי (אור ישראל, זולת שבת אחר שבועות).

פִּזָּרוֹן, ש"ז, — כמו פְּזֻרָה, ואמר הפיטן: לזאת אכף ואספק כף ביום חמש פזרוני [1] (רסב"ג, טעם נאסר, סליח' לי"ז בתמוז). מאויבי אנקמה פזרוני גדע קרנות זרוני ומשפטיך יעזרוני (אל אמונה, סליח' ער"ה).

פַּזְרָן, ש"ז,—מי שרגיל לפזר את כספו, ; Verschwender ; prodigue; spendthrift: ועתה עלי לברר שאתה פזרן והס' ליטרו' הברחת מבתי לכן לא תאבה בתי ללכת אחריך (ר"מ מרוטנבורג, שערי תשובה ריט). הפזרן אחר הפזרנות (אורח' לדיקים, שער השקר, דף קג:). הפזרן יותר נקל לשוב ולהתרחק מלפזר מן הכילי להתחיל ליתן (רי"א מודינא, צמח לדיק טו). ופזרן גדול שהון עתיק לא יספיק לו (שו"ת חכם לבי א).

פַּזְרָנוּת, ש"נ, — מדת הפזרן, כמו פִּזּוּר ב), : Verschwendungssucht; prodigalité; wastefulness: הפזרן אחר הפזרנות (אורח' לדיקים, שער השקר, דף קג:).

א. **פַּח** [2], ש"ז, מ"ר פַּחִים, סמי' פַּחֵי, — כעין לוח דק של מתכת, טס של נחשת, זהב, וכדו', Blech, Platte; plaque; plate (of metal): וירקעו את פַּחֵי הזהב וקצץ פתילם לעשות בתוך התכלת ובתוך הארגמן ובתוך תולעת השני וכו' (שמות לט ג). את מחתות החטאים האלה בנפשתם (יקחו) ועשו אתם רקעי פַּחִים צפוי למזבח (במד' יז ג). — ובסהמ"א: שכן מנהג מרקעי פחים כשמניחין הטס על הסדן מכין תחלה בקורנס על הסדן כשמתחיל במלאכה (ר' חננאל, שבת קג:). — ואמר המשורר, בהשאלה: שמש נשאם על כנפיו על פני ארץ ועת כי נבקעו נבקעו פחי גשמים רקעם רוח ועב קצץ פתילים עד שאול נגעו (רסב"ג, עני שמקים, דוקס יט). בין מר ומתוק יעמד לבי

---

[1] [העריך (ערך פזר) כותב: פזרא פי' שבט וכן קורין לניקוד שזקוף כשבט פזר.]

[2] [מנקד: פָּאזִיר לשם החרוז בהתאם אל נָזִיר. הכונה: גבר שיחסו שפל כמתג שמתחת לאות, ועל ראשו כרמות קרן — ממעשי אשתו.]

[1] [יש מנקדים חֲמֵשׁ פְּזָרוֹנִי ובס"א: חָמֵשׁ פְּזָרוֹנִי.]

[2] [לא התברר מקורו.]

וחם רוש הנדד ודבש נשיקותיך אחרי דבריך בפחים רקעו אותו פתילים קצצו ידיך (ר"י הלוי, מה לך לביה, סעה"ס 92).

ב. **פח**[1], ש"ז, בהפי' פח, ונ"ר פחים, — מלכדת, כלי ללכד בו צפרים וכדו', Schlinge, Falle; piège, trappe; snare, trap: התפול צפור על פח הארץ ומוקש אין לה היעלה פח מן האדמה ולכוד לא ילכד (עמו' ג ה). הולך אחריה פתאם וכו' כמהר צפור אל פח ולא ידע כי בנפשו הוא (משלי ז כב–כג). כי גם לא ידע האדם את עתו כדגים שנאחזים במצודה רעה וכצפרים האחזות בפח כהם יוקשים בני האדם לעת רעה כשתפול עליהם פתאם (קהלי ט יב). — ולבני אדם: פחד ופחת ופח עליך יושב הארץ והיה הנס מקול הפחד יפל אל הפחת והעולה מתוך הפחת ילכד בפח (ישע' כד יז–יח). צנים פחים[2] בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם (משלי כב ה). כי שלח ברשת ברגלו ועל שבכה יתהלך יאחז בעקב פח יחזק עליו צמים טמון בארץ חבלו ומלכדתו עלי נתיב (איוב יח ח–י). על כן סביבותיך פחים ויבהלך פחד פתאם (שם כב י). — ובהרחבה, טמן פח לפלוני, יקש פח לפלוני, נתן פח לפלוני, עשה תחבולה להפילו, להביא עליו רעה: כי כרו שיחה ללכדני ופחים טמנו לרגלי (ירמ' יח כב). נתנו רשעים פח לי ומפקודיך לא תעיתי (תהל' קיט קי). נפשנו בצפור נמלטה מפח יוקשים הפח נשבר ואנחנו נמלטנו (שם קכד ז). טמנו גאים פח לי וחבלים פרשו רשת ליד מעגל מקשים שתו לי (שם קמ ו). שמרני מידי פח יקשו לי ומקשות פעלי און (שם קמא ט). בארח זו אהלך טמנו פח לי (שם קמב ד). — הצילו מפח יקשו לו: אמר ליי' מחסי ומצודתי אלהי אבטח בו כי הוא יצילך מפח יקוש מדבר הוות (תהל' צא ב–ג). — היה לפח לפלוני, גרם לפלוני שיכשל, שיפל, שתבוא עליו רעה: ידע תדעו כי לא יוסיף יי' אלהיכם להוריש את הגוים האלה מלפניכם והיו לכם לפח ולמוקש ולשוטט בצדיכם ולצננים בעיניכם עד אבדכם מעל האדמה הטובה הזאת (יהוש' כג יג). והיה למקדש[1] ולאבן נגף וכו' לפח ולמוקש ליושב ירושלים וכשלו בם רבים (ישע' ח יד–יה). יהי שלחנם לפניהם לפח ולשלומים למוקש (תהל' סט כג). — ובהשאלה במוסריות, היה לפלוני לפח, גרם לו שיכשל בעון, שיחטא, שיעוה דרכו: שמעו זאת הכהנים וכו' כי פח הייתם למצפה ורשת פרושה על תבור וכו' (הוש' ה א). נביא פח יקוש על כל דרכיו[2] (שם ט ח). — ואמר בן סירא: דע כי בין פחים תצעד ועל רשת תתהלך (ב"ס גני' ט' יג). — ובסהמ"א: הפח בחורים כולם ישימו את עצמם בפחי האדמה ובחורים (פוס' בדברי רש"י, ישע' מב כב). — ואמר הפיטן: עכרה וזעם נאפפו פחים לרגלם הוקפו צירים אחזום ונהדפו (ר' שמעון בר יצחק, (מי יש סוף, קרובי' ז פסח). אשר הרג רשע שר טבחים בדם כהן המקריב הזבחים וגם צדם כצפרים אל פחים (זכור ה', ערבי' ת"ב, ספרד'). — ואמר המשורר: ילדת לשנים עשר ירחים רוח בשומך בשיחים התוחים, וגם כסוחים פתרון כסוחים על כן סביבותיך פחים יהודי בן ששת, הקד' לתשו' תלמידי דונש). במה אתנחמה והוא יתנחמה להרגני ומה איחל כי כפח פעמי עזבו (ר"י הלוי, פני אדם, סעה"ס 91). נדדו ואינם והמכו בעוגם ורגלם בפח ודוגם יקושה (הוא, כדדו ואינם, שם 115). ופח ופחד חד בחד יתלבדו (הוא, אהה אדני, שם שם). ויהיו עיניך לפחי רעיוניך והצבת מוקשיך ולכדת נפשך (ראב"ע, אוכיחה בפי, איגר 206). כי אליך אל שבתי בתום ובור שמרני מפח הציבו גוי גבור (הוא, ובכן ה' קראתיך, שם 252). מה אעשה אני בדבריה העין אנוש לבבו תוכח היא היתה לפח (הוא, שמש ביום, כהנא א 49). ונאחז בפח תבל ונשקע ברב הבל (הוא, בשם אל, שם 200). נלכד בפח התאוה שבר מוקשך ומפח נפשך הצל (ר"י חריזי, הענק[3], בשפ' זכרון להרכבי). מחצני וגם פרש לרגלי פח וגם רשת וגם הורה ברואותיו בלא חצים ולא קשת (ד"ה של יהודי מצרים וא"י, יעקב מן, ב, 21).

---

[1]) [כן בסור' פחא ובערבי פח' a), וכן כנראה באשור' פח.]

[2]) [לשמוש הבטוי צנים פחים בתו"מ ובסהמ"א עי' ד. פח.]

a) فخ

---

[1]) כפול מן ולמוקש למטה.

[2]) [המחבר הבין את הפסוק כפרוש הראב"ע: נביא השקר הוא פח יקוש וכו'.]

[3]) ספק אם הוא לר"י חריזי, עכ"פ הוא מאותו זמן.

ג. **פַּח**, ש"ז, מ"ר פַּחִים, — כְּמוֹ פֶּחָם: יַמְטֵר עַל רְשָׁעִים פַּחִים [1]) אֵשׁ וְגָפְרִית וְרוּחַ זִלְעָפוֹת מְנָת כּוֹסָם (תהל' יא ו). — ואמר הפיטן: יקוד אור הנגחל עוד מ ה פ ח י ם (מחז' ויטרי 450). יה בראות בִּנְתמַלֵּא סְפָקָם פ ח י ם וְרוּחַ זִלְעָפוֹת השיקם (ר' שמעון בר יצחק, אמכו לאלהים אדירים, קרוב' ז פסח).

ד. ***פַּח**, תוס"ז, מ"ר פַּחִים, — כְּמוֹ נוֹפֵחַ, בשמוש בבטוי צִנִּים פַּחִים [2]): הכל בידי שמים חוץ מצנים פ ח י ם [3]) (כתוב' ל., וכן ב"מ קז:, ב"ב קמד:). — ובסהמ"א: אם תבא ר"ה יום ב יהיו צנים פ ח י ם והזרעים יהיו טובים (ר' יהודה אלברצלוני, ספ' סימני הרעמים והתקופות, כ"י ביהמ"ד ססטר). ואשב תחת אחד השיחים להמציא רפואה לצנים פ ח י ם והנה איש ראיתיו מרחוק הולך לתומו לבלי חוק (ר"ז אלנ'אהרי, ספר המוסר, מטמוני מחברים, כ). — ואמר המשורר: השמר מצנים פ ח י ם כי זה לך ספיד יום פדיון (עמנו', מחב' כג, 181).

א. ***פַּח**, ש"ז, מ"ר סמ' פַּחֵי [4]), — פַּחֵי נֶפֶשׁ, כמו מַפַּח נפש: הלכו ב פ ח י נפש (מדרש תנאים, הופמן דבר' לא יד). בראשונה היה אדם עולה לירושלים לדין עם חבירו והיה הדיין אומר לו בקע לי שני בקעיות עצים מלא לי שתי חביות של מים והיו יציאותיו כלין והיה יוצא משם ב פ ח י נפש (ר' יוחנן, פסיק'

---

[1]) ראב"ע: אבנים בוערות. [רש"י: לשון פחמים, וכן בפשי. ובמד"ר (ברא"ש נא) פרשו גם כמו ב. פַּח: גומרין ומצדדין. וריב"ג פרש כמו א. פַּח: אבני אש דמה אותם למתכת.]

[2]) [מלשון הכתוב במשלי כב ה, שהובא בערך ב. פַּח.]

[3]) [פרש רגמ"ה (ב"ב קמד:): הצנה ה נ ו פ ח ת. וכן רש"י בב"ם: קור ה נ ו פ ח, ובע"ז ג:, פרש וז"ל: צנים צנה פ ח י ם חולה הבא על ידי חום כמו עד שיפות היום, ע"כ. ובכתובי ל., פרש: קור וחום וכן מביא רשב"ם בב"ב והתוספי בע"ז ג:, והם גוזרים אותו מן ג. פַּח. והרשב"ם בעצמו (ב"ב שם) מפרש כמו ב. פַּח.]

[4]) [מ. צ. סגל מנמק פַּחֵי במאמרו בלשוננו ט, עמ' 45—46 בנגוד למנקדים פְּחִי ביחיד או פַּחֵי מן פ ח ת. אמנם נמצא בספרים הנקוד פַּחֵי. אין לדעת אם נבנה השם על פי שרש ופעל חי או בקצור של מַפְּחֵי נפש, ואז יש לנקד פְּחֵי, ושרשו נ פ ח, כמו הקצורים קִיחָה, גִישָׁה במקום לְקִיחָה, נְגִישָׁה.]

דר"כ, בובר, קכג.). שסופכם לילך ב פ ח י נפש בראשונים (תנחו' בלק ע). — ובסהמ"א: אז הלכו כלם ב פ ח י נפש ומן המעלילים עשו שפטים (ר"ם ויגנא, שבט יהודה, הנוכר, 49). שבחולי זה (מרה שחורה) יפסד הדמיון והכח המחשב ויקרה לו הצער והדאגה ופחד וירעד ויגעש ב פ ח י נפש (ר"י אברבנאל, פרוש ש"א יו, וכוח הסרה). התרעמת א' והקפידה כל כך על שהוא ית' התחיל לבראת עולמו בב' רק עמדה לה מרחוק ב פ ח י נפש ושתקה (פענח רזא עפ"ת, בראש', ג.). — וצרוף **פַּחֵי מַפָּח, ואמר הפיטן: מנת כוסם פ ח י מַפַּח הגשימם (ר' שלמה, אני יום, קלימ' יום ג).

ב. **פַּח** [1]) ש"ז — יקוש, הטומן פחים, Fallensteller; trappeur, trapper. ואמר המשורר: זמן לכסיל מרום יקרא כסיל עש לעש בגד ו פ ח תחתיו פחתים ותחת בן נמלים בן נמרים ותחת בן פחותים בר פחתים [2]) (ידע' הפניני, שירי ברכה, מק"נ, 8).

פחד [3]), ממנו פָּחַד, א. פַּחַד, פַּחְדָּה, **פַּחְדָן, *פַּחְדוּת **פַּחְדִּי, **פִּחְדֵּן, **פַּחְדָנוּת, **פִּחוּד, *פְּחִידָה.

פָּחַד, פ"ע, פָּחַדְתָּ, פָּחַדְתִּי, פָּחֲדוּ, פָּחָדוּ, אֶפְחַד, ־חַד, תִּפְחַד, יִפְחַד, תִּפְחֲדוּ, יִפְחֲדוּ ־חָדוּ, — פחד האדם מפני דבר, היה לו פַּחַד, ירא, נבהל, sich fürchten; craindre, avoir peur; to fear, to be afraid: והיו חייך תלאים לך מנגד ופָחַדְתָּ לילה ויומם ולא תאמין בחייך וכו' מפחד לבבך אשר תִּפְחָד (דבר' כח סו—סז). הנה אל ישועתי אבטח ולא אֶפְחָד (ישע' יב ב). ביום ההוא יהיה מצרים כנשים והרד ופָחַד מפני תנופת יד יי' צבאות וכו' כל אשר יזכיר אתה אליו יִפְחָד (שם יט יו—יז). פָּחֲדוּ בציון חטאים אחזה רעדה חנפים (שם לג יד). אל תִּפְחֲדוּ ואל תרהו הלא מאז השמעתיך (שם מד ח). כלם יעמדו יִפְחֲדוּ יבשו יחד (שם' שם יא). ופָחֲדוּ (הגוים) ורגזו על כל הטובה ועל כל השלום אשר אנכי עשה לה (ירמ' לג ט). ולא פָחֲדוּ ולא קרעו

---

[1]) [נגזר מן ב. פַּח.]

[2]) [פרושו: הזמן משפיל ומרים, קורא לְכסיל השמים (להכוכב) כסיל ובער, ולעמת זה הוא קורא עָשׁ במשמ' עַיִשׁ (כוכב) לעש־הבגד הבזוי; הוא גורם שהיקוש השם פחים נוקש בפחתים הטמונים תחת רגליו; הוא הופך את הנמלה לנמר ואת בן השפלים והפחותים לבן הגדולים (עי' ערך פַּחָה).]

[3]) [[גם בארמ' היהודית.]] [ועי' א. פַּחַד, הערה.]

את בגדיהם המלך וכל עבדיו השמעים את כל הדברים האלה (ברוך, שם לו כד). שם פחדו פחד כי אלהים בדור צדיק (תהל' יד ה). שם פחדו פחד לא היה פחד (שם נג ה). יי' מעוז חיי ממי אפחד (שם כז א). וינחם לבטח ולא פחדו ואת איביהם כסה הים (שם עח נג). שרים רדפוני חנם ומדברך פחד לבי (שם קיט קסא). כי פחד פחדתי ויאתיני ואשר יגרתי יבא לי (איוב ג כה). על כן מפניו אבהל אתבונן ואפחד ממנו (שם יג יה). ויהי כשמעם את כל הדברים האלה פחדו איש אל רעהו (ברוך, ירמ' לו יו).—ובסהמ"א: אבל אחרי כן פ ח ד ת פחד לא היה פחד באמרך יתכן להיות (להג) מגורת הגה (דונש על מנחם, ולהג הרבה, 74). ודברי אשר יאמר כי אסור עשות שם לדבר מחמת שהוא פ ו ח ד משיהא שיחות בדין דבריו בטלים (יעקב בן שמעון, ספר העריות לישוע בן יהודה הקראי, LFDWDJ, Bericht 18, עמ' XVII). — ואמר הפיטן: פ ו ח ד סנדלפון לצד דופן ידפון למלך מלכי המלכים (אמתי, ארלים ומלאכים, אמן לשמ"ע). פ ח ו ד תפחדו בהזכרתו ליראה אותו ואל תניבוהו עזות (רי"ל בר לאון, אזהרות, מ:). פ ח ד והתירא מן החכמים ומצותם תהיה לך חמודה (שם כג.). הקץ לראות שמיו וכו' ו פ ח ד מפני אימיו (ישן אל תרדם, סליח' אשמ' יו"כ, ארם לונה). — ואמר המשורר: משכיל אשר אזן וחקר את שירו ומכל האנוש פ ח ד (רמב"ע, תרשיש י, 90). ויהי האנשים על שחק השר תמהים למבראשונה היו עליו פ ו ח ד י ם ורוהים (עמנואל, מחב' יד). — וביני' פעו', *פחוד, נק' פחודה, מ"ר פחודים, פחודי: בלשת שנכנסה בעיר בשעת שלום חביות פתוחות אסורות סתומות מותרות בשעת מלחמה אלו ואלו מותרות שאין פנאי לנסך שכיון שפ ח ו ד י ם הם אין מנסכין (והזהיר, ויקרי סה). עמדו לפניו יראים פ ח ו ד י ם בשלום (יוסף בן אברהם הכהן, JQR. NS. 1914, עמ' 629). — ואמר הפיטן: פ ח ו ד י פלאיך יפצחו בקול (ר"א הקליר, אדירי איומה, שחרי א' ר"ה). פ ח ו ד י ם הם מכל צרות ממחרפיהם וממגדפיהם נא אל תעזבם וכו' (ספטיה, ישראל נושע, סלי' לתעני' אמפי). — ואמר המשורר: דברים נמצאו כצל לעבד ובגאל לאנשי עיר לבודה וכמטר עלי ארץ צמאה וכשלום עלי נפש פ ח ו ד ה (ר"ש הנגיד, ברודי, 103). — ואמר המקונן: והרעות אשר אנו בהם שקועים לילה ויומם פ ח ו ד י ם (ד"ה של יהודי מצרים וא"י, יעקב מן, ג, 120).

— פחד הלב, התרגש מלב שמחה וכדו': אז תראי ונהרת ופחד ורחב לבבך כי יהפך עליך המון ים חיל גוים יבאו לך (ישע' ס ה). — ואמר המליץ: ולב עבן פ ח ד ורחב (מפו, אהבת ציון ג). — פחד אל פלוני, חש ופנה אליו: ובקשו את יי' אלהיהם ואת דויד מלכם ופחדו אל יי' ואל טובו באחרית הימים (הושי ג ה). אל יי' אלהינו יפחדו ויראו ממך (מיכ' ז יז) [1].

— פע', פחד, מפחד, תפחד,—כמו קל: ותשכח יי' עשך נוטה שמים ויסד ארץ ותפחד תמיד כל היום מפני חמת המציק (ישע' נא יג). אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה (משלי כח יד). — ובסהמ"א: ואמר קצת החסידים לתלמידיו אילו לא היו לכם עוונות הייתי מ פ ח ד עליכם ממה שהוא גדול מן העוונות (ר"י א"ת, חו"ה, עבודת האלהים ז). — ואמר המשורר: מחץ לשון הנבונים משכיל י פ ח ד ויחת (רמב"ע, תרשיש, מעה"ם 75). ועי' ב. פחר.

— הפע', הפחיד, — הפחיד את פלוני, גרם לו שיפחד, erschrecken; effrayer; to frighten: פחד קראני ורעדה ורב עצמותי הפחיד (איוב ד יד). — ובתו"מ: פחדכם ומוראכם הרי אם מ פ ח י ד י ם הם יראים אלא פחדכם על הקרובים ומוראכם על הרחוקים (ספרי דבר' כג). משמים נשקפה הומית בירכתי ביתה מ פ ח ד ת כל בעלי כנפים (בר קפרא, ירוש' מו"ק ג ח). משל לתינוק שסרח ולקה ברצועה וכשמבקשין ל ה פ ח י ד ו מזכירין לו הרצועה שלקה בו (מד"ר במד' עז).

— נפע', בינ' *נפחד, — כמו פוחד, פחוד בקל: ובעת ההיא היתה אסתר נ פ ח ד ת מאד מפני הרעה אשר צמחה בישראל (מד"ר אסת', ותאמר אסתר להתך). — ובסהמ"א: תמצא כי בעת הנבואה היה גוף הנביאים נ פ ח ד ומזדעזע (ר"י גיקטיליה, שערי אורה, מכעובה, לא). כי בעלי המרה השחורה הם נ פ ח ד י ם מבני אדם ומתרחקים מהם ואינם שמחים כלל (ר' זרחיה מברצלונה, פרוש משלי יד י, המחר ב, 238).

— פע', *פחד, בינ' מפחד, מפוחד, א) כמו פחוד, נפחד בקל ובנפע': וישבתם לבטח ולא מפוזרים ולא מ פ ו ח ד י ם עליה ולא גולים (ספרא בהר, ויק, פרק ד). —ובסהמ"א: והוא השבט שאמר שאין שבט אלא עוז וממשלה ולפיכך מגורי ו מ פ ו ח ד י אל חרב

---

[1] [עי' גם ב. פחר, הערה.]

יהיו שאר הגוים את עמי ואין להם לשוש ולשמות עליהם (ר"א מבלגנלי, פרוש יחזק' כח יז). מאימתו ורוממותו יראו חזקים ממשברי לב שיגיעום מיראתם ממנו ינתקו דרך נקביהם כמנהג המפוחדים פחד חזק (רלב"ג, איוב סוף מא). ויחשוב וידמה נגד עיניו שאם יעשה העבירה מאבד כל זה והולך ערום ויחף וכו' בהול ומפוחד שסוי ונרמס (ר' אליהו הכהן, שבט מוסר יג).—ב) "מי שמפחדים מפניו, יראים אותו: וכיראתך עברתך כשם שאתה יראוי ומפוחד כך יש להתירא ולהתפחד מעברתך (רש"י, תענ' ה.). — וברפואה, במשמ' איֹם ומסֻכן: והאדום הדמיי (מהשתן) יתר בטוח מן האדום הכרכומי והאדום הכרכומי ג"כ איננו כ"כ מפוחד אם תהי' האדומה נחה ומפוחד אם תהי' נעה (קאנון א ב ג, כלל ב בסמן ב). כי העת היותר מפוחד מהפרי שיפל הוא בעת התחלת הראותן ואם יהיה מזולת יהיה חומם ממה שיטה לרחם ליחה חדה יפוחד ממנה וכו' (שם ג כא ב י). ומהנהגתם ג"כ שמיר' מה שראוי שישמר ממין מחלת' לנגד במה שיבטח ממנו כמו בעלי הכרסם ראוי שיפוחד עליהם מנהירות החזה (שם ד ב א קא). עכוב הדפק או חולשתו או קטנו כל אחד מאלו כשיהי' בתכלית אשר אין אחריו תכלית הנה הוא מפוחד מאד ובעליו על צער גדול תמידי (פרקי משה ד י). והמין הא' תקרא קדחת יומית לפי שלא תתמיד רק יום אחד וכו' ותתרפא במעט זמן אלא שיפוחד שלא תסתבך במין הב' (ר' משה אלבילדה, רלאם' דעת ה א, עה:).

— התפ', *הִתְפַּחֵד, — כמו הקל, פָּחַד, בא בפחד : erschrecken; s'effrayer; to be frightened ובזמן שאין אדם עונתן ובני ביתו קפדנין והלך לו למדינת הים וכו' לבו מתפחד עליו ודעתו אינה מיושבת במקומו עד שעה שיחזור (אדר"נ ז). לפי שהיה אבינו אברהם מתפחד ואומר תאמר אותן אוכלוסין שהרגתי שהיה בהם צדיק אחד וירא שמים אחד (ר' לוי, מד"ר ברא' מד). עמד אחד ותפשו (לארכיליסטס) אמר המלך שמרו שניהם עד הבוקר והיה זה מתפחד וזה מתפחד זה מתפחד לומר אי זו פריקופי המלך נותן לי וזה מתפחד ואומר אי זה דין המלך דן אותי, כך לעתיד לבא ישראל מתפחדים ואומות העולם מתפחדים ישראל מתפחדים ופחדו אל יי' ואל טובו באחרים הימים ואומות העולם מתפחדים פחדו בציון חטאים (ר' יהודה בר' סימון, שם מח). בשעת הדין הכל נושאי' ונותנין בהלכה להוציא את הדין לאמתו והיו רואין כאלו חרב מונחת להן בין ירכותיהן וגיהנם פתוחה לפניהם הוי מפחד בלילו' היו מתפחדין היאך להוציא את המעשה כדי להנצל מדינה של גיהנם (ר' יוסי, שם במד, יא). עד שלא יחטא אדם נותנין לו אימה ויראה והבריות מתפחדין ממנו, כיון שהוא חוטא נותנין עליו אימה ויראה ומתפחד הוא מאחרים (שם סה"ם, הכה מטמו).—ובסהמ"א: אדם אם יראה בריאה חיה או עוף או תנין או כל מראה דמות שלא היה נהוג ומנוסה לראות ורואהו פתאום מיד מתבהל ומתפחד ותקצר נפשו למות וכו' אלא אפילו הדבור שהיה מדבר עמהם היה בענוה ובדרך דבור של בני אדם שלא יתבהלו ויתפחדו מפניו, אדם וחוה בעת ששמעו את קול ה' מתהלך בגן לרוח היום נתבהלו ונתפחדו מאד ונתחבאו מלפניו (ר' שבתי דונולו, חכמוני, ס' יצירה ורשה, קב:). שבטחו על רוב טובתם ושלוותם לבייש בר קמצא ולעמוד על בת קיסר והיה להם לפחד ולדאג מן הפורעניות ולא דמי לאדם המתפחד בחנם (תוס' גיטין נה:, ד"ה אשרי). אני עתה כמו חבצלת שהיא בשרון שהוא מקום מישור כל אדם ישיגנה וכשושנה בעמק רגל תרמסנה ואני מתפחדת (ראב"ע, שה"ש ב א, פעם ג). שיהיה לבו של אדם מתפחד עליו בכל יום ויאמר אוי לי שמא תהא עלי פורענות היום ושמא למחר ונמצא מתפחד בכל יום (ר"י בן יהודה, ספר מוסר א ז).

א. פַּחַד, ס"ז, פַּחְדְּךָ, פַּחְדְּכֶם, פַּחְדּוֹ, פַּחְדָּם, מ"ל "פְּחָדִים, — א) כמו מוֹרָא רגש של מורא ובהלה וכדו'[1], Furcht, Schrecken; frayeur; fear: תפל עליהם אימתה ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן (שמות טו טז). היום הזה אחל תת פחדך ויראתך על פני כל

[1]) בעצם הדבר קול שאון הגורם בהלה גדולה. [ואמנם אפשר ששם זה במשמ' יראה ופחד, והפעל פָּחַד הנגזר ממנו אינם בעיקר אלא ב. פַּחַד במשמ' ירך ושוק, והוראת היראה נולדה במלה בקצור מתוך צרוף כגון מעידת פחד (רעידת שוק וירך), כשם שקבלו גם שמות אברים אחרים הוראות מפשטות מתוך קצורים דומים: רחמים (בעקר: רֶחֶם, בטן, מעים) מתוך המית רחמים (על כן המו מעי), אַף במשמ' הכעס מתוך חרון אף, וכדו'.]

העמים תחת כל השמים אשר ישמעון שמעך ורגזו וחלו מפניך (דבר' ב כה). בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בקר מפחד לבבך אשר תפחד וממראה עיניך אשר תראה (שם כח סז). וישלח בכל גבול ישראל ביד המלאכים לאמר אשר איננו יוצא אחרי שאול ואחר שמואל כה יעשה לבקרו ויפל פחד יי׳ על העם ויצא כאיש אחד (ש״א יא ז). בוא בצור והטמן בעפר מפני פחד יי׳ ומהדר גאונו (ישע׳ ב י). פחד ופחת ופח עליך ישב הארץ והיה הנס מקול הפחד יפל אל הפחת (שם כד יז–יח). קול חרדה שמענו פחד ואין שלום שאלו נא וראו אם ילד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה ונהפכו כל פנים לירקון (ירמי׳ ל ה). כלם אחזי חרב מלמדי מלחמה איש חרבו על ירכו מפחד בלילות (שה״ש ג ח). פחד ופחת היה לנו השאת והשבר (איכ׳ ג מז). מכל צררי הייתי חרפה ולשכני מאד ופחד למידעי ראי בחוץ נדדו ממני (תהל׳ לא יב). אין פחד אלהים לנגד עיניו (שם לו ב). שמע אלהים קולי בשיחי מפחד אויב תצר חיי (שם סד ב). לא תירא מפחד לילה מחץ יעוף יומם (שם לא ה). שמח מצרים בצאתם כי נפל פחדם עליהם (שם קה לח). ושמע לי ישכן בטח ושאנן מפחד רעה (משלי א לג). אל תירא מפחד פתאם ומשאת רשעים כי תבא (שם ג כה). בשעפים מחזיונות לילה בנפל תרדמה על אנשים פחד קראני ורעדה ורב עצמותי הפחיד (איוב ד יג–יד). הלא שאתו תבעת אתכם ופחדו יפל עליכם (שם יג יא). קול פחדים באזניו בשלום שודד יבואנו (שם טו כא). בתיהם שלום מפחד ולא שבט אלוה עליהם (שם כא ט). על כן סביבותיך פחים ויבהלך פחד פתאם (שם כב י). המשל ופחד עמו עשה שלום במרומיו (שם כה ב). כי פחד אלי איד אל ומשאתו לא אוכל (שם לא כג). הקשיח בניה ללא לה לריק יגיעה בלי פחד (שם לט יו). ישחק לפחד ולא יחת ולא ישוב מפני חרב (שם שם כב). ורבים מעמי הארץ מתיהדים כי נפל פחד היהודים עליהם (אסתי ח יז). ואיש לא עמד בפניהם כי נפל פחדם על כל העמים (שם ט ב). ויצא שם דויד בכל הארצות ויי׳ נתן את פחדו על כל הגוים (דהי״א יד יז). ויכו את כל הערים סביבות גרר כי היה פחד יי׳ עליהם (דהי״ב יד יג). ויהי פחד יי׳ על כל ממלכות הארצות אשר סביבות יהודה ולא נלחמו עם יהושפט (שם יז י). — ודבר שהאדם ירא פן יבוא: גם אני באידכם אשחק אלעג בבא פחדכם בבא כשואה פחדכם ואידכם כסופה יאתה (משלי א כו–כז). — ובתו״מ: גוף קשה פחד שוברו פחד קשה יין מפיגו (ב״ב י.). והנה רעש גדול וחזק ובהלה על הארץ ופחד ורעד לכל יושביה והנה שני תנינים גדולים ויריעו זה לקראת זה ויערכו מלחמה (מד״ר אסתי, ויגד לו מרדכי). — ובסהמ״א: מנהג בני אדם כשיש להן פחד לשום ידו על לחייו (ערוך, ערך פג). והפחד הוא בהיותו ירא פן יקראנו פגע אך לא הגיע לגבול הדאגה עליו (ר״י מוסקטו, קול יהודה לכוזרי ב לס). ועוד כתב שהיא באה ומתעצמת באדם מפני היותו שכור בקניני עוה״ז וחמודותיו אשר בהפקדם וחסרונם או מפני פחד איבודם כל ימיו מכאובים (רי״א מודינא, צמח צדיק ע). — ואמר הפיטן: והדובר סרה בשם עבודה זרה ובעל אוב לזרה וידעוני שקרים ונפש רוצחת לפחד ופחת ועם עיר נדחת בחרב נדקרים (רסב״ג, אזהרות). — ואמר המשורר: לאמים יחפזון ועמים ירגזון לפחדו ירזון בנפשם גבורים (דונש, דעה לבני, סעה״ש 4). דרשה נשמה דבק בבסאך כי דמתה אל כרוב ומלאך ואענה נא בפחדי אך תטהרי בבכי ואיומים שבע פעמים (ר״י הלוי, מודים לך, סעה״ש 103). — ובמ״ר: ועל כן כשיהיה אדם גוצר דרך משל שיהיה ענינו להקדים אל הפחדים כמו ענין הארי ולא ימנעהו מזה מונע תהיה קדימתו אל הפחדים יותר משובו לאחור מהם (כס״ע פלקירא, ראשית חכמה, 68). וברב פחדים מחטא ואשמה ישבים ושקדים על דת תמימה (אבון, עז אל מעידים, סעה״ש 63). אם לא תאמינו בנו לא נאמינו והפחדים עליהם ישענו (עמנואל, מחב׳ כח, 228). אשר שמו לשונם כחרבות ושפתותם כמו חצים שנונים ודתותם שלמות מפחדים ולא שבט עלי כסלם נבונים (ד״ה של יהודי מלכים וא״י, יעקב מן, ב, 77). זכור כי פעלו תשגיא ותחת בהערימו בתתו קול פחדיו (שם שם 269). בענין היראות והפחדים שאדם מתירא ומתפחד ע״פ הרוב מכמה דברים או מבני אדם שאינם יכולים להזיק לו כלל (מגיד סיחות, סיחות הר״נ, פה). — ב) כנוי לאלהים. Gottheit; divinité; deity: לולי אלהי אבי אלהי אברהם ופחד יצחק היה לי כי עתה ריקם שלחתני (בראש׳ לא מב). וישבע יעקב בפחד[1]

---

[1]) ואולי ב. פחד?

אביו יצחק (שם שם נג). — ובתפלה: עננו אלהי אבותינו עננו עננו פחד יצחק עננו עננו אביר יעקב עננו (סליחות).

ב. **פַּחַד** [1], ש"ז, מ"ר כנ' פַּחֲדָיו, — יָרֵךְ, ; Schenkel ; jambe, cuisse ; thigh : הנה נא כחו (של הבהמות) במתניו ואונו בשרירי בטנו יחפץ זנבו כמו ארז גידי פחדו [2] ישרגו (איוב מ יו–יז).—ובסהמ"א: כשבר פחד הירך, אם ישבר פחד הירך יצטרך למתיחה חזקה ואמיצה (קאנון ד ה ג יד). וראוי שיונח בין שני הפחדים אז כמו כדור מעץ (שם שם). אין הכהן זקוק לבקש תחת אצילי ידיו של נגוע או בין פחדיו וכו׳ שמא יש שם נגע (סמ"ג, מ"ע רלד). ואשר היו דדיהם סמוך לפחדים וכו׳ (רשב"ל דורן, מגן אבות, חלק יעקב ד, סג.). — ואמר המשורר: כנור דמות פעם ליד פחד בלי שוק דבקו יחד ולא נתחו (רמב"ע, את קדמו, סעה"ש 65). כי מאמר מאין ענין כמו רגל בלי פחד (הוא, תרשיש, י, 90).

פַּחְדָּה, ״פַּחְדָה, ש"נ, כמו פַּחַד, ; Furcht, Schrecken ; peur ; fear : תיסרך רעתך ומשובתיך תוכחך ודעי וראי כי רע ומר עזבך את יי׳ אלהיך ולא פַחְדָּתִי אליך נאם אדני יי׳ צבאות (ירמ׳ ב יט). — ובתו"מ: פחדתו של מלאך המות נתן בלבם (ר׳ יוחנן, מד"ר קהלי, את הכל עשה). — ובסהמ"א: ורמזה אליהוא כי השם ית׳ היה משים פחדתו ויראתו בלב איוב כדי שיתעורר בתשובה לקצת עבירות שבידו (אוהב משפט ומשפט לדק לאיוב, כו :). — ואמר הפיטן: נפלה זעות פַּחְדָה על עם לשושן דמה בעת נספה אלעזר בן דמה (קליר׳ לת"ב, זכור תבוסת, סדור רסע"ג שכט). עליון בשמעו דבריהם אשר אז נדברו פחדותם אשר פחדו שר כי גברו (רסע"ג, אתה מרכבות קדש על עשה"ד, שם שפח). ועל כן גר תם וגדלו פחדותיו (ר׳ שמואל יזכה, יולי וילא, שרידי מהגניי, מ"ל וייס, 69).

״פַּחְדוֹן, ש"ז, — כמו פַּחַד: מי נחלתי ישמע דברי חוזי ואל אל נביא שקר מפחדוני מה לתבן את הבר אמר יי׳ (אזהרות לרסע"ג, סדור רסע"ג, ר).

[1]) בערב׳ פח׳ד׳ a) [סור׳ פוחדא. עי׳ א. פַּחַד.]

[2]) פַּחֲדָיו, קרי.

a) فخذ

***פַּחְדוּת**, ש"נ, — כמו פַּחַד: ותכם עליהם הם (עדת קרח) אבדו ולא פחדותם שנעשו תחתיהן שרי אלפים ושרי מאות (מד"ר במד׳ יח).

״פַּחְדִּי, ת"ז, נק׳ פַּחְדִּית, פחדיות, — נורא ואים, Schrecklich ; terrible : קדחת יום פחדיית הנה תקרה מהפחד קדחת על דרך מה שתקרה מהיגון (קאנון ד א כב).

״פַּחְדָן, ת"ז, — מי שדרכו לפחד תמיד, ; furchtsam ; craintif ; timorous : וכשרצה לעשות הגבורה הגדולה ההיא בקש (יונתן) לדעת אם הם אמיצי לב או פחדנים (ר"י אברבנאל, פרוש התורה, חיי שרה, ויאמר ה׳ אלהי אדני). ונמצא כתוב כי המלך דיאוגייניס היה פחדן שבאנשים ומרוב פחדו ומורך לבבו לא היה שלו ולא שקט מימיו (ר"א מודינא, צמח לדיק כז). כמו אנשי המס וכן אשר ימצאום חלוף מה שיקוו הם לעולם פחדנים ובעלי השררה והממשלה הם מפחידים וכו׳ ואחר התבאר שהפחדנים הם אלו התחייב מזה שאשר יחשבו שלא תאונה אליהם רעה הם בריאי הגופות נעימי התכונות (ר"י מסיר ליאון, נופת צופים, 120).—ואמר המשורר: ולמה הפחדנין ירעשו אבריהם (ראב"ע, שאלות, כהנא ב 29). — ולנקי׳ פַּחְדָנִית: ראיתי דמעת האמת וקולה כאוב שפל מארץ תדבר לפניה מצאנוה לא פחדנית ולא בישנית (ר׳ אבא מרי, מנח׳ קנא׳, מכתב עו). כי אין ראוי לאמת שתהיה בישנית ולא פחדנית (ר"י אנטולי, מלמד התלמידים קנז.).

״פַּחְדָנוּת, ש"נ, — תכונת הפַּחְדָן, ; Furchtsamkeit ; timidité ; timidity, רגיל בדבור העברי ובספרות.

א. **פֶּחָה** [1], ש"ז, סמי׳ פַּחַת, כנ׳ פֶּחָתֶךָ, מ"ר פַּחוֹת, פַּחְוֹות כנ׳ פַּחוֹתֶיהָ, — כנוי ארמי ובבלי לשר מושל על אחת המדינות בשם המלך, ; Statthalter ; gouverneur ; governor : לבד מאנשי התרים ומסחר הרכלים וכל מלכי הערב ופַחוֹת הארץ (מ"א י יה). ועבדי מלך ארם אמרו אליו וכו׳ הסר המלכים איש ממקומו ושים פַּחוֹת תחתיהם (שם כ כג–כד). ואיך תשיב את פני פַּחַת אחד עבדי אדני הקטנים (ישע׳ לו ט). ונפצתי בך פַּחוֹת וסגנים (ירמ׳ נא כג). קדשו

[1]) [מן האשור׳ פַּחַת, פִּחַת, מחוז; בֵּל־פַּחַת, ובקצור פַּחַת, בעל המחוז, פֶּחָה, עי׳ גם ב. פֶּחָם, פַּחַת.]

עליה גוים את מלכי מדי את פחותיה ואת כל סגניה (סם סם כח). והשכרתי שריה (של בבל) וחכמיה פחותיה וסגניה וגבוריה (סם סם לז). לבושי תכלת פחות וסגנים בחורי חמד כלם (יחזק' כג ו). היה דבר יי' ביד חגי הנביא אל זרבבל בן שאלתיאל פחת יהודה (חגי א א). הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך (מלא' א ח). בני פחת מואב (עזרי ב ו). ויתנו את דתי המלך לאחשדרפני המלך ופחוות עבר הנהר (סם ח לו). ואומר למלך אם על המלך טוב אגרות יתנו לו על פחוות עבר הנהר אשר יעבירוני עד אשר אבוא אל יהודה (נחמ' ב ז). אני ואחי לחם הפחה לא אכלתי והפחות הראשונים אשר לפני הכבידו על העם וכו' ועם זה לחם הפחה לא בקשתי (סם ה יד–יח). ובימי נחמיה הפחה ועזרא הכהן הסופר (סם יב כו) ויכתב ככל אשר צוה מרדכי אל היהודים ואל האחשדרפנים והפחות ושרי המדינות (אסת' ח ט). — ובסהמ"א: אחשדרפן למטה מ פ ח ה[1]) (לקוטים מן ספר המליצה לר' שלמה בר' שמואל, בכר, 13).—ובהשאלה *בן־פחה[2]), בן גדולים וטובים: רב הוה יתיב קומי ר' חייה רבה וכו' א"ל ר' חייה רבה הכא זרוק א"ל מה בין הכא ומה בין הכא אמר ליה בן פיחה אחריהם (ירוש' ברכה ד ב). — ובסהמ"א, בר־פחתים[3]), ואמר המשורר: זמן לכסיל מרום יקרא כסיל, עש לעש בגד, ופח תחתיו פחתים, ותחת בן נמלים בן נמרים, ותחת בן פחותים בר פ ח ת י ם[4]) (ידעי הפניני, שירי ברכה, מק"כ, 8). ומ"ר *פחתים, כמו פחות, ואמר הפיטן: פאתי מואב ברעד חלחלו פ ח ת י אלופי אדום אז נבהלו (חתם הלרם, יול' ז פסח, מחז' איטל' א, קכ:).

[1]) [מנקד: מפחה.]

[2]) [כך קורא ר' חייה את קרובו רב. ובמקום צורה עברית זו שבירוש' נמצאת בבבלי הצורה הארמ' בר־פחתי (ובמבטא בבלי בערוך גם: בר פאתי), ופרש רש"י (שבת ג:): בן גדולים, ובפרוש המיחס לרש"י (נזיר נט.): בן תלמיד חכם. ומשתמשים בבטוי כפרוש רש"י. אולם נראה שזה בטוי הרומז ליחס המשפחתי שבין ר' חייה לרב בן אחיו ובן אחותו. אולי אף בטוי של גנאי. השוה את הבטויים אבוי דפחתא (סם אבי כנען, מד"ר ברא"ש' לו), אחים דפחתא (סם לט).]

[3]) [ע"פ הצורה הארמ' שבבבלי.]

[4]) [עי' ב. פח, הערה.]

ב. *פחה, ש"ז, – מחוז שלטון הפחה, Bezirk; département; district: מחוז אנטאליא הכולל פ ח ה (פאשאליג) אחת (שמעון בלוך, ש"ע ג מ:). הפחת (פירשטענטהום) קורגא צפונית מזרחית להראש (קאפ) דולי חמשים פרסאות מרובעות ארכה (סם סם נג.).

פחוד, עי' פחד.

*פחוד, ש"ז, — הרגשת מי שמפחד, כמו פחד: אמר אחד לחבירו כמה פ ח ו ד השלטון אמר לו תהיה אפסטמא טובה ואין אתה מתירא (והזהיר, ויקר', פ' לו).

פחוז, עי' א. פחז.

*פחום, פיחום, ש"ז, — כמו פחם, Kohle; charbon; coal: מאי מוחטין אמר רב חנינא בר שלמיא משמיה דרב עדויה חשירה פירוש הוא ראש הפתילה הנעשית פ י ח ו ם ואינה מאירה יפה (שבלי הלקט, יו"ט, סי' רס).

*פחות[1]), תה"פ מן פחת, — מעט מזה, במדה מועטה מדבר אחר, weniger, minus; moins; less: שנים אוחזין בטלית זה אומר וכו' זה ישבע שאין לו בה פ ח ו ת מחציה וזה ישבע שאין לו בה פ ח ו ת מחציה ויחלוקו (ב"מ א א). זיז עד טפח יש לו חזקה ויכול למחות פ ח ו ת מטפח אין לו חזקה ואינו יכול למחות (ב"ב ג ו). נתנו לו זמן ונפל (הכתל) בתוך הזמן פטור לאחר הזמן חייב וכמה הוא זמן אין פחות משלשים יום (תוספת' ב"מ יא ז). היה שם אחד רוחב מעשר אמות נוטל ארבע אמות כנגדו וארבע אמות בחצר, פ ח ו ת מיכן משלמין לו את המידה כנגדו (סם סם יא). נחלק (המרדה) לשנים ונשתיירו בחרחור עד שבעה טפחים וברובה עד ארבעה טפחים טמא פ ח ו ת מכן טהור (סם כלים ב"מ ג ז). כתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך דבר שהוא נזרע ומצמיח, יצא פ ח ו ת משליש שאינו נזרע ומצמית

[1]) כך מנקד שטרק, אבל בכר — פחות, בינוני פעול (ZDMG 1890), אך הקריאה המקבלה של הספרדים — פחות.

[גם בנקוד הבבלי — פחות (עי' פורת, לשון חכמים, 142) ובמשני ליוורנו מנקד בכל מקום פחות ובכ"י קופמן פחות, ונוהגים היום להבדיל בין תה"פ פחות ובין ת"ז פחות, מ"ר פחותים.]

(ר' זעירא, ירוש' שביע' ג ז). בבצלים אפילו פחות מיכן מותר (ר' יוסה, שם ה ג). שכן הוא ראוי ליכנס (לבית הקברות) בשידה תיבה ומגדל ולעשות לו חור פחות מטפח ולתחוב בכוש ובקיסם ולאכול (שם עירוב' ג א). ת"ר האוכל תרומה פחות מכזית משלם את הקרן ואינו משלם את החומש (פסח' לג:). מיכן שאין השד יכול לבראות בריה פחות מכשעורה (סנה' סז:). — ובצרוף פָּחוֹת או יותר, ובשלילה לא פָּחוֹת ולא יותר: קטן נמול לשמונה ולתשעה ולעשרה ולאחד עשר ולשנים עשר לא פחות ולא יותר (שבת יט ה). מאי ני בני' שמעת מינה תרתי לא פחות ולא יותר תנא לא פחות מפני שמרבה ולא יותר מפני שממעט (עירוב' כח.).—ובספה"מ: כתב הלוחות היו בהם תרי"ג מצות כנגד תרי"ג אותיות מן אנכ עד אשר לרעך לא פחות ולא יתר (ברא"ש' רבתי אלבק, 76). תדע שאין לדיין אלא מה שעיניו רואות הרי קנסו ליטרא זהב ושמא הבושת היה פחות או יותר אלא כמו שנראה בעיניו של דיין יעשה (ספ' הפקידים התפקיד). — ועם ב של בכלים, בְּפָחוֹת: המקדש שתי נשים בשוה פרוטה או אשה אחת בפחות משוה פרוטה וכו' אינה מקודשת (קדוש' ב ו). והיה אחד מהן יוצא לטייל בשוק ולוקח לו חפץ מן החנווני והיתה הזקינה מוכרת לו את החפץ כשוויו והנערה אומרת לו בא וטול לך בפחות (ירוש' סנה' י ב).

*פָּחוּת [1], ת"ז, נק' פְּחוּתָה, מ"ר פְּחוּתִים, — מוּעָט, מְעוּט, נופל מאחרים במספר, במדה ומשקל או במע,ה או בגיל, gering(er), minder(wertig); moindre; lesser, inferior: אלו נערות שיש להן קנס הבא על הממזרת ועל הנתינה ועל הכותית וכו' פחותות מבנות שלש שנים ויום אחד (כתוב' ג א). המוכר את השדה מכר וכו' ואת מחיצת הקנים שהיא פחותה מבית רובע (ב"ב ד ח). נמצאתה אומ' שלש מידות במחיצה כל שפחות משלשה צריך שלא יהא בין קנה לחבירו שלשה טפחים כדי שלא יכנס חגדי (תוספת' כלאים ד ו). החמת והכפישה אף על פי שפחותין נוטלין מהן לידים (שם ידים א ו). גיורת שנתגיירה פחותה מבת שלש ויום אחד כשירה לכהונה (ר"ש; ירוש' קדוש' ד ו). כל שהוא דומה לדקין של תרנגולין וראשה תפוח כקורקבן וחלולה כחצוצרות ואין שילייה פחותה מטפח (רשב"ג, שם נדה ג ד). מה שלשה משקין הללו (מים יין וחלב) אין מתקיימין אלא בפחות שבכלים אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה (ר' אושעיא, תעני' ז.). אין לך אומנות פחותה מן הקרקע שנא' וירדו וכו' אל הארץ (ר"א, יבמ' סג.). זו דברי בן ננס אבל חכמים אומרים הלך אחר פחות שבלשונות (רב יהודה בשם שמואל, ב"ב קה.). ניסת פחותה מבת עשרים יולדת עד ששים בת עשרים יולדת עד מ' בת מ' שוב אינה יולדת (רב חסדא, שם קיט:). לאדם שנשא אשה על אשתו חשובה ממנה אין מתקנאה בה פחותה ממנה מתקנאה בה (ע"ז כט.). כל ערכין שאתה מעריך לא יהו פחותין משקל (רבא, בכורות י:). האומר ערך סתום עלי נותן כפחות שבערכין (ערכי' ד:). אמר לו הקב"ה (לטיטוס) רשע חייך מבריה שהיא פחותה מכל הבריות שבראתי מששת ימי בראשית בה אני נפרע מאותו רשע (מד"ר ברא"ש' י). — ובספה"מ: ימים אחדים שנים פחותות מעשר (ראב"ע, יסוד מספר). ואם היה זה בדינם (של נדב ואביהוא) כ"ש בדיננו אנחנו הפחותים [1]) ואשר למטה ממנו שצריך לכל אחד ממנו וכו' (ר"ש א"ת, מ"נ ח"א ה). כמו שיעזוב האדם וישכח בביתו הנהגת החתולים על דרך משל או מה שהוא יותר פחות מהם (שם ג עז). והיא שאמרו שצריך להאריך באחד כדי לקבל מלכותו בשמים ובארץ ובארבע רוחות העולם ואין הממלכה בתנועת הראש לבדה כמנהגנו הפחות היום וכו' (ר"י אנטולי, מלמד התלמידים, ואתחנן, קנט.). השק הוא לבוש צמר או חגור צמר ילבש אדם אותו על בשרו והוא פחות ועבה וקשה (רד"ק ספ"ש, שק). והרחק חברת הפחותים שהיא תפסידך המעלה והערך (ר' ידעיה בדרשי, פרדס ג, אוצ"ס ג). ויהיו א"כ יותר פחותי המעלה מהטבע כי הטבע לעולם יפעול פעולותיו לאיזה תכלית (ר' ישיאל מפיסא, מנחת קנא', קוסמן, 32). שכן כתב ארסטו במאמר הי"א מספר הבעלי חיים בהיותו תופס על החכמים הקדמונים שלא רצו לדבר בטבע הב"ח

[1]) [עי' הערה לערך פָּחוֹת.]

[1]) [תרג' של אדואנ [a]), השפלים, בערב'.]

[a]) أدوان

הפחותים הנולדים מן העפוש לפחיתותם זולתי בנולדים מזכר ונקבה ואמר שם כי יותר ראוי לדבר בכ"ח הפחותים הנולדים מן העפוש ממה שידובר בשאר בעלי חיים (ר"י אלבו, העקרים ג ח). בן נקראו הפחותים שבעם חשובים (ר"י בן כממיאל, פי' משלי כב כט). יתומים שבקשו להגבות בשומא קרקע פחות ומזלזל שאין מוציא פירות בכדי עבודתה היש מן הדין ליפרע ממנו (ר' שמואל הספרדי, התרומות, שער ד ג). — ואמר הפיטן: המשולים לשלש משקים נחמדים ובפחות שבכלים נשמרים ועומדים (ר' שמעון בר ילחק, אלוף, קרובי' לא' שבוע'). — "לכל הַפָּחוּת[1]), mindestens, zumindest; au moins, pour le moins; at least: יש לב"ד לחקור ולשאול לו אע"פ שאינך יודע הסכום אתה יורע לכל הפחות כי אתה חייב לו פרוטה ואם הודה הרי הורה במקצת (טוחו"מ עה כו).—ובמשמ' חָסֵר, פָּגוּם: כוורת פחותה ופקוקה בקש ומשולשלת לאויר התנור השרץ בתוכה התנור טמא (כלים ח א). במה דברים אמורים בזמן שהיא (הכוורת) כלי מחולחלת היתה פחותה ופקוקה בקש או אפוצה וכו' (אהל' ט ג). כוורת פחותה פקוקה בקש ומשולשלת לאויר וכו' (תוספת' כלים ב"ק ו ג). — ובסמיכות אל שם, "פְּחוּת דבר פלוני מאחרים, חסר בדבר פלוני לעמת אחרים, נופל מהם בדבר פלוני: כי אין סוס פחות סוסיות מאחר ולא אנוש יותר אנושיות מאחר כי גדרי הסוסיות והאנושיות לכל אישיהם מגיעים (ר"י א"ת, כוזרי ה ז). ופעמים יחשבו הקצה האחרון שהוא טוב ויאמרו על פחות חנפש שהוא סבלן ועל העצל שהוא שמח בחלקו (ר"ם א"ת, ח' פרקים להרמב"ם ד).

"פְּחוּת, פיחות, ש"ז, נגזר מן פִּחֵת, —הַפְחָתָה, הַמְעָטָה, Verminderung; reduction: מש/שין ביניהן זה הפיחות שיתן בן חמשים ט"ו שקל ובן ס' יתן ה' שקל (ר' גרשם, ערכ' כז:).

א. פָּחַז[2]), ממנו א. פָּחַז, א. פַּחַז, א. פַּחֲזוּת, א. "פַּחְיָזָה.

ב. *פחז[1]), ממנו ב. *פָּחַז, ב. *פַּחַז, "פַּחֲזָה, ב' "פַּחֲזוּת, ב. "פַּחְיָזָה, "פַּחְיָזוּת.

א. פָּחַז[2]), פ"ע, בינ' מ"ר פֹּחֲזִים, פּוֹחֲזִים, — היה ריק וללא הועיל, leer, unnütz sein; être vide, ne valoir rien; to be empty, good for nothing: וישכר בהם אבימלך אנשים ריקים ופֹחֲזִים וילכו אחריו (שופט' ט ד). נביאיה פּוֹחֲזִים אנשי בגדות (לפנ' ג ד). — ובסהמ"א[3]): שיש כאן פוחז אחר (בממיס כלא כא). כמים הפוחזים וכעופות הפורחות בן ניבי פי כל בני אדם (מכתב בקבץ Wagenseil, 365). — ואמר הפיטן: פחזו כמים בלי להותיר צבאות קדש לרדוף ולהכתיר (ר' שמעון בר ילחק, אוסותיך, סמכ' ז פסח). — ואמר המשורר: בעז מלכו כלם בטעמו הפילם ולשאול השפילם כריקים ופחזים (דונס, דעה לבי, סעה"ש 4). ואיך ימר אלי חיק אהבתי במדת פחזי שכל ורקיו (רסב"ג, כאין נשאו, ברודי 25). — בינ' פָעוּל, "פָּחוּז: פחז כמים נדמית לפחוזים המקפיצים (ילק' שמעו', וימי קנז). ויצא מדבריו הרקים והפחוזים חג המצות (לקו"ק, כספ' 38). — ואמר המשורר: ואל תחפיר ותכלם באשמתם לנגדך פחוזים הם ורקים ועמם אין מאומה (ר"י הלוי, אשר יסד, גנזי ירושלם, ורטהיימר א, מז).

— נִפעַ', "נִפְחַז, — הורק, נִשְׁפַּךְ, ausgeleert werden; être vidé; to be emptied, ואמר הפיטן: גמול

---

[1]) [ה"א הידיעה שבצרוף זה וההשואה אל הבטויים: לכל המקדם, לכל המאחר, מורות שיש לראות כאן את המלה פחות כשם תאר ולא כתה"פ, ולפי זה דינו של לַפָּחוּת, שגם הוא בה"א הידיעה על פי ענינו.]

[2]) [השרש המקראי פחז הוא לשון ריקות, וכן בא פוחֵז ביחד עם ריק, ריקים ופֹחֲזִים (שופט' ט ד), וכן פַּחַז כמים (בראש' מט ג) פרושו: כהרקת המים, ולפי זה טורטשינר בתרג' הגרמ': ausgeleert wie Wasser, וקרב לשרש זה פחז[a]) בערב', שמשמ' התפאר על הבל וריק. אולם השרש ב. פחז שבתו"מ (אשר בטעות פרשו על פיו גם את המקומות שבמקרא) בהוראת פזיזות, מקביל אל חפ"ז שבמקרא, ויש שאף בתו"מ בא חפז במקומו. ובסור' פחז, היה חסר בשת ושטוף בזמה.]

[1]) [עי' בהערה הקודמת.]

[2]) [עי' הערה למעלה.]

[3]) [הדגמאות מהסהמ"א מיסדות על לשון הכתובים המשתמשים בפעל פָּחַז כלשון ריק וכזב. אמנם אפשר שהסופרים המאחרים הבינו את הכתובים בהשפעת ב. פחז כלשון חפז המקראי.]

---

[a]) فخز

נמלט מאכת נשחז בפשטו צוארו דמו לא נפחז[1] ימינו אחז ביובל הנאחז להקדישו לה' קדש (רסג"ג, אז בהר, סלית' ער"ה).

ב. *פָּחַז, פ"ע, — א) נחפז וקפץ[2], aufbrausen, aufspringen; s'emporter, sursauter; to fly into a passion, to jamp up — פָּחַז היצר, הלב: רועה הייתי בעירי ובאתי למלאות מן הנהר מים ונסתכלתי בבבואה שלי ופחז יצרי עלי וביקש להעבירני מן העולם (כזיר אחד לשמעון הלדיק, תוספת' כזי' ד ז[3]). רועה הייתי בעירי והלכתי למלאות מים מן המעין ונסתכלתי בבבואה שלי פחז לבי עלי בקש להעבירני מן העולם (ספרי במד' כב). — ובסהמ"א: אדם אשר יזוב דמו למאד אם מן הגיד אם מפצע אם מן מכה וירק כל דמו ויהית כמשש יד זרועו פחז[4] גם זה ימות (אקף 134). כמי שיבטחו בני אדם שיש להם מים במקום פלי' וכשיגיעו לאותו מקום יפחז בהם ויבגוד ולא ימצאוהו (ר' שלמה ב"ר סמואל, ספי המלילה, בכר, עמ' 12). רשע אומרים לו, מפני מה לא עסקת בתורה והוא אומר נאה הייתי ויצרי פוחז עלי כלוי שטבעי גרם לי (המאירי יומא ג, לה:). אך אמנה למי שפחז עליו יצרו ראוי שיזיר עצמו מתעניגות בני אדם (ר"י מוקטו, קול יהודה לכוזרי ב ג). — ב) עשה בקלות דעת, חטא, leichtfertig handeln, sündigen; agir frivolement, pécher; to act thoughtlessly, to sin: בשעה שהיה אברהם מהלך בארם נהרים ובארם נחור ראה אותן אוכלים ושותין ופוחזים אמר הלואי לא יהא לי חלק בארץ הזאת (ר' לוי, מד"ר ברא' לט). עשית כפחזים שנשתברו שוקיהן[5] במים (ר' פנחס, שם לח). אומות העולם אתה מרבה להם ימים טובים הן אוכלים ושותים ופוחזים ונכנסין לבתי טרטיאות ולבתי קרקיסיאות (פסיק' דר"כ, בוצר קל.). — ואמר הפיטן: ואף פוחז במצות לא תעשה כשבה או שעירה יביא לזבולים (רסע"ג, אזהרות סדור רסע"ג, ריג). פחזתם עמוד על דם נקי ודובר תמים נדכאו (ר' שמואל יזבה, זולת ויסב, סרידי מהגני', מ"ל וייס, 80). — ביני פַּעוּ', *פִּחוּז, במשמ' נחפז ומבהל, ואמר הפיטן: פסח אכלו פחוזים ונפלאות חוזים בימי חג פסח (מעריב א פסח). אז נבהלו פחוזי דינים (מעריב ז פסח).

— פִּעֵ', *פִּחֵז, — א) חרד ופחד[1], erschrecken; s'effrayer; to be frightened: מיד היה מפחז ומזדעזע ואומ' אין לי עסק בשליחותו של מקום ואין לי עסק בדברי תורה (מד"ר אלפא ביתא דר"ע, ביהמ"ד ילינק ג 44).

— הִפְעִ', *הִפְחִיז, — כמו החטיא, zur Sünde verleiten; faire pécher; to make sin, ואמר בן סירא: אל תחרש על איש לו הון פן ישקל מחירך ואבדת כי רבים הפחיז זהב והון השגה לב נדיבים (ב"ס גני' ם ג). יין ונשים יפחיזו לב ונפש עזה תשחית בעלה (שם יט ג).

— נִפְעַ', *נִפְחַז, ביני' נִפְחָז, — חוטא, sündig; pécheur; sinful: מסכן פיו לנאצות לא יחכם כל ימיו ונפחז במאויי יצרו לא יאלף דעת (ב"ז ב"ס כג יז). גבר נפחז בזמה לא ינוח עד תלהבנו אשו (שם שם יט).

— פֻּעַ', ביני' *מְפֻחָז, — כמו מְפֻחָד: אבל לא הבננו כלום מה שמדברים ושבנו מפוחזים אל ביתינו כי הבית היה סמוך לבית הכנסת (שלמה בן שמעון, במאה יא, QGJD ב 5).

— הִתְפַּ', *הִתְפַּחֵז, — כמו הִתְפַּחֵד, erschrecken; s'effrayer; to be frightened: ומוזר ומתירא מתפחז (הערה בשולי הדף לב"ס גני' ד ל).

א. פַּחַז, ת"ז, — ריק, מורק[2], leer, ausgeleert; vide, vidè; empty, emptied: ראובן בכרי אתה

---

[1]) [דמו לא נפחז ע"פ פַּחַז כַּמַּיִם (ברא' מט ד), אך עי' ההערה הקודמת.]

[2]) [הוראת הפעל הזה כהוראת הפעל פחז בארמ' שבתלמו', המקביל אל חפז שבמקרא. ועי' בהערות למעלה, ולהלן א. פַּחַז, הערה.]

[3]) [וכשנויים בירוש' נדר' א א, שם נזיר א ז, בבלי נדר' ט:, שם נזיר ד:, מד"ר במד' י.]

[4]) [כלו': והיה אם ימששו ביד זרועו יקפץ ויחרד. ואולי פַּחַז, כב. פַּחַז, ג).]

[5]) [כלי משקין שלהן (מתנות כהונה).]

---

[1]) [גם לפעל חפז המקראי יש אף הוראה זו של „נבהלו נחפזו" ובודאי השפיע על פחז גם הדמיון אל פחד. ועי' גם ב. פָּחַר.]

[2]) [אמנם השבעים מתרגמי התגאית (ἐξύβρισας) כמים, ות"א: על דאזלת לקבל אפך הא כמיא. רש"י: הפחז והבהלה אשר מהרת להראות כעסך כמים, וכן פרשו רב המפרשים ע"פ פחז שבתו"מ; אך אין זה מתאים לענין, עי' בהערה לא. פחז. ויותר קרוב ריב"ג, המבאר כל לשון פחז שבמקרא במשמ' בגידה.]

כחי וראשית אוני יתר שאת ויתר עז פַּחַז כמים אל תותר כי עלית משכבי אביך (ברא"ש' מט ג–ד).—ואמר הפיטן: לקול בכיו חיל אחז אסתר ותחרד ועינה דמעה פחז כמי נחל תרד (תפסר תהלות, רני ושמחי קיז.).—ואמר המשורר: לבי לא ינוח זה קרע לבך ויגר דמחי מפחז נקמתי נפשי תשות ומוסר כליותי לא אשאהו (יל"ג, קינת הורדוס, ח, 75).

ב. **פַּחַז,** ש"ז, מן ב. פחז,—א) חטא, Sünde; péché; sin: למטרונה שהיו לה שלשה שושבינין אחד ראה אותה בשלוותה ואחד ראה אותה בפחזה[1]) ואחר ראה אותה בניוולה וכו' ישעיה ראה אותן בפחזן (פסיק' דר"כ, בובר קכח:). — ב) מעשה נמהר, קלות דעת, פזיזות, Übereilung; précipitation; hastiness: הפחז והבהלה אשר מהרת להראות כעסך כמים הללו הממהרים למרוצתם לכך אל תותר אל תרבה ליטול כל היתרות הללו שהיו ראויות לך ומהו הפחז אשר פחזת (בש"י, ברא"ש' מט ד). לישב ולהתרות בבאים שלא יזיקו זה לזה לרוב המהירות והפחז (ר"ש ויגנה, שבט יהודה, הנובר, 105). — ואמר המליץ: אלהי אבי ואדון חיי פלטני מרוב עונים ולב פחז הרחק ממני (ב"ז, ב"ס כג ה). אין פחז ממים ולא משתנה מלב אשה (שם כה כח).—ג) כמו א. פַּחַד, Furcht, Schreck; peur; fright, fear: פחד ופחז אחזוני ועקשה (סדור רקע"ג, תעז).

פַּחֲזָה, ש"נ, כמו ב. פַּחַז במשמ' פזיזות: אמר כנחלים נטיו כנגד ראובן שלפי שאמר בו פחז כמים אמר כנחלים נטיו שהנחל שנוטה לכאן ולכאן לרוחב הנהר אינו הולך בפחזה (רי"ן קארו, תולדות יצחק קיג., בלק).

א. **פַּחֲזוּת,** ש"נ מן א. פחז, בכנ' פַּחֲזוּתָם, — מדת מי שהוא פוֹחֵז [2]), Leerheit, Wertlosigkeit; futilité, frivolité; emptiness, worthlessness: הנני על נבאי חלמות שקר נאם יי' ויספרום ויתעו את עמי בשקריהם וּבְפַחֲזוּתָם ואנכי לא שלחתים (ירמי' כג לב). —ובסהמ"א: ואסירה כל בדיליך אלו אותם המבדילים שונאי ישראל מן הקב"ה בשקריהם ובפחזותם (רש"י, שבת קלט). ואולי נאחז ונסתבך בסבכי פחזותם ובענפי שקריהם (רמב"ם, אגרת תימן, ה.). נפתה אחרי הבלי האלילים ואמונתם ונמשך אחרי שקרותם ופחזותם (ר' אברהם בר חסדאי, בן המלך והנזיר, שער טז). הניחו לעיף ישראל שהוא עיף ויגע בצרות רבות שיבאוהו הניחו לו וחורוהו דבר ה' בו ינוח ולא תתעוהו בשקרותיכם ובפחזותכם (רד"ק ישע' כח יב). חוטאים ומחטיאים בפחזותם בני אל תלך בדרך אתם (שלמה אלעמי, אגרת המוסר, פס' פלפ מעגל).—ואמר הפיטן: אובות וידעונים לא תלמדו ומשאול בפחזותם הוסרו (רקע"ג, תרי"ג מצוות, קובץ מע"י גאו' קדמ' ג 32). ומאתם לפני פי החירות היתה חניתם בין מגדל ובין הים באמצעיתם לפני בעל צפון הנשאר מכל אלילי פחזותם (חסדי ה', סלוק ז פסח). אלה בשגיון עין רעיון ואלה בהגיון שוא קנאוני ובפחזותם ובחזותם ועליצותם יכעיסוני (שכנו לשוכם, אהבה לפי ויראה). — ואמר המשורר: ועת ארחו לחברה צורריך ועליך הפוך את לב אדונך ועת קמו בפחזותם לקוסם וקם נגדם דבר צורך וקונך (ד"ס של יהודי מצרים וא"י, יעקב מן, ב, 265).

ב.* **פַּחֲזוּת,** ש"נ, מן ב. פחז,—כמו ב. פַּחַז, Übereiltheit, Leichtsinn; précipitation, frivolité; hastiness, thoughtlessness: משל למטרונה שהיו לה שלשה שושבינין אחד ראת אותה בשלותה ואחד ראה אותה בפחזותה[1]) ואחד ראה אותה בניוולה וכו' ישעיה ראה אותם בפחזותם (ר' לוי, מד"ר איכה א). —ובסהמ"א: הסבל עושר והפחזות רש (ר"י א"ת, מבחר הפנינים לרשב"ג, 18). שדור מעה (שקבל להו"ר על מפיבשת) לרוב פחזותו וצרת לבבו (ר"י אברבנאל, ש"ב טז). והם גם כן ברוע מזגם ופחזותם מאסו מיד במלכות בית דוד כי כאשר בחרו אלהים חדשים כך בחרו מלכים (ר"ש ויגנה, שבט יהודה, הנובר, 21). ועל זה אמר דוד המלך ע"ה בחפזו כל האדם כוזב שהוא באמת ודוי מעליא על מעשה בת שבע שבא במבאוב ואכלה פגה על פחזותו של אדה"ר (רמ"ע מפאנו, אמר טהור, מקור דין ג ט). — ואמר המליץ: ורק פחזותם לבדו עשה להם את המות הזה (רמח"ג הלרפתים ברוסיה, 99).

---

[1]) [במדרה"ג דבר' א יב (הקגלה) הנוס' בחפזה ישעיה ראה אותן בחפזן, ועי' ב. פַּחֲזוּת.]

[2]) [ראה הערה לא. פחז.]

---

[1]) [עי' ב. פַּחַז.]

פָּחַח[1], פ"י, — פָּרַק מעליו, התפרק, ablegen; ôter; to take off, ואמר הפיטן: כל עדיה פחחה הכלה כום מוגה לקרואי הלולה (אודך כי אנפת, יוצ' שבת א' חנכה).

פְּחִידָה, ש"נ, שה"פ מן פָּחַד, כמו א. פַּחַד, Erschrecken, Fürchten; peur; fright, fear, ואמר הפיטן: תלו בפחידה כהפקר שבט לחדה כל גיא בידו אחודה כגלתה יהודה (סמב' פ"ב, מסו' איטלי' א, קע.).

א. ***פְּחִיזָה,*** ש"נ, שה"פ מן א. פָּחַז, — כמו בְּגִידָה, Treulosigkeit; perfidie; treachery: כל דבר שתבטח בו ובגד נקרא פחיזה ובגידה וכו' בגידת המים נקראת פחיזה שנא' פחז כמים (ר' שלמה ב"ר מעולם, ספ' המליצה, בכר, 117).

ב. ***פְּחִיזָה,*** ש"נ, שה"פ מן ב. פָּחַז, — כמו ב. פַּחַז: ומתוך כך חילי וראשית מסוגי היה לך לשאת ויתר עז היה לך למלך על אחיך אבל פחיזה ובהלה היה לך כמים הנשפכים (רסנ"ס, ברלמ' מע a). — ואמר הפיטן: אם ויעתתי בפחיזה זכור סולם בחלום חוה (סדור רקע"ג, ספה).

פְּחִיזוּת, ש"נ, — מדת מי שהוא נחפז, Übereiltheit; précipitation; hastiness: ע"ב אמר לו שהוא פחיזות[2] וקלות דעת (רמב"ן, ברלמ' מע 7). ואמר שהיה פחיזותו במה שעלה משכבי אביו (ר"י אברבנאל, שם). אבל אנחנו בטוב מזגינו כבר היינו באים לבקש איזה התנצלותי עליך: למה לא הזכרת אותי ואתה בפחיזותך שמת יד לפינו (ישראל מסה אזן, מלכית הכמלה סי' כג). — ובמשמ' מהירות בכלל: והנני אעירך שכל השואים הנעים והחטפים קריאתם חטופה ומפחיזות קריאתם לא תיפול עליהם ההכאה ורק מכים ההברה הבאה אחריהם (מנכיה אלמכן מי כהן, רום מדסה, כס).

פְּחִיסָה[3], ש"נ, שה"פ מן פָּחַס, — מעיכה בלחיצה, Zerdrücken; écrasement; crushing: אבל פחסה ישראל לא וכו' אבל הכא קסבר עכו"ם לא קפידא ע"א אפחיסה (רש"י, ע"ז מ"ג.). בתב בעל המאור ז"ל שפוד של מתכת שנרצף גמי שוויא מנא הוא שהריצוף פחיסה בעין שבירת הוא (שבלי הלקט רכח).

*פְּחִיתָה, ש"נ, שה"פ מן פָּחַת, — א) כמו פַּחַת, חלל בתוך דבר, Aushöhlung; creux; hollow: מאן תנא דפחיתת נר מנא הוא (ב"ל' לג.). — ובסהמ"א: באחת שנפחתה גולגלתה והטיל לה רופא הדוק של קרא ומיתה פי' שם באותה פחיתה חתיכת קרא והדקה וחייתה (ערוך, ערך הדק). — ובמשמ' פעלתו של הַפּוֹחֵת, עשית פַּחַת, Aushöhlen; creusement; hollowing out: ואותה נטילת בסוי מקריא פחיתה (ר"ב על הרי"ף, ב"ל' יז:). — ובמשמ' התמעטות במדה או במשקל: דלגבי סלע מנכרא פחותתה ולא מחליפה בסלע (רש"י, ב"מ נב., ד"ה יתר על כן יקיים). — ב) מדתו של מי שהוא פָּחוּת ושפל בדרגה או במוסר, Niedrigkeit; bassesse, petitesse; baseness: פעם אחת נשבר עני בן טובים אצל בעל הבית שלא היה מכירו ונותן לו צמר לנפצו ונעצב הנשבר שהגיע לזו הפחיתה והרגיש בעל הבית ואמר לו הניחהו (ר"ם יומא כ:, זכן ערוך ערך פו); ואין צורך להאריך בפחיתת מי שאינו סבלן כי ידוע הוא לכל (אורח' לדיקים, שער הגאוה, ב.).

פְּחִיתוּת, ש"נ, מ"ר פְּחִיתֻיּוֹת, — א) התמעטות, Verminderung, Beschädigung; réduction, endommagement; diminution, damage: וכן הדין אם נפחת המשכון ויש מחלוקת ביניהן כמה שיעור פחיתותו (טוש"מ עב כה, וכן בש"ע שם). — ב) מדת מי שהוא פָּחוּת ומועט במדה במספר ובערך, Wenigkeit, Niedrigkeit; petitesse; smallness, baseness: ותקראנה המדות החשובות מעלות המדות והמדות המגנות פחיתות המדות (רמב"ס, מלות ההגיון יח). הלא תראה חסרונך ופחיתותך בדבר הזה (ר"י א"ת, חו"ה, השבון הנפש ג). לא נשאני לעמוד לפניך סבלי בפחיתות ערכי ומיעוט ידיעתי בגדולתך ורוממותך (שם שם). לנצח חברו בשחוק הקוביא עם מה שיש בו מהגריעות והפחיתות וענג הנצוח בלי ספק הוא שכלי (ר"א בן חסדאי, מאזני צדק לאלגזלי, 13). מי שירצה לקנות הפילוסופיא הטהורה יטהר מדותיו מן הפחיתות (העתקות ממאזני צדק לאלגזלי, אוצר נחמד

---

[1]) [מקור השרש מארמ' ובמקרא קרוב אליו יחף ובסור' נחף, והפיי, ובערב' חאפ a) ועיי פּוֹחֵחַ, הערה.]

[2]) אך כתוב פחיתות?

[3]) [עי' פחס, הערה, ב. פיס, הערה.]

---

a) حاف

ז, קלז). לפי שסבת החוטא היא בסבת הנכשל בדרך מישור שאין בה לא אבן נגף ולא עקלקל כי הסבה ההיא היא באמת למיעוט השגחתו בהליכתו לא לפחיתות הדרך (ר״י אנטולי, מלמד התלמידים, וילא, כז:).כי העצל לא יבואהו פחיתותו מפני שאין רצונו ותאותו בדברים שמשתדל החרוץ עליהם כי כל האדם ירצה ויתאוה כל ההשגות אבל מספיק לו בתאוה ההיא הפחותה (שם, שופטי׳, קסו:). ומהם כתות חשובות יבחינו פחיתות המדור הזה הנמאס וגריעות אחריתו ובהרגישם נפשם היום שקועה ברבבות הבלים יריק לבבם (ידע׳ בדרשי, פרדס א, אוה״ם ג). כי לפי גודל מעלתו ורוב פחיתותי וחסרוני ימצא בי ערות דבר ויוציאני חוצה מהיכלו (ריקנטי, אבן יקרה א, כו:, וילא). אמר חכם לכסיל המבזהו מפחיתות משפחתו אתה מום משפחתך ומשפחתי מום בי (משלי חכמים סי׳ 84, בס׳ דרך עוגים לאדלמן). הנה הם מכריזים אולתם ופחיתותם במה שהם חולקים על התורה (ר״י ערלמה, יד אבשלום על משלי יב, ד״ה אדם ערום). יאמר א״כ בעל מאמרנו ארץ מאפליה הוא החומר העכור עשה יעשה לו כנפים להתעלות בקבלת צורת הדומם והצומח והמרגיש שלשתן ארץ ארץ ארץ לפחיתותן ועכירותן (ר״י מוסקטו, נפוצות יהודה יג). — ועל ממשלת הַפחותים: ואם פחיתות הראשות הוא אשר יתמנו בו הממונים על המדינה בהנחת המסים על צד שיגיע קבוץ הממון לראש הראשון (יהודה מסיר ליאון, נפת צופים ג יז, 105). תכלית התנהגה הקבוצית החרות ותכלית פחיתות הראשות קבוץ הממון ותכלית טוב הממשלה המעלה והחזקת הנימוס ותכלית האחדות הכבוד (שם 107). — ג) מדה פְחוּתָה במוסר: Laster, Untugend; vice; vice: אמנם המעלות הן ב׳ מינים מעלות המדות ומעלות השכליות וכנגדן ב׳ מיני פחיתות (ר״ש א״ת, ח׳ פרקים להרמב״ם ב). הנה הותרנות מצוע בענין שתארנו והחסרון בזה יקרא פחיתות וכו׳ כי החקירה ביותר והדקדוק הרב בהוצאות היא פחיתות (ר״י כספי, קצור המוסר, כ״י וטיקן, מאמ׳ ד). היתרון והחסרון הם פחיתות והמצוע הוא הטוב (ר״י מוסקטו, נפוצות יהודה יג). האכזריות פחיתות גדולה והפכית אל החסד והחמלה (רי״א מודינא, צמח צדיק יג). שמודעת זאת שכל משורר הרוחק דבריו בעבור המשקל לפחיתות יחשב לו (עמנואל פרנסים, מתק ספסים, מק״נ, 30). — ומ״ר: והנה רוב הפחיתיות והחסרונות שרשם והתחלתם מחסרון השכל (אמו״ר לראב״ד, ו ב, 94). אמנם הנהגת האדם נפשו היא שיפנה אותה אל המדות הנכבדות ויסיר ממנה הפחיתיות (רמב״ם, מלות ההגיון יד). וכן הפחיתיות מהן פחיתיות שכליות כסכלות ומעוט ההבנה ודוחק התבונה ומהן פחיתיות המדות כרוב התאוה והגאוה וכו׳ (ר״ש א״ת, ח׳ פרקים להרמב״ם ב). מפני שהקנינים והמדות נתחזקו ונחשבו אם מעלות אם פחיתיות (הנ״ל, פרוש הרמב״ם לאבות א יד). כן א״א שיולד האדם שלם בכל המעלות והשלמיות ולא חסר בכל הפחיתיות והחסרונות (ר״י אלבו, העקרים א ח). אין בכל המדות הפחותות מדה פחותה כמו הכזב והעוני והוא כולל כל הפחיתיות (ר״ש בן וירגא, שבט יהודה, הנובר, 122). שהאהבה ראש המעלות יען תבטל ותסיר הגאוה ראש לכל הפחיתיות ותזכך הלב ותשים האוהב מוכן לכל זריזות ונקיות (רי״א מודינא, צמח צדיק א). — ד) הפחתת כבוד, עלבון וגנאי, Beleidigung; offense, injure; offence, insult: עורבא פרח לשון גנאי ופחיתות היא כלומר דעת זו דעת נערים ששוחקין בעורבין (רש״י, ביצ׳ כא.).—וכן נוהג בדבור הצרוף פְחִיתוּת כָבוֹד במשמ׳ זו.

פְּחִיתִי, ת״ז, נק׳ פְּחִיתִית, — של פְּחִיתוּת, שַׁיָּךְ לפחותים: וההנהגות (של המדינה) בכלל הם ד׳ ההנהגה הקבוצית וההנהגה הפחיתית וההנהגת הממשלה [1] וההנהגת האחדות (יהודה מסיר ליאון, נפת צופים ג יז, 105).

***פחל** [2], ממנו *פָּחֵל.

---

[1]) [צ״ל: והנהגת טוב הממשלה, כלו׳ Aristokratie; עי׳ פְּחִיתוּת, משמ׳ ב׳, על ממשלת הפחותים.]

[2]) [כמו ב ח ל, והוראתו הראשונה של השרש היא היה קשה וחזק, ומן ב ח ל במשמ׳ זו באשור׳ בַּחְלָתִי, הגבורים, ובלשון אגרית בחלם, קריאת צווי: חזק נא, חזק ואמץ; וקרוב אליו גם בַּחוּרִים במשמ׳ גבורים אנשי החיל, הצעירים, וגם וּמִבְחַר שלישיו (שמות יד ז) לשון חיל מלחמה הוא. גם הפעל בָּחַל המקורי שבמקרא בא בזכר׳ (יא ו–ח) (כי לא אחמול עוד וכו׳ וגם נפשם בָּחֲלָה בי) כלשון התקשות והתאכזרות: אני אתאכזר להם

***פַּחַל**, ש"ז, מ"ר פְּחָלִים. פְּחָלִין, פוחלין, — שק של עור [1]: Fellsack; sac de peau; hide-bag: שלש משפלות הן של זכל טמאה מדרס של תבן טמאה טמא מת והפוחלין[2] של גמלים טהור מכלום (כליס כד ט). הסל והפחלין של גמלים ופיפיארות שעשאן פתילתן מקבלין רמונין טמאין (תוספת' כליס ב"ב ו ו).

פחלץ. פוחלץ, עי' פַּחַל.

פחם [1], ממנו *פִּחֵם, א. פֶּחָם, *פַּחְמִי.

***פָּחַם** [2], קל לא נמצא.

— פע', *פִּחֵם,—פִּחֵם אדם או דבר, השחיר אותו בפיח, בפֶּחָם או כמו פחמים, schwärzen; charbonner, noircir; to blacken: בית עבודה זרה מפחמין אותו בפיחמין (תוספת' מע"ש ה יג). אילן של הקדש סוקרין אותו בסיקרא בתי ע"ז מפחמין אותן בפחמין (ירוש' מעשרי ה ח). בשעה שהלכו ישראל למלחמת מדין היו נכנסין זוגות זוגות אצל האשה והיה אחד מהן מפחם פניה ואחד מפרק נזמיה (מד"ר שה"ש, אל תראוני). — ואמר הפיטן: האוכלים זרע שיחור בתמו הטוב פחמו משחור ויגדל עון והשיב ימין אחור (קינות ת"ב, איכה אלי). — וכן פִּחֵם בפלוני, השחירו: כל ימיי הייתי בורח מן השררה עכשיו שנכנסתי כל מי שהוא בא ומוציאני בקומקום הזה אני יורד לו מה הקומקום הזה כווה ומפציעו מפחם[3] בו כך אני יורד לו (יוסוע בן קבסיו, ירוש' פסח' ו א).

— פע', *פֻּחַם, בינ' מְפֻחָם, מפוחם, — מי שפִּחֲמוּ אותו, השחירוהו: חם כלב ועורב קילקלו מעשיהן חם יצא מפוחם כלב יצא מפורצם בתשמישו עורב יצא משונה מן הבריות (ר' חייה בר בא, ירוש' תעני' א ו). חם וכלב שמשו בתיבה לפיכך יצא חם מפוחם

כשם שהם התאכזרו לי, וכן באיוב (ו י): בחילה לא יחמול, באותו נגוד אל חמל: כאכזר שלא יחמל. ומשרש זה פַּחַל, תאנה שלא בשלה כל צרכה, בעקר תאנה קשה. וכן מתחלף כחל עם פחל באשור' גם במלת פַּחַל, פחל, זכר הבהמה וכדו'. ועי' בהערה הבאה.]

[1]) [המלה פַּחַל (ראה בהערה הקודמת) אינה אלא צורה אחרת של השם פַּחַל, תאנה שלא בשלה כל צרכה, מן השרש כחל שפרושו: היה קשה. וכן גם השרש פגג שממנו פַּג כשם לתאנה, הוראתו: היה קשה. על פי צורת התאנה נקרא גם השק הדומה לה פַּחַל, פַּחַל (וגם חבל בהפוך סדר האותיות, עי' בהערה לקמן), כשם שרגילים בכל הלשונות לקרא כלים: אגס, רמון, תפוח, וכדו'. במשמ' זו של שק או כים קבלה המלה פַּחַל, בסור' פחלתא, באשור' פַּחַל, את ההוראה המיחדת, כים האשכים, הנקרא גם בעבר' כִּיס סתם ובלשונות אחרות מן יוני-רומי' bourse(s), coglia, couille, bursa, culeus, שק של עור וכדו'. השק שעל גבי הגמל והחמור הוא בעל שני כיסים או פְּחָלִים משני צדי הבהמה, ועל כן משמש הרבוי פחלין כשם לשק שעל גבי הבהמה. באותה תמונה של התאנה נקרא השק שעל גבי החמור גם בֵּית הַפַּגִּים (עי' פַּג, הערה בסוף), בלומר הכלי בעל שני הכיסים הדומים לתאנים, ועל פי הדמיון לצורת השק הכפול הזה נקרא גם מקום בקרבת ירושלם בית פגי, Βηθφαγη, וכן יש לבאר גם את שם המקום בֵּית דִּבְלָתַיִם, בית פגים, פחלים.]

[2]) [כך נכון בפרוש המיחס לרב האי גאון, המביא גם את הירוש' שבוע' ג ט: חויא דשבור מלכא בלע גמלים בלע קרובס כד בעון מקטלון איתון פוחלין של גמלים ומלנון תבן ויהבון ביה גומרים ובלעון ומית וכו'. ובספרים ובגרסת הערוך פוחלץ, פחלץ, וכבר ראה בעל העה"ש, וכן מדגיש אפשטין בהוצ' פרוש הגאונים שלו (עי' 65), שאין זה אלא שבוש תחת פוחלין. ואפשטין מביא גם את לשון ספרי זוטא חקת יט יד (הוצ' הורוויץ 310): והפולחן (צ"ל: והפוחלין) והפלצור ומיתותי מטה והמשפלות שהן חוצצין בפני הטמאה, ובעמ' 169 גם את לשון איכה רבתי: חמית בחלמי ד' ארזין וד' שקמין ודור דתבן וכו' דור דתבן הדא הוא חבלין דידיה וכו', ומפרש חבלין, מחצלת (דור דתבן — אדר של תבן). אבל יש לפרשו: שק של תבן שבמשה, וכן משמש גם אדר (בעקר עור בהמה, מעיל עור) במשמ' שק, צרור של כסף בזכר' יא יג.

מן השם פַּחַל, פַּחַל, במשמ' התאנה בהיותה עדין קשה, נגזר הפעל במשמ' הגיעה התאנה למצב של פַּחַל (התאנים עד שיבחילו) ובמשמ' זו יש להבין אף במשלי כ כא: נחלה מבחלת בראשונה ואחריתה לא תבֹרך, כלו' התאנה החולה (ר' חָלָה, כפע') היא המבחלת בראשונה, אבל אחריתה לא תבֹרך.]

[1]) [כנראה נגזרו צורות הפעל של פחם מן השם פֶּחָם, שמקורו הראשון מן נפח או פוח. ר' בהערה לערך פֶּחָם.]

[2]) [הפעל נגזר מן השם פֶּחָם, ר' ההערה הקודמת.]

[3]) [נ"א: ומפציע ומפחם; נ"א ומפחם; עי' ליברמן, ירוש' כפשוטו.]

וכלב מפורסם בתשמישו (סוף, מד"ר ברא' לו). אתה מנעת אותי מלעשות דבר שהוא באפילה לפיכך יהיה אותו האיש כעור ומפוחם (רב הונא בשם ר' יוסף, שם שם). זמת-אם אשתו שהיא חביבה עליו ביותר את אומ' מפני שראה ידיה מפוחמות שעת אחת רוצה לגרשה את שבולך מפוחמת ושחורה ממעי אמך כל ימיך על אחת כמה וכמה (ר' ילקק, שם פס"ם, אל תרלוני). — ובפהמ"א: ובכל זוית קדורות מפוחמות שנשאר שם מבישול הלילה (ר' אליהו הכהן, שבט מוסר כד). — ואמר המשורר: וידיך ידי הקוף שעירות מפוחמות כמו אודים בבירה (ד"י חריזי, תחכמוני ג).

— התפ' *התפחם, — השחר שפחמו אותו: בשעה שעלו ישראל מן הגולה נתפחמו פני הנשים מן השמש והניחו אותן והלכו להם וכו' (ר' חנין, מד"ר ברא' יח). בכלי פשתן הדקים הבאים מבית שאן אם מתפחמין קימעא אבודין (ר' יוחנן, שם יט). לאח' שקבע מוניטון שלו בתוך אהלו של מלך אמר המלך גוזר אני שיתפחמו פניו ויפסל מטבעו (ר' לוי, שם לו). לכלה שהיתה עומדת בתוך חופתה ונתפחמו ידיה אם מקנחת היא אות' הכותל מתפחים וידיה אין מתנקות (ר' הושעיה, מד"ר דבר' ח).

— נפע' *נפחם, — כמו התפחם: וישראל אומרים להם למה אנו דומים לבן מלך שיצא לו למדבר נפחם בשמש נכנס למדינה במעט שמנים במעט מרתצאות עד שנתלבן גופו (ילקי שמע', שה"ש, אל תראוני). — ובמשמ' היה לפחם, שב פחם, verkohlen; se carboniser; to turn to coal: אוד מוצל מאש עץ הנפחם מאש (מכמס, תחב', לד). הבט זה בעצים שיפחמו תחלה ואחר ישובו אפר (קאנון לאבן סינא, א א ד א).

א. פֶּחָם [1], ס"ז, מ"ר *פְּחָמִים [2], פיחמין, — הגוף השחור שנשאר מעץ שנשרף באש, Kohle; charbon; coal: חרש ברזל מעצד ופעל בפחם ובמקבות יצרהו (ישע' מד יב). הן אנכי בראתי חרש נפח באש פחם ומוציא כלי למעשהו (שם נד יו). פחם לגחלים ועצים לאש ואיש מדינים לחרחר ריב (משלי כו כא). — ובתו"מ: בורתין עצים לעשות פחמין לעשות (כלי) ברזל (ר' אליעזר, שבת יט א). (המוציא) פחמין כדי לעשות צינורא קטנה (חייב) (תוספת' שם ח טז). מצא חמור שטעון פחמים או דברים האסורין אין מחייבין אותו ליגע בהם (שם ב"מ ב כב). ת"ר במקומו של ר"א היו כורתין עצים לעשות פחמין לעשות ברזל בשבת (שבת קל.). וזה עוסק בשדהו וזה עוסק בכרמו וזה עוסק בזיתו וזה עוסק בפחמו וכו' (מד"ר קהל' פרשה ב, טוב שם). והלך הסייד לסידו ויוצר לטיטו נפח לפחמו כובס לבית המשרה שלו (ר' יהודה הנשיא, שם פרשה ג, זכל עת). — ואמר המשורר: ולמה יתקשה המלח כאשר יחם ולמה הפחם יתלבן כאשר שרוף (ראב"ע, שאלות, כהנא ב 29). — *ופת פחמין, לחם אפוי על פחמים: ח' דברים משיבין את הלימוד פת פחמין ובל שכן פחמין עצמן (הורי' יג:). — *וכמו פיח, שחור, ששמש

[1]) [בערב' a] וכוש' פחם, בסור' פחמא, באגרית' פחם, באשור' פנת פנר (תי פימח). עקר משמ' המלה היא האש המנפחה ומכאן הגחלים, גחלי העצים הבוערות או השרופות. על כן יש לראות פחם בשם מרחב מן נפח-פוח (השוה פיח) בהוראת הבער, כדגמת פנם שמשמ' פנים, וכן נמצא גם פחים בהוראת פחם (עי' ג. פח, הערה). בפסוק המובא כאן ממשלי (כו כא) נשמרה כנראה ההוראה הקדומה של המלה—נפוח. והואיל ואין הסם בעקרה מן השרש, אין במקרא לא מ"ר פחמים ולא הפעל פחם, וכן אינם בשפות השמיות הקדומות חוץ מאגרית'. וכבר הרגישו באפשרות זו קרמונים, ובתשובות תלמידי מנחם מצאנו: ובאלה חרש ובדת לא דרש באמרו כי פירש לפחם לאורים במחלוקה אחת עם אש לפחת היותת קודחת בתוך התנורים (עמ' 34). ובתשו' יהודי בן ששת (עמ' 43): והשיב (דונש) על מנחם בהביאו פחם לגחלים עם ויפח באפיו ותאמרו לא הביא עם ויפח כי אם נפח באש פחם ולדבר הזה לבי בקרבי חם. ור"ת בהכרעותיו (עמ' 82): אמר יעקב נפח באש פחם מ"ם יסודי וכן פירש מנחם באש פחם עם ופעל בפחם (ישע' מד יב), אך מנחם כתב בחלק פח נפח באש פחם בעבור נפח, ודמה דונש בו לבעבור פחם הביאו ולכן הקניאו, ע"כ. פחם במשמ' אבן הפחם שבמכרות האדמה לא נזכר בספרות הקדומה.]

[2]) [כך נקד המחבר, וכן לוי, יסטרוב ואחר', וכך נכון לפי צורת המלה ולפי הכתיב בכמה מקומות, פיחמין; ובמשנה המנוקדת ליוורנו: פחמים, ובב"י קופמן פיחם, פיחמים.]

a) فحم

גם צבע שחור: כחם על הנר׳ כחם על השמן כחם על הפתילה חייב, ר׳ יוסי פוטר בכולן חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פחם (שבת ב ה). לא יטבול את הקומקום בפחמין אלא אם כן-שפשף (מקוא׳ ט ב). בית עבודה זרה מפחמין אותו בפיחמין (תוספת׳ מע״ש ה יג). — ובספהמ״א: השחור פחמין כתושים (רש״י, חולין פח:).

ב. **פֶּחָם**, — כמו פֶּחָה: גם מיום אשר צוה אותי להיות פֶּחָם [1]) בארץ יהודה (נחמ׳ ה יד). — ואמר המשורר: וטוב הוא שילחם בכל יום לחם חם כמלך או פחם כמו בן תפנוקים (רא״ע, שירי עני, כדוד הקיר, כהכה א 30).

***פֶּחָמִי**, ש״ז; — עושה פחמים או נפח השורף פחמים לצרך מלאכתו, Kohlenbrenner, Schmied; charbonnier, forgeron; charcoal-burner, smith: מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה (ר״ג אל ר׳ יהושע, ברכ׳ כח:). — ובספהמ״א: משל לאש הפחמי כי כאשר ירצה הפחמי שיתלהב מיד ישליך עליו מים (ר״ש בן ויגרא, שבט יהודה, הכוכב הרביעי, 119). — ואמר המשורר: ככלב פחמי לקול אוכל יקום וישכב וירדם לקול הפטישים (ר״י חריזי, בסוף מלחמת החכמה והעושר). — ובהשאלה לאדם בור: דברי אלקעניצקי אינם כראי להשיב עליהם כי מכותלי מאמרו ניכר שפחמי הוא (אגרות יל״ג א עב).

***פַּחֲמָן**, ש״א — שם ליסוד הפחם בתורת הכימיה, carbon.

***פחם** [2]), ממנו *פְּחִיסָה, *פָּחַס.

***פָּחַס**, פ״י, — מָעַךְ בלחיצה, zerdrücken; écraser; to crush: המבטל עבודה זרה וכו׳ כיצד מבטלה: קטע ראש אזנה ראש חטמה ראש אצבעה פחסה אף על פי שלא חסרה בטלה (ע״ז ד: ה). וישראל אינו מבטל כוזם של עכו״ם אמאי תיהוי כעכו״ם שנשתברה מאילית אמר אביי שפחסה (שם גמ׳ מג:). ה״מ דפחסה עכו״ם אבל פחסה ישראל לא בטלה (שם שם). שפחסה בפניה (כ׳ זיכא, שם נג.): מלמד שהיה אהרן נוטל קרבנם ופוחסו לפניהם ואומר להם דעו שאין בו ממש (כי אסי, מד״ר ויקר׳ ז). — ובספהמ״א: בתחלה מקנח פי הרעי בקטנת (באבן קטנה) להסיר רעי הנרבק שם שהגדולה פוחסת [1]) ומלכלך סביבותיו (רש״י, שבת פא., ד״ה כזית). קטע ראש חוטמה (של ע״ז) ראש אזנה ראש אצבעה פחסה בפניה אף על פי שלא חסרה וכו׳ הרי זו בטילה (רמב״ם, עכו״ם ח י). — *הצלוחית פָּחֲסָה את היין, וכהו׳, דחקה אותו מתוכה אל המשפך וכדו׳ [2]): כדתני ר׳ חייא שפחסתו צלוחיתו ה״נ שפחסתו בורו (ע״ז כו:).

— נפע׳, *נִפְחַס, — שמעכו אותו בלחיצה: אין מתום בבשרי וגלגלתי נחבסת לא נשאר כלתי אם גוייתי. וצורתי נפחסת (תחכמ כס).

א. ***פחר**, ממנו פוחר, א. *פָּחַר, *פֶּחָר.

ב. ***פחר**, ממנו ב. *פֶּחָר.

א. ***פָּחַר** [3]), פ״י, — שרף כלי יוצר לח בכבשן לעשותו יציב, ein Tongefäss brennen; cuire l'argile; to burn pottery: ואל תעלו על דעתכם שחבית זו הכניסה לכבשן ופחר אותה אלא עשה אותה בלבד כדרך שעושין את התנור (תשו׳ הגאו׳ הרכ, 3).

— פִעֵ׳, *פִּחֵר, — כמו קל, דלא תימא אין המפחר בלי חרס מבשל מפני שמחזיק הכלי אשמעי׳ דמירפה רפה כשהן טיט (ר״ח, שבת סוף עה:).

— התפ׳, *הִתְפַּחֵר, — נשרף נתבשל בכבשן: אילו שבע חטאות ברורות במעשה החבית מעשה יוצר בלבד ועדאן לא נתפחרה (תשו׳ הגא׳, הרכ, 3). ומתבשלין ואחר

---

[1]) ואולי הפֶּחָה שלהם?

[2]) [כמקומה בארמ׳ של א״י פחש (השוה: כנס — בנש). פחיש (ת״י גרסת הערוך של חָרַם. (ויקר׳ כא יח); אין אנא יהיב אצבעי עליה אנא פחיש ליה (דברי עוג מלך הבשן על יצחק, מד״ר ברא׳ נג). מקור השרש לא התברר, והפרושים המצעים אינם מסתברים ור׳ ב. פיס, הפעיל, הערה.]

---

[1]) ושם הערה על הגליון: בר״נ אי׳ פוכסת.

[2]) [רש״י (ע״ז כו:): שפחסתו בורו, שנתמלא הבור עד שהגיע היין ושפח בשולי הגרגותני כמו פחסה בפניה.]

[3]) [באשורי פַּחָר, בארמ׳ פַּחָרָא, באים רק כשמות עצם המציינים את היוצר ואת כלי החרס. ובערב׳ פח׳אר [a]), כלי היוצר, פח׳ארג [b]), היוצר, ואין לראות כל קשר בין השמות האלה לפעלים פחר, פחיר בלשונות אלה. ואולי שאולים השמות מלשון לא שמית. בעבר׳ המקראית אין שרש זה, וכתוה״מ הוא שאול מארמ׳.]

---

[a]) فخار [b]) فخارى

כך מתחזקין כשיצטרפו ויתפחרו (כ"ה, סנת עס.).

ב. *פִּחֵר [1]), קל לא נמצא.

— פִעֵ׳,*פִּחֵר, ואולי הִתְפ׳, הִפַּחֵר, — התפאר, התגאה, sich rühmen, prahlen; se vanter; to boast, to vaunt: אמרתי לו רשע מה אתה מִפַּחֵר [2]) בדבר שאינו שלך (הכזיר ליכלו בספור ממעון הלדיק, ירוס׳ כזיר ח ו).

*פֶּחָר, ס"ז, מן א. פחר, — כלי חרס [3]) Tongefäss; vase d'argile; earthen vessel, ואמר הפיטן: סעורה ושבורה כפחר פצה מריב וחרחר בתפלת השחר (אימה במר, סמר׳ יו"כ). עושה עיפה שחר רקוע אין שחר ונשבר כפחר המסכן תרומה עץ לא ירקב יבחר (אל אל סדי, יולר סבת נחמו). פתע פתאום בבא מחר פגוזיך יתצו העיר כפחר (אודך, יולר סבת א חנכה).

פחת

[4]), ממנו ˚הִפְחִית, *פָּחוֹת, *פָּחוּת, ˚פְּחוּת, *פְּחִיתָה, ˚פְּחִיתוּת, ˚פְּחִיתִי, *פָּחַת, פַּחַת, *פֹּחַת, ˚פַּחְתּוּת, ˚פַּחְתִּיּוּת, פְּחֶתֶת.

*פָּחַת, פ"י, עתי׳ יִפְחֹת, יפחות, — א) קָעַר, עשה פַּחַת בדבר, aushöhlen; caver; to hollow: אין פוחתין את הנר מפני שהוא עושה כלי (ביצה ד ד). אין פוחתין אלפסין סתומות (תוספת׳ יו"ט ג יג). החמת שפחתה הכהן להיות רודה בה ככר תרומה טהורה (סס כלים ב"ב ו ד). — ב) פָּחַת בנין, חתר בו והרס בו חלק: בית שהוא מלא פירות סתום ונפחת נוטל ממקום הפחת ר׳ מאיר אומר אף פוחת לכתחלה ונוטל (ביצה ד ג). מעשה בשוקת יהוא וכו׳ ושלחו ב"ש ופחתוה שבית שמאי אומרים עד שיפחתו רובה (ר׳ יהודה בן בתירה, מקוא׳ ד ה). — ג) פָּחַת דבר, או בדבר, או מדבר, מעט אותו, גרע ממנו, נתן פָּחוֹת, vermindern, verringern; réduire, diminuer; to lessen, diminish: אין פוחתין לפאה מששים (פאה א ב). אין פוחתין לעניים בגורן מחצי קב חטים וקב שעורים (סס ח ה). אין פוחתין מאחת ועשרים תקיעות במקדש ואין מוסיפין על ארבעים ושמונה (סוכ׳ ה ה). בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין שלשה אין פוחתין מהן ואין מוסיפים עליהן (מגי׳ ד א). כל הפוחת לבתולה ממאתים זוז ולאלמנה ממנה הרי זו בעילת זנות (ר׳ מאיר, כתוב׳ ה א). האומר הרי עלי לבונה לא יפחות מקומץ (מנח׳ יג ג). הפוחת לא יפחות משלש והמוסיף לא יוסיף משבעה אבדלות (ר׳ יוחנן, ירוס׳ ברכ׳ ה ב). הפוחת ממעשרותיו מעשרותיו מתוקנים (סס דמאי ה ב). סדר תקיעות שלש של שלש שלא יפחות (סס ר"ה ד ט). שירי הלוים לא יפחתו לה משישה קריאויי (ר׳ יוסי ב"ר בון, סס מגי׳ ג ז). חמרתה פוחתת (מימי עבורה) אינה פוחתת מימות הלבנה והמוספת אינה מוספת על ימות החמה (ירוס׳ יבמ׳ ד יא). אם היתה מניקי פוחתין לה ממעשה ידיה ומוסיפין לה על מזונותיה (סס כתוב׳ ד ס). ג׳ שהטילו לכים הותירו או פחתו כך הן חולקין (סס ב"ק ד א). כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יוה"כ חוץ מהוצאת שבתות והוצאת י"ט והוצאת בניו לתלמוד תורה שאם פחת פוחתין לו ואם הוסיף

---

[1]) [בערב׳ פחיר [a]), התפאר, התגאה. וכשם שנכתב במקורות התלמודיים פחד, פחז, ת׳ פחר (עי׳ ההערה הבאה), כך אפשר שלא הכר פעל זה בהוראת התפאר, התגאה, אף במקרא, במקומות כגון: אז תראי ונהרת ופחד (צ"ל: ופחר?) ורחב לבבך (ישע׳ ס ה), והיתה לי לשם ששון לתהלה ולתפארת לכל גויי הארץ אשר ישמעו וכו׳ ופחדו (צ"ל: ופחרו?) ורגזו (?) על כל הטובה וכו׳ (ירמ׳ לג ט). ופחדו (צ"ל: ופחרו? אל יי׳ ואל טובו באחרית הימים (הוש׳ ג ה).]

[2]) מפחר, מתגאה, בדפוס קרוט׳: מפחד, [וכן דפו׳ ויניציה, אך בדפו׳ ווילנא ובירוש׳ נדר׳ (א א) מפחז; ובספרי (במד׳ כב), בבבלי (נדר׳ ט:, נזיר ד:) ובמד"ר (במד׳ י) במקום זה: מתגאה: ובתוספתי (נזיר ד ז): לא היה לך להתגאות אלא וכו׳, ולפי זה צדק המחבר המניח כנוס׳ המקורי: מפחר.]

[3]) [ע"פ הארמי (דני׳ ב מא).]

[4]) [בארמ׳ ובסור׳ פחת, קער ונקב, ויֶנזן משוה לזה בצדק באשור׳ פַּתָּח׳ באותה משמ׳. וקרוב לזה בעבר׳ ב. פתח (ופִּתַּחְתָּ עליו פִּתּוּחֵי חותם). ואולם יתכן שהפעל פָּחַת במשמ׳ קער ונקב שאינו בלשון הקדומה נגזר כפעל משני מן השם פַּחַת, חלל ריק, וששם זה בעצמו אינו אלא צורת המקור של נפח (לָפַחַת עליו, יחזק׳ כב ב), כי דבר נפוח הוא דבר ריק וחלול. ובאשור׳ נוצר פִּתַּח׳ ת׳ פח׳ת כדרך לשון זו להכנים התיו לתוך השרש גם בבנין אפתעל (התפ׳). ולפי זה יש לראות ב. פַּתַח בעבר׳ כשאול מאשור׳, עי׳ שם.]

[a]) فجر

מוסיפין לו (רב ממליסה, צילה עז.). שבת תפוחתתו בדמי׳ מהו היכי דמי כגון שהכהו על ידו וצמתה ידו וסופו לחזור (כנס, צ״ק סס:). מה ראת להיות פוחת כל יום למדך התורה דרך ארץ מן הקרבנות שאם ילך לאכסניא וקבלו חברו יום ראשון מקבלו יפה ומאכילו עופות וכו׳ ברביעי מאכילו ירק כך פוחת והולך עד שמאכילו קטנית (מד״ר צמד׳ כה). אם זכה הוא משלים את שנותיו אם לאו פוחתין לו מהם (סס קסל׳ סדרה ה, עת ללדת). בשנייה נכנס בו עין צרה והיה פוחת עשרה והיא (השדה) פחתה מאה (פסיק׳ ר״כ, צוכר, לו.). את מספר ימיך אמלא זכה משלימין לו לא זכה פוחתין לו (ר׳ עקיבה, מדה״ג דבר׳ ד ז, הסגלה).—ובסהמ״א: ומרובע צלע א ג ארכו ט״ו והוא רכ״ה, פחת ממנו המרובע הקטן והוא מרובע צלע א ב וישאר בידך נ״ו ומחציתה כ״ח (רהב״ח, המשיחה והתשבורת, 44). — ופחתה כתבתה, אמרה שהיא בפחות: הפוחתת כתובתה נפרעת שלא בשבועה (תוספת׳ כתוב׳ ט ז). הפוגמת לא הפוחתת כתובתה ביצד היתה כתובתה מאתים והיא אומרת מנה נפרעת שלא בשבועה (ירוש׳ סס ט ז). מה בין פוגמת מה בין פוחתת אמר רבי חנינה פוגמת בא משא ומתן בנתים פוחתת לא בא משא ומתן בנתים (סס סס). — ובסהמ״א, פחת את שטרו: הפוחת שטרו נפרע שלא בשבועה (טו״ע חו״מ פד ד). — ופחת את השער, הוריד את המחיר: לא יחלק החנוני קליות ואגוזים לתינוקות וכו׳ ולא יפחות את השער (ר׳ יהודה, צ״מ ד יב).

— ד) פ״ע, *פחת, עתי׳ יפחת,—התמעט, sich vermindern; se diminuer; to diminish, פחתו המעות, נתמעט ערכן: הנותן מעות לחבירו ליקח בהם חיטין וכו׳ אם פחתו פחתו לו ואם הותירו הותירו לאמצע (תוספת׳ צ״מ ד כ). פחתה סלע יותר מכדי אונאה איסר אסור וכו׳ עד כמה תיפחת ויהא רשאי לקיימה לסלע שני דינרים (צ״מ נב.). —פחת המעשר, פחתה התרומה וכדו׳: שאל אריום לחכמים הרי שהפריש עשר כורין למאה ומדד את המעשר ופחת מהו אמרו לו כשם שפחת מעשר כך פחתו חולין ואף על פי שלא פחתו חולין מותר (תוספת׳ סס ג יח). ולא סוף דבר שפחתה התרומה אלא אפי׳ פחתו חולין ותרומה בעינה טוחן ומתיר (ירוש׳ תרומ׳ ה ט). — כוכב פוחת: אם יאמר לך אדם הדא כוכבתא דצפרא איילתא דשחרא היא שקרין[1] פעמים פוחתת ופעמים מוספת אלא כמין דקרנין סלקין ומנהרין לעלמא (מד״ר צרהש׳ כ). — ובסהמ״א: ואם היתה פורני חדשה אסורה שמא תפחת (הלכות פסוקות לרב יהודאי גאון, 7). ראובן שהטיל לכיס ת׳ דינרים והטיל שמעון מאתים ונשתתפו ונשאו ונתנו ביחד והרי הממון כלו ביד ראובן וטען ראובן שפחת כל הקרן ת״ק דינרים אין אומרים ישבע ראובן שבועת השותפים שפחתו כך וישלם שמעון מביתו חמשים אלא ישבע ראובן שבועת השותפין שפחתו וילך במני שבידו בלבד ולא ישלם שמעון כלום טען ראובן ששמעון יודע בודאי זה שפחתו וכו׳ (טו״ע חו״מ לג יג). —*פוחת כמו פחות: העגול הפגום אשר הוא מחצית העגול או מרבה על המחצית או פוחת מן המחצית (רהב״ח הנשיא, המשיחה והתשבורת, 60).

— נפע׳, *נפחת, — נתקער, נהרס, נטל בחלקו: בית שהוא מלא פירות סתום ונפחת נוטל ממקום הפחת (צילה ד ג). בית שנפחת וסיכך על גביו אם יש מן הכותל לסיכוך ארבע אמות פסולה (סוכ׳ ה י). הבית והעליה של שנים נפחתה העליה וכו׳ הרי בעל העליה יורד ודר למטה עד שיתקן לו את העליה (צ״מ י ג). נפחתה הגלגלת ולא נקב קרום של מוח וכו׳ ר״מ מכשיר וחכמים פוסלין (חול׳ ג ג). חבית שנפחתה והיא מקבלת על דפנותיה או שנחלקה כמין עריבות ר׳ יהודה מטהר וחכמים מטמאים (כלים ד ה). התרמל שנפחתה כיס שבתוכו טמא (סס יט ה). נפחתה (התיבה) מלמעלן טמאה טמא מת נפחתה מלמטן ר״מ מטמא וחכמים מטהרין וכו׳, משפלת שנפחתה וכו׳ ר״מ מטמא וכו׳ (סס סס ט–י). הכרים והכסתות והשקין והמרצופין שנפחתו הרי אלו טמאין מדרס (סס כ ה). עריבה גדולה שנפחתה (סס סס ד). השולחן והדלופקי שנפחתו (סס כב ה). חלצה בסנדל שניפחת ומקבל את רוב הרגל במנעול שנפרם וחופה את רוב הרגל וכו׳ (תוספת׳ יבמ׳ יב י). הבית והעלייה של שנים ונפחתת המעזיבה וכו׳ (סס צ״מ יא ג). מצאו אדם אחד שנפחת קברו בתוך שדהו (סס אהיל׳ עז יב). שנפחתו דופני הספינה (עירוב׳ מג:).

[1]) [נ״א: שקרן הוא.]

הוסיף עליו (על השופר) כל שהוא וכו׳ במינו פסול וכו׳ א״ר יותנן זהוא שנפחת רובו מכלל דבמינו אע״פ שנפחת רובו כשר (ר״ה כז:). שאם נפחתה תקרה של היכל לא היה מזה (זבח׳ מ.).—ב) התמעט בערכו: כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף נפחת שנאמר ולשאת ולספחת (סוטה ה.).

— פע׳, *פִּחֵת, פִּיחֵת, —א) כמו פָּחַת במשמ׳ א; נטל חלק מן הבנין: מעשה ויולדה כלתו של שמאי הזקן ופיחת את המעזיבה וסיכך על גבי המטה בשביל הקטן (סוכ׳ ב ח).— ב) כמו פָּחַת במשמ׳ ג, מִעֵט וגרע: וכן שלשה שהטילו לכיס פיחתו או הותירו כך הן חולקין (כתוב׳ י ד). שום הדיינים שפיחתו שתות או הוסיפו[1] שתות מכרן בטל (שם יא ה). האומר לשלוחו צא תרום תורם בבינונית א׳ מחמשים צא ותרום א׳ מחמשים פיחת מעשרה או הוסיף עשרה תרומתו תרומה (תוספת׳ תרומ׳ ה ז). בסימניו ובמצריו פיחת שתות או הותיר שתות הרי הוא כשום הדיינין הגיעו (ב״ב קו.). מפיך אני רוצה לשמוע שאיני מאמין בדבריה (של האשה) שמא חלפה בדברים או פיחתה או הותירה (מד״ר במד׳ י).

— ובספהמ״א: מדינה שהיתה מעלה למלך כור חטים ויתר להם או פיחת אינן מקיימין גזרתו (כרתס׳ רבתי חלבק, 73). ונראה לך שמרובע בגחו הוא ארבע צלעות המרובע וכשאתה מפחת אותו מן המרובע נשאר מרובע אחר (כחב״פ הנשיא, חבור המשיחה והתשבורת ה, 27). — ואמר הפיטן: תר ויו למעלה אחת תחתיו שבע ולא פיחת (משלש בר קלונימוס Elbog., Stud. 130).—ג) *ובמשמ׳ פִּזֵּה וזלזל: וגנו המדברים זה ופחתו אומרו (ר״מ ח״מ, מו״נ ח סוף עה).—ד) *הִכָּהוּ בנגע הַפַּחֶתֶת, ואמר הפיטן: פחתת פיחתתנו ובקנו ובוקקנו וכבוהק בוהקנו (יכלי, קרובה, זולתי, קלנ).

— הפע׳, *הִפְחִית, —א) השחיק חלק מכלי וכדו׳, abnützen, beschädigen; endommager; to damage: (מצא) כלי נחשת משתמש בהן בחמין אבל לא על ידי האור מפני שמפחיתן[2] (ירוש׳ ב״מ ב י). מגרפות וקרדומות משתמש בהן ברך אבל לא בקשה

[1]) [בתוספת׳ שם יא ג: שפיחת שתות או הותיר.]

[2]) [בבבלי שם ל,: שמשחיקן.]

מפני שמפחיתן (בבלי שם ל.). — *ובמשמ׳ גרם נזק: ולא ימחוק מעט מעט מפני שהוא מפחית ללוקח ולא ימחוק בבת אחת מפני שהוא מפחית למוכר אלא בפעם אחת במתון (טו״ע חו״מ רלא ה).

—*הִפְחִית את השוק בעיני פלוני, המעיט בעיניו את ערך הדבר, entwerten; déprécier; to depreciate: לקח הימנו עשר אגודות של ירק לא הפריש על כל האונקלי אלא על אחת מהן שלא להפחית את השוק בעיניו (של עם הארץ) (תוספת׳ מע״ש ד י). — ב) *ס״ע, — כמו נִפְעַ׳: אפילו הפחית[1]) דופן אמצעי (סוכ׳ יח:).

פַּחַת[2]), ס״ז (וס״נ ?), ובתו״מ אף *פְּחָת[3]), מ״ר פְּחָתִים, א) מקום עמוק באדמה, חפירה עמֻקה, Grube; fosse; pit: ויקחו את אבשלום וישלכו אתו ביער אל הַפַּחַת הגדול ויצבו עליו גל אבנים גדול מאד (ש״ב יח יז). הנה עתה הוא נחבא באחת[4]) הַפְּחָתִים או באחד המקומת (שם יז ט). פחד וָפַחַת ופח עליך ישב הארץ והיה הנס מקול הפחד יפל אל הַפַּחַת והעלה מתוך הַפַּחַת ילכד בפח (ישע׳ כד יז–יח); כיונה תקנן בעברי פי פַחַת (ירמ׳ מח כח). פחד וָפַחַת היה לנו השאת והשבר (איכ׳ ג מז). — ובספהמ״א: ואשר אמרת כי חוחים הם כפחתים וכשיחים אין אמריך בהם נבוחים (ידונש על מנחם, 66): כל יהודי אשר ימות בכל מלכותי יושלך אל הפחת הגדול הקרוב אל העיר ולא יבא שום אדם מהם אל קבר (ר״י זבארה, שעשועים ה, דודזון 55). — ואמר המשורר: חכם לבב בטרם בוא בפחת יתקן מעלותיו ליציאת (ר״ש הנגיד, בן משלי 61).—ואמר המליץ: אך האיש אשר לו עושר ונכסים וכל טוב ולא פגעו רע מימי' דמיונו לאיש ההולך בדרך אשר אמרתי לך ולא נתקל עדיין באחת הפחתים (פנחס, ד׳ כוסות, כוס ב׳ד פ׳ ג).—ב) *מקום חלול וריק בכלל, Hohlraum; (espace) creux, vide; cavity, vacant space: בית שהוא מלא פירות סתום ונפחת נוטל ממקום הפחת רבי מאיר אומר אף פוחת לכתחילה ונוטל (ביצ׳ ד ג).—ובספהמ״א:

[1]) [רש״י מפרש: ונפחת דופן האמצעי.]

[2]) [בעקרו כנראה מקור מן נפח, עי׳ פַּחַת, הערה.]

[3]) [כך הקריאה המקֻבלת, וכך מנֻקד בקטע כ״י מן הגניזה ביצ׳ ד ג, אך במשנ׳ המנקד׳ ליוורנו: הַפַּחַת (שם), וכן כ״י קופמן.]

[4]) צ״ל: באחד.

וסיכך בסכך בשר על פי הפחת ונמצא סכך הכשר מופלג מן הדפנות לכל צד (כס"י, סוכ' ד.). כוורת פחותה אע"פ שסתם הפחת בקש אינה מצלת מיד כלי חרס שהרי אינה כלי (רמב"ם, כלים יד יח). — ג) *חסרון, גרעון, הפסד, Minderung, Verlust ; diminution, perte ; diminution, loss : שאוכלין ושותין ואומרים עונג שבת עונג יו"ט שהן מכניסין פחת בממונו של עולם (מד"ר אסתר, פרשה ז, ויאמר המן למלך). — ובפהמ"א: אם יש בו פחת דמים נותן נזק ואם נפל למשכב נותן שבת ורפוי ובושת וצער (רמ"י, שמות בא כה). מי שהיה בידו משכונו של עני אם היה שכרו יתר על פחתו וכו' ה"ז מותר להשכירו (רמב"ם, מלוה ולוה ג ח). אחד מן השותפין שעבר וכו' כל פחת שיבא מחמת שעבר חייב לשלם לבדו (רא"ש, שלוחין ה ב). ואם מודה שלא שם אותו במקום המשתמר מעכברים או לא ניערו חייב לשלם הפחת (טור חו"מ עב כ). טען ראובן ששמעון יודע בודאי (סכום) זה שפחתו ישביע את שמעון שבועת השותפים ויגלגל עליו שאינו יודע בודאי סכום הפחת הזה (שו"ע חו"מ לג יג). השותפין שהטילו לכים וכו' השכר או הפחת ביניהם בשוה לפי מנינם לא לפי תמעות (שם קעו ס). — *פחת מיתה, התמעטות ערכה של הבהמה ע"י מיתתה[1]: הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יופסד ממונו מני וכו' ואיבעית אימא ר' שמעון לפחת מיתה (בכורו' י:). — וכן *פחת שפחתו מיתה: כלב שהמית כבש וחתול שהמית תרנגולים גדולים ואכלם משונה הוא ואינו משלם אלא ח"נ ודוקא בפחת שפחת' מיתה (שו"ע חו"מ תלא ו). — *פחת נבלה, התמעטות ערך הנבלה בהיותה מוטלת משעת מיתה עד פסק הדין: דמר סבר פחת נבילה דניזק הוי וכו' (ב"ק יח.). — *אנשים של פחת, אנשים שאינם חשובים: (חילק ובילק) אנשים של פחת הן (ערוך, ערך חלק ובלק, בשם רב האי גאון).

*פַּחַת[2], פותח, ש"ז, מ"ר פחתין. — כלי חלול, Hohlgefäss ; vase ; hollow vessel : יד הפותח

---

[1] [לשון רש"י בבכורו' י: מה שמיתה פיחתתו דמחיים היה שוה מנה ולאחר מיתה אינה שוה אלא דינר להאכילו לכלבו.]

[2] [בעקרו כמו פַּחַת, דבר קעור וחלול.]

וכן הפוחת[1] חמשה (אצבעות) (תוספת' כלים ב"ב ג ז). — ומ"ר: שולי המחצין ושולי הפחתין וקרקעות הכלים ודופנותיהן מאחריהן אין ממלאין בהן ואין מקדשין בהן (שם שם ב"ק ז טו).

*פְּחִיתוּת, ש"נ, מ"ר פְּחִתְיוֹת, — כמו פְּחִיתוּת, מדה רעה, Laster ; vice ; vice : ואשר ירוץ מרוצת ההליכה מסע אחר מסע ויכלה פעמי דרכו זה אחר זה הוא זיכוך הנפש והתטהרה מאבות הפחתיות ותולדותיהן (חמונה כמה לרלב"ד, ב, 46). כי אני אדון לאדוניהם רוצה לומר המעלות והם עובדים לעבדי רוצה לומר הפחתיות (ריי"א מודינא, למח לדיק לב).

*פַּחְתִיּוּת, ש"נ, — מדת מי שהוא לקוי בחסר, Mangelhaftigkeit ; défectuosité ; defectiveness : ולפי שהשלימות יבוא למי שראוי לו והפחתיות יבוא למי שראוי לו (ריי"ל קארו, תולדות יצחק כב, חמשע').

פַּחֶתֶת, ש"נ, נגע מנגעי הבגדים וכדו', eingefressene Stelle ; corrosion, mordure ; corrosion : והנה לא פשה הנגע בבגד או בשתי או בערב או בכל כלי עור וכו' וראה הכהן אחרי הכבס את הנגע והנה לא הפך הנגע את עינו והנגע לא פשה טמא הוא באש תשרפנו פחתת הוא בקרחתו או בגבחתו (ויקר' יג נג—נה). —ואמר הפיטן: פחתת פיחתתנו ובקנו ובוקקנו וכבוהק בוהקנו (יכחי, קרובה, זולתי, קלו).

פִּטְדָה[2], ש"נ, סמי' פִּטְדַת, — שם אבן יקרה ירקרקה, Topas ; topaze ; topaz : ומלאת בו מלאת אבן ארבעה טורים אבן טור אדם פטדה וברקת הטור האחד (שמות כח יז—יז). בעדן גן אלהים היית כל אבן יקרה מסכתך אדם פטדה ויהלם תרשיש שהם וישפה (יחזק' כח יג). לא יערכנה פטדת כוש בכתם טהור לא תסלה (איוב כח יט). — ובפהמ"א: שאנתנו

---

[1] [כך נכון בתוספת' שבדפוס', ובהוצ' צוק"מ: יד הפחות ובין הפחות, ואינו נראה.]

[2] [רב התרגומים הקדומים ראו בפטדה אבן ירקרקה, השבעים τοπάζιον ; וולגטה topazius ; ת"א : יַרְקָן, וכן רב המפרשים. ואלה דברי רד"ק בסה"ש : ואומרים כי היא אבן ירוקה וכתב רבי יונה כי היא הנקראת בלשון ערבי זמר"ד, ע"כ. ותמוהים דברי מנחם : אבן השהם הוא. ויש משוים לפטדה את שם ה־Topaz בסנסקריט : pita, חצהב, אך אין הצורה העברית מתבארת על ידי כך.]

כשנשחוק הפיטדה הירוקה ביותר הוא שאנו קורים אותו ביטריאולי"ו בלעז תשוב אבק לבן (ר"מ א"ם, מו"נ א ענ). ויוציא מארצנו אבנים חמודות פטדות יפיפיות ומיני מרגליות (ר' קלונימוס, בעלי חיים, לג.). שמעון מפותח על פטדה והיא ירוקה ככרתי ותרג' אנקלוס ירקן ונקרא פראשימה (רי"ל קאדו, תולדות יצחק, עב., אמסטר'). — ואמר הפיטן: שער הפנה בפטדה תפצח שער הצאן בצפת תצחצח (ר"י בן אביתור, שער האיתון, מעה"ס 13). — ואמר המשורר: ודבר על לב יפת גביר הוד אבי כל שר וחמדת פז ופטדות (אלעזר בן יעקב הבבלי, מוזגגסקי, Babyl. Geonim, 66). אביעה מלות נכבדות במליצות שבל מוסדות ויקרים מאבני פטדות ועריבים מסור וקדות (ימיאל הרופא, מעלות המדות, מרוזים בשער הספר). תורת ה' תמימה לים דומה כי הים מכיל פטדותיו ויהלומיו תרשישיו ואחלומיו (ר' יעקב מויגליאה, אגרת וכוס, ישורון מרכ"ה 20)

***פְּטוֹטֶרֶת**[1], ש"נ, מ"ר פְּטוֹטְרוֹת,—גבעול התאנה, אֹלֶת התאנה, Stengel, Stiel (der Feige); queue (d'une figue); stalk, stem (of a fig): אלו דברים אסורים למכור לגויים איצטרובלין ובנות שוח ופטוטרותיהם[2] ולבונה ותרנגול לבן (ע"ז א ה). בנות שוח בפטוטרותיהן ואיצטרובילין במטושלותיהן (שמעון בר נא, ירוש' שם שם). בפטוטרותיהן שנו (רבנ"מ, בבלי שם יד.). — ובפהמ"א: בנות שוח שהן תאנין לבנות והכי קאמרינן אין מוכרין להם תינין לבנות בעוקסיהן פטוטרות שמו[כי]לין אותה בשוק עבדה זרה ובבית עבדה זרה כדי לעטר עבדה זרה שלהן אבל בלא פטוטרות מותר למכור להן (תשו' גאון מהגני', שרידים מהגניזה, מ"ל ויס, 27). יוקח מן הבלאדור חמשים ויסירו פטוטרותיו ויודקו (גרגוני, אגרת חיים ג ז, כ"י שכטר).

[1] [אין פטוטרת (מן פטרטרת) אלא צורת הכפלה של פָּטוּר (כמו שפופרת מן שופר), פְּטוּר ציצים, שעקרו ענף פורח בציצים (עי' ב. פָּטוּר, הערה), ושל פְּטוֹר, פְּטֹרֶת, גִּדּוּל הבוקע ויוצא מן האדמה, ועי' א. פָּטַר, הערה. וכך אין גם מטוטלת (מן מטלטלת), הבאה במקורות על יד פטוטרת, אלא צורת הכפלה של מטיל, שפרושו ענף, מקל, (איוב מ יח). והמפרשים פרשו פטוטרת ע"פ הענין עוקצי תאנים.]

[2] [במשנה שבגמ': ופטוטרות (שם יד.).]

***פָּטוּם**, ת"ז מן פטם, — א) אָבוּס, מְפֻטָּם ושמן, gemästet, fett; engraissé, gras; fattened, fat: אמר לו (רבא) במה אתה סועד אמר לו בתרנגולת פטומה ויין ישן (כתוב' סז:) — ובלא ת"פ פָּטוּם במשמ' כבש פָּטוּם, ובנקי' פְּטוּמָה, תרנגולת פְּטוּמָה, עוף מְפֻטָּם: אף ראשי אגפים וראש הזנב מצטרפין שכן מניחין בפטומות (ר' יוסי, מסכ' א 3). יש שהוא מאכיל את אביו פטומות[1] ויורש גיהנם ויש שהוא כודנו[2] בריחים ויורש גן עדן (ירוש' פאה א א). עשרה (דברים נגזרו) על הנחש האחת שנסתם פיו השניה שנתקצצו ידיו ורגליו וכו' הששית אוכל פטומים ושותה כל מתוקים הם נעשים בפיו עפר (אדר"נ נוסח' ב מג). כיון שהיה מבקש לילך למיומס שלו היה נוטל עדרו עמו כדי להיות אוכל מן צאנו פטומין (תנחו' שמיני ה). אמר דוד אפילו יהו לי פטומות וסיטוסימה בחוץ לארץ ולא יהא לי סיפוף של חרובין בארץ ישראל (ערוך ערך סטסימה, בשם ילמדנו). — ובפהמ"א: שכבנו על מטותינו וערבה לנו שנתינו ומאשר פטומות האכילנו ויין טוב השקנו לא הקצנו עד אור הבקר העירנו (ר"י זבארה, שעשועים, דודזון, 64). — ואמר המשורר: תנעלנה עור תחש תתכסנה בלבנים תאכלנה פטומות[3] תזבחנה המשנים תשתינה ממתקים תאכלנה משמנים (עמנו' מחב' א). — ב) פָּטוּם, ת"ז מן פִּטּוּם הקטרת, מְבֻשָּׂם, durchräuchert; parfumé, embaumé; scented, ואמר המשורר: והמטה מקטרת לבונה והערש בכל בשם פטומה (יוסף בן חסדאי, הבלבי מן, מעה"ס 28).

***פִּטּוּם**, ש"ז, מ"ר פִּטּוּמִים, — שה"פ מן פִּטֵּם, מזיגה של שמן המשחה או של קטרת הסמים ע"י תערבת חמריה[4], Zurechtmischung, Anmischung; (com)mixtion, composition; mixing: של בית אבטינס היו בקיעין בפיטום הקטורת ובמעלה עשן ולא רצו ללמד (תוספת' יוה"כ ב ו). והביאו אומנים מאלכסנדריאה והיו בקיאין בפיטום

[1] [בבבלי קדוש' לא.: פסיוני.]

[2] [נ"א (סרידי הירוש', 325): משמינו לריחים.]

[3] [מנקד פַּטּוּטוֹת במקום פְּטוּמוֹת לצרך המשקל.]

[4] [עקר הוראת המלה עִבּוּי התערבת ע"י חמרים נוספים. עי' הערה לקמן.]

הקטורת ובמעלה עשן לא היו בקיאין (ירוש׳ שקל׳ ה ג) תנו רבנן פ י ט ו ם הקטרת הצרי והציפורן והחלבנה והלבונה וכו׳ (כרית׳ ו.). — ואמר הפיטן: כנום סמנים וסדר פ ט ו מ י ם ושמן ממלח וקטרת הסמים (תורה, מוסף א׳ שבועות). — ״וּפִטּוּם החרֹסת: ויזהר בירקות שלא ישקיעם יסודתו (של החרוסת?) פ ט ו ם קהה וּגְבוּל עבה (ר׳ זרחיה הלוי, אזהרות לפסח, הגדה מלוירה ומנק׳ כ״י בריט׳ מוז׳). — ב) ״פִּטּוּמֵי מלים, גבוב דברים [1], Geschwätz, Schwulst; bavardage, enflure; chatter, bombast: ויהיו מלעיבים במלאכי אלקים פ ט ו מ י מלין בעלמא ואחריתם ביום מר (שריד מעיל, קובץ על יד ה, יח). ולכן נתן לו הכתב יד הנזכר להניחו ללכת אל מחוז חפצו בלילה ההוא והוא פ ט ו מ י מלין לא יועיל בם כי בכתב ההוא לא היה קנין ולא שבועה (כ״א ששון, שו״ת תורת אמת לה, קטו.).—ואמר הפיטן: פחדו יחיל שומטים, פיותם היות אטומים, פרחיו במשענותיו חתומים, פלטם מרכל פ ט ו מ י ם (כ״א הקליר, יום מימים הומם, מוסף יוה״כ).

פָּטוּר, ת״ז, מ״ר פְּטוּרִים; — חפשי מדבר, ממצוה, מאחריות, מענש וכדו׳, frei (v. Dienst, Pflicht, Strafe etc.); libre; free: ואלה המשררים ראשי אבות ללוים בלשכות פְּטוּרִים[2] כי יומם ולילה עליהם המלאכה (דהי״א ט לג). — ובתו״מ: לעולם הוא נותן

[1]) [אולי אין פִּטּוּם ואף פִּטְמָה, פִּטֶּמֶת (עי׳ שם) בעקר אלא מלה אחת בהתפתחיות שונות, וראשית הוראתה: הַשְׁמָנָה, עִבּוּי. העבוי שעל הפרי הוא פִּטְמָה פִּטֶּמֶת; ועבוי הפה בדבורים יהיה פִּטּוּם מלים כרגמת גבוב דברים מן גַּב, ובלשונות אחרות geschwollene Reden, Schwulst, enflure, inflated style וכדו׳. ואפשר לבאר פטומי מלים גם ע״פ פטום הקטרת וכדו׳, ערבוב דברים. ואמנם גם פִּטּוּם הקטרת והשמן בעקרו עִבּוּי התערֹבת ע״י תוספת חמרים. אמנם ראשית שמושו של הבטוי פ ט ו מ י מ ל י ן במקורות היא בארמ׳ שבתלמוד: אמר אמימר פטומי מילי בעלמא היא (ב״מ קו.), וכן בספרות הגאו׳: ואלו דברי הבאי ופטומי מילי בעלמא אינון ואין סומכין עליהן (תשו׳ הגא׳, הרכבי, 204). וגם אפשר שאין במקור שבתלמו׳ אלא ט״ס וצ״ל פִּטּוּטֵי מלין מן פ ט ט.— ועי׳ ב. פִּטֶּם, הערה. ובספרות המאוחרת מצוי גם פיטום כשבוש מן פ י ט ו ם שפרושו תבית כיוני׳ ומצוי בתו״מ.]

[2]) [כך הקרי, והכתיב: פ ט י ר י ם.]

משום פאה ו פ ט ו ר מן המעשרות עד שימרח ונותן משום הפקר ו פ ט ו ר מן המעשרות עד שימרח (פאה א ו). פשט העני את ידו לפנים ונתן לתוך ידו של בעל הבית או שנטל מתוכה והוציא העני חייב ובעל הבית פ ט ו ר וכו׳ פשט העני את ידו לפנים ונטל בעל הבית מתוכה או שנתן לתוכה והוציא שניהם פ ט ו ר י ן (שבת א א). האוכל תרומת חמץ בפסח בשוגג משלם קרן וחומש במזיד פ ט ו ר מתשלומים ומדמי עצים (פסח׳ ב ל). היתה בתו או אחת מכל העריות האלו נשואה לאחיו ולו אשה אחרת ומת כשם שבתו פ ט ו ר ה כך צרתה פ ט ו ר ה (יבמ׳ א א). וכל מצות עשה שהזמן גרמה אנשים חייבים ונשים פ ט ו ר ו ת (קידוש׳ א ז). המניח את הכד ברשות הרבים ובא אחר ונתקל בה ושברה פטור (ב״ק ג א). השואל את הפרה ושלחה לו ביד בנו ביד עבדו ביד שלוחו או ביד בנו ביד עבדו ביד שלוחו של שואל ומתה פ ט ו ר (ב״מ ח ג). הורו בית דין וידעו שטעו וחזרו בהן וכו׳ והלך ועשה על פיהן רבי שמעון פוטר ור׳ אליעזר אומר ספק איזהו ספק ישב לו בתוך ביתו חייב הלך לו למדינת הים פ ט ו ר (הורי׳ א ג). נפל הכותל מחמת הזועות ומחמת הגשמים אם היה בנוי כדרכו פ ט ו ר ואם לאו חייב נתנו לו זמן ונפל בתוך הזמן פ ט ו ר (תוספת׳ ב״מ יא ז). כל מי שהוא פ ט ו ר מדבר ועושהו נקרא הדיוט (חזקיה, ירוש׳ ברכ׳ ב ט, ושם שבת א א). מה ביאתן בימי יהושע פ ט ו ר י ן היו (ממצות התלויות בארץ) ונתחייבו אף ביאתן בימי עזרא פ ט ו ר י ן היו ונתחייבו (ר׳ הילל בריה דשמואל בר׳ נחמן, שם שביעי׳ ו א). דבר שעשייתו מצוה פ ט ו ר ושאין בעשייתו מצוה במחלוקת (ר׳ יוחנן, שם שבת יט ג, בשם ר׳ אליר). שור שעלה בחבירו ובא בעל השור ושמטו מתחתיו אם עד שלא עלה שמטו ונפל ומת פ ט ו ר (שם ב״ק ג א). הכונס את הבתולה פ ט ו ר (מקריאת שמע) ואת האלמנה חייב (ברכ׳ טז.). — *וּפָטוּר על הדבר [1]): נפל מן הגג והזיק ובייש חייב על הנזק ופטור על הבושת (ב״ק ח א). — ועם שה״ש, *פָּטוּר מִלעשות, מִלשלם וכדו׳: האונן והמפקח את הגל וכו׳ אין שוחטין עליהן בפני עצמן שמא יביאו את הפסח לידי פסול לפיכך אם אירע בהן פסול

[1]) [כרגמת הבטוי חייב על הנזק, כמובא בהמשנה.]

פטורין מלעשות פסח שני חוץ מן המספקת בגל שהוא טמא מתחלתו (פסח' ט י). הגוזל ומאכיל את בניו והניח לפניהם פטורין מלשלם ואם היה דבר שיש בו אחריות חייבין לשלם (ב"ק י א). השוחט ונתנבלה בידו הנוחר והמעקר פטור מלכסות (חול' ו ג). — ובהשאלה, פָּטוּר הדבר, במקום האדם פָּטוּר ממצות הדבר או מענשו: רוטבות תמרה פטורות מן המעשר (?) שאין ראשון ממתין לאחרון (ר' יוסי בר יהודה, תוספת' פאה א ז). א"ר אלעאי שאלתי את ר' יהושע חלות תודה ורקיקי נזיר מה הן בחלה אמ' לי פטורות (שם חלה א ו). כל הלשכות שבמקדש פטורות מן המזוזה חוץ מלשכת פרהדרין (שם יוה"כ א ג). אין תורמין מן הלקט ומן השכחה וכו' ולא מן החיוב על הפטור (ירוש' תרומ' א ס). המהלך מעכו לאכזיב מימינו למזרח הדרך טהורה משום ארץ העמים וחייבת במעשרות ובשביעית עד שתיוודע לך שהיא פטורה (ירוש' שביע' ו א). — ומצוי מאד בסהמ"א.

ב. פָּטוּר, ש"ז, מ"ר סמי' פְּטוּרֵי-פְּטָרֵי, — פֶּטֶר של ציץ [1], ובהשאלה במלאכת הבנין קשוט פתוח בעץ או באבן כמו פטורי ציצים; Blütenzweig, Blütenstiel; tige de fleurs; flower-stalk: וארז אל הבית פנימה מקלעת פקעים ופטורי צצים (מ"א ו יח); ואת כל קירות הבית מסב קלע פתוחי מקלעות כרובים ותמרת ופטורי צצים מלפנים ולחיצון (שם שם כט). וקלע כרובים ותמרות ופטורי צצים וצפה זהב (שם שם לה). — ואמר המליץ: לא נכון במחשבתו כפטורי צצים על קיר שיד (בז"ז ב"ם כב ח).

ג. פָּטוּר, ת"ז, מ"ר נקב' פְּטוּרוֹת, — מקשט בפטורי ציצים, ואמר המשורר: וגם תמצא בפירוש הפסוקים חדשות לא ידעתם בם נטורות תקוקות הם בעט סופר והמה כמו ציצים ופרחים פטורות (ר'

1) [המחבר לא פרש. השבעים תרגמו (מ"א ו לה): כלו' עלים פטורים (פתוחים), διαπεπετασμένα πέταλα ומעין זה ריב"ג. יונתן תרג': ואטונין (חבלים) שושנין; וכן רש"י (שם יח): צורת שלשלאות, פטורי לשון חבלים בלשון גמרא כמו כפיטורי בפי ושט. אך הנכון: מקל פורח של ציצים היוצא ובוקע (פוטר) מן העץ, גבעול עם ציציו ופרחיו, וצורות הקטנה של פטור (ציצים) הן פטורות; פטור, פטרת, ועי' בהערות למלים אלו ובהערה לערך א. פטר.]

למח, פיר' בסוף הפרוש לוסב משפע ומשפע לדק על ליוב). —

*פִּטּוּר [1], פיטור, ש"ז: קשה יציאת נשמה מן הגוף כציפורי בפי וושט ר' יוחנן אמר. כפיטורי בפי וושט [2] (מו"ק כט.). א"ר שמואל בר אמי מה שסיגל אדם מצות ומע"ט אינו מספיק להבל היוצא מפיו וגם הנפש לא תמלא רבי ברכיה ודבי קרציפא בשם ר' יוחנן אמרין כפיטורין היוצאין מן הושט (מד"ר ויקר' ד).

*פִּטּוּר [3] ש"ז, מ"ר פִּטּוּרִים, פיטורין, מה"פ מן פִּטֵּר, — שחרור מחובה, משרות או מענש, Befreiung

1) [כך הגרסה במנח' כט., וכן בארמי בברכ' ח.: כפיטורי בפי ושט. אמנם בגליון הש"ס: נ"א כפיטוני; בתנחו' מקץ ובמד"ר קהלי (פס' חלו מי"ה): כקפוטורין; מדה"ג מקץ: כפרוקי טורי, ועוד. אך אין אלו אלא שבושים.

לפי ההבנה המקבלת פרושו חבל עבה, חבל מחבלי הספינה, עפ"י רש"י בברכ' ח., המביא את לשון הגמ', כפיטורי בפי ושט, גם בפרושו לפטורי צצים (מ"א ו יח) עם התרגום אטוני שושנין (מכאן גרס' גליון הש"ס כפיטוני ת' כפיטורי). והואיל ואין חבלי ספינה מתאימים על יד כפי ושט, מבאר רש"י: הוא הנקב (שבספינה) שהוא עגול כפי ושט. ואולם אין להוציא "בפי ושט" מפשוטו, שהרי מיתת אסכרא היא מיתת חניקה שבגרון האדם ממש, — על כן אין ענין לחבל בגרון או בפי הושט. ובעל ד"ס (מנח' כט.) מביא את דברי בעל אגדות התלמוד הכותב במקום כפיטורי: ככבר בפי הושט, והוא מעיר: ואיני יודע פי' של ככבר. אמנם הכונה בזה היא למלה הארמי פטירי, כתרגום של מצות וככרות לחם, כלומר: ככבר לחם שנשארה בפי הושט. אבל גם פרוש זה דחוק הוא, כי אין אדם בולע מצה או ככר שלמה. ואולם במד"ר ויקר' המובא למעלה: כפיטורין היוצאין מן הושט. ולפי זה אין כאן אלא תאור המחלה אסכרא, אשר בה יוצאים גְּרוּלים בלוע האדם, בפי הושט המביאים לידי חניקה. גרולים אלו היוצאים בפי הושט דומים לפי דעה אחת לפטוֹרים, ז"א לפטריוֹת (עי' פִּטְרֶת) היוצאות מן הקרקע. ולפי זה אין פיטורי בפי ושט אלא גרולים בעין במהין ופטריות היוצאות בלוע האדם במחלה זו. א"כ אין בפיטורי בפי ושט אלא תאור מדיק יותר בפי ר' יוחנן הבא לתקן את התאור הקודם בגמרה: כציפורי בפי ושט שפרושו סתם כגרולים בפי ושט מלשון הכתוב ויצפר מהר הגלעד. ועי' צָפַר, הערה.]

2) [ומעין זה בארמ': אסכרא דמיא כחיורא בגבבא דעמרא דלאחורי נשרא ואיבא דאמרי כפיטורי בפי ושט (ברכ' ח.).]

3) [במקום שהמלה באה בתו"ס ביחיד, יש

: (v. Pflicht, Dienst, Strafe); délivrance; deliverance
אבל בחול חקנו בחלה שתהא ניטלת מן הטהור על הטמא ושלא מן המוקף שמא מפטור על החיוב וכנ' מתנך שאת אומי היא והטמא שבה חולין טמאין הן מוטב להפריש מפטור על חיוב ולא זהא טבל טמא מעורב בחלה (ירוש' חלה ג ח). משום יחיד אני שונה אותה מת לחיוב מות לפטור (ר' יוחנן, שם הכומ' ד ג). מהו שתים שהן ארבע שתים לחיוב ושתים לפטור או ארבע לחיוב וארבע לפטור (שם שבת ח ח). מהן לחיוב ומהן לפטור (שבת ג:). — ובסהמ"א: ויהיה יהו כידי ועשיתו כעשייתי ופטורו כפטורי כי לא נותר לי בו שום תפיסה (ר"י ברצלוני, השטרות, 48). ומיאנה ומירבה בדברינו באמור שאינה חפיצה לתת מאומה לחתנו הנזכר עד שיעשה פיטור מכל תביעותיו ודרישותיו (שו"ת פרח מטה אהרן קי"ט, רב). ואילו לא נעשתה כבר ההסתאה נתפטור היה חוזר בו אבל מכיון שכבר נעשו התמחאה נתפטור לא רצה להתדיין עם ראובן (שו"ס תורת אמת קג, קכב.). — *גט פטורים [1], גט פיטורין, שטר שנותן הבעל לאשה בגרשו אותה: גופו של גט הרי את מותרת לכל אדם. ר' יהודה אומר ודין דיהוי ליכי מינאי ספר תירוכין ואגרת שבוקין וגט פטורין וכו' (גיט' ע ג).

א. *פטט

[2]), ממנו *פָּטַט, *פִּטֵּט, *פִּטְפּוּט, א. *פִּטְפֵּט, *פַּטְפְּטָן, *פַּטְפְּטָנוּת.

ב. *פטט,

ממנו ב: *פִּטְפֵּט, *פִּטְפּוּט.

***פָּטַט,** קל לא נמצא.

— פע', *פִּטֵּט, פ"ע, בינ' מְפַטֵּט, מפטיט [3]), כמו פִּטְפֵּט, schwätzen; bavarder; to chat: אבל את אם הגיעך

מבטאים אותה פְּטוּר, ולוּ במלונו מנקד פִּטּוּר כשה"פ של פָּטַר בקל, אבל הואיל ומלה זו באה בתו"מ כהקבלה אל חִיּוּב, נראה שהעקר פְּטוּר.]

[1]) [עי' בנוסחי הארמ' המובאות בספרו של בלוי Die jüdische Ehescheidung ב, 27, 34. ושם בעמ' 7 מוכח שגט פטורין הוא השם הבבלי תחת השמות ספר תרוכין, אגרת שבוקין שנהגו בא"י.]

[2]) [מן הארמ'. ועי' א. פִּטְפֵּט, הערה, פִּטּוּם הערה.]

[3]) [במקור כתוב: מפטיט, אבל הצורות פָּטַט, פִּטִּים, פִּטְפֵּט, מעידות שאין כאן הפע' אלא פִּע': מְפַטֵּט, ובילק' שמע' הגרסה: מפטט.]

יסורין כבוש יצרך ואל תכעוס בקולך את יוצרך ואם מפטטים אתה בקולך הרי ידי עשו ממשמשות בך (תנחו' בובר, תולדות טז). — ובסהמ"א: שכן אתה מוצא ברפידים פטטו ישראל בקולם ואמרו היש ה' בקרבנו (ברלש' רבתי אלבק, 115).

***פַּטְטָן,** ת"ז, נק' פַּטְּטָה, מ"ר פַּטְּטוֹת. — כמו פַּטְפְּטָן, המרבה לדבר דברים ריקים, schwatzhaft; bavard; garrulous: ארבע מדות בנשים ואלו הן גרגרניות וצוותניות וקנאיות ועצלניות וכו' רבנן אמרי עוד שתים אסטסיניות ופטטות וכו' ופטטות מנין דכתיב ותדבר מרים (מד"ר דבר' ו). — ובסהמ"א: כי החלו לרצות בגודרי פרצות וכו' להטות בהוטות פעוטות והדיוטות, להשטות בפשוטות שוטות נשים חטטות בעלום פטטות (חסו' כ"ח, מק"כ, 79).

***פַּטִּיט,** ת"ז, כמו פַּטָּט: מה נשתנה מצורע שאמרה תורה יביא שתי ציפרים לטהרתו אמר הקב"ה הוא עשה מעשה פטיט [1]) לפיכך אמרה תורה יביא קרבן פטיט [2]) (ר' יהודה בן לוי, ערכ' טז:). אמר לו (יוסף ליהודה) אני רואה בך שפטיט אתה יש באחיך פטיט כמותך (מד"ר בראש' צג). אמר להם (יוסף) הייתי סבור שיהודה הוא הבכור שהוא מדבר תחלה אני רואה שראובן הוא הבכור ויהודה הוא פטיט (תנחו' ויגש ז). — ובסהמ"א: וכי מי יכול לשתוי פיהם של בעל פטיט ואם תאמר להם כלום שומעים לך (שו"ת מהרי"ע, לה"ע מפי טו, ח:). אבל זה כזב מעיקרו שרב סעדיה קודם בזמן לך עורא ואיזה פטיט כתבו שלא יתכן לפי סדר הדורות (יש"ר מקנדיה, מלרף לחכמה, ע:).

פָּטִיר, מ"ר פְּטִירִים [3]), עי' א. פָּטוּר.

***פְּטִירָה,** ש"נ, שפ"ס מן פָּטַר, — א) פעלת הנפטר מחבירו, כמו פרידה, Abschied; départ; departure: נכבר שלחו מושלי הרשע' שני פרדיוטות אצל חכמי ישראל למדונו תורתכם קראו ושנו ושלשו בשעת פטירתן אמרו להם וכו' (ב"ק לח.). מעשה בשמעון בן אנטיפרס שהיו אורחין באים אצלו וכו' בשעת פטירתן היה מלקת אותם ארבעים (כלה רבתי

---

[1]) [שעל לשון הרע באו נגעים עליו (רש"י, שם).]

[2]) [שהצפרים צועקים בכל שעה (רש"י, שם).]

[3]) [כך הכתיב, והקרי: פְּטוּרִים.]

ט). — *ובמש' פרידה מן העולם [1]), לשון יפה במקום מיתה, ביחוד על מות אדם חשוב, Hinscheiden, Tod; décès, mort; decease: שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לאדם לא כסף ולא זהב וכו' אלא תורה ומעשים טובים בלבד (ר"י בן קסמא, אבות ו ט). לאחר פטירתו של רבן גמליאל ביקש ר' יהושע לבטל את דבריו (תוספת' תענ' ב ה). בשעת פטירתו של אדם לבית עולמו כל מעשיו נפטרין [2]) לפניו (תענ' יא.). מעשה ומתו בניו של ר"ע נכנסו כל ישראל והספידום הספד גדול בשעת פטירתן (מו"ק כא:). לאחר פטירתו של ר"א נכנסו ארבעה זקנים להשיב על דבריו (גיט' פג.). אמרו עליו על מלאך המות שכולו מלא עינים בשעת פטירתו של חולה עומד מעל מראשותיו וחרבו שלופה בידו וטיפה של מרה תלויה בו (ע"ז כ:). הגידה לי שאהבה נפשי במשה הכתוב מדבר בשעת פטירתו מן העולם אמר לפני הקב"ה וכו' (מדרש שה"ש, גרינהוט א ז—ח).—ובסהמ"א: וסמוך לפטירת רבינו הקדוש ירד רב לבבל וישב שם וכו' (ר' סעדיה אבן דנאן, מאמר על סדר הדורות, חמדה גנוזה כה:). ואחר פטירת רב הונא הוקם רב חסדא לראש ישיבה עשר שנים ונפטר שנת ד"ס (שם שם).—ב) "מעשה שאדם פוטר בו את עצמו מהתחיבותו כלפי אחרים, Abfindung; indemnisation; indemnification: ואין להן בכל מה שהנחתי בין מטלטלי בין מקרקעי חוץ מחמשה דינרין אילו והוא פטירתם מכל מה שהנחתי ומכל מה שראוי לי (תשו' הגאו' הרכבי, 223).

פַּטִּישׁ [3]), ש"ז, מ"ר *פַּטִּישִׁים,—מקבת גדולה לפוצץ סלעים, כלי שבו יכה החרש על הברזל [4]), Schmiedehammer; marteau; sledge-hammer: ויחזק חרש את צורף מחליק פַּטִּישׁ את הולם פעם (ישע' מא ז). הלא כה דברי כאש נאם יי' וּכְפַטִּישׁ יפצץ סלע (ירמ' כג כט). — ובמליצה, כנוי למלך הורס גוים ומחריב ארצות: איך נגדע וישבר פַּטִּישׁ כל הארץ איך היתה לשמה בבל בגוים (שם נ כג). — ובתו"מ: ועד ימיו (של יוחנן כהן גדול) היה פטיש מכה בירושלים ובימיו אין אדם צריך לשאול על הדמאי (מע"ש ה טו). אבות מלאכות ארבעים חסר אחת הזורע והחורש וכו' המכה בפטיש וכו' (שבת ז ב). והמכה בפטיש ובמעצד הקודח כל שהוא חייב (שם יב א). גץ שיצא מתחת הפטיש והזיק חייב (ב"ק ו ו). עושה כלים יוצא ומוכר בתוך השוק אבל אינו יכול למחות בידו ולומר לו איני יכול לישון לא מקול הפטיש ולא מקול הריחים ולא מקול התינוקות (ב"ב ב ג). נתנו על הסדן והכהו בפטיש נחלק הסדן ונבקע הפטיש והוא (הלוז של שדרה) לא חסר (מד"ר בראש' כח). — *וכנוי לאדם גדול, פַּטִּישׁ חזק: אמרו לו תלמידיו (לריב"ז) נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק מפני מה אתה בוכה (ברכי כח:). — ובסהמ"א: שהיה אביו (של רסע"ג) מכה בפטיש בארץ מצרים לעבודה זרה ואכל מרק פיגולים (בן מאיר, JQR.NS. 1915, עמ' 552). אודיע לאדוני מרי ורבי פרשי ורכבי אנטולי הרב המובהק הפטיש החזק בר כבוד גדולת קדושת מרנו ורבנו יוסף הרב המובהק הפטיש החזק ז"ל (ד"ה של יהודי מצרים וא"י, מן, ב, 324). — ואמר הפיטן: למי אלך ומי אביט ואל מי אני אפנה ועל שם מי אשורר ועזבתי בנו דויד אשר הוא לכל סלע כמו פטיש מפורר (שם שם 15). שקרו ויקרו גוילי דת משנאי אוי איך נמשלת אלי פטיש תעודיך (ר' מאיר בן אלעזר, ציון לפירת, קינות לת"ב).— ואמר המשורר: אם תכתשהו במכתש לא תסור אולתו ואם תכהו בפטיש לא תחדל כסלותו (ראב"ע, חי בן מקיץ, איגר, 139). אם איד כמו סלע כמו פטיש אני ואני כמים אם תלאה רשף (רס"ע סלקיתא, המנקש כז). — *ומ"ר: בכף סלעים הם ירצו כי לפוצצים פטישים יחליקו (בן עירי, מוצא בהקדמת רסע"ג לספר הגלוי, מק"נ, קעם). — *ובן פַּטִּישׁ, פטיש קטן: יד הקרדום של נבוש חמשה יד בן הפטיש חמשה ושל הפטיש ששה (כלים כט ז).

"פַּטִּישִׁי, ת"ז, — דומה לפַטִּישׁ, מכה כפטיש: ומה

---

[1]) [עי' גם פִּטֹּרֶת, הערה.]

[2]) [נ"א: נפרטין, וכך נראה.]

[3]) [וכן בארמ' פטיש, ובערבי פַּטִּישׁ a), והוא מן פטש הקרוב אל בטש (עי' ערך זה), שפרושו רָקַע, עשה את הדבר שטוח, וכן בערבי פַּטַשׁ b), רקע, עשה שטוח, ומכאן אפטש c) ובסור' פַּטְשָׁא, שטוח החטם. ולפי דמיונו אל פטיש נקרא חרטם החזיר בערב' פַּטִּישַׁה d), פטיש. ור' פטש, הערה.]

[4]) [רש"י (שבת כא:): קורנס גדול של נפחים.]

a) فطّيس b) فطس
c) أفطس d) فطّيسة

שיש לו יותר פטישי ר"ל הדופק בפטיש (פרוש אבן רשד על מרוזי אבן סינא).

***פטם** [1]), ממנו *פָּטוּם, *פִּטּוּם, *פָּטֵם, *פַּטָּם, *פִּטְּמָה.

***פָּטַם**, קל לא נמצא, אלא בינ' פָּעוּל, עי' *פָּטוּם.

— פִּע', *פִּטֵּם[2]), — א) *פִּטֵּם את הבהמה, האכיל אותה עד שהשמינה, mästen; engraisser; to fatten, cram: פרה שפיטמה בכרשיני עבודת זרה ירדה לגינה שזיבלה בזבל עבודה זרה יבור (תוספת' ע"ז ו ח). לקח איל אחד בסלע ופיטמו והרי הוא יפה שתים כשר יביא סלע מביתו (שם כרית' ד ט). ראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לע"ז (ב"ב קט:, ומעין זה במד"ר במד' כח). פוטיפר הוא פוטיפרע פוטיפר שהיה מפטם עגלים לע"ז פוטיפרע שהיה פורע עצמו לע"ז (מד"ר ברא' פו). שהיתה אשתו משתי משפחות משבט יוסף שפטפט ביצרו ובאה מצד אחר מיתרו שפיטם עגלים לע"ז (מד"ר שמות ז). — ובאותה משמ' פִּטֵּם את האדם: שמוני נוטרה את הכרמים מאכלת ומפטמת לנביאי הבעל והאשרה (מד"ר שה"ש, אל תראוני). ד"א וכו' זה צדקיהו המלך וכו' שמוני נוטרה את הכרמים שהיה מפטם לפשחור בן מלכיה וחבריו (שם שם). — ובהשאלה על הצמח: ומה רביבים הללו יורדים על עשבים ומנקים אותם ומפשפשים אותם ומפטמים אותם (ספרי דבר' שו). מה שעירים הללו יורדין על הדשאים ומדשנין אותם ומפטמין אותן (מדרש תנאים, הופמן, דבר' לב ב). — ובסהמ"א: הוציא עליה והשביחה כגון שפטמה הרי השבח של גנב (שו"ע חו"מ שנד א). — *מְפַטֵּם, ש"ז, מי שמלאכתו לְפַטֵּם בהמות: השם בהמה על המפטם להיות מפטם אותה והשכר לאמצע וכו' היו למפטם בהמות אחרות שמפטם אותם עם זו השומה אצלו וכו' (רמב"ם, שלוחין ושותפין ח א). — ב) *פִּטֵּם את הקטרת, מזג אותה על ידי תערבת חמרים, zurechtmischen; mêler, composer; to mix: שלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא ומפטמין

1) [עי' בהערה הבאה.]

2) [מן הארמ'. עקר משמ' הפעל, היה עבה ושמן, ובפִע' עשה שָׁמֵן, השמין את פלוני וכן בסור' ובארמ' בבלל פַּטְּמָא, פּוּטְמָא שמנות, פַּטֵּם כמו פִּטֵּם בעבר', ועי' פִּטּוּם, הערות.]

כיוצא בהן אלא שאין בקיעין במעלה עשן (תוספת' יוה"כ ב ו). והיו יודעין לפטם כמותן ולא היו יודעין להעלות עשן כמותן (יומא לח.). המפטם את הקטורת במתכונתה הרי זה חייב (תוספת' מכות ד ב). פיטמה חציים בשירה שילשים ורבעים לא שמענו (ירוש' יומא ד ה). מותר הקטרת אחת לששים או לשבעים שנה היו מפטמין אותה לחצאין לפיכך יחיד שפיטם לחצאין חייב (כרית' ו:). — *פִּטֵּם בשָׂמים: מכתשת היתה במקדש ושל נחושת היתה ומימות משה היתה ותיתה מפטמת את הבשמים נתפגמה והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים ותיקנוה ולא היתה מפטמת כמו שהיתה נטלו את תיקונה והיתה מפטמת כמו שהיתה (ערכ' י:). — *וכן פִּטֵּם את השמן: והמפטם את השמן והמפטם את הקטורת והסך בשמן המשחה (מכות ג ב). אין מפטמין שמן שביעית אבל לוקחין שמן ערב מכל מקום לסיכה (תוספת' שביע' ו יג). המפטם את השמן ללמוד בו או למוסרו לציבור פטור (כרית' ה.). מה שמן זה חלק על ידי שאת מפטמו את מריח בו כמה ריחות כך הפסוק הזה את דורש ומוצא בו כמה טעמים טובים (ר' שמואל בר נחמן, מד"ר שה"ש, מה יפו). — ובסהמ"א: וזה פלטיאל חריף מפטם בשמים ולמד כל חרפואות (קטע מכ"י פרמה אדות פלטיאל שאח"כ נתגדל וניתן לו רשות לביהמ"ק, JQR. NS. I, 79–80). מה עשה המלך עמד ודיבק בנו אצלו וכו' ופיטם מאכלו ומשקהו וכל כלי תשמישו ומרכבתו (יקותיאל הרופא, בית מדות, מעלת ידיעת האל, 5). — ובהשאלה, פִּטֵּם את המלה, הרגיש אותה בטבטא [1]): וכן הגעיה והיא כמו הטפחה תחת התיבה אינן לא טעם ולא משרת אלא לפטם את המלה להתיז בדרבן (תורת הקורא, דרנבורג, 99).

— פֻּע', בינ' *מְפֻטָּם, מפוטם, — שפֻּטְּמוּ אותו: אשקך מיין הרקח זה התלמוד שמפוטם במשניות כרקח (מד"ר שה"ש, אנהגך). ואלו היה יודע בעז שהקב"ה מכתיב עליו ויצבט לה קלי ותאכל ותשבע ותותר עגלות מפוטמות היה מאכילה (שם רות, ויאמר לה בעז).

— הִתפ', *הִתְפַּטֵּם, נִתְפַּטֵּם, — נעשה שמן ע"י פִּטּוּם:

1) [ע"פ פטומי מלים בלשון החכמים, ועי' פִּטּוּם, הערה.]

כפוסים נתפטמו ישראל באותה שעה (ר׳ יוסי ור׳ שמעון, מכיל׳ בשלח, ויסע מסה, סוף פי ג)׃ ומה אם להסגר בתיבה י״ב חדש היו באים מאליהן להתפטם[1]) מבשר גבורים על אחת כמה וכמה (מד״ר ברחש׳ לג.). — ובסהמ״א ׃ ותשקינה את אביהן יין מתפטמות להתעורר ליצר הרע באכילה ובשתיה (זהר; מדרש הנעלם ברחש׳ קט ׃). אברויי כמו להברות את דוד כלומ׳ לעשות דבר לאילן שיתפטם ויתחזק (ר׳ שלמה בן פיתוס, פירוש מסכת מסקין, 5). ויעזר לטחון המאכל ולהוריד השמרים מן הבטן אל המעים ויתפטם הגוף ויתחזק (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה ה ג).

***פַּטָּם,** ש״ז, — אדם שאומנותו לְפַטֵּם,—א) פַּטָּם של בהמות ועופות, Mäster ; engraisseur ; fattener, crammer ׃ מעשה בשוק של פטמין שהיה בירושלים שהיו נועלין ומניחין את המפתח בחלון שעל גבי הפתח (עירוב׳ י ט). הולך אדם אצל טבח הרגיל אצלו וכו׳, אצל הפטם הרגיל אצלו ואומר לו תן לי גוזל אחד תן לי תרנגול אחת (תוספת׳ יו״ט ג ז, ומעין זה ביצ׳ כח ׃). שור של פטם הרי הוא כרגלי כל אדם שור של רועה הרי הוא כרגלי אותה העיר (שמואל, ביצ׳ לח.). ראה אותה אצל הנחתום ומלא חיקה קלוסקאות אצל החנוני והשקה אותה קונדיטין אצל הפטם ומילא חיקה פטומות (ר׳ אלעזר, פסיק׳ ר״כ, בחודש השלישי, זוטר, קד ׃). — ב) הַמְפַטֵּם את הקטרת, רוקח, Drogist ; droguiste ; druggist ׃ הצבעין והפטמין[2]) לוקחין מורסן מכל מקום ואין נמנעין וכו׳ (תוספת׳ שביע׳ ה ח). אין לי אלא דברים שאין הדבש יפה להם דברים שהדבש יפה להם מנין שהפטמין אומרים יפה הדבש לקטורת מנין ת״ל וכל דבש לא תקטירו (ספרא ויקר׳, דיבורא דנדבה, פרשה יב, ויק, יא ׃). הפטמין שבירושלם היו אומרין אילו היה נותן לתוכה מעט דבש וכו׳ (ירוש׳ יומא ד ה). וכיון שהיה קולט את הריח היה מעבירו כדרך שהפטמין עושין (שם סוטה ח ג). — וּבְדֹלַח של פַּטָּמִים, מין שרף הנוטף מן העצים ומשמש במעשה מרקחת, bdellium ׃ שם הבדלח ואבן השהם אמר ר׳ איבו את סבור כבדולח הזה של פטמים ת״ל יגיד עליו ריעו מה זה אבן טובה אף זה אבן טובה (מד״ר ברחש׳ טז).

א. ***פֶּטֶם,** ש״ז, — (שור) של פֶּטֶם[1]), (שור) לְפִטּוּם, (Rind) zur Mast ; (boeuf) à l'engraissement ; (ox) for fattening, cramming ׃ גורפין מלפני הפטם ומסלקין לצדדין מפני הרעי[2]) דברי ר׳ דוסא וחכמים אוסרין (שבת כד ג). מפני מה שהפטם מותיר הרעי[3]) אוכל (ירוש׳ שם). — ובסהמ״א ׃ מצא עגלים וסייחים של רעי מיטפל בהם שלשה חדשים ושל פטם שלשים יום (טו״ע חו״מ רקז כג).

ב. ***פֶּטֶם,** ש״ז, מ״ר פְּטָמִים, — בתוך הצרוף, מְנַת פְּטָמִים, מנה בלי דיוק, באמדן[4]) ׃ דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סתוניות ושאר כל מי פירות של תרומה רבי אליעזר מחייב קרן וחומש ורבי

---

[1]) [כך נכון (עי׳ תיאודור), ובכמה דפוס׳ הנוס׳ לחפטם, בהשמטת התי״ו, ואין-זה נפע׳.]

[2]) [המפרשים פרשו ׃ מוכרי בדים, כאלו היה כתוב פטסין.]

---

[1]) [כך, בקצור לשוני של בְּקַר־פֶּטֶם ובנגוד אל רְעִי הבא במקום בְּקַר־רְעִי (מ״א ה ג) שבמקרא, יש להבין את המלה. וכן משמש גם בסור׳ פַּטְמָא במשמ׳ שמנות גם בקצור לשוני בהוראת בקר־פטם, ומכאן עדות לנקוד המלה. ועי׳ בהערות הבאות.]

[2]) [לא כפרוש רב מפרשי המשנה, אלא בא לומר את ההבדל בדין בין בקר פטם ובין בקר רעי ׃ גורפין מלפני הפטם ומסלקין לצדדין מלפני בקר רעי. ועי׳ בהערה הבאה.]

[3]) [פרושו ׃ שהפטם השבע מותיר, אבל שור הרועה שהוא רעב אוכל ; ולא כפרוש רב המפרשים וכגרסה המטעית מותר ת׳ מותיר. עי׳ הערתו של ש. ליברמן (בשמו ובשם י. נ. אפשטין, הירושלמי כפשוטו א. א, 215) המביא פרוש זה בשם כמה קדמונים. או פרושו ׃ מפני שהשור הרועה אוכל מה שמותיר הפטם, כדעת יסטרוב במלונו.]

[4]) [הרמב״ם פרש ׃ לא מנו חכמים שבעה משקין, כאדם שמונה עקרין שריחן טוב כדי לפטם בהם מה שרוצה להשביח ולפטם שאין כוונתו באלת שמנה בלבד וכו׳ ; והר״ש ׃ כלומר אין חכמים מפטמין שמונין במיני בשמים שלהן שלא בדקדוק, ע״כ ; ומעין זה יתר המפרשים. ואינו נראה, בפרט שאין להניח שלדעת הכל פטמים, מרקחים חסרי דיוק הם. אדרבה, הרוקח הוא סימן לדיוק במנין במשקל ובמדה. ואולם לכל הדעות פרוש הבטוי כמוני פטמים הוא ׃ כבני אדם המונים בלי דיוק, באמדן בלבד, ועל כן ברור שלא הכרה ואף השתכשה כאן מלה רומית, כמוני פטטום, putatum, דבר משער, דבר שבאמדן, בלי דיוק.]

יהושע פוטר ורבי אליעזר מטמא משום משקה אמר רבי יהושע לא מנו חכמים שבעה משקים כמוני פטמים אלא אמרו שבעה משקין טמאים ושאר כל המשקין טהורין (תרומ׳ יא ג).

א. ***פִּטְמָה*** ¹), פיטמא, פִּטְּמָה, פִּטֹּמֶת ²), פיטומת, ש״נ, — העִפּוּי, הכפתור שבראש הפרי ³), Knöpfchen an d. Spitze d. Früchte; bouton au bout des fruits; button at the top of the fruits: עלתה חזזית על רובו (של אתרוג) נטלה פטמתו ⁴) נקלף נסדק ניקב וחסר כל שהוא פסול (סוכ׳ ג ו). שרשי השום והבצלים והקפלוטות (מצטרפים) בזמן שהן לחין והפיטמא שלהן בין לחה בין יבשה (עוקצ׳ א ג). הפיטמא של רימון מצטרפת והנץ שלו אינו מצטרף (שם ב ג). דברי חכמים אדם נוטל מעה אחת מפיטמה של קישות ונוטעה והיא נעשית אבטיח אדם נוטל מעה אחת מפיטמה של אבטיח ונוטעה והיא נעשית מלפפון, ר׳ יודה אומר עיקרו כלאים אדם נוטל מעה אחת מפיטמה של אבטיח ומעה אחת מפיטמא של תפוח ונותנן בתוך גומא אחת והן נתאחין ונעשין כלאים (ר׳ יודן בר מנסה, ירוש׳ כלא׳ א ג). העביר פטומתו כמחותך הוא (הבצל) (ר׳ בא בר ממל, שם תרומ׳ ט ד).—ובסהמ״א: ואשר שאלת הא דתנינן לענין אתרוג ניטלה פיטומתו פסול

¹) [נוהגים בדבור לקרא לפטמת האתרוג פִּטֶם, בזכר, ואמנם בארמ׳ פִּטְמָא (שמנונית) וגם פטומא (פטמה, פטמת) הם ש״ז, אבל במקורות העבר׳ פטמה, פטמת הם לשון נק׳. המלה המקורית הוראתה עִפּוּי.]

²) [על המבטא פִּטֹּמֶת או פְּטֹמֶת מעיד הכתיב פיטומת שבכמה מקומות, וכמשנ׳ מנקד׳ ליוורנו מנֻקד הַפִּיטוֹמֶת (נדה ה ח), אבל במקום אחר שם מנקד פִּטְּמָתוֹ כאלו מן פִּטֶּמֶת (סוכ׳ ג ו), ובקטע כ״י מנקד בבימ״ד לרבנים בניו-יורק: ניטלה פִּטֵּמָתוֹ (שם שם), וכן בנקוד בבלי (פורת, לשון חכמים, 108) גם והפיטמה (עוקצ׳ א ג) וגם הפוטמת (שם ב ג).]

³) [בנגוד לעֹקֶץ הפרי שהוא שארית הגבעול והפטורת שהפרי תלוי בו בעץ, ויש האומר: דפטימתו קרי אותו מיעוט בגומת האתרוג ומה שלמעלה מן האתרוג קרי עוקצו (עי׳ אור זרוע, הלכ׳ סוכ׳, סח., בשם ר׳ יצחק הלוי).]

⁴) ניטלה פיטמתו תמן אמרין שושנתו ר׳ יצחק בר תקולה אמר פיקה (ירוש׳ שם). [ועי׳ לו, Flora III, 301.]

הא פוטמת עם החוטם היא (סו״ת הגאו׳ מן הגני׳, גאוניקה גינצברג, 271).—ב) פִּטֶּמֶת הדד, Brustwarze; mamelon; nipple: איזהו סימניה ר׳ יוסי הגלילי אומר משיעלה הקמט תחת הדד ר׳ עקיבא אומר משיטו הדדים בן עזאי אומר משישחיר הפיטומת ¹) (נדה ה ח).—ובסהמ״א: דבתלמוד ארץ ישראל דמה ניטלה שושנתו ומשמעו כך וכפיטמה שלדד (סו״ת הגאו׳ מן הגניזה, גאוניקה גינצברג ב, 271). — ג) כמו פְּטוּמָה: שכן כתיב זה מ׳ שנה ה׳ אלהיך עמך לא חסרת דבר מהו דבר, כשהיה מתאוה לאכול דבר והיה אומר בפיו אלולי היה לי פטמא א׳ לאכול מיד הי׳ נעש׳ לתוך פיו טעם פטמא (מד״ר שמות כה).

***פַּטְפּוּט**, ש״ז, מ״ר פַּטְפּוּטִים,—רגלים קטנות, ברגלי האווים ²), ובהשאלה, קצוות מטיט בולטות ששופתין עליהן הקדירה והן כמו יתדות ³), Pfötchen; petite patte; little paw: חרסית בדי לעשות פי כור של צורפי זהב רבי יהודה אומר כדי לעשות פטפוט (שבת ח ד). כירה של אבן וכו׳ עשה לה פטפוטין טמאה (כלים ה יא). העושה שלשה פטפוטים בארץ וחברן בטיט להיות שופת עליהן את הקדרה טמאה (שם ו א). פטפוטי כירה שלשה של שלש אצבעות מטמאים במגע ובאויר (שם ז ד). כירה של מתכות שעשה לה מגור ועשו לה פטפוטים טהורה (תוספת׳ שם ב״ק ד כ). כדי לסוד פיטפוט בירת קטנה (שבת פ.). שכן עני עושה פיטפוטי כירה קטנה לשפות עליה קדרה קטנה (אביי, שם קב:). — ובסהמ״א: כשהיו שלשה האילנות עומדין כמו שלשה פטפוטי כירה ששופתין עליהן את הקדרה (רמב״ם,

¹) [בגמ׳ (שם מז.): הַפִּיטוּמוֹת.]

²) [זאת המשמ׳ הראשונה של השם, ועי׳ ב. פִּטְפֵּט.] הנקוד פַּטְפּוּט היא עפ״י כ״י פרמה וכ״י ברלין A המובא ע״י שטרק במשנה שבת ח ד. אמנם במשנה מנק׳ ליוורנו פִּטְפּוּט, ובדפוי׳ הגמ׳ לפעמים אף כתוב פיטפוט, אך אינו נראה. וגם כדאי להבדילו מן פִּטְפּוּט שבערך הבא.]

³) [אלה דברי הרמב״ם בפרושו (כלים ה יא, הוצ׳ דרנבורג). ורש״י פרש (שבת קב:): רגלי כירה כמין כלי ברזל שקורין טרפיי״ד. ר״ח (שבת פ.): גבשוש או בנין בארץ ששופתין עליו את הקדרה, ועי׳ ב. פִּטְפֵּט, הערה.]

מכירה כד ג). — *וכהשאלה, בלוטים קטנים הדומים לפטפוטי קדרה: כלי עץ חקוק ובאמצעיתו מט של ברזל קבוע במסמרים עומדים מלמטה והוא נקוב נקבים דקים כמין כברה והעליון משופה ליכנס בתוך התחתון ומצופה ראשו של עליון ברזל עשוי כמין פטפוטין בלוטין קטנים קטנים (ר"מ, כילה כג.). — *ובמשמי בְּנָה בעלת שלש רגלים [1]: כתב בעל התרומה ז"ל מותר לתת הקדרה מערב שבת על הפטפוט שקורין טריפידי אע"פ שיש אש תחתיו ושוהא שם הקדירה בשבת (שבלי הלקט, שבת סי' כז).

פִּטְפּוּט, ש"ז, מ"ר פִּטְפּוּטִים, — שה"פ מן א. פִּטְפֵּט, דבור ריק, Geschwätz; bavardage; idle talk: לפי שהנגעים באין על לשון הרע שהוא מעשה פטפוטי דברים לפיכך הוזקקו לטהרתו צפרים שמפטפטין תמיד בצפצוף קול (רש"י, ויקר' יד ד). כי מרוב טורח הפטפוטים שהם מפטפטים הם מתבטלים לגמרי ולא ישיגו ללמוד לא תורה ולא נביאים וכתובים (אורח' לדיקים, שער התורה, קג.).

פַּטְפָּט, ש"ז, — כמו פִּטְפּוּט [2]: דרך ישר וטוב להעמיד הקדרה על פטפט של ברזל שיש לו שלשה רגלים למעלה מן הגחלים או ע"ג אבנים (נמס לאב"ן, מרדכי, שבת רפה). אבל להשהותה ע"ג כירה או ע"ג פטפט שיש אש תחתיו כיון שאינו מכסת את הקדרה מכל צד וכו' (נמס ר"ת, שם רלח).

א. *פִּטְפֵּט [3], פ"ע, — א) כמו פִּטֵּט, schnattern, schwätzen; babiller, bavarder; to prattle, to gossip: אמר לו מפני מה אתה מפטפט דברים בפני ת"ח (ר' שמעון לאיסי בן יהודה, אדר"נ יח). — ובסהמ"א: שלמית דהוה פטפטה שלם עלך שלם עליכון מפטפטת בדברים שואלת בשלום הכל (רש"י, ויקר' כד יא). — *ועל צפצוף הצפרים: צפרים שמפטפטין תמיד בצפצוף קול (הוא, שם יד ד).

ב. *פִּטְפֵּט, פ"ע, — דרך ברגליו בהשמעת קול פַּט־פַּט [1], (auf)treten; mettre le pied (sur le sol); to step forth: פעם אחת נפל דבר של מעשה ביניהן ולא היו יודעין להביא ראיה מן התורה חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט [2] כנגדו (כנגד שמעון בן שטח) ואמר תן לי זמן ולמחר אני משיבך (מגי' תעני' י). ניטפל להן רבן יוחנן בן זכאי אמר להם שוטים מניין זה לכם (שתירש הבת עם בת הבן) ולא היה אדם שהחזירו דבר חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט כנגדו ואומר וכו' (ב"ב קטו:, ודומה לזה במגי' תעני' ח). — ופִּטְפֵּט ביצרו [3], כבש את יצרו, הכניעו ונצחו: וכשמת אמרה להן סיפרו לוח שפטפט ביצרו יותר מיוסף (גיטי' נז.). מבנות פוטיאל לו לאשה וכו' דאתי מיוסף שפטפט ביצרו (ב"ב קט:). שהיתה אשתו משתי משפחות משבט יוסף שפטפט ביצרו ובאה מצד אחר מיתרו שפיטם עגלים לע"ז (תד"ר שמות ז).

*פַּטְפְּטָן [4], ת"ז, נק' פַּטְפְּטָנִית, — מי שטבעו לפטפט, כמו פַּטָּט, פַּטִּיט: אם אברא אותה (את האשה) מן הראש תהיה רוחה גסה מן העין תהיה סקרנית מן הפה תהיה פטפטנית (תנחו' וישב ו).

*פַּטְפְּטָנוּת, ש"נ, — תכונת המפטפט; המלה נהוגת בדבור ובספרות העברית החדשה.

---

[1]) [לפי רש"י (שבת קב:).]

[2]) [עי' שם הערה 2).]

[3]) [השרש פטט בצורה פשוטה או בהכפלה פטפט עקרו בחקוי קול האוזים והברוזים הנשמע כמו פַּט־פַּט, וכן נקרא גם בערב' קול העופות האלה בַּטְבַּט a), ומזה שם הברוז ולפעמים אף האוז בַּטָּה b), ועי' הערה לב. פִּטְפֵּט.]

---

a) بطبط b) بطّة

---

[1]) [ואת הוראתו העקרית של הפעל בשמושים המובאים כאן, שלא נתבארו מלשון פטפוטי חפה, הבאת תמיד לגנאי, ועדות מכרעת להוראת דריכה ברגלים היא בש"ע פִּטְפּוּט (עי' שם, הערה) בשמש' רגלים קטנות שמתחת לקדרה. אמנם גם פעל ב. פִּטְפֵּט זה, מקורו בחקוי הקול, קול הרגל הדורכת, ולפיה נקראו הרגלים אף בלשונות אחרות pedes, ποδέ (השוה בצרפתית patte) ואין אף פטש (ממנו פַּטִּישׁ, עי' שם בהערה), בטש, אלא הרחבת אותו השרש. ועי' בהערות הבאות.]

[2]) [ברור שאין כאן הכונה לפטפוטי מלים ריקות, אלא לדריסה ברגל כתנועה המורה על התנגדות, וכן בלשונות אחרות auftreten gegen.]

[3]) [גם צרוף זה אינו מתבאר כלשון פטפוטי דברים, אלא כלשון דריסה והכנעה, כמו כָּבַשׁ את יצרו, שהרי אף כָּבַשׁ, עקר משמעותו (כמו בָּבַס): דרך ברגלו. עי' הערת המחבר לערך כָּבַשׁ.]

[4]) [מן א. פִּטְפֵּט.]

פטר, ממנו *הפטרה, *מפטיר, *פטוטרת, א. פטור, ב. פטור, ג. פטור, *פטור, *פטור, *פטירה, א. פטר, ב. פטר, פטר, פטרה, *פטרת.

א. פטר [1]), פ"ע, יפטר, — פטר מפני פלוני, השתמט מלפני פלוני, נטה הצדה, וכדו', entschlüpfen; s'échapper; to slip away: ויבקש שאול להכות בחנית בדוד ובקיר ויפטר מפני שאול ויך את החנית בקיר (ש"א יט י).—ואמר בן סירא: בעת מפקד אל תתאחר פטר לביתך ושלם רצון (ב"ס גני' לה (לב) יא).—ואמר הפיטן: אערוך שוע ולא אפטר בניב המפטר (ר"א הקליר, אסיק, תפלת גשם).

— נפעי, *נפטר,—א) כמו קל, נפטר לשלום, בשלום: היה ר' יהושע מתיירא שמא יקפחנו על שוקיו סוף נפטר ממנו לשלום (כלה רבתי ט). והוא (אברהם) רואה לבן בנו עע"ז ומגלה עריות ושופך דמי' מוטב

[1]) [אין שני הפעלים א. פטר וב. פטר אלא שתי צורות של פעל אחד, בשמוש עם משא כפ"י ובלי משא כפ"ע. ההוראה הראשונה שנוכל לעמד עליה היא בקע, פרץ, וכן משמ' הפעל פטר בערב' [a]), פטר באשור'. מכאן בעבר' ההוראה כפ"י פתח, שחרר, וכפ"ע: פרץ לו דרך לברח, השתמט וכדו'. ומכאן גם הוראת השרש בשמות כמו פטר רחם האדם והבהמה, כלו' פרץ הרחם, הולד הראשון הפורץ לו פרץ (ברא"ש לח כט), וכך אין פטר מים (עי' ב. פטר, הערה) אלא פרץ מים (ש"ב ה כ; דהי"א יד יא). וכמו פטר הרחם בבעלי החיים, כך נקרא בשמות מאותו שרש אף הנצר הבוקע ופורץ מן האדמה או מגזע העץ. כך אין פטורי ציצים (עי' ב. פטור, הערה) אלא שתילי הצמח הפורחים בציצים, ומזה פטוטרות התאנים (עי' פטוטרת, הערה), גבעולי התאנים; וכך גם הפטריות (עי' פטרת, הערה) הבוקעות ויוצאות מן האדמה הן כפטרי הרחם וכפטוטרות הפורצות מחיק הקרקע. על כן נקראו פטורים (עי' פטור, הערה) אף הגדולים הבוקעים ויוצאים בפי הושט של התולה באסכרא. ובהשאלה שמשה בכנעני פטרת, פטוטרת, שתיל וענף, אף כמשמ' מטה, שבט שבעם. ובאשור' קראו פטר, פטר (בעקר ענף, שבט) אף לכלי נשק (פגיון, אלה), ומעין זה בא מטיל, שאינו בעקר אלא הצורה הפשוטה של מטוטלת (מטוטלת הרמונים), גבעול, כשם לכלי נשק (כמטיל ברזל, איוב מ יח). המלה הארמ' פטירא, מצה, ככר, אינה משרש זה אלא מן ארמ' פטר שהוא פצר (עי' פצר, הערה) בעבר'.]

[a]) فطر

לו שיפטר בשלום (מד"ר ברא"ש סג). — ב) נפטר ממצוה, השתמט ממנה, sich entziehen; se soustraire; to withdraw from: ושמרתם את מצותי ללכת בהם ולא ליפטר מתוכם (ספרי דבר' לד). לא יראה לך שאתה רואה ליפטר לך (שם קלא).—ג) ובמשמ' הלך לו, הלך לדרכו, יצא: וכשיהיו בעלי דינים עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאין (יהודה בן טבאי, אבו' א ח). אמר הקב"ה צדיק זה בא לבית מלוני יפטר בלא לינה (סנה' לה:). כיון שאחד מתחייב לחבירו אמר לזה שבידו תן המנה לחבירך ואם לאו אמר להם חילקו מה שעליכם והפטרו לשלום (אדר"נ לג). — ובפסהמ"א: ואחר כך יקרא תהלה לדוד מיושב ויתחנן כפי כחו ויפטר למעשיו (רמב"ם תפלה ז יז). —ובצרוף נפטר והלך לו: מסרוהו זקני בית דין לזקני כהונה והעלוהו לעלית בית אבטינס והשביעוהו ונפטרו והלכו להם וכו' (יומא א ה). על ג' דברים עלה הלל מבבל טחור הוא יכול יפטר וילך לו ת"ל וטיהרו הכהן (ירוש' פסח' ו א). אחרונות (ברכות אחרונות) דומה לעבד שקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו (ר' חנינא, ברכ' לד.).—ונפטר פלוני מחברו או מביתו, עזב אותו, הלך ממנו על מנת שלא לשוב: אף אליהו לא נפטר מאלישע אלא מתוך דבר של תורה (ירוש' ברכ' ה א). לא יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרו (מרי בר כ"ה, עירוב' סד., ודומה לזה בירוש' ברכ' ה א). ההולך אחרי רבו אינו רשאי ליפטר מאחריו [1]) עד שיטול ממנו רשות (ד"א רבה ד). לעולם אל יפטר אדם לא מאצל רבו ולא מאצל חבירו אלא א"כ נפטר ממנו ונוטל הימנו רשות (שם ה). הנפטר מרבו בין כשהוא גדול בין כשהוא קטן יאמר לו הריני נפטר (כלה רבתי ז). הנפטר מחבירו בין גדול בין קטן צריך ליטול ממנו רשות (מד"ר ברא"ש מז). כיון שהגיע זמנם להפטר אמרו מקום שנתקבלנו בתוכו אנו מניחים אותו ריקם (שם שה"ש, סמכוני). בשעה שהתינוקות נפטרין מבית רבן בת קול יוצאת ואומרת להם לך אכול בשמחה לחמך (ר' הונא בר' דר' אחא, שם קהל', לך אכול). — ד) ובמשמ' לקח ממנו ברכת פרידה, sich verabschieden, Abschied nehmen;

[1]) [ובכלה רבתי ז תנוס': אינו רשאי ליפטר עד שיכנס אחריו ויטול ממנו רשות.]

: prendre congé; to take leave, to bid farawell
הנפטר מחברו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום (ר' אבין, ברכ' סד.). משל לתלמיד הנפטר מרבו אם חוזר לאלתר דומה לכלב ששב על קיאו (ר' מרדכי, יומא נג:). למדתנו רבינו תלמיד שנפטר מרבו ולן באותה העיר צריך ליפטר ממנו פעם אחרת (ר' יוחנן בן עמיי ור' יהודה בן גדיס. לרשב"י, מו"ק ט.). לעולם אל יפטר אדם לא מאצל רבו ולא מאצל חבירו אא"כ נפטר ממנו ונוטל הימנו רשות (ד"א רבה ס). — וְנִפְטַר מן השכינה: פעם אחת היה אברהם מדבר עם הקב"ה באו מלאכי השרת לדבר עמו אמר להן ניפטר מן השכינה שהיא גדולה מכם תחלה ואחר כך אני מדבר עמכם ביון שדיבר עם הקב"ה כל צרכו אמר לפניו רבון העולמים צריך אני לדבר א"ל היפטר [1]) בשלום הדא הוא דכתיב ויעל אלהים מעל אברהם (מד"ר בראש' מז). וביון שנפטר אברהם אבינו מן השכינה בא והשתחוה להן (ד"א רבה ד). — ומן המת: הנפטר מן המת לא יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום (ר' לוי בר חיתא, מו"ק כט.). — ה) נִפְטַר פלוני מן העולם, הלך לעולמו, לשון יפה תחת מֵת,
: hinscheiden; décéder, mourir; to pass away, to die
א"ל (ה' למשה) תן תורגמן ליהושע להיות שואל ודורש ומורה הוראות בחייך, כשתפטר מן העולם לא יהו ישראל אומרים בחיי רבו לא הורה ועכשו הוא מורה (ספרי במד' קמ). משל למה הדבר דומה למלך שהיתה אשתו נפטרה מן העולם היתה מפקדתו על בניה וכו' (שם קמג). משיב משה לפני הקב"ה הואיל ואני נפטר בנסיון גדול מן העולם הראיני אדם נאמן שיעמוד על ישראל (שם דבר' שה). המטמא את עינו והמנפח את שוקיו והמצבא את כרסו אינו נפטר מן העולם עד שיהי לו בן (ירוש' סוטה ח ע). בשעה שהצדיק נפטר מן העולם שלש כיתות של מלאכי השרת יוצאות לקראתו (ר' אלעזר, כתוב' קד.). בשעה שהיה יעקב אבינו נפטר מן העולם קרא לשנים עשר בניו (מד"ר בראש' לח). עבד אני בשר ודם אני למחר אפטר מן העולם (שם במד' יא). שלא ברא הקב"ה מדה יפה מן השלום שניתנה לצדיקים שבשעה שנפטר מן העולם ג' כתות של מלאכי השרת מקדימין אותו בשלום (ר' אליר, שם שם). מת אדם הכל צריכין לשמוח ולשבח שנפטר בשם טוב בשלום מן העולם (מד"ר קהל', טוב שם). — ובלא מלת מן העולם, נִפְטַר סתם, באותה משמ׳: ומת (האדם) הם צריכין לשמוח שנפטר בשם טוב ויצא מן העולם בשלום (שם שם). כשעליתי לעצרת שאלתי אחריו יהודה בן נחמיה היכן הוא ואמרו לי נפטר והלך לו (מנחו' סח:). — ובצרוף נִפְטַר ומת: באותה שעה בכה אלישע ונפטר ומת (ירוש' חגיגה ב א). — וְנִפְטַר לגן עדן: בשעה שנפטר משה רבינו לגן עדן אמר לו ליהושע וכו' (רב יהודה בשם רב, תמורה טז.). — [*]וְנִפְטַר לבית עולמו [1]): ראובן נפטר לבית עולמו וחיי למרנא גאון שבק והניח בנים ובנות (תשו' הגאונים, הרכבי, 152). — ומצוי הרבה בספה"א בלא צרוף, נִפְטַר סתם: ראובן נתן משדותיו להקדש ונפטר ועמדה הקהלה ומכרה אותה שדה וכו' (שו"ת הרי"ף ו). נפטרה במגפה בחדש סיון שנת מנוחה (נוסח מלבה בטוליטולה, אבני זכרון סד"ל א). נפטר בסופה בן יד שנה (שם סי' ז). הלא נפטר בשם מעדתו ונפשו תוך צרור חיים חבויה (ד"ה של יהודי מצרים וא"י, יעקב מן, ב, 12). ואם ח"ו יפטר זה פל' קודם לזאת פלנית תהא פלנית זו יושבת בביתו וניזונת וכו' (נוסח כתבה ירושלמית, סריד מעיר, קובץ על יד ה, ג). ואם נפטרת זאת פלנית קודם לזה פל' בלא בנים וכו' (שם שם). — [*]נִפְטָר, בוה"ז, נק' נִפְטֶרֶת, — כמו מֵת, האדם שנִפְטַר: ראש ישיבת גאון יעקב וכלל נפטרי המשפחה המיוחסת הזאת (הזכרת נשמ׳ מזמן הגא׳, JQR.NS. I., צ' 48). ואמרו לו אחיו איך תיטול חלק בכודה בכל והלא אחותנו הנפטרת היה ראוי לה עישור נכסים (תשו' הגא', הרכבי, 152). ויש לך שטר אחד שכותבין בית דין על האפטרופוס בסך עזבון הנפטר ומניחי' אותו אצל נאמן (ר"י ברצלוני, ס' השטרות, 91). שיחלוקו בין שניהם כל ספי הנדוניא שהיתה לנפטרת מרת אויבואינה בת ר' ששון וכו' (ר' אהרן ששון, תורת אמת יט). וגם הניח הנפטרת נכסים אחרים שאינם כתובים בשטר כתובתה (שו"ת פרח מטה אהרן קיט).

[1]) [בהוצ' תיאודור: איפטר.]

[1]) [וכן בארס': אתפטר לבית עלמין (מד"ר איכה).]

— פטנ׳, *הִפְטִיר,—א) הִפְטִיר את פלוני, נתן לו ללכת, שִׁלַּח אותו[1]: והיה רבן גמליאל יושב ודורש ורבי יהושע עומד על רגליו עד שריננו כל העם ואמרו לר׳ חצפית התורגמן הפטר את העם[2] (ירוש׳ ברכ׳ ד ה). — וְהִפְטִיר את פלוני אפיקומן, נתן לו ללכת לְסִיבוּב בחוצות[3]: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן (פסח׳ י ח).—ב) הִפְטִיר את המת, שִׁלַּח את המת הנפטר מן העולם בדברי פרידה והספד, : verabschieden ; donner congé ; to bid farewel lto מאי שדה בוכין רב יהושע בר אבא משמיה דעולא אמר שדה שמפטירין בה מתים (מו״ק ה:).—ובסהמ״א: אחר שקוברין את המת נקבצין ועומדין במעמד והוא שדה שמפטירין בה מתים (ערוך ערך בכך). — וְהִפְטִיר על פלוני, הספיד אותו: באו והכניסו לקבר הפטיר עליו רבי וכאי דמן כבול לשחוק אמרתי מהלל וכו׳ (מד״ר ויקר׳ כ). — ג) הִפְטִיר בנביא, שִׁלַּח את העם מתוך קריאה בנביא[4]: אין פורסין את שמע ואין עוברין לפני התיבה ואין נושאין את כפיהם ואין קורין בתורה ואין מפטירין בנביא וכו׳ פחות מעשרה (מגי׳ ד ג). אין מפטירין בנביא פחות משלשה פסוקים בברך אחד (תוספת׳ שם ד יח). שנים קורין בתורה ואין שנים מפטירין בנביא (ירוש׳ ברכ׳ ה ג). מפני מה אמרו המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחלה מפני כבוד תורה (שם, מגי׳ כג.). — וְהִפְטִיר בפרשה פלונית שבנביאים: אין מפטירין במרכבה ור״י מתיר אין מפטירין בהודע את ירושלים (מגי׳ ד י). מעשה באחד שהפטיר בהודע את ירושלים את תועבותיה (ירוש׳ שם ד יג). — *ובלא״ב בכלם: ולשבת אחרת שהוא ערב תשעה באב כך מנהגינו כולנו לְהַפְטִיר עמדו על דרכים (תשו׳ הגא׳, הרכבי, כב 9).—ובלי כל השלמה הִפְטִיר פלוני, קרא בנביא, ראה ערך מַפְטִיר.

ב. פָּטַר[1], פ״י, פּוֹטֵר, — א) פָּטַר מַיִם, פתח פתיחה למים שיצאו ממקומם, freien Lauf lassen, : entfesseln ; donner libre cours à ; to release פּוֹטֵר מים ראשית מדון ולפני התגלע הריב נטוש[2] (משלי יז יד).—ובסהמ״א: ואם פטר אדם את המים עד שבאו וסכבו את הגלגל ושחט בסביבתו הרי זו כשרה (רמב״ם, שחיטה ג יג). אחד המזיק בידו או שזרק אבן או ירה חץ והזיק בו או שפטר מים על חבירו (טו״ע חו״מ שפד ח).—*וּפָטַר את רחם האשה[3], : öffnen, erschliessen ; ouvrir ; to open ואם יצא ראש הנקבה תוזילה פטרה[4] (את רחם אמה) (ערוך ערך חם). דבפטר רחם תלה רחמנא וזה לא פטר את הרחם (רמב״ם, ב״ב קיח:, ד״ה ומקשינן). — ואמר הפיטן: ומרנין אלמים וממלא חסרים ופוקד עקרות ופוטר רחמים (תפלת השחר לרסע״ג, סדור רע״ג ה, סה:).—ב) *פָּטַר את פלוני, נתן לו ללכת, שִׁלַּח אותו לדרכו: בלשת באה לעירנו ובקשה לחטוף את כל העיר ושחטנו להם עגל והאכלנום ופטרנום לשלום (שמעון הסימני, בילי׳ כח.). למלך שהלך אצל בניו לפרקים והיו מלוין אותו והוא פוטרן מלוין אותו והוא פוטרן (מדרש תהלים, הופמן, דבר׳ לג ו). לא יאמר שלחוני בשביל עצמי מהרוני בשביל עצמי פטרוני בשביל עצמי אלא כולהו בשביל אבא (תנו רבנן, קדוש׳ לא:). — וּפָטַר אותו בלא מזון[5]: וכי על דעתנו עלתה שזקני בית דין שופכי דמים הן אלא שלא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזון ולא ראינוהו והנחנוהו (סוטה

[1]) [וכן בארמ׳ ואפשר לבאר הוראה זו גם מן ב. פָּטַר, במשמ׳ שחרר. עי׳ ההערה לפעל זה.]

[2]) [וי״מ: אמר את דברי האגדה, שהיו נוהגים לומר בגמר הלמוד (כך גם לונץ) ואינו מדויק.]

[3]) [זהו פשט המשנה המובאת גם בהגדת ליל פסח, וכונתה: אין משלחין את המסבים אחר הפסח אל סיבוב (ἐπὶ κῶμον בשתי מלים). ועי׳ הערת המחבר למלה אפיקומן ודברי לוי ערך פָּטַר, הִפעי׳, שמתקן שם מה שאמר בערך אפיקומן. והמפרשים הבינו מפטירין כמו מְסַיְּמִין מל׳ הפטרה שמסימים בה את תפלת שחרית (עי׳ באבודרהם, סדר הגדה ופירושה עו.). ועי׳ לקמן בערך זה הערה 4).]

[4]) [בקריאת בנביא נגמרה תפלת שחרית, ולא נהגו לצרף תפלת מוסף עם שחרית. ועי׳ דברי בֶּכֶר: (לקוטים מק׳ המקסק, 109); ועי׳ ערך הַפְטָרָה, הערה.]

[1]) [עי׳ א. פָּטַר, הערה.]

[2]) [לשון הכתוב פּוֹטֵר (בינ׳ זכר) מים ראשית מדון, כאלו ראשית המדון היא הפוטרת את המים, קשה היא, ואולי יש לבטא: פֶּטֶר מַיִם, כלומר כפרץ מים היא ראשית מדון. ועי׳ א. פָּטַר, הערה.]

[3]) [עי׳ פֶּטֶר והערת שם.]

[4]) [כפרוש לדברי הגמרה: אי דנפק דרך רישיה פטרתיה (חול׳ ע.).]

[5]) [השוה א. פָּטַר, נִפע׳ ג).]

ע ו). — °ופִטֵר את היורש בדבר: ראובן צוה מחמת מיתה שינתנו כל נכסיו לעניים ולא פטר את היורשין בכלום (תסו' הגא', הרכבי, 138). — ובהשאלה, פִטֵר את השואל בתשובה בלתי מספקת, abtun, abfertigen; expédier; to send away, to get rid of: אמר ליה (צדוקי לריב"ז) רבי בכך אתה פוטרני (ב"ב קטו:). אמר לו (הצדוקי) ובמה אתה פוטרני אמר לו הכתוב אומר וספרתם וכו' (מגי' תעני' א ג). — ג) *פִטֵר את אשתו בגט, גרש אותה: האומר כתבו גט ותנו לאשתי גרשוה כתבו אגרת ותנו לה הרי אלו יכתבו ויתנו, פטרוה[1]) פרנסוה עשו לה כנימוס עשו לה כראוי לא אמר כלום (גיט' ו ה). בית הילל אומ' אין אדם פוטר את אשתו בגט ישן שלא יהא גיטה גדול מבנה (תוספתי עדי' ב ד). פטרת (את אשתו) אינו חייב בה (ר' יודה, ירוש' סוטה ב א). — ובסהמ"א: אומרת היא אני איני מקבלת צרה עלי תן לי כתובתי ופוטריני (הלכי פסוק' לרב יהודאי גאון, 67). — *ופִטֵר את ארוסתו: יכולה היא שתאמר כסבורת אני שאבא נותן עלי ועכשיו שאין אבא נותן עלי מה אני יכולה לעשות או כנוס או פטור (אדמון, כתוב' קט.). — ד) פִטֵר את פלוני מעבודתו (לעת זקנה), aus d. Dienst entlassen; congédier; to discharge, עי' א. פָטוּר. — ה) *פִטֵר את פלוני, בדין, זִכָּה אותו מאשמה: אם מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו מעבירין דינו למחר (סנה' ה). — ו) *פִטֵר פלוני או פִטֵר מעשה את פלוני מחובה, מאחריות וכדו': חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן מן החליצה ומן היבום עד סוף העולם (יבמ' א א). תינוק בן יום אחד מטמא בזיבה ומטמא בנגעים ומטמא בטמא מת וזוקק ליום ופוטר מן היבום וכו' (נדה ה ג). לא יאמר ישראל לגוי ולכותי ולמי שאינו נאמן על המעשר הילך מאתים זוז ושקול תחתיו מן האוצר אלא אומר לו פטריני מן האוצר (תוספת' דמאי ו ז). מרבה אדם דגן בתבן ומערים עליו לפוטרו מן המעשרות (ר' הושעיה, ירוש' ברכ' ה א). נאמן בן לוי לומ' מעשר ברור הוא לפוטרו מן השני (ר' בון בר חייא, שם פאה ה ב). יש קניין לגוי בארץ ישראל לפוטרו מן המעשר (ר' יודה ור' שמעון, בס דמאי ה ע). וערוה פוטרת צרתה (ר' יוחנן, שם סוטה א ב). דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות דרך חצרות דרך קרפפות כדי לפטרן מן המעשר (ר' יוחנן משום ר' יהודה בר' אלעאי, ברכ' לה:). צריך אדם להטפל בבנו עד י"ג שנה מכאן ואילך צריך שיאמר ברוך שפטרני מעונשו של זה (ר' אלעזר, מד"ר ברא' סג). — ובהשאלה: גם כל עם הקהל בעיר אלהים עריבים זה לזה לפטור צרותיהן וצרות צרותיהן עד סוף העולם צרתו של זה פוטרת צרתו של חברו (ספנהים, ארבע כוסות, כוס ביד ה' ו). — ופִטֵר את עצמו: אבל אמר לא גנבתי ובאו עדים שגנב וחזר ואמר טבחתי ומכרתי ובאו עדים שטבח ומכר חייב שהרי פטר עצמו מכלום (רב המנונא, ב"ק עה.). שורי גנבת והוא אומר לא גנבתי מה טיבו אצלך וכו' שואל אני עליו חייב שהרי פטר עצמו ממתה מחמת מלאכה (רבה, שם קה:). ופִטֵר דבר, פטר את עצמו או אחרים מחובה התלויה בדבר: ברך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון וכו' ברך על הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא פטר את הפת וכו' זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה (ברכ' ו ה–ז). ברך ברכת הפסח פטר את של זבח ברך את של זבח לא פטר את של פסח דברי ר' ישמעאל ר' עקיבא אומר לא זו פוטרת זו ולא זו פוטרת זו (פסח' י ט). בא להם מתיקה בתוך המזון מברך על המזון ופוטר את המתיקה (תוספת' ברכ' ה יב). נעילה פוטרת של ערב (בשם רב, ירוש' שם ד א). — ז) *בהלכה, ר' פלוני פוֹטֵר, אומר שאדם פלוני או דבר פלוני פטור מחובה, מאחריות, מענש וכדו': כחס על הנר כחס על השמן כחס על הפתילה חייב ור' יוסי פוטר בכולן חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פחם (שבת ב ה). השולח את בנו אצל חנוני וכו' חנוני חייב רבי יהודה פוטר שעל מנת כן שלחו (ב"ב ה ט). ושמן ערב בית שמאי מחייבין ובית הלל פוטרין (ירוש' דמאי א ג). למחר ביקשו וכו' לפוטרו מן המעשרות ומשך ר' ישמעאל בי ר' יוסי את ידיו וכו' עכשו אני אומר לך שמא שנתכבשה מדבר תורה היאך אני פוטרה מדבר תורה (שם יבמ' ז ב). שפחה חרופה

---

[1]) [אמנם במשני המנק' ליוורנו: פִטְּרוּהָ בבנין פִע', אך בקטע הגניזה שבביה"מ שבטר בניו־יורק: פִּיטרוּהָ. וכן בכ"י קופמן, ומיתר הצורות במשמ' זו ראיה לנקוד בקל.]

בַּמֶּה הִיא קוֹנָה אֶת עַצְמָהּ לִ פ ו ט ר ה מן המלקות וכו' (ר' שמואל בר רב יצחק, שם קדוש' א א). היקל ממה שהיה ואחר כך הכביד ומת חייב ר' נחמיה פ ו ט ר שרגלים לדבר (שם סנה' ע ג). —וּפָטַר לִפְלוֹנִי, כְּמוֹ את פלוני: אמר לו הקב"ה (לאברהם) לך אני פ ו ט ר ך מכיבוד אב ואם ואין אני פ ו ט ר לאחר מכיבוד אב ואם (מד"ר בראש' לט). — וּפָטַר לו זמן ידוע, שחררו מחובה לזמן מה: חנווני כהן רבי יודן אמר פ ו ט ר י ן לו שבת אחת ר' יוסי אמר אין פ ו ט ר י ן לו שבת אחת (ירוש' פאה א ו). — ובסהמ"א: אמר (ראובן) לשמעון עיין לי בשדות אלו אמר לו אם האמנתני ופ ט ר ת נ י מן השבועה הלך ראובן ו פ ט ר ו מן השבועה (סו"ת הרי"ף ע). ואם רצו לִ פ ט ו ר אחד מפורעי המס לגמרי עד כך וכך שנה מפני עלבונו או מפני הפסדו וכו' כותבין עליו כפי מה שיראו (ר"י ברצלוני, ס' השטרות, 138).

— הִפע', יַפְטִירוּ, — א) הִפְטִיר בשפה, השמיע קול ע"י דחיקת השפתים זו בזו ושאיפת האויר, לאות צחוק ולעג וכדו'[1]: כל ראי ילעגו לי יַפְטִירוּ בשפה יניעו ראש (תהל' כב ח). —ובמדר': שבכל יום היו אומות העולם מחרקין שיניהם ומרמזים בעיניהם ומנענעים בראשיהם ו מ פ ט י ר י ם בשפתותיהם (פסיק' רב' לו, קסג). — ואמר הפיטן: שפתי א פ ט י ר ולך אעתיר ואקרא יום יום (ר"י בג'אלה, עולת תמיד, קמ). — ואמר המשורר: ו ת פ ט י ר ו לזרים לא בפני ותתראו בכבוד לי ומורא (ר"ש הנגיד, הרכבי, 53). — ב) *כמו פָּטַר, קל, שחרר מחובה וכדו', הִפְטִיר את עצמו כמו פָּטַר את עצמו: בעשרים נחלקין ובלבד שלא יהא בהן אחד ש ה פ ט י ר את עצמו מן הזימון (תוספת' ברכ' ה כ). ר' עקיבא היה מ פ ט י ר[2] בית המדרש בשביל תנוקות שיאכילום אבותיהם (שם יוה"כ ה (ד) ג). — *וכמו פָּטַר את היורש בדבר: ראובן צוה מחמת מיתה שינתנו כל נכסיו לעניים ולא פ ט ר את היורשים בכלום מי אמרינן כיון שלא ה פ ט י ר ם בטלה צואתו וכו' (תשו' הגא', הרכבי, 133).

[1]) [רֹב המפרשים מבארים במשמ' פָּתַח את השפתים לרוחה (כפוטר מים), כרגמת הרחיב פה, הגדיל פה, עפ"י הוראת השרש: בקע, קרע.]

[2]) [כך בדפו' ובכ"י וינה. ובצוק"מ: מבטל. ואולי פרושו: היה משלח לביתם מן א. פָּטַר.]

— נִפע', *נִפְטַר, —שֻׁחְרַר, נעשה פטור ממצוה: חקור בעץ לכל דבר אלא שהוא נלקח בכסף מעשר וכפוניות לאוכלין נ פ ט ר ו ת מן המעשרות (ירוש' שביע' ד ז). באומר הרי עלי עולה ועברו עליה שלושה רגלים והביא אחרת והקריבה מיד הייתי אומר י פ ט ר מן הראשונה (ר' יונה בשם לוי, שם ר"ה א א). אם יצא לאחר שהאיר המזרח כבר נ פ ט ר (מקריאת המגלה) (שם מגי' ב ג). משקרא ק"ש אין צריך לברך שכבר נ פ ט ר באהבה רבה (ר' יהודה בשם שמואל, ברכ' יא:).

—נִפְטְרָה האשה בגט: אחר שלוחית וכו' אחר ש נ פ ט ר ה ממנו בגט (ר' יהושע, מכי', ויבא עמלק א).

—נִפְטַר הָרֶחֶם[1]: המבשרני במה נ פ ט ר רחמה של אשתי אם זכר יטול מנה (ב"ב קמא:).

— פִע', ביכ' *מְפַטֵּר[2], או הִפע', ביכ' *מַפְטִיר, — ניב מפטר, דבור השפה שֶׁהִפְטַרְתִּי, עי' הִפע', ואמר הפיטן: אפיק מען מעטר ביום המעטר אערך שוע ולא אפטר בניב ה מ פ ט ר (ר"א הקליר, אפיק מען, תפלת גשם).

— פִע', *פִּטֵּר[3], נוהג בדבור במשמ' פָּטַר, ביחוד פִּטֵּר פועל או פקיד משרותו. ופֻעַ' פֻּטַּר, שפִּטְּרוּ אותו.

— הִתפ', *הִתְפַּטֵּר[4], נוהג בדבור במשמ' השתחרר משרותו.

פֶּטֶר, ש"ז, מ"ר סמי' *פִּטְרֵי, — א) תחלת פתיחה ויציאת דבר[5]), בפרט פֶּטֶר רֶחֶם, מה שיוצא בתחלה מהרחם, הבכור שנולד בראשונה, Erstgebart; premier-né; first born: קדש לי כל בכור פֶּטֶר כל

[1]) [עי' הערה לערך פֶּטֶר.]

[2]) [במחזור' מנק' מְפַטֵּר בְּפִע', אבל לפי הענין נראה כנכון מַפְטִר בְּהִפע'.]

[3]) [אין במקורות העבר' עדות מספקת לבנין פִע' של פטר. גם בארמ' שבתלמו' אין בנין פַּעֵל משרש זה וגם במקומות כמו: פלניא בר פלניא פ ט ר ותריך ית פלונית אנתתיה (גיט' פה:), הכונה לבנין קל ולא לפַעֵל.]

[4]) [במקורות העבר' אין הִתפ' של פ ט ר, ואף בארמ' שבתו"מ אין אתפטר, מי(ת)פטר, בנין הִתפ' אלא אִתְפְּעֵל שהוא כמו נִפע' בעבר'.]

[4]) [בעקרו: פריצת הרחם, וכן נקרא אף האיל או הכבש ההולך בראש העדר: הַפָּרֶץ. עי' שם, הערה, ועי' בהערות לְ-פִּטּוֹר, א. פָּטַר. וכן בערב' פַּטְר [a] הוא סדק, בקיעה.]

[a]) فطر

רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא (שמות יג ב). על כן אני זבח ליי' כל פֶּטֶר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה (שם שם יה). ואני הנה לקחתי את הלוים מתוך בני ישראל תחת כל בכור פֶּטֶר רחם מבני ישראל (במד' ג יב). ואטמא אותם במתנותם בהעביר כל פֶּטֶר רחם למען אשמם (יחזק' כ כו). — ובתו"מ: אמר הקב"ה כלום אשכת עולות אלים ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר (ריש לקיש, ברכ' לב:). — ובסהמ"א: שבכור איש יקרא בכור און ובכור האשה יקרא פטר רחם (כ"א הקראי, ג"ע, דיני ירושה ג). — ואמר הפיטן: אוני פטרי רחמתים בתקת במשולי חמורתים (ינאי, קרוב', זולאי, שם). און כל פטר רחם בהכות רם באהלי חם גדול על עמו רחף ורחם (ר' שמואל, קדושתא ויהי בחצי הלילה, גנזי שכטר ג, 24). — "ובלא מלת רחם: הבור בלעה פיטרי יהירים אשר בשרם בשר חמורים ונבדלו בחורים ניני הורים (אלעזר בירבי קלון, קול אביב, ידיעות מכון שוקן ה, רפד). — פֶּטֶר חמור, פֶּטֶר שֶׂה, פֶּטֶר שור: וכל מקנך תזכר פֶּטֶר שור ושה ופֶטֶר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו (שמות לד יט–כ). — פֶּטֶר שגר בהמה: וכל פֶּטֶר שגר בהמה אשר יהיו לך הזכרים ליי' (שמות יג יב). — ובתו"מ: שה אחד של בן לוי פטר כמה פטרי חמורים מישראל (ר' חנינא, בכורו' ל:). מה נשתנו פטרי חמורים מפטרי סוסים וגמלים (הוא, שם ה:). בישראל שהיו לו עשרה ספק פטרי חמורים בתוך ביתו שמפריש עליהן שיון ומעשרן והן שלו (שם י.). — ואמר המשורר: לו נמכרתי בקשיטה אל עקר אותי לא תפדינה לו אהיה פטר לחמורם לא תפדוני לי תערפנה (עמנו', הם לזמני, שירמן איטלי, קסג). — ב) "פֶּטֶר מַיִם, כמו פֶּרֶץ מים[1]): כפטר מים הלבים הלוך ונטש בן אשה רעה חרבה רעתה (ב"ז ב"ם כה לג).

פִּטְרָה, ש"נ, סמ"י פִּטְרַת, — פִּטְרַת רחם, כמו פֶּטֶר רחם: תחת פִּטְרַת כל רחם בכור כל מבני ישראל לקחתי אתם לי (במד' ח טז).

***פִּטֹּרֶת**, ש"נ, מ"ר פִּטְרִיּוֹת, פטוריות, — א) מין ממיני הכמהין, ונוהג כיום כשם לסוג הכמהין והפטריות בכלל[2]), (e. Art) Pilz, Schwamm; champignon; fungus, mushroom: על המלח ועל הזמית ועל כמהין ופטריות אומר שהכל (ברכ' מ:). החותך מן האדם ומן הבהמה וכו' ושאר כל ירקות שדה חוץ משמרקעים ופטריות וכו' צריכין מחשבת והכשר (עוקצ' ג ב). פטרייות אסורות מפני סכנת נפשות (תוספת' תרומ' ז יו). את כל תבואת זרעך דבר שהוא נורע ומצמיח יצאו כמהין ופטריות שאינן נורעות ומצמיחות (ר' יוחנן בשם ר' סיסיי, ירוש' מעשרו' א א).

1) [עפ"י פוֹטֵר מים (משלי יז יד).]

2) [בפרוש המיוחס לרב האי גאון, עוקצ' ג ב (אספטין, 143): ושמרקעין ופטוריות פ' כרגרסינן: (שבת ל:) לענין ליגלג עליו אותו תלמיד נפק ואחוי ליה כמהין ופטריות ושמם פוטר a); וכן הרמב"ם: ופטריות אלפטר a) (פטריות בערב'). ופטוריות כן גם בהוצאת לו (מתכיתא דבני מערבא) ובסור' פְטוּרְתָא, ולפי זה הצורה פִּטֹּרֶת, מ"ר פִּטְרִיּוֹת (בסור': פְטוּרְיָתָא), היא הנכונה, ולא פִּטְרִיָּה כבדבור היום. וגם צורת הרבוי פֻטַארִי b) בערב' מורה על פִּטְרִיּוֹת, פִּטְרִיּוֹת בעבר', וגם בפרוש רסע"ג לברכ' מ: מנקדת הטית קמץ.

ומכאן גם פרוש השם. אין גם פִּטֹּרֶת זו אלא כמו פְּטוּרֵי ציצים, פְּטוֹרֶת התאנה: גבעול קטן הפורץ ובוקע (פוטר) מן האדמה או מגזע העץ. וכנראה אותה המלה פִּטֹּרֶת במשמ' מטה, שבט, ובמשמ' שבט ומטה בעם היא פטרת (פִּטֹּרֶת) בכתבת הכנעני מאבוט (Abydos) שבמצרים מהמאה הרביעית לפני סה"נ (CIS א, 102; סלושץ, אוצר הכתובות הפניקיות, 56. מס' 42): אנך פעלאבסת בן צדיתן בן גרצד הצרי ישֵׁב דכי בִּאון מצרים בפטרת (ז"א בשבט, בדגל) עבדמנקרת. ואין לראות כאן, כדעת אחדים, את השם פְּטִירָה במשמ' פרידה מן העולם, שהרי שמוש זה לא נולד אלא כמה מאות שנים אחר כך.]

a) فطر, الفطر b) فطارى

פטש[1]), ממנו פַּטִּישׁ, "פִּטֵּשׁ.

"**פָּטַשׁ**, קל לא נמצא.

— פע', "פִּטֵּשׁ, — החליק בְּפַטִּישׁ, glatt hämmern;

1) [עי' בהערות לערכים פַּטִּישׁ, פשט. הצורת פטשון שבתנחומא (האזינו ט, ומובא גם בילקוט שמעו' מ"ב ו, עשו פטשון לאמר כשיבואו ישראל להלחם יפלו לתוך הפטשון, נ"א הבורות) אינה כמובן אלא פטשין בשין שמאלית, פטיסן, מ"ר של המלה היוני' פיטוס שפרושה חפירה, פחת.]

יחזק יפטש און וחלק : marteler ; to hammer יחליק[1]) (סבילי תוהו לגירכדוס ויטלויז מרלוויכסטין).

*פִּי, ש"נ, — כמו פֵּא, שם האות פ[2]) : נכנסה פי אמרה לפניו רבונו שלעולם בי תברא העולם (מדרש הגדול, שכטר, ברלשי' א א). פ אל תקרי פ"י אלא פה ואין פה אלא משה שנאמר כי כבד פה וכבד לשון אנכי (מדרי א"ב דר"ע, ביה"מ ילינק ג, 42). ונקרא האות הראשון פי הפעל והשני עין הפעל והשלישי למד הפעל (הורית הקורא, דרנבורג, 39).

פִּי, עי א. פֶּה, ב. פֶּה, פִּים.

פִּיג, עי' פוג.

פִּיגָם, עי' פֵּגָם.

א. פִּיד[3]), ש"ז, — מקרה רע שיקרה את האדם, צָרָה : ירא את יי' בני ומלך עם שונים אל תתערב כי פתאם יקום אידם[4]) ופיד שניהם[5]) מי יודע (משלי כד כא–כב). לַפִּיד[6]) בוז לעשתות שאנן נכון למועדי רגל (איוב יב ה). אם בְּפִידוֹ להן שוע אם לא בכיתי לקשה יום עגמה נפשי לאביון (שם ל כד). אם אשמח בְּפִיד משנאי והתעררתי כי מצאו רע (שם לא כט). — ובתו"ם : אין הקב"ה מכה אומה ומושיבה צרו[7]) אלא מביא פיד לזו ומשעשעה בזו מביא פיד לאשור ושיעשעה במצרים וכו' הביא פיד למצרים ושיעשעה לאשור (ר' אבהו, פסיק' ר"כ, נחמו, בובר, קכו :). — ואמר הפיטן : על מה מכל אום שת עלי כפו זאת בעליל כי פיד חקוק בכפו (ר"א הקליר, אפלי, קינ' לט"ב). — ואמר המשורר : אוי עמד בפיד

1) [עפ"י הכתוב : מחליק פַּטִּיש (ישעי מא ז).]

2) [עי' פֵּא, הערה.]

3) [אין לו קרוב בלשון המקרא, ובערב' פִּיד[a]) וגם פּוּד[b]) במשמ' מיתה.]

4) [רש"י : שבר. ראב"ע : ופיד וכיד אחד הם וטעם צרה וצוקה. והתרג' לאיוב תרג' לשון צער.]

5) שׂוֹנִים ?

6) [למ"ד זו של לַפִּיד היא למ"ד היחס, והכונה : בפי הצדיק יש בוז לאסון, הוא שאנן לעמת עשתות (צרה), נכון וסמוך לעמת ממעידי הרגל שיבואו על האדם. עי' מורשטינר, ספר איוב, לפסוק.]

7) [נ"א : צדו, עי' הערת בובר.]

a) فيد b) فود

עמים ועצר בעמו אחרי אביו עצרת (ר"ש הנגיד, אלוח עז, הרכבי, 33). זמן בוגד אסרני בפידו עדי אחי המירני בבגדו (רמב"ג, זמן בוגד, דוקס 6). לאט בתר לבבי נד ושם פיד ביד לפיד ועבר בין בתריו (רמב"ע, יריבי, דיואן קס, ברודי'). אם חסדך שכחנו וכו' רוע ימים ופידם נכונים לילדי אדם (הוא, תוכחת, דוקס 78). עוד תראה בבוא פדיון פיד יונך (ראב"ע, בידי אל, איגר 130). אלה בנים תרבה ותיגע לטענם הרבה היועילוך ביום פיד יום אשר אין בו פדיום (הוא, אוכיחה בפי, שם 206). והפך הזמן שלוי לפיד והבעיר בקרבי קרבי לפיד (ר"י חריזי, תחכ' יז, 152). הקצור קצרה יד הזמן מפדות או אם להציל לא יכולה בשומו את ענן אידו ופידו לבושי וערפל לי חתולה (עמנו', מחב' א, 6). השמר מצנים פחים כי זה לך מפיד יום פדיון (שם כג, 181). — ואמר המליץ : לא תבוז לעני בעניו ואל פיד לב כל תרבה יגון (ב"ז נ"ם ד ג). — ומ"ר "פִּידִים, ואמר הפיטן : וקרב כל פזוריך פאת צפון וקדים אשר חמה בגלותם שבעים בוז ופידים (ר"י נג'ארה, עולת תמיד, קנ). — ואמר המשורר : ושרפו לבבכם לפידיה ופידיה ושקרו לכם מועדיה ודודיה (ר"י חריזי, תחכ' ג, 30). בכל מצעד אנוש מועד לעולם ליום טובה ויום בידים ופידים[1]) — ב) "כמו לַפִּיד, ואמר המשורר : שביב פידו יקוד [יקד[2])] בלבי והעלה על לחיו את עשנו (יוסף אבן לדיק, הכרת, ידיעות מכון שוקן ג, קסז).

ב. *פִּיד, ש"ז, — לגימה קטנה (של תרנגול)[3]) : אם כפידו להן שוע וכו' אלא אני נפרע מהן כפיד של תרנגולת דבר אחר אפילו אין ישראל עושין מצוה לפני כי אם מעט כפיד של תרנגולין שמנקרין באשפה אני מצרפן לחשבון גדול (ע"ז ד.). —ואמר הפיטן : גדל חסד מטה כלפיו כפיד שוענו

1) לא נמצא בהפתקה מראה מקום ולפי הניר של הפתקה נראה כי זה מאחד מכ"י של בריטי' מוז'.

2) [שירמן מַשלים : הקיד.]

3) [רש"י מפרש : ניקור ביקדור"א בלעז (becqueter) שמנקרין מעט מעט. אולם נראה להשוותו עם פִּדְתָא בסורי' שמשמ' לגימה קטנה, וכך פרשנו כאן. ואפשר שהנקוד פֵּד, מ"ר פִּדִּים משרש פדד הארמי ; ועי' הערה לערך ב. פְּרוּת.]

גבר טוב חסיונו מבטיחת אדם שעוננו אשור לא יושיענו (אסחר אל אל, יול' סבת תשובה).

פִּיָּה, עי' יְפֵה פִּיָּה.

פִּיָּה, עי' *פּוּת.

***פָּיוּט**, ת"ז, — כמו פָּעוּט, קטן ; klein, unmündig ; petit, mineur ; small (child), minor : ירדו לה בשיטת הפיווטות דתנינן הפיווטות [1]) מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין (ר' יוסי' בי ר' בון בשם ר' שמואל בר רב יצחק, ירוש' עירוב' ז ו).

***פִּיּוּט** [2]), ש"ז, — שירה, שיר תהלה, Dichtung, Gedicht; poésie, poème ; poetry, poem : שלא יאמרו דברי פיוטין הם כדי שידעו הכל שאמרו ברות הקדש (מד"ר ברא"ש' סה). — ובספה"א : ידענו כי אז מ' ר' סעדיה וזולתו מכל בני מזרח לא היתה להם ידיעה בחיבור החרוזה ושיקול הפיוט (תשו' דונש על רסע"ג 105). שאתם יודעים שהשיר אינו ממלאכתי והפיוט אינני מעסקי (ר"י א"ח, הרקמה לריב"ג, 185). ולדעתי מלת עלמות [3]) אי כעלמות שיר שהוא פיוט בספר תהלות (ראב"ע, ספת יתר מח). ולדעתי הוא תחלת פיוט בדברי חשק או דרך בשל (שם פג). השמינית יש אומרים כלי ניגון יש לו שמנה יתרים או פיוט יש לו ח' נעימות (הוא, תהל' ו א). וכשישורר המשורר פיוט מן הפיוטים העבריים לא ירחיקוהו ולא ירע בעיניהם (פרוש רמב"ם לאבות א יז). עד שאמר דרך פיוט ובמליצת שיר שלשה ענינים (ר"י אנטולי, מלמד התלמידים, תרומה, עד.). כי במלאכת הפיוט לשונו ברור ושחוט (ר"י חריזי, תחכ' ג, 43). וכמה שבחים וכר שספר עליהם אומירוס הפייט בפיוטיו (תולדות אלכסנדר, ישראל לוי, קבץ על יד ב, יד). — "וביחוד שיר תהלה הנאמר בתוך התפלה בבית הכנסת : ואומר דברי שירות ותושבחות לפני הקב"ה וזוכרין אותותיו וחסדיו עם ישראל מקדם וכו' ופיוטין הרבה על אילו הדברים וביוצא בהן בקול נגינות ובבתי חתנין וכלות (תשו' הגא' הרכבי ס, 27). שאומרין פיוטין באבות ובגבורות ובכל תפלה ותפלה דלכל רגל ורגל מעניינו (בשם רב נטרונאי גאון, שבלי הלקט, תפלת כח). ואם רצה לומר במגן ומחיה פיוט כל מה שירצה יאמר (סרע"ג הפלס ב, קטו). וגם רבי אליעזר הקליר יסד כן בפיוט ארחץ בנקיון כפות (רש"י, יומא סז.). וכן נאמר בכל מי שמכוין בתפלתו מהמתפללים בצבור ובעלי החזון בפיוטים החדשים למצוא חן בעיני בני אדם מבלעדי האל יתברך שאינה מקובלת אצל הבורא (ר"י א"ח, חו"ה, יחוד המעשה ה). ויאמר ר' אדונים כי הגאון אמר בפיוטיו מהוגר הגר ואנהה מן אהה ואני אשיבנו ידענו כי פיוטי כל אנשי מזרח כלם על זה הדרך גם רוב פיוטי אנשי מערב ומשפטם לבקש מלות זרות וקשות (ראב"ע, ספת יתר עד). עד שעשו פייטנים פיוטים ביום שמחת תורה (הוא, ברא"ש' מו כג). והוא האריך להם בפיוטיו עד הצהרים עד דבקה לשונם לחכם עד למלקוחים (ר"י חריזי, תחכ' כד, 223). כדי שיהיו בתי הפיוטים מסודרים בפיהם (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי, הקדמה, ד"ה והנה אנשי כנסת הגדולה).

[1]) [במשנ' גיט' ה ז, הפעוטות ובירושי שם : אפיוטות] ובקטע כ"י משנ' מנקי' גני', ביה"מ שכטר : אֶפִּיוֹטוֹת (גיט' שם).

[2]) [כל השמות פיוט, פיט, פיטן, פיטנות והפעל פִּיֵּט, נגזרו מן היוני ποιητής, ποητής משורר ובדו', אלא שקבלו צורת שמית בארמ' ובעבר'.]

[3]) [עַל־מוּת (תהל' ט א).]

א. ***פִּיּוּס** [1]), ש"ז, מ"ר פִּיּוּסִים, —דבור של רצוי ושכוך כעס, בקשת רצון וסליחה, Zureden, Besänftigung, Versöhnung ; apaisement, réconcilation ; entreaty, appeasement, reconciliation : בני המדינה מפייסין אותי ואני מקבל פיוסן (ירוש' תענ' ג א). מפני מה האיש מקבל פיוס ואין האשה מקבלת פיוס (נדה לא :). כל הדברים שאת קורא שדיבר יהודה ליוסף בפני אחיו עד שאת מגיע ולא יכול יוסף להתאפק היה בהם פיוס ליוסף ופיוס לאחיו ופיוס לבנימין וכו' (רי חייא בר אבא, מד"ר ברא"ש' צג). מוטב לילך במדה שיש בה פיוס ממדה שאין בה פיוס (מד"ר קהלת פדרא ב', טוב ללכת). — ובספה"א : ואף הפרשה של מעלה מזו פיוסין הם (רש"י, דבר' כט יב). הרגני כמו המיתני וזה עשה לי בצדקתך ובעבו' פיוסי וזה טעם ואם מצאתי חן בעיניך (ראב"ע במד' יא יה). לא מצאתי המלה הזאת

[1]) [מן פִּיֵּס שמקורו הראשון ביונ'. עי' הערה שם. וכן פיוסא, פייסא בארמ' שבתו"מ ובסור'.]

(ויפצרו) רק בדברי הפיוסים (רמב"ן, ברלש' יט ט). ע"י שתכנע לפניו תרהב רעך שתנצחהו בדברי פיוסים ותחנונים (ר"י בן גאמילא, פי' משלי ו ג). הדרך השני מהפיוס הוא שהיה אומר לכל איש אשר לו משפט ראה דבריך טובים וכו' (ר"י אברבנאל, ש"ב ט ו). — ואמר הפיטן: וטכסו בגיל פיוסו לעוררו (מחז' ויטרי, תטט). גם כי פסו בכל אפסים גועים בתחנון תפלת פיוסים דרכי טובך לא תחדיל לעמוסים (פי' אלהי הנבאות, סליח' שחר' יוה"כ). הן בעשירית כנסיתו בפיוסים וזרזתו כגבור מלמד במלחמת אנסים זרח ממזרח וכו' (מאיר בר' יצחק אלעזר, אל סר המורה, סליח' מוסף יוה"כ). — ובמליצה: שאלת החכם חצי חכמה ופיום בני אדם חצי השכל (ר"י א"ת, מבחר הפנינים לרשב"ג, 1). ושאל ממני בפיום גדול לעשות לו זה התרנגול (ר"י חריזי, תחכ' י, 109). — *ובהשאלה, בְּפִיּוּסִין, במשמ' ברצון, in Güte, gütlich; par douceur, al'amiable; amicably, by arrangement: מכאן ואילך היום לווה מן הלילה והלילה מן היום ופורעין זה לזה בפיוסין הכל בלי שטר ובלי גזר דין (מד"ר ויקר' כו).—ובסהמ"א, °בְּפִיּוּם: שגם הוא ידבר עמהם בפיום (ברלש' רבתי, אלבק, 169). כשהאיש והאשה אוהבים זה את זה ומשמשים בפיום ומכונין שיצא מהם זרע הגון הקדוש ברוך הוא ימלא משאלותם (ר"י אבוהב, מנוה"מ, נר ג, ב ו ה) — °ולשון פִּיוּסִים, לשון רכה: מכאן אתה למד שררה של חמור לפי ששכם פייסו עוד לדבר עמהם לשון פיוסים ויקנה אותה בדמים (ברלש' רבתי, אלבק, 169).

ב. *פִּיּוּם, ש"ז, — הפלת פַּיִס [1], הגרלה: ולמה לא קבעו פיום לתרומת הדשן (ר' מנא, ירוש' יומא ב א).

א. פִּיחַ [2], ש"ז, מ"ר °פִּיחִים, — אבק החמר המפחם העולה משרפה [3], Russ; suie; soot :קחו לכם מלא חפניכם פִּיחַ כבשן וזרקו משה השמימה לעיני פרעה וכו' ויקחו את פִּיחַ הכבשן ויעמדו לפני פרעה ויזרק אתו משה השמימה (שמות ט ח).—ובתו"מ: מהו כאבק יעלה כאותו פיח כבשן שזרק משה השמימה והיה לאבק על כל ארץ מצרים (מד"ר במדי ז). — ובסהמ"א: שאר החלקים של החומרים האלה ישארו בתוך הגחלת בהפיח (רוס) ובהאפר (יאוועל, למודי הטבע קי:). — ואמר הפיטן: וחיתם באף הסגיר לדבר ומקניהם לעוף עיט שטוחים ונוגעו לכף רגל ועד ראש שחורים מעשן כבשן ופיחים (קדור אהרם לובה, פזמונים של פסח).

ב. °פִּיחַ, ש"ז, — דבור: ועל שם שהדבור אינו אלא רוח היוצא מן הפה קורהו פיח (רש"י, חבק' ב ג).

א. *פִּיַּח [1], פ"ע, — פִּיַּח פלוני בנין או חצר, צבע אותו בצבעים שונים [2]: אין מפייחין (את הבית) ואין מסיידין ואין מכיירין (תוספת' ב"ב ב יז). אין מסיידין ואין מכיירין ואין מפייחין בזמן הזה (ב"ב ס:).

---

[1] [עי' הערה שם.]

[2] [מן פוח. כאמור בהערה לשרש זה ולמלה פֶּחָם היתה משמעותו גם הדליק אש, ומכאן פִּיחַ וגם פֶּחָם, החמר הנולד בנפיחת אש.]

[3] [כך השבעים (αἰθάλης), רש"י (דבר הנפח מן הגחלים עמומים הנשרפים בכבשן וכו') ורֹב המפרשים והוולגטה cinis, אפר, רמץ, וכן מקצת המפרשים (רשב"ם: אפר דק שמתנפח ברוח; רד"ק: נפיחת הכבשן, רמץ), אבל אולי גם כונתם לפיח ממש, ולא מצאו מלה אחרת לכנותו אלא רמץ. ואמנם הפיח הוא החמר המפחם שלא נשרף, בעוד שאפר ורמץ מורים על שרידי החמר שאינם נתנים לתשרף ושנשארו אחרי כל השרפה.]

[1] [קריאה זו של הפֹּעל בתו"ם מיסדת כנראה על טעות סופר בלבד. הרי מצד הענין אי אפשר לגזור משמ' זו של צביעה בצבעונים משרש פוח בכל הוראותיו, ואף לא מן השם פִּיחַ (הכבשן) המורה על שחור ולכלוך ולא על קשוט צבעוני. ומצד הלשון והמקורות נמצא בשמוש בהוראה זו גם הפעל פִּיֵּת (עי' שם): נתנו בטרקלין אפילו מפויית מסוייד וכו'. צורה זו מובנת כפעל פִּיֵּת, צבע כפותא (כך בארמ' ובסור' ת' פוּאָה בעבר'), בצבע האדם של הצבעים, כמו דִּיֵּת מן דיו, דיותא. ולפי זה אין ספק שהעקר בכל מקום: אין מפיתין, בית מפיֶּת, חצר מפיֶּתֶת. ואין מפייחין, מפוית, מפוייחת, אלא ט"ס עפ"י השם והפעל פִּיַּח, פּוּחַ, כמו שבושי הנוס' מפחמין, מפוחמת, מפוייחמת, מופח, שעל ידם. וכדאי לקבע בשמוש זה פִּיֵּת אף בדבור, ולהבדיל מן פִּיֵּת והשם פִּיחַ הנוהגים בדבור בימינו במשמ' הסיר הַפִּיחַ מן התנור, גורף הפיח. ועי' פות פע'.]

[2] [רש"י (ב"ב ס:): מפייחין צורות של מיני צבעונין.]

— פע' בינ' *מפיח, מפויית, — שפיחו אותו, מצבע בצבעים: נתנו (לגין) בטרקלין אפי' מ פ ו י ת [1]) מסוייד הרי זה אסור (תוספת' תרומ' ז עז). לקח בית מ פ ו י י ח ת[2]) ומסויידת ומכויירת הרי הוא בחזקתו (שם ב"ב ג יז). לקח חצר מסויידת מכויירת מ פ ו י י ח ת[3]) הרי זו בחזקתה (ב"ב ס:).

ב. ״פִּיַּח, ״פִּיֵּת, עי' בהערה לערך הקודם.

*פִּיחָה[4]), ש"נ, — הַפָּחַת אור, הדלקת אש[5]), Anzünden; allumage; lighting: אנשי לצון יפיחו קריה אלו ישראל שנתנו פ י ח ה[6]) בעולם בעגל שעשו (מד"ר שמות יג). עד שיפוח היום וכו' עד שאכנים פ י ח ה[7]) בלילן של מלכיות לא כבר הכנסתי פ י ח ה בלילן של מצרים שהיו ארבע מאות שנה ועשיתים מאתים ועשר שנה (ר' יודן, שם שה"ש, עד שיפוח).

״פִּיט, קל לא נמצא.

— פִּע', ״פִּיֵּט [1]), פִּיּוּט, — אמר בשיר, חבר שיר, וביחוד חבר פִּיּוּט, שיר דתי לפאור התפלה, dichten; composer (un poème); to compose (a poem): ורבי אלעזר בירבי קליר זכר צדיק לברכה פ י י ט בקרובה המתחלת אור חמה ולבנה (שבלי הלקט, בשם אחיו של מח"ס למחז' תיטלי ח, יג). בשבעה עשר בתמוז מתפללין סליחות בענין חמשה דברים שאירעו לאבותינו בי"ז בתמוז וכו' וקדמונים פ י י ט ו בעניינם (סדור רס"י תג). ובן פ י י ט רבי אלעזר הקליר שדה מבורך כהריח ברכו במתן טל (רמב"ס, ברא' כז כז). ומדברי ר' אליעזר הקליר ש פ י י ט הן מוספי חדש עשתי עשרה (תשו' ר"ת, מק"נ, 78). ור"ת יסדם שניהם במערב ש פ י י ט קודש ללינה ושלשים ידחם כאשר אבלים ינחם (תוספ' ישנים, יומא ג.). הרי ר' ינאי שהיה מן החכמים הראשונים ו פ י י ט קרובות לכל סדר וסדר שלכל השנה (שבה"ל"ק כח, צונץ, 25).

— ובינ', הַמְפַיֵּט, מ"ר המפייטים, פייטן, משורר: תער הגלבים הם הספרים ואמר ה מ פ י י ט מחרף אנשים ובשפתות בעץ האגוז צבועות וזוקנים מגולחות גלובות (ר"י ח"ת, סה"ם לריב"ג, גלב).

— פע', בינ' ״מְפֻיָּט, — מחבר בשיר, בפיוט: ואח"כ אומר החזן אחד מהתחנות ה מ פ ו י י ט ו ת ואח"כ אבינו מלכנו (כ"ח מלוניל, הלכ' חיים, פני ומשי, כב.).

— התפ', ״מִתְפַּיֵּט, נתפייט: וכמדומה אני שהיתה תשובת רבי' יוסף טוב עלם וצ"ל שנשאל על מה שאנו נוהגין במלכותינו בארץ כנען לומר הבדלות ופיוטים ש נ ת פ י י ט ו מאליהו ז"ל במוצאי שבת אם הנהג כשר ואם לאו (ר"י מוויכח, חור זרוע, מוצ"ש לה, כה.).

״פַּיְּטָן, פייט, ש"ז, ג"ר פַּיְּטִים, — כמו פַּיְּטָן, מְפַיֵּט, מחבר שירים ופיוטים, Dichter; poète; poet: הוא שייסד ה פ י י ט הארמון כבש שלא חלה (רש"י, ברא' ל כב). ו ה פ י י ט שיסד בחנוכה המואסת כל עץ הדקיר המונה מסייעני וכו' (שם, יחזק' כח יח). במדרש אמרינן דהיינו עמלק כמו שיסד ה פ י י ט בפזמון של פרשת זכור (תוספ' ר"ה ג., ד"ה ויסמע).

---

[1]) [בהוצ' צוק"מ: מ פ ו י ה וג"א מ פ ו י ת, ועי' הערה למעלה.]

[2]) [כך בהוצ' צוק"מ, אך בדפוס' לקח בית מ ו פ ח מסויד ומכויר.]

[3]) [בכ"י מינכן: ו ה מ פ ו ח מ ת, ובכ"י פ': המפוייחמת וכ"ה בתוה"א להרמב"ן ענין אבלות ישנה (עי' ד"ס).]

[4]) [מן פּוּחַ.]

[5]) [המלונים מביאים גם פִּיחָה במשמ' נפיחה ע"פ ע"ז יז.: בשעת הרגל דבר הפיחה (הזונה) אמרה כשם ש ה פ י ח ה זו אינה חוזרת למקומה כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו בתשובה. אולם אין ההא שבמלת ה פ י ח ה אלא הא של בנין הִפע' כמו בפעל שבמשפט זה, ונוסח כ"י (עי' ד"ס) הוא: הפריחה אמרה לו כשם ש ה פ ר ח ה זו אינה חוזרת וכו'.
וכירושי' עירובי' (י ה): אמר רב מתני' אמרה כן לא יעמד אדם ברשות היחיד ויפתח ברשות הרבים בר"ה ויפתח ברשות היחיד אלא אם כן הכנים ועשה לו מחיצה גבוהה עשר' טפחים דברי ר' מאיר רב אמר כ פ י ח ה ר' יוחנן אמר כ פ י ח ה, ע"כ, ואין הפרושים מתקבלים על הדעת. ויש מגיהים ע"פ הבבלי (שם לט.): בכיתת (עי' ליברמן, הירושלמי כפשוטו שם), אבל בבבלי נאמרו הדברים על לא ירוק, מה שאינו כן בירוש'. והואיל ואין רמז לענין המיוחד שמתכונים אליו רב ור' יוחנן, אין לעמד על כונתם.]

[6]) [כפרוש מתנ' כהנה כאן: פיחה הבערה וגחלים בוערות כן פירשוהו המפרשי. ויש מבארים כלשון חרון וכעס.]

[7]) [גם כאן הפרוש הדלקת אור בלילה כמו בפסוק (עי' ערך פּוּחַ, הערה), ולא הרוח המפריש ומחלק בין דבר לדבר (מ"כ) או כלשון נפיחה, קרור ונפש (לוי במלונו ואחרים).]

---

[1]) [עי' פִּיּוּט, הערה.]

וכן עשה הפייט תוקפו מחצות דשן לנערה כפיים דשן הבערה (תוספ' יומא כח., ד"ה משום). וכן יסד הפייט אשישית שלוחתו בקסב (תוספ' סוכ' לו:, ד"ה מקורזלות). וגם הפייט יסד בסליחה אדם בקום איש בשלש אמות (תוספ' חגיגה יא., ד"ה כרום). אני עושה חידה ומפיל לכם דבר סתר שצריך פתר ובכאן רוצה הפייט לזמר כן וכו' (מחזור ויטרי, 327). והפיוט לפי הפייט והחבורה לפי המחבר (ר"י ברצלוני, פי' ילירה 272). אבל הפייטים תקלו על עצמם לשמש בבלי בית ואומרים עבור כך וכך (ר"י חיים, קה"ס לריבינג, עגד). והלשון קצר אצלנו וטוב הוא להרחיבו כדמיון הנמצא בפסוק אך שלא נצא מדרך לשון הפסוק מכל כמו שעשו קצת בני עמנו הנקראים בשם פייטים בקדובות אשר חברו והוא חטא גדול עליהם והמתפלל בהם מזכיר עונם ומחדש עון לעצמו (רד"ק, קס"ס, עתר). וגם יש לנו ללמוד מן הפייטים הראשונים שהיו חכמים גדולים (סד"ל, מבוא למחז' איטל' א, י).— ועל משורר ממשוררי אומות העולם: וכמה שבחים וכבר שספר עליהם אומירוס הפייט בפיוטיו (תולדות אלכסנדר, ישראל לוי, קבץ על יד ג, יד). ועי' יָסַד.

פַּיְטָן[1], ס"ז, מ"ר פיטנים, פייטנין, — כמו פַּיָּט, ביחוד מחבר פיוטים ששמשו לתפלה בבית הכנסת: צוארך בתרוזים אלו הן הפייטנים (מדר' סס"ס, גריכהוט, א י). ואם רצה לומר סליחות ופסוקים הרבה ממה שתקנו ראשונים ופזמונים ממה שתקנו פייטנים אומר (סדר רב עמרם הסלם ג, קנז:). ומחמת חידוש הפרשה וחיבת המעשר ייסדו לו פייטנין קרובה מיוחדת (מחז' ויטרי, 445). ונסמך רב יצחק בר' יהודה ברבנות וכו' ומוסף על תורתו ועל חכמתו היה פייטן גדול (ראב"ד, ספר הקבלה). עד שעשו פייטנים פיוטים ביום שמחת תורה (ראב"ע, ברא' מו כג). ומגדולי תלמידיו (של ר' חנוך) היה ר' שמואל הנגיד אבן נגראלה שהיה חכם גדול בתורה ובפילוסופיא ומשורר ופייטן גדול (ר' סעדיה אבן דנאן, מאמר על סדר הדורות, סנודה גנוזה, כט). וגם משלנו בפרובינצא הגרנ"י והחריזי והסולמי היו יותר מליצים ופייטנים גדולים בעריבות גדול מהלשון מהרמב"ם ומהרמב"ן (סו"ת בלמוד החכמות, 4). וכמו"כ לא יסדו הפייטנים לומר בר"ה ויוה"כ חי וקים (הרוקח, הלכ' ר"ה כח). ועמדו רבותינו הפייטנים ותיקנו את סדרם דרך כללות בקוצר (מהרי"ל, הלכות פסח).—ומשורר בכלל: כמו שאמר הפייטן יונה פותה הולכת במדבר רואה את הכד ואינה רואה את הסכבר (ר' יונה, פי' אבות א ה). — ואף על משורר מהאמות: ובדו הפייטנים שהסרני מרננת בקול ערב (ערוך ערך סרני). ראש הפייטנים היונים שמו תומירוס וספריו עד היום חשובים בין העמים ויש בהם שיחות וקטטות אלילים (ר"ב מוספיה, מוסף הערוך ערך מרוס). והנה כבר בימי רבנו הקדוש מצאנו כי ר' אלעזר ברי שמעון היה פייטן (סד"ל, מבוא למחז' איטל' א, ו). — ואמר המשורר: אהה לשר וכו' אשר אם שר בקרב הכסילים חשבוהו למו חזן ופיטן (ילחק אבן עזרא, פניני שיר, מעה"ס 161). עסקן בדברים ודעתן חקרן ופיטן כל דבריו כמיץ היוצא מן המעטן (יל"ג למיזם, שירי יל"ג ה, 125).

***פִּיל**[1], ס"ז, מ"ר פִּילִים, החיה הגדולה שביבשה

[1]) [בתו"מ נמצא פַּיְטָן וגם פַּיְטָס (ποιητής) בינוני) בשמוש בארמ' כגון: דהוה קרא ותני ופייטן ודרשן (מד"ר ויקר' ל).]

[1]) גם בערב' a) בבר בזמן קדום, ואעפי"כ אינו שמי, כ"א בא ע"י הלשון הפרסית. כך ,F. Hommel Säugethiere, עמ' 24.

[גם בארמ' פילא, ובאשור' פִּיל, אך עפי"ר פִּיר. אפשר שהמלה נְפִילִים שבמקרא (ברא' ו ד, במד' יג לג) במשמ' ענקים היא צורה אחרת של אותה מלה, שכן חשבו גופות של פילים שנמצא באדמה (אף בא"י) לשרידי ענקים של דורות קדומים. אמנם בתקופת המקרא נקראו הפילים (המצריים) אף בשם המצרי הַב, הַבִּים (השוה שֶׁנְהַב, שֶׁנְהַבִּים), הוא eb במצרית, ומזה שם האי יֵב (Elephantine) שבמצרים, ואף אפשר שנקרא גלית הפלשתי איש הבנים (בהא שרשית) במובן זה של איש פילים, ענק, נפיל, כשם שקוראים בלשונות אחרות למינים גדולים של בעלי חיים Elephantenschildkröte, וכדו'. שן הפיל באשור' שִׁנְ־פִּיר, ובמכמא ארץ אשור סִנ־פִּיר, ואפשר שמזה המלה סַנְפִּיר, אם הוראתה הראשונה אף ל„שניהם" של פילי הים, עצמות הדגים הגדולים ששמשו אף הן בתעשיה הקדומה. ובארמ' שבתו"מ פִּיל גם במשמ' שן הפיל, במדרש הפסוק השכבים על מטות שן (עמוס ו ד), שתרג' במד"ר (ויקר' ה ובמדי י): על ערסין דפיל.]

a) فيل

elephant; éléphant; Elefant : הערוד מין חיה הפיל והקוף מין חיה ואדם מותר עם כולם למשוך ולחרוש (כלא' ח ו). אם כן ישלטלו הזמורות מפני שהפילין אוכלין אותן (ר' נתן, ירוש' שבת יח א). הרואה פיל בחלום פלאות נעשו לו (ברכ' נו:). הרואה פיל קוף וקפוף אומר ברוך משנה הבריות (שם נח:). פיל שבלע כפיפה מצרית והקיאה דרך בית הרעי (בב אלא בר אהבה, ב"ב כב.). אפילו עורו שלגמל ועור שלפיל אינו במדה הזאת (ר' חיבו, מדה"ג דבר' ה יא, הסגלה). — ובסהם"א : ויהי ככלותו לדבר וירכב וילך עם חילו חיל גדול מאד ועמו פילים רבים יודעי מלחמה ומחנה כבד מאד (יוסיפון, פרג, לט.). ועוד כי היה לו (לר"א הקליר) לעשות על חרוז אחר ולמה רכב על פיל ואותו לארץ יפיל (כחב"ע, קהל' ה א). שהרי לעולם לא ראה אדם בחלום לא דקל של זהב ולא פיל שנכנס בנקב המחט (ר"ש אלמולי, פתרון חלומות, כא.). תחלה אאמין כי יעבר פיל בחור מחט (עמנו' פרנסים, לבי מודה, 104). הפילים הם בהמות גדולות וכוחם גדול (לל עולם ו). ואלכסנדר מוקדון וכו' עשה אנשי אש בכלי נחשת בצורת איש ובהלחמו עם רוכבי הפילים הקריב אנשי האש נגדם והפילים שלחים החרק לבלע אותם ונשרפים (שם). — ואמר הפיטן : תקף המלך ורכב פילו הטוב והמבחור (ר' מנחם בר' מכיר, אודך כי עניתני, יוצ' שבת ב חנכה). — שפה אחת מזמתם לרכוב פילים כבהמתם (הוא, אין מושיע, זולת שבת ב חנכה). ואמר המשורר : הלא יביט לגודל איברי הפיל ולגבורת האריה אשר עצומים לארץ יפיל (רש"ע פלקירא, ראש' חכמה, 6). — ״ושם לאחת מאבני השחמט, ואמר המשורר : והפיל בקרב הולך וקרב והוא נצב על הצד כאורב (לאב"ע, אשורר שיר, כהנא א, 157). והפילים הליכתם בשלש והסוסים לארבע רבעיהם (שם 160). ויתן חינו ולפניו שני פרשים נבונים סוסים מזויינים ושני פילים צופים מימינם ומשמאלם ושני רוקים משני עבריהם (בונסיניור אבן יחיא, מליצה על האשקק, בתוך ספר הצחוק להרא"ב"ע, 45). ובתי הפילים אשר בם הולכים בלי מעד שלשה תמה מטיבי צעד (שם 46), והפיל מפיל אימה והולך בכל צד שירצה באלכסון (מעדני מלך, יב:). ושם סוסים ברודים ואמוצים וכו' ופילים בענקים הגדלים במגדלים לגבר וחלשים (ר' שלמה מזל טוב, שיר של שחוק האיסקאק, דברי חפץ לאדלמן, ו). ופיל יעפיל להלחם ולעלות ועליו יתנו און וחורשים (הוא, שם). — ״חֳלִי הַפִּיל, ־ מין מחלה, התעבות העור וגדול הרגלים וכדו', שנהבת, elephantiasis : בחולי הפיל הוא תוספת בכף הרגל כמו שיקרה בהקרות הדליות שיתעבה כף הרגל וכו' ואמנם חלי הפיל הוא רע וימעט מי שיבריא (קאנון ג כב). חלי הפיל הוא שיתעבה השוק והרגל עובי יוצא מן הדרך הטבעי (פרוש אבן רשד על ארוזי אבן סינא). ואם (יקרה חלי הצרעת) משחורה נקרא חלי הפיל (נרבוני, אורח חיים, בלרעת, כ"י ביהמ"ד שכטר). רפואתה מהשחורה הנקרא חולי הפיל והאות שחרות הגוף ובטול החוש (שם). חולי הפיל הוא נפיחת השוק והרגל עד שידמו אל שוקי הפיל (שם, בחליי הפרקים).

פִּילֶגֶשׁ, עי' פִּלֶגֶשׁ.

***פִּילוֹסוֹף**, פילוסופוס, מ"ר פילוסופים,—שם יוני לחכם העוסק בשאלות העולם, האלהות והטבע, יסודותיהם וסבותם, ממנו פִּילוֹסוֹפִי, ת"ז, שיש בו מתכונת הפילוסוף; פילוסופיה, ש"נ, חכמת העולם; והפעל פִּלְסֵף, עי' ערך זה.

פִּים [1], ש"ז,—משקל קטן של אבן נהוג אצל הפלשתים וכמו"כ חתיכת ברזל או נחשת במשקל זה,

---

[1]) [כשנתגלו בחפירות בא"י המשקלים הראשונים שכתוב עליתם פים, נסו גם מ.צ. סגל וגם ש. רפאלי (עי' רשימת הספרות בספרו של דירינגר Inscrizioni, עמ' 273-277, סגל בפרושו לשמואל עמ' כו, ואת דברי המחבר במבוא להמלון עמי 46) למצא שם משקל זה בלשון הפסוק ולבאר : והיתה הפצירה (ההשחוה או התשלום, עי' ערך פְּצִירָה) במחיר פִּים (במשמ' מטבע) למחרשות וכו'. אמנם אין פים שבחפירות מטבע (ואין מטבעות בא"י בתקופה הקדומה כלל) אלא משקל בלבד, של מתכת ושל אבן, ואין המשקל שוה למחרשות ולאתים וכו'. ואין ענין לספר כמה שלמו תמורת חלקי הברזל שבמחרשות ואתים, ובודאי לא היה התשלום שוה לכל הכלים השונים. אי אפשר גם לנקד את שם המשקל פִּים כמו בכתוב, שהרי בכל הכתבות הקדומות כותבים את הסיום ־ים חסר (שמרם־שומרים, וכן אתת־אותות). ולפי משקלו של הפים שהוא בממצע 7,5 גרם (לעמת משקל השקל של 11,5 גרם בממצע), הוא שני שלישים, פי שנים בשקל, ולפי זה יש לבטאו פִּים, כלו' שני חלקים; עי' ב. פֶּה, הערה.

שהיתה משמשת כעין מטבע לתשלומים בעד מלאכה וכדו׳: וירדו כל ישראל הפלשתים ללטוש איש את מחרשתו ואת אתו וכו׳ והיתה הפצירה פִים למחרשות ולאתים ולשלש קלשון ולהקרדמים ולהציב הדרבן (ש״א יג כ—כא).

פִּימָה[1], ש״נ, — שמן, חֵלֶב, Fett, Speck; graisse; fat, lard; lard: כי כסה פניו בחלבו ויעש פִּימָה עלי כסל (איוב יה כז). — ובספה״א: בהרבותי על כסל לעשות פימה (בגידת הזמן, ט.). וזה כל האדם אשר בעפר יסודם אם לא ישכב וירדם והמקיץ משנת תרדמה ולא עשה עלי כסל פימה (לדם לדרך ד ד א, פניונעס קסח:). — ואמר המשורר: ירבץ במסכו לעשות פימה עלי חלבו וילך שובב בדרך לבו

את המלה פִים שבפסוק הבינו המפרשים כמ״ר של פֶּה, פיות, להבים, ובמשמ׳ זו נחוצה המלה כאן, שהרי לא בכל הכלים (שהיו של עץ) היה מחסור, אלא רק בפיות המחרשות והאתים ובדרבן המלמד. ועל כן אפשר לבאר הפצירה כלשון פצירת והפצרה ממש: והיתה ההפצרה (בקוש מפציר, רבוי הקופצים) בְּפִים (פִים ת׳ בפים, כמו פתח ת׳ בפתח), בדבר פיות למחרשות וכו׳. ואפשר גם לפרש פצירה (מן פָּצַר, היה קשה וחזק, בעקרו פָּצַר) כשם לאבן צר הקשה ששמשה לקדמונים במקום המתכת, וכונת הכתוב: והיתה (כלו׳ ושמשה) להם אבן הפצירה פיות (פִים) למחרשות וכו׳ ולהציב הדרבן.

ובספה״א השתמשו בצרוף פצירה פִים בהוראת שופין. ועי׳ ערך פְּצִירָה במשמ׳ זו.]

[1]) [המחבר לא פרש. השבעים תרגמו לשון פֶּה, פום (περιστόμιον), וכן חברו מנחם בערך פם, ובכוון זה מנסים אחדים מהפרשנים להתאים משמ׳ זו לפסוק. רש״י: פה שחלבו ועובי שמנו כפול על כסליו ונראין כמו פה. ראב״ע: יצטרך לעשות פימה על כסל להוציא החלב. רלב״ג: שעשה פיות על כסליו מרוב השומן. אבל אחרים פרשו כלשון שומן וחלב ממש. כך ת״י: ריטבא; וולג׳: arvina. דונש: ופתרון פימה לפי הענין יבלת חלב שמנה, ע״כ (המלים: או מכת חרב, בדברי מנחם, אינן אלא ט״ס עפ״י השורה הקודמת). ריב״ג: הקמטים שנעשים בבטן האיש השמן והאשה השמנה. וכן גם רד״ק ואחרים, וכן רב החדשים הגוזרים פִּימָה (ת׳ פְּאִימָה) מן פאם, בערבי׳ פַּאִםַ [a]), היה שופע שמן, ובאשור׳ פִּים, בריא וחזק.]

[a]) فئم

(ילקק בן לאוזן, פמדתי מילרי, סעה״ם 59). — ומ״ר פִימוֹת, ואמר המשורר: הכט שיבות יום ורקו בך כי המה לך צנים פחים וראה פימוֹת הגוף שבו מחולש רקועי פחים (רמב״ע, הרפים ה, 54).

פִּין, ש״ז, מ״ר פִינִים, — חָף, בעין שן שבמפתח ובמנעול[1]; הפין והפורגי טמאים אית דאמרי חפין ופי׳ אלו שינים הקבועות בפותחות ונכנסין בתוך הפורגי וי״מ הפין והפורני הוא הקולוסטרא וכו׳ והפורני נכנס לתוכה הפין מצד אחד נעול ונסגר מצד אחר יש לפורנא נקב שמניחין בו המפתח ומרחין את הפין לחוץ ונפתח ובאותה שעה נפתח פי הפין מן הפורני ויוצא ממנה (פרוש הגאונים, כלים יא ד). ויש מי שמפרש התופיות הזוגות והן העצים הנתונים בטיפשא שבאחור ושלפנים כדכתיב והזוגות רחצו והן פיני המרכב שניטנפו מן הדם (כ״ת, פי׳ עירובי׳ כז.).

פִּינָה, עי׳ פִּנָּה, פּוֹנָה.

פִּינִים, עי׳ פִּין.

א. *פִּים[2], קל לא נמצא.

— פעי׳, *פִּיֵּם, פיים, — פִּיֵּם אדם את פלוני, דבר על לבו, שִׁדֵּל אותו בדברים, zureden, überreden; persuader; to appeal, persuade: להודיע חכמתו של משה היאך עומד ומפיים לכל אותם האלפים והרבבות והיו נשמעין לו (מכי׳ ויהי בשלח ג). והמקום מפייס את כל באי העולם ואומר להם בואו וראו על מה אלו מתרעמים (ספרי במד׳ סח). אמר לו (משה) הריני הולך ומפייסם אמר לו (הקב״ה) עד שאתה כאן אני אומר לך שאין שומעים לך (שם לה). באותה שעה

[1]) [שמוש המלה פִין יסודו בטעות הבנה במשנה: הפין (צ״ל החפין) והפורנה טמאין (כלים יא ד), פותחת של עץ והחפין (מ״ר של חָף, נ״א: והפין) שלה של עץ טהורה (שם יג ו), כאלו היה כאן ש״ז פִין. ועי׳ בערך חָף ובהערה שם. ועי׳ גם אפשטין, פרוש הגאונים, עמ׳ 12, 32.]

[2]) [נגזר מיוני׳ πεῖσος πεῖσις, פיום ופתוי, והשאל גם בארמ׳ של יהודים ושל לא־יהודים בצורות מקבילות ועי׳ קרויס Lehnw. II 429, וכו׳. ועי׳ גם ערך פִּיּוּם. ונמצאת גם הצורה הִפְסָה כשה״פ מן ההפעיל: כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה הרי זו נאמרה הפסה לישראל בשעה שיצאו ממצרים (מדה״ג דבר׳ יא י, פסגלה).

התחיל יהושע מפיים לעכן ומשבע ליה באלהי ישראל (ירוש' סנה' ו ג). ומעוף השמים יחכמנו זה תרנגול שמפיים ואח"כ בועל (עירובי' קד:). אמרה לו רבי פיימתני (אדר"נ נוסח' ב, סוף ח). ובסוף חזרו ונצטערו על הדבר וכו' וכדי לפייסן שרצה הקב"ה מעשיהם יצתה בת קול ואמרה להם כולכם בני העולם הבא (מד"ר ברא' לה). ועתה השב אשת האיש וכו' אמר לו מי מפייסו שלא נגעתי בה אמר לו כי נביא הוא (שם שם נב). ידע הקב"ה מה בלבו של משה וקרא אותו לפייסו (שם שמות מג). באו בני אהרן ליטול מתנותיהם חזה ושוק הימין עמדו כנגדם ואמרו להם מי צוה אתכם ליטול כך אמרו משה ענו הם ואמרו לא ניתן לכם שלא ציוהו הקב"ה באו והודיעו למשה הלך לפייסן מיד עמדו כנגדו (תנחו' קרח ס). — ובסהמ"א: וכגון שתובעה והיא נמנעת בתחלה כדרך שהנשים נמנעות בתחלה עד שמפייסין אותה וקולה נשמע לשכנותיה (תשו' הגא' הרכבי, 128). ואני אפיים מי שיקרא ספרי זה שידינני לכף זכות (הקד' ר"נ גאון למס' ברכ'). והיו נשיו פורשות ממנו והוא מפייסן שמען קולי (רש"י, ברא' ד כג). ולשרה אמר אבימלך לכבודה כדי לפייסה הנה עשיתי לך כבוד זה (הוא, שם כ טז). ועל ידי רשעים ירטני מפיים ומנחם אותי על ידי רשעים שאינן אלא מקניטים (הוא, במד' כב לב). וכמה פעמים פייסו אותי קצת הנדיבים אוהבינו מחכמי המקומות האלה להעתיק להם קצת מחבורי הגאונים (ר"י א"ת, הקד' מו"ה). ודעת נוחה שיפייס בה בני אדם (הוא, מבחר הפנינים לרשב"ג, 11). ומען יהודה לא נכנסתי ערב בזה הממון לך אלא לראובן שפייסני ליכנס עמו בשטר (טור חו"מ עז ז), יפייס ללוה שיעשה לו שטר על שמו (טו"ע חו"מ סו כג).—ואמר הפיטן: ומשה מרזון ומפיים לכל שורת ושורה (וכל העם, קלוק א מבועות). ולשני פיים ברוח אונו סגוד לפסלי כי עצמה יד ימינו (נת עמי, קליר' לספרדי שחר' ת"ב). — ואמר המשורר: וחלו פני ופיסוני ובחיי אהבתך השביעוני להתל בך ולרמותך (ר"י חריזי, תחכ' כ, 203) — וִפֵּים דברים לפלוני: כל הדברים האלו פיים משה לקרח (מד"ר במד' יח). — וִפֵּים את פלוני על דבר: גם כתיבת הערבי שהחלות ללמוד אותו חיום שבע שנים ועוד הייתי מפיים אותך עליה ולא רצית לשמוע אלי (לואת ר"י א"ת, דרך טובים לאחלמן). ואילו היה מפיים אותו עליהם ואומר לו סבול יגיעות המוסר והלמוד וכו' (הוא, מו"פ, בטמון ז). — ובעקר פִּיֵּם את הכועס, רִצָּה אותו בדברים כדי להשיג את סליחתו, versöhnen, abbitten; réconcilier; to reconcile, conciliate: מעשה באחד שהדיר את אשתו וכו' אילו הייתה מפייסך הייתה נודר אם אמי לאו הרי זה מותר (תוספת' נדר' ה א). שהגוזל את היחיד יכול לפייסו ולהחזיר לו גזילו והגוזל את הרבים אין יכול לפייסן ולהחזיר להם גזילתן (שם ב"ק י יד). דברים שבינך לבין המקום מוחלים לך דברים שבינך לבין חבירך אין מוחלים לך עד שתפייס את חברך (ספרא אחרי פרק ח). מיד הלך לו רבן גמליאל אצל כל אחד ואחד לפייסו בביתו (ירוש' ברכ' ד א). בני המדינה מפייסים ואני מקבל פיוסן (שם תענ' ג א). אדם שסרח לחבירו וביקש ממנו ולא קיבלו יעשה שורת בני אדם ויפייסנו (רב, שם ב"ק ח י). מפייסו על האמת ואינו מפייסו על השקר (שם שבוע' ד א). אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי וכו' ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון אעפ"כ הייתי בוכה (ריב"ז, ברכ' כח:). מכאן לחושד את חבירו בדבר שאין בו שצריך לפייסו (ר' אלעזר, שם לא:). מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך בא הגמון אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום וכו' א"ל וכו' אם הייתי חותך ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מידי א"ל המתן לי עד שאפייסך בדברים (שם לב:). לאדם שנושה בחבירו מנה וקבע לו זמן בפני המלך ונשבע לו בחיי המלך הגיע זמן ולא פרעו בא לפייס את המלך ואמר לו עלבוני מחול לך לך ופייס את חבירך (ר"ה יז:). היה שומע (אהרן) על שנים שהן מריבים הלך אצל האחד ואמר לו וכו' פלוני חברך שגרני אצלך לפייסך מפני שאמר אני סרחתי על חברי (כלה רבתי ג). בשעה שעשו ישראל אותו מעשה עמד לו משה מפיים את האלהים (ר' נחמיה, מד"ר שמות מג). בכל זמן שהמלך כועס על אשתו השושבין מפייסו ומתרצה המלך לאשתו (שם במד' כא). כיון שבא להחריבו בחמישי לא היה יכול לפייס (פסיק' רב', וימלך, קלג:). דעו שהמלך עליכם בכעס והוא מבקש לשלוח לגיונות על העיר להחריבה צאו ופייסוהו (פסיק' דר"כ, דכמו, בוצר קנו:).—

ובסהמ"א: כלפי שאמרה לו דבר קשה חורה ופייסתו (רש"י, ש"א א יו). וארחץ ידי ואצא לפייסם ולרצותם ולחלות פניהם (רמב"ם, קובץ אגרות בוקסדורף, 379). מגדין אותו עד שיפייס לבעל דינו או יעלה עמו לדין לארץ ישראל (רא"ש, סנהדרין ה יז). כי אמר יעקב אכפרה פניו ואפייס כעסו שיש לו עלי (חזקוני, בראשי' לב כא). — פִּיֵּס בפלוני, כמו את פלוני: באותה שעה התחיל אהרן לפייס במשה (אדר"נ ט). יצא (קין) כמפייס וכמרמה בבוראו (ר' ברכיה בשם ר' אלעזר בר שמעון, פסיק' ר"כ, שובה, בובר, קס.). — וכן פִּיֵּס לפניו: את מוצא שכשמעל עכן בחרם התחיל יהושע מפייס לפני הקב"ה (ירוש' סנה' ו ג). — ובאותה משמ' פִּיֵּס עליו: מהו אלה עשית והחרשתי וכו' אלה אלהיך ישראל עשית במדבר והחרשתי לכם למה שהיה משה מפייס עלי ואומר לי סלח נא (ר' שמואל בר נחמן, מד"ר דבר' א). אם אמרת על אחרים דבר רע קטן יהיה בעיניך כגדול עד שתלך ותפייס עליו (ד"א זוטא א). — ובסהמ"א: וכי מה טיבו של פרעה לפייס על יעקב ובניו שירדו למצרים (בראשית רבתי, אלבק, 221). — פִּיֵּס על פלוני או בעד פלוני, בקש סליחה עליו: זה שעובר לפני התיבה אין אומר לו בוא והתפלל אלא בוא וקרב עשה קרבינו עשה צרכינו עשה מלחמותינו פייס בעדינו (בשם מנחם דגלייה, ירוש' ברכ' ד ד). אלא מפני שהמלך מבקש שאלך ואפייסנו על בנו לכך הוא מצעק הניחה לי (מד"ר שמות מג). משל לבן מלך שסרח על אביו ופייס עליו אוהבו (שם במד' יט). אמר משה וכו' כשאמרתי לך עוד מעט וסקלוני את היית מפייס אותי עליהן (מדרש תהלים כה). — וּפִיֵּס את האבל, המצטער והעני, נחם אותו, דבר על לבו, trösten; consoler; to console, comfort: שכן מצינו בדוד שיצא אחר מטתו של אבנר וכו' לא היה הדבר אלא לפייס (סנה' כ ג). כל הנותן פרוטה לעני מתברך בו' ברכות והמפייסו בדברים מתברך בי"א ברכות (ר' יצחק, ב"ב ט:). ומה שקינא משה ביהושע כיון שקבל עליו למות התחיל הקב"ה מפייסו אמר לו לו חייך בעולם הזה הנהגת את בני אף לעתיד לבא על ידיך אני מנהיג אותן (מד"ר דבר' ט). — ובסהמ"א: יתן ממאכל לעניים וברוך כבוד ויפרוש מפה קטיה ויפייסו בדברים וכו' (ר' דוד אופנהיים, הנהגות אדם, יג.). — ואמר הפיטן: ותלוה דל ודך תפייס בדברים (רשב"ג, אזהרות). — ״פִּיֵּס, במשמ' בקש, ואמר הפיטן: שובה ואני עד פיסת תשובתנו (שלמה, אורח לדקה, סלי' מלחה יו"כ). — ״וּפִיֵּס מפלוני, בקש או השיג ממנו בפיוסים, erbitten; prier d'accorder; to request: לאה סדשה דינה בתה לראובן וכו' ולאחר כן פייסה לאה מראובן מתנה שיתן לה (סו"ת הרי"ף קא). ראובן ממדינת מאלאקה נשא אשה במדינת שביליא וכשכנסה פיים ממנה להוליכה למדינתו למאלאקה (שם קיד). וכשראו אותו חמשה מחשובי העדה פייסו ממנו שיביא אשתו ובניו לאותה מדינה (שם רכג). והרי אותו השטר נאבד ממני ואני מפייס מכם שתכתבו לי שטר אחר במקומו (ר"י ברצלוני, השטרות, 33). ולפי שאסור לו לאדם לשהות עם אשתו שעה אחת בלא כתובה ואיני רוצה לעמוד באיסורא אני מפייס מכם רבותי שתחדשו לי ותעשו לי כתובה אחרת (שם 35). — וּפִיֵּס את פלוני על ידי ממון וכדו', או בממון, פִּצָּה אותו, נתן פצוי, abfinden; indemniser; to pay off, indemnify: רוצה אדם ליתן כמת ולמכור פירותיו למי שיפייסנו על ידי משכון (ר' יוסי בן חנינה, ירוש' ב"מ ו ז). — ובסהמ"א: ואמר ליה שמעון לראובן אם יבוא לוי ויערער בכלום דבר ערבנותו עלי שאפייסו מן ממוני (תשו' הגאו' הרכבי סג, 177). שאלו השיבותיך ריקנית יש להם לומר לאחר שנתעלל בה החזירת עכשיו שהוצרכתי לבזבז ממון ולפייסך יודעים יהיו שעל כרחי השיבותיך ועל ידי נס (רש"י, בראשי' כ יו). מפני שיכול לפייס הכלבים בנבלה (ר"פ על הרי"ף, ביצה ב, י:, ד"ה תניא). ואם לא תודו לו על פרט זה הוא יכריחכם על בטול כל תורתכם וכו' לכן תפייסוהו במועט כדי שלא ישאל לכם הרבה (ר"ש ויגא, שבט יהודה, הנוצר, 29). — ואמר הפייטן: התקדש וקדוש ופייס לשבר יוטם דופקים (ר' אליה הזקן, אזהרות, קובץ מע"י גאו' קדמו' ב, 58).

— פֻּעַ', *פֻּיַּס, בינ' מְפֻיָּס, מפוייס, — שֶׁפִּיסוּ אותו, מְרֻצֶּה: אמר משה רבון העולם הריני מפוייס שמחלת לישראל (מד"ר שמות מא). — ובסהמ"א: ואם הרבה לזה ומיעט לזה הרי הוא מפוייס (הקלה, כתיבת תפלין, מח:). אין אני מפוייס לא מדבריך ולא מדברי חז"ל וכו (שם, יבוס, לט.). כשהמלך מראה עצמו מפוים הוא כעב מלקוש (המאירי על משלי יז, באור פני). וכן ראוי

לראות האיש ההוא שנולד בו החולי הזה אם יש בו שני הענינים הללו מאום ומרחון חזק עד שאין אדם יכול לסובלו וכו' כופין אותו להוציא ואע"פ שהאשה מפוייסת להיות עמו (פו"ת מהרי"ט, אה"ע יד יו). שיקבלו בני אדם ענשים כדי רשעתם עד שתמצא מדת הדין מפויסת (רמח"ל, דרך ה' ג ג). — *מפים מפלוני. כמו מרצה ממנו: וממה שפירש ואמר שאינו מפוייס מבנו ואם ימות רוצה הוא לתת נכסים לשם כפר נפשו וכו' (רשב"א, פו"ת).

— הפע', *הֵפִים, — כמו פִּיֵּם [1]), הֵפִים את פלוני, נחם אותו: מאחר שמצוה לתפיסו אינו חייב משום שבועת ביטוי (ירוש' שבוע' ד א).—והֵפִים את דעתו: אומרים לו הבא משכון כדי להפים דעתו (ספרי דבר' קטז). ושבועה כדי להפים דעתו של בעל הבית (ב"מ לה:). — ובפהמ"א: כתבתי זה להפים דעת מעוטי אמנה (הליקוטי ע"פ אבן יקרה א, כט:, וילנא). ויגיעך זה הנסיון משני קצותיו אם לחזק מענותיך על טובת הבורא או להפים דעתך בהעדרה (ר"ש פלקירה, די כוקום, כוס ב"ד ס' ד). — *הֵפִים עליו את מנת המלך, הסירה מעליו ע"י פיוס בדברים או במתן: מותר לאדם לומר לעכו"ם צא והפס עלי מנת המלך [2]) (רב, ע"ז עא.).

— התפ' *הִתְפַּיֵּס, נתפיים, — פִּיסוּ אותו, קבל פיוס: מספר כתובתה נלמוד שכתוב בה לכשתתפיסי ותינשא לאחר טלי מה שכתוב בכתובתיך (תוספת' עדי' א ו). אומן באומנותו חייב וכו' לא אתיא אלא לדוגמא שכבר נתפייס הלוקח אבל לזרע ולרפואה אפילו כל שהוא חייב (ירוש' פאה י א). ר' יהושע נתפייסת כלום עשינו אלא בשביל כבודך (ר' עקיבא, ברכ' כח.). מיד נתפיים אותו השר ונפטר אותו חסיד לביתו לשלום (שם לג.). תבעוה להנשא ונתפייסה צריכה לישב שבעה נקיים (רבא, יומא יח:). מדת בשר ודם מקניט את חבירו בדברים ספק מתפייס הימנו ספק אין מתפייס הימנו וכו' אבל הקב"ה אדם עובר עבירה בסתר מתפייס ממנו בדברים (בשם רבה בר מרי, שם פו:). תבעוה להינשא ונתפייסה אין לה מזונות (שמואל, כתוב' נד.). מיד נתפיים אותו הגר מאליו בא לו אצל הלל הזקן אמר ליה כל הברכות שבתורה ינוחו על ראשך (אדר"נ טו). אותה שעה נתפייסו כל ישראל על מלאכת המשכן (מד"ר שמות נא). אמרו לי מה תקנה אעשה לכם שאתם מתפייסים וכמה כסף וזהב אתן לכם כופר נפשכם (שם במד' ה). השיבולת של חיטים מתמרת ועולה והקנה ארוך ועליה רתבים וארוכים והשיבולת בראש הקנה והקנה שלה מתגאה ואומרת בשבילי נזרעה השדה אמרה להם השיבולת הרי הגורן בא והכל מתפייסים בשביל מי נזרעה השדה (פסיק' רב' כי תשא, לו.). כיון שראתה (ציון) שאינו רוצה להתפיים התחילה וכו' (שם וימלך, קלד.). ואם אין אתה למד מכאן יש לך להתפיים ממקום אחר (שם, ותאמר ציון. קמד:). ואעפ"כ נתחזק ואמר לאביו אם אמת שבחר בי הקב"ה הרי נפשי נתונה לו ונתפיים יצחק במותו (מדרש ויושע, דברי חכמים, יו). — ובתפלה: מתרצה ברחמים ומתפיים בתחנונים התרצה והתפיס לדור עני כי אין עוזר (מחזור). — ובפהמ"א: ומפני מה האיש נוח להתפיים והאשה אינה נוחה להתפיים א"ל האיש נברא מן האדמה וכו' אבל האשה נבראת מן העצם (ברא"ש רבתי, אלבק, 24). א"כ מאי קאמר לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע כיון דבמלחמה אסור עד שיבוא לביתו ולאחר כל המעשים היאך נתפיים יצרו בכך (תוס' קדוש' כב:, ד"ה שלא). וכמה פעמים פייסו אותי קצת הנדיבים וכו' להעתיק להם קצת מחבורי הגאונים וכו' ולא נתפייסתי להם מפני כמה פנים שצריך האדם להזהר מהם בענין הזה (ר"י א"ש, פקד' סו"ס). וביון שאמר לו ההיטב חרה לך נתפיים יונה בשהמקום הודה לו (ראב"ע רבתא, הגיון הנפש, כט.). מצאנו לא"א שתמה על גזירת הבורא וכו' והוא ית"ש נרצה בזה ונתן לו בזה מענה מספקת עד שנתפיים והודה בגזירה (ר' הלל מוירונא, תגמו' הנפש ג, ליון א, כא.). ערב שנתפיים להיות ערב ותזר ואמר למלוה תוזרני בי וכו' (טור חו"מ קלא א). שכרם ב"ה וכו' ופייסוהו בדברים אינו יכול לומר לא נתפייסתי אלא על דעת שתפחתו משכרכם כפי הזול (סו"ע סו"מ שלב ה). — ואמר המשורר: לא ימהרו לריב ולמצות ולא יחישו להתפיים ולרצות (ראב"ע, חי בן מקיץ, אינב, עמ' 143). — *הִתְפַּיֵּס בפלוני, לפלוני או מפלוני, התרצה לו, השלים עמו: ואין אמירה

---

[1]) [גם בסור' אַפִּים בהִפע' במשמ' זו. ועי' בהערה לשרש.]

[2]) [ערוך: לשון פיום ופריעה.]

אלא לשון רך כאדם שיש בלבו על חברו והוא מבקש להתפיים לו (ר' יוחנן, מד"ר שמות מג). ע"י שהיה לו לשאול להִתְפיים בדוד ולא הניחו אבנר וכו' (שם ויקר' כו). ומפני מה נֶהרג אבנר וכו' על שלא הניח לשאול להתפיים מדוד (שם במד' כג). — ובסהמ"א: וקבלתי ממנו כך וכך דינרין מכל מה שיש לי ונתפייסתי ממנו ומכל שותפות ומכל דררא דממונא (ר"י ברצלוני, ספר השטרות, 74). ותרצני נתפייסת לי וכן כל רצון שבמקרא לשון פיוס (רש"י, ברא' לג י). למצא חן בעיניך להתפיים אליך שאני מגלה לך ומודיע את כל אשר לי (חזקוני על התורה, ברא' לב ו). — °ומְדַבֵּר או עם דבר: והם ירצו את עונם יתפייסו מן העונש הבא עליהם ויודו ויאמרו כל זאת באתנו יען במשפטי מאסו (הנ"ל, ויקר' כו מג). ואין ראוי שנתפייס עם מה שכתב הרד"ק (מכלה מקום מקר). — °נִפֵּיס, במקום נתפייס: משנתארסה הינו טעמא דחזקה דאין אדם שותה בכוסו אלא אם כן בודקו והאי ראה וניפיים היא (שו"ת הגא' מן הגכי', 215). חזקה אין אדם ניפיים במומו (שם שם).

— נִפע', °נִפּוּס, ניפוס, — כמו הִתְפ': כך (כמו גחלי רתמים) המקבל לשון הרע אע"פ שאת מפייסו והוא ניפוס עדיין בוער בפנים (מדר"ג, כ"י תימנ', וימרכוהו וכוזו).

ב. *פים [1]), קל לא נמצא.

— הִפע', *הֵפִים [2]), — הֵפִים את המֻרסה, סחט אותה, פתח אותה ע"י לחיצה ופחיסה, ausdrücken (e. Eiterblase); exprimer; to squeeze out: המפים מורסא בשבת אם לעשות לה פה חייב ואם להוציא ממנה לחה פטור (עדי' ב ה). המיפים מורסא בשבת אם לקולפה או לעשות לה פה כדרך שהרופאים עושין חייב אם להוציא ממנה לחה פטור (תוספת' שם א ח). — ובסהמ"א: המפים שחין בשבת בדי

[1]) [עי' הערה לקמן.]

[2]) [רגילים לגזור פעל זה מן פום או פים, ופרנקל (WZKM ג, 258) גזרו מן פס בסור', ואינו נראה, ואין שרש כזה במשמ' מתאימה בלשונות הקרובות. אולם אפשר שאין הפים זה אלא מבטא מטשטש תחת הפחים בהבלעת החית (השוה תת, תותי במקום תחת, תחות), כלומר סחט את המרסת ע"י פחיסה ומעיכה; ועי' ערך פחס.]

להרחיב פי המכה וכו' חייב ואם הפיסה להוציא ממנה הליחה שבה הרי זה מותר (רמב"ם, שבת י יז). אלו עורות מטמאין במדרס וכו' ועור שמניח הרופא על ברכיו בעת שמפים השחינין (הנ"ל, כלים כד ח). — והֵפִים את העולם, סחט אותו [1]): סר אפים על שם יוסף שסר ומפים את כל העולם כולו (ר' יהודה, ע"ז מג.).

ג. *פים [2]), קל לא נמצא.

— פִע', *פִּיֵּם [3]), פיים, — הפיל פיסות, גורלות: losen, Lose werfen; tirer au sort; to draw lots: כשהן מפייסין לעבודה אחת מפייסין או דילמא לכל עבודה ועבודה הן מפייסין (יומא כה.). אין מפייסין על תמיד של בין הערבים אלא כהן שזכה בו שחרית וזכה בו ערבית (ר' יוחנן, שם כו.). פסים שהיו אחיו מפייסין בו באיזה מיתה יהרגו אותו (מדר' אגדת בראשית ם). — ואמר הפיטן: אז תורמי דשן השכימו לפיים ע"ל אור בקר פ' י' פקידיו יעוררינו (רשב"ג, עבודה ליוה"כ, Elbog. Stud., 137). ספור לעדים לעבדך גשים כמו בעזרה לפים רוגשים (אליר בר' יצחק, תפלה תקה, קלי' ער"ה). יבררו חדשים לפים קטרת ולא שנו בה והיא מעשרת (שם). — ופִיֵּם את עצמו, כמו הפים את עצמו, עי' להלן הִפע'.

— הִפע', *הֵפִים, — כמו פִּיֵּם: מונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו מפיו אבל לא מן הכתב ומפים עם בניו ועם בני ביתו על השלחן ובלבד שלא יתכוין לעשות מנה גדולה כנגד קטנה משום קוביא (שבת כג ב). הפים השלישי חדשים לקטרת בואו והפיסו והרביעי חדשים עם ישנים (יומא ב ד). אמר להן (הממונה) מי שטבל יבא ויפים הפיסו וזכה מי

[1]) [רש"י פרש: כמו הפים דעתו. אך נראה יותר לפרש: יוסף אשר סחט את (הונו של) כל העולם, כשבאו אליו לקנות בר, כמו מפים מרסה.]

[2]) [עי' בהערה הבאה.]

[3]) [הפעל הזה נגזר מן השם פַּיִס, שהוא מן הארמ' פיסא ובסו' פֶּסָּא או פֶּסְתָא, במשמ' גורל. ובסור' משמשים במשמ' הפיל גורל, חלק בגורל גם פסס וגם נפס ובבנין אַפְעֵל (הִפע') אַפֵּס המקביל לצורה הֵפִים או הֵפֵס בעבר'. ואפשר שצורות הפעל א. פים השפיעו על התפתחותו של ג. פים במקורות העבריים.]

שוכה (תמיד ה ג). אמר להם הממונה בואו והפיסו מי שוחט מי זורק מי מרשן מזבח הפנימי וכו' (שם ג א). אמר להם חדשים לקטרת בואו והפיסו הפיסו זכה מי שזכה אמר להם חדשים עם ישנים בואו והפיסו (שם ה ג). שושבינים וכל בני חופה מפיסין[1]) על מנותיהן שאם הותירו הותירו לשידה (ר' שמעון בן אלעזר, תוספת' שבת יז ד). כיצד מפיסין[2]) נכנסין ללשכת הגזית מקיפין ועומדין בקבילין והממונה בא ונוטל מצנפתו של אחד מהם והן יודעין שממנו פיים מתחיל (שם יוה"כ א י). כך הלכה אבל מי מפיס איזו ליבש ואיזו לחלב ומתוך שאין מכירים אחד זה ואחד זה אסור (בשם ר' יהודה בן בתירה, שבת כד.). למה מפיסין וחוזרין ומפיסין (יומא כד :). פסים שהפיסו עליה איזה מהם יוליכה לאביו ועלה ליהודה (מד"ר בראשי' פד). — ובסהמ"א: היו מפייסין זה עם זה מי יטול אותו ויוליכו אל יעקב אביהם וכיון שהפיסו בא ליהודה (אגדת בראשי' ס). זה שעל הפייסות הוא מפיס בין הכהנים בכל יום עד שיהיה כל איש ואיש עושה מלאכתו שזוכה בה בפיים (רמב"ם, כלי המקדש ז ה). כיצד מפיסין עומדין בהיקף ומסכימין על מניין שמונים מאה או אלף או כל מניין שיסכימו עליו והממונה אומר להם הצביעו והן מוציאין אצבעותיהן אחת או שתים וכו' (הוא, תמידין ומוספין ד ג).—ואמר הפיטן: בלב נכון חצות בנגמר תרומת דשן שלב להפיס כי משבר ססר בשר חכמי לב (כסע"ג, עבודה ליוה"כ, קובץ מעשי ידי גאו' ג, 14). נועדו עוד והפיסו והצהילו פנים נירות להיטיב ולהרים דשן מזבח פנים (קטע מעבודה, Elbog. Stud.‎, 175). נשף בחוץ יצרימו מפיסים אשר יצליחו (שם 178). הן קדם במקדש בקום וריזים באשמרת טהורים נצבו להפיס חדשים לקטרת (שלמה הקטן, ספר קומתי, סליחי' ג עמ"ס). והפיסו על אבות ועל בנים ומי שגורל עלה לו ראשונים הוא נשחט בחלפות וסכינים (קינות ת"ב, הסליפו). — והפִיס או פַיֵּס אדם את עצמו עם אחרים בסכום או במשקל, קבע חלקו, מנתו, בתוכם: מפיס אדם עצמו עם האורחים ואורתין מפיסין זה עם זה כדי שיטלו חלקו תחילה ולא שיטול חלק שלו ושל חבירו (תוספת' שבת יז ד). מפיים אדם את עצמו כליטרא בבכור לידע מה הגיעו (שם בכורות ג יד).

*פִּיס[1]), פיים, ש"ז, מ"ר פִּיסוֹת, פְּיָסִים, — גורל, הגרלה, Los, Losen; sort, tirage au sort; lot, allotment: וכיון שראו בית דין שבאין לידי סכנה התקינו שלא יהו תורמין את המזבח אלא בפיים ארבעה פייסות היו שם וזה הפיים הראשון (יומא ב ג). אלו הן הממונין שהיו במקדש יוחנן בן פינחס על החותמות אחיה על הנסכים מתתיה בן שמואל על הפייסות (שקל' ה א). כיצד מפיסין וכו' והממונה בא ונוטל מצנפתו של אחד מהם והן יודעין שממנו פיים מתחיל (תוספת' יוה"כ א י). חותכין יבלת במקדש וכו' ר' יהושע בן לוי בשם בר פדיה מפני קלקול פייסות (ירוש' פסח' ו א). שאיני רגל בפני עצמו פיים בפני עצמו (ירוש' חגיגה א ו). — ובסהמ"א: זה שעל הפייסות הוא מפיס בין הכהנים בכל יום עד שיהיה כל איש עושה מלאכתו שזוכה בה בפיים (רמב"ם, כלי המקדש ז ה). והאיש ששלם המניין אצל אצבעו הוא שיצא בפיים ראשון לעבודה (הוא, תמידין ומוספין ד ג). — ואמר הפיטן: תקנת פים[2]) להם הוכנה פן יהדפו בריצתם בכבש (אתה כוננת, עבודה ליוסי בן יוסי, מחז' איטלי ב ליד :). הרים בפים דשן הבערה התקינו מורים בהרף מהשכרה דת הפייסות ארבע קצבם וכו' גם לקטורת פיים ישלשו גורלה לתמוך כולה יחדשו (ר' משלם בר קלונימוס, אמיץ כח אתה, עבודה, Elbog. Stud.‎, 128). ארבע פייסות וכו' אז למזבחות ונרות פים שני חדשים לקטרת פים השלישי את פים הרביעי למלות ולעלות מחצי הכבש נתחים להעלות (סדר עבודה לרב האי גאון (?), שם 133). נצבעו בפים להשתיק מדון נעשים כמלאכי שלום לכבוד אדון (עבודה, שם 175). ובטלו הפיסות בצום המובחר

---

1) [נ"א: מפייסין.]

2) [נ"א: מפיים.]

---

1) [מן הארמ' פֵּיסָא, ובסור' פֶּסָּא, עי' ג. פים, הערה. וכנראה אותה מלה היא פִיסָא בארמ', פִּסַּת עפר, ששמשה גורל, וכן גּוֹרָל בעקרו אבן קטנה (עי' גּוֹרָל, הערה). במשנ' מנקדי' כ"י קויפמן מנקד פַּיִס, פְּיָסוֹת, ובמשנ' ליוורנו פַיִס פְּיָסוֹת, ובמחז' איטלי' (ג, קל.) פַּיִס.]

2) כך הכתיב פים ביוד אחת כאן, אבל אולי כך כתב שד"ל ונקד עפ"י הדקדוק, אבל בגוף הכ"י היה כתוב אולי פיים בשתי יודים.

(סמעון, אֵיך אֶסְאַ, סְלִי' מוּסָ' יוה"כ). נועדו חצות לילה מעבירי דשן נצבו תת פים ולא יהדפו וכו' סח פקיד גושו חרשים לקטרת סוד מצביעים בפים (עבודת יוה"כ, מחז' איטל' ב, קל.).— ומ"ר ״פִּיסִים, בִּכִנ' פִּיסָיו: סגנים מפילי פיסיו קונים פר מנכסיו להזכיר עליו מעשיו ומעשה קרוביו וגיסיו (עבודה, Elbog. Stud. 173).

פִּים, עי' פֵּס.

פִּיסָה, עי' פִּסָּה.

***פִּיף** [1], ס"ז, — רצועה (של צמר סרוק), מלל, Wollstreifen ; bande de laine ; strip of wool: פיף של צמר בשל פשתן אסור מפני שהן חוזרין באריג (כלאי' ט ט). — ובסהמ"א: אחד הקולע חוטים ועשאן פיף או האורגן ועשאן אבנט וביוצא בו (רמב"ם, כלים כב ג).

פֵּיף, פֵּיפִין, עי' פֵּא.

פִּיפִיָּה, ס"נ, מ"ר פִּיפִיּוֹת,—חִדֵּי מורג, חרב, Schneide; tranchant ; edge: הנה שמתיך למורג חרוץ חדש בעל פִּיפִיּוֹת תדוש הרים ותדוק (ישעי' מא יה). רוממות אל בגרונם וחרב פִּיפִיּוֹת בידם (תהל' קמט ו). — ובתו"ם: כל הקורא קרית שמע על מטתו כאלו אוחז חרב של שתי פיפיות [2] בידו (ר' ילחק, ברכ' ה.).—ובסהמ"א: הסייף והסכין שאין כריתתם במהרה בעבור בדילם שהוא גולם אלא מפני חדוד פיפיותיהם (ר"י אבן עקנין, ספר מוסר על אבות ה כח). וכתב הכל בכתב אמת על גליונתו את רוב פירוש ומסירות התורה במסורתו אשר היתה לו על חרבו פיפיותו (הלבוש, או"ח הקד', ג). — ואמר הפיטן: תכונתי לו לבדיו תתי בהתיצבי נגדיו תחבולות פיפיות חדיו ורגילוני צדקו יחדיו (רקע"ג, פתי' לתרי"ג מלות, קובץ מעשי ידי גאו' ב, 29). והוציאו את רבי עקיבא דורש כתרי אותיות וסרקו את בשרו במסרקות פיפיות (אלה אזכרה, מוסף יוה"כ).

[1]) [השוה את הערת לֶו אצל קרוים Lehnw. למלה זו. לפי זה אין פרושה עֵרֶב, ואין לגור אותה מן היונ'. בסורי נמצא פִּיף במשמ' מין סמרטוט שקוף או בהיר.]

[2]) [כך ברפ' ויניציאה ואמשט', אבל הנוס' ברב הספרים פִּיוֹת, ובכ"י מינכן חרב פיפיות, עי' ד"ס.]

פיפיות חרב חץ נחוץ פילט ומפליט שבת חוץ (איך אסא, סליח' מוסף יוה"כ).—ואמר המשורר: לשונך חד בחרב פיפית ועיניך לנגדי לרע צופיה (עזרא הבבלי, תוכח' מוס', פח:).— *ובמשמ' פיות בני אדם: הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל (ר' יוחנן, ברכ' יא:). —ובתפלה: היה עם פיפיות שלוחי עמך בית ישראל העומדים לבקש תפלה ותחנונים לפניך (רשות, מוסף ר"ה).—ובסהמ"א: ואיך אפשר להאמין שמפיפיות קרושים החפצים להשתורר על כל חכמי הדור יצ' שבוש גדול כזה (הלעת המעשה, כז:).—*ופיות הארץ: באותה שעה נפתחו לארץ פיפיות הרבה (ר' יסודה, מד"ר במד' יח). — ״ושל בית: הרצועה התחתונה המכסה פיפיות של הבתים קרויין תיתורא (ספר התרומה, הלכ' תפילין כח). — ״ושל קרש: בקרש היה קבוע כמין שני פיפיות [1]) של זהב כמין שני סדקי קנה חלול (רש"י, שמות כו כט).

״**פִּיפִיוֹר**, ס"ז,—כמו אֵפִּיפִיוֹר [2]), שר: ולא למשל היה שיעלה על הדעת שהפיפיור יגזור על כסף הקדשים ילכו באוצרותיו (סריד מעיר, קובץ על יד ה, כא). כל מקום שמזכיר שם גלחים וכומרים הגמונים דוכסים פיפיור שלא יובן הענין ההוא על אותם שהיו קודם ביאת אדוננו ימחק (ספ' הזקוק, בס' ברכת אברהם לברלינר). שבאותם הספרים כתוב באופן זה כמה חירופים וגידופים וקללות ותפלות נגד אמונתינו ואדוני האמנה פיפיור והגמונים חכמים גלחים וכומרים (מכתב דייכלין לבוניעו, גרץ בגרמני' ט, כספח' עמ' XVII).

״**פִּיק**, ס"ז, שה"פ מן ב. פוק, — פתיחת פה ודבור, ואמר הפיטן: בתפלה יקדמוך בנים שובבים יום יום לדרשך בפיק ניבים (רש"י, אז טרם נמתחו, סלי' לו"ג).

א.״**פִּיצָה**, ס"נ, שה"פ מן א. פוץ,—פעלת הֵפֵץ והִנָּפוֹץ, התפזרות והתפשטות: ופתר זכרני אלהים

[1]) [כך ברלינר. ס"א: פיות.]

[2]) [עי' הערה לערך זה, כרך א, 346. לא הובאו כאן הצורות השונות של המלה פיפור, פיפיור, פיפאר, פיפייר במשמ' צמח papyrus השאול מן היונ' או מן המצרית, הואיל ולא הביא המחבר אף את הצורות אפיפיאר, אפיפייר, ועוד, באותה משמ' מפני מקורן הזר. ועי' הערת המחבר לערך גִיר.]

אותי מן לשון פ י צ ה כמו יפוצו מעיינותיך חוצה (תשו' דונש על רסע"ג 21).

ב. ˚פִּיצָה, ש"נ, שה"פ מן ב. פוץ, — כמו פִּיץ, ואמר הפיטן: טופלי שקר וחרמית לבם להסביר נושאים הבל פ י צ ת פימו להגביר (שלמה הבבלי, אם אמרי, סליח' יום ה). מאמר וידוי עליו חפצה משוגת עם תודה ב פ י צ ה (משלם בן קלונימוס, אשוחח בפלאותיך, .Elbog. Stud‏, 130). מען מען ב פ י צ ה להשיב מה אמצא נתעכתי ונאלחתי כי מלאתי דופי ושמצה (אליה בר שמעיה, איככה, סליחי שחרי יוה"כ). ו פ י צ ת פה בנדר להפר ולקיים לבישת שעטנז וכלאי חברם (תודה ומנחה, תרי"ג מלות, מוס' א' שבועי').

א. פִּיק, ש"ז, — רעידה, פִּיק ברכים, רעידתן מפחד וכדו', Wanken; branlement; tottering: בוקה ומבוקה ומבלקה ולב נמס ופִיק ברכים וחלחלה בכל מתנים (נחו' ב יא). — ובסהמ"א: לאמץ כל כשל להסיר כל פ י ק לעשות שלום לקהל ועדה (קטע מאגרת מזמן הגאונים מהגני', סעדיאנה של שכטר 66). — ˚ומ"ז, ברכים פִּיקִים, ברכים מלאות פ י ק, פִּקוֹת, ואמר הפיטן: ופרוק וטעון לברכים פ י ק י ם נופל ואין לו מקים (אזהרות לר' אליהו הזקן, קובץ מעשי ידי גאו' ב, 58).

ב. ˚פִּיק [1]), ש"ז, — כמו פִּקָּה, פקעת, מכה היוצאת בגוף האדם: לרפא פ י ק שבחוץ ירחץ בחלב אתון וכו' להסיר פ י ק קח מלח וכו' ורחץ המכה בשתן נער (כרבובי ארח חיים, במורקוס, כ"י ביהמ"ד שכטר).

א. ˚פִּיקָה, ש"נ, — פחת וגרעון, Ausfall, Manko; manque, déficit; deficit: שהן מכניסין פ י ק ה[2]) בממונו של עולם (ילקוט שמעו' אסתר תתרכד).

ב. פִּיקָה, עי' פִּקָּה.

---

[1]) [נוצר מצורת ס"ר פִּקִּים, פיקין שהוא מ"ר של פִּקָּה, עי' שם.]

[2]) [בדפו' מתקן לפי גרסת מד"ר אסתר: פ ח ת אך קשה לראות בצורה פ י ק ה נ"א של פחת, והיא מלה אחרת באותה הוראה. אמנם אפשר שזה מונח מחיי הסוחרים שמקורו בלעז. אחרים פרשו משרש פ ו ק כשה"פ של א. פוק, (עי' לוי ויסטרוב), ואין זה מתאים לענין.

ובתוספת' צוק"ם (סנה׳ ז כא): מבעיתין לעוית ו ל פ י ק ה, אך בדפוס' ו ל פ ו ק ת במשמ׳ פִּהוּק, עי' ב. פוּקָה.]

*פִּיר [1]), ס"ז, חפירה באדמה, Graben; fossé; ditch: דברים שבינו לבינה וכו' רב אדא בר אהבה אמר אין הבעל מיפר שלא מצינו שועל מת בעפר פ י ר [2]) (כתובי' עא:). — מחלה תחת האדמה שמוציאים משם מתכת ומיני מחצבים: פ י ר של גפרית מחפורת של צריף. ר"מ אומר קרן וחכ"א פירות (שם עט:).

פַּךְ [3]), ש"ז, — כלי לשמר בו שֶׁמֶן וכיוצא בזה Flasche; bouteille; bottle: ויקח שמואל את פַּךְ השמן ויצק על ראשו (ש"א י א). ולקחת פַּךְ השמן ויצקת על ראשו (מ"ב ט ג). — ובתו"ם: כל הכלים

---

[1]) [כך בארמ' שבתלמוד, פיר, פירא (פירא דבי תורא, פירא דכוורי, פירא דסופלי), ורגילים לראות במלה קצור לשון של חפיר (חפירה), ולפי זה אמר רד"ק על ל ח פ ר פ ר ו ת (ישע' ב כ): ויש מפרשים שרץ שחופר בארץ חפירות וכו' ולפיכך יהיה פירושו וכו' שתי מלות ויהיה פרוש פירות חפירות ודומה לו בדברי רבותינו פירא דשפולי שפירושו חפירה שמשליכים שם גרעיני התמרים וכו'. ואולם כשם שאין פ ר ו ת שבמלה ח פ ר פ ר ו ת אלא הכפלה חלקית בתוך המלה כדגמת שחרחרת, חמרמרו, כך נוצרה אולי גם המלה פ י ר בתוך המלה המכפלת ע פ ר פ ר (ת' חפרפר), שהבינוה אח"כ בארמ' ובעבר' כשתי מלים: ע פ ר פ י ר.]

[2]) [בערוך ערך שעל פרש: כך ראינו דבר זה משל הוא אשה שנדרה שלא תגלח שער שבאותו מקום אינו מעכב לה בעלה מפני שדבר זה אינו מעכב בתשמיש המטה וחשו חכמים לאומרה מפני הגנאי ומפני הפריצות, ע"כ. ורש"י כאן: בעפר חור שהוא גדל שם כלומר בדבר שהוא רגיל בו בקי הוא להשמר שאינו מזיקו, ע"כ. ובירושי' (שם ז ג) המדיר את אשתו וכו' שאין שועל עפר פ ר י ן מת.]

[3]) [השבעים תרגמו לפי דמיון הצלצול φάκος שפרושו עדשה ובקבוק בצורת העדשה, ומכאן הוולג' lenticula (עדשה קטנה), ועי' ערך עדשה. וי"ת: מנא (כלי), והסורי: קרנא. אך בתלמוי נרמז בפרוש להבדל שבין קרן השמן לפך השמן. לפי דבריהם היו משתמשים בפך אף כדי לדוך בו מלח והיו מכסים את פיו בשברי זכוכית, ומכאן שהוא כלי חרס קטן שטוח למטה, שצורתו בין מדוכה לבקבוק. ואמנם שמשה המלה בלשון חז"ל גם לפכים הגלילים המתאימים לתאור זה וגם לפכים שביהודה השטוחים כעין קערה. מנחם מבאר: אסוך; ריב"ג: צלוחית; רד"ק: ומזה נקרא צלוחית פך השמן לפי שמוציאים ומריקין השמן ממנו ע"כ. ויש מחברים את השם עם פִּכָּה ועם פִּכְפֵּךְ (עי' שם) כמלה המחקה את קול חמים המפכים כמו בַּקְבּוּק.]

הניטלין בשבת שבריהן ניטלין וכו' שברי זכוכית לכסות בהן את פי הפך (שבת יז ה). תבלין נדוכין במדוך של עץ והמלח בפך ובעץ הפרור (ב"ם, ביצה א ז). הפכים הגלילים והחביונות שעור קרקרותיהן כל שהן ואין להן דפנות (כלים ג ג). הפך והטפי שיעורן בשמן והצרצור שיעורו במים (שם ג ג). וכי מה מטמא לו אם תאמר כלי עציו ובגדיו ומתכותיו מטבילן והם טהורים על מה חסה התורה על כלי חרסו ועל פכו ועל טפיו (נגע' יב ה). הפכין הגלילין שמוליכין בהן שמן למרוזץ והצרצורין והשיקורין עד שלא הוסקו טהורין וכשהיסקו טמאין (תוספת' כלים ב"ק ג ט). שאול ויהוא שנמשחו מן הפך היתה מלכותן מלכות עוברת דוד ושלמה שנמשחו מן הקרן היתה מלכותן קיימת (ירוש' הור' ג ג). ודין הוא ומה פכין קטנים שטהורין בזב טמאים במת מפץ שטמא בזב אינו דין שיהא טמא במת (שבת פד :). ויותר יעקב לבדו וכו' שנשתייר על פכין קטנים (ר"א, חול' לא.). לא יאמר אדם לחברו טול שמן מפך ריקן (כלה רב' י). — ובסהמ"א: תדיר חזינן דממלאין כוס זכוכית לבנה מים בין עשויה כדור ובין לאו ואפילו פך ואשישה ומוקמינן לה להדא שמשא ותולין על גבה צמר גפן ויוצא מהן אש (תשו' גאוני מו"מ קמה). טפי זה דומה לפך אלא שהפך פיו רחב וטפי פיו צר (פרוש הגאונים, כלים ג ג). ויום הזה נצבת על עין המים בין משאבים אשר עליו תצאנה היוצאות לשאוב הפכין הגלילין וחחביונות (תשו' רש"י בקבולת קונטר', א.).—*בית הַפַּךְ, מקום עשוי בצדי הכירה שמניחין בו פך השמן שיפשיר: בית הפך ובית התבלין ובית הנר שבכירה מטמאין במגע ואינן מטמאין באוויר (ר"מ, כלים ה ג). בית הפך ובית התבלין ובית הנר היוצא מן הכירה תוכן נידון כאחורי כירה (תוספת' שם ב"ק ה ו).—ואמר הפיטן: חפשו ומצאו בשיתין פך שיש בטמן כי אם אסוך שמן (מנחם בן מכיר, אודך, יוצ' שבת ב חנכה).

פכה [1], ממנו פַּכָּה.

פָּכָה, קל לא נמצא.

— פע', מְפַכִּים, — פִּכּוּ המים, פעפעו ויצאו [2], hervorsprudeln ; jaillir ; to bubble forth: והנה מים מְפַכִּים מן הכתף הימנית (יחזק' מז ב). — ובתו"מ: ולמה נקרא שער המים וכו' בו המים מפכין וכו' ועתידין להיות יוצאין מתחת מפתן הבית (ר' אליעזר בן יעקב, שקל' ו ג; מדו' ב ו). — ואמר הפיטן: מרב חיל הלא מזחיל זיע חיות מפכה (אלו מנחה, אופן נחמו). רחצי הזכי מחלאת משובה ודמע תפכי [1] למחות חטא כתובה (ר"י נג'ארה, עולת קדש ל).—ואמר המשורר: גבירי בלתך עיני מבכים ועל מפקדך דמי מפכים (רמב"ע, דיואן לה, ברודי). אסורה בגלות מרכה מענה ודמעה מפכת תמיד מצפה ומחכה לרכב בשמי שמי קדם (יצחק מסכראן, אסורה בגלות, שעה"ש 87). ואיך לא אבכה ודמע אפכה ומשם אחכה תחית פגרים (ר"י הלוי, היוכלו פגרים שעה"ש 69). ואומר אליו למה תבכה ודמעתך על פניך מפכה (ר"י זבארה, ס' שעשועים, ברילל, 14). ויהי הוא הולך ובוכה ודמע מפכה ורעיוניו נבוכים שבן דרך בני מלכים להתעצב על תלאות הנבוכים (ר"י בן שבתי הלוי, מנחת יהודה שונא הנשים, טעם זקנים, ג:). ופירותיו מתוקים הם כמו מן ונפת צוף וכדבש היערות ומתחתיו מאד מים מפכים ומעיינות משוכות גם בארות (אוהב משפט ומשפט לדק לאיוב, שיר ככל המחבר בסוף הספר, כה.). ונהי כל ימותינו מהכים ודמעותינו על חיינו מפכים למיעוט צידתנו ליום נסיעתנו (ר"ז אלצ'אהרי ספר מוסר, מטמוני מסתרים, כה).

*פכח [2], ממנו *פַּכַּח.

*פָּכַח [3], קל לא נמצא.

---

[1]) או פכך? [ועי' פַּךְ הערה.]

[2]) [משמי הפעל יוצאת ע"פ הענין, ובפס' א נאמר במקום זה: מים יצאים והמים ירדים, וכפי זה תרגמו השבעים, יונתן (נפקין) וכו', וכן פירושי המפרשים. וחכמי התלמוד כבר חברו את הפעל עם השם פַּךְ: שמפכפכין ועולין כמין פי הפך; ואחריהם הולכים רש"י ואחרים. ואמנם אפשר כי מים מפכים בלשונו של יחזק' איש בבל (שלא הבדילו יפה בין פא לבית) קרובה אל מבכי נהרות (איוב כח יא), נבכי ים (שם לח טז), מלה שנמצאה אף בלשון אוגרית בצרוף מבכ נהרם, הבא בהקבלה אל אפק תהמתם (גינזברג, כתבי אוגרית, 28).]

[1]) בדפוי' הנק' תִּפְכִּי.

[2]) [עי' ההערה הבאה.]

[3]) [הפעל נמצא ראשונה בתלמוד בבלי ובארמית, ומשם עבר אף לעברית, בנראה אינו אלא מבטא שונה

— פע׳, *פכח,— פכח את השנה או את היין וכדו׳, התיר והפיג אותם, austreiben ; chasser, faire sortir ; to drive out : יין קשה שינה מפכחתו (כ״י, ב״ב י.). —ואמר המליץ: אנשים בדחנים אנחנו וכשאנו רואים אדם שלבו דואג ונפשו עצובה מפכחים אנו צערו בדברינו (כ״א לויסל, שלום על ישראל ג, 21).

*פכך,
ממנו *פכפך.

***פכפך,** פ״ע, — פכפכו המים, פעפעו, נבעו, hervorquellen ; jaillir ; to spring forth : ולמה נקרא שמו שער המים וכו׳ בו המים מפכין מלמד שמפכפכין ועולין כמין פי הפך הזה ועתידין להיות יוצאין מתחת מפתן הבית (ר׳ אליעזר בן יעקב, תוספת׳ סוכה ג ג). כך היתה הבאר שהיתה עם ישראל במדבר דומה לסלע מלא כברה מפכפכת ועולה כמפי הפך הזה (שם שם יא).

*פכר,
ממנו *פכר.

***פכר** [1]), פ״י, — פכר (רוח) אילן או איש, שבר אותו והרסו או הרגו: לב׳ אילנות שהיו סמוכין זה לזה, פכרה רוח אחד מהם ונפל על חבירו ופכרו (מד״ר בראש׳ כג).

א. פלא [2]), ממנו ב. *הפלאה, מפלאה, א. פלא, פלא, *פלאה, *פלאון, פלאי, פליא, *פליאה, *פליאות, *פליאיה.

ב. פלא [1]), ממנו א. *הפלאה, ב. פלא.

א. פלא, קל לא נהוג [2]).

— נפע׳, נפלאת, נפלאתה, נפליתי, נפלאו, נפלאים, נפלאת, נפלאות, ־את, נפלאות, נפלאתי, נפלאתיך, ־או־, נפלאותיו, ־את־, יפלא, — א) נפלא מפלוני דבר, לא יכול פלוני לעשות הדבר, קצרה ידו מעשות זאת, über js. Kraft gehen ; être au-dessus des forces de quelqu'un ; to be beyond one's powers : ויאמר יי׳ אל אברהם למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי היפלא מיי׳ דבר למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן (בראש׳ יח יד). כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאת הוא ממך ולא רחוקה הוא (דבר׳ ל יא). אהה אדני יי׳ הנה אתה עשית את השמים ואת הארץ בכחך הגדול ובזרעך הנטויה לא יפלא ממך כל דבר (ירמ׳ לב יז). ויהי דבר יי׳ אל ירמיהו לאמר הנה אני יי׳ אלהי כל בשר הממני יפלא כל דבר לכן כה אמר יי׳ הנני נתן את העיר הזאת ביד הכשדים ובו׳ וכו׳ הנני מקבצם מכל הארצות אשר הדחתים שם וכו׳ כאשר הבאתי אל העם הזה את כל הרעה הגדולה הזאת

של השרש פקח העברי, ועקר משמעותו: פתח והתיר, שלח וגרש.]

[1]) [זאת הוראת הפעל הזה במדרשים בעבר׳, ובארמ׳ אף לפכירת ניבי החיה (כלו׳ לשבירת שניה), ובן לשבירת השער (פכור תרעיא היך תרעך פכיר) ואין משמע׳ הפיל, ונראה שאין פעל זה אלא הפוך הגאים של פרך (עי׳ שם). ובעל הערוך מעיר על נ״א פגרו פגרו ת׳ פכרו פכרו, ובן בובר בהערותיו (פסיק׳ ר״כ, עניה סוערה, קלד:). ובארמ׳ של הבבלי משמש פעל פכר אחר במשמ׳ חבוק ידים (פכר ידיה, חבק ידיו), והוא פכר במשמ׳ קשר וחבק בסורי. אך פעל זה אינו נמצא בכל מקור עברי. ולא צדק בכר (מבוא לס׳ המכילה, עמ׳ 92) שראה בצורות פכר, פכרת, פכרתם, שבס׳ המליצה של שלמה בן שמואל, מלים עבריות במשמ׳ הריסה.]

[2]) [רב החדשים מחברים שרש עברי זה עם הערב׳ פאל a) שמשמ׳ סימן לעתיד, קסמים. אך הוראתו

---

a) فأل

הראשונה של פלא היא על דבר רחוק וזר, דבר שנעלם ואיננו לפנינו, ועל כן אין פלא אלא מבטא אחר של פלח (עי׳ שם), וגם ב. פלא הוא בעקר אותו שרש. על הוראה זו מראה שמוש הפעל בעבר׳ (עי׳ ביחוד א. פלא, נפע׳) ושל ש״ז פלא (הוא הדבר אשר יפלא מן האדם), וכן גם הוראת הצורות בארמ׳ של יהודים ונכרים כגון פלאתא במשמ׳ חידה ומשל (השוה לזה משלים כגון: שלשה המה נפלאו ממני, משלי ל יח). ולפי שמשמ׳ השרש פלא, פלה היא בעקר שלילית, דבר שאינו עמנו, על כן אפשר שמקורה במלת שלילה פלא כמו ולא, בלא, בל, בלתי. וכן נולדו אף הפעלים לאה מן לא, בלה מן בל, בלתי וכדו׳. אמנם דבר פלא יכול לשמש סימן לאדם, וכן קבלה גם המלה נס (עי׳ שם) שבלשון המקרא הוראתה סימן ודגל, את ההוראה של מעשה פלאים בלשון החכמים. אבל אין הדבר כך בשרש פלא שהוראתו ברורה. וכנראה נמצאת בעבר׳ שבמקרא אף תמורת השרש הערבי פאל במשמ׳ סימן לעתיד בצורת ב. פלל (מן פאלל) במשמ׳ צפה עתידות (ראה פניך לא פללתי), עי׳ שם הערה.]

[1]) [עי׳ ב. פלא, הערה.]

[2]) [עי׳ הערה לשרש.]

כן אנכי מביא עליהם את כל הטובה אשר אנכי דבר עליהם (שם שם כו–מג). — ומצוי מאד בתו"מ ובסהמ"א. — ב) נפלא ממנו דבר, לא ידע מה לעשות בדבר, ratlos sein betreffs; ne savoir que faire de; to be perplexed about: כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין וכו' ובאת אל הכהנים הלוים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך (דבר' יז ח–י). — ונפלא בעיניו, במשמ' זו: ולאבשלום בן דוד אחות יפה ושמה תמר ויאהבה אמנון בן דוד ויצר לאמנון להתחלות בעבור תמר אחותו כי בתולה היא ויפלא בעיני אמנון לעשות לה מאומה (ש"ב יג א–ב). — ונפלא דבר בעיני פלוני, במשמ' הדבר פלא בעיניו והוא משתומם עליו מפני גדלו, לא לפי טבע הרגיל, unbegreiflich sein; être inexplicable; to be incomprehensible: כה אמר יי' צבאות עוד ישבו זקנים וזקנות ברחבות ירושלם וכו' כי יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם גם בעיני יפלא וכו' הנני מושיע את עמי מארץ מזרח (זכר' ח ד–ז). מאת יי' היתה זאת היא נפלאת בעינינו (תהל' קיח כג). — ואמר בן סירא: נפלא[1]) ממך אל תדרוש וחזק ממך אל תחקור (ב"ס גני' ג כא). — ומצוי מאד בתו"מ ובסהמ"א. — ג) נפלא דבר מפלוני, אינו יודע את הדבר, נעלם הדבר ממנו, unbekannt sein; être inconnu; to be unknown: שלשה המה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתים דרך הנשר בשמים דרך נחש עלי צור דרך אניה בלב ים ודרך גבר בעלמה (משלי ל יח). — וכמשמ' היה תמוה לו, לא הבין־הדבר מפני עמקו, גדלו, לא־הרגלו וכיוצא בזה: erstaunlich sein; être étonnant; to be astonishing: מי זה מעלים עצה בלי דעת לכן הגדתי ולא אבין נפלאות ממני ולא אדע (איוב מב ג). — ד) נפלא דבר, אין הדבר כמו שהוא רגיל ונהוג, הוא גדול מאד, חשוב מאד וכיוצא בזה, ungewöhnlich sein; être extraordinaire; to be exceptional, unusual: צר לי עליך אחי יהונתן נעמת לי מאד נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים (דוד, ש"ב א כו). — ובסהמ"א: אם ימצא שיש לזה העד צד הנאה בעדות זו אפילו בדרך רחוקה ונפלאה הרי זה לא יעיד בה (רמב"ם, עדות טז ז). ואם הוא כן אי אפשר מבלי היות השגה נפלאת שאין בטבע האדם להשיגה ועל כן הצריכו בעזר אלהי להשיגה (ר"א הקרלי, עץ החיים מח, 62). — ובמשמ' הדבר אינו כדרך הטבע, wunderbar sein; être miraculeux; to be miraculous: נפלאים מעשיך ונפשי ידעת מאד (תהל' קלט יד). — ומצוי מאד בתו"מ ובסהמ"א. — ה) ונפלא פלוני על דבר או על אדם או ממנו, תמה והתפלא עליו, sich wundern; s'étonner; to be astonished: ועל כן מחזיקים רשעים ברשעם שלא לשוב מדרכם הרעה וכו' ועל זאת נפלאתי מדוע מדת הדין מארכת להם אף כל כך ומדוע מקרה אחד לכולם (רסב"ס, קהל' ט ג–יד, הוצ' יעלינק). ועל כן נפלאתי ותמהתי אשר לבסוף לא זכר שום אדם את האיש הדל אשר מלט את העיר בחכמתו (שם שם). ונפלאתי עד מאד שהבאת ממנו ראיה לרב יוסף ומתוכה רצית לפסוק כמותו (תשו' כ"ח, מק"ג, 9). ועל זה לא נפלאתי אם לא דקדקת עד כאן אך ע"ז נפלאתי שטעית בהלכות גדולות (שם 95). ואשר נפלאת על ר"ע וחבריו שהיו ביבנה וכו' (שם 160). על הוראותיך אחי אשר כתבת נפלאתי (שם 175). ונפלאתי על זו נבון כמנחם על מה חבר ספרו אשר עקר השרשים וגם לענפי' לא עשה פרושים ויקו לעשות ענבים ויעש באושים (ר"י קמחי, הגלוי, 147). ונפלאתי על מה שהיו עושין במקדש למה אין עושין כך (אבן ירחי, המנהיג, יו"כ, ס:). ואפלא מהמדקדק ר' שמואל בנבנשת שכתב שם וכו' (מעשה אפוד פרק י). אשר נפלאת בו על לא השיבותיך על האגרת הראשונה (תשו' ריב"ש י). ונפליתי עליך איך לא הודעתני דבר מזה וגם הקהל לא כתבו אלי (שם פ). ואין להפלא על שאני הולך בזה הענין הגדול על דרך ספק עם שמטבע הענין להיות סובל כל מה שכתבתי כי אין בידי קבלה על פרטי זה הענין (ר"מ בן גבאי, עבודת הקדש, חלק סתרי התורה כז). בשל (שענינו צלי) נפלאתי מה שאמר שמצאנו אחד שענינו צלי ואיך שכח ובשלת ואכלת (ר' אליהו בחור, במוקים לשרשי רד"ק, בשל). לכן אין להפלא אם נפלה המחלוקת בקצת הדברים האלה בין חכמי אומתנו (ר' אליהו דילמידיגו, הקד' בחינת הדת). —

[1]) נ"א: פלאות, ועי' גם הסע', בינ' מפלא, ובהערה שם.]

"ונפלא הפלא ופלא[1]) : ואפילו קרא על פה נ פ ל א ת י עליה הפלא ופלא לפי שהקריאה בעצמה שבבית הכנסת לא תקנוה בעל פה אלא בספר תורה (אבודרהם, סדר שחרית של חול, מא.). — נפליתי, עי' ב. פלה.

— נפלאות, — כמו פלא, מעשים נפלאים, Wunder; miracles : ושלחתי את ידי והכיתי את מצרים בכל נפלאתי אשר אעשה בקרבו (שמות ג כ). נגד כל עמך אעשה נפלאת אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים וראה כל העם אשר אתה בקרבו את מעשה יי' כי נורא הוא (שם לד י). התקדשו כי מחר יעשה יי' בקרבכם נפלאות (יהוש' ג ה). ואיה כל נפלאותיו אשר ספרו לנו אבותינו (שפט' ו יג). כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות (מיכ' ז יה). דרש נא בעדנו את יי' כי נבוכדראצר מלך בבל נלחם עלינו אולי יעשה יי' אותנו ככל נפלאתיו ויעלה מעלינו (ברוך, ירמ' כא ב). אודה יי' בכל לבי אספרה כל נפלאותיך (תהל' ט ב). רבות עשית אתה יי' אלהי נפלאתיך ומחשבתיך אלינו אין ערך אליך (שם מ ו). ברוך יי' אלהי ישראל עשה נפלאות לבדו (שם עב יח). הודינו לך אלהים הודינו וקרוב שמך ספרו נפלאותיך (שם עה ב). וישכחו עלילותיו ונפלאותיו אשר הראם (שם עח יא). ספרו בגוים כבודו בכל העמים נפלאותיו (שם צו ג). שכחו אל מושיעם עשה גדלות במצרים נפלאות בארץ חם (שם קו כב). יורדי הים באניות עשי מלאכה במים רבים המה ראו מעשי יי' ונפלאותיו במצולה ויאמר ויעמד רוח סערה ותרומם גליו (שם קז כג–כה). עשה גדלות ואין חקר נפלאות עד אין מספר (איוב ה ט). ירעם אל בקולו נפלאות[2]) עשה גדלות ולא נדע (שם לז ה). האזינה זאת איוב עמד והתבונן נפלאות אל (שם שם יד). וימאנו לשמע ולא זכרו נפלאתיך אשר עשית עמהם (נחמ' ט יז). — דבר תמוה, יפה מאד : גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך (תהל' קיט יח). — ובמשמ' דבר גדול, רב הערך : לא גבה לבי ולא רמו עיני ולא הלכתי בגדלות ובנפלאות ממני (שם קלא א). — ובמשמ' דברים רעים, נוראים : ועשה כרצנו המלך ויתרומם ויתגדל על כל אל ועל אל

1) [עי' פלא, הערה בעמ' 4925.]

2) תה"פ ?

אלים ידבר נפלאות והצליח (דני' יא לו). — תה"פ, השחית נפלאות, השחית הרבה, בדרך נורא : ועצם כחו ולא בכחו ונפלאות ישחית והצליח ועשה (שם ח כד). — ומצוי מאד בסהמ"א.

— הפעי', הפליא, הפלא, הפלא, מפלא, הפלא, הפליא, א) הפלא מכותיו של פלוני, עשה שמכותיו תהיינה נוראות שהכל ישתוממו עליהן : והפלא יי' את מכתך ואת מכות זרעך מכות גדלות ונאמנות וחלים רעים ונאמנים (דברי' כח נט). — ובסהמ"א : "הפליא כח : הלא בא הענין ל ה פ ל י א כחו ולהעצים חרונו (תלמידי תכמס, 92). — "והפליא נקמה, ואמר המשורר : הכי יום זמן לברית שארית בני אבי ו ה פ ל י א בי נקמה והשמיד כל מידעי ופגע במשפחתי בכל עלם ועלמה (רמב"ע, תרדה לנפש, שעה"ש 66). — ולטובה : גם זאת מעם יי' צבאות יצאה הפלא עצה הגדיל תושיה (ישע' כח כט). ברוך יי' כי הפליא חסדו לי (תהל' לא כב). — "הפליא נסים, פלאים, מעשים : ונקל זאת ועוד נס זה נקל ומועט בעיני ה' והוסיף ל ה פ ל י א אתכם נס אחר ונתן את מואב בידכם (רש"י, מ"ב ג יח). — ואמר הפיטן : צור יודע חוסיו קדוש מ פ ל י א נסיו רחום למרציו ומכעיסיו (משלם בר קלונימוס, מעשה אלהינו, שחר' יוה"כ). — ואמר המשורר : ולולא אלהים מ פ ל י א פלאה בעני עמו ראה אבדה ונכלאה השארית הנמצאה (תלמידי תכמס, 28). עת פלאים ת פ ל י א בי ותהיה חומה לי ותאיר נרי אור כאור החמה (ראב"ע, אימרה עת, איגר 120). קדוש ה פ ל י א מעשים ובעל כתנת הפסים נמכר לעבד לתחפנחסים (הוא, מי כמוך, שם 230). — ב) הפליא את פלוני, עשה שפלוני ישתומם : לכן הנני יוסף להפליא את העם הזה הפלא ופלא[1]) ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר (ישע' כט יד). — ובסהמ"א : ויהי כאשר הגענו לקצתו וקרבנו לעבור אותו ואחזה צורות מ פ ל י א ו ת[2]) ומראות נוראות (ראב"ע, אגרת חי בן מקיץ, כהנא ב, 53). — ג) תה"פ, הפליא לעשות, עשה מעשים נפלאים, פלאים : ומפלא לעשות (המלאך) ומנוח ואשתו ראים (שפט' יג יט). — ובתלמו' : רופא כל בשר ו מ פ ל י א לעשות (ברכת אשר יצר, ברכ' ס :). — עשה להפליא : והללתם את שם יי'

1) [ועי' בהערה לשמוש הפלא ופלא בערך פלא.]

2) [איגר (ע' 144) : מ ו פ ל א ו ת.]

אלהיכם אשר עשה עמכם להפליא (יוא' ב כו). כי הבית הזה אשר אני בונה גדול והפלא [1]) (דהי"ב ב ח). ויצא שמו עד למרחוק כי הפליא להעזר (שם כו יה).— ואמר המשורר: ואני ידעתי גאלי חזק והוא לעשות יפליא (ר"י הלוי, ירושלים למוגיך, סעפ"ם 117). — *הפליא עשות דבר, כמו לעשות הדבר: בגזרו מאמר יקים ויפליא גזור מאש ומחרב לטושה (רסב"ג, הלפור או דרור, ברודי, 3). — והפליא במחשבה, הפליא לחשב: וששאל שאינו יכול להבין וכו' בדבר הזה יש להפליא על שאילתו מאד (תשוב' רס"י לרבני אלגורה, מלא ספנים, גינר, לז). בענין שמטה ויובל יש להפליא במחשבת הלב לדעת טעמם (כ"ח הקרלי, גן עדן, סמטה ויובל ד, סח:). ויש להפליא במאמ' האשה איך אמרה ומפרי העץ אשר בתוך הגן וכו' (הוא, עץ החיים לה, 155).

— התפ', התפלא, — התפלא בפלוני, עשה בו דברים נפלאים, קשים מאד: ותשב תתפלא [2]) בי תחדש עדיך נגדי וכו' (איוב י יו—יז). — *והתפלא בדבר או על דבר במשמ' השתומם, תמה עליו, sich wundern; s'étonner; to be astonished: אמנם אני מתפלא בענין זה חפלא ופלא (סו"ת ריב"ש קח).

— הפע', בינ' *מפלא, מופלא, — כמו נפלא בכמה משמ': ולמה נקרא שמם כרתי ופלתי כרתי שכורתים דבריה' פלתי שמופלאים בדבריה' (ברכ' ד.). אין לך רשות לדבר שכן כתוב בספר בן סירא במופלא [3]) ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור (חגי' יג.). — ובסהמ"א: כי כאשר תעשה כן יראה לך מה שהיה נעלם ממך ויגלה לך הנסתר ותשקיף על מה שלא ידעת מן המופלא בעזרת תבורא (כ"י א"ם, ספ"ם לריב"ג, הקד' המחבר, 2). ומן המופלא שבמה שנופלת עליו עין האדם מבריאות הבורא יתעלה הגדולות השמים (הוא, חו"ה, הבחינה ה). ואולם ההודאה לא תתחייב בכל עת אלא יש לה עתים כאשר אמר החכם בעת שנוי המעשים ובעת ראיית המעשים המופלאים (כ"א הקרלי, גן עדן, תפלה, פתיח', סע.). והנני מחל לבאר המכון מצד הפשט בעיון מופלא (הוא, עץ החיים מא, 62). דשן שיש בו צמחים חשובים מופלאים (שם קיא). מן הדברים המופלאי' האמיתים אמת גמור ומורים הוראה ברורה על האצילות שהוא עצם האלהות הוא עבודת הקרבנות (מאיר ן' גבאי, עבודת הקדש, חלק היחוד ו יא). גם יפל הכעס על אשר יבא האדם בדברים שהם חוץ ממנו ואלה ה' מינים, א' כאשר יקל כאשר תכבדהו, ב' אשר יבזה מי שהוא מופלא אצלך ואם אינו מופלא, ג' שלא יהיה מופלא אצלו מה שתחפוץ היותו מופלא אצל כל בני אדם אעפ"י שאין הענין כן, והד' שבזה באנשים אשר תתפלא מהם או יתפלאו ממך (ר"י מסיר ליאון, נופ' צופים ג ג).— ואמר הפיטן: שמי מופלא בשמות בסדורו שמך לדמות המעלה מכל שמות (קבץ על יד יא, טז).— ומופלא של בית דין, שבבית דין, הגדול שבחברי ב"ד, המצין שבהם [1]): הורו ב"ד וידע אחד מהן שטעו ואמר להן טועין אתם או שלא היה מופלא של בית דין שם וכו' הרי אלו פטורין (הורי' א ד). ושני בתי דינים של שלשה שלשה היו בירושלים אחד בהר הבית ואחד בחיל נצרך אחד מהם הולך אצלו בית דין שבעירו אין בית דין הולך אצל בית דין הסמוך לעירו אם שמעו אמרו להם אם לאו הוא ומופלא [2]) שבהן באין לבית דין שבהר הבית אם שמעו אמרו להם ואם לאו היא ומופלא [2]) שבהם באין לבית דין שבחיל (תוספת' חגי' ב ד). הורו בית דין ואחד מהם אין שם פטורין ור' אומ' אני עד שיהא מופלא שבהן (שם הורי' א ג). והאבן

[1]) אולי להפלא.

[2]) [את הענין מביעים בקרוב השבעים δεινῶς με ὀλέκεις), וולגטה: mirabiliter me crucias, וקרוב לזה רלב"ג (להכותני מכה אחר מכה ותראה פלאים בי), וראב"ע רק: תראה פלאיך בי. וביתר דיוק כונתו תפליא את עצמך, כלו' את מעשיך ומכותיך בי. והתרגום הארמי: תדיין בי, גוזר תתפלא מענין ב. פלא, ומעין זה רש"י: לדקדק ולהפליא במשפט לי כי יפליא (במדבר ו ב). ומעין גנים גוזרו מן ג. פלא שהוא כמו פלה וז"ל: תדקדק עלי ותפשפש על מעשי והוא מענין לא יפלא את כליו לאור הנר. ועי' ב. פלה, הערה.]

[3]) [ובכ"ם גני': נפלא, ככלשון המקרא, עי' נפע'. ונוסח אחר: פלאות.]

[1]) [מקור התאר הזה לא התבור כל צרכו. ואולי כונתו הראשונה: המפרש מתוך חברי ב"ד שנתנה לו רשות להורות בפני עצמו. ועי' שמוש המלה (הורי' ז.) על הכהן המשיח המורה בפנו עצמו: דהוא מופלא והם אינן מופלאין.]

[2]) [בהוצ' צוק"מ, (שם ב ט): ומופלג, ואינו נראה. ועי' א. פלג, הפע', הערה.]

גדולה על פי הבאר וזה מופלא שבב״ד שהוא מסרם את ההלכה (מד״ר ברלס׳ ע). — ובמשמ׳ ממחה, בנגוד לתלמיד [1]) : כי יפלא מלמד שבמופלא [2]) הכתוב מדבר (ספרי דבר׳ קנב). — *ומי שהפלו אותו, מפֻלֶּה : אלא הפלאה אחריתי קאמרי׳ וכו׳ שיהו הידות מופלאים ומפורשים (ר״כ, נדרי ו.). — *ומכות מופלאות : והפלא היאת מכתך מופלאות ומובדלות משאר מכות (רס״י, דבר׳ כח נט). ובמופתים הם נפלאות שהביא עליהם מכות מופלאות (הול, סס ד לד). והמפתים המכות המופלאות (הול, סס ז יט).

—קל, *פָּלֵא, מ״ר פְּלֵאִים, פליאים, — כמו תָּמַהּ, מתפלא : ותרד פלאים ירודתה נפלאת פלאים הרבה שהכל פליאים שאירע לה מה שלא אירע לכל עיר (רס״י, איכה א ט).

—פע׳, *פִּלֵּא את פלוני, נתן לו סגלות נפלאות, ואמר הפיטן : תם אונך היום אגלה מדת צבאך בטוב אבלה שתילי חלציך מצבא שחק אפלא [3]) ואמלא אתם חכמת לב (רמב״ע, אזרח רענן, סעס״ס, 83).

ב. פָּלָא [4]), קל לא נהוג.

— פע׳, פִּלֵּא, — פִּלֵּא נדר, שִׁלֵּם נִדְרוֹ, erfüllen, bezahlen ; accomplir, payer ; to fulfil, pay : ואיש כי יקריב זבח שלמים לייי לְפַלֵּא נדר או לנדבה (ויקר׳ כב כא). ועשיתם אשה לייי עלה או זבח לְפַלֵּא נדר או בנדבה (במד׳ טו ג).

— הִפע׳, יַפְלִא, — הִפְלִיא נֶדֶר, הוציא מפיו הדבור של נדר, geloben ; promettre ; to vow : איש כי יַפְלִא נדר בערכך נפשת לייי והיה ערכך הזכר מבן עשרים שנה ועד בן ששים שנה והיה ערכך חמשים שקל כסף בשקל הקדש (ויקר׳ כז ב–ג). איש או אשה כי יַפְלִא לנדר נדר נזיר להזיר לייי מיין ושכר יזיר (במד׳ ו ב–ג).

— הָפע׳, בינ׳ *מֻפְלָא, מופלא, — מי שהפליא, מי שנדר נדר : איש כי יפליא וכו׳ לאיתויי מופלא סמוך לאיש [1]) (נזיר סב.).

— פֻע׳, *פֻּלָּא, בינ׳ מְפֻלָּא,—כמו מפורש, ואמר הפיטן : בעשר תנאים מפלאים המה עשרת הדברים (רי״ל בר לאונן, אזהרות, כו.).

ג. *פָּלָא [2]),—כמו ג. *פָּלָה.

— פע׳, *פִּלָּא את כליו, נִקָּה אותם מכנים, בדק אותם לכנים, lausen, entlausen ; épouiller ; to louse : לא יצא החייט במחטו וכו׳ ולא יפלא [3]) את כליו ולא יקרא לאור הנר (שבת א ג). המפלא [4]) את כליו מולל וזורק ובלבד שלא יהרוג (תוספת׳ שבת טז כב). המפלא את כליו נוטל וזורק ובלבד שלא ימלול (ירוש׳ שבת א ג).

— הִפע׳, *הִפְלִיא אחריו, משמש ובדק בו כפולה כלים,

1) [כך לפי רש״י ותוס׳ (סנה׳ פז.).]

2) [בסנה׳ פז. בפרוש : כי יפלא ממך דבר במופלא שבב״ד הכתוב מדבר.]

3) [ויש בזה גם ממשמ׳ ונפלינו אני ועמך, עי׳ א. פָּלָה, נִפע׳.]

4) בערבי פַּאל[a], אות וסימן טוב. [שתי הוראות הפעל, א) (בפִע׳) שִׁלֵּם (נדר), ב) (בהִפע׳) הִבְטִיחַ (נדר), אפשר לבאר ע״י הפעל האשורי אַפָּל, המשמש בשתי ההוראות האלה. פעל זה מצוי מאד במשמ׳ השיב (דברים ונכסים) ושלם (התחיבויות וחשבונות), וגם בצרוף אַנַּ אַפָּל, השיב הֵן, נתן תשובה חיובית ומחיבת. פעל זה בא גם ביחס האדם לאלהים : אִתְפַּל אִלוּת, יצא ידי חובתו לאלהים וכדו׳. אפשרות אחרת היא שאין פַּלֵּא נדר אלא מבטא מיחד של מַלֵּא נֶדֶר שנשמר בצרוף זה בלבד ; כי כך קרובים השרשים והמלים פגר—מגר, פדחת—מצח, פצע—בצע—מצע (בצע לחצאים), זעף—זעם, וכן שֶׁמֶשׁ באוגרית׳ : שפש, ועוד, ופרוש זה נראה ביותר. ולפי זה יהיה שמוש ההִפעי׳ במשמ׳ נָדַר נדר מאחר לשמוש הפִעל. ואכן במשמ׳ שלם נדר תרגמו השבעים בויקרא כב כא διαστείλας εὐχήν, ורב החדשים ההולכים אחריהם, אך ת״א (לפרשא נדרא) והפרשנות היהודית (רש״י : להפריש בדיבורו ; ראב״ע : לפרש וכדו׳) בארו בענין הפליה והפרשה.]

a) فأل

1) [בספרי (במד׳ כג) : כי יפליא להביא את מי שיודע להפלות.]

2) [עי׳ ג. פלה, הערה, ועי׳ גם בפרושי המפרשים המובאים בהערה לא. פָּלָא, והתפעל.]

3) [כך הנוסח במשנה שבירושי׳ וכך הביא שטרק. בדפוס׳ ובמשנה שבבבלי : יפלה.]

4) [כך צוק״ם, ובדפוס׳ : המפלה.]

: absuchen ; chercher dans, fouiller ; to search for שחם (הכרתי והפלתי) אומרין דבר ואין מי יפליא אחריתן (עזר' תהל' ג ג).

פֶּלֶא[1], ש"ז, פִּלְאֲךָ, פִּלְאֶךָ, מ"ר פְּלָאִים, פְּלָאוֹת[2], —א) דבר תמוה, זר, גדול, קשה, חוץ מהרגיל, : Wunder ; miracle, merveille ; miracle מי כמכה באלים יי' מי כמכה נאדר בקדש נורא תהלות עשה פֶלֶא נטית ימינך תבלעמו ארץ נחית בחסדך עם זו גאלת וכו' (שמות יה יא–יג). ויקרא שמו פֶּלֶא יועץ אל גבור[3] (ישע' ט ה). יי' אלהי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פֶּלֶא (שם כה א). אזכיר מעללי יה כי אזכרה מקדם פִּלְאֶךָ והגיתי בכל פעלך וכו' אתה האל עשה פֶלֶא הודעת בעמים עזך (תהל' עז יב–יד). נגד אבותם עשה פֶּלֶא בארץ מצרים שדה צען בקע ים ויעבירם ויצב מים כמו נד וינחם בענן יומם וכל הלילה באור אש (שם עח יב–יג). הלמתים תעשה פֶּלֶא אם רפאים יקומו יודוך וכו' היודע בחשך פִּלְאֶךָ וצדקתך בארץ נשיה (שם פח יא–יג). ויודו שמים פִּלְאֲךָ יי' אף אמונתך בקהל קדושים (שם פט ו). — ואמר בן סירא: יורדי הים יספרו קצהו לשמע אזננו נשתומם, שם פלאות תמהי מעשהו מין כל חי וגבורות דגה (ב"ס גני' מג כד–כה).—ובתו"מ: הרואה פינחס בחלום פלא נעשה לו הרואה פיל בחלום פלאות נעשו לו (ברכ' נו:). ג' פלאים נעשו באותו היום בו ביום נבראו בו ביום שמשו בו ביום הוציאו תולדות (ר' אלעזר בן עזריה, מד"ר ברא' כב). צפרדע רואה ליהודי והיא בורחת הימנו ורואה למצרי וקופצת עליו בהמתן רועות כאחד והיה הברד מניח לזו והורג לזו ראה פלאים שהיה שם (שם במד' ט). בא וראה נסיו ופלאיו של הקב"ה העולם היה מים במים אעפי"כ פינה לתיך מלא (פסיק' כבי, סוף או כסב, קלג.). — ובסהמ"א: בשם שעשית עמהם כן עשה ת' אלהינו פלא ונסים בעת הזאת (סדר חנוכה, סדר רב עמרם השלם ב, פב:). וביום שבעה עשר שהחל המבול נכנס נח וביתו בתיבה והכנים בתוכה החיה והבהמה והרמש והעוף וכו' והפלא שבאו כלם מעצמם שנים שנים (ראב"ע, בראש' ז יא). ושהנביאים אמנם היו חכמים מחוכמים ומשיגים הפלאות ההם בהקשתם (ר"י הלוי, הכוזרי ג נג). ואלה ג"כ פעמים ישתנו אל בעלי חיים או לצמחים יקפאו בחלקי הארץ וילכו מהשתנות אל השתנות ובפלא יפל להם השתנות אל יסוד גמור (שם ה יד). כל שכן שראוי למנוע נגיבות הערלים שהם כלם זמה ונבלות הפה והם בנויים על יסוד התעות הנשים עד שנראה כפלא מן הפלאים שתרגיל אשה מקטנותה בדברי הזמה ההם ולא תחטא (ר' יעקב אנטולי, מלמד התלמידים, כשא, קכו:). ותיה בדבר הנערה פלא גדול ונורא כי שלש פעמים השיאוה לאנשים ויהי בת פלא מן הנשים כי כל השוכב עמה היו מוצאים אותו מת מושכב על מטתו (ר"י זבארה, ס' שעשועים, דודזון, 59). ואדרבא הצורך הביא אליו להיות בן ממש ודרך פלא כדי שיכירו בו וידעוהו כל עם להגדיל מעלת המעמד הנכבד והתורה שנתנה בו בפרסום (רשב"א, דברי ספן, 8). מעונן זה האוחז את העינים וענין זה הוא מין גדול מהתחבולה יתחבר אליה קלות היד וגבורות מהירותם עד שיראה לבני אדם שיעשה המהבל ענינים של פלא כלומר שהם חוץ מן הטבע כמו שיעשו תמיד המשתדלים בזה שיקחו חבל וישימו אותו בכנף בגדם לעיני האנשים ואחר יוציאוהו נחש (רא"ה, חנוך, מלוה כג). ופרה בת שנתה לא תתחבר כי אם בענין פלא וחדוש (שער השמים לאבי הרלב"ג ד ב, יע.). כי ההפרש בין הכשוף והפלאים שהכשוף דמיון והפלאים ענין קיים (אמו"ר לרלב"ד ו א, 94). ושהפלאים אפשריים בחק האל וזה שאעפ"י שאינו מבואר היות הפלאים שורש משרשי התורה מ"מ רב עניני התורה לא יתאמתו כי אם בהנחת הפלאים אפשריים (ר"א דלמידיגו, הקד' בחינת הדת). — ואמר הפיטן:

---

1) [במקרא מצוי שמוש המלה פֶּלֶא עם עָשָׂה בעוד שבתו"מ מרבים הספורים על נסים שנתרחשו לאדם. ולפי זה מבדילים היום בדבור בין עשה פלא ובין קרה נס, התרחש נס.]

2) [בארמ' נמצאת אף הצורה פִּלְאָה, פלאתא, בפרט במשמ' חידה ומשל, ואפשר שגם בעבר' פְּלָאוֹת הוא מ"ר מן פִּלְאָה.]

3) [פלא יועץ אל גבור וכו'—הוא משפט אחד, וכונתו: האל הגבור מפליא עצה; וכל המשפט כלו הוא שמו של הבן העתיד להולד לנביא, כמו יתר שמות בניו שאף הם משפטים שלמים המבשרים עתיד העם: שאר ישוב, עמנו אל, מהר שלל חש בז. וכך פרש ראשונה שד"ל.]

אאמיר מסתתר במעין חביון אערכה פלאותיו זו לזו בהגיון אזמרה שם ה' עליון (אחמיר, יוצר סס"ג). — ואמר המשורר: נכסה ואולם בפלאך נגלית ורם באין מקום ועולם מלאת (ר"י גיאת, יקרו להלל, סעה"ס 24). ואמר לי קומה והנח תרדמה והבט שמימה וברך צור קרם, ראה את צבאותם וספר פלאותם ודע יוצר אותם וירע מספרם (ר"ש הנגיד לר"ש בן יוסף, באשמרת ערב, גרודי 23). כתנות פסים לבש הגן וכסות רקמה מדי דשאו ומעיל תשבץ עטה כל עץ ולכל עין הראה פלאו (רמב"ע, כתנת פסים, דוקס 97), ושפתי עלגים צחות ינובון לקומם בניני גיל החרוסים הכי נראו פלאים הצפונים אשר היו בלב ימים כמוסים (הוא, הרים מה, סעה"ס 69). זכר ליציאת מצרים ולפלאיו העצמים חבל נחלה לו צוה להפיל חבליו בנעמים (ר"י הלוי, אראה היום, דיואן ג, 135). ושם הכרובים ולחת בתבים בעד הרגבים ובמקום סתרים מקום הפלאות ועין הנבואות ובכבוד צבאות פניהם מאירים (הוא, היוכלו סגרים, סעה"ס 96). עד כה וכה פלאים ראו עיני גם מחזות נביאים שמעו אזני (ראב"ע, שמים מספרים, איגר 99). פלאיך מה גברו אשר דורות יעברו וקמו אחרים ואמרו תמיד יגדל ה' (הוא, תמונתך, שם 201). מי כמוך אל בפלאו אשורנו (הוא, מי כמוך, שם 229). בעצם העולם אראה פלאים מקרים יתחדשו יוצאים ובאים ואדע באמת כי הם נבראים (הוא, ערוגת החכמה ופרדס המזמה, כהנא ב, 56). וצעדת בגבנוני הרריו עדי באת אלי תכלית פלאיו (ילקק בנו, שם 125). כי הפלאים מלבבי זרו כי הפלאים רעיוני כחשו בהם ואחרי הטבעים תרו (משולם בן שלמה, יהגו מזמותי, שירים מקובצים בס' דברי חכמים, עה). בזאת הפעם תראו פלאות[1] נשמעו נודעו אגיד באמרי פי ולא ייגעו שם פה ולשון לאנוש דוברת (שלמה אוליוירה, אג' אילת אהבים, ה:). — *וּפְלָאֵי פְלָאִים, פְלָאֵי פְלָאוֹת, פלאים גדולים ביותר: המבשר צבא רב הגופים היקרים הם עם פלאי פלאים נעשו במלאכתם הכי נכבדת (ר"י מוסקאטו, הקד' נפוצות יהודה). והנה יראה הרואה כי פלאי פלאות נעשו ומעשה אלהים המה (ר"מ אלשיך, איוב לז יח). — קֵץ הַפְּלָאוֹת, שיבוא בדרך פֶּלֶא, בכח עליון: ויאמר לאיש לבוש הבדים וכו' עד מתי קץ הַפְּלָאוֹת ואשמע

[1] [מנקד פְלָאוֹת.]

את האיש לבוש הבדים וכו' וישבע בחי העולם כי למועד מועדים וחצי וכו' (דני' יב ו–ז). — ואמר הפיטן: ואין מופת ואין אות ואין חזון ומראות ואם אשאל לראות מתי קץ הפלאות יענו נבואות הקשית לשאול (ר"י הלוי, יונה נשאתה, גאלה שבת לפני שבוע'). — דבר תְּמוּהַּ, שקשה להבינו: לכן הנני יוסף להפליא את העם הזה הפלא וָפֶלֶא[1] ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר (ישעי' כט יד). — ובסהמ"א: ואפילו קרא על פה נפלאתי עליה הפלא ופלא לפי שהקריאה בעצמה שבבית הכנסת לא תקנוה בעל פה אלא בספר תורה (אבודרהם, סדר שחרית של חול; מא.). אמנם אני מתפלא בענין זה הפלא ופלא (סו"ת ריב"ש קמ). — *ובלי הַפֶּלֶא, פֶּלֶא במשמ' דבר סתום ותמוה, ומ"ר פְּלָאִים, — אות, ואמר בן סירא: פלאות[2] ממך אל תדרוש וחזק ממך אל תחקור (ב"ס גני' ג כא). — ובסהמ"א: ומכאן מדקדק הר' שמעיה דאין מועיל קנין סודר אלא בפני הקונה וכו' ופלא גדול הוא בעיני שהרי מעשים בכל יום שקונין בסודר שלא בפני הקונה (תוס' קידוש' כו:, ד"ה ה"ג). וזה דומה למאמר אסף שנאמר ויזכור כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב וזה פלא כי מן הנראה בדבריהם שבני אדם לא יחיו אחר המות (ר"י אבטולי, מלמד התלמידים, בא, כב.). — ואמר הפיטן: פנה למזרח העזרה לגלות הסתום וקשטו פלאי סוד קלפי נקרא ומיי' כל משפטו (ראב"ע, אזכירה, איגר 233). — *ותמה פְּלָאוֹת, ענה פְלָאוֹת: פלאות התמהת והקשית לשאול למה לא יחיה האדם לעד ולא ירד שאול (רסע"ג, השו' על חוי הבלכי, דודזון, 44). דע כי יש לאדונינו פלאות לענות עבדם לעשות עמם לטובה אות (שם 66). — ואמר המשורר: ותבל נאלמת אך בלי פה פלאות תענה לנו ושחה (ר"י חריזי, הענק פט). — *וּפְלָאֵי פְלָאִים, דברים תמוהים וסתומים ביותר: כשנתן הקדוש ברוך הוא את התורה בסיני הראה בקולו לישראל פלאי פלאים (מד"ר שמות

[1] [כך, בלשון תמיהה משמש הצרוף הפלא ופלא בלשון המאחרת. אך בכתוב נראה שהוא המשך לפעל להפליא (דגמת: יאכל אכול): הנני יוסף להפליא וכו' הפלא ופלא, כאלו נאמר להפליא... הַפְלֵא וְהַפְלֵא; ואין כאן פֶּלֶא שם בפני עצמו אלא צורת מקור מקצרת, כמו כל בִּגְדֵי בֶגֶד, וכדו'.]

[2] [עי' גם א. פְּלָא, נִפְע' והִפְע'.]

ה). ובסהמ״א: וארמוז סודות עמוקים ופלאי פלאים שהיו נעלמים מעיני רוב היחידים (הקד׳ שער השמים לאבן לטיף, השער ב, 89).—˚וּפִלְאֵי פְּלָאוֹת: שבשלשים ושתים נתיבות האגדה נדרשת וכו׳ ודרשו בהם פלאי פלאות במקומות רבים ועניניהם מתחלפין (אברהם אבולעפיא, שבע נתיבות, Philosophie u. Kabala, ילינק, 11). וכי בימי דוד נעשו כל אותן פלאי פלאות שישעיה מתנבא (שלמה, טעמים של חומש, כ״י, מובא בREJ XLIX, 232). — ˚וּפִלְאֵי הַדִּינִים [1], דינים קשים וסתומים: ואומרים כי האשה היתה מראה הדם אל הכהן והוא היה מטמא ומטהר והדין נותן שאם יהיה תלוי במאמר כהן אחר רצונו לטמא ולטהר היה תלוי בכהן או אם היה מפלאי הדינין היה תלוי בכהן (ר״א הקראי, ג״ע, ענין טמאה וטהרה ד, קיא.).— ˚פֶּלֶא הוא, וְהַפֶּלֶא מִזֶּה, ומן הַפֶּלֶא, כמו נִפְלָא ותמוה הדבר, יש לתמה עליו: מן הפלא שימצא בזמן דבר טוב אמנם רעותיו רבות ומתמידות (ר״מ א״מ, מו״נ ג יב). ופירשו רבינו תם שצריך שיהא המנעל מבהמה טהורה וכו׳ ופלא הוא מניין לו זה (סמ״ג מ״ע כב). ותנן אי אפשר לעליון לבא עד שיבא התחתון ופלא הוא בעיני שהרי כמה סימנין יש בעליון וכו׳ (שם שם). והפלא מזה האיש שהוא משתדל לשלול מן העלה הראשונה מה שכל הנמצאות שוללות ממנו (נרבוני למו״נ ג כז). והפלא מהרב שאמר על אריסט״ו וכו׳ (שם טוב על מו״נ ב הקד׳ כו, קוף). — ˚דבר יוצא מן הרגיל, נדיר, בלתי מצוי, Ausnahme; exception: ודון על דרך זו בכל אשר תמצא וכולם פלאים ויוצאים מן העקרים וכל זה לפי צחות הלשון (הורית הקורא, דרנבורג, 60). שאלו וכיוצא בהן אונס שאינו מצוי הוא ולא עלה על לב המוכר דבר זה הפלא בעת שהתנה וכל אונס שאינו מצוי אינו בכלל התנאי הזה (רמב״ם, מכירה יט ה). ויש הורג ותהיה השגגה קרוב לאונס והוא שיארע במיתת זה מאורע פלא שאינו מצוי ברוב מאורעות בני אדם (שם, רוצח ו ג). שאין זה דבר הקרוב להיות ברוב העתים אלא כמו פלא הוא (שם שם יב). היה שם אביו או שם רבו כשם אחרים משנה את שמם יראה לי שאין נזהר בכך אלא בשם שהוא פלא שאין

[1]) [מלשון הכתוב: כי יִפָּלֵא ממך דבר למשפט וכו׳ בין דין לדין (דבר׳ יז ח).]

חכל דשין בו (שם, ממרים ו ג). — ˚בְּפֶלֶא, על צד הַפֶּלֶא: ויש ליחה רעה והיא אותה שאין דרכה זה (כלומר לשוב חלק מעצם הנזון) או משתנה בפלא אל הליחה המשובחת (קאנון א א, פרק במקום הליחה). והשמע יונע בהשמעת הקולות הקלים ובפלא בשמע הקולות הגדולים (שם א ג ב ב). וזה המין לא יבריא אלא בנערו׳ בפלא (נרבוני, אגרת חיים ג׳ יד, כ״י ביהמ״ד שכטר). ואם ברוב יקרה זה מאדומת וכו׳ ובפלא יחית מהתולעים הנולדים במוח (שם, בקליי הראש ב). אך על צד הפלא נמצא לפעמים לזכרים שדים גדולים ונפוחים בשדי הנקבות (שער השמים לאבי הרלב״ג ד א). ראוי שידע כל פותר אמתי ג׳ מושכלות אשר בהשגחתן יצדק בפתרונותיו ולא יחטא כי אם בפלא (ר״ש אלמולי, פתרון חלומות, כב.).—וגם וָפֶלֶא, במשמ׳ זו, ואמר המשורר: בני אל חי וכל מאזין לקולי אמת דרשו תהי לכם לסתרה ימותינו גבולם עד לשבעים ופלא יעלו לשני גבורת (ר״ז אלנ׳אמרי, ספר המוסר, מעונני מקברים, כו). — פְּלָאִים, תה״פ, ירד פְּלָאִים, ירד ירידה גדולה שמעוררת תמהון, שהכל תמהים עליה: טמאתה בשוליה לא זכרה אחריתה ותרד פְּלָאִים אין מנחם לה (איכ׳ א ט). — ולטובה, פְּלָאוֹת הוא הדבר, טוב ויפה עד מאד: פְּלָאוֹת עדותיך על כן נצרתם נפשי (תהל׳ קיט קכט). — ואמר המשורר: ושם יוצרה נקביה פלאים אשר בה יהיו מים כלואים (ר״י זרחי, בתי הנפש, שעשועים, דודזון, 164). ונפליתי במכאובים כאלו אני נפלא בעיני כל פלאות (ד״ה של יהודי מלכים וא״י, יעקב מן, ב, 20).

˚פִּלְאָה [1], ש״נ,—כמו פֶּלֶא, ואמר המשורר: ולולי אלהי׳ מפליא פלאה בעני עמו ראה אבדה ונכלאה שארית הנמצאה (תלמידי מנחם ודונש, 28).

˚פִּלְאוֹן, או פִּלְאוֹן, ש״ז,—כמו פֶּלֶא: ומי לנו כמוהו ממזרח שמש וממערב ארי שבחבורה גדול הישיבה ודעתנו בפלאון חכמותיו וחדרי תבונותיו וקושייו ופירוקיו ותרביציו וכחו בתורה יותר מדעת זולתו (זכרון לגאו׳ קדמו׳, דוד כהנא, הקדש שנה ג א, 3).

פִּלְאִי [2], ת״ז,—כמו נפלא ומֻפלא, wunderbar, unfassbar; miraculeux, mystérieux; miraculous, mysterious: ויאמר מנוח אל מלאך יי׳ מי שמך וכו׳

[1]) [כנראה היתה מלה זו אף בלשון המקרא, עי׳ ההערה לערך פֶּלֶא, מ״כ פְּלָאוֹת.]

[2]) [עי׳ ההערה לקמן.]

ויאמר לו מלאך יי' למה זה תשאל לשמי והוא פ ל א י[1]) (שפטי' יג יז-יח). — ובספה"א: ואולי נודה לו בזה על צד הפלא כמו שנודה בקול נברא שהוא ג"כ פ ל א י (ר' הלל מויירונה, תגמולי הנפש לב:, ליק ג). — ונקי' פלאיה: פ ל א י ה[2]) דעת ממני נשגבה לא אוכל לה (תהלי' קלט ו). — ואמר המשורר: והאדם אולם הנה הוא צרור ה פ ל א י ו ת עלי ים הברואים הוא יגור אניות, ילכוד אפסי ארץ יסדר חוג שמים ורוחב כסא מלכותו הוא אצבעות שנים (ספר אחד החכים, ליון תרי"א מסק, 19). — ובמשמ' נדיר, לא רגיל: ואסור לו לתלמיד לקרות לרבו בשמו ואפילו שלא בפניו והוא שיהיה השם פ ל א י שכל השומע ידע שהוא פלוני (רמב"ם, ת"ת ה ה).

*פלבל, פ"י, — כמו בלבל, א. פלפל[3]).

— התפ', *התפלבל, הפלבל, — עיני הבהמה מפלבלות, עיניה מתבלבלות ומתהפכות לכאן ולכאן[4]): כשראו אותה ידעו שעלה עליה עול שראו עיניה מ פ ל ב ל ו ת כשהן באין ליתן עליה עול מ פ ל ב ל ו ת עיניה ומבטת בעול (תנחו' זוטר חקת ג).

פלג[5]), ממנו *הפלג, *הפלגה, *התפלגות, מפלגה, א. פלג, א. פלג, ב. *פלג, *פלג, פלגה, פלגה, *פלגות, *פלגן, א. *פלוג, *פלוגתה, א. *פליגה.

א. פלג, קל לא נהוג במקורות הקדומים[1]).

— נפעי, נפלגה, — נפלגה הארץ וכדו', נתחלקה ארץ ארץ לבדה, sich teilen, auseinandergehen; se diviser, séparer, disperser; to be divided, dispersed: ולעבר ילד שני בנים שם האחד פלג כי בימיו נפלגה הארץ (ברא' י כה). — ואמר המשורר: כן יאסף נ פ ל ג י ך יחזק בריחי שעריך (ר"י הלוי, ירושלים למוניק, מעס"מ 117). רעים ברעה התמוגגו מגדל ועיר פסגו נשקפת עליהם ו נ פ ל ג ו והמו כמו יין (ראב"ע, אל מי, איגר 228). — *ונפלג שעיר יום הכפורים, נחלק ונתרסק, ואמר הפיטן: ע"ל[2]) וזרק שעיר[3]) נ פ ל ג אז וזהר וחורית נשלג (רסב"ג, קטע מעבודת יוה"כ, Elbog., Stud. 139). — *ונפלג הלב, סר הלב ופג[4]), ואמר המשורר: נ פ ל ג לבבי יום גדוד דודי עד כי קראתיהו אחי פלג לא אשאלה מאל מטר גשם לו כי דמעי יהיו פלג (רמב"ע, תרשיש, ז, 64). — *ונפלגו פלגים, ואמר הפיטן: וכל מי בראשית מנו נפעלות ופלגים נ פ ל ג י ם

1) כך הכת' והקרי פליא [ונראה שהכת' מתכון למבטא פלאי, שקדם למבטא פליא בצורת הקרי. ועי' ערך פליא.]

2) כך הכת' והקרי פליאה, עי' פליאה.

3) [עי' בהערה הבאה.]

4) [כבר הראה ח. ילון תרביץ ו, 223, כי יש לבטא מפלפלות כבנין התפ' ולא כפע', וכי פ ל ב ל זה קרוב אל פ ל פ ל במשמ' הפך: עיניה מתהפכות לכאן ולכאן. ובקשר עם עין משמש אף הפעל ב ל ב ל, וכן נאמר בבכורי' לח: מה תבלול דבר ה מ ב ל ב ל את העין. ילון גוזר מלשון פלל־פלפל גם את המלים המשמשות בפסיקתא רבתי, פרה: (עמ' נו.). עלה עליה עול עיניה שורות והיא מתחלפת פ ו ז ל ת ומסתכלת בעול וכו' ועוד עינים מן העול ש נ פ ל ו (עי' פול, הערה) וגם במקום פ ו ז ל ת שם הוא גורס פוללת. אולם לא נמצא פלל או בלל פוע' במשמ' התבלבל, התפלפל. ועי' דעות החוקרים המובאות בתרביץ שם.]

5) [הוראתו הראשונה של שרש זה, שאפשר לעמד עליה, אינה לשון חלוקה או חריצה, אלא לשון נטיה או הטיה לצדדים, מכאן פלג המים, בעקר כמו באשור', ת ע ל ת המים שהטו אותה לצדדים מן הנהר, וזה לשון הכתובים: פ ל ג י מ י ם לב מלך ביד יי' על כל אשר יחפץ יטנו (משלי' כא א), מי פלג לשטף תעלה (איוב לח כה), ואף בנחלים נטיו (במד' כד ו), ובלעז derivare במשמ' גזר ונטה מן rivus נחל, וצדק ר"י קמחי (ספר הגלוי, ערך פלג): והפלגים הם התעלות שהגנן מפלג להשקות הגן. ואין כי בימיו נ פ ל ג ה הארץ (ברא' י כה) לשון חלוקה אלא לשון בריחה לצדדים והתפזרות. כמו כן הפליג פלוני אדם, או הפליג דעתו פרושו: הטה אותו, את דעתו לצדדים, הסיחו מן הענין, ואין אף הבליג שבמקרא אלא הפליג דעתו, וכן נמצא במד"ר דבר' ט: דעתו מובלגת (ועי' טורטשינר, ס' איוב, 131). ואך מהוראה זו נולדה המשמ' של צד אחד, חלק אחד, מחצה. ואותו מעבר יש לראות בשרש א. ח ל ק, שפרושו באשו' ב ר ח, ש מ ט (לצדדים), ובעבר' עקר משמעותו לשון חלוקה, וכן למשל בצרפתי' partir שעקרו לשון חלוקה ופרושו הלך לו, וכן חלק לבם (הוש' י ב), ת"י: אתפלג לבהון מן אוריתא, והרבה כאלה. ועי' פלג, הערה.]

1) [ועי' בסוף הערך.]

2) [ער לא.]

3) [כך צ"ל. בנדפס: שעיה.]

4) [כנראה ע"פ לשון הכתוב חלק לבם (הוש' י ב), ת"י: אתפליג לבהון מן אוריתא.]

לכל תעלות (כי אקם מועד, סלוק ב סכום). — וְנִפְלַג פלוני, חלק על חברו בענין מן הענינים, היתה דעתו שונה, anderer Meinung sein ; dissentir, différer ; to disagree : ו נ פ ל ג ו בתרנגולת העומדת לגדל ביצים היא וביצתה בש״א תאכל וכו׳ (ר׳ סננאל, ביצה ג.).

— פִּעֵ׳, פִּלֵּג, פַּלֵּג, — פִּלֵּג תְּעָלָה, עשה בעין חָרִיץ בארמה וכדו׳ [1], to dig out ; creuser ; graben : מי פִּלֵּג לשטף תעלה ודרך לחזיז קלות (איוב לח כה). —ואמר הפיטן : יטריח ל פ ל ג מְפַלֵּג גשם למוגג פני נשי בצחות לשם (ר״א קליר, אף ברי, גשם).—פִּלֵּג לְשׁוֹנוֹת וכדו׳, חִלֵּק אותן זו מזו, to divide ; diviser ; teilen : בלע אדני פַּלַּג לשונם כי ראיתי חמס וריב בעיר (תהל׳ נה י).—ואמר הפיטן : בד בבד פרע שאונם ונפץ מול נפץ דנם ובטלה עצתם כ פ ל ג לשונם (מסה בר׳ קלונימוס, מה מועיל, קרוב׳ ם פסח). יה ילבין בשלג חטא מאדם כשני, ופה קטיגור כמתעלג יכביד ולא ילשיני, ולשונו גם י פ ל ג במצול יקלע מלשני (בנימן, במקדש אל, סליח׳ למנחת יוה״כ, מחז׳ איטלי׳ ב, קמז:) —ואמר המשורר : פתאם פ ל ג לשונם כי ראה רע ענינם (ר״י הלוי, מי כמוך ואין כמוך, דיואן ג, 279). — *וּפִלֵּג דור באותה משמ׳, ואמר הפיטן : והשלים חלד ממבול באות קשת עגונה ו י פ ל ג דור פלג וכרת בם זלולים (כסע״ג, אלהים יה מקדם, סדר עבודה, Stud. ,Elbog., 123). — *וּפִלֵּג אברים, חלק אותם לחלקיהם[2] : על כן אברים ש פ ל ג ת בנו ורוח ונשמה שנפחת באפנו ולשון אשר שמת בפינו הן הם יודו ויברכו וכו׳ (נשמת, סדר׳ לשבת)[3].

— הִפְעִ׳, *הִפְלִיג, — א) הִפְלִיג דבר, הסב אותו הצדה[4],

[1]) [ולפי הנאמר בהערה לשרש פ ל ג : הִטָּה, dériver ; ableiten.]

[2]) [אחרים פרשו חלקת אותם במקומם הראוי להם (פין, האוצר).]

[3]) [בכשוי : מפני מה כשלת בעונך ואבדת את דרכיך ו פ י ל ג ת את עצמך ועוררת לגיהנם (א״ב דר״ע, בית המ״ד ילינק ג, 38) צ״ל ו פ י נ ל ת תחת ופילגת.]

[4]) [המפרשים והמלונים מבארים הִפְלִיג כלשון הרחקה למרחקים, ולפי זה קיבל הפעל משמ׳ זו בסהמ״א, אך אין הוראה כזאת יוצאת לא ממשמ׳ השרש ביותר שמושיו, ואף לא מן המקומות בתו״מ, המתבארים ביותר פשטות מהוראתו העקרית של הפעל : הִטָּה לצדדים.]

הפריד אותו : עשה לחי למבוי והגביהו מן הקרקע שלשה או ש ה פ ל י ג ו מן הכתל שלשה לא עשה ולא כלום (בבא, עירוב׳ יד :). — ובהשאלה הִפְלִיג את הדבר, או הפליג לדבר, שמהו הצדה, זלזל בו : אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מ פ ל י ג לכל דבר שאין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום (בן עזאי, אב׳ ד ג). בשעה שבא הקב״ה לבראת את אדם הראשון ראה צדיקים ורשעים יוצאין ממנו אמר אם אני בורא אותו רשעים יוצאי׳ ממנו ואם לא אברא אותו היאך צדיקים יוצאים ממנו, מה עשה הקב״ה, ה פ ל י ג דרכן של רשעים מכנגד פניו ושיתף בו מדת רחמים ובראו (מד״ר ברא׳ ח). למלך שהיתה לו מטרונת אחת והיתה חביבה עליו ביותר ועל ידי שמטרונת היתה יודעת שהמלך מחבבה יותר מדאי היתה פושעת על כבודו של מלך ומ פ ל ג ת את גזרותיו (פסיק׳ כב׳, והאמר ליון, קמד.). — ועי׳ לקמן, הִפְלִיג על פלוני.—הִפְלִיג את פלוני (בדברים), הטהו הצדה, הסיחו מן הענין, to divert ; détourner, distraire ; ablenken : שאלו את ר׳ אליעזר ממזר מה הוא לחלוץ אמ׳ להם מה הוא לירש, ומה הוא לירש אמ׳ להם ומה הוא לחלוץ וכו׳ מהו להציל את הרועה מפי הזאב אמ׳ להם דומה שלא שאלתם אלא על הכבשה, ואת הכבשה מה הוא להציל אי להם דומה שלא שאלתם אלא על הרועה, ופלוני מה הוא לעולם הבא אמ׳ להם דומה שלא שאלתם אלא על פלוני ולא שהיה ר׳ אליעזר מ פ ל י ג ן אלא שלא אמר דבר שלא שמע מימיו (תוספת׳ יבמ׳ ג ג–ד). שאלו לאן אתה הולך מ פ ל י ג ו[1]) כדרך שא׳ לו יעקב לעשו עד אשר אבוא אל אדוני שעירה ובא לו לסוכות (שם ע״ז ג ד). מעשה בהלל הזקן שהביא עולתו לעזרה וסמך עליה וחברו עליו תלמידי שמי התחיל מכשכש בזנבה אמר לון ראו נקיבה היא ושלמים הבאתיה ו ה פ ל י ג ן בדברים והלכו להן (ירוש׳ ביצ׳ ב ד). שאלו את ר״א חלה השלית אמר להן כך תהו בשלום ואם חלה המשתלת אמר להן יכול הוא לטעון אתכם ולי דחייו ולא מת אמר להן כן יהיו אויבי השמים, לא שהיה ר״א מ פ ל י ג ן אלא שלא היה אומר להן

[1]) [אין במלה מ פ ל י ג ו גם כאן אלא הטית מן הענין, ובמקרה זה הפליג יעקב את עשו עי״ז שהרחיב לו את הדרך.]

דברים שלא שמעון מימיו (שם יומא ו ג). תמן תנינן שאל ר' ישמעאל את ר' יהושע וכו' מפני מה אסרו את גבינת הגוים וכו' והשיאן לדבר אחר וכו' ר' הונא בעי ור' חמא בר עוקבא מקשי אם להפליגו היה מבקש (ר' יהושע לר' ישמעאל) היה לו להפליגו מחמשה הכרעות שבתורה [1] (מד"ר שה"ש א, כי טובים דודיך). — וְהִפְלִיגוֹ למקום אחר באותה משמ' : נשתנו פניו של צדקיהו וזעף לנגד ירמיהו ירא ירמיהו שמא יהרגנו והפליגו למקום אחר ואמר לו וכו' (פסיק' כב', ויהי בעת ספרמה, קל.). — וְהִפְלִיגוֹ (בדברים) במקום תשלום או מלוי חובה אחרת, mit (leeren) Worten abspeisen ; payer de (belles) paroles ; to put off with fair words : כל תנאי שאי אפשר לה להתקיים והיתנה עמה לא נתכוון זה אלא להפליגה (ר' יהודה בן תימא, תוספת' גיט' ז ח) [2]. — ובסהמ"א : ופי' בירושלמי שלא עיברוה באותו היום אלא הפליגו אותו היום בדברי תורה ועיברוה ביום אחר (ר' חננאל, סנה' יא.). ראובן נתן פרקמטיא למכור ושמעון זה סרסור חוזר בה בשוק והלך לראובן ואמר לו כך וכך הגיעה ואמר לו מכור אותה ואחר כך מכר אותה שמעון בפחות ממה שהית אמר לו ראובן ואמר לו לאלתר אביא לך את השאר וכשהיה תובעו את השאר היה מפליגו בדברים (סו"ת הרי"ף עו). אפי' אם הודיעו לשמעון בשעה שכתבו על שמו שיחזור ויעשה לו שטר מכר עליו אפילו הכי אין כופין אותו שהרי לא עשה מעשה שיתקיים התנאי ביניהם ואף על פי שהודה לו לעשותו אינו אלא כמפליגו בדברים ותוזר בו (טוש"מ ס). — וְהִפְלִיג את דעתו, הִפְלִיג עצמו, הסיח את דעת עצמו מענין או הטה אותה לענין אחר : ואשה שהיתה יושבת וממתנת לאיש כל זמן שהיתה בדעתו להינשא לה היתה יושבת וממתנת לו כיון שהפליג דעתו ממנה היא היתה הולכ' ונישא' לאח' (ירוש' ברכ' ט ח). מה פליגין כשהפליגו דעתן לעניינות אחרים אבל אם היו עסוקין באותו ענין גם הוא (ר' זעיר' חייה בר בון אבא בר ממליפא בשם ר' הושעיה, שם מע"ש ד ז). אסתירה פני מהם לבן מלך שיצא לשוק ומכה ואינו לוקה מבוה ואינו מתבזה, והיה עולה אצל אביו במרוצי' אמר לו אביו מה את סבור שבכבודך את מתכבד, אין את מתכבד אלא בכבודי, מה עשה אביו הפליג דעתו ממנו ולא היתה בריה משגחת עליו. כך בשעה שיצאו ישראל ממצרים נפלה אימתן על כל האומות וכו' כיון שבאו לידי עברות ומעשי' רעים אמר להם הקב"ה מה אתם סבורי' שבכבודכם את' מתכבדי', אין אתם מתכבדי' אלא בשביל כבודי, מה עשה הקב"ה הפליג דעתו מהם קימעא ובאו עמלקים ונזדווגו להם לישראל (מד"ר רות א). והי' גלה את אזן שמואל וכו' לשעבר לא אלא עד שלא הגיע הקץ הקב"ה מפליג עצמו משהגיע הקץ הקב"ה מפרסם עצמו (רב הנן בר אבא, מדרש שמואל יד). — וְהִפְלִיג את ההלכה לדבר אחר, הטה אותה לשאינו ענינה [1] : אם באת הלכה תחת ידיך ואין אתה יודע מה טיבה אל תפליגינה לדבר אחר (ר' זעירא בשם ר' יוחנן ירוש' פאה ב ו; שם חגי' א ח). — וְהִפְלִיג דרכו, הטה את דרכו הצדה, נטה הצדה : אמר (אברהם) אם אני רואה אותן שהפליגו את דרכם להתקרב דרך כאן אני יודע שהן באין אצלי כיון שראה אותם שהפליגו מיד וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה (תד"ר ברא' מח). — וְהִפְלִיג מלאכתו [2] הסיח מלאכתו הצדה, beiseitelegen ; mettre à part ; to put aside : מה הפועל הזה יושב ומשמר לכשיפליג מלאכתו קימעה וילקישנה בסוף (רבי אלכסנדרי, מד"ר ויקר' ל). — וְהִפְלִיג עצמו, העמיד עצמו מן הצד, הוציא עצמו מן הכלל, sich ausschliessen, absondern ; se séparer, se tenir à l'écart ; to separate oneself : כיון שהפליגו עצמן בסיני ולא קבלו את התורה נטלה מהם אותה הממשלה (רבי אחא, שם ברא' כג). ד"א במדבר, מי מקים את התורה מי שמשים עצמו כמדבר ומפליג עצמו מן הכל (שם במד' יט). שמת

---

1) [בירושי' (ע"ז ב ח) : ר' חונייה א"ר חמא בר' עוקבא מקשי אם להפליגו בדברים היה מבקש היה לו להשיא בחמש השיאות שבתורה.]

2) [ובגיט' פד. הגרסה : כל תנאי שאי אפשר לו לקיימו בסופו והתנה עליו מתחילתו אינו אלא כמפליגה בדברים.]

1) [ולא כפרוש הגר"א : אל תפליגנה אל תרחיקנה, כלומר לא תדחה אותה מפני זה שאין אתה יודע טעמה.]

2) [אמנם במקורות מתחלף הפליג מלאכתו בפ"י, עם הפליג ממלאכתו בפ"ע, כמו הבליג ממלאכתו, ועי' להלן.]

בחור בילדותך מי גרם לך להבחר בזקנות תורה שלמדת בילדותך ואם נבחרת בזקנותך אל תפליג עצמך בדברי תורה אלא והלך בדרכי לבך (ר' פנחס, שם קהל', סמך בסוף). — וְהִפְלִיג כלי שלא יצא מתֻקן במלאכתו, בהשאלה[1]: בתחלה בראה לו וראה אותה מלאה רירין ודם והפליגה ממנו חזר ובראה לו פעם ב' (ר' יוסי, מד"ר בראש' יז). — וְהִפְלִיג את הספינה, עשה שתפליג הספינה[2]: אין מפליגין את הספינה לים הגדול אלא ג' ימים קודם לשבת בד"א בדרך רחוקה אבל בדרך קרובה מפליגים אותה (ספרי דבר' כג). — ובסהמ"א: כדרך האניות הגדולות שמפליגין אותן לתוך פלגוס הים (רש"י, יחזק' כז כו). כשהספינה מכבדת צריך להפליגה אל אמצעית הנהר (הוא, ב"מ ע"ט:). כי לא לבד אצל הנביאים הוא הענין הזה אמנם גם בכל נבון וחכם וכל רב וגאון המתעורר והמתנועע להפליג ספינתו בים הגדול הוא ים התורה (מכתב גייגר אל בלומנפלד, אוצר נחמד ב, לב). — וְהִפְלִיג את הדבר, כמו הפליג בדבר[2], הגזים בו: ובאמרו מעוף השמים הוא דרך גוזמא להפליג הדבר (רד"ק, ירמ' ט ט). גם להפליג המהירות אמר שיתחיל ממול ערפו (של סכין) כי הוא תמוכן אל ידו (ר' אהרן הלוי, ס' החנוך ויקר', מצוה קכד). אלה הדברים יפליגו הענין אם טוב ואם רע (ר' יהודה מסיר ליאון, נופת צופ' ב ד). וכל ספרי הנבואה מלאים מזה היפוי (האריכות) אשר יבואו בהם דברים רבים מתחלפים על צד ההרחבה להפליג הצחות והגדל המאמר (שם ד מא). וראוי שישמר (המליץ) מהשמות הקרים[3] והם אשר מהם תקשה הבנת הענין וכו' ומהם עשיית השמות הנכריים המפליגים הזרות הנמצאים בלשון האומה (שם שם סג). — ב) הִפְלִיג, פ"ע, הִפְלִיג פלוני, נטה הצדה, סר[4], (vom Weg) abgehen, zur Seite gehen; se détacher de la route, s'ecarter; to branch off, to

[1]) [כך, בהשאלה מן היוצר היוצר כלים ואשר לא הצליח בו הוא שם הצדה, יש להבין את הספור על יצירת האשה.]

[2]) [עפ"י השמוש כפ"ע, להלן.]

[3]) [צ"ל: הזרים, או: היקרים.]

[4]) [מלשון הדגמת ברור כי השמוש הזה כפ"ע הפליג נולד בקצור מן הפליג דרכו, ומעין זה הדבר בדרכי שמוש אחרים.]

step aside: אמר אם אראם שהפליגו את דרכם אני יודע שבאין אצלי, כיון שראם שהפליגו מיד וירץ לקראתם (ר' יודן, מד"ר בראש' מח). מה המקוה הזה אדם מבקש לטבול ונמצא אביו או רבו שם ומתבייש והולך לו, אבל הים מפליג קימעה ויורד וטובל (פסיק' ר"כ, סוכה, בובר, קנז.). — וְהִפְלִיג ממלאכתו או מלמודו, נטה הצדה לנוח: מה הפועל הזה יושב ומשמר כל היום אימתי לכשיפליג ממלאכתו[1]) קימעה וילקישנה בסוף (ר' אלכסנדרי, שם קפ:, ולקמ"ס לכס). מהו בעלי אסופות אימתי הם נטועים באדם הזה אימתי בזמן שבעליהן נאספין מהן כל זמן שרבו קיים הוא היה מפליג כל זמן שאני נצרך הרי רבי לפני ואני שואלו מת רבו הרי יגע ביום ובלילה לקיים תלמודו (פסיק' רב', ביום השמיני, ח:). — וכמשמ' הלך לו, to go away; s'en aller; weggehen: הלכה בסעודה יוצא להסך את רגליו נוטל ידו אחת, לדבר עם חבירו והפליג נוטל שתי ידיו (תוספת' ברכ' ד יא). בעל הבית שהיה מיסב ואוכל, קראו חבירו לדבר עמו אין צריך לברך למפרע וכשהוא חוזר אין צריך לברך כתחילה, הפליג צריך לברך למפרע וכשהוא חוזר צריך לברך כתחילה. פועלין שהיו עודרין בתאנים וגודרין בתמרים ומוסקין בזיתים, אף על פי שמפסיקין ואוכלין מפסיקין ואוכלין אין צריך לברך למפרע וכשהן חוזרין אין צריכין לברך בתחילה, הפליגו צריך לברך למפרע וכשהן חוזרין צריך לברך כתחילה (שם כ—כא). כהן גדול שיצא מן העזרה לדבר עם חבירו והפליג[2]) טעון טבילה (שם יומא א טז). היו חמריו ופועליו טעונין טהרות ועוברין לפניו אף שהפליגו יתר ממיל הרי אלו טהורין (שם טהר' ו טז). כל מי שאינו תוכף לגאולה תפילה למה הוא דומה לאוהבו של מלך שבא והרחיק על פתחו של מלך יצא לידע מה הוא מבקש ומצאו שהפליג עוד הוא הפליג (ר' אמי, ירוש' ברכ' א א). — ויצא

[1]) [במד"ר (ויקר' ל): מלאכתו, ועי' לעיל.]

[2]) [פרושו: והלך לו לזמן מה. ובירוש' (יומא ג ג) הובאה הברייתא בנוסחאות: אם להפליג טעון טבילה אם לשעה טעון קידוש (וזאת באותה משמ'), או: אם הפליגו (וזאת טעות). ובבבלי זבחי (כ:) ניתן אותו מובן במלה אחרת: אם לשהות טעון טבילה אם לפי שעה וכו'.]

לדרך וכדו׳: גוי שהית מעביר עם ישראל כדי יין ממקום למקום וכו׳ אם הודיעו שהוא מפליג כדי שישתום ויסתום ויגוב (ע״ז ה ג). הן עם כלביא יקום אין אומה בעולם כיוצא בהם הרי הם ישנים מן התורה ומן המצות ועומדין משנתן כאריות וחוטפין קריאת שמע וממליכין להקב״ה ונעשין כאריו׳ ומפליגין לדרך ארץ למשא ולמתן (מד״ל במד׳ כ). — וְהִפְלִיגָה הספינה בים, יצאה לדרכה [1]: מעשה שבאו מפרנדיסין והפליגה ספינתם בים רבן גמליאל ורבי אב״ע הלבו את כולה רבי יהושע ורבי עקיבא לא זזו מארבע אמות שרצו להחמיר על עצמן (ערוב׳ ד א). המנית יינו בספינה ונכנס לכרך אף על פי ששהה לזמן מרובת מותר ואם הודיעו או שהפליגה ספינתו הרי זה אסור (תוספת׳ ע״ז ז יג). לימים הפליגה ספינתו (של אותו התלמיד שלגלג על ר׳ יוחנן) בים (סנהד׳ ק.). — וְהִפְלִיג פלוני בספינה, הפליג בים: אין מפליגין בים הגדול פחות משלשת ימים קודם לשבת (תוספת׳ שבת יג י). — וְהִפְלִיג על פלוני, עבר עליו בזלזול, לא שם עליו לב, unbeachtet lassen; ne pas faire attention; not mind: מה מקיים שמואל טעמא דרב ועדיהם המה שהן עתידין לבייש עובדיהן ליום הדין, ר׳ יוחנן בשם ר׳ הושעיה מוסיפין לה אבר, תלה עינוי ואיסתכל ביה, א״ל למה את מסתכל בי צרך לך צחק לך הפליג עליך [2] (ירוש׳ עירוב׳ ה א). צריך לך שחק לך לא צריך לך הפליג עלך (שם סנה׳ יא ו). אין נותנין מלכות למי שמפליג על דברים של אל ומי שעושה דברים של אל הוא נתון מלך (ר׳ יוחנן, מד״כ ויקר׳ יב). — וְהִפְלִיג, נטה הצדה, החטיא את המטרה בענין מן הענינים, fehlgehen; manquer le but;

[1]) [היו שפרשו שמוש זה של הפליג מן πέλαγος ים ביונית, ואין הדבר כן.]

[2]) [הפרוש כבסנה׳: כשצרך לך, הסביר לך פנים, כשלא צרך לך עבר עליך בזלזול, ומפרשי הירושלמי לא עמדו על הוראת הפעל הפליג עליך, שהיא קרובה אל: ואל תהי מפליג לכל דבר. על פתגם עממי וקדום זה מיוסדים אף דברי בן סירא יג ז וכו׳: צרך לו עמך והשיע לך ושותק לך והבטיחך וכו׳, המרחיב שם בענין החצי הראשון של הפתגם בלבד בבמה טורים, ולא שהירוש׳ לקח את הפתגם מדברי ב״ס ושיש לתקן בב״ס ע״פ הירושלמי (כדעת ליברמן בהירושלמי כפשוטו).]

to go astray: מנחה שכללות חמשה כהנות כשרה ואינו חושש שמא חסרה, פינה מכלי לכלי כשרה רבן שמעון בן גמליאל אומר אם הפליג [1]) הרי זו פסולת (תוספת׳ אהיל׳ ד ד). ר׳ יוסי אומר אין הרום אלא הכוחל שתי עיניו כאחת אמרו לו הפלגת [2]) אע״פ שאינו כוחל שתי עיניו באחת (בכורו׳ מג:). — וְהִפְלִיג בדבר, בדבורים או בחקירה וכדו׳, הפליג לעשות, הרחיק, הגדיל לעשות [3]), weitgehen; aller loin; to go far: והרי כל שבחו של יוסף שהוא מפליג על כבוד אביו (בראשי רבתי, אלבק, 225). וכבר הפליגו לגנות הכעס והרגזנות והחזק שבדבריהם אמרם כל מי שכועס כאילו עובד עבו״ם (פרוש הרמב״ם לאבות ב י). ויבאו במשל ההוא דברים רבים אשר אין כל מלה מהם מוספת ענין בענין ההוא הנמשל אבל הם ליפות המשל וסדור הדברים בו או להפליג בהסתיר הענין הנמשל (ר״מ א״מ, פתיח׳ הרמב״ם למו״נ). ואין זה אלא כדבר מי שאמר כי איש מן האנשים מרה והפליג בעול ולפיכך שינוברייתו לטוב והושם כוכב בשמים (הוא, מו״נ א ג). וכשתכרית עיניך ותפליג בעיון וכו׳ לא יחלש ראותך על זה אשר לא תוכל עליו לבד אבל יחלש גם כן על מה שבכחך שתשיגהו (שם שם לג). וכשהפליגו בתשובה ועצם דלותם וגבר האויב עליהם רחמם ופסק רצונו מהתמיד עמלם ודלותם (שם מח). ואמנם השוגג יש בו חטא כי אלו הפליג להתישב ולהזהר לא באה שגגה לידו (שם ג מא). החכם הגדול ר׳ יהודה הלוי וכו׳ הפליג והעמיק מאד לבאר בתבונתו הגדולה גודל מעלת התורת האלהית על כל שאר התורות והחכמות (ר׳ יחיאל מפיסא, מנחת קנאות, 107). והחכם הגדול ר׳ אברהם בן עזרא ז״ל האמת כי הפליג מאד בעומק שכלו על עניני המציאות ובפרט בחכמה הלמודית כאשר יובן מתוך ספריו (שם 108). ומפני היות הצור התחלת ההרכבות דומם וצומח חי ומדבר, כשרצה להפליג בענין ההתחלה לענין

[1]) [ולא כפרוש זר והב ומנחת בכורים: ואם הפליג לכלי זה רחוק מזה חיישינן לחסרון עשרון.]

[2]) [כנראה הפרוש: החטאת, והוא היוצא ממשמ׳ הפעל לכל צדדיו. ופרש רש״י: יותר מדי אמרת; רגמ״ה: כלומר חלקתה על דברי חכמים.]

[3]) [ע״פ פרושי המפרשים בתו״ם. עי׳ בהערה הקודמת).]

מדמה הענין שהוא התחלה כצור, הביטו אל צור חצבתם (ר״א סקרלי, ען סמיים סג). וכבר הפליגו לנגנות כל חכמה זולתה (מעסה אפד, סקדי, 5). והנך רואה בעיניך כמה הפליגו הנביאים ע״ה במאמרות טהורות מזקקות וקראו אל בני ישראל בחזקה לאמר שובו בנים שובבים (ר״י אקיר ליאון, נופ׳ נופ׳ א א). המשל מירמיהו בהתנבאותו על בבל באמרו על הארץ מרתים וכו׳ רצה להוכיח שסבת המפלה העצומה הבאה עליהם היתה על אשר הפליגו להרע לישראל (סם ד יט). ענין לצים ישולח לעולם על הדבור וכו׳ אלא שבסתם יאמר על המפליגים לדבר ר״ל יושבי קרנות המתלוצצים ותמיד לא יחשו מלספר מומי בני אדם כחנפי לעגי מעוג (סם ד לג). וזהו המכוון בהלך עמד וישב לא ענינם באשר הם כי הוא מן הלשונות המפליגים (סם סס). וזאת הטענה נשתמשו בה שלשת רעי איוב שהם מפליגי באבדן הרשעי׳ והכרתת׳ (אוהב מספט ומספט לדק לאיוב יו, כג.). זהו תורף דברי ריבם ועם היות שכל אחד היה מפליג להאשים את חברו ומרבה בטענות וכו׳ (סו״ת ריב״ם סקו). לאחר ימים חלה ר׳ טרפון נכנסו חכמים לבקרו אמרה להם אמו התפללו שיחיה בני מחוליו זה שהפליג[1]) בכבודי, אמרו לה ומה היא ההפלגה בכבוד שעשה לך (ר״י אל-נקאוה, מנורת המאור, עכלאו ד, 21). — *וְהִפְלִיג בדבריו על אדם או ענין, הרחיק לכת יותר מדי, הגזים בו[2]), zu weit gehen, übertreiben ; dire trop, exagérer; to go too far, exaggerate: והזהירו על השבועה בשם אפילו על האמת וכו׳ ומהפליג בשבח אדם ואם הוא ראוי לכך (ר״י א״מ, מו״ס, יסוד המעסה פ). והזהר מהרבות ממנו (מיין) ומהפליג בו ומחברת בני אדם אליו כי הוא המדוה הגדול לתורה ולעולם (סס, הפריסות פ). שהחקירה בהם (במצות) תתן מעלה גדולה ושכר בלתי נערך לתוקר ומתחכם לדעת משפטיהם בתכלית התקירה והחפוש

[1]) [ע״פ ירוש׳ (פאה א א), ושם נאמר: נוהג בי בבוד יותר מדאי.]

[2]) [המפרשים מבארים כך גם: לא כשמאי שלא נתן סייג לדבריו ולא כהלל שהפליג על מדותיו (ירוש׳ נדה א א).— בבבלי (סס ד.) במקום הפליג: הפריז. אבל אין כאן ענין להגזמה, אלא הכונה: אין ללכת כאן אחרי הלל, שנטה ממדותיו והחמיר. ועי׳ פרז, הערה.]

כי זה אות מיוחד על הפלגת אהבת המצות כשיפליגו הדקדוק והחקירה על מצותיו (מעסה אפד, הקד׳ 4). וכבר הפליגו עוד קצתם עד שאמרו שגם העסק במקרא הוא אבוד זמן (סס 6). ככר ביאר לך כי כשיפליגו במרי יעזבם השם יתברך אל מקרי הזמן ולא יפקדם על מעשיהם (רלב״ג, מלחמ׳ ה׳ ד ג). באלו תאמר שהמליץ יספיק למי שמכחיש דבר מה התבאר ענינו בחכמת הטבע שהענין הוא כמו שהתבאר שם וזה בהפליגו עם האיש ההוא בנעימות הספור וטוב ההלצה (ר׳ יהודה מסיר ליאון, נופ׳ צופי א א). — *וְהִפְלִיג על פלוני, חלק על פלוני: הכל מודין בשפיכת די הכן ובהזייה די הכן ומה מפליגין[1]) בזריקה ר׳ מנא אמר זריקה כעין שפיכה ר׳ חנניה אמר זריקה כעין הזייה (ירוש׳ פסח׳ ה ו). הכל מודין בעליו שהוא סמוך מה מפליגין[1]) בעל, אבא שאול אומר על המערכ׳ סמוך למערכה ורבנן אמרין על המערכה על גגה של מערכה (סס ז א). — ובסהמ״א: כמו שהפלפל קטן מכל מיני תבלין וחריף מכלם כך זה האמורא (שמואל) חריף מכל התנאין שהפליגו עליו (ערוך ערך פלפל). — *וְהִפְלִיג ממנו, נחלק ממנו, סר ממנו: עיטרא שטר חלוקה כשחלקו מתחילה, רק הכמות לא סרו מתרגמינן במתא לא עטרו לא הפליגו מהם (רס״י, ב״מ לט:). — הפע׳, *הֻפְלַג, בינ׳ מֻפְלָג, מופלג, מנתק, abstehend ; détaché; detached: חוליות הבור והסלע שהן גבוהים עשרה טפחים למרפסת, פחות מכאן לחצר, במה דברים אמורים בסמוכה אבל במופלגת אפילו היא גבוהה עשרה טפחים לחצר (עלוב׳ ח ג). רבי בון ורבי בון בעין קומי ר׳ זעירא כמה יהא דיומד ולה יהא צריך פשוט א״ל פחות משלשה כסתום יותר משלשה הופלג[2]) (ירוס׳ סס ב א). במופלגין מכותל זה בשנים ומכותל זה בארבעה (בבלי סס ט:). בור שבין שתי חצירות מופלגת מכתל זה ארבעה ומכותל זה ארבעה זה מוציא זיז כל שהוא וממלא וזה מוציא זיז כל שהוא וממלא (ר׳ יהודה בסס סמואל,

[1]) [אך ליברמן (הירושלמי כפשוטו): המלה „ומה“ חסרה בכי״ל והושלמה בגליון והשלמה מוטעית היא, כי בירושלמי רגיל מאד: מפליגין—מה פליגין. ועיין לקמן פ״ז ה״א, ע״ב.]

[2]) [אולי צ״ל הוז פלג בשתי מלים, כי אין בנין זה נוהג בתו״מ אלא בבינ׳, מופלג.]

סס סה.). נויי סוכה המופלגין ממנה ארבעה רב נחמן אמר כשרה רב חסדא ורבה בר רב הונא אמרי פסולה וכו' אגנינהו רב נחמן בסוכה שנוייה מופלגין ממנה ארבעה טפחים (סוכה י:). — ובסתמ"א: וסיכך בסכך על פי הפחת ונמצא סכך הכשר מופלג מן הדפנות לכל צד (רמ"י, סוכ' ד.). אחרי דרך, מופלג מן המערב דאחרי לשון הפלגה וכו' מופלג משקיעתה והינו לצד מזרח סמוך לירדן מיד (סוח, סוט' לג:). אבל אם היה (הבור) מופלג אין ממלאין ממנו אלא אם כן היתה חולייתו גבוהה עשרה שנמצא הדלי כשיצא מן החוליה יצא למקום אחר (רמב"ס, סבת טו ט). במה דברים אמורים בשאינה מופלגת מן הכותל שלשה טפחים אבל אם היתה מופלגת מן הכותל שלשה טפחים אין ממלאין ממנה וכו' (סס סס יד). — *ומֻפלג בזמן: אחר נידתה היא מטמאה ואינה מטמאה בתחילה, אין לי אלא סמוך לנדתה, מופלג מנידתה מנין, תלמוד לומר או כי תזוב על נידתה. אין לי אלא מופלג מנידתה יום אחד, מנין שנים שלשה ארבעה וכו' (ספרא ויק, מלורע, פרק ח). ר' יודן אמר בכל מקום שנאמר אחרי סמוך, אחר מופלג. ור' הונא אמר בכל מקום שנאמר אחר סמוך, אחרי מופלג (מד"ר ברלש' מד). — ובסהמ"א: ולא היתה לו (לאברהם) הבטחה רק באחרי כן יצאו ברכוש גדול והוא מיד או מופלג כמה (רמב"ן, סמות יב מב). — ״ומֻפלג, רחוק במקום: אמנם לקחנו המספר החמישי למה שאיננו לא קרוב ולא מופלג (ר"י מקיר ליחון, כוס' לופי ח יג, 44). — ״ומֻפלג במשמ' יוצא מן הכלל, רב ביותר, גדול ביותר בדבר, בגיל ובדרגה[1]): פי' מופלג גדול בחכמה מופלג משאר חכמים (ר"ח, ערוב סג.). והוא דמפליג בזקנה שזקן מאד אז חולקין לו כבוד בבית המשתה יותר מן החכם וכו' אבל אם אינו מופלג בזקנה, החכם שהוא מופלג קודם לכבדו. שמעינן מהכא דחכם מופלג וזקן מופלג שאינו חכם כל כך כבחור, בישיבה הלך אחר חכמה להושיב החכם בראש ולדבר תחלה, במסיבה הלך אחר זקנה וכו' והיכא דלא מופלג לא האי בחכמה ולא האי בזקנה, נראה בעיני דבכל מקום הלך אחר זקנה, מדאמר רב אשי והוא דמופלג בחכמה והוא דמופלג בזקנה, דהיכא דהוו תרוייהו מופלגין הולכין בישיבה אחר החכם ובמסיבה אחר הזקן, מכלל דהיכא דלא הוו תרווייהו מופלגין לא האי ולא האי, הולכין בכל מקום אחר אחד מהן וכו' (רסב"ס, ב"ב קכ.). והנה הדרשנים המופלגים להמשיך לב שומעיהם היו מביאים בדרשותיהם משלים ואגדות וכו' ומאירים עיני התלמידים (רלב"ע, מעדני מלך י.). לא ימלאנו לבו לדבר אלא מופלג או מחליק (ר"י ח"ת, מבחר הפנינים לרשב"ג, 43). אין מעמידין בסנהדרין בין בגדולה בין בקטנה אלא אנשים חכמים ונבונים מופלגין בחכמת התורה בעלי דעה מרובה (רמב"ס, סנהד' ב ח). ודעהו שהוא מופלג (ר"ש ח"ת, מו"נ ח מח). והמופלג הנאמר בזה הענין אמרו בתלים לך דומית תהלה פי' השתיקה אצלך הוא השבח (סס ח נט). אם התחלפו המלאכות כמו שיהיה אדם חכם ואם לא יהיה מפלג בחכמה ואדם אחר מרקד מהיר ברקוד הנה נאמר בחכם ההוא שהוא היותר קדם מן המרקד במעלה (מלות ההגיון יב). שהחום הטבעי יקרה לו התכה מעט מעט או כבוי יהיה מחום או מקור כשתית המים הקרים בריקות נפש ואחר המרחץ וההתעמלות והמשגל והמרטיבים המופלגים והמנגבים אחר ההמסים וההרקות המופלגות בזיעה ושתן ושלשול (קאנון ח יד ד ג). קדחת הרקיית הנה תקרה מהתגעשות הליחות בעת השלשול תנועה לרוח מופלגת תבער בו קדחת לרב היגיעה (סס ד ח כה). אבל אם החכם מופלג (בחכמה) והזקן אינו מופלג (בזקנה) חולקין כבוד בכל מקום לחכם (ר"א מלוניל, ארח' חיים ב, דין כבוד אב ואם ד). המופלג במלאכה יקרא אומן (רד"ק, שרשים, אמן). וכמו כן בשירצה להיות משורר מֻופלג

[1]) [בערוב' דפוס ווילנא סג.: שאני רב אחא בר יעקב דמופלג, וכן כתוב בר"ח שם: מופלג. אבל ברש"י שם: דמפליג, וכך נראה נכון, הואיל והמלה נמצאת כאן בתוך משפט ארמי. בב"ב דפוס ווילנא קכ.: א"ר אשי והוא דמפליג בחכמה והוא דמפליג בזקנה וכן הגרסה ברשב"ם שם. אמנם ברגמ"ה כתוב: דמופלג, וכן ברשב"ם שם: מדאמר רב אשי והוא דמופלג בחכמה והוא דמופלג בזקנה. וכן מובאים דברי רב אשי בגרסה דמופלג ברי"ף קדוש' א (יז.) ובר"ן שם. ועכ"פ משמ' המלה הוא נבדל מחבריו. ובתוספתי חגי' ב ט נכונה גרסת הדפוס' ומופלא ולא כצוק"מ הגורס שם ומֻופלג, ועי' א. פלא, הפע'.]

כמה דברים צריך שילמוד וידע באיזה דבר מהדברים יבחין לנפשו (רש"ט פלקירא, ראש' חכמה, 39). והחמישי בחבור הנגונים השלמים והם המונחים במאמרות השיריות המחוברות על ערך וסדר ואיכות מלאכתם כפי כל כוונה וכוונה מכוונות הנגון ויודיע הנגונים אשר בהם תהיינה מופלגות ונמרצות כהגיע אל הכוונה אשר בעבורה נעשו (שם 47). שיוי' נתן לו לשון האנשים המורגלים המופלגים בהלצה לדעת לאמר הדברים הנמרצים בעת הראוי (ר"כ מסיר ליאון, נופ' צופי א א). ולזה מופלגי ההלצה היו בחירי האומה וסגולתה כמעט נשלמו בהם המעלות כלם (שם שם ב). יערוף כמטר ר"ל שידבר בסדור מופלג ובמאמרים מופסקים בהדרגה באופן יובנו בשלמות אצל השומעים במדרגת המטר היורד טפה אחר טפה בסדר נאות כפי ענינו (שם שם ד). ואחר הראיות שב אל הפתיחה ואמר שיגדל כחו וגבורתו כאשר דבר ושיזכור מדותיו המזקקות אשר בהם מנהיג ישראל ר"ל שהוא ארך אפים ורב כו' כמדרגת מה שנעשה האדם מחבב בזכרו שבחיו מצד המדות המופלגות ההנה (שם שם יא). וכל זה ראוי לעשות בהשתדלות ורגילות מופלג עד שבזכרנו המקומות עם הצורות תכף נבא לזכור המאמרים אשר יתקור (שם שם יג). אז נפקחו עיני שכלי וראיתי כי היא הנותנת ובין ערבות אמריה וצחיותיה וכל חקת ההלצה ומשפטיה אשר יוכללו בספרי הקדש ובין כל מה שנמצא מזה אצל כל יתר האומות הבדל מופלג עד ידמו כאזוב אשר בקיר בערך אל הארז אשר בלבנון (שם שם). והנה התחייב מכל זה ר"ל מצד הצדק והיושר המופלג שיהיה לו הוד מלכות וכו' שכמו שהוא מופלג בתכונת הצדק יותר משאר האנשים כן התחייב על צד הגמול הראוי שיהיה לו שלטונות וממשלה על כלם (שם ג ד). והנימוסים מופלגי הפאר והתועלת הם הנימוסים הישרים אשר ירשמם הראשון במדינה ההיא או הנפקד עליה ממנו (שם שם יז). אמנם כל מה שאמר בגדר הכילי מוכיח על היותו במדרגת הרוע למטה מהנבל הרבה וזה מאחד משני פנים, אם שלא יגיע מתכונתו לעשות הרעות המפלגות שיעשהו הנבל אם גם כן שמה שיעשהו יעשהו בערמה ותעלומות והסתר (שם ד כא). ואני אביא לך בזה כמה משלים

נכבדים ויקרים מדברי הנביאים הקדושים שהם היו המליצים המופלגים (שם שם כה). שהם אומות גדולות ונכבדות בעלי יושר ומנהגים חשובים והתגורר בתוכם ככבוד מופלג ותוספת עלוי (ידע' בדרשי-פניני, פרדס א, אוצה"ם ג). וישתמשו באלה ההכלים שמוש מתמיד בכל זמן ויקחו מהם השעורים המופלגים ויהית סבה לחליים וקצור ימיהם (שם). ותיג תולין כל הנהגתן בפועל הככבים וכשהחילו לראות זאת ההצלחה המופלגה לזאת האומה השפלה וכו' (הוא, בחורים 27). כל מה שזכר בספר מהרחקת התריצות המופלג על קנין העשר (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי כג, ד"ה כלל רביעי). ושהיא (הדעת הזאת) היה אפיקורסות עצום ובעיטה מופלגת בדתות (ר"י אברבנאל, שמים חדשים, עיון ג, כט:). שבעבור השחוק יאמר על האדם המופלג בו שהוא מהלל ומשגע (ר"ם אלמולי, פתרון חלומות, יב.). כי הנפש תתענג בשירים המופלגים והנגונים הערבים (ר"מ בן חביב, דרכי נעם, ה.). כי כבר נמצא דוגמת זה מקבלת החלוקה המופלגת אפי' בסוג החיוני (פסנהיים, יריעות שלמה א ג, ח:). הלומד מקרא הוא מופלג גדול בענינו (ריב"ל, תעודה בישראל א טו, 25). האדם ששם שכלו ועסקו מנעוריו על ענין אחד להשתלם בו הוא מופלג בו בלתי ספק (שם שם). יש מופלג בעיון תלמוד ונעדרה ממנו מלאכת למוד לאחרים להסביר לזולתו (שם שם).—ואמר המליץ: נסתפקתי עוד בענין התגין המופלגין בספרי התורות משונים חדשים גם ישנים ובאותיות עקומות ועקושות ושאר צורות בשינוי האותיות נדרשות (ר' שם טוב, בדי ארון, ספר תגין, 30). —°ותשובה מֻפְלֶגֶת, תשובת הֶפְלֵג, תשובה שאינה עונה על הענין: ואמת שהשאלה היתה אם יצומו ואם לא יצומו והתשובה באה מופלגת שלא יוכל המבין להבין הבנה שלמה אם שהתמידם או בטלם (ר"א הקראי, גן עדן, יום הכפורים ה, סג.). — °ומֻפְלָג כמו מֻפְלָג, מחלק בדעה: אלא אדרבא צותה תורה להעשות מלאכות ביום ראש חדש וע"כ תמצא הפסוקים מופלגים (שם קדה"ח יב, יג:). — °ובמשמ' מי שהפליג בספינה: ומופלג הוא בנהרות כדרך שהוא מופלג כשהוא בים (ר"י ברצלוני, ספר העתים, ערבי שבתות).

— התפ', *הִתְפַּלֵּג, — פַּלְּגוּ אותו, חלקו אותו: תני עץ

חיים מהלך חמש מאות שנה וכו' וכל פילוג מי בראשית מִתפלגין מתחתיו (רבי יודה ביר' אלעאי, ירוש' ברכ' א א). עץ חיים מהלך חמש מאות שנה וכל מימי בראשית מתפלגין ויוצאין מתחתיו (מד"ר שה"ש, אסת היא).—ובסהמ"א: ויחלק עליהם לפי פשוטו סרס המקרא ויחלק הוא ועבדיו עליהם לילה כדרך הרודפים שמתפלגים אחר הנרדפים כשבורחין זה לכאן וזה לכאן (רש"י, ברא' יד יה). לכבר התפלגנו הרבה מכונת החבור והערנו אמנם על אלה הענינים לרוב מה שהם מצוים בתשמיש ההמוני (ספנהים, יריעות שלמה א ז, כא). — ואמר הפיטן: ופלגי מים באמרתו התפלגו וענפי לבנון בחכמתו השתרגו (ר"י הלוי, אלהים אל מי, דיואן ג, 291).

—פע', ״פִּלֵּג, —פִּלגו אותו, חלקו אותו, ואמר הפיטן: פִּלְּגוּ לשבעה חלוצים וקבעו שמונה מליצים נגד שקורת נצים ותקופת שנת קצים (אין לור, זולת שבת א חנכה).—ואמר המשורר הקראי: מאמינים ומחליפים כלם מפולגים בשפתם ומלולם (סלמון בן ירוחם, מלחמ' ה', 37).

— קל, ״פָּלַג בפלוני, — כמו חלק על פלוני, ואמר הפיטן: פלגה נקרא דורם כי פלגו במיגדל דירם, צור פילגם ופרץ גדירם ופלגו זה על זה בדיבורם (ינאי, קרובות, זולאי, יג). — וכמו פרש, ואמר הפיטן: פלאך אין לפלוג צורתך אין לצור (שם טו).

ב. ״פָּלַג [1]), קל לא נהוג.

— פִּעי, ״פִּלֵּג, — ירה בים, ins Meer stürzen ; précipiter dans la mer ; to plunge into the sea: סום ורוכבו פילג במשואו ונמצא בקיאו היושב על כסאו (אלעזר בירבי אבון, קול אביב, ידיעות תכון שוקן ה, רפד).

ג. ״פָּלַג, קל לא נהוג.

— נפע', ״נִפְלַג, חלה במחלת הפֶּלֶג, שִׁתֵּק: ורוב מיני דקרים בצד השמאלי ונפלגים בנגע פרלים (אסף הרופא, כ"י מינכן, 22). וגם יועיל לנבלחים ולנפלגים הם פרליטיקום (שם 65). ובכלל הנפלגים מרפאה (המעין) (ר"י הדסי, אשכול, קא).

— פע', ״פִּלֵּג, בינ' מְפֻלָּג; מפולג, — כמו נִפְלַג, מְשֻׁתָּק: אם יכנע הגוף לבא לידי פלג להיות מפולג הוא הנגע הנקרא בלשון מקדון פרליסיאה המשכית חצי הגוף ממחצית הראש לעוות את העין לחטותת עם הפת לצד אחר (אסף הרופא, כ"י מינכן 19). כל המכולחים והמפולגים בנגע פרליסיאה (שם 126). ואם עבר כה שנה ויפולג ויתכלת בו ימות (שם 134).

— הפע', ״הִפְלִיג, — שִׁתֵּק: ואם העיזה הלענה למשול בו ותפליגהו בנגע פרליסיאה (שם 19).

— הפע', ״הֻפְלַג, בינ' מֻפְלָג, מופלג, — כמו נִפְלַג, מְפֻלָּג: כל מופלג ומוכלח ומתומה אם יחיה עד יום ד ירפא (שם 134).

[1]) [פעל שיצרו הפיטנים מן פֶּלֶג במשמ' יָם (עי' א. פֶּלֶג), ע"ש היונית πέλαγος.]

א. פֶּלֶג [1]), ש"ז, מ"ר פְּלָגִים, סמ' פַּלְגֵי, כנ' פְּלָגָיו, — מי גשמים וכדו' נוזלים ונמשכים דרך חריץ שחרצו להם בפני האדמה, Bach ; ruisseau ; rivulet, brook: והיה על כל הר גבוה ועל כל גבעה נשאה פְּלָגִים יבלי מים (ישע' ל כה). כְּפַלְגֵי מים בציון כצל סלע כבד בארץ עיפה (שם לב ב). והיה כעץ שתול על פַּלְגֵי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבל (תהל' א ג). נהר פְּלָגָיו ישמחו עיר אלהים (שם מו ה). פקדת הארץ ותשקקה רבת תעשרנה פֶּלֶג אלהים מלא מים (שם סה י). יפצו מעינתיך חוצה ברחבות פַּלְגֵי מים (משלי ה יו). פַּלְגֵי מים לב מלך ביד יי' (שם כא א). — ובהשאלה לדמעות: פַּלְגֵי מים תרד עיני על שבר בת עמי (איכה ג מח). פַּלְגֵי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך (תהל' קיט קלו). — ופַלְגֵי שֶׁמֶן: ברחץ הליכי בחמה וצור יצוק עמדי פַּלְגֵי שמן (איוב כט ו).—ובסהמ"א: אענה את השמים לצוק אל השחקים מפלג הטוב התלויים במאמר והם יענו לצוק מים על הארץ (רש"י, הושע ב כג). — ואמר המשורר: אשר נפשם חיה וגם היה כפלג בציה וגם מים קרים (תלמידי מנחם, לגבור בתשובה, שעה"ש 5). ומהללו בירח בהלו ומעללו כמו פלג בצמא (יוסף בן חסדאי, הללבי מן, שם 28). ושם שעשועיו במוקדי צלעיו ופלגי דמעיו כפלגי יארים (ר"י הלוי, היוכלו סגרים, שם 96). ופלגי מים באמרתו התפלגו (שם, אלהים אל מי, דיואן ג, 291). פלגית

[1]) [באשור' פַּלְגוּ, תעלת מים, בערב' פַּלְג' a), בכוש' פַּלַג, נחל, ועי' פָּלַג, הערה.]

a) فلج

נהרים ומימיה מים אדירים מרפים כל מחץ ומחלה ומעלים רפואה ותעלה (כאנ״ע, חי בן מקיץ, כהנא ג, 46). פלגים יורדים על רצפת אש ונגרים כמו דמעי במורד (ר״י חריזי, תחכ׳ ננ, 381). — ״פֶּלֶג הים, זרם המים שבים: כי כאשר תבא בפלג הים אין להשמר מן הסערה מפלגי הים ומגלי הים (יוסיפון, גינצבורג, סעג). — פֶּלֶג במשמ׳ ים, אוקיאנוס [1]): שובבם להדריך שבנם בעירך תשתבח כהדרך תפדם כבקריעת פלג עדריך (חטה מלא רחמים, זולת שבת זכור). וקוצים קצוצים בפלג גמוצים בספת לחוצים בסמרה לחצים (אז כל בריות, פיוט לשמחת תורה, מחז׳ איטל׳ ב, קלג:). — ובאותה משמ׳ ״פְּלַג: והרקיע והבקיע פלג מיות להשברה ומחציתם ברכיתם יאדרו שם בתפארה (סלוס ממך לעד, הושן הפסקה ב).

ב. *פֶּלֶג, פֵּלֶג, פְּלָג [2]), ש״ז, — א) חצי, מחצה, חלק Teil, Hälfte; partie; part: המניח פונדיון ואכל עליו חציו והלך למקום אחר והרי הוא יוצא באיסר אוכל עליו עוד פלג (מע״ש ד ח). המלוה את חבירו על המשכון ונכנסה השמיטה אע״פ שאינו שוה אלא פלג אינו משמט (רבן שמעון בן גמליאל, ב״מ מח:). — ואמר הפיטן: והסלע חציו בקע ורביע זוז והזוז מתחלק לפלג ותומשו מעה (ר״א קליר, אז כלית, סלוק שבת שקלים). — וּפֶלֶג המנחה, מחצית זמן המנחה: תפלת המנחה עד הערב ר׳ יהודה אומר עד פלג המנחה (ברכ׳ ד א). ר׳ יהודה אומר עד פלג המנחה שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה [3]) (בבלי שם כו:). — ב) כמו פְלֻגָּה, מחלקה בצבא: כל המוכיח את חבירו לשם שמים זוכה לפלג [4]) של הקב״ה שנאמר מוכיח אדם אחרי (שמואל בר נחמני, תנחומ׳ משפטים ז).

״פֶּלֶג [1]), ש״ז, — שתוק חלק הגוף, כסיחת האברים Lähmung, paralysis: והוא (מזל דגים) מוליד חולי הפלג והגרב והצרעת (ראב״ע, ראש׳ חכמה, כ״י פריז). ודלקת והרחור וכלח ונתקים ודבר ופלג הוא פרליסיאה המעוות את הפנים המשנות חצי הגוף (אסף הרופא, 128). אדם שאחזתו פרליסיאה וישבות אחד משני צדיו או יסור חום בשרו להיות קר כשלג ולא ישוב עוד לחומו ואם תקרה קדחת חדה ועזה דע כי יירפא מפולגו ומחוליו הראשון (שם 132). ומוליד (היין) חלאים רבים כמו הפלג [2]) ולקות הפה ועקומו ושתיקה אשר הוא לכל הנתחים ולכל כחות הגוף מעיקת (כ״י זכרא, סעסועים א, דודוק, 10). השמר מבשר שור כי הוא מקור כל מכאוב ומוליד כל כאב הידים והרגלים והמצפלים אשר הם קשר האברים ולקות הפה והפלג ועוצר המעים (שם ח, 99). בחולי הנקרא שקיקה ובלשון רבותינו צלחתא יש קוראין אותו פלג מפני שהוא בפלג אחד מפלגי הראש (כתן פלקירא, לרי הגוף, כ״י בריטי׳ מוז׳). מן החלק האחד יתפצלו עצבים לצד הימין ומן החלק האחר יקרה חולי הפלג לאותו צד שיסתום (אבי סרלנב״ג, שער השמים ט, כט.).

---

[1]) [בהשפעת היוני׳ πέλαγος, ים, הבא אף בתו״מ ועי׳ פְּלַג, הפע׳, הפליג בספינה, הערה.]

[2]) [במשנ׳ מנקד׳ ליוורנו פֶּלֶג, וכמבטא המקבל של אשכנזים וספרדים פְּלָג, קמ׳ פְּלַג, וכן בכ״י קופמן. אך הנקוד הסורי פֶּלְגָא מורה על פֵּלֶג בעבר׳.]

[3]) [רש״י שם: פלג מנחה אחרונה חלק את ב׳ שעות ומחצה הנותרים ביום ותמצא פלג אחרון של מנחה מי״א שעות חסר רביע ולמעלה.]

[4]) [בבבלי (תמיד כח.): לחלקו של הקב״ה, אבל בגרסת הערוך ורגמ״ה: לפלגו, ורגמ״ה פרש שם: לפלגו לחלקו של מקום שנאמר מוכיח אדם אחרי כלומר הקב״ה גוררו אחריו לחלקו. ואחרים מבארים: למחיצתו, אך לשון הכתוב אחרי הנדרשת כאן אינה מתאימה אלא למשמ׳ פְּלֻגָּה צבאית, והכונה: הוא זוכה ללכת אחרי כפלֻגת צבא זו ההולכת אחרי המלך.]

---

[1]) [עי׳ בהערה הבאה.]

[2]) [דוזון העיר שם: פלג הוא כאב חצי הראש מלשון אחרא ליה לדידיה רוח פלגא (פסח׳ קיא:). ויפה העיר ה׳ פרויסס שפירוש רש״י שם למלת צרדא שייך למלת פלגא וכן להיפך (ביבלים-תלמודיסע מעדיצין עמ׳ 350, הערה 5). ה׳ רמש״ש יאמר כי פלג מלה ערבית, ומביא ראיה מס׳ זכרון דברי רומי דף מ״ט שנאמר שם: וימת חציו בחלי הנקרא אלפלאג (המזכיר XIII, 134—135). עקום הפה הוא בלע״ז ריזהק״אענה ובערבי לאקווה, הוא תחלת השתוק (מעשה טוביה, פז.) השתיקה היא אפופליקסיאה ונקרא ג״כ השתוק (שם פג:), ע״כ. וכן נמצא בסורי פָלְגָא ובערב׳ פאלע׳א [a]) במשמ׳ זו. ויש שכתבו בעבר׳ פלאגא באותה משמ׳. ועי׳ הערת המחבר לערך חרחר.]

---

[a]) فالغا

°פַּלָּג, ש"ז, — הַמְפַלֵּג, מחלק החלקים בעת הסעודה, ואמר המשורר: על הדגה דאגה אבליג כי הפלג[1]) אותי דלג (ראב"ע, שירי פני, כהנא א, 12).

פְּלַגָּה, ש"נ, מ"ר פְּלַגּוֹת, — א) כמו פְּלֻגָּה, פְּלֻגַּת צבא[2]), Abteilung, Trupp; division; groupe: בִּפְלַגּוֹת ראובן גדלים חקקי לב למה ישבת בין המשפתים לשמע שריקות עדרים לִפְלַגּוֹת ראובן גדולים חקרי לב (שפטי' ה טו—טז). — ב) כמו א. פֶּלֶג, Bach; ruisseau; rivulet: אל ירא בִפְלַגּוֹת נהרי נחלי דבש וחמאה[3]) (איוב כ יז). — ג) *פְּלֻגָּה, *פלגה[4]), פְּלֻגָּה, כמו הִתְפַּלְּגוּת, מחלקת, בפרט על דור הפלגה: דור הפלגה אין להם חלק לעולם הבא (סנהד' י ג). אמר הקב"ה הואיל והמים הללו לקו בהם דור המבול ודור אנוש ודור הפלגה לפיכך אל יכתב בהן כי טוב (מד"ר בראש' ד). אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד וכו' רבי יהודה אומר בג' דורות בדור אנוש ובדור המבול ובדור הפלגה, רבי נחמיה אומר בדור המבול ובדור הפלגה אבל בדור אנוש היה קטן (שם כו). הרי עשרה דורות מן המבול ועד הפלגה מאתים ושבעים ושתים שנה (סדר עולם, זוטא). עושה גדולות עד אין חקר בשעת המבול ונפלאות עד אין מספר בשעת הפלגה (א"ז דר"ע, ביהמ"ד ילינק ג, 15).—ובכתמ"א: מן הארץ ההיא יצא אשור הוא בן יפת וזה היה אחר הפלגה (ראב"ע, בראש' י יא). — ואמר הפיטן: פלגה נקרא דורם כי פלגו במיגדל דירם (ינאי, קרובות, זולתי, יג).—°ועל מחלקת בכלל: נפלה ביניהם פלגה ארוכה והתחברו שיכתבו פלוני אומר ככה ופלוני ככה, ועל כל זה נסרחה חכמתם ונהפכה באמרם אין מורים מן המשנה הלכה (לקו"ק נספחים, 27).

פְּלֻגָּה, ש"נ, מ"ר פְּלֻגּוֹת, — א) פְּלֻגָּה מהעם ובדו', חבורה של אנשים מיחדים לענין אחד, Abteilung; classe; division: ועמדו בקדש לִפְלֻגּוֹת בית האבות לאחיכם בני העם וחלקת בית אב ללוים (דהי"ב לה ה). — ב) *פְּלֻגָּה, פלוגה, כמו פְּלוּג, הִתְפַּלְּגוּת ומחלקת[1]): למה קרא למלאכי השרת חברים לפי שאין ביניהם איבה וקנאה ושנאה ותחרות ומינות ופלוגת דברים (בר קפרא, מד"ר שה"ש, היושבת).

°**פַּלְגוּת**[2]), ש"נ, — כמו פְּלוּג, הִתְפַּלְּגוּת ומחלקת, ואמר הפיטן: ואיבה אין בהליכתם ופלגות אין בחפתם (ר"א הקליר, כי אקח מועד, סלוק ג סכות).

°**פִּלְגוּת**, ש"נ, — מחלת הַפִּלֵּג: ואני הוא שמחצתי אותם בעולם הזה בעורות עינים בחרישת אזנים בחגירות רגלים בכלילות אצבעותים בפילגות אברים בערלת שפתים באילמות פה ולשון (א"ז דר"ע, ביהמ"ד ילינק ג, 17).

°**פַּלְגָן**, ש"ז, נק' פַּלְגָנִית, — אוהב פלוג ומחלקת, streitsüchtig, zänkisch; querelleur; quarrelsome: הנשים פלגניות ומשלחות מדנים (ר' אליעזר פאפו, פלא יועץ, טז). שהן דברניות וצרות עין ופלגניות (שם קלט).

---

[1]) [יש מנקדים פֶּלֶג, ואולי כון ראב"ע לנקוד זה כדי לחרוז על דִּלֵּג.]

[2]) [המחבר לא פרש. כמעט כל הקדמונים פרשו בלשון מחלקת והתפלגות. השבעים: εἰς τὰς μερίδας (פס' טו), εἰς διαιρέσεις (פס' טז), וולג': diviso contra se. רש"י: בחילוקי לבו; רד"ק: שנפלג ונחלק מעבר הירדן ולא בא למלחמה. אך י"ת: בזרעית ראובן; ריב"ג: במשפחותם. וזה קרוב יותר לפשט הפסוק. כי בהמשך אל: מני מכיר ירדו מחקקים ומזבולון משכים בשבט ספר ושרי בישכר עם דבורה וכו', אין גם בפלגות ראובן אלא: בפלגות הצבא של ראובן (באו) גדולים, חקקים חכמים. ועי' טורטשינר, Bundeslade, עמ' 63. ולא השתמטו מן הקרב אלא יושבי מרוז בלבד.]

[3]) [כונת הכתוב: אל ירא (ו"א רוה) בפלגי תְנהר ונחלי דבש וחמאה. תְּנהר מל' נהרה (אור) הוא כמו יצהר, שמן למאור. עי' טורטשינר, ספר איוב, שם.]

[4]) דור הַפְּלֻגָּה, כך נקוד הספרדים [ובמשנ' מנקדי ליוורנו: הַפְּלֻגָּה], ולא דור הַפְּלַגָּה כמו האשכנזים. וראיה לדבר שכך קראו הספרדים הקדמונים ר"י הלוי ובדו', בכוזרי ב פח: "שנשאר עליה עת הפלגה כתוב בערב' "וקת אלפֻלגה" ולא "אלפַלגה". [ומבטא האשכנזים ודאי מטעה הוא, אבל גם מבטא הספרדים השפע מן הפרוש המקבל של המלה פלגה בשפט' ה. אך בלשון חכמים כשה"ש משמש פלגה מן פלג, התפלג כדגמת המקור הארמי פַּלְגָא, ועל כן נראה שצדקו המנקדים פְּלֻגָּה.]

[1]) [עי' ערך פְּלוּגְתָּה.]

[2]) [בארמי שבתו"מ ובסור' מצויה המלה פַּלְגוּת במשמ' חצי וגם במשמ' התפלגות.]

פִּלֶגֶשׁ [1] [2], פִּלֶגֶשׁ, פִּילֶגֶשׁ,—סגו"ז, כנ' פִּילַגְשִׁי, פִּילַגְשׁוֹ, פִּילַגְשֵׁהוּ, מ"ר פִּלַגְשִׁים, פִּי־, סמי' פִּלַגְשֵׁי, כנ' פִּלַגְשֶׁיךָ, פִּילַגְשָׁיו, פִּלַגְשֵׁיהֶם, — א) אשה־שפחה, אשה חסרת הזכיות של אשה בת חורין, אשה לא נשואה בקדושים עפ"י החק: וּפִילַגְשׁוֹ ושמה ראומה ותלד גם היא את טבח ואת גחם וכו' (בראש' כב כד). ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ולבני הַפִּילַגְשִׁים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי (שם כה ה—ו). וילך ראובן וישכב את בלהה פִּילֶגֶשׁ אביו (שם לה כב). ויהי איש לוי גר בירכתי הר אפרים ויקח לו אשה פִּילֶגֶשׁ מבית לחם יהודה ותזנה עליו פִּילַגְשׁוֹ ותלך מאתו אל בית אביה (שפטי' יט א—ב). הנה בתי הבתולה וּפִילַגְשֵׁהוּ אוציאה נא אותם ועשו להם הטוב בעיניכם וכו' ויחזק האיש בְּפִילַגְשׁוֹ ויצא אליהם החוץ וידעו אותה ויתעללו בה כל הלילה עד הבקר (שם שם כד—כה). ולשאול פִּלֶגֶשׁ ושמה רצפה בת איה ויאמר (איש בשת) אל אבנר מדוע באתה אל פִּילֶגֶשׁ אבי (ש"ב ג ז). ויקח דוד עוד פִּלַגְשִׁים ונשים מירושלם אחרי באו מחברון ויולדו עוד לדוד בנים ובנות (שם ה יג). ששים המה מלכות ושמנים פִּילַגְשִׁים ועלמות אין מספר אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה ברה היא ליולדתה ראוה בנות ויאשרוה מלכות וּפִילַגְשִׁים ויהללוה (שה"ש ו ח—ט). בערב היא באה ובבקר היא שבה אל בית הנשים שני אל יד שעשגז סרים המלך שמר הַפִּילַגְשִׁים (אסתר ב יד). — ובתו"מ: אבשלום נתגאה בשערו לפיכך נתלה בשערו ולפי שבא על עשר פ ל ג ש י אביו לפיכך נתנו בו עשר לנביות (סוט' א ח). ואי זו היא אשה ואי זו היא פ ל ג ש רבי מאיר אומר אשה יש לה כתובה פ י ל ג ש אין לה כתובה ר' יודה אומר אחת זו ואחת זו יש לה כתובה אשה יש לה כתובה ותנאי כתובה פ י ל ג ש יש לה כתובה ואין לה תנאי כתובה (ירוש' כתוב' ה ב). לפנים עמו, בימי זמרי מיחה ובימי פ י ל ג ש בגבעה לא מיחה (ר' יוסי, שם הורי' ג ה). מאי נשים ומאי פ ל ג ש י ם וכו' נשים בכתובה ובקידושין פ ל ג ש י ם בלא כתובה ובלא קידושין (רש, סנה' כא.). למלך שהיה לו אשה ו פ י ל ג ש כשהוא הולך אצל אשתו הוא הולך בפרהסיה וכשהוא הולך אצל שפחתו הולך בטמטוניות (מד"ר בראש' כב). — ובספה"א: בנימוס הארץ בנותיו של אדם מ פ ל ג ש י ו נקראו שפחות (בראש' רבתי, אלבק, 119). — ואמר המשורר: אדני קרשים נעלמים אך בלשון בני חת הם מפורשים משכן שמו עד תעמד בהם הושב מלכות בם ו פ י ל ג ש י ם (ראב"ע, אדני, איגר 27). — ״בן פִּלֶגֶשׁ, כנוי של גנאי לעמלק, ואמר הפיטן: ביציאת מצרים זנב בן פ ל ג ש ערת אל כי כן כתוב ויבא עמלק וילחם עם ישראל (הוא, אל תכונתך, שם 167).—ב) ואיש המשמש למשכבי אשה: ותרבה את תזנותיה וכו' ותעגבה על פִּלַגְשֵׁיהֶם אשר בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם (יחזק' כג יט—כ).

פִּלַגְשׁוּת ש"נ,—מצב הַפִּלֶגֶשׁ: ותעגבה על פלגשיהם על פ ל ג ש ו ת ם להיות להם לפלגש (רש"י, יחזק' כג כ). כל הבועל אשה לשם זנות בלא קדושין לוקה מן התורה מפני שבעל קדשה לשם זנות ביום שפגע בה ובעלה ולא ייחדה לעצמו לשם פ ל ג ש ו ת דהיינו קדשה (אבודרהם, ברכ' אירוסי' ונשוא', קיג.). אפשר דלבני נח עצמם אין פלגש חברו אסורה דבעולת בעל יש להן כלומר בעולה לשם אישות ולא בעולת לשם פ ל ג ש ו ת (תשו' ריב"ש שלח).

פלד, ממנו ״פִּלַּד, ״פֶּלֶד, פְּלָדָה.

״פָּלַד [1], קל לא נמצא.

— הפע', ״הִפְלִיד, — הֵאִיר דבר באש פְּלָדוֹת, ואמר הפיטן: טפה הגליד (אלהים) טפוחים הִ פ ל י ד טרק והקליד טוען ומוליד (ר' מאיר בן יצחק, אילת השחר, יוצ' שבת ר"ח). עליו תופע נהרה ו י פ ל י ד אורו כפלד (ר' שמואל יצחק, מאורה וירח, סריד' מהגני', מ"ל ויס, 56).

״פֶּלֶד, ש"ז,—א) כמו אש פְּלָדוֹת, ואמר הפיטן: הולך ואור על יושבי חלד בהגלות הלו לקדשו בחלד

---

1) [לפי בֶּר העקר פִּלֶגֶשׁ בלי דגש בלמד.]

2) [לדעת כל החוקרים היום היא המלה πάλλαξ, παλλακίς ביוני', pellex ברומי', אשר חדרה ללשון החכמים בצורה פ ל ג ס ואף פלקתא, ועי' H. Lewy, Die semit. Fremdw. im Griech. עמ' 66. וכן בסור' פלקא, ובערב' סכאן השם בִּלְקִיס a) כשם מלכת שבא באגדת הקראן. אך מקור השם טרם התברר. אם אפשר שמוצאו הראשון במצרית והפא שבראש המלה היא הא הידיעה המצרית, אפשר לחברו עם ש ג ל.]

a) بِلْقِيس

1) [פעל שגזרו הפיטנים מן אש פְּלָדוֹת (כמו' ג 7).]

הראות עין עניו באצבע פ ל ד ותפתח ותראתו את הילד (ר' יצחק הלוי, יוצר למועדים, שבת החדש, קרובץ ארג'ול). עודר ונחרש יסורך לשדה בור וניר להכה ואכלה סביבך איש פ ל ד יך (ציון לסירה, קינות ת"ב). עליו תופע נהרה ויפליד אורו כ פ ל ד (ר"ם יוכה, מאורם ויראה, שריד' ומסגני', מ"ל ויס, 56). — ואמר המשורר: ולו הובא במלחמת כמו ים ממלא משפתו אל שפתו ואין תוכה לבד מגן מארם ואש פ ל ד קרב וברק חניתו (ר"ם הכניד, הכרמל הזמן, מעס"ס 30). לכן שק תפור על גלדיך כי כליתה בחבל ימי חלדיך מחר יכלה ברקב שלדיך ונפשך תשרף בלהבי פ ל ד יך (עזרא הבבלי, תוכח' מוסר ג, יו:). וציה גם חם גולו מעפעפי ודמי דלף והמירו פ ל ד מקום דלף (ר"י חריזי, תחכי יו, 160). — ב) כמו פְּלָדָה בִּשְׁמ' ברזל פלדה, Stahl; acier; steel: משכבת הטל אשר ירב לרדת שמה גם מהאידים העולים מחלקי מלח אשר באדמה ירטב אויר הארץ ויעלה חלאה (ראסט) על כל בלי ברזל ו פ ל ד (שטאהל) (ס' הבלוך, פניני ב, יג:).

פְּלָדָה, ש"נ, ונ"ר פְּלָדֹת [1]: מגן גבריהו מאדם אנשי חיל מתלעים באש פְּלָדֹת הרכב ביום הכינו (נחו' ב ד). — ואמר הפיטן: יען ועד סוסי פ ל ד ו ת כמו רוכבים שנוסי לפידות מופת הראות בעיר נכבדות (יוסף בר שלמה, לודק, יוצ' שבת א חנכה). פאר אורה וכס נורא שביעית היא להעלאות ושם אימה

[1]) [במה מפרשים ראו במלה פְּלָדֹת כאן הפוך אותיות של לַפִּידֹת. מנחם: כמו ולפיד אש; רד"ק: מן לפיד אש בדרך ההפך. אבל אחרים מביאים פרוש זה רק בלשון ואמרו (ריב"ג), ואולי (ראב"ע). ורש"י מודה: ולא ידעתי מהו פלדות ואומר אני שהוא מין המצחצחת ברזל יפה, ע"כ. ויש שראו כאן קרבה אל הערב' פֻלָאד a) שפרושה הברזל המקשה, שאמנם מוצאה מפרסית. וכך הוא שמוש המלה היום. אולם השבעים (ἡνίαι) והוולגי' (habenae) תרגמו כלשון מ ו ש כ ו ת הרכב ומעין זה אף יונתן: פילי רתיכיהון. ונראה שבאמת א ש - פ ל ד ו ת היא מלה אחת שפרושה מושכות הרכב, כנראה מלה אשורית פשוטה או מרכבת שהנביא משתמש בה בדבריו על נינות. וכן נמצאות בנבואת נחום מלים אשוריות אחרות כגון מ נ ז ר (הוא מַנְזָז באשור'), טפסר (טֻפְשַׁר), וצ"ע. ובסהמ"א השתמשו במלה כפרושי המפרשים העברים.]

a) فلاذ

ובדמסה פ ל ד ו ת אצטבלאות (כנודו אוס, אופן שבת אחר שבוע'). הודות הוגים לך אן ואן פ ל ד ו ת ויקי חיות ושנאן (סלסו קדוס, קונט' הפיוטים, עק'נ, 6). — ואמר המשורר: יגועו עת ישמעו קול צעדות ירגזו בל יחזו אש פ ל ד ו ת (ראב"ע, אסממה, איגר 65). זממי ישאנו בקרב תעודות ויקדח צור לשוני אש פ ל ד ו ת (ר"י חריזי, תחכ' יו, 163). לא יוכלו כבות פ ל ד ו ת אהבה מימי יאורים רחבי ידים (שלמה אוליויירו, אגרת אילת אהבים).

א. פלה [1], ממנו א. פֶּלֶה.

ב. פלה, ממנו ב. פֶּלֶה.

ג. *פלה [2], ממנו ג. *פֶּלֶה.

א. פָּלָה, קל לא נמצא.

— נפע', נִפְלִינוּ, — נִפְלָה האיש מֵאחרים וזולתו, נבדל מהם לטובה, ausgezeichnet werden; être distingué; to be distinguished: ובמה יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך הלא בלכתך עמנו וְנִפְלִינוּ אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה (שמות לג יו).

— הפע', הִפְלָה, הִפְלֵיתִי, יַפְלֶה, הַפְלֵה, — הִפְלָה דָבָר, הבדילו, הפרישו לטובה, auszeichnen; distinguer; to distinguish: וְהִפְלֵיתִי ביום ההוא את ארץ גשן אשר עמי עמד עליה לבלתי היות שם ערב (שמות ח יח). ודעו כי הִפְלָה יי' חסיד לו (תהל' ד ד). הַפְלֵה חסדיך[3] מושיע חוסים ממתקוממים בימינך (שם יז ז).— והפלה בין דבר לדבר: וְהִפְלָה יי' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים ולא ימות מכל לבני ישראל דבר (שם ט ד). ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו למאיש ועד בהמה למען תדעון אשר יַפְלֶה יי' בין מצרים ובין ישראל (שם יא ז).—ובתו"מ במשמ' הבדיל בכלל: למה נאמר כי יפליא להביא את מי שיודע ל ה פ ל ו ת (ספרי במדי כג). — ואמר הפיטן: וכל טומאה ל ה פ ל ו ת בשקץ ונבילות ואדם עם מכלות ומשקים נגרים (רסב"ג, אזהרות, עמוד לב'). — ואמר המשורר: כבודה היא לנכבד התבונה ואף כי לנמלים הקטנים אשר אין די בבינתם ל ה פ ל ו ת צעירי הזבובים משמנים (הוא, עטה הוד, דוקס, 16). — ואמר

[1]) [קרוב אל א. פ ל א. עי' הערה שם.]

[2]) [עי' הערה לג. פֶּלֶה.]

[3]) צ"ל: חסידיך.

המליץ: אכן יי׳ בחכמתו הבדילם וחלק בהם זמנים ומועדים מהם ברך וקדש ומהם הפלה למלאכת (צ״ו ב״ם לג ח).

ב. פָּלָה, כמו א. פָּלָא, קל לא נהוג.

— נפע׳, נִפְלֵיתִי: אודך על כי נוראות נִפְלֵיתִי[1]) נפלאים מעשיך (תהל׳ קלט יד). — ואמר המשורר: רצים עלי מעגל צדק עלי גלגל מעין אנוש נפלה, הכל תהלתך מגיד וזולתך חסר ואתה מלא (רלב״ע, אל מכונתך, ליפב 177). ויחפשו יודע ספר והירות כל נכבדי תבל נגלים ונפלים (פוא, הודות עלי, שם 195).

— הפע׳, *מַפְלֶה,—הִפְלָה[2]) בפלוני לעג לו, verspotten; se moquer de; to mock at, scoff: מה אתה מפלת בי (מד״ר ברלש׳ לח). מכאן ולהבא לא תפלי בבני ירושלם[3]) (שם איכה, כבתי בגרים).— ״כמו הִפְלִיא, עשת נפלא: הפלית התכר במה שרמית אלא שהראש וחושיו לא שמעתי וכו׳ (ר״י א״ת, כוזרי ב כז).—ואמר המשורר: ואמעיט את תנומתי להרבות תבונתי וחכמתי להפלות (רמב״ע, העוגות ועגוני, אולר נחמד ב, קסב).

ג. *פָּלָה, פ״י,—בינ׳ פּוֹלֶה בגדים או כלים, מנקה את הבגדים מכנים[4]) ומפרעשים, lausen, entlausen; épouiller; to louse: אין פולין ברשות הרבים מפני הכבוד (תוספת׳ שבת עז כב). אין פולין לאור הנר ואין קורין לאור הנר (בבלי שם יב.).

— פעי׳, *פִּלָּה,—כמו פָּלָה[1]): לא יצא החייט במחטו סמוך לחשכה שמא ישכח ויצא, ולא הלבלר בקולמוסו ולא יפלה את כליו ולא יקרא לאור הנר (שבת א ג). המפלה את כליו מולל וזורק ובלבד שלא יהרוג (בבלי שם יב.).

א. *פְּלוּג, ש״ז, — פעֻלת המפלג פלגי מים: תני ש׳ן חיים מהלך ת״ק שנה וכו׳ וכל פילוג מי בראשית מתפלגין מתחתיו (ר׳ יודה ב״ר׳ אלעאי, ירוש׳ ברכ׳ א א). — ״מצב המתפלגים והמתחלקים: וכל העובר על השתים ושמנה נפש ועזב תורת אל אמונה כפתרוני למטה בפלוג ובחלוק (כס׳ ברי נס, לקו״ק נספח׳, 3).

ב. ״פְּלוּג, ש״ז, — מחלת הַפֶּלֶג: ויורה (מזל שבתי) על השגעון כי רבו מהמרה השחורה וככה הפיכוג והצרעת (ראב״ע, ספר הטעמים, כ״י פריז).

•פְּלוּגָה, עי׳ פְּלֻגָּה.

״פְּלוּגְתָּה[2]), ש״נ, — מחלקת, חלוק בדעות, Meinungsverschiedenheit, Kontroverse; divergence d'opinions, controverse; dissension, controversy: כפלים יקשה עלינו הלמוד ההוא אם מפני שנעלם המעין והמקור או מפאת הפלוגתות והמחלוקת (ר״א די מודינא, ארי נוהם, פרק אחרון, 96). וכן החלופים והפלוגתות שבין מדינחאי למערבאי אין גם אחד בהם בנקודות וטעמים (אליה בחור, מסורת המסורת, הקדמה ג).

״פְּלוּחַ, ש״ז,—פְּלוּחַ הראש[3]), כאב בוקע ופולח בחצי הראש (hemicrania), Migräne; migraine; headache: וכאב הראש מתחלק מצד מקומו כי לפעמים יהי׳ באחד פלחי הראש ומה שיהי׳ מזה מורגל ושוקד נקרא פלוח הראש, ובערבית שקיקה ובלע׳ מקרניא (קאנון ג א ב א). הפלוח הוא כאב יתעורר באחד מפלחי הראש (שם ג א ב לג). בעלי פלוח הראש הנקרא מקרניא״ה קצתם יקראו הרגש הכאב חוץ מקדרת המוח וקצתם ימצאוהו ומגיע עד

---

[1]) ואולי כמו וְנִפְלִינוּ אני ועמך?

[2]) [עפ״י הארמ׳ אַפְלִי בית, המצוי מאד בתו״ם. המלונים מחברים פעל זה עם פלי במשמ׳ סרק (בהדי דקא פלי רישא, יומא פז.), שבא במקום פלח. אך אין להתעלם מן הדמיון אל: ותשב תִּתְפַּלָּא בי (איוב י יז), ועפ״י זה נראה שנולד שמוש הפעל במשמ׳ לעג בקצור לשוני של הִפְלָה (כמו הִפְלִיא) לַעַג בפלוני, הפלה בו דברים.]

[3]) [אמנם כל הספור שם נכתב ארמית.]

[4]) [וכן בארמ׳, ובסורי פלא, ובערב׳ פלי a),
ונראה שפעל זה נגזר משם קדום של הכנים, כדגמת המלים הלעויות וכמו פִּשְׁפֵּשׁ מן השם פִּשְׁפָּשׁ, ורק בהשאלה השתמשו בפעלים אלו במשמ׳ חפוש מדקדק בכלל. ואין לפעל זה קשר אל א. פלה במשמ׳ ההפליה והבירור.]

a) فلى

---

[1]) [ועי׳ גם ג. פָּלָא, והערה לב. פֶּלַח.]

[2]) [מן הארמ׳ פלוגתא.]

[3]) [ע״פ הערב׳ צדאע אל ראס a) סדיקת הראש, ועי׳ בערך סָרָק.]

a) صداع الراس

עומק הראש והכאב מגיע בחולי פ ל ו ח הראש עד הגדר שיבדיל בין שני פלחי הראש (פרקי משה ו יג). הנקרם ו פ ל ו ח הראש וכאב הראש (נתנוני, תרח חיים בחליי הפרקים, כ״י ביהמ״ד סכטר).

ֿפָלוּט, עי׳ פָּלַט.

ֿפִּלּוּט, ש״ז, — פְּעֻלת הדבר הפולֵט, כמו פְּלִיטָה: ולא משום פ י ל ו ט אסור דהא חדשים ולא בלעי מידי מצרכת לה טבילה (רש״י, ע״ז עה :).

***פִּלּוּל**[1], פילול, ש״ז,—א) פְּעֻלת מי שמתפלל, כמו תפלה, ״ : Beten, Gebet ; prière ; prayer. לשונות נקראת תפלה זעקה שועה נאקה צרה רנה ופגיעה נפול ו פ ל ו ל עתירה עמידה חילול חנון (ספרי דברי כו).—ובסהם״א : ד פ י ל ו ל דקרא לשון פיוס הוא (רש״י יומא פז.). — ואמר הפיטן : פ ל ו ל תמידים שמונה עשרה כמו שמונה עשרה תליות וכו׳ (ר״א הקליר, ואתה אזון, מוס׳ א׳ ר״ה, קדושה). פח אם הטרת פרחיו למרת פ ל ו ל ו יצרת בעדם יזכר (הוא, זכר תחלת, שם, זכרונות). נחשב כצג באיתון דחות ב פ ל ו ל י עקלתון (הוא מוסי יוה״כ). פ י ל ו ל פתחי לייחדך אזון כי אין בלעדיך (עבודת יוה״כ, Elbog., Stud. עמ׳ 157). רחום כעסך יופר פ י ל ו ל י לפניך יושפר (שם 179). ישר איש ומעללו אם ירבה פ ל ו ל ו ונשמע קולו (יצחק בן ראובן, פתדתי וגילרי, סעה״ם, 67). הגיגי בר יחשב ויבון פ ל ו ל י שמע יה סלחה דופי עקולי (יצחק, אריה ביער, סלית׳ יום ז). יקבצו עתה מקהלים כיופי תאר מכלולים ושם תשמע פ ל ו ל י ם כבוד שמך מעלים בשיר ובתחן מתפללים בחשבון ראש רגלים (אות זה הקדש, יוצ׳ שבת החדש). רגתי תחשב קטורת וזבחי שלמים קולי רצה בעמך ישראל ובתפלת חין פ ל ו ל י במנחת הבקר (זקר אערוך, סליח׳ ערב׳ יוה״כ, מחז׳ איטל׳ ב, קא.). יוסף פצה מקסיו הצילהו מלחצון פ ל ו ל ו קבל בשמחה ועלצון (יוסף אסר מקדם, שם שם, קב.). אני נפשי תהלל לו בכל יום ותתעטף ב פ ל ו ל י ם ושיחה (במיטב שיר, פזמונים של פסח, ארס לובה). גבור אתה ויכול להצילי ומי גרם לי לסתיר פ ל ו ל י (פיוטים מבית המאסף, יעקב גנז, הלוסה לח״י ו א, 4). בשיר מילולי אעתר לאלי הקשב פ י ל ו ל י שועי האזינה (ר״י גג׳אלה, עולת תמיד, קכג). —ב) ״במשמ׳ משפט, ואמר הפיטן : בלבוש האחד כלי מלת והאחד קרעים אטור תאמר לו ב פ ל ו ל ך ועתה הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה לך (אזהרות לר״ל בר ראובן, יג :). — ״ובמשמ׳ חכמה, ואמר המשורר הקראי : אין עזי ברוב פ ל ו ל י כי אם בעזרת אלי (סלמון בן ירוחים, מלחמות ה׳, דודזון 61).

[1] [עי׳ פ ל ל, הערה.]

פְּלוֹנִי, עי׳ פְּלֹנִי.

ֿפָלוּס, עי׳ פָּלַס.

ֿפִּלּוּס, מ״ר פִּלּוּסִים, ש״ז, — פְּעֻלת המפלס, השוקל בפלס : רצונו בעפר השיעור ו ה פ י ל ו ס בגופים הנבראים (ר״י א״ת, כוזרי ד כה). — ופלוס במשמ׳ שעור וחשבון : ומשקיו (של ה׳) גשמי נדבה ועולתו אשר יעלה מסלות שקולות ופלוסות פ ל ו ס י ן[1] של שנים עשר מנה וחלקים מתחלקים לבקרים ולרגעים במשמרותם (ספנהים, ארבע כוסות, כוס תנחומים א). — ואמר החכם הקראי : יפול שנים עשר בניסן ביום שבת קדש ב פ י ל ו ס ן (סלמון בן ירוחים, מלחמ׳ ה׳ 63).—ובהשאלה פלוס משפט וצדק, ואמר הפיטן : היוצר יחד כסל נשפט ושוע ודל ב פ ל ו ס ישפט (ר״א קליר, את חיל, קרובה א ר״ה). — ופלוס, שקול דבר כנגד דבר במחשבה : אתה הקב״ה מעגל רגלי הצדיק תפלס לאותו אורח, פ י ל ו ס זה לשון קונטרפיי״ש בלע״ז כמלך היושב ומחשב ומשקל בלבו איזה יכשר הזה או זה (רש״י, ישע׳ כו ז).

א. **ֿפִּלּוּשׁ**, ש״ז,—שה״פ מן א. פָּלַשׁ פִּע׳, — פְּעֻלת המתפלש בעפר : פתר בו (באיוב יו) דונש פלשתי בעפר ולא יתכן כי אין פ י ל ו ש בעפר בקרן לבדו כי אם בכל הגוף (ר״ת, הכרעות, תשו׳ דונש, 83).

ב. **ֿפִּלּוּשׁ**[2], ש״ז, — תכונת הדבר הַמְפֻלָּשׁ, החלול מראשו ועד סופו, שנקיבה עוברת דרכו : ובעקמומיתו צריך צורת פתח ד פ י ל ו ש שהוא מפולש לחבירו הוי כמפולש לר״ה (רש״י, עירוב׳ ו.). אין פ י ל ו ש י ו מכוונין (הוא, שם ח :). דרך עיירות להיות פתחי פ י ל ו ש י ה ן לאורכם (הוא, שם כט :). ומבוי אסור משום פ י ל ו ש (תוס׳ עירוב׳ ז :, ד״ה דאי). דבכלה לאמצע אין סברא לאסור משום פ י ל ו ש וכו׳ ועוד דאי לא אסור אלא משו׳ פ י ל ו ש ה״ל

[1] [ספנהים רומז בסוגרים לדברי המשנה (יומא ג ז) שדבריו מיוסדים עליהם.]

[2] [עי׳ ב. פָּלַשׁ, הערה.]

למימר מבוי שנפרץ במלואו לצידי חצר וכו' ומיהו מדאסר בצידי חצר משו' פילוש אין להוכיח דסבר דאינו נידון משום לחי (סס, ד"ה בעירכו). תרי אוני סריכין כסדרן כשרה אפילו יש פילוש וכו' אונה ואומה הסרוכות התירו הגאונים ויי"א דוקא אם נדבקו בלי פלוש (ר' אברהם בן יצחק, האשכל, סדר יס, טרפות בקנרה). הכל מורים שאם בה פילוש כשרה (כאב"ד, תמים דעים, ד.). אם האומות או האונות סרוכין בשומן יותר מכדרכן ואין פילוש ביניהם כלל נהגינן להתיר (מרדכי, חולי תריז). אם אין לה (להנקב) פלוש כשרה (רבי' יונה, משפטי בדיק' הריאה). קרום היוצא מעיקר פלוש האונות ואין בקרום שום פלוש לצד האונות (סו"ת רשב"א ג). מה ששאלת בשם ר"ת שאם היתה כל הריאה דבוקה לדופן בלא שום פילוש ובלא שום פירוד שהיה מתיר בשם ר"ת לא אלא בשם גדולי אשכנז (סו"ת הרא"ס, כלל כ סי' יג). אונא הסרוכה לאונא או לאומה וכו' ואפילו היא באלכסון ואפילו יש בה פלוש (סו"ע יו"ד לט ז). — ב) סה"ס מן ב. פָּלַשׁ פע', חדירה ובקיעה: חכמת הכרת הפנים היותר בטוחה שבחכמות אשר תפלש במחשביהם, מסנה פלוש אל הקנותה לאדם כח יוכל בו להגיע אל המושכלות (חי בן מקיץ, 5). וקושטו בעדי הרבקות ביצירות והפלוש במחשבות והבקיאות ברמיזות (סס 26). ועי"ז הענין כתב מורנו ז"ל (הרמב"ם) בפב"ח מהחלק השלישי וכו' עד שאינם מודים שנקב הקרום הענבי וזכות הקרני מפני פלוש הכח הרואה כדי שישיג מה שישיג [1] (רס"ט פלקירא, מורה המורה א עג). ועל כן הוא דומה בלהבת האש העכורה ברטיבות המעורבת בה המונעת ממהירות התנועה ובאויר המעונן הנמנע מפלוש האור (הוא, מקור חיים לרשב"ג ב יד). וארצה לומר ברישומו פלוש רשומי העצמים השכליים בו (סס סס). וכשתעיין שאין לעצם הפשוט תכלה וכו' ותדקדק פלושו ושקעו בדבר הפוגש בו וכו' (סס ג יד). עד שיפגש (האור) גוף קשה כמו הארץ ואז יהיה האור נראה לחוש כי אין לו פלוש בחלקיה ויתפזר בהם (סס ג יה). כי הרצון כח האלהי מפלש בכל פלוש האור באויר והנפש בגוף והשכל בנפש (סס ה עב). והנפש בלי ספק היא זהורית וניצוצית מן הצורה הנבדלת מתפלשת בחמרים בפילוש רוחני ומעמידן על מכונן (כ"י לטיף, אגרת התשובה ז, קובץ על יד א, 50) — ג) ובמשמ' גִּלּוּי, התגלות, ואמר הפיטן: רוגשים קרוא בגרון פלוש אשומי חברון מצוא מחלת ותרון (ר"א קליר, חסא דעי, מוסף יוה"כ). מהרו לאלוש ובל בצק מלוש ורגנו בפלוש עדי דק חלוש (הוא, אזרח בע, קרוב' לפורים). זכות ומישור לפני כסאו זרעתיו סובלות עולם ומלואו חבתו יושט בפלוש הודו חסד ורחמים לפני כבודו (אל אדון, קונט' הפיוטים, מק"כ, 5). אמור שם עשרת הדברות וקדושם עם עשרת שמות ופלושם (קובץ על יד יא, יט).

א. **פלח** [1]), ממנו א. פָּלַח, ״פֶּלַח, פָּלַח, *פַּלְחָן.

ב. **פלח** [1]), ממנו ב. פָּלַח.

א. **פָּלַח**, פ"י, פֹּלֵחַ, — פָּלַח בָּאָרֶץ, חָרַשׁ אותה [2]), כמו : pflügen ; labourer ; to plough פֹּלֵחַ ובקע בארץ נפורו עצמינו לפי שאול (תהל' קמא ז). —ובתו"ם: משל למלך שהיה לו שדה והיה מבקש למוסרה לאריסים קרא לראשון ואמר לו תקבל אתה השדה הזו א"ל אין בי כח קשה הימני, וכן לשני ולשלישי ולרביעי ולא קבלוה ממנו וקרא לחמישי וא"ל תקבל אתה השדה הזו א"ל הן, על מנת לפולחה א"ל הן, משנכנס לתוכה הובירה (מד"ר שמות כז). — *פָּלַח לאלהים, עבד אלהים, dienen, קלנדרא : anbeten ; servir, adorer ; to serve, worship

---

1) [בתרגומו של ר"ש א"ת (מו"נ ג כח) : שנקב המחיצה הענבית ובהירות הקרנית הוא מפני עבור הרוח הרואה עד שישיג מה שישיג.]

1) [עי' בהערה הבאה.]

2) [פעל זה בא בעבר' ובלשונות שמיות אחרות בשתי הוראות עקריות תקשורות זו בזו, אלא שאין להכריע איזו קודמת לחברתה: א) בקע, ב) עבד האדמה. מן ההוראה השניה, שהיא משמשת בארמ' ובערב' הֻשאל הפעל אף לעבודת האלהים בפלחן בבתי היראה, ומכאן באשור' פַּלָחֻ במשמ' ירא, פחד. בעבר' שבמקרא בא פלח במשמ' החרישה והבקיעה כאחת מן המלאכות העקריות שבעבודת האדמה (פלח ובקע בארץ) ואף בלשון בקיעה בכלל, וכן בא אף פֶּלַח a) בערב' גם במשמ' זו. ואף ילדיהן תְּפַלַּחְנָה (איוב יט ג) וגם וַיְפַלַּח אל סיר הנזיד (מ"ב ד לט) הבינו רב המפרשים כלשון בקוע, פטירת הרחם, וכחתוך לפלחים מעל לסיר.]

a) فلح

אף על פי שהכל עושין אין אסור אלא לפולחין בלבד (תוספתי ע"ז א ד). וזה אומר לפלח למזלות וזה אומר לחמה ולשמש אני פולח (תנחומא זוטא, ברא' יב). — ואמר הפיטן: צעוק נצעק מכאב לב ונסגוד ונפלות אל אלהינו כי ירבה לסלוח (בנימין, אנוש במה, סליח', לצונציר, Synag. Poesien 75). הראם בם דין לדורות לבלתי פלות לכל יצירות כי אם לקורא הדורות (משה ברבי קלונימוס, ונם מעיל, קרוב' ת פסח). ופה שאמר לא אשלח הוא הפה חגן לשלח ענה כנאלח קומו צאו בדברכם לפלת (שם). האומרים אין לקבל אלוה השתחוות לפניו לפלת ולבלתי הקדיש המרבה לסלת וגם לא לירא איום אלוה (ר' גרשם, אליך ה' אקרא, סליחי לד' עשי"ת מנהג פולין). — *וכמו פע', פִּלַּח, בקע ודקר: בשעת השמד היו הפולחין[1]) לובשין סנדלים מסומרים והיו עושין רושם בארץ והיו בנות ישראל יוצאות ורואות את סנדליהן רשומות בארץ והיו מתיראות ומפילות (דבר' רבה, ליברמן, 81). — ואמר המשורר: וברשפי אהבה כליותם פולחת (אדי"ס, פס"ק א סוס חזיון לילה). — *וכאב ראש פֹּלֵחַ, כמו פִּלּוּחַ הראש: זה החולה בו כאב הראש מתמיד ופלח (כל מלאכת ההגיון, יו:).

— פע', יְפַלַּח, — א) פִּלַּח החץ את כבדו, בקעהו, spalten; fendre; to split, slit: עד יְפַלַּח חץ כבדו (משלי ז כג). יסבו עלי רביו יְפַלַּח כליותי ולא יחמל (איוב יו יג). — ובפהמ"א: ויבשהו בשמש ופלתהו פלחים קטנים (אסף 119). ובשם ר' סעדיה גאון מצאתי כי האותיות ביוצאם מן הפה ויפקידם ויניחם באויר פלחוהו כפלח ונתחרש מסנו דמויות מכוונות מפורדות מבוארות (ליקוטי ע"פ אבן יקרה א, כו., וילא). — ואמר הפיטן: חרולים זרו בפתרום ויפריכו שושנה חצי עשרת פלחום ותסך עם זו טלולים (רסע"ג, אלהים

[1]) [ליברמן מעיר: בעדוך ערך פלח: בילמדנו והיה עקב פ' כי תאמר, דרבן של פולחין לובשין סנדלין מסומרין. וע"פ הענין נראה שהכוונה לחיילים רומיים, עיין בעה"ש שם. ואולי זה כינוי של גנאי כלפי הגויים עובדי ע"ז, עיין ירושלמי ע"ז פ"א ה"ב, ל"ט ע"ג. והלשון כאן מגומגמת קצת, והכוונה שבשעת השמד היו מתיראות מפני הפולחין, אבל הפולחין היו לבושים סנדלים מסומרים גם שלא בשעת השמד, ע"כ. ואולם יותר נראה להבין פולחין כאן כלשון פולחים בחצים ובחרבות, ולא בעכו"ם סתם.]

יה, עבודת יוה"כ, Elbog., Stud., 123). פלחתני מרת פתן אכזר צפו מים על ראשי ואומר נגזר (אמרה אם, קליר' ת"ב, סדור רסע"ג, שלא). שחחו ותגרו בפחד אבחם שוביהם רדפום והכום לפלחם (יוסף בר שלמה, אודך כי אנפת, יוצ' שבת א' חנכה). ל"ש עמר חרמשו פלחם ובמלחמת תנופה נלחם (ליל שמורים, מעריב ליל ב פסח). — ואמר המשורר: ואם יכין בני קשתו אפלח בחצי לב וזמן פלח כבדי (ר"ש הנגיד, עלם אלי, ברודי, 106). גופה רטוב ולח כשרביט ברלח טהור קדש מסלח לב רואיו יפלח ואש בקרבו ישלח (ר"י חריזי, תחכי ו, 72). והורוני בשני חצים פלחו בם כבדי והגדילו אידי (שם שם, 376). חשבתיהו לחצי יום קרבי וכן היה לחצי פלחני, חשבתיהו לחרב ותנית לי וכן היה אבל בידי מעני (עדרוש תלוי, קטע כ"י גני"). — *וּפִלַּח פלוני את עסקיו חתך את עסקיו, הכריע וגמר אותם: רוצה אדם לפלח[1]) עסקיו בבית הראשון שהוא פוגע וללון שם (ר' אלעזר בן שמוע, ירוש' מעשר' ב ג). — ב) פִּלְּחָה החיה ילדיה, ילדה אותם, werfen, gebären; mettre bas; to bring forth: תכרענה ילדיהן תְּפַלַּחְנָה חבליהם תשלחנה (איוב לט ג).

— נפע', *נִפְלַח, — שפִּלְּחוּ אותו, נבקע ונדקר, ואמר הפיטן: מעצמותי המפצחות נפלחות[2]) מסכעיסך וממרעיסך נאמתי נלאתי נשא חרונך וזעמך (אליה בן שמעיה, את ה' בהמלאו, סליח' שחר' יוה"כ, מחז' איטלי ב, קב:).

— פע', *פֻּלַּח, — מי שפִּלְּחוּ אותו לְפִלָּחִים: בענין זה זכר אלתמימי בספרו מרש"ד שהבצל אם יפולח ויונח בעת שתיית הרפואה המשלשלת יבטל האסטניסות וימנע הקיא (פרקי משה, סוף יג). קח קדירה של חרם ושמתה על הגחלים בקדירה

[1]) [כך הגרסה בדפוס ונציאה ובדפו' וילנה; בדפו' ויטומיר: לפלה (וכן לוי, וכן משבית ירושלמי, ולא יתכן אף מצד דקדוק המלה); בדפו' קרוטושין: לפגע, ופרוש שבגליון שם: לפנות עסקיו גרסינן; ורי"ש גרם: לפנה. ונראה שהנוסח לפגע נולד כהשפעת עסקיו שלאחריו, והואיל ואי אפשר לאמר לפלה או לפנה ע"פ דקדוק לשון החכמים, נראה שהעקר לפלח (או לפנח), והכונה: רוצה אדם לחתך עסקיו בבת אחת כמפלח וגוזר בחרב. ועי' בשמוש הפעלים גזר, חתך במשמ' קרובה לזו.]

[2]) [בסליח' לצו"ג, אשכנז: מְפֻלָּחוֹת.]

ויפולתו הפרסות קטנות פלחות ויגתנו על הגחלים (אסף, 116). יוקח קולוקונטידה לחה ותפולח ארבעה פלחים ויונחו בכלי (קאנון ג יז ו). — ואמר הפיטן: פצועים ונפצעים ומפלח כבדם צנופים כדור עם מרכבות כבודם (משה בן קלונימוס, ובכן ויושע, סדר אמרון של פסח).

— התפ', ״הִתְפַּלַּח, — נבקע ונתחלק לפלחים: כשרוצין ללקט התמרים מביאין מגל ארוך ומשימין תובליא שהוא סל בראש עץ ארוך ומגביהין הסל כנגד התמרים וחותכין אותן במגל ונופלין בסל כדי שלא יפלו התמרים לארץ ויתבקעו ויתפלחו (רגמ״ה, ב״ב לג: ; ערוך ערך תבליא). — ואמר הפיטן: כליות מתפלחים לחצים משתלחים ועיניהם מולחים במים הנגרים (אפרים בן יצחק, אלהי העברים, סליחי מוס' יוה״כ).

ב. פַּלַח, קל לא נמצא.

— פע', יְפַלַּח, — פִּלַּח הירקות וכדו' אל הסיר, השליכם לתוכו: וילקט ממנו פקעות שדה מלא בגדו ויבא וַיְפַלַּח אל סיר הנזיד (מ״ב ד לט).

״פַּלָּח [1], ש״ז, — אכר ערבי: ראובן ושמעון הם שותפים והיה להם עסק אחד עם שי״ך אחד וגם באותו המחוז שהיה אותו השי״ך שולט היו נותנים סי' ליף[2] (פי' מעות בהקדמה) לפלחים (פי' כפריים) (חיים הכופר, מעשה חייא, שאלה יט, לז:).

— ״בכלל אכר גם ופשוט.

פֶּלַח, ש״ז, — פֶּלַח רֶכֶב, האבן העליונה משתי אבני הריחים, ופֶּלַח תַּחְתִּית, האבן התחתונה. Mühlstein ; meule ; millstone : ותשלך אשה אחת פֶּלַח רכב על ראש אבימלך ותרץ את גלגלתו (שפט' ט נג). לבו יצוק כמו אבן ויצוק כְּפֶלַח תחתית (איוב מא טז). — פֶּלַח דְּבֵלָה, חצי דבלת תאנים, Hälfte, Stück ; moitié, morceau ; half, piece : ויתנו לו פֶּלַח דבלה ושני צמוקים (ש״א ל יב). — ובתו״מ: הלוקח מן העני וכן העני שנתנו לו פרוסות פת או פלחי דבילה מעשר מכל אחד ואחד ובתמרים ובגרוגרות בולל ונוטל (דמאי ה ה). — ובסהמ״א: מצא גרוגרות אם דרסו רוב הגרוגרות רוב האדם חייב לעשר שחוקתן מדבר שנגמרה מלאכתן וכן אם מצא פלחי דבילה שידוע שהם מדבר הגמור (רמב״ם, מעשר ג כא). פלחי דבילה לאחר שנדרסו בעיגול מחלקין העיגול לכמה פלחין ובפלח יש הרבה תאנים דבוקות יחד (ר״ש, מעשר' ג ד). — פֶּלַח רִמּוֹן, חצי רמון: כְּפֶלַח הרמון רקתך מבעד לצמתך (שה״ש ד ג). — ובסהמ״א: ותבא זבוב ותעמוד על רקתו והיה כפלח הרמון ותך אותו ותזיקהו (מעשה בוסתנאי, אמס״ד). — ואמר הפיטן: והן עתה דקרו כפלח [1]) רעיתך (ר״א קליר, אי כה, קינות ת״ב). — ״ופֶּלַח הראש, קטע הראש המפֻלח, הנקטע מן הגוף: ויוסיפו לשפוך סוללה פעם שנית ותך האבן מגבורי יוסף על ראשו ותפלח את ראש האיש ותוליך את פלח ראש האיש עם האבן (יוסיפון גינצבורג, תג). — וברפואה, חלק מחלקי הראש: הפלוח הוא כאב יתעורר באחד מפלחי הראש (קאנון ג א ב לג). — ״ופַלְחֵי הַפַּח: ואחד משני פלחי המוח (ברבורי, ארח חיים ג יג, כ״י ביהמ״ד פכטר). והפלח הימין לאדומה והשמאלי לשחורה (שם, בסליי הראש). — ״ופֶּלַח בגוף העוף השחוט, מקום מפֻלח וסדוק, Riss ; déchirure, rupture ; rent, tear : עוף שחוט וכו' ואם היו בו פלחים פלחים או שהיה מתובל בתבלין ונפל לחלב או לבותת הרי זה אסור (רמב״ם, מאכלות אסורות ט יט). ואם היו בו פלחים פלחים [2]) (לקוטים מספר המספיק לתנחום הירושלמי, בכר, קלה). — ״ופֶּלַח במשמ' קטע וחתיכה בכלל: ומשרשי איריאוס מ' פלחים (אסף, 118). ועי' ערך פִּלּוּחַ, פֶּלַח.

״פִּלְחָה, ש״נ, מ״ר פְּלָחוֹת — כמו פֶּלַח: קח קדירה של חרס ושמתה על הגחלים בקדירה ויפולתו הפרסות קטנות פלחות ויגתנו על הגחלים (אסף, 116).

*פָּלְחָן, פָּלְחָן, פולחן [3]), — עבודה, עבודת הבורא, Dienst, Gottesdienst, Kultus ; service (divin),

---

[1]) [נגזור מא. פלח עפ״י השם הערבי פַלָּאח a).]

[2]) [צ״ל: סלף b) במלה אחת.]

a) فلّاح b) سلف

---

[1]) [כלו' דקרו את רעיתך שרקתה כפלח הרמון, כלה״כ, אך יש בזה גם מהוראת הכתובים ומחצה וחלפה רקתו (שפט' ה כו), עד יפלח חץ כבדו (משלי ז כג).]

[2]) [בכר שם מעיר שהוא תרגום מן אית ביה פולי (פסח' עו.).]

[3]) [מן הארמ' שבתרגומים.]

אלהך די אנת פלח : culte; (divine) service, cult ליה וכו' וכי יש פולחן בבכל האמה ת"ל ולעבדו זו תפלה כשם שעבודת מזבח קרויה עבודה כך תפלה קרויה עבודה (ספרי דברי מא; ומעין זה ירוש' ברכ' ד א). — ואמר הפיטן: נפתתה הבירה ונתרוקן טהר השלחן מזין ומזית פתר מעבודת פלחן (מאיר, מעריב לבור, סליח' לתעני' חמשי).

פלט [1], ממנו מִפְלָט, פָּלַט, פָּלֵט, פְּלֵיטָה, פָּלִיט, פְּלִיטַת.

פָּלַט, פ"ע, פָּלְטוּ, — א) פָּלַט האדם, נמלט מרודפיו, מהאויב, : entkommen; se sauver; to escape החרב בחוץ והדבר והרעב מבית אשר בשדה בחרב ימות ואשר בעיר רעב ודבר יאכלנו ופָלְטוּ פליטיהם והיו אל ההרים כיוני הגאיות (יחזק' ז טו–טז). — ובתו"מ: בירך התחילה בעבירה תחילה ואחר כך הבטן לפיכך תלקה הירך תחילה ואחר כך הבטן ושאר כל הגוף לא פלט (סוטי' א ז). זה חומר ביחידים מבמרובים שהיחידים בסקילה לפיכך ממונם פלט והמרובים בסייף לפיכך ממונם אבד (סנה' י ד). נכסי צדיקים שבתוכה (בעיר הנדחת) אובדין שבחוצה לה פליטין [2] ושל רשעים בין שבתוכה בין שבחוצה לה הרי אלו אובדין (שם שם ה). מעשה שעשיתי מפרש בים הגדול וראיתי ספינה אחת ששקעה בים והייתי מצטער על תלמיד חכם אחד שהיה בתוכה וכשבאתי למגיזת של קפודקיא והתחיל מקדמיני ושואל לי שאלות נימתי לו בני היאך פלטת גומה לי (ר' עקיבא, ירוש' יבמ' טז ג). החמרת והגמלת העוברת ממקום למקום לנו בתוכה (בעיר הנדחת) והודחו עמה, אם נשתהו שם ל' יום הן בסייף וממונן אבד פחות מכן הן בסקילה וממונן פלט (סנה' קיב.). ולולא אברהם לא פלט לוט מסדום (מד"ר במד' כ). וכיון שראה אותו (את עוג) נתיירא ואמר לא לחנם פלט זה מן אותן הגבורים מימות אברהם ועד עכשיו (דבר' רבה, ליברמן, 31). —*ובהשאלה: והוא נשאר מהגבורים שהרגו אמרפל וחביריו שנאמר ויכו את רפאים וזה הפסולת שלהם כפריצי זיתים שיוצאין ופליטים מתחת הגפת (תנחו' חקת כה). —*ובמשי' פָּלַט, יצא מעל השטח, היה גבה ממנו במקצת, hervorstehen; saillir; to project : מ"ד לא חוקק בפולט מקום הכתב כגון הדין דינרא מ"ד אפי' חוקק כגון הדין פנקסא (רב חסדא, ירוש' גטין ב ג). — ובספהמ"א: כל דבר שפולט נקרא בדבריהם זנב כאמרם שתים כנגד שתים ואחד יוצא זנב וידוע כי יקרא (זנב) לרחם שיפלוט לחוץ (כס"ע פלקירא, המנקס, עא). —*ובהשאלה פָּלַט ממעשה פלוני, אין לו חלק בו: וזה מפעולת אדם והאלהים ממנו יפלוט (רקע"ג על סוי הגלגי, דודזון, 72).

— ב) פ"י, *פָּלַט פלוני דבר, הוציאו מפיו, הקיא אותו, auswerfen, ausspeien; cracher, vomir; to throw out, spit out : החושש בשניו לא יגמע את החומץ ויהא פולט אבל מגמע ופולט ובולע מטבל כדרכו ואינו חושש (תוספת' תרומ' ט יא; שם שבת יב ט). הרי שנתן לתוך פיו ושכח ולא בירך אם היו משקין פולטן אם היו אוכלין מסלקן לצדדין (רב הונא, ירוש' ברכ' ו א). היתה (הבהמה) מהלכת ופולטת עשבים מהו (ר' ירמיה, שם ב"ק א א). שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה מסלקן לצד אחד ומברך תניא חדא בולען ותניא אידך פולטן ותניא אידך מסלקן (ברכ' נ:). —ובהשאלה: א"ל הקב"ה לשר של ים פלוט אותן ליבשה (רבה בר מרי, פסחי' קיח:). פושעי ישראל שעברו על התורה ועל המצות נפשן כלה וגופן בלה והן נעשין אפר וגיהנם פולטתן והרוח מפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים (סדר עולם רבה, רטנר, פרק ג, ט.). —ובספהמ"א: השרוי בתענית יכול לטעום לתוך פיו עד כדי רביעית ויחזור ויפלטנו שאין

---

[1] [השרש והפעל פָּלַט נמצא אף כמלת עברית פְּלט במשמ' נמלט, בכתבי עמרנא סא"י 33,25,185. בערבי' הכתובה צורתו פלת[a], אך בדבור פלט[b], ובשבא' בא בלת במשמ' מלט והציל. באשור' בַּלָט פרושו חיה, היה חי, בַּלְטֻ (המקביל לפע' בעבר', פַּלֵּט) משמ' החיה, והשוה שמות אשוריים ובבליים כמו בלטשאצר, סנבלט, שבהם נמצא שרש זה. אך מבטא אחר של אותו שרש בעבר' הוא אף מלט, ועי' שם. ועקר משמ' השרש הוא כפ"י, הוציא, חלץ (מן הסכנה), וכפ"ע יצא, ומכאן שאף הפעל פָּלַט בתו"מ (פלט מפיו וכדו') אותו פעל הוא. וכן גם פָּלַט, במשמ' יצא מעל השטח וכדו', הוא מבטא אחר של פָּלַט, שבא אף במקומו לפעמים. בכוש' פלט פרושו הפריד, וגם זה קרוב בענין.]

[2] [בספרי דבר' צד הנוס': אבודים, פלוטים, ביג' פעו'. ולפי הנוס' שלפנינו פְּלֵיטִים זה בינ' קל כמו אחרות מהדגמאות המובאות כאן ביחיד, פָּלֵט.]

---

a) فلت b) فلط

זה חשוב הנאה (הלבוש או"ח תקפז א). — ואמר הפיטן: פועל בחכמה פקד אדמה פלוט ביחומה פראים ובהמה (אל כשא, יוצ' שבת ברכאשי). לאחרונה יסעו שבם שלט כי הענן מטם פלט (ר"א הקליר, אזכיר סלה, קרוב' שבת זכור). — וביני' פִּעוּ', פָּלוּט, שפלטו אותו: הסגולים לך מכל עם העמוסים כמיביטנך הפלוטים במירחמך (ינאי, האומרים, קרוב' לימים נוראים, זולאי, סמ). — וּפְלָטָה שכבת זרע: זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע והמשמשת שראתה נדה צריכין טבילה ורבי יהודה פוטר (ברכ' ג ו). מניין לפולטת שכבת זרע ביום השלישי שהיא טמאה שנאמר היו נכונים לשלשת ימים (שבת ט ג). נכרית שפלטה שכבת זרע מישראל טמאה, בת ישראל שפלטה שכבת זרע מנכרי טהורה (מקוא' ח ד). הפולטת שכבת זרע מבפנים טמאה (תוספת' נדה ה יג). משמשת כל שלשה ימים אסורה לאכול בתרומה שאי אפשר לה שלא תפלוט (נדה מא:). — ובהשאלה פָּלַט, במשמ' הפריש מתוכו שמן, דם וכדו', ausscheiden; sécréter, excréter; to secrete, excrete: הכבד אוסרת ואינה נאסרת מפני שהיא פולטת ואינה בולעת (חלומ' י יא). כל הזתים הגשמים יורדין עליהן והן פולטין את שמנן (ר' חנינה, ירוש' בכורי' א ג). כבולעו (הבשר את הדם) כך פולטו (פסח' עו.). שלשה דברים בכלי חרס בולע ואינו פולט ואינו מבאיש כל מה שבתוכו (אדר"נ מא).—ובספה"א: גיעול לשון מקיא ופולט (רש"י פסח' מד:, ד"ה גיעולי). בן צותה על יום הכפורים לענות אדם נפשו כדי שתפלט כל הלחות הנפסדות שנקבצו בה מתוך תשובה שלימה (ר' יעקב אנטולי, מלמד התלמידים, כלבים, קעט). — ובהשאלה, ואמר הפיטן: לבת לבי אף כי קולטת קרבתך לי טוב חולטת פולטת (שלמה הבבלי, אחשבה לדעת, יוצר שבת ברכאשית). — *וּפָלַט נשמתו, הוציא את נשמתו: לא דומה הפולטה בחיק אמו (ארץ ישראל) לפולטה בחיק נכריה (עולא כמותא, ירוש' כלא' ט ד). — פָּלְטָה הסכין בשר, דלדלה קצת מן הבשר: בשר שפלטתו סכין (ר"ל, חול' קכא.). לא שנו אלא שפלטתו חיה אבל פלטתו סכין בטל (עולא בשם ר' יוחנן, שם קכד.). כשמפשיטין את הבהמה פעמים שהסכין פולט מן הבשר אצל העור (רש"י, חול' קכא., ד"ה בשר). — ג) *ובמשמ' הציל, הוציא: ולמה נקרא שמו פלטיאל שפלטו אל מן העבירה (ר' יוחנן, סנה' יט:). מיכאל היה המגיד שנאמר ובעל כנפים יגיד דבר ולמה נקרא שמו פליט בשעה שהפיל הקב"ה סמאל וכת שלו ממקום קדושתו אחז בכנפו וביקש להורידו עמו ופלטו הקב"ה מידו (פרקי דר"א כז). — ואמר הפיטן: פחדו יחיל סוטמים פיותם היות אטומים, פרחיו במשענותם חטומים פלוטים[1] מרכל פטומים (ר"א הקליר, יום מימים, סדר' יוה"כ, מחז' איטלי ב, פ:).

— פִּעֵ', מְפַלְּטִי, פַּלֵּט, פַּלֶּט־, פַּלְּטָה, פַּלְּטֵנִי, פַּלְּטוֹ, אֲפַלְּטָה, אֲפַלְּטֵהוּ, תְּפַלֵּט, תְּפַלְּטֵנִי, תְּפַלְּטֵמוֹ, יְפַלְּטֵהוּ, יְפַלְּטֵם, תְּפַלֵּט, — פִּלֵּט את פלוני מאויביו, עשה שימלט מידם, retten; sauver; to save: יי' סלעי ומצודתי וּמְפַלְּטִי[2] לי (ש"ב כב ב). וַתְּפַלְּטֵנִי מריבי עם (שם מד). קומה יי' קדמה פניו פַּלְּטָה נפשי מרשע חרבך (תהל' יז יג). מְפַלְּטִי מאיבי אף מן קמי תרוממני (שם יח מט). בך בטחו אבתינו בטחו וַתְּפַלְּטֵמוֹ אליך זעקו ונמלטו (שם כב ה—ו). גל אל יי' יְפַלְּטֵהוּ יַצִּילֵהוּ כי חפץ בו (שם שם ט). אתה סתר לי מצר תצרני רני פַלֵּט תסובבני סלה (שם לב ז). ויעזרם יי' וַיְפַלְּטֵם יְפַלְּטֵם מרשעים ויושיעם כי חסו בו (שם לז מ). מאיש מרמה ועולה תְפַלְּטֵנִי כי אתה אלהי מעזי (שם מג א). על און פַּלֶּט־למו באף עמים הורד אלהים (שם נו ח). בצדקתך תצילני וּתְפַלְּטֵנִי (שם עא ב). אלהי פַּלְּטֵנִי מיד רשע (שם שם ד). פַּלְּטוּ דל ואבין מיד רשעים הצילו (שם פב ד). כי בי חשק וַאֲפַלְּטֵהוּ אשגבהו כי ידע שמי (שם צא יד). — ואמר הפיטן: ועוד סלה יסובבני פלט רני אם מצאתי חן בעיני המלך (מלך אחד, קלימ' ערי"ה). סתר לי תצור ממונה רני פלט לי תסובב (ר"י נג'ארה, עולת תמיד יח). — ואמר המשורר: קול אל קול קורא מבשר בזבול הרקיע רני פלט רני פלט צבא עליון הריע (שלום הכהן, כיר דוד ז, 155). — פִּלְּטָה האשה, הוציאה ולדה, ילדה: ואשר תְּפַלֵּט לחרב אתן (מיכ' ו יד). — והפרה: שורו עבר ולא יגעיל תְּפַלֵּט פרתו ולא תשכל (איוב כא י). — *ובמשמ' הוציא, כמו קל במשמ' ב): וגלגלי עיניו מפלטין ומוציאין לפידי אש (פרקי היכלות ד, סא.).

---

1) [במחזורים נוסח אשכנז (מוסף יוה"כ): פַּלְּטֵם, עי' פִּעֵ'.]

2) אולי מְפַלְּטִי.

—ובמשמ׳ פ״ע, פִּלֵּט את עצמו, התמלט: וַאֲפַלְּטָה לנצח משפטי [1]) (איוב כג ז).

— הפע׳, הִפְלִיט, — א) הִפְלִיט האדם, עשה שהאשה תפלט, תלד: ותסג ולא תַפְלִיט ואשר תפלט לחרב אתן (מיכ׳ ו יד). — ב) הִפְלִיט [2]) הארי את טרפו: ושאג ככפירים ויגהם ויאחז טרף וְיַפְלִיט ואין מציל (ישעי׳ ה כט). —*במשמ׳ הציל, ואמר הפיטן: אנא זכור מוסיף חלק שכם אחד, קוה להפליט המחנה האחד (רסע״ג, סדר הוסענות, סדור רסע״ג, רמז). — *הִפְלִיט דבר או אדם, הוציא אותו, פִּלְטוֹ והקיאו: כל הילדים שהשליכו ליאור לא מתו אלא היאור הפליט אותם והשליך אותם למדבר מצרים (כ׳ סילה, פרקי דר״א מג). מי שהיה צריך טבילה היה הענן מפליטו חוץ ממחנה ישראל (סס מד). —ובסהם״א: לא יוכלו מלט משא, להפליט מה שבמעיהם כשאר המוציאין בהוגן (רש״י, ישעי׳ מו ג). בעין בולעו לאיסור יפליטנו כדאמרן כבולעו כן פולטו (הוס, ע״ז, עס:, ד״ס כל דבר). כענין שבלעו שפת הדוד את האיסור יפליטהו (סס עו:, ד״ס כבולעו). — *הִפְלִיט לחלוחית מדבר, גרם לדבר שיפלט ויפריש את הלחלוחית: מדית יורה גדולה ומגעילה ברותחין ומכשירה ושוטפה בצונן ומפליטה מחמץ תחילה ואח״כ מרתיח בהן בלא שיעור (סבלי הלקט, ספס רז). שהמלח אינו מפליט מהעץ כלום (הרוקס ספע). —*וּמַפְלִיט כלי, עושה שהכלי יַפְלִיט: ומאן ליטא לן שהמלח מפליט כלי איפשר שאין המלח מפליט אלא את האוכלין (רשב״א, תסו׳ קל).

— התפ׳, *הִתְפַּלֵּט, — נצל ונמלט: מעשה בשני אחים שהיה אחד במירון ואחד בגוש חלב נפלה דליקה בבית זה שהית במירון ובאת אחותו מגוש חלב התחילה מגפפתו מחבקתו ומנשקתו ואומרת לית דא מבדה לי דהוה אחי באננקי ונתפלט ממנו (מד״ר סה״ס, מי יתנך כאח). עתיד היה המבול לבא לעולם ויתפלט [3]) ממנו נח ובניו (תנחו׳ שמות יז).

[1]) [מְנֻקד מִשֹּׁפְטִי, אמנם יש גורסים בקריאת השבעים מִשְׁפָּטִי.]

[2]) [בכ״י המחבר כאן סימן שאלה, רמז לקשי המובן. רב המפרשים מבארים: ויפליט את הטרף לעצמו.]

[3]) [וי״ג: ויפלט, נפע׳.]

— נפע׳, *נִפְלַט, — פֻּלַּט אותו: לא יורה בה זרע פסולת שיהא חוזר ונפלט מגופה בלא הריון (רש״י, איוב כא י). שיהו המים הנפלטין מן הקלי על ידי חום האור ובין ויוצאין לחוץ (הוס, פסס׳ מ. ד״ה קמיפא). שהמים נפלטין וחוזרין ונבלעין (סס סס, ד״ה זקיפא). דאותה בליעה מששהתה בדופנו של כלי לילה אחת הופג טעמו ונתקלקל ותו לא משבחת לאוכל שהיא נפלטת לתוכו (סס מד:, ד״ה והכא). שיהא כל דמו כבר נפלט ממנו (הוס, חול׳ קיב.; ד״ה עד שיכלה).

— פע׳, *פִּלֵּט, — שפלטו אותו, נצל ונמלט, ואמר הפיטן: ידועי שם בבור גשם ובנקיון רעיונים עת פלטו [1]) ונתבלטו מכור ברזל סוינים (ידועי סס, אופן ז׳ פסח).

— הפע׳, *הֻפְלַט, בינ׳ מֻפְלָט, — כמו פֻּע׳, ואמר הפיטן: לעת ימחה ולא ימלט יגונן עם גנון וממלט (ר״א הקליר, אזכיר סלה, קרוב׳ שבת זכור).

פָּלֵט, ס״ז, מ״ר פְּלֵטִים, פְּלִיטִים, — מי שֶׁפָּלַט, שנמלט, : Flüchtling ; fugitif, réfugié ; fugitive, refugee

אוי לך מואב אבדת עם כמוש נתן בניו פְּלֵיטִם ובנתיו בשבית (במד׳ כא כט). כי לא ישובו כי אם פְּלֵטִים (ירמ׳ מד יד). קול נסים וּפְלֵטִים מארץ בבל (סס נ כח). פְּלֵטִים מחרב אל תעמדו (סס נא נ). ושלחתי מהם פְּלֵיטִים אל הגוים (ישעי׳ סו יט). ועי׳ גם פָּלֵט.

פְּלֵטָה, פְּלֵיטָה, ס״נ, סמי׳ פְּלֵיטַת, — שארית, מה שֶׁפָּלַט מהאויב וכדו׳: אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לִפְלֵיטָה (ברא׳ לב ט). ויאמר דוד לכל עבדיו אשר אתו בירושלם קומו ונברחה כי לא תהיה לנו פְּלֵיטָה מפני אבשלום (ש״ב יט יד). ביום ההוא יהיה צמח יי׳ לצבי ולכבוד ופרי הארץ לגאון ולתפארת לִפְלֵיטַת ישראל (ישעי׳ ד ב). והיה ביום ההוא לא יוסיף עוד שאר ישראל וּפְלֵיטַת בית יעקב להשען על מכהו (סס י כ). ויספה פְּלֵיטַת בית יהודה הנשארה שרש למטה ועשה פרי למעלה כי מירושלים תצא שארית וּפְלֵיטָה מהר ציון (סס לז לא-לב). והנה נותרה בה פְּלֵטָה המוצאים בנים ובנות (יחזק׳ יד כב). והיה כל אשר יקרא בשם יי׳ ימלט כי בהר ציון ובירושלם תהיה פְּלֵיטָה (יואל׳

[1]) [פִּלְטוּ, כך מְנֻקד במחזורים, ואולי צ״ל פָּלְטוּ בקל.]

ב ח). ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש (עבדי א יז). וישלח ידו בארצות וארץ מצרים לא תהיה לפליטה (דני' יא מב). ועתה כמעט רגע היתה תחנה מאת יי' אלהינו להשאיר לנו פליטה (עזר' ט ח). הלא תאנף בנו עד כלה לאין שארית ופליטה יי' אלהי ישראל צדיק אתה כי נשארנו פליטה כהיום הזה (שם יד–יה). ואשאלם על היהודים הפליטה אשר נשארו מן השבי (נחמ' א ב). ויכו את שארית הפליטה לעמלק (דה"א ד מג). נכנעו לא אשחיתם ונתתי להם כמעט לפליטה (דה"ב יב ז). ויפנו אל ההמון והנם פגרים נפלים ארצה ואין פליטה (שם כ כד). שובו אל יי' אלהי אברהם יצחק וישראל וישב אל הפליטה הנשארת לכם מכף מלכי אשור (שם ל ו). — ובתו"מ: ומה שכר נטלו על כך שכבדו את אברהם, נותרה מהם פלטה, רחב וכל ביתה (מד"ז פה"ם א, בובר, 18). — ובתפלה: על הצדיקים ועל החסידים ועל זקני עמך בית ישראל ועל פלטת סופריהם וכו' יהמו נא רחמיך (תפלת י"ח). —ובספהמ"א: ולפי שבני הגולה אנו פליטת ישראל עבדי ארוני המלך שרוים בשלוה בארץ מגורינו (מכתב ר' חסדאי אבן שפרוט למלך הכוזרים, בסוף ס' הכוזרי). — ואמר הפיטן: אלהינו שבשמים חוס וחמול על שאריתנו, אלהינו שבשמים חמול ורחם על פליטתנו (הוספ' ותק' לסדר רע"ג, 22). ואמר המשורר: ופקדוני בידך גאוני שני אחים פליטת הנשמה (יוסף אבן חסדאי, הללבי מן, טעה"ם 29). — ופלטה מרעב: וישלחני אלהים לפניכם לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדולה (ברא' מה ז). — וצמחים מברד או מארבה: ואכל את יתר הפלטה הנשארת לכם מן הברד (שמות י ה). כגן עדן הארץ לפניו ואחריו מדבר שממה וגם פליטה לא היתה לו (יואל ב ג). — ובהשאלה בעניני מסחר, פשיטת הרגל, שמטת חובות: Bankerott; faillite; bankruptcy: כמה בעלי חובות היו לפליטה (הקדי אבי בעל מות יאיר לספרו שמן המאור בסוף סו"ת חות יאיר). ומיד אח"ז באותו שבוע היו האחים הללו לפליטה גדולה ועצומה שנשארו חייבים לשררות ויועצים, אבדו העשר הגדול שירשו מאביהם וכילו את של אחרים סך עצום ונורא (יעב"ץ, מגלת ספר, 76). שפעם אחד היהודים העומדים בחניות נשברו ועשו פליטה והכוללת הפסידו ממון רב (סו"ת נחלת דוד, כ"י, ב, רכח:).

פֶּלִי[1], ת"ז, — כמו פלאי, פליא: וזה דבר פלי הוא ואינו ממנהגו של עולם (מדה"ג ויגש, כ"י תימנים). לפי שהיה בו דבר פלי שאינו ממנהגו של עולם צריך הכתוב להזכירו שכן הוא אומר תשע אמות ארכה (שם דברי ג יא, הקבלה). —ובמשמ' נדיר: ופלי הוא בנפעלים השני מן הרום והוא שרק יבא על הצווי כמו קם שב (הורית הקורא, דרנבורג, 57). והוא פלי לא ימצא באחד ועשרים ספרים אלא בשבעה מקומות בלבד (שם 76). — ואמר הפיטן: ייטב בעיניך נעים שירי ומיטב מהללי הדוד אשר הרחיק נדד מני לרע מעללי ואחוק בכנף ירדותו והוא נורא ופל (ר"י הלוי, ייטב בעיניך, אהבה). ידעו נסתר ופלי יום קשירת יום בלילה בשמם יחד והפליא (שלום שבזי, מהדר חתן וכלה, שירי תימן, 200).

פְּלִיא, פליא, ת"ז, — נק' פליאה, כמו נפלא ומפלא, wunderbar, unfassbar; miraculeux, mystérieux; miraculous, mysterious: ויאמר מנוח אל מלאך יי' מה שמך וכו' ויאמר לו מלאך יי' למה זה תשאל לשמי והוא פליא[2] (שפט' יג יז–יח). פליאה[3] דעת ממני נשגבה לא אוכל לה אנא אלך מרוחך ואנה מפניך אברח (תהל' קלט ה–ו). —ואמר הפיטן: פליאי מעלה אין להם קפיצת רגל (יניי, קרוב' לימים נוראים, זולתי, סמא). לא תשא לשוא שם פליא משמות מפוענחים (רסע"ג, עשרת הדברות, סדור רסע"ג, שג). הודו למולי שתי ואם הוא פליא מכל עמלי נחתי והוא גורלי (ראב"ע, אל חי, איגר 58). אם שמו פליא רחמיו לבלי חק למולי (הוא, אל אמת, שם 88). ואשאלנו (את דניאל) על אדות הקץ לראות אם עבר אם עוד נבואותיו עתידות אנשי לב יאמרו לי מה זה תשאל והוא פליא (אם אויבי, קונטרי הפיוטים, מק"ג, 36). פליאי יקדישו שמי בטהרה סביבי מאד נשערה (אומן בצמעו, קובץ על יד יא, טו). — ובמשמ' ש"ז, דבר פליא, סוד, פלא, ואמר הפיטן: קמי סרה כאשר זממו ומן הלשכה ילמדו פליאם (רסע"ג, תרי"ג מלות, סדור רסע"ג, קנ).

***פְּלִיאָה**, ש"נ, — א) דבר פליא ונפלא, פלא, Wunder, Unfassbares; miracle, merveille; miracle,

---

1) [עפ"י הכתיב הארמי שבתלמוד: דפלי ליה (חול' יא:), ועוד.]

2) [כך הקרי, והכתיב פלאי. עי' ערך פלאי.]

3) [כך הקרי, הכתי' פלאיה, עי' ערך פלאי.]

marvel : פליאה [1]) ממך מה תדע וכו' במה שהורשיתה התבונן אין לך עסק בנסתרות (ר' לעזר בשם בר סירא, ירוש' חגיגה ב א). דבר אחר והוא פלאי א"ל המלאך איני יודע לומר לך שמי שלפי השליחות ששולח הקב"ה אותנו קורא לנו שם הוי והוא פליא לפי פליאה ופליאה שעושה על ידינו הוא קורא לנו שם (מד"ר במד' י). בשלשים ושתים נתיבות פליאות חכמה חקק יה יי' צבאות שמו (ספר יצירה א א). — ובסהמ"א : אם נדברו חכמים על פליאה ולא תדע שתוק ואמור זה לא ידעתיהו (ר"ש הנגיד, בן משלי א כג). ופליאה גדולה היתה זאת הלידה בעבור שכל בן אד' יוצא בשלייא שהיא מכסה עליו והנה שתי השליות נפתחו רגע אחד (ראב"ע, בראש' כה כה). ומה שימצא ג"כ ברחשים בעופות ובדגים מפליאות הולכות כולם על סדר מוגבל (אמו"ר לראב"ד, ו א). ומטה שראוי לך לבחון בו עניני העולם שתסתכל תמיד באחרית הדברים שהם מתקשים עלינו ומזדמנים לנו ותראה בהם פליאה גדולה (ר"י א"ת, מו"ה, הבחינה ה). והצווי מתחלק לשני חלקים אחד מהם מצות הלבבות והם הדברים אשר יתכנו באמונת הלב וכו' ובמחשבה בפליאותיו והבחינה בטובותיו (שם, עבודת האלהים ד). וחותם ברופא כל בשר ומפליא לעשות, למד על פליאות מה שברא בחיים מהכחות הדוחים והמחזיקים (הוא, כוזרי ג יא). שמעתי שאתם אומרים שהספירות ישתלשלו מדריגה אחר מדריגה עד שנתהוה עולם הגשמות הזה והוא פליאה בעיני לא אוכל לה (רמח"ל, חוקר ומקבל, 4). —ואמר הפיטן : תוודע וותיקתך ותפעניח פליאתך (ינאי, קרוב' לימים נוראים, זולאי, שמא). מלך צר לכבודו כל יצורים פליאת מעשיו יודעים כאישון נצורים (קלוניימוס, ובכן ומי לא יראך מלך, שחרית יוה"כ, סימן יט). — ואמר המשורר : ונסתר והוא ראה ונעלם ויראה בעיני גבורותיו ועל יד פליאותיו (ראב"ע, שירים נשגבים, כהנא 192). פקודי תמיד ישלים יזרוק ויקריב ראש ואברים פליאות קטרת ונרות כלולים פקודי יי' ישרים (הוא, אזכירה, איגר 233). פקיד אב משמאלו לאות ומימינו סגן קרואיו פליאות שם ועואזל לראות סוד יי' ליראיו (שם). — ב) ופעלת מי שהוא מתפלא, שנפלא ממנו דבר : כי יפלא אין

[1]) [עי' עמ' 4922, הערה 3) ועמ' 4925.]

פליאה אלא כסייה שנאמר כי יפלא בעיני העם הזה ואומר הממני יפלא כל דבר (מדרש הגדול, דבר' יז ח, הסגלה). — ובסהמ"א : ופליאה גדולה מאד דשבק לקט שכחה ופיאה דאיירי בהו ונקט נבילה (תוס' יומא לו :). ורבינו אפרים זצ"ל השיב לו בלשון הזה אשר שמעת עלי שאני אוסר לכהן חזן לקרות כהן אחר, אמת ויציב פתגמא ופליאה בעיני על כל כהן העושה כן שפוסל עצמו לכהונה (שבלי הלקט תפלה לה). — ואמר הפיטן : מי ישמע ולא יתמה פליאה התקוקה נשחט ושוחט כאחת שוים להתניקה (ילמק, אמונה אומן, סליח' לצום גדליה, מחזור איטל' ב, כט). — "ודבר יוצא מן הכלל, Ausnahme ; exception : והנה זכרו קצת רופאי הודו כי לפעמים יהי' הסבה בכאב הראש תולעת תולד בצדדי הראש וכו' ואפשר שיולד אצל הקרום המבדיל וגם כי יהי' בפליאה (קאנון ג א ב ג). ואם יעתק בפליאה לבעלת הצד תקל צרת הנשימה (שם ג י ד). כבר ראו רבים שנולדו בהם עורקים נכונים בעצם ובגררים ולא יולד זה בעם רב אך כנפרדים אחר נפרדים ובפליאה, אמנם העצבים והשריינים הנה לא ראה אדם זה מעולם שנולד באחד אפילו בפליאה (רמב"ם, פרקי משה ג).

"פְּלִיאוּת, ש"נ, — תכונת מי שהוא פליא : שלשת חלקי המציאות אשר נבראו ממנו יתב' בחכמה ופליאות (מנחם קראי, לקו"ק, נספח 49).

"פְּלִיאִיָּה, ש"נ,—כמו פְּלִיאָה, ואמר הפיטן : שנאן עליות וסוד פליאיות שיר מתלוליות יפצחו כי ימלוך (ר"א קליר, אנסיכה, מוסף א ר"ה).

א. ***פְּלִיגָה,** פליגא, ש"נ, — לקיחה לצד[1]) : ויקח קרח אין ויקח אלא לשון פליגה שלבו לקחו כענין שנאמר מה יקחך לבך (תנחו' קרח 3).

ב. **"פְּלִיגָה,** ש"נ, — כמו פֶּלֶג, מחלת השתוק : וממנו כח המניע לשדים המבטלים איברי האדם כמו הנכפים ובעלי הפליגה הקטן והגדול וחסרי הדעת (ראב"ד, ס' יצירה ד ה).

פָּלִיט, ש"ז, מ"ר סמי' פְּלִיטֵי, כנ' פְּלִיטֵיכֶם, פְּלִיטָיו, פְּלִיטֵיהֶם, — מי שֶׁפָּלַט, שֶׁנִּמְלַט, Flüchtling ; fugitive, refugee : fugitif, réfugié ; ויבא הַפָּלִיט

[1]) [עי, רש"י לפסוק.]

ויגד לאברם העברי (בראש' יד יג). ויכו אותם עד בלתי השאיר להם שריד ופליט (יהוש' ע כג). והיה כי יאמרו פליטי אפרים אעברה ויאמרו לו אנשי גלעד האפרתי אתה (שפט' יב ה). ויאמר יהוא אם יש נפשכם אל יצא פליט מן העיר (מ"ב ט יה). ואחריתם בחרב אהרג לא ינוס להם נס ולא ימלט להם פליט (עמו' ט א). ולא יהיה להם שריד ופליט מפני הרעה אשר אני מביא עליהם (ירמ' מב יז). ולא יהיה פליט ושריד לשארית יהודה הבאים לגור שם בארץ מצרים (שם מד יד). ופליטי חרב ישבון מן ארץ מצרים ארץ יהודה (שם שם כח). ולא היה ביום אף יי' פליט ושריד (איכ' ב כב). ואל תעמד על הפרק להכרית את פליטיו ואל תסגר שרידיו ביום צרה (עבדי א יד). ויהי בשתי עשרה שנה בעשרי בחמשה לחדש לגלותינו בא אלי הפליט מירושלים לאמר הכתה העיר (יחזק' לג כא). והותרתי בהיות לכם פליטי חרב בגוים בהזרותיכם בארצות וזכרו פליטיכם אותי בגוים אשר נשבו שם (שם ו ח–ט). ופלטו פליטיהם והיו אל ההרים כיוני הגאיות כלם המות (שם ז יו). הקבצו ובאו התנגשו יחדו פליטי הגוים (ישעי מה כה). — ואמר המשורר: ואלאה ראות קרת ירדפוני ומצאות כי השנאות עוד באשר פליטי מקנאות (ר"י הלוי, יה למילכים, אהבה, מעה"ס 108). ואולם על בני סכלות חמסן אשר דמו להכרית את פליטן ביען עבדו בחן עבדים ונשו בם אבל לבי שממן (ילחק אבן עזרא, פניני שיר, שם 161).

פְּלֵיטָה, עי' פְּלֵטָה ועי' גם פָּלַט, קל.

°**פְּלִיטָה**, ש"נ, שה"פ מן פָּלַט, — פעלת מי שפולט דבר: כל געילה לשון פליטת דבר הבלוע בדבר אחר (רש"י, ויקר' כו מא). וליפתן פליטתן שפולטין ומזיעין שמגונית איסור שבלעו (הוא, ע"ז לה:, ד"ה וליפתן). נאסרת לפי שלאחר שגמרה פליטתה חוזרת ובולעת (הוא, חול' קיא.).

א. **פָּלִיל**[1]), ש"ז, מ"ר פְּלִילִים, פְּלִלִים, — שופט, דַּיָּן[2]), Richter; juge; judge: ענוש יענש כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפללים[1]) (שמות כא כב). כי לא כצורנו צורם ואיבינו פלילים[2]) (דבר' לב לא). כי הוא זמה והיא עון פלילים[2]) (איוב לא יא). — ובסהמ"א: כל השטרות שחותמיהן עכו"ם הרי אלו פסולין חוץ משטרי מקח וממכר ושטרי חוב וכו' והוא שיהיו עשויין בערכאות שלהם אבל במקום קבוץ פליליהן בלא קיום השופט שלהם לא יועילו כלום (רמב"ם, מלוה ולוה כז א). ואמר הפיטן: אלהים או פלילים לא תקלל ולשלומם פגע באל ופלל (רב האי גאון, לקוטי קדמונים, 54). עד אן עדינה תהי שוכנה ברוב השקט ופני פרחי הלא כסו חרוליך תשב ברוב גאות לשפוט בני אל בכל המשפטים ותביא בפליליך (ר"מ מרוטנבורג, שאלי שרופה, קינות ת"ב). מלחמוד אלה עין תעלים למה תהית בפלילים (תמודות, סדר א שבועות). ישנו עם אחד מפוזר בין כל העמים נזר וכו' בפלילים מכחישים דתך אינם עושים (ר"י נג'ארה, זמירות למקרא מגילה). — ואמר המשורר: רבודים זר וכליל כמו נגיד ופליל כנראה בעליל פניהם מזריחים (ישועות מדברות, שיר לחתונה, גנזי שכטר ג, 280). ולא יצדק אשר מליו נכוחים במשפט אם ידינהו פלילו (ר"ש הנגיד, בן משלי, 67). אם אין אנוש יוכח ועלינו ישו ידו היה אתה פליל דיננו (רמב"ע, כתר מעט, חולר כהמד א, 169). פליל צדק ודיין אין כמותו בחכמתו ויקר מעלתו (ר"י חריזי, איתיאל יד). רועי האליל שר ופליל (יהודה הדסי, אשכל הכפר ספג, סי' סוכר). — °ופָלִיל במשמ' משפט, ואמר הפיטן: יחקור מבין פליל ויחפש במקור דעו כי הכל אפס ובעקור

1) [אין במקרא צורת היחיד, ואולי הנכון פְּלִיל.]

2) [כך ת"א: דייניא, וולגטה: judices, וכן לשון המכילתא משפטים: אין פלילים אלא דיינין; וכן פרש רש"י: שופטים, וגם באיוב (לא יא) עון פלילים: עון שמשפט יסורין ראויין לבא על ידו; ושם אף ראב"ע: כמו ונתן בפלילים שיוקח הדין ממנו, וכך רב המפרשים וכן שמוש המלה בסהמ"א. אך השבעים תרגמו ἀνόητοι שהוא או חסרי דעת או פלואים, תמוהים. אך כמבואר בהערה לא. פלל, עקר משמ' השרש היא אחוד בברית, ולשון עון פלילים על יד זִמָּה (איוב שם) מורה על בגידה בברית שהמאחדים בה מחיבים לְפַלֵּל ולהיות ערבים זה לזה. ובתרגומו של טורטשינר (דבר' לב לא) Verräter, בוגדים. ע"פ הבטוי בדבר' השתמשו אף בסהמ"א במלה פלילים גם במשמ' פלילי אויבינו, שופטי הגויים. ועי' גם ב. פָּלִיל.]

1) [יש מבינים כאן פלילים במשמ' שם מפשט, כלו' ונתן בתמורה וכפצוי, וכך השתמשו במלה אף בסהמ"א. ולפי הנאמר בהערה הקודמת אפשר להבין: בחובת הערבות המוטלת על העם המאחד בברית פלילים.]

2) [עי' הערה לעיל.]

שרשו בטיט יתרפ"ש (יהודה, שלמו קדוש עונים, קונט' הפיוטים, מק"נ, 7). — "ואיש פָּלִיל, כמו בעל דין: לא יקשה עליו אם ידבר באון או באמת או בשקר או בצרק חייב שלא להשיבו תשובת איש פלילו אבל לענותו תשובת מתגבר עליו (לקו"ק, כספמ' 12). — "ובהשאלה, תאר לאויבים, ואמר הפיטן: פלאך פעול יראיך לנצרם היות יראת ה' אוצרם, הן פלילינו לידע בהתבצרם כי לא כצורנו צורם (שמעון בר יצחק, רוסף אדרוס, מעריב ליל יום כפור).

ב. "פָּלִיל [1]), ש"ז, — יועץ, חכם: ובממלכה הששית אנשים צדיקים בתם מחזיקים וכו' יושבי אהלים מורים ופלילים שופטים ושוטרים וכו' (ראב"ע, אגרת חי בן מקיץ, כהנא ג, 52). פליל אחד מכשף (ספמי ר' חיים ויטאל, סנת ספ"ד). פליל אחד בקי בגורל החול (שם, שנת שס"ע). והפלילים שבהם (בהישמעאלים) בראותם שעד היום לא הצר להם בקשו לעשות שלום (חרבות ירושלם, ג). — ואמר הפיטן: לשא דע פלילים צגתי במסלולים להוכר בפלולים שוע גבורות מללים (ר"א קליר, ארשה, תפלת טל). פקד מחתה ותחה גחל וקידמוהו בכלי קטרת פלילים (רסע"ג, אלהים יה מקדש, עבודה, Elbog., Stud., 125). בורך לבלתי עוד יוליל ככלה עדנו ונדרך ותפקדהו בבינת פליל יחד נער ורך (סוא, עבודה, סדור רסע"ג, רסב). והתרע באצילי עם פלילים דבק בהם ואל תט אל כסילים (רב האי גאון, לקו"ק, 52). — ואמר המשורר: פליל בבל קשרי תפליה גדול בבל עמי גדיליה משרה עלי שכמו כשירתו תגה בחוג שחק כסיליה (ר"ש הנגיד, הוה יחידתי, אוצר השיר, 50). יבכו פלילינו בשנער אחריו כי אולת ידם ובל חסרו (רסב"ג, בימי יקותיאל, ברודי, 19). דלתי שעריו בתבמה בבלי בריחים נעולים משא להביא בשבת בהם יצוו פלילים מצות נטילה בלולב לשמר ברב מעללים (ראב"ע, חידות, כהנא א, 88). הייתי בימי נעורי מתדפק על דלתי חכמים ומשכילים ושוקד על שערי המבינים והפלילים ללקוט בדלתי אמריהם ולשאוב ממעיני משליהם (ר"י חריזי, תחכמוני, 168).

ג. "פָּלִיל, מ"ר פְּלִילִים, — כמו פִּלּוּל, תפלה, ואמר הפיטן: פקד מחתה ותחה גחל וקידמוהו בכלי קטרת פלילים, פלילים עש ובא היכל מנגד

[1]) [ע"פ פְּלִילִיָּה. עי' שם הערה.]

עדי צפונה פרז בין בדים מחתתו ועישן ויכסו צללים (רסע"ג, עבודה, סדור רסע"ג, תיב).

א. פְּלִילָה, ש"נ, — משפט, תחבולה (?) [1]): הביאו עצה עשי פְלִילָה שיתי כליל צלך בתוך צהרים (ישעי' יז ג). — ובסהמ"א: דע אתה אדוני כי אלהים היית במשפטי משפט אלהים שפטתני דין עליון דנתני אשר הוא העד הוא הדיין ולו הנסתרות והוא יודע תעלומות לב ולא צוה כן לנוחלי משפט לעשות פלילה (מנחם, תשו' תלמידי מנחם, XXIX). וכאשר לא נסור בפילת סנסנים וזלזלים כן לא נסור בפילת סלסלות כי הם שמות נבנים על הכפילה והתבונן ואל תפק הפלילה (תשו' דונש על מנחם, 21, סלסלות). והית יונה מצטער על נבואתו שלא נתקיימה וכו, ויתפלל אל ה' אין התפלה הזאת אלא לשון פלילים כלומר מלשון פלילה לפני המקום (אברהם בר חייא, הגיון הנפש, כט.). והוי אומר כי הקב"ה גילה ליונה ברוח הקדש דבר הנחמה אשר הוא מתנחם על הרעה אשר קרא על נינוה וכו' ויחר לו מאד ויבקש פלילה ומשפט מלפני המקום (שם). — ואמר הפיטן: גברו מאד מצוקותינו ברואה שגינו פלילות פוקותינו וכבגד עדים כל צדקותינו (אליה בר שמעיה, תחת מלקי, סליח' ה עפי"מ). — ואמר המשורר: מלך בעת ירצה לדלג בתחלה או רשות אליו בדת ופלילה לעלות לבית מבצר ושם יעמד ואז לו יהיה מפלט ליום צוק וחבלה (ראב"ע, אשיר בקולי, כהנא ה, 154). עששה עין בשר קצרו עפעפיה שוגה בראה ופלילתו שוא ואין (שלום הכהן, מתח תכנית, כיר דוד, 24). — "ובמשמ' דין בהלכה: פלילת החיב שבועה לחברו ומת ולא נשבע אין חייבים בניו בשבועת אביהם (ר"י הדסי, אשכל הכפר, לא תחמוד, פסק פ).

[1]) [פְּלִילָה וכן פְּלִילִיָּה נזכרות במקרא כפעלות הכהנים והנביאים בראית העתידות, ועל כן נראה לחבר מלים אלו אל ראה פניך לא פִלָּלְתִּי; ופעל זה יש להפרידו מן פָּלַל ביתר הוראותיו ולחברו אל הערב' פַּאל a) שמשמעותו קסם וסימן לעתיד (omen). לפי זה בא פִּלֵּל זה במקום פאלל, וכן פְּלִילָה, פְּלִילִיָּה במקום פאלילה, פאליליה. והפרשנים והמדקדקים העברים בימי הבינים הבינו גם מלים אלו כנגזרות מן פלילים במשמ' דין ומשפט, ואמנם יש שהרגישו בהן ממשמ' פליאה.]

a) فأل

ב. ״**פְּלִילָה**, מ״ר פְּלִילוֹת,—כמו תפלה, Gebet; prière ; prayer. ואמר הפיטן: שמע קולי אשר ישמע בקולות והאל המקבל התפלות וכו׳ והעונה לאהרן בקטרת וגם פינחס עניתו בפלילות (שמע קולי, מנח׳ י עצה).

***פְּלִילוּת**, ש״נ,—משפט, שפטים וכדו׳: ויעמוד פינחס ויפלל ותעצר המגפה וא״ר אלעזר ויתפלל לא נאמר אלא ויפלל מלמד שעשה פלילות[1] עם קונו (סנה׳ מד.). — ובסהמ״א: ועל חטא שחטאנו לפניך בפלילות (ודוי ליל יוה״כ). משום כי הוא הוצאת עלה למשפט כבר כשר כמוהו בפלילות (ספר הישר (העריות) לישועה הקראי, 56). ויצב עדים נאמנים לגרדון ולפלילות ולמשוטטי לילה (יעקב מן, ד״ה של יהודי מצרים וא״י ב, 36).

פְּלִילִי[2], ת״ז,—גם הוא עון פְּלִילִי כי כחשתי לאל ממעל (איוב לא כח). — ובסהמ״א: שעל התכונה העיונית דוקא אמרה תורה כי היא חכמתכם ובינתכם לא על הפלילית והמשפטית (יהודה עטהאל, כפתור לבית דוד ג יז, מב:). אכן פזרנות פלילית (criminal) היא מצדנו להוציא על בית אב אחד בארץ ישראל סכום כסף כזה (ברסדקקי, באין מטרה, יב). — ואמר המשורר: תשאי לו יריחון בם שכני אזי ברחו ורחקו מגבולי טמא לבב אשר שובב וסובב לבבי בי עלי כל חטא פלילי (יצחק בן שאול, אלהי אל תדינני, סעה״ם 56). ואור הנאצלי מהודר תוך מעוני ואבין סוד פלילי וישמח רעיוני (שלום שבזי, אלף אלפת קולי, שירי תימן, 155).

פְּלִילִיָּה, ש״נ,—כמו א. פְּלִילָה[3]: וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו כהן ונביא שגו בשכר נבלעו מן היין תעו מן השכר שגו בראה פקו פְּלִילִיָּה (ישע׳ כח ז). — ובסהמ״א: והשכל יעיד לדבריהם ביתרון המעלה ולכל אחד מהם תושיה ופליליה על אבן טבעתו (ר״י חריזי, מוסרי הפילוסופים א ד). והבי ישר, איש שלא נתן לו אלהים לא שכל ולא תושיה ולא מוסר ולא פְלִילִיה והאמין לאנשי הצדק לבעלי הדעת ולבעלי האמת (לקו״ק, נספחים, 10). — ואמר הפיטן: בחר בציר פליליה אלי שלחו למחיה (ראב״ע, הוא אלוהי, אינגר 176). סבבוהו פרחי לויה באצבע צרדה יכו נגדו סודרים ספרי פליליה יודו לה׳ חסדו (הוא, אזכירה סדר עבודה, שם 283). — ואמר המשורר: הזהר בני מזדון ומשגיה להבן מאנשי התושיה והפליליה (דונש, תשו׳ על רסע״ג 51). ואז תעשינה ידיו תושיה ויחיה הפליליה בצאצאי היהודיה (הוא, תשו׳ על מנחם, הקדמה, 6) וציץ פרח במטה התבונה עלי מעין פליליה וחכמה צעיר שנים משעשע במשנה ועלם רך מבאר תעלמה (יוסף בן חסדאי, הללני חן, סעה״ס, 29). שמעו בני שכל פליליות בם תלמדו דעות ותשיות (ר״י חריזי, תחכמוני כ, 453). — ״ובהשאלה על אדם חכם, כאלו בשתי מלים פְּלִילִי־יָה, ואמר המשורר: הכמות פליליה ומקבר תרומיה ידידי בקשו נא לי צרי לכאב ולכויה (ר״ש הנגיד על מות רב האי גאון, הבמות, בכורי, 5)

א. ״**פְּלִישָׁה**, ש״נ,—שה״פ מן א. פָּלַשׁ: הכפישני באפר ופרש לי פלישה וקשה הוא להבין מה זו פלישה (ר״י קמחי, ספר הגלוי, קיח).

ב. ״״**פְּלִישָׁה**[1], ש״נ, — שה״פ מן ב. פָּלַשׁ, חדירה והגירה אל ארץ מן הארצות, Einwanderung ; immigration: הפלישה ההגירה אל הארץ כמעט שפסקה כליל וההגירה מן הארץ גברה וגדלה במדה שלא היתה כמותה בשנים הקודמות (אב״י, האור שנה ב ה, קס).—ונהוג בדבור אף במשמ׳ של פְּלִישַׁת צבא Invasion ; invasion.

פלך[2], ממנו א. פֶּלֶךְ.

א. **פֶּלֶךְ**[3], ש״ז, פִּלְכְּךָ — א) כלי הטויה, כעין מקל עב הראש בקצהו האחד, יסכהו הַטֹּוֶה בין אצבעותיו

---

1) [אמנם אפשר שהכונה פְּלִילוֹת מן פְּלִילָה.]

2) [המחבר לא פרש, וכנראה הבין כמו עון פלילים: עון שבמשפט. ולפי הנאמר בהערה למלה פָּלִיל יהיה הפרוש: עון של בגידה. ובסהמ״א קבלה המלה את ההוראה criminal, שיש בו עברה על החק, ובמובן זה נהוג גם חבטוי משפט פלילי, במשמ׳ Strafrecht ; droit criminel; criminal law.]

3) מחשבה, החלטה ? [עי׳ א. פְּלִילָה, הערה. ובסהמ״א חשתמשו במלה במשמ׳ עצה וחכמה.]

---

1) [עי׳ ב. פָּלַשׁ, הערה.]

2) [ספק אם היה שרש כזה בעבר׳. עי׳ הערה לקמן.]

3) [בערב׳ פַּלַּכּ a), דבר עגל, פַּלְּכַּה b), פלך

a) فلك b) فلكة

בקצהו הרק ועי״ו ישור החוט, Spindel; fuseau; spindle : ואל יכרת מבית יואב זב ומצרע ומחזיק בַּפֶּלֶךְ[1]) ונפל בחרב וחסר לחם (ש״ב ג כט). ידיה שלחה בכישור וכפיה תמכו פָלֶךְ (משלי לא יט). — ובתו״מ : המושיב את אשתו חנונית או שמנה אפוטרפא הרי זה משביעה כל זמן שירצה רבי אליעזר אומר אפילו על פלכה ועל עסתה (כתוב׳ ט ד). אין חכמתה של אשה אלא בפלכה דכתיב וכל אשה חכמת לב בידיה טוו (ר׳ לעזר, ירוש׳ סוטה ג ג). באבן (טווה אדם על יריכו תכלת לציציתו) אבל לא בפלך (ר׳ יהודה, מו״ק יט.). בין באבן בין בפלך (שם שם). אבל ג׳ ימים הראשונים אסור במלאכה ואפי׳ עני המתפרנס מן הצדקה, מכאן ואילך עושה בצינעא בתוך ביתו והאשה טווה בפלך בתוך ביתה (שם כא :). אין חכמה לאשה אלא בפלך וכן הוא אומר וכל אשה חכמת לב בידיה טוו (ר׳ אליעזר, יומא סו :). שאין לך אשה שלא נעשית אפוטרופיא שעה אחת בחיי בעלה על פילכה ועל עיסתה (כתוב׳ פו :). משל לאשה שהעשירה מפלכה[2]) אמרה הואיל ומן הפלך הזה נתעשרתי אינו זז מתחת ידי לעולם (מד״ר ברא׳ כו). — ובספה״א : סידקית כלי מלאכת נשים ועניים כגון פלכים מחטין וציגורות (רש״י, סוטה מ.). — ואמר המליץ : והמשל אומר הנשים עם הדברים הפלך[3]) (ר״י זבארה, שעשועים ה, דודזון, 87). — ב) *ובמשמ׳ מקל ומשענת, ואמר המשורר : ואיך יוכל חלך מחזיק בפלך ונחשב כהלך אשר דרכו ילך לעמד לפני מלך מעמיד רגל ופלך אדמה ומהלך על כנפי רוח (לוי אבן אלתבאן, בזכרך, ידיעות מכון שוקן ד, רס) יתבוננו ויבינו מתי שכל פעלתו וכו׳ וההולכים על פלכים כל איש על מסלתו (הוא, לבורא כל, שם רסג). — ובהשאלה, תפס פֶּלֶךְ של הודיה ושל שתיקה, נקט במטה של הודיה, נקט בצד

הטויה, ובאשור׳ פִּלַּכֻּ באותה משמ׳, ואולי שאולה המלה מאשור׳.]

1) [במשמ׳ פֶּלֶךְ הטויה הבינו את המלה אף כאן התרג׳ הסורי, הוולג׳, עקילס, סומכוס וכמה מפרשים.]

2) [בגר׳ הערוך : מפלחה, הפלח, בחית, ואינה אלא טעות.]

3) [דודזון : המאמר הזה הוא תרגום עברי מהפתגם הארמי : „אתתא בהדי שותא פילכא" (מגילה יד :).]

של הודיה וכדו׳[1]) : לאה תפסה פלך הודיה ועמדו הימנה בעלי הודיה וכו׳ רחל תפסה פלך שתיקה ועמדו כל בניה בעלי מסטירין (ר׳ לוי, מד״ר ברא׳ עא). — ובספה״א : ובחנו החסידים לתועלת כוונת התפלה לאחוז בפלך השתיקה כי רוב ביטול הכוונה הוא בא מדברים בטלים (חמדת ימים א, ד :). סגולה ב׳ להיות אוחז בפלך השתיקה (שם ב, סא.). — *וּפֶלֶךְ של נחשת, וו של נחשת : ציגורא פלך של נחשת שראשו כפוף ועשוי לשזור[2]) בו זהב (ר׳ גרשום, מנחות קז.). — ג) *ובמשמ׳ מטוה, כפי שהורד מן הַפֶּלֶךְ, פקעת חוטים[3]) : ולא ידעת שנקדימון בן גוריון כשעה שהיה יוצא מביתו לבית המקדש פילכי[4]) מילת היו מציעין לו תחתיו ובאים עניי ישראל ונוטלין אותו (כלה רבתי ב).

ב. פֶּלֶךְ[5]), ש״ז, כנ׳ פִּלְכּוֹ, — כמו גליל, Bezirk; district : רפיה בן חור שר חצי פֶּלֶךְ ירושלם (נחמי ג ט). מלכיה בן רכב שר פֶּלֶךְ בית הכרם (שם שם יד). חשביה שר חצי פֶּלֶךְ קעילה לְפִלְכּוֹ (שם יז). — ובספר חשמונאים : ויגבה לבו (של אלכסנדרוס) וילכוד פלכים ומדינות הגוים העצומים (גוף העברי (?) של החשמונאים, א. שולר). — ובתו״מ : לא היו עולין יחידים אלא פלכים פלכים (תוספתי בכורים ב ח). סנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ וכו׳ אם כן למה נאמר שפטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אלא בארץ ישראל עושין אותן בכל עיר ועיר בחוצה לארץ עושין אותן פלכין פלכין (שם סנה׳ ג י). להיכן גולה לעיר מקלטו ובמדבר גולה למחנה לויה ובן לוי גולה לפלך אחר ואם גולה לפלכו הרי זה קולטו (שם מכות ב יג). התקינו שיהו מושיבין (מלמדי תינוקות) בכל פלך ופלך (רב יהודה בשם

1) [גם במקרא משמשות תמונות דומות, כגון : מטה לחם, כל משען לחם וכל משען מים, מקל נעם וחבלים וכדו׳, הואיל והשתמשו במקלות לשם הגורל, באפן שבחרו בין שני מקלות לשם הכרעה.]

2) [כך צ״ל. בנדפס : לשוות.]

3) [כך כנראה יש לפרש את המלה שהתקשו בה.]

4) [בכתוב׳ (סו :) : כלי מילה.]

5) [באשור׳ פִּלְכֻּ, נבדל מן פִּלַּכֻּ שהוא א. פֶּלֶךְ העברי. ונראה שב. פֶּלֶךְ שאול מאשור׳.]

רב, ב"ב כח.). כשעריך אחת מושיב בתי דינים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר ובח"ל אתה מושיב בכל פלך ופלך ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר (מכות ז.). בן לוי שהרג גולה מפלך לפלך ואם גלה לפלכו פלכו קולטו (זבח' קיז.). חכמים הם לבנות מדינות ופלכים ובתים לעשות כלי זין וכו' ולא חכמו מי עשה אותן ומי משיב את הרוח (מד"ז ספ"ש א, בובר 17). — ובספהמ"א: ובנפות דור פלכי דור (כת"י, יהוש' יא ב). שוטרי עיר ופלך וכו' ופלכם קולט סולת וכו' ופולט פסולת (ספר היסר לרבנו תם, חלק שו"א סימן עז). כי אותם שמגידים על הפלכים ועל המתווזות העיקר הוא ראיית שראו מקצתם (ר"י קמחי, הקדמה לספר הגלוי). הלא תראה צורך הירח והכוכבים אל אור השמש וכו' וצורך הארצות והפלכים והחכמות והמלאכות קצתם אל קצתם (ר"י א"ת, מו"ה, סיחוד ז). חייבין בית דין להעמיד שוטרים בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך שיהו מחזרין על תחנויות ומצדקין את המאזנים ואת המדות ופוסקין השערים (רמב"ם, גניבה ח כ). שאפשר ויכול הוא שתראה הלבנה החדשה של שום תשרי בפלך ירושלים בסוף יום כ"ט (ר' יצחק הישראלי, יסוד עולם, כג:). בפרוורי ירושלים בפלכי ירושלים (כ"ס, סוף הלה). ולבן היה שם יורש הפלכים השוים אשר אמצעיתם וחמדתם ארץ כנען אדמת הנבואה (אברבנאל, מפעלות אלהים א 7). — ואמר הפיטן: שפט בצדק כל פלכינו (אלעזר בן יעקב הבבלי, פוזננסקי, Babyl. Geonim עמ' 66). מי כמוכה וכו' מגוי א' גוי מושכם יען לגדלם בכל פלכים (שמואל יזכה, יולי לך לך, פריד' מהגני', מ"ל וייס, 53). — ואמר המשורר: כאל במרומים בארץ המלך ומושלים רבים המאורות הגמו כוכבים הנציבים שמש שר פלך איש איש ישמור דרכו זה הראת למו (יל"ג, שירים ה, 9). — *ובהשאלה, פֶּלֶךְ, כמו שר פלך, ואמר הפיטן: פלכים נוגשים פנו סביב הארץ (כ"י גילת, אבני קדם למוסף יוה"כ, Rel. Poesie למ. זקש 13). כבוד מלכים וכל פלכים ללוותם הפחות והסגנים בשבחות וברננים בכל עת צאתם (מה יפית, זמיר' לליל שבת).

ג. *פֶּלֶךְ, ש"ז, — שמים, כדור מכדורי השמים, גלגל שמימי [1], celestial ; sphère ; Sphäre ; sphere: על לויתן נחש בריח הוא הנקרא ג'וזהר והיא תכונת הכנס הפלכים זה על זה דמהו אל תנין הים בעכור הכפלו והתעקלו (ר"י א"ת, ספ"ש לריב"ג, פרש לוה). וסבות הפעלים האלה וההפעליות האלה כאשר תבקשם ימנע ממך השגתם ואפשר שתמצא סבות סבותם עד שתגיע אל הפלכים ואחר כך אל עלות הפלכים ואחר כן אל העלה הראשונה (הוא, כוזרי ה כ). אות זו תבא בתחלת התיבות ללווי כמו את השמים ואת הארץ גרן ויקב ודומה ולוו הלווי דרך בנקודתח אזכירו בחלק המלכים בעזרת רוכב על פלכים (תורית הקורא, 21). ושם טבע הפלך בנתים ולא עולה ולא יורד אלא מסובב לפי שנברא כל אחד מהם בטבעו מהן קלין ומהן כבדין (ר"י עקנין, ספר מוסר ז עז). והקו המקיף את אורך הארץ על פני הפלך הרביעי משבעת הפלכים והוא האמצעי בישוב יש לו ד' נקודות כנגד ד' רבעי היום (יהודה מוסקטו, קול יהודה לכוזרי ב כ, כ:). — ואמר הפיטן: יזכינו האל רוכב בגאוותו על פלכיו אשר בידו מהלך מהיריו ונבוכיו ועל פיו יחנו ויסעו נגוהיו ותשוכיו (פיוט במדרי' הגדול פ' בהר). ופלך רב למול מערב פעם בכל יום יפנה משתחוה ומחוה כי לכל יש קנה (ר"י הלוי, ימו לסון, דיואן ג, 76). הקבצו מתי מלאכים היום יום בשרה משחק ורום ופלכים אל תופע נהרה (הוא, קראו מלאכי שמים, לשים שלום, סס 34). — ואמר המשורר: ושמש מתהלך בתוכם כמלך וכלם על פלך אלהיך זרם (כ"ם הנגיד לר' שמואל בן יוסף, באשמרת, ברודי, 23). גבורה יש בתהלכת פלכים וכל כוכב אשר להם יחבר והשכל אשר לבו מהלך עליהם מגבורתם יגבר (הוא, בן משלי, סעה"ס, 34). פלכים הם בקו צדק ירוצון ואין נפתל ועקש במרומים (ר"י הלוי לרמב"ע, ידענוך כדד, דיואן א, 154). פלם מעגל כל פלך ירוץ עליו ויתהלך סובב סבב הולך עד כל ימי הארץ (יוסף אבן מוהג'יר, אדון כל מעשיו, סעה"ס, 128). ברא אל פלכים בתים לשבעה מלכים הולכים על דרכים ישרו ואם הם הפוכים (ראב"ע, סעס, איגר, 59).

*פַּלְכִּי, ת"ז, — שיך לפֶּלֶךְ שמימי, sphärisch ; sphérique ; spherical: ויהיה כמו שיאמר אחד מן החכמים יעזרו הדברים הפלכיים בנפשותיכם כאשר תעזור החרישה וההשקאה את הזרע בגידולו (ר"י א"ת, תקון מדה"נ לרשב"ג, ע.). מין

[1] [בהשפעת המלה הערבית פַלַב a), שהיא פֶּלֶךְ העברי.]

a) فلك

האבעבועי אלא שהוא משך נצמד במה שיצא מן הקרניות יוצא סמנה ויאמר לו הפלכי והוא הדומה לגלגל הפלך הנצמד בפלך הנקרא וירטיל (קאנון ג ג ב ג).

פלל [1]), ממנו ״מפלל, פלול, א. פליל, ב. ג. ״פליל, א. פלילה, ב. ״פלילה, *פלילות, פלילי, פליליה, פלל, פלל, תפלה, *תפלים.

פָּלַל [2]) קל לא נמצא.

— פעי, פללו, פללת, פללתי, יפלל, — א) פלל האדם דבר, חשב, היה בדעתו כך או כך, האמין שיהיה כך או כך, to expect ; expecter ; erhoffen : ויאמר ישראל אל יוסף ראה פניך לא פללתי והנה הראה אתי אלהים גם את זרעך (בראש׳ מח יא). — ופלל דבר לפלוני, היה בדעתו שיהיה כך וכך לפלוני: גם את שאי כלמתך אשר פללת [3]) לאחותך (יחזק׳ יו נג).—ובספהמ״א: לא קיללתי חבירי ולא פללתי לו רעה (רש״י, איוב יו יז). — ״ועל דברים שבהוה או בעבר: ואף כי ידע הקיסר אלכסנדר וכו׳ כי כל מעשיו טובים לארץ רוסיא מאוד בכל זאת פלל כי השעה צריכה לבטל דעתו מפני דעת עמו בפעם הזאת (רמא״ג, הארספים ברוסיא, 41). אז עבר עליהם הרוח ויפללו כי להם משפט הבכורה בבזה הזאת (שם 109). ומזה פללתי (דרך אומדנא והשערה בעלמא) שהיהודים הראשונים אשר באו לגור פה לא מארץ אשכנז יצאו כאשר יחשבו קצת (ריב״ל, תעודה בישראל

1) [עי׳ הערה לקמן.]

2) [כנראה הצטרפו שני שרשים בפעל עברי זה: א) פלל במשמ׳ צפה לדבר שיבוא, שעקרו פאלל, מן פאל [a]) בערבי שפרושו סימן מן השמים, סימן לעתיד, omen, ומכאן פליליה במשמ׳ ראית סימני השמים וקסמים; ב) פלל, שעקרו ברית בין בני אדם (ואלהים) הערבים זה לזה, מפללים זה לזה או מתפללים (מתערבים) זה בעד זה ומגנים איש על רעהו. החוטא בחובת הברית הוא חוטא עון פלילי או עון פלילים. ועי׳ פליל, פליליה, הערות.]

3) [ואחרים פרשו לשון צדוק, ואמר ריב״ג בסה״ש: ופרושו בעבור שצדקת אחותך כלומר ששמת אותה צדקת כנגדך בעבור התחברותך ברשע ובחמס יותר ממנה וכו׳.]

a) فأل

ב ג, 34). — ב) פלל את פלוני, שפט אותו, דן אותו to judge ; juger ; richten: אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים [1]) (ש״א ב כה). — ובספהמ״א: כנחמך שהיה לך לנחם אותם שמרון ובנותיה ביום אידן ולא לפללן ולדונן לומר יפה באת עליהן (ר״א בלגנצי, פי׳ יחזק׳ טז נה).—ג) פלל סתם, עשה משפט: ויצמדו לבעל פעור ויכו׳ ותפרץ בם מגפה ויעמד פנחס ויפלל [2]) ותעצר המגפה (תהל׳ קו כח—ל). — ובמליצה: התבוננו במה חלוף בין בית שמאי ובין בית הלל אשר זה לזה יכריע ויחולל ושב אחד לאחד בלי פלל לפלל בהשענם בבת קול ולא מפי מחולל (לקו״ק, כספי, 27).—ואמר המשורר: ומה יצדק ילוד יעקב ויזכה בעוד אויבו ידינהו ופלל (רמ״ע פאקיראה, המנקש יט). — ובמשמ׳ התפלל, ואמר הפיטן: היש מי יפלל וישיב חמה ויוחק לדורות שמו לזכרון (יוסי בן יוסי, אפחד במעשי, מוסף ב ר״ה). פלל תחנה לפני קונו מלא רחמים חום כאב על בנו (ר״א קליר, אז במלאת, קינ׳ ת״ב). אלהים או פלילים לא תקלל ולשלומם פגע באל ופלל (רב האי גאון, שערי מוסר השכל, ורטהיימר, ג.). ולא נברא אנוש כי אם לפלל לבוראו גם שמו כל יום להלל (שם יח). פללתי לנורא ואיום ראות במום יום פקח קוח אסירך לפדיום (משלם בר קלונימוס, אפיק רנן, יוצ׳ ב פסח). יה רצה עבדת נחשלים בעמל זמנים נכשלים אך כפי יכלתם נמשלים לאשר ברום עולם עמדים ומפללים (ר״י הלוי, הא לך, סעה״ש 101). מפלל יושב אהל הלן במקום משכת לרבוי פדרים יהל (בנימין, בת עמי לא תספה, סדר יו״כ קטן). — ואמר המשורר: ומה יאמר אנוש הציר ימולל לבד חלות פני יוצרו ופלל (ר״י זבארה, בתי הנפש, טעטועים דודזון, 167).—ואמר המליץ: הניף ידו בקלע וישבר גאון גלית כי פלל ליי׳ ויתן עז בידו (ב״ז ב״ם מם ו).

— התפ׳, התפלל, התפללת, התפללתי, התפללו, התפללתם,

1) [עי׳ בהערה הבאה.]

2) [כלשון עשית משפט פרשו פעל זה כאן כמה מפרשים, כגון ראב״ע ורד״ק. אבל ת״י: וצלי, כלו׳ ויתפלל, ועי׳ גם פלילה, פלילות. והשבעים והוולגי׳ תרגמו כלשון פיוס (ἐξιλάσατο, placavit), והשוה את דברי רש״י (יומא פז.): הכי נמי דפילול דקרא לשון פיוס הוא והכי קאמר אם יחטא איש לאיש ופיללו לחבירו וירצהו האלהים ימחול לו, ע״כ.]

מתפלל, מתפללים, התפלל, התפללו, התפלל־, התפללו, אתפלל, אתפלל, אתפללה, תתפלל, יתפלל, תתפלל, נתפלל, ירפללו, יתפללו, — התפלל אל אלוה בעד פלוני, בקש מאלהים שיעשה משפט לטובת פלוני, התחנן לאלהים שיטה לו חסד וכדוי, beten ; prier ; to pray: ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך וחיה (ברא' כ ז). ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך (שם שם יז). ויצעק העם אל משה ויתפלל משה אל יי׳ ותשקע האש (במד׳ יא ב). התפלל אל יי׳ ויסר מעלינו את הנחש ויתפלל משה בעד העם (שם כא ז). ובאהרן התאנף יי׳ מאד להשמידו ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההוא (דבר׳ ט כ). והיא מרת נפש ותתפלל על יי׳ ובכה תבכה (ש״א א י). והיה כי הרבתה להתפלל לפני יי׳ ועלי שמר את פיה (שם שם יב). ותתפלל חנה ותאמר (שם ב א). ויאמר שמואל קבצו את כל ישראל המצפתה ואתפלל בעדכם אל יי׳ (שם ז ה). ויאמר כל העם אל שמואל התפלל בעד עבדיך אל יי׳ אלהיך ואל נמות (שם יב יט). גם אנכי חלילה לי מחטא ליי׳ מחדל להתפלל בעדכם (שם שם כג). על כן מצא עבדך את לבו להתפלל אליך את התפלה הזאת (ש״ב ז כז). ופנית אל תפלת עבדך ואל תחנתו וכו׳ אשר עבדך מתפלל לפניך היום לשמע אל התפלה אשר יתפלל עבדך אל המקום הזה (מ״א ח כח–כט). והודו את שמך והתפללו והתחננו אליך בבית הזה (שם שם לג). ובא להתפלל אל הבית הזה (שם שם מב) ובא אל מקדשו להתפלל ולא יוכל (ישע׳ יו יב). ואתה אל תתפלל בעד העם הזה (ירמ׳ ז יו). ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם שמה והתפללו בעדה (שם כט ז). וקראתם אתי והלכתם והתפללתם אלי ושמעתי אליכם (שם שם יב). התפלל־נא בעדינו אל יי׳ אלהינו (ברוך, שם לז ג). הקשיבה לקול שועי מלכי ואלהי כי אליך אתפלל (תהל׳ ה ג). על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא (שם לב ו). ואיוב עבדי יתפלל עליכם (איוב מב ח). ויי׳ שב את שבית איוב בהתפללו בעד רעהו (שם שם י).— התפלל אל פלוני, לפלוני, כמו בעד פלוני, בדבר פלוני: אל הנער הזה התפללתי ויתן יי׳ לי את שאלתי (ש״א א כז). ואם ליי׳ יחטא איש מי יתפלל־לו (שם ב כה) [1].

כה אמר יי׳ אלהי ישראל אשר התפללת אלי אל סנחריב מלך אשור (ישע׳ לז כא). — ובתוה״מ, גם על תפלת הודיה: רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה אמרו לו מה מקום לתפלה זו אמר להם בכניסתי אני מתפלל שלא תארע תקלה על ידי וביציאתי אני נותן הודיה על חלקי (ברכ׳ ד ב). המהלך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה (שם שם ד). המתפלל וטעה סימן רע לו (שם ה ה). נתפלל ומצא עצמו בשומע תפילה חזקה כיון (ר׳ אחא רבא, ירוש׳ שם ב ד). ספק נתפלל ספק לא נתפלל אל יתפלל (ר׳ יוחנן, שם ד ג). נתפלל ומצא עשרה בני אדם מתפללין מתפלל עמהן (רב, שם שם ו). העוסקים בהספד וכו׳ אין המת מוטל לפניהם הן יושבין וקורין והוא יושב ודומם הם עומדין ומתפללין. והוא עומד ומצדיק עליו את הדין (ת״כ, ברכ׳ יט.). — ובספה״א: מצות עשה להתפלל בכל יום (רמב״ם, תפלה א א). המתפלל על הרוב הוא מבקש שינתן לו מה שראוי להנתן לו בדין (שד״ל, בית האוצר ב, 190).

— הפע׳, ״הפליל, — כמו התפ׳, ואמר הפיטן: סגל לברך בשמך צורם שים באפך קטורת תמורם ניחומים להפליל ולהרגיש וועד נחת שגלחנך ארות במצעד (משלם בן קלונימוס, עבודת יוה״כ, Elbog., Stud. 128). אל אל אשחיר ואפלילה עוד בי נשמה ואהללה בוקר בקומי אדרשה שמו לילי ויומי אזכור נאומו (רכי ושמחי, ה.).

״פלל, ש״ז, — כמו פלול, תפלה: שבל לשון עתר הרבות פלל הוא (רש״י, שמות ח ה). — ואמר הפיטן: איכה אשא עון הג וחסם פי מפלל להג אותי נהג (ר״א קליר, איכה אספתו, קינ׳ ת״ב). פשע אם העצם ונגזר עצירת מים בתחן ופלל יפתו מגרע בנטפי מים (הוא, תכנס לארץ, תפלת גשם). בפיהו תחן ירחישו בצאתו לאהל ביום מצפהו פלל בקוצר בלחשו על שנתו ומשפטי פיהו (רסע״ג, עבודה, סדור רסע״ג, רפו). תאזין פלל רנון תחשב שי שנון (משלם בר קלונימוס, אטיף אכם, סירמן איטליה, לא). לפלל אזן הטה ולערך שועינו (אליה בר שמעיה, תמכו, שם מג). לשון למודים ודברים עתיקים מתקנים לך עזר ולהשיאך זוקקים נושאים פלל עבורך ולא זועקים (ר׳ שמעון בר יצחק,

---

[1] [עי׳ בהערה לשרש פלל.]

אמן, סדר ג סגוע'). פ ל ל להסדיר כרגיל ושלם צום לקבוע שפתים לשלם (סוה, אסם מזים, סליס' מנסה יוה"כ). צור קוננו מכתירים צרכנו בפ ל ל מעתירים (לאיגה ורלאיגס יול' א פסח). פונה לדל לראותו פ ל ל בהכינו לקראתו צעקתו ישמע בקריאתו (מנחס בן מכיר, אחור וקדס, זולת הפסק' א.). הוספנו בחטאינו חמה להבעיר המתנדבים כבני בית להפעיר מה יעצור בת רב וצעיר ודוי ופ ל ל לקדיש ועיר (סלמה, אין מי יקרא, סליס' יוס א). — ב) כמו פָּלִיל, פְּלִילִים במשמ' משפט ודין, ואמר החכם הקראי: התבוננו כמה חלוף בין בית שמאי ובין בית הלל אשר זה לזה יכריע ויחולל ושב אחד לאחר בלי פ ל ל לפלל בהשענם בבת קול לא מפי מחולל (סהל בן מללים, לקו"ק, נספס', 27). — ג) כמו פְּלִילָה במשמ' עצה וחכמה [1]), ואמר הפיטן: גדול פ ל ל גבורותיו נמלל גיה וליל גדלו נסלל (סלמה הבבלי, אל נשא, יול' סבת .ברלאס').

א. *פָּלַם [2]), קל לא נמצא.

— פע', בינ' *מְפֻלָּם, מפולם, —מכסה פילומא, בֹּץ וטיט, דגים מְפֻלָּמִים: נכרי שהביא דורון לישראל אפילו דגים המפולמין ופירות בני יומן מותרין (ביצה כד:). —ואבנים מְפֻלָּמוֹת, האבנים המשקעות בפילומת בראשית: בהו אלו אבנים המפולמות [3]) המשוקעות בתהום שמהן יוצאין מים (חגי' יב; ומעין זה ספ' יצירה א יב, מנעולה סכ"ג). ומביא חלוקי אבנים מפולמות בין גדולות בין קטנות (זבחי' כד.). — ובסהמ"א: וכמו שעשה אבנים מפולמות

[1]) [כך כנראה כונת הפיטן עפ"י הכתובים: הביאו עצה עשו פלילה (ישע' טז ג), גדל העצה ורב העליליה (ירמ' לב יט).]

[2]) [נגזור מן פילומא, שהיא πήλωμα ביונ', טיט, בֹּץ, בִּצָּה.]

[3]) [בתרגום איוב (כח ג): אבנין מפלמן, ובזהר: והנה רוח גדולה מפרק הרים ומשבר סלעים וכו' אבנין מפולמין קליפא תקיפא כאבנא מפולמא וכו' (פנחס, רכז. ברעיא מהימנא). רסע"ג (בפרושו הערבי לס' יצירה) פרש כמו מפולחות (מפלעה a) בערב') כלומר מבקעות לפלחים, ור"י אברבנאל (מפעלות אלהים ג ח) אמר וז"ל: ואין פי' מפולמות נעלמות מגזרת פלמוני כמו שפי' הרלב"ג אבל ענינו אבנים גדולות אבנים חזקות ובריאות, ע"כ. ולפי זה השתמשו במלה בסהמ"א.]

a) مفلعة

המשוקעות בתחום אשר מביניהם המים יוצאים בו בן עשת שתי הכליות וכו' (שבתי דונולו, חכמוני, יצירה ורפא, סד:). כי חיות הנה וגלות עליות בהכרעות סגוליות מרגליות ואבנים טובות מפולמות (ר"י מפיקא, מנחת קנאות, קופמן, 4).

ב. *פָּלַם [1]), פ"ע, —פָּלַם דבר, נעלם הדבר מעינינו ומהבנתנו, ואמר הפיטן: לאמותם ישאלו היש מושיע הלום ואם ישנו למה מצאתנו כל זאת בפלום (תקרא שפתי, סליח' לת"ב, סדור רסע"ג, שכד). — נפע', *נִפְלַם, —כמו קל: חוורידין אינם נפלמים לא רחבים הרבה ולא נראין הרבה (ספ' אלמנצור ג ב, כ"י ותיקן). — ואמר הפיטן: מאורות עינכם מה מאד נעלמו נטיון ידיכם מה נקפצו נפלמו (אזי כי הייתי, סדור רסע"ג, תיט).

פַּלְמוֹנִי, ש"ז, — מלה מרכבה משתי מלים פְּלֹנִי אַלְמֹנִי: ויאמר אחד קדוש לַפַּלְמוֹנִי המדבר (דני' ח יג).

פְּלֹנִי [2]), פלוני, ש"ז, נק' *פְּלוֹנִית, — מלה משמשת לרמז על מי שאינך רוצה לנקב בשמו, ובאת

[1]) [נגזור מן פַּלְמוֹנִי, שהבינוהו במשמ' נעלם, לא ידוע.]

[2]) [בארמי פְּלָן, בערב' פְּלַאנ a) וגם פְּל b), ומכאן שהרגישו את הסיום ־וֹנִי כתוספת אל פ ל. והואיל ובמקרא באה המלה פְּלֹנִי תמיד על יד אַלְמֹנִי, שהיא תרכבת שלילית (אולי בעקר אַל־מָן במשמ' אַל־מִי, לא ידוע מי), אפשר שגם פ ל במלה פלוני מלת שלילה מרכבת היא כגון פַּלַא c) בערב', וְלֹא בעבר', ולפי זה עקר כל הבטוי כנראה במשפט שלם: פַּל־אָן אַל־מָן, כלו': ולא היכן ולא מי (ידוע לי), איני יודע אי־זה ומי הוא. ולפרוש זה מתאים הענין, כמו שיוצא אף מדברי המפרשים המבארים למשל בדני' ח יג: ועל שלא נודע שמו אמר לפלמוני כמו לפלוני (פרוש רסע"ג). ואמנם יש שמחברים פְּלֹנִי עם שרש פ ל א: ותרגם יונתן בן עוזיאל בס' שמואל כסי וטמיר כמו כי יפלא ממך דבר (רס"י, דני' שס). ואפשר שהפעל פ ל א, פ ל ה עצמו נולד ממלת השלילה פ ל א, כי כן נולד גם לָאָה (לא יכל) מן לא, פָּלָה מן פַּל (עד בלתי שמים—עד בלות שמים) וכדו'. ועי' הערה לערך א. פ ל א ולערך אַלְמֹנִי.]

a) فلان b) فل c) فلا

בצרוף עם המלה אַלְמֹנִי: ובעז עלה השער וישב שם והנה הגואל עבר אשר דבר בעז ויאמר סורה שבה פה פְּלֹנִי אלמני ויסר וישב (רות ד א). — וגם למקום: ואת הנערים יודעתי אל מקום פְּלֹנִי אלמני ועתה מה יש תחת ידך (ש"א כא ג–ד). ויועץ אל עבדיו לאמר אל מקום פְּלֹנִי אלמני תחנתי (מ"ב ו ח). — ובתו"מ: מי שלקט את הפאת ואמר הרי זו לאיש פלוני עני רבי אליעזר אומר זכה לו (פאה ד ט). חבר ועם הארץ שירשו את אביהם עם הארץ יכול הוא לומר לו טול אתה חטים שבמקום פלוני ואני יין שבמקום פלוני (דמאי ו ט). המביא גט בארץ ישראל וחלה הרי זה משלחו ביד אחר ואם אמר לו טול לי הימנה חפץ פלוני לא ישלחנו ביד אחר (גיט' ג ה). בראשונה היה משנה שמו ושמה שם עירו ושם עירה התקין רבן גמליאל הזקן שיהא כותב איש פלוני וכל שם שיש לו, אשת פלונית וכל שם שיש לה מפני תקון העולם (שם ד ב). איש פלוני מגרש פלונית ופלוני פלונית והעדים מלמטה כולן כשרין וינתן לכל אחת ואחת (שם ט ה). האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה פלונית במקום פלוני והלך וקדשה במקום אחר אינה מקודשת, הרי היא במקום פלוני וקדשה במקום אחר הרי זו מקודשת (קידוש' ב ד). האומר איש פלוני בני בכור לא יטול פי שנים איש פלוני בני לא יירש עם אחיו לא אמר כלום (ב"ב ח ה). מי שנמחק שטר חובו מעמיד עליו עדים ובא לפני בית דין ועושין לו קיום איש פלוני בן פלוני נמחק שטרו ביום פלוני ופלוני ופלוני עדיו (שם י ו). הגדול שבדיינים אומר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב (סנה' ג ז). וכרוז יוצא לפניו איש פלוני בן פלוני יוצא ליסקל על שעבר עבירה פלונית ופלוני ופלוני עדיו (שם ו א). לעולם הוא בר תורין עד שיאמר כל נכסי נתתי לפלוני עבדי חוץ מאחד ברבוא שבהם (ר' שמעון, תוספתי פאה א יג). אבל אין נאמן לומר מאיש פלוני גוי לקחתיו מאיש פלוני כותי לקחתיו (שם שם ד א). משל למה הדבר דומה לאחד שטען כלים ויצא מבית חבירו מצאו חבירו ואי' לו מה זה פלוני אמ' לו טול חלקך ואל תגיד (שם ב"ק ז יג). גופו של שטר ביום פלוני בשבת פלוני בחדש פל' בשנת פל' ובמלכות פל' (שם ב"ב יא ב).

לא יאמר לו היכן אתה שרוי במקום עבודה זרת פלונית אתה ממתין לי אצל עבודה זרה פלונית (מכי' משפטים כ). אני פלוני שמיהודה ונשא אשה מיהודה כופין אותה לצאת (ירוש' כתוב' יג י). פלונית שפחתי עושה אני לה כתב שלא תשתעבד (שם קידוש' א ג). העבדים והשפחות אין קורין אותם אבא פלוני ואמא פלונית ושל ר"ג היו קורין אותם אבא פלוני ואמא פלונית (ברכ' טז:). פלוני זה שפירש מן הציבור אל יראה בנחמת ציבור (תעני' יא.). אני פלוני ופלוני גירשנו נשותינו פלונית ופלונית נמצאו שתי נשים מתגרשות בגט אחד (רבינא, גיט' פז.). אבל אומר לו (הרופא שמדר הנאה ממנו) סם פלוני יפה לה סם פלוני רע לה (רב זוטרא בשם רב, נדרי' מא:). ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני בית פלוני לפלוני שדה פלוני לפלוני (רב יהודה בשם רב, סוטה ב.). האומר לחבירו פרעתיך בפני פלוני ופלוני צריך שיבוא פלוני ופלוני ויעידו (רב אדא בר אהבה בשם רב, ב"ב קע.). לא שנו אלא כגון של בית פלוני שמשמשין מטותיהן בפני עבדיהן ושפחותיהם (ר' שיככא, נדה יז.). היה (אהרן) שומע על שנים שהן מריבין הלך אצל האחד ואמר לו פלוני שלום עליך רבי והוא אומר לו שלום עליך רבי ומורי וכו' (כלה רב' ג). למלך שהיו לו שני איסטרטיגין אחד שליט ביום ואחד שליט בלילה והיו שניהן מדיינין זה עם זה זה אומר וכו' קרא המלך לראשון ואמר לו פלוני יום יהא תחומך ולשיני אמר לו פלוני לילה יהא תחומך (מד"ר בראשי' ג). משל לאדם שנתן עליו משאוי גדול וקורא פלוני פלוני קרובי פרוק מעלי משוי זה (שם שמות ב). שכל הנשים לוטות כך תגיע ליך כשם שהגיע לפלזנית וכו' שיהיו הכל נשבעות בך תגיע לי כמו שאירע לפלונית אם לא אעשה כך וכך (שם במד' ט). אוי לו לפלוני ולפלונית ששתו יין ונשתכרו ועברו עבירה ומתו (שם שם י). מעשה בספינה אחת שהיתה כולה של גוים והיה בתוכה יהודי אחד הגיעו לנס אחד אמרו לאותו יהודי פלוני טול מעות ועלה לנס הזה וקח לנו משם מאומה (ר' תנחומא, שם דבר' ב). פעם אחת הייתי עולה באיסטרטא של צפורי ובא אלי אדם אחד ויעקב איש כפר סכניא

שמו ואמר לי דבר אחד משום פלוני[1]) והנאני הדבר וכו' אמר לי כך אמר פלוני מצואה באו ולצואה יצאו (ר' אליעזר, ספ קהל' א, כל הדברים). ואמר אברהם אברהם מפני מה קרא ב' פעמים לפי שאברהם אבינו ממהר והמלאך צוח כאדם מצוח ואומר פלוני פלוני (מדרש ויושע, ביהמ"ד ילינק א). — ובספהמ"א: דע שבזמן שהתביר על מלה פלונית ולפני האות שיש עליו התביר אות יש תחתיו שוא וכו' לפי תנאי זה יהיה המארכה עם התביר על מלה אחת (הורית הקורא, דרנבורג, 100). כאדם האומר לחברו כל עסקיו של פלוני במלאכת פלונית כך כל שעשועיו של הקב"ה בתורה (רש"י, שמות לב טז). ומי שיאמר שאיננו כי אם המשכיל המכיר המצוה המזהיר בארץ פלונית בזמן פלוני על אומה פלונית איננו כוזב ג"כ (ר"י א"ת, הכוזרי ד ג). דע כי אינני רוצה בזה כי אם האלף הסוגית והב' הסוגית וכן שאר האותות אשר אקב בהם שם על הדרך הזה וגם כן כאשר אקב שם תחלת כל שער משערי האלף והבית וזולתם מן האותות באמרי האות הפלנית והאות הפלנית והאות הפלנית (הנ"ל, ספ"ם לריב"ג, הקד', 4). אנו בית דין החתומין למטה כך היה שהביא לפנינו פלוני בן פלוני שטר חוב או שטר משכונה שהיה לו על פלוני בן פלוני מכך וכך זהובים ופלוני ופלוני עידיו וטומן ההלואה מומן פלוני שהוא ביום פלוני לירח פלוני לשנת פלונית ואותו שטר היה מקויים בראובן (ספר השטרות לר"י ברצלוני, 34). ואם ח"ו יפטר זה פל' קודם לזאת פלנית תהא פלנית זו יושבת בביתו וניזונת ומתפרנסת מנכסי בעלה (נוסח כתובה ירושלמית, פריד מעיר, קובץ על יד ה, עמ' ג). וזה מעשה הפלוני שעושה שיצליח לפי שעה ע"י עולה וביטול תפלות (פלא יועץ, ערך פרנסה, רכז.). — ואמר המשורר: אשרי אשר אין מקנאים בלבם בחטאים

---

[1]) [במקורות תלמודיים אחרים הנוס': ישוע בן פנטירי (תוספת' חולין ב כד), ישו הנוצרי (ע"ז יז:, עי' ד"ס). ויש שמצאו עוד בכמה מקומות במלים פלוני או פלן בארמ' כנוי לישו הנוצרי. עי' קלוזנר, ישו הנוצרי (תרפ"ב, עמ' 27), המעיר על האפשרות שהכנוי פלוני נכתב בזמן יותר מאחר לאחר שהתפשטה הנצרות וחששו להזכיר את שם ישו בפרוש.]

ומרגיזי אל כי אם ביראת ה' כל היום כפלוני הנחמד בכל מושב וכל מעמד אשר דרכי אל למד מנעוריו עד היום (רמב"ע, אחסוף משכילים, איגר 202). —ומ"ר "פְלוֹנִים, פלוניים, נקי' "פְלוֹנִיּוֹת: שב הנה עד שיבואו הזקנים הפלונים והם זקני העיר (סלמון בן ירוחם, פרוש רות, ספר זכרון לפוזננסקי, 8). כי כל מה שתמצא לחכמים ז"ל כי השמים הפלוניים בהם כך וכך והשמים הפלוניים בהם כך וכך אין ענינו שבשמים גשמים אחרים בלתי השמים אבל ענינו שהכחות המהוות הענין הפלוני והשומרות סדורו יבואו מן השמים ההם (ר"מ א"ת, מו"נ א ע). שהיה אומר על החטאים הפלוניים שחטאת או על האמונת הדעות הפלונית שהיית מאמין (הנ"ל, יקוו המים עז, 104). והלכו אל צרפת והלשינו את הכת האחרת לפני חכמי צרפת בדברי מינות וכפירה ושהם עוסקים בספרים פלוניים שרובו דברי מינות (אגרת הלל המסיד, חמדה גנוזה יט.; טעם זקנים עא). כפי ההסכמה שהסכימו המדברים לקשר ציוריהם עם מלות ומלות פלוניות ולפיכך ראוי לקצר במלות כשאין בהם צורך עצמיי (ספנ:היס, יריעות שלמה א, ג.). — "הַפְּלוֹנִית של אדם, אשתו, ואמר המליץ: היכן היא הפלונית שלך (ש. אברמוביץ, מסעות בנימין השלישי, 18, הפרדס ג).

פלם,

ממנו פִּלֵּם, פֻּלַּם.

פָּלַם[1]), קל לא נמצא במקורות הקדומים.

---

[1]) [אין לפעל זה כנראה כל קשר אל פלש ופלש בהוראותיהם השונות (ועי' שם), כמו כן אין לחברו (כדעת האופט ואחרים) עם פלס, גפע' נִפְלַס באשור', שפרושו הביט, הסתכל. לפי שמוש הפעל פלם במקרא (פלס ארח, מעגל, נתיב ובהקבלה אל מישרים) והשם פֶּלֶס במשמ' מאזנים, הוראתו כָּבַשׁ ויִשֵּׁר. ואולי יש לחברו עם פָּלַס, שממנו בערב' פַּלַשׁ[a]), תאנה, בעבר' בּוֹלֵס שקמים (עמו' ז יד), אם כונתו: כובש שקמים. ובצדק ראו רב המפרשים העברים פלם כלשון יִשּׁוּר, ולא כלשון בקיעה ופריצה: ותפלס, ענין יושר וכן פלס מעגל רגליך ולזה נקרא מטה המאזנים פֶּלֶס לפי שהוא מישר המשקל וכו' (רד"ק, ישע' כו ז), ויש שגזרו את הפעל מן השם: פילוס זה לשון קונטרפיי"ש בלעז כמלך היושב ומחשב ומשקל בלבו (רש"י, ישע' כו ז).]

---

[a]) بلس

— פע', פִּלֵּס, מְפַלֵּס, תְּפַלֵּס, יְפַלֵּס, תְּפַלֵּסוּן,—פִּלֵּס מַעְגָּל, אֹרַח וכדו', ebnen, bahnen; aplanir, frayer; to level (down), pave: ארח לצדיק מישרים ישר מעגל צדיק תְּפַלֵּס (ישע' כו ז). ישלח בם חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים יְפַלֵּס נתיב לאפו לא חשך ממות נפשם (תהל' עח מט–נ). פַּלֵּס מעגל רגלך וכל דרכך יכנו (משלי ד כו). ארח חיים פן תְּפַלֵּס נעו מעגלתיה לא תדע (שם ה ו). כי נכח עיני יי' דרכי איש וכל מעגלתיו מְפַלֵּס (שם שם כא). —ובהשאלה, פִּלֵּס חמס בארץ: אף בלב עולת תפעלון בארץ חמס ידיכם תְּפַלֵּסוּן (תהל' נח ג).—ובסהמ"א: ויקיים תלמודך בידך לפלס מעלות חכמת (תשו' הגא' הרכבי, 285). וכן ראוי לכל אדם וכו' שיפלס וישקול כל דרכיו בטרם ישא רגליו וכו' אבל המפלס מעגל רגליו בטרם ישאם יכונו שתי דרכיו אם לגוף הדרך הראוי לו אם לנפש הדרך הראוי לה (ר"י אבטולי, מלמד התלמידים, תסא, עט.). שלא יבוא לפלס כל ארחות האמונה בדרכי ההיקש (המאירי, משלי יז, למה זה). המפלס ארח חייו שלא לרדוף אחר התאוות (סוא, שם כא, כגיד). — ואמר המשורר: ומעגלך וגם רגלך תפלס גם לנתיבך (רמב"ע, משול ילד, דוקם). פלס מעגל כל פלך ירוץ עליו ויתהלך סובב סבב הולך עד כל ימי הארץ יוסף בן מוהאגייר, אדון כל מעשיו, סעה"ם 128). מרי שכל דוד דרכיו פלס מעגלהו והפליא עשות נוראות בגבורות ימין ישע (שלום הכהן, סר ללו, ניר דוד, 51). —*ובמשמ' שקל בַּפֶּלֶס, שקל בדעת, סִדֵּר, שִׁעֵר וכדו', abwägen, erwägen; peser, considérer; to weigh, consider: מינה נבונים סודרי עתים פילם צורינו קיצי רגעים שבם מתקן אותם חדשים ומועדים (סופר' יט ט).—ובסהמ"א: ראוי לכל משכיל לשקול דבריו ולפלס העת ואם יתבוננו הטיב אז ידבר (ר"י בן כמיאם, פי' משלי טו כג).—ואמר הפיטן: כל אוצרות שלג ורוח פלס במשקלו (ר"א קליר, אז ראית, סלוק שבת שקלים). בנפשנו נפח מנשמת פיו הבובה ופלס בשר חסידיו בפלס מאזנים נבובה (רסע"ג, זכור תנוסת, סליחי ח"ב, סדור רסע"ג, שכח). פצומה להום פקד קר וחם פלס לתהום על פני תהום (שמעון בר יצחק, אדון אמכני, יוצ' א שבוע').

— קל, רק בינ' פָּעוּ', פָּלוּס, מ"ר פְּלוּסִים, — שָׁקוּל: ומשקיו גשמי נדבה ועולתו אשר יעלה מסלות שקולות ופלוסות פלוסין של שנים עשר מנה וחלקים מתחלקים לבקרים ולרגעים במשמרותם (ספניהם, ארבע כוסות, כוס תנחומים א).—ואמר הפיטן: לפלוסים ככוכבי מספר ושתים עד עפר בצעם ועווים יכפר (ר"א קליר, אשא דעי, מוס' יו"כ). מעתיק פלוסים[1] צר ובורא רוח ממרד ומשקל גזל עם רוח (הוא, אז מאז, קרובי שבת שקלים).

— נפע', ״נִפְלַס, — שֶׁפִּלְּסוּ אותו, ואמר הפיטן: אתם מריתם תורתי ועבדתם אלהים אחרים ואני קנא קנאתי והשקתי אתכם מי המרים המאררים על הנפלס מעגלי (אבינו הגמול, סליחי ספרדי, שחר' ת"ב).

— פֻּע', ״פֻּלַּס, בינ' מְפֻלָּס,—שקול בפלס, ואמר הקראי: במלים מפולסים ושקולים (סלמון בן ירוחם, מלחמ' ה', 67). — ואמר הפיטן: בזעם אם עדה פולסה אפרו יעלה ראש ובצעם (רסע"ג, באדני ילדקו, עבודה סדור רסע"ג, רסג).

ב. ״פָּלַם[2]), קל לא נמצא.

— התפ', ״הִתְפַּלֵּס,—התלבש בבגדי פילוסים: יש שהוא מתפלס ומתכסה בטלית צבועה הבא מן הגנבת ויש שהוא מקשה ערפו ובורח מחמת מרדים (ר' אבא מרי, מנחת קנאות, מכתב ה).

פֶּלֶס[3]), ש"ז,— כלי משקל, Wage; balance; balance, scales: מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן וכל בשליש עפר הארץ ושקל בַּפֶּלֶס הרים וגבעות במאזנים (ישע' מ יב).—ובמליצה: פֶּלֶס ומאזני משפט

---

[1]) [בנוי להרים שנשקלו בפלס (ישע' מ יב) ושיי' מעתיק אותם (איוב ט ה), וההמשך הוא עפ"י עמו' (ד יג). ואולי כוונתו לעבים המכילים מים במדה ומשקל (עפ"י איוב (כח כה): לעשות לרוח משקל ומים תכן במדה) וההמשך עפ"י איוב (כו ח): צרר מים בעביו ולא נבקע ענן תחתם, והשוה גם: שם משקל לרוח בו לפלס מים וכו' עב וחזיז ונשיא ואד וענן מים וכו' עפים ודאים על פני רקיע השמים עומדים צרורים עד יורשו להריק מים (ר"א קליר, אקשטה כסל, תפלת גשם).]

[2]) [פעל עברי שנגזר מהשם בגדי פילוסין, בגדים שבאו מפילוסין, Pelusium שבמצרים, ובלשונות אירופה נגזרה משם מקום זה לדעת כמה מלמדים אף המלה Bluse, blouse.]

[3]) [אולי בעקרו המוט המישר של המאזנים, ועי' א. פָּלַס, הערה.]

ליוי׳ מעשהו כל אבני כים (משלי יו יא). — ואמר בן סירא: על שחק מאזנים ופלס ועל תמחית[1]) איפה ואבן (ב״ס גניי׳ מב ד).—ובתו״מ: פלס ומאזני משפט וכו׳ פלס זה המקרא (ר׳ אחא, ירוש׳ הורי׳ ג ז). — ובסהמ״א: וכן מה שהוא יותר קרוב אלינו מן הכלים שמשתמשים בהם המון בני אדם הפלס כי לולי השגת חוש ראותנו אותו לא היה מתקיים בנפשותינו שישקל שקל הצדק במאזנים שאחד מחלקיהם יותר ארוך מן השני (ר״י אי״ת, מו״ס, עבודת האלהים ח). כי הפלס לא יתכן למחברו עד שידע קודם חכמת השעור וטבעי המניגים והשקלים (שם, המבון הכמם ד). חוט מאזנים של זהבים של פלס ושל שוקלי ארגמן טוב שאוחז השוקל בו ותולה המאזנים מידו שלש אצבעות (רמב״ם, כלים כח ה). אין לוקחין משומרי פירות עצים או פירות אלא בזמן שהן יושבין ומוכרים והסלים והפלס לפניהם שהרי הדבר גלוי ויש לו קול ואין זה גניבה (הוא, גניבה ו ג). ומאזני עול וגזל הדלים ופלס מזוייף ואיפה קטנה וצרות עין ממתנות העניים (ר׳ קלונימוס, בעלי חיים, מז:). הפלס (שנעלוואגע statera) וכו׳ והוא שוקל על שני אופנים שנתבר בסוף קצהו ג איזה כובד א ובקצה ב נתלה החפץ הנשקל (ליבדא, ראשית למודים ב ד, 79).—ואמר המליץ: אהבת הכסיל ושנאת חכם לב העלו בחנים בפלס ומשקל מצאו כף שנאת חכם לב למול כף אהבת הכסיל נקלה כמץ קל (ר״ש הנגיד, בן משלי א לג). תקצר לשוני לספר רב חסדיו בעת ארבה בפלס אמרי מהלליו שקול (ר״י הריזי, תחכ׳ מו, 355). — ״ובהשאלה, כמו שעור ומשקל, ואמר: הפיטן פלס כח התשובה כנגד כל הכחות ציץ ערבות מגעת לכס אלהי הרוחות (אחד בעלי אשמה, סליח׳ צי עשי״ח). עשה ירח עוגג וחדש זורח פלס למועד פקודת מועדים להעד (תאמת אור, יוצ׳ שבת ור״ח, מחז׳ איטלי א, פ:). — ״וכמו מִשְׁקָל בדקדוק, הצורה הדקדוקית של השם: שגו ברואה וכו׳ רואה שם בפלס יורה ומלקוש (רד״ק, ישעי׳ כח ז). — ״ובמשמ׳ שֶׁקֶל, ואמר הפיטן: פרשת זו להגות בקץ זה פלסיה להקדים לפלס צר ובוזה[2]) (ר״א קליר, אז מאז, קרוב׳ שבת שקלים).

---

[1]) [בגליון: תמורת.]

[2]) [עפ״י דברי ריש לקיש: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהן לשקליו (מגי׳ יג:).]

״**פִּלְסֵף**[1]), התפ׳, ״הִתְפַּלְסֵף, נתפלסף,—היה לפילוסוף, חשב מחשבות פילוסופיות, philosophieren, spekulieren; philosopher, raisonner; to philosophize, speculate: בכל זה אמשך אחר אבא מורי ז״ל כאשר אמשך אחריו בבנות בנינים שלא ימצאו בספרינו כמו נתפלסף שאבננו מפילוסוף להמשך בו אחר לשון הערבי שבנה אותו ג״כ ממנו (ר״ש אי״ת, פתיח׳ לתרג׳ מו״נ). אבל המאמר הזה דברי בו עם מי שנתפלסף כמו שזכרתי וידע חכמות אמתיות והוא מאמין לדברים התוריים נבוך בעניניהם אשר ערבבוהו בהם השמות המסופקים והמושאלים (הוא, פתיחת הרמב״ם למו״נ). שזה המאמר לא חובר אלא למי שנתפלסף וידע מה שכבר התבאר מענין הנפש וכל כחותיה (שם א סח). ואף על פי שהמתפלספים טוענים בבטול כל זה בכפירה מהם דברי משה רבינו ושאר הנביאים אין דברים עם הכופרים בכל (רסב״א, תשו׳ י). ולמה זה יכחיש המתפלסף גם יהושע בשמש בגבעון דם וידום השמש וירח עמד כי הנה המאורות שמש ירח עמד ובולח ביום הרביעי ומי שעשה השמים כלי מאורות וברא אחר כך המאורות או תלאן בהם מהו התימה שישביתם מתנועתם כחפצו (אברבנאל, מפעלות אלהים א ד). והסתכל בזה המאמר ותראה ממנו שהנחת עולמות רבים זה אחר זה היה יותר מתישב אצל ארסטו מהנחת עולם אחד מחודש במה שעבר ונצחי במה שיבא במחשבת מתפלספי עמנו אלה (שם ם ד). ראה ראיתי קצת מחברי המתפלספים שהטיחו דבריהם כלפי רז״ל ויאמרו דברים אשר לא כן (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה ח). או יצודדו או יתפלספו כי כלם בזה שוכנים יחד כי הם אוהבים יתר הדברים אשר חיים (ספר המדות לאריסטו ב׳ יד). ונגד אלה המתפלספים והדומים לאלה יעצתי בקצת מאמרי לדבר (אליה דלמידיגו, בחינת הדת, הקדמה).

***פִּלְפֵּל**, פ״ז, — א) הפיכה לכאן ולכאן[2]), נתינת פנים לכל צד, וּבְוֹחַ ממצה את כל צדי

---

[1]) [נגזור מן היונ׳ פילוסופוס וקבל צורה עברית בלשוננו דגמת התפלפל.]

[2]) [כבר ראה ח. ילון, תרביץ ו,223 וכו׳, כי זאת הוראת המלה, ואין כל קשר לה אל שם הצמח והתבלין פִּלְפֵּל, כמו שחשבו רבים ואף לֵו (Flora III,50) הלך בדרכם, אלא היא נגזרת מן הפעל פִּלְפֵּל במשמ׳ הפך לכאן

הדבר, allseitige Diskussion ; discussion d'une question sous tous ses aspects; discussion from every point of view : והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים בלימוד בשמיעת האוזן וכו' בדקדוק חברים ובפלפול התלמידים (אב' ו ה). מעשר שני אין מוכרין אותו וכו' ר' יוסי בשם ר' זעירא ר' יודן בשם ר' יילא דברי הכל היא מפני פילפולו[2] (ירוש' מעשר שני א א). רבי ישמעאל מאחר שעה לפילפולו ורבי עקיבה מקדים שעה אחת לעיסוקו כדי שלא יכנסו למצוה משוברין[3] (שם פסח' ה א). עתיר סלעין עתיר תקוע זהו בעל פלפול עתיר משח עתיר כמס זהו בעל שמועות (ב"ב קמה:). ומפלפולו של ר' חייא שנה לו כחל סתם (חול' קי.). במתניתין תנא אלף ושבע מאות קלין וחמורין וגזירות שוות ודקדוקי סופרים נשתכחו בימי אבלו של משה אמר רבי אבהו אעפ"כ החזירן עתניאל בן קנז מתוך פלפולו (תמורה טז.).—ובסהמ"א: כשם שבעל הסלעים יכול הוא לקנות כל כלים בסלעים אף כן בעל פלפול כל שמועה שתבוא לידו יכול לצרפה ולברר טעמה, ובעל שמועות גדול מכולם מפני שזה בעל הפלפול בשמועותיו של זה הוא מפלפל (תשו' ר' שרירא גאון, נספח' לאגרת רש"ג, הוצ' ב"מ לוין, נספח ז, עמ' VII). תבונה שהוא מבין דבר חדש מפילפול חכמתו (רמ"י, מגי' יב.). ואני בקי בתותמים באגרת כי יש בהם מפולפלים ומתוך פלפולם שינו פי' רבותינו שאם ידקדקו הלכה בפירושם לא יתכוונו דבריהם ומתוך פלפול הוקשו (ר"ת ס' הישר, שו"ת סא). כי מרוב חכמתם ופלפולם יוציאו דבר מתוך דבר והם ידעו הפשט יותר מכל הדורות הבאים אחריהם (ראב"ע, יסוד מורא לא, יב.). אבל בידיעתי עוצם פלפולך וחדודך נקל עלי חבור קצר (חשבון העבור' ס' דברי חכמים, כג). ואל בינתך אל תישען פי' הזהיר שלא יאמר אדם דעתי נאה ופלפולי משובח ומחודד איני צריך ללמוד עם אחרים לפי שלבי רחב מלבותם (ר"י עקנין, ס' מוסר ד יח). אמנם כתב האר"י זלה"ת שע"י הפלפול בהרמת קול שעושים החכמים משברים הקליפות כי האויר מלא קליפות הוא ומשתברים מכח הפלפול (ר' אליהו הכהן, שבט מוסר ל ז). ויהיה פלפולך בדברי קדמוננו כלי אומנות לשאוב על ידו מים נאמנים מעמקי לבותיהם ולא יהיה לך הפלפול לכלי משחית לפעול על ידו מעשה חדודים (ר"י סטנוב, דברי ריבות ג ז, יב).—ואמר הפיטן: תחת פלפול יגיע לקח טוב פעלת צדיק פעלם לטוב (ר"א קליר, תחת פלפול, קרוב' לפורים). נרבו העם לשוב למחללם נאנחים בצום ובכי כלם נחמדים מפז הגו בפלפולם (יוסף בר שלמה, אודך כי, יוצ' שבת א חנכה). — ומ"ר פִּלְפּוּלִים: על כן לעשות רצונך השר חפצתי לבטל רצוני ואכתוב מעט כנרצה אליך יען ידעתי ברוב חכמתך וברוחב לבבך וגובה שכלך תוסיף בו דברים כפי פלפוליך (פרופיט דוראן, כלמת הגויים, הוצאת מאהלר הגר ג, 103). וכל פלפוליך הם בנויים על כי ב הלשוני הם בסמג (תשוב' לרב"ת א, ו:).—ואמר הפיטן: גבה לב בליעל עובד אלילים וצוה למלאת פלאטרו מנעלים וקרא לעשרת חכמים גדולים מביני דת וטעמיה בפלפולים (יהודה, אלה אזכרה, שחר' ת"ב, קליר' ספרד'). — ואמר המשורר: אני מביט בחיק עפרה פליאה מעשה יוצרך והוא ירבה בפלפוליו והוא הקשה והוא פרך והרחיב בתוך עדה ונשא קול ופה ארך (עמנואל, מחברת ז, 56). — ״ולגנאי, הפכפכנות יתירה, הפיכה בדברים שלא כמשמעותם, Pilpul, : Sophisterei ; sophisterie, - cavillation; sophistry אם היה הפלפול עיק' לצעוק ולהרים קול (אורחֵי לדיקים, שער התורה, קז.). ואחר כשחולק אריסטו על סברות הקדמונים מצד פלפוליו אני קורא עליו לפום תורפא שבשתא (שו"ת בדבר למוד החכמות, ס' דברי חכמים, קז). בן טבע היהודים כאריות גברו בפלפול של תהו והבל ואחד מגדוליהם הראה מעשה תקפו וגבורתו של החידוד לטהר את השרץ בק"ן טעמים (ר"י סטנוב, דברי ריבות, יח.). —״ובמשמ' תכונת האדם המפַלפל: שהחכם ראוי שיהיה שפל ולא יתשוב אם הוא בקי שהגיע לקצה

ולכאן כלשון הפסיק' (עשרת הדבר', הוצא' מא"ש, ק:), לגבור שהוא מפלפל בזיינו ומראה פנים לכל צד. ועי' פִּלְפֵּל (פ"ע), הערה: וכן בא הפעל והשם בארמ' התלמודית.]

[2] [אע"פ שלשון הירוש' סתומה, עכ"פ אין להוציא את המלה מהוראתה בכל מקום, ועי' פני משה שם.]

[3] [השוה ירוש' (ברכ' ד א) על התמיד והקטרת: יצא שעה אחת לעיסוקו. ואע"פ שלשון הירוש' סתומה כאן, קשה לבאר פילפולו אף במקום זה אלא במשמעותו בכל מקום.]

הבקיאות ואם הוא מפולפל שהגיע לקצה הפלפול (רי"ל קלרו, תולדות ילחק, עג.).

***פִּלְפֵּל**, פִּלְפֵּל [1]), ש"ז, מ"ר פִּלְפְּלִים, פלפלין, — צמח ותבלין חריף, pepper ; poivre ; Pfeffer :

יוצאת אשה בחוטי שער בין משלה בין משל חברתה וכו' בפלפל ובגרגיר מלח ובכל דבר שתתן לתוך פיה (שבת ו ה). ושוחקין (ביום טוב) את הפלפלין ברחים שלהם (ביצה ב ח). הרחים של פלפלין טמאה משום ג' כלים (שם שם ט). הפילפלין הרי הן כתבלין (תוספת' יו"ט א טו). מלח בזול פילפלין ביוקר איפשר לעולם לחיות בלא פילפלין אי איפשר לעולם בלא מלח (ירוש' הורי' ג ז). השחליים והגרגיר שזרען לירק מתעשרין ירק וזרע וכו' זרע גרגיר למאי חזי א"ר יוחנן שכן ראשונים שלא היה להן פלפלין שיתקין אותו ומטבילין בו את הצלי (ערוב' כח:). למלך ששכר לו פועלים והכנים אותן לתוך פרדסו וכו' בערב קרא לכל אחד ואחד אמר לו תחת איזה אילן עשית אמר לו תחת זה אמר לו פלפל הוא שכרו זהוב אחד וכו' (מד"ר דבר' ו). ולא בד"ת בלבד היה שלמה תייר אלא על כל אשר נעשה תחת השמים כגון היאך מםתיקין את החרדל וכו' והיאך שותין את החמין יין ומים ופלפלין בשליש (שם קהל' א לג). ונטעתי בהן עץ כל פרי אפילו פלפלין (שם שם ב ה). בא לעבור נתקבצו המוכסין אמרו לו מה אתה טוען בתוך התיבה אמר להן שעורין אמרו לו אינן אלא חטין אמר להם טלו מכס של חיטין אמרו לו הן פלפלין אמר להן טלו מכס של פלפלין (תנחו' לך לך ה). ד"א בטנך ערימת חיטים א"ר הונא בשם ר' אידי והל"א ערימת אסטרובלית או ערימות פלפלים יפה משל חטים, הואיל והקב"ה מחבבם יקרא אותם ערימת פלפלין, אלא אפשר לעולם

[1]) [מן ההודית פִּפַּלִ, פִּפַּל, והשם בא לעברי דרך הפרס' והארמ', וכן ליונ' πέπερι, לרומ' piper, ומכאן ללשונות אירופה. לפי מקור השם אפשר לראות עקר בנקוד פִּלְפָּל על משקל גִּלְגָּל, אמנם רב המלונים מנקדים פִּלְפֵּל, ובסור' פִּלְפְּלָא ; ובמשני מנק' ליוורנו (טבול יום א ה, ועוד) פִּלְפֵּל, ובערב' פִלְפִל או פֻלְפֻל [a]).]

[a]) فلفل

בלא איסטרובלית ובלא פלפלין, ואי אפשר לעולם בלא חיטים, ואם יחסר העולם איסטרובלית ופלפלין איכפת להם אבל אם חסר הוא חיטים אין להם חיים אפילו שעה אחת (פסיק' רב' כי תשא, לה.). דברי תורת נמשלו בקונדיטון מה קונדיטון הזה יש בו יין יש בו דבש יש בו פלפלין אף דברי תורה כן וכו' יש בו פלפלין אמרתך צרופה (ר' אבא, פסיק' ר"כ, במודם הסלימי, בובר, קב:). — ובסהמ"א: כמו שהפלפל קטן מכל מיני תבלין וחריף מכלם כך זה האמורא חריף מכל התנאין שהפליגו עליו (ערוך ערך פלפל). נמצא שהמנה שוקל עשרים וחמשת דינרים למשקל הברזל וזהו ליטרא פלפלין שלנו (מקור רש"י תלד). ובארץ ההיא הפלפל שהם נוטעים האילנות שלהם על פני שדה כל העיר וכל אחד ואחד מהם יודע פרדסו ואילנות קטנות הם והפלפל לבן הוא אבל כשלוקטין אותו משימין אותו באגנות ונותנים עליו מים חמים ומיבשים אותו לשמש כדי שיתחזק ויתקיים והוא חוזר שחור (מסעות ר' בנימין, גרינהוט, 84). — ואמר המשורר: פלפל שום כל חמים ואל תוציאו דמים ואל תשתו המים מן תהרם מעים (כלא"ע, הכונת הבריאות, שירים שונים, כהנא א, 183). — ומינים שונים של פִּלְפֵּל: פלפל ארוך [1]) נותנה אשה בפיה שריחה רע (רש"י, שבת סד:). והעשב אשר יאמר לו פלפל המים (קאנון ד ז ב ד). פלפל קטן, פלפל נרתקאות (שאמען פפעפער), פלפל יהודים (ר"ם בלוק, סבילי עולם ג, כח:).

א. ***פִּלְפֵּל**, פִּעְ"י, — פִּלְפֵּל האדם בדבר, הפך (ב)דבר לכאן ולכאן [2]), hin und her wenden ;

[1]) [וכן בארמ': פלפלי אריכתא.]

[2]) [משמ' זו, אשר ראשונה הכיר אותה ח. ילון (תרביץ ו, 223 וכו'), ברורה בבטוי: לגבור שהוא מפלפל בזיינו ומראה פנים לכל צד, וכן משמש פִּלְפֵּל (עי' פערה שם) באותה משמ' בתוך הצרוף (עיניה של הפרה) מפלבלות, כלו' מתהפכות לצדדין, ועל ידו נמצא אף בִּלְבֵּל את העין, וכן נמצא בסור' פלל, פלפל במקום בלל (במים ובשמן) שבעבר'. מכאן שבלבל ופלפל שתי צורות של פעל אחד (בלל־פלל) הן, שעקר הוראתן בחש והפך לכאן ולכאן, ואחר כך נתיחדו לשמושיהן השונים. וממשמ' זו של הפיכה בדבר לכאן ולכאן (ולא משם הַפִּלְפָּל החריף, שאין כל פעל ממנו בתו"מ) נולד אף שמוש הפעל א. פִּלְפֵּל והשם

כל דבר : tourner çà et là ; to turn to and fro
שלא פלפלו[1]) בו יתומין אחר מיתת אביהם הבכור נוטל פי שנים (רבי, תוספתי ב״ב ז ה). לגבור שהוא מפלפל בזיינו ומראה פנים לכל צד (פסיק׳ רב׳, י׳ דבכות פ׳ קמייתא, קי:). משל למלך שהיה לו מרגלית מושלכת בתוך העפר ובתוך הצרורות הוצרך המלך לפלפל[2]) בעפר ובצרורות להוציא את המרגלית מתוכן (תנחו׳ ויגש ח). — ופִלְפֵּל בדברי תורה, פִּלְפֵּל תורה, הפך בה והפך בה, דן בה לכל צדדיה, durchdisputieren; discuter à fond, débattre ; to discuss thoroughly : בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה וכו׳ צפית לישועה פלפלת בחכמה הבנת דבר מתוך דבר (רבא, שבת לא.). רבונו של עולם לא פלפלתי תורה כמותו (כמו ר׳ חייא) (ריש לקיש, ב״מ פה:). הדורה היא ומשובחה שמועתן של ר׳ יוחנן ור״ש בן לקיש שהן יושבין ומפלפלין בה (מדר׳ תוס״ת תהל׳ א טו). כי לא דבר רק הוא מכם אין לך בתורה אפילו אות אפילו תיבה ואין צריך לומר פיסוק שאין לו כמה טעמים שנ׳ כי לא דבר רק הוא מכם ואם רק הוא מכם לפי שלא התבוננתם בו ופלפלתם בטעמו כהוגן (מדר׳ הגדים הופמן, דברי לב מז). — ובספהמ״א : ועלת השמועה וחורו רבנן לפלפל בה (סו״ת גאו׳ מהבני׳, 249). מפני שזה בעל הפלפול בשמועותיו של זה הוא מפלפל ולולי שמועה של זה מהו בעל פלפול מפלפל (סדר׳ רב שרירא גאון, בספתי׳ לאגרת רש״ג, בספת׳ ז׳, עמ׳ VII). אם עלה ברעתנו סברא ורצינו לידע אמתתה חקרנו עליה ופלפלנוה ברעיונינו ובחנגנוה עד שעמדנו על אמתתה (ר׳ יוסף עקנין, ספר מוסר ב עז). ופלפלו אלו החכמים להורות לכל זה בכח התורה (ר״א הקרא׳, גן עדן, סג המלום ה, מט :). — "ובמשמ׳ של גנאי, מְפַלְפֵּל דבר בדבר, הופך דבר בדבר : והוא מן המפלפלים העושים מפול פיל ומפיל פול (סו״ת ממם לדקה, יו״ד ב).

— פֻּע׳, בינ׳ "מְפֻלְפָּל, מפולפל, — שהפכו ודנו בו כל צרכו[1]) : אבל נראין דבריו של ר׳ יצחק ב״ר יהודה שתורתו תורה מפולפלת ומדוייקת מכל צידי צדדיה (מעשה הגאו׳, אשטין, לב).

ב. "פִּלְפֵּל, פ״י, —פִּלְפֵּל האדם דבר, שם פִּלְפֵּל בדבר, pfeffern ; poivrer ; to pepper.

— פֻּע׳, "פֻּלְפַּל, —שפִּלְפְּלוּ אותו : והמרבה לאכל חריפות וכל טעם מפולפל וחרוך ימעט בו הזרע (אסף הרופא, כ״י מינכן, 15). —ובהשאלה, מי שחריף בִּפְלְפּוּל התורה, שמצמין בדרכי הפלפול : לא כאדם המפולפל ומחודד ובעל סברא (רש״י, סנה׳ מג.). דחריף ומפולפל בתורה אף על פי שאין משנה ובריייתא סדורין לו כנתינתן מהר סיני וכו׳ רב יוסף קרי ליה סיני לפי שהיו משניות ובריייתות סדורות לו כנתינתן מהר סיני אבל לא היה מפולפל כרבה (הוא, הורי׳ יד). ופירוש משובש הוא מאדם חריף ומפולפל (הוא, סוכ׳ פא.). ואני בקי בחותמים באגרת כי יש מפולפלים[2]) ומתוך פלפולם שינו פי׳ רבותינו (ספר הישר לר״ת, חלק תו״ת סח). מי שמזג לבו חם יהיה על הרוב נדיב וגבור ויישיב נפשו מועט והוא מפולפל וטוב הציור (רש״ט פלקירא, המבקש, ב). על כן לקחתי מהמצות הכללים ומהאגדות והמדרשים הדברים שיותר מועילים לקצר הדרך למפולפלים[2]) ולהישיר לבות האוילים (ר״י אבוהב, מנוה״מ הקד׳). שהחכם ראוי שיהיה שפל ולא יחשוב אם הוא בקי שהגיע לקצה הבקיאות ואם הוא מפולפל שהגיע לקצה הפלפול (רי״ל קארו, תולדות יצחק, עג.).

פִּלְפּוּל כמשמ׳ הדיון ההלכי, במאמרם על התורה : הפך בה והפך בה. ועי׳ ב. פִּלְפֵּל, הערה.]

[1]) [אין זה לשון ריב כדעת צוקי״ם, אלא פרושו שלא הפכו וטרחו בו היתומים, וצדקו דברי מנחת בכורים : טרחו בעצמם. ואין דברי רבי אלא תוספת למה שאמר קודם : שהבכור נוטל פי שנים בשבח שהשביחו נכסים וכו׳, כלומר שהשביחו מעצמם, אבל כשטרחו היתומים, אינו נוטל.]

[2]) בערוך ערך פלפל : תרגום ועוללתי בעפר קרני (איוב יו יט) ופלפלית בעפרא איקרי ותרגום איש נבוב ילבב (שם יא יא) וגבר נש מפלפל ידייק, ע״כ. [ואולם אין להניח שתרגמו איש נבוב כאילו איש מְפֻלְפָּל וחריף, אלא גם מְפַלְפֵּל ארמי וזה פרושו הפכפך, ובספרים שלפנינו ע״י טעות הבנה של מפלפל : וגבר חריף. ולתרגי׳ שם (יו יט) השוה דברי דונש על מנחם (עמ׳ 83) על ועוללתי : ופתרונו לפי הענין ופלשתי בעפר קרני. ועי׳ ת. ילון בתרביץ על דרך התרגום לאמר פלפל במקום א. פלש.]

[1]) [ועי׳ גם ב. פִּלְפֵּל, פֻּעַ׳.]

[2]) [במקום זה ובמקומ׳ אחרים בספהמ״א יש למלה אף ממשמ׳ של א. פִּלְפֵּל, מְפַלְפֵּל בתרג׳ איוב : הפכפך.]

— התפ', ״התפלפל, נעשה חריף ומחדד : שאין אדם מ ת פ ל פ ל אלא מתוך למוד חברו (רמ״י, נדר׳ פא.).

*פלפלן, פלפלן, פילפלן, סומ״ז, — היודע להפך ולפלפל בתורה : תני הסודרן קודם ל פ י ל פ ל ן רב שמואל אחוי דר׳ ברכיה בעי אפילו כרבי אמי א״ל מיתבעי מרבי אימי הוא ה פ י ל פ ל ן (ירוש׳ הור׳ ג ז) [1].

״פלפלני, ס״ז, — שיש בו תבונת הפלפל : ואם תצטרך אל הכמוני או אל ה פ ל פ ל נ י לפנות הליחות השקהו כמו שתראה קודם המאכל (קאנון א ג ג יו).

*פלפלת [2], ס״נ,— גרגר של פלפל, Pfefferkorn ; grain de poivre ; peppercorn : פ ל פ ל ת כל שהוא ועטרן כל שהוא [3] (שבת ע ו).

פלץ [1]), ממנו מפלצת, פלץ, ״פלץ, פלצות, ״תפלוץ, תפלצת.

פלץ, קל לא נמצא.

— התפ׳, יתפלצון, — התפלצו העמודים וכדו׳, הזדעזעו בחוזקה והתמוטטו הנה והנה, erschüttert sein, beben; : être ébranlé, trembler; to shake (with fear), tremble המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון (איוב ט ו).— ואמר הפיטן : ועו ו נ ת פ ל צ ו אבירים רשע כאסוף עדרים עבר בין הגורים חבל ילדי שעשועים (אלפי אקראך, זולת שבת לפני שבוע׳). גבהי שמים איומים ילהבו לפני הכבוד לנצח נצבו והתנצצו ורצו ו ה ת פ ל צ ו ושבו (סייא דאודי, גבהי שמים, שעה״ש 131). — ואמר המשורר : תקל בעינינו עדי י ת פ ל צ ו ן בה מוסדי ארץ ויתפוררו (רמב״ג, בימי יקותיאל, ברודי 15).

---

[1]) [בהוצאת הירושלמי הנספחת לבבלי הגרסה : תני הסדרן קודם לפלפלן וכו׳ אמר ליה מאי את בעי מן רבי אימי דהוא סדרן והוא הפלפלן.]

[2]) [וכן בארמ׳ פלפלתא] ובקטעי משני מנקדי כ״י אדלר 8182 : פלפלת כל שהיא.

[3]) [רש״י מעיר : ואינו פלפל שלנו.]

[4]) [ברת, Wurzelunters. 37, מחברו עם פצל בסור׳ ובערב׳ a), שעקר שמושו בלשון סדיקה ובקיעה ובא אף במשמ׳ הזדעזע.]

---

a) فصل

— פע׳, ״פלץ,— זעזע, erschüttern ; ébranler ; to shake : ואל יישן האדם במקום שהוא חם ביותר כדי שלא תרבה זיעת גופו ולא במקומות הקרים ביותר כדי שלא י פ ל צ ו הגוף אלא יישן במקום ממוצע (ר״א אלדבי, ש״א ה ו).

— פע׳, ״פלץ,—כמו התפ׳, ואמר הפיטן : בתוהו ובסערת יסודותיה (של הארץ) תלית ועת תשגיח בה עמודיה י פ ל צ ו [1]) (יוסי בן יוסי, אתה כוננת עולם ברב חסד, עבודה, ממז׳ איטל׳ ב, ריב.). פ ל צ ו פרחיה בזה יום ציגתם פני בם איום (ר״א הקליר, את חיל, קרוב׳ א׳ ר״ה). ליץ בבוא ללוצץ פ ל ץ ונתלוצץ (הוא, אז קולך, קרוב׳ שבת זכור). פ ל צ ו ביום קרב במזרח ובמערב דמם מעורב קהל ועם רב (הוא, איך מנחמוני, קינ׳ ט״ב). מפלתי בנאד נפות פ ל צ ת י בשאת ושפות (שמעון בר יצחק, אהוביך, יוצ׳ שבת חוה״מ פסח).

— הפע׳, ״הפליץ,—כמו פע׳, ואמר המליץ : ושמו תחת אבות בנים ממלאי מקום תמיד יען כי טוב מליץ עלובים להחליץ מיד מ פ ל י ץ (ד״ס של יהודי מצרים וא״י, יעקב מן ב, 151).

״פלץ, ס״ז,—כמו פלצות, פחד ורעדה, ואמר הפיטן : יוקשי בהתודתי ב פ ל ץ וצער יערב לך שיחי ונפשי אל תער (יוסף בן אביתור, ארשם, שעה״ש 13). שמרני כאישון מ פ ל ץ ובעתה שור בשפלותי ולכה לישועתה (משלם בר קלונימוס, אימיך, קרוב׳ יוה״כ). אמוני ארץ אמונתך שותחים אומץ אלהותך ב פ ל ץ פוצחים (מחזור ויטרי, 449). פ ל ץ ושבץ לבשוני בעת אחזה מוני שקטים והם צדו צעדיך (אליה בר׳ אלעזר, ציון לפירם, קינ׳ ט״ב). אתיצבה ב פ ל ץ לחלות פניך לרוממך (יוסף בן יצחק, אדון כהקם, סליח׳ ער״ס).

פלצות, ס״נ,— רעדה חזקה [2]), Erschütterung, Beben; ébranlement, choc, tressaillement ; shaking, trembling : תעה לבבי פלצות בעתתני את נשף חשקי שם לי להרדה (ישע׳ כא ד). ותגרו שקים

---

[1]) שד״ל נקד יפלצו.

[2]) [יש שהתרגומים הקדומים נוטים ממשמ׳ הפשוטה של המלה כדי להביע את הענין. כך ת״י ביחזק׳ (ו יח) : אתכנעיתא ; והשבעים באיוב כא ו ὀδύναι כאבים ; ובישע׳ (כא ד) : ἀνομία (נ״א ἁμαρτία), עברה וחטא ; וולג׳ שם : tenebrae, חשך. אך בשאר המקומות כפשט המלה.]

וכסתה אותם פַּלָּצוּת [1]) ואל כל פנים בושה ובכל ראשיהם קרחה (יחזק' ז יח). יראה ורעד יבוא בי ותכסני פַּלָּצוּת ואמר מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכנה (תהל' נה ו–ז). ואם זכרתי ונבהלתי ואחז בשרי פַּלָּצוּת (איוב כא ו).—ובספה"מ: וילכו (הזקנים) מפני זה כפופים ויתחדש להם חתת ופלצות בדרכים (ללב"ג, קהל' יב).—ואמר הפיטן: יען כנאמר לו ולקחו לטמא פלצות בעתתו ושח מי יתן טהור מטמא וכו' לו הגיד אל חקה חקתי (ר"א הקליר, אלורה ומפרשה, קרובה פבת פרה). פחד ופחת ופלצות יבעיתו ארץ עת תקום למשפט ויום כל אפסי ארץ (הוא תהלות כבודך, מוסף א ר"ה). הטה אלהי אזנך לציר שלח וגם קומו ונקומה עליה למלחמה ושמע פלצות הומים בא העת אתו בביתו להלחמה (הוא, הטה, קינ' ת"ב). זלעפה ופלצות אחזוני במורא (שמעון בר יצחק, אתיתי, קרוב' ב ר"ה).—°פַּלָּצוּת של החולה בקדחת: הפלצות יקרה אם לקירות ששת הגוף ואם למה שימצא האיברים רבי החוש מנשיכת המהירות וכו' ואמנם חקדחת הבלגמית היה פלצותה יהיה עמה קור בקור השלג (תרג' פרקי גלינוס, כ"י פריז). א"א (אמר אבוקרט) וכאשר יהיה באדם קדחת שורפת יקרה לו פלצות תחיב בו קדחתו, א"ג (אמר גלינוס) כבר ביארנו במאמר אשר קדם ובו בארתי ופרשתי ענין הפלצות כי הפלצות הנה יהיה מסרה ירוקה תנוע תנועה מהירה בגופות המרגישות (יעקב בן יוסף זכרא, תרג' פרקי אבוקרט, כ"י ביהמ"ד סכטר, 31). דפיקת הלב נקרא קרדיאקה ר"ל פלצות כמי שיצא חוץ מגדרו תנועה רעידית תקרה ללב בסבה מה שיזיק ללב (נרבוני, אורח חיים, בחליי הלב, כ"י ביהמ"ד סכטר, 7). כך דרך המוכים שבסבת ההכאה נחלשות פעולותיהם הטבעיות ומתילדות ליחות רעות ונעכרות בגושם המולידות בהם קרחת או פלצות וסתים (בר ששת, תשו' שלח). והזיעה הקרה יהפלצות והסערה הבאים מהקדחות יבא משם (מהמתנים) ויתילדו בהם השחורים (ר"מ אלדבי, ש"א ד ג).

א. פלש [2]), ממנו א. °פִּלּוּשׁ, א. °פְּלִישָׁה, א. פָּלֵשׁ.

1) ואולי דבר מכסה הפנים ?

2) [עי' א. פָּלֵשׁ, הערה.]

ב. *פלש [1]), ממנו °הִפָּלְשׁוּת [2]), ב. °פִּלּוּשׁ, ב. °פְּלִישָׁה, ב. *פָּלֵשׁ.

א. פָּלַשׁ [3]), קל לא נמצא במקורות הקדומים.

—התפ', הִתְפַּלְּשִׁי, הִתְפַּלְּשׁוּ, התפלשתי [4]), יִתְפַּלָּשׁוּ, — הִתְפַּלֵּשׁ האדם עָפָר, הִתְפַּלֵּשׁ בָּאֵפֶר, לצער ולאבל, sich wälzen ; se rouler ; to roll [5]): בת עמי חגרי שק וְהִתְפַּלְּשִׁי באפר אבל יחיד עשי לך מִספד תמרורים כי פתאם יבא השודד עלינו (ירמי' ו כו). הילילו הרעים וזעקו וְהִתְפַּלְּשׁוּ אדירי הצאן כי מלאו ימיכם לטבוח (שם כה לד). והשמיעו עליך בקולם ויזעקו מרה ויעלו עפר על ראשיהם באפר יִתְפַּלָּשׁוּ והקריחו עליך קרחה (יחזק' כז ל–לא). בגת אל תגידו בכו אל תבכו בבית לעפרה עפר התפלשתי [4]) עברי לכם יושבת שפיר עריה בשת (מיכה א י–יא).—ובתו"מ: הפשיטה ששה חלוקים ושביעי קרעתה ונתפלשה באפר (ר"ש לקיש, גיט' נח.). שלאחר קריאת התורה עומד וראשו מתפלש באפר ובגדיו מפולשין וקורא בבכיה ובילל‍ה (סופר' יח ד). וכולן מתפלשין באפר ואין אומרים שלום זה לזה (שם שם ז). ובשעת הכעס נתעלה וישב בשמי מרום והכל צועקין ובוכין ואין נשמע קולן וגוזרין צום ומתפלשין באפר ומתכסים בשקים ומורידים דמעות (ד"א רב' ג). באותה שעה מה עשה משה לבש

1) [עי' ב. פָּלֵשׁ, הערה.]

2) [כך מעשה טוביה, משמרת הבית ו, קיד:.]

3) [ממש כשמוש הבטוי הִתְפַּלֵּשׁ בעפר בא באשו' הפעל פלסח כגון אנַ אפרַ אתפלסח במשמ' כרע בעפר, צנח לארץ (עי' במלונים), באגרית' (גינזברג, כתבי אגרית, 55) נמצא: ירד לכסא ית'ב להדם ול הדם יתיב לארצ יצק עמר אנ לראשה עפר פלתית ל קדקדה, ע'כ, ובעבר': ירד (האל) מן הכסא ישב על ההדום ומן ההדום ישב לארץ יצק יציקה (השוה בערב' ע'מר [a]) של אונים (אֵבֶל) על ראשו עפר פלשות על קדקדו. ומכאן שעקר צורת הפעל הזה פלתי ובהרחבה פלת'ח, ואפשר שגם באשור' נמצא אף בצורה פלתא. ויש להפרידו מן ב. פלש במשמ' חדר ונקב, שצורתו אף באשור' פלש.]

4) כך הכתיב, והקרי: הִתְפַּלָּשִׁי.

5) [כן הוכן הפעל, ועי' בהערה 3).]

a) غمر

שק ונתעטף שק ונתפלש באפר ועמד בתפלה ובתחנונים לפני הקדוש ב"ה (מד"ר דבר' יח). — ובסהמ"א: וחנניה הכהן הגדול עומד מתפלש באפר לבוש שק (יוסיפון יו). וסוס כי רחץ לטהרתו ואחרי טהרתו ישוב יתפלש בעפר יתגולל בקיא צואת (אסף ג ד כח). ורבותינו אמרו כי איוב היה מחציו ולמטה מתפלש באפר ליבש השחין (אוהב משפט ומשפט לדק לאיוב, פט.). לפי שהוא התפלש באפר בין עיניו (ר"י אברבנאל, מ"א כג). כי אין בין ביצת התרנגולת הבאה מן הזכר ליולדת מן המתפלשת בעפר שום הפרש (תולדות אדם ליוסף ישראל סורלין, בריע' מוז', פרשת תזריע). — ואמר הפיטן: עניה התקוששי וברי והתאוששי עפר התפלשי (רמב"ע, אם תפקד שכחנו, דוקס 78). קדשת משלשת ואם באפר ובשק מתפלשת חרדה לדבר צור ויצרה מתרמית נצור (ר"י הלוי, הכעוסה והללעה, שעה"ם 116). בן אל בין פלשת יתפלש באפר שממותיו בשמה מי יחוק בספר (ראב"ע, איה גואלנו, איגר 156). רבים אומרים לנפשי באפר התפלשי ולא תצא חפשי (אפרים בר יצחק, אלהים ה' חילי, סליחי' ליום ה עשי"ת). ונפשם מתפלשת בדמים מתבוססת (יהי רלון, לתענית לבור, מחז' איטל' ג, רז.). —ואמר המשורר: מי יתנני מעפר קברו ובו יתגוללו פני ויתפלשו יתגוללו פני ועיני על מקום קבר מקודש בבכי יגשו (משלם בן שלמה, יהגו מזמותי, ס' דברי חכמים, עט). ולבשו שקים נאנחים ונאנקים ועל שבר ציון צועקים ובאפר מתפלשים ונאבקים (לקו"ק, כספמ', 31).

— פע', *פִּלֵּשׁ, — פִּלֵּשׁ טיט ועפר, גבל ולש אותו: ובאהרן כתיב (ויבכו וכו') כל בית ישראל ואפילו נשים ולא נשים בלבד אלא שהיו מפלשין טיט ועפר לטף (כלה רב' ג). — ובסהמ"א: ופתרונו (של ועוללתי) לפי הענין ופלשתי בעפר קרני (דונש על מנחם, ועוללתי, 83). — ואמר הפיטן: צלול פחבו משליבי יאור זברים פורע פלשם[1]) סוף היות סבורים (משה בר קלונימוס, תמבולות, קרוב' אחרון פסח).

— קל, רק בינ' פעו', *פָּלוּשׁ, — פָּלוּשׁ בעפר ואפר, מִתְפַּלֵּשׁ, ואמר המשורר: אללי לי עליך ילוד אשה ומחטאתיך נפשך לא יבכה אשה, תזעק בקול ענות חלושת וכבהמה בעפר ואפר פלושה (תוכח' מוסר, לד:).

— פע', בינ' *מְפוּלָּשׁ, מפולש, — מגולל באפר: עומד וראשו מתפלש באפר ובגדיו מפולשין (סופר' יח ד). וראשי התינוקות מפולשין באפר (לקח טוב, אסתר, ותאמר זכם).

ב. *פָּלַשׁ[1]), קל לא נמצא בתו"מ[2]).

— פע', *פִּלֵּשׁ, — פִּלֵּשׁ פלוני דבר או בדבר, חדר ועבר בו, נקב ובקע בו דרך, durchbohren, durchdringen; : forer, percer; to pierce (through), press through ניקב ולא פילש מבפנים כשר (ר' יצחק בר מקולא, ירוש' סוכה ג ו). — ובהשאלה, פִּלֵּשׁ את התורה[3]), עשאה מפלשת כדד נובע חלב: נזכירת דודיך מיין זה רבי עקיבא, וכי אפשר לדד הזה להוציא יין, אלא מה הדד הזה נובע חלב, כך עמד ר' עקיבא ופלש

---

[1]) [בפרוש מעשה ארג ולא כמטה לוי וברוו"ה המפרשים מל' פלס ומשקל.]

[1]) [כאמור בהערה לא. פָּלַשׁ המקראי, שהוא בעקרו פלתי או פלת'ת באשורי, יש להבדיל בינו ובין ב. פָּלַשׁ שמשמ' חדר ובקע, וצורתו אף בארמ' ובאשורי' פלש בקל ופע' ואף בשם פְּלִשׁ, חור, נקיבה וכדו', ואף בערב' פַלַשַ a) במשמ' סדק ובקע. לעברי שבתו"ם בא הפעל הזה כנראה מן הארמ'. השם פָּלִישׁ, פָּלוּשׁ המורה על מבוא שבבנין, אינו שיך לשרש עברי זה, אלא הוא שאול מגרמ' קדומה, Polisch, עי' ברלינר, Leben d. deutsch. Juden, עמ' 116.

יש גוזרים מפעל פָּלַשׁ זה אף את השם פלשתים, כלו' הפולשים שחדרו לארץ: ואינו נראה. אין הפעל ב. פלש נמצא בלשון המקרא, ואף בלשונות האחיות אינו בא אלא במשמ' נקיבה ובקיעה ולא בהוראה המחדשת בדורנו, חדר אל ארץ. שם הפלשתים (ולא פלשים) אינו אלא צורת היחס לשם ארצם, פְּלֶשֶׁת (פלחת באשורי' וכדו'), ובודאי לא קראו מראש לארץ בשם פלשת על שם חדירת עם שלא נקרא בשם זה מקדם. יותר נראה שנקראה ארץ השפלת פלשת בהפוך הגאים (עי' טורטשינר, לשוננו י, 30 - 37), או שהשם פלשת נגזר מן א. פלש המקראי (עי' הערה שם), שאף הוא בעקר לשון שפלות וירידה וכניעה, ולפי זה אין פלשת אלא כנען, ארץ השפלה.]

[2]) [אמנם יתכן שבחלק מהדגמאות המובאות בפִּעֵ' הכונה לבנין קל, אבל אין עדות לכך.]

[3]) עי' בכר, AgT א, 266.

---

a) فلس

את התורה (מדר' זוטא, בה"ם, מישרים אהבוך). — וּפִלֵּשׁ אחרי פלוני, הלך עד הסוף במעשיו כלפי פלוני[1], bis zuende gehen; aller jusqu'au bout; to go to extremes: הם לא פלשו אחר מדת הדין והיא לא פלשה אחריהם, הם לא פלשו אחר מדת הדין שנאי ויהי העם כמתאוננים, מתאוננים אין כתיב כאן אלא כמתאוננים וכו', ומדת הדין לא פלשה אחריהם, היתה כאלמנה, היתה אלמנה אין כתיב כאן אלא כאלמנה (ר' אבא בר כהנא, מד"ר איכה, היתה כאלמנה; ומעין זה ר' איבו, שם, דרך קשתו). — פִּלֵּשׁ לפלוני, בקע ופתח לו דרך לעשות דבר[2]: עלי פלשת אתרועע, עלי פלשת התרועעי, עלי לפלש להם מעשים טובים[3] לעשותן ריעים אילו לאילו (ירוש' סנה' י ג). עלי לפלש להם מע"ט ולעשותן רעים אלו לאלו (מד"ר במד' יד). — ובסהמ"א: שעצם כל אחד מהגלגלים הוא זך וטהור וכו' וזה כדי שלא יעכבו את ניצוצי אור הכוכבים וזהריהם מלפלש ולעבור להאיר על הארץ (יסוד עולם, לר' יצחק הישראלי, יח.). ובזה לא יכלו קוי זהורי החמה ההם השופעים על צדה האחד המקביל לה ומזהירין אותו לפלש להם ולעבור להם לצדו האחד שכנגדו (שם כ:). כי עצמו מקיף בדברים ומפלש בהם (רש"ע פלקירא, מקור חיים לרשב"ג א א). ומשגת (הנפש) לכל

[1]) [נחלקו המפרשים בפרוש הבטוי הזה והיו שהבינוהו כלשון חפוש ובלוש, והערוך מביא אף נ"א חיפשו ת' פלשו, אך לפי הענין צדק יסטרוב שפרושו נתן כאן.]

[2]) [עי' בהערה הבאה.]

[3]) [הנוסח בירוש' ומד"ר: לפלש להם מעשים טובים, ובקצת הוצאות: לפלש להם מע"ט. המפרשים נדחקו לפרש גם כאן את הפעל פלש כמו בלש, כלו' לחפש להם זכות מעשים טובים, ובפדר"א יז הנוסח: לפלש עליהם זכות. אבל אין לראות את הקשר בין מעשים טובים אלו ובין עקר המשפט שהוא: עלי לפלש להם לעשותן ריעים אילו לאילו. וכן אין יסוד לדברים על מע"ט בלשון הפסוק עלי פלשת אתרועע, ואף בראשית הדברים לא נאמר אלא: אמר לון עלי לעשותן ריעים אילו לאילו. וע"כ נראה שעקר המאמר היה: עלי לפלש להם מעט, כלו' להבקיע להם במקצת את הדרך, ובטעות הובן מעט כר"ת מע"ט, מעשים טובים. ומעתיקי פדר"א החליפו מעשים טובים לזכות: עלי לפלש עליהם זכות ולעשותם רעים אלו לאלו (פדר"א יז).]

הרכדים בכחותיה המפלשים בכל (שם שם ד). עצם הנפש עצם דק וחזק ומפלש לכל הדברים (שם שם). ודומה בשמש כשתפלש המחיצות ותקרע אותם (שם ג יד). הרצון הוא המניע לכל הצורות הנשואות ביסוד והמפלש אותם אל התכלית הקצוית מהיסוד מפני היות הרצון מפלש ומקיף בכל (שם שם יח). כי מקצתה (העופרת) נתכת מדוקקת יפלש אותה הראות (שם שם כז). כי זה הכח מפלש בכל חלקי הגוף (שם ג י). חכמת הכרת הפנים היתר בטוחה שבחכמות אשר תפלש במחשביהם מסנה פלוש אל הקנותה לאדם כח יוכל בו להגיע אל המושכלות (חי בן מקיץ 5). וגם היא (המחשבה) מפלשת ועוברת מן גבולי ההוית הכוללת (ר"י ערמה, יד אבשלום על משלי י כה). ומשם נבנה תורה שבכתב הנבנת ונארגת מכ"ב אותיות ובה מצטיירות וממנה מפלשות ועוברות ובאות ומצטיירות בה"א אחרונה שבשם (ר"מ בן גבאי, עבודת הקדש, חלק סתרי תורה לג). שרוב הדם ירבה הרוח ומניעהו מלפלש כל הגוף (יוסף בן צדיק, עולם הקטן ב ב). כי ידיעתו השגחתו ויכלתו מפלשות ומתפשטות בצבאות מעלה ומטה שמים לרום וארץ לעומק (רי"י מוסקאטו, נפוצי יהודה ג, ט:). כי דע לך שהיא חדה עם היותה כחרב פיפיות שכ"כ חיתוכה שנון וחד שמפלשת וכורתת ב' עבריך (ר"מ אלשיך, רב פנינים על משלי ה ד). כי הלא מה נמרצו אמרי יושר שהם חזקים לפלש עד הלב ולהתקבל (הוא, חלקת מחוקק על איוב ו כה). אך עבים רבים ומסכים מפסיקים עד חומר עכירות העולם הזה ואיך יפלש הכל עד פרטי העולם הזה (שם כב יד). כי מה שחוייב שעצתו ית' תכון לעד הוא היות מחשבותיו עוברות ומפלשות כל הדורות (ר"ש אלמולי, פתר' חלומי, כז:). ובהיותו שם נראה לו שצואר העוף גדל עד שראשו מגיע השמימה והיה נוקב ומפלש את הרקיע (שם מח:). — ואמר הפיטן: פילש נתחים וראש חביתים וניסוך תירוש (Elbog., Stud. 178). לבי לחוקקיך בעליל מזוקקיך קובעי עתותם לפלש פקקיך (שמעון בר יצחק, תוכה הקדושה, סליחי' לו"ג). — ובמשמי גִּלָּה דבר, גִּלָּה את סודו, באר אותו[1]), ואמר הפיטן: מלך פלש סוד המעמיקים לסתיר במעמקים יחשוף

[1]) [בעקרו: בקע וחדר עד הדבר, עד עמקו של דבר.]

ויגלה עמוקים (ר״א קליר, מלך אזור, יוצ׳ א׳ ר״ה). מש יום שלישי והמיל חלשי במעוז פלשי וחילי ושלשי (הוא, אפסרה אל חק, קרובי פורים). מהר צוף שלישי ישרים הרגיל לפלשי[1]) כתב שלישים שלשי לעת געה בחדש השלישי (הוא, ארץ מטה, קרוב׳ א׳ שבוע׳). ואם תפלש[2]) מעשימו יהיו נכלמים (מי יערוך, סלוק יוה״כ, מחז׳ איטלי ב, פז.). נבוחים פילש הדרושים בכל חפץ (קטע מסדר עבודת יוה״כ, Elbog., Stud. עי׳ 175). פגע שעירים וגם לגורלות פז, פלשם והתום בגורל ולא בפה (אזכר סלה, עבודת לום כפור, מחז׳ איטלי ב, קל:). ומצותיו בדתך צוית וכתבת ושנית ושלשת ואזהרותיו פרשת ועונשיו פלשת וקרבנותיו קצבת וערך עבודותיו סדרת (משולם בר קלונימוס, מי יתנה, סלוק שחרי יוה״כ). למען גמר חכמה ובינה סופר מהיר מפלש[3]) אמנה (הוסענא למען אמים, הו״ר). סעודותיו ושבתותיו אשר שלש, כאיש ענו בדת פלש, במקרא חד היום שלש (מרדכי בר יצחק, מה יפית, זמירות ליל שבת). — *פִּלֵּשׁ כמו בלש, בדק ותקר: שאם אחרי עושרו באה עליו צרה אחת לא יקוץ ויהרהר ויחקור ויפלש[4]) אחר מדת הדין (ר״מ אלשיך, איוב כט א).

— פעי׳, בינ׳ *מְפֻלָּשׁ, מפולש, — א) שפֻּלַּשׁ אותו, מְנֻקָּב ופתוח מראשו ועד סופו, בפרט מבוא, מקום, שביל, תלם וכדו׳: היתה שדהו זרועה ירק והוא מבקש ליטע בתוכה שורה של ירק אחר רבי ישמעאל אומר עד שיהא התלם מפולש מראש השדה עד ראשו (כלא׳ ג ג). חריץ שהוא עובר בכרם עמוק עשרה ורחב ארבעה רבי אליעזר בן יעקב אומר אם היה מפולש מראש הכרם ועד סופו הרי זה נראה כבין שני כרמים וזורעים בתוכו ואם לאו הרי הוא כגת (שם ה ג). ולהיכן מצילין אותן למבוי שאינו מפולש בן בתירא אומר אף למפולש (שבת טז א). הבונה עליה על גבי שני בתים וכן גשרים המפולשים מטלטלין תחתיהן בשבת וכו׳, מערבין למבוי המפולש (ר׳ יהודה, עירוב׳ ט ד). הרוצה לעשות שדיהו שורות של תבואה ושורות של מינין הרבה עושה תלמים שלשה מפולשין מראש השדה ועד ראשו (תוספת׳ כלא׳ ב א). היו משוכין מן הגדר שלשה טפחים לא יפחת משלשה תלמים מפולשין כדי שיהיו נראין כשורה כדרך היחיד ודרך הרבים (שם ב ו). איזו היא רשות הרבים סרטיא ופלטיא ומבואות המפולשין זו היא רשות הרבים גמורה (שם שבת א ג). חצר של רבים ומבואות שאינן מפולשין עירבו מותרין לא עירבו אסורין (שם א ה). בזמן שהן מפולשין רשות הרבים לכך ולכך (לשבת ולטומאה) (ר׳ אליעזר, שם טהרות ז ט). ארבע רשויות לשבת רשות היחיד רשות הרבים וכרמלית ומבואות שאינן מפולשין (ירוש׳ שבת א א). ניקב (האתרוג) נקב מפולש במשהו ושאינו מפולש בבאיסר (עולא בר חנינא, סוכ׳ לו.). פילון של אברהם אבינו מפולש היה (ר׳ אחוה, מד״ר ברא׳ מח). פוליונו של אבינו יצחק מפולש היה זה בא מכאן וזה בא מכאן (ר׳ אייבו, שם שם סו). — ומְפֻלָּשׁ למקום, לבור, לעיר וכדו׳: השבילים המפולשים לבורות ולשיחים ולמערות ולגיתות רשות היחיד לשבת ורשות הרבים לטמאה (טהר׳ ו ו). מצא בחור או בכותל חדש מחציו ולחוץ שלו מחציו ולפנים של בעל הבית אם היה מפולש כולו לחוץ אף מחציו ולפנים שלו ואם היה מפולש כולו לפנים אף מחציו ולחוץ של בעל הבית (תוספת׳ ב״מ ב יג). מבואות המפולשין לים כמפולשין לבקעה (ירוש׳ עירוב׳ א א). כיצד מערבין מבואות המפולשין לרה״ר עושה צורת הפתח מכאן ולחי וקורה מכאן (בבלי שם ו:). מבואות המפולשות לעיר אחרת ובקשו בני העיר למוחמן בני אותה העיר מעכבין עליהן (ר׳ יוחנן, ב״ב יב.). מבואות המפולשין לר״ה ובקשו בני מבואות להעמיד להן דלתות בני ר״ה מעכבין עליהן (רב ענן בשם שמואל, שם). אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא תוריעני באי זה פילון מפולש לחיי העולם הבא (מד״ר ויקר׳ ל). — ומְפֻלָּשׁ מסוף העולם ועד סופו: לעולם אין רשות הרבים עד שתהא מפולש מסוף העולם ועד סופה (ר״ש לקיש, ירוש׳ עירוב׳ ה ס). וללבן שתי בנות בכ׳ קורות מפולשות מסוף העולם ועד סופו זו העמידה

---

1) [בדפו׳: לְפַלְּשִׁי בנגוד לחרוז, ואינו נראה.]

2) [מנקי׳ תְּפַלֵּשׁ, ואולי הכונה: תשקל, כמו תְּפַלֵּס.]

3) בקצת דפוס׳: [תפלש בסין.]

4) [עפ״י המאמר במד״ר איכה, עי׳ לעיל עמ׳ 4968 והערה שם.]

אלופים וזו העמידה אלופים וכו' (מד"ר ברא"ש' ע).— וכפהמ"א: חוט של לבן מקיף את גופו סביב תברבורית שלו פתוחה ומפולשת מזו אל זו (רש"י, ברא"ש' ל"א י). בחורין שמפולשין מעבר לעבר כמו שעושין לצירך בנין (תוספ' יסנים, יומא יא., ד"ה הכל מודים). וחלונות אטמות שאינן מפולשות לעבר חלו (כ"א מבלגנלי, יחזק' מ עז). והאפרוח בתוך הביצה אשר אין בה מקום מפולש להכנס אליו ממנו דבר מחוצה (כ"י א"ת, מו"ה, הבעמון, פתיח'). אי זו היא רה"ר מדברות ועיירות ושווקים ודרכים המפולשין להן (רמב"ס, סבת יד א). מבוי שיש לו שלשה כתלים הוא הנקרא מבוי סתום ומבוי שיש לו שני כתלים בלבד זה כנגד זה והעם נכנסין ברוח זו ויוצאין בשכנגדה הוא הנקרא מבוי המפולש (סס יז א). ניקבה הגרגרת נקב מפולש משני צדדיה כדי שיכנס איסר לרחבו נבלה (הוא, סחיטה ג כד). הטחול ראשו האחד עבה והשני דק כבריית הלשון אם ניקב בראש העבה נקב מפולש טרפה (סס ו יט). אחד מבני מבוי שאינו מפולש שביקש להעשות רופא אומן או גרדי או מלמד תינקות של עכו"ם בני מבוי מעכבין עליו מפני שמרבה עליהם הנכנסין והיוצאין (הוא, סכנים ו יא). והעורקים הדופקים בכל הגוף הם מפולשים אל העורקים הבלתי דופקים לוקחים קצתם מקצת דם ורוח ממעברים מפולשים נעלמים מהראות וצרים (פרקי משה א). הנחירים הם כלי חוש הריח ומהלכם נחלק לשנים האחד מפולש לקצה הפה והאחד הולך עד שיגיע אצל הנקב שסמוך למוח (כ"מ אלדבי, ש"א ד א). ויש בלשון האדם שני גידין שיוצאין מתחת הגרון וכו' והם מפולשים אל הבשר הרך שבין הגרון והזקן (סס סס). דאפילו פתוח לרשות הרבים יכולין להעמיד לו דלתות אלא אם כן הוא מפולש בשני ראשין לרשות הרבים (טוח"מ קסג א, בסס ר"י ברללוני). מחט הנמצא בעובי בית הכוסות וניקב' אותו נקב מפולש אם נמצ' עלי' קורט דם בידוע שזו נשרפה קודם שחיטה (סו"ע חו"מ רכד ב). שהרי לא הועיל בגדר זה מפני שהוא רחב ביותר ומפולש ואין צורת אותו הבנין מועלת עד שיעמיד דלתות (סס רעה כא). ותחקוק עליו שורות שורות של חרכים מפולשים (כ"ם אלקיבולטי, ערוג' הבוסס ל, קח.).— ואמר הפיטן: באיפוד בחישב מקום על לב יקבע חחושן וכו' כזיו סקר עיני אנוש מפולשין (Elbog., Stud. 134).—ואמר המשורר: וקרע כל סגור לב אוילים ונפשותם מפולשות חלולות בכל סתום וכל נעלם ועמום סגולות הן לקושיות עפילות (רסב"ג, תהלת אל, שירי שלמה לדוקס, 72). וכוכבא דשביט יקרקר כשרביט התוליו ויביט תנודות רקיעים ויחשוב משולש כמבוי מפולש וישוה לקוטר מרובע צלעים (שלמה בוכאפיד, סנו קול, דברי חכמים, סו).—°וכתב מפֻלש: מם וסמך שללוחות בנס היו עומדין כיון שהכתב מפולש ויוצא מצד לצד לא נותר למם וסמך כלום לעמד עליו (תשו' הגאו' הרכבי סכח). וביון שהיו האותיות כולן בלוחות חרוצות חרותות מפולשות הרי אות האמצעי כגון הלובן שלהן אם יש במה להיסמך בהן עומד הלבן בלוח אבל מ"ם וסמ"ך שאין להן במה להיסמך בנס עומד הלבן שבתוכם שאילו נפל הלבן היה נראה מקומו נקב ואין בו צורת האות (כ' חננאל, סבת קד:). וכיון שהיתה ירכתי הכתב מפולשות מצד זה לצד זה קיימא דרב ˙חסדא שהיה נראה מאחוריו הפוך כדרך הנקרא כתב שע"ג זכוכית מאחוריו (סס סס). והסוד הנסתר כי באו על הכונה זו והוא שיהיה הכתב מפולש ועובר מצד זה אל צד זה (כ"מ בן גבאי, ס' עבודת הקודש, סתרי התורה לג).—ב) ובמשמ' מפֻרסם: ומאציליה קראתיך ממפולשים שבה וימנתיך (מד"ר ברא"ש' מד).

— קל, °פָּלַש, כמו פִּעֵ': וכמו שהמדע לא ישאיר בגוף לא עצם ולא אבר ולא ערקים ולא שחים (צ"ל שחוס[1]) ולא דבר קשה אלא דברותו פולשת בו כלומר ניהולו וניהוגו בוקע בו וכו' (תרג' פי' ספר יצירה לרסע"ג, בהערות קופמן לפ' יצירה לברצלוני, 340). וכן גזרתו פולשת בכל (סס 341). מרוע כל שינוי ההוה בפים אדם נזוק מהם יותר מן ההוה במאכלים לפי שהמים פולשים בחורי הגוף וממהרים לפלוש (טוביה כץ, מעשה טוביה, יסודי עולם ד, פ.). ומכאן אם יתקרר הראש יתעכב העישון הדמיי מלפלוש דרך חורי העור שבראש ויוליד כאב (סס בית מדש א א, לה.).—ואמר הפיטן: שחקת גובה ותחלוש שנאיך בבואם לפלוש (רסע"ג, הרי"ג מלות, קובץ מע"י גאו' ג, 28).—ונוהג הפעל בדבור במשמ' חדר לארץ, עי'

---

1) [ז"א חסחום.]

פְּלִישָׁה. — וּפַלֵּשׁ דרך או משעול [1]). ואמר הפיטן: מפותי שחותי מכובד העול וכהצר לי הוספתי למעול ומנוסי סגר דלתותי לנעול והמבוא נסתם ולא פ ל ש משעול (סליח' ליו"כ לתימנים, 32).

—הִפעִי, ״הִפְלִישׁ, כמו פִּע׳: ומצאתי תשובה בספרי קרטיויום האומר שהקישורי׳ הם כ"כ דקים וחדים באופן שמפלישים בתיך הגשמים החזקים (טוביה כן, מעשה טוביה, עולם הגלגלים כח, כז.). איך יקרה שהאויר הגס מ פ ל י ש יותר מן אור הנר בגשמים אטומים מה שאין כח באור ל ה פ ל י ש ם לפי שטבע האור ל ה פ ל י ש הגשמים כי מעביר נצוציו בקויו הישרים ולכן בו היכלת לפעול ו ל ה פ ל י ש את הגשמים (שם יסודי עולם ג ו, עה:). רופאי זמננו עוסקים בשמנים חדים ה מ פ ל י ש י ם כל חדרי הגוף (שם גן נעול ז, קכ.). — וְהִפְלִישׁ דרך [1]), ואמר הפיטן: לא דרך ב ה פ ל י ש י גם ציה כהפרישי למסך ופנוי טרשי שמאלו תחת לראשי (שלמה הבבלי, אור ישע, יוצ׳ א׳ פסח).

— הִתפ׳, ״הִתְפַּלֵּשׁ, כמו פִּע׳, הִתְפַּלֵּשׁ הנתיב [1]): כי מרוחב דרכה י ת פ ל ש ו נתיבים ומעגלות צרים ודחופים ועונות וחטאים אשר הדורך בם עד שאול ירד בנתיבותיה (כ"מ אלשיך, רב פנינים, משלי ה ו, דרך א).—וכמו פִּע׳ וקל, במשמ׳ חָדַר וּבָקַע: והנפש בלי ספק היא זהורית וניצוצית מן הצורה הנבדלת מ ת פ ל ש ת בחמרים בפילוש רוחני (יצחק לטיף, אגרת התשובה, קובץ על יד א, 50). כן הנפש מתברקת ו מ ת פ ל ש ת בגוף (שם). האויר י ת פ ל ש במים לפיכך הדגים מקבלים קצת חיות והראיה הגדולה היא כשיתחממו המים חום חזק בקדירה יעלה האויר ה מ ת פ ל ש במים שבתוך הקדרה בסבת חומו למעלה (פוא, רב פעלים יב, ו:). חכמת ההגיון מ ת פ ל ש ת בשבע חכמות והיא אינה משתנה בהשתנותם (שם קט, כג:). ויבא ניצוץ השמש ויתפלש באמצע הזכוכית ויגיע האור לבית (ר׳ שם טוב, ס׳ האמונות ח ג). — הִתְפַּלֵּשׁ, במשמ׳ נתבקע: כי הם (הברקים) מן העבים יצאו בימי הגשמים ש י ת פ ל ש ו העבים וממהרים לרוץ פוגשים ופוגעים אשה אל אחותה ויברקו ברקים (פי׳ יצירה לברצלוני, 163).

---

[1]) [בהשמעת פ ל ס נתיב שבמקרא].

פלש [1]), ממנו מִפְלָשׂ, ״פֶּלֶשׂ.

״**פֶּלֶשׂ**, ש"ז, מ"ר סמי׳ פִּלְשֵׂי,—פִּלְשֵׂי עָב, כמו מִפְלְשֵׂי עָב, ואמר הפיטן: פ ל ש י עב ותבנית סולים עצבים בחבונם מעשה כשילים סוגדים להם ואליהם מתפללים (שמעון בר יצחק, תעתועים המה, סדר ג שבועי׳).

א. **פָּן**, עי׳ ב. פָּנִים.

ב. **פָּן** [2]), מ"ר פָּנִים,—גדוד אנשי צבא, Kriegerschar, Truppe; troupe; troop: האסף יאסף עליך כל ישראל וכו׳ כחול אשר על שפת הים וּפָנֶיךָ הלכים בקרב (ש"ב יז יא). והציגני למשל עמים ותפת לְפָנִים [3]) אהיה (איוב יז ו).

פֶּן־ [4]), — מלת קשור בראש משפט מפל לקדום דבר שיוכל לקרות או להעשות, בפרט בנמוק מחוק לאסור או לצווי שנזכר מקדם, לבל, לבלתי, כדי שלא,

---

[1]) [שרש זה אין יסודו אלא באיוב (לז יו): התדע על מִפְלְשֵׂי עב, ובמקום זה אין זו אלא ט"ס תחת מִפְרְשֵׂי עב (כמו באותה פרשה, לו כט) בהשפעת מ פ ל א ו ת שבאותו פסוק, ועי׳ בהערה המפרטת של המחבר לערך מִפְלָשׂ.]

[2]) [כמו פִנַא a) בערב׳ שפרושו גדוד צבא, ועי׳ בהערה הבאה.]

[3]) [לפי טורטשינר (ס׳ איוב, 217) פרוש הפסוק הוא והציגני להיות לשלל (מָשָׁל, מקור מן שלל, והשוה חבק׳ ב ח) לעמי מלחמה וכמדורת שרפה (תפת) לגדודי צבא השורפים ערים נלכדות. ומשמ׳ זו ברורה בכתובים המובאים כאן, ואפשר שיש לבאר כך אף בשמות לג יד—יה: פָּנַי ילכו והניחתי לך ויאמר אליו אם אין פָּנֶיךָ (כלומר צבאותיך) הלכים אל תעלנו מזה.]

[4]) [המלה פֶּן אינה כנראה אלא צורה מקצרת (בסמי׳ אל הפעל שאחריה) של תה"פ והשם פָּנִים, פְּנֵי במשמ׳ לפני, בפני, וכן בא באשור׳ פָּן, פָּנִ, פַּנַ, פָּנַם במשמ׳ לפנים, לפני, כרגמת אֶל, עַד, עַל על יד הצורה הארכה אֱלֵי, עֲדֵי, עֲלֵי וכדו׳. ובאותה דרך קבלה אף המלה טֶרֶם, שגם עקר הוראתה היא בפני, לפני, את המשמ׳ של פֶּן: ב ט ר ם יתנגפו רגליכם (ירמ׳ יג יו) במשמ׳ פֶּן, שֶׁמָּא, ל ק ד ו ם פני הרעה. ואעפ"י שנולד כל השרש פנה עם השם פָּנִים (עי׳ שם) כהרחבה של מלות חוזק כגון פַּ, פֹּה, פוֹן, לא יהיה באפן זה קשר ישר בין פֶּן בעבר׳ ובין פון הארמי הבא כהברת חוזק אחר

a) فنا

damit nicht, dass nicht ; afin que ne, pour ne pas; lest, in order not to : ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פֶּן־תמתון (בראש׳ ג ג). הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם פֶּן־נפוץ על פני כל הארץ (שם יא ד). וגם הכהנים הנגשים אל יי׳ יתקדשו פֶּן־יפרץ בהם יי׳ (שמות יט כב). והכהנים והעם אל יהרסו לעלת אל יי׳ פֶּן־יפרץ בם (שם שם כד). דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים פֶּן־נמות (שם כ יט). לא אגרשנו מפניך בשנה אחת פֶּן־תהיה הארץ שממה ורבה עליך חית השדה (שם כג כט). לא ישבו בארצך פֶּן־יחטיאו אתך לי (שם שם לג). ומפתח אהל מועד לא תצאו פֶּן־תמתו (ויקר׳ י ז). סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה ולא תגעו בכל אשר להם פֶּן־תספו בכל חטאתם (במד׳ טז כו). אל תפן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל חטאתו פֶּן־יאמרו וכו׳ מבלי יכלת יי להביאם אל הארץ אשר דבר להם ומשנאתו אותם הוציאם להמתם במדבר (דבר׳ ט כז–כח). פתי את אישך ויגד לנו את החידה פֶּן־נשרף אותך ואת בית אביך באש (שפט׳ יד יה). לכה ונשובה פֶּן־יחדל אבי מן האתנות ודאג לנו (ש״א ט ה). ועתה שלחו מהרה והגידו לדוד לאמר אל תלן הלילה בערבות המדבר וגם עבור תעבור פֶּן־יבלע למלך ולכל העם אשר אתו (ש״ב יז טז). ואגיד לך מאז בטרם תבוא השמעתיך פֶּן־תאמר עצבי עשם ופסלי ונסכי צום (ישעי׳ מח ה). אל תחת מפניהם פֶּן־אחתך לפניהם (ירמ׳ א יז). נשקו בר פֶּן־יאנף ותאבדו דרך כי יבער כמעט אפו (תהל׳ ב יב). כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך על כפים ישאונך פֶּן־תגף באבן רגלך (שם צא יא–יב). אל תוכח לץ פֶּן־ישנאך הוכח לחכם ויאהבך (משלי ט ח). אל תצא לרב מהר פֶּן מה תעשה באחריתה בהכלים אתך רעך ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל פֶּן־יחסדך שמע ודבתך לא תשוב (שם כה ח–יח). אל תען כסיל כאולתו פֶּן־תשוה לו גם אתה ענה כסיל כאולתו פֶּן־יהיה חכם בעיניו (שם כו ד–ה). — ולהורות על אפשרות בלתי רצוית או לבטא חשש ודאגה, שֶׁמָּא, שֶׁלֹּא : הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע ועתה פֶּן־ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעולם (בראש׳ ג כב). ואנכי לא אוכל להמלט ההרה פֶּן־תדבקני הרעה ומתי (שם כו ז). הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אתו פֶּן־יבוא והכני אם על בנים (שם לב יב). ואת בנימין אחי יוסף לא שלח יעקב את אחיו כי אמר פֶּן־יקראנו אסון (שם מב ד). כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי פֶּן אראה ברע אשר ימצא את אבי (שם מד לד). וכלכלתי אתך שם כי עוד חמש שנים רעב פֶּן־תורש אתה וביתך וכל אשר לך (שם מה יא). ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלהים פֶּן־ינחם העם בראתם מלחמה ושבו מצרימה (שמות יג יז). כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה ערף אתה פֶּן־אכלך בדרך (שם לג ג). וכל ישראל אשר סביבתיהם נסו לקלם כי אמרו פֶּן־תבלענו הארץ (במד׳ טז לד). דרשו את יי׳ וחיו פֶּן־יצלח כאש בית יוסף ואכלה ואין מכבה לבית אל (עמו׳ ה ו). כי אמרתי פֶּן־ישמחו לי במוט רגלי עלי הגדילו (תהל׳ לח יז). — וכמלת תנאי המורה על אפשרות לא רצויה, לפני הזכרת התוצאה הרעה : הבה נתחכמה לו פֶּן־ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שנאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ (שמות א י). רד העד בעם פֶּן־יהרסו אל יי׳ לראות ונפל ממנו רב (שם יט כא). פֶּן־תכרת ברית ליושב הארץ וזנו אחרי אלהיהם וזבחו לאלהיהם וקרא לך ואכלת מזבחו (שם לד טו). ארבעים יכנו לא יסיף פֶּן־יסיף להכתו על אלה מכה רבה ונקלה אחיך לעיניך (דבר׳ כה ג). דבש מצאת אכל דיך פֶּן־תשבענו והקאתו (משלי כה טז). — ועל שתי אפשריות לא רצויות : ראש ועשר אל תתן לי הטריפני לחם חקי פֶּן אשבע וכחשתי ואמרתי מי יי׳ ופֶּן־אורש וגנבתי ותפשתי שם אלהי (שם ל ח–ט). — ועם המלה יֵשׁ, לבטא חשש על מה שקורה בו בזמן : פֶּן־יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פנה היום מעם יי׳ אלהינו ללכת לעבד את אלהי הגוים ההם פֶּן־יש בכם שרש פרה ראש

המלה כמו אֵפוֹ אֵפוֹא בעברי׳ וארמ׳, בלי הוראה עצמית נכרת, בעוד שמשמ׳ של פֶּן היא תולדה של המשמ׳ (ל)פְנִים, מקדם, שנולדה אך עם המלה פְּנִים. אמנם אין זה מן הנמנע שנולד שמוש המלה פֶּן דוקא כמלת חזוק אחרי בטויי אזהרה, כגון השמר לך פֶּן במשמ׳ השמר לך אפוא (פון), וכי לא נולדה הוראתה השלילית של פן אלא מתוך עקר הפעל הבא בשלילה. מן פֶּן גזרו כמה פרשנים את השרש א. פ ו ן, עי׳ שם הערה.]

ולענה (דבר׳ כט יז). חפשו וראו פֶּן־יש פה עמכם מעבדי יי׳ (מ״ב י כג).—ועם פעל בעבר לחשש שכבר קרה דבר לא רצוי: עתה ירע לנו שבע בן בכרי מן אבשלום אתה קח את עבדי אדניך ורדף אחריו פֶּן־מצא[1]) לו ערים בצרות והציל עיננו (ש״ב כ ו). הנה נא יש את עבדיך חמשים אנשים בני חיל ילכו נא ויבקשו את אדניך פֶּן־נשאו רוח יי׳ וישליכהו באחד ההרים או באחת הגיאות (מ״ב ב יז). — ולפני מלת מה: אל תצא לריב מהר פֶּן מה תעשה באחריתה בהכלים אתך רעך (משלי כה ח). —ובמשפט ראשי לאזהרה ולאסור[2]): פֶּן־יסית אתכם חזקיהו לאמר יי׳ יצילנו (ישע׳ לו יח). ופֶּן־ירך לבבכם ותיראו בשמועה הנשמעת בארץ ובא בשנה השמועה ואחריו בשנה השמועה וחמס בארץ ומשל על משל (ירמ׳ נא מו). ארח חיים פֶּן־תפלס[3]) נעו מעגלתיה לא תדע (משלי ה ו). — ואחרי בטוי של אזהרה כגון השָּׁמֶר־לך פֶּן־[4]): השמר לך פֶּן־תשיב את בני שמה (ברא׳ כד ו). השמר לך פֶּן־תדבר עם יעקב מטוב עד רע (שם לא כד). השמרו לכם פֶּן־תשכחו את ברית יי׳ אלהיכם אשר כרת עמכם ועשיתם לכם פסל תמונת כל אשר צוך יי אלהיך (דבר׳ ד כג). השמרו לכם פֶּן־יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף יי׳ בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר וכו׳ (שם יא יו–יז). השמר לך פֶּן־תעלה עלתיך בכל מקום אשר תראה (שם יב יג). השמר לך פֶּן־תעזב את הלוי כל ימיך על אדמתך (שם שם יט). השמר לך פֶּן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל יי׳ והיה בך חטא (שם יה ט). — ובהכפלת פֶּן־: השמר לך פֶּן־

[1]) [יש מן החדשים הגורסים יִמְצָא, בעתיד.]

[2]) [אמר ר׳ אבין אמר ר׳ אילעאי כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה (עירובי׳ לו.). השמר בלא תעשה פן בלא תעשה (ילק׳ סמע׳ דבר׳ תתסב).]

[3]) [אמנם רד״ק כתב: ופירוש פן תפלס בתמיה כלומר תחשוב שמא תפלס ארח חיים לא תעשה אלא נעו מעגלותיה וכו׳; ובשולי התנ״ך הערת המחבר: ארחיה א ם תפלס.]

[4]) [גם כאן המשפט הפותח במלה פֶּן־ משפט ראשי הוא כאלו נאמר: השמר לך ו א ל. ועי׳ לעיל הערה 2.]

תכרת ברית ליושב הארץ אשר אתה בא עליה פֶּן־יהיה למוקש בקרבך (שמות לד יב). השמר לך פֶּן־תשכח את יי׳ אלהיך לבלתי שמר מצותיו ומשפטיו וחקתיו אשר אנכי מצוך היום פֶּן־תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת וכו׳ ורם לבבך ושכחת את יי׳ אלהיך (דבר׳ ח יא–יד). — פֶּן ופֶּן: רק השמר לך ושמר נפשך מאד פֶּן־תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופֶּן־יסורו מלבבך (שם ד ט). ונשמרתם מאד לנפשתיכם וכו׳ פֶּן תשחתון ועשיתם לכם פסל וכו׳ ופֶּן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים ונדחת והשתחוית להם ועבדתם (שם שם יה–יט). השמר לך פֶּן־תנקש אחריהם אחרי השמדם לפניך ופֶּן־תדרש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו וכו׳ (שם יב ל).—ואמר בן סירא: אל תאמר מאל פשעי כי את אשר שנא לא עשה פ ן תאמר הוא התקילני כי אין צרך באנשי חמס (ב״ס גני׳ יה יא–יב). בת לאב מטמנת שקר ודאגתה תפריע שנתו בנעוריה פ ן תגור ובעולה פ ן תשנא בבתוליה פ ן תפותה ובבית בעלה לא תשטה בבית אביה פ ן תהרה ובבית אישה פ ן תעצר[1]) (שם מב ט–י). ובסהמ״א: וחרדו לרגעים, לשברים פ ן גם עליהם יבא השבר (רש״י, יחזק׳ לב י). אם יש לך להוכיח את ישראל הוכיחן בעצמם וסוד של אברהם ושרה אל תגל לבזותם פ ן מה תעשה בבואם אברהם ושרה לפניך ואומרים מה חטאנו לך שאתה מכלימנו (זוה׳, סנה׳ מד:, ד״ס ריבך). — ואמר הפיטן: הנזרו פ ן תשבעו לשוא ולשקר ולא תחללו שם אדון (רסע״ג, חרי״ג מלוות, סדור רסע״ג, קסו). צויתיך וכו׳ מהותיר תודה ומלחמץ מנחה ולא ילין חלב חוץ הקדש פ ן תעלה בכל מקום (שם קעח). ופרט הבציר עזוב לבלי תציר לדלים נארים, ואלימו הבט בהענק ובהעבט ותן פ ן תלבט נדבות ונדרים (רסב״ג, אזהרות, סמור לבי). ומצות לא תטה שמור פ ן בה תשטה (שם, בלל סדי). ולא תתן אכלך במרבית פ ן אכלך (שם). שמור פ ן תנשה דבר גיד הנשה (שם). נבל פ ן יתעולל בי ביום חפתי נמצאתי מחללת את אבי ומוצאת לשרפתי (מנחם בר׳ מכיר, אודך, יוצ׳ שבת ב חנכה). חזק ונתחזק

[1]) [אין המלה פֶּן מצויה בלשון חכמי התלמוד. הפסקה המובאת כאן מב״ס נמצאת בשנויים בתלמוד (סנה׳ ק:) ובמקום פ ן הנוסח שם ש מ א.]

בעד עמנו ומשפחותינו פ ן תחללנה בנותינו ויתערבו בנו משחיתינו (שם). הבו לכם עצה פ ן תהיו לשמצה (ילחק בר' שלום, אין כמוך, זולת שבת א אחרי פסח).— ואמר המשורר: אקרא אדני ואירא עוני פ ן תחנוני יהיו טרח (ר"י הלוי, יען ומקים, שעה"ש 97).

פֵּן[1], ש"ז, כנ' פִּנָּה, מ"ר פִּנִּים, — כמו פִּנָּה: ואראה בפתאים אבינה בבנים נער חסר לב עבר בשוק אצל פִּנָּהּ ודרך ביתה יצעד (משלי ז ז–ח). — ובתומה: עד שער הַפִּנִּים (זכר' יד י). — ובתו"מ: לחם פנים וכו' שיהא לו פ נ י ם[2] (בן זומא, מנח' יא ז).—ובסהמ"א: המצרים והמינים כרגע יאבדו ויזרו בארבע פ י נ י ם (רסע"ג, ספר הגלוי, כב).—ואמר הפיטן: תתן להבהב נותצי פניניך תקרא לשברם כוס כמוס ב פ נ ך תבא כל רעתם לפניך (ר"א הקליר, שבת סורו מני, קינ' ח"ג). וכור אשר עשה צר ב פ נ י ם שלף חרבו ובא לפני ולפנים נחלתנו בעת כטמא לחם הפנים וגדר פרוכת בעלת שתי פנים (זכור אשר עשה, קינ' ת"ב). ענה דולקים לסבב אדני הושיענו וקבצינו מארבע פ נ י (רסע"ג, ענה איומה, הושענא, סדור רסע"ג, שלם). ושלשלו לכל ארבע פ י נ י ם וישבו על מים (הוא, אכוין כליות, סדר יצירה, שם שלם).

פ"נ, ר"ת פה נקבר, פה נטמן.

פְּנַאי, עי' ב. פְּנַי.

פנג, ממנו ״פָּנַג, פַּנַּג, ״פַּנְּגִיּוּת.

״**פָּנַג**[3], קל לא נמצא.

—התפ', הִתְפַּנֵּג, פ"ע,—הִתְפַּנֵּג פלוני, התפנק בתפנוקים, השתעשע: מאז חבבני ובא ל ה ת פ נ ג בבנו וקטנו (תשובות רש"י בקבולת קונטרסים יג, ו.).

פַּנַּג[4], ש"ז,—מין מאפה: יהודה וארץ ישראל המה רכליך בחטי מנית וּפַנַּג ודבש ושמן וצרי נתנו מערבך (יחזק' כז יז). — ובסהמ"א: ויברך משכנותיך אסמיך ואוצרה ובגרן וביקב ובבית ובמגורה ובחטה ובכסמת ו ב פ נ ג ובשעורה וכו' (מן, Texts and Studies א, 127).—״ובמשמ' דבש, נפת צופים, Honig; miel; honey: ומחלקי הנופת על ה פ נ ג את עון הדונג יפגיע (ידעי' הבדרשי לרשב"א, תשו' ת"ח). מתוק למצוף ו פ נ ג (ר"ז אלצ'הרי, ספר המוסר, כ"י תימני, מחב' בג). —ואמר הפיטן: ואתפלל לפניו ובתפלה אתענג ובקעו דמעי ענניו ומתקו מצוף ו פ נ ג (ר"י הלוי, יעירוני רעיוני, דיואן ג, 182).—ואמר המשורר: רעיתי הנך יפה חשקתי לראות פניך במסיבי שפתותיך פ נ ג יזוב את לב חושקיך רפא כי אפלו וקדרו קירות לבבי בראותי מקומך עזוב (רעיתי הנך יפה, רכי וסממי, עח.). ובחדר משכבו רב החובל ינפש יראה בחלומו נהרי אפרסמון ו פ נ ג וככר דמיונו על יום המחרת יתענג יום למלאת ספקו לבוא תאות נפש (יל"ג, במצולות ים, ג, 199). — ״ובמשמ' תפנוק: ותחת היכלי ענג ו פ נ ג בראש צורים אמת סורה וגולה (ר"ז אלצ'אהרי, ספר המוסר, כ"י תימני, מחב' 3).

״**פַּנְּגִיּוּת**, ש"נ,—תכונת הפנג המתוק, מתיקות, Süsse; douceur; sweetness: טוב ארך אפים מגבה רוח, דבר זה אמר יעקב אבינו, שבכל יום ויום הוא מאריך את רוחו ואומר כל דברי פ נ ג י ו ת, מגבה רוח זה עשו הרשע שבכל יום ויום היה אוכל מצידו (פרקי דרבי אליעזר לה).

פנה[1], ממנו ״הַפְנָאָה, ״הַפְנָוּת, *פּוֹנָה, פָּנָה, ב. *פִּנָּה, *פָּנוּי, *פִּנּוּי, א. פְּנַי, ב. *פְּנַי, פְּנִיָּה, א. פָּנִים,

---

[1]) [במקרא לא נמצא אלא פִּנָּה בבנ', וכמה מפרשים מניחים כי עקרה פִּנְתָּה (לשון ריב"ג) ואחרים גוזרים פִּנָּה מן פֵּן, וז"ל רד"ק במכלול: ומן מִדָּה (איוב יא ט) פִּנָּה נאמר מִד פֵּן.]

[2]) [במשנ' מנק' ליוורנו: שיהיה לו פָּנִים, אך רש"י (מנח' צו.) כותב: שיהא לו פנים זויות והן הן הקרנות, וכן רגמ"ה: שיהו לו פ נ י ם קרנות וכן גרסת תוי"ט פ י נ י ם.]

[3]) [פעל נגזר מן פַּנַּג במשמ' תפנוק.]

[4]) [יונתן תרגם קוליא, הוא κολία, מאפה מתוק. השבעים מביאים במקום פנג כמה מלים שפרושן: במסחר לחם ומֹר וקציעה וראשית (דבש). הוולגטה balsamum (ועי' רש"י: ראיתי בספר יוסף הכהן עץ אפרסמון הוא פנג). הפשיט': דוחנא, דֹחַן. אחרים ראו במלה שם מקום (עי' רד"ק), ובסהמ"א יש שהשתמשו בה במשמ' פ נ ק ע"פ דמיון המלים, וכן בב"ס הארמ' (ל כה): שדל נפשך ו פ נ ג לבך וכריותא ארחק מנך. אך באשור' נמצא פַּנַּג כשם למין קמח או מאפה, וכנראה היא המלה שהשתמש בה הנביא החי בבבל.

ובתוך הארמית של הזהר (ויחי, ר"כ:): ופתורא בנהמא בגין דיתברך מכל סטרין מעילא ומתתא לעילא ברזא דכוס של ברכה לאתחברא דוד מלכא באבהן ויתברך לתתא דיתברך לחם עוני ויהא לחם פ נ ג והא אוקמוה ויתברך וכו'.]

[1]) [בארמ' ובסורי פנא במשמ' קרובה לעבר',

ב. פנים, *פנים[2]),*פנימה, פנימי, *פנימיות.

פָּנָה, פ״ע, פנית, פניתי, פנו, פנה, פונה, פנות, פנות, פנה, פנות, לפנות, פנותם, פנה, פנו, אפנה, אפן, תפנה, תפן, יפנה, יפן, תפן, נפן, תפנו, יפנו, — א) פנה האדם הנה או הנה, הסב פניו מהצד שהיו מכונות למולו, הסב פניו לצד אחר, פנה ממקום אחר וילך למקום אחר, sich wenden; se (re)tourner; to turn: ויפנו משם האנשים וילכו סדמה (בראש' יח כב). ויפן ויצא מעם פרעה (שם י ו). מחר פנו וסעו לכם המדבר דרך ים סוף (במד' יד כה). ויפנו אל אהל מועד והנה כסהו הענן (שם יז ז). ואתם פנו לכם וסעו המדברה דרך ים סוף (דבר' א מא). ונפן ונסע המדברה דרך ים סוף (שם ב א). ונפן ונעבר דרך מדבר מואב (שם שם ח). ואפן וארד מן ההר (שם ט טו). ובשלת ואכלת במקום אשר יבחר יי' אלהיך בו ופנית בבקר והלכת לאהליך (שם טז ז). ויפנו אנשי העי אחריהם ויראו והנה עלה עשן העיר השמימה (יהוש' ח כ). ויפנו וילכו (שפט' יח כא). ויפנו לפני איש ישראל אל דרך המדבר (שם כ מב). ויצא המשחית ממחנה פלשתים שלשה ראשים הראש אחד יפנה אל דרך עפרה אל ארץ שועל והראש אחד יפנה דרך בית חרון והראש אחד יפנה דרך הגבול הנשקף על גי הצבעים המדברה (ש״א יג יז–יח). לך מזה ופנית לך קדמה (מ״א יז ג). ויפן יאשיהו וירא את הקברים אשר שם בהר (מ״ב כג טז). איש אל עמו יפנו ואיש אל ארצו ינוסו (ישע' יג יד). כי המקום אשר יפנה הראש אחריו ילכו (יחזק' י יא). לא יפנה דרך כרמים (איוב כד יח). ויפן אליו עזריהו כהן הראש וכל הכהנים והנה הוא מצרע במצחו (דהי״ב כו כ). — ומליצה, פנה על ימין ועל שמאל: ועתה אם ישכם עשים חסד ואמת את אדני הגידו לי ואם לא הגידו לי ואפנה על ימין או על שמאל (בראש' כד מט). — ופנה כה וכה: ויפן כה וכה וירא כי אין איש (שמות ב יב). — ופנה אחריו: ויפן בנימן אחריו והנה עלה כליל העיר השמימה (שפט' כ מ). ויפן אחריו ויראני ויקרא אלי ואמר הנני (ש״ב א ז). ויפן אבנר אחריו ויאמר האתה זה עשהאל (שם ב כ). ויפן אחריו ויראם ויקללם (מ״ב ב כד). — כל אשר יפנה, כל מה שיעשה: ובכל אשר יפנה ירשיע (ש״א יד מז). למען תשכיל את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם (מ״א ב ג). אבן חן השחד בעיני בעליו אל כל אשר יפנה ישכיל (משלי יז ח). — ופנה ממעשה למעשה אחר: ופניתי אני לראות חכמה והוללות וסכלות (קהל' ב יב). — ומליצה, פנה איש לדרכו, כל אחד הלך למקום שהוא רוצה, עסק רק בעניניו: כלנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו (ישע' נג ו). כלם לדרכם פנו איש לבצעו מקצהו (שם נו יא). — פנה אל פלוני לדבר אליו: ויפן אליו יי' ויאמר לך בכחך זה והושעת את ישראל מכף מדין (שפט' ו יד).— ולהביט עליו: ויפן אהרן אל מרים והנה מצרעת (במד' יב י).—ולבקש ממנו עזרה או תשובה: פנו אלי והושעו כל אפסי ארץ (ישע' מה כב). קרא נא היש עונך ואל מי מקדשים תפנה (איוב ה א). — פנה אל פלוני, שם אליו לבו לטובה או לרעה: ופניתי אליכם והפריתי אתכם והרביתי אתכם וכו' (ויקר' כו ט). כי הנני אליכם ופניתי אליכם ונעבדתם ונזרעתם (יחזק' לו ט).—פנה אל פלוני, רצה בפלוני, בחר בו, התקרב אליו: ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים (דבר' לא יח). כאהבת יי' את בני ישראל והם פנים אל אלהים אחרים (הוש' ג א). אשרי הגבר אשר שם יי' מבטחו ולא פנה אל רהבים ושטי כזב (תהל' מ ה). השמר אל תפן אל און כי על זה בחרת מעני (איוב לו כא).—והנפש פנתה אל, במשמ' זו: והנפש אשר תפנה אל האבות ואל הידענים לזנות אחריהם (ויקר' כ ו). — ופנה אל פלוני, הטה לו רצון: פנה אלי וחנני (תהל' כה טז). כרב רחמיך פנה אלי (שם סט יז). —ואל המנחה, קבלה ברצון: אל תפן אל מנחתם (במד' טז טו). מאין עוד פנות אל המנחה (מלאכ' ב יג). —ואל התפלה: ופנית אל תפלת עבדך ואל תחנתו יי' אלהים לשמע אל הרנה ואל התפלה (מ״א ח כח). פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם (תהל'

בערב' פני a), אבד חלף ונעלם, כשבאית פנו, ובכוש' פנו, שלח; באשור' אין הפעל, אך אולי נמצא פעמים במכתבי עמרנה מא״י בהשפעת העבר'. אין הפעל פנה בעקר אלא שמוש פעלי של אותו תה״פ פן, פנים הקדום (עי' א. פנים, הערה) המשתף לכל הלשונות; בטויים כגון הוא פנים, הם פנים (כלו' לפנים, לפנינו) חובנו: הוא פנה, הם פנו והלכו להם, וכדו'.]

2) [אך עי' שם בהערה.]

---

a) فني

קנ יח).—פָּנָה אל פלוני, שם לבו אליו, השגיח בו, הקפיד על מעשהו: מה עבדך כי פָנִיתָ אל הכלב המת אשר כמוני (ש"ב ט ח).—ואל הדבר: זכר לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב אל תֵּפֶן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל חטאתו (דבר' ט כז). — פָּנָה באיש או במעשה, עִיֵּן בדבר, בדק אותו: ופָנִיתִי אני בכל מעשי שעשו ידי ובעמל שעמלתי לעשות והנה הכל הבל ורעות רוח (קהל' ב יא). ועתה הואילו פְנוּ בי ועל פניכם אם אכזב (איוב ו כח). — ופָנָה ערף לפלוני [1]): ולא יכלו בני ישראל לקום לפני איביהם ערף יִפְנוּ לפני איביהם (יהוש' ז יב).—ובמליצה במשמ' עזב אותו: אמרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתני כי פָנוּ אלי ערף ולא פנים [2]) (ירמ' ב כז). — ולבבו פָנָה, לא רצה לשמע: פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פֹנֶה היום מעם יי' אלהינו ללכת לעבד את אלהי הגוים ההם (דבר' כט יז). ואם יִפְנֶה לבבך ולא תשמע ונדחת והשתחוית לאלהים אחרים ועבדתם (שם ל יז). — ופָנָה שמה, במשמ' מי שפניו מכֻוָּנות שמה, גם לא בע"ח, zugekehrt sein; être tourné vers; to face: עמד (ים הנחשת) על שני עשר בקר (של נחשת) שלשה פֹנִים צפונה ושלשה פֹנִים ימה ושלשה פֹנִים נגבה ושלשה פֹנִים מזרחה (מ"א ז כה).—לשון ים וכדו': ויהי להם גבול נגב מקצה ים המלח מן הלשן הַפֹּנֶה נגבה (יהוש' יח ב). — והגבול: ועלה הגבול דברה מעמק עכור וצפונה פֹּנֶה אל הגלגל (שם שם ז). — ודליות הגפן וכדו': ויצמח ויהי לגפן סרחת שפלת קומה לִפְנוֹת דליות אליו ושרשיו תחתיו יהיו (יחזק' יז ו). —ובהשאלה, שער וכדו': אל פתח שער הפנימית הַפּוֹנֶה צפונה (שם ח ג). אל שער בית יי' הקדמוני הַפּוֹנֶה קדימה (שם יא א). — ולשכות: אל הלשכות הקדש אל הכהנים הַפֹּנוֹת צפונה (שם מו יט). — ומעלות: ומעלתהו פְּנוֹת קדים (שם מג יז).—ובתו"מ: עלה בכבש ופונה לסובב ובא לו לקרן דרומית מזרחית (זבח' ה ג). אל תפנו אל האלילים וכו' תחילתם אלילים הם אם פונה את אליהם את עושה

[1]) [יש שרואים קצור של פנה ערף גם בדגמאות כגון: וַיִּפְנוּ לפני איש ישראל (שפטי' כ מב). ועי' גם דברי ריב"ג המובאים בהערה לְהִפע' הָפְנוּ.]

[2]) [עי' א. פָּנִים, הערה.]

אותן אלוהות (ספרא ויק, קדושים, פרשה א). ופנית בבקר כל פונות שאתה פונה מן בוקר ואילך (ספרי דבר' קלד). שנים שהתחילו באמצע השורה זה פנה [1]) לצפון וזה פנה [1]) לדרום ושכחו לפניהן ולאחריהן שלפניהן שכחה ושל אחריהן אינו שכחה (משנה בירוש' פאה ו ג). מאי טעמא אל תפנו אל האלילים אל תפנה לעובדן (שם ע"ז ה א). אל תפנת לראותן ממש (ר' יהודה, שם שם). אל תפנו אל מדעתכם [2]) (ר' חנין, שבת קמט.). כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין למזרח (זבח' סב:). כיון ששתה ופנה לילך אמר לה וכו' (מד"ר איכה א, רבתי בגוים). ותשא אסתר את עיניה ותרא את פני המלך והנה עיניו באש בוערות מרוב החמה וכו' וירא אלהינו וכו' ויפן לצער היתומה אשר בטחה בו ויתן לה חן (שם אסתר, ויהי ביום השלישי). — ובספהמ"א: ואתהלא אותי קראת בפנותך אחרי עכו"ם (רש"י, ישעי' מג כב). אין זה מנהג אלא טעות הוא ממי שהורה להם כך ואין ראוי לפנות לדבר זה כלל (רמב"ם, אסורי ביאה יא יד). — ואמר הפיטן: תפן באון פיד טיט רפשנו, תביט בדכינו ועוד בל תכפישנו (ר"א קליר, קלונה, קרובי שבת שקלים). פנותי מהמוה יום, בקשתי פני איום, פדות מתי ופדיום (שבתי בן משה, אכנים, יוצ' א פסח, מחז' איטל' א, קד.). ולכל צד פונים (המלאכים) ולכל פִּנים מפנים (קנז על יד יא, כג). —*ובהשאלה, פָּנָה מכל עסקיו, הניח את עסקיו השתחרר מהם: למלך שאמר לעבדיו פונה אני מכל עסקיו ועוסק עמכם ברעה (ספרא ויק, בחוקותי פרק ד). אם אתה עושה כן פונה אני מכל עסקי ואיני עוסק אלא בך (ספרי דבר' קמג). — *ובקצור, פָּנָה פלוני, כמו פָּנָה פלוני מעסקיו, מצא לו פנאי [3]): ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה (הלל, אב' ב ד). משלו משל למה הדבר דומה למלך ששכר פוֹעלים הרבה והיה שם פועל אחד ועשה עמו מלאכה ימים הרבה נכנסו הפועלים

[1]) [ובמשנה שבמשניות ושבבבלי: פניו, וכן גם במדב"ם.]

[2]) [רש"י: אל אשר אתם עושים מדעת לבבכם: והעריך ערך פן: בזמן שאתם מסתכלין בהן אתם מפנין אל מדעתכם, ע"כ. לפי זה נראה שקרא: אל תִּפְנוּ אַל מדעתכם ועי', גם מו"נ ג נא.]

[3]) [עי' נִפע', הערה.]

ליטול שכרם ונכנס אותו הפועל עמהם א״ל המלך לאותו הפועל בני אפנה לך, הרובים הללו שעשו עמי מלאכה ממועטת ואני נותן להם שכר מועט אבל את חשבון רב אני עתיד לחשוב עמך (ספרא ויק, בחוקותי פרק ב, לפסי׳ ופניתי אליכם והפריתי אתכם).—ובפהמ״א: תנוח נפשי מדאגות העולם, ואפנה לפרוע חובותי לבורא (ר״י א״ת, חו״ה הבטחון ה). יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי השמועה וכו׳ ויפנה כל ימיו לגמרא בלבד (רמב״ם, ת״ת א יב). ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא ימחה זכרונם מלבו ויפנה מכל דבר למלחמה (הוא, מלכים ז טו). — *וכמו נִפְעַ׳, פָּנָה לצרכו[1]), לנְקָבים: יוצאים חוץ לפתח בית הבד ופונים[2]) לאחורי הגדר והן טהורין (טהר׳ י ב). ארבעה מלקטין עשבין מ״מ ובלבד שלא ישרשו ופונים לאחורי הגדר ר׳ לעזר בי ר׳ יוסי בשם ר׳ תנחום עד מקום שמתעטש ואין קולו נשמע (ירוש׳ ב״ב ה א). — ב) ופָנָה היום במשמ׳ עבר חלף לו[3]): כי כל ימינו פָּנוּ בעברתך כלינו שנינו כמו הגה (תהל׳ צ ט). — וכהשאלה, פָּנָה היום וכדו׳, כבר ירד השמש הרבה: קדשו עליה מלחמה קומו ונעלה בצהרים אוי לנו כי פָנָה היום כי ינטו צללי ערב (ירמ׳ ו ד).—והערב, לִפְנוֹת ערב[4]): ויצא יצחק לשוח בשדה לִפְנוֹת ערב (בראש׳ כד סג). והיה לִפְנוֹת ערב ירחץ במים (דבר׳ כג יב).—והבקר, לִפְנוֹת בקר: וישב הים לִפְנוֹת בקר לאיתנו (שמות יד כז). ותבא האשה לִפְנוֹת הבקר (שפט׳ יט כו). יעזרה אלהים לִפְנוֹת בקר (תהל׳ מו ו). — ובתו״ם: מה בין הערבים מיוחד משפנה יום אף יום משפנה יום משש שעות ולמעלה (ספרא ויק, אמור, פרק יא). משל למלך שהיה לו פרדס גדול ובנה בתוכו מגדל גבוה והשכיר

1) [כמו נִפְעַ׳, עי׳ שם.]

2) [בברכ׳ סב. הנוס׳: ונפנין.]

3) [כך משמ׳ הפעל בערב׳, פנה והלך, חלף ועבר. ובמשמ׳ זו בא הפעל כנראה אף באיוב (יד כ) על חיי האדם הנמשל לשכיר שנה: תתקפהו לנצח ויהלך משנה פניו (צ״ל: מְשַׁנֶּה פָּנוּ, פָּנָה) ותשלחהו. עי׳ טורטשינר, ס׳ איוב למקום.]

4) [בשמוש זה של (ל)פְנות ערב אפשר להבין לִפְנוֹת כמלת יחס במשמ׳ לִפְנֵי, כי כן משמש בכושי׳ פְּנוֹת במשמ׳ למול, לצד.]

פועלין ופקדן שיהיו עסוקין במלאכת וכו׳ לפנות היום בא המלך וישב עליהן בדין (מדרש שוח״ט תהלי טז). — ואמר המשורר: רצתי לקרבתה עת שראיתית עת ראתה אתי או כסתה אפה אנה פנותך אך והיום מאר פנה (רשב״ג, מי זאת, שעה״ש 38). — *ופָנָה אדם או דבר, הסתלק, הלך לו[1]): עמד דור אנוש ומרד בו, דור המבול ומרד בו, דור הפלגה ומרד בו, אמר הקב״ה יפנו אילו ויעמדו ויבאו אותן (המים) הה״ד ויהי הגשם על הארץ (מד״ר בראש׳ ה). בזמן שהצדיק בעיר הוא זיוה הוא הדרה יצא משם פנה זיוה פנה הדרה (ר״י בר קימון, שם שם סח). — ואמר המשורר: ואיכה אחי אחר פנותם ואשאר בנסעם והם רוחי ונפשי ונשמתי (רשב״ג, ידידי שנו, נדודי 27). אך לבבי יקרע עת זכר מנעמי שיריו יום אשר נסע ופנה תחנה עליו ענגה (רא״ב״ע, בעלי ריבי, אגר 192).

— *פ״י, פִּנָּה, — כמו פִּעֵ׳: הספינה של אוהבך תפוסה ולא הטריח עליה לפנותה ועכשו של אחרים הוא פונה ושלו אינה נפנית כדי הוא שתתפנה (פסיק׳ רב׳, וה׳ פקד את שרה, קעז.).—וכמו פִּעֵ׳ במשמ׳ הניח את פלוני, לא עשה לו כלום: התורה לפניכם שהיא מצלת יותר מערי מקלט שערי מקלט אינן קולטות אלא לשוגגין והתורה פונה את השוגגין ואת המזידין (דברים רבה, ליברמן, 62). — פָּנָה דין, הִטָּה אותו: אחשדרפניא וכו׳ אלו הארכונות שהן נחשדין[2]) ופונין דין לבל צד (ר׳ אחא, מד״ר שה״ש, אמרתי אעלה). — *ופּוֹנֶה עצמו כמו מְפַנֶּה עצמו, פּוֹנֶה מכל עסקיו: כשהוא עוסק במלחמה פונה עצמו מכל עסקים[3]) (רש״י, שמות יח ג). — ועי׳ פִּעֵ׳ וערך פָּנוּי, וב. פנן.

— פִּעֵ׳, פִּנָּה, פִּנִּיתָ, פִּנִּיתִי, פִּנּוּ, פַּנּוּ, — פַּנֵּה הַבַּיִת, וכיוצא בזה, הוציא מה שהיה בו, עשה שיהיה הבית ריק, שלא יהיה מלא, שיהיה בו מקום למה שנצרך, : freimachen ; dégager, affranchir ; to clear, vacate בוא ברוך יי׳ למה תעמד בחוץ ואנכי פִּנִּיתִי הבית ומקום לגמלים (בראש׳ כד לא). וצוה הכהן ופִנּוּ את

1) [כדגמת הפסוק אנה פָּנָה דודך (שה״ש ו א), ועי׳ גם פִּעֵ׳.]

2) [יסטרוב מתקן: נשחדין.]

3) [עי׳ לעיל: פָּנָה מכל עסקיו.]

הבית בטרם יבא הכהן לראות את הנגע ולא יטמא כל אשר בבית (ויקר' יד לו). — ובתו"מ: מצא חבית והיא מלאה פירות וכתוב עלית תרומה הרי אלו חולין שאני אומר אשתקד היתה מלאת פירות תרומה ופנה (מע"ש ד' יא). המיחם שפינהו לא יתן לתוכו צונן בשביל שיחמו אבל נותן הוא לתוכו או לתוך הכוס כדי להפשירן (שבת ג ה). מפנין וכו' אבל לא את האוצר (שם יח א). אין מפנין את האוצר כתחילה בשבת אבל עושה בו שביל כדי שיהא נכנס ויוצא (תוספת' שם יד ד). וכשם שאין השוכר רשאי לפנות עד שעה שיודע כך אין המשכיר רשאי לפנות עד שעה שיודע (שם ב"מ ח כז). קבר הנמצא מפנין אותו, פנוהו מקומו טהור ואסור בהנאה וכו' קבר הידוע אין מפנין, פנוהו מקומו טהור ומותר בהנאה (שם אהילו' טז ט). אם היתה חצר של אשה איש מפנה, ושל איש אשה מפנה, של שניהם מי מפנה מפני מי (ירוש' גיט' ח יא). וקברי בני חולדת היו בירושלם ולא נגע אדם בהן לפנותן מעולם (שם נזי' ט ג). בתלמיד שאמר לו רבו לך ופנה לי המקום לסעודה הלך ופנה לו (אביי, שבת עא.). לא יפנה אדם אמת המים וישקה לגינתו ולחורבתו בחולו של מועד (ר' יהודה, מו"ק ג.). קבר הנמצא בותר לפנותו, פינהו מקומו טהור ומותר בהנאה (סנה' מז:). בנוהג שבעולם אדם מפנה כלי מלא בתוך ריקן (מד"ר בראש' ה). לחבית שהיא מלאה אבנים טובות ומרגליות ומוקפת צמיד פתיל והיא נתונה בזוית אחת ואין אדם יודע מה בתוכה בא אחד ופנה אותה וידעו הכל מה בתוכה (שם שה"ש א ז). הספינה של אוהבך תפוסה ולא הטרית עליה לפנותה (פסיק' רב', וה' פקד את שרה, קעז.). בא וראה נסיו ופלאיו של הקב"ה, העולם היה מים במים, אעפי"כ פינה לתוך מלא (שם, סור או כסג, קלג.).—ובסהמ"א: הנה קמה מלאכת הגרות מבלי מעלה ומבלי מטיב ומלאכת הזית מבלי כותש והשמן מבלי מפנה[1]) ויתר כל מלאכותיה מבלי משרתים (מחב' מנחם, גל, 55). ויחלקו שובבית אל נעבד ולא יעבוד ואל משרת לא ישרתוהו אחרים ואל חבורת ישרתו הם לאחרים מצד כמו שזכרנו בכחות הנפש עד שיגיע אל מפנה[1]) המקומות שהוא עבד גמור כמו שהוא הכח הדוחה למותרות

[1]) [כלו': מנקה.]

בכחות הנפש (ר"א בר חסדאי, מאזני צדק לאלגזלי, 101). —ואמר המשורר: אם ילדי יום אותך ענו, בעוזז נפש אותם ענה וכו' או ים זעפם לך יסתער, לו לבב רחב כחול פנה (רמב"ע, איכה יועץ, דוקס, 102). — ופִּנָּה דרך, שיהיה נקי, טוב ללכת בו: קול קורא במדבר פַּנּוּ דרך יי' ישרו בערבה מסלה לאלהינו (ישע' מ ג). סלו סלו פַּנּוּ דרך הרימו מכשול מדרך עמי (שם נז יד). עברו עברו בשערים פַּנּוּ דרך העם (שם סב י). — ופִּנָּה דרך לפני פלוני: הנני שלח מלאכי ופִּנָּה דרך לפני (מלא' ג א).—ואמר המשורר: לגבור בתעודה וכו' שאו שלום הרים ומהרו בשמחות בכל ארבע רוחות ופנו הארחות ועברו בשערים (תלמידי מנחם, לגבור בתעודה, שעה"ש 5). חרפה יגל וגלה יגל ואזנו יגל פנו לאל מעגל (ר"י הלוי, ישעת מלכי, שם 107).—ופִּנָּה את פלוני, העתיקו, סלקו מן המקום שהוא בו: הסיר יי' משפטיך פִּנָּה איבך (צפנ' ג טו). —ובתו"ם, פִּנָּה קפה, כלים, אבנים, מת וכדו': מפנין אפילו ארבע וחמש קופות של תבן ושל תבואה מפני האורחים וכו' מפנין תרומה טהורה ודמאי ומעשר ראשון שניטלה תרומתו וכו' (שבת יח א). אין מפנין מבית לבית אבל מפנה הוא לחצרו, אין מביאין כלים מבית האומן, אם חושש להם מפנן לחצר אחרת (מו"ק ב ד). מי שהיה כותלו סמוך לגינת חבירו ונפל ואמר לו פנה אבניך אמר לו הגיעוך אין שומעין לו (ב"מ י ה). והבצק טהור ואם פינהו לכלי אחר טמא (אהל' ה ד). המפנה חרסין מתוך השוקת בשביל שתחזיק מים הרבה כשרין (פרה ז ה). בשנתנו דעתן לפנותו אבל אם לא נתן דעתו לפנותו משייסתם הגולל הראשון (ר' יונה ור' יוסה, ירוש' מו"ק ג ה). ואת אומרת מת מצוה מותר לפנותן (רב חסדא, שם ב"ב ה א). פינן מסיחם למיחם מהו (רב אסי, שבת לח:). בקשו תלמידיו (של נחום איש גמזו) לפנות מיטתו ואח"כ לפנות את הכלים, אמר להם בניי פנו את הכלים ואח"כ פנו את מיטתי (תעני' כא.). המפנה חפצים מזוית לזוית ונמלך עליהם והוציאן פטור (בשם ר' יוחנן, כתוב' לא.).— ובסהמ"א: סבור אתה לפי שעִשָּׂוּ פנה את כליו והלך לו שהסיר הקנאה מלבו, לא אלה לו (בראש' רבתי, אלבק, 162). מגרה שפינת ממנה חיטי תרומה אין מחייבין אותו להיות יושב ומלקט אחת אחת ואח"כ יתן לתוכה חולין (רמב"ם,

תרומות יא יד). וכן אם פ י נ ה הבצק או המשקין לכלי אחר מכלי שטף שבעלייה נטמאו במגע הכלי האחר (הוא, טומאת מת כג ד). והזרעונים שרואה שהם לחים וקרובים להתעפש מ פ נ ה אותם לאיכלם מיד (ר"י בן נחמיאס, פי' משלי י יא). ואם חושש שמא יגנבו מ פ נ ן לחצר אחרת אבל לא יביאם לביתו אלא בצנעא מפני החשד שאמרנו (הלבוש, או"ח תקלד א).
— *ופִּנָּה את פלוני, הניח אותו, לא עשה לו מאומה: למלך שהיה לו בן ונדבק לליסטים ונתפש בנו עמהם, אמר המלך מה אעשה, אהרוג את הלסטים אי אפשר שהרי בני עמהם, בשביל בני הריני מ פ נ ה אותם עכשיו (מד"ר במדי' ה). לשני בני אדם שחטאו על המלך אחד קרתני ואחד בן פלטין, ראה ששניהם הטאו חטא אחד, פ נ ה לקרתני ונתן לבן פלטין איפופסין, אמרו לו בני פלטין שלו, שניהם חטאו חטא אחד, לקרתני פ נ י ת לבן פלטין נתת איפופסין, אמר להם לקרתני פ נ י ת י שאינו יודע נימוסי מלכות, אבל בן פלטין בכל יום הוא עמי ויודע נימוסי מלכות מה הן (תנחו' ויקר' ו). עבר (אדם הראשון), חביא עליו איפופסין, בא השבת ופ י נ ה ו (שם תזריע יא).—*פִּנָּה מים משדהו למקום אחר, הטה אותם הצדה: ראה אמת המים שוטפת ובאה לתוך שדהו עד שלא נכנסו המים לתוך שדהו רשאי ל פ נ ו ת ן למקום אחר (ר' יוסי, ירוש' ב"ק ג א). — *ופִּנָּה את לבו לבטלה: הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי והמ פ נ ה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו (ר' חנינא בן חכינאי, אב' ג ד). — *ופִּנָּה את לבו מענין אחד לענין אחר: ומהם שהבוטח באלהים יביאהו בטחונו ל פ נ ו ת את לבו מעניני העולם וליחד לבבו לעניני העבודה (ר"י א"ת, חו"ה, בטחון פתיח'). ועל כן היו הפרושים בורחים מקרוביהם ומבתיהם אל החרים כדי שי פ נ ו לבותם לעבודת אלהים (שם שם ד). — *ופִּנָּה את מחשבתו באותה משמ': כ ש ת פ נ ה מחשבתך למאכל צריך וכו' כבר פסקת הדבוק ההוא אשר בינך ובין הש"י (ר"מ א"ת, מו"נ ג נא). איני מ פ נ ה מחשבתי ממנו (שם שם). — *ופִּנָּה פלוני את עסקיו עי' פִּלַּח, פעי', הערה. — *פִּנָּה כמו פָּנָה את מקומו, פָּנָה: גרגשי פ י נ ה[1]) והאמין לו להב"ה והלך לו

[1]) [אגדה זו מובאת ברש"י (שמות לג ב; לד יא) ושם הנוסח: ו פ נ ה, ואולי הכונה בו לבנין קל.]

לאפריקי (ר' שמואל בר נחמן, ירוש' שביעי ו א). כיון שראם (אשור) באים לחלק על הקב"ה פ י נ ה מארצו (מד"ר בראש' לז). ויסע משם אברהם, פ י נ ה מן ריח רע שהיו אומרין לוט בן אחי אברהם בא על שתי בנותיו (שם שם נב). יעקב אביכם שנזדווג לו עשו וברח מפניו לא חזר ונפל בידו ופ י נ ה מלפניו וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו (פסיק' רב', אבכי אבכי, קכא.).
— הפעי', הִפְנָה, הִפְנְתָה, הִפְנוּ, הִפְנֵתִי, מַפְנֶה, יֶפֶן, — א) פ"י, הִפְנָה דָבָר, עשה שהדבר יִפְנֶה: וַיֶּפֶן זנב אל זנב (שפט' יה ד). והיה כְּהַפְנֹתוֹ שכמו ללכת מעם שמואל (ש"א י ט). איך הָפְנָה ערף מואב (ירמ' מח לט). — ב) פ"ע, הִפְנָה פלוני, כמו פָּנָה: ומנוס נסו ולא הִפְנוּ מגור מסביב נאם יי' (ירמ' מו ה). גם שכיריה בקרבה כעגלי מרבק כי גם המה הִפְנוּ נסו יחדו לא עמדו (שם שם כא). לא הִפְנוּ אבות אל בנים מרפיון ידים (שם מז ג). והמה נסים עמדו עמדו ואין מַפְנֶה בזו כסף בזו זהב (נחו' ב ט–י). — ובתו"מ: אל תבקשו לטמאה בהם מלמד שאינם באים עליו על אדם אא"כ ה פ נ ה דעתו להם ונטמא בהם (ספרא ויק, קדושים פרק ז).
— ובסהמ"א: עמדה מדת רחמים לפני מרע"ה וא"ל אבשרך בשורה טובה תשמח בה, ה פ נ ה נגד כסא רחמים פניך וראה, ה פ נ ה פניו כנגד כסא רחמים (בראש' רבתי, אלבק, 136). ויפן כה וכה, ה פ נ ה[1]) לכאן ולכאן (רש"י, שמות ב כ).—ואמר המשורר: אם אימינה אין לי מכיר או אשמיאלה אין לי מ פ נ ה או אם אצעק חמס נגדם על צעקתי לא אענה (יוסף אבן חסדאי, אזכה יועס, רמב"ע, דוקס, 102).
— הפעַ', הָפְנוּ, מָפְנֶה, — הָפְנָה האדם, פנה על כרחו: נסו הָפְנוּ[2]) העמיקו לשבת ישבי דדן (ירמ' מט ח).— והָפְנָה השער, עשו שיִפֶנֶה, שיהיה פתוח לצד פלוני: שער העליון אשר מָפְנֶה צפונה (יחזק' ט ב).—ואמר המשורר: זכרתי רעים רבים אהבה לי כחשו, בשחק השעה לי פני תמיד בקשו, ובראות כי סר צלי פתאם עזבוני, ה פ נ ו נסו יחדו בגדו כי וימכרוני

[1]) [נ"א: פ נ ה.]

[2]) [כבר תמהו המדקדקים על נקוד המלה, ואלה דברי ריב"ג: דע כי מה שישתנה מהתנועות קצתם אל קצתם בא הקמץ במקום הפתח כמו והמלה לא המלחת והחתל לא חתלת משפטו שיהיה כמו הַשְׁכֵּב אותם ארצה, ועוד נוסו הָפְנוּ, המשפט בהפנו שיהיה ההא בפתח כי הוא צווי מהפנה ערף (הרקמה, שער ס, 60).]

(פירי ילי"נ ג, 21). — ביני' *מֻפְנֶה, מופנה, מי שנעשה פָּנוּי, מְשֻׁחרר: frei(gemacht); libre, dégagé; free, cleared, וביחוד האיש הפנוי מאשה: שלשה אחין, שנים מהן נשואים שתי אחיות ואחד מופנה, מת אחד מבעלי אחיות ועשה בה מופנה מאמר ואחר כך מת אחיו השני וכו' (יבמ' ג ס; עדיי ד ט).—*והמלה המֻפְנָה לדרשה מן הדרשות: שאין תלמוד לומר העברי שהרי כבר נאמר אחיך ומה תלמוד לומר העברי, מופנה להקיש ולדון ממנו גזרה שוה (מכי' משפטים ח). או בן יגח שאין תלמוד לומר אלא מופנה להקיש ולדון גזירה שוה (שם שם י). ואחר ישתה הנזיר יין, וכי הנזיר שותה יין אלא מופנה לדין להקיש גזירה שוה, נאמר כאן נזיר ונאמר להלן נזיר (ספרי במדי כה). למה נאמר (אסור מלאכה), מופנה להקיש ולדון ממנו גזירה שוה (יומא פא.). נאמר עצרת בשביעי של פסח ונאמר עצרת בשמיני של חג מה להלן לתשלומין אף כאן לתשלומין מופנה (ר' יוחנן משום ר' ישמעאל, חגי' ט.). איני יודע שהוא רבוע מה תלמוד לומר רבוע יהיה, אלא מופנה להקיש לדון ממנו גזירת שוה (מד"ר במדי ו). — ובספה"מ"א: ולפי מדרש ברייתא מקרא יתר הוא ומופנה לגזרה שוה ללמד על הענקתו של עבד עברי שהוא חמשת סלעים מכל מין ומין (כפ"י, שמות לד כ). — *ומֻפְנֶה מצד אחד או משני צדדין: מופנה מצד אחד למידין ואין משיבין (שבת קד.). מופנה מצד אחד למדין ומשיבין (יבמ' ע:). וייצר מופנה משני צדדין, מופנה גבי אדם ומופנה גבי בהמה, ויברא גבי אדם מופנה, גבי תנינים אינו מופנה (נדה כג:). — °הֻפְנָה, שֻׁפְּנוּ אותו: איה הרוגי נבוכדנאצר שהרג בה והופנו כולם ואין אחד מצוי בה (בירושלם), על כרחנו בדוקה היא (כפ"י, זבחים קיג.). — °והדרך מן האבנים: מופנית (הדרך) מן האבנים שבה (המאירי על משלי יה, דרך עלל).

— נִפעַ', *נִפְנָה, — א) כמו קל: מצאוהו אנשי עירו ויצאו לקראתו ואמרו לו שלום עליך רבי, נפנה אליהם לאחוריו, אמר להם איזה הוא רבי (כלה רבתי י י). נפנה רבי יהושע אחריו אמר לו רבי למה נפנית לאחריך (ד"א רבה ו). כיון שיצא (ישמעאל) לתרבות רעה לא נפנה (אברהם) אליו (מד"ר שמות א). למלך שהיו לו שתי בנות אחת גדולה ואחת קטנה ולא נפנה להשיאן והניחן המלך שנים הרבה (ר' יהודה ברבי סימון בשם ר' יהושע בן לוי, שם שה"ש, גן נעול). נפניתי לכאן ולכאן (מד"ר תהל' יח ה). —ובמשמ' פְּנֵה והלך: מי שאין לו אשה נפנה לשם (תעני' לה.). — ובמשמ' יצא והלך לו: שלש פרסטיגיות שלח יהושע לארץ ישראל עד שלא יכנסו לארץ, מי שהוא רוצה להפנות יפנה[1]), להשלים ישלים, לעשות מלחמה יעשה (ר' שמואל בר נחמן, ירוש' שביע' ו א). — °נִפְנָה אחרי דבר, הלך אחריו, נטפל לו: שדבר זו גורם להפנות אחריה (אחרי עבו"ם) ולעשות כמה שהן עושין (רמב"ם, עכום ב ב). וכל הנפנה אחריה בדרך שהוא עושה בו מעשה הרי זה לוקה ולא עבודת כוכבים בלבד הוא שאסור להפנות אחריה במחשבה אלא כל מחשבה וכו' (שם שם ג). — נִפְנָה מן העולם, נפטר מן העולם, hinscheiden, sterben; décéder, mourir; to pass away, to die: לא שהה שלשה ימים עד שנתנוהו בקבר בא אביו לפני רבן יוחנן בן זכאי אמר לו נפנה בני (תוספת' פרה ג ח). משל לאוהבו של מלך שהיה נפנה מן העולם והיו בניו סובבין את מטתו (מד"ר ברא' לח). — ב) כמו נתפנה, מצא לו פנאי, השתחרר[2]): אמר לו (הצדוקי) בן זכאי לכשאפנה לך אמר לו כשתפנה לא שהה שלשה ימים עד שנתנוהו בקבר בא אביו לפני רבן יוחנן בן זכאי אמר לו נפנה בני[3]) (תוספת' פרה ג ח). לשקו ולתעניתו (הלך ראובן) כשנפנה הלך והציץ לאותו בור (ר' אליעזר, מד"ר ברא' פד). אדונו של עבד בוכה שברח עבדו לפניו ועבד משורר שנפנה מן השעבור כך המצריים בוכין. שברחו ישראל וכו' וישראל אומרים שירה שנפנו מן השעבוד (שם במד' ג). — ובספה"מ"א: אך הוא מתאוה זה אלו היה מגיע למדרגת חנוך וכו' או למדרגת אליהו זכור לטוב ולהפנות עד שיתיחד לחברת המלאכים ולא יהיה משתומם ביחידות ובבדידות (ר"י א"ת, כוזרי ג א). אין

---

[1]) [בהמשך הדברים נאמר: גרגשי פינה וכו' ועי' פִּעֵ'.]

[2]) [אף בדברי הלל (אבי ב ד) המובאים לעיל בקל יש גורסים לִכְשֶׁאֶפָּנֶה, שמא לא תִפָּנֶה. ובפרקי אבות מנק' כ"י ביה"ם בוגתנסי ברומא: לִכְשֶׁאֶפָּנֶה. ונראה שבא הנפע' במקום בנין קל הקדום בשמוש זה כמו בפעל אָבַד המקראי, שבמקומו נאבד בלשון חכמים.]

[3]) [עי' למעלה.]

תכלית כונתם רק להתלמד ולהתעסק במצות השי״ת ולהתפנות מעסקי העולם (ר״מ א״ח, מו״כ ג כח).— "ונפנתה המחשבה: איוהו קוסם זה העושה מעשה משאר המעשיות כדי שישום ותפנה מחשבתו מכל הדברים עד שיאמר דברים שעתידים להיות וכו' ויש מי שנושא מקל בידו ונשען עליו ומכה בו עד שתפנה מחשבתו ומדבר (רמב״ם, עכו״ם יא ו). — ג) כמו התפנה, שפִּנּוּ אותו: מצא כלי טמון באשפה נוטל ומכריז שכן דרך אשפה ליפנות (ב״מ כה:). כיון שהיה מוציא כל מה שהי' לו בתוך ביתו וכו' היו אומרים ראיתם עין רעה שהית בידו, מה הי' לו לא הי' רוצה להשאיל, מי גרם לו להפנות, ע״י שהיתה בו עין רעה (מד״ר דברי ו). הספינה של אוהבך תפוסת ולא הטריח עליה לפנותה ועכשיו של אחרים הוא פונה ושלו אינה נפנית כדי הוא שתתפנה (פסיק' רב', וס' פקד את סרה, קעז.). — ובסהמ״א: להפנות לבם להנקות מאותו טינוף (רש״י, הוש' ח ח). — ד) נִפְנָה פלוני לצרכו, נִפְנָה פלוני[1]), יצא לעשות צרכיו, הריק את גופו: שאם יפנה אחד מהן לצורכו תתייחד עם שנים (ירוש' סוטה א ג). הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלמה יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק״ש ויתפלל (ר' יוחנן ברכ' יח.). כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק״ש ומתפלל מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן (הוא, שם). בהכ״ם עראי חולץ (תפליו) ונפנה לאלתר (ר' ספא, שם כג.). כשהוא נפנה מגלה לאחריו טפח ולפניו טפחים (שם כג:). הרוצה ליכנס לסעודת קבע מהלך י' פעמים ארבע אמות או ארבע פעמים עשר אמות ויפנה ואחר כך נכנס (שם שם). הנפנה ביהודה לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום (שם סא:). אסור לפנות בשרה ניר בשבת (ר' הונא, שבת פא:). ואיזה קטן שאין צריך לאמו וכו' כל שנפנה ואין אמו מקנחתו (דבי ר' ינאי, ערוב' פב.). ארבעה דברים העושה אותן דמו בראשו ומתחייב בנפשו אלו הן הנפנה בין דקל לכותל וכו' (ריש לקיש, פסח' קיא.). כשנפנין אין נפנין לא לפניהן ולא לצדדיהן אלא לאחוריהן (יומא עה:). באשפה העשויה להפנות בלילה ואינה עשויה להפנות ביום (רב ספא, ב״ק לב:). היתה

[1]) [עי' גם קל.]

סנהדרין יושבת מתמיד השחר עד תמיד של בין הערבים ולא היה אחד מהם נפנה לצורכו (מד״ר במד' א). לא היו נצרכין להפנות כדרך בני אדם (שם שם ז). כיון שאוכל ואינו נפנה ומקלקל את המזון הראשון הוא מת (פסיק' רב', אנכי אנכי, קנג.). סתם הקב״ה את המעיינות שלהם אחד מהם לא הטיל מים ולא נפנה ולא הוציא ליחה מאפיו ולא דמעה מעיניו (שם, וס' פקד את סרה, קעו.).—ובסהמ״א: לפיכך כיון שעומד אדם משנתו ניפנה ומתקן עצמו ונוטל ידיו פניו ורגליו ומברך על הסדר (סו״ת הגאו' גני', 114). למד עצמך שתהא רגיל להקדים בשחרית עד שבני אדם ישנים וצא להפנות (כגמ״ה, תמיד כז:). באסטמא לפרולא אציי״ר בלעז שמועיל לברזל כך מועיל לגוף יציאה להפנות (רש״י, ברכ' סב:, ד״ה כאסטמא). ואסור להפנות בתוך המחנה או על פני השדה בכל מקום אלא מצות עשה לתקן שם דרך מיוחדת להפנות בה (רמב״ם, מלכים ו יד).

— התפ', *הִתְפַּנָּה, נתפנה, — א) פִּנּוּ אותו והריקותו: כל הקברות מתפנין חוץ מקבר המלך ומקבר הנביא (תוספת' ב״ב א יא). אף קבר המלך וקבר הנביא מתפנין (ר״ע, שם שם). קופות דרכן להתפנות מגורות אין דרכן להתפנות (ירוש' תרומ' ד יב). יקא שהקיא דברי תורה כספל הזה שהוא מתמלא בין שעתו ומתפנה בין שעתו (מד״ר במד' י). של אחרים הוא פונה ושלו אינה נפנית כדי הוא שתתפנה (פסיק' רב', וס' פקד את סרה, קעז.). — ובסהמ״א: שאשפה של רבים אינה עשויה להתפנות (רמב״ם, שבת יז ח). — ב) "הִתְפַּנָּה למקום, כמו פנה למקום: הם יתפנו להמקום המובחר הר גריזים (תולידה סומרונית, REJ Juil.-Sept. 1902, עמ' 71). — ובמשמ' פנה לכאן ולכאן: הפך הפנה וכו' מתהפכת מתפנה (מלון למח דוד לר״ד מן התפוסים, כד.).

א. פִּנָּה[1]), ש״נ, סמיי פִּנַּת, כנ' פִּנָּתָהּ, מ״ר פִּנּוֹת, פִּנּוֹתָיו, פִּנּוֹתָם, — א) פִּנָּה בבנין, המקצוע, הזוית, במקום

[1]) [מן פנן, בערב' פַּנּ a), חלקה לסוגים שונים ואף ערוב דברים יחד, ולפי זה פִּנָּה בעקרו מקום הסתעפות הקירות או מקום פגישתם זה בזה.]

a) فنّ

שנפגשים שני דפנות של שתי וערב [1]), ;Winkel, Ecke angle, corner; angle, coin: ועשית קרנתיו (של המזבח) על ארבע פנתיו ממנו תהיין קרנתיו (שמות כז ב). —פנות העזרה: ולקחת מדמו ונתת על ארבע קרנותיו ואל ארבע פנות העזרה (יחזק' מג כ).—ושל מכונה: וארבע כתפות אל ארבע פנות המכנה האחת (מ"א ז לד). —ושל החומה, שער הפנה: ויפרץ בחומת ירושלם בשער אפרים עד שער הפנה ארבע מאות אמה (מ"ב יד יג). אחריו החזיק (כבנין החומה) בנוי בן חנדד מדה שנית מבית עזריה עד המקצוע ועד הפנה (נחמ' ג כד). — פנת שער: וכל העמק הפגרים והדשן וכל השדמות עד נחל קדרון עד פנת שער הסוסים מזרחה קדש לה' (ירמ' לא מ). — והבית: והנה רוח גדולה באת מעבר המדבר ויגע בארבע פנות הבית ויפול על הנערים וימותו (איוב א יט). — ופנת גג: טוב לשבת על פנת גג מאשת מדנים ובית חבר (משלי כא ט).—כעין עמוד על חגג בפנה: יום שופר ותרועה על הערים הבצרות ועל הפנות הגבהות (צפנ' א טז).—ודרך הבנאים לשים בפנה אבן גדולה, חזקה, יפה, ולכן הדבור אבן פנה: ולא יקחו ממך אבן לפנה ואבן למוסדות (ירמ' נא כו).—ומשל: אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה (תהל' קיח כב).—ובמליצה אבן הפנה של הארץ: על מה אדניה הטבעו או מי ירה אבן פנתה (איוב לח ו). —קרן זוית בחוץ, ברחוב, במקום שנפגשים שני דרכים שתי וערב, וכיוצא בזה: המית היא (האשה הזרה) וסררת בביתה לא ישכנו רגליה פעם בחוץ פעם ברחבות ואצל כל פנה תארב (משלי ז יא). ויעש לו מזבחות בכל פנה בירושלם (דהי"ב כח כד). — פנה ויתד: ממנו פנה ממנו יתד ממנו קשת מלחמה ממנו יצא כל נוגש יחדו (זכר' י ד). — ואמר בן סירא: גדול אחיו ותפארת עמו שמעון בן יוחנן הכהן וכו' אשר בימיו נבנה קיר פנות מעון כהיכל מלך (נ"ס גני' נ א–ב).—ובתו"מ: לשועל שמצא כרם והיה מסוייג מכל פנותיו (גניזה, מד"ר קהלת, כאסר ילא). ד' רוחות בעולם רוח פנת המזרח רוח פנת המערב רוח פנת הדרום רוח פנת הצפון (פדר"א ג). רוח פנת הצפון ברא ולא גמרו אמר שכל מי שיאמר שהוא אלוה יבוא ויגמור את הפנת הזאת שהנחתי וידעו הכל שהוא אלוה (שם שם). והלא כל אבן בחור וטוב אין נותנים אותו אלא על פנות הבית ועליו הכתוב אומר אבן מאסו הבונים וכו' (שם כד).—ובספה"מ: כי כל משולש שבעולם ידוע הוא וברור כי הוא בעל ו' פינות והן ג' צלעיו וג' זויותיו (יסוד עולם לר' יצחק הישראלי, ז.). שטובה גדולה לצדיק שמחמתו תארע טובה לאחרים שכל מעשי העליונים טובה מכל צד ומכל פנה (תלמיד הרמב"ם, אגר' ושו"ת הרמב"ם, ד:). כי פנות החלונות יהיו אבן כדכד או אפשר אויר החלונות יבנה בכדכד (רד"ק, ישע' נד יב). — ואמר הפיטן: תולה ארץ על בלימה בליסה בגבורה שת ממדים בקרב סגרירי סערת בהקצותו פינות וצדדים (Elbog., Stud. 143). זרע מרעים ועם לא בינות ערו יסודותיך והרסו כל פנות (יי' אלהים לבאות, זולת הפסקה ב). — ואמר המשורר: פנה לכם משכיל מסלתו מחטא ועלו מזמן פורק. פנה ומגדל יהיה לו אל מחיל ומן עצמות אנוש פורק (ר"י חריזי, תחכ' לג, 281).—°ופנות העולם: הבחינה בברואים היא העיון בפנות העולם ותולדותיהם המחוברות מהם (ר"י א"ת, חו"ה, הבחינה ג). כי הפרישות פנה מפנות העולם וצורך המדברים אליה כצרכם אל שאר החכמות והמלאכות (שם, הפרישות א).—ואמר המשורר: נדיב ואזרח העת אשר זרח פנות עולם פצחו רון (מנחם בן סרוק, תלמידי מנחם, XXIV). — פנות בתי השיר: ומזה קראו המשוררים הפנות של בתי השיר חרוזים בעבור סדורם על אותות ידועות (ר"י א"ת, ספ"ש לריב"ג, תרז). —°ובהשאלה, פנה בתורה, פנת התורה, האמונה והחכמה, כלל יסודי, עקרון באמונה, בחכמה וכדו': אמונה בביאת הגואל שזה פנה גדולה בתורה (לקוטים מפירושי ר"ח עה"ת, מגדל חננאל לה). כאשר חקרנו על מה שהצורך אליו יותר מפנות דתנו ושרשיה מצאנו יחוד האלהים בלב שלם שרשה ויסודה (ר"י א"ת, חו"ה, היחוד א). ויש מי שסובר באמר החכם חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה שכיון אל אלה השבע פנות אשר זכרנו (שם, הבחינה ד). ויחשבו שהדבר ההוא אין צורך בשום פנים לקיומו או לבטלו במה שיצטרך אליו מפנות התורה (ר"ש א"ת, מו"נ א עא). באמרו כי יזיקנו ג"כ באחת הפנות הגדולות שבאמונה שהיא תחיית המתים (ר"י מסיקא, מנחת קנאות, קופמן, 94). וכן יש בה רמזים

[1]) [היום נוהגים להבדיל בין פנה Ecke; coin; ומקצוע Kante; arête; זוית Winkel; angle; corner; edge.]

גנוזים בעניני האמונות בקצת פינות תוריות (ר"מ המאירי, בית הבחירה, פתיחה). ובדרך נסתר רמז על פנת ההשגחה (הוא, משלי כב, עיני יי'). ראינו בזה הספר לחקור בשאלות יקרות וכו' נתלו בהם פנות גדולות מפינות אשר מביאות האדם אל הצלחתו המדעית (רלב"ג, מלחמ' השם, הקד'). באופן ידיעתנו בפנה הזאת ואומר שהפנה הזאת מלבד מה שנתאמתה אצלנו מפאת הקבלה וכו' אחר שהתבאר תכלית הבאור שאין בכל מה שטענו כנגד הפנה הזאת דבר יבטל אותה (ר"ח קרשקש, אור ה' ג א ה). הרי שהרב הגדול שונא אותו וחביריו כי לא האמינו בעקר שהכל תלוי בו שהוא פינת החדוש (שו"ת מספר דברי חכמים, סו). אבל היתה כונתו (של הרלב"ג) להוכיח בטענות שכליות פנת חדוש העולם (ר"י אברבנאל, שמים חדשים ג, רדלהים, כה.). שהנולדים בדת מזויפת מחוייבים לחקור על פנתו אם הוא אמת אם לא (גייגר אל בלומנפלד, או"נ ב, ה). —ב) בהשאלה, פִּנּוֹת העם, חלקי העם היושבים בקצוי הארץ [1]: ותקהל העדה כאיש אחד למדן ועד באר שבע וארץ הגלעד אל יי' המצפה ויתיצבו פִּנּוֹת כל העם כל שבטי ישראל בקהל עם האלהים (שפטי' כ א-ג). ויאמר שאול גשו הלם כל פִּנּוֹת העם ודעו וראו במה היתה החטאת הזאת היום (ש"א יד לח). —פִּנַּת השבט, היותר חשוב: התעו את מצרים פִּנַּת שבטיה (ישעי' יט יג). — ובתפלה: מאורות נתן סביבות עזו פנות צבאיו קדושים רוממי שדי (ברכת יוצר, תפלת שחרית). — ואמר המשורר: הן כל עדתי השמות יום לשחק הרימות בתור מעם. הרף כי מאד השחת בקחתך חרב והמת פנות כל העם (ר"י הלוי, מה לעם, סעה"ס 94).—ובהשאלה, כנוי לאדם גדול: אל הדרת פינת יקרת מעלת צפירת תפארת מרנו ורבנו יקירנו וכו' (ממלוך שלמה בר' אליהו הדיין, שריד' מהגניז', מ"ל ויס, 13).

ב. *פִּנָּה, — כמו פּוֹנָה, פְּנִיָּה: כל פינות [2] שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין למזרח (יומא טו:; שם יז: ועוד).—ובסהמ"א: כי כל מדה טובה

---

[1] [י"ת: רישי כל עמא, ואחריו רש"י, רד"ק ואחרים: ראשי העם, אבל השבעים תרגמו φύλαι, שבטים, והוולג' anguli, כלו' פִּנּוֹת וזויות ממש.]

[2] [כך בדפוס', אך הנכון כנראה פונה, עי' שם הערה, ועי' ד"ס.]

שהתחיל אדם להרגיל עצמו בה תעשה שורש למטה עד שכל פינות שהאדם פונה אחר זה במשך הימים המה רק לטובה (ר"ל סיום, מבוא האגדה בהקדמ' עין יעקב).

*פָּנוּי [1], ת"ז, נק' פְּנוּיָה, מ"ר פְּנוּיִים, פְּנוּיוֹת,—חפשי וריק, frei, leer; libre, vide; free, vacant: שאלו את בן זומא מפני מה אמרו בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו לאחי המזון אחד מברך לכולם אמ' להם הואיל ואין בית הבליעה פנוי (ברכ' מג.). אחד יתיד ואחד שיירא נותנין להן כל צרכן ובלבד שלא יהא בית סאתים פנוי (ערובי' טז:). בעת שנכנס (יוסף) לבית לעשות מלאכתו והיה הבית פנוי שלא היה שם אדם שיראהו וכו' (מד"ר במדב' יד). — ובסהמ"א: וכולן כשמתנבאים אבריהן מזדעזין וכח הגוף כשל ועשתונותיהם מתטרפות ותשאר הדעת פנוית להבין מה שתראה (רמב"ם, יסודי התורה ז ב). — ובמשמ' הזמן, שעה פְּנוּיָה, שעת פנאי: שדה שניטייבה אין מקיימין אותה בשביעית וכו' שמאי הזקן אומר אילו היתה שעה פנויה גוזר אני עליה שלא תיזרע (תוספתי שביע' ג י). שלא יראה בעה"ב שעה פנויה ויאמר לקרובו עני הרי זו פאה (שבת כג.). — ופָּנוּי לדבר, חפשי להשתמש בו לדבר זה או זה: ולא ירבה לו (המלך) סוסים אלא כדי מרכבתו אפילו סוס אחד פנוי להיות רץ לפניו כדרך שעושין שאר המלכים אסור (רמב"ם, מלכים ג ג). ד"א הנה יוצא המימה לטייל ולצוד שם עופות ע"י גוונין שנושא על ידו כשאר מלכים ושם תמצאנו פנוי לדבר עמו (חזקוני על התורה, שמות ז טו). — ופָּנוּי מדבר, חפשי וריק ממנו: לא הייתי מביט באיסטרולוגי אלא בשעה שהייתי פנוי מן התורה אימתי כשהייתי נכנס לבית המים (שמואל, מד"ר דבר' ח). — ובסהמ"א: וכאשר יהיה לב המאמין ריק מאהבת העולם ופנוי מתאוותיו מצד הכרה ובינה תתישב אהבת הבורא בלבו (ר"י א"ת, חו"ה, אהבת ה', פתיח'). דברי צורכך ומחשבות חפצך וכו' כשתלך בבית המרחץ או בבית הכסא אז תחשוב בם כדי וכו' שלבך יהיה פנוי מהירהורי צורכך ותלמוד בלב שלם (ספר חסידים תתתתשעד). — ופָּנוּי מעבודה וכדו' במשמ' פטור ממנה, לא חיב

---

[1] [עי' גם ערך פִּנָּה.]

בה: שבטו של לוי פנוי היה מעבודת פרך אמר להם פרעה בשביל שאתם פנויים אתם אומרים נלכה נזבחה לאלהינו לכו לסבלותיכם (מד"ר שמות ה). — ופָנוּי מעבודה במשמ׳ לא עסוק: אמר לו השאילני פרתך אמר לו אינה פנויה (כלל׳ ד ו). — ופָנוּי מאשה, לא נשוי, רַוָק, ledig, unverheiratet; non marié, célibataire; single, unmarried: שלשה אחין ושנים מהן נשואין שתי אחיות ואחד פנוי מת אחד מבעלי אחיות עמד פנוי הזה ולא הספיק לעשות בה מאמר כיבמתו עד שמתה אשתו של קיים ואחר כך מת וכו׳ הרי זו פטורה מן החליצה ומן הייבום (תוספת׳ יבמ׳ ס ד). לא ישא אדם אשה עד שתגדל בת אחותו או עד שימצא את ההוגנת לו שני׳ ומלאה הארץ זמה ומה היא ר׳ אליע׳ אוי זה הפנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות (שם קידוש׳ א ד). לפי שהיה יצר הרע יושב ומצערו (לבעז) כל הלילה ואומר אתה פנוי ומבקש אשה והיא פנויה ומבקשת איש (ספרי במדב׳ שם). כאן בפנוייה וכאן באשת איש (יבמ׳ סנה יד ד). האשה שאמרה א"א אני וחזרה ואמרה פנויה אני נאמנת (כתוב׳ כב.). ונשמרת מכל דבר רע שלא יסתכל אדם באשה נאה ואפילו פנויה, באשת איש ואפילו מבוערת (ע"ז כ.). באותה שעה גזרו על הייחוד ועל הפנויה (רב יהודה בשם רב, סנה׳ כא:). גן נעול אלו הבתולות גל נעול אלו נשי האנשים מעין חתום אלו הפנויות (מד"ר במדב׳ ג). אימתי מכיר אמו בזמן שהממזר הוא מניאוף אשת איש לפי שהנואפת תולה אותה בבעלה אבל בשאר עריות פנויות הן משליכות את בניהן בשווקים מפני הבושה ואחרים מגדלים אותם ואותם ממזרים אינן מכירין לא אביהם ולא אמותיהם (שם שם ט). אמר לה (בעז לרות) מי את רוח או אשה אמר׳ אשה, פנויה את או אשת איש אמרי׳ לו פנויה (שם רות, הלות לילה, רות פרש׳ ו). אמר לה (יוסף לאשת פוטיפר) הינתא הפנויות שלכם אסורות לנו, ביותר שאת אשת איש (תנחו׳ וישב ה). — ובספה"א: והלכה מלקין על הייחוד ואין אוסרין על הייחוד במה דברים אמורים בפנויה אבל באשת איש לאו (הלכות פסוקות לרב יהודאי גאון). — *פְּנוּי, ש"ז, מקום פנוי, חלל ריק: והם כדורים רבים אחד תוך השני אין פנוי ביניהם ולא רקות כלל (ר"מ א"ת, מו"נ א עב). והנה רחקים נבדלים עניני המקום הפנוי לקבל רחקי גשם ואמרנו המקום פנוי שהמקום האמתי לגשם הוא הפנוי השוה לגשם אשר ישרידנו הגשם (ר"מ קרסקש, אור ה׳ א ב). ומהנה יראה כי המקום אינו הפנוי והרוחק אשר בין התכליות המקיפות וכו׳ והוא אשר יורו עליו בשם הרקות (קילורי אבן כסף על ממע עבעי לאריסטו, יג:).

***פִּנּוּי**, פינוי, ש"ז, — פעלת מי שהוא מפנה, Leerung; vidange; clearing: וצוה הכהן ופנו את הבית וכו׳ עסק הוא (נ"א: זה) לפנוי (ר"ש, נגע׳ יב ה). — ובספה"א: וצוה הכהן ופנו, הצווי בכהן ופנוי בכל אדם (ילק׳ שמעי ויקר׳ תקסו). בטרם יבא הכהן לראות את הנגע ולא לראות את הפנוי (שם שם). תימה היאך נכנס יעקב מיד לבית לבן בלי פינוי התרפים (פענח רזא עה"ת, אמסטרדם יו:, תולדות). —ואמר הפיטן: לא דרך בהפלישי גם ציה כהפרישי למסך ופנוי טרשי שמאלו תחת לראשי (שלמה הבבלי, אור ישע, יוצ׳ א׳ פסח).

פִּנּוּק, ש"ז, — פעלת מי שהוא מְפַנֵּק [1]) את פלוני או את עצמו: הרך הוא הענוג לשון פינוק (רש"י, דבר׳ כח נד). ומי הסיר מלבם כל מורך ופנוק למען יוכלו סבול עוות הזמן ורגשותיו (ספהים, אבנע כוסות, כוס תנחומים ד).—ואמר הפיטן: פתיגיל ועגיל בדלי ענוק פנוק קדלי פנים בפנים השדילי דודי לי (שלמה הבבלי, אור ישע, יוצ׳ א פסח). זכור פנוק טובות רבות (תפלת סיבה לכבוד לונץ, 217). — ומ"ר פִּנּוּקִים, ואמר הפיטן: פרש ענן להאהילי מגיה בליל הלי פנוקים שלש האבילי (שמעון בר יצחק, אהוניך, יוצ׳ שבת חוהמ"ס). פדוית מצוען תשה הכנס לתושיה פנוקים שלשה חדשה ונתרפאה שלישיה (מאיר ביר בי יצחק, אדיר וגאה, יוצ׳ שבת אחר שבועות). תולעי תמוקים בצמר מנוקים עונותיכם עלוקים במים מצוקים ומשוד פינוקים וממעודני תפנוקים לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים (קטע מעבודה, Elbog., Stud. 181). הקוה בשלישי ופנה תיאטרון למשחקים והציץ אילנות תמור פרפריות ופנוקים (אמתי בר שפטיה, אדון מגיד, סיכנן, איטל׳, ו).

---

[1]) [עי׳ פִּנֵּק, הערה.]

א. פְּנַי, פְּנָי[1]), ס״ז, — צד הַפָּנִים[2]), צד שכנגד, Front, Vorderseite; front; face: וארבעים אמה היה הבית הוא ההיכל לִפְנָי (מ״א ו יז). — ובתו״מ: לִפְנַי ולִפְנִים, לִפְנַי לִפְנִים[3]) בתוך תוכו של הבית וכדו׳: חס ושלום אלא רבי חייה רבה לפנים ור׳ ישמעאל בר יוסי לפני ולפנים[4]) (רב״, ירוש׳ כתוב׳ יב ג). אמר להו (ר׳ אבא בר זבדא) זו אינה צריכה לפנים אמר רבא זו צריכה לפנים ולפני לפנים[5]) (ב״מ עז.). — *ועל קדש הקדשים שבבית המקדש: ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ וכו׳ ומה טעמא יקרה היא מפנינים ואפילו מזה שהוא נכנס לפני לפנים (ירוש׳ סוף הוריות). פעם אחד נכנסתי להקטיר קטרת לפני ולפנים (ר׳ ישמעאל בן אלישע, ברכ׳ ז.). כשם שנה לִפְנַי ולפנים כך מזה בהיכל, מה לפני ולפנים אחת למעלה ושבע למטה מדם הפר כך מזה בהיכל, וכשם שלפני ולפנים אחת למעלה ושבע למטה מדם השעיר כך מזה בהיכל (ת״כ, יומא נו:). וכפר את מקדש הקדש זה לפני ולפנים (ת״כ, שם סא.). — ובסהמ״א: שכל אשה צנועה זוכה ויולדת בן שישמש לפני ולפנים (פי׳ מס׳ מסקין לר״ש בן היסוס, 34). כהן גדול וכו׳ נכנס לפני ולפנים כמלאך צבאות ומקטיר הקטרת (גלייכו, אמרי נועם, כו:). — ואמר הפיטן: זכור אשר עשה צר בפנים שלף חרבו ובא לפני ולפנים (זכור אשר עשה, קינ׳ ת״ב). — °לִפְנִים לִפְנַי, ואמר הפיטן: וכמו פשום סמים מוקטר לפנים לפני אקריב כל מעיני לפני כסא מלכי (אמא ככפי, בספר כנף רננים, ב:). ובבא יום לפנים ולפני ארעה הבשן וגלעד (עד שמם, לשמע״ל, שם).

1) [במקומה לִפְנָי היא צורת הפסק, ושלא בהפסק צ״ל כנראה פְּנַי.]

2) [כך השבעים (κατὰ πρόσωπον), יונתן (לקבליה), רש״י (לפני הדביר) ומפרשים אחרים. ולפי זה אפשר שגם בצרוף לִפְנַי ולפנים כונת המלה לִפְנַי היא בעקר: לְפָנִים, לנֹכח. אך אפשר שגם לִפְנַי זה פרושו לִפְנִים, בהכפלה לחזוק, ועי׳ פְּנִים, הערה.]

3) [עי׳ בהערה הקודמת.]

4) [בירושי כלאי׳ (ט ז): לפני לפנים.]

5) [עי׳ ד״ס.]

ב. *פְּנַי, פנאי, פניי, ס״ז, — א) תכונת מי שהוא פָּנוּי וריק, רֵיקוּת, בטלות, Leerstehen, Unbeschäftigt-sein; oisiveté; inoccupation: פְּנַאי הבית: לא נתבהל (יוסף) מפנאי הבית אלא שנם והלך לו (מד״ר במד׳ יד). — °ומצב האדם הַפָּנוּי מעבודה: יש לך לקבל עת הפנאי הזה בשמחה ושעת הבטלה הזאת אשר לא תוכל עליה בעת אחרת (ר״י א״ח, מו״ה, יסוד המעשה ה). כן צותה על יום השבת להתענג בו על יי׳ בידיעת דרכיו מתוך השביתה והפנאי ולזה קרא אותו שבת קדש (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה ז). —°והמקום הַפָּנוּי: והפנאי בעצמו כבר יאמר בו גדול או קטן והוא משוער בחלק ממנו ואלו תדמה כלי קערורית הורק מן האויר ולא נתמלא אויר במקומו הנה הפנאי ההוא יאמר בו גדול או קטן (חסדאי קרשקש, אור ה׳ ב א). — °וברפואה, המקום הַפָּנוּי שבין העצמות והעצלים והעצבים, מִלּוּאֵי הַפְּנַאי: ואמנם הגדול (הנגע) אשר אי אפשר לקבצו בין שיהי׳ סדק או פנאי מלא מוגלה (קאנון א ד כח). ואחריו (אחרי העצלים והעצבים והמיתרים וכו׳) הבשר והוא מלוי הפנאי הנחת אלו האיברים בגוף וכחם אשר ישענו עליו (שם א א ה). וכן לא יתחבר העצב בגרדים (הם גראנדולשים) שעומדים במקום מלואי הפנאי[1]) ומשעות[2]) (פרקי משה א). — ב) פְּנַאי כמו עת הַפְּנַאי, שאדם פנוי מעבודתו, Freizeit, Musse; loisir, temps; leisure, spare time: בלשת עכו״ם שנכנסה לעיר בשעת שלום חביות פתוחות אסורות סתומות מותרות בשעת מלחמה אלו ואלו מותרות לפי שאין פנאי לנסך (ע״ז ה ו). אין פנאי להטיל אירם (ירוש׳ שם ה מ). ונשאלים לנדרים, איבעיא להו כשלא היה לו פנאי או דילמא אפילו היה לו פנאי (שבת קנז.). והנזיר והמצורע מטומאתו לטהרתו וכו׳ בשלא היה להם פנאי או דילמא אף כשהיה להם פנאי (ר׳ ירמיה, מו״ק יז:). דאיזדקיקו ליה רבנן לבריה דרב זוטרא בריה דרב זעירא אפילו בנדרים שהיה להם פנאי מבעוד יום (נדרי׳ עז.). הלכה נשאלין נדרים עומד יחידי ובלילה ובשבת ובקרובים ואפילו היה להן פנאי מבעוד יום (רבה בשם רב נחמן, שם עז:). א״ל (ר״א לר״ע וחבריו) ועד עכשיו למה לא באתם, אמרו לו לא

1) [כך בדפו׳ לטברג ונכון. בדפו׳ וילנא בטעות ספנאי, ועי׳ הערת המחבר לערך ג. גֶּרֶד.]

2) [צ״ל: ומשענות, ועי׳ הערה לערך ג. גֶּרֶד.]

היה לנו פנאי (סנה' סח.). לנסך אין פנאי לבעול יש פנאי (ע"ז עא.). שכל זמן שהיה לו פנאי להתעסק בזנות ירדוף אחריה (מד"ר במד' י). — ובסהמ"א: ונתתי פני, פנאי שלי, פונה אני מכל עסקי להרע לכם[1]) (רש"י, ויקר' כו יז). ועל כן זה הספר יהיה כמבוא לכל מי שיש לו פנאי להתעסק באותם החכמות בספרים המועתקים ללשון הקודש (רפ"ע פלקירא, ראשית חכמה, 21). ואני חולה וטרוד ביום ובלילה שהרי אין לי פנאי (ד"ה של יהודי מצרים וא"י ב, יעקב מן, 326). לאפס פנאי אעצור מלין (קובץ אגרות בוקסטורף, 41). ישבנו על המטה ואיש לא היה עמנו והית לנו פני לשום עינינו בחדר הזה (א"ב גועלונבר, תמצרים, 121). — ואמר הפיטן: שלומו יצוה לבלי גנאי הפוך ושנות לטובה הפנאי[2]) (שלמה הבבלי, אם עוניכו, סליח' יום ב). — ואמר המשורר: פנאי יש לנעה ולסערה סועה ולרב לא שעה ידועה לפניים (ד"ה של יהודי מצרים וא"י ב, יעקב מן, 22).

°פְּנִיאֵל,—שם מלאך הממֻנה על חדש תמוז: החומה השנית היא מאש ירוקה ואדומה והמלאך פניא"ל ממונה עליה (מדרי ג"ע כ"ב, החומה השניה, ביהמ"ד ילינק ג, 132). ואם נולד בחדש תמוז ששם מלאך שמולו פניאל ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו (חרס גדול, מימורבוך ישן של וינה, בספ' ברכת אברהם לכבוד ברליגר).

°פְּנִיָּה[3]), ש"נ,—שה"פ מן פָּנָה, פעֻלת מי שהוא פּוֹנֶה, מקום שאדם פונה, :Wendung; tournée; turn(ing) ותנסהו בפניתך[4]) הטבעי במקרה בלא כוונה תראה שרוב בני אדם אינם פונים עצמן בטבעם בפניה

1) [עפ"י ספרא, בחוקותי פרק ד.]
2) [עי' בהערה הקודמת.]
3) [המלה היא מאחרת; אמנם בפסיק' רבי (אנכי אנכי, קמע:) נאמר: לתלפיות תל שכל הפניות פונים בו, ומא"ש משתדל שם לקיים גרסה זו, אולם בכל שאר המקומות נדרש תלפיות: תל שכל הפיות פונים בו, ורק כך נכון, והרי במשמ' של פניה בא בתו"מ פּוֹנָה או פִּנָּה, עי' שם. ובלשון ימינו נהוגה המלה בפרט במשמ' פְּנִיָּה אל אלהים או אדם בדבור, ;Anrede, Anruf adresse, invocation; ובמשמ' כונה נסתרת לטובת עצמו, צְדִיָּה.]
4) [נדפס: בפניותך.]

אחרת רק מזרח צפון מערב דרום (הלבוש או"ח הרכא יא). —ובמשמ' פְּנִיַּת הלב, כונה, נטיה: שיתכן היות לקצתם איזה פניה (ספר המדות לאריסטו ב). כי להיות פניית משה כלפי הרוחניים וכו' (ר"י אברבנאל, מ"ב ב). וכן היו הפנים פנים לפי שפניית האדם מדרך חושיו היא כולה מאותו צד והעורף סותר אליו (הוא, שמים חדשים ב, יז:). שאין לערב בזה הבטחון פנייה כלל בהשתדלות (ר"מ אלבילדא, ראשית דעת, קפו:). כי לא יתכן להרמיז לדבר אחר מכלל השמות שהרמזנו אשר קדם זכרם ואין לנו פניות להזכיר סתירתם (ר"א הקרואי, ג"ע, עמאא ועסרה ה, קיא:). בנפול איש במבוכה פן ישה אשורו מני הדרך אשר יחזיק החוצה לגמרי בפניות רעות ויאבד (ר"מ אלשיך, רב פנינים על משלי ד כה, שלישי). אמנם בהיות לשון הצדיק משוללת פניה או לב רשעים יהיה כמעט ליבטל מרוב עצמותם (שם י יח). והוא כי גם זכיותיו בלתי זכים כי אם בפניות חומריות כבצה הזאת שהיא מים עם רפש עפר (הוא, איוב ח יא). כי אמרתי זך לקחי בלי פניית יוהרא וכיוצא רק תורה לשמה (שם יא ד). וכ"ש המחניפין לאלמים ולעשירי עם ופניתם להתכבד בחניפות שלהם (חמדת הימים א טו, לז., ענש לפני שאינו מוכיח). ועל הכל יהא לימודך לשמה לא לקנטר ולא להתגדל ולקרדום לאכול ממנה ולשום פנייה גשמית כי אם ללמוד ליראה את ה' אלקיך ולדעת אותו ולעבדו (רי"א מודינא, לב האריה א ה). — °וּפְנִיַּת השמש: שני העגולים של פניית[1]) השמש (ווענדציירקעל) עומדים במרחק שוה מן כ"ג מעלות (למודי הטבע, יאוועל, כו:). עוד נדמה לנו שני קוים מקבילים נגד קו המשוה הנקראים עגולי פניית[2]) השמש (ווענדעקרייזען) (שם לד.).

א. פָּנִים[3]), תה"פ, סמי' פְּנֵי, בכנ', פָּנַי, פָּנֶיךָ, פָּנַיִךְ, פָּנָיו, פָּנֶיהָ, פָּנֵינוּ, פְּנֵיכֶם, פְּנֵיהֶם,—כמו קֶדֶם,

1) [נדפס: פנויות.]
2) [נדפס: פנוית.]
3) [בעברי שבמקרא באה המלה פָּנִים גם כתה"פ וגם כש"ע בצורת הרבוי, פָּנִים, פְּנֵי, בלבד, ששמשה גם במשמ' היחיד לפני אדם אחד, וגם כמ"ר לארבעת הפנים של החיות, ולא היתה לה צורת יחיד בלשון הקדומה. כי צורת הרבוי הדקדוקית (עי' טורטשינר, D. Numerus im

קדימה, בנגוד אל אחור, vorn; devant, par devant; in (the) front, (be)fore: ויפרש אותה (את המגלה) לפני והיא כתובה פנים ואחור (יחזק׳ ב י). וירא יואב כי היתה פני המלחמה אליו פנים ואחור (דהי״א יט י). ויפנו יהודה והנה להם המלחמה פנים ואחור (דהי״ב יג יד). — ובנגוד אל ערף: אמרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתני כי פנו אלי ערף ולא פנים (ירמ׳ ב כז). ויפנו אלי ערף ולא פנים (סס לב לג). כרוח קדים אפיצם לפני אויב ערף ולא פנים אראם ביום אידם (סס יח יז). — ועם מ״ס היחס, מפנים: וירא יואב כי היתה אליו פני המלחמה מפנים ומאחור (ש״ב י ט). — ועם למ״ד היחס, לפנים: ולא שמעו ולא הטו את אזנם וילכו במעצות בשררות לבם הרע ויהיו לאחור ולא לפנים[1] (ירמ׳ ז כד). — ובתו״מ: כלת מסתכל בד׳ דברים וכו׳ ראוי לו כאלו לא בא לעולם מה למעלה מה למטה מה לפנים ומה לאחור (חגי׳ ב א). — ולפנים, בזמן קדום[2], vormals; autrefois, jadis; formerly: רפאים ישבו בה לפנים (דבר׳ ב כ). ופינחס בן אלעזר נגיד היה עליהם לפנים (דהי״א ט כ). — *ולפנים במשמ׳ מקדם, לפני זאת, אף בעתיד, vorher, zuerst; avant, d’abord; before, first, ואמר בן סירא: בטרם תחקר אל תסלף בקר לפנים ואחר תזיף (ב״ס גני׳ יא ז). — ובסמי׳ לפני, להורות מציאות דבר בקרבת פלוני ובאפן כאלו פלוני רואה את הדבר: ואברהם עודנו עמד לפני יי׳ (ברא׳ יח כב). — ולפני, להורות מציאות דבר קדם דבר אחר, קדימה במקום, שהוא קדם והשני אחריו: יעבר נא אדני לפני עבדו (ברא׳ לג יד). — ולפני, להורות הקדימה בזמן, מה שהוא קודם בזמן: לפני שחת יי׳ את סדם ואת עמרה (ברא׳ יג י). — *ובהכפלה, לפני פניו, במשמ׳ קודם לקודם: למ״ד בעון מזוזה מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו ולמ״ד בעון ביטול תורה מקרא נדרש לפניו ולפני פניו (שבת לב:). שיר שנגח ארבעה וחמשה שורים זה אחר זה ישלם לאחרון שבהם ואם יש בו מותר יחזיר לשלפניו ואם יש בו מותר יחזיר לשלפני פניו והאחרון אחרון נשכר (ב׳ מאיר, ב״ק ד א). — ועי׳ עוד ערך לפני. — ועם מם ולמד היחס, מלפנים, מראש, מזמן קדום: מי הגיד מראש ונדעה ומלפנים ונאמר צדיק (ישעי׳ מא כו). — ובסמי׳ מלפני: ויצא קין מלפני יי׳ וישב בארץ נוד קדמת עדן (ברא׳ ד יז). והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלוים (דבר׳ יז יח). וזעקתם ביום ההוא מלפני מלככם אשר בחרתם

Problem d. Sprachentstehung, ברלין 1928), ואף צורת היחיד בלשון, לא נולדו במשמעות של יחיד ורבים, אלא הוראה זו של מספר נולדה על פי הדגמאות שבמציאות, שנראו פעם במ״ר ופעם במ״י. ושרידי המצב הקדום בלשון, כשעדיין לא היתה משמעות מספרית לצורות הדקדוקיות, הן אף צורות הרבוי כגון פנים, מים, שמים, חיים, זקונים (וכנגדן בכל הלשונות), הבאות בצורת רבוי בלבד (pluralia tantum) מבלי שיורו על כל מספר. ועל כן באה בכמה לשונות אף צורת היחיד על יד הרבוי בלי הבדל במספר, כגון חכמה — חכמות, ועוד, וכן בא אף במקום פנים העברי באשור׳ פנ (צורת יחיד) באותה משמעות, וכן נמצא בש״ז פרטי פנואל, פניאל כאילו ביחיד. שמוש המלה פנים כתה״פ במשמ׳ לפנים, מצד קדים, הוא קודם לשמוש פנים בשם עצם; ולמעשה אין השם פנים, פני האדם והבהמה וכדו׳, אלא אותו תה״פ שהשתמשו בו כדי לכנות חלק זה של הגוף (או של דבר אחר) שהוא לפנים, מצד פנים: הלפנים של הדבר. במשך הזמן גבר שמוש השם על שמוש תה״פ עד שנשתנתה על פיו אף הוראת במה צרופים, כגון נשא פנים (עי׳ לקמן). כדי להראות את מהלך תולדותיה של המלה, ואף כדי לחלק את החמר הרב בשמושיה השונים של המלה, הפרד כאן בין תה״פ א. פנים ובין ש״ז ב. פנים אע״פ שלפי תולדותן אין כאן אלא מלה אחת, ואף בלשון החיה לא הרגישו בהבדל. אבל לפי תולדותיו גם הפעל פנה אותה מלה היא כמו פנים, פני; כי רק ההבנה השונה גרמה לכך שראו (הם) פנו שהוא בעקר כמו הם פנים, לפנים, מצד פנים, כמלה מיחדת במשמ׳ פעל, שהשתנה לפי זה בצורותיו בנטיה. ובעקר אין אף תה״פ פנים, וכצורתו באשור׳ פן, פנ, פנ, פנם, פנמ, אלא הרחבה של פ, שממנו הסתעפו כמה מלות בעבר׳ ובלשונות האחיות כגון פ a) בערבית, פה, אף, אפוא, ואולי פן בעברית, פון בארמ׳ ועוד.]

a) ف

1) [בדגמה כזו אפשר להכיר את המעבר מתארי הפעל אחור ופנים לשמות אחור ופנים.]

2) [ובכתבת הכנענית של כלמו, שורה יא נמצא: המלכם הלפנים, כלוי המלכים הלפנים, שהיו לפנים.]

לכם ולא יענה יי׳ אתכם ביום ההוא (ש״א ח יח).—ועי׳ עוד ערך לפני. — ובכנ׳: גר ותושב אנכי עמכם תנו לי אחזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני (בראש׳ כג ד). אמר אליהם לדרתיכם כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים אשר יקדישו בני ישראל ליי׳ וטמאתו עליו ונכרתה הנפש ההיא מלפני אני יי׳ (ויקר׳ כב ג). הראית כי נכנע אחאב מלפני יען כי נכנע מפני לא אביא הרעה בימיו (מ״א כא כט). ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיך כמעותיו לא יכרת ולא ישמד שמו מלפני (ישע׳ מח יט). כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי (שם נז יז). כי עיני על כל דרכיהם לא נסתרו מלפני ולא נצפן עונם מנגד עיני (ירמ׳ יז יז). ביום ההוא יצאו מלאכים מלפני בצים להחריד את כוש בטח (יחזק׳ ל ט). ושלחתי את הצרעה לפניך וגרשה את החוי את הכנעני ואת החתי מלפניך לא אגרשנו מפניך בשנה אחת (שמות כג כח—כט). אל תאמר בלבבך בהדף יי׳ אלהיך אתם מלפניך לאמר בצדקתי הביאני יי׳ לרשת את הארץ הזאת וברשעת הגוים האלה יי׳ מורישם מפניך (דבר׳ ט ד). שורך טבוח לעיניך ולא תאכל ממנו חמרך גזול מלפניך ולא ישוב לך (שם כח לא). ועתה יי׳ ידעת את כל עצתם עלי למות אל תכפר על עונם וחטאתם מלפניך אל תמחי ויהיו מכשלים לפניך בעת אפך עשה בהם (ירמ׳ יח כג). אל תשליכני מלפניך ורוח קדשך אל תקח ממני (תהל׳ נא יג). והעשר והכבוד מלפניך ואתה מושל בכל ובידך כח וגבורה ובידך לגדל ולחזק לכל (דהי״א כט יב). והוריש יי׳ את כל הגוים האלה מלפניכם וירשתם גוים גדלים ועצמים מכם (דבר׳ יא כג). — ועם בי״ת היחס, בשמוש של מלת יחס מרכבת, בפני, במשמ׳ לפני, לעמת, נגד, בנכחות, vor, gegenüber ; devant, en face de ; before, in front of: ובפתחי הלשכות אשר דרך הדרום פתח בראש דרך דרך בפני הגדרת הגינה דרך הקדים בבואן (יחזק׳ מב יב). — ובכנ׳: ונתן מלכיהם בידך והאבדת את שמם מתחת השמים לא יתיצב איש בפניך עד השמדך אתם (דבר׳ ז כד). ויורש יי׳ מפניכם גוים גדלים ועצומים ואתם לא עמד איש בפניכם עד היום הזה (יהוש׳ כג ט). וענה גאון ישראל בפניו (הושע ה ה; ז י). ותקמטני לעד היה ויקם בי כחשי בפני יענה (איוב טז ח). — ובתו״מ: חכם אינו מדבר בפני מי שהוא גדול ממנו בחכמה

ובמנין (אב׳ ה ז). תן לי מאתים זוז שיש לי בידך, אין לך בידי, ולא הודית לי בפני פלוני ופלוני (ירוש׳ שבוע׳ ד ו). איתמר בפני כמה נותנו לה ר׳ יוחנן ורבי חנינא חד אמר בפני שנים וחד אמר בפני שלשה (גיט׳ ה:). ד׳ דברים העושה אותן פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ואלו הן הפורץ גדר בפני בהמת חבירו והכופף קמתו של חבירו בפני הדליקה וכו׳ (ר׳ יהושע, ב״ק נה:). מפני מה אמרה תורה מודה מקצת הטענה ישבע, חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו וכו׳ (רבה, ב״מ ג.). המביא גט ממדינת הים ואמר בפני נכתב אבל לא בפני נחתם, בפני נחתם אבל לא בפני נכתב, בפני נכתב כלו ובפני נחתם חציו, בפני נכתב חציו ובפני נחתם כלו פסול (גיט׳ ב א). אם אמר הוא אמר לי שאני חייב לו וכו׳ לא אמר כלום עד שיאמר בפנינו הודה לו שהוא חייב לו מאתים זוז (קנהי׳ ג ו). — ובספהמ״א: האוחז את העינים ומדמה בפני הרואים שעושה מעשה תמהון והוא לא עשה (רמב״ם, עכו״ם יא ט). אחד היה שואל לחבירו בפני רבים למה לא הייתה היום בבית הכנסת (ספר חסידים תתכסז). — *בפני עצמו, לפני עצמו, בעיני עצמו: ואל תהי רשע בפני עצמך (ר׳ שמעון, אב׳ ב יג).— *ובפני עצמו, כשהוא לעצמו, לבדו, לחוד, נבדל מאחרים: וכלן שנחלקו לשנים טמאים חוץ מן המקדח והרוקני בפני עצמה טהורה (כלים יג ד). אין שמין לפרה בפני עצמה ולולד בפני עצמו אלא שמין לולד ע״ג פרה (רבא, ב״ק מז.). בעשרה מאמרות נברא העולם וכו׳ א״ר יעקב בן קורשאי מאמר ניתן לרוח בפני עצמה (מד״ר בראש׳ יז). מפני שהיו ד׳ משפחות גרשון וקהת ומררי ומשה ואת קורא כל משפחה ומשפחה בפני עצמה ומחשב אותה (שם במד׳ ד). ועי׳ עוד ערך עצם. — ועם מם היחס, מפני, במשמ׳ לפני, לקראת: מפני שיבה תקום (ויקר׳ יט לב). ואמרתם להם אשר נכרתו מימי הירדן מפני ארון ברית יי׳ בעברו בירדן נכרתו מי הירדן (יהוש׳ ד ז). ויהי כשמע כל מלכי האמרי אשר בעבר הירדן ימה וכל מלכי הכנעני אשר על הים את אשר הוביש יי׳ את מי הירדן מפני בני ישראל עד עברנו וימס לבבם ולא היה בם עוד רוח מפני בני ישראל (שם ה א). ויכנעו בני עמון מפני בני ישראל (שפט׳ יא לג). ותאמר אל אביה אל יחר בעיני אדני כי לוא אוכל

לקום מפניך (בראש' לא לה). ונסו מנסת חרב ונפלו ואין רדף וכשלו איש באחיו כמפני חרב (ויקר' כו לז). ותאמר אל האנשים ידעתי כי נתן יי' לכם את הארץ וכי נפלה אימתכם עלינו וכי נמגו כל ישבי הארץ מפניכם כי שמענו את אשר הוביש יי' את מי ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים וכו' ונשמע וימס לבבנו ולא היה עוד רוח באיש מפניכם (יהוש' ב ט–יא). מוליך לימין משה זרוע תפארתו בוקע מים מפניהם לעשות לו שם עולם (ישע' סג יב).—ובצרוף לפעלים המורים על תנועה במשמ' מאת פניו, מעם פניו, מלפניו: מפני שרי גברתי אנכי ברחת (בראש' יו ח). ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל (שמות יד כה). ויבקש שאול להכות בחנית בדוד ובקיר ויפטר מפני שאול ויך את החנית בקיר (ש"א יט י). ויען נבל את עבדי דוד ויאמר מי דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדניו (שם כה י). עשו ככל התועבות הגוים אשר הוריש יי' מפני בני ישראל (מ"א יד כד). — ובכנ': ותראני האתון ותט לפני זה שלש פעמים אולי נטתה מפני כי עתה גם אתכה הרגתי ואותה החייתי (במד' כב לג). אם תשוב ישראל נאם יי' אלי תשוב ואם תסיר שקוציך מפני ולא תנוד (ירמ' ד א). הן גרשת אותי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתר (בראש' ד יד). לא אגרשנו מפניך בשנה אחת וכו' מעט מעט אגרשנו מפניך (שמות כג כט–ל). ויהי בנסע הארן ויאמר משה קומה יי' ויפצו איביך וינסו משנאיך מפניך (במד' י לה). להוריש גוים גדלים ועצמים ממך מפניך (דבר' ד לח). להדף את כל איביך מפניך (שם ו יט). ונשל גוים רבים מפניך (שם ז א). אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אברח (תהל' קלט ז). ויטל שאול את החנית ויאמר אכה בדוד ובקיר ויסב דוד מפניו פעמים (ש"א יח יא). וימאס יי' בכל זרע ישראל ויענם ויתנם ביד שסים עד אשר השליכם מפניו (מ"ב יז כ). הנה יי' רכב על עב קל ובא מצרים ונעו אלילי מצרים מפניו (ישע' יט א). וכתותי מפניו צריו ומשנאיו אגוף (תהל' פט כד). סורו מני דרך הטו מני ארח השביתו מפנינו את קדוש ישראל (ישע' ל יא). אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוים אשר אני משלח מפניכם (ויקר' יח כד). ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם (שמות יד יט). ויקטרו שם בכל במות כגוים אשר הגלה יי' מפניהם (שם יז יא). — ובמשמ' מסבת מי או מה:

ויבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו אל התבה מפני מי המבול (בראש' ז ז). קצתי בחיי מפני בנות חת (שם כז מו). ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת בנתיו וכו' וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו כי היה רכושם רב משבת יחדו ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אתם מפני מקניהם (שם לו ו–ז). ולא יודע השבע בארץ מפני הרעב ההוא אחרי כן כי כבד הוא מאד (שם מא לא). ולחם אין בכל הארץ כי כבד הרעב מאד ותלה ארץ מצרים וארץ כנען מפני הרעב (שם מז יג). ואת צעקתם שמעתי מפני נגשיו (שמות ג ז). ויעש יי' כן ויבא ערב כבד ביתה פרעה ובית עבדיו ובכל ארץ מצרים תשחת הארץ מפני הערב (שם ח כ). ולא יכלו החרטמים לעמד לפני משה מפני השחין כי היה השחין בחרטמים ובכל מצרים (שם ט יא). ישלח יי' בך את המארה את המהומה וכו' עד השמדך ועד אבדך מהר מפני רע מעלליך אשר עזבתני (דבר' כח כ). ויריחו סגרת ומסגרת מפני בני ישראל (יהוש' ו א). מפני מדין עשו להם בני ישראל את המנהרות אשר בהרים ואת המערות ואת המצדות (שפט' ו ב). וידל ישראל מאד מפני מדין (שם שם ו). והיה ביום ההוא יסור סבלו מעל שכמך ועלו מעל צוארך וחבל על מפני שמן (ישע' י כז). כי מפני חרבות נדדו מפני חרב נטושה ומפני קשת דרוכה ומפני כבד מלחמה (שם כא יה). אלף אחד מפני גערת אחד מפני גערת חמשה תנסו (שם ל יז). למען תזכרי ובשת ולא יהיה לך עוד פתחון פה מפני כלמתך (יחזק' יו סג). אין מתם בבשרי מפני זעמך אין שלום בעצמי מפני חטאתי (תהל' לח ד). הבאישו נמקו חבורתי מפני אולתי (שם שם ו). בנפשנו נביא לחמנו מפני חרב המדבר עורנו כתנור נכמרו מפני זלעפות רעב (איכ' ה ט–י).—ועם מלת אשר: והר סיני עשן כלו מפני אשר ירד עליו יי' באש (שמות יט יח). — ובתו"מ: העובר לפני התבה לא יענה אחר הכהנים אמן מ פ נ י הטרוף (ברכ' ה ד). משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית נפה וכברה ורחים ותנור וכו' וכלן לא אמרו אלא מ פ נ י דרכי שלום ומחזיקין ידי גוים בשביעית וכו' ושואלין בשלומן מ פ נ י דרכי שלום (שביעי' ה ט). אין מדליקין בעטרן מ פ נ י כבוד השבת (שבת ב ב). על ששה חדשים השלוחין יוצאין על ניסן מ פ נ י הפסח על אב מ פ נ י התענית על אלול מ פ נ י ראש השנה על תשרי מ פ נ י תקנת

המועדות על כסלו מפני חנכה ועל אדר מפני הפורים וכשהיה בית המקדש קיים יוצאין אף על אייר מפני פסח קטן (ר"ה א ג). פרס עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר או שפרס על גבי הקנוף פסולה (סוכ' א ג). שתי יבמות זו אומרת מת בעלי וזו אומרת מת בעלי זו אסורה מפני בעלה של זו וזו אסורה מפני בעלה של זו (יבמ' טו ג). אלו לדבר שאין צורך לעולם בו היו עובדין היה מבטלו, הרי הן עובדין לחמה וללבנה ולכוכבים ולמזלות, יאבד עולמו מפני השוטים (ע"ז ד ז). מפני ארבעה דברים אמרה תורה לא יתן אדם פאת אלא בסוף שדהו, מפני גזל עניים ומפני בטול עניים ומפני מראית העין ומפני הרמאים (תוספת' פאה א ו). משל אומר לאשה אל תאכלי שום ובצל מפני התינוק (ספרי במד' פט). אם רצה להחמיר אין שומעין לו, למה, מפני כבודו של מת או משום שאין לו מי שישא משואו (ירוש' ברכ' ג א). ההולך לעבוד ע"ז מצילין אותו בנפשו, אם מפני כבוד בשר ודם מצילין אותו בנפשו לא כל שכן מפני חי העולמים (ר"ש, שם סנה' ח ט). מפני שלשה דברים אין נכנסין לחורבה מפני חשד ומפני המפולת ומפני המזיקין (ברכ' ג.). במוכר שדהו מפני רעתה (רב המנונא, ב"ב כא.).—ובשאלה *מִפְּנֵי מָה, וְכִי מִפְּנֵי מָה: מפני מה אמרו בתשעה ועשרים באלול ולא אמרו באחד בתשרי מפני שהוא יום טוב (שקל' ג א). שאל ר' ישמעאל את ר' יהושע כשהיו מהלכין בדרך מפני מה אסרו גבינות הגוים אמר לו מפני שמעמידין אותן בקיבה של נבילה (ר' יהודה, ע"ז ב ה). מפני מה הרחוקים מותרים מחצות היום ולהלן מפני שהן יודעין שאין בית דין מתעצלים בו (מגלה' י ה). וכי מפני מה אין ממירין בבכור (ר' יוחנן בן נורי, תמור' א א). מפני מה ספק רשות היחיד טמא (תוספת' טהר' ו יז). תפלין צריכין גוף נקי מפני מה לא החזיקו בהן מפני הרמאים (ר' ינאי, ירוש' ברכ' ב ג). פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלם להתפלל בא אליהו זכור לטוב וכו' ואמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה זו אמרתי לו להתפלל (ר' יוסי, ברכ' ג.). מפני מה לא נאמרה נון באשרי מפני שיש בה מפלתן של ישראל (ר' יוחנן, שם ד:). אמר ליה (להלל) שאלה יש לי לשאול אמר ליה שאל בני שאל מפני מה ראשיהן של בבליים סגלגלות (שבת לא.). א"ל רבי חייא בר אבא לרבי אסי מפני מה עופות שבבבל שמנים א"ל בלך למדבר עזה ואראך שמנים מהן (שם קמה:). פעם אחת נתארחתי אצל אכסניא אחת עשתה לי פולין ביום ראשון אכלתים וכו' ביום שלישי הקדיחתן במלח, כיון שטעמתי משכתי ידי מהן, אמרה לי רבי מפני מה אינך סועד, אמרתי לה כבר סעדתי מבעוד יום וכו' (ר' יהושע בן חנניה, עירוב' נג:). מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח מפני שהפסח זמן תבואות הוא וכו' (ר' יהודה בשם ר"ע, ר"ה טז.). מפני מה אין קולו של אדם נשמע ביום כדרך שנשמע בלילה מפני גלגל חמה שמנסר ברקיע כחרש המנסר בארזים (ר' לוי, יומא כ:). מפני מה גרים בזמן הזה מעונין ויסורין באין עליהן, מפני שלא קיימו שבע מצות בני נח (ר' חנניה בנו של רבן גמליאל, יבמ' מח:). אמר להם (ר' יוחנן לר' אמי ור' אסי) מפני מה אי אתם יודעין לפייס כבן אידי חבירנו (יבמ' לו:). מפני מה אמרה תורה מודה מקצת הטענה ישבע חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו (רבה, כתוב' יח.). מבעלי בתים שבגליל העליון היו בית אבא ומפני מה חרבו שהיו מרעין בחורשין וכו' (ר' ישמעאל, ב"ק פ.). כשחרב הבית בשניה רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין, נטפל להן ר' יהושע אמר להן בני מפני מה אי אתם אוכלין בשר ואי אתם שותין יין (ב"ב ס:). פעם אחת הלך רבי למקום אחד וראה בני אדם שמגבלין עיסותיהם בטומאה אמר להם מפני מה אתם מגבלין עיסותיכם בטומאה (סנה' ה:). מפני מה אמרו מים אחרונים חובה שמלח סדומית יש שמסמא את העינים (רב יהודה בריה דרב חייא, חול' קה:). כיון ששמע רבי יוחנן בן זכאי שלח וקרא לאנשי ירושלים ואמר להם בני מפני מה אתם מחריבין את העיר הזאת (אדר"נ ד). פעם אחת היה מהלך רבי יהושע בשדה ומצא ריבה אחת אמרה לו מפני מה אתה מהלך בשדה (ד"א רבה ו). אמרו לו לנחש מפני מה אתה מצוי בין הגדרות אמר להם מפני שפרצתי גדרו של עולם (ר' שמואל בר נחמני, מד"ר ויקר' כו). ר' הושעיה שלח ואמר ליה לרבי סימון בשביל שאת שרוי בביתו של קצין מפני מה אין אתה מוכיחן (שם איכ', ולא זכר). — ובפהמ"א: מפני מה נאמר בהעברת יעקב

גל ומצבה ובהעברת לבן לא נאמר אלא גל בלבד (ברא׳ רבתי, אלבק, 145). — *ומִפְּנֵי שֶׁ, בשמוש כמלת קשור, משום שֶׁ, יען כי: הנותן לחמותו מעשר את שהוא נותן לה ואת שהוא נוטל ממנה מ פ נ י שהיא חשודה לחלוף את המתקלקל (דמאי ג ו). פועל שאינו מאמין לבעה״ב נוטל גרוגרת אחת וכו׳ ותושך גרוגרת אחת רשב״ג אומר לא יחשוך מ פ נ י שהוא ממעט מלאכתו של בעה״ב רבי יוסי אומר לא יחשוך מ פ נ י שהוא תנאי בית דין (שם ז ג). המוציא תבן כמלא פי פרה, עצה כמלא פי גמל וכו׳ ואין מצטרפין זה עם זה מ פ נ י שלא שוו בשיעוריהן, המוציא אוכלים כגרוגרת חייב ומצטרפין זה עם זה מ פ נ י ששוו בשיעוריהן (שבת ז ד). האשה ששאלה מחברותה תבלין ומים ומלח לעיסתה הרי אלו כרגלי שתיהן רבי יהודה פוטר במים מ פ נ י שאין בהם ממש (ביצה ה ד). אין כותבין לא על הנייר המחוק ולא על הדיפתרא מ פ נ י שהוא יכול להזדייף (ר׳ יהודה בן בתירה, גיט׳ ב ד). הכלב והגדי שקפצו מראש הגג ושברו את הכלים משלם נזק שלם מ פ נ י שהן מועדין (ב״ק ב ג). מוציא שם רע בעשרים ושלשה מ פ נ י [1]) שיש בו דיני נפשות (סנה׳ א א). אין מעמידין בהמה בפונדקאות של גוים מ פ נ י שהן חשודין על הרביעה (ע״ז ב א). דם חטאת קודם לדם עולה מ פ נ י שהוא מרצה, איברי עולה קודמין לאמורי חטאת מ פ נ י שהן כליל לאשים, חטאת קודמת לאשם מ פ נ י שדמה נתן על ארבע קרנות ועל היסוד (זבח׳ י ב). שולח אדם לנכרי ירך שגיד הנשה בתוכה מ פ נ י שמקומו ניכר (חול׳ ז ב). אין פודים לא בעגל וכו׳ ולא בכלאים ולא בכוי ר׳ אליעזר מתיר בכלאים מ פ נ י שהוא שה ואוסר בכוי מ פ נ י שהוא ספק (בכור׳ א ה). האירוס טמא מושב מ פ נ י שהאלית יושבת עליו (ר׳ יהודה, כלים טו ו). לא יקנח שרף בעיקר מ פ נ י שמתריפו אבל מקנחו בעלים (תוספת׳ שביע׳ א ס). כל הנתלין וכל הנגררין ספקן טמא מ פ נ י שהן כמונחים (שם טהר׳ ג יד). מה פליגין בק״ש מ פ נ י שהיא עשויה פרקים פרקים אבל בהלל ובקריאת המגלה אוף רבי אלעזר מודי (ירוש׳ ברכ׳ ב א). מ פ נ י ששמעתי עליך שאתה בעל אגדה מהיכן נבראת האורה (ר׳ שמעון בן יהוצדק, מד״ר ברא׳ ג). — ובסהמ״א: לפיכך מ פ נ י שהוא

[1]) [במשנ׳ מנק׳ ליוורנו: משום.]

יודע עצמו יודע הכל שהכל נסמך לו בהוויתו (רמב״ם, יסודי התורה ב י). — ובשאלה *וְכִי מִפְּנֵי שֶׁ: וכי מ פ נ י שסמכו ענין לו נוציא זה לסקילה (ר׳ יהודה, יבמ׳ ד.). לאדם נאמן שהיה בעיר וכל בני עירו היו מפקידין אצלו שלא בעדים ובא אדם א׳ והפקיד לו בעדים פעם אי שכח והפקיד אצלו שלו בעדים אמרה לו אשתו בוא ונכפרנו אמר לה וכי מ פ נ י ששוטה זה עשה שלא כהוגן אנו נאבד את אמונתינו (ע״ז כה.).— *מִפְּנֵי שֶׁלֹּא, כדי שלא, למען לא, לבל, פן: וצריך שירגילהו (האב לבנו) במאכל הנקל וכו׳ מ פ נ י שלא יהיה נבהל להון וכו׳ ולא ילבישהו בגדים נאים מ פ נ י שלא יתגאה בנפשו (רמ״ע פלקירה, אגרת המוסר, קבץ על יד יא, פב). — ועם את, אֶת פְּנֵי [1]), כמו לִפְנֵי: כי משחתים אנחנו את המקום הזה כי גדלה צעקתם את פְּנֵי יי׳ וישלחנו יי׳ לשחתה (ברא׳ יט יג). וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פְּנֵי יי׳ (שם שם כז). ויבא יעקב שלם עיר שכם אשר בארץ כנען בבאו מפדן ארם ויחן את פְּנֵי העיר (שם לג יח). וטבל הכהן את אצבעו בדם והזה מן הדם שבע פעמים לפני יי׳ את פְּנֵי פרכת הקדש (ויקר׳ ד ו). וינחם את פְּנֵי מלך מואב וישבו עמו כל ימי היות דוד במצודה (ש״א כב ד). ביום השביעי כטוב לב המלך ביין אמר למהומן וכו׳ שבעת הסריסים המשרתים את פְּנֵי המלך אחשורוש (אסתר א י). — ובכנ׳: אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פָּנֶיךָ (תהל׳ קמ יד).—ומֵאֵת פְּנֵי, במשמ׳ מִלִּפְנֵי: ויהי אך יצא יצא יעקב מאת פְּנֵי יצחק אביו ועשו אחיו בא מצידו (ברא׳ כז ל). ויגרש אותם מאת פְּנֵי פרעה (שמות י יא). ואת המזבח הנחשת אשר לפני יי׳ ויקרב מאת פְּנֵי הבית מבין המזבח ומבין בית יי׳ ויתן אתו על ירך המזבח צפונה (מ״ב יו יד).

— ופָנִים, בצרוף עם ש״ע, לציין את מי שהוא נמצא לפני מי שהוא אחר, מַלְאַךְ פָּנִים [2]), המלאך העומד

[1]) [גם באשור׳ נוהג אִתִּי פָּנ במשמ׳ לִפְנֵי, בצרופים דומים לדגמאות מן המקרא.]

[2]) [צרוף זה נוצר ע״פ שמות של השרים והפקידים העומדים ל פ נ י המלך לשרתו כגון באשור׳ מַנְזַז פָּנ, נַצַּב (ל)פָנִים, ובקצור מַנְזַז, נַצַּב (לפני המלך), והוא הכתוב בנחום (ג יז): מִנְּזָרַיִךְ (ת׳ מנזזיך) ואמנם בפסוק בישעי׳ (סג ט) מחלקים ומבטאים השבעים: לא

לפני האל: בכל צרתם לא צר ומלאך פניו הושיעם באהבתו ובחמלתו הוא גאלם וינטלם וינשאם כל ימי עולם (ישע׳ סג ט).—ובפרקי היכלות: כשמלאך הפנים נכנס לסלסל ולסדר לכסא כבודו ולהכין מושב לאביר יעקב (פרקי היכלות יג).—*שר הפנים: שלשה דברים סח לי סוריאל שר הפנים (ר׳ ישמעאל בן אלישע, ברכ׳ נא.).—ובפהמ״א: נכמרו רחמיו של הקב״ה ואמר למטט״ט שר הפנים צדקת זו מצטערת לך ועמוד בפניה כדי שתתעבר הלילה הזאת ותלד קדוש וטהור (ר׳ אליהו הכהן, שבט מוסר, כד). — לחם הפנים, הלחם שהיה מונח בבית המקדש לפני האל, לחם התמיד: ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד (שמות כה ל). את השלחן וכו׳ ואת לחם הפנים (שם לה יג; לט לו). ויתן לו הכהן קדש כי לא היה שם לחם כי אם לחם הפנים המוסרים מלפני יי׳ לשום לחם חם ביום הלקחו (ש״א כ״א ז). ויעש שלמה את כל הכלים אשר בית יי׳ את מזבח הזהב ואת השלחן אשר עליו לחם הפנים זהב (מ״א ז מח).—ובתו״מ: יוצאין במצה עבה עד טפח כלחם הפנים (ירוש׳ פסח׳ ב ד). בית גרמו היו בקיאין במעשה לחם הפנים וברדייתו ולא רצו ללמד שלחו והביאו אומנים מאלכסנדריאה והיו בקיאים במעשה לחם הפנים וברדייתו לא היו בקיאין (שם יומא ג ט).—שלחן הפנים, השלחן העומד לפני האל ושעליו לחם הפנים: ועל שלחן הפנים יפרשו בגד תכלת ונתנו עליו את הקערת ואת הכפת ואת המנקית ואת קשות הנסך ולחם התמיד עליו יהיה (במד׳ ד ז).

— ועם פעל, נשא פנים, שם (את פלוני או דבר) לפנים, העמיד אותו במקום הראשון, העדיף אותו, נתן לו יתרון[1], : vorziehen, bevorzugen, voranstellen; préférer; to prefer: גוי עז פנים אשר לא ישא פנים לזקן ונער לא יחן (שם כח נ). וכי תגישון עור לזבח אין רע וכי תגישו פסח וחלה אין רע הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך אמר יי׳ צבאות ועתה חלו נא פני אל ויחננו מידכם היתה זאת הישא מכם פנים אמר יי׳ צבאות (מלאכי א ח–ט). — נשא פנים ב[1]: אשר אינכם שמרים את דרכי ונשאים פנים בתורה (שם ב ט).—ואמר המשורר: ויתקבצו (תלמידי מנחם) המונים וישאו בפתר התורה פנים ויהיו לאחור וכו׳ (יהודי בן ששת, הקד׳ למשו׳, מעה״ש 8).— נשוא פנים, מכבד: זקן ונשוא פנים הוא הראש ונביא מורה שקר הוא הזנב (ישע׳ ט יד). — ובתו״מ, נשא פנים לפלוני: ומה אם ללוט נשאתי פנים בשביל אברהם אוהבי לך לא אשא פנים מפניך ומפני אבותיך (ספרי במד׳ מב). בשעה שראו גלגלי מרכבת ושרפי להבה שאמר הקדוש ברוך הוא לא תקבלו תפלתו של משה ולא נשא פנים וכו׳ אמרו ברוך כבוד ה׳ ממקומו (מד״ר דבר׳ יא). ואנו מוליכין לה דוריות והן נושאין לנו פנים בדין (מדה״ג דבר׳ א יד, הסגלה). ועי׳ עוד ערך נשא. — ובאותה משמ׳ *לקח פנים, כפע׳ נלקח פנים, היה נשוא פנים ומכבד[2], ואמר בן סירא: מעט נוצרו על הארץ כחנוך וגם הוא נלקח פנים (ב״ס גני׳ מט יד). — וסה״פ משא פנים: כי אין עם יי׳ אלהינו עולה

צר ומלאך (אלא) פניו (הוא עצמו) הושעם, ועי׳ ב. פנים במשמ׳ עצם, עצמות.]

[1]) [זאת הוראתו העקרית של הצרוף נשא פנים, כלו׳ נשא את פלוני או את הדבר ושם אותו (ל)פנים, לפני אדם אחר או דבר אחר, העדיף אותו, כהרכב המלים המקבילות בכל הלשונות vor-ziehen, prae-ferre וכדו׳, ואין אף נשוא פנים לפי זה אלא האדם הנשוא לפנים, שהעמד בראש. אף בשמוש עם כנויים, כגון שאת פניך, הכונה העקרית היא: הנשיאה לפנים שלך, deine Bevorzugung, thy preference, ורק אחרי שגבר שמוש המלה פנים במשמ׳ ש״ע, פני האדם, הבינו שאת פניך כאילו על נשיאת הפנים של האדם, עד שאמרו אף אשא פניו וכדו׳. כדגמת ההתפתחות הזאת יש גם בלשונות שמיות אחרות כגון בארמ׳ נסב (ב)אפי, ובאשו׳ פנם רשו, פנם נשו, ואף בבנין שפעל פנם שרשו במשמ׳ זו של נתינת יתרון, בעקר נשיאה למקום בראש, ועל יד צרוף זה כמה צרופים מקבילים כגון אחם רשו, אדם רשו במשמ׳ נשא הצדה, כלו׳ שם הצדה, דחה לצד, זלזל והתרשל בפלוני או בדבר. וגם צרופים אלו הובנו אחר כך כאילו היתה כאן נשיאת של אברי הגוף. ובעברי נולד באפן דומה אף הצרוף נשא ראש, בעקר: נשא ושם בראש, ומכאן המשמעות הכפולה של נשא ראש שיוסף משתמש בה בפתרון חלומותיהם של שרי פרעה.]

[1]) [באיוב (יג י): אם בסתר פנים תשאון, הכונה לסתר פנים במשמ׳ מסוה; עי׳ ב. פנים.]

[2]) [כך יש להבין את דברי ב״ס לפי הענין ולא כפרושי המפרשים. והצרוף לקח פנים דומה במיחד לארמ׳ נסב אפי באותה משמ׳.]

ומשא פנים ומקח שחר (דהי"ב יט ז).—ובתו"מ: ברוך כבוד יי' ממקומו שאין לפניו משוא פנים לא לקטן ולא לגדול (עד"ר דבר' יח). — ובסהמ"א: אמרה מדת הדין רבש"ע יש לפניך משוא פנים בדין (גרלמ' רבתי, הלבק, 178). ועי' עוד ערך משא. — *קרוב פנים: המתגייר לשם אהבה וכן איש מפני אשה וכו' אין מקבלין אותן, רב אמר הלכה גרים הן ואין דוחין אותן כדרך שדוחין את הגרים תחילה אבל מקבלין אותן וצריכין קירוב פנים (ירוש' קידוש' ד ח).

ב. **פָּנִים** [1], פש"כ [2] במ"ר בסמו' מ"י, סמי' פְּנֵי, כנ' פָּנַי, פָּנֶיךָ, פָּנַיִךְ, פָּנָיו, פָּנֶיהָ, פָּנֵינוּ, פְּנֵיכֶם, פְּנֵיהֶם, פָּנֵימוֹ, — א) החלק הקדמי של הראש, וביחוד של ראש האדם, Gesicht, Antlitz; visage, face; face, countenance: ויקח שם ויפת את השמלה וישימו על שכם שניהם וילכו אחרנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם אחרנית וערות אביהם לא ראו (בראש' ט כג). וירא יעקב את פני לבן והנה איננו עמו כתמול שלשום (שם לא ב). ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה (שם לח יה). וירחץ פניו ויצא ויתאפק ויאמר שימו לחם (שם מג לא). וירא אהרן וכל בני ישראל את משה והנה קרן עור פניו וכו' ויכל משה מדבר אתם ויתן על פניו מסוה וכו' וראו בני ישראל את פני משה כי קרן עור פני משה והשיב משה את המסוה על פניו (שמות לד ל—לה). ואם מפאת פניו ימרט ראשו גבח הוא טהור הוא (ויקר' יג מא). והמלך לאט את פניו ויזעק המלך קול גדול בני אבשלום אבשלום בני בני (ש"ב יט ה). ואליהו עלה אל ראש הכרמל ויגהר ארצה וישם פניו בין ברכו (מ"א יח מב). ויהי כשמע אליהו וילט פניו באדרתו ויצא ויעמד פתח המערה (שם יט יג). ויהי ממחרת ויקח המכבר ויטבל במים ויפרש על פניו וימת (מ"ב ח יה). בלע המות לנצח ומחה אדני יי' דמעה מעל כל פנים (ישעי' כה ח). נבזה וחדל אישים איש מכאבות וידוע חלי וכמסתר פנים ממנו (שם נג ג). שאלו נא וראו אם ילד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה ונהפכו כל פנים לירקון (ירמי' ל ו). ודמות פניהם פני אדם (יחזק' א י). הנה נתתי את פניך חזקים לעמת פניהם ואת מצחך חזק לעמת מצחם (שם ג ח). פניך תכסה ולא תראה את הארץ (שם יב ו). כלה לחמס יבוא מגמת פניהם קדימה ויאסף כחול שבי (חבק' א ט). כי כסה פניו בחלבו ויעש פימה עלי כסל (איוב יה כז). פני חמרמרה מני בכי ועל עפעפי צלמות (שם יו יו). ובשמעי את קול דבריו ואני הייתי נרדם על פני ופני ארצה (דני' י ט).—ובתו"מ: עשרה בני אדם מסתפגים באלונטית אחת פניהן ידיהן ורגליהן ומביאין אותה בידן (שבת כב ה). בשעה שמעביר (ר' יהודה הנשיא) ידיו על פניו מקבל עליו עול מלכות שמים (ר' חייא, ברכ' יג:). פניך דומין למגדלי חזירים ולמלוי ברבית (מערוכיתא לר' יהודה ברי אלעאי, שם כח.). ופניהן דומין לשולי קדרה (ר' יצחק בר אבין, ר"ה יז.). הנכנס לחנותו של נגר שלא ברשות ונתזה בקעת וטפחה על פניו ומת פטור (ב"ק לב:). ת"ר מים שנתגלו הרי זה לא ישפכם ברשות הרבים ולא ירחץ בהן פניו ידיו ורגליו (ע"ז ל:). כיון שראה הקב"ה כך אמר לו משה שתי הפנים בכעס אני ואת כועסין עליהן (מד"ר דבר' ג). — ובסהמ"א: וצריך שתודיע מצבו ומעמדו באותו

---

[1] [כאמור בהערה לא. פנים אין פנים כשם עצם מ"ר בעקר אלא שמוש מיחד של תה"פ פנים, מצד קדים, לפנים, שמוש המורה לצד הקדמי של כל דבר, ולאו דוקא לצד הקדמי של ראש האדם, ובודאי נולד שמוש זה של פנים כשם עצם באותו זמן בכמה דרכים: בפני האדם והבהמה, אף בנוגע לכל גופם ולאו דוקא ראשם בלבד; בפני השטח שלנגד עיני הרואה, פני ההר, השדה והבית, הים והיבשה; ואף למשל במשמ' מפשטת. כגון המצאות אדם או דבר לפני הרואה, נוכחות וכדו', ועל כן אין לגזור את הוראותיה השונות של המלה כמושאלות ממשמ' זו של פני (ראש) האדם דוקא. ואף סדור ההוראות בערך זה אינו יכל אפוא לשקף את תולדות המלה בהתפתחותה ממש. כי במשך הזמן גברה משמעות זו של פני הראש, התדירה ביותר, ובודאי נולדו אף ממשמ' זו כמה שמושים שבהשאלה שאין להבדילם היום מן השמושים המקוריים שנולדו ישר מתה"פ פנים, ואף כמה מן השמושים המקוריים קבלו גון חדש בהשפעת השמוש הנזכר. ועי' אף בהערה על נשא פנים, לעיל עמ' 4992. על צורת המלה כמ"ר בלי מ"י (plurale tantum) עי' א. פנים, הערה. בערך א. פנים נסדרו כל שמושי המלה במשמ' של תה"פ, גם במלות היחס בפני, לפני וכו', וגם בצרופים כגון מלאך פנים, לחם פנים וכדו', נשא פנים, נשוא פנים וכדו', שאין לבארם ע"פ שם עצם פנים.]

[2] [במקרא פנים תמיד זכר, אך בלשון החכמים נקבה, כנראה בהשפעת שמות חלקי הגוף הזוגיים, כגון ידים, רגלים.]

המקום באלו תאמר עומד או יושב שוכב או מיסב או נפול על פניו וביוצא בהם (ר"י א"ח, כוס חן י). ואמר (החכם) כל מי שרבו פניו תמעט חכמתו (הול, מבחר הפנינים, 6). אחרי כן הסכימו להוליכנו אל השופט ויקחו אותנו והעם יסחבונו על פנינו ועל עינינו והמכות בגבנו והרוק בפנינו (ר"י חריזי, תחכמוני כג, 213). וכתב אפלאטון מי שהוא דק הפנים יהיה מבין ומחשב הדברים וכו', ואם פניו קטנים מאד יהיה רע ובליעל ובעל מרמה וגונב דעת הבריות (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ד א). — ואמר המשורר: שמש בפניך וליל תפרשי על זהרו עבי קוצותיך (ר"י הלוי, מה לך צביה, מעה"ס, 92). עב תערף או יזלו עינים וברק שחקים או יקוד מעים ופני יהודה או מאור סהר וזה הוד זהרו או זהרי צהרים (שלמה בן מעלם לר"י הלוי, עב תערף, שם 130). — *ועל אלילים אלמים בדמיון לאדם: בביאה אחת שנכנס מנשה לבית קדשי הקדשים היתה חטייה לישראל שעשה צלם של ד' פנים והכניסו להיכל (מד"ר דברי ג). — ועל הלויתן: דלתי פניו (של הלויתן) [1] מי פתח סביבות שניו אימה (איוב מא ו). —ובהשאלה לאלהים ומלאכים וכדו': ויאמר יעקב אל נא אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים ותרצני (בראש' לג י). ויאמר (יי' אל משה) לא תוכל לראת את פני כי לא יראני האדם וחי וכו' והסרתי את כפי וראית את אחרי ופני לא יראו (שמות לג כ–כג). שרפים עמדים ממעל לו שש כנפים שש כנפים לאחד בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו ובשתים יעופף (ישע' ו ב). והיו הכרבים פרשי כנפים למעלה סככים בכנפיהם על הכפרת ופניהם איש אל אחיו אל הכפרת יהיו פני הכרבים (שמות כה כ). ועשוי כרובים ותמרים ותמרה בין כרוב לכרוב ושנים פנים לכרוב (יחזק' מא יח). היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר כבר ואדע כי כרובים המה ארבעה ארבעה פנים לאחד וכו' ודמות פניהם המה הפנים אשר ראיתי על נהר כבר מראיהם ואותם איש אל עבר פניו ילכו (שם י כ–כב). —ובתו"ם: כל הנשיאים לא נשתתפו במעשה העגל וכו' לפיכך זכו לראות פני השכינה (רש"י, פדר"א מה). —ובספח"א: למעלה מהם יש אחד שר גדול ונורא, גבור ונכבד, אלוף ונערץ, ישיש ועז, ואפפניאל ה' שמו שיש לו ששה עשר פנים וכו' (היכלות, ביה"מ ילינק ה, 178). — ופני בעלי חיים: והכבשים הפריד יעקב ויתן פני הצאן אל עקד וכל חם בצאן לבן (בראש' ל מ). ופני אריה אל הימין לארבעתם ופני שור מהשמאול לארבעתן ופני נשר לארבעתן (יחזק' א י). ופני כפיר אל התמרה מפו (שם מא יט). ומן הגדי נבדלו אל דויד למצד מדברה גברי החיל אנשי צבא למלחמה ערכי צנה ורמח ופני אריה פניהם וכצבאים על ההרים למהר (דהי"א יב ט). — *ופנים, פנים של מטה, כנוי לערוה באשה: אחר זמן שאמרו אחר זמן לקינוח ולא אחר זמן לבדיקה, אחר זמן כדי שתרד מן המטה ותדיח את פניה (תוספת' נדה ג ו). האשה יושבת וקוצה לה חלתה ערומה מפני שיכולה לכסות פניה בקרקע אבל לא האיש תרגמה רב נחמן בר יצחק כגון שהיו פניה טוחות בקרקע (ברכ' כז.). ת"ר אלו הן תכשיטי נשים כוחלת ופוקסת ומעבירה (סרק) על פניה ואיכא דאמרי מעברת סרק על פניה של מטה (מו"ק ט:). ה"ז גיטך כל זמן שאעבור מכנגד פניך וכו' אמר רב הונא מאי פניך תשמיש ואמאי קרי ליה פניך לישנא מעליא נקט (גיט' עו:). — ובאיש: אנא חזיתיה לר' אבהו שהניח ידיו כנגד פניו של מטה וכו' (ר' זירא, שבת מא.). כל המניח ידיו כנגד פניו של מטה כאילו כופר בבריתו של אברהם אבינו (שם). —ב) ובמשמ' צד בגוף דומם, —הצד הקדמי, פני האהל: וחברת את חמש היריעת לבד ואת שש היריעת לבד וכפלת את היריעה הששית אל מול פני האהל (שמות כו ט). —פני הבית: ורחב פני הבית והגזרה לקדים מאה (יחזק' מא יד). וישבני אל פתח הבית והנה מים יצאים מתחת מפתן הבית קדימה כי פני הבית קדים (שם מז א). — ובתו"ם: אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית (ר' ינאי, ברכ' לה:). — פני לבוש הלויתן: מי גלה פני לבושו בכפל רסנו מי יבוא (איוב מא ה). — פני הלוט: ובלע בהר הזה פני הלוט הלוט על כל העמים והמסכה הנסוכה על כל הגוים (ישע' כה ז). — פני המנורה: ועשית את נרתיה שבעה והעלה את נרתיה והאיר על עבר פניה (שמות כה לז). —פני המצנפת: ושמת אותו על פתיל תכלת

[1] [אין הלויתן חיה שבמציאות אלא בריה אלהית אגדית, משרתו של הבורא שמרד בו. עי' טורטשינר, ס' איוב. ועי' הערת המחבר עמ' 2642.]

והיה על המצנפת אל מול פְּנֵי המצנפת יהיה (שם כח לז). — ובמשמ' הצד העליון, בפרט כשצד זה בלבד נראה לעיני המסתכל בו מלמעלה, פְּנֵי האדמה: ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פְּנֵי האדמה (בראש' ב ו). ויסר נח את מכסה התבה וירא והנה חרבו פְּנֵי האדמה (שם ח יג). הכל היום יחרש החרש לזרע יפתח וישדד אדמתו הלא אם שוה פָנֶיהָ וכו' (ישע' כח כד–כה). תשלח רוחך יבראון ותחדש פְּנֵי אדמה (תהל' קד ל). — פְּנֵי הארץ: הנה יי' בוקק הארץ ובולקה ועוה פָנֶיהָ והפיץ ישביה (ישע' כד א). — *פְּנֵי קרקע: ה' שמות נקראו לו עב אד ענן נשיאים חזיז, עב שהוא מעבב את פ נ י הקרקע (מד"ר בראש' יג). — *פְּנֵי הגן, ואמר המשורר: מטר שחק בעת רדתו פ נ י הגן לאט שוה ועל פ נ י ו כסות פסים ומשי הזמן שוה (רמב"ע, הנביר נכסלו, תרשיש, שעה"ש, 74). —*פני הקרמיד: וכמה גשמים ירדו ויהא אדם צריך לברך ר' חייא בשם רבי יוחנן בתחילה כדי רביעה ובסוף כדי שיודחו פ נ י הקרמיד (ירוש' תעני' א ג). — *פְּנֵי השוק: ת"ר שותה כפלים דמו בראשו א"ר יהודה אימתי בזמן שלא ראה פ נ י השוק אבל ראה פ נ י השוק הרשות בידו (פסח' קי.). — פְּנֵי שדה: על שדה איש עצל עברתי וכו' והנה עלה כלו קמשונים כסו פָנָיו חרלים (משלי כד ל–לא). — פְּנֵי תבל: הכינו לבניו מטבח בעון אבתם בל יקמו וירשו ארץ ומלאו פְּנֵי תבל ערים (ישע' יד כא). הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל ומלאו פְּנֵי תבל תנובה (שם כז ו). — פְּנֵי תהום: כאבן מים יתחבאו ופְנֵי תהום יתלכדו[1] (איוב לח ל). — הצד הפונה אלינו, *פְּנֵי חמה, פְּנֵי לבנה: פ נ י חמה דומה לשק (יומא כט.). פני משה כ פ נ י חמה פני יהושע כ פ נ י לבנה (ב"ב עה.). כל שרואה פ נ י חמה זהו מן הגזע ושאינו רואה פ נ י חמה זהו מן השרשים (שם פב.). החמה קרנותיו ו פ נ י ו חמביטות למטה של אש וקרנותיו ו פ נ י ו המביטות למעלה של ברד (פדר"א ו). — כל שטח וצד, *פְּנֵי כר, קופה וכדו': כל שיש לו פ נ י ם

1) [אמנם הכונה בפסוק זה לא לצד העליון של תהום הים שבארץ אלא לים העליון, המים אשר מעל לשמים, שלפי השקפת הקדמונים עצורים שם מי הגשמים. ובזה הפלא שמים אלו מלכדים כאבן ואינם נשפכים ארצה. ולפי זה פני תהום כאן הם דוקא הצד התחתון הנראה לאדם.]

פ נ י ו תוכו (ר' יהודה, תוספת' כלים ב"ב ג א). — *פְּנֵי פַּת שאור: אם טח פ נ י ה בטיט בטלה (רב ילסק בר אמי בשם רב, פסח' מח:). — *פְּנֵי פת וחררה: ואין נותנין פת לתנור עם חשיכה ולא חררה על גבי גחלים אלא כדי שיקרמו פ נ י ה (שבת א י). כדי שיקרמו פ נ י ם המדובקין בתנור (ר"א, בבלי שם כ.). — *פָּנִים, צדדים, עמודות כלות: שמענו כי ד' פ נ י ם היו כתובין בכל לוח ולוח (גנזי מלכים, הל' ס"ת, כא). — פְּנֵי החרב, חדה: אם קהה הברזל והוא לא פָנִים[1]) קלקל וחילים יגבר ויתרון הכשיר חכמה (קהל' י י). — ובתו"מ: לגיבור שהוא מפלפל בזיינו ומראה פ נ י ם לכל צד (פסיק' רבי, י הדברות קמייתא, ק:).

—ג) ובהשאלה בדברים מפשטים, *פְּנֵי הדור: פ נ י הדור כפני הכלב (סוטה מט:).—פְּנֵי מחנה (הארבה): ואת הצפוני ארחיק מעליכם והדחתיו אל ארץ ציה ושממה את פָנָיו אל הים הקדמוני וספו אל הים האחרון (יואל ב כ).—פְּנֵי המלחמה, הצד שהמלחמה פונה שמה: וירא יואב כי היתה אליו פְּנֵי המלחמה מפנים ומאחור ויבחר מכל בחורי בישראל ויערך לקראת ארם (ש"ב י ט). הבו את אוריה אל מול פְּנֵי המלחמה החזקה ושבתם מאחריו ונכה ומת (שם יא טו). —*פְּנֵי מזרח, מערב, צפון, דרום, צד, רוח: כל זמן ש פ נ י מזרח מאדימות והו יום (ירוש' ברכי' א א). ממקום שהחמה זורחת באחד בתקופת תמוז עד מקום שהיא זורחת באחד בתקופת טבת אילו פ נ י מזרח, ממקום שהחמה שוקעת באחד בתקופת טבת עד מקום שהיא שוקעת באחד בתקופת תמוז אילו פ נ י המערב והשאר צפון ודרום, הדא הוא דכתיב הולך אל דרום וסובב אל צפון, הולך אל דרום ביום וסובב אל צפון בלילה, סובב סובב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח אילו פ נ י המזרח והמערב (ר' יוסה, ירוש' עירוב' ה א). חמה יוצאה ביום ארוך ושוקעת ביום ארוך זה הוא פ נ י צפון, חמה יוצאה ביום קצר ושוקעת ביום קצר זה הוא פ נ י דרום (בבלי שם נו.).

— ד) פָּנִים במשמ' מבע הפָּנִים, פָּנִים טובים או רעים, Miene; mine; look: ותלך האשה לדרכה ותאכל ופָנֶיהָ לא היו לה עוד (ש"א א יח).— ובתו"מ: בזמן שאדם עשיר יש לו פ נ י ם שמחים לראות את חבירו ובזמן שאדם עני אין לו פ נ י ם לראות מפני שהוא

1) [האם צ"ל פגים, כלו' לטש (קלקל מלשון נחשת קלל) את הפגום שבברזל ?]

מתבייש מחבירו (מד״ר ברלשי׳ לח). אמר לו הקדוש ברוך הוא למשי׳ באיזו פנים את מבקש ליכנס לארץ (שם במד׳ יט). לבן מלך שיצא לתרבות רעה והיה המלך משלח פדגוגו אחריו ואמר לו חזור בך בני והיה הבן משלחו ואומר לאביו באלו הפנים אני חוזר בי ואני מתבייש לפניך וכו׳ (ר׳ שמואל פרגריטא בשם ר׳ מאיר, שם דבר׳ ב). — ועי׳ לקמן בצרופים עם תאר. — ובמשמ׳ פָּנִים של כעם ואף, חרון פָּנִים[1]: תשיתמו כתנור אש לעת פָּנֶיךָ יי׳ באפו יבלעם ותאכלם אש (תהל׳ כא י). פְּנֵי יי׳ בעשי רע להכרית מארץ זכרם (שם לד יז). — ובמשמ׳ פָּנִים זועפים ונועמים[2]: אם אמרי אשכחי שיחי אעזבה פָּנַי ואבליגה יגרתי כל עצבתי ידעתי כי לא תנקני (איוב ט כז–כח). ועי׳ עוד בצרופים עם תארים, ע׳ 5001: *פנים הדופות, *פנים זעומות, *פנים זעפים, *פנים חשכות, *פנים כעוסות, פנים נזעמים, פנים רעים וכדו׳.

— ה) פָּנִים במשמ׳ נכחות, בכנוי לאלהים ומלך[3]: ויאמר (יי׳ אל משה) פָּנַי ילכו והנחתי לך ויאמר אליו אם אין פָּנֶיךָ הלכים אל תעלנו מזה[4] (שמות לג יד–יה). ותחת כי אהב (יי׳) את אבתיך ויבחר בזרעו אחריו ויוציאך בְּפָנָיו בכחו הגדול ממצרים (דבר׳ ד לז). פְּנֵי יי חלקם לא יוסיף להביטם[5] (איכה ד יז).

— ו) *פָּנִים, טעם: כדי שתהא התורה נדרשת מ״ט פנים טמא ומ״ט פנים טהור (ירוש׳ סנה׳ ד ב). גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של ר׳ מאיר כמותו ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו שלא יכלו חביריו לעמוד על סוף דעתו שהוא אומר על טמא טהור ומרא׳ לו פנים, על טהור טמא ומראה לו פנים (ערוב׳ יג:). אמרה כנסת ישראל הביאני הקב״ה למרתף גדול של יין זה סיני ונתן לי משם התורה שנדרשת מ״ט פנים טהור ומ״ט פנים טמא (מד״ר שה״ש, הביאני). תינוקות שהיו בימי דוד עד שלא טעמו טעם חטא היו יודעין לדרוש את התורה במ״ט פנים טמא ובמ״ט פנים טהור (רב יהושע דסכנין בשם רבי לוי, תנחומא, חקת ד). — ובסהמ״א: אם הגדילו הבנות ובעל אמם אין נאמן ויש פנים לחשש כי פרוץ הוא וכו׳ וכשאין פנים לחשש וכו׳ אין חוששין (תשו׳ הגאו׳ הרכבי תכז). הרי הן בחזקת מכורין והרי הן עומדין בידי הלקוחות עד שתביא ראיה כי בטלין היו מאחת מן הפנים שפרשנו למעלה (שם לט). עשינו זה בעבור כמה פנים וכו׳ ולכל אשר זכרתיו כל שכן אלה הפנים האחרונים כי הם הרעים והמגנים שבהם נמנעתי מהשלים כל סעיפי השרשים האלה בספרי זה (ר״י א״ת, הרקמה, הקדמה). ובמגדנות אין פנים לסבור בכאן שהם פירות (הוא, הס״ש לריב״ג, שרש מגד). ובכמה פעמים פייסו אותי קצת הנדיבים וכו׳ להעתיק להם קצת מחבורי הגאונים וכו׳ ולא נתפייסתי להם מפני כמה פנים שצריך האדם להזהר מהם בענין הזה (הוא, חו״ה, הקדמת המתרגם). כל הדברים המפסידים את היחוד וכו׳ כלם מפסידים הבחינה והשלשה פנים אשר הקדמנו זכרם בתחלת השער הזה גם הם מפסידיה (שם, הבחינה ו). מפני שההערה התקועה בשכל נחלשת מג׳ פנים התחייבנו לחזקה בהערה התוריה והאחד מהשלשה פנים הוא מפני שנברא האדם מדברים שונים זה מזה וכו׳ (שם, עבודת האלהים ג). וכן השרים ורואי המלך והסגנים אשר סביבותיהם כתות מעבדיהם ושמשיהם וכו׳ ומשתדלים בעבורם לחזור על סיבת קבוץ הממון מפנים טובים ורעים (שם, הבטחון ד). ומן הפנים האלה אחי כבר העולם על יושביו (שם, חשבון הנפש ג). וכן אם טען הטוען ואמר זה חייב לי מנה או מנה יש לי אצלו אומרים לו מאי זה פנים, הלוית אותו או הפקדת אצלו (רמב״ם, טוען ונטען ו א). להקשים המופתיים תנאים אין פנים בזה המאמר לזכור אותם (מלות ההגיון ח). וגם חכמי הפילוסופים השתדלו בקיומו בפנים הרבה בראיות גדולות ראויות לסמוך עליהם (ר״י אבן לטיף, שער השמים כה, השחר שנה ג, 103). ודברי בעל הלכות גדולות ודברי רבינו יצחק זצ״ל נראין דחויין לגמרי שאין פנים לעשותן בכלי מתכת אלא או בכלי אבנים או בכלי חרש לאוסרן לגמרי (שבלי הלקט, פסח רז, פז.). ומן השקר שתהיה הראשונה היא המבוקשת

---

1) [אפשר שבשמוש זה פָּנִים הוא קצור לשוני של: חרון פנים, חֳרִי פנים, כדגמת אַף במקום חרי אף, חרון אף.]

2) [כנראה קצור לשוני של: פנים נזעמים וכדו׳.]

3) [כך משמשת גם בערב׳ המלה חצ׳רה[a] שמשמעותה נֹכחות, המצאות במקום, כתאר כבוד בכנוי במקום שם האיש שמְדֻבָּר בו.]

4) [ואולם עי׳ אפשרות אחרת בערך ב. פָּן, הע׳ 3).]

5) [ואמנם אפשר שלפי הענין יש לחבר פְּנֵי יי׳ עם תכן הפסוק הקודם: לא יוסיפו לגור פני יי׳ שחלקם.]

a) حضرة

לשני פנים האחד שהוא כבר שם יתרון לחכם על העובד וכו' והשני שהחכמה במעשה אינה יותר נכבדת מהמעשה (ר"א בר חסדאי, מאזני צדק לאלגזלי, באור ה, עז). ומכל הפנים האלה הרחיקה התורה משכב הנדה (מנחם בן זרח, צידה לדרך ב א ב). ומקיים הגזירה מפנים השונים (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי יא, ד"ה צדקת). ואמנם שאינו גוף בארותו בכמה פנים (ר' ישמעאל מפיסא, מנחת קנאות, 20). בנטותו אל התכלית הקצוי נזק יקרב באחלו מן הפנים שנזכיר (ר"י מוסקאטו, קול יהודה להכוזרי ג א). — ואמר הפיטן: כללני בעוז מדרשות בשבעים פנים נדרשות (שמעון בר יצחק, אהוביך, יוצר שבת חוה"מ פסח). — ״מִפָּנִים, — כמו מִפָּנִים שונים, מטעמים שונים: ובטל אצלי שיהיו הם עושים את עצמם מפנים אני זוכר מהם שלשה הפנים הראשונים וכו' והפנים השניים והפנים השלישיים וכו' (ר"י א"ת, או"ד א). וכבר יראה בהם (כדעות ובאמונות) שאין לרצון ולבחירת מבוא בהם כלל וזה מפנים ראשונה וכו' שנית וכו' ג' וכו' (ר"ח קרסקש, אור ה' ב ד). יש מן הקדמונים מי שהכחיש הידיעה ואמר שאי אפשר לאדם שישיג לידע דבר על אמתתו וזה מפנים אם בעבור שכל ידיעה לא תגיע אלא מידיעה קודמת וכו' ואם בעבור שהדבר שיודע בהקש לא ימלט מחלוקה וכו' ומאלו הב' פנים בטלו הידיעה (ר"י אלבו, עקרים א טז). ואינו נכון ולא אמיתי בעיני וזה מפנים הא' וכו' והפן השני וכו' (ר"י אברבנאל, ומפעלי אלהי י י, סה:). עיקר שלמותו של אדם תלוי ועומד במעשה לבדו וזה מפנים האחד מכח הסברא וכו' (ר"י מוסקטו, נפוצות יהודה יח).

— ז) ״פָּנִים, פרוש, באור, מובן: אמר המעתיק דברים תללו מלשון ערב מצאתי בס' דיני הגט לר' דוד בן חגר אלו הפנים בעין שמצאתים בזה הספר (שערי צדק, תשו' הגאו' ג כב). ופתרון בנוי לתלפיות לתלוליות כמו תלול הוא יצא לשני פנים האחד מלכי בני ישראל שיכתבון תליית הנשק בטירתם דכתיב אלף המגן תלוי עליו (תשו' דונש על רסע"ג 72). רדנו, נבדלנו ממך כמו הרודה פת מן התנור כך מדרש ר' תנחומא ומנחם פי' רדנו לשון ירידה ועוד פנים אחרים (רש"י, ירמי' ב לא). והפנים הראשונים יותר ראוים (ר"י א"ת, פה"מ לריב"ג, שרש מלא). וכבר בארנו בספר הקרוב והישור המנע היות אל תתחר מבנין מתחרה בארו ונטינו בו שם אל היותו מן חרה על דמיון ואל תתגר בם כאשר הכשיר בו ר' יהודה והם פנים נכונים אלא שהטוב והכשר ממנו אצלי היותו קל מן מתחרה בארו (שם שרש תחר). ואלה פנים נכונים בו זולת הפנים אשר זכרנום בזולת המקום (הנ"ל, הרקמה, 201). ונצורת לב יש לו פנים רבים נוכל לומר שהוא כמו כעיר נצורה כלומר מוקפת סביב לבה במיני התכשיט וכו' והפירוש השני הוא שנוכל לומר ונצורת לב שמורת לב כלומר חריפה ומחודדת ויודעת ושומרת עצמה שאדם לא יוכל לרמותה (פרוש משלי לזכריה מברצלונה ז, המסר שנה ב, 218). מה שאמרה התורה וכי יטהר הזב מזובו יספול זה המאמר שני פנים (ר"א הקרא', גן עדן, טמאה וטהרה ג, קי.).

— ח) ״פָּנִים, אֹפֶן: ואמצא את מלת כל גבר על אחת משתי פנים אם יסוד אם תוספת תמצאנה (האגרון לרסע"ג, ההקדמה העברית, הרכבי, כז). אבל עכשו מאחר שלא התנו בפירוש על שני הפנים האלו והגיע המקח באחריות לזי עמהם אין קדימת מכירת המקח הראשון מבטלת הראוי ללוי מן השני (שערי צדק, תשו' הגא' לו:). וקיבלו שתי פנים אילו ואילו בכל תנאי תורה ותנאי כתובה זו מראש ועד סוף (נוסח כתובה ירושלמית, סדור מעיר, קובץ על יד ה, 4). ושמעתי בה פירוש אחר בפנים אחרות (רב נסים גאון, שבת כח.). אמרה הנפש זה יקשה עלי להפרד ממנו מפני אורך רגילותי בו. לכן הורני באיזה פנים יקל עלי בחסדך (ר"י א"ת, חו"ה, עבודת האלהים ה). ומהם כי הבוטח ביי' לא ימנענו רב הממון מבטוח ביי' מפני שאיננו סומך על הממון והוא בעיניו כפקדון צווה להשתמש בו על פנים מיוחדים ובענינים מיוחדים לזמן קצוב (שם, הבטחון פתיחה). ואם יבא לו (לאדם) טרפו על פנים מאופני הסיבות אשר התעסק בהם ראוי לו שלא יבטח על הסיבה ההיא וישמח בה ויוסיף להחזיק בה ויטה לבו אליה כי יחלף בטחונו באלהיו (שם, הבטחון ד). וכן אם יבואהו טרפו בסיבה מבלי סיבה ובמקום מבלי מקום ועל ידי איש מבלתי איש אחר יאמר בלבו אשר יצרני על צורה ותבנית ותכונה ומדה מבלי שאר הצורות והתכונות והמדות לתקנת עניני הוא בחר לי שיבא טרפי על הפנים המספיקים לעניני מבלי שאר הפנים (שם שם). והשמיני, חשבון האדם עם נפשו במה שהוא חייב בו מיחוד

לבו לאלהים יתברך ויחוד הלב על שני פנים (שם, השבון הנפש ג). יניעהו מי שירצה ויפעל על כמה פ נ י ם מאופני ההפעליות מהמקרה והחפץ (הוא, כוזרי ד ג). אבל ה פ נ י ם האמתיים אצלי והוא הדרך המופתי אשר אין בו ספק שיקויים מציאות השם ואחדותו והרחקת הגשמות בדרכי הפילוסופים (ר״ש א״ט, מו״נ א עא). השמיעה נופלת על שני פ נ י ם ממה שענינה הכנה והשתכלות בדבר כמו שמענה ואתה דע לך, וישמע אברהם לעפרון קבל עצתו, וממנה שענינה שמיעת אוזן, השמע עם קול אלהים, וישמע יהושע את קול העם ברעה (פי׳ משלי לזרחיה, המאמר הנה ג, 70). ותחבר הוא על שלשה פ נ י ם האחד השתוף בחכמה ובלמוד והשני השתוף במנוחה וההרגשות הטבעיות והשלישי השתוף בתועלת (רמ״ע פלקירא, ראשית חכמה, 17). ועוד לזה שדקדקנו ה פ נ י ם אשר עליהם אפשר שיצא מן האחד רבים מצאנום ארבעה פ נ י ם (אמו״ר לראב״ד, 63). אני הצעיר מצעירי התלמידים הקטן מן השרידי׳ בהיותי בבית עבדים מצאתי ההוראות והדינים מסודרים בכמה פ נ י ם (ר״י אבוהב, מנוה״מ, הקדמה). הספרים המחוברים בזאת החכמה הולכים על פ נ י ם שונים יש מהם וכו׳ ויש מהם וכו׳ (ר׳ דוד יחיא, לשון למודים, הקדמה, בתחלתה). הנה בהכרח יהיה בה על אחד משני פ נ י ם אם שיקבלו מציאות נוסף וכו׳ או שנאמר שנפסדו תכף וכו׳ (ר״י אברבנאל, שמים חדשים, עיון ג׳ כו). כו התארים הנמצאים בתירה הנאמרים בבורא ית׳ יבאו על שני פ נ י ם האחד הם שמות מיוחסות לו ית׳ הנקר׳ בלשון רז״ל מדות וכו׳ וקצת תארים נאמרו בו ית׳ כדי לשכך את האוזן לפי שאותן התארים נמשכים אחר הפעולו׳ הגשמיות כמו ראיה שמיעה וכו׳ (ר״י מסיקה, מנחת קנאות, 22). ובהשתנות אותו המורכב ב פ נ י ם מתחלפים התהוו יסודות מתחלפי הצורות (ר״ע ספורנו, אור עמים, יסודות, יד.). — על כָּל פָּנִים, עֲלֵי כָל פָּנִים, לְכָל הַפָּנִים, בכל אפן: קל וחמר אם נתרשל בשמירתן שהוא חייב על כל פ נ י ם (מדה״ג כ״י תימני, ויקב). הוו יודעין שזה שאמרה ההלכה אין נזקקין לנכסי היתומים לא נאמרה על כל פ נ י ם (שו״ת הרי״ף ט ז). ועלי כל פ נ י ם (אעפ״י שכבר פשט הספר בכ״מ) צריך אני לבאר לכם (אג׳ הרמב״ם לחכמי מרסיליא, כ״י כזנתנפי רומא, בנרלאה גוף קֻעֲבְרִי שלו). ולפיכך אני אוֹמר כי עַל כל פָּנִים ראוי הוא להיותו מושל על כל הדברים שנתהוו בשם אלקים מחמת אמתתו (ר׳ יוסף ג׳יקטיליא, גנת אגוז ב, בביאור אמתת המערכות). ומהאמונה הם היצונים יען כי למדו בחכמת הפילוסופיא הנקראת חכמת חיצונית כי על כל פ נ י ם נכרים וזרים הם מן האמת ואין להם על מה שיסמכו (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה ח). אם לא שבאמת כבר הכרתם בעצמכם שהאמת אתי בכל תלונותי לכל ה פ נ י ם את חטאי אני מזכיר (ישראל משה חזן, שארית הנשלה עח, כג). —מִכָּל הַפָּנִים: מכל ה פ נ י ם למדת שאפילו אחת ארוכה ואחת קצרה כדפרישית (שבלי הלקט בשם ר״ת, תפלה סוף סי׳ כח). — בְּשׁוּם פָּנִים, בשום אפן: וראה שזה לא יתכן בשום פ נ י ם ולא יהיה (ר׳ יצחק הישראלי, יסוד עולם, מז.). והאפס לא יהיה ממנו מעשה ולא הנחה כי האפס לא יעשה דבר ונמנע שיהיה הדבר עושה את עצמו בשום פ נ י ם (ר״י א״ט, מו״ה, היחוד ה). ואחרי כן חשוב בחנות הבורא יתעלה בהנהגתו את האדם אשר שם לו בטן אמו למצע וכו׳ הוכן לו במקום אשר לא יוכל אדם להגיע אליו בשום פ נ י ם (שם, הבחינה ה). ואם לא יגזור לו (הבורא לאדם) יותר מן המזון אם היו משתדלים כל אשר בשמים ובארץ להוסיף עליו לא היו יכולים בשום פ נ י ם ולא בשום סיבה (שם, הבטחון ד). וצריך שלא ירגישו ההמון בשום פ נ י ם במקום הסתירה ביניהם ושיעשה המחבר תחבולה להעלים אותו בכל צד (ר״מ א״מ, פתיחת הרמב״ם למו״נ). והן (סודות התורה) גרגרי לב מעטין עליהם קליפות רבות, עד שיתעסקו בני אדם כלם בקליפות ההם וחשבו שאין תחתם לב בשום פ נ י ם (הוא, מו״נ א עא). ויחשבו שהדבר ההוא אין צורך בשום פ נ י ם לקיימו או לבטלו במה שיצטרך אליו מפנות התורה (שם שם). והשיב אלרא״זי אשר דבר כי כשיהיה החולי חזק מהחולה אין תוחלי׳ שיקום החולה מחליו ולא יועילהו רופא בשום פ נ י ם (רמ״ע פלקירא, המבקש לד). ויבאר כמו כן כי אותם אשר ראשותם סכלית אין צריך שיקראו אותם מלכים בשום פ נ י ם (הוא, ראשית חכמה, 58). השוגג במומים אין לו חיוב בשום פ נ י ם (ר״א הקראי, גן עדן, מומים, קעט:). ועל כן משמעות הפירוש משתנים לכמה אופנים אשר ממנו לא יצא כזה בשום פ נ י ם (ר״י אבוהב, מנוה״מ, הקדמה). האמונה בדבר הוא הצטייר הדבר בנפש ציור חזק (עד שלא) תשער הנפש

בסתירתו בשום פ נ י ם (ר"י אלבו, עקרים א יט.). שהרי לא ישיגנו ית' שום מקרה בעצם כבודו בשום פ נ י ם (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה א). — ובמשפט חיובי, במשמ' באילו פָּנִים שהם: כשהאדם נהנה מן העולם הזה בשום פ נ י ם חייב לברך לאדון הכל אשר כל ההנאות באות מטובו (ר"י אבוהב, מנוה"מ ג ג ג ג). — פָּנִים מההראות: והנה לדעת תמסטיוס גם כן פ נ י ם מההראות, מהם וכו' ומהם וכו' (רלב"ג, מלחמי ה' א ג). ימצא לו פ נ י ם מההראות (שם ג ג).

— ט) ״פָּנִים, במובן מפשט, צד, בחינה: תחילה כי פתר ותשלת אמתה שפשטה אמת שלה וזה טעות מכמה פ נ י ם (תשו' דונש על רסע"ג 1). אבל היתרון לקהל מכמה פ נ י ם (ר"י א"ת כוזרי ג יט). ועל שני ה פ נ י ם הם חייבים בקבלת התורה (הוא, חו"ה, עבודת האלהים ד). ואח"כ העלי על מחשבתך שאת הטיבות בכמותם לעבדך מקנת כספך ו ה פ נ י ם אשר ייטבו בעיניך ממנו קבלי אותם עליך מבוראך (שם שם ה). וכאשר יתיאש ממך ב פ נ י ם האלה ישתדל לפתותך מצד חיוב עבודת הבורא (שם, יחוד המעשה ה). ואם לא ימצא היצר דרך לפתותך מ ה פ נ י ם האלה יתחכם לך במה שהוא יותר דק (שם שם). ודע שאתה כשתחייב לו דבר אחד יהיה רחקך ממנו בשני פ נ י ם (ר"ש א"ת, מו"נ א נט). שהחכמה נודעת משני פ נ י ם הא' חכמה ותושיה נודעת מן הבריאה והיצירה וכו' והשני חכמה ובינה שהיא התורה והחזות שניהם בנבואה (לקו"ק, נספח' 9). וכן נמצא בו תקון הגוף משני פ נ י ם האחד שינות האדם שביעית ימי חייו ובזה יתמיד בריאות גופו וכו' והשני הוא שיום השבת הוא סבה לזרז האדם במלאכתו בשאר הימים (ר"י אנטולי, מלמד התלמידים, יתרו, סט.). כי בכל פעל יפל בו הנעימות מב' פ נ י ם אם מצד הפעולה בעצמה וכו' ואם מצד הפועל וכו' ובפעולות האלהיות יפול בהם הנעימות והשלמות משתי אלו ה פ נ י ם (ר"י אלבו, עקרים, הקדמה). והמניעה מלכת אליהם הוא לי להיזק קצת מכמה פ נ י ם (שו"ת סות יאיר ע).

— י) ובהשאלה פְּנֵי העיר, פְּנֵי הארץ, ראשי העיר, האנשים החשובים שבעיר [1], גדולי העיר: ויחן את פני העיר, חנן את ה פ נ י ם שבעיר התחיל משלח להם דורונות (מד"ר בראש' עט).

— ומ"י ״פָּן [1]): דע כי הגירושין מתקיימין על חמשה פנים ה פ ן האחד וכו' [2]) (תשו' הגאו' שערי צדק כג, בשם ר' דוד). שיש כאן ב' פנים פ ן האחד שאינו צריך לחזרה פ ן הב' שהוא חלף והלך לו ונדבק שלא במינו (הקנה, יבום). וידוע כי לכל חיה וחיה י"ו פנים ד' לכל רוח מארבע רוחות העולם ממה שכתוב וד' פנים לאחת יכלול לכל חיה ובן לכל פ ן ו פ ן (רי בחיי, בראש' ג כד). ועומד גב האופן באמצעו בולט כגב הפנים עם החוטם באמצע הפנים ומיכן פ ן אחד ועינים ומיכן פ ן אחד ועינים (ר"א מבלגנצי, יחזק' א יח). ונמצאת כל מעלה מכל מעלות ידו"ד ית' שיש לה שתי פנים ה פ ן האחד שמקבלת ממי שלמעלה ממנה ו ה פ ן השני שבו משפעת טובו' במי שלמט' ממנה (ר"י גיקטיליה, שערי אורה, מכתובה, נא:). ב פ ן מן הפנים (מנחם בן זרח, צידה לדרך ב א ב). וזהו ה פ ן הראשון מהדמוי והמשל במראה הזאת (ר"י אברבנאל, זבח פסח על הגדה, ברוך שומר). הנה כאשר באו לפניו (האחים לפני יוסף) הכירם ב פ ן הראשונה מחתכרה והוא בראיית פנים (הוא, פ' מקץ, ויכא יוסף את אחיו). ואינו נכון ולא אמיתי בעיני וזה מפנים הא' וכו' ו ה פ ן השני וכו' (הוא, מפעלי אלה' י י, פח:). או

---

[1]) [קשה להבין את התפתחותה של משמעות זו, ראשי העיר ברבוי, גם מן א. פָּנִים כתה"פ וגם מן ב. פָּנִים כש"ע בהוראותיו השונות: פני האדם והבהמה וכדו', נוכחות וכדו'. ואולם יתכן מאד, כי היה קים בתקופת המקרא אף ת"ז פָּנִי או פְּנִי במשמ' הנמצא לפנים, מצד פנים, העומד בראש, כי כן בא בכתבת כנענית (עי' ההערה בעמ' 4987) אף התאר המלכם הלפנים (המלכים הלפניים); וברבוי פָּנִים (ע"ד עִבְרִים ת' עברוים). ולפי זה יהיה פְּנֵי העיר במקום פְּנִיֵּי העיר, הבאים בראש שבעיר. ועל הפסוק והרעב היה על כל פני הארץ (בראש' מא נו) דרשו במד"ר: ראוי היה למקרא לומר על הארץ מה תלמוד לומר על פני, אמר רבי שמואל בר נחמן ללמדך שלא התחיל הרעב אלא בעשירי', שאין פ נ י הארץ אלא עשירים וכו', בזמן שאדם עשיר יש לו פנים שמחים לראות את חבירו ובזמן שאדם עני אין לו פנים לראות מפני שהוא מתבייש מחבירו (מד"ר בראש' לא).

[1]) [צורת מ"י זו חדשו בסהמ"א כשהוכר הצרך בה בשמוש המפשט של פנים. אמנם אף מקדם ועל יד מ"י המחדש פָּן שמשה המלה אֹפֶן תכופות כתמורה למ"י החסר.]

[2]) זה לשון המעתיק, וצ"ע מי הוא.

שכוון ל פ ן האחד או שכוון ל פ ן הב׳ וכו׳ (הקדמות מעדכי .יו״ט על פרח״ם לסדר זרעים, ד״ה ומעתה יקשה). וכל הפנים פונים כל אחד מהם לחיה הראויה לקבל ממנת כי בהתקרבה אצל מזרח ה פ ן האחד שהוא פ ן אד״ם פוני לשם לקבל מהמקום ההוא באותו ה פ ן ובהתקרבה אצל דרום ה פ ן האחר אשר הוא פ ן האריה פונה לשם ומקבל מהמקום ההוא ובהתקרבה אצל צפון ה פ ן האחר אשר הוא פ ן שו״ר פונה לשם ומקבל מן הצד ההוא (ר״י בן גבאי, עבודת הקדש, חלק התכלית יט). טעות האדם בענין זה יהיה בא׳ משני הפנים ה פ ן הא׳ מי שלא ידע בהם כלל שלא נתגלה לו שערי אורה וכו׳ ה פ ן הב׳ הם אותם אשר נתגלה עליהם אופן הספירות ומציאותם ומכחישים אותם מפני רוע תבונתם (ר״א מודינה, ארי נוהם א). ו ל פ ן האחרון יש קצת רגלים לדבר להיות כי פסקה וסתה זה חודש ימים קודם הנשואין (ר״י עמדין, שאילת יעב״ץ ב קיא, לא:).

— בשמושי לשון, א) עם אות ל׳, *לפנים, למראית עין: הם לא עשו אלא ל פ נ י ם אף הקב״ה לא עשה עמהן אלא ל פ נ י ם (מגי׳ יב.).

— ב) בהכפלת המלה פנים, דבר פנים אל פנים, דבר פנים בפנים, דבר בלא מליץ, כמו פה אל פה: ודבר יי׳ עם משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו (שמות לג יא). פנים בפנים דבר יי׳ עמכם בהר מתוך האש (דברי ה ד). — ידעו פנים אל פנים: ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו יי׳ פנים אל פנים (שם לד י).—ראה את פלוני פנים אל פנים, כמו עין בעין: ויקרא יעקב שם המקום פניאל כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי (בראשי׳ לב לא). וירא גדעון כי מלאך יי׳ הוא ויאמר גדעון אהה אדני יי׳ כי על כן ראיתי מלאך יי׳ פנים אל פנים (שפט׳ ו כב). — נשפט פנים אל פנים: והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים (יחזק׳ כ לה). — הפנים לפנים: כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם (משלי כז יט).—*פנים כנגד פנים: תניא אידך כה תברכו פ נ י ם כנגד פ נ י ם אתה אומר פ נ י ם כנגד פ נ י ם או אינו אלא פנים כנגד ערף ת״ל אמור להם כאדם האומר לחבירו (סוטה׳ לח.). הכל משמשין פנים כנגד ערף חוץ משלשה שמשמשין פ נ י ם כנגד פ נ י ם ואלו הן דג ואדם ונחש (בכורו׳ ח.).— ובסהמ״א: דכל זמן שהן פונים פ נ י ם כנגד פ נ י ם פשיטא ליה דאסור (רש״י, ברכו׳ כד.).

— ג) עם שמות עצם, אור פנים, סבר פנים יפות, עי׳ ערך א. אור. —*אריכות פנים, עי׳ ערך אריכות. — בשת פנים, עי׳ ערך בשת. — *גלוי פנים, עזות וחצפה, עי׳ ערך גלוי. — *הארת פנים, עי׳ ערך הארה. — ״הדר פנים, עי׳ ערך הדר. —*הדרת פנים: הדרת פ נ י ם זקן (שבת קנב.). ועי׳ עוד ערך הדרה. ״הכר פנים: או שהיו פניו טוחות ואין בהן הכר פ נ י ם (רמב״ם, איסורי ביאה י יא). — הכרת פנים: קשי מראה הפנים ויחס הזלזול לכל אדם, ונרדף עם חצפה, effrontery; arrogance; Frechheit: עי׳ ערך א. הכרה. — *ובמשמ׳ סימנים שבהם אפשר להכיר הפנים: כתיב ויכו בהם אביה ועמו מכה גדולה מאד אמר ר׳ אבא שהעביר הכרת פ נ י ה ם של ישראל הדא הוא דכתיב הכרת פניהם ענתה בם וגו׳ זה החוט׳ (ירוש׳ יבמ׳ עו א). כל הלידות שבתורה עד שיצא ראשו ורובו ודי עד שתצא הכר׳ פ נ י ו (ר״ש בן לקיש, שם נדה ג ג). ועי׳ עוד ערך ב. הכרה. — ״ובמשמ׳ חכמת הכרת פנים, שלפי שרטוטי הפנים שופטים על תכונת האיש וגורלו, Gesichtskunde; physiognomie; my-, עי׳ שם. — ״הסברת פנים, עי׳ ערך ״הסברה. — ״זעם פנים, ואמר המליץ: הסברת פנים תחזיק האהבה וזעם פ נ י ם מערה לבוש הקבול (ר״י א״ת, מבחר הפנינים, 31). — ״חלוי פנים: או שלקחו (את הכסף) יהודה מלוי על פי בית דין או בחלוי פ נ י ם (תשו׳ הגאו׳ מכתובה סי׳ רכג).— ״חציפת פנים: זדונך וחציפת פ נ י ך ידענו (סלמון בן ירוחים, מלחמ׳ ה׳, 68). — ״יקהת פנים, קמטי הפנים, עי׳ ערך ג. ״יקהה. — ״יקר פנים, ואמר המשורר: נקלותי בעיניהם בשומי יקר פ נ י כמדרך פעמיהם (רמב״ע, דיואן כג בודלי). — מאור פנים, האור הנאצל מהפנים, עי׳ ערך מאור.—״ובמשמ׳ סבר פנים, רצון, הפך מזעף, עי׳ שם.—״מי פנים, בושה, שפלות, עי׳ ערך מים.—*מראה פנים, עי׳ ערך מראה. — ״סבר פנים, הבעת מראה פניו של אדם המעידה על רגשותיו, תכונותיו ואפיו, demeanour; mine; Miene, עי׳ ערך ב. סבר. — *סבר פנים יפות, הבעת פנים של רצון, נחת ונעימות, עי׳ שם.—״סבר פנים רעות,

---

[1]) [ועי׳ גם לקמן גלה פנים.]

עי' שם. — סתר פנים, מחסה ומגן, עי' ערך סתר.— ובמשמ' מסוה, עי' שם ועי' עוד ערך א. פנים, עמ' 4902 הערה 2 לנשא פנים.—°עדשי פנים, Sommersprossen ; taches de rousseur ; (summer) freckles, עי' ערך עדש. — עז פנים, עי' ערך עז. — *עזות פנים, עי' ערך *עזות. — *עטיפת פנים, עי' ערך א.*עטיפה. — *פרצוף[1]) פנים: אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם (יבמ' טז ג). דיו פרצוף פנים היה לו לאדם הראשון שנאמר אחור וקדם צרתני (ר' ירמיה בן אלעזר, ערוב' יח.). — *צורת פנים: צורת פנים שאמרו אחד מכל צורת הפנים חוץ מאונים (תוספת' נדה ד ז). סנדל צריך צורת פנים (בבלי שם כה:).— °קבלת פנים, נהוג בדבור ובספרות. — *קלסתר[2]) פנים: מיד נהפך קלסתר פנים של יצחק ונדמה לאברהם (ב"מ פז.). והקב"ה נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים וכו' (נדה לא.). עד אשר לא תחשך השמש זה קלסתר פנים (מד"ר קהל' פרשה ג).—רך פנים: ואמרו אחרים שהוא (הבשת) רוך הפנים מהמעשים הבעורים (אברהם בן חסדאי, מאזני צדק לאלגזלי באור יט, 106). — רע פנים, כעס: טוב כעס משחוק כי ברע פנים ייטב לב (קהל' ז ג). — *תאר פנים: מאי לתרופה ר' שמואל בר נחמני אמר לתואר פנים של בעלי הפה (סנה' ק.).—*פנים של אימה: פנים של אימה למקרא (סופר' טז ג). — *פנים של זעם, עי' ערך זעם.

— ד) ועם תארים, — שהשם פנים בהם מתאר, *פנים בינוניות: פנים בפנים דבר ה' פנים תרי בפנים תרי הא ארבעה אפין פנים של אימה למקרא פנים בינוניות למשנה פנים שוחקות להש"ס פנים מסבירות לאגדה (ר' תנינא בר פפא, סופר' טז ג). — *פנים הדופית, זועפות, עי' ערך הדף.—*פנים הזוכות, ואמר בן סירא: מכאוב ונדדי שינת וצער ותשניק ופנים[3]) הפוכות עם איש כסיל (צ"ם גני' לד ב). —*פנים זעומות, מפיקות זעם, עי' ערך זעם. — פנים זעפים, דלים ומפיקים עצב, עי' ערך זעף.—*ובאותה משמ' פנים זעופות: הרבה נראה להם הקב"ה בסיני בפנים זעופות כפנים תרופות, בפנים מוריקות, בפנים שמחות (פסיק' רבי, י' הדברות קמייתא, קח.). —*פנים וקיפות, שאינן נטויות למטה ומפיקות אמץ ושמחה, עי' ערך זקף. — *פנים חדשות, איש חדש שלא היה מקדם במקום: אם באו פנים חדשות אומ' ברכת חתנים ואם לאו אין אומ' ברכת חתנים (ר' יהודה, תוספת' מגילה ד יד). מי שמתו מוטל לפניו וכו' ביום הראשון אינו נותן תפילין ביו' השני הו' נותן תפילין ואם באו פני' חדשות הוא חולצן כל שבעה (ר' אליעזר, ירוש' ברכ' ג א). — *ובמשמ' צורה חדשה, דבר חדש: ואמרית לן עליה פנים חדשות באו לכאן (ר' יוחנן, שבת קיב:). לבינתא ועבדיה עפרא קני מאי אמרת דילמא הדר ועביד ליה לבינתא האי לבינתא אחריתי היא ופנים חדשות באו לכאן (ב"ק מו:). — *פנים הולביות, עי' ערך חולבי.—פנים חזקים, שאינם משתנים מבהלה וכדומה, עי' ערך חזק. —*פנים חשבות, פנים של כעס, עי' ערך חשך. — *פנים טובים: א"ל בבקשה ממך הואיל שבפנים טובים אתה נותן עשה אותם כור של חיטים והשאילני תחתם חרובין ושעורים (אגדת בראשי ו). — *פנים כבושות (בקרקע), עי' ערך כבש. — *פנים כעוסות עי' ערך כעס. — *פנים מאירות, עי' ערך ב. אור.— *פנים מסבירות, פנים המביעים רצון וחבה ושעל ידם יקל על התלמיד להבין את תלמודו, עי' ערך *סבר. —°פנים מספרות, תאר לפנים המוארים ע"י רצון וחבה, פנים מסבירות, עי' ערך ספר. — פנים נזעמים: רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר (משלי כה כג). — *פנים נמוכות, עי' ערך נמוך. — °פנים צהבין, פנים יפים: ואינה צריכה לטות את פניה ולחפות אותן בתמרוקין כי צהובין הן (תפו' הגאו' הרכבי סנו). —°ופנים צהבות, במשמ' פנים מאירות משמחה וברצון: דרך לשון בני אדם שהחפץ והמרוצה במעשה אחר יבים אליו בפנים צהובות ומאירות (ר"י אבטולי, מלמד התלמידים, בלבים, קס:). — פנים רעים: ויבא אליהם יוסף בבקר וירא אתם והנם זעפים וישאל את סריסי פרעה אשר אתו במשמר בית אדניו לאמר מדוע פניכם רעים היום (בראש' מ ו–ז).—*פנים שוחקות: פנים שוחקות להש"ס (סופרי טז ג). — *פנים שמחות: הרבה נראה להם הקב"ה בסיני בפנים זעופות בפנים הדופות בפנים מוריקות בפנים שמחות (פסיק' רב', י' הדברות קמייתא קח.). — שהשם פנים סומך לתאר הנסמך אליו,

---

1) [מלה שאולה מיונית πρόσωπον.]

2) [מלה שאולה מיונית שמקורה המדויק שנוי במחלקת.]

3) [נ"א: ופני.]

*בוש פנים: בוש פ נ י ם לגן עדן (ר' יהודה, כלה ב ח). ועי' עוד ערך ב. בוש. — *מחוני פנים, עי' ערך מחן. — *עז פנים, עי' ערך עז. — קשה פנים: והבנים קשי פנים וחזקי לב (יחזק' ב ד).

— ח) ועם פעלים, — כשהשם פנים בא כנושא הפעולה, *נתאכמו פניו, עי' ערך אכם. — נהדרו פני פלוני, נשאו פניו, השגיחו בו, חסו עליו, עי' ערך א. הדר. — *תתהללו פניו, התחילו לחיות מאירות, עי' ערך א. הלל. — *הזהירו פניו, עי' ערך זהר. — חורו פניו עי' ערך חור. — חמרמרו פניו, עי' ערך חמרמר. — חפו פניו: הדבר יצא מפי המלך ופני המן חפו [1] (אסתר ז ח). — חפרו פניו, עי' ערך חפר. — *נתכרכמו פניו, נעשו ירקים מבושה, וכדו', עי' ערך כרכם. — נפלו פניו, עי' ערך נפל. — *צהבו פניו, ארו משמחה: צהבו פ נ י ו של רבי (מול' ז:). צהבו פ נ י ו של יוסף הבבלי (מנח' יח.). — *פניו מצהילות: בשעה שבירך יעקב אבינו את יוסף יצא ופ נ י ו מצהילות (ר' עזריה, מד"ר ברא' לז). — הפנים קבצו פארור: בוקה ומבוקה ומבלקה ולב נמס ופק ברכים וחלחלה בכל מתנים ופני כלם קבצו פארור (נחום ב יא). — *השחרו פניו: שהושחרו פ נ י ה ם של ישראל בימיו כשולי קדירה (סמוחל, מגי' יא.). — ואמר הפיטן: השחרו פ נ י נ ו והלבנו קודרים, מוט התמוטטנו ונעשינו פרורים (סמוחל ברבי אברהם, סהרכוך, סלים' ג עפי"מ). — שהשם פנים בא במשא, האיר פנים, במשמ' של רצון, עי' ערך ב. אור. — ובתו"מ במשמ' עשה שיתן אור, שיזהיר: אותם המלאכים שבישרו את שרה האירו פ נ י ה כזית (מד"ר ברא' נג). ועי' עוד ערך ב. אור. — *והאיר פנים בהלכה, הסביר פנים בהלכה: דבר אחר ונבון דבר שמבין דבר מתוך דבר איש תיאר שמאיר פ נ י ם בהלכה (מד"ר רות פרש' ד). — *אכל פניו של פלוני, דבר לו קשות, הקניטו בדברים, קנטרו, עי' ערך אכל. — *האריך פנים, תאריך אף, האריך נפשו, התאפק, התיחם בסבלנות: שלא יהא אחד (מן הנדונים) עומד ואחד יושב וכו' כנגד אחד מאריך פ נ י ם וכנגד אחד מעיז פנים (ירוש' שבועי' ד ח). — בקש פני פלוני, השתדל להפיק רצון ממנו: לך אמר לבי בקשו פני את פניך יי' אבקש (תהל' כז ח). דרשו יי' ועזו בקשו פניו תמיד (שם קה ד). ועי' ערך בקש. — *גלה פנים [1]: הוסיפו עליהן הפורק עול והמפר ברית והמגלה פ נ י ם בתורה אין להן חלק לעולם הבא וכו' המגלת פ נ י ם בתורה זה שהוא אומר לא נתנה תורה מן השמים ולא כבר תניתה האומר אין תורה מן השמים תנא רבי חנניה ענתוניא קומי רבי מנא זה שהוא עובר על דברי תורה בפרהסיא כגון יהויקים מלך יהודה וחביריו (ירוש' פאה א א). על כל עבירות שבתורה יום הכפורים מכפר חוץ מפורק עול ומיפר ברית ומגלה פ נ י ' בתורה וכו' (רבי, שם שבוע' א ט). והמגלה פ נ י ם בתורה שלא כהלכה [2]) אף על פי

[1]) [לב המפרשים מבארים כאלו כסו משרתי המלך את פני המן לבל יראוהו (עי' רא"ב"ע). ואולם כנראה אין פני המן חפו, ואין אף בשו אברים חפו ראשם (ירמ' יד ד), והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש (אסת' ו יב) לשון כסוי הראש והפנים ממש. אין כאן אלא בטוי ציורי של בושה וצער של אדם המפרש בידיו על ראשו, החופה את פניו מתוך בושה, כאילו רצה להתחמק מעיני הרואים.]

[1]) [עי' הערה לקמן.]

[2]) [הצרוף המגלה פנים בתורה שלא כהלכה לא מצא עדין את פרושו הנכון. רגילים להבינו כאילו כונתו: המגלה בתורה פנים (טעמים) שלא כהלכה. אך כמה מן הקדמונים הרגישו שעצם הבטוי ג ל ת פ נ י ם פרושו קרוב אל ה ע י ז פנים, ה ח צ י ף פנים (אך עי' לקמן). וכן אומר למשל הרמב"ם (אבי ג יא): וענין מגלה פנים יגלה פנים ויעיז וכו'. וכן מנמק אף בכר Exegetische Terminologie I, 149 וכו' פרוש זה של גלת פנים על ידי דברי ר"א בן הורקנוס במכי' (מס' דעמלק א) על עמלק: בא בגלוי פנים, על ידי הבריתא (ערוב' סט.), האומרת: מומר בגלוי פנים, ועל ידי ספרי (במדי קיב), המבאר את דברי הכתוב והנפש אשר תעשה ביד רמה: זה המגלה פנים בתורה כמנשה בן חזקיה שהית יושב ודורש בהגדה של דופי (ועי' גם רש"י לאב' שם). וכדי לבאר משמ' זו של גלה פנים מזכיר בכר אף בטויים כגון בריש גלי כתרג' של ביד רמה. אלא הואיל וגם בכר, כמו המפרשים ההולכים לפי ההבנה הרגילה של הצרוף, רואה במלה ת ו ר ה בתוך המאמר המגלה פנים בתורה שלא כהלכה את תורת משה, התורה הקדושה, ע"כ אין לו אפשרות לקים את המלים ש ל א כ ה ל כ ה עם הבטוי העקרי המגלה פנים בתורה במשמ' המעז פנים בתורה; והואיל ושתי מלים אלו אינן מפורשות אלא בדברי ר"א המודעי באב' בלבד, רואה בכר בהן תוספת מאחרת המיסדת בהבנה השניה של פנים במובן טעמים.

ואולם אין ג ל ה פ נ י ם ביתר דיוק אלא לשון הרגזה והכעסה. ובמובן זה בא הצרוף העברי כתרגום

שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא (ר' אלעזר המודעי, אב' ג יא). — *וגלה פני פלוני, במשמ' צער וביש אותו: אחר ארבעים שנה רצה משה להזכיר לישראל ולומר להם זוכרים אתם שאמרתם במדבר היש ה' בקרבנו אם אין אלא אמר משה אם אני אומר לישראל כך הרי אני מגלה את פניהם והמגלה פנים אין לו חלק לעוה"ב אלא אני אומר להם מעשה עמלק והם מבינים מה שכתוב לפניו (רבי פינחס, פדר"א מד). — הדר פניו של זקן וכדו', נהג בו מנהג כבוד הראוי, ehren; honorer; to honour, עי' ערך א. הדר. — הדר פני פלוני בריב, במשפט, וכדו', נשא לו פנים, הטה הכף לטובתו, עי' שם. — *החליל פנים, עי' ערך א. הלל. — *הפך פניו, ואמר בן סירא: חשקה נפשי בה ופני לא לא אהפך ממנה (צ"ס גני' כא יט). — ובסהמ"א: ונפן ונעבור לצד צפון הפכנו פנים להלוך רוח מזרחית (רס"י, דבר' ג מ). ועי' עוד ערך הפך. — חזק פניו, שלא יתביש, שלא יכנע, עי' ערך חזק. — חלה פני פלוני, בקש ממנו, התחנן לפניו, flehen; supplier; to implore, עי' ערך ב. חלה. — *החציף פנים, כל המחציף פניו במלכות בית דוד מתחייב הוא

(למעלה) (מד"ר קהל', עוצם חכמה). — ובסהמ"א: כיון שראה יעקב לעשו שהחציף פניו ובא עליהם והיה מורה בחצים להרגם אותה שעה עמד יעקב על חומת הבירה ודבר עם עשו אחיו דברי שלום ואהבה ורעות (ברא"ש' רבתי, אלבק, 162). ועי' עוד ערך *חצף. — טחן פניו של פלוני, התנהג אתו בקושי, עלבו, חמסו, עי' ערך טחן. — היטיב פנים, עשה שיהיו הפנים טובי מראה, עי' ערך יטב. — *הופיע פנים נגד פלוני, העז פניו נגדו, עי' ערך יפע. — *הוקיע פנים, ואמר המשורר: בכל חליפות הזמן פני בלי מסוה לנגד קור וחם תוקעתי עד כי למשחית נהפך הודי וגם התנכרו פני ולא נודעתי (רמב"ע, פתאס ילורי, דיואן קמח, כ"י בודל'). — *הוריק פנים, הראה פנים ירקות, גלה אי רצון: וירק את חניכיו ר' יהודה ור' נחמיה ר"י אומר הן הוריקו פנים כנגד אברהם אמרו ה' מלכים לא יכלו לעמוד בהם ואנו יכולים לעמוד בהם ר"נ אמר אברהם הוריק פנים כנגדן אמר אצא ואפול על קדוש שמו של מקום (מד"ר ברא"ש' מג). *כבש פניו בקרקע, הסתירם מפני בושה, וכדו', עי' ערך כבש. — כפר פניו של פלוני במנחה וכדו', נתן לפלוני מנחה כדי לרצותו ולשכך חמתו, עי' ערך ב. כפר. — *כרפם פניו כנגד פלוני, כון אותן לעומתו בחזקה, בכעס וחרון, עי' ערך כרפם. — *הלבין פני חברו, ביש אותו מאד, עי' ערך לבן. — *המרה פנים, ולמה נקרא שמו ממרא ר' עזריה בשם ר' יהודה שהמרה פנים באברהם (מד"ר ברא"ש' מב). — *נטה פניו לכאן ולכאן: אמ' הקב"ה למשה אין ישראל יודעין ועושין את התורה אלא בעקב ונוטין פניהם לכאן ולכאן ואח"כ באין אצלי (דב"ר, ליברמן, 72). — הכיר פני פלוני במשפט וכדו', עשה בשבילו לפנים משורת הדין, עי' ערך ב. נכר. — הפיל פניו בפלוני, רגז עליו, עי' ערך נפל. — נשא פניו להביט בפני זולתו מבלי בושה, עי' ערך נשא. — נתן פנים בפלוני לענשו, עי' ערך נתן. — סבב פני הדבר, גלגל עד שיצא הדבר לפעל [1]: לבעבור סבב את פני הדבר עשה עבדך יואב את הדבר הזה (ש"ב יד כ). — *סבר פנים, האיר את הפנים לפלוני, הראה לו פנים של רצון וחבה, עי' ערך *סבר. — *הסביר פנים, כמו סבר פנים, עי' שם.

לצרוף ארמי גלי אנפין שנמצא כך בתעודה מסוף המאה החמישית לפנה"ס. כי כך יש להבין את הדברים במכתב שבתעודות יב (קולי 37, ס' 7–8): הן לו גלין אנפין על ארשם לכן לא כונת הו... יאמר מלין קדם ארשם פיסן מהשדך אנפין וכו'; כלו' אלמלא כן היינו מגלים פנים אל ארשם לכן לא בזאת... יאמר דברים לפני ארשם כמרגיע פנים. הנגוד אל מהשדך אנפין מוכיח כי גלי אנפין, גלה פנים, פרושו מרגיז, מכעים; וכן בא אף הבטוי מוסר בגלוי פנים במקום הבטוי הרגיל מוסר להכעים. ואם אין בפרוש במקום אחר מגלה פנים בתורה שלא כהלכה, הענין שבמלים אלו נאמר באפן אחר בפרוש אף בספרי, המוסיף ואומר: כמנשה בן חזקיה שהיה יושב ודורש בהגדת של דופי כלו' שהיה דורש ומורה שלא כהלכה. והשוה: חרב בא לעולם על ענוי הדין ועל עוות הדין ועל המורים בתורה שלא כהלכה (אב' ה ח). תלמיד שהורה אפילו כהלכה אין הוראתו הוראה וכו' (ירוש' שביע' ו א). ומכאן שאין לצרף יחד מגלה פנים בתורה, ואין תורה זו תורת משה, אלא תורתו של הדורש, המורה תורה שלא כהלכה, ובזה הוא מגלה פנים ומכעים. פרוש כל הבטוי הוא אפוא: המרגיז בהוראה, בהורותו תורה שלא כהלכה. ומכאן שפנים בבטוי זה פרושו כעס ואף. המרגיז מגלה ומעורר פנים אצל חברו ועי' מיד בהמשך.]

[1]) [עי' רש"י למקום.]

—העז פנים, *העיז פנים, היה עז פנים, התחצף, to be impudent; être insolent; frech sein, עי' ערך עַז. — העמיד את פניו, התאפק, עי' ערך א. עָמַד.—*ובמשמ' התנגד, מרד, עי' שם.—הצהיל פנים: ויין ישמח לבב אנוש להצהיל פנים משמן ולחם לבב אנוש יסעד (תהל' קד טו). — ובתו"מ: תנו רבנן חמשה דברים נאמרו בשום משביע ומשחין ומצהיל פנים ומרבה הזרע וכו' (ב"ק פב.). — *קִבֵּל פנים: אילולא דיין אלא שהיה מקבל פני רבו שכל המקביל פני רבו כאילו מקבל פני השכינה (רבי שמואל בשם רבי זעירא, ירוש' ערוב' ה א). ויבא אהרון וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה לפני האלהים וכי לפני האלהים אכלו אלא מיכן שהמקבל פני חבירו כילו מקבל פני שכינה (ר' ישמעאל, שם שם). ד' כתות אין מקבלות פני שכינה כת לצים כת שקרנים כת חניפים כת מספרי לשון הרע (סנה' קג.). — ובספה"א: אמרו רבותינו בשעה שעמד (יעקב) לקבל פני פרעה שאל לו פרעה בן מי אתה (בראש' רבתי, אלבק, 215).—*הקביל פנים: מפני מה לא הקבלנו פניך ברגל (רבי לרבי שמעון בן חלפתא, שבת קנב.). ת"ר ההולך להקביל פני אביו או פני רבו או פני מי שגדול ממנו עובר עד צוארו במים ואינו חושש (יומא עז:). מי שמבקש להקביל פני מלך ב"ו לא דין הוא שילמוד איך יכנס ואיך יצא וכו' אתה שמבקש להקביל פני ממ"ה הקב"ה לא דין הוא שתלמוד איך תכנס לבית קדש הקדשים וכו' (אדר"נ טו ג). — קִדֵּם פני פלוני: קומה יי' קדמה פניו הכריעהו פלטה נפשי מרשע חרבך (תהל' יז יג). נקדמה פניו בתודה בזמרות נריע לו (שם צה ב). — *הראה פנים, נִחֵם: מהו להראות לו פנים ר' יעקב בר אידי בשם רבי חנינה והלא אמרו אין אבל בשבת מפני מה אמרו להראות לו פנים לא מפני הכבוד (ירוש' מו"ק ג ה). אין מראין פנים לא בראש השנה ולא ביוה"כ א"ר שמואל בר רב יצחק יום הכפורים שחל להיות בשבת מראין בו פנים (שם ג ו). שמעו רבותינו ועלו אצל אשתו להראות לה פנים (מד"ר דבר' ב). — ובספה"א: אבנימוס הגרדי מתה אמו ועלה ר' מאיר להראות לו פנים ומצאן אבלים, לאחר זמן מת אביו ועלה ר"מ להראות לו פנים ומצאן יושבים ועוסקים במלאכתן (ילק' שמעי' כוס תכח). — *ובמשמ' עשה עצמו כאלו: והיה (שאול) מראה פנים שהוא עושה זה שלא במתכון (ר"י אברבנאל, ש"א יח, ויהי ממחרת והלאה). — התראה פנים: אז שלח אמציה מלאכים אל יהואש בן יהואחז בן יהוא מלך ישראל לאמר לכה נתראה פנים (מ"ב יד ט). ויעל יהואש מלך ישראל ויתראו פנים הוא ואמציהו מלך יהודה בבית שמש אשר ליהודה וינגף יהודה לפני ישראל וינסו איש לאהלו (שם שם יא–יב).—ובספה"א: מפני מה לא הקבלנו פניך, למה לא באת אלינו להתראות פנים (ר"מ, שבת קנב.).—רֹעַם פנים: כל ישבי האיים שממו עליך ומלכיהם שערו שער רעמו פנים (יחזק' כז לה). —השיב את פני פלוני: ותאמר שאלה אחת קטנה אנכי שאלת מאתך אל תשיב את פני ויאמר לה המלך שאלי אמי כי לא אשיב את פניך (מ"א ב כ). ואיך תשיב את פני פחת אחד עבדי אדני הקטנים ותבטח לך על מצרים לרכב ולפרשים (מ"ב יח כד). בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך (תהל' קלב י). —שִׁחֵר פני פלוני: על כן יצאתי לקראתך לשחר פניך ואמצאך (משלי ז טו). — *השחיר פניו: דברים שאדם עושה בילדותו משחירים פניו לעת זקנתו (שבת קנב.). כל המשחיר פניו על דברי תורה בעולם הזה הקב"ה מבהיק זיוו לעולם הבא (ר' יהודה ברבי סימון, סנה' קי.).—עם מלת יחס, ברך (קלל) על פני פלוני, ברך אל פני פלוני: ואולם שלח נא ידך וגע בכל אשר לו אם לא על פניך יברכך (איוב א יא). אולם שלח נא ידך וגע אל עצמו ואל בשרו אם לא אל פניך יברכך (שם ב ה). — הוכיח אל פני פלוני: הן יקטלני לו איחל אך דרכי אל פניו אוכיח (שם יג טו).—הכעים את פלוני על פניו: העם המכעיסים אתי על פני תמיד זבחים בגנות ומקטרים על הלבנים (ישע' סה ג).—הגיד על פניו: מי יגיד על פניו דרכו והוא עשה מי ישלם לו (איוב כא לא). — שלם אל פני פלוני: וידעת כי יי' אלהיך הוא האלהים האל הנאמן שמר הברית והחסד לאהביו ולשמרי מצותו לאלף דור ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו לא יאחר לשנאו אל פניו ישלם לו (דבר' ז ט–י). — נגד פני פלוני, עי' ערך נֶגֶד.

— בטויים: *פניו משתנות ככרום: כיון שנצטרך אדם לבריות פניו משתנות ככרום (ברכ' ו:). — נשתנו פניו כחררה: ויחר לדוד על אשר פרץ ה' פרץ בעוזא א"ר אלעזר שנשתנו פניו כחררה (סוטה לה.).—

*עשה פָּנִים לדבר, נתן לו צורת ומראות, עשה פָּנִים לשער וכדוי: כופת שסירקו וכרכמו ועשאו פ נ י ם רבי עקיבא מטמא וחכמים מטהרין עד שיחוק בו (כלים כב ט). — ובמהמ"א: וכן בול של עץ אע"פ שסרקו וכרכמו ועשאהו פ נ י ם לשער וביוצא בו אינו כלי ולא מקבל טומאה עד שיחוק בו (רמב"ס, כלים כט י). — *עשה פָּנִים לאדמה: בשעה שהמטר יורד הוא עושה פ נ י ם לאדמה (ר' יהושע בן לוי, מד"ר בראש' יג). איש אדמה, שעשה פ נ י ם לאדמה ושבשבילו נתחללה האדמה (שם שם לו).

אֹזֶן.—אַף, אַפַּיִם.

גַּהָה, מראה הפנים.

זָקָן, קצה פני האדם שתחת הפה והשער שבו.

חָוַר.—*חִוֵּר.

*חֲסָס. חֲסָסִים, צמח של שחין או פורסה קטנה על הפנים. — חֹסֶם. — חָפָּה, חִפַּת הפנים בתמרוקים.

טוּחַ, טַח הפנים בתמרוקים.

יֵרָקוֹן, השתנות גון הפנים מפחד ומורא וכדו'; *מחלה שמשנה גון פני האדם לירק.

לְחִי, לְחָיַיִם.

מַסְוֶה, דבר יכסו בו הפנים. — **מַסְחֵף, כלי מגן, יכסה בו הלוחם את פניו. — מַסֵּכָה, *במשמ' סתר פנים. — מֵצַח, חלק הפנים, באדם ובבהמה, שמלמעלה מהעינים עד תחלת השערות.

*נֶמֶשׁ. נְמָשִׁים, כעין כתמים קטנים על עור הפנים, עדשי הפנים.

ב. *סֵבֶר, אפן התנהגותו של אדם המשתקף בתוי פניו.

—**סְמוּקָה, אדמימות הפנים. — *סַנְטָר, סַנְטֵר.

—*סָרָק, צבע צהב, תצבע בו האשה את פניה.

—*עַדְשָׁן, אדם שעורו מנגע בעדשי הפנים.

—עוֹר, הפנים. — *עַזְפָן, עז פנים.—*עַזְפָנוּת, עזות פנים.—עַיִן, עינים.

א. פֶּה.

צָעִיף, כסוי הפנים לנשים.

*רַעַל, ערביות יוצאות רעולות, מעטפות פניהן ברעלה.—רְעָלָה, עטיפת הפנים לנשים.

פְּנִים [1], — א) עם אותיות היחס ועם הא הכוון, מִלִּפְנִים, פְּנִימָה, לִפְנִימָה, מִפְּנִימָה,—בתוך הדבר לתוך הדבר, drinnen, hinein; dedans; within, inward(s): הן לא הובא את דמה אל הקדש פְּנִימָה אכל תאכלו אתה (ויקר' י יח). וארז אל הבית פְּנִימָה מקלעת פקעים וכו' ודביר בתוך הבית מִפְּנִימָה הכין וכו' ויצף שלמה את הבית מִפְּנִימָה זהב סגור (מ"א ו יח–כא). ואת כל קירות הבית מסב קלע פתוחי מקלעות כרובים ותמרת ופטורי צצים מִלִּפְנִים ולחיצון ואת קרקע הבית צפה זהב לִפְנִימָה ולחיצון (שם שם כט–ל). וחלונות אטמות אל התאים ואל אליהמה לִפְנִימָה לשער סביב סביב וכן לאלמות וחלונות סביב סביב לִפְנִימָה ואל איל תמרים (יחזק' מ יז). ובא לִפְנִימָה וימד איל הפתח שתים אמות (שם מא ג). כל כבודה בת מלך פְּנִימָה [1]) ממשבצות זהב לבושה (תהל' מה יד). ובתו"מ: כד הוה עליל לבית וועדא הוה אמר (רבי ייכנס ר' חייא רובא ל פ נ י ם, אמר לו רבי ישמעאל בי רבי יוסי ל פ נ י ם ממני, אמר לו חס ושלום אלא ר' חייה רובה ל פ נ י ם ורבי ישמעאל בי ר' יוסי לפני ל פ נ י ם (ירוש' כלא' ט ד). שהיתה שמאלו כלפי ל פ נ י ם (שם יומא ה ג). שחית מתגלגל כלפי ל פ נ י ם (שם שם). שורה הרואה פ נ י מ ה פטורה

---

1) [מקור המלה לא התברר כל צרכו הואיל ואין דומה לה במשמ' קרובה בלשונות האחיות. נוהגים לגזור אותה מן פָּנִים, אך בדרך זו קשה להבין גם את הוראתה וגם את צורתה, ובפרט את נקודה פְּנִים, פְּנִימָה בנגוד אל פָּנִים, בעוד שתנועת הקמץ נשמרת לפני הא הכוון במלים כגון קָדִימָה, צָפוֹנָה וכדו'. ועל כן אפשר שיש לראות פְּנִים כשנוי מבטא של בֵּנִים, כמו שנמצא בכתבות כנעניות ב ן במקום בית היחס (כגון בכתבות אשמנעזר ט: ממלכת אדר אש משל ב נ ם, שמשמ' בעבר': מלך אדיר אשר ימשל בהם), ובעבר' וביתר הלשונות הקרובות בֵּין, בינים, בינות, בינתים, כהרחבות דומות של בית היחס.]

1) [הקדמונים הבינו אף כאן: בתוך הבית ולמדו מכאן על צניעות האשה שכבודה בבית וכדו', ואף הפרשנים נסו לקים את המלה במשמ' זו, למשל: וטעם פנימה שהיתה שוכבת לפנים בארמונה ולא היתה נראית לכל (רמב"ע). אך אין משמ' זו יוצאת ידי הענין שהוא תפארת המלכה בלבושה, וע"כ חשבו כמה מן החדשים שצ"ל פְּנִינִים או פְּנִיָּה תחת פְּנִימָה, והמחבר בשולי התנ"ך סמן את הקריאה כל כבודה מֶלֶךְ פנינים משבצות זהב לבושך, ועי' הערתו לערך מֶל. ואמנם אפשר כי באותיות פנימה נשמר שמו של מלך, אביה של המלכה, והשוה פ נ מ ו, שמם של כמה ממלכי שמאל ויאדי בסוריה במאה השמינית לפני הספירה, שנשמר בכתבות.]

ושאינה רואה פנימה תייבת (ברכ׳ יט:). זו אינה צריכה לפנים[1]) (רב אחא בר זבדא, ב״מ טז.). זה אדם הראשון שהיתה מחיצתו לפנים ממלאכי השרת (רב סוכא, מד״ר ברא׳ כא). — ובסהמ״א: ופעם פנימה שהיתה שוכנת לפנים בארמונה ולא היתה נראית לכל (ראב״ע, תהל׳ מה יד). ואין צריך לומר גם אם אין פירוש הדין ברור להם שיאחרוהו עד שיתברר להם שזה אין צריך לפנים אלא אפי׳ כשהדין ברור להם (המאירי, בית הבחירה על אב׳ א א). — ואמר הפיטן: ואל תביט אלי אשת עמיתך ושימה נא פנימה רעיתך (רב האי גאון, לקוטי קדמונים, 64). — ואמר המשורר: ויהי בהיותנו במעמד ההוא הנכבד ראינו עשר חופות בגלומי תכלת וארגמן מחופות ומפנימה זהב מופז מצופות (עמנו׳, מחב׳ כח). — *לִפְנִים מן הקלעים: ונאכלין (חטאת הצבור והיחיד) לפנים מן הקלעים לזכרי כהונה (זבח׳ ה ג). — *מן הדלת וְלִפְנִים, בתוך הבית: כל הבגדים שלקחתי ליך לבוש אותן בפרהסיא אבל קוזמירין זה גנוב הוא אל תלבשי אותו אלא מן הדלת ולפנים (דב״ר ליברמן, 69). — *וזה לִפְנִים מזה: למלך שהיו לו שתי גנות זו לפנים מזו (מכי׳ בשלח ד). שני בתים זה לפנים מזה שניהם במכר שניהם במתנה אין לחן דרך זה על זה (ב״ב סה.). — *לִפְנֵי וְלִפְנִים, לִפְנַי לפנים, בתוך תוכו של הדבר: זו צריכה לפנים ולפני לפנים (רבא, ב״מ טז.). ועי׳ עוד ערך א. פְּנֵי. — *לִפְנִים משורת הדין, במדת החסד ולא במדת הדין: יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ויגולו רחמי על מדותי ואתנהג עם בני במדת רחמים ואכנס להם לפנים משורת הדין (תפלת הקב״ה, רב זוטרא בשם רב, ברכ׳ ז.). והודעת להם זה בית חייהם, את הדרך זו גמילות חסדים, ילכו זו בקור חולים, בה זו קבורה, ואת המעשה זה הדין, אשר יעשון זו לפנים משורת הדין (רב יוסף, ב״מ ל:). שהעמידו דיניהם על דין תורה ולא עבדו לפנים משורת הדין (שם שם). — *בִּפְנִים, מִבִּפְנִים, בתוך הדבר: כל העוסק בתורה מבפנים תורתו מכרזת עליו מבחוץ (רבא, מו״ק טז:). אמר הקב״ה אינו דרך משה שנצטער במשכן

1) [רש״י: אינה צריכה כדי לתרצה להכניסה לפני בני חשיבה שאין בהן יודע לפרקה ותשובת הגאונים פורשין לגנאי דליפא קושיא מעליא אל תעלות לו.]

יהא עומד מבחוץ ואני עומד מבפנים אלא הריני קורא אותו שיכנס (תנחו׳ בובר ויקר׳ א). — ואמר הפיטן: כי אלה יהו מבפנים ואלה מלפניהם מפנים (אלהים אל דמי, פלוק פנה זכור). — *נגיעת פְּנִים: אם תחב אדם טומאה בכוש והכניסה לתוך גרונו של אדם טהור ולא נגעה בלשונו וכו׳ לא נטמא הבולע משום מגע זה שהרי לא נגעה בבשרו שנגיעת פנים אינה נגיעה (רמב״ם, טומאת מת א ג). — *פְּנִים, בִּפְנִים, לִפְנִים, במשמ׳ בִּפְנִים המקדש, העזרה: יש בה ידיעה בתחילה ואין בה ידיעה בסוף שעיר שנעשה בפנים ויום הכפורים תולה עד שיודע לו ויביא בעולה ויורד. אין בה ידיעה בתחילה אבל יש בה ידיעה בסוף שעיר הנעשה בחוץ ויוה״כ מכפר (שבוע׳ א ב–ג). מוקטרי פנים שהעלן לחוץ, מוקטרי חוץ שהעלן לחוץ (זבח׳ קג). חד למוקטרי פנים שחסרו והעלו בחוץ וחד למוקטרי חוץ שחסרו והעלו בחוץ (ר׳ ישמעאל שם שם). ועי׳ עוד ערך א. פְּנֵי. — *בִּפְנִים במשמ׳ הַכְּתִיב, הכתוב בגוף הספר, בנגוד אל בחוץ שהוא הקרי: אשר לא חמה, לו קרינן וכו׳ ועיר נקבה היא והוצרך לכתוב לה אלא מתוך שצריך לכתוב לא בפנים תקנו לו במסורת, וזה נופל על זה (רש״י, ויקר׳ כה ל). יקרה היא מפנינים דרשינן ליה יקרת היא מפניים כמו שכת׳ בפנים ובחוץ קורין מפנינים שכל אשה צנועה זוכה ויולדת בן שישמש לפניי ולפנים (פי׳ מס׳ מסקין לר״ש בן היתום, 84). — ב) *פְּנִים, ס״ז[1]), מ״ר פְּנִימִים, פְּנִימֵי, כמו תּוֶךְ, החלק התיכון של הדבר, Inneres, Kern; intérieur, dedans; interior, inside, ואמר המשורר: ולמה בזמן הקיץ פנימי גופנו חם (שאלות ראב״ע, ההנה ג, 80). — ונהוג גם במשמ׳ גוף הספר בנגוד אל הפרושים שסביבו.

א. *פְּנִימָה, ס״נ, —כמו פְּנִים במשמ׳ ב), החלק התיכון: כי מפני חוזק כח הדמיון שנתחזק בעת הרגשת החושים הפעולות ואצר אותם בפנימתן או שדימה אותם בכח הדמיון בעת היקיצה בלא הרגש חיצון אך בפנימי (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה ה ו).

1) [בהפיכת תה״פ פְּנִים לש״ע. כך נולדו שמות אין מספר בכל הלשונות מתה״פ ששמש לציין אחת מתכונותיו של הדבר הנקרא בשם זה. עי׳ על זה טורטשינר, Entstehung d. semit. Sprachtypus, הקדמה.]

ב. *פְּנִימָה, ש"נ, —כמו פְּנִין, פְּנִינָה: ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, מה הפנימה[1] הזאת אינה נגלית לכל בריה כך אין לו רשות לשקע עצמך על דברי תורה אלא בפני אדם כשרין (קונדריס אחרון לר"ש הדרשן, בשם ר"ש בן יוחי, ירוש' גנ"ז' מגלים, 337).

*פְּנִימוֹנִי, ת"ז, —הנמצא לִפְנֵי וְלִפְנִים: והיא מצויה בכל חלוקות לשלשה חלקים אנוש בהמי צמחי, אנוש ג' שלישים בהמי שני שלישים צמחים שלישים (צ"ל שליש א'), אנושי ג' חלקים פנימוני[2] ותיכוני וחיצוני, בהמי ב' חלקים חיצוני ופנימי, צמחי חלקי אחת והוא חיצוני, והשלשה חלקים של האנושי החלק הפנימי היא משובחת ומעולה על השתים הנותרות (פי' ילירה לברללוני, 179).

פְּנִימִי, ת"ז, נק' פְּנִימִית, מ"ר פְּנִימִים, *פְּנִימִיִּים, פְּנִימִיּוֹת, — מה שהוא בִּפְנִים הדבר, הפך מן חיצון inner; intérieur; interior: ויתן את הכרובים בתוך הבית הַפְּנִימִי (מ"א ו כז). ויבן את החצר הַפְּנִימִית שלשה טורי גזית (שם שם לו). ויבא אתי אל חצר בית יי' הַפְּנִימִית (יחזק' ח יו). לפני אלם השער הַפְּנִימִי (שם מ יט). וההיכל הַפְּנִימִי ואלמי החצר (שם מא יח). ולפני הלשכות מהלך עשר אמות רחב אל הַפְּנִימִית דרך אמה אחת (שם מב ד). וחדריו הַפְּנִימִים ובית הכפרת (דהי"א כח יא). ופתח הבית דלתותיו הַפְּנִימִיּוֹת לקדש הקדשים (דהי"ב ד כב). — ובתו"מ: העומדים בשורה הפנימים פטורים והחיצונים חייבים (ברכ' ג ג). בהרת כגרים ומחיה כעדשה מקפתה וחוץ למחית בהרת הפנימית להסגיר והחיצונה להחליט (נגעי ו ה). חמש חצירות הפתוחות למבוי כולן משמשות עם החיצונה וכו' הפנימית שבכולן משמשת לעצמה ומשמשת עם כולן (תוספתי ב"מ יא יט). רצו בני פנימית לפתוח להם פתח במקום אחר יכולין לעכב על ידו (שם שם). למלך שהיו לו שתי גנות זו לפנים מזו מכר הפנימי ובא חלוקח ליכנס לגן הפנימי ולא הניחו השומר (מכיי בשלח ד). הואיל ונאמרו הזיות בפנים ונאמרו הזיות בחוץ אם למדתי לפנימיות שהם מעכבות זו את זו אף החיצונות יהיו מעכבות זו את זו (ספרי במדי קכג). היה עומר אחד גדול עימר צד החיצון בצד הפנימי נידון כשורה עימר צד הפנימי בצד החיצון מהו שידון כשורה (ירוש' פאה ו ג). כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו (רבה בר רב הונא, שבת לא:). לעולם מותרות עד שיהו שנים בפנימית ואחד בחיצונה (שמואל, ערוב' עה:). שני בתים זה לפנים מזה שניהם במכר שניהם במתנה אין להן דרך זה על זה, כל שכן חיצון במתנה ופנימי במכר (ב"ב סה.). המוכר את החצר מכר בתים החיצונים ובתים הפנימיים ובית החולסאות (שם סז.). אל יסוד מזבח (העולה) ולא יסוד מזבח הפנימי (זבחי נא.). חומר בחזאת שהזאה ישנה בחטאות החיצונות ובחטאות הפנימיות וכו' (שם לו:). ויאמר אחד קדוש לפלמוני המדבר, רב הונא אמר לפלגיה תרגם עקילס לפנימי דיבר זה אדם הראשון שהיתה מחיצתו לפנים ממלאכי השרת (מד"ר בראש' כא). מעשה בארבעה זקנים שהלכו למלכות הפנימית והיה להן פילוסופוס אחד חבר שם (ד"א רב' ה). — ובספה"א: מעשה היה בנהרדעא באחד שאמר לחבירו מה את עושה בבית הזה אמר לו ממך לקחתיו ואכלתיו שני חזקה אמר לו בשיכני פנימיים[1] הייתי, באל פני רב נחמן אמר לו בריר אבילתך (הלכות פסוקות לתלמיד רב יהודאי גאון, 67). וכאשר נוסיף ז' הפנימיות אשר באותיות הכפולות על חכ"ב אשר זכרם בעל ספר יצירה תעשינה אותיות הדבור כ"ט אותיות (פי' ילירה לדונש בן תמים, כב). ההרגשות הם חיצוניות והם ג"כ פנימיות, החיצוניות נקראות בכלל הרגש והפנימיות דמיון (כוס מן ב). והענין השני הוא המשכל עצמו אשר כבר השכילהו האדם ויקרא זה הענין גם כן הדבור הפנימי (מלות ההגיון יד). ליכנס בקירות מערכות אלדים חיים מושיע רב וגואל בחקירותם הפנימיים להפריד בין העצומים גאוני עולם (ר' יוחנן טריויש לר"י תפיסה, מנחת קנאות, 4).

[1]) [בירוש' ע"ז ב ח: מה הסימה הזאת, עי' ערך סִימָה.]

[2]) [אמנם לא מן הנמנע הוא שהמלה פנימוני נולדה כאן בט"ס ע"פ תיכוני וחיצוני (וכן אפשר להפך שהכונה בהמשך: בהמי ב' חלקים חיצוני ותיכוני וכו' של האנושי החלק הפנימוני), אך על כל פנים צורה מצלחת היא שכדאי לשתמש בה לדרגת הפלגה של פנימי.]

[1]) [בתלמו' (ב"ב כט:): בשבוני גוואי.]

האמתיות הם שני מינים האחד הוא אמת פ נ י מ י (סוביעקטיפע וואהרהייט) והשני הוא אמת חוציי (אוביעקטיפע וואהרהייט) (מוקדות הבל, קז). — ״ובמשמ׳ נסתר ונעלם: והחלוף בין הנמצאים הנראים הוא נופל בצורות הנראות וכן החלוף בין הנמצאים ה פ נ י מ י י ם אמנם נפל בצורות ה פ נ י מ י ו ת וכו׳ אך העצם ה פ נ י מ י לא יקבל הצורות (כס״ע פלקירלה, מקור חיים לרשב״ג ה ז). כי כל מאמר אשר יש לו שני פנים ר״ל שיש לו ענין גלוי וידוע וענין נעלם צריך שיהיה החיצון נאה ככסף ו ה פ נ י מ י נאה מן החיצון עד שיהיה ה פ נ י מ י[1]) כשנעריכהו לחיצוני כערך הזהב אל הכסף (ר״י חריזי, פתיח׳ הרמב״ם למו״נ). חיצוניהם (של דברי הנביאים וכו׳) חכמה מועילה וכו׳ ו פ נ י מ י ו ת י ה ם[2]) חכמות בידיעות האמת על מתכונתה (שם). היסוד העשירי שיש בתורתינו פ נ י מ י וחצון (יסודות המשכיל לדוד בן יו״ט, דברי חכמים, כט). — ״וספרים פְּנִימִיִּים, ספרים בחכמת הנסתר: נמצא בספרים ה פ נ י מ י י ם וכו׳ (מחז׳ ויטרי קמד). מצאתי בספרים ה פ נ י מ י י ם והמברך את השם צריך לכוין את לבו בהיה הווה ויהיה וכו׳ (המנהיג סי׳ מז). וראיתי וכו׳ בני אדם שהיו מגביהין את עצמם בשעת קדושה ויש לי סמך בספרים ה פ נ י מ י י ם (שם נג). — ואמר הפיטן: ולא יאכל פ נ י מ י ת בזדון ובתרמית (רשב״ג, אזהרות, בלל תדי). פ נ י מ י ה היתה דת שעשועים יומים באין מעינות נכבדי מים (הוא, שולמית המרכרת, ליון ב, 145). וחיות עליות חיצוניות ו פ נ י מ י ו ת הליכותיך צופיות (הוא, כתר מלכות, יי׳ מי יעמיק). ברחמים יקר צעירי הצאן חקם הטריפם פ נ י מ י וחיצון[3]) (שמעון בר יצחק, יוצ׳ ב ר״ה).

״**פְּנִימִיּוּת**, ש״נ, — מה שהוא פְּנִימִי, כמו פְּנִים במשמ׳ ב): ואנו סוברים כי הקב״ה עושה נסים לצדיקים ונפלאות גדולות ולא רחוק ממנו שהוא מראה אותן ב פ נ י מ י ו ת מראות היכליו ומעמד מלאכיו (תשו׳ הגאו׳ ליק לט). הספירות והאורות העליונות וכו׳ נאצלים מ פ נ י מ י ו ת הבלתי בעל תכלית (ר״א אירירה, שער השמים ח). היות התורה ממשכת ומגלה חוצה משפע אורה המתייחס אל פ נ י מ י ו ת ה יקרא שחוק (ר״מ אלשיך, משלי ח ל). בדרך המשחק משמחת לבו שהוא מגלה בחיצוניות השחוק פ נ י מ י ו ת הלב וערבותו (שם שם לא). וכשאני רואה ושומע הנה הנה הדברים שבים ל פ נ י מ י ו ת י ונאחדים עמה (רנ״ק, מונה״ז שער יז).

פְּנִין, פְּנִינָה, מ״ר פְּנִינִים[1]), אבן יקרה, תכשיט, מרגלית, Edelstein, Juwel, Perle, Koralle; pierre précieuse, bijou, perle, corail; precious stone, jewel, pearl, coral: כי טובה חכמה מִפְּנִינִים וכל חפצים לא ישוו בה (משלי ח יא). יש זהב ורב פְּנִינִים וכלי יקר שפתי דעת (שם כ יה). אשת חיל מי ימצא ורחק מִפְּנִינִים מכרה (שם לא י). ראמות וגביש לא יזכר ומשך חכמה מִפְּנִינִים (איוב כח יח). וכו גזירית

---

[1]) [בתרג׳ ר״ש א״ת: תוכו טוב מנגלהו עד שיהיה תוכו וכו׳.] [2]) [שם: ו ת ו כ ם.]

[3]) [מטה לוי: לחם לאכל ובגד ללבש.]

---

[1]) [במקרא נמצא מ״ר פְּנִינִים בלבד, ופעם אחת (משלי ג יה) בכתי׳ פ נ י י ם (הנקוד הוא של הקרי פְּנִינִים). השם הפרטי פְּנִנָּה (ש״א א ב, ד) אינו עדות מכרעת לצורת מ״י תואיל והוא נבדל מן פנינים בכתיב ובנקוד בדגש (כדגמת פִּלֶגֶשׁ—פִּילֶגֶשׁ), אעפ״י שנראה כי הענין אחד. כנראה נגזרה המלה מן שרש פ נ ן, הנמצא בערבי׳ אף במשמ׳ קשט ושפר (פַּנַּ a)), ולפי זה הוראתה העקרית היא קשוט, תכשיט בכלל. השבעים, והוולג׳ ההולכים בעקבותיהם, מתרגמים בדרך כלל במשמ׳ אבנים טובות, אך הוולג׳ באיכה (ד ז) ebore antiquo, שנהבים ישנים; ובאיוב (כח יח) נדרשת המלה מ פ נ י נ י ם גם בשבעים τὰ ἐσώτατα וגם בוולג׳ (de occultis, כלו׳ ממחשכים) כלשון מִפְּנֵי ומִפְּנִים, וכנראה על דרוש עתיק כזה מיוסד שמוש המלה בלשון הפיטנים במשמ׳ זו. במשמ׳ אבנים טובות (כיפי טבתא) מתרגם אף התרג׳ הארמי למשלי (המושפע מן הפשיטתא) וכן כמה פרשנים (עיי רד״ק), ואחרים רואים בפנינים שם לאבן ידועה, כגון מנחם: אבני שהם המה; וריב״ג (סה״ש שרש פנן): אבנים יקרות, אבל הטוב באמרו פנינים שירצה בו האבן הנקראת בערבי יאקות ויורה על זה אמרו אדמו עצם מפנינים ר״ל אליאקות שהוא אדום והוא אודם, ע״כ. והיה אף מי שראה בפנינים שם לזהב: אדמו עצם מפנינים, זהב קרוי פנינים לפי שמטמנין אותו בפנים (פירוש איכה מס׳ דברי חכמים, כח). אך התרג׳ הארמי לאיוב (כח יח) הוא: מרגלין, מרגליות, ובמשמ׳ זו נפוץ שמוש המלה בסתמ״א ובדבור. ואמנם ע״פ איכה ד ז (א ד מ ו עצם מפנינים) מעדיפים כמה מן החדשים את הפרוש: Korallen. אך כמבואר לעיל נראה שעקר משמעות המלה היא תכשיט בכלל, ובפרט התכשיט המגוון בצבעים.]

a) فَنّ

משלג צחו מחלב אדמו עצם מפנינים (איכה ד ז). — ואמר בן סירא: אל תמאס אשה משכלת וטובת חן מפנינים (ב"ס גני' ז יט). חיו שר[1]) אויתי מפז ורוח טובה מפנינים (שם ל יח). רבים היו חבולי זהב והבוטח על פנינים (שם לד ו). — ובספה"א: אין לפלאות התבונה בכל פניני הדר ומי ערוך יערך לה מן כוכבי גיח (רסע"ג, ספר הגלוי, בתוך הגוף הערבי, קפח). ויהי כאשר שמעתי ממנו אלה הדברים אשר מפנינים יקרים ידעתי כי חסר ממוסריו (ראב"ע, חי בן מקיץ, איגר, 140). אל תשליכו הפנינים לפני החזירים כי אינם עושים מאומה ואל תמסרו החכמה למי שאינו יודע מעלתה כי היא יקרה מפנינים (ר"י א"ת, מבחר הפנינים לרשב"ג, 8). וכבר נוסה שמפסידים במגעם הדברים הדקים כפנינים[2]) והיינות (הוא, כוזרי ב ס). הנביאים אשר נפשותם זכות מקבלות לאורו יעבור בהם כעבור אור השמש בשוהם ובפנינים (שם ד טו). ה' אלהים נתן לי לשון למודים, למלאות ענינים חמודים, ביד השכל צמודים, והיו לאחדים, לקשור מפניני מליהם לצוארי הנגידים (ר"י חריזי, תחכ' הקד', 6). נאם חימן האזרחי הגד הגיד לי מחבר הספר הזה מפניני רעיונו ומליצות לשונו (שם א, 16). ואתה ידעת כי הספרים היקרים לא יחובבו פניניהם רק למביניהם (שם שם, 20). והחכמה בעיני בני עמנו כצרור אבן במרגמה או כזורק פניניו לרגלי הבהמה (שם שם). דעו כי השיר המעלה, אשר הוא בפנינים ממלא, ובכתם אופיר לא יסלא, מספרד שרד, ועל כל אפסי העולם נפרד (שם ג, 40). ור' משה בן עזרא מושה הפנינים ממליצות הרעיונים (שם שם, 41). ויאמר לו איזה ענק הראית אחד מבני ענק ויאמר לו ענק הפנינים אשר לקחת תמול מידי (ר"י זברא, שעשועים ה, דודזון, 49). עיניה כיונים ולחייה כשושנים ושפתותיה כחוט השנים ושניה כפנינים (שם יב, 134). כל ימיו דורש טוב לעמו בפניני מליו (תנחום ירושלמי, הקד' לספר המספיק, ה). ובונתי בענין הזה שאהיה בזה אצל חברי כמגביה חרס מעל פנינים אשר לפניהם (ר"י אכעולי, מלמד התלמידים, בראשית, ח.). ולפי שידוע שהכתרים הנתונים בראשי המלכים יעשו מפנינים מחוברים ראוי לפי ענין זה לתקרא לוית חן (שם נשא, קכח.). ואשר יקבל אורת קבול שלם יותר מכלם הם הפנינים והשוהם והאויר הצח והמים (פי' התורה לר' עמנואל פיגיליו, Merx, Archiv, עמ' 372). ומה נעמו רסיסי דמעותיך אשר כפנינים בינות עפעפיך התגלגלו עת מרי שיחי בחיקך שפכתי (שמשון בלוך, שבילי עולם ג, הקד', 8). הכאתי שכמי תחת משא גדול ונורא כזה וכו' ולהעלות הפנינים הנבואיים המושקעים בימי התורה ומצולותיה ולהראות העמים והשרים יפית (מכתב גיגר אל בלומנפלד, אוצר נחמד ב, לד). — ואמר הפיטן: תתן להבהב נותצי פניניך תקרא לשברם כום כמום בפניך תבא כל רעתם לפניך (ר"א קליר, שבת סורו מני, קינ' ת"ב). אמרות האל טהורות כפנינים היקרות (קונט' הפיוטים, מק"כ ד, 23). —ואמר המשורר: וכמעט אבדה מאין דרישת אשר היתה סגורה מפנינים (רשב"ג, הלפור או דרור, בדודי 8). אשר הציף צלוליה ודלה פניני מעמקיה ומשת (שם שם). וגבה מבני גילו כגבה בני איש מבהמות או רמשים ויקרו מעלליו מעליהם כמו יקרו פנינים מחרשים (רמב"ע, הרים מר, שעה"ש 69). חנה דמעי בטרם אקראה יענו אתי וידרשו עד לא שאלתי כדמות פנינים ואם כדמי נקים עלי לחיי הכי מכבדי חם בבכיתי (יהודה בן גיאת, מנין עפאים, שעה"ש 124). ועוד התכו בשאול בארץ המון מיני פנינים וכל אבן יצוקה משוכותיו (ראב"ע, בשם אל אשר אמר, כסכא א, 196). פניני שיר אשר לבי חריטן היש משיב פרדותן לחוטן ליפות צוארי שרן בדרן וספירן וכל אבני בהטן (ילמק: אבן עזרא, פניני שיר, שעה"ש 159). ופניני של יברקו (אד"ם, שפ"ק, האביב א). — ומ"כ *פְּנִינוֹת: אמר חכם אחד עצם ענין חשכל דק ונפלא מכל הפנינות המושכלות ושלם יותר מכלם (ערוגת הבשם לרמב"ע, ליון ב, 175). — *ובמשמ' פְּנִי ופְנִים, חדרי חדרים, סוד צפון[1]), Innerstes, Verborgenheit; fond, secret; the innermost, secrecy ואמר הפיטן: ציר נאמן קראת לעלת פניניך[2])

---

[1]) [נ"א: שאר.]

[2]) [במקור: כאלג'ואהיר (כאבנים היקרות).]

[1]) [כך, ולא ככנוי למלאכים יש להבין פנינים בדברי הפיטנים, ובמובן זה באה המלה כבר בתרגומים הקדומים, עי' בהערה לעיל.]

[2]) [צפוניך, ולא כמטה לוי: תואר לתורה עש"ה יקרה היא מפנינים.]

בארתו חמורות וקלות, ענשין ואזהרות פרטות וכללות, שכר המצוות ושלום גמולות (ר' שמעון בר יצחק, תמכו, קרוב' ב שבוע'). שנה אין לפניו, שקט בפניניו[1] שבח טוב במצפוניו (מלך עליון, מוסף א ר"ה). זינה לעניו בפניני מעוניו והגיה עיניו בפוץ מעיניו (ר"א קליר, אלוהים ומפרשם, יוצ' פרה). — "ובמשמ' בני ישראל הצפונים, ואמר הפיטן: נחית פניניך[2] בעוך עמך להתגאות צורריהם הממת במכות להלאות (מי מלל, מעריב אחרון פסח). — ומ"י "פְּנִין, ואמר המשורר: גדרו ארחו והכבידו בריחו ולא יכלו הצפינו מנגה פנינו (ר"י הלוי ליהושע בן דוסא, שעה"ש, 100). ומציתי פנין לח משפת כוס אשר נמשל למעין הישועות (הוא, לך עיני, דיואן ב, 203). — ומ"י "פְּנִינַת, ואמר המשורר: אני כתר זמן ארץ עדינה ואדמתי פאר על כל מדינה, הכי כל הארצות כאבנים במרגמה ואנכי פנינה (ר"י חריזי, תחכ' מז, 375).

"פְּנִינִי, ת"ז, נק' פְּנִינִיָּה,—שיש בו מתכונת הַפְּנִינִים, כמו סַפִּירִי, בהיר וזך: כלם (המלאכים) גזרות פניניות וחיות עליות (רסב"ג, כתר מלכות, יי' מי יעמיק). השכל הפועל הוא תחלת ברואי רם ונשא והוא כח אשר נאצל מן החפץ והוא עצם פניני פשוט בהיר וזך (ערוגת הבשם לרמב"ע, ליון ב, 159). והנפש החכמה היא עצם פניני[3] ממלא חסרון גוף טבעי (שם שם). והוא (האדם) שנברא מתוקן בצורתו ונאה במלאכתו ושלם בעל נפש מדברת פנינייה חכמה קיימת (כ"י א"ס, הק' מדה"כ לרסב"ג, הקד'). הנפש החכמה הוא עצם פניני משלים חסרון טבעי מורכב מד' יסודות (ר' אברהם דקלוניא, תלמיד הרוקח, כתר שם טוב, גנזי הקבלה, ילינק, 34) גם לשר הפנים פני חמה כצאת השמש בגבורתו הוא אהרן קדוש הי שיר המעלות האלקיות הפניניות אות ומופת בצבא שלו (אגר' ר"א היכיני, REJ XXVI, 214).— ואמר המשורר: ונפשנו פנינית ועל כן גזרנוה אנחנו מפנינים (רסב"ג, עטה הוד, שירי שלמה לדוקס ט).

1) [כלו' בפנים מעונו ע"פ (איוב כה ב) עשה שלום במרמיו (בית לוי).]

2) [ולא כמטה לוי: נחית פניניך, אלו דברי התורה עש"ה יקרה היא מפנינים.]

3) שם בהערה: ר"ל דבר דק וצח כאשר כתב רס"ג בספרו אמונות ודעות מאמר ו' פרק ב' וזה לשונו שעצמה (הנשמה) עצם נקי כנקיות הגלגלים.

שירה כמו חותם עליו שמך חקוק ליום ולמדות תהי שלישיה שמש וירח מבין מאוריה ובבין פניניה רוח פנינייה (הוא, גפן פתולה, שם כב).

פנן [1]), ממנו פַּן, א. פִּנָּה, פְּנִין, "פְּנִינִי.

פנק [2]), ממנו"פִּנּוּק, פַּנֵּק, תַּפְנוּק.

פָּנַק, קל לא נהוג.

— פִּע', מְפַנֵּק[3]), — פִּנֵּק את פלוני, הרגילו להיות רך, רָפֶה, רגיל לתענוגים ובטלה וכדו', versärteln; dorloter, gâter; to pamper: מְפַנֵּק מנער עבדו ואחריתו יהיה מנון (משלי כט כא). — ואמר בן סירא: תן ולקח ופניק[4]) נפשך כי אין בשאול לבקש תענוג (ב"ס גני' יד יז). — ובתו"מ: משל למלך שהיו לו אפוטרופוסים במדינה והשלים להם את שלו ומסר להם את בנו ואמר להם כל זמן שבני עושה לי רצוני היו מערבים ומעדנים אותו ומפנקים אותו (ספרי דבר' שו). כל מי שמפנק את יצרו בנערותו סופו להיות מנון עליו בזקנותו (ר' אבין, מד"ר ברא' כב).—ואמר הפיטן: בטל פלג מלא מאוגד פרי עץ השדה ממוגד פרש כפיו וסגד תפנק במזל קשת גד (אלור לברך, סדר טל, כ"י בריט"מ).—ואמר המשורר: זמן שר יחנק ועבד מפנק ובו צר ואויב כאריה יזנק יחיה ברשעו מחיב בפשעו סקילה שריפה והרג וחנק (עמנו', מחב' א, 5). למי אוי ואבוי למי כהות עינים למי שבר רוח למי הָמית מעים למפנק בניו והמה בו פשעו (שלום הכהן, ניר דוד יז, 325).—ואמר המליץ: מפנק מנער בנו ירבה מכאוביו ולכל רעה ישמח לבו (צ"ז, ב"ס ל ז).

— פֻּע', *פֻּנַּק, מְפֻנָּק, מפונק,—מי שפִּנְּקוּ אותו: כוואו על ציפרנו ועל (כף) רגלו וכו' הרי זה נותן לו דמי צערו אבל אם היה מרוכך מעודן מפונק כל שכן שכפול בו צערו (מכי' משפטים ח). חי שלשלו אותו (את

1) [עי' בהערות למלים פִּנָּה, פְּנִין.]

2) [עי' בהערה הבאה.]

3) [אף בארמי' פַּנֵּק ובערב' פַּנַּק a) באותה משמ', ות"א וְהֶעָנֹג מאד (דבר' כח נד) ודמפנק לחדא, וי"ת עדינה (ישעי' מז ח) מפנקתא.]

4) [נ"א: ופת.]

a) فنق

יהויקים) אלא שהיה מ פ ו נ ק ומת בידם (ריב"ל, מד"ר ויקר' יט).—ואמר הפיטן: מ פ ו נ ק בתחלה ואחריתו מנון, היתלונן סלה בפסת וגנון (אספו אמונים, יוה"כ תימנים).—ואמר המליץ: מעי המו לנעמת המעונגת והענוגה ו ה מ פ ו נ ק ה (מפו, אהבת ציון ט, 68).

—התפ', הִתְפַּנֵּק,—פִּנֵּק את עצמו, ואמר הפיטן: תפלתו מרפא וצדקה, תלאובות הצילם מצוקה, תפנוקים הרום ל ה ת פ נ ק ה, ולכל היד החזקה (אמרת רכן, יוצ' לס"ת, מחז' איטל' ב, קסט:). ואמר המשורר: בלבוש ערוגת פז ורקמת שש כבת מתענגה בלבוש ו מ ת פ נ ק ת כל יום חליפות הרקמות תחליף (ר"י הלוי, ארץ כילדה, דיואן א, 82).

א. פַּס [1]), ש"ז מ"ר פַּסִּים: וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו ועשה לו כתנת פַּסִּים (ברא' לז ג). ויפשיטו את יוסף את כתנתו את כתנת הַפַּסִּים אשר עליו (שם שם כג). ועליה כתנת פַּסִּים כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים (ש"ב יג ח).—ובסהמ"ח: אראמות וגביש, פרשו בו שהוא מין ממיני השרד ו ה פ ס י ם (ר"י א"ת, סה"ש לריב"ג, גבש). —ואמר הפיטן: בכפל כתנת בַד יבסה שארו וכו' בם יפן מלא כל הארץ כבודו ויסיר דאגת כתנת ה פ ס י ם (יוסי בן יוסי, אתה כוננת עולם ברב חסד, עבודת יוה"כ, מחז' איטל' ב, ריד:). כי היתה סיבה סבה סלולה בכתונת בד לפני גורא עלילה סוד פ ס י ם תסיר ומעבר (רסב"ג, עבודת יוה"כ, .Elbog., Stud 149). הטיב וזרק והקטיר וכו' ופשט פ ס י ם ירד בקודש וטבל וקדש ועט פלוסים (ראב"ן, אכפרה, קליס' מוס' יוה"כ).—ואמר המשורר: כתנות פ ס י ם לבש הגן וכסות רקמה מדי דשאו (רמב"ע, כתנות פסים, דוקס 97). וארץ משבצות זהב לבושה ומשי כתנותיה ו פ ס י ם (הוא, הרים מר, סעה"ש 69). מטר שחק בעת רדתו פני הגַן לאט שוה ועל פניו כסות פ ס י ם ומשי הוזן שוה (הוא, תרשים ג, 40).

ב. *פַּס [1]), ש"ז, מ"ר פַּסִּים, פַּסִּין,—קצה של דבר, חלק קיצוני בו, ביחוד פס יד, רגל ואצבע, ,Ende

---

[1]) [המחבר לא פרש. ואמנם כל התרגומים והמפרשים רואים במלת פַּסִּים מ"ר של פס (משרש פ ס ס ועי' לקמן), מלה הנמצאת בלשון החכמים בעבר' ובארמ' במשמ' פַּס יד וּפַס רגל, כף היד והרגל. בכתבות כנעניות (עי' קלוסן, אוצר הכתובות הפניקיות, 129 18–20; 142 11) בא פס כשם לתעריף מנת הכהנים בקרבנות, כנראה לא לוח סתם, אלא במשמ' פ י ס של כהנים אבל אולי מוטב לחבר פ ס זה עם פַּס במשמ' מס. בסור' בא פס בפרט במשי גורל (עי' פַּיִס, הערה), ועי' אף פַּסָּה. אך קשה למצא מכאן פרוש. אפשרי לצרוף כְּתֹנֶת פַּסִּים, וע"כ נחלקו התרגומים והמפרשים בבאור המלה הזאת. ת"א (כיתונא דְפַסֵּי) אך מעתיק את המלה העברית, ואמנם אפשר שכונתו כאחת הדרשות במד"ר (ברא' פח): שהיתה מגעת עד פס ידו, דבר אחר שהיתה דקה וקלה ביותר ונטמנת בפס ידו, ע"כ. אך אין ליחס לת"א את הפרוש: כתנת בעלת שרוולים, שאין לו כל עדות קדומה. השבעים (χιτῶνα ποικίλον) והוולג' (tunicam polymitam) מבינים כתנת מְגֻונת, צבעונית, בעלת צבעים רבים ושונים, ואולי הִגיעו לפרוש זה באחת הדרכים שהלכו בהן אף הפרשנים העברים בימי הבינים שהבינו פַּסִּים במשמ' חלקים, חתיכות, כדגמת פַּסֵּי יד, פִּסּוֹת יד. וזה לשון ריב"ג: בגד של משי ונקרא מצורתו כלומר שכל זרת ממנו היה מצבע בפני עצמו נגזר מפס ידא ותרגום וכפות הידים ופסת ידהא וכמהו מי אפסים וכו'. ורש"י: לשון כלי מלת כמו כרפס ותכלת וכמו כתונת הפסים דתמר ואמנון. וראב"ע: כתונת מרוקמת פסים כמו פס ידא בלשון ארמית. רד"ק: היה מצבעים רבים שכל פס ממנו היה מצבע בפני עצמו וכו' ומזה יהיה פסת בר בארץ כלומר חלקת בר ואדוני אבי ז"ל פירשו כמשמעו מענין פס ידא כלומר יזרעו כף מלא תבואה וכו' וכתב כי שרש פס ידא כתנת פסים פ ס ס והוא הנכון ותרגש לאות, ע"כ. ואמנם כל הפרושים האלה דחוקים הם, כי אין פס בעקרו אלא קצה, חתיכה קטנה, ולא יתכן לאמר כתנת פסים במשמ' זו. וכן אין ממש בהצעות החדשים חמחברים מלה זו—על סמך הפרוש המפקפק: צבעוני—עם שם העיף פַּסְפַּס (ברוז) באשור'. ואולם כנראה אין פַּסִּים מ"ר מן פַּס, אלא ש"ז על משקל צַדִּיק, פַּטִּישׁ משרש פ ס ס, פשם, שמשמ' באשור' עטף וחסם סביב סביב, ממש כמשמ' שמל a) בערב' שממנו שִׂמְלָה בעברי. וכמה שמות נגזרו משרש זה באשור': פַּשְׁמוּ, פִּסְמ, צעיף, רסן; פַּסְנַת, רשת, מחסום; נַפְסַם, רסן; וי"א שכלם מורים על בית ראש, המכסה את ראש האדם והבהמה, ונראה לאין ספק כי פַּסִּים הוא פסמ האשורי במשמ' בית ראש, וכתנת פסים היא כתנת בעלת בית ראש.]

[1]) [ש"ז זה פַּס, ובצורת הנקבה פִּסָּה, פרושו העקרי הוא קץ, קצה, וכן קשור השם אל הפעל פ ס ס במשמ' כלה, הגיע לקץ, אָפֵס, ואל השם והפעל אֶפֶס,

---

a) شمل

העושה : Extremität ; bout, extremité ; end, extremity תפלתו עגולה סכנה ואין בה מצוה נתנה על מצחו או על פס ידו הרי זו דרך המינות (מגי' ד ח). מכתב שנטל הכותב שלו טמא מפני המוחק, ניטל המוחק שלו טמא מפני הכותב, נחלק לשנים ונשתיירו בכותב ובמוחק לקשרי אצבעותיו מגיע מלא פס ידו טמא פחות מכן טהור (תוספת' כלים ב"מ ג ד). או בקמצו יכול יקמוץ בראשי אצבעותיו תלמוד לומר מלא קומצו הא כיצד חופת את פס ידו במחבת ובמרחשת ומוחק באצבעו מלמעלן למטן (ירוש' יומא ה ג). מתרפס ברצי כסף, מתיר את הפס ומתרצה בכסף (ר' יהודה ב"ר סימן, מד"ר בראש' עח). מתרפס ברצי כסף, אע"פ שחטא אדם וכועסת עליו מתרת את הפס ונוטלת את הכסף והיא מתרצה לו (שם שמות לה). פסים, שהיתה מגעת עד פס ידו ד"א פסים שהיתה דקה וקלה ביותר ונטמנת בפס יד (שם בראש' פד). ולא יתן פס ידו תחת שחיו ולא יתן תבשיל תחת המטה ולא ינעוץ סכין בתוך האתרוג או בתוך חצנון וכו' (מדה"ג דבר' ד ט, הסגלה). — ובסהמ"א: לך התרפס, התר לו פס יד לשלם לו ממונו (רש"י, משלי ו ג). אי זו היא כתף, פסיגין המחוברות בשדרה זו על גבי זו, נטף ענבים המחוברות בשדרה ויורדות והוא שיהיו כל הענבים שבעוללות נוגעין בפס ידו (רמב"ם, מתנת עניים ד יח). מי שרגלו כולה שוה שנמצא רוחב פס אצבעותיו כרוחב עקיבו ובאילו היא חתיכה שוה, מי שרגלו עקומה דומה למגל שנמצא פס רגלו שיש בו האצבעות עם עקבו כאילו הם שני ראשי הקשת (הנ"ל, ביאת המקדש ח יג). התוקע לחבירו, שמחבר אצבעותיו בפס ידו ומכה אותו באגרוף (ר"ע מברטנורה, ב"ק ח ו). סטרו, שהכהו בפס ידו על לחיו (שם שם). — ואמר הפיטן: בכפל כתנת בד יכסה שארו מפסי יד עד עקיבת רגל בם יפן מלא כל הארץ כבודו ויסיר דאגת כתנת הפסים (יוסי בן יוסי, אתה כוננת עולם ברב חסד, עבודה, מחזי איטל' ב, ריד:). פס יד כתבה לקעקע צול בפסח (אמן, קרובי ב פסח). טל זורר על פס[1]), כבמדבר דק מחספס (ר"א קליר, אליס, תפלת טל). — ובהשאלה, קצה עץ או אבן, המשמש יתד או עמוד בבנין, בבאר וכדו' : Latte, Palissade ; latte, palissade ; lath, palisade עושין פסין לביראות ארבעה דיומדין נראין כשמנה (רבי יהודה, עירוב' ב א). מותר להקריב לבאר ובלבד שתהא פרה ראשה ורובה בפנים ושותה, מותר להרחיק כל שהוא ובלבד שירבה בפסין (שם שם ב). מבוי שגבוה מעשרים אמה וכו' צריך למעט וכו' והרחב מעשרים אמות וכו' צריך למעט כיצד ממעטו עושה לו פס וממעטו עד עשר אמות (תוספת' שם א א). כל מבוי מארבע אמות אין צריך כלום והרחב מעשר אמות מעמיד פס באמצע ונותן קורה על אחד מהן ודיו (רשב"ג, שם שם א ג). כותל שצידו אחד כנוס מחבירו ושוה מבפנים ונראה פס מבחוץ, שוה מבחוץ ונראה פס מבפנים נידון כלחיים (שם שם א י). ר' יהודה אומר בית סאתים מותר אמרו לו לר' יהודה אי אתה מודה בדיר וסהר ובמוקצה שאם ירצה לרבות ירבה אמר להן זו מחיצה ואילו פסין (שם שם ב ב). היתה שם אילן או גדר או חיצת הקנים נידונת

אַפַּס, ועי' פסס, הערה, א. פִּסְפֵּס, הערה. ואין פס יד ורגל או פסת יד בעקר אלא קצה היד והרגל, ממש כשמוש השם extremité בלעז, וכן בארמ' שבתו"מ. ובסור' פסא היא קצה, חתיכה קטנה, אבן קטנה המשמשת גורל. כאמור בהערה הקודמת אין כתנת הפסים קשורה לא אל השם ב. פס ולא אל השרש פסס.

דרשת חז"ל מצאה את המלה אף במקרא, בפרשת הִתְרַפֵּס (משלי ו ג), מִתְרַפֵּס (תהלי סח לא) בשתי מלים: הַתֵּר פַּס (יָד), מַתִּיר פַּס (עי' למעלה בדגמאות מתו"מ) ואחריהם אף רש"י, ובאמת מתאימה קריאה זו בשני הפסוקים שענינם הבאת דורון בְּרַצֵּי כֶסֶף או הצֹרך לְשַׁלֵּם כסף הערבות למלוה, ועל כן אפשר שהיתה המלה פַּס אף בלשון המקרא ושמשה בפרט בצרוף הִתִּיר פַּס במשמ' התיר פלוני את פַּס ידו (חשוה יַתֵּר ידו, איוב ו ט), פתח את ידו הקפוצה ונתן, ועי' גם ערך פִּסָּה, הערה.

בארמ' התלמודית נמצאת מלה פס במשמ' קרדום לחפר באדמה. אבל אין מלה זו במקורות עבריים ואין קשר לה אל א. פַּס או ב. פַּס, אלא צורתה הנכונה היא פָּס, ובעקר פָּאס משרש פאס, וכן בערב' פַּאְשׁ[a]) באלף מבטאת באותה משמ'.]

[a]) فأس

[1]) [בית לוי מפרש: מלשון פסת בר. ואולם דברי הפיטן מיוסדים על הדרוש של מחספס המובא במכי' (בשלח, ויסע מסה ג): רבי טרפון אומר אינו יורד אלא על האופסים וכו' ומכאן שגרם או הבין הפיטן אף במדרש: אֻפְסִים (כמו מי אפסים ביחזק') במשמ' פַּסִּים, פסי הרגלים.]

כ פ ס י ן היתה חצר פתוחה לביניהם מותר לטלטל מן החצר ל פ ס י ן ומן ה פ ס י ן לחצר היו שתים שתיהן אסורות ומותר לטלטל בין ה פ ס י ן (שם שם ב ד). חצר קטנה שאינה אלא כעשר אמות ניטל דופנה ברש' הרבים ונשתייר בה פ ס מיכן ו פ ס מיכן מותר (שם שם י ט). לא סוף דבר גדר אלא אפילו עשה פ ס י ן אם אין בין פ ס לחבירו שלשה טפחים נידונין כגדר אפילו קמה ואפי' קשין (ירוש' כלא' ד ב). עשה פ ס י ן כנגד שלש גפנים יש לו מחול (רבי זעירא, שם שם ד ג). (עשה) פ ס י ן כנגד הבינייין ויש בעומד ארבעה והעומד רבה על הפרוץ, כנגד העומד מותר, כנגד הפרצה אסור, עשה פ ס י ן כנגד הגפנים ואין בעומד ארבעה והפרוץ רבה על העומד פשיטא כנגד העומד מותר, כנגד הפירצה אסור (שם שם ד ד). עושה פ ס של ג' אמות וכל שהוא מרחיקו מן הכותל שתי אמות (ר' בא ורב הונא בשם רב, שם עירוב' א א). חצר ניתרת בשני פ ס י ן ובלבד פ ס של ארבעה טפחים מיכן ו פ ס של ארבעה טפחים מיכן (שם שם א ו). ולא ימלא אדם מים ויתן לפני בהמתו אבל ממלא הוא ושופך לפני בהמה ושותה מאיליה, מתקיף לה רב ענן אם כן מה הועילו פ ס י ביראות (בבלי שם כא.). לא הותרו פ ס י ביראות אלא לבאר מים חיים בלבד (רב יהודה בשם שמואל, שם כג.). א"ר יהודה סוכה העשויה כמבוי כשרה ואותו טפח מעמידו לכל רות שירצה רבי סימון ואיתימא ריב"ל אמר עושה לו פ ס ארבעה ומשהו ומעמידו בפחות משלשה סמוך לדופן (סוכה ז.). — ובספהמ"א: שלשה מקומות המוקפין שלא לשם דירה זה בצד זה ופתוחים זה לזה שנים החיצונים רחבים והאמצעי קצר שנמצאו לשנים החיצונים פ ס י ן מכאן ומכאן והיה יחיד בזה ויחיד בזה ויחיד בזה נעשו כשיירא ונותנין להם כל צרכן (רמב"ם, שבת טז יד). מותר להקריב ארבע הזויות האלו לבאר והוא שתהיה פרה ראשה ורובה לפנים מן ה פ ס י ן ושותה (שם יז כט). השמן משירד לעוקה אעפ"י שירד נוטל מן העקל ומן הממל ומבין ה פ ס י ן[1]) ונותן לקערה קטנה ולתמחוי לתוך התבשיל וכו' (הוא, מעשר ג טו). וכן אם סיכך על גבי פ ס י ביראות בר"ה שהן שמנה פ ס י ן נעוצו' בארב' רוחו' וו כנג' וו שכל אחת נוט' אמה לכאן ואמ' לכאן וכו' כשרה הסוכה בשבת שבחג ומותר גם כן לטלטל בה (ר"מ יפה, הלבוש, או"ח סוכה תרלז). — וקצה של דבר ותתיכה ממנו בכלל: מרביצין שדה לבן שלא לזורעה זורעין לו פ ס פשתן ברביעית כדברי רבי אליעזר וחכמים אומרים לא זרעה פשתן יורענה מין אחר לא זרעה בשבת זה יורענה בשבת אחרת (שמטי' ה ה). למה וישנאו אותו בשביל שיקרע הים לפניהם, פסים פ ס ים (מד"ר ברא' פד). — ובספהמ"א: היה כולו צבוע ובו פ ס אחד לבן אפילו כגרים ונראה בו נגע יסגיר (רמב"ם, טמאת צרעת יב יג)[1]).

*פֵּס[2]), פים, ס"ז מ"ר פִּסִּים, פיסים,— מנת המלך והעיר, Steuer; impôt; tax: אם שהה שם שלשים יום הרי זה כאנשי אותה העיר לקופה, לכסות לששה חדשים, ל פ ס י העיר לשנים עשר חודש (תוספת' פאה ד ט). כל אילו שאמרו יוצאין וחוזרין נותנין פ ס י העיר ומספקין מים ומזון במלחמה ומתקנין את הדרכים (שם סוטה ז כג). אם נתת מכיסך צדקת הקב"ה משמרך מן ה פ י ס י ן ומן הזימיות מן הגולגוליות ומן הארנוניות (ירוש' פאה א א). כל אלו שאמרו יושבים בטלים בתוך העיר אינן נותנים פ י ס י העיר[3]) ואינן מספקים מים ומזון ואינן מתקנים את הדרכים (שם גני' סוטה ח, 215).

---

[1]) [במשנה (מעשר' א ז): ה פ צ י ן.]

---

[1]) [במשמ' רצועה, רצועת ארג או עור וכדו', אשר על פיה נוהגים לקרא אף לבדי הברזל של הרכבת: פ ס י הרכבת, אין פֵּס במקורות. על הוֹלֵד התוראה הזאת השפיע כנראה מלבד הפרוש של כתנת פסים אף זכר המלה הסלוית pas, רצועה, המצוית אף בדבור היהודים.]

[2]) [היא המלה פִּסָּא בארמ' שבתו"מ, פִּסָּא בסור' (עי' גם בהערה לֵו אצל קרוים, Lehnw. II 450) שנולדה כצורת משנה של ב. פֵּס במשמ' קצה, חתיכה קטנה, ושקבלה את ההוראות של חתיכת אדמה או אבן קטנה ששמשה אף גורל (ומכאן פִּיס בתו"מ, ועי' שם הערה). מכאן בסור' משמ' הפעל פ ס ס: חלק בגורל, חלק מנות, ומכאן אף פֵּס במשמ' מנת המלך, ה מ ס. ואפשר שאף פרוש הבטוי צא ו ה פ ס עלי מנת המלך (לעיל ערך א. פ י ס, הפע') הוא: תן במקומי את פִּסִּי למנת המלך. ואף יתכן שהמלה מַס, מ"ר מִסִּים בלשון המקרא היא מבטא אחר של אותה המלה, כשם שגם הפעל מסס (נמס) יכול להתפרש מהוראת הפעל פ ס ס (פַּסּוּ אמונים), כלה ואפס.]

[3]) [אין ספק שבתוספתה ובבריתות המובאות בירוש' ובבבלי הכונה המפורשת: למסי העיר, בהקבלה

פסג [1]), ממנו פִּסֵּג, א. פִּסְגָּה, ב. *פִּסְגָּה, *פִּסּוּג, *פְּסִיגָה.

פָּסַג, קל לא נמצא [2]) במקורות הקדומים.

—פעי, פִּסְּגוּ,—א) פִּסֵּג את הבנין [3]) : סבו ציון והקיפוה ספרו מגדליה שיתו לבכם לחילה פַּסְּגוּ ארמנותיה למען תספרו לדור אחרון (תהל׳ מח יג-יד).—ובסהמ״א: וכאשר באתי גבולותיה ו פ ס ג ת י ארמנותיה (של ירושלם) ונשקתי חרבותיה וחוננתי עפרותיה וכו׳ (ר״י חריזי, תחכ׳ כח, 242). קיימת דברי ו פ ס ג ת ארמוני ספרי (ר״ז אלגיאהרי, ספר המוסר, מחב׳ לט, כ״י תימנ׳). — *ובמליצה, עלה מעלה מעלה: הרב המובהק הוא אהרן אשר נתן לנו תורת אמת ל פ ס ג שליבות דעת לעוט שמי בינה (סקד׳ ככד המחבר לסו״ת תורת אמת לר״א ססון). — ואמר הפיטן: שיתי לבך לחיל ערך גם פ ס ג י ארמנות (ר״י נג׳ארה, עולת תמיד, פ).—ב) *פִּסֵּג את ענפי הצמח וכדו׳, פִּשֵּׂק אותם זה מזה כאדם המפשק את רגליו [1]), auseinanderspreizen ; écarter ; to separate, spread asunder : אזוב שיש בו שלשה

אל לצדקה וכדו׳, וקרוב לכך גם נוסח התוספתא בספרים: לעניי העיר, וכן פרש בצדק לונץ (ירוש׳ פאה ח ח): מלה ארמית וכו׳ והוראתה חתיכה, חלק, ובהשאלה למין ממיני המסים, וכ״ה בסורית פסא, ע״כ. אבל בבבלי (צ״ב ח.) באים בקשר עם ההתחיבות בפסי העיר אף דברי האמוראים לגבי תיקוני החומה (לשורא וכו׳), ולפי זה פרשו הערוך ואחרים את המלה בשמוש זה כלשון פַּסֵּי עץ, קרשי עץ לחוק שערי העיר, ואחריהם הלכו אף המלונים.]

1) [בעקרו פ שׂ ג, ועי׳ בהערות לקמן.]

2) [אך עי׳ בהערה הבאה.]

3) [המחבר לא פרש, ודעות התרגומים והמפרשים מחלקות מאד בהבנת המלה. השבעים (καταδιέλεσθε) והוולג׳ (distribuite) תרגמו במשמ׳ חלקה, חַלְּקוּ את ארמנותיה (ועי׳ לקמן על משמ׳ הפֹּעל בתו״מ), אך משמ׳ זו בודאי אינה מתאימה לענין. ממשמ׳ זו של חלקה הגיעו רב החדשים למשמ׳ הָצָה מקום בהליכה, עבר בו לארכו ולרחבו (durchwandern), אך אין כל יסוד לפרוש זה, הואיל ואין כל עדות אף על פ ס ג במשמ׳ חלק וחצה. הפרשנים העברים חברו פעל זה עם השם פִּסְגָּה (עי׳ שם הערה), שהבינוהו כלשון רמה גבוהה, ועל כן נסו למצא בדרכים שונות בפעל פסג משמ׳ רוממות או הֲרָמָה. מנחם: פסגו ארמנותיה ענין וקיפה הם. רש״י: הגביהו בירנותיה כמו אשדות הפסגה דמתרגמינן רמתא. ריב״ג: חזקום ובצרום שיהיו בצורים, וכן רד״ק. אך אף פרושים אלה דחוקים הם, כי כונת הכתוב היא לעורר את השומע ל ר א ו ת את גדולת ירושלם ולא לבנותה ולבצרה. לכונה זו של הפסוק כִּוֵּן יפה ראב״ע, האומר על פַּסְּגוּ ארמנותיה: ה ב י ט ו ארמנותיה ש ה ם פ ס ג ה. אבל הואיל ואין הפעל פַּסְּגוּ יכול להביע גם את הצווי הביטו (והרי כבר נאמר: שיתו לבכם) וגם את ההודעה העקרית שהם (הארמנות) פסגה, ברור שאין פ ס ג ו כאן צווי אלא פעל בעבר שנושאו הוא א ר מ נ ו ת י ה, כלומר: שיתו לבכם לחילה (והביטו כי) פ ס ג ו ארמנותיה. ובאמת כך הבין התרגום הארמי וז״ל: ד מ ן ל ע י ל בירניתיה, כלומר: במרום פסגה הם ארמנותיה, ואולי הלך ראב״ע בעקבות התרגום. ואשר לנקוד, אפשר לקימו גם בעבר עפ״י כי נִשַּׁנִי אלהים (ברא׳ מא נא), ואולי כונת הכתוב לבנין קל וצ״ל פָּסְגוּ, ולפי זה אין כאן צרוף: פִּסֵּג א ת הבנין, אלא פָּסַג הבנין, צ״ע. ואולם אם צדק הראב״ע בבארו את מבנה המשפט שהם פסגה, לעצם הבנת משמ׳ הפֹּעל אין לנו עדות, כי אין אף פִּסְגָּה (עי׳ ערך זה) לשון רמה סתם. וכמבאר לקמן משמ׳ הפעל בתו״מ היא לא כלשון חֲלֻקָּה אלא כלשון פִּשּׂוּק לצדדים. ולפי זה נראה לבאר פ ס ג ו (במשמ׳ בנין קל) ארמנותיה כמו ר ח ב ו, נִתְפַּשְּׂקוּ ארמנותיה. וכשם שנזכר פסגו ארמנותיה כאן בקשר עם החומה (שיתו לבכם לחילה), כך מְדֻבָּר בכמה מקומות במקרא (ירמ׳ נא נח; נחמ׳ ג ח, ועוד) על החומה הרחבה. ובארמ׳ שבתו״מ נמצא הפעל פסג בבנין קל אף במשמ׳ פָּרַח הצדה, השתמט, נמלט: חד צייד קאים וצייד ציפורן וכד הוה שמע ר׳ שמעון ברת קלא אמרת מן שמיא דימוס דימוס פ ס ג א, וכד הוה שמע ברת קלא אמרה ספקולה הות מתצדא ונלכדה (מד״ר ברא׳ עט).]

1) [כמה מפרשים והמלונים לא עמדו על הוראתו המקורית של השרש והפעל ועל כן לא דיקו בבאור המקורות ואף התקשו בכמה מהם ללא צרך. אין פ ס ג זה לשון חֲלֻקָּה ובקיעה סתם, אלא פִּסֵּג היא הצורה המאחרת של פ שׂ ג הקדום המקביל אל פִּשֵּׂק שבמקרא שהוא פִּסֵּק בלשון החכמים בעבר׳ וארמ׳, והוראתו פ שׂ ק, פ שׂ ג, פ ס ק את הרגלים או את ענפי הצמח לכאן ולכאן, וכן בערב׳ פַּשַּׁגַ[a]), פִּשֵּׂק את הרגלים, (écarter les jambes, les tenir écartées). וכן נוהגים לְפַסֵּג את ענפי העצים כלומר להרחיקם זה מזה כפשוק הרגלים, ואף ע״י קִצּוּץ ענפים מְיֻתָּרִים שביניהם כדי להחדיר את השמש ביניהם ולהרבות בזה את הפריחה והבשלת הפרות. אך אין הקצוץ עקר משמ׳ הפעל כדעת

a) فشج

קלחים מפסגו ואוגדו, פסגו[1]) ולא אגדו, אגדו ולא פסגו, לא פסגו ולא אגדו כשר (פרה יא ט). חבירו שטעה תופסו בידו מפסגו בשדות ובכרמים עד שמגיע לעיר או לדרך וכו' הוא עצמו שתעה מפסיג בשדות ובכרמים עד שמגיע לעיר או לדרך (תוספת' ב"מ ב כח). מניין שאין מקרסמין ואין מזרדין ואין מפסגין באילן (מו"ק ג.). והתועה בין הכרמים מפסיג ועולה מפסיג ויורד (ב"ק פא.). מסתתי אבנים אין בהם משום גזל מפסגי אילנות מפסגי גפנים מנקפי חיגי מנכשי זרעים ועודרי ירקות בזמן שבעה"ב מקפיד עליהן יש בהן משום גזל אין בעה"ב מקפיד עליהן הרי אלו שלו (שם קיט:). חייך שמתוך שינה אני מתעורר על אותו האיש ומפסגו מן העולם (מדר' פנים אחרים על אסת' נוסח' ב, ישנו עם). — ובסהמ"א: יער שכפו אילנות ופסגום[2]) סביב פליוש"ר בלעז (רש"י, שבת' ט מו). ולא יפסג את האילנות וכן כל שאר עבודת האילן (רמב"ם, שמיטה ויובל א ה). כששהתה כל כך מה שלא הורגלה היה רץ במרוצה בדרך קצרה דרך גנות ופרדסים מפסג ועולה (פענח רזא עה"ת, ויגש, יג.). —ואמר הפיטן: על הרי בתר על אחד ההרים יראה לבחירים גמול פעל הרים דבים

רש"י ואחרים ואף זגורודסקי, מלון כל בו לתקלאות, 719. ולשם פסוג זה של הענפים משתמשים אף בסמוכות המחזיקות בענפים בפשוק, ועל כן אין אף סתירה לכך בפרוש רש"י (מו"ק ג:): סומכין האילן, ע"כ. ואף התועה בין הכרמים מפסיג ועולה מפסיג ויורד (ב"ק פא.), אין פרושו דוקא מנתק זמורות הנושבות המעכבות אותו (רש"י שם) ובודאי לא במשמ' הולך, צועד ועובר (לוי במלונו), אלא מפשק ומטה את הזמורות הצדה כדי שיוכל לעבר ביניהן. וממשמ' זו של השרש והפעל מובן מקור השם פסיגה, פסיגין של אשכל הגפן, לגבעול הענבים שפטוטרותיו מתפשקות ומתפסגות ממנו לכאן ולכאן. ואמנם נראה הדבר שגם השרש פסע במשמ' צעד, שהוא בלשון המקרא פשע (עי' שם), אינו אלא צורה שלישית של אותו שרש, שהרי הפוסע והולך מפשק ומפסג בלכתו את רגליו בכל פסיעה ופסיעה.]

[1]) [במשנ' מנקד' ליוורנו: פסגו.]

[2]) [ברפוס' ופסגים, אך צ"ל ופסגום, כלו' וזקפו את האילנות הקשורים יחד במעין יער מלאכותי מסביב, והוא palisser בלעז. ושמוש זה בא בהתאם לפרוש רש"י לפעל המקראי: הגביהו.]

נמרים וכו' לפסג גורי גורים כיקר כרים (על הרי בתר, זולת א פסח).

— קל, ־פסג, — כמו פע' במשמ' א), פסג מגדל, עיר וכדו', ואמר הפיטן: רעים ברעה התמוגגו מגדל ועיר פסגו[1]) נשקפת עליהם ונפלגו והמו כמו יין (ראב"ע, אל מי כמכילך, יוה"כ קדור תימני; איגר 228). —ובינ' פסוי, פסוג, פסוגה, —כמו מפשק, מפסג: עיקוריה מה היא שיתחתה (?) הבהמה ושחטה ונתעקרה רגליה באבן או ביתד או בקידה[2]) מושלכת בארץ, אם בארץ פסוגה[3]) וכו' (הלכות טרפות לאלדד הדני, אפשטין, הלכה ג 6). — ואמר הפיטן: והעוגה במו בור ריק ליוסף בהמכרו למדינים וסוחרים ליונה תוך מעי דגה פסוגה[4]) (להלל גאון, לאור יעקב, דודזון, HUCA III, 246).

— פעי, ־פסג, —שפסגו אותו, ואמר המשורר: לו חכמו על צור אמת נשענו ובארמנות צדקי אשר פסגו (רמב"ע, דיואן ל, בודלי־אנה).

א. פִּסְגָּה, ש"נ, —הר, גבעה[5]). Berg, Anhöhe; montagne, colline; mountain, hill: ומבמות הגיא אשר

[1]) [מנקד: פסגו, וכך דורש גם החרוז.]

[2]) הערת המו"ל: צ"ל בקורה.

[3]) ובהערת המו"ל: אדמה שיש בה נקיקין עפ"י התרגום ויבתר ופסג.

[4]) [צונץ (Syn. Poes., 425) מביא מקום זה, אך אינו מבאר את משמ' המלה. דודזון, שאינו רואה דרך לבאר פסוגה עפ"י הוראת השרש בארמ' ובעבר', משוה את הילקוט (יונה תקנ): באותה שעה זימן לו הקב"ה דגה מעוברת, ע"כ, והוא מציע לגרס פרוגה במשמ' זו, עפ"י לשון מד"ר (במדי ז): בבקר נכנס לראותה ומצא אותה (את הגנה) שהפריגה. אבל אין הפריגה לשון עבור והריון אלא לשון קלקול בגן (עי' פרג, הערה). ואולם לפי הנאמר בהערות לעיל, עקר משמ' שרש פסג הוא לשון פשוק של ידים, רגלים וכדו'. ולשון פשוק משמש אף בשפתים: פשק שפתיו מחתה לו (משלי יג ג). וכן דגה פסוגה פרושו דגה שפסגה, פשקה את שפתיה, הרחיבה פיה לבלע את יונה. ואולי אף דגה מעברת שבילק' אינו אלא פרוש בלתי מדיק במקום פסוגה.]

[5]) [השבעים מתרגמים בבמד' (כא כ; כג יד) ובדברי' (ג כז; ד מט): λελαξευμένον, λαξευτήν, כלו' הפסולה באבן (עי' לקמן), אך בשאר המקומות הם כותבים Φασγα כשם פרטי, וכן וולגי' Phasga, וכן רואים רב החדשים הפסגה כשם לרכסת ההרים בגבול

בשדה מואב ראש הפסגה ונשקפה על פני הישימן (במד' כא כ). ויקחהו שדה צפים אל ראש הפסגה ויבן שבעה מזבחות (שם כג יד). תחת אשדת הפסגה מזרחה (דבר' ג יז). עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפנה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך (שם שם כז).—ובסהמ"א: עוד רצוני לומר שיהיה מצודה ומצד פסגה לא מערת אמרו הוא מרומים ישכן מצדות סלעים משגבו כלומר במרומי הרים (ר"י א"ח, סה"ש לריב"ג, מלד). וכן אשדת הפסגה וכו' והוא מדרון ההר או הפסגה ונקרא כן לפי שהמים היורדים על ההר או הפסגה נשפכים למטה דרך המדרון (כד"ק, סה"ש, אשד). משכנה (של בירת אלגיר) במורד פסגה אחת בדמות חצי אגן הסהר (ר"ש בלוך, שבילי עולם ב, אלגיר, י.). טלעמואן וכו' לפנים בירת המחוז על פסגה בתוך הארץ (שם יב.). — ומ"ר פסגות: ומזה עוד ישבו במצדות בפסגות כלומר נכנסו שם במצוד מפני אויביהם (ר"י א"ח, סה"ש לריב"ג, מלד). ומן הענין הזה נגזר לפסגות ולמבצרים מצור כמו ותבן צור מצור לה, יושבת במצור, (שם, צור). רכם ל"ר רכסים לפי פירוש קמחי הם פסגות וגבעות אשר בקושי ובטורח ועמל עוברי דרך יכולים לדרוך בהם ולעבור אותם פעמים רבות (ר"ד מן הפסוקים, מלון למח דוד, קלא.).

ב. *פִּסְגָּה, פיסגה[1]), ש"נ, — ענף קטן היוצא מן האשכל, פטוטרת, Stengelchen; tige; stalk: מה פסגה מופרשת מן האשכול ואינה מופרשת כך קבורתו של משה מותאמת מן ההר ואינה מותאמת והגיא ביניהם (ספרי דבר' שנז). מה פיסגא זו פרושה מן האשכול ואינה פרושה וכו' (מדר' תנאים, הופמן, דבר' לד א).

*פסד, ממנו *הֶפְסֵד, ״מַפְסָד, *פְּסַד, ״פֶּסֶד, ״פְּסֵדָה.

*פָּסַד [1]), פ"ע, בינ' פָּסֵד, מ"ר פְּסֵדִים, פסידין, — נשחת, נתקלקל, בלה ואבד, verderben; se gâter, dépérir; to become spoilt: מודי ר' עקיבא לחכמי' בלפת וצנונות שהן פסידין, וחיטין אינן פסידין (ירוש' מעשר' ה א). — ועתי' ״יִפָּסֵד, ואמר הפיטן: וביום המוכן לדין מי יצלח ומי יפסד (מלך אמר, סליח' ער"ה).

— נפע', *נִפְסַד, — א) כמו הִפעי' במשמ' נזק, סבל הפסד: יש זריז ונשכר ויש זריז ונפסד[2]) יש שפל ונשכר ויש שפל ונפסד[2]) (ת"ר, פסח' נ:). מאי גובה מן האחרון אין נפסד אלא אחרון (גיט' נ:). —ובסהמ"א: והמלך לא יהא נפסד בשום דבר מלכות המוטל עליהם לעשות (רס"י, דני' ו ג). מדה כמדה, הוא הפסידו לחלק נחלתו והוא נפסד נחלת מלכות (הוא, יומא כב:, ד"ה הלי אפרעו). אין אדם נעשה שליח לאדם להיות נפסד על ידו (הוא, גיט' ע:, ד"ה יחזור). — ב) ״ובמשמ' נשחת, נתקלקל, אבד: המציא על התאר הזה ההווה והנפסד דברים בלתי הווים ונפסדים אלה הם במציאותם מתמידים להודיע שהכל על פי כונת מכון ורצון רוצה (מכתב ר' מנחם הגולה, לקו"ק, נספח', 49). העמים מסורין בידם להיותם חיים והווין ונפסדין כמנהגו שלעולם (מדה"ג דבר' ד יט, הסגלה). החכמה קיימת לא תפסד ולמדו ע"ז המופתים (ר"י א"ח, תקי' מדה"נ לרסב"ג, ה.).

המישור המואבי צפונית מזרחית לים המלח. ואולם שמוש המלה בהא הידיעה מורה על כך שאף השם הפרטי עדין הרגש במשמ' עקרית של המלה כשם כולל; ולפי הוראת הפעל פָּסַג (עי' שם, הערות) נראה, שעקר משמ' השם פִּסְגָּה הוא לא הר וגבעה אלא דוקא פִּסּוּג, פִּשּׂוּק, בקיע בין ראשי הרים המפסגים ומפשקים זה מזה, ולפי זה יש בודאי אף לתקן את וְהוי הפסגה כשם מקום. ואף תרגום השבעים λαξευτήν, פסולה באבן, מיסד כנראה על הבנה כזאת של הפסגה במשמ' פסגה, פשוק בסלע. וכן נדרש השם פסגה במד"ר (במד' כ): ראש הפסגה ראש שיש פרצים שם מת משה וכו' יש פרצה גדולה מזו וכו'. ופרש מ"כ שם: דרש פסגה לשון פיסוק ופרצה. אמנם ת"א (רמתא) והפרשנים העברים הבינו פסגה במשמ' הר, רמה וגבעה ולפי זה השתמשו במלה בסהמ"א. והיום נוהגים להשתמש במלה בהשפעת ראש הפסגה שבמקרא, במובן ראש ההר Gipfel; sommet; summit.]

[1]) [עפ"י הארמ' פִּסְגָּא, אבל בעקר אין זו אלא

א. פִּסְגָּה, ודרשת המדרש מיסדת על קרבה לשונית כפי משמ' העקרית של א. פִּסְגָּה. עי' שם בהערה.]

[1]) [כן בארמ' שבתו"מ וכן פַּשַׁד a) באותה משמ' בערב', אך איננו בסורי' ובלשונות האחיות הקדומות. על כן לא מן הנמנע הוא שנולד הפעל עפ"י אחד משמושי הפעל היוני ψεύδω במשמ' שִׁקֵּר, רמה, קפח, בָּגַד וכדו', אולי ראשונה בבנין הִפע', המצוי ביותר, שאח"כ נוספו לו בנינים אחרים.]

[2]) [בתוספת' (יבמ' ד ח): ומפסיד.]

a) فسد

וישאר המין האנושי על ענינו ואם יפסדו אישיו (הול, מו"ס, עבודת האלהים ב). ותחלת מה שיספק אותך בו היצר וישתדל לברר אותו אצלך הוא שנפשך אין לה קיום מבלי הגוף ושהיא נפסדת בהפסד גופך (שם, יחוד המעשה ה). ואיך עושים בדמם ונתחיהם ממלאכות חלוקות כולם בביאור מאת האלהים שלא יחסר מהם דבר קטן ויפסד הכל (הול, כוזרי א נט). והם (הברואים) הווים ונפסדים תמיד כמו גופות האדם והבהמה והצמחים והמתכות (רמב"ם, יסודי התורה ב ג). לא כל הנפסד כשיפסד מיד יחזור לארבע היסודות (שם ד ד). להיות חיים וחווים ואינם נפסדים כמנהגו של עולם (הול, עכו"ם ב א). שכל נמצא בעל צורה אמנם הוא מה שהוא בצורתו וכשתפסד צורתו תפסד[1]) הויותו ותבטל (ר"ש א"ת, מו"נ א סט). וכל הוה נפסד אמנם יתהוה מן היסודות ואליהם יפסד (שם שם עב). נפסד הוא תאר מה שתפסד צורתו ותאבד בהשתנות החמר הנושאת (הול, פי' המלים הזרות שם). דומיא דביצה שאינה נפסדת אם ימתין לה לערב אבל בדבר שהוא נפסד לא מחמירין עליה וכו' (ר"נ על הרי"ף, ביצה א, ב:). וכמו שתנועות הגופים תהיינה נפסדות כשהן מעטות או רבות כמו כן הפעלים הטובים הם נפסדים בריבוי או במיעוט (רש"ט פלקירא, ראשית חכמה, 13). השכל ההיולי אשר מצד עצמו הוא בלתי הווה ולא נפסד למה שאינו דבר כי אם אפשרות והכנה (ר"י מסיקא, מנחת קנאות, 56). וזה ההבדל שיש בין החוש והשכל שהשכל אינו משתנה ולא יפסד כמו החוש שישתנה או יפסד בקבלו המוחש (שם 59). הנמצאות לא ימנע הענין בם משלשה חלקים אם שיהיו כלן בלתי הוות ולא נפסדות או כולן הוות נפסדות או קצתם והם הווה נפסד וקצתם בלתי הווה ולא נפסד (ר"י אלבו, עקרים ב ה). כי לולי השינה היו נפסדות הרגשות מרוב השתמשם בם (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ה ו). כי כל בלתי נפסד הוא קדמון (ר"ע יספורנו, אור עמים, יו:). שהנפש השכלית הנז' נפסדת באופן זה שאם היתה בלתי נפסדת היתה בהכרח עצם נבדל (שם מג.). — ״ובמובן מוסרי, דעות נִפְסָדוֹת, דעות רעות שלא ירחיק דעותיו מדעותיהם אלא אם ראה אנשי מדינתו נפסדו דעותיהם ודואג אם ישנו עמהם שמא לומד אורחותם ומהלך בדרכיהם הרעים ונטרד מדרך החיים צריך לצאת לאלתר מביניהם למדינת אחרת שמנהג יושביה יפה (ר"י עקנין, ספר מוסר ב ה). המוטבעים על הרע אם קרבת להם יפסידו אותך והדעות הנפסדות כשיגלה טעותם במופת או בבאור יסור מהנפש (רש"ט פלקירא, אגר' הויכוח, JQR NS I, עמ' 483).

—הִפְסִ', *הִפְסִיד, —א) הִפְסִיד פלוני דבר או בדבר, סבל הֶפְסֵד ונזק, Schaden erleiden, zu Schaden kommen, verlieren; essuyer des pertes, perdre; to suffer loss, to loose: הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה (ברכ' א ב). הפסח שנתערב בזבחים כולן ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויביא בדמי היפה שבהן ממין זה ובדמי היפה שבהן ממין זה ויפסיד המותר מביתו (פסח' ט ח). אם כן מה הפסיד חרמאי (ר' יוסי, ב"מ ג ד). מי שמת והניח בנים ובנות בזמן שהנכסים מרובין הבנים יירשו והבנות יזונו, נכסים מועטין הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים, אדמון אומר בשביל שאני זכר הפסדתי (ב"ב ט א). יש מראה נגעו לכהן ונשכר ויש מראה ומפסיד (נגעי' ח י). הנותן את עירובו בעיבורה של עיר אינו כלום. נתנו חוץ לתחום אפילו אמה משתכר אמה ומפסיד את כל העיר שמידת העיר עולה לו למידת התחום (תוספת' עירוב' ד יד). יש זריז ונשכר זריז ומפסיד[1]), שפל ונשכר שפל ומפסיד (שם יבמ' ד ח). כל המוציא מעשרותיו כתיקנן אינו מפסיד כלום (ירוש' תרומ' ד ג). מצרפין שקלים דרכונות כו' ויעשו אותן מרגלית, שמא תזיל המרגלית ונמצא ההקדש מפסיד (שם שקל' ב א). לאדם שעשה סחורה בילדותו והפסיד ובזקנותו ונשתכר (אלישע בן אבויה, שם חגי' ב א). מאי לא הפסיד שלא הפסיד ברכות (מר עוקבא, ברכ' י:). פירות שיצאו חוץ לתחום וחזרו אפילו במזיד לא הפסידו את מקומן (רב ספא, ערובי' מא:). אם כן יסתרו כל העקרות ויפקדו וזו הואיל ולא נסתרה הפסידה (רבי ישמעאל, סוטה כו.). עכשיו איני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל אבא

[1]) [כתרג' ר"י חריזי: וכשתשחת צורתו תשחת וכו'.]

[1]) [בבבלי (פסח' ג:) ונפסד.]

(דמח בן כתיבא, ע"ז כד.). וזו הואיל ולא בדקה המפסידה עונה (כדה ד:). למלך שעשה סחורה על ידי סרסור והפסיד על מי יש לו להתרעם לא על הסרסור (ר' לקי, מד"ר נרלם' כז). ארבעה הן שנדרו, שנים נדרו ותפסידו ושנים נדרו ונשתכרו יעקב נדר והפסיד יפתח נדר והפסיד (שם שם ע). זו הפסידה וזו הפסידה, זו נשתכרה וזו נשתכרה, לאה הפסידה דודאי' ונשתכר' שני שבטי' ובכורה ורחל נשתכרה דודאים והפסידה שבטים ובכורה (שם שם עב). אם בן הפסידו הצדיקים שהם קבורים בחוץ לארץ (שם שם לז). אמר להם משה (לבני ישראל) התירו לכם כיסכם שלא יאמרו עבדים היו עניים הם הראו להם עושרכם וידעו שלא הפסדתם בשעבוד (שם במד' יט). אמר הקב"ה שמעו לי שאין אדם שומע לי ומפסיד. רבנן אמרין את מוצא יש שומע לאשתו ומפסיד ויש שומע לאשתו ומשתכר (שם דברי ד). בנוהג שבעולם אדם עוסק בפרקמטיא עם חבירו והפסיד פירש ממנו ואינו רוצה לראותו (תנחו' צוהר, הקם לג). אני משתכר ואתה מפסיד, אני כהן אוכל מבית המקדש ואתה גבעוני חוטב עצים ושואב מים למזבח (פסיק' רבי, ויהי בעת מקרמה, קל.). אמר הקדוש ברוך הוא בשעה שאני נוצח אני מפסיד ובשעה שאני נצות אני משתכר, נצחתי לדור המבול והפסדתי שאבדתי כל אותן האוכלוסים וכו' (שם, נחדש הטביעי, קסו:). בשביל הנאה שעה אחת אני מפסיד את שכרי בעולם הבא (מד"ר סה"ש גריננהוט ח ג). — ובסהמ"א: וחלך שמעו' ועשת סחורה והפסיד כמות שליש הממון (ספר הגא' הרכבי ללס, 113). לא תצא אשה בחוטי צמר או בחוטי פשתן ולא בכבלים שיוצאין בהן הבנות ברגליהן כדי שלא יפסיעו פסיעה גסה שלא יפסידו בתוליהן (רמב"ם, שבת יט ו). הסוחרים פעמים מרויחים פעמים מפסידים וסחורת החכמה כלה ריוח (ר"י בן נחמיאש, פי' משלי ג יד). ושלא יפסיד הזוז בשביל הפרוטרוט (פלא יועץ אות ערך, וין, כב). — ב) והִפְסִיד פלוני את פלוני, לפלוני, גרם הפסד ונזק לפלוני, schädigen, Schaden verursachen; causer des pertes à; to cause loss, to make loose : בלשת גוים נכנסה לעיר והייתי מתיירא שמא יפסידו את בני העיר ושחטנו להם עגל אחד והאכלנום (שמעון התימני, תוספת' יו"ט ב ו).

הגוזל את חבירו או שלווה ממנו או שהפסיד לו ביישוב לא יחזיר לו במדבר (שם ב"ק י ל). אמר אהרן נמציתי מפסיד לאחותי שאיני יכול לא לסוגרה ולא לטמאה ולא לטהרה (ספרי במד' קה). ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו, למה, שאין תפלה מפסדת[1] (ר' יוחנן, ירוש' ברכ' א א). אפילו הכא אינו מפסיד לישראל ממון שהוא צריך לשרוף עצים בפני עצמן וזו בפני עצמה (שם פסח' א ח). מ"מ לא הפסידו ממון כיון דלא הוה בעי מיתן ליה ולא יהב ליה כמי שהפסידו ממון (שם שבוע' ד ט). מכבדין את הבית ואחר כך נוטלין לידים שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה נמצא אתה מפסיד את האוכלין (ב"ה שמאי, ברכ' נב:). ואין מעמידין ציון במקום טומאה שלא להפסיד את הטהרות ואין מרחיקין ציון ממקום טומאה שלא להפסיד את ארץ ישראל (ת"כ, מו"ק ה:). שאין אדם טורח בסעודה ומפסידה (רבא, יבמ' קז.). מפני מה אמרו השרץ שנמצא במבוי מטמא למפרע וכו' מפני שחזקת בני ישראל בודקין מבואותיהן בשעת כבודיהם ואם לא בדקו הפסידוהו למפרע (ר' מאיר, נדה נו:). וכשהיה אחד מהם (מהמצרים) הולך ויושב על גבי המטה או על גבי האבן או על גבי סלע היו מפסידין את בגדיהם בדם (מד"ר שמות ט). — ובסהמ"א: כל שער מהם מיוחד לשרש אחד משרשיו כולל את גבוליו ומחלקותיו והענינים התלויים בו והפנים המפסידים אותו (ר"י א"ת, חו"ה, הקדי' המחבר). אך מפסידי הבחינה והדברים התלויים בה אומר כי כל הדברים המפסידים את היחוד אשר הקדמנו זכרם בשער הראשון כלם מפסידים הבחינה (שם, הבחינה ו). והם מתעלמים מחובת הלבבות ואינם מתעוררים למפסידי המעשים (שם, עבודת האלהים ד). שלא נשמרו ממפסידי העבודות ונכנס ההפסד עליהן ולא הכירו מאין (שם שם ד). ראוי לנו עתה לבאר מפסידי הבטחון באלהים ואומר כי מפסידי השערים הקודמים בספר הזה כלם מפסידים הבטחון (שם בטחון ז). הי דברים מפסידים את השחיטה (רמב"ם, שחיטה ג א). אין כובשין בצלים של תרומה בחומץ של תרומה מפני שמְּפסיד החומץ

[1] [ויש מפרשים במשמ' א.]

(הוא, תרומות יא ד). קנס הוא לעכו״ם לפי שאינן זהירין במצות ואינן מסלקין חנוק זאם לא תחייב אותן על נזקי בהמתן אין משמרין אותה ומפסידין ממון הבריות (הוא, נזקי ממון ח ה). שהמוסר כרמו לשומר בין באריסות בין בשמירות חנם והתנה עמו שיחפור או יזמור או יאבק משלו ופשע ולא עשה חייב כמי שהפסיד בידים וכן כל כיוצא בזה שהפסיד בידים חייב על כל פנים (הוא, שכירות ב ג). ולא ישן על אכילתו עד שימתין כמו שלש שעות שלא יעלו עשנים על המוח ויפסידו אותו (רס״ע פלקירא, אגרת המוסר, קבץ על יד יא, ס). המוטבעים על הרע אם קרבת להם יפסידו אותך (הוא, אגרת השלום, JQR. NS I, 483). מהם מחזיקים בדעת הזה אשר הוא מר מלענה ומפסידים יסודי האמונה וכו׳ (ר״י מפיסא, מנחת קנאות, 11). והרחק חברת הפחותים שהיא תפסידך המעלה והערך (ידע׳ בדרשי, פרדס ב, אוצה״ס ג). אין כח ביד המלוה לערער על המשלח ולומר הפסדתני מעותי שמסרתם ליד מי שאיני יכול להוציאם מידו (טוש״מ קכח ה).— ואמר המשורר: וראש בשם ושמן מר תיוכל להפסידו אנוש אחר מסכו (רשב״ג, שאלתם על לבבי, שעה״ש 37). — וְהִפְסִיד נפש, אִבֵּד את נפש פלוני: הרי אתה כמתנן ממון ואי אתה אלא כמפסידן [1]) נפשות (מסכ׳ מנקי ידים, בתוך הגדה מנק׳ ומלוירה כ״י בריט׳ מוז׳).—ֿוְהִפְסִיד על פלוני, כמו את פלוני, לפלוני: המקום יפרע מפלוני שהפסיד עלי אשתי (שערי צדק, תשו׳ הגא׳ ב ט). ושבור מלך פרס פחד שלא יפסידו עליו (האמגושים) ממלכתו (רשב״ל דוכן, מגן אבות, חלק אלוה ממעל ב).—ֿוְהִפְסִיד על עצמו: היה לך למחות בפני עדים ותודיע אותם שפלוני גזל אותי למחר אתבענו בדין, הואיל ולא מחית אתה הפסדת על עצמך (רמב״ם, טוען ונטען יא ב).—ֿהִפְסִיד דבר אל לא דבר, שם יש לאין: שהם אומרים כי מן השקר שימציא השם דבר לא מדבר וא״א גם כן אצלם שיפסיד דבר אל לא דבר (ר״ש א״ט, מו״נ ב יג).

— הפע׳, ֿהֻפְסַד, — הִפְסִידוּ אותו: הוא הפסיד ממונו של כהן, שלא רצה ליתן לו שה בפדיונו מה שיזכה לו המקום לפיכך יופסד ממונו ממנו שיערפנו ולא יהנה ממנו (רגמ״ה, בכורות י:). הקטנים לא תתנקה

1) [בדפוס (ידים ב ג): כמפסיד נפשות.]

הליחה המופסדת שבהם (ר״י א״ת, תק׳ מדה״נ לרשב״ג, לח). ולא היה הצמח ההוא או החי ההוא או האבר ההוא דרך משל אלא מופסד או נעדר (הוא, כוזרי א לט).— ובמובן מוסרי, דעות מֻפְסָדוֹת, כמו נִפְסָדוֹת: ולפי זה נקראו הדעות האמתיות חיים והדעות המופסדות מות (ר״ש א״ת, מו״נ א מב).

—התפ׳, ֿהִתְפַּסֵּד, — כמו נִפְעַ׳ במשמ׳ נשחת, אבד: כי אלו היית יודע כמה תעולמות מתפסדות על ידך בעת שאתה מפסיק מלהרהר בדברי תורה לא היית מפסיק אפי׳ רגע אחד (ר״י קארו, מגיד מישרים, כ״ב לאדר א׳, אמשט״ד, א:).

ֿ**פֶּסֶד**, ש״ז,—כמו הֶפְסֵד, Schaden; dommage; damage: בעבור הפסד [1]) תמידי שהוא עתה בגופנו בהיות הפסד סבת ההויה (סנסתיאן מינסתר, וכוח הנולדי עם היהודי).

ֿ**פְּסֵדָה**[2]), ש״נ,—כמו הֶפְסֵד, פֶּסֶד: ולהעמיד מכירה זו וכו׳ העמדה גמורה ושלמה בלא שום פסדתו בעולם (ר״י ברצלוני, ספר השטרות, 46). ולהעמיד חלוקה זו חלקו המגיע ברשותו העמדה גמורה ושלימה בלא שום פסדתו בעולם (שם 51). לא מיבעיא במקום שיש פסידא אם ימתין עד שיבוא לבית דין וכו׳ אלא אפילו במקום שאין פסידא כלל אם ימתין וכו׳ (סמ״ג מ״ע לג).

*__פָּסָה__[3]), פ״ע, — כמו פָּשָׂה, התרחב, התפשט, רוח, הלך וגדל, sich ausbreiten, um sich greifen; s'étendre, gagner du terrain; to spread, gain ground: פעמים שתימור החמה עולה כדרכו תימור הלבנה פוסה על פני כל המזרח (תוספת׳ יוה״כ א טו). אלא שאין בקיעין במעלה עשן, של בית אבטינס היתה מתמרת ועולה עד הקירות ואחר כך פוסה ויורדת למטה, של אלכסנדרין היתה פוסה מיד (שם שם ב ו). (ועץ החיים וגו׳) תני עץ שהוא פוסה

1) הֶפְסֵד, כך נקוד.

2) [ע״פ הארמ׳ פסידא, ש״ז. במדרה״ג ויצא (לפס׳ ויצא יעקב) כתוב: מגיד הכתוב שכשיצא לא יצא עמו דבר בעולם אפילו פסדיות שאלו היו לו פסדיות לא היה נותן אבנים תחת ראשו, ע״כ, ומעין זה מובא בערוך ערך פסדיות בשם ילמדנו, ואולם אין כאן אלא ט״ס תחת בי סדיות (איסדיות), כסתות לראש, ועי׳ בעה״ש ובמלונו של לוי.]

3) [עי׳ פָּשָׂה, הערה.]

על פני כל החיים (מד"ר ברא' טו). — ובסהמ"א: והיה אור הלבנה מפצע לכאן ולכאן כלומר היה פ ו ס ה על פני כל המזרח (ר"ח, יומא כט.).

א. **פִּסָּה**, ש"נ, — רב, כמות רבה[1], Menge, Fülle; abondance; plenty, abundance: יהי פִּסַּת בר בארץ בראש הרים ירעש כלבנון פריו ויציצו מעיר כעשב הארץ (תהל' עב יו).

ב. ***פִּסָּה**, ש"נ,—פִּסַּת היד, כל היד עם האצבעות[2], ופִסַּת הרגל עם אצבעותיה: מאתים וארבעים ושמונה אברים באדם, שלשים ב פ י ס ת הרגל ששה בכל אצבע וכו' שלשים ב פ י ס ת היד ששה בכל אצבע וכו' (אהל' א ח). רשאין כהנים ליתן בשיירי מנחות יין שמן ודבש ואסורין לחמץ כיצד הוא עושה פושט אצבעותיו על פ י ס ת ידיו וכו'

[1]) [כמשמ' זו הבינו את המלה בפס' זה ע"פ הענין רב המפרשים, ולפיכך חברו אותה אל פַּס היד במשמ' (כלתי מדיקת) כף יד רחבה, או אל פִּשָּׂה במשמ' התפשט. ואולם אין פס יד (עי' ב. פַּס, הערה) בעקר אלא קצה היד, המורה על מעוט ולא על רבוי, ואין פשׂה (במקרא רק בשׂין) בא אלא במשמ' הנגע האוכל מסביבו, גם זה לרעה ולמחסור, ולא לשפע התבואה, והרי הפעל פסס (פַּסּוּ אמונים) מורה על אפיסה. על כן יש מן החדשים המציעים לקרא שִׁפְעַת או מִפַּת (די) תחת פִּסַּת. ואמנם יותר קרוב היה לחשוב ע"פ משלי יד ד (כאין [הצע: באון, כלו' בכח] אלפים אבוס בר) על קריאה או פרוש במובן א ב ס ת בר, כי כן נמצא באשורי אַבְסַתְ על יד אֵבוּס באותה משמ'. ואולם כנראה אין כונת הכתוב כלל לבר במובן תבואה, כי אין בר אלא התבואה הברורה שהסירו את התבן ממנה, ולא הקמה שבשדה, ולמה יהיה שפע התבואה דוקא ב ר א ש ה ה ר י ם? מלים אלו וכן הזכרת הלבנון בפסוק, מורות על כך כי ה מ ל ך בגדלו נמשל כאן לראשי ההרים, ועל יד הלבנון נזכר כאן אף הר תָּבֹר, כדגמת כתבור בהרים וככרמל בים (ירמ' מו יח), תבור וחרמון בשמך ירננו (תהל' פט יג). ולפי זה יש לחלק את המלים: יהי (המלך) פַּס תָּבֹר בארץ, בראש ההרים (כלו' בקצה התבור, העומד כמו פַּס מורם בארץ, רם על ההרים מסביב לו) ירעש כלבנון פריו (כלו' בניו, ולא תבואת הארץ) וכו'.—ועי' ב. *פִּסָּה במשמ' לחם.]

[2]) [אין פִּסַּת יד אלא פַּס יד, וכן אף בארמ' פַּס ידא (דני' ה ה) על יד פסתא דידא בתו"מ. וכאמור בהערה למלה ב. פַּס, עקר מובנה: קצה, וכן פִּסַּת הַיָּד: קצה היד.]

(תוספת' מנח' א יז). יהי פיסת בר בארץ, שיהיו חטים מוציאים גלוסקאות כמלא פ י ס ת יד. ירעש כלבנון פריו, שיהיו חטים שפות זו בזו ונושרות סולתן בארץ ואתה בא ונוטל הימנ(י)ה מלא פ י ס ת זו של יד כדי פרנסתך (ספרי דברי שטו). הא כיצד חופה שלש אצבעותיו על פ י ס ת ידו וקומץ (יומא מז.). בית יד של בגדי כהונה נארגת בפני עצמה ונדבקת עם הבגד ומגעת עד פ י ס ת היד (שם עב:). דק מחוספס וכו' דבר שנימות על פ י ס ת היד (כים לקים, שם עה:). לך התרפס ורהב רעך, אם ממון יש בידך התר לו פ ס ת יד ואם לאו הרבה עליו ריעים (ר' ילמק, שם פז.). ואמרו לפניו רבש"ע הואיל ולא זכינו להיות גוברין נאמנים יהיו מפתחות מסורות לך וזרקום כלפי מעלה יצתה כעין פ י ס ת יד וקיבלתן מהם (תענ' כט.). וכמה שיעורו חזקיה אמר מלא פ י ס ת היד, ר' יוחנן אמר מלא חפניו וכו' אמרי מלא פ י ס ת היד ומלא קישרי אצבעותיו למעלה חד שיעורא הוא (נזיר נ:). העושה תפלתו עגולה סכנה שאין בה מצוה, נותנה על מצחו או על פ י ס ת[1]) ידו הרי זו דרך המינות (מסכת תפילין). וכשהם נושקין אין נושקין אלא פ ס ת[2]) היד (בשם ר"ע, פרקי רבינו הקדוש, ס' הלקוטים גריהוט ג, נ). — ובסהמ"א: הא דעבידא כי אסתוורא, כעין השוק עד פ י ס ת הרגל שחציה זקופה וחציה שכובה (ערוך ערך אסתוורא). כל שאין בשרו נראה מתחתיו, שיהא ארוך עד פ י ס ת רגלו שלא יראה כשילך יחף (רמב"ם, ב"ב כז:). — ואמר הפיטן: מדת עולם כמלא פ ס ת יד ומדתה נתונה בימין וזרוע ויד (ר"א קליר, אז כאית, סלוק שבת שקל'). ומלכיות וזכרונות ושופרות שלשים כמו שלשים ב פ ס ת ידיהם (ואתה אזון, מוסף א' ר"ה). הדריך סוס למנוסתי, בים בקע לבסיסתי, המירו ומלא בפיסתי, לססתי (שלמה הבבלי, אור ישע, יוצ' א פסח). נתגאה לשתות בם תירושיו, הוא ושריו ועבדיו ונשיו ופלגשיו, ו פ ס ת יד כתבה פרושיו (ר' שמעון בר ילחק, אמרו, קרובי' ז פסח). פגרו סיפג שם, ולקח בגדיו ולבשם, פ ס ו ת ידיו ורגשם, עם רגליו קדשם (קטע מעבודה, Elbog., Stud. 178). במלאת פ ס ת ברך תשאי ברך, אשלחך מבורך לברות בורך (ראב"ע,

[1]) [בבבלי [מגי' כד:]: פס.]

[2]) [בבבלי (ברכ' ח:): על גב.]

אחות נגע, איגר 141). שים לבך אל כל זה ופקח עין, שור כי לא דבר רק הוא ולא אין, והתר פסת ידך 1) כמו עין, כי כל קנין תבל הבל דמיונו (אלעזר אחרי אהרן סעדיה ערלקי הכהן, ספר הפזמונים, ס:). — *ופסת רגבים 2), חתיכת רגבי אדמה: דשדא פיסא לדיקלא, זרק פיסת רגבים לדקל (רמ״י, שבת עג:). בקוזות, מוט״ש נותן פיסת רגבים סביבות הגבולים להודיע שהוא כרם רבעי ואסור בלא פריון (הוא, ב״ק סט.). — *פסה במשמ׳ פת, לחם 3), ואמר הפיטן: עדרים השכילו מדע להחכימם, פסת משארות נשאו בחשכימם, צרורות בשמלותם על שכמם (יוסף טוב עלם, יולאי חפזון, קרובי׳ לשבת הגדול). — *ופסת ניר, חתיכת ניר Stück Papier; bout de papier; slip of paper, נוהג בדבור ובספרות. — *ופסת העגולה, חתיכה מתוך העגול, Kreisschnitt ופיסות העגולה הדומין הן שיקבלו זויות שוות ודע כי הפיסות הדומות הן שכל אחת מעגולתה כמו שהאחרת מעגולתה אם שליש שליש ואם רביע רביע (אקלידו ליהודה הכהן מאמר ג במדרש החכמה שלו).

ג. *פִּסָּה, ש״נ, —סה״ס מן א. פסס, כמו אפיסה, ואמר המשורר: האבילים וכו׳ הנוגים אשר הוקרו בקורות רעות וצרות מריעות וכו׳ בריחוק ישועות ונידוד תשועות, במיתת הכשרים וכו׳ וגמירת הזקנים ופיסת האמונים (ד״ה של יהודי מצרים וא״י ב, יעקב מן, 179).

*פִּסּוּג, ש״ז, —סה״ס מן פסג 4) פעלת המפסג, כפות קצת ענפים מבין הענפים 5): מפסגי אילנות כשיש בהם ענפים יותר מדאי קוצץ אחת מבינתיים

1) [ע״ש דרשת חז״ל על התרפס. עי׳ ב. פס, הערה.]

2) [כן פיסא בתו״מ, פסא בסור׳, ומכאן המלה פים (בעקר פס) במשמ׳ גורל, ועי׳ פים, הערה.]

3) [במשמ׳ זו נמצאת המלה בארמ׳ שבתו״מ: קופרה משלים לפיסתה ואין פיסתה משלים לקופרה (ירוש׳ שבת ז ו). והפיטן חבר עמה אף א. פסת. ועי׳ גם בדרשת על פסת בר (ספרי דבר׳ שטו) המובאת למעלה.].

4) [עי׳ שם.]

5) [כאמור בהערה לפעל פסג אין פסוג בעקר אלא פשוק, הטית הענפים להפרדתם, כאדם המפשק את רגליו זו מזו; ורק אחר כך גם דלולם עי״ כפות,

והיינו פיסוג לשון דילוג והרחבה (רמ״י, ב״ק קיט:). —*ובמשמ׳ נתחי בשר הקרבן 1), ואמר הפיטן: יחשבו אמרינו כהקטר דמים וחלבים, צפצופנו יקבל כפסוגי פרים וכשבים (הוא, אז טרם נמתחו, קליר׳ לו״ג).

*פָּסוּל 2), ת״ז, נקי פסולה, —לא ראוי, לא כשר, ביחוד לקרבן או לשרות במקדש, לעדות וכדו׳, untauglich, unwürdig; qui n'est pas propre, indigne; unfit, unworthy: סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה ר׳ יהודה מכשיר (סוכה א א). סוכה על גבי סוכה העליונה כשרה והתחתונה פסולה (שם שם ב). כל גט שנכתב שלא לשום אשה פסול (גיט׳ ג א). ואלו הן הפסולין המשחק בקוביא והמלוה ברבית וכו׳ (סנה׳ ג ג). ההולך לקדש הרי זה נוטל מפתח ופותח וקרדום וחופר וסולם ומוליך ממקום למקום וכשר מפני שהוא עם הקדוש ואם משהוציא את האפר הגיף את הדלת אחריו פסול מפני שעשה עמו מלאכה (תוספת׳ פרה ו א). נעשה כשני כתי עדים כשרים לזה ופסולים לזה (ר׳ לעזר, ירוש׳ גיט׳ א א). כל עדות שהעידו מעשרת בניסן עד חמשה עשר בניסן למפריעה הרי אילו פסולות (ר׳ יוסי, שם ב״ק ז ד). — ובמהמ״א: אבל הפסול כל תאותו היא לדבר במומי בני אדם כי בעבור שהוא פסול רוצה לפסול (ר״י אבוהב, מנוה״מ כ א ד). — *פסול משפחה: אמר דוד לפני הקב״ה עד אימתי הם מתרגזים עלי ואומרים לא פסול משפחה הוא ולא מרות המואביה הוא וכו׳ ואף תמר שלקחה יהודה זקנכם לא מפסול משפחה היא אלא בתו של שם בן נח מה אתם יש לכם יוחסים (ר׳ אבא ב״כ, מד״ר רות ח). — *פסול הבית: ויהי כשמוע לבן וגו׳ אמר אליעזר פסול הבית היה וכתיב ויקח העבד עשרה גמלים זה שהוא אהובו של בית עאכ״ו (שם ברא׳ ע). —פסול כהנה: איזו היא

ואמנם המפרשים ראו עקר במשמ׳ חתיכת ענפים ולפי זה השמוש במהמ״א, ובזה הסתמכו אף בת״י המתרגם בבראש׳ יח י (ויבתר אותם בתוך) ועוד ופסג, יתהון במיצעא (ת״א: ופליג).]

1) [השוה את שמוש הפעל פסג בת״י לתורה, כנזכר בהערה הקודמת.]

2) [מן ב. פסל, עי׳ שם הערה.]

חללה כל שנולדה מן פסול בזונה (רב יהודה, קידוש' עז.). איזו היא חללה שעיקרה מדברי תור' ואין צריכין לפרש מדברי סופרים כל שנולדה מן פסולי כהונה (רב יצחק בר אבין, שם שם).—*פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין: כל פסולי המוקדשין נמכרים באטליז ונשחטין באטליז ונשקלין בליטרא חוץ מן הבכור ומן המעשר שהנייתן לבעלים, פסולי המוקדשין הנייתן להקדש (בכורות ה א).

א. *פִּסּוּל, ש"ז, —שה"פ מן א. פִּסֵּל, —א) פְּעֻלַּת הַפַּסָּל הפוסל באבן או בעץ, Aushauen; sculptage; carving, chiselling: אין מכסין אלא בעפר וכו' תנא הוסיפו עליהן השחור והכחול ונקרת פסולין[1] (חולי' פח:). — ובספהמ"א: והיו א"כ מכלל עשרת הדברים האלה כתיבת הלוחות האחרונות וכתיבת ופיסול הלוחות הראשונות (ר"י אברבנאל, מפעל' אלה' י ו). דגוית משמע פיסול וסתות (ר"י עמדין, פירוש' על הרמב"ם, ביהב"ח א יג). — ב) כריתת היבש מן העץ: מסקלין עד ראש השנה מקרסמין מזרדין מפסלין עד ראש השנה, רבי יהושע אומר כזירודה וכפיסולה של חמישית כן של ששית רבי שמעון אומר כל זמן שאני רשאי בעבודת האילן רשאי אני בפיסולו (שביעית ב ג).

ב. *פִּסּוּל, פְּסוּל[2]), ש"ז, — תכונת מי שהוא פָּסוּל, מום הפוסל אדם או דבר: עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש לא הפילה אשה מריח בשר הקדש וכו' ולא נמצא פסול בעמר ובשתי הלחם (אב' ה ה). מקוה שאין בו ארבעים סאה ונפלו בו שלשה לוגין ונחלק לשנים פסול מפני שנקרא עליו שם פסול רבי יהושע מכשיר וכו' וחכ"א לעולם הוא בפסולו עד שיצא ממנו כלואו ועוד (מקוא' ג א). ר' חנניה בן גמליאל אומר לכך הסגן ממונה שאם יארע בו פסול ישמש תחתיו וכהן גדול חוזר לכהונה גדולה (תוספת' יוה"כ א ד). מקוה פסולו בגופו ובעל מום פסולו בגופו (ר' עקיבה, ירוש' תרומ' ח ב). לשמו ושלא לשמו פסולו מגופו, לאוכליו ושלא לאוכליו פסולו מאחרים, לשמו ושלא לשמו אין את יכול לבור פסולו מתוך הכשירו (רבי יונתן, שם פסחי' ה ג). מעשה היה וכהנת היתה ולא חשו להן משום ריח פסול (רב יעקב בר אחא בשם רב הושעיה, שם גיט' ב ו). ת"ר אירע בו פסול ומינו אחר תחתיו ראשון חוזר לעבודתו, שני כל מצות כהונה גדולה עליו (ר' מאיר, יומא יב:). — ובספהמ"א: פרה שנולד בה פיסול תפרה (רמב"ם פרה אדומה א ה). ואמר הרב פתחו וראו אם יש פיסול בתפילין אלו ובדקו ולא מצאו בו שום פיסול (לקוטים מדברי יוסף ספרדי, ברלינר, 88).

פְּסוּלוֹת, עי' פְּסִילוֹת.

פְּסוֹלֶת, עי' פְּסֹלֶת.

*פָּסוּק[1]), ש"ז, — א) מאמר בתוך פרשה בפרשות המקרא המֻפסק מהמשכו בִּפְסוּק הטעמים, Bibelvers; vers, verset (de la Bible); verse (in the Bible): הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד או אפילו אות אחת צריך לנהוג בו כבוד (אב' ו ג). כל ימיי הייתי קורא הפסוק הזה והיזה הטהור על הטמא ולא מצאתיו אלא באוצר יבנה בלבד (תוספת' דמאי א יד). הקורא את המגילה וטעה והשמיט בה פסוק אחד לא יתחיל ויקרא את אותו פסוק בפני עצמו אלא מתחיל מאותו פסוק וגומר עד סוף (שם מגי' ב ב). כתוב אחד אומר ירה וכתוב אחד אומר רמה כיצד יתקיימו ב' פסוקים הללו, ירה שהן יורדין לתחום רמה שהן עולין למרום (מכי' בשלח ד). הרי הוא אומר ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן

---

[1]) [ברמב"ם (שחיטה יד יג): פסילים, ויתכן שתכונת: פְּסוּלִין, הפוסלים ותוצבים, מן פַּסּוֹל, ש"ז.]

[2]) [הקריאה של האשכנזים: פְּסוּל, וכך כ"י קופמן. אך במשנ' מנק' ליוורנו: פְּסוּל וברמב"ם: פיסול.]

[1]) [בעקר החלק המֻפסק לעצמו בתוך פרשה שבמקרא, כבינ' פְּעוּ' מן פָּסַק. ועי' שם הערה, וגם פִּסּוּק, הערה. שם זה, שצורתו מוכיחה כי נולד בעברי של החכמים, מצוי הוא בשמושים דומים אף בארמי' של תו"מ, וכן יש ללמד על ראשית משמעותו של השם אף מבטויים ארמיים שבהם הוא בא על יד הפעל פסק, כגון: דכי אתא רב אחא בר אדא אמר במערבא פסקי ליה להאי קרא (שמות יט ט) לתלתא פסוקי (קידוש' ל.), או: כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה (תעני' כז: ועוד). —חמר רב על שמוש השם בתו"מ מובא ע"י בכר, Ex. Terminologie I, 152; II, 158–161. אבל בנקוד הבבלי מנק' פִּסוּק (כלו' פִּסּוּק) וכן בכמה מקורות בספה"א (עי' ערך פִּסּוּק), ואולי אף כך עקר, אף עפ"י שאין לשנות היום.]

כי מלא כבוד ה׳ את בית ה׳ מלמד שנתנה רשות למלאכים לחבל וכך הפסוק אומר ושכותי כפי עליך עד עברי מלמד שנתנה רשות למלאכים לחבל וכו׳ (ר״י הגלילי, מכלת׳ ויק, פתיחי). מי ששמע פסוק אחד ושכחו יבוא וישננו מי ששמע פרשה אחת ושכחה יבוא וישננה (ספרי דבר׳ ד). גדולים מעשים אלו שהם בעת צרתם הצמיחו ג׳ פסוקים של צדוק הדין (שם שם מז). מן הפסוק הזה את למד ארבעה דברים וכו׳ (רבי יוסי בר חנינא, ירוש׳ ברכ׳ ד א). התינוקות מתקינין להן ראשי פסוקיהן לאור הנר (רשב״ג, שם שבת א ד). אין קורין פסוק על גבי מכה בשבת (שם שם ו א). בוא וקרי את הפסוק הזה על בני שהוא מתבעת תן עליו ספר תן עליו תפלין בשביל שישן אסור (שם שם). ויבינו במקרא זה המסורת וכו׳ ויש אומרי׳ אילו ראשי פסוקים (שם מגי׳ ד א). הוה יודע אחד את הפרש׳ קורא את כולה שבעה יודעין ג׳ פסוקין כולהון קראיי אחד יודע ג׳ פסוקים קרי וחזר וקרי (שם שם ד ג). השכים ונפל פסוק לתוך פיו הרי זו נבואה קטנה (רבי יוחנן ברכ׳ נז:). הקורא בתורה אל יפחות משלשה פסוקים (תעני׳ כז:). ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מפסוק זה שלא אמרו הקב״ה אלא משה מפי עצמו זהו כי דבר ה׳ בזה (סנה׳ צט.). ת״ר הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר והקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו מביא רעה לעולם (שם קא.). כשחזר דוד לירושלם בא אחיתופל ואמר לו דוד לא היה לך ללמד מפסוק קטן שהתינוקות קוראין ולבני קהת לא נתן (מד״ר במד׳ ד). שני אויבים לא נארו עד שהשלים עליהם שבעים פסוקים (שם שם יד). הפסוקים מוכיחים שהן שבע מסעות לאחור ללמדך שחזרו לאחוריהם (שם שם יט). חזרנו על כל המקרא ולא מצינו שנתנבא שלמה אלא קרוב לשמונה מאות פסוקים ואת אמרת שלשת אלפים אלא מלמד שכל פסוק ופסוק שנתנבא שלמה יש בו ב׳ ושלשה טעמים (ר׳ שמואל בר נחמני, שם קהל׳, כל זה). —ובספה״א: כי בעוד היו אבותינו שכנים בעיר הקדש לא נודע להם שיר שקול בלשון קדש רק ספר איוב ומשלי ותהלים הם פסוקים קצרים וקלים (ר״י חריזי, תחכ׳ יח, 178). הקורא את שמע לא ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בשפתיו וכו׳ ויש מתירין אף בפרשה ראשונה מפסוק ראשון ואילך (המאירי, יומא א, יט:). — ואמר המשורר: כלמת המסרה צעיר ימים יורה בטהרות הוא קורא וטועה בפסוקים (ראב״ע, כדוד, כהנא א, 26). — ובמליצה, פסק לי פסוקך, אמר לי את הפסוק שלמדת היום: כיון שהגיע מרדכי אצל התינוקות שאל לאחד מהן פסוק לי פסוקיך (מד״ר אסתר ז, אם על המלך טוב). — *וראשי פְּסוּקִים, במשמ׳ פסוקים בודדים, פסוק פסוק לעצמו: אין אדם רשאי לומר דבר כנגד רבו אלא אם כן ראה או שימש כיצד הוא עושה בתחילה רבו פות׳ לו ראשי פסוקים ומסכים (בשם רב, ירוש׳ חגי׳ ב א). ספר שפסקו ושנוקד ראשי פסוקים שבו אל יקרא בו (סופר׳ ג ז). — *וסוֹף פָּסוּק, שם הטעם הבא בסוף הפסוק בספרי המקרא המנֻקדים, סִלּוּק, עי׳ ערך סוֹף. —ב) *פָּסוּק במשמ׳ המקרא בכללו[1]: ו׳ נסים נעשו באותו היום לצדיקים ואלו הן צף הכבשן ונפרץ הכבשן ונמק יסודו ונהפך הצלם על פניו ונשרפו ארבע מלכיות והחיה יחזקאל את המתים וכולן מן המשנה אלא הללו ד׳ מלכיות מפורש מן הפסוק דכתיב גבריא אליך די הסקו לשדרך מישך ועבד נגו קטל המון שביבא די נורא וכו׳ (תנחו׳ נח י). אנכי ה׳ אלהיך, זה שאמר הפסוק רכב אלהים רבותים אלפי שנאן (פסיק׳ ר״כ, בחדש השלישי, זוטר קז.). —ובספה״א: ואם אינו תלמיד חכם והוא בעל פסוק יעסוק במקראות הקדושה (ראב״ן, המנהיג, 20). והלשון קצר אצלנו וטוב הוא להרחיבו בדמיון הנמצא בפסוק אך שלא נצא מדרך לשון הפסוק מכל (רד״ק ספ״ש, עתר). רזי לי רזי בדקדוק ובפסוק (ר״א בחור, מסורת המסורת הקד׳ ג). כל ימי הייתי אדוק בפסוק ובדקדוק (סוא, תשבי ערך אדק). ותמהתי למה אנו קורין אותו גיהנם בפתח או בקמץ ולא נמצא בפסוק רק בחולם (שם ערך גיהנם). —ג) *פָּסוּק, כשם לשיר קצר, שיש בו פחות מעשרה בתים: ופסוק יקרא השיר אשר בו פחות מעשרה בתים (ר׳ דוד ימיא, לשון למודים, שקל הקדש יו). ודע שנקרא דלת השורה הראשונה מהשיר והשנית נקראת סוגר ושתיהן יחד נקראו בית וכל שאינו בן עשרה בתים נקרא פסוק ובעל עשרה ולמעלה נקלא שירה (סלמה אוליויירו, דרכות גבלות, לז.). ולא פרשתי לך אלא

---

[1] [וע׳ גם בכר, REJ XV, 113; שם XVI, 217].

חצי הפסוק (אבטלוס מזרחי, אמרי ספר, קבלה על מלאכת השיר ו).

***פִּסּוּק**, פיסוק, ש"ז, — שה"פ מן פִּסֵּק [1]), — א) פְּעֻלַּת מי שהוא מְפַסֵּק, מְפַשֵּׂק דברים ומרחיקם אלו מאלו [2]), פִּסּוּק מתנות המזבח: חתם פיסוק מתנות בעלמא הוא (יומא טו.). נאמר כאן סביב ונאמר להלן סביב מה להלן פיסוק וארבע מתנות אף כאן פיסוק וארבע מתנות (ר' ישמעאל, זבח' נג:). — *פְּעֻלַּת הַמְפַשֵּׂק רגליו, Spreizen; écartement, écarquillement; spreading out, sprawling: והוא דרך גנאי באשה הזכרת פיסוק רגלים במקום שאפשר לו להזכירו בלשון שבח (ר"ח, פסח' ג.). בזכר קראו מרכב ובאשה קראו מושב, פי' מרכב פיסוק רגלים ודרך גנאי באשה להזכירו (ערוך ערך רכב). — *ובמשמ' הַפְסָקָה: אין מי רגלים כלים מן הגוף אלא בישיבה לפי שכשהקלות קרוב לפיסוק הוא דואג שלא יפלו נצוצות על רגליו ומפסיק (רש"י, ברכ' מ., ד"ה אין). בעון פיסוק מעשרות פסק שומן הדגן (הוא, סוטה מט., ד"ה מעשר). — *והמקום אשר משם מתפסקות האצבעות: מלא פיסת יד, מתחילת פיסוק האצבעות עד הזרוע (תוס' נזיר נ:). —*ומקום ההתפסקות בכלל: חבל דלי שנפסק באמצעיתו וכו' מחבר שני ראשי הפיסוק וע"ז וכורך עליהם פונדא או פסיקיא (רש"י, שבת קי"ג.). — בהשאלה לגבי קריאת התורה, פִּסּוּק טעמים, קביעת הפסק בין ענין לענין [3]): בעי רב חסדא האי קרא היכי כתיב וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות,

[1]) [עי' ערך פִּסֵּק.]

[2]) [משמעותה הראשונה של המלה היא זו של פִּסּוּק, פִּשּׂוּק רגלים, שפתים וכדו' (כמו פִּשֵּׂק בלשון המקרא) שאמנם לא נשמרה בתו"מ אלא שוב בסהמ"א. אך גם את פִּסּוּק מתנות המזבח על ארבע קרנותיו יש לבאר בעקר ע"פ הוראה ראשונה זו ולא כלשון הפרדה והפסקה סתם.]

[3]) [כנראה זאת (הפסקה בקריאה לפי הטעמים, הענינים השונים) משמעותו של הכטוי בתו"ם, ואולי כנגדה אף הפסקה של רֶוַח מקום בין התיבות. ומחלקות דעות החכמים בשאלה מתי נקבעה אף נעימת הקריאה והטעמים המשמשים סימנים לפסוק הטעמים בענין ובנעימה. ועל פי פסוק הטעמים שבתורה נוהגים היום להשתמש במלה פִּסּוּק במשמ' Interpunktion, קביעת סימני הפסק במשפט. ועי' גם פֶּסֶק, הערות.]

כבשים, ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים, או דילמא אידי ואידי פרים הוו, למאי נפקא מינה מר זוטרא אמר לפיסוק טעמים וכו' (חגי' ו:). דאפילו במקום שנוטלין שכר, על המקרא שרי למשקל, על המדרש לא שרי למשקל, מאי שנא וכו' רב אמר שכר שימור ור' יוחנן אמר שכר פיסוק טעמים (נדר' לז.). ועי' עוד ערך טַעַם. — *וּפִסּוּק מאמר ארֹך לחלקים קצרים: דע כי לבלתי הלאות אוזן השומע בהאריך דבור וכו' מצאו המליצים ענין המאמרים אשר קראום בשם פריאודי והם פיסוק הדבור הארוך בחלקים קצרים, כל א' יורה ענין שלם (רמח"ל, לשון למודים ה, כח:). — ב) ובמשמ' פָּסוּק, מאמר מְפֻסָּק שבמקרא: כי לא דבר רק הוא מכם, אין לך בתורה אפלו אות אפלו תיבה ואין צריך לומר פיסוק שאין לו כמה טעמים (מדרש תנאים הופמן, דברי לב מז). אפילו לא קרא אלא שני פיסוקין שחרית ושני פיסוקין ערבית קיים לא ימוש (ר' שמעון בן יוחי, מדרש ל"ב מדות, ענלאו, 256). — ובסהמ"א: ראינו כהנים כשהן מברכין ובאין לברך פותחין אצבעותיהן וכו' שהוא סימן שאימת שכינה עליהן וכו' ועוד לשום אותו סימן לפיסוקין כי בברכה הראשונה מניחין אצבע הסמוכה לגודל וכו' (ערוך ערך חלון). ויודע בהם דרך הצירוף ומקום הפסקה באתנחה ובסוף פיסוק ודומה (הוריה הקורא, דרנבורג, 53). והיו על פה כותבין תיבות הפיסוק [1]) בלא מלכים ובלא טעמים (שם 54). הששי נקרא אתנחה, והוא מכל טעם נחה, ריחה נודף בשמן המשחה, ממצעת הפיסוק ומרויחתה (שם 72). שנים עשר הוא הסלוק, אשר בו ענין מחבירו חלוק, מוכיח בנר דלוק, שזה סוף הפיסוק (שם). — ג) *פְּעֻלַּת מי שהוא פוסק ומקציב סכום כסף: ערבון, מקצת המעות נתן לו על פיסוק מרובה (רש"י ב"מ מח:). ועל החפץ שפסק לו דמים ונתן לשלוחו למוכרו ואמר לשליח שיהא שלו מה שיוסף למוכרו על פיסוק דמיו וכו' (הפו' ר"ח, מק"כ 55). ובעת גמר פיסוק הדמים היה גילוי הדעת ונתבטל הכל (שו"ת רש"ל, שאלה ג). ובכן נשא שמעון את בת ראובן וקבל מידו הפיסוק שנדר לו (חקלאי הכהן, פרחייא, שו"ת תורת

[1]) [לפי דעת דרנבורג בהערה למקום זה יש לבטא בכל מקום פִּסּוּק תחת פָּסוּק במשמ' זו, וצ"ע.]

מסד רג). אותו מנהג שנהגו לברך טעות הוא ביד החזנים וכו' גם יש בו משום פיסוק טעות (ר"י עמדין, סאילת יעב"ץ קד, סט.).

°פְּסוּקָה, ש"נ, — שם לשיר קצר, שיש בו פחות מעשרה בתים: ונקרא כל הבתים שירה אם יהיו רבים יותר מעשרה, ואם יהיו מעטים נקראם פסוקה, וכל אלו השמות הם מועתקים והעתיקום המשוררים מלשון הערב (סעדיה אבן דנאן, ספר השרשים, מלאכ' השיר ניצויאר, 6).

פסח [1]), ממנו א. פָּסַח, פֶּסַח, פִּסֵּחַ, *פְּסִיחָה.

פָּסַח [2]), פ"ע, פָּסַחְתִּי, פֹּסְחִים, פָּסוּחַ,—פָּסַח על דבר, עבר עליו, לא עמד אצלו, לא דרך עליו, : überschreiten; passer pardessus; to step over והיה הדם לכם לאת על הבתים אשר אתם שם וראיתי את הדם וּפָסַחְתִּי עלכם ולא יהיה בכם נגף למשחית בהכתי בארץ מצרים (שמות יב יג). ועבר יי' לנגף את מצרים וראה את הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות וּפָסַח יי' על הפתח ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגף (שם שם כג). ואמרתם זבח פסח הוא ליי' אשר פָּסַח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל (שם שם כז). כצפרים עפות כן יגן יי' צבאות על ירושלם גנון והציל פָּסֹחַ והמליט (ישעי' לא ה). — וּפָסַח על שתי הסעפים, מליצה, משל למי שמפקפק הנה והנה ואינו מכריע הכף לאחד מן הצדדים: עד מתי אתם פֹּסְחִים על שתי הסעפים אם יי' האלהים לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו (מ"א יח כא). — ואמר הפיטן: בפסוח וגנון בעדם תגנון (ר"א קליר, אזירים, קרובי' ג פסח). חפצת לפסוח ולהגן המונך (ר' שמעון בן יצחק, אותותיך ראינו, קרובי' ז פסח). רקדו וחדו כל הלילה, רנן הנעימו לנורא עלילה, דחפם ופקדם בפסוח וחמלה (יוסף בר שלמה, אודך כי אנפת, יוצ' שב' א חנכה). — ואמר המשורר: אתמה להוד ידיו אשר תרו ועל קו קפצו בספר וגם שלחו גיל הנשמות הנשמות ועלי אישים אנושים מנגף פסחו (רמב"ע ליוסף בן קמניאל, אם קדמו, שעה"ש 65). — בינ' פעו', °פָּסוּחַ, — מי שפסחו עליו, ואמר הפיטן: הנך פסוחה במוף בסף ובמשקופות ובחגרון חלץ יצאתם ותדרבון (רקע"ג, אזהרות, קדוש, רא). שמע מכסת פסחים אשר כמו פסוחים, היא צמחת כסלותים, להציתם כקוצים כסוחים (קימה עליה עקד, יוצ' שב' פרשי' החדש). חבא משוד שטן, פסוחיך בלי לסטן (ר"א קליר, אלים, תפלת טל).

— נפע', יִפָּסַח, — נהיה פִּסֵּחַ: ויהי בחפזה לנוס ויפל וַיִּפָּסֵחַ (ש"ב ד ד). — ובתו"מ: ר' חייה רבה הראה בריעה לפני רבי ונפסח ונתרפא ולוי בר סיסי הראה בריכה לפני ר' ונפסח ולא נתרפא (ירוש' סוכה ה ג). — ובסהמ"א: יועיל (שמן קיק) לפיסחים

[1]) [עי' בהערות הבאות.]

[2]) [במשמ' זו תרגי' הוולג' transibo וכדו', וקרובה לכך דעת ר' יאשיה (מכי' מס' דפסחא ז): אל תקרי ופסחתי אלא ופסעתי שהקב"ה מדלג על בתי בני ישראל במצרים, ולפי זה פרשנים הרבה כגון רש"י (שמות יב יא וכו'): הקרבן הוא קרוי פסח על שם הדלוג והפסיחה שהקב"ה היה מדלג בתי ישראל מבין בתי מצרים וקופץ ממצרי למצרי וישראל אמצעי נמלט וכו' ואני (ז"א רש"י, אך כנראה זאת ט"ס במקום ר' יאשיה שבמכילתא) אומר כל פסיחה לשון דלוג וקפיצה וכו' וכן כל הפסחים הולכים וקופצים, וכן פסוח והמליט, מדלגו וממלטו מבין המומתים. אבל ת"א מתרגם כל לשון פָּסַח, ואף את השם פֶּסַח, במשמ' חיסה וחמלה: ותימרון דיבח חַיָּס הוא קדם יי' דְּחָס על בתי בני ישראל במצרים, וכן ר' יונתן במכילתא שם: ופסחתי עליכם, עליכם אני חס ואני איני חס על המצרים וכו', וכפרוש זה מביא אף רש"י, וכן ריב"ג בסה"ש: ענינו הרחמים והחנינה וממנו אצלי ויפסחו על המזבח אשר עשה ענינו התחננו ובקשו רחמים וכו' וענין אתם פוסחים נשענין וממנו נגזר פִּסֵּחַ, מפני שאיננו יכול ללכת עד שישען ויתכן להיות ממנו ויפסחו על המזבח אשר עשה כלומר נשענו עליו מפני שיגעו מעמוד בתפלה ובתחנונים, ע"כ. והשבעים תרגמו את המלה ע"פ הענין ולא ע"פ משמ' מדיקת, ופסחתי (שמות יב יג) σκεπάσω כלו' אכסה, אסתיר על בתי ב"י, ובישעי' (לא ה) פסוח והציל περιποιήσεται, יסובב, יעשה סביב. ואולם אפשר שאין לסבך בברור משמ' הפעל פָּסַח אף את שם חג הַפֶּסַח, שאולי מקורו מאשור' (עי' פֶּסַח, הערה). כנראה יש לבאר את התאר פִּסֵּחַ במשמ' מבילה (המפֻסָּח) מפעל פסח' a) שנשמר במשמ' חוקיע, עקר את הרגל בערב', שכן באים שמות המומים עִוֵּר, חִגֵּר, אִלֵּם וכדו' במשמ' של מְעֻוָּר, מְחֻגָּר, מְאֻלָּם, ולעמתם הַפִּקֵּחַ הוא המפֻקָּח שנפקחו עיניו, וממשמ' זו של עָקַר אפשר לגזור גם את ההוראת עקר רגליו, דלג, רקד, ואף זו של הוציא והציל, ועי' גם ב. פצח, הערה.]

a) فسخ

אשר נפסחו מקרת הליחה (חסף 69). — "ובמשמ' שפסחו עליו, ואמר הפיטן: תהלתך ענו נפסחים על מצות ומרורים ופסחים (יכלי, אחכה לשומר, קרוב' לפסח, זולתי, רפב).

—פעי', יפסחו,—פסח על המזבח, רקד מסביב לו [1]: ויפסחו על המזבח אשר עשה (מ"א יח כו).

—הפעי', "הפסיח,—הפסיח את פלוני, גרם לו שיפסח: כי זהו (השטן) המפסיח בני אדם על ב' הסעיפים כי פעמים יטו אחריו ופעמים אחרי הש"י (ר"י יעבץ, מאמר האחדות ג).

—התפ', "התפסח,—כמו נפעי' נפסח, נעשה פסח: יתפסחו הרגלים המהלכות המשתחוות לרגלים שאינן מהלכות (מדרש הלל, ביהמ"ד ילינק ה).

פֶּסַח [2], ש"ז, פסח, מ"ר פסחים,—א) שה שהיו אכלים היהודים בליל חג יציאת מצרים: ויקחו להם איש שה לבית אבת וכו' ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל בין הערבים ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזת וכו' ואכלו את הבשר בלילה הזה וכו' וככה תאכלו אתו מתניכם חגרים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם ואכלתם אתו בחפזון פסח הוא ליי' (שמות יב ג–יא). משכו וקחו לכם צאן למשפחתיכם ושחטו הפסח (שם שם כא). ואמרתם זבח פסח הוא ליי' (שם שם כז). איש איש כי יהיה טמא וכו' ועשה פסח ליי' וכו' על מצות ומררים יאכלהו וכו' ככל חקת הפסח יעשו אותו (במד' ט י–יב). ובחדש הראשון בארבעה עשר יום לחדש פסח ליי' ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג וכו' (שם כח יו יז). וזבחת פסח ליי' אלהיך וכו' אל המקום אשר יבחר יי' אלהיך לשכן שמו שם תזבח את הפסח בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים (דבר' יו ב–ו). וישחטו הפסח לכל בני הגולה וכו' ויאכלו וכו' ויעשו חג מצות שבעת ימים (עזר' ו כ–כב). וישחטו הפסח בארבעה עשר לחדש השני (דהי"ב ל יה). והלוים על שחיטת הפסחים לכל לא טהור (שם שם יז).—ב) החג שחוגגים היהודים בי"ד לחדש האביב לזכר יציאת מצרים שבו היו שוחטים בזמן שבית המקדש היה קים את הפסח: בראשון בארבעה עשר יום לחדש יהיה לכם הפסח חג שבעות ימים מצות יאכל ועשה הנשיא ביום ההוא בעדו ובעד כל עם הארץ פר חטאת (יחזק' מה כא–כב).—ובתו"מ: חמץ של עובד כוכבים שעבר עליו הפסח מותר בהנאה ושל ישראל אסור בהנאה (פסח' ב ב). אין מבשלין את הפסח לא במשקין ולא במי פירות אבל סכין ומטבילין אותו בהן (שם שם ה). מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים אוכלין (שם ד ד). הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת וכו' ובמקדש היו מביאים לפניו גופו של פסח (שם י ג). כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור, פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים (רבן גמליאל, שם שם ה). כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים וכו' ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים וכו' (שם שם ו). וכי פסח אחד יש לנו בשנה שדוחה את השבת והלא הרבה יותר ממאתים פסחים יש לנו בשנה שדוחין את השבת (הלל הבבלי, בבלי שם סו.). אמר הקב"ה שיעשו הפסח וכיון שעשה משה את הפסח גזר הקב"ה לארבע רוחות העולם ונושבות בגן עדן ומן הרוחות שבגן עדן הלכו ונדבקו באותו הפסח וכו' נתכנסו כל ישראל אצל משה אמרו לו בבקשה ממך האכילנו מפסחך מפני שהיו עייפי' מן הריח הי' אומר הקב"ה אם אין אתם נימולין אין אתם אוכלין וכו' מיד נתנו עצמן ומלו ונתערב דם הפסח בדם המילי' וכו' (מד"ר שמות יט).

---

1) [עי' בהערה הקודמת.]

2) [התורה מחברת את שמו של חג הפסח עם הפעל פסח: ואמרתם זבח פסח הוא ליי' אשר פסח על בתי בני ישראל (שמות יב כז), ולפי פרוש זה בארו חז"ל, אבות הכנסיה והפרשנים העברים. אך החדשים נסו נסיונות שונים לבאר השם, ומהם נראה זה של צמרן KAT, 610, שהורה ראשונה על האשור' פשח, שפרושו הרגיע, השקיט, ולפי זה חג הפסח, במשמ' הקרבן, הוא קרבן הבא להרגיע את את האלהים, כלשון ניחוח שגם פרושו לשון הנחת הדעת. ויש להוסיף כי זמן הפסח, סוף ימות הגשמים הסוערים וראשית ימי החמה השקטים, הוא זמן חג של ראש השנה בבבל, ובסדר הפלחן של חג זה היו משמיעים את עלילת היצירה עם מלחמת האל בתהום המורדת וההרגעה שבסופה, ואף היו פונים לאל בקריאת פשח, ז"א הרגע לך; ועי' בהערה לפעל פסח. השם פסח העברי עבר להרבה לשונות: בארמ' פסחא, סור' פצחא, יונ' πάσχα, גרמ' Passah, צרפ' Pâque(s), ושוב העתיקו את היונ' πάσχα בסור' פסכא, וממנו אף בלשון הברברים באפריקה tfaska במשמ' חג, יום טוב בכלל (עי' באחרונה דברי שטמה ZA כרך 27, עמ' 128).]

—ובפהמ"א: ויעבור ימי החשך וישלח ה' את משה ואת אהרן אל בני ישראל לאמר חגו את חגיכם ועשיתם את פסחיכם כי הנני בא בחצי הלילה בתוך כל מצרים והרגתי את כל בכוריהם (ספר הישר, לבוב, עד:). ועל זה נקרא בשם פסח על צד החמלה והרחמים שחס וחמל על בכורי ישראל (ר"א הקרלי, גן עדן, פסח ה, מא.).—ואמר הפיטן: אמץ גבורותיך הפלאת בפסח, בראש כל מועדות נשאת פסח (ר"א קליר, אמץ גבורותיך, קרוב' ב פסח). פסח אכלו פחוזים, ונפלאות חוזים בימי חג פסח וכו' (פסח אכלו פחוזים, מעריב א' פסח). — *פֶּסַח ראשון, הפסח שנעשה בי"ד בניסן, *פֶּסַח שני, הפסח שנעשה ע"י מי שהיה טמא או בדרך רחוקה וכדו' ולא עשה את הראשון, בי"ד באיר: מה בין פסח ראשון לשני, הראשון אסור בבל יראה ובל ימצא, והשני מצה וחמץ עמו בבית וכו' (פסח' ט ג). — *פֶּסַח גדול במשמ' פסח ראשון, *פֶּסַח קטן במשמ' פסח שני [1]: וכמצות פסח גדול כך מצות פסח קטן (מג"י תעני ג). אף הוא (בן אנטיגנוס) העלה את בניו ובני ביתו לעשות פסח קטן בירושלם והחזירוהו שלא יעשה הדבר חובה (חלה ה יא).—*פֶּסַח מצרים, הפסח הראשון שעשו בני ישראל בארץ מצרים, *פֶּסַח דורות, הפסח שיעשו היהודים בכל דור ודור: מה בין פסח מצרים לפסח דורות, פסח מצרים מקחו מבעשור וטעון הזאה באגודת אזוב על המשקוף ועל שתי המזוזות ונאכל בחפזון בלילה אחת ופסח דורות נוהג כל שבעה (פסח' ט ה). — ואמר הפיטן: פסח אשרו באור החיים לאור, ולכל בני ישראל היה אור, פסח מצרים (יקותיאל בר יוסף, פסח מצרו, מעריב אחרון פסח). — *פֶּסַח מְעֻבָּן, עי' ערך מְעֻבָּן. — *פֶּסַח לעתיד, פסח לאחרית הימים, לימות המשיח, ואמר הפיטן: פסח באות זה עוד להתברך, קומי אורי כי בא אורך, פסח לעתיד (שם).—*ערב פֶּסַח, *ערב פְּסָחִים, היום שלפני פסח, י"ד בניסן: גר שנתגייר בערב פסח בית שמאי אומרים טובל ואוכל את פסחו לערב ובית הלל אומרים הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר (פסח' ח ח). וכן ערב פסחים בירושלם שחל להיות בשבת מניח טליתו אצלו ואוכל את פסחו ועושה עמו חשבון לאחר יום טוב (שבת כג א). ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך (פסח' י א). — *פְּסָחִים, שם המסכת השלישית בסדר מועד שנושאה העקרי עניני פסח.

אֲפִיקוֹמָן, פרוסה של מצה שיאכלו בתם סעודת הסדר של ליל ראשון של פסח.

*בְּדִיקָה, בדיקת חמץ לפני פסח. — *בִּעוּר, בעור חמץ לפני פסח.

*הַגָּדָה, הגדה של פסח, מה שקוראים בלילה הראשון של פסח בשעת הסדר. — *הַגְעָלָה, הגעלת כלים לפני פסח. — *הֲסִבָּה, בסעודת בלילה הראשון של פסח בשעת הסדר.

חַג, חג המצות, חג הפסח. — *חֲזֶרֶת, מן הירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח. — חָמֵץ. —*חֲרֹסֶת, טבול שמטבלין בו את המרור בסעודת הסדר בפסח.

כּוֹס, ארבע כוסות. — כּוֹס של אליהו.

מַצָּה, לחם לא חמץ לפסח. — *מַצָּה שמורה, *מצה משמרת. — מָרוֹר, עשב אחד מהעשבים חמרים, יאכלוהו בסעודת הסדר בפסח.

*סֵדֶר, סדר המעשים בלילה הראשון של פסח.

קֻשְׁיָה, ארבע הקשיות שהבן שואל את אביו בסדר בפסח.

פִּסֵּחַ [1], ס"ז, מ"ר פִּסְחִים, — מי שרגלו האחת קצרה מהשניה, באדם ובבהמה, נכה רגלים[2], ; hinkend ; boiteux; lame, limping: כי כל איש אשר בו מום לא יקרב איש עור או פִסֵּחַ או חרם או שרוע (ויקר' כא יח). וכי יהיה בו (בבכור הבקר או הצאן) מום פִּסֵּחַ או עור (דבר' יה כא). ויאמר (היבוסי) לדוד לאמר לא תבוא הנה כי אם הסירך העורים והַפִּסְחִים וכו' על כן יאמרו עור וּפִסֵּחַ לא יבוא אל הבית (ש"ב ה ו—ח). והוא פִסֵּחַ שתי רגליו (שם ט יג). כי אמר עבדך אחבשה לי החמור וארכב עליה ואלך את המלך כי פִסֵּחַ עבדך (שם יט כז). פִּסְחִים בזוז בו [3]

---

[1] [בארמ' פסחא רבא, פסחא זעירא.]

[1] [עי' בהערה לפעל פָּסַח וב. פָּצַח.]

[2] [וז"ל הספרא (אמור פרשה ג, ויח): פסח בין חגר בשתי רגליו בין חיגר ברגלו אחת, רגלו חלולה ועקומה ודומה למגל מנין תלמוד לומר פסח.]

[3] [כך קורא שמואל (בכורות לט.) על מי שאינו מחדד ושואל שאלה מחדדת].

(ישע׳ לג כז). אז ידלג כאיל פִּסֵּחַ ותרן לשון אלם (שם לה ו). הנני מביא אותם מארץ צפון וקבצתים מירכתי ארץ בם עור וּפִסֵּחַ הרה וילדת יחדו (ירמ׳ לא ז). וכי תגישון עור לזבח אין רע וכי תגישו פִּסֵּחַ וחלה אין רע (מלא׳ א ח). דליו שקים מִפִּסֵּחַ ומשל בפי כסילים (משלי כו ז). עינים הייתי לעור ורגלים לַפִּסֵּחַ אני (איוב כט יה). — ובתו״מ: וכל מי שאינו לא חגר ולא סומא וְלֹא פ ס ח ועושה עצמו כאחד מהם אינו מת מן הזקנה עד שיהיה כאחד מהם (פאה ח ט). — ובסהמ״א: בתמורת ראיה סמיון, תמורת שמיעה חרשות וכו׳ (תמורת) הילוך פ ס ח (ראב״ד, פי׳ ספ׳ יצירה א ג, כ.). — ואמר המשורר: ואם כי לא שלום שלם יבקש בעודה מלאה עורים וּפ ס ח י ם למען בית אלהינו נבקש שלומה או בעד רעים ואחים (ר״י הלוי, דרכיך במור עבר, דיואן ב, 164). — ובהשאלת טענה פִּסַּחַת, טענה צולעת, שלא תוכל לעמוד על רגלה: ואמר הוא לא נדע טענה זולתה והיא מהחלושות שיוכלו להיות וּמֵהַ פ ּ ס ח ו ת אשר לא תוכלנה לעמוד על רגלם (רמב״ם, מאמר על ישמעאל, פרלם, כב).

פְּסִיג, עי׳ פְּסִיגָה, הערה.

***פְּסִיגָה**[1]), ש״נ, מ״ר פְּסִיגִים, פסיגין, — פטוטרת קטנה היוצאת מן האשכול, ובה תלויים ענבים, Stielchen, Stengelchen ; petite tige ; small stalk, stem: פ ס י ג ה של אשכול שריקנה טהורה שייר בה גרגיר אחד טמאה (עוקצ׳ א ה). אי זו היא כתף, פ ס י ג י ן זו על גבי זו (ירוש׳ פאה ז ד). — ובסהמ״א: אי זו היא כתף, פ ס י ג י ן המחוברות בשדרה זו על גבי זו (רמב״ם, מתנות עניים ד יח).

***פִּסְיוֹן**, ש״ז, — כמו פִּשְׂיוֹן, תכונת הדבר הפושה, התפשטות, התרחבות, Ausbreitung ; propagation ; spread(ing): עור הבשר מיטמא בשני שבועות ובשלשה סימנין בשער לבן ובמחיה ובפ ס י ו ן (נגע׳ ג ג). לא שיהא של סיד דוהא הימנו אלא של שאת דוהא הימנו שאי אפשר לפ ס י ו ן שיטמא בתחלה אבל אפשר לפ ס י ו ן שיטמא בן יומו (תוספת׳ נגע׳ א ג). הפ ס י ו ן מטמא אף על פי שאינו מאותו מראה אלא ממראה אחר ובלבד שיהא מארבע מראות (שם שם א ד). חומר בבגדים שהעומד שני שבועות בבגדים טמא והפ ס י ו ן הרחק בבגדים טמא (שם שם ז יד).

***פְּסִיחָה**, ש״נ, —שה״פ מן פָּסַח, פְּעֻלַּת הַפּוֹסֵחַ: אין פ ס י ח ה אלא חיים שנא׳ כצפרים עפות כן יגן יי׳ צבאות על ירושלים (מכי׳ מס׳ דפסחא ז). — ובסהמ״א: כל פ ס י ח ה לשון דלוג וקפיצה (רש״י, שמות יב יג). ובאר ענין הפ ס י ח ה מה היא ואמר אשר פסח על בתי בני ישראל (ר׳ אברהם סלוס, נוה שלום יא ב).

פְּסִיל[1]), ש״ז, מ״ר פְּסִילִים, פְּסִלִים, סמי׳ פְּסִילֵי, כנ׳ פְּסִילֶיךָ, פְּסִילֶיהָ, פְּסִילֵיהֶם, פְּסִלֵיהֶם, — צורה חטובה וּפְסוּלָה בעץ או באבן וכדו׳, ובפרט כדי לעבדה עבודת אלוה, Schnitzbild, Götzenbild; statue, idole, simulacre ; graven (carved) image, idol: מזבחתיהם תתצו ומצבתם תשברו ואשירהם תגדעון וּפְסִילֵיהֶם תשרפון באש (דבר׳ ז ה) פְּסִילֵי אלהיהם תשרפון באש לא תחמד כסף וזהב עליהם (שם שם כה). ואהוד נמלט עד התמהמהם והוא עבר את הַפְּסִילִים[2]) וימלט השעירתה (שפט׳ ג כו). ויהיו הגוים האלה יראים את יי׳ ואת פְּסִילֵיהֶם היו עבדים (מ״ב יז מא). כאשר מצאה ידי לממלכת האליל וּפְסִילֵיהֶם מירושלם ומשמרון (ישע׳ י י). נפלה נפלה בבל וכל פְּסִילֵי אלהיה שבר לארץ (שם כא ט). וטמאתם את צפוי פְּסִילֵי כספך ואת אפדת מסכת זהבך (שם ל כב). אני יי׳ הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לַפְּסִילִים (שם מב ח). היי׳ אין בציון אם מלכה אין בה מדוע הכעסוני בִּפְסִלֵיהֶם בהבלי נכר (ירמ׳ ח יט). כי ארץ פְּסִלִים היא ובאימים יתהללו (שם נ לח). ופקדתי על פְּסִילֵי בבל וכל ארצה תבוש וכו׳ ופקדתי על פְּסִילֶיהָ

---

[1]) [מן פ ס ג, עי׳ שם הערה. והרבוי פסיגין בצורת הזכר בא על יד פסיגה. אך היום נוהג השם פְּסִיג, מ״ר פְּסִיגִים במשמ׳ חלק מן החלקים שהצמח מתחלק בהם בראשית התהוותו, Keimblatt, cotyledo. השוה ראשונה א. י. איינהורן, ישובה של הארץ, 209.]

---

[1]) [אין פְּסִיל ביחיד במקרא, ואין פְּסִילִים אלא מ״ר של פֶּסֶל שאין לו צורת מ״ר אחרת בעבר׳ הקדומה, וכן בא חֲרִיטִים כמ״ר של חֶרֶט. ועי׳ פֶּסֶל, הערה.]

[2]) [במשמ׳ פְּסִילֵי אלילים תרגמו כאן אף השבעים והוולג׳, וכן רב המפרשים. אך ת״י: מחצביא; וכן רד״ק: מקום שהיו פוסלים שם אבנים. וכן אברבנאל ואחרים. ויתכן שהוא שם מקום הנקרא עפ״י פסילי אלהים שהיו שם.]

ובכל ארצה יאנק חלל (שם כא מז–נג) לבעלים יזבחו וְלַפְּסִלִים יקטרון (הוש' יא ב). וכל פְּסִילֶיהָ יכתו וכל אתנניה ישרפו באש (מיכ' א ז). והכרתי פְּסִילֶיךָ ומצבותיך מקרבך ולא תשתחוה עוד למעשה ידיך (שם ה יב). ויכעיסוהו בבמותם וּבִפְסִילֵיהֶם יקניאוהו (תהל' עח נח). והעמיד (מנשה המלך) האשרים וְהַפְּסִלִים לפני הכנעו (דהי"ב לג יט). — ובתפלה: ויבלעוה לגיונות ויחללוה עובדי פ ס י ל י ם[1]) (רמס ה', לת"ב, ירוש' תעני' ב ב). ולא נתתו (את יום השבת) יי' אלהינו לגויי הארצות ולא הנחלתו מלכנו לעובדי פ ס י ל י ם [1]) (תפל' לשבת).—ובסהמ"א: והנה עם רב הולכים הלום וענו ואמרו הנה הלכנו עם פ ס י ל י נ ו לבקש על הרעב וכו' והיהודים הציצו מן החרכים וישפכו כלי עם שתן על ה פ ס י ל י ם (תחכימ ישראל פרק יח). — ואמר הפיטן: פ ס י ל י פורכים לעמם להטו (ר"א קליר, קרובות, קרוב' ג פסח). ריק ותהו הם האלילים קטב שעירי בעלים צלמי מסכות ו פ ס י ל י ם פעלת תבנית כל סמלים (תעות, סדר א סגוע'). — ואמר המשורר: פ ס י ל לא שת באליל ועל אלה איליל ואהמה כחליל ואף בכנורים, ושת מכל מינים עצבים נתקנים ומעץ ואבנים פ ס י ל י ם נוצרים (הכיבותי ניבק, תשו' תלמידי מנחם, 12).

˚פְּסִילָה, ש"נ,—שה"פ מן א. פָּסַל: ואע"ג דגזית של תורה ודאי פסול משמע דכתיב לא תבנה גזית מכל מקום הכא מוכחי קרא דמיפרשא במידה ולא ב פ ס י ל ה (ר"י עמדין, מידוסים על הרמב"ם, בית הבחירה א יג). אחד הרוצה ללמוד אומנות פ ס י ל ת אבנים וציור צורות אצל אומן (שו"ת חתם סופר יו"ד קכח).

˚פְּסִילוּת, ש"נ,—תכונת האדם או הדבר הַפָּסוּל, כמו ב. פִּסּוּל, פְּסוּל, Unbrauchbarkeit; inutilité; uselessness: שפסולים מן התורה פ ס י ל ו ת מובהקת וא"צ להכריז עליהם שפלוני פסול לעדות (תשו' הגאו' שערי צדק, סט:). ויתחברו אליו זקן פ ס י ל ו ת וכו' ופני עכבר וכו' ופרים אדם וכו' (תוספת לספר הגלוי לרסע"ג, הרכבי, רכז). שחץ פסול פ ס י ל ו ת[2]) גסות הרוח ולעיגת לשון (ר"ח, פסח' ג:).

---

[1]) [נ"א: א ל י ל י ם.]

[2]) [נ"א: פ ס ו ל ו ת.]

א. *פְּסִיסָה, ש"נ, מ"ר פְּסִיסָיוֹת, — פַּס עץ, קרש עץ[1]), הרי שהיתה החצי חלוקה ב פ ס י ס י ו ת מהו (רבי אליר, ירוש' עירובי׳ ע א) [2]).

ב. ˚פְּסִיסָה, ש"נ,—פְּעֻלת הפוסס, הבוסס ודש דבר: שבסיסה ו פ ס י ס ה אחד הוא דכתיב רעים רבים שחתו כרמי בוססו את חלקתי ומתרגם דושישו (רה"ג, פירוש הגא' טהרות, עוקל' א ה). ונראין הדברים שהחריכה מרכבת בעין הפתיתה דהוא מעין פ ס י ס ה (ר"ח, שבת קנה:).

˚פְּסִיעַ, ש"ז,—כמו פסיעה, פֶּשַׂע, פֶּסַע, ואמר הפיטן: ווי שאול במחתרתו אף כי אציע, חזיתי והנך שם לחברה ולהפציע, טפש לבי והחרד כי לבין מות כ פ ס י ע (ילמק, ימניחנו, סלימ' יום ה).

***פְּסִיעָה[3]),** ש"נ, — כמו פֶּשַׂע, פֶּסַע, צעד, Schritt; pas; step: אשר לא תגלה ערותך עליו שלא ילך פ ס י ע ה גסה אלא גודל בצד עקב ועקב בצד גודל (מכי' מסכי׳ דבחדש יא). אשר לא תגלה ערותך עליו, בו אי אתה פוסע פ ס י ע ה יתירה אבל אתה פוסע פ ס י ע ה יתירה בהיכל ובקדש הקדשים (שם שם). (אתם) רואים שביל זה שתחלתו מישור בשתים ושלש פְּ ס י ע ו ת אתה מהלך במישור וסופו לצאת בקוצים ואתם רואים שביל זה שתחלתו קוצים בשתים ושלש פ ס י ע ו ת אתה מהלך בקוצים וסופו לצאת במישור (ספרי דברי נג). היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פ ס י ע ת גסה (רב' חלבו בשם רב הונא, ברכ' ו:). ששה דברים גנאי לו לתלמיד חכם וכו' ויש אומרים אף לא יפסיע פ ס י ע ה גסה וכו' (ת"כ, שם מג:). פ ס י ע ה גסה נוטלת אחד מת"ק ממאור עיניו של אדם (שם). משפחה אחת היתה בירושלים שהיו פ ס י ע ו ת י ה ן גסות והיו בתולותיהן נושרות עשו להם כבלים והטילו שלשלת ביניהן שלא יהיו פ ס י ע ו ת י ה ן גסות ולא היו בתולותיהן נושרות (רבנ"מ בשם ר' יוחנן, שבת סג:). היה מהלך ואינו יודע תחום שבת מהלך אלפים פ ס י ע ו ת בינוניות וזו היא תחום שבת (רב נחמן בשם שמואל, ערוב' מב.). המתפלל צריך שיפסיע שלש פ ס י ע ו ת

---

[1]) [עי' ב. פַּס, הערה.]

[2]) [ובירוש' (כלא' ה א) במקומו: אם היתה חצר חלוקה פסיספס מהו.]

[3]) [עי' פ שׂ ע, הערה.]

אחריו ואחר כך יתן שלום (ר' אלכסנדרי בשם ריב"ל, יומא נג:). דההיא אלמנה דהואי בי כנישתא בשיבבותה, כל יומא הוה אתיא ומצלה בי מדרשיה אמר לה בתי לא בית הכנסת בשיבבותך אמרה ליה רבי ולא שכר פסיעות יש לי (סוטה כב.). כל אדם שמתה אשתו בימיו וכו' פסיעותיו מתקצרות (ר' יוסי בר חנינא, סנה' כב.). פעם אחת היתה בתו (של רבי חנינא בן תרדיון) מהלכת לפני גדולי רומי אמרו כמה נאות פסיעותיה של ריבה זו מיד דיקדקה בפסיעותיה (ר' יוחנן, ע"ז יח.). זו היתה תחלת זכותי לפני חכמים השכמתי ומצאתי הרוג א' והייתי מטפל בו בגי תחומי שבת עד שהבאתיו למקום קבורה וקברתיו וכשבאתי והרצתי דברי לפני חכמים אמרו לי על כל פסיעה ופסיעה שהיית פוסע מעלין עליך כאילו שפכת דמים (ר' עקיבא, שמחות ד לד). בשתי פסיעות אתה נתן בחיקם של צדיקים ואתה בוכה (רשב"ג לרבי ישמעאל, שם ח). תן דעתך עד שיצא ספיך תשוב מעשיך בדרך ארץ ותן שכר לפסיעותיך (דא"ז ג). אמר לו הקב"ה (לעוג על שהגיד לאברהם ע"ד לוט שנשבה) חייך שכר פסיעותיך אתה נוטל שאת מאריך ימים בעולם (מד"ר בראש' מג). אל הארץ אשר אראך, ולמה לא גילה לו מיד, כדי לחבבה בעיניו וליתן לו שכר על כל דבור ודבור ועל כל פסיעה ופסיעה (שם שם כה). כשם שהזהיר הקדוש ברוך את הכהנים שלא יהו פוסעין פסיעות גסות על גבי המזבח אלא יהו מהלכין עקב בצד גודל כך הזהיר הקב"ה את הדיינין שלא יפסיעו פסיעות גסות בדין (ר' אבינא, שם ל). כתוב אחד אומר ויזבחו שבעה פרים ושבעה אילים וכתוב אחד אומר ויהי כי צעדו וגומר רבי חנינא ורבי סנא חד אמר על כל צעידה וצעידה שור ומריא ובסוף שבעה פרים ושבעה אילים וכו' רבנין אמרי מקרא חד פרוש לחבירו על כל ו' פסיעות ז' פרים וז' אילים רב פפא בר שמואל אמר על כל פסיעה ופסיעה שור ומריא על כל שש פסיעות שבעה פרים ושבעה אילים וכו' (שם במד' ד). לשקוד על דלתי אין כתיב אלא על דלתותי ב' דלתות ולמה כן שהקב"ה מונה פסיעותיך ונותן לך שכר (שם דבר' ז). אמר הקב"ה (למרודך בלאדן) אתה עמדת מכסאך ופסעת שלש פסיעות לכבודי חייך שאני מעמיד ממך ג' מלכים (שם שה"ש, מצאוני השומרים). מהו מהר צועת להפתח אלא מן אדם שהוא ממהר בפסיעתו בשביל להיפתח בשביל שלא ימות וממהר בפסיעתו לכאן ולכאן ורץ לכל מקום שלא יחסר לחמו (פסיק' רב', אחרי אחרי, קנא:). — ובסהם"א: ויש בשלוחי צבור מי שמחמיר על עצמו לפסוע אלא שהוא מבליע את פסיעותיו לבלתי היראות דלא ליחזי כי יוהרא (תשו' הגא' הרכבי רכו). טרויי טריוה לההוא גברא, כלומר הטרחת פסיעותיו בחנם (רגמ"ה, חול' נא.). מי שמחזר על מזונותיו בפסיעותיו לכאן ולכאן וירוץ לכל מקום לא יחסר לחמו (ברא' רבתי, אלבק, 228). הרחבת הפסיעות קרוב לגלוי ערוה הוא (רש"י, שמות כ כג). לא תצא אשה בחוטי צמר או בחוטי פשתן וכו' ולא בכבלים שיוצאין בהן הבנות ברגליהן כדי שלא יפסיעו פסיעה גסה שלא יפסידו בתוליהן (רמב"ם, שבת יט ו). רוח יי' אותי העיר ללכת אחרי עקבותיהם ולרדוף הקתיהם ומצותיהם לא נסוג אחור לבי מדעותיהם ולא נרתעו רגלי מלפסוע אחר פסיעותיהם (ר"י מפיסא, מנחת קנאות, 5).

פְּסִיק, עי' פֶּסֶק.

***פְּסִיקָה**, ש"נ, — א) חוט מפסק מפקעת הצמר: כמת יהא בפקעת ותהא מיטמאה בנגעים, כדי לארוג ממנה שלש על שלש וכו' היתה פסיקות אינה מיטמאה בנגעים, רבי יהודה אומר אפילו פסיקה אחת וקשרה אינה מיטמאה בנגעים (נגעי' יא ח). הנוגע בפסיקות של שתי ושל ערב הרי זה אינו חיבור (תוספת' כלים ב"ב א ה). — ב) פעֻלת הפוסק חוטים מן הפקעת: מפסקן (את ראשי החוטים) והן כשרין אלמא פסיקתן זו היא עשייתן הכא נמי קציצתן זו היא עשייתן (סוכ' יא.). — ג) ״מקרה הדבר שנפסק ונשבר: כשתפסק אחת מאזניו (של סנדל) והוא טמא מדרס עדיין טומאתו עליו שבפסיקת אוזן אחת לא יצאה מתורת כלי (ר"ח, שבת קיג.). — ד) ״קציבת סכום כסף[1], הקצבה, וסכום הכסף הנפסק, קצבה וכדו': מתורגמנין הדרשנין שדורשין בשבת לצבור ועושין להן פסיקה נראה כאילו שכר שבת הוא (תוס', פסח' כ:). והשטר הנ"ג הוא שטר פסיקא וכו' וזה נוסחה וכו' יודעים אנו עדים חתומי מטה וכו' שנזקקו ונתיישבו ראשי הקהל

---

[1]) [במד"ר (ויקר' לג): ואנן עבדין לך פסיקא.]

בעסק פלוני בן פלוני כך וכך זוזי בכל שנה ושנה וכו' ולא יהא רשות לראשי הקהל וכו' לחוסיף על פסיקא זו כלום בעולם וכו' וכך נתננו על כל דיין ועל כל פרנס וע׳ כל אדם בעולם שלא יהא להם רשות לבטל פסיקא זו ושלא לזכור לשלטון כלל פסיקא זו כדי להוסיף עליו כלום וכו' אלא תהיה פסיקא מקויימת לעולם (ר"י ברצלוני, ס' השטרות, 75). ועשו לו כל הקהל פסיקא גדולה וכבדוהו במלבושים יקרים (כתב"ד, ס' הקבלה). יתומה אחת שרבוה הקהל ליתום אחד הגון לה ועשו לה פסיקא חשובה וקנו לה קצת תכשיטים (תשב"ץ ג כ). ויהדשו לנו הברית וישלחו נדבותם ופסיקותם עם שאלותם (J.Q.R. Jan. 1918, עמ' 346). ובימים האלו באת שמועתו כי נפטר לבית עולמו וכו' וכי פסיקת אתינו נתקבץ חצייה ומת והיא תחת ידו (ד"ה של יהודי מצרים ות"י ב, מן, 356). וצוה בכבודך לחזנים להכריז ולקבץ את אשר נשאר מן המת ותמצית הפסיקה ולתתו לשליחים (שם שם). אדוני שאל מה דעתי בענין הפסיקה שעושין לחזנים בשבת בשביל אמירת מי שברך אם נכון הדבר משום ממצוא חפצך (ר"י עמדין, שאילת יעבץ קסא, קמ:) — ואמר המשורר: חוזה בן אמוץ על בני הגולה, העושים חפציהם בשבת לחללה, ונוגשים פסיקות ועונשים את הקהלה, ואשר לא יתן נפשו קבועה (יפת הלוי, לקו"ק, כספא' 22). — ה) ״מכירה פסוקה לצמיתות: לצמיתת, לפסיקה, למכירה פסוקה עולמית (רש"י, ויקר' כה כג) [1].

א. **פסל,** ממנו ״מִפְסָל, *מִפְסֶלֶת, א.*פִּסּוּל, פְּסִיל, א. פָּסַל, ״פְּסַל, פֶּסֶל.

ב. ***פסל,** ממנו *פָּסוּל, ב. *פִּסּוּל, ״פְּסִילוּת, ב. *פָּסַל, ״פַּסְלוּת, ״פַּסְלָנוּת, *פְּסֹלֶת.

א. **פָּסַל** [2], פ"י, פְּסָלוֹ, פְּסָל־, אֶפְסֹל, יִפְסֹל, יִפְסְלוּ, — פסל האדם באבן, בעץ וכיוצא בזה, כרת וחתך בכלי חד לעשות כלי או צורה וכדו', schnitzen, aushauen; sculpter; to carve, hew out: ויאמר יי' אל משה פְּסָל־לך שני לחת אבנים כראשנים וכו' וַיִּפְסֹל שני לחת אבנים כראשונים (שמות לד א–ד). וָאֶפְסֹל שני לחת אבנים כראשונים (דבר' י ג). ויסעו אבנים גדלות אבנים יקרות ליסד הבית אבני גזית וַיִּפְסְלוּ בני שלמה ובני חירום והגבלים (מ"א ה לא–לב). מה הועיל פסל כי פְּסָלוֹ יצרו מסכה ומורה שקר (חבק' ב יח). — ובסדר עולם: באותה שעה נתרצה הקב"ה לישראל ואמר למשה לִפְסוֹל לוחות שניות (סדר עולם רבה פרק ו, רטנר, טו.). — ובסהמ"א: וענין אחר מאזורי זיקית

---

[1] [בברייתא (מו"ק ז.): הפסיקות והבריכות שנתמלאו מים מעי"ט אסור להשקות מהן בחולו של מועד, אבל אין זו כנראה אלא היונ' והרומ' πισκίνη, piscina, בריכת דגים, הבאה אף בכתיב פיסקין, פיסקניות, בתו"מ.]

[2] [כמה מלמדים רואים בשתי ההוראות העקריות של פָּסַל במקרא ובעבר' שלאחר המקרא, — פָּסַל וחצב, ופָסַל כלא ראוי — אך התפתחות של הוראה יסודית אחת; הרי הפוסל באבן מסיר בעל כרחו את שברי האבן הנפסלת ופוסל אותם כִּפְסֹלֶת. ואולם דוקא משמ' זו של פִּסּוּל וחצוב באבן, שהיא לפי דעה זו העקרית, אינה נמצאת אלא בסורי' (בהשפעת העברית?) ובעבר' המקראית; ולא מתוך משמ' זו אלא עפ"י הארמ' שבתו"מ שאין בה משמ' החצוב, באה אף לעבר' שבתו"מ ההוראה: פָּסַל בלא ראוי, שאינה במקרא, ועי' ב. פָּסַל, הערה. על כן אין קשר בין שני הפעלים. ואמנם אין א. פָּסַל במשמ' חצב לא בערב' ולא באשור', אך יש באשור' שם עצם פַּסְלֻ במשמ' צפוי מתכת, מַסֵּכָה. ועל כן יש לשער שגם השם פֶּסֶל עקר הוראתו כמו מסכה: צפוי (מתכת) יצוק, ולא היה מראש הבדל במשמ' שתי המלים פֶּסֶל ומַסֵּכָה, אלא, להפך, שמשו כזוג מלים למשג אחד, ככתוב: ויעשהו פסל ומסכה (שפט' יז ד), כלו' פסל נסוך, כי כן דברו על נסיכת פסל: הפסל נסך חרש (ישע' מ יט), ופסל נסך (שם מד י). וכן נאמר בתשובות תלמידי מנחם (עמ' 59): ואמרת בספרך כי גזרת על הפסל והפסילים ותאמר לא יעשו הפסילים לא מזהב ולא מכסף כי אם מעץ ואבן בלבד אבל העצבים מעץ ואבן כסף וזהב והעצב העשוי מכסף או מזהב לא יקרא פסל כי אם מסכה וכו' וחלא כתוב אומר צפוי פסילי כספך ואת אפדת וכו', ע"כ. ואפשר לומר שרק מתוך הצרוף של נסך פסל קבלה אף המלה מַסֵּכָה (שאיננה בעקר אלא נסוך מתכת) את ההוראה של צפוי, תמונה מְצֻפָּה מתכת. ומשמ' זו של פסל באבן או בעץ מאחרת היא. ורק מן השם פֶּסֶל נולד בעבר' הפעל א. פָּסַל שמשמעותו הראשונה היתה עשת פֶּסֶל, בין שפסל זה היה של מתכת ובין שהיה של עץ ואבן. בלשון חז"ל כבר לא הבחינו בין שני הפעלים, ומכאן דרשו: פסל לך — הפסולת שלך. ועי' בהערה לקמן.]

וכו׳ והם אותם הפוסלים בעצים ובאבנים שיוציאו אש מהם בחוזק פסלם בהם (רד״ק, סה״ש אזר). המפסלת והמקדח פי׳ כלי ברזל בעין מעצד רחב שהוא פוסל בו את העץ מן ויפסול שני לוחות (ערוך ערך פסל). אע״פ שהביאו את האבנים וגדרום ואת הקורות ופסלום והתקינו הכל לבנין מוכרין הכל לפדיון שבויים (רמב״ם, מתנות עניים ח יא). וגם בזאת הכלי אמונתם בעוכריהם כי לפי חוקי דתם אסור להם לשנות מאומה מתמונת אליליהם מוסף על חסרון ידיעתם בהתפרדות כללי המושגים וכו׳ אשר בלעדה לא יצליח האומן לפסול או לצייר שום צורה נאותה (ר״ש בלוך, שבילי עולם ג, הינא).—ואמר המשורר: ותוחיל כמטר לקחי יערוף, בהכות באבן או באגרוף, ועוד כי תולשתי אתה סכה, ומדוע אלי רבות, כי עד דק פסלתני וכעצי עולה בקעתני (מעשה הרב שם טוב בן יצחק ארדוטיאל, דברי חכמים, מט).

—ובינ׳ סָעוּ׳, ״פָּסוּל: אלילים על שם שהן חלולים, פסל של שם שהן פסולין [1]), מסכה על שם שהן נסוכין (ילק׳ שמע׳ ויקר׳ תכד). אבן שלמה מסע, פירוש שהיו מסיעים האבנים שלמות מהר ולא שהיו בונין מאותן שהיו מוצאים פסולות (רד״ק, סה״ש נסע).

—פִּעֵ׳, *פִּסֵּל [2]), — פִּסֵּל נטיעות, אילנות, גדע מהן את הענפים המיֻתרים: מסקלין עד ראש השנה, מקרסמין מזרדין מפסלין עד ראש השנה (שביע׳ ב ג). גידעו (את האילן) ופיסלו לשם עבודה זרה והחליף נוטל מה שהחליף (ע״ז ג ז). מטפחת של זפתין ושל יוצרין ושל מפסלי אילנות אין חוצצין (מקוא׳ ט ז). ישראל שפיסל את האשרה בין לצרכה ובין לצורכו אסור (תוספת׳ ע״ז ו ט). הנוטע המבריך המרכיב המקרסם המורר המפסל המזהם וכו׳ וכל דבר שהוא להכחיל את הפירי חייב משום זורע (ירוש׳ שבת ז ב).—ובסהמ״א: ומזרדין ומפסלין ומזהמין את הנטיעות (רמב״ם, שמיטה ויובל ג ט).— וכמו קל: פסילי אלהיהם תשרפון באש, משפסלו נעשה אלוה (עולא, ע״ז נב.). פסלו לאלוה לא תחמוד, פסלו מאלוה ולקחת לך [3]) (שמואל שם שם).

—נִפְעַ׳, ״נִפְסַל, — שפסלו אותו: אלילים על שם שהם חלולים, פסל על שם שהם נפסלים [1]), מסכה על שם שהם ניסוכים (ספרא ויס,קדושים פרשה א).—״אבן נִפְסֶלֶת: אבני גזית, נפסלות ומסותתות (רס״י, מ״א ה לא).

ב. *פָּסַל [2]), פ״י,— פָּסַל פלוני דבר או אדם, פָּסַל אותו מן הכהנה, פָּסַל אשה מכתבתה וכדו׳, בטל ודחה אותו כפסול, כלא ראוי, כבלתי מכשר, verwerfen, für unbrauchbar erklären; rejeter, récuser; to reject, to condemn as useless: שהעובר פוסל (את אמו מלאכל תרומה) ואינו מאכיל (ר׳ יוסי, יבמ׳ ז ג). הרי זה ראוי להיות כהן גדול עומד ומשמש על גבי המזבח מאכיל את אמו ופוסל (את) אם אמו וזאת אומרת לא כבני כהן גדול שהוא פוסלני מן התרומה (יבמ׳ ז ו). אמר עד אחד אני ראיתיה שנטמאת לא היתה שותה ולא עוד אלא אפילו עבד אפילו שפחה הרי אלו נאמנין אף לפוסלה מכתובתה (סוטה ו ב). זה פוסל דיינו של זה וזה פוסל דיינו של זה (ר׳ מאיר, סנה׳ ג א). אם היו כשרין או מומחין אינו יכול לפוסלן (שם שם). המהלך במקום שהוא צריך להלך המחשבה פוסלת (את הקרבן) ובמקום שאינו צריך להלך אין המחשבה פוסלת (רבי אליעזר, זבח׳ א ד). רביעית מים שאובין בתחלה פוסלין את המקוה (סוף, מקוא׳ ב ד). הפסח אינו נאכל אלא בלילה וכו׳ ואין המחשבה פוסלת בו משום פיגול עד שיעלה עמוד השחר (תוספת׳ פסח׳ ה יג). שנים פוסלים בלוים ואין פוסלים בכהנים שהיה בדין ומה במקום שלא פסל מומים

[1]) [עי׳ לקמן נִפעַ׳.]

[2]) [בלשון החכמים משמש רק פִּעֵ׳ במשמ׳ א. פִּסֵּל בעוד שהקל משמש רק בב. פָּסַל.]

[3]) [בפי׳ רש״י: פיסלו לאלוה, שיפה לע״א לא תחמוד; פסלו מאלוה, שבטלו מלשון פסולת ולקחת לך, דפסילי דרישא דקרא תרי גווני משמע, ע״כ. ר״ל שדרשת התלמו׳ מכונת כאן לשני הפעלים, א. פָּסַל וב. פָּסַל.]

[1]) [בילק׳ שמע׳ (ויקר׳ תכד): פסולין, עי׳ לעיל.]

[2]) [כמבֹאר בהערה לא. פָּסַל יש כאן פעל מיֻחד שאין קשר לו אל פֶּסֶל ומסכה. ופעל ב. פָּסַל זה במשמ׳ דחה כפסול, כלא ראוי, נמצא גם בארמ׳ שבתו״מ, וקרובים אליו בערב׳ גם פَسُلَ [a]) (היה שפל היחס, זול, חסר ערך) וגם فَشِلَ [b]) (היה אדיש ולא מצלח).]

[a]) فسل [b]) فشل

פסל שנים, כאן שפסל מומים אינו דין שיפסול שנים (ספרי במד' קג). וצריך שיהא כותב על הגויל במקום השיער ועל הקלף במקו' נחושתו, אם שינה פסל (שם מגי' א יא). תנא, אף ידים הבאות מחמת ספר פוסלות את התרומה (שם יד.). כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו וכו' על כולם אליהו כותב והקדוש ברוך הוא חותם אוי לו לפוסל את זרעו ולפוגם את משפחתו (קידוש' ע.). וכל הפוסל פסול ואינו מדבר בשבחא לעולם ואמר שמואל במומו פוסל (שם שם). מנין לעובד כוכבים שפוסל אלוהו שנאמר פסילי אלהיהם תשרפון באש (רב יוסף, ע"ז נב.). פוסל היה בן בתירא בפסח ששחטו בארבעה עשר שחרית וכו' (ר' יוחנן, זבח' יב.). בכל מקום שנאמר אלה פסל את הראשונים, ואלה מוסיף על הראשונים; כאן שנאמר את אלה פסל את הראשונים דור המבול (ר' אבהו, מד"ר בראש' ל). לפי שהחזירתו למשה על כל המצריות להניק אותו ופסל את כולן, ולמה פסלן, אמר הקב"ה הפה שעתיד לדבר עמי יינק דבר טמא (שם שמות א). אמר להם הקב"ה לגרים אתם מתיראים לפי שפסלתי אתכם ואמרתי בפסח כל בן נכר לא יאכל בו, למה לא תשאלו לגבעונים מה טובה עשיתי להם וכו' (שם שם יט). ומה אם לגבעונים שבאו אצלכם לא פסלתי, לבני אני פוסל (שם במד' ה). אני הוא שפסלתי כל הנשים בעבורך וכו' (שם איכה, אני הגבר). חייך שאני פוסל את כל כלי שהבאתי עמי ובשביל אהבתך איני משתמש אלא בשלך (תנחו' בהעלותך ו). — ובהלכה, ר' פלוני פוסל, אומר שאדם זה או דבר זה פָּסוּל, בנגוד אל ר' פלוני מכשיר: ב"ש מתירין הצרות לאחין וב"ה אוסרין, חלצו ב"ש פוסלין מן הכהונה וב"ה מכשירין (יבמ' א ד). הגלודה רבי מאיר מכשיר וחכמים פוסלין (חול' ג ב). הפוסל פוסל בפנויה והמכשיר מכשיר אפי' באשת איש (ירוש' קדוש' ג יד). — ופסלה המלכות את המטבע, הכריזה שהוא פסול: גזל מטבע ונסדק וכו' רב הונא אמר בשפסלתו מלכות אבל פסלתו מדינה אומר לו הרי שלך לפניך (שם ב"ק ע ג). אלא ה"ד נפסל שפסלתו מדינה זו ויוצאה במדינה אחרת (בבלי שם לז.). — ובסהמ"א: אם עושין אתם ע"ז אתם משחיתין נפשכם ופוסלין אותה (מדה"ג דבר' ד טז, הסגלה). שאין דעתו סומכת על דברי העדים אע"פ שאינו יכול לפסלן (רמב"ם, סנה' כד ג). ואם הבעל דין אומר שהדיין שונאו ואין הדיין מודה לו אין הבעל דין יכול לפוסלו מלדונו (טוחו"מ ז ז). ראובן נתחייב שבועה לשמעון ושאל שמעון שיחרימו בבית הכנסת על מי שיודע אם ראובן עבר על חשבועה כדי לפסלנו (שם לב ו). אבל פסולי עדות מחמת עבירה דאורייתא' פסולים שהתורה פסלתם שלא להאמין להם (הלבוש, אה"ע יז ג). — ואמר הפיטן: יהר לץ והעמיד מסלה, מכום בחורי בומה סלה, המוקי ירכי בם לפסלה, זרע להרביע ולהתעיב סגלה (ר"א קליר, תמימים בעודם, קרוב' שבת זכור). — ואמר המשורר: והם מוצאי דבה ושונאים בלי סבה ויפסלו הפסולים במומם ובפסלותם כל השוכן אתם בתוך טומאותם (ר"י זנבח, מעשועים יג, דודזון, 143). — ועי' פָּסוּל.

— נפעי, *נִפְסַל, — שֶׁפְּסָלוּ אותו, שנעשה פָּסוּל: מימיהם של כהנים לא נמנעו מלהדליק את השמן שנפסל בטבול יום בנר שנטמא בטמא מת אף על פי שמוסיפין טומאה על טומאתו (רבי עקיבא, פסח' א ו). שנים שקידשו שתי נשים ובשעת כניסתן לחופה החליפו את של זה לזה ואת של זה לזה הרי אלו חייבין משום אשת איש ואם היו אחין משום אשת אח וכו' ואם היו כהנות נפסלו מן התרומה (יבמ' ג י). היתה (האשה הנשואה לשני אנשים) בת ישראל נפסלת מן הכהונה, בת לוי מן המעשר, בת כהן מן התרומה (גיט' ח ח). יין והחמיץ משלם כשעת הגזילה, מטבע ונפסל, תרומה ונטמאת, חמץ שעבר עליו הפסח, בהמה ונעבדה בה עבירה או שנפסלה מעל גבי המזבח או שהיתה יוצאת ליסקל אומר לו הרי שלך לפניך (ב"ק ט ג). שהזבח נפסל בארבעה דברים בשחיטה ובקבול ובהלוך ובזריקה (זבח' א ד). דינר שנפסל והתקינו לתלותו בצואר קטנה טמא וכן סלע שנפסלה והתקינה להיות שוקל בה טמאה, עד כמה תפסל ויהא רשאי לקיימה עד שני דינרין (כלים יב ז). כל המיוחד לאוכל אדם טמא עד שיפסל מאוכל הכלב (טהרי ח ו). ולא תטמאו בהם ונטמתם בם, אם מיטמים אתם בהם נפסלים אתם מאחרי (ספרא ויק, אחרי, סוף פרק יג). שעד שלא נכנסו לארץ היו הלוים כשרים מבן שלשים שנה ועד בן חמשים שנה והכהנים משיביאו שתי שערות עד עולם אבל משנכנסו לארץ אין הלוים

נפסלים אלא בקול (ספרי במד' קג). מטבע שנפסל והמלכות מקבלתו רבי יוסי בשם רבי יונתן כאסימון (ירוש' מעשר שני א ב). מהו עד שתסרח מאוכל אדם או שתיפסל[1]) מאוכל הכלב (שם שלה ד ו). עד שתיפסל (הקורה) מלעשות מלאכה (ר' שלבו בשם ר' הונא, שם שבת א בסוף). הפת שעיפשה ונפסלה מלאכול לאדם והכלב יכול לאכלה מטמאה טומאת אוכלין בכביצה (ת"כ, פסח' מה:). עד זומם אביי אמר למפרע הוא נפסל רבא אמר מיכן ולהבא הוא נפסל (סנה' כז.). סילה כל אבירי וכו' כאדם שאומר לחבירו נפסלה מטבע זו (שם קד:). נפסל (הדם) בשקיעת החמה (מנח' כ:). מים שנפסלו משתיית בהמה בכלים פסולין בקרקע כשרין (חול' קו.). מאימתי נפסלו האומות מלפני הקב"ה, משעה שנתן את התורה בסיני, שחזר על כל האומות שיקבלו תורתו ולא בקשו (דב"ר, ליברמן, 82). —הפע', *הִפְסִיל,—כמו קל: אמרה לו כמה נצטער אותו צדיק כמה עבדים וכמה שפחות יש לו והן מפסילין באוכלין ומשקין שלו (מערכה אחת לר' יוסי, מד"ר ויקר' כח). לאחר שהיה מפסיל בנשים ושטוף בזמה והות אמר הידא איתתא אנא בעי לה (ר' שמעון בן יוחאי, מד"ר קהלת, סמה נחור). — ובסהמ"א: משום שאינן בני תורה יחמירו עליו לדקדק ויפסילוהו על חנם (רש"י, פסח' לח:, ד"ה ידקדקו[2]). א"ר דוסא עדי שקר הן האיך מעידים על האשה שילדה ולמחר כריסה בין שיניה והפסילן (הקראי סלמון בן ירוחם, מלחמ' ה', 80).

***פַּסָּל**[3]), ש"ז, —החטב, הפוסל באבן או בעץ, : Schnitzer, Steinhauer ; sculpteur ; sculptor פַּסָּל שטיינהויער (בן זאב, מלון גרמני־עברי).

פֶּסֶל[4]), ש"ז, פֶּסֶל, כנ' פִּסְלִי, פִּסְלוֹ, פִּסְלָם, — כמו פסיל: לא תעשה לך פֶּסֶל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ לא תשתחוה להם ולא תעבדם (שמות כ ד–ה). לא תעשו לכם אלילם ופֶסֶל ומצבה לא תקימו לכם (ויקר' כו א). פן תשחתון ועשיתם לכם פֶּסֶל תמונת כל סמל תבנית זכר או נקבה (דבר' ד יו). ארור האיש אשר יעשה פֶסֶל ומסכה תועבת יי' מעשה ידי חרש (שם כז יה). הקדש הקדשתי את הכסף ליי' מידי לבני לעשות פֶּסֶל ומסכה (שפט' יז ג). ויקחו את פֶּסֶל האפוד ואת התרפים ואת המסכה (שם יח יח). ויקימו להם בני דן את הַפָּסֶל (שם שם ל). וישם את פֶּסֶל האשרה אשר עשה בבית (מ"ב כא ז). הַפֶּסֶל נסך חרש וצרף בזהב ירקענו וכו' עץ לא ירקב יבחר חרש חכם יבקש לו להכין פֶּסֶל לא ימוט (ישע' מ יט–כ). נסגו אחור יבשו בשת הבטחים בַּפָּסֶל האמרים למסכה אתם אלהינו (שם מב יז). יצרי פֶסֶל כלם תהו וכו' מי יצר אל ופֶסֶל נסך לבלתי הועיל (שם מד ט–י). חציו (של העץ) שרף במו אש על חציו בשר יאכל יצלה צלי וישבע אף יחם ויאמר האח חמותי ראיתי אור ושאריתו לאל עשה לְפִסְלוֹ יסגוד לו וישתחו ויתפלל אליו ויאמר הצילני כי אלי אתה (שם שם יו–יז). לא ידעו הנשאים את עץ פִּסְלָם ומתפללים אל אל לא יושיע (שם מה כ). פן תאמר עצבי עשם ופִסְלִי ונסכי צום (שם מח ה). נבער כל אדם מדעת הביש כל צורף מִפָּסֶל כי שקר נסכו (ירמ' י יד). יבשו כל עבדי פֶסֶל המתהללים באלילים (תהל' לז ז). וישם את פֶּסֶל הסמל אשר עשה בבית האלהים (דהי"ב לג ז). — ובתו"מ: מע' לשונות הוו באניה וכל אחד ואחד פסלו בידו שנאמר וייראו המלחים ויצעקו איש אל אלהיו (רבי תנחומא, פדר"א י).

***פַּסְלוּת**, ש"נ, — תכונת אדם או דבר שהוא פָּסוּל: כל שתחלתו או סופו בפסלות פסול, תחלתו וסופו בכשרות כשר (ב"ב קכח.). ומאי החזרת לי אבידתי דהדר ליה מיהא שום פסלות בעולם (מכו' יה.). היה אברהם מהרהר בלבו ואומר תאמר

---

1) [בדפוס': שתפסול.]

2) [על דברי התלמוד: שמא ידקדקו בו ויביאוהו לידי פסול (בשם ר' יוחנן, פסח' לח:).]

3) [מן א. פָּסַל. השם פסל במשמ' יתד וכדו' (מרא ופסל וקרדום, פסל היוצא מן הסוכה) המצוי בתו"מ אינו עברי אלא מן היוני' πάσσαλος.]

4) במקרא משמש פֶּסֶל במ"י, פְּסִילִים במ"ר, ועי' פסיל, הערה. כמבואר בהערה לפעל א. פָּסַל, אין משמ' פֶּסֶל במקרא תמונה החצובה מאבן או עץ בלבד, אלא אף מסכה נסוכה ממתכת, ואף ראשית הוראתה דוקא צפוי מתכת כמשמ' המלה האשור' פַּסַּלְ, ואפשר שהשם פֶּסֶל—פְּסִילִים שאול מן המלה האשורית שגם מקורה אולי לא שמי. ואך מן השם פֶּסֶל נגזר הפעל א. פָּסַל שאינו בשאר הלשונות האחיות, פרט לסור'.]

שמא פסלות היה בבני ולא נתקבל יצתה בת קול ואמרה לו אברהם אברהם לך אכול בשמחה לחמך וגו' (רבי יהודה בר' סימון, מד"ר קהל' פרשה תליתאה, לך אכול). — ובסהמ"א: ולענין חיוב נדוי או מלקות או פסלות גם בזאת עדותן קיימת (תשו' הגא' שערי צדק, פז.). אימת קאמר דלא נשתמרה אי מעיקרא משעה שהפרישה ועד שמלקה מאי פסלות יכול למיהוי בה הא חיה הוות ומחיים לית בה פסלות (רגמ"ה, כרית' כו:). אבל בהזייתה אירע בה פסלות שזו לבסוף קודם פסלות מטמאת בגדים דאנן אמרינן דכל העוסקים בפרה מטמא ואחר פסולה היא חשובה כאין (הוא, חול' כט:). תני פסולה, הואיל וככר מימות משה ניתנה מדה זו וכו' שייך למיתני בה לשון פסלות וכו' מבוי דכל עיקריה מרבנן הוא לא שייך למימר ביה לשון פסלות (רש"י, עירוב' ג.). ועל זה פליאה גדולה בעינינו אשר הגיד לנו בעל הספר שבלא פסלות עבור צואת כלבים אף אם היה מעובד במלח וקמח ועפיץ פסלוהו חכמי חבל אראגון (שו"ת הרשב"ן הירחי, גנזי ירושלם ורטהיימר, לא). עשרה מיני פסלות הם כל מי שנמצא בו אחד מהן הרי הוא פסול לעדות (רמב"ם, עדות ט א). ובעבור שמתבאר מהם ג"ב פסלות דברים מזויפים אשר בידיהם (ר"ש א"ת, מו"נ, פתיחי המחבר). נמצא כל תלמיד חכם בחזקת כשרות עד שיפסל וכל עם הארץ בחזקת פסלות עד שיוחזק (עומו"מ לד יז). הם מוצאי דבה, ושונאים בלי סבה, ויפסלו הפסולים במומם ובפסלותם, כל השוכן אתם בתוך טומאותם (ר"י זבארה, שעשועים יג, דודזון, 143). ויש אשר נשחטה בלי פסלות והיא נבלה כגון מה שלא שלמו לו שבעת ימים (ר"א הקראי, גן עדן, עמאה ועהרה ו, קא:). אמנם אם הם שאובים הם מרוח הטומאה ולפיכך פוסלין את המקוה ואיך תטהר האשה בהם, הנה לך טעם פסלות השאובין גם טעם פסלות החציצה (הריקנטי ע"פ אבן יקרה ב, לבוב תר"מ, כד:). והיתה מרימי מחרפת אותן בפניהם על שאינן מזרע ישראל ועל פסלותן (דברי מלכי בית שני). משה אלגזי שהיה משומד להכעים ומחלל שבתות בפרהסיא וכו' ונתפש כמה פעמים בזונות וכו' ורצה לפסול איש קדוש וחסיד כל ימי חייו באותו המין מן הפסלות אשר הם נפסלים בו (ר' אליה מזרחי, השבת אבדה, קבץ על יד ז, 8).

*פְּסֹלִי, פסולי, ת"ז, — שיך לפסלת: הליחות מהן תועליות ומהן פסוליות, תועליות הן קילו"ס והדם והזרע אמנם מרה הירוקה ומרה שחורה ורבוי הלבנה הן פסולת הדם (עוזיה כן, מעשה טוביה ג ג א, ארץ החדשה, פג.).

*פַּסְלָנוּת, ש"נ, — כמו פַּסְלוּת, תכונת מי שהוא פסול: וכן כל הפסול לעדות משום עבירה בין פסלנות של תורה כגון בעלי רבית ואוכלי נבלות וגזלנין בין פסלנות של דבריהם כגון משחק בקוביא ומפריחי יונים הרי הוא חשוד על השבועה ואין משביעין אותו (רמב"ם, טוען ונטען ג ג). ואשר חייב לבדוק אחר הנשים ואין בודקין אחר האנשים מפני כשהן מתקוטטין בייחוסין הוא דמבזו לפיכך אילו היה באנשים פסלנות היה נשמע אבל הנשים כשמתקוטטות בעריות הוא דמבזין אם איתא דאיכא מילתא לית לה קלא ולפיכך מוסיף לבדוק בנשים וכו' וכל זה מחוייב במשפחה שקָרא עליה ערער והוא שיאמרו במשפחת פלונית יש בת פסלנות (ר"י קריזי, פירוש המשניות להרמב"ם, קידוש' ד ד). וכי יש פסלנות בעולם כמו פסלנות של חומשים ואפילו היה ספר תורה חסר אות אחת פסול (אגודההס, סדר שמרים של חול ופירושם, מז:). ועוד שנינו שם בכמה פסלנות אין קורין בו (שם מח). — *תכונת מי שנוהג לפסול ולבטל הכל, נוהג היום ברבוי.

*פְּסֹלֶת [1], פסולת, ש"נ,—החלק הפסול הנשאר מדבר אחרי שבחרו ממנו את הראוי לשמוש, Abfall, Unbrauchbares; déchet, rognures; waste, refuse: שהיה יעקב מפחד כל ימיו ואומר אוי לי שמא תצא ממני פסולת כדרך שיצא מאבותי, אברהם יצא ממנו ישמעאל, יצחק יצא ממנו עשו אחי (ספרי דבר' לא). וחברון מת היתה פסולת של א"י וכו' אם חברון פסולת של א"י הרי היא משובחת ממשובחת של ארץ מצרים וכו' ק"ו לשבח של א"י, וא"ת מי שבנה זו לא בנה זו וכו', אפשר שבנה את הכעור ואח"כ בנה את הנאה, אלא בנה את הנאה ואח"כ בנה הכעור שפסולתו של ראשון

[1] [השם נגזר מן ב. פִּסֵּל, אך על התפתחות הוראתו השפיע אף א. פִּסֵּל, ועי' בהערות לפעלים האלה.]

חכיב בשני (שם שם לז). מפסולת של לוחות העשיר משה (ר׳ חמא בר׳ חנינה, ירוש׳ שקל׳ ה ג). בורר ואוכל אוכל מתוך הפסולת, בורר ומניח אוכל מתוך הפסולת, פסולת מתוך אוכל לא יברור (ר׳ המנונא, שבת עד.). א״י שותה תחילה וכל העולם כולו לבסוף וכו׳ משל לאדם שמגבל את הגבינה נוטל את האוכל ומניח את הפסולת (תענ׳ י.). לא ניתנת תורה. אלא למשה ולזרעו שנאמר כתב לך פסל לך מה פסולתן שלך אף כתבן שלך (רבי יוסי בר׳ חנינא, נדרי׳ לח.). ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה׳, מן הפסולת (מד״ר ברא׳ כב). מה התאנה הזו אין לה פסולת אלא עוקצה בלבד, העבר אותו ובטל המום, כך אמר הקב״ה לאברהם אין בך פסולת אלא הערלה, העבר אותה ובטל המום (ר׳ יודן, שם שם מו). למטרונה שאמר המלך עברי לפני ועברה לפניו ונתכרכמו פניה אמרה תאמר שנמצא בי פסולת א״ל המלך אין בך פסולת אלא ציפורן של אצבע קטנה שלך גדולת קימעא, העבירי אותו ובטל המום, כך אמר הקב״ה לא״א אין בך פסולת אלא הערלה הזאת העבר אותה ובטל המום (ר׳ לוי, שם). ויקח אדוני יוסף אותו, אמר ליה ידע אנא דלית הוא מנך אלא שלא לערב פסולת בבני (שם שם פז). ואף יעקב אבינו ייסר את בניו ורידה אותם ולמדם דרכיו שלא היה בהם פסולת (שם שמות א). נשיקה שנשק עשו ליעקב לא היה אלא לפסולת שנא׳ כסף סיגים מצופה על חרש (ר׳ שמואל בר נחמן, שם שם ה). מהו הגו סיגים מכסף, כ״ז שהפסולת הזו בכסף אינו מראה יופיו וכו׳ נסתננה הפסולת ממנו מיד הוא מראה שבחו (ר׳ תנחומא ב״ר אבא, שם במד׳ ז). מה חטים הללו פסולת שלהם נמדדות עמהם כך ישראל, מחוטב עציך עד שואב מימיך (רבי שמעון בן לקיש, שם שה״ש, שככך). אלם היה (הגואל) מד״ת אמר הראשונים לא מתו אלא ע״י שנטלו אותן ואני הולך ליטלה, חס לי ליטלה, לית אנא מערבב זרעייתי, איני מערב פסולת בבני וכו׳ (ר׳ שמואל בר נחמן, שם רות ז). — ובספהמ״א: וכסית פגם הפא במטלת, אשר עשה לכל סלת פסלת (רבי שלמה שרביט הזהב, כהנא, 18). והכה הדותה הוא חדותה הפסולת הנותרת אחר שיקח חכת המבשל צרכו מן המזון (ר״י א״ת, מו״ה, הבסיכה ה). ונעדרת הסלת ונשארה הפסולת; ופסו החסידים ונותרו המורדים (ר״י חריזי, תחכ׳ מו, 369). כל אחד מבני המיעים שפסולת המאכל סוכבת בהן הן הנקראין דקין וכו׳ (תנחום הירושלמי, המספיק, הקד׳).

א. **פסס** [1]), ממנו א. פָּסַס, ג. *פִּסָּה.

ב. ***פסס**, ממנו ב. *פַּס,*פֵּס, ב.*פִּסָּה, א. *פְּסִיסָה, ב. *פְּסִיסָה, ב. *פָּסַס, א. *פִּסְפֵּס.

א. **פָּסַס**, פַּס [2]), פ״ע, פַּסּוּ, — פַּס דבר, פַּסּוּ צדיקים וכיוצא בזה, כָּלוּ, אָפְסוּ, אין יותר, aufhören, verschwinden; cesser, disparaître; to cease, vanish: הושיעה יי׳ כי גמר חסיד כי פַסּוּ אמונים מבני אדם (תהל׳ יב ב). — ובספהמ״א: ונעדרה הסלת ונשארה הפסולת ופסו החסידים ונותרו המורדים (ר״י חריזי, תחכ׳ מו, 369). — ואמר הפיטן: פסו גודרי פרץ משיבי חמה קמי בפרץ אין (אנשי אמונה אבדו, סליחי תמיסי). צרפית בציר רגנה ת׳יאות להטל, ראותו כי פס בן התיר נדר טל (ר״א קליר, תפת אילת, תפלת טל). צבאות פסו מלפניכם אל תקללום כי חרשים המה בקטוב (רסע״ג, אזהרות, סדור רסע״ג, ר). שפטים גדולים עשית בצען וכו׳ תעובים פסו באף להכניען תקפה חרדה עמלק וכנען (ר׳ יוסף טוב עלם, אלהים בלעדך, קרוב׳ שבת הגדול). סמך אישישי ענב מהול במים ופס מן הרפתים בקר וזבחי עובדיך (ר׳ אליר בן אלעזר, ליון לפירת, קינ׳ ת״ב). פסו שומרי הסף בדלתי ארון לקוב (אפרים בן יצחק, אס׳ יוקפים, סליח׳ מוס׳ יוה״כ). האם פסו וגם אפסו לניחוחים בתמרתן (שלום, שמך לעד, אופן הפסק׳ ב). שמחתי ערבה וגלה מקום מקדשי סתם רחשי ופס קרבן אשי (שמואל הכהן, איומתי שמתי, קונט׳ הפיוטים מח). — ואמר המשורר: פסו אמונים וחסדים גמרו בימי יקותיאל אשר נגמרו (רשב״ג, בימי יקותיאל, ברודי, 20) [3]).

---

[1]) [עי׳ בהערות לקמן.]

[2]) אולי כמו אָפֵס.

[3]) [לכאורה באה צורת פעל פַּס אף במכי׳ (ויסע מסה ג): ולפי שהיה (המן) יורד מן הרקיע יכול יהא יורד צונן תלמוד פס. יכול יהא יורד בקולות וכו׳ תלמוד לומר חם וכו׳. אך מא״ש .מעיר למלה פס: כמו שאמרו ביומא עת ע״ב דק מחוספס דבר שנימוח על פיסת היד, ע״כ. והורוויטץ־רבין בהוצאתם (עמ׳ 166) בחרו בתקון (שמא״ש רואהו כסרוס): יכול יהא יורד צונן תלמוד

ב. *פָּסַס [1], פ"י, — פָּסַס פלוני את התבואה, פִּסְפֵּס אותה, הפריד את חלקיה, פורר אותה לְפַסִּים, גרעינים גרעינים, zerteilen, zerbröckeln; démembrer, émietter; to dismember, crumble: קליפי פולין וקליפי תורמוסין שׁ פ ס ס ן הגוי המסיטן טמא שבשוקים הולכין אחר הרוב (תוספת׳ טהרו׳ ה ד). תבואת שׁ פ ס ס ה בגורן לא מטמאה ולא מיטמאה ולא מצטרפת (שם עוקצ׳ א ם). ויש מחליפים תחתיים לטמאים, שניים לו ולבניו ולטהורים, והעליונים לזבלים, כיצד הוא עושה, אלא כמין קטרקטין היה לו והיה פ ו ס ס ן [2] מן הצד (מד"ר ברא׳ לא). — ובסהמ"א: אם פסולת מרובה על האוכלין טהורה שׁ פ ס ס ן טמא דהוא מעשה (ר"ח קוכ׳ יד.).

*פסע, עי׳ פשׂע.

*פָּסַע [3], פעו"י, — כמו פָּשַׂע, צָעַד, הלך, schreiten, gehen; faire des pas, marcher; to stride, step, walk: שתים עשרה מעלות היו שם ו פ ס ע ן משה בפסיעה אחת (סוטה יג:). רגליו שלא פ ס ע ו בעבירה ייתון וירכבו על קרונין (רשב"ג, מד"ר ברא׳ נ). אמר להם (יוסף לאחיו) אל ת פ ס ע ו [4] פסיעה גסה ואל תעמידו עצמכם מדברי תורה (שם שם לד). כשם שהזהיר הקדוש ברוך הוא את הכהנים שלא יהו פ ו ס ע י ן פסיעות גסות על גבי המזבח אלא יהו מהלכין עקב בצד גודל כך הזהיר הקב"ה את הדיינין שלא יפסיעו וכו׳ (ר׳ אבינא, שם שמות ל). — ובסהמ"א: ורחב (החריץ) ד׳ טפחים דפחות מכאן גוח ל פ ס ע ו משפתו אל שפתו (רש"י, עירוב׳ לט:, ד"ה ורמב). — וּפָסַע לאחוריו: וכשגומר התפלה כורע ו פ ו ס ע [1] שלש פסיעות לאחוריו (רמב"ם, תפלה ה י). כך הם יוצאין מן המקדש כמי שׁ פ ו ס ע אחר תפלה לאחוריו (הוא, ביהב"ח ז ד). — וּפָסַע פלוני על ראשי עם קֹדש, עבר למעלה מהם כשהם יושבים, מה שנחשב למעשה של גאות: מימי לא עשיתי קפנדריא לבית הכנסת ולא פ ס ע ת י על ראשי עם קודש ולא נשאתי כפי בלא ברכה (ר׳ אלעזר בן שמוע, מגי׳ כז:). מניין לדיין שלא י פ ס ע על ראשי עם קודש שנאמר לא תעלה במעלות (ר׳ אלעזר, סנה׳ ז:). — ובסהמ"א: ומבקש דברים אלו על ידי הגוים כדי להתרברב על אנשי דורו ו ל פ ס ו ע על ראשי עם קדש (תקנות קנדיאה וזכרונותיה, 39). — פָּסַע על מקום, עבר ודלג עליו: ופסחתי עליכם וכו׳ אל תקרי ופסחתי אלא ו פ ס ע ת י, שהקב"ה מדלג על בתי בני ישראל במצרים (ר׳ יאשיה, מכיי מסכ׳ דפסחא ז). — וּפָסַע על דת, עבר עליה: פחז, פ ס ע ת על דת חללת בכורתך ור נעשית (מד"ר ברא׳ לט). — ובסהמ"א: לא נסוג לבי מדעותיהם ולא נרתעו רגלי מ ל פ ס ו ע אחר פסיעותיהם (ר"י מסיקא, מנחת קנאות, 5). ואולם כמה מעלות טובות למקום עלינו בפתיחת פתח התשובה פ ס ע ו ם חז"ל בפסיעה אחת (ר"י מוסקאטו, נפוצות יהודה, דרוש כח). — ואמר הפיטן: פ ס ע חמשה עממים ללחמו לולי ידי כבדים אשר היו אמונה במלחמת רפידים (תלאות ביום לומי. קלימ׳ לי"ג באדר, סדור רעמ"ג, סלז). פ ס ע י ברב כח לעשות תשובה כי אני רחום ארפא משובה (אמנו בעוני, יוה"כ תימני). פ ס ע אויב בזין ואבד טובי ושם לאין, ויהרג כל מחמדי עין (יצחק בר׳ שלום, אין כמוך באלמים, זולת, שבת א אחה"פ). —פעי, *פִּסֵּע, — כמו קל והִפע׳: שאין הנשר בא על קנו בת אחת אלא מ פ ס י י ע מאילן לאילן (מדרש תהלים הוסמן, דברי לב יא). מי הוא זה שׁ מ פ ס ע [2])

לומר חס, והם מעירים: צ"ל ת"ל חם כאשר הוא במכילתא דרשב"י, דורש נוטריקון בהפוך אותיות מח מן מתספס, ע"ב. ואולם אין ת"ל נסמך אלא על מה שנאמר מפֹרש בכתוב, ואולי הנכון: תלמוד לומר מ ח פ ס (כדרשת חז"ל: נימות על פיסת היד) ונשמט בט"ס מ ח אחרי (ל ז) מ ר.]

[1]) [אפשר שפעל ב. פָּסַס זה הוא רק צורת פ"י מן א. פָּסַס שהוא פ"ע, ואמנם יתכן שנולד ב. פסס כפעל משני נגזר מן השם פַּס במשמ׳ קצה, והוראתו: חלק לקצוות. וכן בא בסור׳ פסס במשמי חלק למנות. ועי׳ גם א. פִּסְפֵּס, הערה. ויש שבדפוס׳ בא ב ס ס במקום פ פ ס, ועי׳ הערת המחבר לערך בָּסַס.]

[2]) [בילק׳ שמע׳ (ברא׳ כד): פ ו ת ח ן, אבל בערוך (ערך פס) כמו בדפוס׳: פ ו ס ס ן.]

[3]) [וכך בארמ׳ שבתו"ם פסע, ועי׳ ערך פ שׂ ע, הערה.]

[4]) [כך בדפו׳ ויניציאה. ס"א: ת פ ס י ע ו, ועי׳ הִפע׳.]

[1]) [בתלמוי (יומא נג:): המתפלל צריך שיפסיע וכו׳.]

[2]) [אפשר שצ"ל מ פ ס י ע בהִפע׳, אמנם אף יתכן שהנכון בפִע׳ גם בכמה מקומות שכתוב מפסיע.]

על ראשי עם קדוש (אבדן לר' ישמעאל בר' יוסי, יבמ' קה:). מי שצריך לו עם קדוש יפסע על ראשי עם קדוש, מי שאין צריך לו עם קדוש האיך יפסע על ראשי עם קדוש (ר' ישמעאל בר' יוסי, שם שם). — ואמר הפיטן: זכור כמה פעמים בכבודי פשעתה חילפתה חוקים ועל דת פיסעתה (ר' שמואל יזכה, יול' לך לך, פריד' מהגני', מ"ל ויס, 52). — ובהשאלה, פִּסֵּעַ האילן, פשק ענפיו כאדם המפסע וצועד: סוכה מדובללת, שצילתה מרובה מחמתה כשירה וכו' באילן שדרכו לפסע (ירוש' סוכה א ח).

—הִפְסִיעַ, *הִפְסִיעַ [1], —כמו קל: אם היה מפסיע בין קורה לחברתה כולם אילן אחד (ר' שמעון בן אלעזר, תוספת' כלא' ד ז). הגיע לצפון והפך פניו לדרום חוזר היה לאחוריו כדי שלא יהא נראה כמפסיע בין הבדים (ירוש' יומא ה ג). (קטן) שהוא רואה כתיפו של אביו ומפסיע (ר' יוחנן משם ר' ינאי, שם חגי' א א). היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה (רב הונא ברכ' ו:). ויש אומרים אף לא יפסיע (תלמיד חכם) פסיעה גסה (שם מג:). בזמן שרבים צריכין להם מפסיעין על ראשי העם (הורי' יג:). כך הזהיר הקב"ה את הדיינין שלא יפסיעו פסיעות גסות בדין (ר' אביגא, מד"ר שמות ל). — ובסתמ"א: לא תצא אשה בחוטי צמר או בחוטי פשתן וכו' ולא בכבלים שיוצאין בהן הבנות ברגליהן כדי שלא יפסיעו פסיעה גסה שלא יפסידו בתוליהן (רמב"ם, שבת יט ו). וכן אסור לו (לפרנס) לנהוג בהן קלות ראש אע"פ שהן עמי הארץ ולא יפסיע על ראשי עם הקדש (הוא, סנהדרין כה ב). — ואמר הפיטן: צג בקרב הבדים ולא תיפסיע (קטע עבודת יוה"כ, Elbog., Stud. 163). — וְהִפְסִיעַ בתפירה, בִּלֵּב, תפר תפירת של דלוגים: בדרכו אחת אחת, מכלב מפסיע (ר' יוחנן, ירוש' מו"ק א ח). מאי מכליב וכו' מפסיע (הוא, בבלי שם י.).

פֶּסַע, ש"ז, — כמו פֶּשַׂע, פסיעה צעד, Schritt; pas; step, ואמר המשורר: והפרז יהי מטה פסעיו

[1]) [בתוספת' (בכורו' ה ז): פרסתו חלולה עקומה דומה למגל שוקו נתן באמצע רגלו מכיש מלמעלה ומפסיע מלמטה וכו' פסול, ע"כ. אך לפי פרוש מנחת בכורים הנוסח: ומפשיט, והשוה לשון הספרא המובא בערך פִּסֵּחַ, הערה 2).]

ומסעיו לארבעת רבעיו (ראב"ע, אסורר פיר, כהנא א, 157).

פִּסְפּוּס, ש"ז, —פעֻלת מי שמְפַסְפֵּס: ובא רב חסדא ופי' טעמא דרב הונא ואמר שהעמידו למשנתנו שמתירין ומפספסין הפקיעין והכפין שהם מקודם אוכל ויכולין להיאכל כמות שהן וכן ההתרה והפספוס לא להוסיף להם אלא הכשר לאכילה בלבד דייקינן מדבריו הללו דקסבר מותר למיטרח באוכל ומוסיף לו הכשר אבל אם אין יכול להיאכל כגון הזירין שהן דארזי אלא אחרי התר ופספוס אסור (ר"ח, שבת קנה:). הן הן פקיעין הן הן זירין, שניהם בקשים של שבלים ומה שהתיר בזה התיר בזה ודקתני אבל לא חוירין אפספוס קאי (רש"י, שם קנה.). והי"ק מתירין פקיעי עמיר, דכל זמן שהוא קשור לאו אוכלא הוא ומתירו לשווי אוכלא ומשום צער בהמה שרי אבל פספוס לא דסגי ליה בהתרה ואיתעביד אוכלא ופספוסיה לתענוג בעלמא הוא וכו' ומפספסין את הכיפין דארזא דבלאו פספוס לא הוי אוכלא (הוא, שם). ואם נפלו שערות מתוך החפיפה והפיספוס אינו חושש אחר שאין כונתו להסירו (רא"ה, החנוך שעג). ע"ש הפספוס שהיתה מפספסת (את שערות ראשה) בידיה (פיורי טהרה הלכ' טבילה, בסוף טו"ע יו"ד הלכ' טבילה).

א. ***פִּסְפֵּס**, פ"י, — פִּסְפֵּס את הכיפין, את פקיעי העמיר, חלק אותם פסות פסות, פרר אותם להכשירם לאכילה לבהמה, כמו פִּסֵּס [1]): מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה ומפספסין את

[1]) כן בערב' פצפצ (a, séparer, détacher. [משמ' הפעל פסס בסור' היא חלק למָנות, וכן בלשון זו פַּסָּא במשמ' מנה וכדו' (עי' ב. פַּס, פֵּס, פִּסֵּס, הערות), ואין פספס אלא צורת הכפלה לפעל זה במשמ' חלק לפסות פסות קטנות. ובמובן זה בא פספס אף בנגוד אל ספסף בירוש' (נזיר ה ג): נזיר שגילח בין בזוג בין בתער או שסיפסף כל שהוא חייב. נזיר חופף ומפספס אבל לא סורק. ואולם בט"ם יש שהתחלף פספס בספסף, ועי' גם ערך זה. בתרגי העברי של א"ת לתו"ה (יסוד המעשה ה) כתוב: משחקים בקוביא או מפספסים; ונדמה שיש כאן פעל פספס במשמ' שחק באבנים, אבל במקור הערבי במקום או מפספסים: ואלשטרנג', כלו' ובשחמט, ולפיכך הכונה: או בפסיפסים במשמ' בלוח התשבץ.]

a) فصفص

הכיפין אבל לא את חוירין (סנה כד ב). מפספסין את הכפין ובלבד שלא יתלוש (תוספת' שם כ יח). — פִּסְפֵּס את שערות ראשו: נזיר חופף ומפספס אבל לא סורק (נזיר ו ג). תני הגיזברין היו מפספסין בקילקין (ירוש' שקל' ג ב). אית תניי תני מפספסין בקילקים, אית תניי תני אין מפספסין אמר רב חסדא מאן דאמר מפספסין בבריא, מאן דאמר אין מפספסין בחש (שם ביצה ד ב). — ופִסְפֵּס הארית את טרפו: פן יטרוף כאריה נפשי, מה האריה הזה יושב על טרפו ומפספסו כך היו דואג ואחיתופל (יושבין) עלי לפספסני (מדרש שוח"ט תהל' ז).

ב. *פִּסְפֵּס, פ"י, — פִּסְפֵּס באור, חרך והבהב דבר באש, כמו ב. סִפְסֵף[1]: אין מולגין הראש ואת הכרעים ואין תופלין אותן בחרסית ובאדמה אבל מפספסין אותן באור (תוספת' פסח' ה י).

פסק, ממנו *הִפְסִיק, *הַפְסָקָה, *פּוֹסֵק, *פָּסוּק, *פִּסּוּק, *פְּסִיקָה, *פֶּסֶק, *פֶּסֶק, *פִּסְקָה, פִּסְקָה, *פַּסְקָן.

***פָּסַק**[2] פ"י, — א) פָּסַק פלוני קנים היוצאים מן הערים, פסק השור את המוסרה וכדו', קטע, חתך וקרע אותה, durchreissen, abschneiden; déchirer, couper; to tear in two, cut off: הקנים היוצאים מן הערים וחס עליהן לפוסקן בנגדן מותר (כלא' ו ח). שור שפסק את המוסירה ויצא והזיק תם פטור, מועד חייב (ר' מאיר, תוספת' ב"ק ה ו). ובמשמ' פָּסַק את האכל בשניו: הבשר עודנו בין שיניהם, כיון שהית נותנו לתוך פיו לא היה מתחיל

[1]) [ויתכן שאין כאן אלא ט"ס במקום ספסף. ועי' גם ירוש' (סנה ב ג): מהו מחרכין לין מפספין לין.]

[2]) [הוא פִּשֵּׂק שבלשון המקרא (עי' שם בהערה) הנמצא שם בהוראת פִּשּׂוּק רגלים וכדו', ואף לפתיחת הפה לרוחה בצרוף פִּשֵּׂק שפתיו (משלי יג ג). ובשמוש זה דוקא היה אף פסק בלשון תו"מ, אלא ששם הפך פסק בחפוך הגאים בלשון או בט"ס שבכתב לפקס: כל שמרביצו (את הבהמה) ופוקס את צוארו (תוספת' שבת יח ב), ופוקס את פיה (בבלי שם קכח:), ועי' ערך פָּקַס. וכן נמצא להפך: אשה גודלת וכוחלת ופוסקת (ירוש' מו"ק א ז) במקום ופוקסת. ובארמ' שבתו"מ מצוי פסק במשמ' דומה לעבר'. ויש שנכתב מתפסק במקום מסתקף, עי' לקמן הִתְפ', הערה.]

לפוסקו עד שנשמתו יוצאה (ספרי במד' לח). — ופָּסַק את גרגרת הבהמה, את הושט, את הצואר: שחט את הוושט ופסק את הגרגרת או שחט את הגרגרת ופסק את הוושט וכו' או שהחליד את הסכין תחת השני ופסקו ר' ישבב אומר נבילה ר' עקיבא אומר טריפה (חול' ב ד). בא (בלעם) לומר מה טובו אהליך מואב משכנותיך עמון ופסק הקב"ה לצוארו ואמ' מה טובו אהליך יעקב וגו' (דבר' רבה, ליברמן, 3). —ובינ' פָּסוּק, פְּסוּקָה, בהמה פְּסוּקַת גרגרת, שנפסקת גרגרתה: אלו טריפות בבהמה, נקובת הוושט ופסוקת הגרגרת (שם ג א). — ובהשאלה, פָּסַק חיי פלוני, קטע חייו: היה שם במבוי אחר מבני מבוי אומן וכו' ובא חבירו ועשה מרחץ אחרת כנגדו וכו' אינו יכול למנעו ולומר לו אתה פוסק חיי (רמב"ם, שכנים ו ח). —*ופָּסַק העֹובר את הדרך, קטע וחצה אותה בעברו: איזהו מנחש האומר נפלה מקלי מידי, נפלה פת מפי וכו' ופסק צבי את הדרך וכו' (תוספת' שבת ז יג). — ופָּסַק קו מקוי הציור, בהנדסה: המשונה בצלעות ובזויות ושני ארכן לבד ושני רחבן לבד והזויות עקומות כיצד מחשב אותה פוסקה שנים מזוית ומעמיד בשנים ומחשב כל אחד בפני עצמה במדת המשולשת וכן היא המשיחה (משנת המדות ג ה). — ובחכמת התשברת, צורה פּוֹסֶקֶת, figura sector: ושהגשמים הרבים השוים בצורתם פוסקים קצתם את קצתם וכו' והתעסקנו לדעת הצורות הפשוטות אחר הנקודות והקוים עד שידענו הצורה המשולשת והמרובעת והעגולה והנכנסת והפשוטה והפוסקת עד שהגענו לידיעת הצורה הפוסקת (כ"י א"מ, או"ד, הקד'). — ובהשאלה פָּסַק את פלוני עד שאין לו אפשרות להשיב תשובה, d. Wort abschneiden; couper court; to cut short: אלא אמר הקב"ה נחש זה רשע בעל תשובות הוא, אם אני אומר לו הוא אומר לי אתה צויתם ואני צויתים, למה הניחו ציווייך והלכו אחר ציוויי, אלא קפץ עליו ופוסקו[1], ויאמר יי' אלהים אל הנחש וגו' (מד"ר ברא' כ). — פָּסַק את סברו מפלוני, נתיאש ואמר אבד שִׂברי: כשראה יעקב שנסתלקה ממנו רוח הקדש התחיל אומר ליוסף בםדומה לי שפסקתי סברי מבוראי

[1]) [כך בהוצ' תיאודור (עמ' 183). אמנם נ"א: ופסק לו את דינו.]

עליך לכך אין הב״ה עונה אותי בבניך (ברלש׳ רבתי, אלבק, 227). — ב) וּפָסַק פָּסוּק שבתורה, חלק אותו לחלקים: ותניא הקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים ואיתמר עלה רב אמר דולג ושמואל אמר פוסק (מגי׳ כב.). צער גדול היה לי אצל רבי חנינא הגדול ולא התיר לי לפסוק אלא לתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד עשויין (רבי הכניה, שם שם). ואין מדלגין בתורה ועד כמה מדלגין עד כדי שלא יפסוק התורגמן (סוטה מה.). — פָּסַק פָּסוּק, אמר פסוק מפסוקי המקרא [1]: כיון שהגיע מרדכי אצל התינוקות שאל לאחד מהן פסוק לי פסוקיך (מד״ר אסתר ז, אם על המלך טוב). — ג) וּפָסַק הלכה ודין, גזר, חתך והכריע אותם, החליט בהם, entscheiden; décider; to decide, הלכה פְּסוּקָה: אין עומדין להתפלל לא מתוך דין ולא מתוך דבר הלכה אלא מתוך הלכה פסוקה (ברכ׳ לא.). איה סופר את המגדלים, שהיה סופר ג׳ מאות הלכות פסוקות במגדל הפורח באויר (סנה׳ קו:). — ובסהמ״א: פסק דינו יהא פוסק בחרב (רס״ג, ס״ר סערי דיני ממונות, קבולת קונטר׳, כו:). פסקתי דינו (של עוג) כבר מימי יעקב (ברלש׳ רבתי, אלבק, 215). שופטים, דיינים הפוסקים את הדין (רש״י, דבר׳ יז יח). כל דיין שבא לפניו דין והתחיל לדמותו בדין פסוק שכבר ידע אותו ויש במדינה גדול ממנו בחכמה ואינו הולך ונמלך בו הרי זה בכלל הרשעים שלבם גם בהוראה (רמב״ס, סנה׳ כ ח). ואפילו בשקולין הרי הדין פסוק עלינו (רמב״ן, הקד׳ מלחמ׳ ה׳). דין זה פסוק מדרב (מרדכי, ב״מ רמב). ואולם דין השנים הפשוטות והמעוברות דין פסוק הוא שלא היו נמצאות שתים מעוברות ולא שלש פשוטות אלא לכל היותר שתי פשוטות ומעוברת אחת (ר״א הקרלי, גן עדן, הבדל סנה מסכה יא, כא). — ועי׳ ערך פּוֹסֵק. — וּפָסַק שבועה וכדו׳, גזר על פלוני שבועה וכו׳: ויפסק הוא שבועה זו להסת (רס״ג, ס״ר סערי סבועות, קבולת קונטר׳, כז:). — וּפָסַק שינהגו כך או בך: ופסק רב אלפס שאין מועיל אלא אם כן אמר מת וקברתיו (סמ״ג מ״ע כ). ואל תאמר דווקא במה שנחלקו בבבא בתרא פוסק שם התלמוד שאותם סימני שמועות וכו׳ כי גם בכל התלמוד

[1]) [ובארמי׳ שבתו״מ נמצא אף פסיק סידרא במשמ׳ קרא סדר, פרשה בכתובים, בפרט בהפטרה.]

הלכה ברכה (שם שם עד). הננו מסכימים ופוסקים בקנס ברכה [1]) (תקנות קנדיאה, מק״נ, 8). אנחנו מסכימים ופוסקים בחיוב ברכה עליהם (שם 9). אנחנו מסכימים וגוזרים ופוסקים בקנס ברכת שנעשה כשכבר ושיעשה בכל זמן (שם 26). הנה באשר נעשת החתון וכו׳ הלכו קצת מהקהל ונתרעמו יען שאין ראוי להיות שני מחותנים בשרות אחד יחדו, ופסקה השררה י״ק (ירום קרנה) לצאת אחד משניהם (שם 51). — וּבהשאלה, פָּסַק הרופא וכדו׳: וכן פסקו חכמי רופאים אחרנים (שמי מעין יתר יפים לשתיה) (ר״י להלון, אולה״מ א ד). — ומופת פּוֹסֵק, מופת חותך, מופת מכריע: וזה מופת פוסק על שחסרון הבית איננו נכון (ר״י א״ת, הקדמה טז, 108) אך בעבור שלא היתה לי ראיה ברורה עליהם ומופת פוסק מן הגזרה וכו׳ (הוא, ספ״ס לריב״ג, הקד׳, 7). — ומכירה פְּסוּקָה, מכירה מחלטת לצמיתות: לצמיתת, לפסיקה, למכירת פסוקה עולמית (רש״י, ויקר׳ כה כג). — וּפָסַק מחיר, מדה ומשקל, קבע אותם: ולהעמיד בית זו בחזקתו ובחזקת הבאים מכחו עד משלם ימי השכירות שפסקתי עמו (ר״י ברללוני, ס׳ הסטרות, 112). אין הרשות קונה ולא הכלי ולא משיכה ולא הגבהה אלא אם כן פסק תחלה המדה בכך וכך וכו׳ (סו״ע חו״מ, ר ז). מכר לו בדברים בלבד ופסקו הדמים ורשם הלוקח רושם על המקח וכו׳ כל התוור בו את׳ שרשם מקבל מי שפרע (שם שם רד ו). — וּפָסַק דברים כלפי מעלה, אמר דברים פוסקים, חותכים וקשים: שלש שמות יש לו (למלאך גבריאל) פיסקון איטמון סיגרון, פיסקון שפוסק דברים כלפי מעלה (סנה׳ מד:) — וּפָסַק את דבריו, הכריע אותם, קבע אותם במפורש: שכיב מרע שאמר לפלוני מנה מידי ואמרו יתומים חזר ואמר לנו אבא פרעתי נאמנין, מה טעם כיון שלא חתך דבריו כסבור נזכר הוא, תנו מנה לפלוני ואמרו יתומים חזר ואמר לנו אבא פרעתי אינן נאמנים, אילולי לא היה זוכר יפה לא היה פוסק דבריו (הלכות פסוקות לתלמיד רב יהודאי גאון, 42). — ומאמר פּוֹסֵק, משפט חותך, גזרה, הצהרה, assertion; Behauptung (kategorische): וכלל הדבור המורכב מהספור והמסופר ממנו היה חיוב או שלילה ר״ל הנושא והנשוא יחד יקרא משפט

[1]) [בענש של קללה וחרם.]

או גזרה ויקרא נ"ב המאמר הפוסק (מלות ההגיון ח). — ד) וּפָסַק לפלוני שכר, מזונות, מעות, צדקה, מחיר וכדו', פסק לתת, הקציב והתחיב לתת לפלוני, anweisen, festsetzen ; assigner, constituer ; to grant, assign : המשרה את אשתו על ידי שליש לא יפחות לה משני קבין חטין או מארבעה קבין שעורים, אמר רבי יוסי לא פסק לה שעורים אלא רבי ישמעאל שהיה סמוך לאדום, ונותן לה חצי קב קטנית וכו' ואם אין לו פוסק לעומתן פירות ממקום אחר (כתוב' ה ח). הפוסק מעות לחתנו ומת חתנו אמרו חכמים יכול הוא שיאמר לאחיך הייתי רוצה ליתן ולך אי אפשי ליתן (שם ו ג). פסקה להכנים לו אלף דינר הוא פוסק כנגדן חמש עשרה מנה וכנגד השום הוא פוסק פחות חומש וכו' מה שהתן פוסק הוא פוסק פחות חומש (שם שם ג). הפוסק מעות לחתנו ופשט לו את הרגל תשב עד שתלבין ראשה, אדמון אומר יכולה היא שתאמר אילו אני פסקתי לעצמי אשב עד שילבין ראשי עכשיו שאבא פסק עלי מה אני יכולה לעשות (שם יג ה). מעשה ברבי יוחנן בן מתיא שאמר לבנו צא ושכור לנו פועלין הלך ופסק להם מזונות וכו' (ב"מ ז א). מעשר עני אין פורעין הימנו מלות וכו' ואין פוסקין הימנו צדקה וכו' (תוספת' פאה ד טז). אין בית דין פוסקין לאשה פירות שביעית אבל ניזונת היא משל בעלה (שם שביעי' ה כב). מפני ארבעה דברים בעלי בתים ישר' נמסרין למלכות על ששוהין שטרות פרועין וכו' ועל שפוסקין ואין נותנין וכו' (שם סוכה ב ה). הפוסק צדקה עד שלא זכו בה פרנסין אין רשאי לשנותן לדבר אחר אלא מדעתן (מגי' ג ד). האיש פוסק על ידי בתו ואין האשה פוסקת על ידי בתה (שם כתוב' ו ה). מי שהלך למדינת הים ובאת אשתו ותובעת מזונות וכו' אם פסקו לה בית דין מת שפסקו פסקו (שם שם יג א). הפוסק יינו לנכרי ופסק ומדד אף על פי שעתיד למחות את המחצלות ואת המדות מותר (שם ע"ז ז יז). וימנעו רביבים ומלקוש לא היה וכו' בעון פוסקי צדקה ברבים ואינן נותנין מניין, נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר (ירוש' קידוש' ד א). סלע אחד פסקתי לך ונתתיה לך והלה אומר ב' סלעים פסקתי לי ולא נתתה לי כלום וכו' (שם שבוע' ז א). מעשה בבלתו של נקדימון בן גוריון שפסקו לה חכמים מאתים יין לציקי קדירה מערב שבת לע"ש אמרה להן כך תפסקו לבנותיכם (כתוב' סה.). משל למלך שהשיא את בתו ופסק ליתן לה מדינה ושפחת אחת מטרונית ונתן לה שפחה כושית וכו' (ר' יהושע בן לוי, מד"ר שמות ג). מעשה ברבי חייא שעשה גדבה בבית המדרש הגדול שבטבריא ופסק אדם אחד ליטרא של זהב וכו' (שם דבר' ד). מעשה בר"א שהלך לבצרה והיה שם אדם א' נקרא אבין רמאה וכו' שהיה מרמה במצות שהיו הקהל פוסק ואחר כך פוסק כנגד כל הקהל וכו' (שם שם ד). — ובסהמ"א : שמעון נטל מראובן ק"ג זהובים פרקמטיא בתורת שיתוף וכו' ופסק לו ראובן שכר עמלו ומזונו כדי שיטרח שמע' בממון (תשו' הגאו' הרכבי כלה, 118). מתוך גדולתך פסק לי ולזרעי פרנסה (בראשי' רבתי, אלבק, 270). ועל החפץ שפסק לו דמים ונתן לשלותו למוכרו ואמר לשליח שיהא שלו מה שיוסף למוכרו על פיסוק דמיו וחזר בו ולא רצה למוכרו והשליח תובע מה שהוא שוה יותר מדמים שפסק (תשו' ר"ת, מק"נ, 55). יין זה אני מוכר לך, עבד זה אני מוכר לך ופסקו הדמים ורצה הלוקח ואמר קניתי ורצה המוכר ואמר מכרתי (רמב"ם, מכירה א א). אל תאמר לפני המלאך זה החזן שיאמר לך תן מה שפסקת ואת אומר לו שגגה היא ולא ידעתי מה שאמרתי (ר"י אלנקאוה, מנוה"מ א, 27). היו המטלטלין ברשות הלוקח המשתמר לדעתו או שהוא עומד בצד אותו רשות כיון שקבל עליו המוכר למכור קנה לוקח ואף על פי שעדיין לא מדד והוא שפסק דמים (טו"ע חו"מ, כ א). ולפסוק צדקה פשיטא דשרי (ר"י עמדין, תפלת יעבץ קפא, קמ:). — ״וּפָסַק זמן לעבודה : כי לא פסקנו זמן למדידה (עומו"ת ככה ד). — ה) וּפָסַק עם פלוני על מנת שיעשה או לא יעשה זה כך או כך, abmachen ; arranger ; to arrange : משכיר ישראל בהמתו לגוי ופוסק עמו על מנת שתגוי ונה (תוספת' דמאי א יז). המקבל שדה מן הגוי פוסק עמו על מנת שהגוי זורעה (שם שביעי' ג יג). נושא אדם אשה ופוסק עמה על מנת שלא לזון, על מנת שלא לפרנס ולא עוד אלא שאדם נושא אשה ופוסק עמה על מנת שתהא זנתו מפרנסתו ומלמדתו תורה (שם כתוב' ד ו). פסקה להכנים לו שני סלעים נעשית משה דינרים מה שהתן פוסק פחות חומש חוץ ממאתים לבתולת

ומנת לאלמנה (שם שם ו ה). המשיא את בתו סתם ופסק עם חתנו שיעמד ערום וילבשנו אין אומ' יעמד ערום וילבישנו אלא מכסה את הראוי לה (שם שם ו ז). שבח סעודת ביגיהון בשפסק עמהן להאכילן דבשני חולין והאכילן דבשני תרומה (ר' אבהו בשם רבי יוסי בן חנינא, ירוש' תרומ' ו ג). כשהיה אחד מהן (מבית גרמו) נושא אשה ממקום אחר היה פוסק עמה על מנת שלא תתבשם (שם שקל' ה ב). ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא, פרט לשפסק מעמו (ספרי דבר' רעט). אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם לשבת וכו' ופוסק עמו (עם הנכרי) על מנת לשבות ואינו שובת (רבי, שבת יט.). השוכר את הפועלים ופסק עמהם להשכים ולהעריב מקום שנהגו שלא להשכים ולהעריב אינו יכול לכופן (מד"ר ברלאש' עב). פעם אחת באו חכמים אצלו (אצל דמה בן נתינה באשקלון) ליקח הימנו אבן אחת טובה וכו' ופסקו עמו באלף זהובים (שם דבר' א). — ובפהמ"א: מקבל שדה הוא שיפסוק עם בעל השדה לעבדה ולזרוע אותה ולתת לו חלק ממה שתוציא הארץ כגון חציו או השלישית (ר"י חריזי, פרוש המשני' לרמב"ם, דמאי ו א). על כותי שבקש את ראובן ושמעון להלוות לו שלשים זקוקים וכו' ונתרצו לו ופסקו עם כותי ברבית (מרדכי, כתוב' רלו). — ו) ופָסַק (עם פלוני) על סחורה או על מחיר, גמר עם פלוני על מקח וממכר, קבע עמו מחיר הקניה: אין פוסקין על הפירות עד שיצא השער (ב"מ ה ז). המוכר יינו לגוי פסק עד שלא מדד דמיו מותרין מדד עד שלא פסק דמיו אסורין (ע"ז ה ז). אבל אם היו לקוטות והולכות מארבע והוא אינו מוצא ליקח אלא משלוש הרי זה אינו פוסק עד שיצא השער ללוקח ולמוכר (תוספת' ב"מ ו א). ופוסק עמו על הגדיש של תבואה וכו' אף על פי שלא יצא השער אבל אחרים לא יקוצו על גביו (שם שם ו ג). אין פוסקין לא על האפרוחים ולא על הפרגיות ולא על הדגים שבטבריא וכו' (שם שם ו ה). מהו לפסוק בשער של סירקי ר' יוחנן אמר פוסקין (ירוש' שם ה ה). אין פוסקין על שער שבשוק (ר' אסי בשם ר' יוחנן, בבלי שם עב:). משך חמריו ופועליו והכניסן לתוך ביתו בין פסק עד שלא מדד ובין מדד עד שלא פסק שניהן יכולין לחזור בהן (ב"ב פה:). — ובפהמ"א: לא מצאו אלא עגלה פוסקין עליה

דמים ותחיה אצל בעליה עד שתגדיל ותעשה פרה (רמב"ם, פרה אדומה א א). ובזמן שפוסקי' על אחד מבני המס בסך ידוע כותבין הכי וראינו תקנה זו לכל פורעי המס וכו' (ר"י ברצלוני, ס' השטרות, 138). הפוסק על שער שבשוק וקיבל דמים ולא היה לו אותו המין שפסק עליו וכו' (טו"ע חו"מ, כד ג). — ופָסַק על פלוני דבר, גזר עליו דבר לטובה או לרעה: כל שבועם אפילו פוסקין עליו גדולה מן השמים מורידין אותו (ר' יוני בר סטים, פסח' סו :). — ופָסַק מס (מ)על פלוני: ובכן בא לפנינו פלוני בן פלוני ובקש ממנו כדי לפסוק מעליו מס ידוע בכל שנה ושנה ולהעמידו על סך ידוע כפי השגת ידו (ר"י ברצלוני, ס' השטרות, 138). ולא יהא רשות לא לנו ולא לאחד מבני קהלינו לחזור עליו ולשנות ממנו פסק זה שפסקנו עליו מהיום ועד כך וכך שנה (שם שם). — ופָסַק אותו, באותה משמ': ראובן היה דר בגירונה והיה חייב בחובו' הקהל וכו' וקהל גירונה היו פוסקים אותו והיה פורע עמהם בחובות הקהל דבר קצוב בפשרה או בפסק (תשו' הר"נ גירונדי יח). — ופָסַק על עצמו דבר קצוב: המקבל שדה מחבירו ואחר שזכה בה הובירה שמין אותה כמה היא ראויה לעשות ונותן לו חלקו שהיה מגיע לו וכו' ומפני מה נתחייב לשלם מפני שלא פסק על עצמו דבר קצוב (רמב"ם, שכירות ח יג). — ז) ופָסַק על פלוני בדבר, החליט שיש בו הדבר: אמנם נפלם ביותר רע ממה שברחו ממנו הוא בהיותם בורחים מיחס אל השם עזיבה ושכחה ועתה פסקו עליו בסבלות והיות כל מה שבזה העולם התחתון נסתר ממנו לא ישיגתו (ר"ם א"ם, מו"נ ג עז). — ח) ופָסַק את פלוני, כמו הפסיק את פלוני או מעשה פלוני, einstellen, aufhören machen; (faire) cesser, suspendre; to stop, suspend: בעא מיניה אחי תנא דבי רבי חייא מרבי חייא בהלל ובמגילה מהו שיפסיק (לשאלת שלום) אמרינן ק"ו ק"ש דאורייתא פוסק הלל דרבנן מבעיא או דלמא פרסומי ניסא עדיף א"ל פוסק ואין בכך כלום (ברכ' יד.). ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל, בין פרק לפרק פוסק, באמצע הפרק אינו פוסק וימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל אפי' באמצע הפרק פוסק (רבה, שם שם). פוך מעביר בת מלך ופוסק את הדמעה ומרבה שיער בעפעפים (ר' יוסי, שבת קט.). יום שפוסקת בן

סופרתו למנין שבעה (נדה לג.). — ובסהמ"א: מלח הרבה. פוסק כח הדם ועושהו כמים והוא נעכר (רש"י, חול' קיב:, ד"ה ומספייה). — *ופָּסַק מפלוני את השכר: הלואי כאשה ברעה, שכל זמן שהוא נותן לה שכר היא נשמעת לו פסק הימנה שכר אומרת לו כלום הייתי משועבדת לך אלא בשביל השכר (ר' יהודה ב"ר סימון, מד"ר שמות לג).

—ופ"ע, א) פָּסַק ממעשה, מדברי תורה וכדו', חדל מלעסק בהם, aufhören (zu tun); cesser; to stop: כל קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו שוב אינו פוסק (שקלי א ג). מיכן אמרו נתן מקצת מתנות שבפנים ונשפך הדם יביא דם אחר ויתחיל בתחלה במתנות שבפנים ר' אלעזר ור"ש אמרו אינו מתחיל אלא ממקום שפסק (ספרא ויק, אחרי פרשה ד). כיון שפוסק מדברי תורה כאלו הולך ומדבק בע"ז (ספרי דברי מג). עד שלא פסקו עובדי עבודה מהו שיהא מותר לעשות אשפה על פתח חצירו (ירוש' שביע' ג א). עד שלא פסקו עובדי עבודה מהו לצבור עפר בתוך שדהו כדרך המזבלים (ר' אבון, שם סוף פרק ג). נשייא דנהגן דלא למשתייא מן דאב עליל מנהג, שבו פסקה אבן שתייה (ר' זעירה, שם פסח' ד א). משרבו הגדפנין פסקו מלקרוע (ר' יוחנן, שם מו"ק ג ז). מת מיד (צריך התינוק להפסיק מלינק) או לכשיפסוק התינוק ואינו יכול לחזור (שם נדה א ה). מקום שרבי יוסי הגלילי מתחיל שם רבי עקיבא פוסק (יומא כח:). חמשה עשר באב מאי היא וכו' רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו יום שפוסקין בו מלכרות עצים למערכה (ב"ב קכא:). כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין לו גחלי רתמים (ר' לוי, ע"ז ג:).—ובסהמ"א: כשמת משה בז' באדר פסק המן מלירד (רש"י, שמות יח לה). וינוחו וכו' וי"ת ופסקו בלומר ופסקו מלדבר עוד עד שישמעו תשובתו (הוא, ש"א כה ט). פסקו מן הצדקה והמשפט כמו שנאמר ההופכים ללענה משפט וצדקה לארץ הניחו (הוא, הושי ב כא). ולא פסקו מלכי כנען מלהיות שוטנים לישראל עד שמת אחז (הוא, דהי"ב יח ד). ומתוך כך פסק חמום הזכרים מלהוליד והנקבות מלילד (הוא, סנהי סד., ד"ה הכנוס). וכבר פסק מלדבר בטומאת בשר דהרי כתיב וכו' פסק מטומאת בשר והתחיל בטומאת הגוף (הוא, זבח' מג:, ד"ה הואיל ופתח). — ב) וּפָסַק הגשם, הנהר, המעין, פָּסְקָה התורה וכדו' ממקום פלוני, פסק להיות, חדל להיות, aufhören (zu sein), nicht mehr sein; cesser, ne plus être; to stop, be no more: אין בונין מדרגות על פי הגאיות ערב שביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקנן לשביעית אבל בונה הוא בשביעית משפסקו גשמים מפני שהוא מתקנן למוצאי שביעית (שביעי ג ח). וכן שפסקו גשמים בין גשם לגשם ארבעים יום מתריעין עליהן מיד מפני שהיא מכת בצרת (תענ' ג א). משרבו המנאפים פסקו המים המרים (סוטה ט ט). כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו' ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק (ר' מאיר, אבי ו ב). משמת ר' עקיבא בטלו זרועי תורה ופסקו מעיינות חכמה (תוספת' סוטה טו ג). החופר בצד המעיין כל זמן שהן באין מחמת המעיין אף על פי שפוסקין וחוזרין ומושכין הרי הן כמי מעין (שם מקו' א יד). משפסקו הגשמים מלירד נמצאת נחת לששה עשר יום (סדר עולם רבה ד, רעכר, י:). משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי פסקה מהן רוח הקודש וכו' (ריב"ל, ירוש' סוטה ט יד). משמת ר' יהושע פסקו עצות טובות ומחשבות טובות מישראל (שם שם ט יז). בשעה שהיובל נוהג השמיטה נוהגת מדברי תורה, פסקו היובלות נוהג שמיטה מדבריהן (רבי, שם גיט' ד ג). אילו הן מי תמציות כל זמן שהגשמים יורדין וההרים בוצצין, פסקו גשמים אף על פי שההרים בוצצין הרי הן כמי תמציות, פסקו מלהיות בוצצין הרי הן כמי גבים (שם מו"ק א א). אם רואה אדם שתורה פוסקת מזרעו ישא בת תלמיד חכם (רבי ברכיה, יומא עא.). בריכה שנוטפת מים משדה בית השלחין זו מותר להשקות ממנה שדה בית השלחין אחרת וכו' אמר אביי והוא שלא פסק מעיין ראשון (ת"כ, מו"ק ד). עולת תמיד העשויה בהר סיני, רבי אלעזר אומר מעשיה נאמרו בסיני והיא עצמה לא קרבה, ר' עקיבא אומר קרבה ושוב לא פסקה (חגי' ו:). משעלו בני הגולה פסקו הזיקין והזועות והרוחות והרעמים וכו' (רבין בר אבא ואמרי לה ר' אבין בר שבא, חול' סו.). אל תקרי גוים אלא גיים, זה אנטונינוס ורבי שלא פסקו מעל שולחנם לא חזרת ולא קישות ולא צנון לא בימות החמה ולא בימות הגשמים (רב יהודה בשם רב, ע"ז יא.). ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן

(שם כג:). כל הנמשח בפך מלכותו פוסקת וכל הנמשח בקרן מלכותו קיימת (כלה רבתי ג). משל לאסבטי שהיתה מליאת מים והיו בה שני דיוסקוסים נאים כל זמן שהיתה מליאה מים לא היתה מלאכת דיוסקוסים נראית, כיון שפסקה וניער המים שבתוכה נראית מלאכת דיוסקוסים (רבי אליעזר בשם רבי יעקב, מד"ר בראש' י). כל ימים שהיתה שרה קיימת היה ענן קשור על פתח אהלה וכיון שמתה פסק אותו ענן וכו' כל ימים שהיתה שרה קיימת היו דלתות פתוחות לרוחה וכיון שמתה שרה פסקה אותה הרוחה וכו' (שם שם ם). אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא מסילות שהתקנת לירושלים שלא יהו עוברי דרכים פוסקים מהם היאך היו לשממה (שם איכה פתיח'). אמר הקב"ה לירמיה אמור להם חייכם הואיל ושמרתם את המצוה הזו שאין משפחותיכם פוסקת מלפני לעולם (תנחו' בובר שמיני ט). — ובסתמ"א: אמרה הנפש לא פסק חפצי מהיותי רפה וכוספי כווב מעת העירו אותי דברי הימים הקדמונים שחלפו עד אשר נתבאר לי בדרך החכמה אמתת מה שזכרתו (ר"י א"ת, מו"ה, עבודת האלהים ה). וכן יש לבית דין בכל מקום ובכל זמן להלקות אדם ששמועתו רעה וכו' והוא שיהיה קול שאינו פוסק (רמב"ם, סנהדרין כד ה). — ג) וכמו נִפְע': הכתפים אסורים בנעילת הסנדל שמא יפסוק סנדלו של אחד מהן ונמצא מתעכב מן המצוה (ירוש' ברכ' ג א).

—נִפְע', *נִפְסַק החבל, החוט וכדו', פסקו, נתקו, קרעו או קטעו אותו: אילן שנעקר ובו בריכה והוא חי ממנה חזרה הזקינה להיות כבריכה, הבריכה שנה אחר השנה ונפסקה מונה משעה שנפסקה [1]) וכו' וכן בריכה שנפסקה והיא מליאה פירות אם הוסיף במאתים אסור (ערלה א ה). סנדל שנפסקה אחת מאוניו או אחת מתרסיותיו יוצאין בו בשבת, שתים אסור מפני משאוי שבת, ניפסק עקיבו וניטל חוטמו או שנחלק לשנים אסור מפני משוי שבת (תוספת' שבת יב יד). מה שהחרש מוציא במעצד והניפסק במגירה הרי אילו שלו (שם ב"ק יא טו). מעשה באשה אחת שהיתה

1) [רמב"ם: ואמרו בכאן שאם נעקר האילן והוא גדל ומושך לחלוחית מאותם הענפים היוצאים ממנה הטמונים בארץ וכו'.]

אורגת מפה בטהרה ובאתה לפני ר' ישמעאל וכו' אמרה לו רבי יודעת אני שנפסקת נימא וקשרתית בפי וכו' (שם כלים ב"ב א ג). שלשל דלי למלאות ונפסק החבל מידו אם עד שלא הגיע למים חשב עליו מערה וצריך לנגב (שם פרה ה ה). מתופרי יריעות למדו נפסק היה קושרו חור ונפסק לעשותן קשרים קשרים אי אפשר אלא תווי ומתיר את הראשון (ר' פנחס, ירוש' שבת ז ב).—ובהשאלה, נִפְסְקָה חומה, נבנתה חומה מפסקת: מיום שחרב ביהמ"ק נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים (ר' אלעזר, ברכ' לב:). — ובסהמ"א: כל מצרי שעלה עם יוסף לקבורתו של יעקב לא נפסק סנדלו של אחד מהם (ברא' רבתי, אלבק, 258).—̈נִפְסַק הדין כי כן נפסק הדין בסוף קהלת לאמר סוף דבר וכו' (ר"י מוסקאטו, נפוצות יהודה יח).—̈נִפְסָק, בַּלֶּת, שאינו מתמיד: ואני רואה כי ענין אות המן יותר נפלאת מכולם כי הדבר המתמיד יותר נפלא מן הנפסק (ר"י א"ס, או"ד, הקד'). ואלה נמשכו אחר המורגל מתנועות הבעלי חיים שהם תנועות חלקיות נפסקות וכו' שתכליות תנועותיהם תכליות חלושים נפסקים (אמו"ר לראב"ד א ם). והרגשים כולם הם חסרון בבחינת השכל וכו' ולפעמים הם נפסקים [1]) וחלושים כשאר האברים (ר"י הריזי, מו"נ א מו). —ונהוג בדבור במשמ' שהפסיקו אותו, נפסקה העבודה וכדו'.

—הִפְע', *הִפְסִיק [2]), הִפְסִיקָה מחיצה וכדו' את הדרך, או בין אדם לאדם ובין דבר לדבר, קטעה את המקום שביניהם לשנים, חצתה ביניהם, in zwei teilen, scheiden; diviser en deux, séparer; to divide in two, separate: ואלו מפסיקים לפאה הנחל והשלולית ודרך היחיד ודרך הרבים וכו' והבור והניר וזרע אחר והקוצר לשחת מפסיק דברי רבי מאיר וחכמים אומרים אינו מפסיק אלא אם כן חרש (פאה ב א). אמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת

1) [בתרג' ר"ש א"ת: מתפסקים.]

2) [הבנינים פִּע' ופֻע' לא היו כנראה בלשון תו"מ: במקום מפסקי גפנים שבתוספתא' (ב"ק יא יח) הנכון כדעת רבים מפסגי כמו בבבלי (שם קיט:), וכן צ"ל בפסיק' דר"כ (בובר, קכח.): ופיסגוהו. ובמקום מהו לשתותן מפוסקין (ירוש' שבת ם א) הגרסה הנכונה בשקלים (ג ב): בפיסקין, ובתוספתא' פסח' המובאת ברוקח (סי' רפג) כמלה חורה: בפוסין.]

רבי יהודה אומר מַפְסֶקֶת (שם ז ב). הכל מפסיק לזרעים ואינו מפסיק לאילן אלא גדר ואם היה שער כותש אינו מַפְסִיק (שם ז ג). אפי׳ חומה של ברזל הברכה מפסקתי (ר׳ חייא בר ווא, ירוש׳ ברכ׳ ה ד). מיטה החולקת בתוך הבית ועצים ואבנים סדורים תחתיה ומפסקת אינה צריכה בדיקה (רמב״ם, פסח׳ ח.). המצר והחצב מפסיקין בנכסי הגר אבל לענין פאה וטומאה לא (ר׳ אסי בשם ר׳ יוחנן, ב״ב נה.).—ואמר הפיטן: שיער כחית ובעקבו אוחז יצא תם, מלמד שאין אומה ולשון מפסקת בינותם (ר׳ שמואל יזכה, יול׳ תולדות, סדיד׳ מהגני׳, מ״ל ויס, 64). — ובמשמי הזמן: תני ההספד וכל העסוקין בהספד מפסיקין לק״ש ואין מפסיקין לתפלה, מעשי היה והפסיקו רבותינו לקרית שמע ולתפילה (ירוש׳ ברכ׳ ג ב). תני מים שלפני המזון רשות ושל אחר המזון חובה אלא שבראשונים נוטל ומפסיק ובשניים נוטל ואינו מפסיק (שם שם ח ב). כשם שמפסיקין לקרית שמע כך מפסיקין לתפילה ולתפלין ולשאר כל מצותיה של תורה (ר׳ חנניה בן עקיבא, שם שבת א ח). נראין דברים בשגזרו כבר שלא להפסיק אבל אם גזרו מיד להפסיק עוברות ומיניקות מתענות בם (ר׳ שמואל בר רב יצחק, שם תעני׳ א ה). לכל מפסיקין לראשי חדשים לחנוכה ולפורים בתעניות ובמעמדות וביום הכיפורים (שם מגילה ג ו). ראת ראיות הרבה והפסיקה שלש עונות ואחר כך ראת רבי מאיר אומר מטמא מעת לעת (שם נדה א ו). הקובר את מתו שלשה ימים קודם לרגל בטלה הימנו גזרת שבעה, שמונה בטלו הימנו גזרת שלשי׳ מפני שאמרו שבת עולה ואינה מפסקת וכו׳ (מו״ק ג ה). אם התחילו אין מפסיקין (ירוש׳ קידוש׳ א ז).— ובהשאלה, הִפְסִיק צדקה מביתו: וצור, זה אברהם, יעתק ממקומו, פנה ממקומו, לפי שחרב מקומה של סדום פסקו העוברים והשבים ואמר מה אני מפסיק צדקה מביתי חלך ונטע לו אוהל בגרר (ר׳ אבין, מד״ר ברא׳ נב).— והִפְסִיק את הענין: שאין ת״ל אלא להפסיק הענין (מכי׳ מסכ׳ דפסח׳ ג :). ואם, הרי זה מוסף על ענין ראשון, ולמה הפסיק ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין (ספרא ויק, ויקרא פרשתא א). לבד מנדריכם, ויאמר משה אל בני ישראל, להפסיק הענין (רבי ישמעאל, ספרי במד׳ קנב). ואינו כותב ואמרה האשה אמן אמן רבי יוסי אומר לא היה מפסיק (סוטה ב ג). ורבי יוסי הגלילי, פטר הפסיק הענין, ורבנן, ויו״ו הדר ערביה קרא (בכורות ו.). שלא להפסיק בפרשתו של נחש (רבי יעקב דכפר חנין, מד״ר ברא׳ יח).—והִפְסִיק את פלוני או בפלוני במעשה, unterbrechen: interrompre; to interrupt: מתירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים (ר׳ יוסי, ברכ׳ ג.). — והִפְסִיק בקריאת התורה בין תיבה לתיבה: כיצד היו קורכין את שמע א״ר אחא אמר ר׳ זעירה א״ר לא שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד אלא שלא היו מפסיקין בין תיבה לתיבה דברי ר״מ ר׳ יודה אומר מפסיקין היו אלא שלא היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד (ירוש׳ פסח׳ ד ח). — והִפְסִיק ממשנתו: המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה מה נאה ניר זה מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו (ר׳ שמעון, אב׳ ג ז). — והִפְסִיק בסעודה: פועלין שהיו עודרין בתאנים וכו׳ אף על פי שמפסיקין ואוכלין מַפְסִיקִין ואוכלין אין צריך לברך למפרע (תוספתי ברכ׳ ד כא). דתניא מפסיקין לשבתות דברי ר׳ יהודה ר׳ יוסי אומר אין מפסיקין ומעשה ברשב״ג ור׳ יהודה ורבי יוסי שהיו מסובין בעכו וקדש עליהם היום א״ל רשב״ג לרבי יוסי ברבי רצונך נפסיק וניחוש לדברי יהודה חבירנו אמר לו בכל יום ויום אתה מחבב דבריי לפני ר׳ יהודה ועכשיו אתה מחבב דברי ר׳ יהודה בפני וכו׳ א״ל א״כ לא נפסיק וכו׳ (פסח׳ ק.). לא שנו אלא בסעודה המפסיק בה אבל בסעודה שאינו מפסיק בה מותר (רב יהודה, תעני׳ ל.). — °סעודה הַמַּפְסֶקֶת, עי׳ ערך סְעוּדָה. — והִפְסִיק מנהג או חק, בטל אותו: משרבו המנאפים פסקו המים המרים ורבי יוחנן בן זכאי הִפְסִיקָן (סוטה ט ט). — °והִפְסִיק, הניח פסקי הטעמים: יש מפרשים רבים מטעים את המפסיק וכו׳ ואני לפי דעתי אתמה מזה תמהון גדול וכו׳ כי הנה ראינו בכל המקרא לא הפסיק כי אם במקום ראוי והנה ראינו ששם הטעם ה׳ במלות ויקרא שם בשם ה׳ דבק שֵׁם עם השם ובפסוק ויתיצב עמו שם ויקרא בשם הפסיקו[1]) והוא האמת

---

[1]) [כלו׳ כאן בְּשֵׁם בנסמך, וכאן ויקרא בְּשֵׁם

כמו וקראתי בשם (רלב"ע, למות, שער הרביעיים).— ואמרו חכמים בפתגם: הפסק מאליך ויהא שכר להפסקך ואל יפסיקוך אחרים ויהא שכר להפסקם [1]) (בן עזאי, אדר"נ כה). אם ערבת ערבת על מנת לשלם ואם הלוית הלוית על מנת לתבוע ואם לוית לוית על מנת לפרוע, הוי ממהר להשיב ולהפסיק את החשבון [2]) (דא"ז ג).

—הפע', ביני' מֻפְסָק,—שהפסיקו בו ואם טען טוען איך יתכן מלת בעד להיותה במקום מֻופסק התשובה כי משפט אתנח וסוף פסוק שוה (רלב"ע, למות כג.)

—התפ', נתפ', הִתְפַּסֵּק, נִתְפַּסֵּק, — כמו' נפע' נִפְסַק: מגדל שנתפסקו אוזניו ונתפסקו טרסיותיו או שפרש ממנו רוב כף אחת טהור (תוספת' כלים ב"ב ד ה). מנעל שנפרם וחופה את רוב הרגל ונתפסקו רצועותיו או שניטל האונטלית שבו טמא (שם שם שם ד ו). — ובספה"א: והחושים כלם חסרון בבחינת ההשגה ואפילו למי שלא ישיג אלא כהם להיותם מתפעלים מתפסקים [3]) כואבים כשאר הכלים (כ"ם א"ח, מו"נ א מז).—ואמר הפיטן: רצועיהם לבר פניהם לכל חפציהן דרושים ואין לחוקם בהתפסקם אבל לעשותן חדשים (ידיד עליון, הסנה עקב [4]).

*פֶּסֶק [1]) ש"ז, מ"ר פְּסָקִים, — קטיעת והפסקה בענינים שמדבר עליהם במקרא, רֶוַח בין המלים, והסימן | המשמש רמז להפסקה בין המלים בדפוסים, Abtrennung, Abstand, Trennungszeichen, Pasek;

בנפרד ע"פ הטעמים. ובהוצ' ס' צחות ברלין תקכט מנֻקד בטעות: דבק שָׁם עם השֵׁם (עמ' כג.).]

[1]) [בהגהות מבואר: לצדקה, כאילו הכונה: פסוק והקצב לצדקה בטרם יחייבוך אחרים לפסוק; ואולם לא מצאנו במ"א הפסיק במובן זה של פסק, ואף לא הפסיק במשמ' גרם או חיב לפסק כסף. ונראה שאין כאן אלא צורה אחרת ספתגמו (המובא אחרי זה) של בן עזאי המזרז את חלוה: הוי ממהר להשיב ולהפסיק את חחשבון. ועל הפסקת החשבון נאמר: הפסק מאליך ויהא שכר להפסקך וכו'.]

[2]) [כך כנראה הנוסח הנכון של הפתגם; בדפוסי הגמרא: הוי מחשב להשבה ולהפסיק, נוסחאות אחרות המובאות בהוצ' טכרוגי ובהוצ' היגר: מחשב להפסיק, ממהר לפסוק, ממהר לחשב ולהפסיק.]

[3]) [בתרג' ר"י חריזי: נפסקים. ע' נִפע'.]

[4]) [במד"ר (דבר' ה) כתוב: מעשה בר' מאיר שהיה יושב ודורש וכו' הלכה אותה אשה לביתה וכו' אמר לה בעלה אין את נכנסת לביתי עד שתלכי ותרוקי בְּפניו של ר' מאיר וכו' מה עשה ר"מ הלך וישב לו בבית המדרש הגדול באתה אותה אשה להתפלל וראה אותה ועשה עצמו מתפסק אמר מי יודע ללחוש לעין אמרה לו אותה אשה אני באתי ללחוש רקקה בפניו וכו'. ואותו ספור מובא בארמ' אף במד"ר (ויקר' ט) ובירוש' (סוטה א ד), ובשני המקומות האלה נאמר במקום ועשה עצמו מתפסק: ועבד גרמיה חשש בעיניה, כאילו הבינו מתפסק כלשון חלי עינים, ולפי זה פרשו פרשנים ומלונים. ואולם אין להתאים משמ' כזו לפעל התפסק. וכנראה כתב כך בעל הנוסחה הארמ' לא כתרגום למלה מתפסק, בין שהבין אותה או לא, אלא עפ"י הענין, הואיל והתרופה המתבקשת היא לחישה על העין (ואמנם היו נוהגים ללחוש על העין כתרופת לכל מיני מחלות ואף לדברים רעים אחרים). אבל למעשה נראה שאין מתפסק כאן אלא ט"ס תחת: עשה עצמו מסתקף, כלו' עשה עצמו מבקש תואנה. הרי אין ר"מ יכול לבקש ממנה ישר שתירק לו בעין אלא ע"י תואנה כזאת. ולשון המדרש כאן היא ממש כלשון הספרי (דבר' שמט): תריבהו על מי מריבה, סקיפנטי' נסתקפת לו (ע' ערך סָקַף, ע' 4195—כלו' תואנה בקשת לו). אם משה אמר שמעו נא המורים, אהרן ומרים מה עשו, ע"כ. ומלשון הספרי נכר יפה כי פעל זה הסתקף נגזר מן היוני' συκοφάντης המעליל עלילה, συκοφαντία וגם συκόφασις עלילה, תואנה, συκοφαντέω במשמ' העליל עלילה לפלוני, בקש תואנה. ואין לפעל זה קשר לאיזה שרש עברי. וצדק רש"י בדבריו על ת"א (ברא' מג יח): ולאסתקפא עֲלנא ולמקני יתנא לעבדין: להתעולל כדמתרגמי' עלילות דברי' תסקופי מלין ולא תרגמו אחר לשון המקרא.]

[1]) [כבר קרא ר"א בחור לקו חוקוף, סימן להפסקה בין תיבה לתיבה, פָּסֵק (כבינו' פָּעֵל בארמ', פּוֹעֵל, פּוֹסֵק בעבר') או פְּסִיק, ולפי זה נוהגים לקרא היום פסיק לקו הקטן המפריד בין חלקי המשפט המרכב (comma) בפְּסוּק (Interpunktion). ואולם במקורות תקדומים אין עדות אלא לכתיב פסק, מ"ר פסקים, סמי' פסקי, פיסקי, המורה על הצורה פֶּסֶק, ואך בנגינת מפסקת: פֶּסֶק.]

- הקו הנצב בין שתי מלים שמש לפי דעת Olshausen בדקדוק שלו (סי' 43) להורות כי היתה פה הערה על הגליון (כמו הכוכב שלנו). ומלבד זה, לפי דעת Praetorius, בקבץ ZDMG שנת 1899, היה לפנים לא רק נצב זקוף כי אם נטה הנה והנה, לפי משמעתו, רק שבימי המסורה כבר נשכח, ועשיהו בצורה אחת ושמש לפסוק ולהפריד בין המלים, וגם כמו שכבר העיר פרלס באנקלטן שלו, כמו סימ' ר"ת שלנו. וע"ע לגרמיה, ועי' אדות זה בעתון Frankels Monatsschr. שנה

distance, division, separation: ויבינו במקרא אלו פיסקי[1]) טעמים (בשם רב, מגי' ג.). ויאמר משה משה, אתה מוצא באברהם יש בו פסק, יעקב יעקב יש בו פסק, שמואל שמואל יש בו פסק, אבל משה משה אין בו פסק וכו' (מד"ר שמות ב). — ובסהמ"א: ולפיכך יש הפסק נקודת פסק בין עשו ובין כלה כדי להפריד תיבה מחברתה (רש"י, ברא' יח כח).—ואמר המשורר: ובאר

לא דף 392 דעת גרֶץ, פסק בין ם ומלה מתחלת באלף או ב, וכן לסי' ר"ת מ"ר ים.

[ואולם בלי ספק אין סימן הפסק משמש אלא בהמשך למנהג הקדום לשים נקודה מפרדת או קו מפריד בין כל מלה ומלה, כנהוג בכמה כתבות כנעניות וארמיות קדומות וכדרך השמרונים בספרי התורה שלהם, או לפחות בכמה מקומות במשפט כנהוג במכתבי לביש, ובפרט במקום שצרוף המלים בקריאה או בהגיה בעל פה יכול לגרם לטעות הבנת ולסרוס הענין. כך למשל לפני אלף לבל יבליע אותה הקורא עם האות שלפניה. וכהמשך של המנהג לשים נקודה מפסקת בין התיבות יש לראות גם את הדגש המדמה שבמקרי הדחיק והאתי מרחיק כגון עָשִׂיתָ לָּנוּ וכדו' אשר כבר העירו עליו גרֶץ ואחרים שבמקומו באה בכתבי יד נקודה בין המלים או אף באות האחרונה של המלה הראשונה, ועל כן אין לו ולדגש באות ולא כלום. לעמת זאת אין לנו כל הוכחה לשמוש הפסק כסימן לר"ת, לא מצד ענין הכתובים ולא מצד הכתבות הקדומות בעבר' ובארמ'. אף בתעודות יב, שמרבים בהם קצורים כגון ש (שקל), כ (כרש) וכדו' אין סימן מיוחד לקצור. ובכלל אין להניח שהיה סימן הפסק בכתבי היד הקדומים של התורה שבידי ישראל מימי עזרא ואילך שהביא טופס חדש של התורה (עי' טורטשינר, כתב התורה, ירושלם תש"ג) עמו מבבל, שלאחריו הלכו ישראל, בנגוד לטופס הא"י שבידי הכותים. כבר בתקופה זו של עזרא, ולפני כן בתעודות יב הראשונות, נהגו לכתוב בהפסקה של רֶוַח בין המלים, אבל בלי נקודות מפרידות. ועל כן נראה שגם הבטוי באברהם אברהם יש בו פסק שבמדרשים אינו מורה אלא על הפסק ורוח בין המלים ולא על הסימן שהנהג רק עם יתר סימני הטעמים בזמן מאחר יותר ע"פ דגמת הנקודות המפרידות שנמצאו בספרים אחרים. הרי בספרי התורה המשמשים לקריאה בבית הכנסת עד היום, השומרים על צורת התורה הקדומה שבידי עזרא, אין אף סימן הַפֶּסֶק כשם שאין בהם סימני הטעמים האחרים. ועי' גם פִּסּוּק, הערה, והשוה גם פִּסְקָה ודברי בכר הנזכרים בהערה לערך פָּסוּק.]

[1]) [בנדר' (לז:): זה פיסוק טעמים.]

מה טעמי פסקים ולגרמי (תפו' דונש, עמ' 2). — *וּפֶסֶק במשמ' הפסק וסוף, d. Aufhören; cessation: כל ימי נזרו קדוש הוא ליי', למה נאמר, לפי שהוא אומר עד מלאות הימים אין לי אלא שיש לו פסק לנזירתו נזיר עולם מנין ת"ל כל ימי נזרו להביא נזיר עולם (ספרי במדי' כז). — *וּפֶסֶק במשמ' דבר שנפסק ונקטע ממנו חלק, פסקי ערים של גפנים וכדו', Bruchteil; fragment: פסקי ערים שמונה אמות ועוד, וכל מדות שאמרו חכמים בכרם אין בהם ועוד חוץ מפסקי ערים. אלו הן פסקי ערים, ערים שחרב מאמצעו ונשתיירו חמש גפנים מכאן וחמש גפנים מכאן (כלא' ו ו). אלו אוסרין ולא מקדשין, מותר חרבן הכרם, מותר מחול הכרם, מותר פסקי ערים, מותר אפיפירות (שם ז ג).—ובסהמ"א: מעשה באחד ששילח פיסקי שיראין לביתו אמר ר' אמי הראוי לבנים לבנים הראוי לבנות לבנות (הלכות פסוקות, לתלמיד רב יהודאי גאון, 90). פיסקי דקלים של בבל שהניחן סמוך לכותל למעטו אין צריך לקובען בקרקע (רש"י, עירוב' עט., ד"ה דקלים). הנפסק במגירה, פסקי עצים שהעץ ארוך ופוסקו (הוא, ב"ק קי"ט:, ד"ה הנפסק).

°פְּסָק[1]), ס"ז, ־ — דין פסוק, משפט חרוץ, Urteil, Entscheidung; décision juridique; judgment, decision, פְּסַק דִּין: ומי נתבע ותובעו יש להכיר, דבר עדים פסק דינך להזכיר, ואם נדון פסק דינך יבקש, חדל בו מדבר מכשל ומוקש (רה"ג, שיר מערי דיני ממונות, קבולת קונטר', כה.). ואם אינו מהיר בלשונם כדי להשיב להם יעמוד התורגמן להודיע אותם פסק הדין (רמב"ם, סנה' כא ח). שאל אחד מבעלי דינים לכתוב לו פסק דין כותבין לו וכו' (שם כב ח).—ובלי מלת דין: וכשראו קהלנו ושמעו הדבר הזה בפסקים והלכות וכו' (רמב"ד, האשכול, תפלה וקריאת שמע). ובעין זה פסק רבינו משה ולקח שיטתו כרבי יוסי ולא כרבנן וכו' וכן פסק כרבי יוסי

[1]) [בעקר אין פְּסָק אלא פֶּסֶק, ואולם אף בסור' נוהג פְּסָק (א) במשמ' דומה, וטוב לקבל הגיה נוהגת זו במשמ' משפט חרוץ לשם הבחנה מהוראות אחרות. ובתו"מ נמצאת הצורה הארמ' בלבד: פסקא דדינא (ב"ב קל:) וכראוי להבדיל בין פְּסַק־דין לגזר דין, המשמש ביחוד לענש הנגזר על האדם משמים.]

בההיא וכו' משמע מכח שני פסקים הללו שהיה כתוב בספרים שלהם וכו' הלכה כר' יוסי מחבריו (סמ"ג מ"ע עד). אבל כותבין לתובע פסק שלו (סס מ"ע לג). וא"א הרא"ש לא הביאו בפסקיו ואיני יודע למה (טוח"מ קנג יב). ונכתבו פסקים על ככה אם היו יכולים להתיר (ר"י מגיז, הלכות קטנות חו"מ קג).— ובנגוד אל פשרה: ראובן היה דר בגירונה וכו' וקהל גירונה היו פוסקים אותו והיה פורע עמהם בחובות הקהל דבר קצוב בפשרה או בפסק (תשו' הר"נ גירונדי יח).

***פִּסְקָה**, ש"נ, — כמו פֶּסֶק, סימן מטעמי המקרא: השמיני נקרא לגרמית, וגם נקרא פסקה והוא שופר ומקל חקוקה בה אדוקה וזן אל זן מפיקה (סורית הקורא, דרכנבורג, 72).

***פִּסְקָה**, ש"נ, מ"ר פִּסְקוֹת, פִּסְקָאוֹת, פִּסְקִיּוֹת, — א) חלק מפסוק או מפרשה שבספר: כנגד ג' פסוקים של התורה שבהם ששה סדרי משנה והן מן שתים שתים פסקה וכל פסקה ופסקה מן חמשת תיבות ואלו הם תורת ה' תמימה משיבת נפש, עדות ה' וגו', פקודי ה' וגו', מצות ה' וגו', יראת ה' וגו', משפטי ה' וגו' (מד"ר במד' יג).—ובסהמ"א: וכפי הרשב"א ז"ל וכו' היתה שומא אמרת החבר ראש הפסקא הזאת (ר"י מוסקאטו, קול יהודה לכוזרי א סג). וכשיהיו שלשה ספרים הללו נפתחים לפניך בראש כניסתך לעיון הפסקא הלזו אז תצליח בה את דרכי עיונך ואז תשכיל (שם א עט). — ב) *וחלק במדידה: והפחותין מן האי כך אתה מחלקן, אמה אחת לשני חוטין זה מפסיק את זה באמצע מצלע ימין לצלע שמאל וכן מרום לתחת, נמצא הגג חלוק בד' פסקאות (משנת המדות א ז). — ג) קבוצת אנשים המפסקת ונפרדת לעצמה: כשהייתם בארצכם הייתם נעשים פסקיות פסקיות[1] לע"ז כד"א ותתעבי את יפיך ותפשקי את רגליך לכל עובר (רבי יהודה ב"ר סימון, מד"ר ויקר' לג).

***פְּסָקָה**, פסקא[2], ש"נ, — א) הקצבת כסף לצדקה או למזונות וכדו': מעשה בר"ל שהלך לבצרה והיה שם אדם אחד נקרא אבין רמאה ולא שהיה רמאי ח"ו אלא שהיה מרמה במצות שהי' הקהל פוסק ואח"כ פוסק כנגד כל הקהל, עשה שם ר"ל פסקא ונתן כנגד כל הקהל (מד"ר דבר' ד).—ובסהמ"א: ראובן השיא בתו לשמעון וכתב לה בכלל פסקת הנדוניא חצי כרם (טו"ח הרי"ף קלד). כי מלפני ה' הוא בורח, כי מפחדו פן יעשה צדקה או פסקה, ותהיה לו למכשול ולפוקה, על כן ימאס בית התפלה כאשר מאסו אבותיו התחלה, כי כן צוה עליו אביו הרשע וזקנו לבל יבוא לבית יוצרו וקונו ואל יתן לבורא חלק בהונו (ר"י חריזי, תחכמוני מו, 359). — ב) פְּסָקָה, מ"ר פְּסָקוֹת, — כמו פְּסָק, פסק דין: אחריות שטר שובר זה ופסקא זו קבלתי עלי ועל יורשי אחרי כחומר כל שוברין ושטרי פסקות[1]) ופשרות ותקנות שתקנו חכמים (ר"י ברצלוני, ס' השטרות, 38). ובענין זה באי זה ראיה נאמנת ובמה נאמנת בלא שבועה ובמה אינה נאמנת אלא בראיה ובמה נאמנת בשבועה, בזה חלק ג' פסקות הר"ר משה בספר נשים וזהו טופסו הרי שנמצא מעות וכו', הפסקא השני' ואם אמרה נתנוה לי וכו' הפיסקא השלישית אמרה לו אתה נתתה לי וכו' ע"כ ובאמת וברור הרבה קשה בפסקות הללו כי י"ל בפסקה הראשונה למה נאמנת בלא שבועה וכו' (ר"ש הספרדי, התרומות ו ד). ובפסקות של גאונים ראיתי (ר"י מטרלזני, המכריע ס). וגם אם תתנהג ע"פ מנהגותי אעזרך לגמור כל חיבורך ופרושיך ופסקותיך מכל שגיאה וטעות ולהדפיסם ולפשטם בכל גבול ישראל (ר"י קארו, מגיד מישרים אמסט', א:, כב אדר א).

***פִּסְקוֹן**, ש"ז, ונק' פִּסְקוֹנִית, — שיש לו תֹקֶף לפסק, לגזור ולהכריע, בפרט כנוי של המלאך גבריאל: אמרה רוח פסקונית לפני הקב"ה רבש"ע אם יבא אברהם ושרה ויעמדו לפניך אתה אומר להם ומכלים אותם, ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל, ומי איית ליה רשותא כולי האי, אין, דא"ר יוסי בר חנינא שלש שמות יש לו פיסקון איטמון סיגרון, פיסקון שפוסק דברים כלפי מעלה, איטמון שאוטם עונותיהן של ישראל, סיגרון כיון שסוגר שוב אינו פותח (סנה' מד:).—ובסהמ"א: רוח פסקונית

---

[1]) [ערוך: פסקאות פסקאות.]

[2]) [בעקר ש"ז בארמי פְּסָקָא, שהפך בעברי לנקבה כדגמת גמרא, עובדא וכדו'.]

[1]) [אולם השוה: שטר פסיקתא (מו"ק יח:), ועי' ערך פְּסִיקָה.]

יש לה רשות לדבר לפני הקב״ה (מדרש תהי עשר, REJ XIV, 98). יברכך פסקין ואטמון (ר' שמעון הזקן בתפלתו לר״ת, תפו' כ״ת, מק״ג, 5). ונוהגין החזנים כשעומדים להתפלל לומר אחלה אני לכם פסקו״ן אטמו״ן סגרו״ן (ר״מ יפה, הלבוש או״ח תקפד א).—ואמר הפיטן: ואתם מטטרון, פסקון אטמון וסגרון (בנימין, לבעל התפלה, חופן שנת ג אמה״ם).

°פַּסְקָן, ש״ז,—כמו פּוֹסֵק, חכם המורה הלכה למעשה, מחבר ספר בהלכה, Dezisor; décideur; decisor: מאחר שנמצא בפסקני׳ אחד שאומר שעל זה נאמ' שמע בני וגו' (תפו' ר״י קולון, קמד). אמנם הפסקנים כתבו שביון שאין זה אלא זכר בעלמא אל ישנה אדם (ר״י אברבנאל, זבח פסח על הגדה בסוף, המורים לכל בני ישראל). מה תשתוחחי נפשי, מהרי שלש סאים מקמחה של תורה, בואי אל יער הפסקני׳ לברות ספריהם (סו״ת בנימין זאב א). הגם פשוטי כלי עץ האטלקים בפסקנים (ישראל משה חזן, שארית הנחלה לו). שיש לנו כאן באלגזאיי״ר (היא אלגיר) תקנה שלא נדין ע״פ שום פסקן אלא על פיו (של רמב״ם) (ר״ש בלוך, שבילי עולם א, מצרים, כט:). — ואמר הפיטן: אבוי קרץ בא גם על ספרי תלמוד ופסקנים ופרשנים (יום טוב ליפמאן, קינה על ר' ישראל מיכל, לקורות הגזר' ממב׳ ו).

פעה [1])**,** ממנו אֶפְעֶה, *פּוֹעָה, פָּעָה, *פְּעִיָּה.

פָּעָה [2])**,** אֶפְעֶה,—פָּעֲתָה היולדת וכדו׳, צעקה וצרחה בקול שריקה (?), stöhnen, schreien; gémir, crier; to groan, cry: כיולדה אֶפְעֶה אשם ואשאף יחד (ישע' מב יד).—ובתו״מ: פועה שהיתה פועה ובוכה על אחיה (ספרי במד' עח). פועה זו מרים ולמה נקרא שמה פועה שהיתה פועה [3]) ומוציאה את הולד, ד״א פועה שהיתה פועה ברוח הקודש

1) [עי' בהערה הבאה.]

2) [פעל זה מורה בעבר' שבתו״מ, בארמ' ובסורי' (פעא) על קריאת האדם והבהמה, וקרוב אליו בענין גָּעָה (עי' שם), ונראה שנולד בחקוי הקול הנשמע בפעירת הפה בצעקה, ואולי קרוב הוא אף אל פּוּחַ, נָפַח.]

3) [ר״ח (מובא בתוס' שם, וכן גם ערוך ערך פע): לוחשת לחישה ויוצא הולד. רש״י (שם, ד״ה שהיתה פועה לולד): משעשעת אותו כדרך שמשחקים לתינוקות בדברים ערבים לשעשעו.]

ואומרת עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל (סוטה יא:). השש' יתרעם לעגלת אשתו, ולמה הוא קורא אותה עגלה, א״ר יהודה בר סימון שפעת [1]) בעגלה ומתה (מד״ר בראש' פב). מאפע, מק' פעיות שהאשה פועה בשעה שיושבת על המשבר (ר' לוי, שם ויקר' כז). ופעלכם מאפע כל פעולות טובות ונחמות שהקב״ה עתיד לעשות עם ישראל אינם אלא בשביל פועה שפעיתם לפני בסיני ואמרתם כל אשר דבר יי' נעשה ונשמע (הוא, שם שם). פועה זו מרים שהיתה פועה באשה והולד יוצא (שם קהל' פרלא ב, טוב שם). ד״א שפעת בפני פרעה ואמרת לו אוי לך מיום הדין (שם שם). למה נקראת עגלה א״ר יהודה בר' סימון שפעתה בעגלה ומתה ורבנין אמרי על שפעתה לפניו ואמרה לו אבא לא היה לך להשיאני לאדם בעולם אלא ללסטים שלך השיאתני וכו' (מדרש שמואל כג). — ובפהם״א: לאחר שחטף גדי והפשילו אחריו ופעה (מדה״ג סכטר, בראש' ד י). ופעלכם מאפע, אינכם אלא פועים ומרימים קול להטעות בדברי כזב (רש״י, ישעי' מא כד). — ואמר הפיטן: אורח משפטי גונבי עלי, אודיע בבצעי ומעלי, אומללו סולות בקרעי מעילי, אפעה [2]) מי יתן שומע לי (ר״א קליר, אאדה עד הוג שמים, קינ' ח״ב). ערב אתא וגם בקר מחרבוני קיץ, פעות שחר מי יתן לי עוד חיץ (רסע״ג, אתא היום, קינות, סדור רסע״ג, תיג). פניתי אחר ההבל ונעכר עברון, פקודה קרב ומלאני שברון, פעיתי בגרון כי בם מת אהרן (סלח, שמרי י״ז בתמוז, מחז' איטל' א, קפא). פעה לבן אם איתיאל יקרה פן יתבות דת המלך ונשבע על כסא ישב בנך כבמחוה (ר' שמואל יזכה, זולת חיי שרה, סריד' מהגני', מ״ל וויים, 62). — ואמר המשורר: ויחד קשרו חבל כבודות עלי כל ראש ומבעד לצמה, ורעו כל פני רעיו ופעו כיולדת ליפעה הנעימה (רמב״ע על מות אחיו יוסף, הרדה לנפש, שעה״ש 67). לא מצאו אדים אדיהם לעלות, לא אמצו לנוד ודומם פעו (הוא, נעפי דמעות, ס' דברי חכמים, פג). המיה כהרה תפעה במעונות אריות, הגלות חויר עם אפעה שעיר עם גביות, מה תוחיל, המשת

1) [עי' רש״י לדהי״א (ג ג). ובירושי' (סוכה ה ד; סנה' ב ד): שגעת.]

2) [אך בהוצאות אחרות: אפונה, ועי' א. פון.]

רעה ושמואל בגיות (ר"י הלוי, קראו מלאכי שמים, דיואן ג, 83). ימי אצעק ואפעה, מבין שרף ואפעה, כי אין מרבץ ומרעה, לעדר בכר חלם ובשוב שבותו כחלם (הוא, קראים נלגנג, סס 63). יפעו ילדי עת הדורים אהלוך, נהפך שמי להדר ועירי פעו (לאב"ע לר' שמואל אבן גאמע, גנזי שמקים, כהנא ג, 36). את תהגי ביונה, תנהמי בשחל, ותצפצפי בסים, ובסום תצהלי, תפעי ברוח, תשקי בנחל, תקראי בשרף, אף דבר תוכלי (ילי"ג, דוד ומיכל ד, כל שירי ילי"ג ג, 40). —פתי' ״תִּפְעֶה[1]), ואמר המשורר: תפע גוייתי כשבור תהמת (ר"ז אלצ'אהרי, ספר המוס' כ"י תימני, מחב' כ).

—הִפעִ',*הִפְעָה, או פִּעָ',*פִּעָה, בינ' מְפַעֶה, או מְפַעָה,— כמו קל: משל לאחד שנכנס למרעה וחטף גדי אחד והפשילו לאחוריו והיה בעל המרעה רץ אחריו א"ל מה בידך, א"ל אין בידי כלום, א"ל והרי הוא מפעה אחריך כך אמר הקב"ה לקין קול דמי אחיך וגו' (מד"ר בראש' כב).

—״הָפעַ', הֻפְעָה, הופעה, במשמ' נולד, ואמר הפיטן: בכור לכל צוענים הופעת מתו כאחד באותה שעה (אלעזר בירבי אבון, קול אביב, ידיעות מכון שוקן ה, רפב).

*פָּעוּט[2]), שוא"ז, מ"ר פְּעוּטוֹת[3]) או פָּעֹט, מ"ר פְּעָטוֹת, —קטן, אדם שלא בגר עדין, שאין לו עדין זכיות אורח במדינה, minderjährig(er), unmündig; mineur; minor: הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין (גיט' ה ז). מדבריו של ברבי נלמוד קטנה חולצת בפעוטות (ר' אמי, יבמ' קה:). — ושיטת הפעוטות, השיטה, הדרך הנוהגת בפעוטות: וירדו לה בשיטת הפעוטות דתנינן תמן הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין (ר' שמואל בר רב יצחק, ירוש' ה ט). — ובסהמ"א: ולמטלטלין אין חוזה עדותו עדות בזמן שיהא ממכרו ממכר במטלטלין שאילו מקח מטלטלין פעוטות כבן שש כבן שבע

[1]) [כמו תֵּפֶן מן פנה.]

[2]) [המחבר בסוף ערך אדם מנקד פָּעֹט, פְּעָטוֹת, אך בכ"י במקומו הוא כותב פעוט, בסימן שאלה, ואמנם נוהגת המלה כדבור בנקוד פָּעוּט. ואף אפשר שעקרה פָּעוּט, מ"ר פָּעוּטוֹת, כי צורה זו של מ"ר נוהגת ביחוד בשמות על משקל זה. ועי' פעט, הערה, פָּיוּט, הערה.]

[3]) [ובסהס"א אף מ"ר פעוטים.]

כבן שמונה כבן תשע כבן עשר כל אחד ואחד לפי חכמתו ולעיניין עדות אפילו במטלטלין עד שיהא בן שלוש עשר' שנה ויום אחד (הלכות פסוקות לתלמיד רב יהודאי גאון, 115). ובסוף פרק האיש מקדש טב למיתב טנדו מלמיתב ארמלו פי' ר"ח טוב לאשה לישב באישות ואפי' בעלה כעור ופעוט מלמיתב ארמלו (ערוך ערך טנדו). לפי דברי השמחים ללא דבר פעוטות טוען בפשוטות (שבלי הלקט, תפלה כח). וגדולי ישראל לא היו חוששין למנהג להכות המן ואבירי ישראל יאותה להם למחות אף ביד הפעוטים והפעוטות שלא ינהגו קלות ראש כבית הכנסת כברחובות קריה (מגדת הימים ג ג, המגילה, עז.). — ״ובהשאלה פָּעוּט, מ"ר פְּעוּטִים, קטן במעמד ובדרגה, אבוב: gering; inférieur; inferior שהיה אב לשרים גדולים וסר אנשים פעוטים[1]) אינו ערב להם אלא מחזירין עליו (ר"ח, יומא כ:). נחנו הפעוטים צעירי הצאן ראינו הצרות הגדולות המתרגשות בכל אשכנז (אגרת מהר"י סגל, הליכות קדם פאלק, אמסט', 80). אני הפעוט בן שמעון מבורך (הקד' יהושע בן שמעון לעין משפט על התלמוד). — ״ועל דבר שאין בו רוח חיים: אם מצד ההנהגה המעוטה הפעוטה העניה היא הנהגה גלותית (רמ"ק, אילימה, עין כל, תורה כו). ובקש ממני לחוות דעתי הפעוטה ולברר דברי מעלתו בשאלתו כדי שידעו הצדדים שעל זאת השאלה באתה התשובה (שו"ת חתם סופר חו"מ קכח).

״פְּעוּטוּת, ש"נ, — מצב הפעוט, שאמנם אינו עדין ברשות עצמו, אבל מגיל הילדות כבר יצא: בראותי קצת אנשים משאר מקומות בעונת הנשואין ועתות הפעוטות ידרשו ברבים בבתי כנסיות כאילו הם נשיאי עדה וראשי המטות (ר' אבא מרי, מנחת קנאות ה). במה דברים אמורים בקטנה שהגיעה לפעוטות שיש לה שבע שנים וכדאמר רבא בפרק התקבל הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין וכנגדן בקטנה מתגרשת בקידושי אביה, אבל קודם שהגיעה לפעוטות אם אין לה אב שמת לאחר שנתארסת או נשאת אינה יכולה להתגרש בשום ענין (סמ"ג מ"ע נ). אם לוה בקטנותו אחר שהגיע לעונות הפעוטות והגדיל וּמודה שלוה מחייב מיד (ר' שמואל הסרדי, התרומות לו ג). וכשמתגדל עוד

[1]) בערוך ערך אבוב במקום זה: פחותים.

ומגיע לעונת הפעוטות נוסף לו נפש שלישית והיא נפש בחריית השכלית בבת מעשיו ובתשלום שלש עשרה שנה יש לה גם כח העיוני (עמכואל חי ריקי, משנת חסידים, ההרכבה ג). קטן שטענו הגדול אם טענו בדבר שיש לו הנא׳ לקטן כגון עסק משא ומתן לאחר שהגיע לעונת הפעוטות והודה הקטן נפרעין מנכסיו (טו״ע חו״מ, טוענה לו). ותשאר אשתו אלמנה ובניה יתומים בעונת (ה)פעוטות הגדול שבהם (הקד׳ הספר הנוחן קונן אמרי ספר, על יד ה׳, טריד מעיר, יג).

***פָּעוּל,** סות״ז, — כמו יצור, Geschöpf ; creature : וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו (חו״א מלוך על כל העולם, תפלה לר״ה). — ובסהמ״א : ואם נאמר פועל, לא יתחייב טוה מציאות הפעול עמו, כי הפועל אפשר שיקדם לפעלו (ר״ט א״ת, מו״נ א קט). במו שזה הדבר הפעול ופועלו הוא כך (סם סם). אלו ישוער העדר הפועל שהוא הש״ית יעדר הפעול (קרסקס על מו״נ, סם). בשנודע ממושכל ראשון ששום פעול לא פעל את עצמו (ר׳ הלל מוירונא, תגמולי הנפש יא). — ועי׳ פָּעַל.

פעולה, עי׳ פְּעֻלָּה.

***פְּעוּר,** ס״ז, — סה״ס מן פָּעַר, כמו פְּעִירָה, פניה לצרכים : הוציאה יראתה מתוך חיקה אמרה לו עבוד לוה אמר לה הלא יהודי אני א״ל ומאי איכפת לך כלום מבקשים ממך אלא פיעור (סנה׳ קו.).

***פעט** [1], ממנו *פָּעוּט, *פְּעוּטוֹת.

***פְּעִיָּה,** ס״נ, — צעקה, קריאה : מאפע, מקי פעיות שהאשה פועה בשעה שיושבת על המשבר (ר׳ לוי, מד״ר ויקר׳ כז). ופעלכם מאפע, א״ר לוי כל פעולות טובות ונעימות ונחמות שעתיד הקב״ה לעשות עם ישראל אינן אלא בשכר פעיה אחת שפעו ישראל בסיני ואמרו כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע (תנחומא אמור יח). — ובסהמ״א : אין בודקין מן המתאימות ולפנים, היינו שיניים הגדולים שעומדין לסוף הלחיים ששם אינו נראה המום אפי׳ נעקרו לא ע״י אבילה ולא ע״י פעיה (רגמ״ה, בכורות לט.). היתה אותה הבהמה כמו בן אדם שלא היה לה געיה ופעיה [2] (כ״י ר״י בן ברזילי ברללוני פרוש ס׳ יצירה).

[1] [קרוב אל מעט.]

[2] [כרפו׳ (עמ׳ 103) : געיא ופעיא.]

פעיה נופלת על ההרה (אברהם בדרשי, חותם תכנית, פעיה). וכל שכן הכא שאם יערערו אנשי הקהל בענין שיגרום ביטול המצוה דאין לחוש לפעייתן וערעורם (תשו׳ מהרי״ק קכג). דלא חיישינן לפעייתו מדלא מצא איסור שנוי אלא בגוי דוקא (סם).

°°פָּעִיל, ת״ז, — בעל פְּעֻלָּה, זריז לפעל, tätig, aktiv; actif; active, נוהג בספרות ובדבור.

***פְּעִילוּת,** ס״נ, — תכונת הפָּעִיל, זריזות, Aktivität ; activité ; activity : ראיית הלבנה בחידושה מעידה על חידוש העולם ובתקופותיה אל זמנו וכן נרמז בפעילות האילן ובפעילות עץ החיים והקרן קיים (ר״י אבן לטיף, רב פעלים כג, ט:). — ומצוי מאד בדבור ובספרות העברית החדשה.

***פְּעִימָה,** ס״נ, — א) פְּעִימַת רוח האדם בלבו, אי שקט נפשי, (seelische) Unruhe ; inquiétude ; unrest : ובנבוכדנצר אומר ותתפעם רוחו לפי שהיו שם שתי פעימות שכחת החלום והעלמת פתרונו (רש״י, ברא׳ מא ח). הרימה פעמיך למשואות נצח, הגבה פעימות ובהלות שלך שיהו לאויביך למשואות נצח (הוא, תהל׳ עד ג). ותתפעם, לשון פעימה וחלימה (הוא, דני׳ ב א). ורוב חלומות הצודקים הם באים בפעימה (אוהב משפט ומשפט לדק, בחורים לאיוב, לפסוק פחד קראני ורעדה, כח :). שמסבת נדידת המלך ומפעימת רוחו גזר אומר להביא לפניו את ספר הזכרונות (ר׳ שלמה דוראן, מגלת ספר בסוף ס׳ תפארת ישראל, קמג :). — ב) פְּעִימַת הפעמון, Glockenschlag ; coup de cloche ; stroke (of a bell) : ולא נודע בו פעימה אא״כ אם נאמר פעמון שיפול על השמעת קול של חיצון ע״ב יכלול שניהם (פענח רזא עה״ת, תלוה, אמסט׳ תכח, לד.). והאורלוגין הוא מורה השעות של המגדל השמיע י״ב פעימות שעות בסדר (יאוועל, למודי הטבע, סח.).

***פְּעִירָה,** ס״נ, סה״ס מן פָּעַר, — א) כמו פְּעוּר, הרקה, פניה לצרכים : תשובת הפלג חשיבו דלא כן היה לו להשיבו מבעל פעור שאין עבודתו אלא בפעירה (ירוש׳ ע״ז ג ד). — ב) *מצב הדבר הפתוח לרוחה, העומד פעור : פעירה חילוף לסכירה (לקוט׳ מס׳ המליצה, בכר, 12).

א. פעל [1], ממנו *הַפְעָלָה, *הַפְעָלוּת, *הַפְעָלוּתִי, *הִתְפַּעֲלוּת, *הִתְפַּעֲלִי, *הִתְפַּעֲלוּתִי, מַפְעָל.

[1] [עי׳ פָּעַל, הערה, ב. פעל, הערה.]

מִפְעָלָה, °מִפְעָלִי, *פוֹעֵל, °פָּעוּל, °°פָּעִיל, °פְּעִילוּת, פָּעַל, ב. °פֹּעַל, א. פֹּעַל, ב. °פֹּעַל, °פָּעֳלִי, °פָּעֳלִיּוּת.

פָּעַל [1]), פ״י, פָּעַל, פָּעַלְתָּ, פָּעַלְתִּי, פָּעֲלוּ, פָּעֳלוֹ, פֹּעֵל, פֹּעֲלֵי, פֹּעֲלֵי, אֶפְעַל, תִּפְעַל־, תִּפְעַל, יִפְעַל, תִּפְעָלוּן,

— פָּעַל האדם דבר, עשהו, — tun; faire; to do: תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פָּעַלְתָּ יי׳ (שמות יט יז). כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פָּעַל אל (במד׳ כג כג). פן יאמרו ידנו רמה ולא יי׳ פָּעַל כל זאת (דבר׳ לב כז). כי גם כל מעשינו פָּעַלְתָּ לנו (ישע׳ כו יב). וקם על בית מרעים ועל עזרת [2]) פֹּעֲלֵי און (שם לא ב). מי פָעַל ועשה קרא הדרות מראש (שם מא ד). גם מיום אני הוא ואין מידי מציל אֶפְעַל ומי ישיבנה (שם מג יג). גלעד קרית פֹּעֲלֵי און עקבה מדם (הוש׳ ו ח). כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים ורעות שמרון כי פָּעֲלוּ שקר (שם ז א). הוי חשבי און ופֹעֲלֵי [3]) רע על משכבותם באור הבקר יעשוה כי יש לאל ידם (מיכ׳ ב א). כי פעל פֹּעֵל בימיכם לא תאמינו כי יספר (חבק׳ א ה). בקשו את יי׳ כל ענוי הארץ אשר משפטו פָּעָלוּ בקשו צדק בקשו ענוה (צפנ׳ ב ג). שנאת כל פֹּעֲלֵי און (תהל׳ ה ו). בור כרה ויחפרהו ויפל בשחת יִפְעָל (שם ז יו). כי השתות יהרסון צדיק מה־פָּעָל (שם יא ג). הולך תמים ופֹעֵל צדק ודבר אמת בלבבו (שם יה ב). מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פָּעַלְתָּ לחוסים בך נגד בני אדם (שם לא כ). אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו פעל פָּעַלְתָּ בימיהם בימי קדם (שם מד ב). אף בלב [4]) עולת תִּפְעָלוּן בארץ חמס ידיכם תפלסון (שם נח ג). אף לא פָעֲלוּ עולה בדרכיו הלכו (שם קיט ג). כל פָּעַל יי׳ למענהו וגם רשע ליום רעה (משלי יו ד). כן דרך אשה מנאפת אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פָעַלְתִּי און (שם ל כ). חטאתי מה אֶפְעַל לך נצר האדם (איוב ז כ). גבהי שמים מה־תִּפְעָל עמקה משאול מה תדע (שם יא ח). האמרים לאל סור ממנו ומה־יִּפְעַל שדי למו (שם כב יז). הן כל אלה יִפְעַל־אל פעמים שלוש עם גבר (שם לג כט). אם עול פָּעַלְתִּי לא אסיף (שם לד לב). אם חטאת מה־תִּפְעָל־בו ורבו פשעיך מה תעשה לו (שם לה ו). מי פקד עליו דרכו ומי אמר פָּעַלְתָּ עולה (שם לו כג). — ובמשמ׳ עשיית מלאכת: אף־יִפְעַל־אֵל (מהעץ) וישתחו עשהו פסל ויסגד למו (ישע׳ מד יה). ולו הכין כלי מות חציו לדלקים יִפְעָל (תהל׳ ז יד). — ובתו״ם: אע״ג דאת אמר כי בו שבת מכל מלאכתו, ממלאכת עולמו שבת ולא שבת לא ממלאכת הרשעים ולא ממלאכת הצדיקים, אלא פ ו ע ל עם אלו ועם אלו (ר׳ פנחס בשם ר׳ הושעיה, מד״ר ברא׳ יא). גלוי וידוע לפני כסא כבודך אדון העולמים כי לא מגבהות לב ומרום עין עשיתי אשר לא השתחויתי להמן כי אם מיראתך פ ע ל ת י זאת לבלתי השתחוות (תפלת מרדכי, שם אסתר, ומאמר אסתר). — ובספה״א: תחלת העולם ותכליתו אין ידיעה לאדם בהרגש כי אם בשכל והספור המקובל ואמנם בשכל מצד פ ו ע ל ו ומניעו (פרוש ילירה לאבוסהל בן תמים, כז). וכמדומה בזה טעו המשנים אשר יאבדו כי שמו לעולם ב׳ פ ו ע ל י ם הא׳ מאיר והב׳ מחשיך (שם ל). ויקרא מאמר הקנין מאמר שיתפעל ומאמר ש י פ ע ל (כ״י א״ח, רוח חן י, כו:). וכבר אמר הפילוסוף כי סוגי הסוגים הם עשרה והם עצם וכמה וכו׳ ו פ ו ע ל ונפעל (הוא, מו״ה, היחוד ז). אלא שהכח המרגיש לא יפעול בעצמו כמו ש י פ ע ל המדבר אבל יצטרך אל הכח המניע (הוא, כוזרי ה יב). וכל מעשה יש ארבע סבות למציאותו ולהעשותו ולא ימלט מאחד מהם והם ה פ ו ע ל והחומר והצורה והתכלית (פתיחת ר״מ א״ת למו״נ). וצורה מלאכיית צריך פ ו ע ל ה אל כלים באשר יעשה אותה (שם שם). ואני אמשל לך משל בזה מן הענינים הנמצאים אתנו ר״ל שיהיה ה פ ו ע ל אחד ויתחייבו ממנו פעולות מתחלפות ואף על פי שלא יהיה בעל רצון, כ״ש אם היה פ ו ע ל ברצון וכו׳, אשר ידע טבע האש שבאיכות אחת פ ו ע ל ת ת פ ע ל כל אלו הפעולות (שם א נג). הפילוסופים כמו שידעת יקראו השם ית׳ העלה הראשונה והסבה הראשונת ואלו הידועים במדברים יברחו מזה השם מאד ויקראו אותו פ ו ע ל (שם שם

---

[1]) [נמצא אף בכתבות הכנעניות ובארמ׳ הקדומה ובשמות עצם אף בסור׳, בערב׳ פעל a), ובכתבות שבאיות מאחרות, אך אינו באשור׳ ובאוגרית׳, ואף בלשון המקרא אינו נוהג אלא בסגנון מרומם בשירה ובנבואה. ובערב׳ באותה משמ׳ אף ג׳על b) בחלוף מעין וזה כמו בין פעה וגעה בעבר׳.]

[2]) עדת ?

[3]) אולי צ״ל וממי.

[4]) אך כלכם (?). גרסת הפשיט׳: הא כלכון.

---

a) فعل b) جعل

פט). שכל מחודש יש לו סבה פועלת בהכרת (שם ג יג). ואולם הנפש האנושית מצד שהיא נפש אנושית יתלקו כחותיה לכח חכם ולכח פועל וכו' ואולם הכח הפועל הוא כח וענין לנפש וכו' (ר' אברהם בר חסדאי, מאזני צדק לאלגזלי ד, לא). כל פועל שיפעל בעת אחת ולא יפעל בעת אחרת בין שיהיה פועל בטבע כאש בין שיהיה פועל ברצון ובבחירה כב"ח או האדם וכו' (פי' שם טוב על מו"נ ב יד). והתחלות המציאות ארבע החומר והצורה והפועל והתכלית (רש"ט פלקירא, ראשית חכמה, 63). ינגחו בך הכוחות הפועלים על הנפעלים (הוא, המבקש כב). פועל בטבע יאמר על הדבר אשר יפעל בדבר ולא ידע מה שיפעל ולא במה שיפעל כמו האש וכו', פועל בחיוב יאמר על הדבר אשר יתחייב ממנו דבר כשמש אשר יתחייב ממנו האור, פועל ברצון יאמר על פעולת הבהמה בנפש המרגשת שהיא בכונה ורצון אבל לא בבחירה, פועל בבחירה יאמר על פעולת האדם כי היא בנפש המשכלת (ר"י בן אלויו בס' הגדרים). ימצא המשפט הזרעיי מדבר מה הוא פועל לו ומזה הוא שמנית הפילוסוף בשני מהשמע הזרע בסוג הסבה הפועלת א"כ או יהיה המלאך פועל הנפש ובורא אותה שהוא כוב או נברא מהגופני שהוא יותר כוב (ר' שלמה הקטן, חמדה גנוזה, א). כי התועלת הנמשך מזה הלשון הוא גדול והכרתי לתורה להורות כי הפועל הפרטי' העליוני' והיודע אותם הוא בעצמו הפועל הכללי' התחתוני' והיודע אותם (ר"י אלבו, עקרים א יא). והיה אם כן הש"י פועל בכל אלו הפעולות אבל לא פועל קרוב כי אם פועל רחוק או פועל במקרה (ר"י אברבנאל עס"ם, ואלה, ואני אקסה, תשו' ג). — ואמר הפיטן: בחבלי באחלי, במעלי בפעלי, מחללי וגאלי, בסכלי בעקלי נתיבות (ראב"ע, אני אני, סעה"ם 149). והרים מסים לא יפנו עורף, חינוגם פעול ציווי ברגע וכהרף (ר' שמואל יזכה, אופן וירא, סדיד' מהגכי', מ"ל ויים, 55). — ועי' פוֹעֵל. — *וּפָעַל עם פלוני[1]) או אצל פלוני, עבד עמו כפועל: אמר הקב"ה אביהם פעל עמי בחצי הלילה, אף אני פועל עם בניו בחצי הלילה (מד"ר ברא' מג). בשני מקומות פעלו ישראל עם הקדוש ברוך הוא, בסיני פעלו בפיהם

[1]) [כמו עָשָׂה עם פלוני, עי' ערך זה.]

ולא פעלו בלבם וכו' בבבל פעלו בלבם ולא פעלו בפיהם (רבי ברכיה בשם רבי לוי, שם שה"ש, זאת קומתך).—ובמהמ"א: יששכר, אמרה עתה שכל מי שפועל עם הב"ה יש לו שכר (ברא' רבתי, אלבק, 140). — *וּפָעַל אצלו, השפיע עליו, קבל ממנו את מבוקשו: ובשוחד היה יכול אדם לפעול אצלו כל מה שירצה (התאבקות ר"י עמדין עם ר"י איינשיץ).— *פָּעַל בפלוני או בדבר, עשה בו פעֻלה נכרת, גרם בו רשם ושנוי[1]): כי הנפעל הוא פועל הפועל בעצמו (ר"י א"ת, הקדמה לריב"ג ו, 25). האל אשר לא ישיגהו שנוי ולא יפעל בו פועל ולא ישיגהו משיג (הוא, חו"ד א). שהפועל המוגשם לא יוכל לפעול בזולתו עד שיפעל בנפשו וכו' ועוד כי כל פועל מוגשם צריך אל חומר וכו' ואל מקום וזמן וכו' ואל כלי שיפעל בו (שם ג). ואח"כ יתחילו להתנועע לשוב למקומותם ויצאו חלקים מן הארץ ג"כ מפני זה ממקומותם בחברת המים והאויר והאש והם בזה כולו פועלים קצתם בקצתם ומתפעלים קצתם מקצתם (ר"ש א"ת, מו"נ א עב). — *וְהַשֵּׂכֶל הַפּוֹעֵל, כתרגום למונח היוני νοῦς ποιητικός, ועי' גם שֵׂכֶל: והשלם ידבק בו מן המין האלהי אור שהוא נקרא השכל הפועל, ידבק בו שכלו הנפעל דבקות התאחדות עד שיראה האיש ההוא כאלו הוא השכל ההוא הפועל אין ביניהם שנוי (ר"י א"ת, כוזרי א א). והתחייב שתהיה כל תנועה מנפש ולכל נפש שכל, והשכל ההוא הוא מלאך נפרד מחומר, וקראו השכלים ההם אלהים ומלאכים ועלות שניות וזולת זה מהשמות, ואחרית מדרגתם והקרוב מהם אצלנו השכל הפועל, אמרו כי הוא מנהיג העולם הזה התחתון (שם ה כא). וכן זה הדבר אשר יקראוהו הפילוסופים השכל הפועל הוא אשר יקראוהו אנשי דת הערב הרוח הנאמן והרוח הקודש (אמונה רמה לראב"ד ד א). והשכל המועיל הוא מהות מופשט מחומר נרשמת בנפש על דרך המגיע מחוצה לנפש והשכל הפועל הוא ענין אחר והוא דבר מופשט מכל חומר לגמרי וזה הוא ענינו מצד שהוא שכל אבל מצד היותו פועל עצם מטבעו שיוציא השכל החמרי מן הכח אל הפועל בהשגיחו עליו

[1]) [פועל הוא שם לעושה דבר שנוי באחר, איזה שינוי שיהיה ממיני השנויים (ר"ש א"ת, פי' המלים הזרות בסוף מו"נ).]

(פי' מפלי לזרחי מברלל' ח, המחר סנה ג, 78). ויהיה אמצעי בין השכל הנפעל ובין השכל הפועל ולא יהיה בינו ובין השכל הנפעל דבר אחר ויהיה השכל הנפעל כחמר לשכל הנאצל (רס"ע פלקירח, המעלות ח). ולזה יאמר ן' רשד בפירושיו שהשכל הפועל הוא צורה או כצורה לשכל ההיולי ואולי שלהיות כי בשכל ההיולי ימצא דבר דומה לחמר ודבר דומה לצורה אמר ששכל הפועל הוא כצורה אליו לא בהחלט אבל על דרך הדמיון וזה הוא השכל הפועל אשר הוא חלק מן השכל ההיולי ומאיר אותו ויוציא הכללי' מן הכח אל הפועל, ואולם דעת ן' סינא ואבוחמד אלגזיאל והנמשכי' אחריהם יאמרו שהשכל הפועל הוא האחרון שבשכלי' נבדלי' וכו' (ר"י מסיקה, מנחה קנאות, 67). והנה גדולי הפילוסופים חשבו שהשכל הפועל הזה נבדל מהגוף (יס"ר מקנדיה, נובלות חכמה, יז:). — "פוֹעֵל במשמ' נושא דקדוקי פעיל במשפט Subjekt; sujet; subject, בנין שלא הֻזכר פוֹעֲלוֹ, בנין סביל, passiv(um): והייתי סבור כי הסבת איננו אבל כמהו פעל עובר לא הוזכר פועלו (פלפה ספרי דקדוק לר"י חיוג, נוע, 17). הפועל אשר לא הֻזכר פועלו מן הפעלים האלה הכבדים בחשיב הנח הנוסף אשר אחר ההא בהפעיל ואחר אותיות א' י' נ' ת' בלשון עתיד וו נחה מונע אשר לפניה בשרק לפי שכל פועל לא הוזכר פועלו הנגזר מן הפעיל וכו' לא יהיה לעולם כי אם יהיה קבוץ ההא בשרק וכן העתיד לנוספות (שם 88). כי הבנין הזה ר"ל בנין מה שלא הוזכר פועלו מהפועל שאינו מוסף מוציא הפעלים הקלים אל הכובד (ר"י ח"ס, הקדמה לריב"ג יד, 92). על המנהג הזה (הדגשת עין הפעל) נוהג מה שלא יוזכר פועלו מן הכבדות אלא אם תמנע מזה עלת אהחע"ר (שם שם). ואם יהיה מה שלא הוזכר פועלו מן הכבד אשר על בנין הפעיל יהיה על דמיון הופעל (שם שם). ופלי הוא בנפעלים השני מן הרום והוא שרק יבא על הצווי כמו קֻם שֻׁב ויבא על הפעל שלא נקרא שם פועלו כמו סֻפַּר קֻבַּר (פורית הקורח ג, דרכבורג, 57). — וביב' פעו', "פָּעוּל, מקבל הפעלה, המשׂא, Objekt; objet; object: ולא יתעבר הנפעל אל פעול אלא שבנינו יש שיהיה עוד לזולת ענין הנפעל ויתעבר אל פעול (הקדמה יד, 98). ויש פועל יוצא לשנים פעולים כמו ראובן

האכיל את שמעון לחם (רא"ב"ע, לחות, שער הפעלים, ל:). —"פוֹעֵל במשמ' צורת פֹּעַל המורה על עושה הפעלה, participium: והפועל מן הפעל הקל יהיה פועל בצרי כמו אומר (הקדמה יד, 87). הפועל ממנו יהיה קל על מפעלל כמו מכרכר מקרקר וכו' (שם 92). — "פָּעוּל במשמ' צורת פֹּעַל המורה על מקבל הפעולה, partic. passivi: הפעול מן הקל יהיה על פעול כמו שמור לך, רכב בחור (שם 88). הפעול מהם יהיה על מפועלל כמו מכרבל במעיל דק מחספס וכו' (שם 92). והפעול בתוספת מ"ם מְשֻׁלָּךְ מְשֻׁכָּב וכו' (רא"ב"ע, לחות, מד.). —ועי' ערך פָּעוּל ועי' בינוני.

— נפעי' "נִפְעַל, —א) נִפְעַל דבר, נעשה הדבר: כשירצה לערוך דת אמת אל דת המזוייפת הנפעלת יחשוב שיש ביניהם ערך ודמיון (רמב"ם, אגרת תימן). וכן התכלית בשלות אינו התחלה לדת האלהית במה שהיא אלהי' אבל הוא התחלה לכל הפעולות האנושיות הנפעלות ברצון (ר"י אלבו, עקרים א ע). בהיות הפועל חכם לא יפעל דבר עד שישיגנו בכללו וחלקיו והדברים העומדים באותו הדבר הנפעל בכח קודם צאתו לידי מעשה שא"כ אין ידיעת הפועל שלימה באותו דבר הנפעל (ר"י אבן לטיף, שער השמים כג, המחר סנה ג, 99). — ב) נִפְעַל פלוני או דבר, פָּעֲלוּ בו, פעלו עליו, קבל פְּעֻלָּה: ואם היה מאמרי ומחשבת דעתי וסברי באמרי פועלים בלתי נפעלים שב אל העצם הראשון הנעלם מכל אישון הדעת בו שלא יקבלו ממנו פְּעֻלָּה (מנחת קנאות, לקו"ק כספי' 48). והחלק השלישי בשם מעשים שתמיד זה החלק נפעל ומתפעל בלתי היותו פועל בגזרת רב פעלים והשנים בלתי נפעלים ומתפעלים ברצון אשר אין כמוהו באלים (הוא, שם 49). וכל פועל הוא התחלה לנפעל ממנו (אבוקאל דונש בן תמים, פירוש יצירה, לונדון, כז). וכבר אמר הפילוסוף כי סוגי הסוגים הם עשרה והם עצם וכמה וכו' ופועל ונפעל (ר"י א"ת, מו"ם, היחוד ז). ושהאויר וכל הגופים נפעלים לרצונו ומצטיירים בדבורו כאשר הצטיירו השמים והארץ (הוא, כוזרי ג ז). וכל אשר ישנו על הלשון לא תִפָּעֵל להם הנפש ולא ימצא להם כניעה ולא חנינה (שם ג ה). ואצל עליו צורה יתרה נקראת השכל ההיולאני הנפעל (שם ה י). כי האש גוף דק חם פועל והקורה גוף מתלחלח נפעל ומדרך הדק הפועל שיעשה בנפעלו והחם

היבש שיתמם ויכלה לחות הנפעל (שם שם כ). ועז וקשה יאמר על בעל כח טבעי שהוא ממהר לפעול וקשה להפעל (ר״י אבטולי, מלמד התלמידים, ברא״ש׳, ח:). לא שהוא יתעלה יפעל ויהמו רחמיו (ר״ש א״ת, מו״נ א נד). שהם לא יפעלו מבלי שיפעלו (ר׳ אברהם בר חסדאי, ספר היסודות לר״י היסראלי, ל). שיפעל, והוא ענין יקרה מהגעת המניע למתנועע כהגעת המזונות והתרופות לאדם מן התולי אל הבריאות ובהפך (אמונה רמה לראב״ד א א). והמקרה פעולה הנקרה והיא פעולה מפועל והעושה פועל והנפעל בו מתפעל (מאמר לאבונצר אלפראבי במהות הנפש, ממדה גנוזה, מה:). והאיכו׳ בכלל הו׳ התכונ׳ אש׳ ישאלו בה מאיש איך הוא והוא יתחלק לארבע סוגים הקנין והענין ומה שיאמר בכח טבעי ולא בכח טבעי והאיכות הנפעלת המתפעלת (כל מלאכת ההגיון, מאמרות, ז.). הנפש אינה בעלת חמר תוכל להפעל מן האיכיות (ר״י מסיקא, מנחת קנאות, 73). כמו החום שיוליד חמימות רבות כפי נושאיו ונפעליו (ר׳ הלל מוירונא, תגמולי הנפש, ח.). האדם נפעל כפי פעולותיו ולבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עוסק בהם (רא״ה, החנוך, מלוה טז). — ג) נִפְעַל, צורת פֹּעַל המורה על קבלת הפעלה, סביל, passiv(um) : ובמענות האלה סוד גדול מסודות הלשון והוא שטבעה פועל ונבעו מצפוניו אשר הביאו שמואל נפעל (ר״י א״ת, הרקמה, הקד׳, VI). — ד) נִפְעַל השם או התאר, בא כפֹעל, נהפך לפֹעל בדקדוק : והן הוא מתיבות הענינים, לא תקבץ הנון ולא תפעל לאמר ממנה הן, והין, תחינו, כאשר לא תקבץ את השמים אתים ולא תפעל לאמר מן את יאית, תאיתו (דונש, תשו׳ על מנחם, ותחינו, 59). והנה הוא אחד מן הפעלים אשר יפעלון מהם זכרים בפעלים העוברים בתוספת ה״א, והנקבות בתוספת ת״ו וה״א, כאמרנו אבתה הנקבה, אבה הזכר (שם, הגה, 60). כל הפעלים השניים אם בתוספות למ״ד יפעלון לעדי עד לא יפתחון עלי משקל ולהג וכה יפעלון לבא בהר יי׳ וכו׳ (שם, ולהג, 74). וכאשר נפעל מערב לערוב בן נפעל מבקר ולבקר (תשו׳ תלמידי דונש, 81). טרם יהיה בארץ, כל טרם שבמקרא לשון עד לא הוא ואינו לשון קודם ואינו נפעל לומר הטרים כאשר יאמר תקדים (רש״י, ברא״ש׳ ב ה). ותשובות קשובות על דברי דונש אשר פתר אותו (את חמלה לבקר) לשון בֹקר, כי לא יפעל לשון בוקר, גם אם יפעל לא ימצא משקל קל (ר״ת, הכרעו׳ על דונש, תשו׳ דונש, 54). — וְנִפְעֲלָה אות מאותיות הא״ב, באה בתוך צורת הפֹּעַל שהֻרחב בה : התבונן לכל מלה אם נפעל האות בה באחד ממיני הפעלים דע כי לא יסור האות האחרון מן יסוד המלה ההיא לעולם, כמו כי כל סאון סואן ברעש אשר הוא מן הפעלים פועל במשקל שוכן ירושלים וכאשר לא יסור נון שוכן לא יסור נון סואן (דונש, תשו׳ על מנחם, סאן, 29).

—פע׳, ״פֻּעַל,—שפֻּעֲלוּ עליו : כי הם אמנם יפעלו אחר שיפועלו מן הטבע (ר״א בר חסדאי, ס׳ היסודות לר״י היסראלי, ל).

— הפע׳, ״הִפְעִיל, א) הִפְעִיל את פלוני או את הדבר, פָּעַל בו פעלה[1]) affizieren ; affecter ; to affect : השנה ח׳ השגתי על מה שהפעיל והתפעל בכל העמוד כאילו חדש דבר פלא לכוון וכו׳ (ר׳ יאיר בכרך, שו״ת חות יאיר א, השג׳ ח). והוא המכיר פעולותיו על אמיתתם הוא בעצמו שהפעילם והמציאם (ר״א אזקרי, חרדים ה). ההפעלה שהדברים החצונים מפעילים בנו (הקד׳ המבאר ר״י ברי״ל לתהלים). — ב) הִפְעִיל את הלב, הביאו לידי התפעלות : להפסיק ממשנתם בהליכתם בדרך ולפנות לצד אחד להתנות את העין ולהפעיל את הלב ברגשת הדרת הטבע עד שיהיה עומד וקורא מה נאה אילן זה (ר״א לויפל, מע״י ג, יב.). — ג) הִפְעִיל שם או תאר, עשה ממנו פֹעל בלשון : או יוכל אחד מן המדברים להפעיל נופת (דונש, תשו׳ דונש על מנחם, נפתי, 22). ומדוע חרה לדונש ומדוע עלתה חמתו על אשר הפעיל לשון פת אחר אשר מצא לעות את יעף (הכרעו׳ ר״ת, תשו׳ דונש על מנחם, לעות, 79). ומי שיטען ויאמר כי מן זאת המלה עצמה כלומר ובשל מבושל נוכל להפעיל ולעשות עבר וכו׳ (קונטרס הדקדוק, פוזננסקי). — וְהִפְעִיל אות מאותיות הא״ב, הביאה בתוך צורת הפֹעל להרחיבו : ובוני שלמן ומעוזניה אשר דמית אלי בוני סאן ויצען וקטן לא נוכל להפעילם לאמר מן שלמן ישלמן ולא מן מעוזניה יעזן (דונש, תשו׳ על מנחם, סאן, 29).

---

[1]) [ונהוג היום במשמ׳ גרם לפלוני או לדבר שיִפְעַל, activate ; activer ; aktivieren.]

— התפ', °התפָעֵל, הִתְפַּעֵל,—א) הִתְפַּעֵל פלוני או דבר, פָּעֲלוּ בו, השתנה ע"י פעלת פועל [1]: ובשלמות תכלית החכמה נשלמת ובלתי נגיעה ותנועה מעשית פועלת בלתי היות בעצמה נפעלת ומתפעלת (מנחם הגולה, לקו"ק, כספה' 48). שכל האדם משכיל בכח וכשיצא מן הכח אל הפועל ישיג הצורות מופשטות מחומריהם ואחר כך יעלה למדרגה אחרת וישיג הדבר שהוא סבת צאתו מן הכח אל הפועל והוא השכל הפועל אשר הוא סבת שכלו המתפעל וזו היא המדרגה העליוני׳ שבשכל האנושי (כ"י א"ח, כוח מן ג, מ:). וכן ילמד הנהגות טובות מעשיות בחוזק כח המדמה אשר בו קיבל כח אלוהי באמצעו׳ השכל הפועל ובאמצעו׳ השכל שלו המתפעל (שם ז, יג:). ויקרא מאמר הקנין מאמר שיתפעל ומאמר שיפעל (שם י, כו:). וכל אלו השנוים הם מתפעלים בעצם (שם שם, כח:). כל מתפעל יש לו פועל זולתו כאשר אמרנו וכן תאמר בצור׳ המלאכותיו׳ כמו שתאמר מהעין ההוא התפעל הכסא ההוא (שם שם, כט:). כי הכח המרגיש מתפעל והמשכיל פועל (הנ"ל, כוזרי ה יב). הכחות הראשנים יפעלו והשניים להם יתפעלו (הקד' בתי הנפש לר"י זבארה, טעטועי דוידזון, 158). וכל עת שהכלים ההם טרודים בפעולתם הנפש מתפעלת להם והיא יגעה ומעונה ונלאית מעשות פעלה (ר"י אבטולי, מלמד התלמידים, קדושים, קד:). ואינו (הבורא) מתפעל שתשיגהו איכות ההפעליות (ר"ם א"ת, מו"נ א נג). ויצאו חלקים מן הארץ ג"כ מפני זה ממקומותם בחברת המים והאויר והאש והם בזה כולו פועלים קצתם בקצתם ומתפעלים קצתם מקצתם (שם שם עג). ואמרנו הוא (השכל ההיולי) כח מתפעל הוא מקום הסוג הכולל לחוש ולשכל (ר"י מסיקא, מנחת קנאות, 55). כל כח שהוא מתפעל מבלתי הפסד כליי בכח ובפועל בעצם ובמקרה, א"א שיקויים במציאות בשום נושא (שם 59). הנה יתבאר מכל זה שזה השכל לא יחלק בהחלק הגוף כלומ׳ שאינו גוף או רוח בגוף אבל הוא מתפעל מהמושכלות כמו שהחוש יתפעל מהחושי׳ אבל הוא בלתי מעורב עם חמר ובזה יבדל מהחושי׳ (שם 60). בשיקרה לאדם מקרה שמחה או כבוד היא (הנפש) תתפעל אל זה ותצהל ותעלוז ויגברו כל כוחותיה וכשיקרה לו ההפך תתפעל גם אל ההפך (ר' הלל מוירונא, תגמולי הנפש א ג, ו:). ושיתפעל הוא שנוי הדבר מעניין לעניין (כל מלאכת ההגיון, במאמר שיתפעל). ולא ימלט כל דבר נעתק משני דברים פועל ומתפעל כדי שתהיה מן הפועל הפעולה ומהמתפעל החוש בכאב (ר"א בר חסדאי, ס' היסודות לר"י הישראלי, ג). שהטבעיות יש להם הפכיים יפעלו קצתם בקצתם ויתפעלו קצתם מקצתם וכו׳ כי החמימות תפעל בקרירות ותתפעל מן הקרירות והיובש יפעל בלחות ויתפעל ממנו, ואולם הסגולה אינה כן מפני שהיא אין לה הפך שתפעל בו ותתפעל ממנו (שם לא–לב). כי נושא הפועל הוא הפועל ונושא ההתפעלות הוא המתפעל (אמו"ר לראב"ד א א). והפועל לזה החוש הוא מה שיתחדש באויר אצל הגמר הכאת המכה למוכה והמתפעל ממנו הוא העצב השטוח בקצה פנימיות האוזן (שם א ו). אל יקשה עליך מעתה רבוי המצות בענין זכירת ניסי מצרים שהוא עמוד גדול בתורתנו כי ברבות עסקינו בהם נתפעל אל הדבר כמו שאמרנו (רא"ה, חנוך, מלוה טז). ויש מהם הפך אלו והם ב"ח שא"א להם לחיות ולהתקיים בזולת חבורה וקבוץ ושההתחברות הכרחי להם בקיום מציאותם כמו מין האדם כי לדקותו ושווי מזגו יתפעל מן הקור ומן החום ומכל א׳ מן ההפכים (ר"י אלבו, עקרים א ה). ומרגילים אותם (את הילדים) לסבול קור וחום וכו׳ כי מהמורגל לא יתפעל הגוף (ר"י הכהן, מליץ גבולות ב ז). וכל מתפעל יקבל שנוי והשם ית׳ רחוק מאופני השנוי (ר"א הקלעי, עץ החיים עז). אמרים כי החושים מתפעלים ומשיגים מן רגשיהם (שם שם). ולא התחייב מזה אם כן חדוש רצון ולא חדוש ידיעה ולא ימשך מזה בטול טבע האפשר כדברי החכם הזה כי לא תלו התנאי במתפעל אלא בפועל לשנותו ברצונו (ר"י אברבנאל, מפעלות אלהים י ח). והתפעל הטבע מדברי הנביא (הנ"ל, פירוש מ"ב ב). והצלם הוא באמת הפרק הקושר ומחבר הנבדל במורגש והוא הגוף המתפעל ומצטייר מכל מה שלמעלה ממנו כאשה המתפעלת מצַטיירת ומשתלמת מזולתה בגורע (רמ"ע מפאנו, אמרות טהורות, מקור דין, ד יד). שכל גשמי לא יפעל בלתי זמן תנועה בנושא

---

[1] [המתפעל שם למקבל השנוי (ר"ם א"ת, פי׳ המלים הזרות בסוף מו"נ).]

מתפעל (ר״ע קמורכו, אור עמים, כח:). חוש הראות מתענג באור נערך וממוצע ומתפעל מאור גדול הורס גבול היחס והערך הנאות כמו שיקרה לו בהביטו אל אור השמש (ר״י מוסקאטו, נפוצות יהודה א, ג.). ובמדרגת העובי והדקות במזג המתחדש מהרכבת היסודות מכח היסודי הזה אשר יתפעלו בו בחותם קצתם מקצתם כן יהיה ענין הצורה החלה עליו (הוא, קול יהודה על הכוזרי א ח). כי כל מתאצל בהתאצלותו יתפעל וא״כ יתפעל מאשר הוא בפועל רם ונשא ובעל היכולת ממנו (שער השמים לר״א הירירה, ה ב, מה:). שהחלום הנבואיי יש לו יתרון בהרגש כח הדמיון עד שיתפעל ממנו כל כך כאלו היה בהקיץ (ר״ם אלמולי, משכן שלומות, ו:). וכשקרב אל המחנה וראה העגל ומחולות חרה אפו ושבר את הלוחות, הרי שנתפעל מחוש העין יותר ממה שנתפעל מחוש השמיעה אע״פ שכבר היה יודע הדבר באמת בלי ספק כלל (ר׳ אליהו הכהן, שבט מוסר טז). הולך ומתפעל מעט מעט עד הגיעו לנבראים עצמם (רמח״ל, חוקר ומקבל, 6). ותפצת בזה אם שנוי סדר עולם הפועל או שנוי מוגך המתפעל ובשתיתן הקשית לשאול (ר״ם ספנהים, ארבע כוסות, כוס תנחומים ג). — ואמר המשורר: כל המצוים מלבדו הם מתפעלים סרים למשמעתו חשים ומגבלים ומכרחים הם לעבוד איש איש עבודתו (עמנואל הרומי, אהבת זכנול, הכות על י״ג עקרים, מחב׳ ז, 37). — ובהשאלה, הִתְפַּעֵל ברוחו, התרשם, התרגש: והנה אלו הדברים קשים מאד אל שכנגדו עד שהם יורדים אל חדרי בטנו ויתפעל לבו מהם התפעלות רב (רלב״ג, משלי יח ח). כמו שידבר אדמוני הפנים מתפעל בהפעלות הפחד כאשר רצה להגיד שהוא מפחד (ר״י מסיר ליאון, נופ׳ צופ׳ א יב). להגיד ששאול התפעל מאד מדברי הנשים השאננות המחוללות (ר״י אברבנאל, ש״א יח, ויהי ממחרת ותלכם). שההמון מתפעל מהדבר המוחש יותר מהמושכל (הוא, מ״א יב). והנה המלך התפעל מאד מדברי האלה (הוא, מ״ב ו ל). הלכו לפני השופטים וספרו הדברים והם האמינו ונתפעלו מאד (ר״ם אבן ויגא, שבט יהודה, סמד יד). הם (הספורים) מושכים את לב האדם להתפעל מהם (ר״א לויפל, שע״י ג, יד:). — ואמר המשורר: אך מתקונים מעמדות ותהלים אינן מתפעלות גשמות חפלילים (יל״ג, שני יוסף בן שמעון, כל שירי יל״ג ד, 129). — ובמשמ׳ התקבל בהתפעלות: ר׳ אליעזר הגדול ז״ל שצות להורקנוס בנו ברדכי קונו וכיון לזה סמוך למיתתו כי הדברים אז מתפעלים לשומעיהם (ר׳ אליהו הכהן, שבט מוסר ראש פרק עז). — ובמשמ׳ התעורר לפעלה: והגע בעצמך באשר עינינו רואות בכמה מעלות כפולות ומכופלות מצירים לנו ומתאכזרים ומתפעלים עלינו לבלותנו ח״ו (פענח רזא עס״ת, בחוקותי, מה:). — ב) הִתְפַּעֵל, בדקדוק, נהית פֹּעַל, נוצר פֹּעַל: הוסדה, שנתיסדה, וכל תיבה שתחלת יסודה יו״ד, כגון יסד, ילד, ידע, יסר, כשהיא מתפעלת תבא הוי״ו במקום היו״ד, כמו הוסדה, הולדה וכו׳ (רש״י, שמות ט יח). שאין ו״ן מעיקר התיבה אלא כמו שאון מן שאה וכו׳ לא יתפעל עם הנון לומר סואן אלא סואה וכו׳ (הוא, ישעי׳ ט ד). ונחתה קשת נחושה זרועותי, ונחתה לשון דריכת קשת וכו׳ ופעל שלִו נחת וכשמתפעל בא דגש ומחסר את הנו״ן וכו׳ (הוא, תהלים יח לה). ונו״ן של נגף נשך נדר נקם כשמתפעל יאמר ניגף נישך נידר ניקם כמו ננגף ננשך ננדר ננקם שהדגש בא בתיבה במקום נו״ן וכו׳ אף כאן יאמר נחתו כמו נגשו נתנו מגזרת נחת נתן נגש והנו״ן יסוד נופל לכנס דגש במקומה כשהיא מתפעל (שם לח ג). וטוב לנו לדמות ויחרגו לחרגת מותא אחר אשר אין לו חבר לא כשם דבר ולא במתפעל בלשון עברית מלדמותו לחגירא אשר נמצא לו שם דבר ומתפעל בלשון עברית (ר״ת, הכרעות על דונש, בתשו׳ דונש, ויחגרו, 62). ומגזרת מעשה ופעלה יתפעלו פעלים רבים (ר״א בדרשי, חותם תכנית).

ב. **פעל** [1], — דגמה לכל שרש משרשי הלשון העברית אשר על פיה נוהגים לבנות את משקלן של

---

[1] [הפרד כאן השרש פעל בשמושו כדגמה למשקל השמות והפעלים מן א. פָּעַל, הואיל ואין כאן פעל זה באחת ממשמעיותיו אלא דגמה חסרת משמעות בלבד, שאף נִתְנו לה צורות מצורות שונות שלא היו לשרש פעל העקרי מעולם. ובשמוש זה הלכו המדקדקים העברים אחר בעלי הדקדוק הערבי שבחרו באותו שרש פעל [a] ראשונה כדגמה לפֹעל, כסוג זה של מלים המביע פעלה. רשימות של משקלי שמות המשמשים בעברית שבמקרא נערכו בידי מדקדקים קדמונים ואחרונים, עי׳

---

[a] فعل

צורות השם והפֹּעַל בלשון, ולפי זה נקראות שלש אותיות השרש פא הפעל, עין הפעל, למד הפעל [1]: ופתר זכרו זאת והתאששו מלשון ויאוש ושעה בזו טעות גדולה לפי שלשון ייאוש עברי מן המלה המשולשת המסתכן פה שלפעל מסנה והי חיוד (תשו' דונש על רקע"ג 51). וכזכר הפעלים אשר ראש אותיותיהם, והיא במקום פא פעל, אות מאותיות הסתר או אלף או יוד, כי מלת פעל היא שלש אותיות וכו' ומשם נלקח משקל ודמיון לכל הפעלים, על כן האות אשר תחלתם כמו שין שמר ואלף אמר נקראת פא הפעל כי היא למול פא פעל וכו' (שלשה ספרי דקדוק לר"י חיוג, נוט, 4). פעמים רבות תשמעני שאומר פא הפועל ועין הפועל ולמד הפועל ודע כי כונתי בזה לקצוב לכל הפעלים החולפים קליהם וכבדיהם וכל הבא מהם (סה"ש לריב"ג, הקד', 8). וכבר חלקו השמות והפעלים על משקל פעל ואם היו בנין התיבה מארבע אותיות יוסיפו על משקל פעל למד אחד ותהיה פעלל. כגון ארץ האלף במקום פי פעל והריש במקום עין פעל והצד במקום למד פעל, וכן עשה אמר בחר קרא ודומה, ונקרא האות הראשון פי הפעל והשני עין הפעל והשלישי למד הפעל וכו' (הורית הקורא, דרכבורג 88). — בניני הפֹּעַל, פָּעַל (קל), נִפְעַל, פִּעֵל, פֻּעַל, הִפְעִיל, הָפְעַל, הִתְפַּעֵל: ויש מן הפעלים שלא נמצא ממנו כי אם בנין פעל לבדו או הפעיל לבדו או פעל לבדו או פעל לבדו (שלשה ספרי דקדוק לר"י חיוג, נוט, 13). ודע כי כל נפעל יחלק בראשית מחלקותיו לשתי מחלקות, או שהיה פתרונו נפעל כבר או שהיה פתרונו נפעל ועומד בכל זמן, ונפעל שהוא לשעבר יחלק עוד לשתי מחלקות וכו' (שם 18). וכן אומר בהכרית והשמיד ומה שהוא דומה להם כי משקלו הפעיל (סה"ש לריב"ג הקד' 8). והדמיון בזה שאומר בנשבר שמשקלו נפעל ואשים לעמת נון נשבר נון נפעל (שם שם). ואומר בהתגדל שמשקלו התפעל ואשים הא ותו התגדל לעמת הא ותו התפעל (שם שם). והנה כל אלה הם מבנין הקל הנקרא בנין פָּעַל (רלב"ע, לחות, שער הפעלים, כט.). המדקדקים אמרו כי פָּעַל משקל קל כמו שמר גמר שאג וכו' (שם, שער הבנינים, לד:).—ומכאן כפֹּעַל ממש, הִתְפַּעֵל, בא בבנין הִתְפ' [1] וכדו': ולכן לא תתפעל כל מלה אשר בראשיתה זיי"ן בתי"ו אחריו לעולם (תשו' דונש על מנחם, 9). רק התי"ו מתחלף בט' בהתפעלה עם צד"י וכו' כמו אלה מה נצטדק (תשו' תלמידי מנחם, 38). ותבה שתחלתה סמך או שין כשהיא מתפעלת התיו מפרדת את אותיות העקר (רש"י, בראש' מד טז). יגוד יגודנו וכו' וכשהוא מתפעל או מפעיל אחרים הוא כפול כמו יתגודד וכו' (הוא, שם מט יט). וכל תיבה שתחלת יסודה צדי כשהיא מתפעלת בלשון מתפעל או נתפעל באה טית בתוכה (הוא, יהוש' ט ד). דלא נסתרי עבדיה, שלא ירגיל להיות בטל ויתעצל, נסתרי התי"ו משמשת כדרך המתפעלים בתיבת שי"ן וסמ"ך כאשר יתפעל שר ויאמר תשתרר שהתי"ו מתמצעת להפסיק אותיות השרש וכו' (הוא, ב"מ סה.). אשר אמר דונש כי טי"ת ודל"ת במשרתים יען כי שתיהם במתפעלים כי יאמר מן צדק נצטדק מן זמן הזדמינתון, אף לזאת יודה מנחם כי במתפעלים תבאנה (ר"ת, הכרע', תשו' דונש, 9).—ובבנינים אחרים מחוץ לשבעת הנ"ל: והנה מדקדק גדול אומר שהם (קוֹמֵם, שׁוֹבֵב, כּוֹנֵן) על משקל פּוֹעֵל והוא בנין בכד נוסף ולא אמר כלום כי אם ישנוה מלת קם משלש אותיות הנה קומם היא על משקל פִּעֲלֵל כי הוא"ו הנה תחת עי"ן הפועל וכו' ואני אינני מודה כלל שיש בנין כבד הוא פּוֹעֵל (רלב"ע, לחות, הפעלים הסכיים, לד.). — וצורות הפֹּעַל לפי שנוי הבנינים, הזמנים, הגוף והכנויים: וימח לשון וַיִּפְעַל הוא ואינו לשון וַיְּפָעֵל (רש"י, בראש' ז כג). ועל כרחי אני זקוק לפרש תלינו בלשון תפעילו מפני דגשותו וקרייתו שאלו היה רפה הייתי מפרשו בלשון תפעלו (הוא, שמות טז ז). פָּעוֹל פָּעֵל תורה על יחיד נסתר שפעולתו הי' בזמן אחד (רד"ק, מכלול, הפעלים, ד:). ונקדמה למ"ד הפעל לפ"א הפעל שלא לחבר שני עייני"ן כאחד שמשפט ילועו בפלם יבוננו

הרקמה לריב"ג שער יא—יג (עמ' 57-76), מכלול לרד"ק שער דקדוק השמות (הוצ' ליק עמ' קמג–קסג), מעשה אפוד של פריפוט דוראן (הוצ' וין תרכ"ה, עמ' 126–136)].

[1]) [כדי לאפשר את הגית המלה מבטאים אותה כבטוית של המלה פֹּעַל, אף על פי שאין בזה כונה לא. פֹּעַל ולא לב. פֹּעַל.]

[1]) [ועי' גם ערך פָּעַל, הִתְפ'.]

ומשקלו יִלְפְעֲלוּ אם היתה בו עי״ן הפעל אך נפלת ממנו עי״ן הפעל גם מהנשימה ומשקלו יִלְפְלוּ (שם קח.—קט:). — משקלי השמות לסוגיהם: והנה מקצת המלים אשר יבואון מלעיל על משקל פֶּעֶל ובהיות המלה על משקל פעל היא פתוחה ארץ ברך בשם (תשו׳ תלמידי מנחם, 52). והנני בא במלים אשר יהיו מלעיל על משקל פוֹעֶל (שם 54). והנה אבאר מקצת המשקל אשר יהיו מלרע על משקל פָּעָל והם קמוצים (שם 55). ויבא על פְּעֻלָּה כמו עלפה תפתה וכו׳ (הורית הקורא, דרנבורג, 41). ונמצא גם פֵּעַל כמו הילל בן שחר וכן משקל פְּעֵלֶת מגדל סינת (מלקח השם מג). וכן נרדף משקל פֹּעֶל עם פֵּעַל כמו סֹבֶךְ סְבַךְ וכו׳ וכן נרדף עם פָּעָל, מֶשֶׁל מָשָׁל (שם סה, הערה). עפ״י דגמא זה ישקל גם משקל פְּעֹלֶת בקרת, שבלת, צפרת (בדרז״ל) וכן צפרן ע״מ פִּעֲלָן (שם סז). ויש גם פְּעִילוֹן, כמו ישימון (שם פ). — וכדגמת לנקוד, שלא בשרש: ויבא על פְּעִיל כמו עלית, חתיתם (הורית הקורא, דרנבורג, 41).

א. **פֹּעַל**, ש״ז, כנ׳ פָּעֳלִי, פָּעָלְךָ, פָּעֳלֶךָ, פָּעֳלֵךְ, פָּעֳלוֹ, פָּעֳלוֹ, פָּעֳלָהּ, פָּעָלְכֶם, פָּעֳלָם, מ״ר פְּעָלִים, —

א) כמו מַעֲשֶׂה, מה שעשה האדם, Tat; action, acte; action: הצור תמים פָּעֳלוֹ כי כל דרכיו משפט (דבר׳ לב ד). ברך יי׳ חילו ופֹעַל ידיו תרצה (שם לג יא). ובניהו בן יהוידע בן איש חי [1]) רב פְּעָלִים מקבצאל (ש״ב כג כ). והיה החסן לנערת ופֹעֲלוֹ [2]) לניצוץ ובערו שניהם יחדו ואין מכבה (ישע׳ א לא). והיה כנור ונבל תף וחליל ויין משתיהם ואת פֹּעַל יי׳ לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו (שם ה יב). הן אתם מאין ופָעָלְכֶם מאפע (שם מא כד). היאמר חמר ליצרו מה תעשה ופָעָלְךָ [3]) אין ידים לו וכו׳ האתיות שאלוני על

[1]) בדהי״א (יא כב): חַיִל.

[2]) אולי זה פֹּעַל? [יונתן תרגם מלשון פֹּעַל: ועובד ידהון, ועי׳ גם דברי רד״ק לקמן בהערה לפסוק ופֹעֲלוֹ לא יתן לו (ירמ׳ כב יג). אולם כמה מפרשים פרשוהו מלשון פוֹעֵל, העושה אותו. כך רש״י וז״ל: החסון, התוקף וכו׳ ופעלו, והעושה אותו תוקף יהיה לניצוץ אש וכו׳ ת״י ועובד ידהון ואין זה אחר ל׳ העברית שא״כ היה לו לינקד ופעלו חטף קמץ ויהא נבאר לשון פעול עכשיו שהוא נקוד מלאפום נבאר ל׳ פועל. רד״ק: ואמר ופועלו לניצוץ כי העושה אותו פסל הוא גרם לו הבערה כמו שהנצוץ מבעיר הנערת.]

[3]) הכלי העשוי?

בני ועל פֹּעַל ידי תצוני אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי וכו׳ (שם מה ט—יב). מעשיהם מעשי און ופֹעַל חמס בכפיהם (שם נט ו). ושלמתי להם כְּפָעֳלָם וכמעשה ידיהם (ירמ׳ כה יד). שלמו לה כְּפָעֳלָהּ בכל אשר עשתה עשו לה (שם נ כט). ראו בגוים והביטו והתמהו תמהו כי פֹעַל פעל בימיכם לא תאמינו כי יספר (חבק׳ א ה). יי׳ פָּעָלְךָ בקרב שנים חייהו (שם ג ב). יי׳ משפט עשה בְּפֹעַל כפיו נוקש רשע (תהל׳ ט יז). תן להם כְּפָעֳלָם וכרע מעלליהם כמעשה ידיהם תן להם השב גמולם להם (שם כח ד). אלהים באזננו שמענו אבותינו ספרו לנו פֹּעַל פעלת בימיהם בימי קדם אתה ידך גוים הורשת וכו׳ (שם מד ב—ג). וייראו כל אדם ויגידו פֹּעַל אלהים ומעשהו השכילו (שם סד י). והגיתי בכל פָּעֳלֶךָ ובעלילותיך אשיחה (שם עז יג). יראה אל עבדך פָּעֳלֶךָ והדרך על בניהם (שם צ יו). כי שמחתני יי׳ בְּפָעֳלֶךָ במעשי ידיך ארנן (שם צב ה). אשר נסוני אבותיכם בחנוני גם ראו פָעֳלִי (שם צה ט). יצא אדם לְפָעֳלוֹ ולעבדתו עדי ערב (שם קד כג). הוד והדר פָּעֳלוֹ וצדקתו עמדת לעד (שם קיא ג). גם במעלליו יתנכר נער אם זך ואם ישר פָּעֳלוֹ (משלי כ יא). והשיב לאדם כְּפָעֳלוֹ (שם כד יב). כי פֹעַל אדם ישלם לו וכארח איש ימצאנו (איוב לד יא). ויגד להם פָּעֳלָם [1]) ופשעיהם כי יתגברו (שם לו ט). זכר כי תשגיא פָעֳלוֹ אשר שררו אנשים (שם שם כד). — ובע״ח [2]): הן פראים במדבר יצאו בְּפָעֳלָם (שם כד ה). — ולא בע״ח, הענן, הרוח וכו׳: והוא מסבות מתהפך בתחבולותיו לְפָעֳלָם כל אשר יצום על פני תבל ארצה (שם לז יב). — ב) השכר תמורת העבודה, Lohn; récompense; reward: ברעהו יעבד חנם ופֹעֲלוֹ [3]) לא יתן לו (ירמ׳ כב יג). הלא צבא לאנוש עלי ארץ וכימי שכיר ימיו כעבד ישאף צל וכשכיר יקוה פָעֳלוֹ (איוב ז א—ב). — ואמר בן סירא: עד ישיב לאנוש פעלו וגמול אדם כמזמתו (ב״ס גני׳ לב כד). — ובתו״מ: מעשה בהלל הזקן שהיה עומד על פתחה של ירושלים ובני אדם יוצאים לפעלם (אדר״נ כ״ב

[1]) [בשולי התנ״ך של המחבר בכתב ידו: מעלם.]

[2]) [ועי׳ טורטשינר ס׳ איוב למקום.]

[3]) לא פָעֳלוֹ? [רד״ק (סה״ש פעל) כותב: היה משפטו ופָעֳלוֹ וכו׳ ואדוני אבי ז״ל כתב כי ופעלו בא כמשפט ואיננו שם אלא פעל ופירוש ופעלו שעבד עמו לא יתן לו שכירותו וכו׳.]

כו, סכטר, 54).—ובסתמ"א: הנשמה לך והגוף פעלך חוסה על עמלך (סומע תפלה, מעריב יוה"כ). שהם מרחיקים שיהיו שני פועלים[1]) מפועל אחד (ר"י א"ת, או"ד א). אבל יש ליסודות ולשמש ולירח ולכוכבים פעלים על דרך החימום והקירור וההרטבה והיובש (הנ"ל, כוזרי א-עז). וקצת האשעריה אמרו שיש ליכולת הנבראת בפוֹעַל קצת מעשה בפועל ויש לה בו התלות וכו' והרצון הזה הנברא לפי דעת כולם והיכולת הנבראת בו וכן הפעל הנברא לפי דעת קצתם כלם הם מקרים וכו' (ר"ם א"ת, מו"נ א עג, ההקדמה הססית). כי נושא הפעל הוא הפועל ונושא ההתפעלות הוא המתפעל (אמו"ר לרלב"ד א א). כי אין הפרש שיהיה האדם פעלו פעל הבהמה ובין שיהיה כהמה יצירתה יצירת האדם (רס"ע פלקירא, ראסית חכמה, 76). שהטבע באדם והנפש האנושית וכחות אלו השנים ופעליהם הם כולם והכחות השכליים המעשיים מפני שלמות השכל העיוני וכו' (סס 91). והיות לאדם עתות קצובות לזה הפעל (המשגל) כי רבויו מפסיד הגוף (הנ"ל, אגר' הסלוס, JQR NS I, עמ' 472). והעיקר הראשון שהוא סור מרע מתחלק לשני חלקים הראשון בפועל שמתאוה תחלה והשני בדבור (ר"י אבוהב, מנוס"מ, הקד', יג). כי בהיות מיני נמצאים רבים מאד שיש להם סדר וקיום כתנועת אותו המניע כאשר יעיד החוש יתחייב שאותו המניע יעשה זה על אחד משני פנים אם שיעשה בכוונה ועיון מאתו לקיום אותם המינים וסדרם כמו פועל חפץ בקיום פעליו וסדרם וכו' (ר"ע ספורנו, אור עמים, כט.).—ואמר הפיטן: רב פעלך ונעלם סודך, במכון שבתך תעמיד הודך (ראב"ע, מעשה אלהים, איגר 187). פער האחד לרגל ברעו בשפתו, פעלו הושב בראשו ולא רעננה כפתו (יוסף, אכין הספד, יול' סבת ב אמה"ס). אך את זאת חקרנוה בדעת ומצאנוה כי אין בתבל הועל לאנוש כי בטוב פעל (יצחק בן גיאת, מה יתרון, סעה"ס 22). — °נמצא בפֹּעַל וכדו', נמצא למעשה, ממש ולא בכח בלבד[2]): אך האחד האמת יאמר גם כן על שני פנים האחד מהם במחשבה והשני בפעל וכו' והענין השני אשר הוא אחד אמתי נמצא בפעל הוא ענין אשר לא יתרבה ולא ישתנה ולא יתחלף (ר"י א"ת, מו"ס, היסוד ח). אם תהיה העלה בכח העלול בכח, ואם תהיה בפעל העלול בפעל (הנ"ל, כוזרי ד יג). כי האדם קודם שישכיל דבר הוא משכיל בכח וכשישכיל דבר אחד וכו' אז הוא משכיל בפעל (ר"ם א"ת, מו"נ א סח). כשהשכיל צורת זה האילן הרמוז אליו והפשיט צורתו מחומר שלו וצייר הצורה המופשטת שזה הוא פעל השכל אז הוא משכיל בפעל והשכל אשר עלה בידו בפעל הוא צורת האילן המופשטת אשר בשכלו (סס סס). ואחר שנברא החברותא נקרא אדם וזהו אמרו יתברך זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם ביום הבראם וזה כי קודם היה שלם בכח ואחר שב שלם בפועל (ר"י מפיסא, מנחת קנאות, 1). ואמנם התוארים היוצאים מה' ית' משמותיו או כנוייו שהם מהאופן הראשון וכו' הם דברים מתעצמים במחשבת האנשים מבלי פעולה חושיית אבל כאשר יוציאום מן הכח אל הפועל יוציאום בחמשכת פעולות מעשיות גשמיות וה' ית' הם לעולם בו בפועל (סס 28). פֹּעַל, הא' בלתי בעל תכלית בפעל בעצמו והב' הבלתי בעל תכלית בכח וזהו אשר נתאמת מציאותו לבד בלתי החלק השני ר"ל האמתי בשם לא במציאות חוץ לנפש (פי' נרבוני למו"נ ג עג). כשיפרד (האיש השלם) מן השכל בשום עת רצוני לומר בהתעסקו בענינים הגשמיים שהם זולתי השכל וזולתי העבודות האלהיות והשכל הנמצא בו בפעל חזר להיות בכח תסתלק ההשגחה באותו זמן שהוא נפרד מן השכל (ר"י אבן לטיף, שער השמים כד, הספר סנה ב, 102). והמתנועע בה אין לו כח על השינוי אבל ענינו דומה אל הפעל הגמור (ר"ח קרסקס, אור ה' א, בלור ההקדמה הי"ד). ומבואר כי רבים מן הנמצאים יהיו נמצאים בכח ובלתי נמצאים בפועל כצמחים בזרע והעופות בבצים (אמונה רמה לראב"ד ב א). — °ועשה דבר בפֹּעַל, כגון כתב בפֹּעַל, האיר בפֹּעַל וכדו': ואמרנו במי שהוא ער ולפניו הקלמוס והדיו והקלף שהוא כותב בכח אבל הוא כח קרוב מאד ולא נקראהו כותב בפעל כי אם בעת שיכתוב (מלות הגיון יא). וכשם שהשמש היא מאירה את הרוח שמגיע אל העין מחמות ומאורת יאיר בפועל וכו' כך ערך המלאך גבריאל אשר הוא המדע הפועל אל נפש האדם (ר"י עקנין, ס' מוסר ג

---

[1]) [כלו': פְּעָלִים.]

[2]) [דבר בפעל הוא הדבר שיצא לידי מעשה (ר"ם א"ת, פי' המלים הזרות בסוף מו"נ).]

כא). — °ידוע בפֹּעַל: שקודם ההקש היה הדבר ידוע בכח בהקדמות ועל ידי ההקש שב ידוע בפועל (ר״י אלבו, עקרים א טז). — °בא לידי פֹּעַל, יצא אל הפֹּעַל, יצא מן הכח אל הפֹּעַל: ולא יוכל השכל האנושי להשיג מהן ר״ל מהותן מהצורות הנפרדות רק השכל הפועל שהוא אחרון שבשכלים הנפרדים והוא המוציא שכל האדם מן הכח אל הפועל (ר״י א״ת, רוח חן ג). הנה האישים הנמצאים בזמן החולף עד העת הזאת אין תכלית להם ומה שאין לו תכלית לא יבא אל הפועל ואיך יצאו האישים ההם אל הפועל והם אין להם תכלית מרום (סוא, כוזרי ה יח א). וכל מה שיצא מן הכח אל הפעל אי אפשר לו מבלתי מוציא זולתו נמצא בפעל שיוציאהו (ר״ש א״ת, מו״נ א נס). וההליכה מן הכח אל הפעל היא תנועה (אמו״ר לראב״ד ב ד). ולא בא הדבר לידי פועל (פחד יצחק ערך בר מתא). — °הוציא לפֹּעַל: כי בכח השכל למנות אלפים ואלפי אלפים כפולים עד לאין תכלית זה בכח אבל שיוציאהו אל גבול הפועל לא (ר״י א״ת, כוזרי ה יח א). שבתחלה נבראו במציאות כחני ואחר כך עשאם כשהוצאם לפועל בצורותיהם (רא״ח הנשיא, מגלת המגלה, הביא בשמו ר״י אברבנאל ברא״ס' א א). ונתן לו השם יתברך שלמותו בכח והמציא לו הכלים אשר בהם אפשר שיוציאוהו אל הפועל (רלב״ג, איוב יא). — °יציאה מן הכח אל הפֹּעַל: שכל תנועה שנוי ויציאה מן הכח אל הפועל (ר״ש א״ת, מו״נ ב׳ הקד׳ ה). — ועי׳ גם ערך כֹּחַ, עמ׳ 2318.

ב. °פֹּעַל [1], ש״ז, מ״ר פְּעָלִים, — בדקדוק, כל מלה מהמלים של הלשון שמורה על איזה מעשה, אמר, הלך וכו׳, Zeitwort; verbe; verb: וכל המבטא מחולק על שלשה חלקים שמות ופועלים ותיבות הענינים וכל הפעלים על שלשה חלקים פועל שעבר ופועל שלא נגמר ופועל עתיד (מכתב דונש למנחם, תשו׳ דונש על מנחם, 5). ותמוגגו מן הפועל המסתכן עינו (דונש, תשו׳ דונש על רסע״ג 46). ואמר בפתרון שם בנימן צעיר רודם הפחה שלחן והחריב בפירוש מלה זו כל פעל מסתכן תלמד בלווי (שם 56). דע כי כל שם וכל פועל מן ג׳ אותיות הבא על משקל פועל הוא מלעיל (תשו׳ תלמידי מנחם, 54). ואם בא על המשקל הזה שם או פועל והית האות השני או השלישי מהמלת ההיא וכו׳ אחת מאותיות הגרון נהפך הפתח קטן לפתח גדול וכו׳ (שם שם). ולא יתכן לומר צדה לשון הצד ציד שצידת חיות אין נופל ה״א בפועל שלה ושם דבר בה צַיִד וזה שם דבר בו צדייה ופועל שלו צודה וזה פועל שלו צד (רש״י, שמות כא יג). והמם, נקוד קמץ כולו לפי שאין מ״ם אחרונה מן היסוד והרי הוא כמו וְהֵם אותם אבל והמם גלגל עגלתו כולו יסוד לפיכך חציו קמץ וחציו פתח כשאר פעל של שלש אותיות (הוא, דבר׳ ז כג). פעמים רבות תשמעני שאומר פא הפועל ועין הפועל ולמד הפועל ודע כי כונתי בזה לקצוב לכל הפעלים החולפים קליהם וכבדיהם וכל הבא מהם מפועל עתיד ושם וזולת זה דמיון מן פועל רצוני לומר מן לשון פעל (ר״י א״ת, ספ״ש לריב״ג, הקד׳ 8). אמר מרון בן גנאח דע כי התחלות הדבור כולו עברי ערבי וזולתם מן הלשונות שלש והם שמות ופעלים ומלות הטעמים (הוא, הרקמה א, 1). ואם כן המקור אשר הוא עין המקרה הוא יותר קדמון משתי תכונות הנלקחות ממנו לזמן החולף והעתיד רצוני לומר הפועל החולף והעתיד (שם שם, 2). אם כן הפעלים הם הם נלקחים ממקוריהם לא המקורים מהפעלים וכן הפועל והפעול נלקחים מהמקור אשר הוא שם המקרה (שם שם, 3). אנשים ראו חסרון מי שקדם זכרם והשתדלו לדעת עילות הנקוד והטעמים וחברו אליהם דעת שמוש הלשון ודקדוקו ודעת השמות והפעלים (הוא, מו״ה, עבודת האלהים ז). וקבצתי כל הפעלים הנמצאים בשרשיהם אותיות האלה בכל המקרא (שלשה ספרי דקדוק לר״י חיוג, נוט, 3). אחל בעזרת ה׳ לפרש אלה הפעלים ואקדם מכללם אשר ראשיתם והוא לעמת פ״א פעל אלף (שם 12). חפשתי ובקרתי פעלי הכפל שהעין והלמד מהם אות אחת כפולה וכו׳ ואחר בן אבנוס כל הפעלים הנמצאים במקרא (שם 99). והנה השם

[1]) כך מנקד בספר מרפא לשון מר״מ בן חביב, ואצל דבלמש (מקנה אברם, מולא האותיות) פֹּעַל, מ״ר פְּעָלִים, וגם פְּעַלִים וצ״ל פְּעָלִים. ויש מנקדים מלה זו פָּעָל כדי להפריד בינה ובין פֹּעַל במשמ׳ מעשה, ואולם רב המדקדקים משתמשים בצורה המקבלת פֹּעַל, שיסודה בערב׳ פִעְל a).]

a) فعل

השלישי גם הוא מואת הגוירה והוא שם עצם נגזר מ פ ו ע ל (רא"ע, ס' הסם, קבולת קונטרסים, ה). התבה אשר יקראה מדקדק הערב ה פ ע ל היא אשר נקראה אנחנו הקנין (מלות ההגיון יג). ומה שנאמר בו כי אינו מורה על הזמן להבדיל אותו מ ה פ ו ע ל שהוא מורה על חומן (רס"ע פלקירא, ראשית חכמה, 24). והמינים יש מהם שמות ויש מהם פ ע ל י ם ויש מהם מדבקות (שם שם). דע והבן כי כל דבור שבעולם בכל הלשונות כולם לשון אשורי או יוני וכו' ושאר כל הלשונות אינו אלא שם או פ ע ל או אות מחבר (הורים סקורה, דרכנורג, 11). השם ו ה פ ו ע ל ומלות הטעם (כ"א דבלמש, מקנה אברם א). — ואמר המשורר: לכל תחיה בשם פ ו ע ל ומלה, כמו עור מגשש באפלה (השכל וידוע, שיר בסוף מכלול להרד"ק). — פֹּעַל יוֹצֵא, פֹּעַל עוֹמֵד, פֹּעַל מִתְעַבֵּר: כאשר הקריב, מחנהו, או הוא מ ה פ ע ל י ם העומדים כי ימצאו פ ע ל י ם שיצאו ויעמדו (רא"ע, ברא' יב יא). החלק האחד פ ו ע ל עומד והטעם שלא יפעל הפועל באחר רק פועלו הוא בעצמו כמו קם עמד ישב, והחלק השני פ ו ע ל יוצא והטעם שיצא פועל אל אחר ואיננו בו כלל כמו בו לדבר הרג לקח נתן (הוא, לחות, מער הפעלים, כט). ויש פ ו ע ל יוצא לשנים פעולים כמו ראובן האכיל את שמעון לחם (שם ל:). וראשו לעב יגיע, ובא ממנו פ ו ע ל יוצא כמו מגיעי בית בבית (רס"ע פלקירא, ראשית חכמה, 62). — ועי' עוד ערך יָצָא, עָמַד, א. עָבַר, וחב'. — שֵׁם הַפֹּעַל, צורת המקור המתחבר של הַפֹּעַל, infinitivus constructus: יש אום' כי חשם שפט השופטים כי על ידם בא רעב בארץ ישראל ויש מדקדק שאומר שאיננו שם ה פ ו ע ל כי אם שם (רא"ע, רות א א). — ועי' ערך שֵׁם.

פְּעֻלָּה, ש"נ, סמי' פְּעֻלַּת, כנ' פְּעֻלָּתִי, פְּעֻלָּתֵךְ, פְּעֻלָּתוֹ, פְּעֻלַּתְכֶם, פְּעֻלָּתָם, ר"ר פְּעֻלּוֹת, ־לֹּת, — א) כמו פֹּעַל במשמ' שכר העבודה[1], Lohn; récompense; reward: לא תעשק את רעך ולא תגזל. לא תלין

[1]) [בכתבות הכנעניות (עי' סלוסץ, אוצר הכתובות הפניקיות, עמ' 80 ועוד) מצוי שם ירח פ ע ל ת, שזמנו בסוף הקיץ או בראשית החרף, ואולי יש לבארו כירח תשלום השכר לשכיר שנה. ובשטרות אשוריים קדומים נמצאת המלה פֻּאלַּת (וי"א פִּעְלַּת או פְּעֻלַּת) במשמ' קרובה, ואולי מונח זה שאול הוא מלשון שמית מערבית.]

פְּעֻלַּת שכיר אתך עד בקר (ויקר' יט יג). הנה שכרו אתו ופְעֻלָּתוֹ לפניו (ישע' מ י). אכן משפטי את יי' ופְעֻלָּתִי את אלהי (שם מט ד). כי אני יי' אהב משפט שנא גזל בעולה ונתתי פְעֻלָּתָם באמת וברית עולם אכרות להם (שם סא ח). עונתיכם ועונת אבותיכם יחדו אמר יי' אשר קטרו על ההרים ועל הגבעות חרפוני ומדתי פְעֻלָּתָם ראשנה על חיקם (שם סה ז). פְּעֻלָּתוֹ אשר עבד בה נתתי לו את ארץ מצרים (יחזק' כט כ). וילבש קללה כמדו ותבא כמים בקרבו וכו' זאת פְּעֻלַּת שטני מאת יי' (תהל' קט יח–כ). רשע עשה פְּעֻלַּת שקר וזרע צדקת שכר אמת (משלי יא יח). — ובתו"מ: ד"א הצור, התקיף, תמים פעלו, פ ע ו ל ת ם של באי העולם שלמה לפניו, מתן שכרם של צדיקים ומתן פורענותם של רשעים (ספרי דברי שז). יצא אדם לפועלו, יצאו ישראל לקבל פ ע ו ל ת ן מן הקב"ה (מדר' שוח"ט לתהל' קד כג). — ב) כמו פֹּעַל במשמ' מעשה, Tat, Handlung, Tätigkeit; action, activité; action, activity: כה אמר יי' (לרחל המבכה על בניה) מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לִפְעֻלָּתֵךְ נאם יי' ושבו מארץ אויב ויש תקוה לאחריתך נאם יי' ושבו בנים לגבולם (ירמ' לא יה–יו). לִפְעֻלּוֹת אדם בדבר שפתיך אני שמרתי ארחות פריץ (תהל' יז ד). תן להם כפעלם וכרע מעלליהם כמעשה ידיהם תן להם השב גמולם להם כי לא יבינו אל פְּעֻלֹּת יי' ואל מעשה ידיו (שם כח ד–ה). פְּעֻלַּת[1]) צדיק לחיים תבואת רשע לחטאת (משלי י יו). ועתה חזקו ואל ירפו ידיכם כי יש שכר לִפְעֻלַּתְכֶם (דהי"ב יה ז). — ובתו"מ: פ ע ו ל ת ו שלימה על כל באי העולם ואין להרהר אחר מדותיו (ספרי דברי שז). כי עשית זאת וכו' בשביל זו כל פ ע ו ל ה שלך לא בשביל זו (רבי הושעיה, מד"ר ברא' כ). אפעל ומי ישיבנה, כל פ ע ו ל ו ת ומחשבות שפעלתי עם דור המבול מי אמר לי לא עשית בשורה (שם שם לו). כל פ ע ו ל ו ת טובות ונחמות שהקב"ה עתיד לעשות עם ישראל אינם אלא בשביל פועה שפעיתם לפני בסיני (ר' לוי, שם ויקר' כז). יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעל הבית שכן רות אומרת לנעמי שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז, אשר עשת

[1]) ואולי [במשמ'] שכר?

עמי אין כתיב כאן אלא אשר עשיתי, אמרה לה הרבה פעולות וטובות עשיתי עמו היום בשביל פרוסה שנתן לי (ר' יהושע, שם שם לד). בעון קומי ר' יוחנן מהו פעולתי אמר להם על שפעל פעולת גדולה בתורה, מה פעולה גדולה פעל שהיה מדליק לפני הארון נר אחד שחרית ונר אחד ערבית (שם במד' ד). עשה דברים לשם פעולתם[1]) ודבר בהם בשמם (דא"ז ג). כי השתות יהרסון צדיק מה פעל, אם הצדיקים שהשתיתו עולמך וכו' ועמדו הרשעים ופיגרו אותם, צדיק העולם הוא הקב"ה מה פעולה הניחו לך בעולמך וכו' ומה אם השיתין שהם קדומים על התהום עמדו רשעים ופיגרו אותם, צדיק העולם מה פעולה פעלת (מד"ר סוח"ע לתהל' יא ג). — *ובמשמ' עבודת הפוֹעֵל, הפועל ועושה עם בעל הבית: בפעולה שאעשה עימיך, אם עשה עימה בשוה פרוטה מקודשת ואם לאו אינה מקודשת, על מנת שאעשה עימיך בפעולה ועל מנת שאעשה עימיך מחר, אם עשה עמה כדרך הפועלים מקודשת ואם לאו אינה מקודשת (תוספת' קידוש' ג ח). האומר לפועל הילך מנה זה ויהא בידך שתעשה עימי בפעולה לגורן מדינר ליום והיה יפה סלע ביום אסור (שם ב"מ ו עו). משל למלך שהיה מהלך בדרך ראה בן טובים אחד ומסר לו עבד אחד לשמשו, שוב ראה בן טובים אחד מעודן ומפונק ועוסק בפעולה ומכירים את אבותיו, אמר גזירה שאני עושה בידי ומאכילך (ספרי דבר' לח). מאי שנא בחולו של מועד דנפקינן (על הכלאים) א"ר יעקב א"ר יוחנן משום שכר פעולה דמולי גבן (מו"ק ו.). נוהג שבעולם אדם נותן שדהו לאריסות והוא נותן זרע ונותן פעולה והוא חולק עמו בשוה (ר' נחמיה, מד"ר שמות מח). — ובסהמ"א: היה אדם רואה חלום צדק והיה האדם ההוא בפעלתו ובמדרגתו במעוט ההמשכה אחר התאוה הבהמית ובעל נפש חסידה תהינה חלומותיו צודקות על הרוב (פירוש יצירה לאבוסהל דונש בן תמים, לח). ומה שכנגדה שינה וקיצה, שחוק בכי וכו' ואלו כב' פעולות חצוניות וקרא אותם חפצים (שם כג). שפעולות הגוף בעלות תכלית

ופעולות הנפש בלתי בעלות תכלית (ר"י ה"ל, כוזרי ה יב). הפעולות יחלקו לפי בחינת תכליתם לארבעה חלקים, אם פעולת הבל, או פעולת שחוק, או פעולת ריק, או פעולת טובה. אמנם הפעולה אשר יאמר לה ריק היא הפעולה שיכוין בה פועלה תכלית אחת ולא תגיע התכלית ההיא (ר"מ ה"מ, מו"נ ג כה). אך פעולותיה (של הנפש) אינם נגלות אלא באמצעות הגוף (ר"י מפיסה, מנחת קנאות, 55). ודבר רוע אכזריות הפעולה הזאת פונה הוא אל תכלית הגרעון (תקנות קנדיאה, 12). ורבים ירפאו שבר פעולתם על נקלה בהתנצלם כי נמנע ללכת בכנסת כי החזן הוא אויבו (שם 17). אנחנו גוזרים על הקונדושטבולו וכו' שימסרנו ביד השררה י"ק (ירום קרנה) בגלל פעולת הניאוף והוצאת שם רע על בתולת ישראל (שם 21). ועדת ישראל אוהבי אלהים ותורתו ישימו לבם על דרכיו ופעולותיו (שם 22). — ואמר המשורר: על אשר לא קדמו נפסלו בני לוט, והפכתה ותשיתהו בעבור ערות הלוט, ותשקר על אל כי הוא השכיבו לקלוט, וזה מפעולת אדם והאלהים ממנו יפלוט (רקע"ג על חוי הבלכי, דודזון, 72). כים אשא לך טובה תהי בזיור מספרה, ותפית בהזכר פעלתי באזכרה (ר' שמואל הנגיד, אולי לרבי יצחק בן כלפון, אחי מוסר, ברודי, 38). — *ויצא לפְעֻלָה, כמו יצא לפֹעַל, ואמר המשורר: וצרת הזמן היתה בכת עדי כי יצאה בי לפעלה (עמנואל, מחב' א). — *פעֻלה על אדם או דבר, רֹשם, Einwirkung; impression: כי הוא (הבורא) קרוב מכל קרוב מצד פעולותיו. ורחוק מכל רחוק מצד דמות עצם כבודו והמשלו (ר"י א"ת, מו"ה, היחוד י). — *ארבע פְּעֻלּוֹת החשבון, ארבע מלאכות החשבון, חבור, חסור, כפל, חלוק, die vier Rechnungsarten, quatre (premières) règles (de l'arithmétique); the four first rules of arithmetic, נהוג בדבור ובספרות. —ג) *פְּעֻלָּה במשמ' צורה מצורות הלשון הבנוית מאותיות פע"ל של שרש עברי בין בפֹּעַל בין בשם, (grammatische) Form; forme; form: שאין תגרת אלא כמו למה תתגרה ברעה, אל תתגרו בם, שהפועל שלו גרה כמו קוה אוה צוה שפעולתם תקוה תאוה מצוה (רש"י, תהל' לט יא). ורוב המדקדקים מפרשים פעולת ידון מלשון מדון

---

[1]) [בבבלי בשם ר' אליעזר בר' צדוק (נדרי סב): פעלם, ופרשו המפרשים (רש"י ור"נ): פועלם, כלו' הקב"ה.]

שהיא מריבה (ראב"ע הנעיל, הגיון הנפש, י:) כי פעולת שם והמצטרף ממנה מתפרש בלשון הקודש על שבעה פנים (שם יט:). לא תמצא בכל מקום מה שיתפעל ממנו בפעלה ובדקדוק וקצת מן השמות (כ"א בדרשי, חותם תכנית, אמר).

***פַּעֲלִי**, פועלי, פעליי, ת"ז, — שיך אל פֹּעַל, מתיחס אל פְּעֻלָּה, פָּעִיל, פּוֹעֵל, aktuell, aktiv; actuel, actif; actual, active: המדות האלהיות וכו' מתחלקות לשני חלקים עצמיות ופעליות (ר"י א"ח, מו"ח, היסוד י). המדות האלהיות הפעליות הם המדות אשר יסופר בהן הבורא יתברך מצד פעולותיו (שם שם). והסיבות פועליות ותכליתיות אשר הניעוני תנועה מקומית לצאת חוץ לגדרי וחוץ לזמני להרחיב הדבור בדבר נראה שחוק לכל העמי' (ראב"ע, מעדני מלך, פתיחה). הקב"ה המציא ראשונה התחלות הדברים כלם במציאות כחני, קודם צאתם למעשה פעליי ושהקב"ה קרא לנתינת המציאות הכחני בריאה וליציאה לפועל קרא עשייה (ראב"ח הנשיא, מגלת המגלה, מובא בפי' אברבנאל לבראשי'). וכאשר חובר הכוח הפעליי בכח התפעליי וכ"א משתי הכחות שלם היה התפעלות מגיע בהכרח (שם טוב על מו"נ ב, הקד' כו). תמהות אשר באופן הוא בלתי מוגבל ידחה ממנו כל גבול כחניי ופועליי תאריי שלליי וכו' (ר"י אבוהב, שער השמים לר"א הירירה ג א). ואלה שלשה אופני הבלתי תכליות (נאה לדעת) בלתי תכליות מהעצמות שלמות וכח פועליי וכו' (שם שם). כל סבה פעליית קודמת בטבע ובזמן לדבר הנפעל (ר"א הקראי, עץ החיים לד). שהאדם נמצא בעביר קיום העולם בכללו ושמהו סבה פעליית (שם שם). וכבר הוכחתי שא"א לפרש ויהי אור אלא שהי' נמצא בפועל ושלאותו אור פעליי קרא יום (ר"י אברבנאל, בראשי' א, שאלה ט). ומלת ברא תורה על המצאת היש מאין ועל התהוות הדבר הפעליי אחר האפס הגמור (שם לפסו' א). וכן ביום ברוא אלקים אדם בדמות אלקים עשה אותו שבראו בכח תחלת ואחר כך הוציאו למעשה וכן הוא אומר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו שקדם לשון הבריאה שהוא כפי המציאות הכחני שנתן תחלה ואחר כך הפעליי (הוא, מפעלי אלה' ג ה). וכל זה לקוח מהמקרים המושגים בחוש מפני שדרכם להמצא חוץ מהם בספקים וקודם אליהם בזמן דברים אחרים בהכרח ושימצא אפשרותם קודם למציאותם הפעליי (שם ה ג). לא שנתהוה ההיולי מהיולי אחר ולא מהצורה הפעליית ולא גם כן שנתהוה מעצמו (שם ה ג). הקנאה והתאוה והכבוד שאין להם מציאות פעליי כי אם בדמיון (הוא, נחלת אבות ד כא). יש הפרש בין החלוקה העיונית להחלוקה הפעלית, החלוקה העיונית היא שאנו מציירין אפשרות המצא דבר הממשיך רגע והממשיך חצי רגע והממשיך שליש או רביע רגע וכו' והחלוקה הפעלית היא שאנו מגבילי' את עצמנו לשנמשוך בענין איזו' סך זמן כמו יום או שעה וכו' (פפנהים, יריעת שלמה א ג, ה.).

—***פַּעֲלִיּוּת**, ש"נ, — תכונת מה שהוא פַּעֲלִי: אמנם שאר הגלגלי' והמאורות וכן המורכבים מהיסודות לא נבראו בפעליותם ביום הראשון אבל נתן ית' באותן ההתחלות הראשונות שברא בתחלה כח להוציא מהם בשאר הימים שאר ההויות (ר"י אברבנאל, בראש' א א). ואם נודה שיתהוו העצמים הרוחניי' שהם פעל גמור מלא דבר בהיותם רחוקים בתכלית המרחק מההעדר אף שובני בתי חמר הגשמים שאין פעליותם כל כך והם בטבעם יותר קרובים אל ההעדר שהוא יותר אפשר וקרוב בהם שיתהוו מההעדר ההוא (הוא, מפעלי אלה' ב ז). כי הנה חיוב המציאות הוא הפעליות המוחלט והאמת הגמור (הוא, ראש אמנה כ).

פעם, ממנו *הִפָּעֲמוּת, הִתְפַּעֲמוּת, פָּעַם, פַּעַם, פְּעָמָה, פַּעֲמֹן.

פָּעַם [1]), קל לא נמצא.

—פִּעֵ', לְפַעֲמוֹ, — פִּעֵם את פלוני, stossen, beunruhigen; pousser, inquiéter; to push, disturb: ותחל רוח יי' לְפַעֲמוֹ [2]) במחנה דן (שפט' יג כה). — ובתו"מ:

---

[1]) [עי' בהערה לש"ע פַּעַם.]

[2]) [כך רב המפרשים היום. ואולם השבעים מתרגמים לפעמו συνεκπορεύεσθαι αὐτῷ ללכת עמו, אולי מן פעם במשמ' צעד, רגל, והוולג' esse cum eo, להיות עמו, לפי הענין בלבד. וריב"ג (החלה הנבואה לבא אליו, רוצה לומר פעם ראשונה), רש"י (לבא בקרבו לפעמים), רלב"ג (שפעם היה חושב להלחם עם פלשתים ופעם חושב להמנע מזה כפעמון זה שמכה אילך ואילך) גוזרים את הפעל מן המשמ' פעם, פעמים. ורד"ק ע"פ ת"א: לפעמו, לחזקו. הפך בנין נפעל והתפעל ממנו שהוא הסרת הכח ושבירת האיברים, ע"כ, ומביא גם את דרשת רז"ל: שהיתה רוח נבואה מקשקשת לפניו כזוג.]

ואת הפעם וכו' זו היא שהיתה מפעמתני כל הלילה כולה (מד"ר ברא' יח). — ובספה"א: שהאשה מפעמת את האיש לכל עבודה ועבודה (מדרש לקח טוב, ברא' ב כג). אולי לא הקיש בך אצבע אלהים לפעמך ממתק שנתך לפעמים (ספנהיים, די כוסות, כוס ביד ה' ב). שרוח הזמן המפעם בלבבות אנשי הדורות עושה אותם בכלים בידו ומשתמש בהם לצרכו (כ"א לויפל, מע"י ג, יד:). —ואמר הפיטן: בה מופתים נתן לעניו ותחל רוחו לפעמו, באשר בא ובשר המוניו כי פקד יי' את עמו (רא"ב"ע, אזכירה סדר עבודה, איגר 233).

—נפע', תִּפָּעֵם, נִפְעַמְתִּי, —נִפְעֲמָה רוחו של פלוני בקרבו, הזדעזעה, נבהלה: וייקץ פרעה והנה חלום ויהי בבקר וַתִּפָּעֶם רוחו וישלח ויקרא את כל חרטמי מצרים ואת כל חכמיה ויספר פרעה להם את חלמו (ברא' מא ז ח). ויאמר להם המלך חלום חלמתי וַתִּפָּעֶם רוחי לדעת את החלום (דני' ב ג). —ובספה"א: שוכר (שמואל בתוכחתו) משופטים אחד נביא ממדרגה שפלה, ירבעל גדעון, ואחד נפעם השכל כשמשון ואחר משכיל ונבון כיפתח (ר"י אברבנאל, ש"א יב). שאין מעצור לה' להושיע ברב או במעט בנביא מובהק או נביא קטן המעלה שופט חכם או שופט סכל ונפעם התכונה (שם). — ואמר הפיטן: פיני דלוק דלק מאימתך והוא היה אות לדורות הנפעמים (רסע"ג, אזהרות, סדור רסע"ג, ריא). וכי אתיצב למולו, אני נפעם במהללו (רמב"ע, ממכוס קול עוכר, דוקס, 62). מלכותך בעד שמך נואמת, סומך הוא לנופל ומאשר נפעמת (רא"ב"ע, כבוד אמונתך, ממיה, איגר 254). — ואמר המשורר: אמנם בשל זאת לא עדן שקטה רוחי, עדן נפעמתי (רמח"ל, מגדל עוז ג א).

—התפ', הִתְפָּעֵם, — כמו נִפע': חלם נבכדנצר חלמות וַתִּתְפָּעֶם רוחו ושנתו נהיתה עליו (דני' ב א). — ובתו"מ: אחות שמורות עיני נפעמתי ולא אדבר, איני ישינה שכל מידותי בלילה אלא אני מתפעמת והולכת מרוב צער (מדרש שוח"ט לתהל' עז ה). —ובספה"א: ותתפעם רוחי עלי ונפשי נבהלת מאד ואקום וחמתי בערה בי (רא"ב"ע, הקד' א לפרושו עה"ת, כתבא ב, 99). שזה ממה שיורה על שכבר נתפעמו אותם היחסים ממי שהוא יותר נדיב מהם ויותר נכבד (רלב"ג, מלחמות ה' ה ג ב). מאנשים יתפעמו! לדבר דבר ידברו בו וינבאו בו ממה שיהיה והם לא יבינו מה שיאמרו (שם שם). — ואמר המשורר: לה (לתבל) יעמיק אוהב באר שחת ויד חושק עלי גבה ישו סרגמה, אמרו לבניה חכי נפשי מאד הומה לרגלם ומתפעמת (רמב"ע, דיואן קכה, בודל'). — °וְהִתְפַּעֲמָה האות במלה, באה בה פעמים, זו אחר זו, sich wiederholen; se répéter; to recur twice: זה החלוף אשר נמצא בין שני המלמדים אהרן בן משה בן אשר ומשה בן נפתלי ירחמם אל, וכשר להקדים מן המלות אשר התחלפו בהם אשר בהם שתי אותיות תתפעם[1]) במלה כמו יששכר וזולתה (פורית הקורא, דרנבורג, 109).

— הִפע', הִפְעִים את רוח פלוני, —פִּעֵם אותו בכח, ואמר המשורר: אכה כעל פעם ואיישיר פעמו, אפעים גאון רוחו בכוז פעמים (ר"י פרחנסים, בסיר קינתו על מות הגאון ר' שמעיה די מדינה, מתק שפתים, מק"נ, 93). —וכמשמ' עשה את הדבר שתי פעמים: מתמידים ומפעימים מברכים ומקדישים שמך קדוש (ינאי, מה מנורך, קרוב' לס' דברים, זולאי, רנו).

פַּעַם

פַּעַם[2]), פָּעַם, סגו"ז, מ"ז פַּעֲמַיִם, פְּעָמִים, מ"ר פְּעָמִים, כנ' פַּעְמִי, פְּעָמַי, פַּעֲמֶיךָ, פְּעָמַיִךְ, פְּעָמָיו, — מספר הזמנים שאדם עושה דבר או שהדבר נעשה בהם, למשל אם אכל אדם בבקר ולא אכל יותר באותו היום לא בצהרים ולא בערב, אכול אכל רק פַּעַם אחת, אך אם אכל באותו היום גם בצהרים ולא אכל יותר כל אותו היום, אכול אכל בזה היום פַּעֲמַיִם, ואם אכל גם בערב באותו היום, אכול אכל בזה היום שלש פעמים, time; fois; mal: ויעקבני זה פַעֲמַיִם את בכרתי לקח והנה עתה לקח ברכתי (ברא' כז לו). וישתחו ארצה שבע פְּעָמִים (שם לג ג), ר"ל השתחוה

---

1) [עי' הערת דרנבורג למקום.]

2) [הוראתה הראשונה של המלה היא כנראה קול צעד האדם, ואפשר שנולדה המלה במשמ' זו בחקוי הקול הנשמע בדריכת הרגל, ועי' בהערה לערך ב טפטף. ממשמ' זו של צעד ודריכה נולדה: א) המשמ' של רגל (האדם); כי כשאמרו: הנה צעדים, נקל היה להבין: הנה רגלים, ובמשמ' זו של רגל עקר שמוש המלה פעם בכתבות הכנעניות והמלה פען באוגרית'. ב) פַּעַם במשמ' זמנים של חזרת מעשה; כנראה מפני שאף סמנו לפעמים את המספרים בדריסת הרגל, וכן באר אף המלה רגל במשמ' זו, שלש רגלים כמו שלש פעמים.]

וחזור והשתחוה וחזור עוד והשתחוה וחזור עוד והשתחוה וחזור עוד והשתחוה וחזור עוד והשתחוה וחזור עוד והשתחוה. — ועל השנות החלום אל פרעה פעמים כי נכון הדבר מעם האלהים (שם מא לב), ר"ל כי חלם וחזר וחלם עוד. — כי לולא התמהמהנו כי עתה שבנו זה פעמים (שם מג י), ר"ל שהיו כבר מספיקים לשוב ולחזור ולשוב עוד. — ויכבד פרעה את לבו גם בפעם הזאת (שמות ח כח). כי בפעם הזאת אני שלח את כל מגפתי אל לבך (שם ט יד). שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדן יי' (שם כג יז), ר"ל בפסח, שבועות וסכות. — והזה מן הדם שבע פעמים לפני יי' (ויקר' ד ו). ויך את הסלע במטהו פעמים (במד' כ יא). והנה ברכת ברך זה שלש פעמים (שם כד י). יי' אלהי אבותיכם יסף עליכם ככם אלף פעמים (דבר' א יא). וישמע יי' אלי גם בפעם ההוא (שם ט יט). שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני יי' אלהיך במקום אשר יבחר בחג המצות ובחג השבעות ובחג הסכות (שם טז טז). וסבתם את העיר כל אנשי המלחמה הקיף את העיר פעם אחת כה תעשה ששת ימים וכו' וביום השביעי תסבו את העיר שבע פעמים (יהוש' ו ג–ד) ויהי ביום השביעי וישכמו בעלות השחר ויסבו את העיר כמשפט הזה שבע פעמים רק ביום ההוא סבבו את העיר שבע פעמים ויהי בפעם השביעית תקעו הכהנים בשופרות (שם שם טו–טז). זה שלש פעמים התלת בי ולא הגדת לי במה כחך גדול (שפט' טז טו). ויסב דוד מפניו פעמים (ש"א יח יא). ויפל לאפיו ארצה וישתחו שלש פעמים (שם כ מא). אכנו נא בחנית ובארץ פעם אחת ולא אשנה לו (שם כו ח). לא טובה העצה אשר יעץ אחיתפל בפעם הזאת (ש"ב יז ז). והעלה שלמה שלש פעמים בשנה עלות ושלמים על המזבח אשר בנה ליי' (מ"א ט כה). כי נטה לבבו מעם יי' אלהי ישראל הנראה אליו פעמים (שם יא ט). ויאמר אל נערו עלה נא הבט דרך ים ויעל ויבט ויאמר אין מאומה ויאמר שב שבע פעמים (שם יח מג). ויאמר אליו המלך עד כמה פעמים אני משביעך אשר לא תדבר אלי רק אמת בשם יי' (שם כב טז). ויזורר הנער עד שבע פעמים (מ"ב ד לה). הלוך ורחצת שבע פעמים בירדן (שם ה י). ויאמר למלך ישראל הך ארצה ויך שלש פעמים ויעמד ויקצף עליו איש האלהים ויאמר להכות חמש או שש פעמים אז הכית את ארם עד כלה ועתה שלש פעמים תכה את ארם (שם יג יח–יט). הנני קולע את יושבי הארץ בפעם הזאת והצרתי להם למען ימצאו (ירמ' י יח). בפעם הזאת אודיעם את ידי ואת גבורתי (שם טז כא). לא תקום פעמים צרה (נחו' א ט). פעמים רבות יצילם והמה ימרו בעצתם וימכו בעונם (תהל' קו מג). זה עשר פעמים תכלימוני (איוב יט ג). הן כל אלה יפעל אל פעמים שלוש עם גבר (שם לג כט). כי גם פעמים רבות ידע לבך אשר גם את קללת אחרים (קהל' ז כב). וישלחו אלי כדבר הזה ארבע פעמים ואשיב אותם כדבר הזה וישלח אלי סנבלט כדבר הזה פעם חמישית את נערו (נחמ' ו ד–ה). וילינו הרכלים ומכרי כל ממכר מחוץ לירושלם פעם ושתים (שם יג כ). — זאת הפעם במשמ' בפעם הזאת: ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי (בראש' ב כג). — ובלי זאת, באותה משמ': עתה הפעם ילוה אישי אלי (שם כט לד). הפעם אודה את יי' (שם שם לה). ותאמר לאה זבדני אלהים אתי זבד טוב הפעם יזבלני אישי כי ילדתי לו ששה בנים (שם ל כ). חטאתי הפעם יי' הצדיק ואני ועמי הרשעים (שמות ט כז). ויאמר להם שמשון נקיתי הפעם מפלשתים כי עשה אני עמם רעה (שפט' טו ג). עלו הפעם כי הגיד לה את כל לבו (שם טז יח). — במשמ' עכשיו, עתה: אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי (בראש' מו ל). — אך הפעם: אל נא יחר לאדני ואדברה אך הפעם אולי ימצאון שם עשרה (שם יח לב). ועתה שא נא חטאתי אך הפעם והעתירו ליי' אלהיכם (שמות י יז). זכרני נא וחזקני נא אך הפעם הזה האלהים ואנקמה נקם אחת משתי עיני מפלשתים (שפט' טז כח). — פעם פה פעם שם, פעם אחת פה ופעם שנית שם: המיה היא וסררת בביתה לא ישכנו רגליה פעם בחוץ פעם ברחבות ואצל כל פנה תארב (משלי ז יא–יב). — כפעם בפעם, ככל פעם, כמו הפעמים הקודמות: וירא בלעם כי טוב בעיני יי' לברך את ישראל ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים וישת אל המדבר פניו (במד' כד א). ויקץ (שמשון) משנתו ויאמר אצא כפעם בפעם ואנער (שפט' טז כ). ויעלו בני ישראל אל בני בנימן ביום השלישי ויערכו אל הגבעה כפעם בפעם ויצאו בני בנימן לקראת העם הנתקו מן העיר ויחלו להכות מהעם חללים כפעם בפעם במסלות (שם כ ל–לא). ויבא יי' ויתיצב ויקרא כפעם בפעם שמואל שמואל (ש"א ג י).

וישב המלך על מושבו בְּפַעַם בְּפַעַם אל מושב הקיר (שם כ כה). — פַּעַם אחת, כמו בבת אחת, יחד: ואת כל המלכים האלה ואת ארצם לכד יהושע פַּעַם אחת כי יי' אלהי ישראל נלחם לישראל (יהוש' י מב). — בְּפַעַם אחת, כמו"ב: הוא עורר את חניתו על שלש מאות חלל בְּפַעַם אחת (דהי"א יא יא). — וּפַעַם אחת בטשמ' פתאם, ברגע אחד: מי שמע כזאת מי ראה כאלה היוחל ארץ ביום אחד אם יולד גוי פַּעַם אחת כי חלה גם ילדה ציון את בניה (ישע' סו ח). — ובמספרים, מספר פלוני כך וכך פְּעָמִים: ויאמר המלך אל יואב שר החיל אשר אתו שוט נא בכל שבטי ישראל מדן ועד באר שבע ופקדו את העם וידעתי את מספר העם ויאמר יואב אל המלך ויוסף יי' אלהיך אל העם כהם וכהם מאת פְּעָמִים ועיני אדני המלך ראות (ש"ב כד ב–ג). ומחוה אל מחוה שלש פְּעָמִים (מ"א ז ד). והצלעות צלע אל צלע שלוש ושלשים פְּעָמִים ובאות בקיר אשר לבית (יחזק' מא ו). ואלו חיה אלף שנים פַּעֲמַיִם וטובה לא ראה הלא אל מקום אחד הכל הולך (קהל' ו ו). — ובתו"מ: שבכל הלילות אנו מטבילין פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים (פסחי' י ד). שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת (מה נשתנה, הגדה של פסח). היה עושה מצוה אחת כל היום אינו מברך אלא פעם אחת, היה מפסיק ועושה מברך על כל פעם ופעם אחת ואחת (תוספת' ברכ' ז טו). הנכנס לחנותו של בשם והרית ריח אפילו ישב שם כל היום כלו אינו מברך אלא פעם א', נכנס ויצא נכנס ויצא מברך על כל פעם ופעם (בבלי שם נג). פעמים שולחין לה (למורדת על בעלה) מבית דין, אחת קודם הכרוה ואחת לאחר הכרוה (רמי בר חמא, כתוב' סג:). פעמים מדבר עמם, אחת בספר ואחת במלחמה (ת"כ, סוטה מב.). אלמלא לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים פעם אחת בחדש[1]) דים (תנא דבי רבי ישמעאל, ברכת הלבנה). — ובספור, *פַּעַם אחת, פעם מן הפעמים, בזמן מן הזמנים: פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום (ר' יוסי בן קסמא, אב' ו ט). פעם אחת מצאו את אחי אמא ישן ושרפו את כסותו (רבי אליעזר בן יעקב, מדות א

1) [כסנה' (מג.): כל חדש וחדש.]

ב). פעם אחת היינו יושבין לפני רבי שמעון ואמר לנו ענו כולכם ואמרו חלוץ הנעל חלוץ הנעל (רבי יהודה, ספרי דבר' רלא). פעם אחת היתה בתו (של אדם חסיד) עוברת לינשא ושטפה נהר (ירוש' דמאי א ג). שפעם אחת הייתי עובר לפני בית קודש הקדשים רוכב על סוסי בי"ה שחל להיות בשבת ושמעתי בת קול יוצא' מבית קודש הקדשים וכו' וכל דא מן חן אתת ליה אלא פעם אחת היה יושב ושונה בבקעת גינוסר וכו' (אחר, שם חגי' ב א). שמונים זוג של תלמידים היו לו להלל הזקן וכו' פעם אחת חלה ונכנסו כולן לבקרו וכו' (שם נדר' ה ז). פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי להורבה אחת וכו' (ר' יוסי, ברכ' ג.). פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים וכו' (ר' ישמעאל בן אלישע, שם ז.). פעם אחת נתארחתי אני ורבי למקום אחד והביאו לפנינו ביצים מצומקות כעוזרדין ואכלנו מהן הרבה (רב חמא בר חנינא, שבת לח.). שפעם אחת גזרה המלכות גזרה על ישראל שכל המניח תפילין ינקרו את מוחו וכו' (שם מט.). פעם אחת הלכתי לנציבין מצאתי זקן אחד אמרתי לו כלום אתה בקי בר"י בן בתירא וכו' (ר' יוסי, יבמ' קב.). פעם אחת הייתי מהלך בספינה אחת שנשברה והייתי מצער על תלמיד חכם שבה וכו' (ר"ג, שם קכא.). ובי היה המעשה, פעם אחת הדלקתי את הנר בלילי שבת ובאתי ומצאתי אותו במוצאי שבת דלוק ולא חסר כלום (ר' אליעזר, מד"ר בראש' יא). מעשה באחד שהיה לו נכסים הרבה והיתה נפשו רעה ולא נתן מצוה מימיו, פעם אחת נשתטה ונטל אש והצית בבתים שלו וכו' (פסיק' רב', עשר תעשר, קכז.). — *שוב פַּעַם: שוב פעם היו עולים לירושלם הגיעו לצופים וקרעו בגדיהם וכו' (ספרי דבר' מג). — *פַּעַם וּפַעֲמַיִם: כבר היה שמעון בן זומא עומד ותוהא עבר ר' יהושע שאל בשלומו פעם ופעמיים[1]) ולא השיבו, בשלישית השיבו בבהילות (מד"ר בראש' ב). — *פַּעֲמַיִם ושלש: וכן עשו הראשים ונתועדו פעמים ושלוש ונשאו ונתנו בצורכי ציבורם (תקנות קנדיאה, הרטוס–קאסוטו, ב). — ובסהמ"א: ויחפש לבן, זה היה פעם משונה[2]) שנכנס לשם לאחר שיצא (בראש' רבתי, אלבק,

1) [נ"א: פעם ושתים.]

2) [פעם שנית.]

132). ועתה שמע לקול דברי יי׳, פעם אחת נסבלת עתה הזהר בעצמך (רש״י, ש״א טו א). הלא יואב התחיל פעם אחרת למנות העם למעלה מעשרים ולא כלה (פי׳ רש״י לדה״א כז כד). שנים אומרין בפנינו גנב, משל אביו מעות לקנות בשר ויין בפעם שנייה אחר שלקה (רש״י, סנה׳ סו:). אבל איסור הנתבשל בה פעמים הרבה ואם לא העלה ניצוצות כל שעה העלה פעם אחת (תוס׳, ע״ז עו:, ד״ה כך בשעת פליטה). ברישא דלא עבר עדיין אלא פעם אחת תני הרגיש דמשמע שהיה יודע ונותן אל לבו שהיה עובר אבל לא נרתע מן העבירה ועשאה, ובפעם שניה תני לא באת לידו שאפילו על לבו אין עולה שתהא עבירה (תוס׳, ערכין ל:, ד״ה נעשית לו כהיתר). — ובמשמ׳ בבת אחת, כמו במקרא : בצר לי אקרא ה׳ וישמע וגו׳, כך דרך לשון הווה מדבר לשון עבר ולשון עתיד בפעם אחת (תוס׳, ש״ב כב ז). — *ובכל פַּעַם : ארון אחד ששמו רופוס והיה מפטפט בדברי תורה כנגד ר״ע והיה ר״ע מנצחו בכל פעם (תוס׳, נדרי׳ נ:, ד״ה ומן). ומי חסר בולי האי, דקאמרת אלף הככר, הכניסו אלף פעמים לכור עד שיעמוד על ככר אלמא בכל פעם חסר ככר (תוס׳, מנח׳ כט.). ובכל פעם ששותה מברך (תוס׳, תמורה יג). — *וּפַעֲמֵי פְּעָמִים : הקטיר קומצה פעמים כשרה אמר רבי יהושע בן לוי פעמים ולא פעמי פעמים ור׳ יוחנן אמר פעמים ואפילו פעמי פעמים (מנח׳ כו.).—ובסהמ״א: יסף ה׳ עליכם ככם אלף פעמים, פעמי פעמים (מדה״ג דבר׳ א יא, הסגלה). — *פְּעָמִים שֶׁ, במשמ׳ יש פעמים ש : כהן גדול פעמים שהוא פוסל (יבמ׳ ז ו). ובי באיזו שעה הממונה בא לא כל העתים שוות, פעמים שהוא בא מקריאת הגבר או סמוך לו מלפניו או מלאחריו (תמיד א ב). פעמים שאדם קורא אותה שתי פעמים בלילה, אחת עד שלא עלה עמוד השחר ואחת משיעלה עמוד השחר (ר׳ שמעון, תוספת׳ ברכ׳ א ב). פעמים שהכתמים מביאים את האשה לידי זיבה (שם נדה ג ה). והתעלמת, פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאי אתה מתעלם (ספרי דבר׳ רכב). פעמים שהשנים מאפילות ותמרים מטילות שאור לאחר ראש השנה של עולם והן מתעשרות לשעבר (ר׳ זעירא, ירוש׳ שביע׳ ה א). פעמים שהיא פוקעת תחת הגלגל והיא דרוסה והיא נראית שאינה

דרוסה (שם מעשרות ג ה). פעמים שהוא נעשה כיוצא בהם, פעמים שהן נעשים כיוצא בו (ר׳ סימון, שם פסח׳ ח ו). אם כדעת הזו שאמר אבא פעמים שהוא מקדים שמים לארץ, פעמים שהוא מקדים ארץ לשמים (ר׳ לעזר, שם חגי׳ ב א). נשבעתי ואקיימה, פעמים שאינו מקיים (חנינה בן אחי ר׳ יהושע, ירוש׳ נדר׳ ג א). פעמים שאדם הולך לכרמו לידע אם הגיעו ענבים לבצירה וכו׳ (רב נחמן שבת יז.). פעמים שאדם בא מן השדה בערב וחבילתו על כתיפו ומעלה ומניחה על גבי סוכתו כדי ליבשה ונמלך עליה לסיכוך (ר׳ חייא בר אבא בשם ר׳ יוחנן, סוכה יב.). פעמים שאדם נשבע על טענת עצמו (ר״א בן יעקב, כתוב׳ יח.). פעמים שהבעלים משלמין כמה פרות לשוכר (ר׳ זירא, ב״מ לח:). אע״פ שרפת בקר היא, פעמים שאדם עושה דירתו ברפת בקר (ב״ב לח:). פעמים שהיא (החמורה) פוחתת (לילד) ופעמים שהיא מוספת (מד״ר ברא׳ כ). בנוהג שבעולם אדם רוכב על החמור פעמים שסורח עליו ומכהו, פעמים ששותק עליו ומכהו (שם ויקר׳ טו). אדם חייב לחבירו הולכים אצל דיין, פעמים שהוא עושה שלום ביניהם ופעמים שאינו עושה שלום ביניהם (פסיק׳ רב׳, עניה סוערה, קמט.). —*ובלי שֶׁ, באותה משמ׳ בפרט בנגוד, פעמים כך, פעמים כך : יכול כל מרשיעים לוקים ת״ל והיה אם בן הכות הרשע פעמים לוקה ופעמים אינו לוקה (ספרי דבר׳ רפו). כל ימים שהיה שמעון הצדיק קיים היה נר מערבי דולק, משמת שמעון הצדיק פעמים כבה פעמים דלק (ירוש׳ יומא ו ג). לוקחין מנשים זיתים במועד בגליל העליון שפעמים אדם בוש למכור על פתח ביתו ונותן לאשתו ומוכרת (רסב״ג, ב״ק קיט.). מה סמים הללו מהן ירוקין, מהן אדומים, מהן שחורים, מהן לבנים, כך שמים פעמים ירוקין, פעמים אדומים, פעמים שחורים, פעמים לבנים (מד״ר ברא׳ ד). המתהפכת, שהם מתהפכים, פעמים אנשים, פעמים נשים, פעמים רוחות, פעמים מלאכים (שם שם כא). רבי חנינא בר פפא שאל לרבי שמואל בר נחמן מהו דכתיב ואני תפלתי לך ה׳ עת רצון, אמר לו שערי תפלה פעמים פתוחים פעמים נעולים (שם דבר׳ ב). אי מה לבנה זו פעמים חסרה פעמים יתרה יכול אף ישראל כן ת״ל ברה כחמה (שם שה״ש, ווי זלא

הנסקפה). מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב וכו' וחלא פעמים הללו מגולין פעמים מכוסין וכו' (שם שם, מה יפו פעמיך). — ובספהמ"א: עשיר ישכב, ימות בעשרו ופעמים שלא יאסף לקבורה (רש"י, איוב כז יט). שלם ובעת, מקומות הם ובעת כמו ובענת, פעמים קורהו כך ופעמים כך (הוא, עזרא ד יז). ועל, כמו ועליו מטה מנשה, בסמוך, וכן פתרונו סמוך לבנין ידו והמקרא לא דקדק בלשונו, פעמים שהוא אומר על ידו ופעמים שהוא אומר עליו (הוא, נחמי' ג ג). פעמים יהיה רצון המדבר לקצר דבורו במקום שלא תקצר ההבנה וכו' ופעמים יהיה רצון המדבר לקצר דבורו שלא יובן רצונו (ר"א הקראי, גן עדן, שמיטה, פתיח', פא:). ופעמים יהיה היום קודר בלא חמה וימשך לוה שיחללו שבת (תקנות קנדיאה, 9). — "ובאותה משמ' לִפְעָמִים: לפעמו, לבא בקרבו לפעמים (רש"י, ספטי יג כה). האי מדויל והאי לא מדויל, דרך היאורים לייבש כשהנהר שהם נמשכין ממנו מתמעט לפעמים (הוא, ב"ב יג:). ולפעמים טרם יודע בקהל אודות הבשר ההוא אם נשחט ונבדק בכשרות (תקנות קנדיאה, 26). — "אותן פְּעָמִים, "פְּעָמִים אחרים: וחנותי את אשר אחון, אותן פעמים שארצה לחון (רש"י, שמות לג יט). זאת הפעם, מכלל דפעמים אחרים שמש ולא עלו בדעתו (הוא, יבמ' סג.). — ואמר הפיטן: ליחד אל איום שתי פעמים ביום להתפלל יום יום ערבים ושחרים (רסב"ג, אזהרות, סמור לבי). קראי לאל מעונה, בכל פעם ועונה (הוא, שכחי יגונך, קונטרי הפיוטים קט, מק"כ, 43). דלים ואביונים מיתרי פעמים בהתחננם היום בעד גשמי מים והרויחם ואמר לצרותיהם די (דוד אבן בקודה, פיוט לגשם, ידיעות מכון שוקן ד, רלג). — *פַּעֲמֵי רְגָלִים, שלש רגלים, פסח, שבועות וסכות: מה היונה הזאת תמה כך ישראל נאים בהילוכן כשהן עולין לפעמי רגלים (מד"ר שה"ש, פרק יפה). מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב, א"ר יודן אפילו הדיוט מקלס בלשון זה גנאי הוא לו ואת אומר מה יפו פעמיך, אלא אינו מדבר אלא מפעמי רגלים (שם שם, מה יפו). מעשה באחד ששכח לנעול דלתי ביתו ועלה לפעמי רגלים וכשבא מצא הנחש קשור בטבעות דלתותיו (שם שם). בני איני תובע מכם דבר אלא כשיולד לאחד מכם בן בכור יהא מקדישו לשמי וכו' וכשאתם עולין לפעמי רגלים תהיו מעלין אותו וכל זכרים שלכם להראות לפני (שם שם). ושם נעלה ונראה ונשתחוה לפניך בשלש פעמי רגלינו ככתוב בתורתך וכו' (תו"א מלך רחמן, מוסף שלש רגלים). — ב) במשמ' העקרית, ש"נ, נרדף עם רֶגֶל, נהוג יותר במליצה, Fuss; pied; foot: בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא בעד האשנב מדוע בשש רכבו לבוא מדוע אחרו פַּעֲמֵי מרכבותיו (שפט' ה כח). תרמסנה רגל רגלי עני פַּעֲמֵי דלים (ישע' כו ו). ואחרב בכף פְּעָמַי כל יארי מצור (שם לז כה). מה יפו פְעָמַיִךְ בנעלים בת נדיב (שה"ש ז ב). תמך אשרי במעגלותיך בל נמטו פְעָמָי (תהלי' יז ה). רשת הכינו לִפְעָמַי כפף נפשי כרו לפני שיחה (שם נז ז). ישמח צדיק כי חזה נקם פְּעָמָיו ירחץ בדם הרשע (שם נח יא). הרימה פְעָמֶיךָ למשאות נצח (שם עד ג). צדק לפניו יהלך וישם לדרך פְּעָמָיו (שם פה יד). פְּעָמַי הכן באמרתך (שם קיט קלג). שמרני יי' מידי רשע מאיש חמסים תנצרני אשר חשבו לדחות פְּעָמָי (שם קמ ה). גבר מחליק על רעהו רשת פורש על פְּעָמָיו (משלי כט ה). — ובתו"מ: שפתותיך יביעו דעת וכליותיך תעלוזנה מישרים ופעמיך ירוצו לשמוע דברי עתיק יומין (ברכת חכמים ביליאתס מביהמ"ד, ברכ' יז.). — ובסהמ"א: חשתי ואבא לא אחרו רגלי חרבוני קיץ ולא מהמהי פעמי סופות סער ולא בושו צעדי חגורי שלח (מנחם, אגרת אל רב חסדאי, תשו' תלמידי מנחם XXXIII). ואולם אחרי אשר יעור משנתו יתן אל לבו לשים פעמיו אל מעון דביר אלהינו (תקנות קנדיאה, 10). — ואמר הפיטן: לעבדו ולאהבו בלב ולדבקה בו ולתמוך בנתיבו פעמים ואשורים (רסב"ג, אזהרות, סמור לבי). ולימינם (של ישראל) רעם, ולשמאלם זעם, לבל תשטה פעם ותמוט רגליהם (רמב"ע דיואן נב, בודלי"נה). הן אם אחרו פעמי מרכבותי ונעצרו יחד נכמרו נחומי עליכם וגברו (ר"י הלוי, יה למיחלים, סעה"ם 109). — ואמר המשורר: אשר מדי הולכים פעמיו כדרכים מאורות נחשכים והיו נקדרים (תלמידי מנחם, לגבור בתעודה, תשובות על דונש, 8). כנור דמות פעם ליד פחד בלי שוק דבקו יחד ולא נתחו (רמב"ע, אם קדמו, סעה"ם 65). שור כי יפיפיה רבידית רצפת אחשורש בידית תרקע בכף פעם לך פעם רצפי צעדיה צעדיה (קטע כ"י גני' קהיר ציד דר' שפירא וסיגנטון, לפי דעתו

רסנ"ג). ביני ובינך ים דמעות יהמו גליו ולא אוכל עבר אליך אך לוא פעמיך לעברו קרבו אז נבקעו מימיו לכף רגליך (ר"י הלוי, מה לך לניה, סעה"ם 92) הלא גלח בתער השכירה זקן כל איש ושער הפעמים (דיואן אלעזר בן יעקב הבבלי, פוזננסקי, .Babyl Geonim, 62). — ג) כלי מלאכה, כעין פטיש קטן: ויחזק חרש את צרף מחליק פטיש את הולם פָעַם [1] (ישעי' מא ז).—ובתו"ם: היא דהוא אמר זאת הפעם עצם מעצמי זו היא של אותה פעם, זו היא שהיא עתידה להקיש עלי כזוג (מד"ר ברא"ש יח).—ובסהמ"א: חרשי ברזל יסעו על הרוב בארץ ועמהם ישאו מפוח ופעם (אמבו"ם) ויעשו מלאכתם בשבתם לארץ (כ"ם בלוך, סבילי עולם ב, כ:).—ואמר המשורר: עלי רקת ומן הרע עצתי שם כמו פעם (רמב"ע, תרשיש ח רטז, 23).

פַּעֲמָה [2], ש"נ, מ"ר כנ' פַּעֲמֹתָיו, — רגל, כרע, עמוד של כלי או מכונה, Fuss, Pfeiler; piéd, pilastre; foot, pillar [3]: ויצקת לו (להארון) ארבע טבעת זהב ונתת על ארבע פַּעֲמֹתָיו ושתי טבעות על צלעו האחת ושתי טבעות על צלעו השנית (שמות כה יב). ויצק לו (להארון) ארבע טבעת זהב על ארבע פַּעֲמֹתָיו ושתי טבעת על צלעו האחת ושתי טבעת על צלעו השנית (שם לז ג). וארבעה אופני נחשת למכונה האחת וסרני נחשת וארבעה פַּעֲמֹתָיו כתפות להם (מ"א ז ל). — ובתו"ם במשמ' רגל או צעד: מעשה באחד שהיה כותב ברכות והלך ר' ישמעאל לבודקו כיון שהרגיש בקול פעמותיו של ר' ישמעאל נטל תכריך של ברכות וזרקן לתוך ספל של מים (ירוש' שבת יו). — ואמר המשורר: בחבלי העני תשב אחווה עניה פעמותיה כבולות, מפרק עול פרק

1) [וי"ת הולם פעם, דמטפח בקורנסא, וכן רב המפרשים, אך השבעים והוולג' תרגמו כלשון פַּעַם אחת, ביחד.]

2) [אין פעמה במ"י במקרא, ורב המפרשים רואים במ"ר פעמות צורת רבוי של פַּעַם, המשמשת בשמושים מקבילים לאלו של יָדוֹת מן יָד.]

3) [כן ת"י (איתוורוי) וראב"ע (רגלים). ורב המפרשים פרשו זויות. אונקלוס: זוויתיה; ריב"ג: צדדיו וזוויותיו; רש"י: כתרגומו וכו'; שבעים: κλίτη; בלוי' צלעות; וולגטה: angulos.]

עול צוארנה והמומות תמוטט באילות (רסנ"ג, JQR יולי 1913, עמ' 72).

פַּעֲמֹן, פעמון, ש"ז, מ"ר פַּעֲמֹנִים, סמי' פַּעֲמֹנֵי, — כלי להשמיע קול, כעין כוס של מתכת ובתוכו זוג כעין לשון מטלטל, וכשמניעים הכלי הזוג מקיש בדפני הכוס ומצלצל, Glocke; cloche; bell: ועשית על שוליו רמני תכלת וארגמן ותולעת שני על שוליו סביב ופַעֲמֹנֵי זהב בתוכם סביב פַּעֲמֹן זהב ורמון פַּעֲמֹן זהב ורמון (שמות כח לג–לד). ויעשו פַּעֲמֹנֵי זהב טהור ויתנו את הַפַּעֲמֹנִים בתוך הרמנים על שולי המעיל סביב בתוך הרמנים פַּעֲמֹן ורמן פַּעֲמֹן ורמן (שם לט כה–כו). — ובתו"ם: למה הדבר דומה לפעמון זהב והגיל שלו מן מרגליות (מד"ר ויקר' כז). — ואמר הפיטן: דודי לכה נסב אלי גנים, לארות נרדים בם ושושנים, כמת תהי יעלה בבין תנים, הקץ לכנורי ופעמוני, וכסוף ליין רקחי ורמוני (אהבה לפסח, הגדה מלוירה ומנקי', כ"י בריט' מוז', 13). — ואמר המשורר: כי אשנה תהלותיו כפי כפעמונים ישירוהו מתי מוסר ויהגו בצדקותיו ימי עולם ושנים (רסב"ג, כי אשנה תהלותיו, שירי שלמה, דוקס, 18). ואת יונה חבצלת שרונים, ושוליך מלאים פעמונים, ורמוני מעיליך זהובות, אשר ידעו מעילי אהרנים (הוא, ואת יונה, סעה"ם 87). גבור לבשם מעיל חכמה, וחסד כרמון לו והתם פעמונו (אליעזר בן יעקב הבבלי, פוזננסקי, .Babyl. Geon, 76). לך התם והישר כפעמונים לשוליך ונדבחך ידועה בך והיא ממך ואליך (ר"י הלוי, סבבתני כדינתך, סעה"ם 91). ואתרעם גבירי ממך לך, ואשמיע לך קול פעמוני, ואזני ארצעה אל אהבתך, ואל עול חשקי אטה גרוני (עדרוס הלוי, קטע כ"י גני' ספירא). — *וחלון פַּעֲמוֹן, אחד מן שלש מאות וששים וחמש חלונות הרקיע, נקֻדות מדֻמות בגלגל הרקיע שמהם השמש כאלו יוצא בכל יום [1]: מקום שהחמה זורחת בו בתקופת תמוז והוא חלון פעמון והולך ומסבב לאחוריו ומהלך כל היום המזרח והדרום ועולה ושוקעת כנגדו במערב (ר"ח, עירוב' נו.).

1) [עי' ערך חַלּוֹן (1592) ודברי הירוש' (ר"ה ב ה): שלש מאות וששים וחמש חלונות ברא הקב"ה שישתמש בהן העולם מאה ושמונים ושתים במזרח ומאה ושמונים ושתים במערב ואחת באמצעו של רקיע.]

*גִיל. — *זוּג. — מְצִלָּה. — *נְקִישָׁה. — *עִנְבָּל. — צְלִיל. — *צִלְצוּל. — *צִלְצֵל. — *קִרְקֵשׁ. — *קַרְקֵשׁ. — *קִשְׁקֵשׁ.

*פִּעְנָה [1], ב״ג׳ מְפַעְנֶה, — כמו פִּעְנֵחַ, ואמר הפיטן: סוד השם ליריאיו פשטנים ורבנים, עמקיה ורזיה דולים מבורות ספונים, פירות פיהם משביעים מכופנים, צפונות מגלים וספונות מפענים (ר׳ אליעזר בן נתן, מרשות ממוקקים, MGWJ 1895, עמ׳ 35).

*פִּעְנוּחַ [2], ש״ז, — שה״פ מן פִּעְנֵחַ, פעלת מי שהוא מְפַעְנֵחַ, גלוי צפונות, באור סודות: ונוסיף דברינו פירוש ופיענוח כמות שאמרנו לטוען לו וכו׳ (דונש, תשו׳ על רסע״ג 102). — ואמר הפיטן: שפך סיחו ללוקח רוחו וצורו הבטיחו בטובת פענוחו ובן מאה ועשרים כהלך לנוחו לא כהתה עינו ולא נס לחה (ינאי, קטע גני׳ JQR 1910 יולי, עמ׳ 109).

*פִּעְנֵחַ [3], פִּעְנַח, פ״י, — פִּעְנֵחַ פלוני צפונות, גלה ובאר סודות, הפיץ עליהם אור, enthüllen, aufhellen, dévoiler, éclaircir; to unveil, elucidate: המעורר ישנים והמקיץ נרדמים מחיה מתים ורופא חולים פוקח עורים וזוקף כפופים המשיח אלמים והמפענח נעלמים (נשמת כל חי, סדר׳ שבת ויו״ט, ספרד׳). בעל הרחמים יאיר עיניך במאור תורה ויאזרך חיל ועצמה לפענח סתומיה (תשו׳ הגא׳ הרכבי תמג). לדלות בארות עמוקים לפענח חדו[...] תושיה להשקות עדרים (תשו׳ ר׳ שלמה, הלכות מקד[...] נשים, מעשה הגאונים קה). ראשית חכמה סודם לפענ[...] ליראי ה׳ סידות ספרים סתומים חתומים לפר[...] יותר מקדמוני (שבתי דונולו, חכמוני, מובא ע״י שד״[...] כרם חמד ח, 100). ואני כבר פיענחתי בעידו[...] מן הנמצא בכתוב כי הן תיבות כולן רוכבות ע[...] העושים בצירופן (דונש, תשו׳ על רסע״ג 124). לפר[...] מסתריה (של התורה) לפענח רזי תעלומיה לגלו[...] ולפרסם עמקי צפוניות (ספר אלדד הדני, שאלת אנ[...] קירואן מר׳ צמח גאון, אפשטין). מצות יי׳ לצמאים מרווי[...] מורים ומפענחים (יהודה הדסי, פתיחת אשכל הכפר[...] מחפשים מפשפשים סתרי תורה בחדרי חדרי[...] מפענחים צפונותיה ונבעו מצפוניה (ר״מ מרוטנבורג[...] שערי תשובה תעו). מפענחי צפונות כהחרש והמסג[...] (תשובות חכמי רומי לחכמי פרים, ביה״א לשד״ל א). הל[...] לאלהים פתרונים המפענח נעלמים (סו״ת סרח מע[...] אהרן קכב, ר:). — ואמר הפיטן: סדור המרכב[...] חזה בתעצומות, עניו המפענח צפונות וסתומו[...] (יוסי בן יוסי, מובא בסה״ש לריב״ג, פענח). רעבי[...] לפענח דתיה פענח מדותיה, צמאים גמות חרותי[...] גלה להם עדותיה (ר״א קליר, קפאון חק, קרוב׳ שב[...] פרה). אין להבין תקף מפעלתיך אין לפענח עמ[...] פלאותיך (הוא, אין לשוחח, קלוק שבת פרה). ירח אש[...] לא פענח לראשונים, כמום לצפון חדשים גם ישנים[...] לראש הושם לארבעה ראשי שנים (הוא, אדון מקדם[...] קרוב׳ שבת החדש). מן ההר למעוניו מהר וקרא לענ[...] נקדש שבעה בעננו נהגו לפענח לו עניניו (הוא[...] מן ההר, קרוב׳ א שבועי). ראה ערום ועריה ונאנח[...] ולעקודו סוד זה פענח (הוא, איכה את אשר, קינ[...] ת״ב). עורכי מערכך מישרי הדורים, מפענחי צפונין[...] ומגלי מסתורים (הוא, המריעו, שם). נורא שוכן מרומים[...] סולח לפשעי אשמים ומפענח נעלמים (הוא, אמר[...] לאלהים, שחרית לוס כפור, מחזי איטלי׳ ב, פד.). מי יגלה[...] עומק סלסולך, מי יפענח נצות מסלסלך (הוא, מ[...] ימלל, קלוק מוסף לוס כפור, שם שם קכה.). ובשליש[...] לפענח ולעבר, ולערבי חדשיו בערבי ישועה לגבר[...] (אלעזר ברבי אבון, ובני ליון, ידיעות מכון שוקן ה, רעח). כי נתן לכם ירח אשר פענח לראשונים, יען כי הוא[...] ראש למקראי זמנים (שם רעט). טהור פענח רזים[...] מדות מפריזים (משלם בר קלונימוס, אפיק רנן, יוצ׳ [...]

[1] [פעל שיצרו הפיטן לצרך החרוז.]

[2] [עי׳ פִּעְנֵחַ, הערה.]

[3] [בשמו המצרי של יוסף צָפְנַת־פַּעְנֵחַ (בראשי׳ מא מה), שעקר הוראתו אולי: האל אומר (ש)יחיה, הבינו קדמונינו צפנת כמלה עברית במשמ׳ צפונות, וכנראה כִּוֵּן לכך אף הנקיד, והואיל ויוסף הוא פותר רזי החלום, נראה להם כפרוש כל השם: מגלה צפונות, דטמירן גלין ליה (ת״א). ולפי זה השתמשו ביחוד בפיוט בפעל המחרש במשמ׳ זו. והיום נוהגים ליחד שמוש הפעל להוראה: פתר כתב רזים, entziffern; déchiffrer; decipher. ואלה דברי ריב״ג: ואמר התרגום בצפנת פענח גברא דטמירן גלין ליה והלכו כל הפיטנין על הענין הזה וכו׳ (סה״ש פענח). וראב״ע (בראשי׳ מא מה): אם זו המלה מצרית לא ידענו פירושה ואם היא מתורגמת לא ידענו שם יוסף וכו׳, ע״כ. ועי׳ השמוש בצרוף צפנת פענח במשמ׳ דבר צפון. ובא גם פַּעְנֵחַ בלבד ככנוי ליוסף: הושענא וכו׳ למען פענח בגוף נתכנה (רסע״ג הושענות, סדור רסע״ג, רמג).]

פסח). ליל שמורים פענח צפנת מעבדיו (מחיר, ליל שמורים אדיר, מעריב ב פסח). באר תורתו למפענחים הקשיבו (יהודה, אפאר לאלפי, יוצ' שבת חוה"מ סכות). אלהג אלמד השם השמיני לאום עמוסה, להג נשא אפענח במלה פרושה (סדר רב עמרם גאון ב, תיקון ליל שבת בין ר"ס ליו"כ). עמוד חתן עמוד ברשות אלהים מגלה רז מפענח סתורות וברשות כל נבוני ואצילי קהלנו ויתר החבורות (בטרם יערוך לבי אמרות, פיוטים לחתן, סדור מנהג ארם צובה). — ואמר המשורר: ואהבתי לבן פרת יהוסף עלי כל אהבה גדלה ועצמה לגור אריה וילד שעשועים וצפנת פענח כל סתומה (יוסף אבן אבטאלי, הללבי מן, סעה"ם 29). ארון דת אש וחכמה ראש ישיבה מפענח בחכמתו צפונות (אליעזר בן יעקב הבבלי, Babyl. Geonim, פוזננסקי, 72). ובם יוסף וכו' אשר נקרא מפענח צפונים (ד"ה של יהודי מצרים וא"י ב, יעקב מן, 76). קראוך פני המהללים ודולת כל בני קדר ותנך כחן דויד ביום מלך בחברון וחן יוסף ביום פענח ספונך (שם שם 265). ידיד בחייך שמע נא שירי בהגיונה אם את מפענח צפונת תשמע ותבינה (ר' סעדיה בן יוסף המאוחר, מטמוני מסתרים, כח). מה לך לבבי וכו' חפש באנה ואנה ועשה כראשונה ושאל מפענח בבינה נשיא לתימנת (שמריה, מה לך, שירי תימן, 22). — ופִעְנַח אור על דבר, ואמר המשורר: עליהם יפענח אור ומימיו מטהרי פניהם בעדן אור וכלך תעטרי (יוסף בן ישראל, איומה בהר המור, שירי תימן, 55). — ופִעְנַח את הפצע, גלה אותו, ואמר הפיטן: אם פג פיצעו יפענחינו (ינאי, קרובי לס' ויקרא, זולאי, קמא). — צָפְנַת פַּעְנֵחַ במשמ' דבר נסתר שנתגלה: שם כתם אופיר ושהם יקר וספיר וברזל ונחשת ופטדה וברקת ובדיל ועפרת ודר וסחרת ותרשיש ובדלח גפרית ומלח וכל צפנת פענח [1]) (ראב"ע, חי בן מקיץ, כהנא ב, 49).

—סע', *פֻּעְנַח, — שפֻּעְנְחוּ אותו: ושמא תאמר שהיתה (התורה) כתובה על ספר עדיין לא נבראו בהמה וחיה לפשוט מהם עור לעשות גויל לכתוב עליו, ואם תאמר על כסף וזהב או מיני מתכות עדיין לא נבראו לא נזדככו ולא פענחו (מדרש כונן, ביהמ"ד ילינק ב). —ואמר הפיטן: ספונים פענחו [2]) מאימת דר שמים

[1]) [איגר (עמ' 141): וכל מיני פענח.]
[2]) [מנק': פֻּעְנְחוּ.]

שאת קול ח' על חמים (ר"א קליר, אלופים, תפארת שיבה לצונץ, 204).

א. *פַּעְפּוּעַ [1]) ש"ז, מ"ר פעפועין, — מין ממיני הירקות, cakile; Meersenf [2]): שמואל בר שילת בשם רב פעפועין וגדגדניות וחלוגלוגות מערבין בהן, בעון קומוי אילין אינון אמר לון קקולי והנדקוקי ופרפחיניה (ירוש' ערוב' ג א, וכעין זה שם פאה ח ה, בבלי ערוב' כח.).

ב. *פַּעְפּוּעַ [3]), ש"ז, — א) פַּעְפּוּעֵי הברזל, חלקי הברזל המפעפעים ומרככים באש [4]): וחלא מצרף, כשכלי מתכות חַם ונותן לתוכו צונן מחוסים את הכלי וזו היא גמר מלאכת הצורפין שרתיחת האור מפעפעתו וקרוב להשבר והמים מצרפין פעפועיו (רש"י, שבת מא:). — ב) דבר המפעפע, בוקע ועולה בגוזל: כתב ה"ר אליעזר ממיץ שמה שחמץ בפסח במשהו היינו דוקא בדבר לח אבל יבש כגון חטה הנמצאת בצלי חיתך מקום פעפועו לפי אומד דעתו ודיו (מרדכי, פסחים תקנב). וכל דבר שיש לו פעפוע שנפל למקום ידוע מהחתיכה בצלי אף על פי שיש בחתיכה לבטל האיסור צריך נטילת מקום (שו"ע יו"ד קה ה). דבר שיש לו פעפוע בצלי אם היה אחד חם ואחד צונן התחתון גובר (שם שם ו).

*פִּעְפֵּעַ [5]), פִּעְפֵּעַ, פ"י, — כמו פִּצְפֵּץ, בקע לבקיעים, zerschlagen, zerspalten; briser, fendre; to shatter, split: הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה ר' יוסי אמ' מפני שהשרשין מפעפעין אותו (ירוש' ערלה א ג). החופר החורץ וכו' המפעפע וכל דבר שהוא לתקון' קרקע חייב משום חורש (שם שבת ז ג). שאלו את רבי אליעזר דורות האחרונים

[1]) [אין השם בעקר אלא צמח המפעפע, בוקע ועולה מן האדמה, ועי' פִּעְפֵּעַ הערה, והערה לערך א. פֶּטֶר, פִּטְרָה.]
[2]) [כך לפי לֶו, Flora IV, 73, ועי' שם.]
[3]) [בתו"מ באה המלה במקור ארמי פַּעְפּוּעֵי: שריקא טויא שרי, פעפועי ביעי אסור (רב חסדא, שבת קט.), ולפי זה נוצרה צורת שה"פ בעברי.]
[4]) [עי' פִּעְפֵּעַ, (עמ' 5073) הערה 1.]
[5]) [מן הארמ' פעפע, הנמצא בתו"מ, והוא פצפץ בעבר' שבמקרא (עי' שם), וכן בסורי פע(ע) במקום פצץ, נפץ בעבר', וכן בא אף בעבע (עי' שם) במקום בצבץ במשמ' קרובה אל פעפע.]

כשרים מן הראשונים, אמר להן עדיכם (כבית הבחירה יוכיח(ו), אבותינו העבירו את התקרה, ויגל את מסך יהודה, אבל אנו מפעפענו את הכתלים, האומרים ערו ערו עד היסוד בה (סס יומא ה ח). עשרה דברים קשים נבראו בעולם הר קשה ברזל מחתכו, ברזל קשה אור[1]) מפעפעו, אור קשה מים מכבין אותו וכו' (ר"י, ב"ב י.). מים ראשונים נוטלין בין בחמין בין בצינן, אחרונים אין נוטלין אלא בצונן מפני שחמין מפעפעין אה הידים[2]) ואין מעבירין את הזוהמא (חול' קה.). — ובסהמ"א במשמ' רכך. התיך[3]): והלא מצרף, כשכלי מתכות חם ונותן לתוכו צונן מחזקים את הכלי. וזו היא גמר מלאכת הצורפין שרתיחת האור מפעפעתו וקרוב להשבר והמים מצרפי, פעפועיו (רס"י, סנת מח:). מדוע הברזל אש מפעפעו ואין אש מפעפע את האבן, לפי שהברזל ניח לכפוף בעבור לחותו משא"כ באבנים שאין בהם לחות כלל ולזה מתלהבים ונשרפים אבל אינם נתכים (עוניה כן, מעשה עוניה ה ג, עג.). — וכפ"ע, פִּעְפַּע הריח, פִּעְפַּע הארם, בקע לו דרך, חלחל והתפשט לכל הצדדים: אמו (של אלישע בן אבויה) כשהיתה מעוברת בו היתה עוברת על בתי ע"ז והריחה מאותו המין והיה אותו הריח מפעפע בגופה כאירסה של חכינה (ירוש' חגי' ב א). היה שם צרצור מלא יין מן היין העמוני וכו' והיה ריחו מפעפע (סס קנה' י ב). ג' מיני ארם הן, של בחור שוקע, של בינוני מפעפע[4]) ושל זקן צף (רב ספרא משום ר' יהושע דרומאה, ע"ז ל:). וברגליהן תעכסנה וכו' היתה מביאה שפופרת של ביצה והיתה ממלאה אותה אפרסמון ונותנת אותה תחת עקיבה במנעלה וכשהיתה רואה כת של בחורים היתה רופסת עליה והיה אותו הריח מפעפע בהן כארס של עכנא (מד"ר ויקרי טז). היו מתענגים (ישראל במדבר) בנאות דשאים של באר והיה ריחן מפעפע בכל העולם (ר"ש בן יוסי לר"א בנו של ר"ש בן יוחאי, סס דבר' ז). היו מביאים גדיים וצולין אותן במערבה של עיר והית אותו הריח מפעפע בהם והיו מתים (סס איכה, א"ב רביעית, עונים היו חללי חרב). לריח שמניך טובים, ביוסף בן יעקב הכתוב מדבר, בשעה שמכרו אותו אחיו היה ריח בגדיו מפעפע בכל הדרך (מדר' סה"ש, גריכהוע א ג). — וּפִעְפַּע הַחֵלֶב, פִּעְפַּע הַבִּשּׁוּל וכדו', חדר והתפשט בבשר או בכלי: והאמר רב הונא גדי שצלאו בחלבו אסור לאכול אפילו מראש אזנו, שאני חלב דמפעפע (חול' לו:). מי דמי, דם לא מפעפע, בישול מפעפע (רב ילחק בר יהודה לרמי בר חמא, זבח' לו:). — ובסהמ"א: ששומן הטרפה נדבק לאלתר ומפעפע למים ונבלע בדבר קל (מרדכי, סבת טז). ואפילו אם יש שומן בבשר שבתוך הציר לא אמרינן דנעשה נבלה מחמת הדם והוזר ואוסר מה שחוץ לציר דשומן מפעפע דכיון דדם הבלוע בשמנונית אין מפעפע. גם השמנונית אינו אוסר (הוא, חולין תרעב). מפני שהופכים את העוף בשפוד בשעת צלייה ומפעפע עד מאוד (רי"ל מוינא, אור זרוע, כח:). אם נגע ככר חמץ בככר מצה ושניה' חמין ואין שם דבר המפעפען לא אסר אלא מקום מגעו בלבד לפי שאינו מבליע יותר (סו"ע או"ח תמז ח). במה דברים אמורים שאין הכלי אוסר אלא כדי נטילה בירך עם גידו וכיוצא בו דבר כחוש שאין בו כח לפעפע בכל החתיכה אבל גדי שמן שצלאו בחלבו אם אין בכל הגדי ששים כנגד כל החלב שבו אסור לאכול אפילו מראש אזנו שכיון שהוא שמן מפעפע בכולו (סס יו"ד קס ה). במה דברים אמורים כשבלעה איסור שאינו מפעפע אבל אם בלעה מן הדברים המפעפעין בטבען כגון שומן אוסרת חברתה (סס סס ז). — וּפִעְפַּע, בקע ועלה, צף והתרומם למעלה: מיד התחיל ארונו של יוסף לפעפע ועולה מן התהומות כקנה אחד (מד"ר דבר' יא). — ובסהמ"א: כאצבעתא בקירה, פי' רק כשמנית אצבעו בתוכו נעשה גומא וכשמגביה מפעפע ועולה ומתמלאת הגומא כאלו לא נשקעה בתוכה אצבע ולא היתה

[1]) [וכמד"ר לקהל' ז ב (על י"ד דברים קשים): ברזל קשה והאש מפעפעתו, וכנראה הכונה כמשמ' הפעל פעפע בתו"מ: האש בוקעת וחודרת לתוכו. והמפרשים פרשו פעפע כלשון רכוך ואף הכניסוהו במשמ' זו לשימוש הלשון בסהמ"א, ואין זה מתאים להוראת הפעל.]

[2]) [כלו' בוקעים את הידים ומחדירים את הזהם לתוכן, במקום להעבירו. ואף רש"י המפרש מפעפעין, מרככין את הידים, ממשיך: ומבליעין בהן את זוהם התבשיל.]

[3]) [עי' בהערה 1.]

[4]) [חודר ובוקע לכל הצדדים. ורש"י: מפעפע בינתיים.]

גומא בתוכו (ר"ח, ערוב' נג.). — °ופעפע האור, בקע ופרץ והתפשט: כי לא יצא דרך החור רק האורות הבאים מלמעלה אבל הבאים מועיר עצמו היו מפעפעים ומכצבצים כנו' (כפתלי ב"ר יעקב אלחנן, עמק המלך, לט.). ומן האור שפעפעו ויצאו מנצח דזעיר ונכנסו ברחל נבנה ונשלם וכו' (שם שם). — °°פעפע הביצה, טרף אותה בקערה [1]).

— התפ', מתפעפע: מה האגוז הזה אם הקשתו בלו מפעפע, כך ישראל נותים כאגוז (מד"ז שה"ש ו, בובר, 37).

פער,

ממנו °הפערה, *פעור, *פעירה, פער.

פער [2]), פ"י, פערתי, פערה, פערו, — פער את פיו, פתחו לרוחה, כמו בתאוה לבלע דבר, aufsperren (d. Mund); ouvrir largement, bayer; to gape: לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק וירד הדרה והמונה ושאונה ועלו בה (ישע' ה יד). פי פערתי ואשאפה (תהל' קיט קלא). ויחלו כמטר לי ופיהם פערו למלקוש (איוב כט כג).—ופער על פלוני בפיו בקצף: פערו עלי בפיהם בחרפה הכו לחיי יחד עלי יתמלאון (שם יז י).—ובתו"מ: פער (עשו) פיו כגמל ואמר אפתח פי ואתה מכנים (ר' יצחק בר זעירא, תנחו' פנחס יג). — ואמר הפיטן: חוכר לערים נוה נארו, צרים אשר חומות ערערו, ועד היסוד ערו ערו, פימו דברו בגאות ופערו (ר"א קליר, אלילי מרעי, קרוב' שבת זכור). צר ואויב הלטיש עיניו, פיהו פער לשאוף ענו (משלם, במתי מעבר, סליחי' תענית אסתר). ארשת שפתי פציתי ואפער, נצבתי להללך במקהל מצער (ר"י בן אביתור, ארשת ספתי, שעה"ש 13). אתעוררה אתגברה על שורת משתוררה פה פערה על סוערה (כא"ב"ע, איפה בכי, איגר 144). עלי שחקו, ודתי רחקו, וחוק שוא חקקו, לא דברו יי', פערו פיהם כארי נוהם, סלוח להם לא יאבה יי' (הוא, אל אל אקרא, שם 165). — ואמר המשורר: יבכו צמאיה עלי ענן אשר פיהם למלקוש יערף פערו (רשב"ג, בימי יקותיאל, ברודי, 19). — *פער עצמו, פער פיו: מיד כעס עליו מנשה (על ישעיה) ואמר להם תפשוהו רצו אחריו לתופשו ברח מפניהם, פערה החרובית עצמה ובלעה אותו (פסיק' רב' ויקח אליהו, יד.). — *ופער, פער עצמו (לבעל פעור), פער פיו של מטה, פנה לצרכיו: הפוער עצמו לבעל פעור זו היא עבודתו והזורק אבן למרקולים זו הוא עבודתו (סנה' ז ו). איכה יעבדו, למעוטי מאי וכי תימא למעוטי הפוער עצמו לזובחים, מהשתחואה נפקא, מה השתחואה דרך כיבוד אף כל דרך כיבוד אלא למעוטי הפוער עצמו למרקולים ס"ד אמינא הואיל ועבודתו בזיון הוא אף כל בזיון קמ"ל (סנה' סא.). מעשה בסבטא בן אלס שהשכיר חמורו לנכרית אחת כיון שהגיעה לפעור אמרה לו המתן עד שאכנס ואצא, לאחר שיצאה אמר לה אף את המתיני עד שאכנס ואצא אמרה לו ולא יהודי אתה אמר לה ומאי איכפת ליך נכנס פער בפניו וקינח בחוטמו והיו משרתי עכו"ם מקלסין לו ואומרים מעולם לא היה אדם שעבדו לזו בכך (ת"כ, שם קד.).—ובספה"מ"א: עבודות הרבה קבעו עובדי כוכבים לכל צלם וצלם ולכל צורה וצורה ועבודת זה אינה כעבודת זה כגון פעור שעבודתו שפוער אדם עצמו לו ומרקולים שעבודתו שיזורק לו אבנים או יסקל מלפניו אבנים (רמב"ם, עכו"ם ג ב). — ואמר המשורר: ומעה שם עלי פתחה לשוער, בצאת המאכל תמיד משער, בכל עת יהיה סגור ויער פתוח פיו בעת צאתו ויפער (ר"י זברא, בתי הנפש, בספר שעשועים דודזון, 160). — °ופערה ירך לגבר, ואמר הפיטן: היא (הסוטה) פערה לנכרי ירך, לכן ציעורה בא (בהנפיל ירך) (ינאי, היא אקרא, קרוב' לשבר במדבר, זולאי, קפג). — °פערת, שאול הפוערת פיה, ואמר הפיטן: טבע חותם ברית שם בשארו, בה תפן פוערת ואז תקפץ פיה (יוסי בן יוסי, אזכיר גבורות, עבודת יו"כ, קבץ מע"י גאו' ב, 4). יום מימים הוחס, יום כפור המיוחס, יודעיו חמול וחס, יוקשיו לפוערת הס (ר"א קליר, יום מימים, מוסף יו"כ).

— פע', *פער, — כמו קל: פעור יוכיח שמפערין לפניו בכל יום ואינו בטל (רבא, ע"ז מד:).

— הפע', °הפעיר, — כמו קל, ואמר הפיטן: הוספנו בחטאינו חמה להבעיר, המתנדבים כבני בית להפעיר, ומה יעצור בת רב וצעיר, ודוי ופלל לקדיש ועיר (שלמה, אין מי יקרא בצדק, סליחי' ליוס א).

---

1) [ע"פ הארמ', עי' ב. פעפוע, הערה 3.]

2) [וכן פער בסורי, פע'ר[a]) בערבי במשמ' זו, ובאוגרית' (גינזברג, כתבי אוגרית 74, 11): ויפער שמתהם במשמ' ויקרא שמותם.]

---

a) فغر

קמתי אני ואעיר, ברשות רב וצעיר, יה פי בחין אפעיר[1]) ותעל לי רחמים (יצחק בן קפרון, יגרתי מפני פמיס, פעה״ם 7). מנין סדר חדשים בעשרה בו העיר, נהי ויליל במו פי אפעיר, סדר פרעניות בתוך לבבי יבעיר, בבא אלי הפליט לאמר הכתה העיר (יוסף, אזכרה מלוק, קליח׳ י עבת).

פף, מ״ר פפין, עי׳ פא.[2])

פפיור, פפיר, עי׳ פיפיור.

°פצד[3]), ס״ז, — מעין מים, גבא מים, Quelle ; fontaine ; spring ואמר הפיטן: מה נעים מלכי ודודי הכין מעינות ופצד במדבר הזריח מאורי ספק לצרכי ולחמי. (שלום שבזי, פס יהוד, שירי תימן, 207).

א. פצה[4]), ממנו °מפצה, א. פצה.

ב. פצה[4]), ממנו ב. פצה, *פצוי, °פציון.

א. פצה[5]), פ״י, פצתה, פציתה, פציתי, פצו, פצה, פצת, יפצה,—פצה, את פיו, פתחהו, לבלע, לאכל, לדבר, öffnen ; ouvrir ; to open: ועתה ארור אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך (ברא׳ ד יא). ופצתה האדמה את פיה ובלעה אתם ואת כל אשר להם וירדו חיים שאלה (במד׳ יו ל). אשר פצתה האדמה את פיה ותבלעם (דבר׳ יא ו). ואנכי פציתי פי אל יי׳ (בנדרי אשר נדרתי) ולא אוכל לשוב ותאמר אליו אבי פציתה את פיך אל יי׳ עשה לי כאשר יצא מפיך (שפטי׳ יא לה—לו). ולא היה נדד כנף ופצה פה ומצפצף (ישעי׳ י יד). פצה פיך ואכל את אשר אני נותן אליך (יחזק׳ ב ח). פצו עלי פיהם אריה טרף ושאג (תהל׳ כב יד). ואיוב הבל יפצה פיהו בבלי דעת מלין יכביר (איוב לה יו). פצו עליך פיהם כל איביך שרקו ויחרקו שן אמרו בלענו (איכ׳ ב יו). פצו עלינו פיהם כל איבינו (שם ג מו). — ואמר הפיטן: פתחתי שערי תהלה, פציתי פי אל יי׳, צדקתך בשרתי תהלה, צדיק אתה יי׳ (ראב״ע, אזכירה, איגר 233). חזקי אמצי ופה פצי לערוך מהלל (ספר הפזמונים לאלעזר מאחרי אהרן סעדיה עראקי כהן, נו:). — ואמר המשורר: ואף פיהו פצה, ברצותו רצה, ואותם לא חצה בספרי לגזרים (דונש, תשו׳ דונש על מנחם, 4). החרף שמע ואת פיו פצה, נפש כל חי בקיץ קצה (ראב״ע, אל אחד, איגר 122). —°ופצה לשון, באותה משמ׳, ואמר הפיטן: פוצה לשון הוצאת רע, צופד כנביאה אשר גיוויה צורע (ינאי, אמנם, קרובי׳ לס׳ ויקרא, זולאי, קמ). — °ובקצור, פצה במשמ׳ פצה פיו ואמר: חייבים אנו לפצות כי באותה השנה היה מיום שלישי חרוצות (קלמון בן ירוחים, מלחמי ה׳, 53). פוצים הם המכחישים (יהודה הדסי, אשכ׳ הכפר סי׳ סעד, סוף פלא יב). — ואמר הפיטן: פצו[6]) מה אנוש להזכר במעלה, פאר מבטחה להוריד ממעלה (ר״א קליר, מן הסר. קרובי׳ א שבוע׳). טפלות עדות שוא פוצים יהירים ובעין קרצים (הוא, אטוס, סדר א שבוע׳). פצו חוירי יער איה חסידיה, פצו מעשה ערוה לנדיה, פרשה ציון בידיה (הוא, שבת סורו מני, קינ׳ ת״ב) פצו ודים לפני מי תחלה, עם כבד עון פקד ולאת (הוא, איכה תאלמי, שם). ארשת שפתי פציתי ואפער, נצבתי להללך במקהל מצער (יוסף בן אביתור, ארשת שפתי, פעה״ם 13). נבל קוצים לוחצים בני תם נוצצים ורוצצים עשותם קרוצים פוצים נתנו נעבור חלוצים לפני ה׳ (קטע סידור כמנה׳ אנגליה JQR IV, 58). פצו חזק ונתחזק בעד עמנו ומשפחותינו

---

[1]) [לשם החרוז במקום הקל אפער.]

[2]) [במס׳ דא״ר ב לפנינו בדפוס׳: ההוגים כיונים והמנמין והמפפין בידיהם והבועטין ברגליהם והמהלכין בראש אצבעותיהן עליהן הכתוב אומר אל תבואני רגל גאוה ויד רשעים אל תנידני, ע״כ. ולפי גרסה זו היו שהשתמשו בפעל זה במבטא פפח בידים במשמ׳ עשה תנועות בידים בשעת הדבור או הזכות. אולם המחבר ברשימותיו מעיר כי גם בספר תולדות אדם של יוסף ישראל פורלין (כ״י בריט״ם) וגם בספר מעלות המדות (עי׳ בירת מגדל עז לר״י עמדין, קל:) הגרסה המנפנפים, ואין ספק כי כך נכון, ובהוצ׳ היגר (ע׳ 282) מובאות גם נוסח׳: מגפפין, מניפין.]

[3]) [עפ״י הארמ׳ פצידא, פרצידא.]

[4]) [עי׳ בהערה לקמן.]

[5]) כן בארמ׳ ובסור׳ פצא, פצי, ובעקר אף ב. פצה במשמ׳ הציל, אותו פעל הוא, וכן בא הפעל בארמ׳ ובסור׳ ובערב׳ פצי[a]) במשמ׳ סדק וגם (בבנין הרגוש) גאל והציל. ואותו מעבר מצוי בכמה שרשים כגון פטר, פקת, ועוד.]

[a]) فصى

[6]) [הפיטנים יצרו על יד פצה גם צורת פעל ב. פוץ (עי׳ ערך זה), וגם ממנו אפשר לגזור צורות כגון פצו (בשנוי ההטעמה) אלא שבאן סדרו בשרש העקרי שאין לנטות ממנו ללא צרך.]

(ר' משלם בר קלונימוס, אודך כי עניתני, יוצ' שבת ב חנכה). סבבום עשרה עדים במכת טריה, פצו צאי כלת ענפה ופוריה (ר"י טוב עלם, אז כארבת, זולת שב' הגדול). וקני כבוד אספו קבצו, זה צום למו פצו, חברו לילך לממנו נלחצו, חבאו ונשמטו והאחים רצו (יהודה בר מנחם, אני חומה, יוצ' שבת הגדול, מחז' איטל' א, ל:). קראתי קהל עדתי, ולא אבו שמוע תורתי, ראה אותנו פצו לעמתי, ולא עניתים מחמתי (הכל אכחו, יוצ' שבת חיכה, שם שם קפד.).—ואמר המשורר: וחן שקר פצה, לפניו לא ימצא, והצדק רצה ואוהב מישרים (לגבור בתעודה, הסו' תלמידי מנחם, 7). אמרו אלי ימים חדלו להרע כי אל בנחומים פצה והביע (ראב"ע, מתן חדה, שירי חתנים, כהנא א, 126). — וּפָצוּ השפתים, נפתחו ודברו: אשר פָּצוּ שפתי ודבר פי בצר לי (תהל' סו יד). — ואמר הפיטן: ראה תם חלומותיו, ונדר פצו שפתיו, מה תתן משלך עשר אעשרנו לך (ראב"ע, אל נאדר, איגר 223). — ואמר המשורר: ובן דוד אתן קלסה בארצות, על ההבלים ששפתיו פוצות (יהודי בן ששת, הקד' לתשו' על תלמידי מנחם, 17).

—הפע', ״הִפְצָה, — כמו קל, ואמר הפיטן: רות שפתיו הפצה מפיתו, צדיק הוא יי' כי מריתי פיהו (ר"א קליר, איכה אלי, קינ' ת"ב). — ועי' ב. פוץ.

ב. פָּצָה [1], פ"י, פוצֶה, פְּצֵנִי, — פָּצָה את פלוני מצרה וכדו', הצילו, to save; sauver; retten: שלח ידיך ממרום פְּצֵנִי והצילני ממים רבים מיד בני נכר (תהל' קמד ז). הנותן תשועה למלכים הַפּוֹצֶה את דוד עבדו מחרב רעה פְּצֵנִי והצילני מיד בני נכר (שם שם י–יא). — ואמר בן סירא: חשכת בשרי משחת ומיד שאול הצלת רגלי פציתני משוט דבת לשון ומשפתי שטי כזב (ב"ס גני' נא 3). —ובסהמ"א: ולכל בני ישראל עמך יורדי הים באניות פצם והצילם ממים רבים (סמדת הימים א, י:). — ואמר הפיטן: פץ לי מחשילי, מה דודך משלי, פוצי מרפש ומדלי, דודי לי (ר' משלם בר קלונימוס, אפיק רנן, יוצ' ב פסח). האל ירצה אנקת צעקים ואתם יפצה כי בו חשקים (רמב"ע, אין כמי מלה, סעה"ש 76). רעה עמך גם רצה, אלהים ומצר פצה, ושימה לקצי קצה, חגור חרבך צור וצא (ראב"ע, לאט על, איגר 153). רצה והיצא לעמך פצה, פדהו מן ידי עבדות, רְכות חסדו לבן ידידו לנהגהו מכבדות, יחלצהו ויפצהו ויריצהו מבור ודות (אפרים בר' יצחק, אסר יצר, מאורה שבת ב חנכה). מבעו בבוץ ואין פוצה, טורפו מקצה אל קצה (אזון תחן, סליח' שני בתרא).—ואמר המשורר: ויש פוצה ויש דרש דמי דל, ויש גמל ויש שכר לתורה (ר"ש הנגיד, אלוה עז, ברודי, 124). אני עֹבר בתוך מים, דלני משגורתי, אני הֹלך במוקד אש, פצני מבערתי (הוא, ראה היום, סעה"ש 35).—ואמר המליץ: חפץ יי' עליו ייטב ופצהו מעפר ומאשפה (ב"ז, ב"ס יא עו). כל נבלה וגאון שנא ופצה מהם אוהביו (שם עו יג). — וביני' פִּצּוּי, ״פִּצּוּי, מכירה פְּצוּיָה, שהמוכר עשה כל הַפִּצּוּיִם הנצרכים: מכירה חלוטה נקיה ופצויה מכל מין אפותיקי וחיוב (ספר יצחק, ערך מכירה על מנת, קמ:).

—פע', ״פִּצָּה, — פִּצָּה תביעת ממון או שוה ממון מעל פלוני, ביחוד במקרה שמכר לפלוני דבר שיצאו עליו אח"כ מערערים, פִּצָּה את פלוני מערבות [1], compensate; compenser; entschädigen: ואין רשות לאחר מיורשי לטעון עליה ולא לערער עליה ולא להריב עמה ולא להנצות ולא לערער עליה וכו' כי פיציתיה ובירורתיה ושיפתיה וניקיתיה וזיכיתיה בכל פנים של זכות (תשו' הגאו' הרכבי שט, 186). שאם מכר לאחרי כן שדה לאחר אחר שקבל לזה אחריות שמשועבד לפצותו גובה אותן משועבדין שמכר לאחרים בשיעור הקרקע שטרפה ממנו (רגמ"ה, ב"ב מח:). ועל היתומים ועל באי כחם לפצות ולהדיח (ס' השטרות לר"י ברצלוני, 16). וכן אם יצא על שדה זו שום כתב וקיום בעולם על פלוני זה בעל האשה ועל יורשיו אחריו ולסלקו ולפצותו מעל פלוני

---

[1] [עי' א. פָּצָה, הערה.]

[1] [כמשמי הציל ממש, המתאימה להוראת הקל, בא הפעל בארמ' שבתו"מ כגון: אי אתיא אם ומערערא לא מפצינא לך, כלו' אם באה האם ומערערת לא אציל אותך (כתוב' נא:), או: דינא הוא דמפצי ליה מיניה (שם נב.), כלו' דין הוא שיציל את החפץ מן הגזלן. ורק מקרה מיוחד הוא שהמְפַצֶּה מציל את פלוני מתביעת ממון. ובמד"ר (במד' יז): ולמה זכה כנען שנקראת הארץ על שמו, כיון ששמע שישראל באין פצת את המקום אמר הקב"ה אתה פציתה את המקום תקרא הארץ על שמך וכו', בכר העיר מ"ב: ובכל מקום גרסינן פינה, כלו' פִּנָּה את המקום. וכך כנראה צ"ל אף כאן.]

זה הלוקח ומעל יורשיו אחריו (שם 63). דינא הוא דאזיל שמעון ומבצי ליה, כשם שאילו מכר שמעון זה לאיש אחר באחריות ובא ב"ת דראובן וטורפה היה שמעון מפצהו [1]) ועל ראובן לא יוכל לחזור שהרי שלא באחריות לקחה ממנו כך כשמכרה לראובן עצמו יפצה [1]) לו (רס"י, כתוב' לג.). ולא יוכל הקבלן לדחותו ולומר פצני מן הערבות (לבוש חו"מ קכג יג). —פע', פֻּצָּה, בינ' מְפֻצֶּה, — מי שֶׁפִּצּוּ אותו: ושאר חוקות שחוקו הכמים מן המפַצה למְפֻצה וכו' ונטל את ממונו מידו שלא כדין שלא בפני המפוצה (רב האי גאון, ספרם גנוזם קקה).

פִּצּוּי, ש"ז, — פעֻלת המְפַצֶּה, שה"פ מן ב. פצה, Entschädigung; compensation, לְשון פִּצּוי: ואם הוא בלשון מחילה הרי הוא והמחילה שוין אלא שהן חלוקין כאן בחשבון שכתבנו להלכותיהן שזה לשון פיצוי ופירעון וזו לשון מחילה שמוחל ואפילו מה שלא קיבל ממנו (ס' השטרות לר"י ברצלוני, 9). — וּשְׁטַר פִּצּוּי: והשטר הרביעי הוא שטר אביזוריא והוא שטר פצוי ואינו יוצא מכלל שטר המחילה מיהו המחילה הוא על דבר ידוע שעשה לו פשרה ומהל אבל שטר אביזוריא היא מחילת כל טענות ותביעות בעילם כגון שיקבל ממנו משלם (שם 8). וכל מי שיבוא מארבע רוחות העולם יהודי או ארמאי קרוב או רחוק בכתב או על פה דיקום וימעין וישתעי ויערער שום ערעור בעולם על פלוני הנז' מחמת פיצוי זה ואביזוריא זו כלום כדי לבטל שטר פיצוי זה כולו או רובו או מקצתו יהיו דבריו בטלים ומבוטלים ותשובין כחרס הנשבר שאין בו ממש, עלי ועל באי כחי לפצית ולהדית ולסלק מעליו ומעל באי כחו כל עורר וטוען שבעולם שיערער על שטר פיצוי זה כלום ולהעמיד שטר פיצוי זה ושטר אביזוריא זו בחוקתו וכו' ושטר פיצוי זה ואביזוריא זו קבלתי עלי וכו' באחריות ובחומר כל שטרי פיצויין ואביזוראין (שם 9). וכתבו עליו שטר פצוי מוחזק וערבות (תשו' הגא' הרכבי שנ, 177).

פִּצּוּל, ש"ז,—פעֻלת מי שהוא מפצל מקלות, מקלף וחושף את קלפתן: גם ענין ספור פיצול המקלות אשר פצל יעקב ברהטים שבם בידות טבעיים עמוקים בלי ספק יראו פליאות אצל הבלתי יודעים סודם (ר"א ביבאגו, דרך אמונה, ע.). — ובמשמ' סעיף מן סעיפים היוצאים בראש כלי וקרני חיה וכדו', Gewaihsprosse; andouiller; antler: אלא משום הכי הוו סניפין שהן מפוצלין שעל גבי פצולן מיכן ומיכן מונחין הקנים (רמב"ם, מנח' לד:). ומנקיתיו, וכו' סניפים כמין יתדות זהב עומדין בארץ וכו' ומפיצלים שלשה פצולים זה למעלה מזה וראשי הקנים שבין לחם ללחם סמיכין על אותן פצולין (רש"י, שמות כה כט, וכעין זה הוא, מנח' לד:). לולבי גפנים, אותן פיצולין הגדלין בגפן וקורין ווירילייש (הוא, שבת פא.). באילת שב"ז שמגדלת קרניה מפצילות בכל שנה ושנה נוסף בה פיצול אחד (הוא, יומא כט.). ביתנא נמי מפציל, בשכותשין אותו נחלק לכמה פיצולין (הוא, שם עא:). המפוצלים, לתת ראשי הקנים באותן פיצולין והרבה פיצולין יש בהן למנין הקנים (הוא, מנח' לו.). עד בין הפרשות, עד מקום שהוא מתפרש ומתפצל פצולין, כנגד הירכים הוא מתחיל ליפצל ויוצא ראש א' לירך זו ואחד לזו והאמצעי יורד לזנב ולמטה מאותן פיצולין כנגד שתי אצבעות הוא חוזר ומתפצל עוד לגי וכו' (הוא, חול' מה:). היכא דמיפצלא לא דינא ולא דיינא, כלומר אין להרהר ולחזור אחר סים: אחר שאין פיצול בקרני בהמה (הוא, שם נט:). בעי לחטוטי בתרייהו, עד שימצא במספר הזה, וראשן אחר מחובר בשדרה וראשי הפצולין נדבקין תחת החזה בראשי הצלעות (הוא, שם נג.). [1])

פִּצּוּעַ, ש"ז, — שה"פ מן פִּצַע. פעֻלת המפצע אגוזים וכדו': שהוא מותר בשבת, כגון פיצוע האגוזים שהן הכנת מאכל ואינה מלאכה מותר (ר"ם, שבת קכג.). ויש לומר דלא אסר רב יהודה אלא דומיא דפיצוע אגוזים שהיא מלאכה גרועה לגבי קורנס שמיוחד למלאכה חשיבה וכו' אבל כלי קיואי ושרגא דמישחא מותר לטלטל לצורך גופן דמלאכה שלהן חשובה יותר מפיצוע אגוזים (תוס' שבת קכג:, ד"ה כסא).

---

1) [כנסות עברי של לשון הגמרא.]

1) [כדברי הערוך ערך פצל: מאי משמע דהאי אגם לישנא דביצלנא הוא וכולן לשון פיצול הוא ועל שם כך נקראו בצלים שממהרים לצמוח ולבצול מעצמן, ע"כ, צ"ל ביצול, שה"פ מן בִּצֵּל.]

°פִּצּוּר, פיצור, ש"ז, — שה"פ מן ב. פִּצַּר, פְּעֻלַּת הַפּוֹצֵר: ומה אם הבריאה והיצירה כך הם כורעים וברוב שידול ו פ י צ ו ר הם נרשמים ונחקקים במחשבות היוצר על אחת כמה וכמה וכו' (תרגום אוי״ד ג, מיוחס לר' ברכיה הנקדן, MGWJ 1870, עמ' 453).

א. פצח [1]), ממנו א. פָּצַח, °פֶּצַח, *פְּצָחָה, °פְּצִיחַ, °פְּצִיחָה.

ב. פצח [2]), ממנו ב. פָּצַח.

א. פָּצַח, פ"י, פָּצְחוּ, פִּצְחִי, פִּצְחוּ, יִפְצְחוּ, — פָּצַח רִנָּה, התחיל לומר ולרנן בקול, jauchzen; jubeln; pousser des cris de joie, jubiler; to shout merrily, jubilate: פָּצְחוּ רנה (במפלת מלך בבל) (ישע' יד ז). רנו שמים כי עשה יי' הריעו תחתיות ארץ פִּצְחוּ הרים רנה יער וכל עץ בו (שם מד כג). רנו שמים וגילי ארץ י פ צ ח ו [3]) הרים רנה (שם מט יג). פִּצְחוּ רננו יחדו חרבות ירושלם כי נחם יי' עמו גאל ירושלם (שם נב ט). רני עקרה לא ילדה פִּצְחִי רנה וצהלי לא חלה (שם נד א). כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון ההרים והגבעות יִפְצְחוּ לפניכם רנה וכל עצי השדה ימחאו כף (שם נה יב). הריעו ליי' כל הארץ פִּצְחוּ ורננו וזמרו (תהל' צח ד). ובספה"א: ותחצוב מן האור מאורות וכוכבים קבועים בגלגלי רום מושלים ביום ובלילה פ ו צ ח י ם ביום שירה לעושם ונותנים זמירות בלילה לקונם (ר' בחיי אבן פקודה, בקשה בסוף חוה"ל). —ואמר הפיטן: רננות לך משיחים, תודה וקול זמרה פ ו צ ח י ם (ר"א קליר, בעשר מכות, סלוק ג פסח). פרוים חוה במשכיות, פ צ ו ח שירים תמור בכיות (הוא, מבסר עם, מוסף שבת החדש). התנערי עניה לענות ושיר פ צ ח י, התנהלי צביה אש לתוך מעון נותי (ראב"ע, איך יעמד, איגר 129). אקרא קריאה ביתירה מפונת, לשם אשר בו היא מכונת, וכל קרבי י פ צ ח ו רנה, בהרימי קולי ואקרא (הוא, אקרא, שם 235). ושיר פ ו צ ח י ם ולך שותחים ואומרים כי אין כאל (ר"י ובאורה [4]), אראלים ותשמלים, אופן שבת א אחה"פ). שיר תשבחות לנצח נצחים, בקריאתם זה לזה שותחים, בעניתם ובנעימתם זה אל זה פ ו צ ח י ם, בשלוש קרשות בקדש מפציחים (מי ימלל גבורות, סלוק מוסף יום כפור, מחז' איטלי' ב, קכו.). לקצה ארץ נגעת שמחה גם נשמע במעונים קול ששון וכל לשון פ צ ח ה שירים עוד ורננים (סלומה, שיר הדש לשיר זה היום, פזמונים למילה, סדור ארם צובה, תסנג.). להודות לו א פ צ ח רננה עד נצח, למען הוא נצח לבבי גם תקפי (ר"י נג'ארה, עולת תמיד, הקד'). זכרון אשר נבא לך בנהר כבר, אזכר ואתבונן וחן לוקח, יום התחיה רוחך כי תעבר, אעלה להר ציון ושיר פ ו צ ח (שלום שבזי, מי כשקני, שירי תימן, 114). — ואמר המשורר: בשירתי א פ צ ח, בני צדק וצח, מתוקן ומצוחצח, במלים נחברים (יהודי בן ששת, תשו' תלמידי דונש, 8). פאת עולם יאחז שיר נבונים, ונביא מבלי ציים ואיים, יתנו שוכני עי בם זמירים, ורנה י פ צ ח ו ציים ואיים (רמב"ע, התרשיש י עו, 85). על כל כבוד חפה אשמיע שיר צח אשר א פ צ ח ובן אביע (יוסף בן יהודה זאלק בעל רב פעלים, בספר כיב ספרים, כ"י Jews College, לונדון). — °וּפָצַח, קרא בקול רם, שר, התפלל, ואמר הפיטן: ענה פ ו צ ח י הלל בכפות תמרים (רסע"ג, הושענות, סדור רסע"ג, רמד). העל המירו רע בבעל, וזה ללא זה פ צ ח ו במעל, ונהו בחרון אף לנגף וגעל, חל בערם חבר והצרי תעל (ר"א קליר, אז מאז, קרובי שבת שקלים). עד יתן רשות מלך עולם וחשים עד ימליכוהו עם עולם, ואז י פ צ ח ו לפאר אלהי עולם (הוא, אז ראית, שם). נשף בחוץ יצריהו, מפיסים אשר יצליחו, נאות דשן י פ צ ח ו, ויטבול ויתעלסו (קטע עבודת יוה"כ, Elbog. Stud., 178). יצר פ ו צ ח י ם, יחודו לנצחים, ימן קדיחים, יסר נדחים (ר' שלמה הבבלי, אל נשא, יולי שבת בראש'). וצח נצח נצחים, וצחצח צהצות מצחצחים, אצו פ ו צ ח י ם ומנצחים למרום וקדוש (ויושע אל, אופן ז פסח).

---

[1]) [בסורי' פצח, שמח, היה שמח ועליז, פציחא, בהיר וגם שמח, עליז, ובערב' פצח a) היה בהיר, פציח b) בהיר הקול, בעל קול רם, ובארמ' שבתו"מ פְּצִיחָא בהיר (בצבע), וכן מתרגמים בצדק השבעים והוולג' כלשון הרמת קול בשמחה, וכן רב הפרשנים, ואמנם יש שערבבו פעל זה עם ב. פצח. ועי' ב. פָּצַח, הערה.]

[2]) [עי' הערה לב. פָּצַח.]

[3]) כך הכתיב, והקרי: וּפִצְחוּ.

a) فصح b) فصيح

[4]) [איגר (דיואן ראב"ע 217 הביא פיוט זה בשנויים בשם ראב"ע.]

ישמעני אלהים בקראי לנגדו, וסליחה יבשר לזרע ידידו, פוצחי ליחד שם כבודו, הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו (ישמעני, לתענית צבור, מחז' איטל' ב, כג :).
—"פָּצַח בדבור, דבר בלשון ברורה[1]), ואמר המליץ : ואין כמוה בהירה גמורה בשפה ברורה ובמלים נגלים בלשונו הצח אשר נצח בכל אשר פצח (ירא יראה יד, כג :). והלשון היתר מעולה לפצות טוב הדבר הוא השוה בארכו וברחבו (קאנון ג). וכשיהיה הלשון הגדול רחב מאד או קטן בנכווץ לא יהי' בעליו יכול לפצח הדבור (שם ג ו א). ואם אין געיה אצלם לא יפתחו לעולם אבל גוללם ולא יפצחו במלם (הורית הקורא, דרנבורג, 67). — "ובמשמ' התחיל : והכתב הוא הפוצח בדבור, ר"ל מתחיל (דברי המלמד אבואלאפרי בספר היצר (הערות) של ישוע בן יהודה הקראי[2])). אחרי שיש לנו שביל ודרך לדעת שהבדל החדשים בראיית הירח כפי הרמזים שהקדמנו מרצון המדבר בתורה מעקר בריאתו וכו' מה טעם לפצות בו במצות (כ"א הקראי, גן עדן, קדה"ח ז, ו.).
—נִפע', "נִפְצַח,—נִפְצְחָה חמלה, בטאו אותה, הגו אותה בדבור : בי געיה להם סמוכה ועמהם משוכה ובהם תמוכה ושמורה וערוכה והם לא נפתחים ובפה לא נפצחים (הורית הקורא, דרנבורג, 67).
—פִע', "פִּצַּח,—כמו קל, ואמר הפיטן : כל ברואי בריה בפצח מפצחים (ר' שמעון בר יצחק, כל שנאני, קרובי ב ר"ה). מבית פצח[3]) צוארי חרוזי, קומי לך רעיתי ארץ הכנעני והפריזי, יפתי ולכי לך (בס' דברי חפץ, 18).
—פֻע', "פֻּצַּח, בינ' מְפֻצָּח, שקראו אותו בקול רם, ואמר הפיטן : מקום שירים מפוצחים, וקרבנים ממולחים, חזירים גם מזובחים, תמור אלים מנותחים (מ' דרעי הקראי, לקו"ק, סז.).
—הִפע', "הִפְצִיחַ, — כמו קל, קרא בקול, שר, התפלל, ואמר הפיטן : קול דודי יוללח הצריח, הנני הנני הפציח (ינאי, קול דודי, קרובי' לפסח, זולאי, רעה).

[1]) [בהשפע' הערבי פציח a).]
[2]) מאח יא לספה"נ. רק לא נתברר אם זה לשונו בעצמו או לשונו של מתרגם הספר, תלמיד של ישוע. [ואולי נגזרה משמ' זו מב. פצח.]
[3]) [מנקד פִּצַּח, ואולי צ"ל פָּצַח בקל.]

a) فصيح

למלאכים הפציח ציר ולמחיצת עלה (כ"א קליר, אביגדור, הפארת סיבה ללונץ, 202). תוקפך חיוו וחודיות ערכו, תהילת בכנף היפציחוך ושטך ברכו (עבודת יוה"כ, Elbog., Stud. 186). אנשי אמונה אבדו ואין מאמין בך להבטיחה, כאליהו אשר עמד בהר הכרמל להפציחה (אבני אמונה, סליחי' מנסי' יוה"כ). הלל ועוז ורננת אפציח בגיל ורינה הדרת אלהי מעונה וכו' (אהימעץ, ניבויאר, MGWJ 1896, עמ' 552). ויפציח שיר כסא פני עון נושא ויתרעם הכסא להוד מתנשא (מי ימלל גבורות, סלוק מוסף לום כפור, מחז' איטל' ב, קכה :). שיר תשבחות לנצח נצחים, בקריאתם זה לזה שוחחים, בעניתם (ובנעימתם) זה אל זה פוצחים, בשלש קדשות בקדש מפציחים ושלוש קדושה לקדוש משלשים ומפציחים (שם שם קכו.). פה אחד יפציחו עם עולם, הזכירו לברכת מנחיל דת העולם (לשמחת תורה, שם שם קלג.). חולחלתי ונפשי שחה, טוב ומטיב הלולך אפציחת, כי עמך הסליחה (בשם אלהי אברהם אשחחה, ערבית לכפור, סדור ארם צובה, תקפד.). יוגתי התבוננו עורי, בו אשיר שירה לאל צורי, ברוך הוא מפציח מבוארי[1]), ייחודו הוא מחמד שרשי (שלום שבזי, יום סבת, שירי תימן, 165). — ואמר המשורר : ואז שיר יענו לאל ורון אפציחה שירה אמרתיה לשר כל היקום שירו למצרים אשר השלחה (ד"ה של יהודי מצרים וא"י ב, יעקב מן, 268).

ב. פָּצַח[2]), קל לא נמצא במקורות הקדומים.
—פִע', פִּצַּח,—פִּצַּח את העצם, בִּקְעָה ופִתְּחָה להוציא ממנה המוח וכדו', aufbrechen, aufknacken ; rompre, casser ; to break open, crack : ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו ואת עצמתיהם פִּצֵּחוּ ופרשו כאשר בסיר וכבשר בתוך קלחת (מיכה ג ג).
—נִפע', *נִפְצַח,— פִּצְּחוּ אותו, נשבר, נבקע : שני חוטין שלאש יצתה מבית קדש הקדשים, ג ינפצחו[3])

[1]) [נ"א : מפוארי.]
[2]) [פעל פצח זה במשמ' שבר ובקע נמצא בנראה אף באשור' פַּצַח, בערב' פציח' a), בבוש' פַּצַּח במשמ' זו, וקרובים אליו פצע (עי' שם, הערה), וגם פַּסַּח (עי' שם הערה) במשמ' נכה רגלים, וגם פצוחי עינא בתו"ם פרושו קריעת עין בפוך.]
[3]) [בדפוס (פרשת שמיני) : ונחלקו.]

a) فضخ

לארבעה, ניכנסו שנים בחוטמו שלוה ושנים בחוטמו שלוח (ספרא, פרשת נדב ואביהו, העתקת ליור-אורית בבית"מ שכתב מכ"י בנקוד עליון של ותיקן).

—קל, רק בינ' פעול, *פָּצוּחַ, בְּרָךְ פָּצוּחַ ¹), פתוח, פרוז, בלי חומה: בפצחין, כרכין פצוחין ופתוחין מאין חומה (רש"י, במד' יג יט).

—פע', *פִּצֵּחַ, בינ' מְפֻצָּח,—א) שפצחו אותו, שבור, פצוע, ואמר הפיטן: מעצמותי המפצחות והמפלחות ממכעיסיך וממזעימיך, נמתי נלאיתי נשא חרונך וזעמך (אליה בר שמעיה, את ה' בהמצאו, סליח' לצום גדליה). הגית לשבעתים מאפל מאורם, כי פוצחו עצמותם והופשט עורם (אשמר תשועתך כולל חסדים, שחרי' כפור, סדור ארם צובה, תקלח.). — ב) בְּרָךְ מְפֻצָּח, כמו פָּצוּחַ: בחצריהם, כרכים שאין להם חומה, ותרגמו בפצחיהון, שהם מפוצחים, לשון פתיחה כמו פצחו ורננו (רש"י, בראשי' כה יג).

*פֶּצַח, ש"ז, — פְּעֻלַּת הפוצח, קריאה בקול, שיר, תפלה, ואמר הפיטן: פיצח עז ענותך לא ימלל כי עזות לבו ימלל צר אשר בעיניו התהלל במר לעיניך יתחלל (ינאי, הפסח בבקר והחילב, קרוב' לש' שמות, זולאי, סד). והתיצב בפצח פועל פלא לפני פץ פקת פליליה, והתיצב בצהלת ציווי צור לפני צר צורר צורים (הוא, שם פה). נא לא תכחד לתנות פיצחה, להכניע מיצחה, להוריד ניצחה (הוא, ואשה כי תזוב בזוב, לס' ויקרי, שם קנח). אי כה אמר כורת בפצח בברית בין הבתרים כה יהיה לנצח, והן עתה בלעו עצמי ברצח, למה אלהים זנחת לנצח (ר"א קליר, אי כה אמר, קינו' ט"ב). כי זכור זכרתי הודי והדרי ביום עמידת חורב ושמעי פצח (רסע"ג, אזהרות, סדור רסע"ג, רז). מוסרים לו זקני כהונה ותמה חכמים מחוכמים, מחוכמים נצח ישביעוהו מלשנות דת בפצח נעימות צרדה יסובבוהו נעימות בימינך נצח (ר"י בן אביתור, עבודה, קובץ מע"י גאו' ג, 22). אזי שיח סוד סלודך אסלסלה, אזי פאר פציון פצחך אפעלה (הוא, התכן ישראל, שעה"ש 14). סדר הגיגי בשי יתשר, עתר פצחי כולת חשר (משלם בר קלונימוס, אימיך נשאתי, קרוב' יוה"כ). כל ברואי בריה בפצח מפצחים (שמעון בר יצחק, כל שנאני שחק, קרובה ב' ר"ה). אם העיז פני מלכם בעזות פנים ומצח, נא כל מדה נכונה אתחנן לו בפצח (שלמה, שלש עשרה, סליח' ער"ה). עמיתך מערוף ברצח, הזהיר היום בפצח (אלהים בהמליכך, יוצ' ב שבוע', מחז' איטלי' א, קנח.). פצח אשר פץ לאשומי חברון, פקוד פקדתי פקדני וירון (פלח, קרוב' יז תמוז, שם שם קפא.). חבושים נדושים כדוש קצח, הרימו ראש וגם מצח, ושירו ביום זה כטוב פצח, לאל אשר לו הנצח (חבושים כדוש קצח, פזמונים של פסח, סדור ארם צובה, תסכ.). לרצון לנו נותן ציץ על מצח, והוכנו כלי שיר למרניני פצח (ר' דויד בן בסיא, אחותי נפלאתי, הלבבי, תרבי"ז יד, תסג, 206). — ואמר המשורר: ושמע וקרא בפצח, למען תדבר לנצח (דונש, תשו' על מנחם, ספס, 95). — ובמשמ' פתיחת פה לבלע, ואמר הפיטן: תרומת הארץ גולה גבול צח, זר האוכלה לאזהרת צח, תרומת כהן טמא בלע בפצח, בלע המות לנצח (ר' אליהו הזקן, אזהרות, קובץ מע"י גאו' ג, 64).

*פְּצָחָה, ש"נ, — פְּעֻלַּת הַפּוֹצֵחַ, השר בקול: בעשרה לשונות של שמחה נקראו ישראל גילה שישה שמחת רינה פצחה צהלה עלצה עלוה חדוה תרועה (מד"ר שה"ש, כגילה וכשמחה).

*פִּצְיוֹן, ש"ז, — פְּצִיַּת פֶּה, פתיחת פה בדבור, ואמר הפיטן: אזי שיח סוד סלודך אסלסלה, אזי פאר פציון פצחך אפעלה (ר"י בן אביתור, התכן ישראל, שעה"ש 14).

*פְּצִיחַ, ש"ז,—כמו פֶּצַח, קריאה בקול, ואמר הפיטן: גריטו להסיר מסוכי ולהחשותם מפציחים צדק ילין בה ועתה מרצחים (רסע"ג, סדור רסע"ג, שלא).

*פְּצִיחַ ¹), ת"ז,—בהיר בצבע: סוס בעל גון פציח (יל"ג, קפילא הדרך).

*פְּצִיחָה, ש"נ,—כמו פֶּצַח, קריאה בקול, שיר, תפלה: והלא כל העולם ומלאו ברא בשיחה, לא ייעף ולא ייגע וישפטמו בפציחה (רסע"ג על חוי הבבלי, דוידזון, 52). ותלמידי הרחבה פצחו בפציחה ויתן שבחה וזימרה חביבה (יוחסין של אחימעץ מאיטליא, ניבויאר, Mediaeval Chronicles, 113).—ואמר הפיטן: ושמך מרומם על כל ברכה ותהלה וכו' על כל צפצוף וצהלה, על כל פאר ופציחה (מי יתנה, סלוק יוה"כ).

---

¹) [בזכריה (ב ח): פרזות תשב, ת"י: פצחין תיתיב.]

¹) [עפ"י הארמי. ואמר רש"י על וברדים (בראשי' לא י): כתרגומו ופציחין פיישי"ד בלעז, חוט של לבן מקיף את גופו סביב, חברבורית שלו פתוחה ומפולשת מזו אל זו, ע"כ. ועי' א. פצח הערה.]

*פָּצִים [1]), ש"ז, עמוד מעץ או אבן בבנין, Säule, Pfosten; colonne, poteau; column, post: חרס כדי ליתן בין פ צ י ם לחבירו (רבי יהודה, שבת ח ז). עפר כדי ליתן בין פ צ י ם לחבירו (נגעי' יב ד). מצא בין פ צ י ם לפ צ י ם מן האגוף ולחוץ שלו, מן האגוף ולפנים של בעל הבית (תוספת' ב"מ ב ד בדפוס'). פתח שבחצר אף על פי שסתמו יש לו חזקה, פרץ את פ צ י מ י ו אין לו חזקה (שם ב"ב ב יג). אם יש בין דופנותיהן (של הכלים) לפ צ י מ י ן פותי טפח ובינהן לארץ פותי טפח טומאה בתוכם הבית טהור (שם אהיל' י ה). קבר שסתם פתחו אינו מטמא מכל סביביו, פרץ את פ צ י מ י ו וחזר וסתמו מטמא מכל סביביו (שם שם טו יד). רבי מנא בעי היתה צלוחית מליאה ונתונה בין פ צ י ם לחבירו נטבלה, או מאחר שהיא נתונה במקום שלא נגמרה מלאכתו לא נטבלה (ירוש' מעשר' א ו). המשתחווה לבית אסרו וכו' כיצד הוא עושה מפרק את פ צ י מ י ו והוא מותר (שם ע"ז ג ט). סיכך ע"ג אכסדרה שיש לה פ צ י מ י ן כשרה (סוכה יח.). אכסדרה פטורה מן המזוזה לפי שאין לה פ צ י מ י ן (רבא בר ש"לא, מנח' לג:). בית שאין לו אלא פ צ י ם אחד ר"מ מחייב במזוזה וחכמים פוטרין (מנח' לד.). גננא שיש לה פ צ י ם מן החצר נותן דרך יציאתו מן הגנה לחצר ואם יש לה בית שער נותן מכאן ומכאן (מס' מזוזה ב). — ובסהמ"א: בפתח בית הנסתם בפירוץ פ צ י מ י ן (כ"ם, שבת קמו:). ובונין עליה על פני כולה חלונות גדולות על גבי פ צ י מ י ן כעין אותם שקורין קלושטי"ר (רגמ"ה, ב"ב יא:). ופעמים שעושין לה (לאכסדרה) אמה אחת פ צ י ם מכאן ואמה אחת פ צ י ם מכאן (ערוך ערך אכסדרה). ויש פ צ י מ י ן מאבנים שחרוצים ואינם כשל עץ ששל עץ מחובר הכל אבל של אבנים יש מהם שאינן מחובר הכל

---

1) [מן הארמ' שבתו"מ ובת"י (ירמיה לו כג) והוה כד קרי יהודי תלת פ צ י ן (נ"א פצים) וארבע בתרג' דלתות. במשנה מנק' ליוורנו מנקד פָּצִים, ויש מנקדים פַּצִּים, והשם נגזר כנראה מן השרש פ צ ם במשמ' שבר וחלק, והערוך (ערך פצם) כתב וז"ל: נראין הדברים כי הלחיים והמזוזות והנסרים בשביל כן נקראו פצימין בשביל שהן משוין ומיושרין.] ור"ת (תסו' לו, מק"כ, 201) כתב וז"ל: ופי' פצימין כעין מזוזות שלנו שהדלת תלוי באחת ונוקש באחת.

שנותן אבן אחת חרוצה בסוף כותל האחד ומניח מקום אבן אחרת חלול ונותן אבן אחרת ומניח א' חלל מלא אבן פ צ י ם וכך עושה כל ה פ צ י מ י ן מראש כותל האכסדרה עד הקרקע (תסו' ר"ת, מק"כ, 202). מפני ש ה פ צ י מ י ן להעמיד התקרה הם עשויים ולא משום מזוזות נעשו (רמב"ם, מזוזה ו ג). והמקשקש בויתים אם להברות את האילן אסור ואם לסתום את ה פ צ י מ י ם מותר (הוא, שמיטה ויובל א ז). שהדבורה היא משרץ העוף והיא יותר בקיאה בבנין המעונות מהאומני' שבכם וזה שהי' תבנת ביתה מ פ צ י' עגולי' ותבנת עליות זו על גב זו וכו' (קלונימוס, בעלי חיים ה ג, ב.). נמצא שסוכה זו אין לה אלא ב' כתלים ואם יש פ צ י מ י ן פי' שני עמודים בולטים ברוח אח' מכאן ואחד מכאן כשרי' (הלבוש או"ח תרל ח).

*פָּצִין, [1]) ש"ז, —כמו פָּצִים: הניחה ב פ צ י ן או שטלת עלית מלבן, אם יש שם טפח צריך מזוזה אחרת אם לאו אינו צריך מזוזה אחרת (מנח' לג:).

*פְּצִיעָה, ש"נ, — א) פעֻלת הפוצע והבוקע: הצד חלזון והפוצעו אינו חייב אלא אחת, ר"י אומר חייב שתים שהיה ר' יהודה אומר פ צ י ע ה בכלל דישה (ת"כ, שבת עה.). אפי' ר' אלעזר לא קמיבעיא ליה אלא חבלה דאפחתה מכספה אבל פ צ י ע ה דלא אפחתה מכספה לא קמיבעיא ליה (ב"ק פס.). — ב) וכמו פֶּצַע: מלמד שעשה קין בהבל אחיו חבורות חבורות, פ צ י ע ו ת פ צ י ע ו ת שלא היה יודע מהיכן נשמה יוצאה (ר' יהודה בריה דר' חייא, סנה' לז:). — ובסהמ"א: קורנס של אגוזים המיוחד לפ צ י ע ת אגוזים (רש"י, שבת קכב:). ויום הכפורים שחל להיות בשבת אסור בקניבת ירק וב פ צ י ע ת אגוזים ובפריכת רמונים כל היום (רמב"ם, שביתת עשור א ג).

א. פְּצִירָה, ש"נ, — סך מה שהוטל על אדם לשלם בעד מלאכה וביוצא בזה, Bezahlung; paiement; payment [2]): והיתה הַפְּצִירָה פים למחרשות ולאתים ולשלש קלשון ולהקרדמים ולהציב הדרבן (ש"א יג כא).

---

1) [עי' פָּצִים, הע"ה.]

2) [ועי' בהערת למלה פִּים ולהלן בערך ב. פְּצִירָה.]

ב. **פְּצִירָה**, פצירת פים, — במשמ' שופין, מגרדת [1], חריצים, הוא מורג Feile; lime; file: חרוץ מלא חריצים כמין פ צ י ר ה פים שקורין לימ"א (רש"י, ש"ב יג לא). הסובין היוצאין מן המגרר שגוררין בכלי חד כגון רוקני את העץ ו פ צ י ר ה את הנחשת (שלמה בר' שמואל, ספר המליצה, בכר, 27). שחולת, אבק הנחשת שיוצא מתחת ה פ צ י ר ה (שם 35). והיתה באזני כמתט בבשר החי ו ב פ צ י ר ה פים (יש"ר מקנדיא, אגרת אחות, מלא הפנים גיגר, עמ' 3). ה פ צ י ר ה פים (פיילע) אשר יעשו המה טובה מהנעשה בבריטאניא (כ"ש בלוק, שבילי עולם ב, כה.). ומה רבה עמל האדם לאסוף לזרות ולחבר ענינים שונים מהמון בעלי האסופות אשר דעותיהם ולשונותם שונות וכו' ולעבור ב פ צ י ר ה פים פעמים ושלש בסך מליצותיו ולהמריטן למען היות להן ברק (שם ג, הקד', ז). מבחר פ צ י ר ו ת לא יפעלו לחסר ממנו (מן היהלום) כל מאומה והוא עצמו יגזור כל שאר אבנים יקרות וזכוכית לגזרים (סינהק, תולדות הארץ, המולקים, ז). — ואמר המשורר: שיניו חדים כ פ צ י ר פ י ם, ואמרותיו כנחשים השרפים, יפתה את הבריות בלחש, וכנחש ישוך בלא לחש (עזרא הבבלי, תוכחי מוסר ב, יב.). — וכהשאלה, ואמר הפיטן: קמתי פ צ י ר ה פים ללטוש לתותר, ולאור מכה בסתר עמית, מלשני בסתר רעהו אותו אצמית (רסע"ג, אזהרות, סדור רסע"ג, כו).

ג. **פְּצִירָה**, ש"נ, —שה"פ מן ב. פָּצַר, פְּעֻלַּת הפוצר [2]: ודפקום יום אחד, קול דודי דופק, עניגו הנחץ ו ה פ צ י ר ה (ר"י א"ת, קה"ש לריב"ג, שרש דפק). ואני מפרשו לשון עקש ופתלתול, נתעקשתי והפצרתי

---

[1]) [עי' פִּים, הערה. כך הבינו את המלה בש"א (יג כא) כמה מפרשים כמו ת"י, ריב"ג, רש"י ואחרים, ור' מנחם בר חלבו כתב: שתיבה זו חלוקת לשתי תיבות פצירה ופים לבד, פציר פתרונו קופיץ, פים פתר פיות של קיפיץ פים היו עושין שתי פיות לשמש בה (פי' ר' מנחם בר חלבו, השחר שנה ב, 290). על יסוד הבנה זו של פצירה פים בכתוב משתמש אף הזהר בש"ז פְּצִיר במשמ' דומה לזו: אתא נת ותקין קרדומין ו פ צ י ר י בעלמא (ויקה, לז:)].

[2]) [פצירה, ענינה השקידה על הדבר וההתדבקות בו והעמידה בו שלא לסור ממנו הן במחשבה הן בפעלת (ר' אברהם בדרשי, חותם תכנית).]

פ צ י ר ו ת ונפתולים הרבה למקום (רש"י, ברא' ל ח). כי מדרכי הנדיב לפצור בקרואיו בכל מיני פ צ י ר ה (ר"י אבטולי, מלמד התלמידים, לך לך, יד:). אין ספק שמאתם יצא הדבר ובהשתדלות רבה ו ב פ צ י ר ה גדולה מהם נהיה הדבר הזה (שם שלח, קלט:). ומצאנו לו ע"ה מדות הנדיבות בשומו ביתו פתוח לרוחה לכל עובר ושב ו פ צ י ר ת ו בהם להביאם אל ביתו (רש"ט פלקירא, המעלות ח, 31). — ואמר המשורר: וכתב צוררי אליו בנחץ, כתב חוק ורם מאין פ צ י ר ה (ר' שמואל הנגיד, אלוה עוז, ברודי, 128).

פצל [1]), ממנו ̈הִתְפַּצְּלוּת, ̈מְפֻצָּל, *פִּצּוּל, פָּצַל, ̈פֶּצֶל, פְּצָלָה.

פָּצַל, קל לא נמצא במקורות הקדומים [2]).

— פע', פִּצֵּל, יְפַצֵּל, — פִּצֵּל בָּעֵץ, עשה בו פְּצָלוֹת, קלף בו הקלפה, חשף רצועות בקלפה, abschälen; peler; to peel off [3]): ויקח לו יעקב מקל לבנה לח ולוז וערמון וַיְפַצֵּל בהן פצלות מחשף הלבן אשר על המקלות ויצג את המקלות אשר פִּצֵּל ברהטים בשקתות המים (ברא' ל לז–לח). — וכסהמ"א: ואת הבית יקציע, מגורת מקציעות וכו' וי"א שיפצלו המקצוע ואין זה נכון כי ככר פשה הנגע בבית רק יקציע כל

---

[1]) [פצל בארמ' ובסורי, בעברי התלמודית, ואף בערבי [a]) פרושו סדק, בקע, פלג לצדדים, וקרוב לשרש זה ב צ ל (המתחלף עם פצל בנוסחאות הפעל בארמ' שבתלמוד), הבא בכל הלשונות השמיות כש"ז לבצל המתחלק קלפות קלפות, ורק משם הבצל נגזר כנראה הפֵּעל המקראי פִּצֵּל במשמ' הסיר הקלפה. וגם במשמ' זו של הפעל בא ב צ ל בכושית. לפי זה משמ' הפעל שבתו"מ היא המקורית, המשתפת לכל הלשונות הקרובות אף שאיננה באה במקרא, ואך בטעות פרשו פרשנים אחדים את הכתוב על פיה.]

[2]) [ועי' הִפע', הערה.]

[3]) [כן כל התרגומים הקדומים ואף רב הפרשנים, כגון רש"י ואחרים. אך דברי ריב"ג (סה"ש, פצל): חקק בהם או קבע בהם והפצול הוא כמו כריתה וחלוק והפרדת דבר מתובר, ע"כ, ובזה נכרת השפעת הערב' והארמ', ועל פי ריב"ג גם הראב"ע: פצל, הטעם כרת כריתות קטנות, ומכאן גם חזקוני עה"ת: ויפצל, אין לו דמיון והוא לשון חילוק בלשון תלמוד.]

---

[a]) فصل

חבית (רלב"ע, ויקר' יד מא).—ואמר הפיטן: למען חֲלָק מפצל מקלות בשקתות המים (רקע"ג, מענה אמונים, הושענות להושע"ר). מפצל ברהטי מקלות בהטי, הליץ שבטי הקוראים את משפטי (רסב"ג, פזומי פליטי, מנחה יוה"כ). טוב עֵרה מְנֻצלת, עָגלה גֵוי מפצלת[1], טלאיו סך כבחוצלת, אני חבצלת (משלם בר קלונימוס, אפיק רנן, יול' ג פסח). — ואמר המשורר: ואם תרצה ראות דמיון זקנו ראה עמק אשר גרעו כשבים, ראה ענף אשר היה מכוסה ברב עלים פצלוהו חגבים (ספ"ס לריצ"ג, פלל).—ואמר המליץ: חרש כי יכרת עץ יקציעהו יפצלהו מסביב ובחכמתו יעשה כלי לשרת בו בבית (רנה"ו, חכמת שלמה יג יג). — *וּפִצֵּל עצים בקרדם, אבנים וכדוי, בקע וחלק אותם לחלקים: מעשה בכהן אחד שהיה עומד ומפצל[3] עצים בלשכת דיר העצים (ירוש' שקל' ו א). — ובסהמ"א: חכמים הראשונים מהם מי שהיה מפצל העצים לבשל בהן ומהן מי שהיה מבשל או מולח בשר וכו' (רמב"ם, שבת ל ו). לא יפתח אדם מחצב בתחלה לתוך שדהו בשביעית וכו' ואם התחיל מקודם שביעית ופצל ממנה שבע ועשרים אבנים וכו' ה"ז מותר לנקר ממנו בשביעית כל מה שירצה (הוא, שמיטה ויובל ב ו). כשבונין ההיכל והעזרה בונין באבנים גדולות ואם לא מצאו אבנים בונין בלבנים ואין מפצלין את אבני הבנין בהר הבית אלא מפצלין אותן ומסתתין אותן מבחוץ ואחר כך מכניסין אותן לבנין (הוא, בית הבחירה א ח). או ששאל קרדום לפצל בו עצים ונשבר בעת שפצל בו מחמת הבקוע וכל כיוצא בזה ה"ז פטור (הוא, שאלה ופקדון א א). המפצל ומורות הגפן או שריגי אילנות וכפות תמרים בנכסי הגר, אם דעתו לעבוד האילן קנה ואם דעתו להאכיל העצים לבהמה לא קנה (טו"ע חו"מ, רעה יז). — *הזנב מְפַצֵּל את העצם[3], עצם הזנב מְפֻצֶּלֶת: נפגם הזנב מן העצם אבל לא מן הפרק או שראש הזנב מפצל את העצם[1]) או שיש בשר בין חוליא לחוליא (בכורו' ו ה). —ובהשאלה, *פִּצֵּל הָעֹל, שבר העֹל, פרק אותו, ואמר הפיטן: שים אמריו בלבבך, ועולו אל תפצל, עזוב הכלי חלדך, ועדי מאוייו נצל (מדה"ג לספר' ספטים, MGWJ 1894, עמ' 564).

—פעו', *פֻּצַּל, בינ' מְפֻצָּל, מְבֻקָּע וּמְחֻלָּק: ארבעה סניפים של זהב היו שם על שלחן הפנים מפוצלין[2] מראשיהן שהיו סומכים בהן שנים לסדר זה ושנים לסדר זה (מנח' יא ו). והרי עז דחרוקות וחלבו אסור, מפוצלות בעינן, והרי צבי דאין מפוצלות וחלבו מותר, חבורות בעינן (חול' נט:). ואם מפוצלת כמו מחולקת זו מזו ואפילו מעכו וחזר דובקן אמרינן ודאי סירכא הוא (תשו' רב צמח גאון, מן הגניז', JQR XVII, עמ' 273). שנים עשר גבולי אלכסן מפצלין לששה סדרים (רסע"ג, בנוסח' פרוש הערבי לירכה 7 ג). ויש מפרשים עץ גדול ארוך נתון על עץ מפוצל ובראשו האחד של אותו עץ גדול תלוי חבל עם הדלי על גבי הבור (ערוך ערך ביר). מאן דאית ליה מעברתא בדקניה, שזקנו מחולק ומפוצל ויש בין שני שבילות כמין מעבר (רש"י, סנה' ק:). מקלט היה כתוב על פרשת דרכים, בכל מקום שהיו שני דרכים מפוצלים אחד פונה לעיר מקלט היה עץ תקוע באותו דרך וכתוב בו מקלט (הוא, מכות י:). וכמו מעשה הלבנה היה זה שצייר שתי עיירות ירושלם לדרום ורבת בני עמון למזרח ובבל צייר לצפון, וצייר שני דרכים מפוצלים יוצאין מבבל אחד לרבה ואחד לירושלים למען יראו העם וישאלו וישימו על לב (ר"א בלגנצי, יחזק' כא כה). כל מין שהוא מפרים פרסה ומעלה גרה ויש לו קרנים מפוצלות כגון האיל הרי זה חיה טהורה בודאי (רמב"ם, מאכלות אסורות א י). — *וכלים מְפֻצָּלִים[3],

1) [מחלקת ומפורת.]

2) [כך בהוצ' וילנא. אמנם בירוש' הוצ' קרוטושין: ומפציע, ועי' פָּצַע, הפע'.]

3) [כך פרש רמב"ם, וז"ל: שיהא קצה של זנב כשתי זנבות ובכל אחד משתיהן עצם, ע"כ. וכן התוס' (בנגוד לרש"י, עי"ש) ורעכ"ט ואחרים.]

1) [כך הנוס' במשנה שבבבלי (בכורו' לט:); בנ"א חסר את העצם; ובמשנה שבמשניי: מפציל עצם.]

2) [במדכ"ם הגרסה: מופצלים.]

3) [בכר (לקוט' מס' המפסיק, 89) מעיר על הקרבה בין הבטויים כלים מְפוצלים, שלחן מפוצל ובין הערב' אואני מפצלה, מאידה מפצלה, במשמ' כלים של פרקים, שלחן מרכב מחלקים נפרדים. הוא מציין כי השרשים פצל ופרק (מפאצל בערב', פרקים בעבר') נרדפים בשתי הלשונות וכי מנורה של פרקים משמ' כמו מנורה מפוצלת.]

כלים של פרקים: ואין מחזירין מנורה של חוליות ולא כסא המפוצל ולא שולחן המפוצל וביוצא בהן מפני שנראה כבונה (תוס׳, שבת כב כו). אם היתה ראש הזנב מפוצל לשנים בשני עצמים (תוס׳, אסורי המזבח ג ד). החצוצרת שמפוצלת חליות חליות, אם אין יודע להחזירה אלא אומן ה״ז מקבל טומאה כשהיא מחוברת (תוס׳, כלים י טו). כלים שהן מפוצלין כגון מנורה של חוליות וכסא ושלחן שהן עשויין חתיכות חתיכות מעמידין אותן בי״ט (הלכות או״ח תקיט ג). — ואמר המשורר: אל תשקוט ללקוט חבצלת מפוצלת (קה״ס לריב״ג, פלל). בקרבו עליות מפצלות, פצלות לבנות ומגבלות (כאב״ע, אמודה, כהנה ה, 90).

—הפעי׳, *הִפְצִיל, הִפְצִיל לכאן ולכאן, התחלק, התפלג לצדדים[1]), sich teilen, gabeln; se diviser, bifurquer; to divide, fork, branch: מה אילה זו קרניה מפצילות לכאן ולכאן אף שחר זה מפציע לכאן ולכאן (ר׳ אבהו, יומא כט.). מה אילה זו כל זמן שמגדלת קרניה מפצילות אף צדיקים כל זמן שמרבין בתפלה תפלתן נשמעת (ר׳ בנימן בר יפת בשם ר׳ אלעזר, שם שם). אלו הן סימני בגרות, ר׳ יוחנן בן ברוקה אומר משיכסיף ראש החוטם, משיכסיף אזקונה לה, אלא א״ר אשי משיפציל ראש החוטם[2]) (נדה מז.). — ואמר הפיטן: די קרני אילת כהפציל גם הצופה מליו, דין וקרין התמיד ולקח הדם אליו (ר׳ אליעזר בן נתן, אכפרה, סליח׳ מוסף יוה״כ).

—הפעי׳, *הֻפְצַל, בינ׳ מֻפְצָל, — מפלג לכאן ולכאן, geteilt, gegabelt; divisé, bifurqué; divided, forked: נחתכה זנב מן העצם ולא מן הפרק או שהיה ראש הזנב מופצל[3]) לשני עצמות וכו׳ הרי זה לא ישחט (תוספת׳ בכורו׳ ד ז). — ובסהמ״א: חמשת חוטים של כסלים שנים משמאל מתפזרים לשלשה שלשה, ושלשה מימין מופצלין לשנים וכו׳ (והזהיר, ויקר׳, ג).

---

[1]) [וכן בארמי שבתו״מ: חוטין שבעוקין אסורין, חמשא חוטי אית בה בכפלא, תלתא מימינא ותרתי משמאלא, תלתא מפצלי לתרי תרי, תרי מפצלי לתלתא תלתא (רב יהודה, חול׳ צג.).]

[2]) [של דד האשה, וצ״ע.]

[3]) [הרא״ש (בכורות לט:) גורס בתוספתא: מפוצל.]

—קל, בינ׳ פָעוּל, *פָצוּל: ואת הבית יקציע, מגורת מקצעות וכן מר ואהלות קציעות, וטעמו פצולות (ראב״ע, ויק׳ יד מא).

— נפעי׳, *נִפְצַל: כנגד הירכים הוא מתחיל ליפצל ויוצא ראש א׳ לירך זו ואחד לזו והאמצעי יורד לזנב וכו׳ (רש״י, חול׳ מט:, ד״ה עד בין הפרסות). והעצם של בוקא דאטמא דוחק הבשר ומדובק ודוחק בו את מות החוט הנפצל עליו עד שנעשה דק ואינו ניכר (תוס׳, שם שם, ד״ה בליטן עפי).

— התפ׳, נתפ׳, *הִתְפַצֵּל, *נִתְפַצֵּל, — פצלו וחלקו אותו לחלקים: עד שהוא מלא ענבים שמו אשכול ואם נפסג ממנו מקצת האשכול ונתפצל ממנו ויש לו כתף או נטף שמו פסיגה (פי׳ הגאו׳ עקצ׳ א ה). ואע״ג דהדר אגיד להו איהו, הענפים של מעלה כדי להשכיבן מפני שמתפצלין לכאן ולכאן ונזקפין למעלה ואין סותמים הנקב (רש״י, סוכ׳ יג.). מיפציל, הגימא מתפצלת ומתחלקת לשנים על גבי בהמה מאליה (תוס׳, זבח׳ יח:). תלתא קני הוו, לאחר שהקנה נכנס לחוה מתפצל לשלשה (תוס׳, חול׳ מה:). עד בין הפרשות, עד מקום שהוא מתפרש ומתפצל פצולין (תוס׳, שם שם). וכל זמן שהן צמותין וקשורין השלשה יחד קרי צומת עד מקום שמתפשטין ומתפצלין זה מזה (תוס׳, שם עו., ד״ה דאגרמא ולבר). כמין אפקתא דדיקלא, שהדקל למטה יחיד ומתפצל מלמעלה וכו׳ (תוס׳, נדה כד.). חמשה חוטין יש בכסלים שלשה מן הימין ושנים מן השמאל, השלשה שמן הימין מתפצל כל אחד מהם לשנים שנים והשנים שמן השמאל מתפצלין לשלשה שלשה וכולן משום חלב (רמב״ם, מאכלות אסורות ז יא). חוט השדרה הוא יוצא מן המות והולך על פני כל השדרה והאליה עד סוף הזנב ומתפצל לג׳ פיצולין וכו׳ (שבלי הלקט, טרפות ג). אמר אמימר משמיה דרב נחמן משנכנסה הגרגרת בתוך החזה מתפצלת לג׳ קנים הקנה האחד לריאה והשני לכבד והשלישי בתוך החזה[1]) (סמ״ג מ״ע סג).

*פֶּצֶל,
ס״ז, — סעיף מסעיפי העץ המפצל: דדרו בדיגלא, עץ מפוצל בראשו וקושר בו משא שני בני אדם ומכניס צוארו בין שני פצליו ומוטל על ב׳ כתפיו וכו׳ (רש״י, ב״מ פג.). —ואמר הפיטן: אנא

---

[1]) [בתלמוי (חול׳ מה:): תלתא קני הוו חד פריש לליבא וחד פריש לריאה וחד פריש לכבדא.]

זכור תם חז סולם בעולים ויורדים שלשה, המפצל ברהטים פצלים[1] שלשה (רקע"ג, אנא אל הנקדם, הושענות יום ג, סדור רקע"ג, רמח).

פְּצָלָה, ש"נ, מ"ר פְּצָלוֹת,—מקום בעץ שהוסרה משם הקלפה ונחשף עצם העץ הלבן, abgeschälte Stelle ; endroit pelé ; peeled place : ויקח לו יעקב מקל לבנה לח ולוז וערמון ויפצל בהן פְּצָלוֹת לבנות מחשף הלבן אשר על המקלות (בראשי ל לז). — ובספהמ"א : מראהו (של נשר הדגים) שוזרתר כהה ועל ראשו וצוארו ירוק (געלבליך) בפצלות שתרחרי כהה ולבנות עליהם (סינהק, תולדות הארץ א, קיד). — ואמר המשורר : בקרבו עליות מפצלות פצלות לבנות ומגבלות (רא"ב"ע, אמודה, כהנא א, 90).

פצם, ממנו *פָּצִים, פָּצַם.

פָּצַם[2], פ"י, פְּצַמְתָּהּ, — פָּצַם דבר, שברהו, בקעהו, פָּצַם את הארץ, בקע אותה, כמו הרעש וכיוצא בזה, spalten ; fendre ; to crack : הרעשתה ארץ פְּצַמְתָּהּ רפה שבריה כי מטה (תהל' ס ד).—ובספהמ"א : בלי עמל ויגיעה רבה יוציאו לחם מן הארץ, ממחרשת לא ידעו רק בגרזן כהה יפצמו הארץ מעט (ר"ש בלוך, שבילי עולם ב, כ :). אה שושנה את פוררת פצמת את לבבי ומי ירפא שבריו (אברהם מפו, אהבת ציון יד). פוררתני בתועבותיך פצמתני בחמאות לשון רמיה (שם כג). — ואמר הפיטן : קורות בתינו

1) [נ"א : פצלות, (עי' סדור רקע"ג, שם), נ"א : פצולת (MGWJ 1893, 558).]

2) [כן כל התרגומים והמפרשים ובאותה משמ' פצם a) בערב', ובת"י בא וּפַצִּים ליה חרכין במקום וקרע לו חלוני (ירמ' כב יד), וקרובה משמ' הפעל לזו של פצע, בין שהקרבה מקורית ובין שהשפיע דמיון המלים לקרב את הוראותיהן. והשוה דברי רש"י : פצמתה, שברת אותה וראיתי בדברי דונש שהוא לשון ערבי אבל לא פירש איתו וביסודו של רבי משה הדרשן פירשו לשון קריעה וראיה הביא לדבר וקרע לו חלוני מתרגם ופצים אך אני (רש"י) אומר ופצים שתרגם יונתן לשון תקון חלון הוא בכל הפתחים שיש להן פצימין, ע"כ. במדר"ר (רות פרשה א) כתוב : באותה שעה נחלקה ארץ ישראל והיתה חלוקה חביבה עליהם יותר מדאי והיו ישראל עוסקין במלאכתן זה עוסק בשדהו וזה עוסק בכרמו וזה עוסק בזיתיו וזה עוסק בפוצמו, ע"כ. אבל במדר"ר קהל' (סדרא ג, טוב שם) ובילק"ש (יהוש' לה) כתוב : וזה עוסק בפתמו, וכך נכון.]

a) فصم

פצמתת וקירות ליבינו העצמתה (ינאי, קדושת ש"ר השירים, קרובי' לפסח, דוידזאהן, רעד). מחנת גבורת אשר כחו מעצימים עצום, משובבים בינתים בדברי כבושים בחרש לפצום (מנחם ברבי מכיר, אספר אל אל, יוצ' שבת תשובה). — ב"נ' פָּעוּ', *פְּצוּמָה, בנוי לארץ[1], ואמר הפיטן : פצומה להום, פקד קר וחם, פלם לתהום, על פני תהום (שמעון בר יצחק, אדון אמנכי, יוצ' א שבועות). סקר תעלמות ומכוננם במערכת, עורר זרעך החשופה לממלכת, פצומה להתיר מאוקי מהזבת, צעקת ונאקת תעתר בסכת (ר"י בן אביתור, אלהים אמן, הושענ"א, סעה"ש 15). — ואמר המשורר : ואל תשיאכם תבל בהבלה, כמי לחצה ופתה הצנומה, ואל תבטיחכם על פחזותה, ומי יבטח עלי ארץ פצומה (קטע כ"י גני' קהיר, ביד ספירא).

—נפע', *נִפְצַם,— פצמו אותו, שברו ובקעו אותו, ואמר המשורר : וביום פקידת הנשמה, תשוב גויה נפצמת (שלום שבזי, עין ולב, שירי תימן, 118).

—פע', *פִּצֵּם, — כמו נִפְע', ואמר הפיטן : פצמת רקועת שעולים[2], עמים אחוזם בחלים, סער צירים וחבלים (ר"א קליר, תמו קול, סדר א שבועות). פלצנו מרוב תלאות פצמנו מכובד תחלואות (אדון בינה, סליח' ב עשי"ת, ליטא).

פצע[3], ממנו °°מִפְצָע, *פִּצּוּעַ, *פְּצִיעָה, פֶּצַע, פָּצַע, *פַּצְעִיל, *פִּצְעִית.

פָּצַע, פ"י, פְּצָעוּנִי, פְּצוּעַ[4], פְּצֹעַ, — פָּצַע אותו, עשה בו פֶּצַע, verwunden : blesser ; to wound : לא יבא

1) [על יסוד הכתוב (תהל' ס ד).]

2) [נשברה הארץ הרקועה על פני המים המדודים בשעל.]

3) [אמנם נמצא פצע (בהשפעת העברית או בשנוי מבטא של פצח) במשמ' קרובה אף בארמ' התלמודית, אבל בעקר אין הצדי שבשרש זה אלא צ' a) מקורית הקרובה לדלת. וכן מקביל לשרש פצע בארמ' פדע (עי' בהערות לשרש פדע), וכן קרובים בעבר' בצע (במשמ' בציעת הלחם), המקביל אל בציע b) בערב', ואף מצע במשמ' שבירה לחצאים שממנו אמצע. ואין להכריע אם קרבת המשמ' של פצע אל פצח, פצל, פצם וכדו' מקורית היא או שהשפיע דמיון השרשים לקרב את הוראותיהם.]

4) [ביבמ' (עה :) : אמר רב יהודה אמר שמואל פצוע דכא בידי שמים כשר אמר רבא היינו דקרינן פצוע ולא קרינן הפצוע, ע"כ, ועי' פירש"י. ואולם

a) ض b) بضع

פְּצוּעַ דכה¹) וכרות שפכה בקהל יי׳ (דבר׳ כג ב). ויכהו האיש הכה וּפָצֹעַ (מ״א כ לז). מצאני השמרים הסבבים בעיר הכוני פְּצָעוּנִי נשאו את רדידי מעלי שמרי החמות (שה״ש ה ז).—ובתו״מ: כויה תחת כויה, אם תאמר שפצעו והוציא את מוחו והלא כבר נאמר פצע תחת פצע וכו׳ אלא כוואו על ציפרנו ועל כף רגלו (מכי׳ משפטים ח, מסכ׳ נזיקין). פצועין בולעין ופולטין וחוזרין ובולעין, שלימין בולעין ופולטין ועוד אינן בולעין (ירוש׳ תרומ׳ י ו). שפצעה בפניה (ר׳ יוסי בר חנינא, כתוב׳ מג:). המשוויירים שבסעודה נכנס בהן יין ופצעו זה את זה והרגו זה את זה (סמח׳ ח). כיון שנכנסו עמהם בלילה נפלה קטטה ביניהן ועמדו והכו אלו את אלו, לבקר הלכו אצלה דין רישיה פצוע, דין ידיה פצוע (מד״ר במד׳ ג). או מכה רבה שומע אני יפצענו במקלות, ת״ל והפילו השופט והכהו (מדרש תנאים הופמן, דבר׳ כה ג). — ובסהמ״א: וכי איש אשר הרגתיו לפצעי הוא נהרג, וכי אני פצעתיו מזיד שיהא הפצע קרוי על שמי (רש״י, ברא׳ ד כג). — ואמר הפיטן: פתחתי, בכודו חמק מלבא, מצאוני, לוחמי פצעוני בנוז (משלם בר קלונימוס, גן נעול אוה, אופן ב׳ פסח). עיפתה אף היא קלעתם לבית מצודם, פצועים ונפצעים ומפלת כבדם (מומתים, יוצ׳ אחרון פסח). — *פִּצַּע חוט, בקע אותו כדי לעשותו דק יותר: אבות מלאכות ארבעים חסר אחת הזורע והחורש והקוצר וכו׳ והאורג שני חוטין והפוצע שני חוטין הקושר והמתיר וכו׳ (שבת ז ב). סכוכית אחרים אומ׳ כדי לפצוע בה שתי נימין כאחת (תוספת׳ שם ח כח). מיתיבי חסידים הראשונים כיון שארגו בה ג׳ היו מטילין לה תכלת אימא כיון שפצעו בה ג׳ היו מטילין לה תכלת (מנח׳ מ:). — *פִּצַּע חלזון, בקעו להוציא את דמו: הצד חלזון והפוצעו אינו חייב אלא אחת (שבת עה.). — *פִּצַּע זיתים, בקע אותם לרככם ולהכשירם לאכילה: זיתים משיכניסו רביעית לסאה פוצע ואוכל בשדה, הכניסו חצי לוג כותש וסך בשדה (שביע׳ ד ט). זיתי חולין שכבשן עם זיתי תרומה, פצועי חולין עם פצועי תרומה, פצועי חולין עם שלימי תרומה או במי תרומה אסור אבל שלימי חולין עם פצועי תרומה מותר (תרומ׳ י ז). הפוצע זיתים בידים טמאות טימאן (טהר׳ ט ה). היה אוכל זיתים פצועים ותמרים רטובות, כל שהוא רוצה למוץ את גרעינתו ונפל על בגדיו ועל ככר של תרומה טמא (טבו״י ג ו). הזית שפצעו בידים טמאות לא הוכשר (תוספת׳ שם י יח). בעו מיניה מרב ששת מהו לפצוע זיתים בשבת אמר להו וכי בחול מי התירו, קסבר משום הפסד אוכלין (שבת כ:). — *פִּצַּע תאנים, בצע אותן לשנים: אומר לכם מפני מה אני משכים ללקוט תאנתי, שכיון שהחמה זורחת על התאנים הן מתליעות וכו׳ נטלו מהן ופצעו אותם ומצאום מותלעות (מד״ר שה״ש, דודי ירד).

— נפע׳, *נִפְצַע, — מי שפצעו אותו: איזהו פצוע דכא כל שנפצעו הביצים שלו (יבמ׳ ח ב). לאחד שגנב נרתיקו של רופא, עם כשהוא יוצא נפצע בנו וכו׳ (ר׳ יודה בן פזי, ירוש׳ ברכ׳ ה ב). באותה שעה קפצה קטיגורי׳ לפני כסא הכבוד אמרה לפניו רבון העולם אי זה מהן נהרג על שמך, אי זה מהן נפצע מוחו על שמך וכו׳ (מד״ר איכה, א״ב תנייתא, ולא זכר). — ואמר הפיטן: פצועים ונפצעים ומפלת כבדם (מומתים, יוצ׳ אחרון פסח).

— פע׳, פִּצַּע, — *פִּצַּע מוחו או ראשו של אדם, בקעהו: גירה בהם סניגורים והיו מכין אותם ומפצעין את מוחיהם בגיזירין וכו׳ (ירוש׳ סנה׳ י ב). איזהו׳ הרעת אחרים אכה פלוני ואפצע את מוחו (ב״ק כח:). הרבה בנים יש לי, בשעה שהן יושבין על שולחני זה מברך לאלהי פלוני וזה מברך לאלהי פלוני ואינם עומדים משם עד שמפצעין את מוחן אלו את אלו וכו׳ (מד״ר ויקר׳ ד). כל מי שהיה בורח מהן היו מכין אותו ומפצעין את ראשו ונוטלין את כסותו (מדרש שה״ש, גריכהוט ה ז, לט.). — *פִּצַּע אגוז, פצח את האגוז, שבר את הקלפה למען הוציא הלב, *פִּצַּע קנה, בקע ושבר אותו: נוטל אדם קורנס לפצע ¹) בו את האגוזים וקרדום לחתוך בו את הדבילה וכו׳ (שבת יז ב). מפצעין באגוזין ומחתכין בדבילה משבת לאותו שבת (תוספת׳ שם יב עז). אין מפצעין את הקנה לצלות בו מליח אבל מפצעין אגוזין

בערוך (ערך פצע) בשם ר״ת: ולא קרינן פציע פי׳ פציע בידי שמים אבל פצוע כמו פרוע כדכתיב כי פרעו אהרן והוא דבר שנעשה בידי אדם.]

¹) [עי׳ הערת המחבר לערך דַּכָּה.]

¹) [נ״א: לפצוע.]

במטפחת ואינו חושש משום קריעה (שם יו״ע ג עז). מעשר מבל שנתערב בחולין (אוסר בכל שהוא) וכו' רבי הלל בן פזי בעי ויפצע, אמר רבי יונה ומותר לפצע וכו' (ירוש' דמאי ז ז). — *פִּצַּע זיתים, בזיתים, כמו פָּצַע זיתים: זית שפיצעו בידים מסואבות לא הוכשרו, לסופגן במלח הוכשרו (ירוש' מעשר' א ז). הממצע בזיתים בידים מסואבות הוכשר, לסופתן במלח לא הוכשר (שבת קמה.). — *פִּצַּע העשן לכאן ולכאן, התפלג לכאן ולכאן [1]: ועשנו עולה כמקל ואינו מפצע לכאן ולכאן (אבודרהם, סדר' של חול, מה.).

— הפע', *הִפְצִיעַ, כמו קל פָּצַע, גרם לְפֶצַע: מה חקוסקום הזה כווה ומפציע ומפחם בו כך אני יורד לו (יוסוע בן קבקיו, ירוש' פסחי' ו א). — ואמר הפיטן: זוי שאול במתתרתו אף כי אציע, חזיתי והנך שם לחברה ולהפציע (ילמק, ימביאני, קלימ' יום ס). — *הִפְצִיעַ את מוחו: כהן ששמש בטומאה אין אחיו הכהנים מביאין אותו לבית דין אלא פרחי כהונה מוציאין אותו חוץ לעזרה ומפציעין את מוחו בגזירין (סנה' ט ו). — *הִפְצִיעַ לכאן ולכאן: תימור של לבנה מתמר ועולה כמקל, תימור של חמה מפציע לכאן ולכאן תנא דבי רבי ישמעאל יום המעונן היה ומפציע לכאן ולכאן (יומא כח:). למנצח על אילת השחר, מה אילה זו קרניה מפצילות לכאן ולכאן אף שחר זה מפציע לכאן ולכאן (שם כט.). של הללו מתמר ועולה (עשן הקטרת) כמקל, של הללו מפציע לכאן ולכאן (שם לח.). — *הִפְצִיעַ עצים, בקע אותם: מעשה בכהן אחד בעל מום שהיה עומד ומפציע [2] עצים בלישכת דיר העצים (ירוש' שקל' ו א).

— התפ', *הִתְפַּצֵּעַ, נִתְפַּצְּעוּ האגוזים, פֻּצְּעוּ אותם: נתפצעו האגוזים, נתפרדו הרמונים וכו' יעלו באחד ומאתים (ערלה ג ח).

[1]) [במשמ' זו באים במקורות גם מפצע ומפציע וגם מפסע ומפסיע ואף מפציל ומפוצל (עי' פעלים אלו במקומם), ואמנם יתכן כי מקור הביטוי אך בצורה אחת, אבל למעשה אפשר היה ליצור ביטוי כזה מכל הפעלים האלה לפי משמעותם המיוחדת, ועל כן אין לראות נוסחאות אלו כשבושים אלא באפשריות שונות שבלשון שזכותן לכולן.]

[2]) [בהוצ' וילנא: מפצל.]

— פעי, *פֻּצַּע, בינ' מְפֻצָּע, כמו נִפְע', נִפְצַע בְּפֶצַע: בהמה או עוף שראינוהו מלוכלך בדם וכו' ותתול יוצא ובא באותו לול של תרנגולין ויש שם תרנגולין שאינן מפוצעות חוששין לספק דרוסה (והזהיר שמיני, מו).

— הפע', הָפְצַע, הופצע, — כמו נפע' נִפְצַע: על שם קיסר נלחמתי והופצעתי פצעים כאשר עיניכם רואות (יוסיפון, גינלבורג, רלו). ויפול פתאום כל הבית על המלך ועל אנשי ביתו ולא נהרג המלך ולא הופצע המלך ולא ביתו (שם רקה).

פֶּצַע, פֶּצַע, ס״ז, פִּצְעִי, ת״ר פְּצָעִים, סמי' פִּצְעֵי, כנ' פְּצָעַי, — פֶּצַע בגוף בע״ח, מקום בגוף בע״ת שנפתח הבשר ע״י מַכָּה עַזָּה, בכלי חד וכדו', שיוצא משם דם, לֵחָה, Wunde; blessure; wound: כי איש הרגתי לְפִצְעִי וילד לחברתי (בראש' ד כג). כויה תחת כויה פֶּצַע תחת פָּצַע חבורה תחת חבורה (שמות כא כה). מכף רגל ועד ראש אין בו מתם פֶּצַע וחבורת ומכה טריה לא זרו ולא חבשו ולא רככה בשמן (ישעי' א ו). חברות פֶּצַע תמריק ברע ומכות חדרי בטן (משלי כ ל). למי אוי למי אבוי למי מדונים למי שיח למי פְּצָעִים חנם למי חכללות עינים למאחרים על היין לבאים לחקור ממסך (שם כג כט–ל). נאמנים פִּצְעֵי אוהב ונעתרות נשיקות שונא (שם כז ו). אשר בשערה ישופני והרבה פְּצָעַי חנם (איוב ט יז). — ואמר בן סירא: לא כל איש להביא אל בית ומה רבו פצעי רוכל בעוף אחוז בכלוב לב גאה וכמרגל יראה ערוה (ב״ס גני' יא כט) [1]. — ובתו״מ: אמר להן (למך לנשיו) כי איש הרגתי לפצעי, שיבואו עלי פצעים בשבילו, וילד לחבורתי, שיבואו עלי חבורות בשבילו, אתמהא (מד״ר בראש' כג). — ובספה״א: שכמת פצעים נופלים בראשו של אדם ואינו מת וכיון שקרום מוחו ניקב מיד הוא מת (סו״ת סגלוי' מתוך הגניזה, 33). פרי' שיחלא [2] פצע האזן (כ״ם, שבת קז.). דמי

[1]) [בבבלי (יבמ' סג:) תנוסח: רבים היו פצעי רוכל המרגילים לדבר ערוה כניצוץ מבעיר גחלת ככלוב מלא עוף כן בתיהם מלאים מרמה וכו', אך לפי נוסח הגני' יש לגרום ולבאר אף בתלמוד: רבים הפצעים שנגרמו ע״י הרוכל (ההולך רכיל) הַמַּרְגְּלִם (במק' המרגילים), הרואה דבר ערוה ומספר אותו.]

[2]) [בדפוס נתחלקה המלה שיחלא בטעות לשתי מלים בשתי שורות.]

אחיך וכו' שעשה בו פ צ ע י ם [1]) הרכה שלא היה יודע מהיכן נפשו יוצאת (רמ"י, ברלשי' ד י). פרעתא, פ צ ע מכת חרב (הוה, ע"ז כח.). והבויה הוא לשון שרפה וכו' פ צ ע שבירת העצם וכו' (ר"ח הקרלוי, גן עדן, מומים, קס.). — ואמר הפיטן: כי תמוק בעון בצעה, קציפת הסתר הוא פ י צ ע ה, נא לא תכחד לתנות פיצחה, להכניע מיצחה, להוריד ניצחה (ינאי, ואתה כי תאומר בזוב, קרובי' לספר ויקרא, זולאי, קכח). — ואמר המשורר: בשורי עצבך אדאג ואגיל, כרעתי אחריתך כי תשוקה, והאהב פ צ ע י ו נאמנים, ולא יפיק פ צ ע י ו לך לפוקת (ילחק בן כלפון, כדיבוחך רחבה, סעה"ם 27). ועל פיך לדודיך נשיקות וכימינך לצריך פ צ ע י ם, וגדופים לך נגעו אלי לב זמן בגד כמו חצים תקועים (ר"ם הנגיד אולי לר"י בן כלפון, דבריך בתוך לבי נטועים, ברודי, 41). — ופתגם: ירפאו פ צ ע י ם ולא דברים רעים (כתבי לונץ ג, 266).

***פַּצְעִיל,** ש"ז מ"ר פַּצְעִילִים [2]), — פַּצְעִילֵי תמרה, תמרים לא בשלים כל צרכם ששוטחים אותם כנגד השמש כדי להבשילם, halbreife Datteln; dattes à demi mûres; halfripe dates: פ צ ע י ל י [3]) תמרה לר' שמעון מהו (ר' שמעון ב"ל, שבת מה:).

***פַּצְעִית,** ש"נ, מ"ר פַּצְעִיוֹת, — פֶּצַע קטן: דלא היו בראשו פ צ ע י ו ת (ירוש' כלאי' ט י).

פִּצְפֵּץ [4]), פ"י, יְפַצְפְּצֵנִי, — פוצץ ובקע לחתיכות קטנות, zerschmettern; fracasser; to shatter: שלו הייתי ויפרפרני ואחז בערפי וַיְפַצְפְּצֵנִי ויקימני

[1]) [ע"פ שבת' (לג:), ושם: פציעות.]

[2]) [בארמי' שבירוש' נמצא במקום זה אף פ צ ו ל י י א, פיצולייא, אך אין זו כנראה אלא הגיה מטשטשת במקום פצעולייא, המורה על פִּצְעוֹל ע"מ גִבְעֹל בצורה המקורית של המלה. ואמנם אפשר ששם זה של תמרים שלא בשלו כל צרכם נגזר מן פצע, אבל לא במשמ' של תמרים פצועים אלא של תמרים קשים שצריך לפצעם כפצוע אגוזים או ויתים.]

[3]) [ערוך: פי' בתשובות פני תמרה שתכניסן פירות ונמתקו יפה יפה ועדיין לא בשלו ולא נעשו תמרים פוצעין אותן אחד אחד לשנים בסכין ומעלין אותן לגג ליבשן ומכניסן לקיום. רש"י: תמרים הנלקטין קודם בישולן וכונסין אותם בסלים שעושין מלולבין והן מתבשלות מאליהן.]

[4]) [מן פ צ ץ, עי' שם. והוא פְּעַפֵּעַ שבארמ' ובעברי' שבתו"ם, עי' שם הערה.]

לו למטרה (איוב טז יב). — ואמר הפיטן: הרמוני ופרפרוני ופ צ פ צ ו נ י מרדפי ומגדפי ומנגפי (ר"י הלוי, אהה אדני אלהים, סעה"ם 115).

פצץ [1]), ממנו פִּצְפֵּץ, פַּצַּץ, ‏פָּצָץ, פְּצָצָה.

פָּצַץ, קל לא נמצא במקורות הקדומים.

— פִּעֵל, פּוֹצֵץ, יְפוֹצֵץ, — כמו פִּצְפֵּץ: הלא כה דברי כאש נאם יי' וכפטיש יְפֹצֵץ סלע (ירמיה כג כט). — וכתו"ם: עתידה בת קול להיות מ פ ו צ צ ת באהלי צדיקים ואומרת כל מי שפעל עם אל יבוא ויטול שכרו (ר' ירמיה בן אלעזר, ירוש' שבת ו ח). צא מהן שמונה עשרה שנה שהיתה בת קול מ פ ו צ צ ת ואומרת לנבוכדנצר עבדא בישא סוק חרוב ביתא דמרך וכו' (מד"ר פס"ם, התאנה מנעם). רוכב הייתי על הסוס ומטייל אחורי בית הכנסת ביום הכפורים שחל להיות בשבת ושמעתי בת קול מ פ ו צ צ ת ואומרת שובו בנים שובבים וכו' (אלישע בן אבויה, מד"ר רות פרש' ו, ליני הלילה). — ובספהמ"א: ובת קול מ פ ו צ צ ת שנית לכו לאדום ועשו שם נקמתי (פסיק' זוט' פ' בלק, ביהמ"ד ילינק ג, 142). בכל יום ויום היתה בת קול יוצאת ומ פ ו צ צ ת [2]) בכל עולם ואומרת עתיד צדיק אחד לעמוד (ילקוט שמעוני ש"א עח). — ואמר הפיטן: אין קוצץ בן קוצץ קצוצי לקצץ כדבור מ פ ו צ ץ רצוצי לרצץ (ר"א קליר, אז קולך, קרובי' זכור). בל תתחבר ללצים וכו' השוננים לשונם כחצים ופימו י פ ו צ ץ נצוצים (הוה, אנוש ספסיך, סדר א שבועי'). קנינך גלגל ירוצץ וברק ינצץ באונך ורוח מ פ צ ץ סלעים ירצץ בגאונך (ר"י בן גיאת, קנינך, סעה"ם 19). רחום יחן חנם וצדקה ירצה תשובותיכם, שאון קולו י פ ו צ ץ בכל מחנות מושבותיכם (מנחם בר' מכיר, אדעם כי אין זולתך, זולת שבת סוכה). דגלי דבקים יאירו ב פ ו צ צ ו בסיני (אורחות אראלים יקדישו, אופן שבת לפני שבוע'). — ואמר המשורר: וים מתרצץ וקדים י פ צ ץ ארזים ויפץ רוח קצפיו (ר"י הלוי, יען ומקים, סעה"ם 97). ותקדח אש מוצה מאבניו וכפטיש ת פ ו צ ץ את שמיריו (ילחק בן רלב"ע, הממך, כהנא ב, 125).

[1]) [הוא פצ' a) בערבי, פעפע בארמ', וממנו פִּצְפֵּץ ופְּעַפֵּעַ, עי' שם; וקרוב אליו נ פ ץ, א. פ ו ץ.]

[2]) [במדר' שמואל ג: מתפ וצצת.]

a) فضّ

—התפו', התפוצץ, יתפצצו, — שפוצצו אותו, התבקע לחתיכות קטנות: עמד וימדד ארץ ראה ויתר גוים ויתפצצו הררי עד שחו גבעות עולם הליכות עולם לו (חבק' ג ו). — ובתו"ם: אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נמוח ואם ברזל הוא מתפוצץ (דבי רבי ישמעאל, קדוש' ל:). — ובסהמ"א: הגשם אשר ישתבר בכמה מקומות בבת אחת כאשר נשבור רק חלק ממנו יקרא עצם מתפוצץ (איין שפריהענדער קערפער) כמו זכוכית כל מיני חרס לחם יבש דק או מצה וכדומה (ליכדא, ראשית למודים ב א, 12). — ואמר הפיטן: לא תשא לשוא שם שביבים נוצץ הנזכר על שן סלע והוא מתפוצץ (רסע"ג, לא תסא, סדר לעצרת, סדור רסע"ג, סל).

—קל, *פצץ, — כמו פוע': בכף סלעים הם ירצו כי לפוצצים פטישים יחליקו (בן עירי, בגוף הערבי של פי הגלוי לרסע"ג, הרכבי, קעס).—ואמר הפיטן: והמשל ופחד באברה נוצצים ומראה בזק בכחם פוצצים רוגשים ומרעישים במקול מחצצים (מי ימלל גבורות, סלוק מוסף לוס כפור, מחז' איטלי ב, קכו).

—פע', *פצץ, — כמו פוע', ואמר הפיטן: שופר פצץ קולו בעברי נהרים חירות להשמיע יהודה ואפרים (ר' שמעון בר יצחק, מלך אמון, יוצ' ב ר"ה).

***פֶּצֶץ,** ש"ז, מ"ר פצצים, — שבר, רסיס הנבקע מן הסלע כשמפוצצים אותו, ואמר הפיטן: מי תוקע בפטיש ומפוצץ סלע אף בן דברך לכמה פצצים יחקר (רסע"ג, אזהרות, סדור רסע"ג, כיד).

∞פְּצָצָה, ש"נ, — בית קבול הממלא חמר מפוצץ, Bombe, Mine; bomb(e), mine[1]: האפיסטיליות או הגאלריות האלה (במעבה האדמה) הן מבוא לבית הפצצות[2] (מאמר נ. סוקולוב, בפרק דברי הימים, הצפירה 1904, גל' 258).

א. פצר[3], ממנו א. פְּצִירָה.

---

[1]) [היום מבדילים בין פצצה, Bombe ובין מוקש, Mine.]

[2]) [בהערה שם: מינענסיסטעם, פצצה—מינע (עפ"י קביעתו של בן־יהודה).]

[3]) [אין פ צ ר אלא התפתחות של ב צ ר (שממנו מבצר, עיר בצורה, וכדו') במשמ' התחזק, היה קשה, ועי' בהערות דלקמן, ועי' פצירה, הערה, פים, הערה, א. פטר, הערה.]

ב. פצר ממנו *הפצר, *הפצרה, *מפצר, *פצור, ג. *פצירה, פצר, *פצר.

פָּצַר,[1]), פ"ע, יפצר, יפצרו, —פצר בפלוני, הרבה לבקש ממנו, בקש ממנו בקשה חזקה, dringen; insister; to insist: ויאמר הנה נא אדני סורו נא אל בית עבדכם ולינו ורחצו רגליכם והשכמתם והלכתם לדרככם ויאמרו לא כי ברחוב נלין ויפצר בם מאד ויסרו אליו (ברא' יט ב–ג). ויקראו (אנשי העיר) אל לוט ויאמרו לו איה האנשים אשר באו אליך הלילה הוציאם אלינו וכו' ויאמר אל נא אחי תרעו וכו' ויאמרו גש הלאה וכו' ויפצרו באיש בלוט מאד ויגשו לשבר הדלת (שם שם ה–ט). ויאמר יעקב אל נא אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי וכו' קח נא את ברכתי אשר הבאת לך כי חנני אלהים וכי יש לי כל ויפצר בו ויקח (שם לג י–יא). ויאמר אבי הנערה אל האיש הואל נא ולין ויטב לבך ויקם האיש ללכת ויפצר בו חתנו וישב וילן שם (שפט' יט ו–ז). ויאמרו אליו הנה נא יש את עבדיך חמשים אנשים בני חיל ילכו נא ויבקשו את אדניך וכו' ויאמר לא תשלחו ויפצרו בו עד בש ויאמר שלחו (מ"ב ב יו–יז). ויאמר הנה נא ידעתי וכו' ועתה קח נא ברכה מאת עבדך ויאמר חי יי' אשר עמדתי לפניו אם אקח ויפצר־בו לקחת וימאן (שם ה יה–יו).—ובסהמ"א: והאיך תהיה ההגעה בתיקונם עם מה שפגעו בי קצת אוהבי ופצרו בי על הדבר הזה להיות לי ולהם למזכרת (ר"י א"ת, הק' מדס"כ לרסב"ג, פרקנורג, יז). היו מבקשין ממנו שישא קרובתו והוא ממאן ופצרו בו ונדר או נשבע שלא תהנה בו לעולם וכו' (רמב"ם, נדרים ח ט). לא היו (חכמים הראשונים) יושבין בדין אלא עד שמכבידין עליהם את העם והזקנים ופוצרים בהם (הוא, סנהדרין ג י). כי מדרכי הנדיב לפצור בקרואיו בכל מיני פצירת (ר"י אבטולי, מלמד התלמידים, לך לך, יד:). שהם השתדלו מעצמם ופצרו במשה רבינו לשלוח אנשים לראות הדרך בלבד (שם, שלח, קלט:). עד דברי אל נפשי

---

[1]) [אין במשמ' זו במקרא אלא בנין קל בלבד, אשר אמנם אינו בא שם אלא בצורות העבר, ועל כן נהגו להשתמש בסהמ"א בעבר גם בצורת הפע': הפציר בו, אף על פי שאין הפע' במשמ' זו בלשון הקדומה, וגדולי ישראל כהרמב"ם השתמשו בעקר בקל ולא בהפע' במובן זה.]

ואל ביתי את דברי אדוני המלך ואפצור בם על הדבר הזה (ספר היָשר כח, ויהי בלילה). ופצרו בי מאד להעתיקו אליהם ללשון הקודש וכו' ועדין החכמים הגדולים פוצרים בי להעתיק הס' הזה (ר' שלמה בן איוב, הקד' לתרג' ס' המצות, שריד מעיר, קובץ על יד ח, 22). צריכין הדיינין לפצור בבעלי הדינין אולי יחזרו בהם כדי שלא ישבעו כלל (טוטו"מ פז כא). פצר בי אחד מרעי ומאוהבי לחבר לו מאמר קצר בעניני המדות (ידעי בדרשי, הפרדס, אגה"מ ג). אל נא תפצרי בי בת נדיב לקחת מנחת זכרון מידך (מפו, אהבת ציון ז, 29). — *ובמשמ' התאמץ, לחץ: ודפקום יום אחד, קול דודי דופק, עניינו הנחץ והפצירה וממנו מתדפקים על הדלת כלומר פוצרים לדחות את הדלת ולשברו (ר"י א"ת, ספ"ש לריב"ג, דפק). ואולי תפצר השמש לעמוד על הארץ וישרפה עד"ם כשרוף האש העצומה העצים המעטים (ר"ש א"ת, אותות השמים, כ"י כמכתבי וכ"י פריז). וכאשר יפצרו בעיון לדברים המאירים או לדברים הדקים (הנ"ל, מו"נ א לב). ואל תפצר[1]) להשיג מה שלא תוכל להשיג וכו' ואם תפצור להשיג יותר מיכלתך וכו' תהיה חסר מכל החסרים (ר"י חריזי, מו"נ א לא). הנוקם והנוטר והפוצר והמתגרה מפני חוזק חום קרביו (אפק, 5). ובעת יציאת צואה לא תפצר פי הטבעת באונס (ר"י להלון, אגה"מ א, ח:). ואנו רואין שהשלהבת ההיא תפצר לעלות למעלה ליסודה שהוא גלגל יסוד האש (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ח). וראו שעכ"פ היה פוצר לדבר עמהם (ר"י אברבנאל עה"ת, ויצב, ויעקב אהב). — *ופָצַר עליו במשמ' פָּצַר בו: והשואל מחבירו אשר אין אתם ובעת כי יאמרו אין אתם לא יחדל מהם ויפצר עליהם (תרגום כלילה ודימנה, Orient u. Occident I, 669). — ואמר הפיטן: דרך תותח על יתר ובו פצריו[2]) ואצרי רוע יצרי מיצרי (אני כתקתי, קינ', נספח' לסדור רסע"ג, תטו). בתוקף ובגודל אפצר והובילו מעשרותיכם מלבצר אל בית האוצר (את עמי, יוצ' שבת מוהמ"ס, מחז' איטל' ב, קעו.).—ואמר המשורר: לא אדעה ואת כאשר לא ידעו כל אנשי לבב אשר נוכרו אם הנפשות הגויות מאסו או הנשמות לעלות

[1]) [ר"ש א"ת תרגם: ולא תשתדל.]
[2]) [כלו' פָּצַר אותי, פצר בי.]

יפצרו (רשב"ג, בימי יקותיאל, ברודי, 12). מנחלי גפרית דמעות ישאבו כי את לבבי יזלו לקדוח, צפרון למרר בבכי בקר כמו ערב בשוה פצרו לזרות (רמב"ע, עד אן בגלות, דיואן כט, ברודי'). ידעתיך לעולם כי להרחיק אהבים תפצר, להרחיב לבך ארוץ והוא סגור בחותם צר (ראב"ע, כאלו מתנה, כהנא א, 169). ומשרתו ביראת צור קשורה ואחר בוראו ירוץ ויפצר (ר"י חריזי, תחכ' יא, 115). אפצר להמלט ויצרי רודפי תמיד כשטן על ימיני שוטני (שם יג, 138). פרחיה יאירון עד חשכתים כמו נרות בראשי האמירים ועל שחק אשר ירד ויפצר לכבותם והם יותר מאירים (שם מט, 138).

—הפע', הִפְצַר[1]),—הִפְצִיר האדם, סֵרֵב, מֵאֵן, ולא עשה מה שנצטוה: ויאמר שמואל החפץ ליי' בעלות וזבחים כשמע בקול יי' וכו' כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הַפְצַר יען מאסת את דבר יי' וימאסך ממלך (ש"א יה כג–כד).—ובסהמ"א: כתבת כי נזהר היוצר מן הנוצר ולא מחכמה שאלת על זה להפצר כי יוצר הכל גבורת ידו לא תקצר ולא יירא ולא יגור מן האדם הנעצר (רסע"ג על מוי הבבלי, דווידזון, 38). לכן יבוא האל הגדול ויקרבנו אל הר אחד ויראנו גדלו ויאמר לנו שנעזוב דת משה ונקח דת ישו ותראה המלך אם נפציר בדבר (ר"ש אבן וירגא, שבט יהודה, הנובר, 18). שדעתן של נשים קלה ובזה החטא דעתו קלה מחוה שהוה הפצירה עם הנחש שלא לעבור על מצות השם ית' ואדם לא הפציר עם חוה כלל אלא ותתן גם לאישה ויאכל (רי"ן קארו, תולדות יצחק, יד). — *הִפְצִיר לו, כמו פָּצַר בו: הפצירו לו מאוד שימחול לו אמר הריני מוחל לו ובלבד שלא יהא רגיל לומר כן (דא"כ ד). — *הִפְצִיר, הִפְצִיר בו, אותו, באותה משמ': כיון שאני שותה הכוס אני

[1]) [כאמור בהערות הקודמות אין פצר בעקר אלא בצר, היה חזק וקשה, ועל כן אין הפציר בהפע' אלא הִקְשָׁה, וכשם שבא במקרא הִקְשָׁה במקום הקשה עֹרֶף, כך אין הַפְצַר, בהקבלה אל מֶרִי, אלא הפצרת עֹרֶף, הקשית עֹרֶף. אך השבעים (ἐπάγουσιν) ותי"י (כל אנש דפצר ומוסיף על מילי נביא) תרגמו כלשון תוספת, וכן רש"י: הפצר לשון תוספת וכן ויפצר בו (בראש' לג יא), הרבה עליו דברים. וריב"ג אומר: פצר וכו' הכל מענין שקידה על הדבר מאין הנחה, ע"כ, והוא ממש כלשון הוולגטה: nolle asquiescere.]

מסיים בדעתי שלא לשתות כוס אחר וכבר פסק השתיה ונאסרתי לשתות וכשמפצירין אותי אחר כך לשתות באלו אני מתחיל לפיכך אני צריך לברך בתחלה (ר״ם, פסחי׳ קג:). ומה ששתק לא רצה לומר לה אעפ״כ הפצירה בו עד שאמר לה (רש״י, נדרי׳ ג:). כל החומד עבדו או אמתו או ביתו וכליו של חבירו או דבר שאפשר לו שיקנהו ממנו והכביר עליו ברעים והפציר בו עד שלקחו ממנו אף על פי שנתן לו דמים רבים הרי זה עובר בלא תעשה (רמב״ם, גזלה ואבדה א ט). הא למדת שהמתאוה עובר בלאו אחד והקונה דבר שהתאוה בהפצר שהפציר בבעלים או בבקשה מהן עובר בשני לאוין (שם שם יב). כי ראה שהיו מסרבין באביו אמר אין טוב אלא שאדור בנ״ש[1]) כדי להשקיט מעליו ההפצרות שהיו מפצירין בו (סו״ת מהרי״ט ב, שאלה כד). ובעל מחשבות כי רוב הפצר האוהבים הביאו לחות דעי גם אני (תשו׳ מהר״י קולון פח). הוי זהיר שלא להפציר על שום דבר ושלא תכפול הדבור שני פעמים בדברך עם שום אדם (ר׳ אליהו הכהן, שבט מוסר עז). —ואמר הפיטן: למה לבוא עמי יפציר, כלה קיץ עבר קציר, הן מאז אסלד בציר עד ישלח לי ציר נאמן (ישראל נג׳ארה, ירמיק נדוד, ספר הפזמוני תימני, לג.). — ״ובמשמ׳ לָחֵץ וְדָחַק: ואם גבול שדה וכרם וגן הוא ובו אילנים מרחיקים וממצירים לגבול אחיו חברו הסמוך לו, אין על חברו הסמוך לו לאמר לו כרות והשחת אילניך (יהודה הדסי, האשכול סעח). אמנם אחרי הפצירוני תחנוניך נלחצתי בהמציא שאלתך חברתי לך מעט דברים וכו׳ (ר״י הבניני, הפרדס, הקד׳). ובהיות האש היסודי דואג תמיד שלא יתן רקנות בגשמים או מפציר בחלקים הדקים המפוזרים שיתחברו יחדיו (טוביה כץ, מעשה טוביה ה ב, עג.). — ״ובמשמ׳ התאמץ: קמה ואת האשה ממטח ורצתה להוציא אש מן האבן ומן הברזל והסטרטוט השרוף לא קבל הניצוצות של האש והפצירה עד מאד ולא עלתה בידה (נפתלי ב״ר יעקב אלחנן, עמק המלך, שער תיקוני התשובה, יז.). ובראות כי אין תקוה פורחת (הנפש) באויר העולם לבקש מקום מנוחה למצו׳ מרגוע לה מפצרת לעלות למעלי׳ (ר׳ אליהו הכהן, שבט מוסר כח). דכל בהמה שיש בקרבה איזה נפש מגולגלת אם רוצים לשולחה לדבר הרשות מפצרת שלא לילך כי הנפש מגולגלת בקרבה מכריחה שלא תלך (שם לו). ולכן יעקב אע״ה לא הפציר ליקח בהמה בעל כרחה (שם שם). —״והִפְצִיר אֶת עַצְמוֹ, באותה משמ׳: אפילו אם נמצא וכו׳ שהם נמנעים כפי פשוטם ראוי לנו להפציר את עצמנו לבאר דבריהם באופן יסכימו להאמת (ר״א דלמדיגו, בחינת הדת). ובכלל כאשר הכונה להמעיט ולהרחיק נכחיש כמה שחשבו מעלה שיהיה הענין כן, אדרבה נפציר עצמנו להוכיח שהוא פחיתות (ר״י מסיר ליאון, נופ׳ צופי׳ ב יד, 68). עטישה היא פעולת המוח שיפציר לשלות דרך הנחרים איזה לחות שיזיק ויכביד אותו (ר׳ דוד מן הפסוקים, למה דוד, קכב.). —״ובמשמ׳ הִרְבָּה, ביחוד הרבה דברים: ויעתר, הרבה והפציר בתפלה (רש״י, בראשי׳ כה כא). שאם לא רצו הבעלים למכור אע״פ שהרבה להם בדמים והפציר ברעים יבא לידי גזל (רמב״ם, גזלה ואבדה א יא). ועבר לפני התיבה והפציר בתפלתו וכמעט השיח דבריו כלפי מעלה (יוסף סמברי, לקוטי דברי יוסף, נבלינבר, 54). —ואמר המליץ: טוב מעט דברים בלב נבון מהפצר שיח בלא דעת (ב״ז, ב״ש ז יד). — ״וברפואה, שעול מַפְצִיר, חזק ומתמיד: והסבות הקרובות לכל זה (לרקיקת דם) חבורה וכו׳ או שעול מפציר (קאנון ג י יג יא).

— נפע׳, ״נִפְצַר, — פָּצְרוּ בוֹ: וחייבו אותו שיתן לומה שיש עליו מן הדין ולא רצה ושנפצר ואינם יכולים להוציא ממנו וכו׳ (תשו׳ הגא׳ שערי צדק, פד:). — ובמשמ׳ נִלְחַץ, נִדְחַק: הזהר המלך המצליח שלא תהיה לח ותפצר ולא יבש ותשבר, ולא מתוק ותמצץ ולא מר ותמאס (ר׳ מנחם המאירי, משיב נפש, בשם חכמי הערבים). —ואמר הפיטן: הלא עליכם יש מיצר, יום גוש עפר נפצר ויעמוד במקום צר (ר׳ יצחק בן ראובן אלברגלוני, מחזור מיוחד, אוצר כמנהג ב, קפט).

— התפ׳, ״הִתְפַּצֵּר, — נִתְפַּצֵּר לפלוני, נתן לו לפצר בו, נתרצה לו: ויעתר, הרבה והפציר בתפלה, ויעתר לו, נתפצר ונתפתה לו (רש״י, בראשי׳ כה כא). אך לרוב הפצרות ובקשות תחנונים שביקש בכה והתחנן כהרר״ג במהרר״ם הנ״ל לתטות עליו חוט של חסד ולכנוס עמו לפנים משורת הדין, בכן נתפצר ונתפיים במהרר״ם לעשות לו חסד חסדים יותר ויותר מן הראוי והנה נתפשרו בדרך הזה (פנקס קרקא, MGWJ 1894, עמ׳ 565).

[1]) בנזירות שמשון.

א. פקד[1], ממנו מִפְקָד, פָּקַד, ״פֶּקֶד, ״פֹּקֵד, פְּקֻדָּה, פִּקָּדוֹן, פִּקְדֹּת, פָּקוּד, פִּקּוּד, פָּקִיד, ״פְּקִידָה, ״תַּפְקִיד.

ב. פקד[2], ממנו מִפְקָד[2], ב. פָּקַד.

פָּקַד, פ״י, פָּקַדְתָּ, פָּקַדְתִּי, פְּקַדְתִּיו, פְּקַדְתִּים, פָּקְדוּ, פְּקָדוּ, פְּקָדוּהָ, פְּקַדְתֶּם, פְּקָדָנוּ, פֹּקֵד, פו״, פְּקֹד, פִּקְד, פִּקְדִי, פִּקְד, פָּקְדֵנִי, פִּקְדוּ, אֶפְקֹד, ״קוֹד, ״קָד״, תִּפְקֹד, תִּפְקְדוּ, תִּפְקְדֶנּוּ, תִּפְקְדִי, יִפְקֹד, ״קוֹד, יִפְקְדֵנִי, יִפְקְדֵם, יִפְקְדוּ ״קֻ״, פְּקוּדִים, פְּקוּדֵי, פְּקֻדָיו, פְּקֻדֵיכֶם, ״הֶם, ״וּדֵ״, — א) פָּקַד את פלוני, זְכָרוֹ, חשב עליו, העלהו על דעתו, gedenken: se souvenir; to bear in mind: ויי׳ פָּקַד את שרה כאשר אמר ויעש יי׳ לשרה כאשר דבר (בראש׳ כא א). ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת ואלהים פָּקֹד יִפְקֹד אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב (שם נ כד). לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אלהים יי׳ אלהי אבותיכם נראה אלי אלהי אברהם יצחק ויעקב לאמר פָּקֹד פָּקַדְתִּי אתכם ואת העשוי לכם במצרים ואמר אעלה אתכם מעני מצרים (שמות ג יו—יז). ויאמן העם וישמעו כי פָקַד יי את בני ישראל וכי ראה את ענים (שם ד לא). כי פָקַד יי׳ את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות (ש״א ב כא). כה אמר יי׳ צבאות פָּקַדְתִּי את אשר עשה עמלק לישראל אשר שם לו בדרך בעלתו ממצרים (שם יא ב). והיה מקץ שבעים שנה יִפְקֹד יי׳ את צר ושבה לאתננה (ישע׳ כג יז). לא יאמרו עוד ארון ברית יי׳ ולא יעלה על לב ולא יזכרו בו ולא יִפְקֹדוּ ולא יעשה עוד (ירמ׳ ג יו). אתה ידעת יי׳ זכרני וּפָקְדֵנִי והנקם לי מרדפי אל לארך אפך תקחני (שם יה יה). כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אֶפְקֹד אתכם והקמתי עליכם את דברי הטוב להשיב אתכם אל המקום הזה (שם כט י). וַתִּפְקְדִי את זמת נעוריך (יחזק׳ כג כא). כי יִפְקְדֵם יי׳ אלהיהם ושב שבותם (צפנ׳ ב ז). מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תִפְקְדֶנּוּ (תהל׳ ח ה). פָּקַדְתָּ הארץ ותשקקה רבת תעשרנה פלג אלהים מלא מים (שם סה י). אלהים צבאות שוב נא הבט משמים וראה וּפְקֹד גפן זאת (שם פ יה). זכרני יי׳ ברצון עמך פָּקְדֵנִי בישועתך (שם קו ד). כי שמעה בשדה מואב כי פָקַד יי׳ את עמו לתת להם לחם (רות א ו). — פָּקַד האדם את האלהים והתפלל אליו: יי׳ בצר פְּקָדוּךָ צקון לחש מוסרך למו (ישע׳ כו יו). — ב) וּפָקַד את פלוני, זכר אותו לכבדו בבקור, בא לראותו[1], besuchen; visiter; to visit: ויהי מימים בימי קציר חטים וַיִּפְקֹד שמשון את אשתו בגדי העזים ויאמר אבאה אל אשתו החדרה (שפט׳ יה א). ואת אחיך תִּפְקֹד לשלום ואת ערבתם תקח (ש״א יז יח).—ג) פָּקַד את פלוני, זכר אותו לבוא עליו בדבר רע לשם ענש, heimsuchen; affliger, punir; to visit (upon), punish: לכן פָּקַדְתָּ ותשמידם ותאבד כל זכר למו (ישע׳ כו יד). לכן יפלו בנפלים בעת פְּקַדְתִּים יכשלו אמר יי׳ (ירמ׳ ו יה). אתה יי׳ אלהים צבאות אלהי ישראל הקיצה לִפְקֹד כל הגוים אל תחן כל בגדי און (תהל׳ נט ו). — וּפָקַד על פלוני, באותה משמ׳: ביום ההוא יִפְקֹד יי׳ בחרבו הקשה והגדולה והחזקה על לויתן נחש ברח ועל לויתן נחש עקלתון והרג את התנין אשר בים (ישע׳ כז א). וּפָקַדְתִּי על היושבים בארץ מצרים כאשר פָּקַדְתִּי על ירושלם בחרב ברעב ובדבר (ירמ׳ מד יג). לא אֶפְקוֹד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה כי הם עם הזנות יפרדו ועם הקדשות יזבחו (הוש׳ ד יד). וריב ליי׳ עם יהודה וְלִפְקֹד על יעקב כדרכיו כמעלליו ישיב לו (שם יב ג). כי ביום פקדי פשעי ישראל וּפָקַדְתִּי על מזבחות בית אל ונגדעו קרנות המזבח ונפלו לארץ (עמו׳ ג יד). וּפָקַדְתִּי על כל הדולג על המפתן ביום ההוא הממלאים בית אדניהם חמס ומרמה (צפנ׳ א ט). — וּפָקַד אל פלוני: הנני פֹקֵד אל

---

[1]) [שרש זה נמצא בצורות שונות בשם ובפעל ובצרופים רבים בכל הלשונות השמיות פרט לאוגרית׳ בהוראות קרובות לאלה הנוהגות בעבר׳. באשורי יש גם ב פ ד בשמ׳ קרובות לאלו של פקד. ואמנם אפשר ששמושי לשון מיחדים וגם מונחי משפט (כגון פִּקָּדוֹן, באשורי׳ פִּקִּדּוּ) וכדו׳ נולדו באחת הלשונות בלבד ונתקבלו אך אח״כ בלשון אחרת. ועי׳ להלן, נִפְע׳, הערה.]

[2]) [עי׳ הערה לפעל ב. פָּקַד.]

---

[1]) [פָּקַד במשמ׳ זו בעקר לשון כִּבּוּד הוא, זכר את פלוני וכבד אותו בבִקּוּרו. ובמשמ׳ קרובה לזו בא ז כ ר במכתבי לכיש בנסחה המאשרת קבלת מכתב: מי עבדך כלב כי זכר אדני את עבדה (לכיש II), כלו׳ כתב אליו.]

מלך בבל ואל ארצו כאשר פקדתי אל מלך אשור (ירמ' נ מ). — פקד אל ועל: הנני פוקד אל אמון מנא ועל פרעה ועל מצרים ועל אלהיה ועל מלכיה ועל פרעה ועל הבטחים בו (שם מו כה). — פקד עון וחטא על פלוני, זכר החטא לנקם אותו על עושהו, ahnden, heimzahlen; venger, payer; to revenge, repay: כי יי' אלהיך אל קנא פקד עון אבת על בנים על שלשים ועל רבעים לשנאי ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי (שמות כ ה). וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם (שם לב לד). ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה ותקא הארץ את ישביה (ויקר' יח כה). ותפקד עלי עון האשה היום (ש"ב ג ח). ופקדתי על תבל רעה ועל רשעים עונם (ישע' יג יא). כי הנה יי' יצא ממקומו לפקד עון ישב הארץ עליו (שם כו כא). ויי' לא רצם עתה יזכר עונם ויפקד חטאתם (ירמ' יד; ודומה לו הוש' ח יג, שם ט ט). ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא (הוש' א ד). ופקדתי עליה את ימי הבעלים אשר תקטיר להם (שם ב יה). ופקדתי עליו דרכיו ומעלליו אשיב לו (שם ד ט). רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקד עליכם את כל עונתיכם (עמו' ג ב). ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם (תהל' פט לג). — ופקד בפלוני על עון, על חטא: העל אלה לא־אפקד־בם נאם יי' אם בגוי אשר כזה לא תתנקם נפשי (ירמ' ט ח). — ופקד על מעשה פלוני: אפקד על פרי גדל לבב מלך אשור ועל תפארת רום עיניו (ישע' י יב). — ובינ' פעו', *פקוד הענש, פקודה הצרה, שפקדו בו את הפקדה, שנעשתה שליחותו: וצרות רבות וגזרות קשות מתחדשות, עד שהראשונה פקודת שניה ממהרת לבא (ר' יוחנן, סנה' לז.). — ד) ופקד את פלוני, בא אליו לבחן אותו, לחקרו ולבדקו: בחנת לבי פקדת לילה צרפתני בל תמצא זמתי בל יעבר פי (תהל' יז ג). ותפקדנו לבקרים לרגעים תבחננו (איוב ז יח). — ה) ופקד את פלוני, בא אל מקומו לבקש אותו, aufsuchen, suchen; chercher; to search (for), seek: אם פקד יפקדני אביך ואמרת נשאל נשאל ממני דוד לרוץ בית לחם עירו (ש"א כ ו). ויאמר פקדו נא את הארורה הזאת וקברוה כי בת מלך היא וילכו לקברה ולא מצאו בה כי אם הגלגלת והרגלים וכפות הידים (מ"ב ט לד–לה). כי הנה אנכי מקים רעה בארץ הנכחדות לא יפקד הנער לא יבקש והנשברת לא ירפא הנצבה לא יכלכל (זכרי' יא טז). — ו) ופקד את פלוני או דבר, בא אליו ולא מצאו, חסר דבר, vermissen; ne pas trouver, manquer; to miss: והאנשים טבים לנו מאד ולא הכלמנו ולא פקדנו מאומה כל ימי התהלכנו אתם בהיותנו בשדה (ש"א כה יה). דרשו מעל ספר יי' וקראו אחת מהנה לא נעדרה אשה רעותה לא פקדו (ישע' לד טז). — ז) פקד את אנשי הצבא, בא אליהם לבקר אותם כבקרת רועה עדרו, ספר ומנה אותם, mustern, zählen; inspecter, compter; to muster, count: כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו ליי' בפקד אתם ולא יהיה בהם נגף בפקד אתם (שמות ל יב). מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא בישראל תפקדו אתם לצבאתם אתה ואהרן (במדי א ג). פקדיהם למטה ראובן ששה וארבעים אלף וחמש מאות לבני שמעון תולדתם למשפחתם לבית אבותם פקדיו במספר שמות לגלגלתם כל זכר מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא פקדיהם למטה שמעון תשעה וחמשים אלף ושלש מאות (שם שם כא–כג). אלה הפקדים אשר פקד משה ואהרן ונשיאי ישראל שנים עשר איש (שם שם מד). וצבאו ופקדיהם ארבעה ושבעים אלף ושש מאות וכו' וצבאו ופקדיו ארבעה וחמשים אלף וארבע מאות (שם ב ד–ו). פקד את בני לוי לבית אבתם למשפחתם כל זכר מבן חדש ומעלה תפקדם (שם ג יה). במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקדיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה (שם יד כט). לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו איש לפי פקדיו יתן נחלתו (שם כו כד). ובאלה לא היה איש מפקודי משה ואהרן הכהן אשר פקדו את בני ישראל בערבות מואב על ירדן ירחו (שם שם סד). וישכם יהושע בבקר ויפקד את העם (יהוש' ח י). ויצאו כאיש אחד ויפקדם בבזק ויהיו בני ישראל שלש מאות אלף ואיש יהודה שלשים אלף (ש"א יא ז–ח). ויאמר שאול לעם אשר אתו פקדו נא וראו מי הלך מעמנו ויפקדו והנה אין יונתן ונשא כליו (שם יד יז). וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים מאתים אלף רגלי ועשרת אלפים את איש יהודה (שם טו ד). ויאמר המלך אל יואב שר החיל אשר אתו שוט נא בכל שבטי ישראל מדן ועד באר שבע ופקדו את העם וידעתי את מספר העם וכו' ויצא יואב ושרי החיל לפני המלך לפקד את העם את ישראל (ש"ב כד ב–ד). ויפקד (אחאב) את

נערי שרי המדינות ויהיו מאתים שנים ושלשים ואחריהם פקד את כל העם כל בני ישראל שבעת אלפים (מ"א כ יט). אלה בני לוי לבית אבותיהם ראשי האבות לפקודיהם במספר שמות לגלגלתם (דהי"א כג כד). — ועי' פקוד. — ח) פקד על פלוני לעשות דבר, ופקד עליו דבר, צוה עליו לעשות דבר, הטיל עליו דבר, beauftragen; charger; to charge: על פי אהרן ובניו תהיה כל עבדת בני הגרשני לכל משאם ולכל עבדתם ופקדתם עליהם במשמרת את כל משאם (במד' ד כז). ובשמת תפקדו את כלי משמרת משאם (שם שם לב). כל ממלכות הארץ נתן לי יי׳ אלהי השמים והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלם אשר ביהודה (עזרא א ב; דהי"ב לו כג). מי פקד עליו דרכו ומי אמר פעלת עולה (איוב לו כג). — פקד נוהו, צוה לביתו: וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך [1]) ולא תחטא (שם ה כד). — ט) כמו הפע', הפקיד, פקד את פלוני על בני אדם או על דבר, עשה אותו פקיד עליהם, מנה אותו עליהם, ernennen; charger, nommer; to appoint: ויפקד שר הטבחים את יוסף אתם וישרת אתם (בראש' מ ד). ואת אהרן ואת בניו תפקד ושמרו את כהנתם והזר הקרב יומת (במד' ג י). יפקד יי׳ אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה (שם כז טז). — ופקד שרי צבא, מנה אנשים לשרי צבא: והיה ככלת השטרים לדבר אל העם ופקדו שרי צבאות בראש העם (דברי כ ט). קדשו עליה גוים השמיעו עליה ממלכות אררט מני ואשכנז פקדו עליה טפסר העלו סוס כילק סמר (ירמי נא כז). — ובהשאלה, פקד את החרב, את הכלבים וכדו׳: ופקדתי עליהם ארבע משפחות נאם יי׳ את החרב להרג ואת הכלבים לסחב ואת עוף השמים ואת בהמת הארץ לאכל ולהשחית (שם טו ג). — ובינ' פעו', פקוד, מי שמנו אותו על בני אדם או לעבודה: ויקרבו אל משה הפקדים אשר לאלפי הצבא שרי האלפים ושרי המאות (במדי לא מח). — פקודי חיל, שרי צבא: ויקצף משה על פקודי החיל שרי האלפים ושרי המאות הבאים מצבא המלחמה (שם שם יד). ויצו יהוידע הכהן את שרי המאיות פקדי החיל ויאמר אליהם וכו' (מ"ב יא טו). ויוצא יהוידע הכהן את שרי המאות פקודי החיל ויאמר אליהם וכו' (דהי"ב כג יד). — י) ובמשמ' שם את הדבר למשמרת, לפקדון: ויבא אל העפל ויקח מידם ויפקד בבית [1]) (מ"ב ה כד). — ובתו"מ: כשם שהפורענות פוקדתה (את הסוטה) כך הפורענות פוקדתו (את הבועל) (ספרי במד' טו). עד שאתה מפקדני על בני פקוד בני עלי שלא ינהגו בי מנהג בזיון ושלא ימירו את כבודי באלהי נכר (שם קמג). וכן היתומים לא יפרעו אלא בשבועה, שבועה שלא פקדנו אבא ולא אמר לנו אבא שלא מצינו בין שטרותיו של אבא ששטר זה פרוע (שבוע' מה.). מה לי שלא פקדני אבא ומה לי שלא פקדני אחי (רבא, שם מח:). ואת אסיריו לא בזה אלו העקרות שהן אסורות בתוך בתיהן ועלובות וכיון שהקב"ה פוקדן בבנים הן נזקפות (מד"ר בראש' עג). מה הקב"ה פוקד עקרות אף צדיקים פוקדים עקרות (שם שם"ם, כגילה וכמשמה). אמר לה הקב"ה (לשרה) את הונית את עצמך חייך בלשון שאמרת בו אני פוקדך וכו' אמר הקב"ה אברהם התפלל לפני על אבימלך הרשע ונתמלאתי רחמים עליו הריני פוקד לאברהם עמו (תנחומ' וירא יד). ואף חנה על שהייתה תדירה להיות עולה ומתפללת בבית המקדש ומתחננת לפני הקדוש ברוך הוא שמע תפלתה ופקדה (פסיק' רבי, כי פקד ה' את חנה, קעט.). — ובתפלה: זכרנו ה' אלהינו בו לטובה ופקדנו בו לברכה (תו"ח יעלה ויבא). אתה זוכר מעשי עולם ופוקד כל יצורי קדם (אתה זוכר, מוסף ר"ה). וגם את נח באהבה זכרת ותפקדהו בדבר ישועה ורחמים בהביאך את מי המבול וכו' (שם). זכרנו בזכרון טוב לפניך ופקדנו בפקדת ישועה ורחמים משמי שמי קדם (תו"ח זכרנו, שם). — *פקד האיש את האשה, בא אליה לתשמיש: כל היודע באשתו שהיא יראת שמים ואינו פוקדה נקרא חוטא (ריב"ל, יבמ' סב:). חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך (הוא, שם שם). — *ופקד את המת, על המת, בקר ובדק אותו בקברו שמא הוא חי: יוצאין לבית הקברות ופוקדין על המתים עד שלשה ימים

---

[1]) [כנראה זאת כונת הכתוב: ותספיק לצוות על ביתך ולא תמות כחוטא בלא עתך. עי' טורטשינר, ספר איוב למקום.]

[1]) [כך פרשו רב המפרשים (ריב"ג ואחרים), ויש שפרשו במשמ' מנה וספר או שמנה אדם כפקיד לקחת את הכסף ולקנות בו דברים שונים (כלב"ג).]

ואין חוששין משום דרכי האמורי, מעשה שפקדו אחר וחיה עשרים וחמשת שנים ואח"כ מת (שמח' ה). —ובמשמ' הפקיד בפקדון, פקד אצלו: כך אמר הקב"ה, בעל פקדונות אני, כל מה שאדם פוקד[1] אצלי אני נותן לו (ר' אחא בשם ר"ל, פסיקי' רב', כי פקד ה' את שרה, קפא.). אמר להם הקב"ה (לאברהם ושרה) חייכם נפשות פקדתם אצלי נפשות אני פורע לכם (שם שם קפא:). — ובינ' פעו', פקוד, *במשמ' מפקד בפקדון: שכל זמן שאדם נתון בחיים נפשו פקודה ביד קונו (ר"א בנו של ר"י הגלילי, ספרי במד' קלט). ותוצא הארץ, דבר שהיה פקוד בידיה (ר' ברכיה, מד"ר בראש' יב). כבר היתה הנבואה פקודה בידו ביד חגי זכריה ומלאכי (ר' שמואל בר נחמני, פסיקי' ר"כ, דברי ירמיהו, בונר, קטז.). נודה לך ונספר תהלתך על חיינו המסורים בידיך ועל נשמותינו הפקודות לך (מודים, תפלת י"ח). — ובפסה"א במשמ' שונות כנ"ל: וזכור מה שהעירותיך עליו מהם (מי' שרשי הכניעה) ושימנו נגד עיניך וחשוב בו תמיד והשתדל לקנותו ופקדהו עם נפשך ומדותיך תדיר (ר"י א"ת, חו"ה, הכניעה י). כל שבעת הימים נפשו של אדם פוקדת לגופו ומתאבלת עליו (זהר חיי שרה, מדרש הנעלם, קכב:). וכל אדם צריך לפקוד את אשתו בליל טבילתה (טו"ע או"ח רמ א). — ואמר הפיטן: צאצאית (של שרה) בן פקוד לטוב היום (ר"א קליר, ובכן וה' פקד, קרוב' א ר"ה). אם אשר בצדק נתישנה וכו' גוחה פקדה בראש השנה (שם שם).

—כפעו', נפקד, נפקדת, הפקד, תפקד, יפקד, ־קד, תפקד, יפקדו, ־קדו, — א) נפקד האדם, זכרו אותו לבוא אליו להביא עליו את המבטח לו לטובה או לרעה: אם כמות כל האנשים ימתון אלה ופקדת כל האדם יפקד עליהם לא יי' שלחני (במד' יו כט). ואספו אספה אסיר אל בור וסגרו על מסגר ומרב ימים יפקדו (ישע' כד כב). מעם יי' צבאות תפקד ברעם וברעש ובקול גדול סופה וסערה ולהב אש אוכלה (שם כט ו). מימים רבים תפקד[2] באחרית השנים תבוא אל ארץ משובבת מחרב וכו' (יחזק' לח ח). ושבע ילין בל יפקד רע (משלי יט כג). — ובתוה"מ: זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון וכו' ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות (תקיעתא דרב, ירוש' ר"ה א ג). — *ונפקדה העקרת או העקר, זכו לבנים: ונקתה ונזרעה זרע, מלמד שאם היתה עקרה נפקדת (ר' ישמעאל, ברכ' לא:). אם כן ילכו כל העקרות כולן ויסתתרו וזו שלא קלקלה נפקדת (ר' עקיבא, שם שם). זו שנכנסה לביתו של פרעה ולביתו של אבימלך ויצאת טהורת אינו דין שתפקד (ר' יצחק, מד"ר בראש' נג). ראובן בשמחה, שמעון מה איכפת ליה, כך שרה נפקדת אחרים מה איכפת להם, אלא בשעה שנפקדת אמנו שרה הרבה עקרות נפקדו עמה (ר' שמואל ב"ר יצחק, שם שם). זו חנה שהרבה היתה מצטערת שנא' והיא מרת נפש היא לעצמה כיון שנפקדת לא פקדה האלהים אלא לעצמה (שם שמות יט). מעשה באשה אחת בצידן ששהתה עשר שנים עם בעלה ולא ילדה וכו' הלכו להם אצל רבי שמעון בן יוחאי והתפלל עליהם ונפקדו (שם שה"ש, תגילו ונשמחה). בועז היה בן שמונים שנה ולא נפקד וכו' רות בת ארבעים שנה היתה ולא נפקדה וכו' שניהם לא נפקדו אלא מברכותיהן של צדיקים (שם רות פרש' ו, ויאמר בועז אם). כל עקרות שהיו בעולם נפקדו עם שרה ועוברו עמה (ר' שמואל בר' יצחק, פסיק' רב', וה' פקד את שרה, קעז.). ועכשיו נתפלל אברהם ונפקדה אשתו של אבימלך ואמהותיו (שם שם). סרט לו סריטה על הכותל ואמר לו כשתגיע החמה לכאן תהי נפקדת וכיון שהגיע החמה נפקדה שרה (תנחו' וירא יג). —ובתפלה: יעלה ויבא ויגיע ויראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר זכרוננו ופקדוננו וכו' (תו"א יעלה ויבא). מי לא נפקד כהיום הזה (אתה זוכר, מוסף ר"ה). —ואמר הפיטן: שעונים עליה בת לתפקדה וכו' תמוכים בדשן שה עסדה תשר אשר בו נפקדה (ר"א קליר, את חיל, קרוב' א ר"ה). חלות פני צח שקדת (שרה) טרם קראה מיד נפקדת (הוא, אם אמר, שם). — ב) נפקד פלוני, באו אליו ולא מצאוהו[1], ונפקד

---

[1]) [ובאותה פרשה גם: שכל שאדם מפקיד אצלי אני נותן לו.]

[2]) [לפי הפסוק שלפני זה (הכן והכן לך וכו') הכונה היא: תזכר להביא עליך את המבטח לך, ולא: תקבל פקדה, תצוה, וכדו'. ויונתן תרגם: תמני משריותך, כלו' תפקד מחנותיך.]

[1]) [אין לפנינו במשמ' זו של נפקד פלוני או נפקד מקומו אלא קצור לשוני במשמ' נפקד פלוני או המקום בבקור ולא נמצא המבקש שם, ובכמה כתובים כגון ונפקדת כי יפקד מושבך (ש"א כ יח)

מקומו, מושבו של פלוני, באו אל המקום ולא מצאו את פלוני שם, נעדר, נחסר: עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידנו ולא נפקד ממנו איש (במדי לא מט). למה וכו' היתה זאת בישראל להפקד היום מישראל שבט אחד (שפטי כא ג). מחר חדש ונפקדת כי יפקד מושבך (ש"א כ יח). ויקם יהונתן וישב אבנר מצד שאול ויפקד מקום דוד (שם שם כה). עתה הרעים אשר לך היו עמנו ולא הכלמנום ולא נפקד להם מאומה כל ימי היותם בכרמל (שם כה ז). ודוד אמר אך לשקר שמרתי את כל אשר לזה במדבר ולא נפקד מכל אשר לו מאומה וישב לי רעה תחת טובה (שם שם כא). ויואב שב מאחרי אבנר ויקבץ את כל העם ויפקדו מעבדי דוד תשעה עשר איש ועשהאל (ש"ב ב ל). ויאמר שמר את האיש הזה אם הפקד יפקד והיתה נפשך תחת נפשו או ככר כסף תשקול (מ"א כ לט). ועתה כל נביאי הבעל כל עבדיו וכל כהניו קראו אלי איש אל־יפקד כי זבח גדול לי לבעל כל אשר יפקד לא יחיה (מ"ב י יט). ולא ייראו עוד ולא יחתו ולא יפקדו נאם יי' (ירמי' כג ד). — ג) נפקד, נתמנה למשרה: ויהי כאשר נבנתה החומה ואעמיד הדלתות ויפקדו השוערים והמשררים והנביאים (נחמי' ז א). ויפקדו ביום ההוא אנשים על הנשכות לאוצרות לתרומות לראשית ולמעשרות (שם יב מד). — ד) *נפקד, שפקדו אותו, ספרו ומנו אותו: וטעמא מפרש במס' שקלים דכתיב כל העובר על הפקודים ושבט לוי לא נפקד (כת"י, מנח' כא:, ד"ה אינו מועל). ובהנים לא נפקדו (תוס', שם מו:, ד"ה אינו מועל). — ואמר הפיטן: שמור פקודים ונפקדים ושוקדים לחיות משקדים ולך קודים (כ"א קליר, מי יוכל, קרובץ' מנח שקלים). — ה) ובינ', *נפקד, מי שהפקידו בידו דבר לפקדון, Depositar: dépositaire; depositary, trustee: על דעת שהנפקד מוסרו לאשתו ולבניו הגדולים (כת"י, ב"מ לו:, ד"ה על דעת).

אם הפקידו המלוה (את השטר) אצל אחר אע"פ שיוצא מתחת יד הנפקד אין הלוה נאמן לומר פרעתי (טוש"מ מח ד). נפקד שתפש בפקדון לתופשו לבעל חוב במקום שאינו חב לאחרים מועיל לו תפישתו לענין זה (נמס רמב"ן, שם קה ו). לפיכך עצה טובה ללוה או לנפקד שלא יתנו לשליח אלא אם כן בא בהרשאה (שם קכב א, נמס הרא"ש). שיכול לומר אתה נח לי והשני קשה לי ממך ואיני רוצה לחיות לוה או נפקד שלו (שם קכו ח). מי שהפקידו בידו שטרות ומת המפקיד וטוען הנפקד מחיים תפסתי אותם למשכון בשביל חוב שיש לי על המפקיד וכו' (שו"ע חו"מ קד א). אין הנפקד יכול לעכב הפקדון בשבילו (שם קה ו). אין הנפקד רשאי לשלוח יד בפקדון (שם רלב א). היה הנפקד שולחני או חנוני והופקד אצלו מעות וכו' (שם שם ז). אם הפקיד אדם מפתח ביתו אצל אדם אחר אין הנפקד חייב לבודקו שאין דרך הנפקד לצאת וליכנס לתוכו (לבוש, חו"מ רלז א). ועתה באו שני בני ראובן הנזכרים ממצרים ושואלים הפקדונות מהנפקדים הנז' והנפקדים שאלו את פי אם יש להם רשות לתת הפקדונות (רמ"א פמון, שו"ת תורת אמת כג, עו:).

—פע', מפקד, — פקד את צבאו, העביר את צבאו לפניו כבקרת רועה עדרו, הסדיר אותו, mustern; inspecter; to muster: קול שאון ממלכות גוים נאספים יי' צבאות מפקד צבא מלחמה (ישע' יג ד). —*ופקד על פלוני, פקד את פלוני על דבר, צוה אותו לטפל בדבר, befehlen, befehligen; commander; to command [1]: פיקד המקום לישראל להיטיב לגרים ולנהוג בהם ענות (ספרי במדי עח). משל למלך בשר ודם שמסר בנו לפדגוג והיה יושב ומפקדו ואומר לו הנראה שלא יאכל מאכל רע ולא ישתה משקה רע (ר' שמעון, שם שם פז). למלך שהיתה אשתו נפטרת מן העולם, היתה מפקדתו על בניה אמרה לו בבקשה ממך הזהר לי בבני, אמר לה עד שאת מפקדתני על בני פקדי בני עלי שלא ימרדו בי ושלא ינהגו בי מנהג בזיון כך אמר לו הקב"ה (למשה) עד שאתה מפקדני על בני פקוד בני עלי שלא ינהגו בי מנהג בזיון ושלא ימירו את כבודי באלהי הנכר (שם שם קמב). משל למלך ששיגר

בהמשך לדברי דוד אם פקד יפקדני אביך (שם שם ו) אפשר עדיין להבין: אם יבא אביך אלי, יבואו אליך כי יבואו אל מושבך (לבקש אותך), וממילא נבין שלא ימצאוך שם. ועל פי שמוש זה של ויפקד מקום דוד (שם שם כה) במשמ' ויעדר דוד, כותב למשל ראב"ע גם: חסר מקום דבר, במשמ' נעדר דבר, מקומו חסר אותו. עי' בפרושו לשה"ש: שאהבה נפשי, חסר מקום הקריאה כמו אתה (א ז), כעדר הקצובות. חסר מקום רחלים כמו ומאכלו בריאה שענינו שה בריאה (שם ד ב).]

[1]) [ועי' גם קל במשמ' זו.]

את בנו לבית המשתה והיה יושב ומפקדו אומר לו אל תאכל יותר מצרכך וכו' (שם דבר' מג). והתניא שלא פיקדנו[1]) אבא ושלא אמר לנו אבא ושלא מצינו שטר בין שטרותיו (ירוש' ב"מ א ח). אדם הראשון דומה לאדם שנשא את הגיורת היה יושב מפקדה אמר לה בתי אל תאכלי פת בשעה שידיך טמאות וכו' (רשב"א, אדר"נ א). — ובסהמ"א: ואמר רבא מי ששכר פועלין ושלמה מלאכתן בחצי היום אם יש מלאכה שכמותה או קטנה ממנה מפקדן[2]), אם קשה ממנה אינו מפקדן (הלכות פסוקות לתלמיד רב יהודאי גאון, 57). — ואמר הפיטן: פיקדתה לעניו נחלת ארץ (ינאי, ארץ מארצות, קרוב' לפ' במדבר, זולאי, רכו).

—פעו', פֻּקַּד, פֻּקַּדְתִּי,—שפקדו אותו: אלה פקודי המשכן משכן העדות אשר פֻּקַּד על פי משה עבודת הלוים ביד איתמר בן אהרן הכהן (שמות לח כא). — ונלקח ממנו דבר: אני אמרתי בדמי ימי אלכה בשערי שאול פֻּקַּדְתִּי[3]) יתר שנותי (ישע' לח י). — ואמר הפיטן: פקד ומנם וגע קץ עתם ומאז ועד עתה נמסר לתולדותם לפרות ולרבות וסוף למות אחריתם (אמתי, אדון מגיד, סידמן, איטליה, ח). מוקש העמדתי ונפשי לבדתי ואיך לא אבדתי וחיי פוקדתי (ראב"ע, איך אזלתי, איגר, 174). — ובמשמ' מצוה, שפקדו עליו: בין ער בין ישן בין סועד מפוקד היה השמש שלא ימנע שום אדם מליכנס אצלי (ממדת ימים ב, לימי הסיבה, פרק ב, קושט', קלה:).

— הפעי', הִפְקִיד, הִפְקַדְתִּי, הִפְקִידוּ, הַפְקֵד, אַפְקִיד, יַפְקִיד, יָפְקַד, יַפְקִדוּ, הָפְקַדְתּוֹ, הִפְקַדְתִּיךָ, יַפְקִדֵהוּ, יַפְקִידֵם,— א) הִפְקִיד דבר את פלוני, ביד פלוני, שם אותו אצלו כִּפִקָּדוֹן לשמירה, to deposit ; déposer ; deponieren : ויִשמעו כל שרי החילים אשר בשדה המה ואנשיהם כי הפקיד מלך בבל את גדליהו בן אחיקם בארץ וכי הִפְקִיד אתו אנשים ונשים וטף ומדלת הארץ אשר לא הגלו בבלה (ירמ' מ ז). בידך אַפְקִיד רוחי פדיתה אותי יי' אל אמת (תהל' לא ו).—וְהִפְקִיד דבר על יד פלוני, נתן לפלוני את השמירה עליו: ויעש המלך רחבעם תחתם מגני נחשת וְהִפְקִיד על יד שרי הרצים השמרים פתח בית המלך (מ"א יד כז). — וְהִפְקִיד דבר במקום פלוני: בא על עית עבר במגרון למכמש יַפְקִיד[1]) כליו (ישע' י כח). ויבאו אל המלך חצרה ואת המגלה הִפְקִדוּ בלשכת אלישמע הספר (ירמ' לו כ). — וְהִפְקִיד את האדם: ויצוה המלך צדקיהו וַיַּפְקִדוּ את ירמיהו בחצר המטרה ונתן לו ככר לחם ליום מחוץ האופים עד תם כל הלחם מן העיר (שם לז כא). — ובתו"מ: המפקיד פירותיו אצל הכותי או אצל עם הארץ בחזקתן למעשרות ולשביעית (דמאי ג ד). הגוזל את חבירו או שלוה הימנו או שהפקיד לו בישוב לא יחזיר לו במדבר (ב"ק י ו). האומר לחבירו גזלתיך הלויתני הפקדת אצלי ואיני יודע אם החזרתי לך וכו', חייב לשלם, אבל אם אמר לו איני יודע אם גזלתיך אם הלויתני אם הפקדת אצלי, פטור מלשלם (שם שם ז). המפקיד אצל חבירו בהמה או כלים ונגנבו או שאבדו וכו' משלם תשלומי כפל (ב"מ ג א). לא' נאמן שהיה בעיר והיו הכל מפקידים אצלו פקדון (ספרי דבר' שנז). הפקיד אצלו (את החמץ) אסור, ייחד לו בית מותר (ירוש' פסח' א ג). כשם שאת אומר במוצא כך אתה אומר במפקיד (שם ב"מ ב י). נכרי שנכנס לחצירו של ישראל ובציקו בידו אין זקוק לבער, הפקידו אצלו זקוק לבער (ת"כ, פסח' ו.). אל יכנס אדם יחיד לבית הכנסת שמלאך המות מפקיד שם כליו (ב"ק ס:). המפקיד אצל חבירו בעדים א"צ להחזיר לו בעדים (ב"ב מה:). המפקיד אצל חבירו בשטר ואמר לו החזרתיו לך נאמן (רב הונא בר אבין, שם ע:). שהיו נותנים עיניהם בבעלי

---

[1]) [בבבלי (שבוע' מח.): פקדנו, ועי' קל.]

[2]) [בתלמו' (ב"מ עז.) בארמי: מפקיד להו.]

[3]) [המפרשים (רש"י, רד"ק ואחרים) פרשוהו מלשון חסר והעדר, ת"י מלשון זכירה לטובה (על דכרני לטב), ואולם כונת הפסוק היא כנראה: קֻפַּדְתִּי יתר שנותי, כלו' נתקתי את חבל שנותי, כלשון הכתוב בהמשך: קִפַּדְתִּי כארג חיי (שם שם יב), והשבעים מתרגמים גם פקדתי וגם קפדתי באותו פעל במשמ' השארתי. והשוה אף טורטשינר, ס' איוב, 220 על מורש קפוד (ישע' יד כג).]

[1]) [קשה לקבל את הפרוש הנהוג שהלמד בתיבת למכמש במקום בית, כאלו היה כתוב: במכמש יפקיד כליו. ואולי הכונה, נגד פסוק הטעמים: עבר במגרון למכמש, כלו' במגרון אשר למכמש, במורד המים הנגרים של מכמש, ושם יפקיד כליו. ובזאת תתישב גם השאלה, שלפי ש"א (יד ב—ה) מגרון היא כנראה דרומית ולא צפונית מן המעברות.]

ממון ומפקידים אצלו אפרסמון ומניחים אותו בבית גנויהם (רבה, סנה' קט.). לשנים שהפקידו אצל רועה שמנית רועה ביניהם ומסתלק וכו' לאחר שהפקיד אצל בעל הבית שהמוציא מחבירו עליו הראיה (ר' חייא, בכורו' יח:). ומפני מה האיש מפקיד זרע באשה ואין האשה מפקדת זרע באיש (מד"ר בראש' יז). בעל פקדונות אני, עמלק הפקיד אצלי חבילות של קוצים וכו' שרה הפקידה אצלי מצוות ומעשים טובים (שם שם נג). וכשבא (ישראל) לישן מפקיד רוחו להקב"ה (שם במד' כ). לאחר שהפקיד פקדון אצל אוהבו, מת אוהבו שהפקיד הפקדון אצלו, עמד בנו של אותו שהפקיד הפקדון והיה מכבד לאותו שהפקיד הפקדון אצלו ומכבד לאשתו (שם דבר' י). — ומצוי מאד בסהמ"א. — ב) הִפְקִיד את פלוני על דבר, עשה אותו ממנה על דבר זה: ויהי מאז הִפְקִיד אתו בביתו ועל כל אשר יש לו ויברך יי' את בית המצרי בגלל יוסף (בראש' לט ה). ואתה הַפְקֵד את הלוים על משכן העדת ועל כל כליו ועל כל אשר לו (במד' א נ). וירא שלמה את הנער כי עשה מלאכה הוא וַיַּפְקֵד[1] אתו לכל סבל בית יוסף (מ"א יא כח). ראה הִפְקַדְתִּיךָ היום הזה על הגוים ועל הממלכות לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס לבנות ולנטוע (ירמי' א י). ושבה אל גדליה בן אחיקם בן שפן אשר הִפְקִיד מלך בבל בערי יהודה ושב אתו וכו' וישמעו כל שרי החילים אשר בשדה המה ואנשיהם כי הִפְקִיד מלך בבל את גדליה בן אחיקם (שם מ ה–ז). הַפְקֵד עליו רשע ושטן יעמד על ימינו (תהל' קט ו). — הִפְקִיד פְּקִידִים: יעשה פרעה וְיַפְקֵד פקדים על הארץ וחמש את ארץ מצרים בשבע שני השבע (בראש' מא לד). וְיַפְקֵד המלך פקידים בכל מדינות מלכותו (אסתר ב ג). —ושומרים: על חומותיך ירושלם הִפְקַדְתִּי שמרים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו (ישע' סב ו). — ובהשאלה: וְהִפְקַדְתִּי עליכם בהלה את השחפת ואת הקדחת מכלות עינים ומדיבת נפש (ויקר' כו יז).

—הפעי', הָפְקַד, בינ' מ"ר מֻפְקָדִים, — א) הָפְקַד הַפִּקָּדוֹן, נתן למשמרת: והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזלה אשר גזל או את העשק אשר עשק או את הפקדון אשר הָפְקַד אתו או את האבדה אשר מצא (ויקר' ה כג). כרתו עצה ושפכו על ירושלם סללה היא העיר הָפְקַד[1] כלה עשק בקרבה (ירמ' ו ו). — ובתו"מ: איכלין על המופקד אבל לא על השמור (שביע' ט ד). ברשות המוכר (נקנין המטלטלין) עד שיגביה או עד שיוציא מרשות הבעלים, ברשות זה המופקדין אצלו עד שיקבל עליו או עד שישכיר את מקומו (תוספת' קידוש' א ח). והגשישין של קיטליאקי אף על פי שמופקדין ומונחין בארבע זויות הבית טמאין (שם כליס ב"מ ח ג). מעות גוי שהיו מופקדין אצל ישראל אסור ללוות בריבית (ירוש' ב"מ ה ז). אתה מוצא שהיה הדבר מופקד אצלו כל י"ב חדש (מד"ר ויקר' לב). אמר לו הקב"ה הלוחות לא היו מופקדים אצלך את שברת אותן (שם דבר' ג). וישאלו איש מאת רעהו, את מוצא זה הדבר היה מופקד אצלם שנים עשר חדש (שם שה"ש, גן נעול). —ובסהמ"א: מופקדין הן (המשקין) בתוך הזג ואינן חיבור לו אלא כמי שנותנן בכלי (רש"י, פסח' לג:, ד"ה קשבר). היה הנפקד שולחני או חנוני והופקד אצלו מעות וכו' (שו"ע חו"מ רלב ז). —ב) האיש מֻפְקָד, ממנה כפקיד: ונתנו את הכסף המתכן על יד עשי המלאכה הַמֻּפְקָדִים[2] בית יי' (מ"ב יב יב). ויתנה על יד עשי המלאכה הַמֻּפְקָדִים בבית[3] יי' (שם כב ה). והאנשים עשים באמונה במלאכה ועליהם מֻפְקָדִים יחת ועבדיהו הלוים וכו' (דהי"ב לד יב). ויתיכו את הכסף הנמצא בבית יי' ויתנוהו על יד הַמֻּפְקָדִים ועל יד עושי המלאכה (שם שם יז). — ובסהמ"א: ידוע יהיה לך כי שמענו כאשר הופקדת נגיד בגליל ושמחנו מאד (יוסיפון, גינצבורג, כלח). כצופה המופקד לראות את החרב בא להזהיר את העם והוא עור מלראות את החרב באה ואלם מלהזהיר את העם (רש"י, ישעיה נו י).

---

[1]) [ריב"ג בסה"ש מנה פסוק זה בין הדגמאות שבבנין קל, והעיר על כך רד"ק בשרשיו וז"ל: וכתב רבי יונה עם בנין הקל ויפקד אתו לכל סבל בית יוסף.]

[1]) [רֹב המפרשים והמדקדקים פרשו נגד הדקדוק: העיר הפקד, שבאה פקודתה (רש"י), ואולם אין זה מתאים להמשך הפסוק. ונראה שאין כאן אלא חלֻקת מלים שלא כבונת הכותב, וצ"ל: היא העיר (אשר) הָפְקַד כל־העשק בקרבה, (כי) כהקיר ביר מימיה כן הקרה רעתה וכו'.]

[2]) [כך קרי, והכתיב: הפקדים.]

[3]) [קרי: בית.]

ראת היאך הוּפקדו אלו הכחות על הגוף לשמש אותו במה שיש בו תקנתו (ר"י א"ת, מו"ס, הבחינה ה). כפקיד אשר יתחזק על מוּפקדיו (ר"י אברבנאל, שמים חדשים ג, כח.).

— התפ', התפקדו, יתפקד, יתפקדו,—התפקד, מנה וספר את עצמו, מנו וספרו אותו: ויתפקדו בני בנימן ביום ההוא מהערים עשרים וששה אלף איש שלף חרב לבד מישבי הגבעה התפקדו שבע מאות איש בחור (שפט' כ יה). ויתפקד העם והנה אין שם איש מיושבי יבש גלעד (שם כא ט). — ואמר הפיטן: ולי מה יקרו עלי תפקודים אלה הפקודים והמתפקדים (ר"א קליר, מי יוכל, קרובי שקלים).—"ובמשמ' שפקדוהו לשלום: ואני מהלה פניו שיתפקד בשלום ביתו מפקידה לפקידה (אגרת ר"א סיציני, REJ XXVI, עמ' 215).

— התפ', התפקדו, — התפקד, שפקדו, ספרו ומנו אותו: והלוים למטה אבתם לא התפקדו בתוכם (במד' א מז). והלוים לא התפקדו בתוך בני ישראל (שם ב לג). ויהיו פקדיהם שלשה ועשרים אלף כל זכר מבן חדש ומעלה כי לא התפקדו בתוך בני ישראל כי לא נתן להם נחלה בתוך בני ישראל (שם כו סב). ובני ישראל התפקדו וכלכלו וילכו לקראתם (מא כ כז).

ב. פַּקַד [1], פ"ע,—כמו יקד, חרה, בער, entbrennen; s'enflammer; to blaze up: ועתה כי אין פַּקַד אפו ולא ידע בפש מאד (איוב לה יה).

"פֶּקֶד, ש"ז, — כמו פקידה, ואמר הפיטן: ביהק עולם במושלי יום ולילה היות לפקד ימים ולרגעי עתים (יוסי בן יוסי, אספר גדולות, עבודת יוה"כ, Elbog., Stud. עמ' 118). ברית פלאו פעלת פקד פרי פתחתה (ינאי, ברית אתו, קרובי לפ' בראשית, זולתי, לג). פצומת להום פקד קר וחם פלם לתהום על פני תהום (שמעון בר יצחק, אדון אמנני, יוצ' א שבוע').

[1]) [פַּקַד זה לשון יקידה ובערה הוא (כך טורטשינר, ס' איוב, 411, אלא ששם נחשבה המלה כמרכבת מן פַּ ו־קד), וכנראה אין כאן אלא שנוי מבטא במקום יקד (כמו בערב'a), וכן יש לבאר כנראה מִפְקָד במשמ' מוקד: ולקחת את הפר החטאת ושרפו במִפקד הבית מחוץ למקדש (יחזק' מג כא). אמנם מפקד במקום של מקדש נמצא אף בכתבת כנענית מאדיל שבקיפרוס (סלוש, אוצר הכתובות הפניקיות, 88, 4 וכו'): פקד המפקד ז (זה) והסלמת אש למפקד וכו', וצ"ע.]

a) وقد

בוטחיך לגוחיך השב בפקד נחמות (אלים בר שמעיה
אספ הוד, סלימ' יום ז, ליטא). — ובמשמ' פִּקָּדוֹן
קיחת עלית עקד היא נצבה בפקד, תויכת בתר
שקד רשפי לוד ליקד (ר"א קליר, אזית, קרוב' שנ
הקדם). — ובמשמ' חסר והעדר: ולי נראה לשון
חדקי קרן כלומר לשון פקידת מקום בפקד מקום
ובפגמי (רמ"י, כתוב' סא., ד"ה בפריקאי).

"פָּקֵד, פוקד, ש"ז, — כמו פָּקִיד, נציב, מושל: ותקי
לה המלכה כלופטירע פוקד במצרים ויבוא
אע'טם מלך אדום ויהרוג את פוקד כלופטיר
(תולדה פומרונית, REJ 1902, עמ' 76).

פְּקֻדָּה, *פקודה, ש"נ, סמי' פְּקֻדַּת, נכנ' פקדתך
פקדתו, פקדתם, מ"ר פקדות, ־דת,—א) וכרו
שווכרים את פלוני לרעה, ענש, Heimsuchung;
châtiment, affliction; visitation: אם כמות כל
האנשים ימתון אלה ופקדת כל האדם יפקד עליהם
לא יי' שלחני (במד' יו כט). יום מצפיך פקדתך באה
עתה תהיה מבוכתם (מיכה ז ד).—ובמשמ' זו יום פקדה
עת פקדה, וכרו', הזמן שנועד לענש: ומה תעש
ליום פקדה ולשואה ממרחק תבוא (ישעי' י ג). הביש
כי תועבה עשו גם בוש לא יבשו והכלם לא ידע
לכן יפלו בנפלים בעת פקדתם יכשלו אמר יי' (ירמ
ח יב). הבל המה מעשה תעתעים בעת פקדתם יאבד
(שם י יה). ושארית לא תהיה להם כי אביא רעה א
אנשי ענתות שנת פקדתם (שם יא כג). כי יום אידם
בא עליהם עת פקדתם (שם מו כא). באו ימי הפקדה בא
ימי השלם וכו' על רב עונך (הוש' ט ז).—ובחירה לטובה
חיים וחסד עשית עמדי ופקדתך שמרה רוחי (איוב י יב)
—ובסהמ"א: כי זכר כל היצור לפניך בא מעשה איש
ופקדתו ועלילות מצעדי גבר (אמה זוכר, מוסף ר"ה)
וכרנו בזכרון טוב לפניך ופקדנו בפקדת ישועה
ורחמים משמי שמי קדם (שם שם). בפקודת שאו
העון אני יודע מה בלבי לעשות לך (רמ"י, שמות ל
ה). ואין לך פקודה שאין בה מפקודת העגל
שנאמר וביום פקדי ופקדתי (סוט, במד' יע כא). אמנ
בהיות הזמן עת פקודה והגיע השעה אשר נתקיי
יעוד הנביא וכו' הוצרכנו להעלות בספר אלו העניינ
(ר"י ג'יקטיליה, גנת אגוז, בגילוי סוד האותיות בסדו
זמ"ז, סג.). — ואמר הפיטן: או בבוא יום פקוד
גיא המחזה בחרות אף יי' ברשפי אזה (או נצוא
סליח' י טבת, ספרד'). — ואמר המשורר: ימהר יו

פקדתי ויאבד יום ילידתי וחיש אוכל אלי עפר (ר"ש הנגיד, ימהר יום, קינה על מות אחיו, צרודי, 72). —*שער פקדה, שער בבהרת שפקד ובקר אותו הכהן [1]: שער פקודה עקביא בן מהללאל מטמא וחכמים מטהרים, איזה הוא שער פקודה מי שהיתה בו בהרת ובה שער לבן וחזרה (נגע׳ ה ג). איזה הוא שער פקודה מי שהיתה בו בהרת כגרים ובה שתי שערות והלך היסנה כחצי גרים והניחו לשער לבן במקום הבהרת וחזר (ר׳ עקיבא, שם שם).—ב) עבודת הפקיד, עבודה שנפקדה על אדם, Funktion ; fonction ; function : ונשיא נשיאי הלוי אלעזר בן אהרן הכהן פקדת שמרי משמרת הקדש (במדי׳ ג לב). ופקדת משמרת בני מררי קרשי המשכן ובריחיו ועמדיו ואדניו וכל כליו וכל עבודתו (שם שם לו). ופקדת אלעזר בן אהרן הכהן שמן המאור וקטרת הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה פקדת כל המשכן וכל אשר בו בקדש ובכליו (שם ד יו). ויחלקם דויד וצדוק מן בני אלעזר ואחימלך מן בני איתמר לפקדתם בעבדתם (דהי"א כד ג). אלה פקדתם לעבדתם לבוא לבית יי׳ כמשפטם ביד אהרן אביהם (שם שם יט). ויהי יחת הראש וזיזה השני ויעוש ובריעה לא הרבו בנים ויהיו לבית אב לפקדה אחת (שם כג יא). לחברוני חשביהו ואחיו כל בני חיל אלף ושבע מאות על פקדת ישראל מעבר לירדן מערבה (שם כו ל). ואלה פקדתם לבית אבותיהם ליהודה שרי אלפים עדנה השר ועמו גבורי חיל שלש מאות אלף (דהי"ב יז יד). ויהי לעזיהו חיל עשה המלחמה יוצאי צבא לגדוד במספר פקדתם ביד יעואל הסופר ומעשיהו השוטר (שם כו יא). — ובמשמ׳ קבוצית, מי שממנים למשרה או לשמירה, פקידים: ושמתי פקדתך שלום ונגשיך צדקה (ישע׳ ס יז). ויהי בעת יביא את הארון אל פקדת המלך ביד הלוים (דהי"ב כד יא). — ומ"ר פקדות, באותה משמ׳: וישם הכהן פקדת על בית יי׳ (מ"ב יא יח). ויקרא באזני קול גדול לאמר קרבו פקדות העיר ואיש כלי משחתו בידו (יחזק׳ ט א). והיו במקדשי משרתים פקדות אל שערי הבית ומשרתים את הבית (שם מד יא). וישם יהוידע פקדת בית יי׳ ביד הכהנים הלוים אשר חלק דויד על בית יי׳ (דהי"ב כג יח). — ובית הפקדות, בית הנשמר ע"י הפקדות, בית סהר: ויאסרהו בנחשתים ויבאהו מלך בבל בבלה ויתנהו בבית הפקדות עד יום מותו (ירמי׳ נב יא). — ג) הון ועשר הנשמר: על כן יתרה עשה ופקדתם [1]) על נחל הערבים ישאום (ישע׳ יה ז). יהיו ימיו מעטים פקדתו [2]) יקח אחר (תהל׳ קט ח). — ואמר המשורר: ויולד אנוש ערם וילך ונפשו מעמל תבל ערמה ויעזב כל פקדתו לאחר ולא ישא ביום לכתו מאומה (רמב"ע, הרדם לנפה, סעפ"ם 68).—ונהוג היום במשמ׳ צו.

[1]) [המפרשים פרשו מלי פקדון, וז"ל הרמב"ם: ואמנם יקרא זה שער פקודה על דמיון היות הבהרת הפקידה אותו במקומו והלכה לה עד שתחזור ותמצא אותו, ע"כ.]

פקדון [3]), ש"ז, מ"ר *פקדונות,—מה שהפקד למשמרת בידי אדם או במקום מן המקומות, Deposit ; dépôt ; deposit : והיה האכל לפקדון לארץ לשבע שני השבע אשר תהיינה בארץ מצרים ולא תכרת הארץ ברעב (ברא׳ מא לו). נפש כי תחטא ומעלה מעל ביי׳ וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו וכו׳ והשיב את הגזלה אשר גזל או את העשק אשר עשק או את הפקדון אשר הפקד אתו או את האבדה אשר מצא (ויקר׳ ה כא—כג). —ובתו"מ: היכן פקדוני, אמר לו אבד, משביעך אני ואמר אמן וכו׳ היכן פקדוני, אמר לו נגנב, משביעך אני ואמר אמן וכו׳ (ב"ק ט ז—ח). שבועת הפקדון נוהגת באנשים ובנשים ברחוקים ובקרובים בכשרים ובפסולים בפני בית דין ושלא בפני בית דין מפי עצמו ומפי אחרים אינו חייב עד שיכפור בו בבית דין וכו׳ וחייב על זדון השבועה ועל שגגתה

[1]) [רב המפרשים פרשו כאן במשמ׳ הון ועשר. כך ראב"ע: מגזרת פקדון; רד"ק: נקרא הממון פקודה לפי שהאדם פקיד ונגיד עליו, ע"כ. אבל רש"י פרשו במשמ׳ ב) כמו פקידות וז"ל: והוא לשון מינוי כמו ופקודת אלעזר בן אהרן הכהן כלומר ארצם שפקדתם עליה תלקח מהם, ע"כ.]

[2]) [דעת המפרשים חלוקה. ריב"ג: סגולתו ומה שהצפין כלומר ממונו. רש"י: גדולתו וכו׳ כמו ויפקד המלך פקידים, ומעין זה השבעים והוולג׳. ראב"ע: אמר יהושע כי פקודתו היא אשתו ולפי דעתי כי הוא ופקודת כל האדם והטעם שתהיה מיתתו בידי אדם ויש אומרים כי פקודתו היא נפשו שהוא כמו פקדון, ע"כ. וי"ת מלשון מנין וספירה: מנין שנוי.]

[3]) [בארמ׳ פקדונא וגם פקדנא, פוקדנא, ובאשור׳ פקדו, ועי׳ פקד, הערה. ועל בטוי כגון פוקדן מיסד גם החדוד שבמדר"ר (בראש׳ לג): לית שמיה פקדון אלא פוק־דין כלו׳ צא משם.]

עם זדון הפקדון (שבוע' ה א). שבועת הפקדון כיצד, אמר לו תן לי פקדוני שיש לי בידך, שבועה שאין לך בידי וכו' הרי זה חייב (שם שם ב). תן לי פקדון ותשומת יד גזל ואבדה שיש לי בידך (שם שם ג). אין מקבלין פיקדונות לא מן הנשים ולא מן העבדים ולא מן הקטנים (תוספת' ב"ק יא א). מקבלי פקדונות והרועים והשכיר אין להן חזקה (שם ב"ב ב ה). שאם אמר לו תן לי פיקדון שהפקדתי אצל אביך, והוא אומר לו לא הפקדת, משביעך אני ואמר אמן, לאחר מכאן נזכר, שומע אני שהוא חייב (ספרי במד' ג). לאחד נאמן שהיה בעיר והיו הכל מפקידים אצלו פקדון וכשבא אי מהן לתבוע את שלו היה מוציא ונותן לו לפי שידע היכן הוא (שם דבר' שכז). מצדדיי תוה וכמין פקדון היו (התפלין) בידו (ירוש' ברכ' ב ג). כותין נאמנין על הפיקדון (ר' אבהו, שם דמאי ג ד). פרגמטיא נגבית מנכסי יתומין קטנים וכו' אם אין עדים יודעין נעשית כפיקדון, כך אנו אומרים פיקדון לא ייגבה מנכסי יתומין קטנים (ירוש' מו"ק ב ג). יכול ישמין (חמצו בפסח) ויקבל פקדונות מן הנכרי ת"ל לא ימצא (פסח' ה:). ויתרחק משלשה דברים מן המיאון ומן הפקדונות ומן הערבונות (בר קפרא, יבמ' קט.). לאחד שהיה בידו פקדון ומבקש אדם נאמן שיפקידנו אצלו (ר' יהושע, מד"ר ברא' יז). ברח מן הפקדונות ומן חמאונים ומלעשות ערבות בין אדם לחבירו (ר' מנינה, שם שם לג). מה מצינו הקל כל הכופר בפקדון באילו כופר בהקב"ה וכו' הכופר ב-פקדון הגוף על אחת כמה וכמה (שם במד' ט). לאחד שהפקיד פקדון אצל אוהבו (ר' חנינא, שם דבר' י). כל היכן שפקדוני מונח שיהא שמור יפה (הוא, שם שם). נבדק שאול ולא נמצא נאמן בפקדונו (תנחו' במד' כו). אמרה לו (לאדריינוס) וכו' פקדון אחד יש לו אצלך תן לו פקדונו ועשה עצמך אלוה, אמר לה ומה פקדונו, אמרה לו הנפש (שם שופטים יב). — *בַּעַל פִּקָּדוֹן, בעל פקדונות מי שמפקידים אצלו: וברח מן המיאונין ומלהיות ערב ובעל פיקדון (ירוש' יבמ' יג א). בעל פיקדונות אני, עמלק הפקיד אצלי חבילות של קוצים וכו' שרה הפקידה אצלי מצות ומעשים טובים (ר' אחא מד"ר ברא' נג). לאדם שהיה כשר וצנוע והיו הכל מפקידין אצלו פקדונות וכו' פעם אחת בא אדם והפקיד אצלו פקדונו שאל לו ואמ' ליה מה שמך, אמר ליה שמי יוסי, הלך לו, לאחר זמן בא ליטול פקדונו ושכח שמו של אותו האיש וא"ל שמעון, אותו בעל הפקדון הבין וידע ששכח שמו (דב"ר, ליברמן, 75). אמר הקב"ה לישראל בעל פקדונות אני שכל שאדם מפקיד אצלי אני נותן לו, למה הדבר דומה, לאחד שהיה בעל הפקדונות והיו הבריות מפקידות אצלו וכו' (ר' אחא בשם ר"ש בן לקיש, פסיק' רב', כי פקד ה' את שרה, קסא.). — ובסהמ"א: ויש שתהיה (הטובה) על דרך הפקדון אצלו עד שיתן לו האל יתברך בן צדיק יהיה ראוי לו (ר"י א"ש, מו"ה, השטמון ג). הקיצה אחי משינת פתיותך וחמול על נפשך שהיא הנכבדת שבפקדונות הבורא (שם התשובה, י). כיצד דרך השומרים, הכל לפי הפקדון, יש פקדון שדרך שמירתו להניחו בבית שער וכו' ויש פקדון שדרך שמירתו להניחו בחצר וכו' ויש פקדון שדרך שמירתו להניחו בבית וכו' (רמב"ם, שאלה ופקדון ד ב). וה"ה לשאר פקדונות שלא יגע בהם אעפ"י שהוא יודע בודאי שיוזלו בזמן פלוני או יאנסם אותם המלך (טו"ע חו"מ רלב יח). כי דודי מרי שמואל היה לו אצל בני אדם הרבה פקדונות ושאילות וחובות וכסף וזהב וכלים וכאשר נאסף לגוחו לא הניח יורש וולתי (ד"ה של יהודי מלרים וא"י ב, יעקב מן, 149). יום אחד בא ונכנם אצלה בבית ויאמר אל העבד קח את הפקדון (הדלי) ולך לשאב מים (ספר מעשיות REJ 1896 Oct., עמ' 235). — ואמר הפיטן: צפה רוח בקרבנו לפקדון גביננו, וכמעט עין תפקח ואת ערבתו תקח (ר"י אבן גיאת, מס יתרון, תוכחה, שעה"ש 22). כמו שמך לפקדון בלבי תהי רוחי בידך פקדוני (רסב"ג, שמוני, קונטרי הפיוט' מק"נ, 47). — ואמר המשורר: ופקדוני בידך גאוני שני אחים פליטת הנשמה אשר המה בנחלתם כזרים ואדמתם בעיניהם באדמה (יוסף אבן חסדאי, הללבי מן, אל ר"ש הנגיד, שעה"ש 29). עזבתיך בכור אבי לפקדון ביד גחי, ואבטח כי אלי שלום תהי הולך למבטיחי (ר"ש הנגיד, אחה שבתי, על מות אחיו, ברודי, 77). אל תאמין בפקדון ומקחת איש רכיל אשר לאחרים סוד יהי חושף (הוא, בן משלי, הרכבי, 122). אנוש חשב הכי נפשו למקנה וכי אותה בעו לקח ושבה, ואמנם היא כפקדון ומחר

תהי חוזרת למפקידת ושבה (ספר הענק [1]) ו פה, בספר זכרון לברליכר, 328).—"וכמו זכרון: ויפקד ויזכר וזכרוננו ופקדוננו וזכרון אבותינו וכו' לפניך לפליטה לטובה (חו"ח יעלה ויבא, תפלה).— *ופסוק שנזכר בהם ענין פקידה: פקדונות כזכרונות וכן הוא אומר וה' פקד את שרה ואומר פקד פקדתי אתכם וכו' (תוספת' ר"ה ד ו).

פִּקְדוּת, "פקידות, ש"נ,—כמו פקדה במשמ' ב), בעל פקדת, בעל משרה, פקיד: ושם בעל פקדת ושמו יראייה בן שלמיה בן חנניה (ירמי' לז יג). — וכסהמ"א: ועוד שיתכן להיות להלבנה פקידות על האחד והשני אין כח לה בעבור מולדו (ראב"ע, ספר המאורות, כ"י ברלין). ואמר הסיר אלכסנדר פקיד מפקידות הטובה והשליטו על פקידות פחותה ממנה, ובשעה נכנס ואמר לו המלך איך ראית פקידותך, ואמר אדוני המלך אין הפקידות הטובה מתקנת האדם (מוסרי הפילוסופים, 31). שכל הכחות העליונים כל אחד ממונה על פקידותו והפעולות בעולם הזה משתלשלות בסבתם (ר"י קארו, תולדות יצחק, אמסט', לג:). ובעת ההיא שמנהו המלך על אותו פקידות תכף שיצא מירושלם וכו' (ר"י אברבנאל, מ"א יא).ובין דא לדא עבר שנת הפקידות של ראובן וחבריו והופקדו אחרים תחתיהם (עמנואל מי ריקי, אדרת אליהו ש"ות י). — ומ"ר "פקידיות: המפקד הוא מאמר באשר התבאר חלוקת המשמרות והפקדיות הראויות לאיש ואיש כפי מעלתו (ר"י מסיר ליאון נפת צופים ד מס, 178).

*__פִּקָּה__ [2]), ש"נ, מ"ר פקין, פיקין, וגם פיקות,—כמו פקק או פקעת שבפלך ובכלים אחרים, ; Propf, Wirtel bouchon, peson ; stopper, whorl : פיקה של מתכת

---

[1]) ספק אם הוא לר"י חריזי, עכ"פ הוא מאותו הזמן.

[2]) [רגמ"ה (בכורות כה.). כותב: עד שיהא ראשו עגול כפיקה כלומר שתהא גמורה צורתו ופרצוף פניו ושיהא ראשו גדול כפקעיות של צמר וכו'. ומעין זה כנראה גם רש"י (חול' קלד:): עד פיקה של גרגרת, עד שיפוי כובע שהוא פקעיתא ופתחא של קנה. וכן בפירוש הגאונים: פיקא של מתכת, פי' כמין חטם של גמל וכמין תחתית המלפפין כשהן פותחין אותו וכו' ועיקר הדיבור מן פקעיות של שתי וכו'. ואפשר שנתאחדו כאן שתי מלים, אחת מן פקק, ואחת במקום פקעה, פקעת, וקשה להפריד ביניהן.]

רבי עקיבא מטמא וחכמים מטהרין (כלים יח ו). הנוגע בפיקה עד שלא פירעה טמא משפירעה טהור (שם כא א). כוש של רובן לא יזה לא על הכוש ולא על הפיקה ואם הזה מוזה וכו' עור של עריסה שהוא מחובר לפיקות חבור (פרה יב ח). נודות יין ושמן שיעורן כפיקה גדולה שלהן ואיזו היא פיקה גדולה שלהן הנכנס דרך פיהם (תוספת' כלים ב"מ ז ג). אין לנפלים פתיחת הקבר עד שעגלו ראש כפיקה של שתי דברי ר' מאיר, ר' יהודה אומר כפיקה של ערב (שם אהיל' ח ח). מלבין (של מטה) שהוא מלביש בפיקות, תינוק טמא טומאת שבעה, מסורג בחבלים, תינוק טמא טומאת ערב (שם שם יג ה). גוש הבא מבית הפרס מארץ העמים שיעורו כפיקה גדולה של סקאין שהוא כחותם המרצופין וישנו בצד העליון של מגופת החבית הלחמית (בכורות כב.). — וכסהמ"א: מלבן המטה אם היה מלובש בפיקות ויש לו רגלים שמחברן עם המטה הרי זה מתטמא עם המטה שהרי נותנין אותו בפני המטה והרי הוא כאחת מאבריה (רמב"ם, כלים ד ג). — ובהשאלה, פקה של גרגרת, הבליטה הנראית כפוקקת את הגרון, והנקראת אף שפוי כובע, Kehlkopf, Adamsapfel ; noeud de la gorge, pomme d'Adam ; larynx, Adam's apple : איזהו לחי, מן הפרק של לחי עד פיקה של גרגרת (חול' י ד). איזה הוא זקן, מן הפרק של לחי עד פיקה של גרגרת (נגע' י ט). — וכסהמ"א: והלחיים מן הפרק של לחי ועד פיקה של גרגרת טבעת גדולה עם הלשון שביניהן הכל לכהן (רמב"ם, בכורים ט יח). המושך הוא מושך המאכל בעת שהעור החיצון עולה אל הפיקה כנגד הפה (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ד ב). — ופקה של צואר, קשר בראש השדרה: איזו היא קרחת, מן הקדקוד השופע לאחוריו עד פיקה של צואר (נגע' י י). — ופקה של פירקא, כמו פקה של צואר: מפיקה של פירקא ולמעלה זה הוא הראש, מפיקה של פירקא ולמטה אף על פי שמגדל השיער הרי הוא כעור הבשר לכל דבר (תוספת' נגעי' ד יב). —ופקה שבארכובה, עצם קטנה עגולה בולטת בארכובה: חמשה (עצמות) בארכובה שנים מכאן ושנים מכאן והפיקה באמצע (שם אהיל' א ו). — ופקה, עבוי, קשר בגוף בעל חי בכלל: המקיש בקרסוליו ובארכבותיו ובעל פיקה וכו' פיקה

יוצאת מגודלו וכו' (בכורות ז ו). שרוע שנשמטה יריכו, פיקח יוצא מגודלו וכו' מנין ת"ל או שרוע (ספרא ויק, אמור, פרשה ג). מאי פיפיות אמר רב יהודה אמר שמואל משום ר' אליעזר ברבי צדוק כך היו מפרשין בירושלים כפרידה שכורעת להטיל מימית ונראית פיקח מתוך פיקה (בכורות כג.). בעל הפיקין שיש לו כסתות הרבה, שופגר שאין לו כסתות כל עיקר (ר' חייא בר אבא בשם ר' יוחנן, שם מה.) מעיה של אשה עשויה קינין קינין פיקין פיקין חבילין (ר' סימון, מד"ר ויקר' יד).

פָּקוּד [1]), או פְּקוּד, ש"ז, רק מ"ר פְּקֻדִים, סמי' פְּקֻדֵי, נכנ' פְּקֻדָיו, — שה"פ כמו פְּקִידָה, עריכת מפקד ומנין, פעלת הַפּוֹקֵד: אלה פקודי המשכן משכן העדת אשר פקד על פי משה עבודת הלוים ביד איתמר בן אהרן הכהן (שמות לח כא). על פי יי' פקד אותם ביד משה איש איש על עבודתו ועל משאו ופקדיו אשר צוה יי' את משה (במד' ד מט). ויקריבו נשיאי ישראל ראשי בית אבתם הם נשיאי המטת הם העמדים על הַפְּקֻדִים (שם ז ב). — *חומש הַפְּקוּדִים [2]), ספר במדבר [3]) : ובעשור שבחומש הפקודים קורא (הכהן הגדול) על פה ומברך עליה שמנה ברכות (יומא ז א). שכל האמור בחומש הפקודים קרב במדבר וכל האמור בתורת כהנים לא קרב במדבר (ר' שמעון, מנחו' ד). — ובסהמ"א : ספר רביעי וידבר הוא ספר חמש הפקודים (דקדוקי הטעמים לבן אשר, 57). — ואמר הפיטן : מי יוכל לשער כל הפקודים אשר בחבל ובחלש לא נפקדים ברית כרותה לטו מאז בפקודים לבל יתסר חמוג מחמש (ר"ל מבטן?) פקודים (ר"א קליר, עי' יוכל, קרובי פנח שקלים).

פִּקּוּד, ש"ז, מ"ר סמי' פִּקּוּדֵי, נכנ' פִּקֻּדֶיךָ פִּקּוּדֶיךָ, פִּקֻּדָיו, פִּקּוּדָיו, — מצוה, מה שפקדו, ביחוד מה שפָּקַד אלהים. Gebot ; commandement ; command : פקודי יי' ישרים משמחי לב מצות יי' ברה מאירת עינים (תהלי' יט ט). וחסד יי' מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני בנים לשמרי בריתו ולזכרי פקדיו לעשותם (שם קג יז–יח). מעשי ידיו אמת ומשפט

1) [ועי' פָּקַד קל במשמ' ז).]

2) [וגם חמש הַפְּקוּדִים : על ספר הישר וכו' זה חומש הפיקודים (ילקו' סוטה א י).]

3) [השם מקביל ליוני "Ἀριθμοί, רומי Numeri.]

נאמנים כל פקודיו (שם קיא ז). אתה צויתה פקדיך לשמר מאד (שם קיט ד). בפקודיך אשיחה ואביטה ארחתיך (שם שם יה). דרך פקודיך הבינני ואשיחה בנפלאותיך (שם שם כז). חבר אני לכל אשר יראוך ולשמרי פקודיך (שם שם סג). לך אני הושיעני כי פקודיך דרשתי (שם שם צד). מפקודיך אתבונן על כן שנאתי כל ארח שקר (שם שם קד). פקדיך לא שכחתי (שם שם קמא). תהי ידך לעזרני כי פקודיך בחרתי (שם שם קעג). — ובתו"מ : אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע למה מת אדם הראשון, אמר להם לפי שלא עשה פקודי, והרי משה עשה פקודיך, אמר להם גזירה היא מלפני (ספרי דבר' שלט). — ואמר הפיטן : אם בפקודיך מתעצלת ופרסה על כל פשעית אהבתך תהא מחפה (ינחק ברי מאיר, ישראל עמך, סליח' לשני). — *ובמשמ' פְּקִידוּת : ושאול שנבדק ולא נמצא נאה בפיקודו אלא ויחמל שאול והעם החזירו לאחריו וניטלת הימנו מלכותו (מד"ר במד' א). — *ובמשמ' פְּקִידָה, זכירה, ואמר הפיטן : פיקוד אשר אליו נגלה צימדם ולהם גילה, קץ גע לשוב סגולה (ינאי, קרובי לס' בראשית, זולאי, מג). — חומש הַפִּקּוּדִים, עי' פָּקוּד, הערה.

פקודה, עי' פְּקֻדָּה.

*__פִּקּוּחַ__ [1]), ש"ז, שה"פ מן פִּקַּח, — א) פעלת המפקח על דבר, השגחה, Beaufsichtigung; inspection : מפקחין פיקוח (נפש ופיקוח) [2]) רבים בשבת והולכין לבתי כנסיות לפקח על עיסקי רבים בשבת (ר' יעקב בר אידי בשם רבי יוחנן, שבת קנ.). — ב) פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ, השגחה בכל מקרה שיש בו סכנת נפשות, כגון מי שנפלה עליו מפלת, שצריך לפתח את הגל בשחוששין שמא הוא חי, ומכאן הצלת נפש בכלל, Lebensrettung; sauvetage; life-saving : אין יונקין לא מן הנכרית ולא מן בהמה טמאה ואם היה דבר של סכנה אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש (תוספת' שבת ט כג). מנין לפיקוח נפש שדוחה את השבת שנאמר את שבתותי תשמרו, יכול אפילו במילה ובעבודה ובפיקוח נפש ת"ל אך, פעמים שאתה

1) [להתפתחות ההוראות השונות של המלה עי' בהערה לפעל פִּקַּח, פע'.]

2) [שתי המלים שבסוגרים אינן בכ"י מינכן ובכמה דפוסים, ועי' דקדוקי סופרים.]

שובת, פעמים שאין אתה שובת (ר' יוסי, שם שם עו–עז). ואין לך שעומד בפני פיקוח נפש אלא שלשת דברים עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכת דמים (שם שם עו יז). רציחת דוחה את העבודה ואין פקוח נפש דוחה את העבודה וכו' (מכי' משפטים ד). מיכן אתה דן לפיקוח נפש לומר מה ע"ז מיוחדת שהיא מטמא' את הארץ ומחללת את השם ומסלקת את השכינה ודוחין בה את הספק כל שכן לפיקוח נפש שידחה את הספק (ירוש' סנה' ח ח). מפקחין פקוח נפש בשבת והזריז ה"ז משובח (ת"כ, יומא פד:). אין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב (ר' יהודה בשם שמואל, כתוב' טו:). — ˙ופקוח בלבד במשמ' זו: התחילו לפקוח ובדקו בחוטמו ומצאוהו חי משלימין בפיקוחו (המאירי ליומא ח, פה.). אבל במפולת אין גזירה שהרי אין כאן חשש איסור תורה שנתיר את הפיקוח בשבילו (שם שם). אבל אם בדק דרך מרגלותיו כגון שנזדמן לו הפיקוח כן ואע"פ שבדק עד טיבורו או לבו ומצאו מת אין סומך בכך עד שיגיע לחוטמו (שם שם).

פקועה, עי' פקעה.

פקועה, בן־פקועה, עי' פקע.

א. **˙פקוק**, ש"ז, שה"פ מן א. פקק,—פעלת הפוקק, הסותם חלון, נקב וכדו': עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה פי' פיקפוק זולתי פיקוק דקיימא לן פיקוק סתימה כדגרסינן פקק החלון, ופיקפוק פתיחה וכו' (ערוך ערך פק).

ב. **˙פקוק**, ש"ז—שה"פ מן ב. פקק, פעלת החוליות המתפקקות, ואמר הפיטן: יכפר ירצה כאז בהעליותי, בהיות אריאל בבחן עליותי, הן ידעת פקוק חליותי [1], כי אתה קנית כליותי (שמעון בר יצחק, אותך אדרוש, מעריב ליל כפור).

***פקוקלת**, פקוקרת [2], ש"נ, — סעיף, קנוקנת, פרק קטן מן הפרקים שאבר בגוף מסתעף ומתחלק בהם: שעל הכסלים זה חלב שבין פקוקרות שהוא מחטט אחריו כל מקום שהוא ונוטל (ר' יוסי הגלילי, תוספת' חול' ט יד). אשר על הכסלים, זה החלב שבין הפקוקלות (רבי עקיבא, ספרא ויק ויקרא, דיבורא דנדבה, פרשתא יד).

˙פקור, ש"ז,—שה"פ מן פקר, מעשה או מחשבה של פוקר ומתפקר, Häresie, Ketzerei; hérésie; heresy: יעיין בכבוד אדוננו אם יש פקור וכפירה בזאת האמונה (ידעיה בדרשי לרשב"א תיח). והפיקור הזה הביאו מטיאו בראש האוואנגילייאו שלו בפרק הראשון כב—כג להביא ממנו ראייה על הבתולה (אפודי, כלימת הגוים, הלופה מאלץ הגר ג, 109). וזאת היתה סבת פקורם למרבה (אגרי ר"א היכיני, REJ XXVI, 212). התלמוד ענה בחכמתו, הפיקור ממך היא תולדתו (ריב התלמוד והפלסופים, כנסת ישראל תרמח). — ואמר המשורר: ולזמנים קרא בספר זמנים, ושמעתי מתי פקור לדעתי, ולפרקים שאל לך בפרקים, רחקי סוד וכמו טבע דבוקים (לעתיקים, אוצר נחמד ג, 84).

פכח [1], ממנו *פקוח, פקח, פקח, *פקחות, פקח־קוח, ˙פקיחה.

פקח, פ"י, פקחת, פקח, פקחות, פקוח, פקח, פקח, אפקח, יפקח, — פתח, öffnen; ouvrir; to open, — א) פקח האדם את עיניו: ויזורר הנער עד שבע

---

[1] [במעשה ארג שם: ופי' פקוק החליות ידוע מרז"ל שאמרו שצריך לכרוע עד שיתפקקו כל החליות שבשדרה (ברכ' כח:), ועי' ערך ב. פקק.]

[2] [בארמ' שבמדר"ר (ברא"ש עח): האי פקוקלתא דגידא שריא. מקור השם לא נתברר; אמנם ברור כי פקוקרת או פקוקלת היא צורת הכפלה במשמ' התקטנה, כדגמת מטוטלת, פטוטרת (עי' שם הערה), קנוקנת, שסופרת מן מטיל, פטור, קנה, שופר וכדו', ועל כן אין לגזור גם פקוקלת, פקוקרת משרש או מפעל, אלא משם עצם במשמ' קנה או סעיף. ועל כן נראה שעקר המלה פקוקרת בריש, כהפוך הגאים של פרורקת, כלוי פרק קטן.]

[1] [אין פקח בא בעבר' הקדומה אלא בצרופים פקח עין, פקח אזן וכשות"ז פקח, מי שעיניו (ואזניו) פקוחות, ובסורי ובערב' [a]) בא הפעל אף במשמ' פרח והציץ. לעמת זאת אין פקח בא בכל שמוש אחר בהוראת פתח דוקה, ואולי אך דמיון המלים גרם להבנת פקח במשמ' פתח, בעוד שאת חשמוש העקרי (פקח עין) יש להבין במשמ' בקע, פקע וכדו', והשוה גם פכח שגם הוא אולי אך שנוי מבטא של פקח. באשור' בא פקו בבנינים אחדים במשמ' שם דעתו, ואולי בעקר שם עיניו, אל אלהים ואדם, וכנראה אותו שרש פקח לפנינו בטשטוש החית שלא מבטאה בלשון זו.]

[a]) فقح

פעמים ויפקח הנער את עיניו (מ"ב ד לה). הטה יי' אזנך ושמע פקח יי' עיניך וראה ושמע את דברי סנחריב (סס יט יו). אל תאהב שנה פן תורש פקח עיניך שבע לחם (משלי כ יג). עשיר ישכב ולא יאסף עיניו פקח[1]) ואיננו (איוב כז יט). הטה אלהי אזנך ושמע פקחה[2]) עיניך וראה שממתינו והעיר אשר נקרא שמך עליה (דני' ט יח).—ואמר הפיטן: צפה רות בקרבנו לפקדון גבינו וכמעט עין תפקח ואת ערבתו תקח (ר"י אבן גיאת, מה יתרון, סעה"ס 22). ועין פקח ונקם קח מאצר ומדישן (רסב"ג, סעה כאסר, סליח' יז חמוז). — "ופקח אדם את עין שבלו, ואמר המשורר: ועין שבלי אשר נעצם פקחתיו למען כי בסוף שבלו קרעתיו (ר"י זברא, סעסועים, פקד', דודזון, 5) — ופקח עיניו על אדם או דבר, השגיח עליו: ביום ההוא נאם יי' אכה כל סוס בתמהון ורכבו בשגעון ועל בית יהודה אפקח את עיני[3]) וכל סוס העמים אכה בעורון (זכרי' יב ד). אף על זה פקחת עינך ואתי תביא במשפט עמך (איוב יד ג).— ב) פקח אלהים את עיניו של אדם, עשה שיראה: ויפקח אלהים את עיניה (של הגר) ותרא באר מים (בראש' כא יט). ויתפלל אלישע ויאמר יי' פקח-נא את עיניו ויראה ויפקח יי' את עיני הנער וירא (מ"ב ו יז). ויהי כבאם שמרון ויאמר אלישע יי' פקח את עיני אלה ויראו ויפקח יי' את עיניהם ויראו והנה בתוך שמרון (סס סס כ). — ובלא מלת עין: יי פקח עורים יי' זקף כפופים (תהל' קמו ח). — ובהשאלה, פקח עינים עורות, השיב לאור השמש את האסירים היושבים בבור מחשכים שעיניהם לא ראו שם אור[4]): לפקח עינים עורות להוציא ממסגר אסיר מבית כלא ישבי חשך (ישע' מב ז). — ואמר הפיטן: אך עד יעבר ועם חבי אחר עיניך אפקחה, ושבותך אשיב משבי ואקבץ עדה נדחה (ראב"ע, אילת, אינר 149). —"ובלא תיבת עין, ואמר המשורר: הנה שלח ולקח פקח ושמח צמח ופרח הדוך ודרוך עלי אפינו (רסב"ג, הלפור או דרור, ברודי, 5). — ג) בינ' פעו', העינים פקוחות על דבר, רואות אותו היטב: גדל העצה ורב העליליה אשר עיניך פקחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו (ירמ' לב יט). — "ראה בעין פקוחה, ראה היטב: ויצטייר לך כל ענין נעלם בנפשך ותראה צורות האמתות בעינים פקוחות (ר"י א"ת, מו"ה, הקדמה, 7). איננו שוקע (האור) אלא בעיני מי שאינו רואה אותנו בעין פקוחה ומביא ראיה מדלותנו ועניינו ופזורנו שנשקע אורנו (הוא, כוזרי ד כא). — ד) פקח אזנים: ראית רבות ולא תשמר פקוח אזנים ולא ישמע (ישע' מב כ). — ופקח אדם אזנו של אחר לקרא לפניו דבר: תפקח אדם אזן עבדך לספר אשר שלחתה אל עבדך אמש (תעודות לכיש ג 4—6).

— נפע', נפקחו, תפקחנה, — נפקחו עיני העור, נפתחו עיניו עד שיכל לראות: אז תפקחנה עיני עורים ואזני חרשים תפתחנה (ישע' לה ה). — ובהשאלה, נפקחו עיני האדם חסר הידיעה עד שידע, נעשה פקח: כי ידע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים ידעי טוב ורע (בראש' ג ה). ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירמם הם (סס סס ז). — ובתו"מ, נפקח האלם, נפקחה אזנו ויכל לשמע: כשילדה שרה, כל סומא שהיה בעולם נפתח וכל פסח שוה וכל אלם נפקח וכל שוטה נתרפא (פסיק' רב', וסי' פקד את שרה, קעז.).

—פעי',*פקח, פקח, — א) פקח על אדם או על דבר, החזיק את עיניו פקוחות אליו, השגיח עליו, beaufsichtigen, ordnen; surveiller, arranger; to supervise, arrange: מחשיבין על התחום לפקח על עסקי כלה ועל עסקי המת להביא לו ארון ותכריכין (שבת כג ד). אדם שמפקח על ניכסי אשתו יש לו חזקה שדרך הבעלי' לפקח על ניכסי נשותיהן (ירוש' ב"ב ג ה). מפקחין פיקוח רבים[1]) בשבת (ר' יוחנן, שבת קנ.). הולכין לטרטייאות ולקרקייאות לפקח על עסקי רבים בשבת (ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן, כתוב' ה.). שסוף זה (הסורר ומורה) עתיד לגמור את כל נכסי אביו והוא חוזר ומבקש ולא ימצא וכו' ויוצא ומפקח על הדרכים ומאבד נפשות הרבה (מדר' תנאים הופמן, דבר' כא כא). — "ופקח בדבר,

[1]) [אין כאן ישכב לשון שכיבה לישון, אלא לשון צבירת הון. עי' טורטשינר, ס' איוב למקום.]

[2]) [כך הכתיב, והקרי: פקח.]

[3]) [אמנם לפי הענין אולי הכונה: אפקח את עיניו או עיניהם.]

[4]) [עי' פקח־קוח, הערה.]

[1]) [בדפוס': מפקחין פיקוח נפש ופיקות רבים, ועי' ד"ס והערה לערך פקוח.]

עין בדבר: נתנו כח ורשות לאנשי הוועד לפקח בעניני הסכמות המתוקנות וכו׳ (פנקס ילאק, הסכמות). —ואמר הפיטן: גדולי כהונה משוחי רקוחים גבוריו כח מלומדי לקחים דבירת פנימה נפרשים נלקחים דתי המלך לערוך מפקחים (ר׳ שמעון בר יצחק איך אחז, סליח׳ מוס׳ יוה״כ). — וּפִקַּח על המת את הגל, פקח בגל, השגיח עליו, וכדי לראות שמא עודנו חי, אף פתח את הגל [1]), zur Beaufsichtigung öffnen; : ouvrir pour inspection; to open up for inspection האונן והמפקח את הגל. וכן מי שהבטיחוהו להוציאו מבית האסורים והחולה והזקן שהן יכולין לאכול כזית שוחטין עליהן (את הפסח), על כולן אין שוחטין עליהן בפני עצמן שמא יביאו את הפסח לידי פסול, לפיכך אם אירע בהן פסול פטורין מלעשות פסח שני חוץ מן המפקח בגל שהוא טמא מתחלתו (פסח׳ ח ו). שופר של ראש השנה אין מעבירין עליו את התחום ואין מפקחין עליו את הגל (ר״ה ד ח). המפקח בגל אינו אוכל בדמעו (אהל׳ עז ז). היה מפקח בגל ונתכוון להעלותו ולהעלות צרור של זהובים עמו מותר (ר׳ יוסי בי ר׳ בון, ירוש׳ שבת יג ו). מצא בה תינוק מושלך, אם רוב עכו״ם עכו״ם, אם רוב ישראל ישראל וכו׳, ואמר רב לא שנו אלא להחיותו אבל ליוחסין לא, ושמואל אמר לפקח עליו את הגל (כתוב׳ טו:). —״וּפִקַּח את המפלת: ומי שהלך לחציל באלו שפרשנו ועד שהוא בא לשם חור הגאים או שסכרו את הנהר או שכיבו את הדליקה או שפקחו את המפלת הרי הוא כאנשי העיר (והזהיר, שמות יג). — וּפִקַּח על ספק נפשות: מפקחין על ספק נפשות בשבת והזריז הרי זה משובח (תוספת׳ שבת טו יא). — ג) פִּקַּח אלהים את האדם, עשה אותו פִּקֵּחַ: כיוצא בו ולאסורים פקח קוח, מפקח לישראל ומקחה לאוה״ע (מדר׳ שה״ש גרינהוט ה טז, מא.). — וּפִקַּח היין את הלב: הרגיל ביין אפילו לבו אטום כבתולה יין מפקחו (רב הונא בר׳ דרב יהושע, ב״ב יב:). — ובפהמ״א: שמפקח (היין) לבו בחכמה (רש״י, יומא עו:, ד״ה נעשה כאם). פקחין, פקחוני, עשאוני פקח (הוא, שם, ד״ה פקחין). כי המעט ממנו מפקח הלבבות והרב ממנו משגע שותהו (ר״י בן נחמיאש, פי׳ משלי כג כ).

— התפ׳, *הִתְפַּקַּח, —נִתְפַּקַּח הָעִוֵּר או החרש, נעשה פִּקֵּחַ, רואה ושומע: פקח ונתחרש וחזר ונתפקח, פתוח ונסתמא וחזר ונתפתח, שפוי ונשתטה וחזר ונשתפה כשר (גיט׳ ב ו). נתפקח החרש נשתפה השוטה והגדיל הקטן חור (השור) לתמותו (ר׳ מאיר, ב״ק ד ד). חרש ונתפקח שוטה ונשתפה אין להם כתובה (תוספת׳ כתוב׳ א ג). היכן מצינו שהיו חגרין עד הפרק וכשהגיע הפרק נתפשטו ושהיו חרשין עד הפרק וכשהגיע הפרק נתפקחו (ר׳ עקיבא, שם עדיי׳ א יד). והוא שבא עליה משנתפקח ומשנשתפת (ר׳ חנינא, ירוש׳ כתוב׳ ע יג). חרש ושוטת שנשאו פקחות אע״פ שנתפקח חרש ונשתפה שוטה אין להם עליהם כלום (יבמ׳ קיג.). בשעה שנפקדה אמנו שרה הרבה עקרות נפקדו עמה הרבה חרשים נתפקחו [1]) הרבה סומים נתפתחו הרבה שוטים נשתפו (מד״ר ברא׳ נג). מעשה בשני בני אדם וכו׳ אחד פקח ואחד סומא וכו׳ זה שהיה פקח ונסתמא וזה שהיה סומא נתפקח (שם במדי׳ יט). — וְנִתְפַּקְּחוּ עיניו, נפקחו: כיון שאכל אדם מפירות האילן ראה עצמו ערום ונתפקחו עיניו וקהו שיניו (פרקי׳ דר״א יג). — ״נִתְפַּקַּח, נעשה פִּקֵּחַ בשכלו: ברצועה של מנעל הכהו ואל תכחו יותר מדאי שבשביל רוב הכאות אין מתפקח (רנמ״ס, ב״ב כא.). על כן נקרא ר׳ אליעזר הקליר שאכל עוגה שהיה כתוב בה קמיעא ונתפקח (ערוך ערך קלר). וישראל לא

[1]) [מפרשים ומלונאים בארו כאלו פתיחת הגל היא ראשית הוראת הפעל פקח בתו״מ, ואולם מתוך הדגמאות ברור שאין פִּקַּח בעקר אלא פקח עינים, השגיח על דבר ועשה כל מה שנחוץ לשם השגחה זו, וכך באים הכטויים לפקח על עסקי כלה ועל עסקי המת (שבת כג ז) וכדו׳ במקורות ביחד, על אף החבדל שבמעשים לשם פקוח זה וזה. וכן אין פִּקּוּחַ־נפש בעקר אלא פקוח והשגחה על הנפש, וכך נזכרים במקורות ביחד: הולכין וכו׳ לפקח על עסקי רבים וכו׳ מפקחין פקוח נפש בשבת ועוד, בדברים קרובים זה לזה. אין הבדל אלא במעשים הנחוצים לשם פקוח זה או זה. המפקחים על עסקי כלה מכינים הכנות כדי להקביל את פניה, המפקח על עסקי המת מטפל בצרכיו, והמפקח פקוח נפש שומר ומציל בסכנת נפשות ואף בספק סכנה, ומקרה של פקוח נפש הוא אף המפקח על המת בגל, הפותח את הגל לראות שמא הקבור חי וכדו׳. ועי׳ פִּקֵּד על המת.]

[1]) [עי׳ נִפְע׳.]

נתפקח לידע כשור (רס"י, ישע' ח ג). יכניסנו (את בנו ללמוד תורה) לפי שמתפקח (תוס, כתוב' נ., ד"ה דבריה).

— פע', ״פַּקַּח,—שִׁחְרֵר מעבדות, הִתִּר מרצועתו[1]), ואמר הפיטן: שנת החמשים ונטשתה וגם הרצוע בה יפקח (רסע"ג, תרי"ג מצוות, סדור רסע"ג, קנט).

פִּקֵּחַ[2]), תוס"ז, מ"ר פִּקְחִים, — א) מי שעיניו פקוחות לראות, שיוכל לראות בעיניו, לא עִוֵּר, sehend; voyant; seeing: ויאמר יי' אליו מי שם פה לאדם או מי ישום אלם או חרש או פִקֵּחַ או עור הלא אנכי יי' (שמות ד יא). — ובהשאלה: ושחד לא תקח כי השחד יעור פִּקְחִים[3]) ויסלף דברי צדיקים (שם כג ח). — ובתו"מ: משל למה הדבר דומה לפקח וסומא שהיו מהלכין בדרך, אמר לו פקח לסומא כשתכנס לתוך הבית צא והדלק לי את הנר הזה והאיר לי וכו' (מד"ר במד' טו). מעשה בשני בני אדם שהיו מהלכין בדרך, אחד פיקח ואחד סומא, ישבו לאכול, פשטו ידיהם לעשבי השדה ואכלו, זה שהיה פיקח נסתמא וזה שהיה סומא נתפקח וכו' (תנחו' בובר חקת א). — ובסהמ"א: וכן אם ראו אנשים באים כנגדם מהם פקחים ומהם סומים ואמר אחד הריני נזיר שאלו פקחין ואמר אחד הריני נזיר שאין אלו פקחין וכו' הרי כולם נזירים (רמב"ם, נזירות ב יב). — ״ופִּקֵּחַ, נק' פִּקַּחַת, פִּקְּחָה, בנגוד לחֵרֵש, מי שאזניו פקוחות לשמוע, שיוכל לשמוע באזניו, hörend; entendant; hearing: חרש שנשא פקחת ופקח שנשא חרשת אם רצה יוציא ואם רצה יקיים (יבמ' יד א). פקח שנשא פקחת ונתחרשה אם רצה יוציא ואם רצה יקיים (שם שם). שני אחים חרשים נשואים לשתי אחיות חרשות או לשתי אחיות פקחות או לשתי אחיות אחת חרשת ואחת פקחת או שתי אחיות חרשות נשואות לשני אחים פקחים או לשני אחין חרשין או לשני אחין אחד חרש ואחד פקח הרי אלו פטורות מן החליצה ומן היבום (שם יד ג). הכל כשירין להביא את הגט חוץ מחרש שוטה וקטן וסומא ונכרי וכו' אבל פיקח ונתחרש וחזר ונתפקח, פתוח ונסתמא וחזר ונתפתח, שפוי ונשתטה וחזר ונשתפה כשר (גיטי ב ה—ו). בת ישראל פיקחת שנתארשה לכהן פיקח ולא הספיק לכונסה עד שנתחרש אינה אוכלת בתרומה (תוספת' יבמ' י א). פיקחת לפיקח ולו אח פיקח, פיקחת לחרש ולו אח פיקח או חולץ או מיבם (שם שם יג ז). פיקחת וחרשת ביאת הפיקחת פוטר' את החרשת וכו' (ירוש' שם יג י). המדבר ואינו שומע זהו חרש, שומע ואינו מדבר זה אלם, זה וזה הרי הן כפקחין לכל דבריהם (חגי' ב:). — ג) ובנגוד לאלם, מי שלשונו ושפתיו פתוחות, שיוכל לדבר: אמר המלך ומה אלו שהן אלמין כך מקלסין אותי, אם היו פקחין על אחת כמה וכמה (מד"ר איכה, א"ב קדמאה, פרשה ליון). — ד) ובנגוד לחרש, שוטה וקטן, שלם בחושיו ובדעתו, vollsinnig; ayant toute ses facultés; having all his faculties: שור של פקח שנגח שור של חרש שוטה וקטן חיב ושל חרש שוטה וקטן שנגח שור של פקח פטור (ב"ק ד ד). החרשת והשוטה והסומא ושנטרפה דעתה, אם יש להן פקחות מתקנות אותן והן אוכלות בתרומה (נדה ב א). הכל כשירין לכתוב את הגט חוץ מחרש שוטה וקטן א"ר הונא והוא שיהא פיקח עומד על גביו (ירוש' תרומ' א א). השולח את הבערה ביד חרש שוטה וקטן פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים, שלח ביד פקח הפקח חייב (ב"ק ו ד). — ה) ובנגוד לשוטה (המטורף בדעתו), שיש בו דעת, שפוי בדעתו, bei Sinnen, bei Verstand; étant dans son bon sens; having his wits about him: פעמים שוטה פעמים חלים הרי הוא כפיקח לכל דבר בשעה שהוא שוטה הרי הוא כשוטה לכל דבריו ובשעה שהוא חלום הרי הוא כפיקח לכל דבר (ירוש' תרומ' א א). זאת תורת היולדת בין פקחת בין שוטה (נדה' לח:). אשתו שוטה היכי דמי, אי דאכלה כשהיא שוטה, לאו בת קרבן היא ואי דאכלת כשהיא פקחת ונשתטית הא א"ר ירמיה אמר ר' אבהו אמר רבי יוחנן אכל חלב ותפריש קרבן ונשתטה וחזר ונשתפה פסול (שם לו.)—ו) ובנגוד

---

1) [ע"פ לשון הכתוב (ישע' סא א): לקרא לשבוים דרור ולאסורים פקח קוח.]

2) [עקר משמ' המלה היא כמו מְפֻקָּח, מי שפקחו את עיניו, וכן בארמ' פְּקִיחַ, וגם מְפַתֵּחַ באותה משמ', ועי' מה שנאמר על צורת המלים כגון אִלֵּם, עִוֵּר בהערה לערך פִּסֵּחַ.]

3) [ובמקום זה בדברים (טז יט): יעור עיני חכמים.]

לשכור חמשורף באותה שעה: שיכור הרי הוא כפיקח לכל דבר (תוספת' תרומ' ג א). — ז) ופִקֵּחַ הדעת, פִּקֵּחַ ברעת, בעל דעה יתרה, klug; intelligent; shrewd, clever: יעור עיני פקחים, אלו פקחי הדעת שהן משהרין ומטמאין מדעת עצמן (מכי' משפטים, מסכתא דכספא כ). חמש עשרה מדות נאמרו בת״ח ואלו הן נאת בביאתו, חסיד בישיבתו וכו' פקח בדעת[1]) חכם בדרכיו וכו' (דא״ז ג). — ובלי המלה דעת, באותה משמ', בנגוד לשוטה וטפש: מצילין סל מלא ככרות וכו' ואומר לאחרים בואו והצילו לכם ואם היו פקחין עושין עמו חשבון אחר השבת (שבת טז ג). הפקחים היו כותבין על מנת שאזון את בתך חמש שנים כל זמן שאת עמי (כתוב' יב ב). עד שאתם מתקנים את השוטות בואו ותקנו את הפקחות (ר' יהושע, נדה ו יד). המסרט על בשרו ר' אליע' מחייב וחכמ' פוטרין, א' להם ר' אליע' והלא בן סטדא לא למד אלא בכך אמרו לו מפני שוטה אחד נאבד את כל הפיקחין (תוספת' שבת יא טו). היה מקריב שתי הלחם ונטמאו בידו אומרין לו הוי פקח ושתוק (שם מנח' ג ד). ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל, הרשעים והטפשים שבהם היו אומרים מפני דווין וכסופים הללו אנו בורחין, הפקחים שבהם היו אומרים אנוסה מפני ישראל כי יי' נלחם להם במצרים (מכי' בשלח מסכתא ב, פרשה ה). הרשעים שבהם היו מטורפין כקש, הבינוניים כאבן, הפקחים כעופרת (שם שם מסכתא דשירתא, פרשה ה). מה טעמהון דבית שמאי, מפני אובדן אוכלין, ומה טעמון דבית הלל, אם השמש פיקח הרי זה מעביר פירורין פחות מכזית ונוטלין לידים ואחר כך מכבדין את הבית (ירוש' ברכ' ח ג). אשה פיקחת מדיחה כוס כן, קערה כן, תמחוי כן (ר' ירמיה ר' זעירא בשם ר' חייה בר אבי, שם תרומ' ב ג). אשה פיקחה מדיחה כוס כאן, קערה כאן, תמחוי כאן (הוא, שם שבת טו ג). הריני נזיר ועלי לגלח נזיר ושמע חבירו ואמר ואני ואמר ועלי לגלח נזיר אם היו פיקחין מגלחין זה את זה (שם נזיר ב ה). רוב ממזרין פקחין רוב עבדים גאים רוב בני אבות בווישנים (אבא חורין איש צידן משום אבא שאול, שם קדוש' ד יא). אמרו לו (הדגים לשועל) אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות, לא פקח אתה אלא טפש אתה (ברכ' סא:). מפני מה ראשיהן של בבליים סגלגלות וכו' מפני שאין להם חיות פקחות (שבת לא.). משל למלך שזימן את עבדיו לסעודה ולא קבע להם זמן, פיקחין שבהן קישטו את עצמן וישבו על פתח בית המלך וכו' טיפשין שבהן הלכו למלאכתן וכו' (רבי יוחנן בן זכאי, שם קנג.). אמרו לו לר״י לדבריך פקחת תנשא, שוטה לא תנשא וכו' (יבמ' קטז:). פיקחות שבהן אומרות מפותה אין לה צער (רב נחמן בשם רבה בר אבוה, כתוב' לט:). והחכמים אומרים זה היה פיקח שמכר לו את הקרקע מפני שהוא יכול למשכנו עליו (ב״ב קנז.). ורעם גבורותיו מי יתבונן וכו' נתבונן אין כתיב כאן אלא יתבונן, הפקחים יודעים רמוזו ותגיונו (רב הונא, מד״ר בראש' יב). משל לחרישת קנים שלא היה יכול אדם להכנים בתוכה שכל מי שהיה נכנס לתוכה היה טועה, מה עשה פקח אחד כסח ונכנס כסח ונכנס (רב נחמן, שם שם). משל לפלטין גדולה שהיו לה פתחין הרבה שכל מי שהיה נכנס לתוכה היה טועה, מה עשה פקח אחד נטל פקעת של גמי וקשרה כנגד הפתח ונכנס דרך הפקעת ויצא דרך הפקעת (הוא, שם שם). משל לנפח שהיה פתוח באמצע פלטיא ופתח בנו והבי פתות כנגדו וראה חבילות חבילות של קוצים נכנסו למדינה אמר אנה יכנסו כל החבילות הללו והיה שם פקח אחד א״ל מאלו אתה מתיירא, גץ אחד יוצא משלך וגץ אחד משל בנך ואתה שורפן (ר' לוי, שם שם פד). אותו המלך היה פקח, מה עשה להן, הרכיב חגר ע״ג סומא והתחילו מהלכין (ר' ישמעאל, שם ויקר' ד). משל לאחד שאיבד את בנו והלך לתובעו בין הקברות, פיקח אחד שראה אותו אמר לו בנך שאיבדת חי או מת, אמר לו חי, אמר לו שוטה שבעולם דרכן של מתים להיות נתבעין אצל חיים וכו' (ר' לוי, שם שם ו). בתלולית זו של עפר, מי שטיפש מהו אומר מי יכול לקצות את זו, מי שפקח מהו אומר הריני קוצץ שתי משפלות היום שתי משפלות למחר עד שאני קוצץ את כולה וכו' (ר' חנין דציפורין, שם שם יט). וקרח שפקח היה מה ראה לשטות הזו, אלא עינו הטעתו וכו' (שם במד' יח). כל הדברים האלו פיים משה לקרח ואין את מוצא שהשיבו דבר לפי שהיה פקח ברשעו (שם שם שם). לאדם שבא לקוץ את האילן, מי שאינו בקי קוצץ את הנופים כל ענף

1) [נ״א: בדעתו, נ״א: חכם ברעת.]

וענף ומתייגע והפיקח מגלה את השרשין וקוצץ (שם שם כ). — וביחס לבהמה: בשור פקח שעלתה לו נשיכה בגבו וקא בעי למקלייה ואיגנדר בקוטמא (רב אויא, ב״ק לח.). — ובפחם״א; וזה דומה לפקח שהוא הולך בדרך והוא רוצה ללכת אל ארץ רחוקה והדרך מתחלקת לדרכים רבים מסופקים (ר״י א״ח, מו״ה, הימוד ג). כתב אחד מהי׳ אלו (עכו״ם, עבד, חרש, שוטה וקטן) טופס הגט והניח מקום התורף שהוא מקום האיש ומקום האשה ומקום הזמן ומקום הרי את מותרת לכל אדם, וכתבן הפקח הגדול הישראלי לשמו ה״ז גט כשר (רמב״ם, גירושין ג יז). וישלחו בכל גבול האי ההוא ויאספו כל נגידיהם ומליציהם ופקחיהם ויועצו כדת מה לעשות על המצאת הזאת (ר׳ קלונימוס, בעלי חיים, ג:). אם על המלך טוב שיצוה להביא ולאסוף יחד שופטי השרים ופקחיהם ומליציהם ויודעי דת ודין (שם יב[1]). וכאשר הרגישו פקחיהם באלה הספיקות הניחו הקדמה אחת כוזבת להעזר בה בכל דבריהם (אפודי, כלימת הגוים, הלופה מאוצר הגר ג, 110). ומזה הצד ימצאו אנשים בעיר אחת או במחוז אחד יותר חריפים ויותר פקחים מאנשי ארץ אחרת (ר״י אלבו, עקרים א כה). אמר המלך אלפונשו הטוב הרופא ובלי ספק מפקחי היהודיי היה (ר״ש אבן וירגא, שבט יהודה, הנובר, 12). אמר המלך בעקר הענין יש להקשות כי במה נראה מהם שהם פקחים אמר טומאש יוכל אדוננו לנסותו, יקראו לפניו שלשה מהם מהיותר[2] טפשים ויראת תשובתם מתישבת בכל דבר (שם 120). ואחר שהיו נשלמים בתורה היו שומעים חכמות הללו מפקחיהם לתכלית שירויתו מסוגות ויוכלו לקיים תורתם בכבוד (שו״ת בדבר למוד החכמות, ספר דברי חכמים, עמ׳ כא). וכן אינו חייב על מיתת הבהמה או על חבטת׳ בתל אלא אם היתה הבהמה קטנה או חרשת או שוטה או סומא או שנפלה בלילה אבל אם היתה פיקחת ונפלה ביום ומתה פטור (טו״ע חו״מ, נזקי ממון סי׳ יט). — ״וצמח פִּקֵּחַ בנגוד לצמח שוטה: ר׳ ירמיה פתר מתניתין בעלי לוף שוטה שלא נצטוינו לעקור אלא לוף פיקח שאין ביעור לעיקרו אפילו תלשו בשביעית (ר״י בן מלכי צדק, שביעי׳ ה ג). כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וכו׳ ואיזה זה עלה הלוף השוטה, הא עלה הלוף הפיקח לא דההוא לא מישתכח (הוא, שם ז א).

״פִּקְחוּת, ש״נ, — תכונת הַפִּקֵּחַ, החכם, חכמה, חריפות הדעת: וכן שתי אחיות חרשות, לא איכפת לן בפקחות של בעלים דהן לא נכנסו אלא ברמיזה לפיכך פטורות מן החליצה (רש״י, גיט׳ עא:). וכן השכל לאדם והחשיבות ושמירת הדת ענינים יקנה אותם הפקחות ואם נעדר הפקחות נעדרו אלה (אמונה רמה לראב״ד ו ב). הפקחות תהיה מחום הלב ומחדות המחשבה אשר במוח (ר״י זבארה, שעשועים ט, דודזון, 112). והעצה תוסיף לבעל בינה פקחות ופלפול ותמציא לנבוכים הישרה (קלונימוס, בעלי חיים, יב.). שהעבד המשכיל לפעמים מצד פקחותו ימשול על הבן המביש (ר״י עראמה, יד אבשלום על משלי יז, ד״ה עבד). ויש להם בזה עיון דק ופקחות יתרה (ר״י מסיקא, חיי עולם, הלופה לח״י שנה ו א, 21). הדברים הצריכים למלחמות והם ד׳ הא׳ הפקחות והתבונה לתחבולות והמצאות תכוניות וכו׳ (ר״ש אבן וירגא, שבט יהודה, הנובר, 8). ונמשכו מלחמות חזקות והיו מתמעטי׳ והולכי׳ כי הרע מפסיד את עצמו ומה היה מועיל פקחותם אשר אמר אדונינו אם חכמתם להרע את עצמם (שם 21). אין פקחות כפקחות יהודי (שם 35). אמר המלך מנואל כמה מהפקחות והערמה מעורבת בידיעה ומצח קשה היו הדברים ההם (שם 36). אמר המלך הראית ניקולאו פקחות היהודים וחכם זה ראוי לדורון וכבוד (שם 54). אמר המלך עוד אמר המספר שנבחרו לפקחים מנין להם פקחות זה השיב המשנה פקחות שלהם הוא ערמות וזה נמשך משרשם הוא יעקב אביהם (שם 120). והמה יראו כן יתמהו מהפקחות המופלא הזה (ישראל משה חזן, שארית הנחלה, 17). הרי הגענו לענינים הנסתרים שבצומח ועדין אין אתה מתעורר זה כולו חדש בטבע פקחותך (שם 36). כי בספרנו מעין גנים שדברנו בו על לשונות של שכל ובינה ערמה פקחות ותחבולה וכיוצא יסדנו דבר חדש כי הודענו שיש חמש כחות פנימיות בנפש וכו׳ (רנה״ו, יין לבנון, פי׳ על אבות ג יג).

---

[1]) [ואפשר שבשני המקומות האלה כונת ר׳ קלונימוס לש״ז פַּקָּח, מ״ר פַּקָּחִים במשמ׳ מְפַקֵּחַ, כמו שהמלה נוהגת בדבור היום.]

[2]) [כך כנראה צ״ל. ובדפוס: מהיותם.]

פְּקַח־כֹּחַ [1]), ש"ז, — החלמה, הבראה: ויגש הוי ויאמר, אומר היין מלכתי על חבל מימות נח, אתן ליעף ולאין אונים פקח כח, וכל אשר אוקין אוסיף כח (עמנואל, מחברת כה, 197).

פְּקַח־קוֹחַ, ש"ז, — פְּקִיחַת עינים שהיו כְּעִוְרוֹת במחשכי אפל, כסמל לגאולתם, Befreiung ; Erlösung ; délivrance ; deliverance: רוח אדני יוי עלי יען משח יוי אתי לבשר ענוים שלחני לחבש לנשברי לב לקרא לשבוים דרור ולאסורים פְּקַח־קוֹחַ [2]) (ישע' סא א). — ובפהמ"א: ע' שתי ידיו פרושות כלפי מעלה ורגליו מוטות שהוא דומה לאסיר שעיניו כלפי מעלה שהוא קורא להם פקח־קוח (הוריה הקורא, דרנבורג, 10). — ואמר הפיטן [3]): אילו כמה יובלות ולא געו פקח קוחי, אימים מערימים עלי מקחי (ר"א קליר, איכה אליכה, קרובי ת"ב). פקח קוח קרא אסיריך חפוץ (שלמה הבבלי, אם עוניני, סליח' יום א). פקח קוח אסיריך לפדיום עד שיפוח היום (משולם בר קלונימוס, אפיק רנן, יוצ' ב פסח). יריביה אעניק שבי ומלקות, כהניה ומרקחיה אשר רקחת רקות, לשבי עולם מאין פקח קוח, מבחר הצאן לקוח (אז, סליח' י' עשרת טבת). — ואמר המשורר: ויזכה ביום יקרב לעמו פקח קוח ויקבוץ נפוצותיו ויום החיות מתיו (ראב"ע, בשם אל, כהנא א, 204). אני רצתי כאיש ירוץ לבשר וגם לקרא פקח קח אסורים וכל רכס וכל עקוב וכל הר עברתימו כמסלולים ישרים (JQR NS I-II, עמ' 246). הן בא היום שקוינהו מנוח, ובטרם השמש העולה שמה, תחם את דרכה תרד הימה, תמצא השבויה חפש ופקח קח (שירי ריב"ג ו, 55). — ות"ז, כמו פִּקֵּחַ, או במשמ' גואל, ואמר הפיטן: גדל כח פקח קח משופט כל במבטו (אביר הגביר, יוצ' שבת ר"ח). — ובהפרדת המלה לשתי תבות, פְּקַח כפעל וקוֹחַ כש"ז [1]), ואמר המשורר [2]): יען לכל דורש היה גר ונברש כאר ויפרש ויפקח קוחי (מובא בהקדמה לריב"ג יא, 66). — ואמר הפיטן: קוח תפקח בני תמותה להותר, רומם קומם שמם לטובה להותר (אליה בן שמעיה, אפס סוד, סליח' יום ז, ליעא).

פָּקִיד, ש"ז, סמי' פְּקִיד, כנ' פְּקִידוֹ, מ"ר פְּקִידִים, פְּקִדִים, — מי שפקדו אותו על דבר מה, ממנה למשרה או עבודה, official ; fonctionnaire ; Beamter: יעשה פרעה ויפקד פְּקִדִים על הארץ וחמש את ארץ מצרים בשבע שני השבע (בראש' מא לד). ויאמר געל בן עבד מי אבימלך ומי שכם כי נעבדנו הלא בן ירבעל וזבל פְּקִידוֹ (שפט' ט כח). ומן העיר לקח סרים אחד אשר הוא פָקִיד על אנשי המלחמה (מ"ב כה יט). וישמע פשחור בן אמר הכהן והוא פָקִיד נגיד בבית יוי את ירמיהו נבא את הדברים האלה (ירמ' כ א). יוי נתנך כהן תחת יהוידע הכהן להיות פְקִדִים בית יוי (שם כט כו). ויפקד המלך פְּקִידִים בכל מדינות מלכותו (אסתר ב ג). וּפְקִיד הלוים בירושלם עזי בן בני בן חשביה בן מתניה בן מיכא (נחמ' יא כב). וישמיעו המשררים ויזרחיהו הַפָּקִיד (שם יב מב). וכראותם כי רב הכסף ובא סופר המלך וּפְקִיד כהן הראש (דהי"ב כד יא). פְּקִידִים מיד כונניהו ושמעי אחיו במפקד יחזקיהו המלך ועזריהו נגיד בית האלהים (שם לא יג). — ובספר יצירה: שלשה אבות ותולדותיהן ושבעה כוכבים וצבאותיהן ושנים עשר גבולי אלכסונין, וראיה לדבר עדים נאמנין עולם שנה נפש חק שנים עשר ושבעה ושלשה ופקידן [3]) בתלי וגלגל ולב (יצירה ו א). — ובסהמ"א: נדע מזה כי הפקיד שלו

---

1) [יצירת המשורר ע"פ דגמת פקח־קוח.]

2) [כבר ראו קדמונים שבנגוד לשמושם של כמה פיטנים אין כאן אלא מלה אחת בהכפלת אותיות השרש כדגמת אדמדם, שחרחר וכדו', ואלה דברי ריב"ג בס' השרשים (שרש פקח): אבל ולאסורים פקח קוח היא מלה נכפלת בהכפל פתלתל והוא מקור ופתלתל תאר אלא שפקח קוח אע"פ שהיא מלה אחת היא כתובה שתי מלות וכו'. ועי' גם ר"י בן בלעם, רש"י ורד"ק ואחרים. ואולם קשה להבין את משמ' המלה המוכפלת מן הפעל פקח במשמ' פתח, הואיל ואין במקרא אלא אך ורק פקח עין או אזן במשמ' ראה או שמע, ועל כן נראה יותר שעקר כונת המלה פקח־קוח במקרא היא ראית אור, כי האסירים ישבו בחשך בתוך הבור, וכן אמר אותו נביא באותו צרוף (מב ז): לפקוח עינים עורות (כלו', עיני האסירים שהיו כעורות) להוציא ממסגר אסיר מבית כלא ישבי חשך.]

3) [ועי' צונץ, Synag. Poesie, עמ' 430.]

---

1) [עי' צונץ שם.]

2) לפי דעת דרנבורג בגוף הערבי הוא יצחק בן שאול מאליסנה. [והעיר ריב"ג: וטעה המשורר וכו' וחשב אותם שתי מלות.]

3) [כך בנוסח הרגיל (דפוי וכתה),] ובדפוי לונדון: חוק עשרה ז' וג' וי"ב פקידים בתלי וגלגל ולב.

(של בעו) היה זריז, מהיר לא היה (תרגי פרוש רות לשלמון בן ירוחם הקראי, ספר זכרון לפוזננסקי, סו). כי היה לבעז פקידים אנשים מופרדים משקיפים הקוצרים ויראו בצרכם (שם שם). בפרק כל קרבנות הצבור כיצד הוא בודק הגזבר יושב והקנה בידו זרק הגיר והקיש בקנה, פי' הפקיד יושב והקנה בידו (ערוך ערך גרנה). או תהיה הלבנה עם שבתאי והוא הפקיד הממונה על מולד אחד החולים (ראב"ע, ספ' המאורות, כ"י ברלין). והוא (הגוף) כחצר המלך שיש בו עבדים ונציבים פקידים על ביתו (ר"י א"ח, מו"ח, הבחינה ה). אחד צעק אל המלך, אדוני פקידך עשקני ויחרף אותו המלך (ר"י זבארה, שעשועים ז, דודזון, 97). עירונים או פקידים שלחו אחריו או שהלך מעצמו אליהם מחמת חוב שיש לו על ארמאים והאריכו עמו בדברים ויכוח ופשרות (תרומת הדשן ב, ה). ראובן היה פקיד חברה אחת והלוה סך מה ממעות הקדש החברה ההיא (עמכואל חי ריקי, אדרת אליהו שו"ת י). ראובן ושמעון היו דרים בעיר אחת והם סוחרים והיו להם שני פקידים בעיר אחרת כל אחד ואחד פקידו בפני עצמו, ויהי היום ונתחברו שני הפקידים הנזכרים וכתבו לראובן ושמעון על סחורה רמוות שנתיקרה (שו"ת דברי ריבות שמח). בהיות שלאה קנתה מראובן על ידי פקידה שמעון את ביתו העומד במקום פלו' בסך כך וכך היום בפנינו בא שמעון ואמר לנו וכו' (שו"ת רשד"ם חו"מ רמח). אחר ימים הוצרך ההקדש למעות ובא לוי שהיה פקיד כולל של ראובן ופרע החוב ההוא (רמ"א ששון, שו"ת תורת אמת עה, לז). — ואמר הפיטן: זכור פקיד שהות טובל חמש טבילות במים (זכור אב, תפלת גשם). — ואמר המשורר: ולבי להטו מאש ונתנו עלי עיני לבל אישן פקידים (רשב"ג, אהה לי מזמן, ברודי, 28). — ואמר המליץ: ופקידי המחיה בסמאלענסק שמעו כי קרבו הרעבים לבוא וישלחו לקראתם המון עגלות נושאות בר ולחם ומזון (רמא"ג, הלרפתים ברוסיא, 80).

א. *פְּקִידָה, ש"נ, – שה"פ מן א. פָּקַד במשמ' שונות, —א) זכירה, ובפרט זכירה לטובה: בר"ה נפקדה שרה, רחל ולאה מנלן, א"ר אלעזר אתיא פקידה פקידה אתיא זכירה זכירה וכו' כתיב בחנה כי פקד ה' את חנה וכתיב בשרה וה' פקד את שרה (ר"ה יא.). נאמר פקידה באשה ונאמר פקידה בגשמים (ריש לקיש משום בר קפרא, תעני ח:). כיון שבא משה ואמר פקדתי אתכם מיד ויאמן העם, במה האמינו, כי שמעו הפקידה וכו' ויקדו על הפקידה, וישתחוו על כי ראה את ענים (מד"ר שמות ה). בשעה שישראל עושין רצונו של הקב"ה פקידה אחת הוא פוקד הארץ ומיד היא עושה (שם ויקר' לה). יש פקידה לבנים שנא' כי פקד ה' את חנה וכו', יש פקידה לשמירה ופקודתך שמרה רוחי, ויש פקידה של שלום שנא' ושמתי פקדתך שלום (שם במד' ד). יש פקידה לברכה וכו' יש פקידה של ליקוט עצמות וכו' ויש פקידה של אמנה וכו' ויש פקידה של רוח וכו' ויש פקידה של מלחמה וכו' ויש פקידה של לוחצים וכו' יש פקידה של ערלים וכו' יש פקידה של לובשי כלאים וכו' ויש פקידה לפרוע מן ע"ז וכו' יש פקידה על העדרים וכו' וכו' ויש פקידה של בנים וכו' (פסיק' רב', וה' פקד את שרה, קעח:). אמרו לו ישראל רבנו משה לא עדין זמן פקידה מה כחי כי איחל ומה קצי כי אאריך (ר' חייא בר אבא, פסיק' ר"כ, פרשת החדש, בובר מה:). — ובסהמ"א: באו ולמדו כל נביא וגואל שיבא לכם ויאמר הגיעה עת גאולתכם ואומר בלשון פקידה מוכפלת שהוא גואל של אמת וכו', ומנין אתה אומר שזה סימן של פקידה מוכפלת מסר יעקב ליוסף בעת פטירתו (בראשי רבתי, אלבק, 262). נ"ב שנה היו מחרבות ירושלים בגלות צדקיהו עד פקידת כורש שעלו לבנות הבית שהרי לסוף ע' שנה לגלות יהויקים היתה הפקידה (רש"י, יומא כד., ד"ה כ"ב שנה). יש לתמוה איך טעה דניאל שהיה נביא וחכם בשבעים שנה י"ט שנה ואמר כי חשבון שבעים שנה למלכות בבל כאשר חרבה ירושלים ואז היתה הפקידה (ראב"ע בשם ר"י הלוי, פי' דניאל ט. ב). ובסוף שבעים שנה יהיה לה פקידה כמו שירת הזונה כי הזונה אחרי שתהיה נשכחת זמן רב ורואה הזונים עוברים ולא יפנו אליה היא מרימה קולה בשיר כדי שיבואו אליה וכו' (רד"ק, ישע' כג יח). פקידה החלושה שפוקדו על ידי כורש (ר"י אברבנאל, הקד' לפי' נביאים ראשונים).—ואמר הפיטן: ויתחזק בפרזון בפקידה לפאר פרחיו וישב בצהר בצהל לצדק צבאיו (ינאי, ויתחזק, קרוב' לס' בראש', זולאי, עג). — ב) מנין וספירה: יש פקידה לבכורות שנא' פקוד כל בכור זכר (מד"ר

במד' ד). ויש פקידה של מנין אלה הפקודים אשר פקד (פסיק' רבי, וס' פקד את שרה, קעה :).—ג) ובמשמ' ביאת אל אשה[1]: וא"ל אנטונינוס לרבי נשמה מאימתי ניתנה באדם, משעת פקידה או משעת יצירה, א"ל אפשר חתיכה של בשר עומדת ג' ימים בלא מלח ואינה מסרחת, אלא משעת פקידה (סנה' לא :). — ד) במשמ' בדיקה: שמאי אומר כל הנשים דיין שעתן, הלל אומר מפקידה לפקידה ואפילו לימים הרבה, וחכ"א וכו' מעת לעת ממעטת על יד מפקידה לפקידה, ומפקידה לפקידה ממעטת על יד מעת לעת (עדיות א א; נדה א א). כיצד מעת לעת ממעט על יד מפקידה לפקידה, בדקה עצמה אחר השכת ומצאת טהורה וישבה לה יום השני ויום השלישי ולא בדקה וכרביעי בדקה ומצאת טמא הרי זו אינה מטמא מעת לעת אלא מפקידה לפקידה (תוספת' שם א א). ולא כפקידה היא למעט מעת לעת ותנינן הפקידה היא ממעט מעת לעת (ירוש' שם ב ב). — ה) "במשמ' ענש ודין, יום פְּקִידָה כמו יום פְּקֻדָּה, ואמר הפיטן: מלך גדול אסלדה, משפט אם תערוך ביום פקידה, וזכור דילג לעקידה (אלעזר ביר' קלון, מלך אמץ, זולת שבת וכ"ס, ידיעות מכון שוקן ה, רפח). וביום פקידת הנשמה תשוב גְּוִיָּה נפצמה (שלום שבזי, עין ולב, פירי סימן, 118). — ו) "כמו פְּקִידוּת: כשממנין אדם על פקידת דבר נותן השליט בידו בית יד של עור (רס"י, שמות כח מא).

ב. "פְּקִידָה, ש"נ,—אשה ממֻנה למשרה או לעבודה: כי היה לבעז פקידים אנשים מופרדים משקיפים הקוצרים ויראו בצרכם והיה לו גם נערות פקידות על הנשים המלקטות או על הקוצרות שלא יבא ביניהם מריבה ומחלקות (תרג' פרוש רות לסלמון בן ירוחם הקראי, ספר זכרון לפוזננסקי, עו).

פְּקִידוּת, עי' פְּקִדוּת.

"פְּקִיחָה, ש"נ, — פְּקִיחַת עין, פעלת הפוקֵחַ עין: ויאמר הך נא וגו', על הקללה לא הוכיר את השם אבל על הפקיחה הזכיר את השם על שתיהן על של נער ועל של גדוד (רס"י, מ"ב ו יח).

[1]) [אמנם רש"י (סנה' לא :) פרש: משעה שהמלאך פוקד הטפה ומביאה לפני המקום מה תהא עליה. ועי' קרוים Antoninus und Rabbi, עמ' 63.]

ותדע ממה שאומר בשומע לשון פקיחה וכן אטימת העין קורא עורון (ר"א בלגנלי, יחזקי לא ג). והרב המורה כתב בפרק שני חלק א מספרו שלא יאמרו פקיחת עין כי אם על גלות הידיעה (ר"י אברבנאל, מ"ב ו). — פְּקִיחַת הַלֵּב: וזה ראיה כי פקח איננו נאמר על ראות עינים אבל הוא פקיחת הלב (ר"א קרסקס על מו"נ א ב).

א. *פְּקִיעַ, או הֶפְקֵעַ, הפקיע[1]), ש"ז,—א) דִשׁוּן, סלוק הדשן, טהור מאפר ופיח: אלו הן הממונין

[1]) [מלה זו לא הובנה לא בצורתה ולא במשמעותה. אמוראי בבל כבר לא יכלו למצא דרך לבאר אותה בהוראה שוה ומתאימה בשני המקומות העקריים שבדברי התנאים. אמנם היו שחשבו כי הפקיע הוא הפתילה, אבל אחרים דחו פרוש זה, הואיל ולא יכלו לישב את דברי הבריתה האומרת: לוקה מן הממונה בפקיע. ואלה דברי הגמרה (בבלי יומא כג.): מאי פקיע, אמר רב יהודה מדוורתא (גרסת הערוך, נ"א: מדרא), א"ר פפא מטרקא דטייעי דפסיק רישיה. אמר אביי מריש הוה אמינא הא דתני בן ביבאי ממונה על הפקיע פתילתא כדתנן מבלאי מכנסי כהנים ומהמייניהן מהן היו מפקיעין ובהן היו מדליקין, כיון דשמענא להא דתניא ולא עוד אלא שלוקה מן הממונה בפקיע אמינא מאי פקיע נִגדא. ופרש רש"י מטרקא דטייעי רצועות ישמעאלים העשוים שוט לסוסים, נגדא, רצועות מלקות; והערוך: מדוורתא, פי' פקיע מדוורתא והיא מטרקא והיא כמין חבל מפושל (צ"ל מפותל או מפתיל, וכן מובא בר"ח) תלוי במקל כגון הרצועה שב"ד מכין בה ופי' הממונה בפקיע הממונה להכות בזה הפקיע, ובתשו' הגא' (הרכבי של): והפקיע שהיה במקדש היה דומה למטרקא דטיאעי, הם הערביים, והוא שקוראין אותו מכיצרה וקוראין אותו מקרעה, והוא כמו שתלוי בו פשתן מופקע ומופשל בחבל, ע"כ (ועי' עוד לקמן), ולפי זה במפרשים מאחרים ובמלונים.

ואולם אין להניח בשום אופן שהיה ממֻנה מיוחד להכות בשוט, וכן אין להפריד את הממונה על הפקיע שבמשנה מן הממונה בפקיע שבבריתה. ואמנם בירוש' (יומא ב ב) כתוב אף: ארבע הממונה מכה אותו בפקיע, אבל אין ספק שעקר הנוסח צ"ל כמו בהמשך שם: מכה אותו הממונה בפקיע, שפרושו הממונה על הפקיע. ולא זו בלבד שהיו שהבינו במשנה הפקיע במובן פתילה (וגם פרושו של רב יהודה מדוורתא, המפותלות, כונתו: פתילות) ולא כלשון מלקות (וזאת בלבד היא הוראת המלה נגדא ואף מטרק בערב' אינה שוט, רצועה אלא פטיש); אלא שבירושלמי אין מי שמערער על והוי זה של הממונה על הפקיע עם המתמנה על הפתילות. ולא עוד אלא שבשני המקומות בירושלמי

שהיו במקדש יוחנן בן פנחס על החותמות, אחיה על הנסכים וכו' בן גבור על נעילת שערים, בן בבי [1]) על הפקיע [2]) וכו' (שקלי ה א). בן גבר על נעילת שערים וכו' בן בבי על הפקיע שהיה מזויג את הפתילות וכו' (ירוש' שם ה ב). א"ר יוסא אין מן הדא לית שמע מינה כלום דתנינן תמן בן בבי על הפקיע שהיה מזייג את הפתילות (שם יומא ב ג). והתניא אין מוציאין לא שליש ולא גודל מפני הרמאין ואם הוציא שליש מונין לו, גודל אין מונין לו ולא עוד שלוקה מן הממונה בפקיע וכו' (בבלי שם כג.). — ב) בית הפקיע, בית הֶפְקֵעַ של הקלע, המקום בקלע אשר משם מפקיעים את האבן [3]): הקלע וכו'

נפסק בית אצבע שלה טהורה, בית הפקיע [1]) שלה טמאה (עדי' ג ה). הקלע וכו' נפסק בית הפקיע [2]) שלה טמאה (תוספת' כלים ב"ב ד יד).

ב. *פָּקִיעַ [3]), ת"ז, — כמו ב. פָּקִיעַ, בָּקִי(א), kundig, erfahren; initié, versé; versed, familiar: יחיד מומחה היינו דחשיב כרב נחמן בדורו ופקיע במשנה ובתלמוד ופקיע נמי בשקול הדעת ומעיין בדינין (רב שרירא גאון, מובא בטוחו"מ ג). נחית לעומקא דדינא ורומא דשמעתא פקיע ומומחה כשמואל בדיני (שו"ת פרח מטה אהרן קכב, די:).

*פְּקִיעַ, ש"ז, מ"ר פקיעים, פקיעין, — א) קטע מן הקטעים שפקעו ויצאו מדבר בשעת שרפתו באש וכדו', Sprengstück; fragment détaché; splinter: ושרף את הפרה, להביא את הפקיעים [4]), מכאן אמרו הבשר כל שהוא יחזיר ואם לא החזיר פסל (ספרי חקת קכד). — ב) פְּקִיעֵי עמיר, קנים, קש או שבלים, שהפקיעו אותם מן העמיר: מתירין פקיעי [5]) עמיר לפני בהמה ומפספסין את הכיפין אבל לא את הזירין (שבת כד ב). א"ר הונא הן הן פקיעין הן הן כיפין, פקיעין תרי כיפין תלתא זירין דארזי, ות"ק מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה ומפספסין והוא הדין לכיפין, אבל לא את הזירין לא לפספס ולא להתיר וכו' (בבלי שם קנה.) [6]). סיכך בחבלין ובפקיעי

מובאת אף המשנה עצמה עם התוספת המפורשת: דתנינן תמן בן בבי על הפקיע שהיה מזייג (לא מזווג כבקצת ספרים) את הפתילות.

ואולם מכאן אף פתרון הסתירה שבין המשנה לבריתה, כי מזייג זה לשון טהור ונקוי הוא, וכך בקרוב כבר לוי במלונו, מלשון זוג, זגג, זגוגית, בארמ' שבתלמוד: דזיג (כלוי שהוא צלול וטהור) כזגא (כוכובית חיורא. ולא הפתילות עצמן אלא נקוי הפתילות מן הפיח והאפר שעלה בהן, זיוג הפתילות, דשון הפתילות, הוא שנקרא הפקיע, הֶפְקֵעַ, וזאת ללא ספק צורתה הנכונה של המלה. ואמנם כן נקרא אף דשון המזבח: הפקיע, הֶפְקֵעַ; כי הוא הענין שמדבר עליו במשנה (יומא ב ג) ביחד עם דשון הנרות: מי מדשן את המזבח הפנימי, מי מדשן את המנורה. ועל כן מובאת בגמרה לאותה משנה אף הבריתה האומרת שהרמאי העובר על תקנת חכמים בדשון המזבח לוקה מן הממנה בפקיע (צ"ל בהפקיע), כלוי מן הממנה על הַהֶפְקֵעַ, על דשון המזבח, ולפי זה אין הפקיע לא פתילה ולא רצועה אלא הֶפְקֵעַ כשם הפעולה, כדגמת נעילת שערים הקודמת לו במשנה, ומרבים המקרים שהא בראש תיבה נחשבה בטעות כהא הידיעה, עי' ערך הסחום - סחום, חף, מ"ר חפין—הפין, פין, ולהפך. ועי' פָּקַע, הִפִּעַ.]

[1]) [נ"א ביבאי, במדב"ר: בבי.]

[2]) [במשני מנק' ליוורנו: הַפַּקִיעַ.]

[3]) [גם כאן אין לבטא הַפְּקִיעַ או הַפַּקִיעַ, הַפָּקִיעַ, אלא הֶפְקֵעַ, ואין כאן הפקיע רצועה, כפרוש המפרשים והמלונים, אלה הפקיע, הֶפְקֵעַ הוא שם הפעלה, פעלת המפקיע את האבן, הגורם לה שתפקע מן הקלע. ועי' בהערה הבאה.]

[1]) [לפי ההקבלה אל בית אצבע ברור שאין הא של בית הפקיע הא הידיעה.]

[2]) [כך כנראה צ"ל. בהוצאת צוק"מ: הפקיעה, נ"א הפיקוע. בדפוס ווילנה: הפקוע.]

[3]) [מן הארמ' שבתלמו': שאני רבנן דפקיע שמייהו (יבמ' לז:) והשתמשו בה גם בסהמ"א: לא פקיע לו, דלא פקיעי בממונא (תשו' גאו' מן הגני', JQR XX, 102).]

[4]) [הצוה תוספת' פרה (ג יא–יב): פָּקַע מעורה ומשערה ומבשרה חוץ לגיתה יחזיר וכו' פקע מקרנה ומטלפה ומפרסה אין צריך להחזיר וכו', ועי' ערך פָּקַע.]

[5]) [במשנ' מנקד' בנקוד העליון: פְּקִיעֵי עמיר.

עי' פורת, לשון חכמים, 120.]

[6]) [המפרשים, שאחריהם הלכו אף המלונים, ראו במלה פקיע בעקר לשון פתילה או רצועה (ועי' לעיל א. פָּקִיעַ או הפקע, הערה) ועל כן לא עמדו על הוראת המלה ברב שמושיה. כך למשל מפרש כאן רש"י את דברי רב הונא, כאילו כונתו לקשירה בשנים או שלשה מקומות: כולן קשין של שבלין הן מיהו פקיעין תרי שאינן קשורין אלא בשני ראשים, כיפין תלת, קשורין

עמיר פסולת (תוספת' סוכה א ד). רשאי בעל הבית לרעב ולסגף את פרתו כדי שתאכל הרבה בשעה שדשה ורשאי השוכר להאכילה פקיע עמיר כדי שלא תאכל הרבה בשעה שהיא דשה (שם ב"מ ח ד). אמר לו אנס הושיט לי פקיע עמיר זה או אשכול ענבים זה והושיט לו חייב (ב"ק קיז.). — ובסהמ"א: ומותר להאכיל לבהמה עראי מן הטבל ואפילו בתוך הבית ומאכיל פקיעי עמיר עד שיעשם חבילות (רמב"ם מעשר ג כ).

*פְּקִיעָה, ש"נ, — א) כמו בְּקִיעָה, התבקעות, מקום בקיעה וסדק: נפל לתוכו עכשוב שובאי ביכאי דגה[1]) וצפרדע ונתבקעו וכו' והכל מודים בפקיעתה[2]) שאינה פוסלת (תוספת' פרה ט ו). — ובסחמ"א: מפני שצריך לחסמן ולא משום חשש פקיעה אלא דודאי משוי ליה מנא בהיסק זה (רש"י, ביצה לד., ד"ה מפני). עד שיפוי כובע שהיא פקיעתה ופתחה של קנה (רעב"ע, חולין י ד, ד"ה עד פיקה של גרגרת). וזכר אלתמימי בספרו הנקרא א"ל מבשא"ר[3]) ר"ל המישר, זה הענין מרפואות הפקיעה קודם שתישן יוקח אני"ז אבה"ל וכו' (פרקי משה ט, לג:). — ב) *ובמשמ' בִּטּוּל: לחכי אהני פקיעת דכיון שעלה לא ירד (רש"י, זבח' מג., ד"ה אלא). — *ובמשמ' בַּטָּלָה, שכר פקיעה כמו שכר בַּטָּלָה: או שנתן לה לזונה שכר פקיעתה[4]) שכר מה שבטלה ממלאכתה ולא שכר ביאה (סוף, תמורה כט:, ד"ה הבאות לו). — ג) כמו פְּקַעַת, פַּקְעִית, עי' ערך זה.[1])

*פְּקִיעוּת, ש"נ, — פעֻלת הַפּוֹקֵעַ, הנבקע: תנן התם איברים שפקעו וכו' ומתוך פקיעותן קופצין ונופלין מן המערכה (רש"י, יומא כ., ד"ה אהיכא).

*פְּקִיקָה, ש"נ, -שם"פ מן פָּקַק, פעֻלת הפוקק, סתימת כלי בפקק: בפקיקה לא בעינן של מצוה (תוס' שבת קכז:, ד"ה מדידה). דשל מצוה לא מעלה ולא מוריד בפקיקה וכו' ופקיקה שיש בה משום בנין לא שייך לוי גבה דמשום מצוה נתיר (עיקר תויו"ט סוף מס' שבת).

*פְּקֵיקָה, ש"ז, — הגורם לפוקה ומכשול, ואמר המשורר: שאלוני בעת השליך עפרים לתוך חלב ושם אותו לפוקה, השיבותים ואיך לא תדעו את אשר הרע והוא ר' פקיקה (דיואן אלעזר הבבלי, ברודי כז)[2]).

*פקל[3]), ממנו *פִּקֵּל.

*פָּקַל, קל לא נמצא.

—פִּע', *פִּקֵּל בבצלים, הפריד בין הבצלים ובין הקלפות, הסיר הקלפות שנשרו: איזהו גרנן למעשרות וכו' הבצלים משיפקלו[4]) אם אינו מפקל משיעמיד

ג' וכו'; וכן בדברי ר"ח: בא רב הונא לפרש משנתנו ואמר הפקיעין והכיפין שניהם אגודות קשורות הן אלא הפקיעין ב' אגודות בפקיע והכפין ג' אגודות בכף. ובתוספת' ב"מ ובבלי ב"ק (עי' בפנים) נמצא אף פקיע עמיר ביחיד, אך העקר במ"ר. אבל עקר משמ' של פקיעי עמיר היא מעין משמ' הפקיעים מבשר הפרה, כלו' דבר' שפקעו או שהפקיעו מן העמיר, ואין כונת רב הונא אלא לשני קשים מדבקים יחד או לשלשה, כי כן דרך הקשים הפוקעים מן העמיר להיות דבקים יחד, ועל כן מתירין אותם לפני הבהמה. ועי' גם פֶּקַע.]

[1]) [כך בהוצ' צוק"מ, וכנראה יש כאן הכפלת האותיות שוב מתיבת עכשוב וצ"ל: עכשוב או ביצי דגה וצפרדע, ובדפוס' הגירסה: השואבו מובאי דג וצפרדע.]

[2]) [כלו' כשיתבקע. נ"א בבקיעתה, בבקיעינה, בבקיעצה.]

[3]) [צ"ל: בואשיר[a]), טחורים בערב'.]

[4]) [בגמרה (תמורה כט:): שכר לחפקעתה, ובתוספת' (שם ז ח): שכר פקעתה.]

[1]) [פקיעת במשמ' רצועה, ברש"י (יומא כג.) אינה אלא ט"ס וצ"ל פקיע; ועי' ערך א. פָּקִיעַ, הערה.]

[2]) [מלה שיצר המשורר במשמ' זו מצרוף ר"ת פק"ק, פה קהלת קדש. עי' לשוננו יא, 275.]

[3]) [עי' בהערה הבאה.]

[4]) [כך במשנ' שבהוצ' הבבלי. נ"א משיפקלו ובמשנ' מנק' ליוורנו: מְשֶׁיִּפָּקֵלוּ, נִפע', ואינו נראה. ופרש הרמב"ם: משיפקל עניינו משיכרת עלין שלו ויסיר הנתלה בהם, ע"כ. ור"ש: כמו משיקלף שיסיר הקליפה ויש מפרשים משיעשה אותם אגודה ובירושלמי מפרש מן דיורים פורגרה שעוקרים הבצלים עם השרשים ואח"כ מסירין מעליהם הקליפות הרעים והשרשים ובעוקצין תנן התחיל לפרק באגוזים ולפקל בבצלים, ע"כ. ועל כל פנים אין לראות פקל במשמ' קלף ממש, שאלמלא כן היו אומרים משיקלף, כרגיל בבצלים. ומצד הענין אין צרך לקלף את הבצלים לשם גמר מעשיהם לגרן כשם שאין צרך לקלף לשם זה את האגווים, אלא לפרק, כלו' להסיר את הקלפה החיצונה הרכה הנופלת מעצמה מן האגוז אחר שנתיבשה. וכן נראה

[a]) بواسير

עריסה (מעשר׳ א ו). התחיל לפרק באגוזים ולפקל בבצלים אינו חבור (עוקצ׳ ג ה).

***פכם** [1]), ממנו *פִּקֵּם.

***פִּקֵּם**, פ״י, — פִּקֵּם את פי הבהמה, שם רסן ומתג בפיה, zäumen ; brider ; to bridle : וישם ה׳ דבר בפי בלעם, שעיקם פיו ופקמו [2]) כאדם הקובע מסמר בלוח (מד״ר במדי׳ כ). ויקר אלהים אל בלעם וכו׳ כאדם שנותן כלינום בפי בהמה ופוקמה להיכן שירצה, כך הקב״ה פוקם את פיו (שם שם). כשבא בלעם לקלל את ישראל פקם הקב״ה את לשונו והתחיל לברך (תנחו׳ בלק כד). וישם ה׳ דבר בפי בלעם, תקע בפיו ופקמו (ילמדנו, מובא בערוך ערך פקס). — ובספהמ״א: כשהיה שומע שאינו נרשה לקלל אמר מה אני חוזר אצל בלק לצערו ונתן לו הקב״ה רסן וחכה בפיו כאדם הפוקם [3]) בהמה בחכה להוליכה אל אשר ירצה (רש״י במד׳ כג טז).

א. ***פִּקֵּס** [4]) פ״י, — פִּקְּסָה האשה את פניה, צבעה אותם בפיקס, או סרקה את שערה, schminken, kämmen ; mettre du rouge, peigner ; to rouge, comb : הנוטל צפרניו זו בזו או בשניו וכן שערו וכו׳ וכן הגודלת וכן הכוחלת וכן הפוקסת, ר׳ אליעזר

שמשיפקל פרושו משיסיר את הקלפה היבשה שנשרה מן האגוזים לחוד ואת האגוזים לחוד, ופרוש זה מתאמת ע״י הערב׳ פַקַל a) שפרושו זרה את התבואה לרוח במִזְרֶה, ששמו משרש זה מִפְקַלַה b). ולפי זה ברור שאין פקל לשון קלוף, אלא היו שנהגו לנקות את הבצלים מן הקלפות והעלים היבשות ע״י זריה לרוח, בדרך שזורים את התבואה, והוא הנקרא פקל.]

1) [בערב׳ פִקָם או פַקְם c), מחסום הכלב וכדו׳.]

2) [בדפוס׳: ופיקמו, ואולי הכונה לפִע׳. בילקו׳ שמע׳ ועקמו, אבל צ״ל ופקמו, בבנין קל, וכך בתנחו׳ (בלק טז).]

3) [בדפוסים ואף אצל ברלינר: הפוקס (בסמ״ך), וטעות היא.]

4) [בפעל זה שבתו״מ נתאחדו שני פעלים שנגזרו מן היוני: א) מן פיקס, φῦκος (ועי׳ א. פוּךְ), צבע אדם; ב) πέκω, סֵרֵק במסרק. ועל צרוף שתי ההוראות יחד השפיע גם שמוש השרש סרק בתו״מ, המאחד גם הוא את משמ׳ הצבע והסריקה במסרק, אשר שמשו שניהם בתכשיטי האשה, וקשה להבחין בכל מקום לאיזו פעלה הכונה.]

---

a) فقل b) مفقلة c) فقم

מחייב חטאת וחכמים אוסרין משום שבות (שבת י ו). הגודלת והכוחלת והפוקסת לעצמה פטורה לאחרות חייבת (רשב״א משום ר׳ אליעזר, תוספת׳ שם ט יג). הפוקסת חייבת משום צובעה (ירוש׳ שם י ז). ואילו הן תכשיטי אשה גודלת וכוחלת ופוקסת ונוטלת את שערה ואת צפרניה (שם מו״ק א ז). הרי שמת חמיו או חמותו או אח׳ מקרובי אשתו אינו כופה לא לכחול ולא לפקוס אלא נוהג עמה כדרך שהיא נוהגת וכן היא שמת חמיה וכו׳ אינה לא כוחלת ולא פוקסת וכו׳ (שם שם ג ה). גודלת משום אורגת, כוחלת משום כותבת, פוקסת משום טווה (ר׳ אבין בשם ר׳ יוסי בר׳ חנינא, שבת לד:). כוחלת משום צובעת, גודלת ופוקסת משום בונה (ר׳ אבהו, שם לה.). אלו הן תכשיטי נשים כוחלת ופוקסת ומעבירה סרק על פניה (ת״ר, מו״ק ט:). שלא אכחול שלא אפקוס ושלא אשמש מטתי יפר משום דברים שבינו ובינה (נדר׳ פא:). — ובספהמ״א: ותעניגהו לו כוחלת ופוקסת, יפיפית רבנו ושונאך תעה (קטע מזמן הגאוי, סעדיאנה שכטר, 71).

ב. **פִּקֵּם** [1]), פ״י, — פִּקֵּם את פי הבהמה או את צווארה, פִּשֵּׂק אותו, פתח אותו בחוזקה, aufreissen ; ouvrir de force ; to force open : איזו היא המראה, כל שמרביצו ופוקם את צווארו ונותן מים וכרשינין כאחד (תוספת׳ שבת יח ג). המראה, מרביצה ופוקם את פיה ומאכילה כרשינין ומים בבת אחת, הלעטה, מאכילה מעומד ומשקה מעומד ונותנין כרשינין בפני עצמן ומים בפני עצמן (בבלי שם קנה:).

ג. ***פִּקֵּס** [2]), קל לא נמצא.

—פִע׳ *פִּקֵּס,—פִּקֵּס את הִקשואים ואת הדלועים, הסיר את הפקס שבהם: איזהו גרגן למעשרות הקשואין והדלועים משיפקסו [3]), ואם אינו מפקס משיעמיד

---

1) [אין פקם זה אלא פִּסֵּק, במקרא פִּשֵּׂק, פֹּשֵׂק שפתיו (משלי יג ג), ויתכן שאין כאן אלא טעות המעתיקים. עי׳ פִּסֵּק, הערות. ואמנם אפשר שיש כאן הפוך הגאים בלשון. ומה שכתוב ברש״י (במדי׳ כג טז): הפוקס בהמה אינו אלא ט״ס תחת הפוקם, ועי׳ פִּקֵּם.]

2) [פעל הנגזור מן היוני׳ πέκος, צמר שבצמח וכדו׳, ועי׳ בהערה הבאה.]

3) [כך במדב״מ וכך (משֶׁיְּפַקֵּס) בכ״י פרמה, וכך נכון, כנראה מן ההמשך: ואם אינו מפקס. ובדפוסי

ערימה, אבטיח משישלק, ואם אינו משלק עד שיעשה מוקצה (מעשרי ח ה). תורמין הקישיאין והדילועין אף על פי שלא שילק אבטיחין והמלפונות אף על פי שלא פיקס[1]) (תוספת' שם ח ו). הוה מפקס ראשון ראשון ומשלק ראשון ראשון לא נטבלו עד שיפקס כל צורכו וישלק כל צורכו, פיקס וישלק ברשות ההקדש ופדיו וכו' (ירוש' שם שם). תניא מפקסין את הדלועין בשבת (ביל' יג:, כ"י וינכן).

פקע[2]), ממנו *הֶפְקֵעַ[3]), *הַפְקָעָה, *פִּקֵּעַ, א. *פָּקִיעַ, ב. *פָּקִיעַ, *פְּקִיעָה, *פְּקִיעוּת, *פָּקַע, א. פֶּקַע, ב. *פֶּקַע, ג. *פֶּקַע, *פֹּקַע, פַּקְּעָה, *פַּקְעִית־פַּקַּעַת.

***פָּקַע,** פ"ע, — א) פָּקַע הפשתן, נבקע פקעות פקעות, פָּקְעָה הקורה וכדו', auseinanderbrechen, sich teilen; se rompre, se partager; to break asunder, divide, split: כשהיו יושבין ואוכלין ופקעה עליהן הקורה, רבי שמעון אומר עוקרין הן חלקן ואוכלין במקום אחר (ירוש' פסח' ז יג). ובשעה שהוא יודע שהפשתן שלו רעה אינו מספיק לקיש עליה אחת עד

המשנ' וכן בבבלי (ביצה יג:, ב"מ פח:): משיפקסו כלו' משיפקסו את הדלועין; ואם לא פקסו (ביצה שם). ובמשני מנק' ליוורנו: מִשֶׁיְּפַקְּסוּ בנפע' ואינו מתאים להמשך, וכן בכל הענין מדבר על פעלת אדם המפקס והמעמיד ערמה וכו' ולא על התפתחות הצמח. ובבבלי (ב"מ פח:) מבואר: משיפקסו משינטל פקס שלהן (בירושי (מעשרי ח ה): פקסוסיה) ופרשו המפרשים, שיסירו את השערות או היבליות שבקשואים שלא בשלו כל צרכם, או שתשרנה שערות אלו מעצמן. אולם נשירה זו אינה מעשה גבר מצד האדם, וגם בהתאם למה שנאמר בהערה לערך פקל, גם פֵּקֶס בקשואים ובדלועים אינו הסרת הפקס מעצם הפרי אלא הסרת כל הפקס והעלים שכבר נשרו מבין הפרות לפני הבאתם לאסם או לשוק ולפי זה נראה שכאן שרש עברי במשמ' זקק וטהר המקביל לערב' פַקַּשׁ a) במשמ' וקק טמאה.]

[1]) [נ"א: פיקין.]

[2]) [אין פקע אלא שנוי מבטא של בקע (עי' שם, הערות), וכרב שמושיו בא שרש זה לעבר' מן הארמ'; וכן בסור' פקע במקום בקע שבעבר', ובערב' פקע b) וגם פקא c) במשמ' קרובה; ואף פקח בעבר' אינו אלא שנוי מבטא של פקע, בקע, ועי' פִּקֵּחַ, הערה.]

[3]) [עי' א. פָּקִיעַ, הערה.]

a) فقس b) فقع c) فقأ

שהיא פוקעת (ר' יוסי בן חנינה, מד"ר ברא' לב). הפשתני הזה כשפשתנו לוקה אינו מקיש עליו ביותר מפני שהיא פוקעת (ר' יונתן, שם שם נה). ר' יהושע בן לוי וכו' ראה שם עמודים של שיש מכוסי' בטיפיטיאות בשרב שלא יפקעו ובצנה שלא יקרשו (שם ויקר' כז). — ובסהט"א: כשממלאין כד חיטין או שעורין בימות הגורן וגפין את הכד יפקע בימות הגשמים מחמת תפיחת התבואה (רש"י, ב"מ מ., ד"ה לפקע). — ופָקְעָה הגחלת, הקטרת וכדו' נבקעה מן הגוש וקפצה הצדה[1]), absprinġen, sich ablösen; se détacher; to crack off, come off: וכולם שפקעו מעל גבי המזבח לא יחזיר, וכן גחלת שפקעה מעל גבי המזבח, אברים שפקעו מעל גבי המזבח קודם לחצות יחזיר ומועלין בהם (זבח' ע ו). פקע מקרנה ומטלפה ומפרסה אין צריך להחזיר (תוספת' פרה ג יב). ומה עולה פקעו איברים מעל גבי המזבח מחזירם למערכה אף תמורה כיוצא בה (ספרי דבר' עח). פעמים שהיא (הגרוגרת) פוקעת תחת הגלגל והיא דרוסה והיא נראית שאינה דרוסה (ר' אלול, ירוש' מעש' ג ה). קטרת שפקעה מעל גבי המזבח אפילו קרטין שבה אין מחזירין אותן (מנח' כו:). — ובאותה משמ' פקעו המנגנות, פקע תנין וכו': וכשמעלים את העד לפני שלמה היו מנגנות פוקעים גלגלות חוזרים אריות גוהמין נשרים פורחין טווסין רצים וכו' וכשהגלוהו וכו' ולא היה (נבוכדנאצר) יודע מנגנון פרש רגלו פקע תנין של כסף שהיה חוזר בתוך המנגנון והכה אותו על יריכו (מדרש פנים אחרים על אסתר, נוסח ב, בובר, 29). — ובסהמ"א: פוקעין שפקעו מעל האש (רש"י, יומא מה:, ד"ה עיכולי). — ב) ובהשאלה פָּקַע האִסור הפגול, הקדשה[2]), נבקע והוסר מעל הדבר: שלמים שלקחן בכסף מעשר פקעה מהן קדושת מעשר (בשם ר' יוסי בן חנינה, ירוש' מע"ש ג ג). קדושת דמים פקעה בכדי, קדושת הגוף לא פקעה בכדי (רבה, נדר' כט.). הפיגול והנותר והטמא שהעלן לגבי מזבח פקע איסור מהן (ר' יצחק בשם ר' יוחנן, זבח' מג:).

[1]) [וכן בארמ': אי איתה דאינקיב עילאה, תתאה אגב רוכביה מיפקע פקע (חולי' נו.).]

[2]) [וכן בארמ': פקע לית שעבודיה (ב"ק מט:) ובעברית שבסהמ"א פָּקַע השעבוד.]

קומץ פיגול שהעלו לגבי מזבח פקע פיגולו ממנו (עולה, מעילה ג :). ואם לוית ע״ם לפרוע שפיר, אלא אם הלוית ע״ם שלא לפרוע פקע (החוב) א״כ נמצא ממונו אבד (כלה רבי ס). — וְפָקְעוּ הקדושין מן האשה: קידש אחד מן השוק את אחת מהן ובא היבם וחלץ לה ובא עליה ופקעו ממנה קידושין, חלץ לחבירתה ובא עליה לצריעה חלו עליה קידושין (ירוש׳ יבמ׳ ה א). תנאי היה בלבי לכשאטמא תיפקע נזירותי ממני תחול עלי נזירות אחרת (שם נזיר ט א). שלא תאמר הואיל ויצא לחירות תפקע ממנו נזירות בטומאה (שם שם ע א). — ובסהמ״א: המשכיר בית לחבירו וחזר והקדישו הרי זה קדש ופקעה השכירות ואם דר בו השוכר מעל (רמנ״ס, ערכין וחרמין ו ל). ואין שמעון יכול למחול ללוי שהרי פקע השעבוד שיש לשמעון על לוי (טוחו״מ פו ס). מניתי שליח אחר בשביל שנתעצלת ופקע שליחותך ממך (סו״ח בכינוין זאב הלא). — ג) ופ״י, פָקְעוּ זאבים את הצאן, בקעו והפיצו אותן [1]): למלך שהיה לו צאן ונכנסו זאבים בתוכם ופקעוה, אמר המלך לרועה מנה את הצאן לידע כמה חסרו (פסיק׳ ר״כ, שקלים, בובר ים.). — וּפָקַע, פ״ע, נתפקעה כרסו: כי הא דההוא דאתא לקמיה דרבי א״ל אשתך אשתי ובניך בני, א״ל רצונך שתשתה כוס של יין, שתה ופקע (שבת ל :). —ובינ׳ פָעוּ׳, נק׳ פְקוּעָה, הבהמה הַפְקוּעָה, שפקעו את בטנה והוציאו ממנה את הולד, בֶן־פְקוּעָה, ולד הבהמה שהוצא מבטן אמו הפקועה: עד כאן לא קאמר ר׳ מאיר בן פקועה טעון שחיטה הי״ם היכא דיצא לאויר העולם (חולי׳ עד.). בן פקועה הבא על בהמה מעלייתא הולד אין לו תקנה (רב משרשיא, שם עה :). הכל מודים בקלוט בן פקועה שמותר (אביי, שם שם). מהו לפדות בבן פקועה (בכורו׳ יב.). — ״ועל בן אדם: שהמלך הראשון שלהם (של הרומיים) היה בן פקועה שמתה אמו בלדתה אותו ובקעו את כריסה והוציאו הילד חי ועל כן נקרא ציסר (ר״ד מן הפסוקים, מלון למח דוד, נכריות, כג., ערך קסר). — וְעַיִן פְקוּעָה, עין קרועה ופתוחה לרוחה: וכיון שהיה אותו אדם מבקש לירד במרכבה היה ענפיא״ל השר פותח דלתות היכל

1) [מעין זה שמוש בינ׳ פְעוּ׳ בארמ׳, פְקִיעַ: שאני רבנן דפקיע שמייהו, במשמ׳ נפוץ.]

חשביעי והיה אותו אדם נכנס ועומד על מפתן פת[ח]
היכל חז׳ וחיות הקדש נושאות בו תקי״ב עינים וב[...]
עין ועין מעיני חיות הקדש פקועה כשיעור כבר[ה]
גדולה של נוצרים (פרקי היכלות כד ג). — ״ושק פָקוּ[עַ]
שק קשור ופקוע ועגול של אבן או ש[...]
עופרת בתוכו (רש״י, גיט׳ עז., ד״ה סייאה).

— נפע׳, *נִפְקַע, — כמו נבקע, נִפְקְעָה האזן, נפתח[ה]
האזן הערלה לשמע, הְכשר הלב להבין [1]): שמ[...]
תפקע [2]) האזן של שומע, יכול כמו שהעבד מסג[...]
מאחר רבו וכו׳ ת״ל כי לי כל הארץ (ר״י בן קרמס[...]
פסיק׳ רב׳, יסודה ויפרחל, עו :). — ״נִפְקַע השעבו[ד]
וכדו׳, כמו פָקַע בקל: והוריד ראובן על זכותו בח[...]
וכיון שכן נפקע שעבוד שמעון מאותן שטרות וזכו[...]
ראובן בכל זכות הכתובה (תשו׳ גאו׳, בית תלמוד ה[...]
226). וכותים גירי אמת חשיב להו ואין ארץ ישרא[ל]
נפקעת מקדושתה על ידיהם (רש״י, גיטי כה., ד״[ה]
מבין). דהקפידה תורה לחזור שלא תפקע אחוז[ת]
מיורשים לפי שיפה כח מוכר שאין נחלתו נפקע[ת]
שהרי חוזרת לו ביובל (תוס׳, קידוש׳ כ :, ד״ה לפ[...]
שמליכו). ואם יבא שבת ברביעי לפרישה אין הזאת
נפקעת אלא יום א׳ (המאירי ליומא ח :).

— פע׳, *פִקֵעַ, — כמו בקע: ויקוץ, שלא לפקע [3]) תחת
הבשר (ר׳ יוחנן, ירוש׳ פסח׳ ז יא).

— הפע׳, *הִפְקִיעַ, — א) הִפְקִיעַ את הביצה בסודרין,
הבקיע, סחט וסנן את הביצה דרך סודר חם
durchzwängen; faire passer de force; to force through: אין נותנין ביצה בצד המיחם בשביל
שתתגלגל ולא יפקיענה [4]) בסודרין ורבי יוס[י]

1) [עי׳ טורטשינר, שבך את האזן שבר את
האזן, לשוננו יא, 261.]
2) [במכי׳ (מס׳ דנחדם ג): כדי שתבקע אוזן.]
3) [ואולי זה בנין קל.]
4) [מכל המשך הענין מוכח שגם מעשה המפקיע
ביצה בסודרין כמו הנתינה בצד המיחם וההטמנה בחול
ובאבק דרכים (המתחממים ע״י השמש) הוא מעשה שיש
בו כדי חמום הביצה עד שהחכמים חוששים משום בשול
או צליה, בעוד שר׳ יוסי מתיר. ואמנם קשה לשון
הפעל יפקיענה בסודרין, והמפרשים לא עמדו על כונתו
המדיקת. הרמב״ם מדבר על הענין אך בדרך כלל בלי
לבאר את המלה, וז״ל: וכשהיה הסודר חם והוחם
לשמש לא תתגלגל בו הביצה ולא חלק ר׳ יוסי בסודר
שהוחם באש שאסור לצלות וכו׳, ע״כ. וכן מתעלם הטור
מן הקשי שבמלה באמרו: אסור ליתן בו (בסודר) ביצה

מתיר (שבת ג ג). — וְהִפְקִיעַ בדם, הבקיע לו דרך, עבר: נוחרין היו עדרות באיסטרטית של מלך והיו עולי רגלים מ פ ק י ע י ן בדם עד רכובותיהם ולא חשו להם משום טומאה (שמעון בן פזיכה, תוספת׳ עדי׳ ג ג). —ב) והבקיע במחיצה וכדו׳, הבקיע ופרץ פרץ, durchbrechen; percer; to break through: נכנס לתוך החופה התחיל לשבר את הקנקנים מ פ ק י ע[2] בחיצאות מקרע בביליות (ר׳ פנחס, מד״ר ברא״ש׳ כח). —וְהִפְקִיעַ מוליאר: ה פ ק י ע ו את מוליאר ונוטל הימנו לידים או שנטל מן הסילון שיש בו כדי קבלת רביעית ידיו טהורות (תוספת׳ ידים א יד). — וְהִפְקִיעַ את טליתו בחבלים, העביר בטליתו מקלעות של חבלים, durchflechten; entrelacer; to intertwine, interlace: בוא וראה טליתו של אותו רשע מהו שהכל מ פ ק י ע י ן בחבלי צמר ובחבלי פשתן וזה בחבלי בוץ וארגמן (ר׳ שמואל בר נחמן, מד״ר אסתר, סוף כרשה). — ״הִפְקִיעַ בסכין: לפיכך אסור בשבת ליטול סכין ל ה פ ק י ע או לחתוך בה (רמ״ה, ביצה לב.). —ואמר הפיטן: גבורותיו גדלים שְׁתָיִם[1]) כ ה פ ק י ע ושת מים ממים בדולים גם שת מבדיל לרקיע (ר״י אבן אביתור, אלהים אל, סעה״ש 12). — ג) הִפְקִיעַ את השער, פרץ את המחיר הקצוב בשוק[2]), den Marktpreis durchbrechen, hochtreiben; pousser, faire hausser le prix; to force up the price: אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה בחמישי שלא ל ה פ ק י ע השערים (תעני׳ ב ט). ומה ראו לומר ברכת השנים בתשיעית א״ר אלכסנדרי כנגד מ פ ק י ע י שערים (מגי׳ יז:). אוצרי פירות ומלוי רבית ומקטיני איפה ו מ פ ק י ע י שערים עליהן הכתוב אומר לאמר מתי יעבור החודש ונשבירה שבר והשבת ונפתחה בר להקטין איפה ולהגדיל שקל ולעוות מאזני מרמה (ב״ב צ:). —ובסהמ״א: וכל ה מ פ ק י ע שערים או שאצר פירות בארץ או במקום שרובו ישראל הרי זה כמלוה ברבית (רמב״ם, מכירה יד ו). כל ה מ פ ק י ע שערים שמוכר יותר מהראוי ראשים להלקותו ולענשו כפי הראוי לו (שו״ע חו״מ רלא כח). —ואמר הפיטן: ולא תאכל טרפה ותועבת הדופה ולא תקטין איפה

כדי שתצלה (או״ח סימ ג) במקום לא יפקיענה. ומפרשים אלו המבארים יפקיענה עפ״י משמ׳ הפעל כלשון שבירה ובקיעה לא בארו שבירה זו למה היא באה, כגון רש״י: לא ישברנה על סודר שהוחם בחמה כדי שתצלה מחומו של סודר, ע״כ (ובלשון זה גם רעב״ט). ותוי״ט: ופירושו לא ישברנה וכו׳ ובערוך ערך פקע מפרש שמביאים סודר או מטלית ומניחין אותן בשמש עד שמתחממי׳ יפה וכורכין הביצה בהן ושונין ומשלשין עד שתתגלגל (ע״כ לשון הערוך) ונ״ל שהפקיעה היא הגלגול שבביצה שע״י גלגולה של הביצה ר״ל שמתגלגלי׳ בתוך קליפתה ושבכך היא נצלית היא שקורא אותה פקיעה על שם שמתבקעת לביקועים בתוך קליפתה כמה שמתגלגלה וכו׳, ע״כ. והואיל ואין בזה כדי לבאר את הפקיעה באמת נאמר בנימוקי הגרי״ב על תוי״ט: נ״ב המעיין שם בערוך יראה שכוונתו שמה שכורכין נקרא פקע כמו פקעת של גמי וכו׳. ואולם מצד הלשון והענין אין לקבל פרוש זה כאלו יפקיענה משמעותו: יעשנה כמין פקעת בסודרין.

פרושו הנכון של יפקיענה יוצא לנו מתוך השמוש שבו נזכרת הסודרין אף במקום אחר במשנה: נותנין מים על גבי שמרים בשביל שיצלו (כלו׳ שיזדקקו, יעשו צלולים, בעברם דרך השמרים) ומסננין (נ״א מצננין) את היין בסודרין ובכפיפה מצרית ונותנין ביצה במסננת של חרדל וכו׳ (שבת כ ג). מכאן שהיו מ ס נ נ י ן דרך סודרין, והואיל והביצה אינה נוזלה ממש כמים אלא סמיכה במקצת, על כן צריך ל ה פ ק י ע אותה, להבקיע לה דרך בסחיטה, וכאן מונח מְיֻחד ל ה פ ק ע ת ביצה דרך סודר. ומובן שבסחיטה בכח דרך סודר חם מתחממת הביצה, ויש חשש מה לבשול. ושמוש זה של ה פ ק י ע הוא ממש כזה של הבקיע במקרא: ויקח אותו שבע מאות איש שלף חרב ל ה ב ק י ע (כלו׳ להבקיע לו דרך) אל מלך אדום ולא יכלו (מ״ב ג כו) ועי׳ לקמן הפקיע בדם, וכן הפקיע את השער, שפרושו בעקר: פרץ את השער, וכן מפקיע בחיצאות וכו׳.]

[2]) [נ״א: מבקיע, מבפיע, מבויע.]

---

[1]) [מ״ר מן שְׁתִי, עפ״י דברי רב: היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי (חגיגה יב.).]

[2]) [עקר משמ׳ הבטוי הפקיע את השער היא פרץ את השער, כדגמת פרץ גדר, ואפשר שכל משמ׳ המלה שַׁעַר בהוראת מחיר (שממנה נגזרו בעבר׳ ובארמ׳ של המקורות היהודיים אף שעור, שיעורא והפעל שער) לא נולדה אלא מתוך שמושי לשון כגון הפקיע שער, פרץ את השער, שער הבית והעיר ממש, כתמונה לפורץ גדר העובר על מדה וחק. אם כך הדבר, כי אז שער, שעור, במשמ׳ חדשה זו אך שאולים הם בארמ׳, כי שַׁעַר (הבית) בארמ׳ הוא תרע (שעקר משמעתו: פרצה); וראיה לדעה זו היא בזאת, שאין שער בצורה זו ובמשמ׳ של מחיר וחשבון בסורי׳ של לא־יהודים. ולפי זה יש לראות אף שִׂעְר a) (מחיר) והפעל שַׂעַّר b) בערבי׳ כמלים שאולות מארמי׳ של יהודים.]

a) سعر b) سعّر

להפקיע שערים (רסנ"ג, צלל פדי, אזהרות). — ד) הִפְקִיעַ סבלאי בגדים, הבקיע פקעות פקעות מבגדים בלויים כדי להשתמש בפקעות לשמוש אחר, ביחוד כדי לעשות מהן פתילות לנרות, auftrennen; détisser, défaire; to rip open, undo: מבלאי מכנסי כהנים ומהמייניהן מהן היו מפקיעין[1]) ובהן היו מדליקין (סוכ׳ ה ג). בגדי כהונה שבלו מפקיעין אותן ומהן היו עושין פתילות למקדש (רבה בר מהנה, שבת כא.).—ובסהמ"א: והפקעה בלשון ישמעלי אלפתל כמו שמפקיעין צמר של גפן או פשתן או סמרטוט ועושין פתילות לנירות (תשוי הגאו׳ הרכבי סל, 158). — והִפְקִיעַ חותמות: מודים חכמים לר"מ בחותמות שבקרקע שמפקפקין בו ומפקיעין ומתירין ותותכין בשבת (ירוש׳ שבת טו 3; שם ביצה ד 3; שם תגי׳ א ס). חותמות שבקרקע בשבת מתיר אבל לא מפקיע[2]) ולא חותך, ביום טוב מתיר ומפקיע וחותך (ביצה לא:). חותמות שבקרקע מתיר אבל לא מפקיע ולא חותך, שבכלים מתיר ומפקיע ותותך (שמואל, שם שם). — וחותלות של גרוגרות: חותלות של גרוגרות ושל תמרים מתיר ומפקיע וחותך, ותניא אידך מתיר אבל לא מפקיע[3]) ולא חותך (שבת קמו.). — ובסהמ"א: וחותמות של קרקע כגון דלת של בור שקשור בו בחבל יכול להתירו דלאו של קיימא הוא שהרי להתיר תמיד עשוי אבל לא מפקיע וחותך משום דהוי סותר (לבוש או"ח תקיט ג).—ה) ובהשאלה, הִפְקִיעַ דבר או אדם מידי שעבוד, מידי מעשר וכדו׳, הִפְקִיעַ שעבוד, שחרר את הדבר או האדם, התיר את תשעבוד מעליו[4]): אין קניין לגוי בארץ ישראל להפקיעו מידי מעשר (ר׳ מאיר, ירוש׳ דמאי ה ט). הקדש חמץ ושחרור מפקיעין מידי שיעבוד (רבא, יבמ׳ מו.). אם הפקיעה בהמתם של לוים בהמה של ישראל[5]) דין הוא שתפקיע את של עצמן (אביי, בכורו׳ ד.).

—ובסהמ"א: עבד הנמכר לגוי וכו׳ לקנום את רבו שהפקיעו מן המצוה (תשו׳ גאון, פרידי מהגני׳, מ"ל ויס, 27). מפריש טלה משום ספק ומפקיע עליו קדושת פטר חמור (רש"י, בכורו׳ ט., ד"ה מפריש). וכן אם גדר גדר שכופין עליו את העבדים וכו׳ ואמר לו רבו מופר לך יצא לחירות, שכיון שלא כפה אותו במקום שיש לכפותו גילה דעתו שהפקיע שעבודו (רמב"ם, עבדים ח יז). שור היה עומד להריגה מפני שהוא מזיק את הבריות ואילן העומד לקציצה מפני שהוא מזיק את הרבים וקדם א׳ ושחט שור זה וקצץ אילן זה שלא מדעת הבעלים חייב לשלם לבעלים כמו שיראו הדיינים שהרי הפקיעם מלעשות מצות (טו"ע חו"מ שפב א). — וְהִפְקִיעַ את עצמו מיד פלוני, השתחרר: שלא תהא כל אחת ואחת הולכת ותולה עצמה בנכרי ומפקעת עצמה מיד בעלה (רב משרשיא, גיט׳ פח:). — ואמר המליץ: על בן ירא למוש ממקומו אשר הפקד בו מטעם קיסר כי היה רב לו גם הוא להפקיע את נפשו (רמח"ל, הלרספתים ברוסיא, 85). — וְהִפְקִיעַ ממון מחברו, הוציאו מידו: אע"פ שגלה דעתו שאין רוצה לתת לה מזונותיה כיון שהן חוב עליו לא כל הימנו להפקיע ממון אחרים, ובית דין מוציאין ממנו בעל כרחו (ס׳ המערות לר"י ברצלוני, 62). — וְהִפְקִיעַ מראה היין, הוציאו, הסירו: אלא אם כן שפך מהן עד שירבו ליכנס לתוכו ממי המקוה כדי להפקיע כל מראה היין הימנו שהמים הנכנסים לתוכו יש בהן שיעור להפקיע כל מראה היין הימנו (רש"י, זבח׳ עח: ד"ה והטבילו). — וְהִפְקִיעַ מעשר, הפחית ממנו: ואם היה תורם שנית היה המעשר מקולקל שמפקיעו וממעט בו (פענח רזא עה"ת, סלח, אמטע׳, כא.). — וְהִפְקִיעַ תקנת חכמים, הִפְקִיעַ כח, דין, זכות וכדו׳, עשה שתפקע התקנה, הכח וכו׳: לא אמרו בגמ׳ יחוד (הפתח) מפקיע שאר הרוחות אלא בחפירה דסופלי, והיחוד הוא תיקון כניסה ויציאה, אבל בית שיש לו פתחים הרבה מארבע רוחות מה תיקון הם צריכין (ראב"ד, השגות על רמב"ם, שכנים ג 3). כל אחד מערים להפקיע תקנת חכמים ויעשו דבריהם כחוכא ואטלולא, וחזי׳ נמי דחשו רבנן להערמה שלא יפקיעו כח המצרנות בכך (ר"מ מרוטנבורג, שערי תשו׳ ח"ג קלט). ראובן שהיה חייב לשמעון מלוה על פה ונתן כל אשר לו ללוי להפקיע חוב שמעון

[1]) [בירושלמי למשנה זו:] מהו מפקיעין, תירגם ר׳ חגיי קומי ר׳ יוסה מפשילים. [ועי׳ פָּשַׁל, הִפְעִ׳. ורש"י פרש: קורעין.]

[2]) [רש"י: לא מפקיע החבל לסתור עבותו וגדילתו.]

[3]) [רש"י: סותר שרשרות החבל בכלי.]

[4]) [צרוף זה מצוי גם בארמ׳ שבתו"ם.]

[5]) [מקֻדשת בכורה.]

(נפס הרלא"ם, עוחו"מ לט יג). שכל מי שמכוין להערים ולהפקיע תקנת הכמים ולעשות עול לחברו לברום חכמים בערמם (סס סס כב).

—הִפע', *הָפְקַע, הופקע, — הִפְקִיעוּ אותו, נתבטל: לא היה להם (להלויים) נחלת שדות וכרמים אלא ערים לשבת ומגרשיהם לפיכך הם להם במקום שדות ויש להם גאולה כשרות כדי שלא תופקע נחלתם מהם (רס"י, ויקרי כה לג). ושמיטת כספים כמו כן מופקעים מלוות ללוה (תוס' קידוס' לח:, ד"ס הסמטת). בעיר שיש תקנה שכל מי שימכר קרקע לחבירו יכריז שלשים יום וכל מי שאינו מראה זכות תוך זמן זה יהא זכותו מופקע (רסב"ח תסו' תתלד). ואם לא הודיע לברורים או למוקדמין כמו שנזכר למעלה בתוך זמן זה שיהא זכותו מופקע ולא יהא לו רשות לתבעו לעולם (ריב"ס, ספר בר ססת, תסו' ססס). בקהל שתקנו ועשו תקנה ביניהם וחיזוק גדול שכל מי שיקדש בלא עשרה או כיוצא בזה יהיו הקדושין מופקעין והדמים יהיו הפקר (לבוס אה"ע כס כג).—וחוט מֻפְקָע מצמר, חוט שהפקיעו אותו מן הצמר: ובאותו החוט המופקע מכין את הלוקה והמכה אוחז את המקל בידו (תסו' הגאו' הרכבי סל, 158).

א. **פֶּקַע**, [1]), ס"ז, ר"ר פְּקָעִים,—שתיל, פִּטּוּר, הפוקע כלו' בוקע מן הקרקע או מגוף הצמח המשמש קשוט בבנין, shoot, sprout ; rejeton ; Blütentrieb :

---

[1]) [כמבֹאר בהערות לערכים פְּטוֹטֶרֶת ב. פִּטּוּר, פִּטוֹר, א. פֶּטֶר, פֶּטֶר, פִּטֹּרֶת, נוצרו גם בעבר' כמו בשאר לשונות כמה מלים במשמ' שתיל הצמח, נצר וציץ, מן ההוראה העקרית בָּקַע, פָּרַץ מן הקרקע או מגוף הצמח. וכן אין גם פֶּקַע ואין אף פַּקֻּעָה בעקר אלא הפטוטרת, הפטֹרת, הדבר הבוקע וצומח; ולא מקור המלה אלא שמושה בלשון, שנתיחד במשך הדורות לפטוטרת זו או זו, הוא שקבע לאט לאט את משמעותן המדויקת של המלים כשמות לצמחים ידועים, בעוד ששמות אחרים נתיחדו לזולתם. ואמנם כמה מפרשים הלכו בדרך ההפוכה לבאר פֶּקַע עפ"י פַּקֻּעוֹת השדה שראו בהן צמח מיוחד (עי' הערה לערך פַּקֻּעָה). כך ריב"ג: ופקעים וכו' הם הפקועות וכו'; רד"ק: והם צורות פקועות שדה. וי"ת: וגלף חיזו ביעין, ולפי זה רלב"ג: בצורת ביצים. ורש"י פרש: כמין כפתורים. ור"י אברבנאל: שהפקעים היו גופים עגולים והיו להם ראשי הבקר (של ים הנחשת) והיו דבקים בים ממעל וכו'.]

ואָרֶז אל הבית פנימה מקלעת פְּקָעִים ופטורי ציצים (מ"א ו יח). ופְקָעִים מתחת לשפתו סביב סבבים אתו עשר באמה מקפים את הים סביב שני טורים הַפְּקָעִים יצקים ביצקתו (סס ז כד).—ואמר המשורר: ועוד תשתה עסיס רמון ותשכב במטות שן ומקלעת פקעים, ועוד תכה כמכת הכך את ומנך או תנגע נגעים (ר"ש הנגיד, דבריך נתוך לבי, ברודי, 42).

ב. ***פֶּקַע**, ס"ז, — א) רעם ורעש, התפוצצות, ואמר בן סירא: וירעם מן השמים יי' בפקע אדיר [1]) נשמע קולו ויכנע נציבי צר ויאבד את כל סרני פלשתים (ב"ס גכי' מו יז). — ב) בקיע, סדק, כמו בֶּקַע במשמ' ג), split ; fente ; Spalte : ממגדל צבעיא קצצום (את עצי השטים) והביאום עמהן למצרים ולא נמצא בהם לא קשר ולא פקע (ר' לוי, מד"ר בראשי' לד).—ובסהמ"א: ודאי כשמכין על דבר קשה אפשר שישבר שלא במקום המכה וזהו הנקרא פקע והשבר בכ"מ שהוא נכר מקומו אע"ג שחזר ונקשר (סו"ת מהרי"ט ב ט, ויכילאה עז.). — ג) פְּעֻלַּת הדבר הפוקע, פקיעה: השורף בעצמות והמחתך בגידין אין בו משום שבירת העצם וכו' אביי אמר משום פקע רבא אמר משום הפסד קדשים (פסחי' פד:).

—*ופקע במשמ' גורי עץ: גוירין פקעין אשעל"ש בלע"ז (רס"י, סכס' פח:).

ג. ***פֶּקַע**, ס"ז,—כמו פְּקַעַת: פוסק מן הפקע שמוויה לשם ציצית ארבעה חוטין וישער שכל חוט וחוט מאותן ארבעה לכשתכפול לשנים יהיה שיעורו של כל חוט מן השמנה בין גדיל ובין ענף שיעור זרת (סבלי סלקט, קל:).

***פֹּקַע**, ס"ז, ר"ר פְּקָעִים, פוקעין,— כמו פְּקִיַע במשמ' א, קטע שפקע מדבר בעת התבקעו באש וכדו' [2]): (ושרף את הפרח), לחביא את הפוקעין [3]), מכאן אמרו הבשר כל שהוא יחזיר ואם לא החזיר פסל (ילקי סמעי במד' תסס"ח). עיבולי עולה, פוקעין שפקעו מעל האש (רס"י, יומא מה:, ד"ה עיכולי).

---

[1]) [בתרג' הסורי: ופקעא חסינא אשמע קולה.]

[2]) [וכן בארמי שבתו"מ: ור"ג נמי הכתיב עולה על מוקדה, התוא לאהדורי פוקעין הוא דאתא וכו' (זבח' סג:).]

[3]) [בספרי (במד' קכד): הפקיעים, ובר"ש (פרה ג ט) בשם הספרי: הפקעין.]

פַּקֻּעָה, ש"נ, מ"ר פַּקֻּעֹת, *פקועה, פקועות, — פרי רע של צמח ידוע או של צמחים שונים מצמחי השדה [1]: ויצא אחד אל השדה ללקט ארת וימצא גפן שדה וילקט ממנה פַּקֻּעֹת שדה מלא בגדו (מ"ב ד לט). — ובתו"מ: וחכמים מתירין (להדליק ביו"ט) בכל השמנים בשמן שומשמין בשמן אגוזים בשמן צנונות בשמן דגים בשמן פקועות בעיטרן ובנפט (שבת ב ב). מחצלת הקש ושפופרת הקש ר' עקיבא מטמא ור' יוחנן בן נורי מטהר, ר' שמעון אומר אף של פקועות כיוצא בהן (כלים יז יז). — ובסהמ"א: ודע כי תמצאה רוב מאכלים והם לגוף בצירים וחבלים כמו תבשיל אשר שהה בכלים ודגים הישנים הגדולים ופקועות מאס גם הגבינה אשר תהיה מלוחה גם ישנה (ר"י חריזי, רפואות הגויה). דגים שנמותו בשמן פקועות עלקם בערבי (חנודרסס, סדר מעריב של שבת ופירושם, נג:).

*__פַּקְעִית__, פַּקְּעִית, פְּקַעַת [1], פַּקַעַת [2], ש"נ, מ"ר פְּקְעִיּוֹת [3], פַּקְעִיּוֹת [4]. — במו פְּקַעַת [5], חתיכה שנבקעה או שהבקיעו אותה מגוש יותר גדול, ביחוד פקעת של חוטי צמר או פשתן וכדוי, ;Splitter, Knäuel fragment, pelote; splinter, clew : הכדור והפקעת של גמי שנתנן על פי החבית אם מרח מן הצדדין לא הציל עד שימרח מלמעלן ומלמטן (כלים י ד). החמת שיעורה בפקעיות של שתי אם אינה מקבלת של שתי אע"פ שמקבלת של ערב טמאה (שם יז ב). כמה יהא בפקעת [6] ותהא מיטמאה בנגעים, כדי לארוג ממנה שלש על שלש שתי וערב (נגע' יא ח). המעלה מן הפקעת לחברתה, מן הסליל לחברו, מן הכובד העליונה לכובד התחתונה וכן שני דפי חלוק שנראה נגע באחד מהן הרי השני

---

[1] [רב מפרשי המקרא היום הולכים אחרי הוולג' (colocynthidas) ורואים בפקעות שדה (מ"ב ד לט) את הקולוקוינטה (cucumis colocynthis), מין קשות מרה, המשמשת אף ברפואה, או את ירוקת החמור, קשות חמור (Ecballium officinale, Springgurke) המצויה מאד בארץ, ומהמפרשים העברים היו שבארו: פטריות, כי כן בא אף פקע, פקעה בערב', בעקר במשמ' פטריות, ואמנם אף במשמ' קולוקוינטה. ואלה דברי רש"י: פקועות שדה הוא בוליי"ן (צ"ל בולו"ן, ברו' boletus, פטריות) סם המות וכו'. וריב"ג: והמפרשים אמרו שהם גידים (תרג' של לענה בארמ' גידין) ובערב' חנטיל (ז"א קולוקוינטה) וכו' ומה שמרחיק היות פקועות שדה גידין כי לענה הוא שמפרשין בו גידין אלא אם יש לו שני שמות ר"ל לענה ופקעות, ואולם סברת חכמינו בשמן פקעות שהוא שמן הגידין (והוא קולוקוינטירש) ועם כל זה זה הנה פקועות שדה לא יהיה גידין כלל וכו', ע"כ. ורד"ק: תרגם יונתן וכו' ויי"מ גפן כמשמעו ומפרשים פקועות פטריות הידוע בדברי רבותינו ז"ל וגדלו הפטריות ההם אצל הגפן ומצאנו בפי' הגאונים ז"ל פקועות שדה כעין אבטיחים קטנים והם מרים ועושין מזרע שלהם שמן הוא שאמרו רז"ל בשמן פקיעות והוא הנקרא בלשון ישמעאל חנדל אם כן לזה הפירוש ירצה לומר גפן שדה שהקנת החוא שגדלין בו אלה הפקועות הוא כעין גפן ונקרא גפן שדה (ומעין זה גם בפי' הפרשים), ורלב"ג: פירשו קצת המפרשים שהם קשואין מריקגומ"רו בלעז והם בתכלית הרוע והסכנה לאוכל מהם וקצהם פירשו שהם הנקראים קולקוינטידא"ש והם גם כן כמו סם המות. ועי' גם לו, Flora IV, עמ' 50 ועוד. ואלה המבארים ירוקת חמור מסתמכים על תכונת הצמח הזה שקשואיו מתפקעים כשיגעו בהם ווזרקים את זרעם.

ואולם כל הפרושים האלה מצריכים להפריד בפסוק בין גפן השדה כצמח בפני עצמו ובין פקעות השדה (כך בפרוש מנחם, ריב"ג, ועי' רש"י) או לבאר גפן שלא כמשמעותה בכל מקום, כי לפי הפשט נקראו פרות הגפן עצמה כאן פקעות. וכן באה המלה פקועא בסור' במשמ' פרי בסר או פרי מקלקל בכלל, כך בתרג' נְבֵלֶת, (ישע' לד ד), פַּגֶּיהָ (שה"ש ב יג, ועוד), ואף בערב' פקע פרושו: סוג גרוע של פטריות. ולפי זה אין פקעות שדה במקרא אלא פרות גרועים וקטנים בכלל, פרות גרועים של גפן השדה ואף של צמח אחר. ואף במשנה שמן פקועות בנגוד לשמן זית הוא שמן של כל מיני פרות קטנים וגרועים ולאו דוקא של צמח זה או זה.

ומצד הלשון אין פקעה אלא (השוה את הנאמר על פֹּטֶרֶת, פִּטּוֹטֶרֶת) דבר הפוקע, בוקע מן הקרקע או מן הצמח, ואין ללמוד מכאן על תכונת צמח ידוע. ובת"י פקעי חקלא באותה משמ', והשבעים תרגמו ἀγρίαν τολύπην, כלו' פְּקַעַת (של חוטים) בר, וכנראה אף בטאו את המלה בנקוד זה.]

[1] [כנראה צורת היחיד היא פְּקַעַת, ועפ"י מ"ר פקעיות נוספה צורת יחיד חדשה פקעית, ולפי ההגיה השונה של הרבוי בטאו אף ביחיד פַּקְעִית או פַּקְּעִית.]

[2] [כך מנקד במשנה מנק' ליוורנו ובכ"י קופמן (כלים י ד; נגעי יא ח–ט).]

[3] [כך במשנ' מנקדי ליוורנו (כלים יז ב).]

[4] [כך מנקד בכ"י פרמה ובכ"י קופמן (כלים יז ב) וכן בקטע כ"י מנקד בודלי' (שם שם).]

[5] [עי' ערך זה, עמ' 597.]

[6] [בכ"י קופמן: בבקעת.]

טהור (סס סס ע). אין לוקחין מן הגרדי לא קוצין ולא אירין ולא פאניקנין ולא שיורי פקעיות[1], אבל לוקחין מהם בגד מגומר שתי טווי ואריג (תוספת' ב"ק יא יא). חמת חדשה אף על פי מקבל רימונין טהורה, תפרה ונקרעת שיעורה ברימונים, ר' אליעזר אומר כפקעיות של שתי מארבע למנה שהוא ארבעים בסלע (סס כלים כ"מ ו ו). הליצין[2] שבפקעת[3] מצטרפין זה עם זה ופושין מוח. לזה (סס נגע' ה י). בשעה שברא הקב"ה את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי (רב יהודה בסס רב, חגי' יב.). נטל הב"ה שתי פקעיות[4] אחד של אש ואחד של שלג ופתכן זה בזה ומהן נברא העולם (ר' יוחנן, מד"ר ברחשי' י). לפלטין גדולה שהיה בה פתחים הרבה שכל מי שהיה נכנס לתוכה היה תועה, מה עשה פיקח אחד נטל פקעת של גמי וקשרה כנגד הפתח, התחילו הכל נכנסין ויוצאין דרך הפקעת (רב נחמן סס סס יב; ודומה לזה סס סה"ס א וקהל' ב). — ובפתמ"א: וכל בגד ובגד שהיו פקעיות של שתי או של ערב שגילם משבצות קרעו כל בגד ובגד וכרכו שתי הכריכות אחת של שתי ואחת של ערב והחזירום לבעלים (מדרס יונה, קובץ מדרסים קטנים מכ"י די רוסי). נימין שיש בצמר אסור לעשותן לבדן ציצית סיסין פקיעיות שלשתי ושלערב חלוקין רב ושמואל (סו"ח סגאוי, גנזי מלכים, גינצבורג ב, 331). פיקה גדולה, פקעית גדולה (רגמ"ה, בכורות כב.). שתי פקעיות המעורות זו לזו בחוט וכן חשתי שמקצתו לפוף על הכובד העליונה וכו' (רמב"ם, טומאה לרעת יג ט). כמה שיעור הנקב שינקב כלי העור ויטהר, החמת משתנקב כמוציא פקעיות של שתי (הוא, כלים ז ו).

א. *פקפוק, ס"ז, — פקפוקי דברים, פטפוטי דברים על פלוני[5], פטפוטי דבה ושם רע: ולא תהיה זאת לך לפוקה, א"ר לעזר פיקפוקי דברים היה שם (ירוש' סנה' ב ג). לפוקה, פיקפוקי דברים היה שם, א"ל (אביגיל לדוד) כד תיפוק פקפקותך יהו אומרים עליך שופך דמים את, ולמכשול עון, אתה עומד להיכשל באשת איש וכו' ולשפוך דם, עומד אתה למלוך על ישראל והן אומרים עליך שופך דמי' היה וכו' (ר' לוי, סס סס). פיקפוקי דברים היו שם, אמרה ליה אזדהר מפוקיתא דנפשא[1] (ר' אלעזר, מדרס סמואל כג). — ״ובמשמ' הוצאת דברים מן הפה, אמירת דיבורים בכלל, ואמר הפיטן: שדולים ופיוסים ופקפוקי דברים לחתי פין ודיבר, גר ותושב וכו' (ר' סמואל יזכה, יולי חיי סרס, סרידי מהגני' מ"ל ויס, 59).

ב. ״פקפוק, ס"ז, — פעלת האדם המפקפק דבר, מערער ומזעזע אותו: תקרה שאין עליה מעזיבה נסרים שהבית מקורה בהן ואין עליהם טיט מפקפק, פותח ומרחיב וכו' וכל דהוא מעשה מכשיר ואפילו פקפוק (ר"ח, סוכ' טו.). ר"מ אומר נוטל אחת מבינתיים, אבל לא יפקפק שאין פיקפוק מועיל לו (רש"י, סס סס). —״ובהשאלה פעלת המפקפק, המערער חק ומדה, ואמר הפיטן: פקפוק הנין ומדות היה תמים ולצדק את הדין באמתו תסובב (ר"י"ל בר ראובן, אזהרות, יב:). — ובמשמ' של הסוס וספק[2]: וזה הוציא מלבם הפקפוק (רסב"ח אל ר' סמואל סלמי, דברי חסק, 9).

---

1) [בבבלי (ב"ק קיט:): פקיעות.]

2) [עי' ערך ג. ליץ, הערה.]

3) [נ"א: שבבקעת.]

4) [נ"א: פקיעות, פקיעיות, בקעיות.]

5) [מפרשים ומלונאים לא הכירו כאן ובפעל ב. פקפק (עי' שם) שרש פקק, פקפק, המצוי בכמה צורות אף בסור' במשמ' פטפוטי דברים, כגון פקק, פטפט; פקקא, פקקנא, פטפטן; פקקותא, פטפטנות, ובפרט מלי מפקקניתא, דברי פטפוט, שהוא פקפוקי דברים ממש. והרי מדברי הירוש': כד תיפוק פקפקותך יהו אומרים עליך, בלו' כאשר תצא פקפוקת (ו"א דבורים) עליך יהו אומרים, יוצא בפרוש שפקפוקים אלו לשון דבור ודברים הם. וכן נמצא הפעל: אל תפקפק בפיך ואל תאמר (מדרי תהל' כג) ממש כשמוש הפעל פקק, בסור', עי' ב. פקפק, הערה.]

1) [כאן נתאחדו שתי דרשות, אחת הדורשת פוקה: פקפוקי דברים כמו בירוש', ואחת הדורשת את המלה עפ"י הארמ' נפק: פוקיתא דנפשא, הוצאת הנפש, במשמ' שפיכות דמים. ועי' בהערה הקודמת.]

2) [למשמ' זו עי' הערה לערך א. פקפק. והרמב"ם בפרושו למס' עדיות (ה ו) על דברי המשנה, שפקפק בטהרת ידים: ופירוש מלת פקפוק על בוריו הוא הדבר שאין לו קיום והוא רופף.]

א. *פִּקְפֵּק [1]), פיו״ע, — פִּקְפֵּק את התקרה, עשה שתִּפוק ותהיה רופפת, נענע וזעזע אותה, erschüttern, lockern; ébranler, relâcher; to shake, loosen: תקרה שאין עליה מעזיבה רבי יהודה אומר בית שמאי אומרים מפקפק ונוטל אחת מבינתים ובית הלל אומרים מפקפק או נוטל אחת מבינתים, רבי מאיר אומר נוטל אחת מבינתים ואינו מפקפק (סוכ׳ א ז). ישבה על גבי דימוס או שהיה מפקפיק בה ונפלה, ארדיכל חייב (תוספת׳ ב״מ יא ה). — ובסהמ״א: בית המקורה בנסרים שאין עליהם מעזיבה ובא להכשירו לשם סוכה די בזה שיפקפק, פי׳ שיסיר כל המסמרים לשם עשיית סוכה (טוא״ח הלכא ט). — ואת החותמות שבקרקע: מודה ר׳ מאיר בחותמות שבקרקעות שמפקפקין ומתירין ומפקיעין אבל לא חותכין (תוספת׳ יו״ט ג יב). — ובהשאלה, פִּקְפֵּק בדבר הלכה והק וכדו׳, ערער בהלכה, בחק ובמסורת, נסה למוטטו, rütteln (an: e. Gesetz); remuer, attaquer; to shake, undermine ואת מי נידו, אליעזר בן חנוך שפקפק בטהרת הידים (עדיות ה ו). המפקפק בדבר אפילו מדברי סופרים צריך נידוי (ירוש׳ מו״ק ג א). — ובסהמ״א: ואם חכמי התלמוד הגאונים הראשונים והאחרונים לא פיקפקו במלאכת שיעור הגויל, מי הוא זה אשר יוכל לפקפק בו בלא ראיה (גנזי מצרים, הל׳ ס״ת כ). הרי שגזרו בית דין גזירה ודימו שרוב הקהל יכולין לעמוד בה ואחר שגזרוה פקפקו העם בה ולא פשטת ברוב הקהל הרי זו בטלה (רמב״ם, ממרים ב ו). והקבלה הזאת אבותינו ספרו לנו ואי אפשר לפקפק בה ולחשוד אותם שינחילונו שקר (ר״י אלבו, עקרים א יט). — *פִּקְפֵּק הלב, פִּקְפְּקָה הנפש, הסס, תהה, היה בספק [2]): zweifeln; douter; to doubt: והאמת בתחלת מחשבת המשכיל כי יפקפק לבו וירחקנו שכלו כרחוק מזרח ממערב (ס׳ האמונות לר׳ סס טוב ה א). כי היה עיקר מגמתו ביאור הדברים וישובם עד שידחו רוב הספקות להשיב נפש המפקפק

[1]) [צורת הכפלה מן א. פוק, עי׳ שם הערה.]

[2]) [אין לשמוש זה, הרווח היום, יסוד במקורות הקדומים, וכנראה נולד מתוך הפע׳, מְפֻקְפָּק, עי׳ בהערה הבאה. ואולי השפיעה אף טעות הבנה בבטוי שבמד׳ תהל׳, המובא לקמן.]

(ר״י מוסקאטו, נפוצות יהודה, הקד׳). — *וּפִקְפֵּק בדבר שבפיו ואינו מוציאו, מנסה כאילו להוציא מלה מפיו ואינו מוציאה: אם הם (עני ובעל הבית) באין אצלך לדין מה אתה עושה, ואתה מפקפק בדבר [1]) ואין אתה יכול להוציאו [2]) (מד׳ תהל׳ כג).

—פעי, *פֻּקְפַּק, בינ׳ מְפֻקְפָּק, מי שפקפקו אותו, שנתערער תקפו, נתרופפה זכותו: ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו, ר׳ אבהו אמר לפי שהיו הברכות מפוקפקות בידו והיכן נתאוששו בידו, כאן (מד״ר בראש׳ סז). — *וּמְפֻקְפָּק, במשמ׳ מְסֻפָּק, מֻטָּל בספק [3]): הנה הדרוש הזה מפוקפק בין הפוסקים אם יש לדמות הגוים בזמן הזה לתנוק בן יומו דאפילו לרב אינו אוסר כ״א בשתייה אך לא בהנאה (סו״ת ר״מ מפדואה עו, פה.).

על כן חזרו התחלותיה ויסודותיה להיות מפוקפקות ותולדותיהן כיוצא בהן מפוקפקות (ר״י עמדין, מגילת יעבץ א מא). ואתה יודע שדין זה מפוקפק הרבה ביד הפוסקים עצמן (שם שם מו).

—התפ׳, *הִתְפַּקְפֵּק, — כמו פע׳, נזדעזע, נתערער: המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקפקו [4]) כל חליות שבשדרה (ר׳ תנחום בשם ריב״ל, ברכ׳ כח:). ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר, ולמה לא אמר לו פר אלא עגל, לפי שע״י העגל נתפקפקה [5]) הכהונה בידך ובעגל היא מתבססת בידך (תנחומא שמיני ד).

ב. *פִּקְפֵּק, — פִּקְפֵּק בפיו, הפיק דברים בפיו, דִּבֵּר: חשוק שפתותיך זו בזו ואל תבהל להשיב, מ״ט אמר עולא ואיתימא רב שמואל בר אבא גזירה חדשה היא ואין מפקפקין [6]) בה (ע״ז לה.) אל

[1]) [אין כאן פקפק בדבר לשון פקפוק וספק אלא הדברים נאמרו בתמונה, משל לאדם המפקפק, המנענע ומזעזע דבר שבקרקע כדי להוציאו, ואינו יכול. ועי׳ גם ב. פקפק, הערה.]

[2]) [כלו׳ אתה מתאמץ (לא: מהסס) לדון את העני למיתה, ואין אתה יכול.]

[3]) [כאן מובן המעבר למשמ׳ חדשה זו. הרי זכות שנתערערה היא מֻטֶּלֶת בספק.]

[4]) [כך גרסת הערוך וכך נכון יותר. השוה את דברי ר״ח המובאים בהערה לערך פקק, התפ׳.]

[5]) [במקום אחר (תנחו׳ אחרי ח): שנתפקקה הכהונה ביד אהרן.]

[6]) [כאן ברורה ביותר משמ׳ זו של פִּקְפֵּק בפקפוקי דברים: אין מדברים עליה. וכך שם בגמרה בארמ׳: כי גזרי גזירתא במערבא לא מגלי טעמא עד תריסר

תפקפק בפיך ואל תאמר[1]) בשביל שאתה מלך אין אדם מוכיחני (מדרי תהל׳ נג, בובר, קמד.)

א. *פקה[2]), ממנו *פְּקָה, א. *פִּקּוּק, א. *פָּקַק, *פֶּקֶק.

ב. *פקה[3]), ממנו ב. *פִּקּוּק, ב. *פָּקַק.

א. *פָּקַק[4]), פ״י,—פָּקַק כלי חלול או נקב, סתם אותו, : verstopfen ; boucher ; to stop up, plug up

פקק החלון בזמן שהוא קשור ותלוי פוקקין בו ואם לאו אין פוקקין בו (ר׳ אליעזר, שבת יז ז). פוקקין את המאור ומודדין את המטלית ואת המקות, ומעשה בימי אביו של ר׳ צדוק ובימי אבא שאול בן בטנית שפקקו את המאור בטפיח וקשרו את המקידה בגמי לידע אם יש בגיגית פותח טפח אם לאו, ומדבריהם למדנו שפוקקין ומודדין וקושרין בשבת (שם כד ה). משפך של עץ ושל חרס שפקקו בזפת ר׳ אלעזר בן עזריה מטמא (כלים ג ח). חבית שנקבה וסתמות שמרים הצילות, פקקה[5]) בזמורה עד שימרח מן הצדדין (שם י ו). פחות משלשה על שלשה שהתקינו לפוק בו את המרחץ לנער בו את הקדרה לקנח בו את הרחים בין מוכן

ירחי שתא, ע״כ. ורש״י כותב: ואין מפקפקין בה, ואין מפרשין טעמה כדמפרש ואזיל, מפקפקין לשון חטיטה בדבר סתום לפשפשו ובלעז פורייד כמו מפקפק ונוטל אחת מבינתיים, ע״כ.]

1) [בצורה זו מובאת במדרש בין שאר דרשות על דברי אביגיל אל דוד (ולא תהיה זאת לך לפוקה, ש״א כה לא) אף הדרשה, שצורתה בירוש׳ (סנה׳ ב ג): פיקפוקי דברים היה שם, א״ל (אביגיל) כד תיפוק פקפוקתך יהו אומרים עליך שופך דמים את (עי׳ א. פִּקְפּוּק, הערה 5). וגם כאן נדרשת פוקה כשמוש הפעל פקק במשמ׳ פטפט בסור׳: אל תפקפק (ז״א תפטפט) בפיך ואל תאמר. ואמנם אפשר שבעלי המדרש הרחיקו את הדרשה מלשון הירוש׳ וקרבו אותה למשמ׳ של א. פִּקְפֵּק, ועי׳ בהערות לפעל זה על דרשה אחרת באותו מקום במדרש.]

2) [לא התברר מקור השרש שאינו נמצא במשמ׳ קרובה בלשונות האחיות.]

3) [כמו פִּקְפֵּק, צורת הכפלה מן פוק, ואולי מבטא מטשטש של פקפק.]

4) [עי׳ הערה לשרש.]

5) [במשנ׳ מנק׳ ליוורנו מנקד כאן פִּקְּקָהּ, אך אין עדות אחרת לבנין פִּעֵ׳.]

בין שאינו מוכן טמא (ר׳ אליעזר, שם כח ב). היו זיתיו נתונים בגג וירדו עליהן גשמים אם שמח בכי יתן, ר׳ יהודה אומר אי אפשר שלא לשמוח, אלא אם פקק את הצנור או אם חלחל לתוכן (מכשיר׳ ג ו). מכסין (לגין) ולא פוקקין, אם היה פקק חוצץ הרי זה מותר (תוספת׳ תרומ׳ ז טז). אבל יוצאה (הבהמה) באגד שעל גבי המכה וכו׳ ופוקקין[1]) לה זוג ומטיילת בחצר (שם שבת ד ה). הפוקק את החלון בסירא והקושר ברזל בכרעי המיטה של חיה וכו׳ הרי זה מדרכי האמורי (שם שם ו ד). נותנין כלי מיקר וכלי מתכות על גבי כריסו של מת ופוקקין את הנקבים (שם שם יז יח). ר׳ מאיר או׳ סילונות שבברכין מחזיקין סאתים אף על פי נקובין שופכין לתוכן מים בשבת וחכמ׳ אוסרין עד שיפוקו (שם עירוב׳ ט יח). פוקקין את הביב בסודרין ובכל דבר המטלטל כדי שלא יציפו המים את הכלים ואת האוכלין (שם שם יא י). כיוה צד מדיחין את העזרה פוקקין אותה ומרגילין אמת המים עד שנעשית נקייה כחלב (שם פסח׳ ג יב). קנה שהתקינו להיות פוקק בו החלון נימר אם היה קשור ותלוי פוקקין בו וכו׳ (ירוש׳ שבת יז ז). מעשה באחד שניקבה חביתו ופקקה בסנדלו (רב יהודה, ירוש׳ חגיגה ג ח). מעשה במרחץ של בני ברק שפִּקְּקוּ נקביו בעיו״ט, למחר נכנס ראב״ע ור״ע והזיעו בו (רב יהודה, שבת מ.). תניא אמר להן ר׳ יהודה לחכמים לדבריכם למה פוקקין את העזרה, אמרו שבח הוא לבני אהרן שילכו עד ארכובותיהם בדם (פסחי׳ סה:). אין קושרין את להייו (של גוסס) אין פוקקין את נקביו (סמח׳ א ב). — ונפ׳ פָּעוּ׳, פָּקוּק, נק׳ פְּקוּקָה, — שֶׁפְּקָקוֹ אותו: אין חמור יוצא במרדעת בזמן שאינה קשורה לו ולא בזוג אע״פ שהוא פקוק וכו׳ (שבת ה ד). כוורת פחותה ופקוקה בקש ומשולשלת לאויר התנור השרץ בתוכה התנור טמא, השרץ בתנור אוכלין שבתוכה טמאין (כלים ח א). מחט תחובה בה או שהיתה פקוקה בסל או בקופה טהורה (תוספת׳ כלים ב״ב ו ו). מודה ר׳ אליעזר ור׳ שמעון בטומאה תחת הפקוק טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת (שם אהיל׳ י ו). המשמרת של

1) [כמוכין או בצמר שלא ישמיע קול (מנחת בכורים).]

יין ד׳ נתמית אומ׳ אם היתה פקוקה מלמעלה אע״פ שהיא פתוחה מלמטן וכו׳ מות׳ (ירוש׳ תרומ׳ ח ה). לגין בתיקו מותר, מכוס׳ ואינו פקוק אסור, פקוק ואינו מכוסה אם היה פקקו חוץ מותר (שם שם). צריכין הספלים להיות פקוקין בשעת הניסוך (יוסי בר אסיין בשם ר״ש בן לקיש, שם סוכה ד ו). לוקחין גת בעוטה מן העובד כוכבים וכו׳ א״ר הונא בגת פקוקה ומלאה (ע״ז נה:). — ובסהמ״א: ולא תצא בהמה בקרסטל שבפיה ולא בסנדל שברגלה וכו׳ ופוקקת לה זוג שבצוארה ומטיילת בו בחצר (רמב״ם, שבת כ יג). פחות משלשה על שלשה שהתקינו לפקוק בו את המרחץ ולנער בו את הקדירה ולקנח בו את הריחיים וביוצא באלו (טוח, כלים כג כג).— ובהשאלה: זה הפסק בא במחתרת על דברי רבינו הגדול ו״ל לפיכך נתן לנו להצילו שהוא פקקת למשנתנו ולגמרה שעליה בהלכות (רמב״ן, מלחמ׳ ה׳, אלפסי פסח׳ ד, סי׳ תסכו).—ואמר הפיטן: אצולת אמן בצרוף וקוקה, בנבכיה ואת בלט פקוקה גלומה עלומה ונקוקה, דבורה על אפן חקוקה (אבולת אמן, קרובי פרה).—ואמר המליץ: מטלית כל שהיא חלוני רקיע פוקקת (ר״א לויפל, מע״י ג ב, שיר בהקדמה).

—התפ׳, עי׳ ב. פָּקַק.

ב. *פָּקַק[1]), קל לא נמצא בתו״מ.

—התפ׳ *הִתְפַּקֵּק, נתפקק,—כמו הִתְפַּקְפֵּק מן ב. פִּקְפֵּק, הזדעזע, התמוטט: קורות בית הבד בזמן שנפרצת טהורה, ר׳ יהודה אומר אף קורות הבלנין בזמן שמתפקקת[2]), אם אינה מתפקקת טהורה (תוספת׳ זבים ד ז). המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו[3]) כל חוליות שבשדרה (ר׳ תנחום בשם

[1]) [עי׳ הערה לשרש.]

[2]) [כך צוק״מ עפ״י כ״י. בדפוס׳: ר׳ יוסי אומר אף על קורות הבלנים בזמן שהיא מפקפקת ואינה נשמטת. וכתב הגר״א בבאורו: פי׳ שהיא מתנענע אע״פ שאינה נשמטת ממקומה.]

[3]) [רש״י: שיראו הפקקים הם הקשרים כמו ששנינו (ב״ב ה:) בקנים ובגפנים מן הפקק שלמעלה והוא הקשר שחלל הקנה פקוק וסתום שם, ע״כ. אבל בערוך: עד שיתפקפקו כל חוליות שבשדרה, ומביא את דברי ר״ח: פיקפוק זולתי פיקוק, דקיימא לן פיקוק סתימה כדגרסינן פקק החלון ופיקפוק פתיחה כדגרסינן בפ״ק בסוכ׳ מפקפק וגוטל אחד מבינתים וכו׳. ואולם אפשר לקיים אף יתפקקו במשמ׳ של יתפקפקו.]

ריב״ל, ברכ׳ כח:). כיון שנשא אדם אשה עונותיו מתפקקין[1]) שנא׳ מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה׳ (ר׳ חמא בר חנינא, יבמ׳ סג:).—ובסהמ״א: וזכרת כי על צרעת נעמן כתב הרלב״ג כי עת האסף המצורע נקראת אסיפה לפי שעל ידי צרעתו היו כחותיו מתדלדלים ומתפקקים כל חליותיו ואיבריו (ר״י מוסקאטו, נפוצות יהודה לג).—ובהשאלה: זה מושך אותי אצלו מכאן וזה מושך אותי אצלו מכאן עד שמתפקקין כל חוליות נשמתי (נפתלי ב״ר יעקב אלחנן, עמק המלך, שער תיקוני תשובה, עז:).

—קל, *פָּקַק,—הזדעזע, ואמר הפיטן: הדור יומו דעת סוד ודפקו, השבעתי אתכם שמעו ופקקו[2]), יען בשמעם ואת נתמקמקו ועל כפים ספקו (ר״א קליר, איכה את אשר, קינ׳ ת״ב).

*פֶּקֶק, פְּקָק[3]), ש״ז,—א) דבר המשמש סתימה בכלי חלול או בנקב, Stöpsel, Propf; bouchon; stop, plug: פקק החלון ר׳ אליעזר אומר בזמן שהוא קשור ותלוי פוקקין בו (שבת יז ז). מכסין (לגין) ולא פוקקין, אם היה פקק חוצץ הרי זה מותר (תוספת׳ תרומ׳ ז טז). נוטל פקק איספקלריא שיערו מלא האגרוף (שם אהיל׳ יד א). תרין אמורין, חד אמ׳ כדי שינטל בפיקקו וחרנה אמ׳ כדי שלא יכנס לתוכו ראש הכרכר (ירוש׳ תרומ׳ ח ה). לגין בתיקו מותר, מכוס׳ ואינו פקוק אסור, פקוק ואינו מכוסה אם היה פקקו חוץ מותר (שם שם). ויגש יעקב ויגל את האבן, אמר ר׳ יוחנן כזה שהוא מעביר פקק מעל פי צלוחית (מד״ר ברא״ש ע). למה היה יוסף דומה, לצלוחית שהיה עליה פקק ולא היה ריחה ניכר (מדרש תה״ש בריכהוש א ג). — ובסהמ״א: מסובריא דנויתא, פקק של צמיד חבית (רגמ״ה, בכורו׳ כה.).— ואמר המשורר: אסרו להתחתן לשאת וגם ליתן עם כל בני איתן מלכך ושריך, מאשר אשר נחקק צורף ונזדקק עובר כמו הפקק מעל צלוחיך (פנחס לואנס, ליון

[1]) [רש״י: נסתמין לשון ויפק כמו. פוקקין הנקבים, ע״כ. ואולם נראה יותר לבאר כמו מתפקפקין, מתערערים, מתמוטטים.]

[2]) [כלשון וינועו ויעמדו מרחוק, ובער מבאר מלי א. פָּקַק, שסתמו פיותיהם.]

[3]) [במשנ׳ מנק׳ ליוורנו ובכ״י קופמן מנק׳ פְּקָק, סמי׳ פְּקַק, וכך נהוג בדבור, אך המחבר נקד פֶּקֶק (עמ׳ 185).]

עליך לסמי, סמלוץ מחברם ע, ממלקס סנים, 45). עברתי על ביתו תחת האלון וראהו מבעד לפקק החלון יושב ומונח כספו אל אור הירח (כל סירי יל״ג ו, 114). — ״וכהשאלה, פלש את פִּקְקֵי התורה, פתר את הדברים הסתומים שבה, ואמר הפיטן: לבי לחוקקיך בעליל מוקקיך קובעי עתותם לפרש פקקיך (סמעון בר ילחק, תורה הקדוסס, סליחי לו״ג). — ב) ובעין קשר מסביב הגזע או הענף: וקוטמין נטיעה בכ״מ חוץ מגרופיות של זית פי׳ ר׳ תנחום ור׳ בריים משום זקן אחד בזית כביצה, בקנים ובגפנים מן הפקק ולמעלה ושאר כל האילנות מן איבו של אילן ולא מן חודו של אילן וכו׳ (ב״ק פח.). הלוקח אילן מחבירו לקוץ מגביהו מן הקרקע טפח וקוצץ, בסדן השקמה שני טפחים, בבתולת השקמה ג׳ טפחים, בקנים ובגפנים מן הפקק ולמעלה (תעני׳ כה:).—ובסהמ״א: פירוש אחר גרפית מדה היא כגון פקק הקנים והגפנים (ערוך ערך גרפית).

*פקר [1], ממנו *הֶפְקֵר, ״הֶפְקֵרוּת, *פּוֹקֵר, ״פִּקּוּר, *פֶּקֶר.

---

1) [שרש פקר זה, שנוצר בעבר׳ ובארמ׳ שבתו״מ, לא נולד ממקור אחד, אלא נתאחדו בו כמה יסודות שלא כלם הם עברים־שמיים באמת. הראשון הוא השם הֶפְקֵר, או כצורתו הנוהגת במקורות מא״י, הֶבְקֵר (עי׳ עמ׳ 1029), שעקר משמעותו: מקום מרעה בקר, מדבר, שאינו רשות בעלים, ואף מן השם הֶבְקֵר־הֶפְקֵר נגזר פעל בהפע׳, הִבְקִיר (עמ׳ 601), הִפְקִיר, עשה לְהֶפְקֵר. ושמוש בנינים אחרים של פעל זה מאחר הוא, וכן אין פקר או בקר במשמ׳ מקבילה בלשונות האחיות. מעין משמ׳ זו של הפקר והפקרות רוחנית מצאו העברים גם בשם הפילוסוף היוני אפיקורוס (עי׳ ערך זה) שהפך לשם לכופר ומין בכלל, ועל קשר זה מעיר אף רש״י (סנה׳ לט:, ד״ה מגלה פנים): דאפיקורוס היינו דאית ביה אפקירותא בעלמא, ע״כ. וכך נוספו לפעל צורות במשמ׳ הפך לכופר, הפקיר דרכיו ממוסר ודת, וקשה להבחין בהוראה המדויקת בכל מקום. קרובה למשמ׳ השניה של פקר היא הוראת הפעל פקר בסורי׳: השתגע, ונראה שאין כאן בסורי׳ אלא אותה התפתחות ע״פ השם אפיקורוס; השוה את ההערה לערך ב. פרס. אבל במקצת מקומות קדומים בא פקר ממש במשמ׳ טען וערער כמו שהעיר אף המחבר בהערה למקום אחר. והנה משמ׳ זו, טען כנגד, ערער על טענה, היא משמ׳ הפעל פקר בכמה צורות באשור׳, ואפשר שבאן מקור שלישי לשמוש השרש פקר בתו״מ.]

*פִּקֵּר, — א) פ״י, פִּקֵּר עצמו, כמו הִפְקִיר עצמו: ווכרת את אמתך, מלמד שפקרה עצמה וכיון שפקרה עצמה פגמה הכתוב (ירוש׳ סנה׳ ב ג). — ״ופקר אדם דבר, פִּקְּרָה היד כסף וזהב, הפקירה, פזרה בנדיבות, ואמר המשורר: והוא נותן כלא שאלו וגם לבוזר יד פקרה והב אלף במשקלו בעיניהו כמו גרה (סו״ת הגחוי, גניזת מלרים, גינלברג ב, 178).— ב) פ״ע, פִּקְּרוּ המינים [1]) וכדו׳, הפקירו עצמם מן התורה וממצוותיה, זלזלו וכפרו בתורה, או באו בטענות של כפירה: כל מקום שפקרו [2]) המינין תשובתן בצידן (ר׳ סמלחי [3]), ירוש׳ ברכ׳ ט א). לעולם יהא אדם זהיר בתשובותיו שמתוך תשובה שהשיבו אהרן למשה פקרו המערערים שנאמר ואשליכהו באש ויצא העגל הזה (ר״ש בן אלעזר, מגי׳ כא:). — ובסהמ״א: ונכון הדבר לפותרו עוד על דוד עצמו לתשובת המאנים יפקרו בו שאחר שלקח את בת שבע אמר מזמור זה (רס״י, תהל׳ כא ב). הואיל ופקרו העם בדבר צריכין לחזק ולענוש כפי מה שיראה להם (רמב״ם, סנה׳ כו ז). כבר נתיסד דעת הפילוסופים האמתיים על שסבת המציאות כלו והתחלתו הראשונה ית׳ וית׳ הוא אחד וכו׳ וזה אחר שגששו כעורים אלפי שנים וטעה מהם מי שטעה ופקר מי שפקר (אגו״ר לראב״ד ב ד ג, עמ׳ 62). על דבר פלוני שגדפוהו בפוקר באיסור יי״ן מפני שביקש ממנו אותו בעל מלחמת שישתה יי״ן עמו או יקטע אזנו (סו״ת הות יאיר קסג). פוקרים [4]) על מעשה הכרובים, והלא הם צלמים (יוסף המקנא, בס׳ ברכת אברהם לכבי ברלינר, 83). פוקרים איך תאמרו שהתורה נדרשת כמשמעות המקרא (סס 84). שמעתי כי אפיקורוס פקר ואמר, כתי׳ אשה כי תזריע, מי היתה אותה אשה שהזריעה (סס סס). עוד פוקרים לומר, היאך עשה משה נחש הנחשת והלא היא דמות הצלם (סס 85). הנה עתה כמ לפרט לאלף חששי בא משומד אחד ממונפיילר

---

1) [וכן בארמ׳ שבתו״מ: אפיקורוס ישראל כל שכן דפקר טפי (סנה׳ לח:).]

2) [בדפוס׳ בטעות: שפרקו. אבל במקורות אחרים (בבלי סנה׳ לח:, מדה״ג דבר׳ ד ז, תסגא״ה): שפקרו.]

3) [בבבלי (סנה׳ לח:): ר׳ יוחנן, וכן במדה״ג (דבר׳ ד ז).]

4) טוענים [ועי׳ בהערה לשרש.]

מגלה רזי תורה ו פ ו ק ר על ההגדות של תלמודנו (ויכוחים, כ״י בביה״ס ויעוריו עמכוחילו). והחוקרים קדמונים שהיו פוקרים מאשר לכם בקרבם וכו' כמה יגיעו׳ נתייגעו לקרב מעשה עולם אל הטבע שנאת הדת והאמונה (כסא׳ לבית דוד א א, ס:).—ואמר הפיטן: פ ק ר נ ו באטון כבן הפכן וסרבן (סלוחה, אמרכו כגזרכו, סליחו׳ ד עסי״ת). — ובינ׳ פָעוּ׳, ״פָקוּר, כמו מֻפְקָר, ואמר המשורר: אוי בם נעקר עקר תבונה ויבשו האשלים השתולות והיו האסורות כ פ ק ו ר ו ת והיו הכשרות כפסולות (רסב״ג, קטעים מהגניי, JQR July 1913, עמ׳ 73).—ועי׳ ערך פוֹקֵר.

—הִפע׳, *הִפְקִיר, preisgeben, herrenlos erklären; abandonner; to abandon: בראשונה היו עוקרין ומשליכין לפניהם משרבו עוברי עבירה היו עוקרין ומשליכין על חדרכים, התקינו שיהו מ פ ק י ר י ן כל השדה כולה (ר׳ יהודה, סקל׳ א ג). ה מ פ ק י ר את שדהו שנים ושלשה ימים יכול לחזור בו (תוספת׳ מעש״ר ג יא). בחמשה עשר בו שלוחי בית דין יוצאין ו מ פ ק י ר י ן את הכלאים (סם סקל׳ א ג). כרם רבעי היה לו לר״א במזרח לוד בצד כפר טבי ובקש ל ה פ ק י ר ו לעניים (ביצה ה:). כל הנודר אין דעתו על מה ש ה פ ק י ר (נדרי׳ מג:). ה מ פ ק י ר את שדהו כל שלשה ימים יכול לחזור בו (סם סם).—ובהשאלה, הפקיר עצמו או אחרים לזנות: לפי שבנותן של גוים משמרות עצמן ממקום ערותן ו מ פ ק י ר ו ת עצמן ממקום אחר (ריש לקיש, מד״ר ברא׳ ס). ה פ ק י ר (עֵשָׂו) עצמו כשדה, אמרו ישראל לפני הקב״ה רבון כל העולמים לא דיינו שנשתעבדנו לע׳ אומות אלא אף לזו שנבעלת כנשים (ר׳ חייא, סם סם סג). להודיעך שנאתן של מדינים עד היכן היתה שבת מלך ה פ ק י ר ו. לקלון וכו׳ צור גדול שבבלם והיה מלך ו ה פ ק י ר בתו, מי לא היה מ פ ק י ר, ולפי שבזה את עצמו ו ה פ ק י ר בתו בקלון גרעו הכתוב וכתבו שלישי (תנחו׳ פנחס ג). — ״וְהִפְקִיר עצמו למיתה, התחיב בנפשו: כיון שהחזיקו במחלוקת ה פ ק י ר ו עצמם למיתה (רס״י, במד׳ יז ז). — ״הִפְקִיר בפלוני, נהג בו מנהג הפקר, וזלזל בו: מי שנתחייב נידוי מפני ש ה פ ק י ר בבית דין ורצו בית דין למחול על כבודן ולא נדוהו הרשות בידן, והוא שלא יהיה בדבר הפסד בכבוד הבורא כגון שהיו העם מבעטין בדברי תורה ובדיינים (רמב״ם, סנה׳ כו ו).

—הָפע׳, *הֻפְקַר, הופקר, בינ׳ מופקר, — דבר שהפקירו אותו: אינו הפקר עד ש י ו פ ק ר [2]) אף לעשירים כשמיטה (בית הלל, פאה ו א). המפקיר את שדהו שנים ושלשה ימים יכול לחזור בו, אם אמר הרי שדי מ ו פ ק ר ת יום אחד שבת אחת חודש אחד שנה אחת שבוע אחת עד שלא זכה בינו לבין אחר יכול לחזור בו וכו׳ (תוספת׳ מעש״ר ג יא). מפני מה הכל קופצין לישא את הגיורת ואין הכל קופצין לישא את המשוחררת, מפני שהגיורת היא היתה בחזקת המשתמרת והשפחה המשוחררת היא היתה בכלל ה מ ו פ ק ר ת (תוספת׳ הורי׳ ב יא). אוכלין על ה מ ו פ ק ר ואין אוכלין על השמור (ירוש׳ פסח׳ ד ג). כיון שעושה אדם את עצמו כמדבר שהוא מ ו פ ק ר לכל, תורה ניתנה לו במתנה (רבא, נדר׳ נה.). מה מדבר מ ו פ ק ר לכל, אף ביתו של יואב מ ו פ ק ר לכל (רב יהודה בשם רב, סנה׳ מט.). שהלך בשעת בכור כל מיני איפוריא ולא הביא אלא דבר שהוא מן ה מ ו פ ק ר, להודיעך שהיו שמורים מגזל הארץ (מד״ר ברא׳ עב). ולמה נתנה התורה במדבר, לומר מה המדבר מ ו פ ק ר לכל בני אדם, אף דברי תורה מ ו פ ק ר י ן לכל מי שירצה ללמוד (תנחו׳ ויקה׳ ח). —ובסהמ״א: לפי שחטאו דור המבול ו ה ו פ ק ר ו למאכל חיות רעות לשלוט בהן (רס״י, ברא׳ ע ס). שאף זו (הנשאת לעבד) מ ו פ ק ר ת לבעילת זנות היא (הוא, דבר׳ כג יח). והלשון שער המצפון ואם הלשון יהיה מ ו פ ק ר ולא ייטיב לשמור מה שיש במצפונים יהיה שער האוצר פתוח (כ״י א״ת, מו״ם, הפרישות ה). ואלה הדברים לא הניחה אותם התורה מ ו פ ק ר י ם אבל כלם תחת מסורת (הוא, כוזרי ג כ). ואל תטעון כמה שיקרה למעטים ובעתות מעוטות ובדרך המקרה מאבוד המשתדל והנצל ה מ ו פ ק ר הפתי (סם ה כ).

—הִתפ׳, ״הִתְפַּקֵּר, — היה לפוקר: גנבי דבבל שפגעו ברב מנשי נ ת פ ק ר ו לחרף אדם גדול (רס״י, ע״ז כו.). ואני לכבוד רבינו שמתי אל לבי זה ימים רבים לחקור על כל המקומות שאפשר ל ה ת פ ק ר לטעון עליו שקר וקבצתי כל הנפזרים והסירותי כל הספיקות הנופלים עליהן (מכתב על ספרי הרמב״ם, חמדה גנוזה, כ.). הנה אי אפשר שלא יכחיש בעצם המאמר דעות

2) [נ״א: ש י ו ב ק ר.]

המתפקרים המכחישים היות דבר ומנהיג לעולם בכלל (ר״י ערלמה, חזות קשה פער ח). שהמתפקרים באמונה יחשבו שאין להשגחה האלהית עסק באלה הענינים (הוא, יד אבשלום על משלי כג, ד״ה כלל רביעי). שהיה ירא כי הייסורין העצומים ההם בהתמדתם יתפקר עדי אובד (אלפיך לאיוב יא י). והנה הבא להתפקר כטורנוס רופוס מענין זה ילמוד לומר וכו׳ (שם כד ם). — ואמר המשורר: אבי כלך מדברותיך חדל פן ישמעו זרים ויתפקרו על דעתך כי הנפשות יאבדו לא ידעון שדון ולא ישערו (ר׳ משלם בכ׳ שלמה, יסגו מזמותי, פירים מקובלים בם׳ דברי חכמים, עו).

—נפע׳, *נִפְקַר, אמונה נִפְקֶרֶת, אמונה של פוקרים: והקשה להם כח קושיות מלבו בדויות וכו׳ עליהן בנת אמונתו הנפקרת צרעת ממארת (ספר מרינת קדש כנגד פ״ל, ים).

***פֶּקֶר**, ש״ז, — כמו הֶפְקֵרוּת, כפירה: ופלוסופיה כלה שקר כי נבנית על מינות ופקר (ר״ג התלמוד והפלוסופיה, ככסת ישראל, תרמ״ם).

פַּר, **פָּר** [1]), ש״ז, מ״ר פָּרִים, בכנ׳ פָּרִיו, — היחיד מן העדר, בפרט בעדר הבקר (ובנקבה פָּרָה, עי׳ ערך זה [2]): Ochs, Stier; (mâle)boeuf, taureau; ox, bull: גמלים מיניקות ובניהם שלשים פרות ארבעים ופָרים עשרה אתנת עשרים ועירם עשרה (ברא׳ לב יו). ויעלו עלת ויזבחו זבחים שלמים ליי׳ פָּרים (שמות כד ה). והקרבת את הַפָּר לפני אהל מועד וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש הַפָּר ושחטת את הַפָּר לפני יי׳ וכו׳ ולקחת מדם הַפָּר ונתתה על קרנת המזבח וכו׳ ואת בשר הַפָּר ואת ערו ואת פרשו תשרף באש מחוץ למחנה (שם כט י—יד). והביא את הַפָּר אל פתח אהל מועד לפני יי׳ וסמך את ידו על ראש הַפָּר ושחט את הַפָּר לפני יי׳ (ויקר׳ ד ד). ויאמר בלעם אל בלק בנה לי בזה שבעה מזבחות והכן לי בזה שבעה פָרים ושבעה אילים ויעש בלק כאשר דבר בלעם ויעל בלק ובלעם פָּר ואיל במזבח (במד׳ כג א—ב). ושלשה עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לַפָּר האחד (שם כח יב). ומנחתם סלת בלולה בשמן שלשה עשרנים לַפָּר האחד לשלשה עשר פָרים (שם כט יד). ותעלהו עמה כאשר גמלתו בְּפָרים שלשה [3]) ואיפה אחת קמח ונבל יין ותביאהו בית יי׳ שלו והנער נער וישחטו את הַפָּר (ש״א א כד—כה). ויתנו לנו שנים פָרים ויבחרו להם הַפָּר האחד וינתחהו וישימו על העצים ואש לא ישימו ואני אעשה את הַפָּר האחד ונתתי על העצים ואש לא אשים (מ״א א יח כג). למה לי רב זבחיכם יאמר יי׳ שבעתי עלות אילים וחלב מריאים ודם פָרים וכבשים ועתודים לא חפצתי (ישע׳ א יא). ושבעת ימי החג יעשה עולה ליי׳ שבעת פָרים ושבעת אילים תמימם ליום שבעת הימים וחטאת שעיר עזים ליום

1) [הנקוד פָּר בקמץ בא בדרך כלל בהפסק או עם הא הידיעה ובמקומות בודדים כגון במדב׳ כג ב, ועוד, והביא רד״ק (מכלול, ליק, קסג.): פַּר פתח ופרי דבלק קמצין וכל הַפָּר לַפָּר קמצין.]

2) [אין פַּר (וכן בנק׳ פָּרָה) מראש שם לזכר של הבקר בלבד, ועל כן בא בסור׳ פַּרְתָא, בערבי פַרִיר, פַרָאר, פַרוּר a) במשמ׳ שה מן הכבשים, צבי קטן, על יד פַר b) בערב׳ במשמ׳ עגל, וכן בארמי׳ של יהודים פָּרְתָא במשמ׳ פרה מן הבקר. בכתבות הכנעניות ובאוגריתי׳ לא נמצאה המלה. בבאור השם פר משרש פרר (אשר הוראתו בעברי׳ ובאשור׳ היא שבר ובערב׳ רוץ) יש להתחשב באפשרות שהמלה נולדה במ״ר (כמו אַלֻּף במשמ׳ צֹנֶה ואלפים כלם, שעקר משמעותו בקר חרבה). והנראה ביותר שעקר פרושו: משבר הרחם, פטר הרחם של הבקר ושל הבהמה בכלל. על כל פנים אין פַר מדגיש את מין הזכר כמו שׁוֹר (אשר אמנם גם ממנו נמצאת הנקבה שורה בכתבת ארמית מסוג׳ין).

גם חכמי התלמוד הרגישו שהוראת המלה פר כל יחיד (זכר) שבבקר, ורק לשם קביעת הפר לקרבן למדו מתוך הצרוף פר בן בקר כי לקרבן דרוש גיל ידוע, ואלה דברי הספרא: פר יכול זקן תלמוד לומר בן, אי בן יכול קטן ת״ל פר, הא כיצד בן שלש כדברי חכמים, ר׳ מאיר אומר אף בני ארבע ובני חמש כשרין אלא שאין מביאין זקנים מפני הכבוד (ויקרא, דבורא דחובה פרק ג). ובבבלי (ר״ה י.): פר האמור בתורה סתם בן עשרים וארבעה חדש ויום אחד דברי ר״מ וכו׳ שהיה ר״מ אומר כל מקום שנאמר עגל בתורה סתם בן שנה בן בקר בן שתים פר בן שלש, ע״כ. ובדגמאות מן המקרא נמצא: ופר השני שבע שנים (שפטי ו כה). ואמר ריב״ג: ומה שספר הנה על הפר שהוא בן בקר מורה שלא היה גדול בשנים וכו׳ אבל כשאומרין פר סתם אינו חייב שיהיה קטן (סה״ש, פר). והיו שגזרו מכאן πόρτις ביונ׳, Farre, Färse, בגרמנ׳.]

3) [השבעים קראו בְּפַר מְשֻׁלָּשׁ, עי׳ פרוש סגל.]

a) فرير، فرار، فرور b) فر

ומנחת איפה לפר ואיפה לאיל יעשה (יחזק' מה כג–כד). כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתנו [1] (הושי יד ג). לא אקח מביתך פר ממכלאתיך עתודים (תהלי נ ט). אז תחפץ זבחי צדק עולה וכליל אז יעלו על מזבחך פרים (שם נא כא). ועתה קחו לכם שבעה פרים ושבעה אילים ולכו אל עבדי איוב והעליתם עולה בעדכם (איוב מב ח). הבאים מהשבי בני הגולה הקריבו עלות לאלהי ישראל פרים שנים עשר על כל ישראל אילים תשעים וכו׳ (עזרא ח לה). כי חזקיהו מלך יהודה הרים לקהל אלף פרים ושבעת אלפים צאן והשרים הרימו לקהל פרים אלף וצאן עשרת אלפים (דהי״ב ל כד).— פר בן בקר: לקח פר אחד בן בקר ואילם שנים תמימם (שמות כט א). והקריב על חטאתו אשר חטא פר בן בקר תמים ליי׳ לחטאת (ויקר׳ ד ג). פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה (במדי׳ ז יח). ולקחו פר בן בקר ומנחתו סלת בלולה בשמן ופר שני בן בקר תקח לחטאת (שם ח ח). ובראשי חדשיכם תקריבו עלה ליי׳ פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם (שם כח יא). ונתתה אל הכהנים הלוים וכו׳ פר בן בקר לחטאת (יחזק׳ מג יט). — פר חטאת, הפר שקרב לחטאת: ופר חטאת תעשה ליום על הכפורים וחטאת על המזבח בכפרך עליו (שמות כט לו). ואת כל חלב פר החטאת ירים ממנו (ויקר׳ ד ח). ולקחת את הפר החטאת ושרפו במפקד הבית מחוץ למקדש (יחזק׳ מג כא). — פר־השור: קח את פר־השור אשר לאביך ופר השני שבע שנים (שפט׳ ו כה). — שור פר: ותיטב ליי משור פר מקרן מפרים (תהל׳ סט לב). — ובהשאלה על בני אדם גבורים [2]: כי זבח ליי׳ בבצרה וטבח גדול בארץ אדום וירדו ראמים עמם ופרים עם אבירים ורותה ארצם מדם ועפרם מחלב ידשן (ישעי׳ לד ו–ז). בשר גבורים תאכלו ודם נשיאי הארץ תשתו כרים אילים ועתודים פרים מריאי בשן כלם (יחזק׳ לט יח). סבבוני פרים רבים אבירי בשן כתרוני (תהל׳ כב יג). — ובתו״מ: פרים בני שתים שנאמר ופר שני בן בקר תקח לחטאת

---

1) [אולי הכונה: ונשלמה פר משפתינו, מלי שפות חבקר (ש״ב יז כט), והמחבר בתנ״ך שלו רשם בסימן שאלה: דברי, פרי ?]

2) [ת״י מתרגם כך אף בירמ׳ (נ כז) ועוד.]

(פרה א ג). ובמה הם (הכהנים) מתכפרים, מוטב שיתכפרו בפרו של אחיהם (ספרא ויק, אחרי, פרשה ג). נאמר למעלה מתן דמים בשעיר ונאמר מתן דמים בפר למעלה (שם שם). אמר להם (חוני המעגל) כך מקובלני שאין מתפללין על רוב הטובה אעפ״כ הביאו לי פר הודאה, הביאו לו פר הודאה סמך שתי ידיו עליו וכו׳ (ת״כ, תעני׳ כג.). א״ל אליהו פר פר אל תירא לך לך עמהם ואל ימצאו עלילה (מד״ר במדי׳ כג). אמר הקב״ה למדו מפרו של אליהו ומן העורבים ואל תפנו אל האלילים להסתכל בהם (שם שם). ז׳ עבירות היו בקרבנו של גדעון, עציו עצי אשרה ואבנים פסולות ופר המוקצה ושור הנעבד ושור ואיל ואיסור במה (ר׳ אבא בר כהנא, דבר׳ רבה, ליברמן, 72).

א. פרא [1], ממנו פרא.

ב. פרא [2], ממנו פרא, ״פראות, ״פראי.

פרא, קל לא נהוג.

— הפעי. יפריא, — הפריא, עשה פרי: כי הוא בין אחים יפריא [3], יבוא קדים רוח יי׳ ממדבר עלה ויבוש מקורו ויחרב מעינו הוא ישסה אוצר כל כלי חמדה (הוש׳ יג יה). — ובספה״א: אמנם הי׳ דבריו מפי הגבורה בלשון מפריא [4] ובמלות נושאות פנימי וחיצון (ר׳ הלל מוירונה, תגמולי הנפש ב, ליון ג). מי הוא זה ואיזה הוא אשר במרום השכל ימריא ובין אחי התבונה יפריא

---

1) [עי׳ הערה לפעל פרא.]

2) [עי׳ הערה לערך פרא.]

3) [רֹב המפרשים מבארים כמו יפרה מן פרה, יעשה פרי כדגמת החליא מן חלה, ולפי זה מבאר רש״י אף את לשון ת״י (ועובדין מקלקלין אסגיאו) כלשון פורה ראש ולענה. אך הוא מוסיף: ואני אומר אחים לשון ותרעינה באחו וכו׳, יפריא, מפרית וצומת באחו בין אחים בין הגדל בפלגי מים אשר תמיד יפריא וכו׳, ע״כ. וריב״ג בשרשיו (ערך פרא): ואפשר להיות מהענין הזה (מן השם פרא) כי הוא בין אחים יפריא כלומר שידמה למין הזה. ואולם השבעים והוולג׳ תרגמו כלשון הבחנה או חלוקה בין אחים (διαστελεῖ, dividet). ולפי זה גם הפרוש השני המובא ברש״י, וז״ל: כי הוא בין אחים יפריא ירבעם הוא בן שהפריא אחוותו של ישראל על ידו נחלקו לשני ממלכות, יפריא לשון פרא אדם, ע״כ.]

4) [אולי צ״ל מרפא ?]

(עמנו', מחז' יב, 90). — ואמר הפיטן: האדמה חציר הפריא ועוף במרום המריא ועץ עשה פרי ועשב לעבדת האדם (רסג"ג, מי כמוך סכן, סעס"ם 48). יה בשלישי הטריח ברי, הדשיא דשאים והפריא עץ פרי עשה פרי (ר"י עוב עלס, אאמיר מספחר, יוצ' סבת הגדול).

פרא [1]), פרה, ש"ז, מ"ר פראים, — חמור הבר, ערוד, Wildesel, Onager; âne sauvage, onagre; wild ass: עפל ובחן היה בעד מערות עד עולם משוש פראים מרעה עדרים (ישע' לב יד). בכרה קלה משרכת דרכיה פרה למד מדבר [2]) באות נפשו שאפה רוח תאנתה מי ישיבנה (ירמ' ב כג–כד). ופראים עמדו על שפים שאפו רוח כתנים (שם יד ו). כי המה עלו אשור פרא בודד לו אפרים התנו אהבים (הוש' ח ט). ישקו כל חיתו שדי ישברו פראים צמאם (תהל' קד יא). הינהק פרא עלי דשא אם יגעה שור על בלילו (איוב ו ה). ואיש נבוב ילבב ועיר פרא אדם יולד [3]) (שם יא יב). הן פראים [4]) במדבר יצאו בפעלם משחרי לטרף ערבה לו לחם לנערים (שם כד ה). מי שלח פרא חפשי ומסרות ערוד מי פתח (שם לט ה).—ובהשאלה, פרא אדם, אדם בלי דעת שאינו מן הישוב, שטבעו כטבע הפרא: והוא יהיה פרא אדם [1]) ידו בכל ויד כל בו (בראש' יו יב). — ואמר בן סירא: מאכל ארי פראי מדבר כן מרעית עשיר דלים (ב"ס גני' יג יט). — ובספה"א: נכספה וגם כלתה נפשי בימי תענוג נפשי ובהיותי כפרא חפשי להתעלם בצללי הגנים ולרעות בשושנים (ר"י חריזי, תחכ' מט, 880). בח (בשפתי ובלשוני) אכבוש כפירים כצפורים ואלכוד שחלים כרחלים ואטרף פראים כטלאים (הוא, אגרי לשון הזהב, בס' דברי חסן). ממקום תחתי על יופיו וטובו וכו' ויעלים ועפרים ופראים בין שיחים ינהקו ומריאים בין דשאים ינאקו (ר"י זבארה, שעשועים ג, דודזון, 21). אותם שתעבור השמש על קדקדם וחם המקומות שרחבם פחות מתקופת הנטיה והם כוש טבעם חם ודעותיהם בהמות כמו פראים במדבר (ר"י הכהן מטוליטולא, אותות השמים, מאמר ג). בעבור כי המחוז החדש המתרחק מהקוטב כי"ו מעלות לא ישבו בו בני אדם כי אם מעט והם פראי אדם כבהמות נדמו (שער השמים לר"א אירירה ו ע, ורסה הר"כ, נג.). — ואמר המשורר: וחבל בלעדי פניו שממה בעיני ואנשיה פראיו, משומם אשכבה עמם ואגיל בבית קברו ואשלה עם רפאיו (רמב"ע, לשמש בא, קטע כ"י ביד שפירא). הן פראים הם (הגוים) ואיך ידמו אלי יעלה על הצבי התרפקה (ר"י הלוי, יעלת חן, סעס"ם 107). ידועת חלאים משולת פראים חלוצת עדיים לבושת בלויים אזורה נתק ומחגרת שק חבושה (הוא, הכתושה והגלגעה, שם 116). אלי אסיף פזורה בין פרא ולביא (ראב"ע, אלי אסוף, איגר 135). —"וחוס"ז, פרא, במשמ' אדם או בע"ח דומה לפרא, לא מן הישוב, חסר תרבות, wild; sauvage; wild: המין השני הפראים אשר אינם נכבשים תחת יד

---

[1]) [בערבי פרא a), אך באשורי פרו פרושו פרד, אך פרים (שהוא אולי מהריבוי הכנעני־עברי פראים) משמש באשורי כמ"י, ופרושו פרא, חמור הבר, והשוה את שם המלך פראם (יהוש' י ג). ואין פרא בלשון הקדומה אלא שם החיה הזאת בלבד, ואך על פי טבע הפרא המתאר כבן המדבר ועל פי הצרוף פרא אדם והדמיון אל פרע, נוהגים בספה"א להשתמש במלה במשמ' מחסר תרבות וכדו'.]

[2]) [הקשיים שבכתובים האלה נגרמו ע"י חלקת הפסוקים שלא במקומה. הכונה היא: בכרה קלה המשרכת (ז"א הקושרת) את דרכיה בפרא (השוה פתח במקום בפתח ועוד, ועי' הערה לערך פ ולערך פים) למוד מדבר, כלומר הרודפת אחרי מי שאינו בן מינה; על כן באות נפשה שאפה (היא, הבכרה) רוח וכו', בנקבה.]

[3]) [הכונה בשאלה: כלום האיש הוא נבוב, (ניב, נצר) אשר ילבבו (יולידו, יצמיחו) עיר, וכלום פרא מדבר יוליד את האדם, עד שתחשב אותי כבהמה? עי' טורטשינר, ס' איוב לפסוק.]

[4]) [המסורת והנקוד מצאו כאן את פראי המדבר, אמנם הענין מורה כי על בני אדם מדבר, הבורחים למדבר, הערקים ציה (שם ל ג), ובמשמ' זו יש לגרס: הנפרים במדבר, מן נפר שמשמעותו ברח, עי' טורטשינר, ס' איוב לפסוק.]

a) فرأ

---

[1]) [הכתוב משתמש כאן בצרוף פרא אדם בהשאלה, וכן צאן אדם (יחזק' לו לח), אך בודאי נולד הבטוי בתקופה שהאמינה במציאות בריות מערבות כאלה, שחצין אדם וחצין חיה, כידוע מן הספרות וממה שנמצא בחפירות אף אצל עמי המזרח הקרוב. ונאמר על פרא אדם במדרש: שהכל גדלים ביישוב והוא גדל במדבר (ר' יוחנן, מד"ר בראש' מה), שהכל בוזזים ממון והוא בוזז נפשות (רים לקיש, שם שם).]

האדם (חסף הרופא, 23). בשר הפראים החיה שאינה נכבשת ביד האדם ממוסך לא חם ולא קר (שם 24). וילך (אלכסנדר) משם אל סלוואקין וימצא שם אנשים פראים שוכנים ביערים (יוסיפון פרק י). ויצו אלכסנדרוס ויבעירו אש ביער ויברחו הפראים מפני האש (שם שם). כי מדבר בענין אותם השוכבים במדברות ולא במקום ישוב ואוכלים שרשי העשבים והם פראים אנשים [1] (ר"י קמחי, ספר הגלוי, 41). — ואמר המליץ: בקר ממינים שונים בהם גם שורי ביפעל פראים (ר"מ בלוך, שבילי עולם א, ג.). חושביהם פראים עובדי אלילים ואוהבי מדון (שם ב, כג.). רוב אדמתם תשאה שממה משובבות ועצלות תושביה הפראים בנמוסיהם (שם ג, ב.). תושבי חצי האי הנזכר עובדי אלילים הרבה התנצרו פראים במדותיהם ומנהגיהם אך לא כשכניהם (שם שם ה:). ועל יד מי איפוא ינשושו עולינו על יד איש בער אשר לא ידע לשון וספר איש פרא באין תרבות ומוסר (ריב"ל, תעודה בישראל א טו, 26). ותהי ראשית דרכו לארוח לחברה את הנערים הפראים (גוטלובר, ממלכים, 128). שערות שחורות בלתי סרוקות תסבינה את פניהן הפראות כפני הציוענים (שם 158). — ועל לא בע"ח, פח פרא וכדו': ובכתות חוקים ופראים מסערים והומים וכו' (הקדי המנחר ר"י בריל לתהלי). ותהיינה תנועותיה לפעמים יפות אבל על הרוב פראות (גוטלובר, ממלכים, 117). — ועי' פְּרָאִי. — *הה"ס פֶּרֶא, גָּדֵל פרא, גִּדֵּל (צמחים, שער) פרא, כמו גדל פֶּרַע, גדל בלי טפול, ואמר המליץ: בקצת המקומות יגדלו קני צוקר פרא (ר"מ בלוך, שבילי עולם ב, יב:). מין תבואה הגדלים פרא (שם שם יז.).

פֹּארָה [2], ש"נ, כמו פֹּארָה, עי' שם. — ואמר הפיטן:

פדני מצר וכו' פראתי הסיר התו נטישות,
לו במערצה תסעף פארה (ר"י בגיאת, עולת חדש ג).

***פְּרָאוּת**, ש"נ, — תכונת הַפְּרָאִי, Wildheit; barbarie; wildness: על פניהם רוח הפראות מרחפת (ר"מ בלוך, שבילי עולם א, יז:). ולכן עם כל הפראות אשר בתכונתם טובים הם מהאכרים הנזכרים (שם שם). כי גלגלת כזה אות נאמן הוא על

---

1) [עפ"י הצרוף פרא אדם (ברא' יו יב).]

2) [במקרא מנקדת המלה בקרי פֹּארָה לצורותיה חשונות, ואין עדות לנקוד פראה. בדגמה המובאת מר"י בגיאת מנקי' פְּרָאתִי.]

סכלותו ופראותו (גוטלובר, ממלכים, 27). ששניהם (הים והמדבר) מאז מעולם עומדים בפראותם (שם 165).

***פְּרָאִי**, ת"ז, נק' פְּרָאִית, — שיש בו מטבע הפרא, חסר תרבות, לא מן הישוב, wild, barbarisch; sauvage, barbare; wild, barbaric: כי בשאר רוב לאומי אפריקה יעמוד גם הוא עדן במצב הפראי ובשפל מדרגת שלמות האנושי (ר"מ בלוך, שבילי עולם א, א.). ולא ידע כי אגריון αγριον היוני אין פרושו בשום מקום קול אדיר וחזק לבד אבל תמיד מתלוה ונטפל בו הרעיון של יערי פראי בלי תרבות וסדר (ווילד, ראה, אונקולטיווירט) (ישראל בההמער אל שניאור זקש, כרם חמד ח, 14). — ועל צֶמַח, שלא טפלו בו: הפראי וכו' גדל על הרים חררים בגובה אמה ריחו נעים וטעמו עז ובשמי (י. שינהק, תולדות הארץ ב, קט). הגני הפראי והארסי הם ב' מינים מעוללי תמהון לאוכלם (שם שם קה). — ועי' פֶּרֶא.

פַּרְבָּר, ש"ז, — כמו פַּרְוָר [1], סוללה הבנויה מסביב למקדש: לַפַּרְבָּר למערב ארבעה למסלה שנים לַפַּרְבָּר (דה"א כו יח).

***פרג** [2], ממנו *פָּרַג.

***פָּרַג**, קל לא נמצא.

— הפע', *הִפְרִיג, — הִפְרִיגָה הגנה, (כאלו) התחלפה [3],

---

1) [מן הפרס' פַּרְוָאר, פַּרְוָאר וכדו', ועי' הערתו המפרטת של ב. גיגר בתוספת הערוך השלם, עמ' שלד. ובתלמ' (זבחי' כח:) נדרש: מאי לפרבר וכו' כמאן דאמר כלפי־בר, ע"כ. והוא עפ"י היו' פרא, παρά, שמשמ' כלפי.]

2) [שרש זה אינו בלשון המקרא, וכנראה עבר ללשון החכמים מן הארמ' שבתרגומים, ועי' בהערה הבאה. ואמר בן סירא: דאגת מחיה תפריע נומה ומחלה חזקה (נ"א: ומחלי חזק) תפריג שנה (כ"ס גני' לד ב); אבל כבר העירו על כך, כי בלי ספק צ"ל תפיג (ר"ל תָּפִיג, הפע' מן פוג), ונשתבשה המלה בהשפעת תפריע.]

3) [כך בצדק מ"ב (על מד"ר במד' ז): שהפריגה שהחליפה את עצמה מטובה לרעה, לא נמר ת"י לא פרג, ודרש תפריתי (ישע' יז יא) כמו תפריגי. ואין לבאר כלשון קלקול מיוחד של התבואה. ואין להשוות לכאן את הבריתה המובאת בירוש' תענ' (ג ו): מתריעין על פרגיא של פשתן, שנתלבטו בה מפרשית, כי כבר העיר בעל קרבן העדה בשירי קרבן שם על הנוסח שבבבלי (ב"ב לא:) וז"ל: מתריעין על פרקמטיא אפילו בשבת

השתנתה לרעה, wie ausgewechselt sein; être (comme) échangé; to be quite changed: למלך שהיה לו גינה אחת מלאה בכרוב נאה ומשובח וכו' בבקר נכנס לראות ומצא אותה שהפריגה, א"ל תיפח רוחך בערב היית נאה ומשובחת ובבקר חרי הפרגת (מד"ר במד' ז).

*פֶּרֶג או פְּרָג, ס"ז, מ"ר פְּרָגִים, פרגין, — מין תבואה panicum miliaceum [1]: האורז והדוחן והפרגין והשומשמין שהשרישו לפני ר"ה מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית (שביעי' ב ז). מה לחם האמור להלן חמשת המינין אף לחם האמור כאן חמשת המינין וכו' יצאו אורז ודוחן והפרגים [2] והשומשמים שאינן באין לידי מצה וחמץ אלא לידי סרחון (ספרי במד' קי). הא מה אני מרבה את האורז ואת הדוחן ואת הפרגין ואת השומשמים (שם דבר' קה). — ובסהמ"א: והשני מהן הוא הנקרא קטנית וכו' כגון הפול והאפונים והעדשים והדוחן והאורז והשומשמין והפרגין והספיר וכיוצא בהן (רמב"ם כלאים א ח).

*פַּרְגִּית [3], ס"נ, מ"ר פרגיות, — כמו פְּרִיגָה, אפרוח של תרנגלת, Kücken; poussin, chicken: אין פוסקין לא על האפרוחים ולא על הפרגיות ולא על הדגים שבטבריא (תוספת' ב"מ ו ה). הביאו

אר"י כגון כלי פשתן בבבל; ולפיכך צ"ל שם פרגמטיא במקום פרגיא. וכן קרוים בתוספת הערוך, ואולם לֹו (Flora I, עמ' 459) רואה עקר בגרסה פודגרא, podagra lini, עשב דק העולה על הפשתן ומשחית אותו.]

[1] [ר"ב מפרשי המשנה והתלמוד פרשו או כמין דחן או (בטעות) papaver (Mohn; pavot; poppy), וכך השמוש בסהמ"א ואף היום. אך לפי Hrozny, בספרו Das Getreide im alten Babylonien (עמ' 34) בא שם זה מן ההדית priyangu, ועי' לֹו, Flora II, עמ' 364 וכו'.]

[2] [במקום אחר (ספרי במד' קמד): והפרגום, במבוי (מס' דפסחא ם): והפרגון.]

[3] [המלה באה בסור' בצורה פְּרוּגָה וכן בערב' פרוג' a) במשמ' זו, ור"ב החוקרים חושבים אותה כשמית, וכן אף לֹו; והשוה את הערת לֹו בספרו של קרוים Lehnw. II, עמ' 477. ואולם למעשה אין הוראת המלה וצורתה מתבארת משרש פרג בשמית, ואף אין המלה בשום לשון שמית עתיקה. וכנראה אין זו אלא היונ' πτέρυξ, πτέρυγος, שפרושה עוף בעל כנף, ובפרט עוף צעיר, וממנו שם אף הפעל πτερυγίζω במשמ' עפעף כמו אפרוח וכדו'.]

a) فرّوج

לפניו כרוב ודורמסקין ופרגיות וכו' קפץ ובירך על הפרגיות (ברכ' לט.). רבי אמי אשכח פרגיות שחוטות בין טבריא לציפורי (ב"מ כ"ד:). —ובסהמ"א: פרגיות מה הן אומרות, יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך (פרק שירה, שיר לעופות).

*פִּרְגֵּל [1], — הכה בפרגול, בשוט, ואמר הפיטן: נעים וטוב מה מתוק מתרגל מצוי לרצוי אב לבן יפרגל (שלמה הבבלי, אמשבה לדעת, זולת שבת ברלסי).

א. פרד [2], ממנו *הַפְרָדָה, *הִתְפָּרְדוּת, *מְפָרֵד, *מִפְרָד, *נִפְרָד, א. פֶּרֶד, ב. *פֶּרֶד, ב. *פִּרְדָּה, ג. *פִּרְדָּה.

ב. פרד [3], ממנו ב. פֶּרֶד, א. פֶּרֶד, פִּרְדָּה.

א. פָּרַד, פ"י, רק בינ' פעו' נקי' מ"ר פְּרֻדוֹת, — חִלֵּק, הבדיל, trennen, teilen; séparer, diviser; to separate, divide: ופניהם (של החיות) פְּרֻדוֹת מלמעלה שתים חוברות איש ושתים מכסות את גויתיהנה (יחזק' א יא). — ובתו"מ: אוכל פרוד אינו מצטרף (ר' דוסא, טהר' א ס). נמצא (השרץ) ע"ג (זיתים) פרודים והוא נוגע בכביצה טמא, פרודים ע"ג פרודים אף על פי שהוא נוגע בכביצה אין טמא אלא מקום מגעו (שם ט ט). וכפות תמרים, ר' טרפון אומר כפות, ואם פרוד יכפתנו (ספרא ויק, אמור פרק טז). רואין את (הקציעות) העליונות כאילו הן פרודות (ר"מ נשם ר"א, זבח' עג.). —*וימים פְּרוּדִים לא רצופים: לפורים שלשה ימי הצום אין מתענין אותם רצופין אלא פרודין שני וחמישי ושני (סופרי' יז ד). — ובסהמ"א: בור שבין שתי חצירות הפרודות זו מזו ומפסיק ביניהן כעין מבוי קטן (רש"י, ערוב' סה., ד"ה בור). — ואמר הפיטן: זכור צג בפרק להסגיר שרידי, קם בראש דרכים לסעוד את רודי, רדף ומסר בידם פרודי רפודי (ר"א קליר, זכור אים, קרוב' שבת זכור). קנינך ארבע יסודות לפנים פרדות באונך (רי"ל גיאת, קנינך, סעה"ם 19). ותוך שתיהן

[1] [פעל שנגזר מן המלה הרומית־יונית פרגול, flagellum, φλαγέλλιον, שוט למלקות, הנמצאת בתו"מ.]

[2] [שרש זה נמצא במשמ' קרובה בכמה בנינים אף בארמ' ובערבי a), וקרוב אליו באשורי פַּרָדוּ במשמ' חרד וברח, וממנו אף פִּרִיד, פְּרִיד, במשמ' רָץ וגם רֶגֶל.]

[3] [עי' בהערה לפעל ב. פֶּרֶד.]

a) فرد

וביניהן הרות והמימת כל פרדות ונצמדות הם יסודות להמה (ר"י הלוי, ימו לשון, דיואן ג, 76).—ואמר המשורר: פניני שיר אשר לבי חריטן היש משיב פרודתן לחוטן, ליפות צוארי שרן בדרן וספירן וכל אבני בהטן (ילחק אבן עזרא, פניני שיר, מעה"ם 159). וקהלת עלי שמך מקרא ביען כי בך נודעו דבריו, השיבות פרודתן לחוטן ואספת בדלתיו ודריו (הוא, הממך הזמן, רא"צ"ע כהנא 3, 125). — "ובמשמ' שאינו מצטרף לזוג: בכל יום ויום היה המן יורד להם לישראל פרודות פרודות ובשבת זוגות זוגות (הלכות גדולות, 122). — "ודעות פרודות, שכלים נפרדים: הצורה הזאת וכו' יודעת ומשגת הדעות הפרודות מן הגולמים ויודעת בורא הכל ועומדת לעולם (רמב"ם, יסודי התורה ד ט). — ועב' "פָּרֵד, כמו נִפְרָד, ואמר הפיטן: זע ויחרד וזרז וירד בשמעו כי מרר עדרו ו פרד (ינאי, יקרא סמך, קרוב' לפי סמות, זולאי קטו).

—נפע', נִפְרְדוּ, נִפְרָדוּ, נִפְרָד, נִפְרָדִים, הִפָּרֵד־, הִפָּרֵד, יִפָּרֵד, יִפָּרְדוּ, יִפָּרֵדוּ, — א) נִפְרַד פלוני מפלוני, נפרד מעל פלוני, מעמו, התרחק ממנו, sich trennen, entfernen; se séparer, éloigner; to separate, go away: הלא כל הארץ לפניך הִפָּרֶד נא מעלי אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאילה (ברא' יג ט). ויסע לוט מקדם וַיִּפָּרְדוּ איש מעל אחיו (שם שם יא). וי"י אמר אל אברם אחרי הִפָּרֶד־לוט מעמו וכו' (שם שם יד). וחבר הקני נִפְרָד מקין מבני חבב חתן משה (שפט' ד יא). שאול ויהונתן הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נִפְרָדוּ (ש"ב א כג). הון יסיף רעים רבים ודל מרעהו יִפָּרֵד[1]) (משלי יט ד). — ובתו"מ: לתאות יבקש נפרד זה לוט שנפרד מאברהם (הורי' י:). וכשאתם נפרדים מתורתו אתם נעשים כסוסים נפרדים במלחמה ולא תהיה לשונאיכם תקומה (מדה"ג דבר', ראש פי כאה, הסגלה, 124). — ב) שהפרידו וחלקו אותו לחלקים, נִפְרַד הנהר: ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ומשם יִפָּרֵד והיה לארבעה ראשים (ברא' ב י). וְנִפְרְדוּ גוים, נפוצו, נתחלקו לארצותיהם, לשבטיהם וכדו': מאלה נִפְרְדוּ איי הגוים בארצותם איש ללשנו למשפחתם בגויהם (שם י ה). אלה משפחת בני נח לתולדתם בגויהם ומאלה נִפְרְדוּ הגוים בארץ אחר המבול (שם שם לב). שני גיים בבטנך ושני לאמים ממעיך יִפָּרֵדוּ ולאם מלאם יאמץ (שם כה כג).—נתפזרו האנשים לכאן ולכאן: ואנחנו נִפְרָדִים על החומה רחוקים איש מאחיו (נחמ' ד יג). —ובתו"מ, נפרדו העלים: נפרצו עליו (של הלולב) פסול, נפרדו עליו כשר (סוכ' ג ח). — ג) "ובנגוד אל נחבר ומרכב: והגוף אחד והמאורעים תשעה והן וכו', ישיבה, כל שהוא נפרד ונחבר ומתהפך לכל צד (הורים הקורא, דרנבורג, 12). הסוגים והמינים והחלקים והמדות המיוחדות והמלות הנפרדות והמורכבות בדרכים הנחלקים מההרכבות והחקשות המחוברות וכו' (ר"י א"ת, כוזרי ה יב). המלות חמורות בלשון כל אומה שני מינים נפרדות ומורכבות, והנפרדות כמו הלבן והשחור והאדום והדומה לזה, המורכבות כאמרנו האדם חי או ראובן חכם (רמ"ע פלקירא, ראשית חכמה, 28). — "ובמשמ' נִתָּן להפרד, שאפשר להפרידו, trennbar; séparable; separable: ומן הראיות על הפרד הנפש מהגוף ושאיננה צריכה אליו וכו' (ר"י א"ת, כוזרי ה יב). והוא (המקרה) שני מינין, האחד מקרה מתמיד בלתי נפרד מהדבר שהוא נמצא בו וכו' כשחור שאינו נפרד מהעורב והפחם וכו', והשני מקרה נפרד ימצא עת ויפקד אחרת ונושאו קיים (ר"ש א"ת, פי' המלים הזרות בסוף מו"נ). וזה אמנם יתאמת בדברים אשר כאשר יצדקו נפרדים יצדקו מורכבים (קלונ אבן רטד לס' ההטעאה). — ד) "נִפְרָד במשמ' עצם רוחני, שכל נִפְרָד, צורה נִפְרֶדֶת[1]), דעת נפרדת: השכל לרוב דקותו לא ישיג רק דברים שאינם גשמיים כצורות הנפרדות (רוח חן ה). שיש נבראות גם כן עצומות אי איפשר לאדם להשיגם כפי מה שהם והם הדעות הנפרדות (ר"ש א"ת, מו"נ א לז). ואבאר ראיותיהם במציאות השכלים הנפרדים ואבאר השתוותם ליסוד תורתנו ר"ל מציאות המלאכים (שם ב ג). שהשפע המגיע ממנו יתעלה להמציא שכלים נפרדים ישפע מן השכלים גם כן להמציא

---

[1]) [כלו' מרעהו יפרד ממנו.]

[1]) [וגם: צורות נפרדות זו מזו (רמב"ם, יסודי התורה ב ג), הצורות הטהורות הנפרדות מן הגולמים שלא נתחברו בגולם כלל (שם ד יב). לפי זה נִפְרָד הוא קצור במקום נפרד מן החמר, הגלם. וכן הגדיר ר"ש א"ת: שכל נפרד ושכל נבדל שמות נרדפים לשם ית' והמלאכים, והנרצה בנפרד, נפרד מן החומר (פי' המלות הזרות בסוף מו"נ).]

קצתם אל קצתם עד השכל הפועל, ואצלו תפסק המצאת הנפרדים, וכל נפרד תשפע ממנו ג"כ המצאה אחת (שם שם יח). ואמנם יאמר לפעולות הצורות הנשואות בחמרים ולפעולת הנפרד פעולה בשתוף השם, ולזה לא יתחיב מהיות הנפרד בלתי עושה בעת אחת אשר יעשהו אחר כן (שם שם יח). — ואמר הפיטן: רשמו צורות נפרדו חקי אמונות, עצמו עד לא יגדו וברוב תבונות חכמו · כי בם ילדו כל התמונות (רא"ע, כל אשר יוכל, איגר 71). — ה) °נִפְרָד במשמ' אישי, פרטי: לא הצורה הכללית אבל הנפרדת (באור המטעיאוס על מאמר הנרפס באות למד מס' מה שאחר הטבע, הוצ' לנדויאור, יח). — ו) °נִפְרָד במשמ' פשוט, כמו פְּרָדִי (עי' שם): והנפרד הוא אשר אין לו טבעים מתחלפים (מאמר אלגזלי בתשובת שאלות, הוצ' מלטר, ל). שהנפש אינה הווה מהתמזג יסודות הגוף לפי שהדבר המתחדש מהתמזג נפרדים אם שיגבר בו אחד מהנפרדים או יותר מאחד וישארו האחדים על צורותם, הנה תהיה הצורה המגעת כפי זה, ואם שיגיצחו הנפרדים עד שלא ישאר אחד על צורתו ותחודש מזה צורה מאמצעיותם (ר"י א"ת, כוזרי ה יב). — ז) °מִסְפָּר נִפְרָד, שאינו זוגי, א, ג, ה, ז ועוד, עי' ערך נִפְרָד. — ח) °בדקדוק, הצירה המחלטת של התבה בלי חבור עם הכנויים, ושם נִפְרָד, ההפך מן סמוך ונסמך, וצורת המלה בהפסק, עי' ערך נִפְרָד.

— פע', בינ' מְפֹרָד, — מפזר, שנפרדו חלקיו זה מזה: ישנו עם אחד מפזר ומְפֹרָד בין העמים בכל מדינות מלכותך (אסתר ג ח). — ובתו"ם: ל"ש אלא (גרוגרות) דרוסות אבל מפורדת לא (ר' הושעיא, שבת קמו.). חלב המת שהוא שלם ווהתיכו טמא, היה מפורד והתיכו טהור (נזיר נ:). — ובסהמ"א: והגוף לא יצא מאסף ומפרד, פעם יתאסף ופעם יתפרד, ותו המאסף שלא יהיה רחוק בין שני גרמים, ותו המפרד שיהית רחוק ביניהם (ראב"ע, ערוגת החכמה ופרדס המזמה, כהנא ב, 58). ראיתי את הגוף המאסף מפרד תחת היותו מחובר (שם שם). — °ובמשמ' מליצה לא שקולה ולא חרוזה, עי' ערך מְפֹרָד. — ועי' °פֹּרַד, כמו נִפְרַד, ואמר הפיטן: פרחה נפשו אל מעונה וכו' פֹּרְדָה מתוך נדנה (רסע"ג, אם לפי בחרך, הוכחה, סדור רסע"ג, תז).

— הפע', הִפְרִיד, מַפְרִיד, יַפְרִיד, יַפְרִידוּ, הַפְרִידוּ, — תהפך מן חִבֵּר, הרחיק, הבדיל, כמו קל: והכשבים הִפְרִיד יעקב ויתן פני הצאן אל עקד וכל חום בצאן לבן וישת לו עדרים לבדו ולא שתם על צאן לבן (בראש' ל מ). בהנחל עליון גוים בְּהַפְרִידוֹ בני אדם יצב גבלת עמים למספר בני ישראל (דבר' לב ח). ויהי המה הלכים הלוך ודבר והנה רכב אש וסוסי אש וַיַּפְרִדוּ בין שניהם (מ"ב ב יא). איש תהפכות ישלח מדון ונרגן מַפְרִיד אלוף (משלי יו כח). מדנים ישבית הגורל ובין עצומים יַפְרִיד (שם יח יח). כי אל אשר תלכי אלך ובאשר תליני אלין עמך עמי ואלהיך אלהי באשר תמותי אמות ושם אקבר כה יעשה יי' לי וכה יסיף כי המות יַפְרִיד ביני ובינך (רות א יז). — ובמדרש: ונרגן יפריד אלוף וכו' זה הנחש וכו' שהפריד אלופו של עולם (מד"ר בראש' כ). — °ובמשמ' פ"ע, מתפשט: (נהר פרת) שמפריד[1] והולך עד שיכול לגרפו במגרפה (ילק' שמעוני דבר' תתא).

— התפ', הִתְפָּרְדוּ, יִתְפָּרְדוּ, יִתְפָּרָדוּ, — כמו נפע', התרחקו איש מאחיו והתפזרו: כי הנה איביך יי' כי הנה איביך יאבדו יִתְפָּרְדוּ כל פעלי און (תהלי' צב י). ליש אבד מבלי טרף ובני לביא יִתְפָּרָדוּ[2] (איוב ד יא). איש באחיהו ידבקו יתלכדו ולא יִתְפָּרָדוּ (שם מא ט). — והתפרדו העצמות: כמים נשפכתי וְהִתְפָּרְדוּ כל עצמותי היה לבי כדונג נמס בתוך מעי (תהלי' כב יה). — ובתו"מ: נתפצעו האגוזים נתפרדו הרמונים נתפתחו החביות נתחתכו הדלועים נתפרסו הככרות יעלו באחד ומאתים (ערלה ג ח). אין שם כהן נתפרדה חבילה[3] (אביי, גיט' כט:). (כשמת אנטונינוס) אמר רבי נתפרדה חבילה (ע"ז י:). וכל עובדי עבודה זרה יתפרדו כמוץ לפני רוח (מדרי תהלי' לב י). — ובסהמ"א: והגוף לא יצא מאסף ומפרד פעם יתאסף ופעם יתפרד (ראב"ע, ערוגת החכמה ופרדס המזמה, כהנא ב, 58). ואי אפשר התקבץ החלקים ההם ופרודם אלא בתנועתם הנה בהכרח יצטרכו לקיים הרקות עד שיוכלו החלקים ההם להתקבץ ולהתפרד ותתכן תנועת המתנועע ברקות ההוא אשר אין גשם בו ולא עצם מהעצמים ההם (ר"ש א"ת, מו"נ א עג). הכַּמּוּת חקקוהו שהוא כל דבר שאי אפשר שישוער כלו בחלק ממנו וכו' וכל אלה נחלקים לשני מינין, כמה מתדבק

---

1) [ועי' א. פְּרָת, הפע' הערה.] 2) [כלוי אשר יתפרדו (ראב"ע).] 3) [רש"י: נפסק הקשר.]

כמח מתפרד וכו' ותקקו הכמה המתפרד שהוא מה שאי אפשר שימצא באמצעות דבר ממנו גבול שיושם תכלית משותפת לשני חלקיו אשר סביב התכלית ההוא (הוא, פרוש המלים הזרות בסוף מו"נ). — ״ובדקדוק, הִתְפָּרֵד, בא בנִפְרָד, בלשון יחיד: היים לשון רבים ולא יתפרדו (ראב"ע, בראשי כג ח).

—פע', *פֵּרֵד, פֵּרֵד,—פֵּרֵד את הרמון, קרע או חתך את קלפת הרמון, כדי שיהיו גרעיניו פתוחים לשמש ויתיבשו [1]), (zum Trocknen) aufmachen; ouvrir; to open up: הרמון שפרדו חבור עד שיקיש עליו בקנה (עוקצי ב ו). מפרדין [2]) רימונין לעשותן פרד וסוחטין ענבים לעשותן צימוקים (תוספת' שביעי ו כט). מפצעין באגוזין ומפרדין ברימונים ומדיחין בכבושין ביום הכיפי עם חשיכה ואינו חושש שמא מתקן מקודש לחול (שם שבת יב טז).—ובגרוגרות: מה דייש מיוחד דבר שלא נגמרה מלאכתו אף כל דבר שלא נגמרה מלאכתו, יצא הבודל [3]) בתמרים והמפרד בגרוגרות והיין משיקפה והשמן משירד לעוקה (ירוש' מעשר' ב ו). - וּפֵרֵד את הביצה במסננת, פתח אותה ונתנה במסננת [4]): כיני מתני' מפרדין ביצה במסננת של חרדל (ירוש' שבת כ ב).

ב. פָּרַד, קל לא נמצא.

—פע', יְפָרֵדוּ, — פֵּרֵד עם זונות, הזדוג עמהן לא לשם פריה אלא לשם זנות בלבד: לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה כי הם עם הזנות יְפָרֵדוּ [1]) ועם הקדשות יזבחו ועם לא יבין ילבט (הוש' ד יד).

---

1) [כתב הר"ש במעשר' (ח ו) וז"ל: רגילין ליבש בחמה תאנים וענבים ורמונים, כי היכי דתאנים נקראין גרוגרות וענבים צמוקים כך רמונים נקראים פרד, ע"כ. ובעדות לדבריו הוא מביא את לשון התוספ' בתרומ' (ג טז) והמשנה בערלה (ג ח) ועוקצ' (ב ו). ואין לפרש כדברי הרמב"ם שאמר כי פרד הוא גרגר הרמון (מעשר' ח ו), אלא כל הרמונים לאחר שפרדו ויבשו אותם נקראים פרד.]

2) [כך בערוך ערך פרד, ובצוק"ם ובדפוסי: מפררין.]

3) [בדפו' קרוטושין חבדיל, אבל בירושי ב"ם (ב ב): הבודל.]

4) [כנראה זה פרוש הפעל פרד כאן, כדגמת מפרדין רמונים, ועל כן אין הבדל בענין לגבי נוסח המשנה שם: נותנים ביצה במסננת של חרדל (שבת כ ב). ובירושלמי כפשוטו (עמ' 214) מביא ליברמן מתוך קטע כ"י ליידן שבידי י"נ אפשטין: כיני מתניתה במפרכת ביצה, ומתוך מלאכת שלמה: מפררין, במקום מפרדין; ואינו נראה.]

1) [מפרשים ומלונים גוזרים גם שמוש זה מן א. פרד, אע"פ שמחלקים הם בבאור משמ' הפעל. השבעים תרגמו עפ"י הענין συνεφύροντο, יתערבבו; הוולג': conversabantur, יתחברו, יתנהגו. וי"ת: מסתיען, ועל זה רש"י: מלשון סיעה כלומר מתחברין אתם לשתות יין, ע"כ. והוא מזכיר גם את דברי מנחם: עבשו פרדות עם הזנות יפרדו ענין שתיות ונסכים הם נראים שני המלים האלה קרובי ענין הם (מחב' ערך פרד). וריב"ג: מתיחדים ונפרשים; וראב"ע: ומלת יפרדו אנשים יודעים (צ"ל מהנשים ורעים ?) עם זונה אחת. והמחבר כתב במלון בהערה לערך לבט, וז"ל: ועל כרחנו צריכים לאמר כי הפעל ילבט מקביל לשני הפעלים האחרים שבפסוק זה, עם הזונות יפרדו ועם הקדשות יזבחו, ושהכונה בהם היא של התרועעות והשתעשעות של זמה, ע"כ. ואמנם ברשימות המחבר נמצאת אף הערה: יפרדו נרדף עם יזבחו במקום יקטרו, ורמז אל ההקבלה בין יזבחו ובין יקטרו במקום אחר (הוש' יא ב) ואל דברי נ. בריל (Jahrb. V, עמ' 16) בענין זה. וכפי שנראה יש גם בזה צד נבון. ואולם רד"ק אחרי אמרו: כי הם יפרידו עצמם מנשיהם וזונים עם הזונות וכו', ממשיך: יפרדו מן (הבנין) הרגש, מעשה פרד שאינו מוליד, כך הם ישכבו עם הנשים בדרך שלא יולידו כער ואונן, ע"כ. וכן ר' יוסף קמחי (בס' הגלוי עמ' 142), וז"ל: והיה לו לחברו עם הפרד והגמל שאין בבהמות שטוף זמה כמו הפרד על כן אמר יפרדו, ע"כ.

ולמעשה יש כאן ענין של זנות קשורה לזבח כמנהג עובדי האלילים בתקופת המקרא, וזה גם ענין הקדשות הנזכרות בפסוק. וגם הפעל והשרש פרד במשמ' זו אינו א. פרד, אלא שרש אחר, המקביל אל האשור' פֻּרְדֻּא, שפרושו התקדש בקְדֵשַׁת פלחן האלים, וכן ההזדוגות עם הקדשות ביום החג היא אצלם פעלה מקבילת אל יְזַבֵּחוּ וקשורה לזבח. והואיל והזדוגות זו עם הקדשות לא יכלה להביא לידי תולדת, על כן נקרא גם הַפֶּרֶד, בן תהזדוגות של סוס וחמורה, שאינו מוליד בדרך כלל, בשם פרד. ואולי נקראו פֶּרֶד, פִּרְדָּה בעקר הקְדֵשִׁים והקְדֵשׁוֹת באדם שלא הולידו, והשוה את שמוש תמלה פֶּרֶד, פִּרְדָּה, בבטויים עממיים כגון: ואברהם פרדה עקרת ואינו מוליד (מד"ר בראשי מח). ומכאן כנראה אף פרוש לפסוק לתאוה יבקש נפרד (משלי יח א), כלו' הַנִּפְרָד, הַקָּדֵשׁ, העקור שאינו מוליד, הוא אמנם מבקש למלא את תאותו אבל לכל דבר תושיה ותועלת יתכוה, שהרי אין בו כח להוליד.]

—נפע׳, ביני נפרד,—קדש, עקר שאין בו כח להוליד [1]: לתאוה יבקש נפרד בכל תושיה יתגלע (משלי יח א).

א. פֶּרֶד [2]), ש״ז, בכנ׳ פרדו, מ״ר פרדים, פרדיהם, — Maultier; mulet; mule: ויקמו כל בני המלך וירכבו איש על פרדו וינסו (ש״ב יג כט). ואבשלום רכב על הפרד ויבא הפרד תחת שובך האלה הגדולה ויחזק ראשו באלה ויתן בין השמים ובין הארץ והפרד אשר תחתיו עבר (שם יח ט). אולי נמצא חציר ונחיה סוס ופרד ולא נכרית מן בהמה (מ״א יח ה). ותביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה ליי׳ בסוסים וברכב ובצבים ובפרדים ובכרכרות (ישע׳ סו כ). מבית תוגרמה סוסים ופרשים ופרדים נתנו עזבוניך (יחזק׳ כז יד). וכן תהיה מגפת הסוס הפרד הגמל והחמור וכל הבהמה (זכר׳ יד יה). אל תהיו כסוס כפרד אין הבין (תהל׳ לב ט). וגם הקרובים אליהם עד יששכר וזבלון ונפתלי מביאים לחם בחמורים ובגמלים ובפרדים ובבקר (דהי״א יב מ). —צמד פרדים: יתן נא לעבדך משא צמד פרדים אדמה (מ״ב ה יז).— ובתו״מ: הסוס והפרד, הפרד והחמור, החמור והערוד אע״פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה (כלא׳ א ו). פרדה שתבעה זכר אין מרביעין אותה לא מן הסוס ולא מן החמור אלא מן הפרד (תוספת׳ כלא׳ א ח). לא יקשור סוס לפרד ופרד לחמור וחמור לערוד מפני שמנהיגין זה את זה (שם שם ה ה). ובמוצאי שבת נתן הקב״ה דיעה באדם הראשון וכו׳ והביא שתי בהמות והרכיב זו בזו ויצא מהן פרד (ר׳ יוסי, פסח׳ נד.). פרד בימי ענה היה שנאמר הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר (רשב״ג, שם שם).

ב. *פֶּרֶד, ש״ז,—פרד הרמונים, רמונים שפרדו ויבשו

[1]) [עי׳ בהערה הקודמת.]

[2]) [כנראה בעקר: מי שאין בו כח להוליד, אף מן האדם, ואך בשמוש מיחד לגבי בן האתון מן הסוס או להפך. ועי׳ ב. פרד, הערה. ואמנם יש שמשוים לשם זה את האשור׳ פרד במשמ׳ ברח, רוץ, והגוזרים מכאן אף בריד a), שליח מהיר בפרס׳ וערב׳, ואפילו את הרומית paraveredus, veredus, ומכאן בגרמני׳ Pferd, סוס, אך אין זו אלא טעות, כי אין באשור׳ שם במשמ׳ פרד משרש זה, והוא נקרא פר(א).]

a) بريد

אותם, רמונים מיבשים [1]): הפרד והצמוקין והחרובין משיעמיד ערימה (מעשר׳ א ו). מפרדין רימונין לעשותן פרד [2]) וסוחטין ענבים לעשותן צימוקים (תוספת׳ שביע׳ ו כט).—ובמהמ״א: הפרד והצימוקין והחרובין משיעמיד ערימה בראש גגו (רמב״ם, מעשר ג יג).

ג. ״פֶּרֶד, ש״ז,—שה״פ מן א. פרד, כמו פרוד: לא נשאר עתה כי אם המחלוקת הששית מן השש והוא שיהיה מפורד או מחובר לענין והאוסף והפרד הוא הענין (רלב״ע, ערוגת החכמה ופרדס המזמה, כהנא ב, 59). — ואמר המשורר: ולא חבר אנוש כי אם לפרד להוציא מלאם אחד לאמים, ולולא נפרדו מאז בני איש אזי לא מלאה ארץ עממים (ר״י הלוי לרמב״ע, ידענוך כדד, דיואן א, 154). — ״ובנגוד לזוג, זוג או פרד, מספר שאינו יוצא לצרוף זוגות [3]), ungerade Zahl; nombre impair; odd number: הוא (האחד) עלת כל זוג וכל אחד ומכפילתו נהיה כל מנין זוג או פרד (רבנו בחיי, פרוש יצירה, קונט׳ המקורות, דוקס).

פִּרְדָּה, ש״נ, סמי׳ פרדת · מ״ר פרדות, Mauleselin; mule; she-mule: ויאמר המלך להם קחו עמכם את עבדי אדניכם והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי והורדתם אותו על גחון (מ״א א לג). וירכבו את שלמה על פרדת המלך דוד וילכו אתו על גיחון (שם שם לח).—ובתו״מ: לא יקשור סוס לפרד ופרד לחמור וכו׳ בן סוסיא ובן חמורה כאחד אסורין זה עם זה, וחכ׳ אומ׳ כל הפרדות כולן מין אחד הן (תוספת׳ כלא׳ ה ה). אסור לרכוב על גבי פירדה מקל וחומר, ומה אם במקום שמותר ללבוש שני חלוקין כאחד הרי זה אסור בתערובתן, מקום שאסור לנהוג שתי בהמות כאחד אינו דין שיהא אסור בתערובתן (ליקו׳ הבבלי, שם שם ה ו). וזה אחד מן הדברים שנבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הם הקשת והמן והבאר וכו׳ ר׳ נחמיה אומר אף האור והפרדה (ספרי דבר׳ שנה). הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר וכו׳ מה עשה ענה, זימן חמורה והעלה עליה סוס זכר

[3]) [ועי׳ א. פרד, פע׳, הערה 1 בעמ׳ 5135.]

[2]) [כן בערוך ערך פרד, ובהוצאות צוק״מ: פרר, ועי׳ א. פרד, פע׳, הערה 2.]

[3]) [ע״פ הערבי׳ פרד a).]

a) فرد

ויצא מהן פרדה (ירוש' ברכ' ח ו). מימיו לא יאמר לך אדם שעקצו חברבר וחיה, נשכו כלב שוטה וחיה, שבעטתו פרדה וחיה, ובלבד פרדה לבנה (שם שם). מעשה בפרדה משל בית רבי שמתה וטיהרו את דמיה משם נבילה (ר' סימון בשם ריב"ל, שם שקלי' ח). מפורד, כפרדה[1]) זו שאינה עושה פירות (מגי' יג:). פרדה שתבעה אין מרביעין עליה לא סוס ולא חמור (ר' יהודה, חול' עט.). היו אומרים להם רועי לוט (לרועי אברהם) כך אמר הקב"ה לאברהם לזרעך אתן את הארץ הזאת ואברהם פרדה עקרה ואינו מוליד, למחר הוא מת ולוט בן אחיו יורשו (ר' ברכיה בשם ר' יהודה בר ר' סימון, מד"ר ברא' מא). הפרד נא מעלי, אמר רבי חלבו הבדל נא אין כתיב כאן אלא הפרד, מה הפרדה הזו אינה קולטת זרע, כך א"א לאותו האיש (לוט) להתערב בזרעו של אברהם (שם שם). ויגדל האיש וילך הלוך וגדל, אמר ר' חנין עד שהיו אומרים זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך (שם שם סד).

א. **פרדה**, *פרודה, ש"נ, מ"ר פרודות, — חבית יין[2]), : Weinfass; tonneau à vin; wine cask
הלא נגד עינינו אכל נכרת מבית אלהינו שמחה וגיל עבשו פרדות תחת מגרפתיהם נשמו אצרות נהרסו ממגרות כי הביש דגן (יואל א יו–יז). — ובספה"א: גוי המהדק סדק ותוחב מטלית או נעורת בין הפרודות אם נגע ביין בסכינו או במטלית אסור או תוחב כנף בגדו לפי נקב החבית ג"כ אסור (הרוקח תלב).

ב. ***פרדה**, פרודה, ש"נ, — חלק קטן, קטע קטנטן, גרגיר זרע[3]), Teilchen, Körnchen; particule, granule; particle, granule : והם אבני החול שהם פרודות קטנות (רד"ק, סה"ש מעה).—ואמר המליץ: לא יפרחו פרודות תחת מגרפותיהם טרם יבקעו ואמת לא תצמח עד ישרש הכזב מעל תלמי הרעיון (ר"י סטנוב, משלי אסף כב כא). ראש ומרת הארץ ומסחרה הפלפל הנזכר אשר יקרא גם פרודות גן עדן ע"ש ריחו הנעים והוא ממין הבושם וכו' אשר יגדל על שוכה דקה כזמורת ותשלשל סביב גזע אילן או מקל עליה נרתקאות אשר בהם הפרודות הקטנות כגרגרי הקנבוס (ר"מ בלוך, שבילי עולם ב, ארץ הפלפל, כח:).—ונוהגים להשתמש במלה זו במשמ' Molekül; molecule, ועי' א. פרד, ביג' סעו'.

ג. **פרדה**, ש"נ, — כמו פירוד, פרידה: מקום הצדק שמה האהבה והחברה ומקום הרשע שמה השנאת והפרדה (ר"י סטנוב, גם אלה משלי אסף כט ה).

פרדי, פרדי, פרדי, ת"ז,—עצם פרדי, עצם שאינו מתחלק יותר, Atom; atome; atom, וגם עצם מן העצמים הנפרד לעצמו: ההקדמה הראשונה לקיים העצם הפרדי (ר"מ א"ת, מו"נ א עג). אמרו התנועה היא העתק עצם פרדי מן החלקים ההם מעצם הפרדי אל עצם פרדי סמוך לו (שם שם). ההקדמה החמישית היא אמרם שהעצם הפרדי תשלם עמידת מציאותו במקרים ההם ולא ימלט מהם ובאור זאת ההקדמה וענינה שהם יאמרו שאלו העצמים הפרדים אשר יבראם השם כל עצם פרדי מהם בעל מקרים לא ימלט מהם וכו' (שם שם). חלק מהמדברים וכו' מאמונתם שהשם ברא העולם וכו' מחלקים קטנים קדומים קוראים אותם עצמים פרדים, אין להלק מהם שעור לרוב קטנותו וכו' (ר"ש א"ת, פי' המלים הזרות). ונראה לי יותר לומר שהוא (השכל) פרדי לפי גודל היינו לפי מקום כלומר שאין לו כלי מיוחד בגוף (ר' הלל מוירונא, תגמי הנפש א, ליון ז). קראוהו המדברים העצם הפרידי ר"ל נפרד בעצמו (נרבוני, מו"נ א כא). ועוד נניח גשמים פרדיים זה אצל זה וכו' וע"כ חייבו הגשם הפרדיי והוא חלק שאינו מתחלק וכו' וזה הדבר תראה בחוש שהעצם הפרדי אין לו מציאות (רשב"ל דוכן, מגן אבות, חלק יעקב ד, לח.). הנה התבאר מדבריו אמתת מה שפירשתי בכונת המדברים ר"ל שלא נתכונו לדבר מהגשם הבלתי מתחלק הנקרא פרידי כי אם מהרכבת גשמי העולם עליונים ותחתונים מחלקיהם (ר"י אברבנאל, מפעלות אלהי' ע ה).

---

[1]) [כך צ"ל. בדפוסים: כפרידה.]

[2]) [המחבר בהערה לא. מגרפה (עמ' 2791) האריך בברור המלים הקשות: עבשו פרדות תחת מגרפתיהם, והביא את דעות המפרשים הראשונים והאחרונים על פרדות, ע' שם ובהערה לערך עבש. מסקנתו הנסמכת אף על ת"י, גרבי חמר, היא, כי פרדות פרושה מין של חביות יין, וכך מביא גם רש"י (הוש' ד יד) בשם מנחם.]

[3]) [לפי המפרשים שבארו פרדות שבמקרא במשמ' גרגרי זרע.]

כי הם (החוקרים) מניחים הזמן היותו נמצא פרדי מצוי בפני עצמו והוא כמו כלי מחזיק הדברים שנותנים בתוכו (רמ"ס, יריעות שלמה ח ג, ח:) [1].

*פַּרְדָּנִי, ת"ז, נק' פַּרְדָּנִית [2]),—אשה פרדנית, כמו יצאנית במשמ' שנוהגת להפרד מביתה ולצאת לחוץ: שהרי דינה בת יעקב בשביל שהיתה רגילה פרדנית גרמה תקלה לעצמה, מנין ממה שקראו בענין ותצא דינה (תנחו' וישלח ה). אם אברא אותה (את האשה) מן הראש תהיה רוחה גסת וכו' מן הידים תהיה גונבת, מן הרגלים תהיה פרדנית וכו' לא בראה מן הרגל שלא תהא פרדנית, עסרת לאח והיתה פרדנית שנאמר ותצא לאח (סם וישב ו).

פַּרְדֵּס [3]), ש"ז, מ"ר פַּרְדֵּסִים,—א) גן אילנות, ובפרט גן אילני פרי, Garten, Park; jardin, parc; garden, park: שלחיך פַּרְדֵּס רמונים עם פרי מגדים כפרים עם נרדים (שה"ש ד יג). עשיתי לי גנות וּפַרְדֵּסִים ונטעתי בהם עץ כל פרי (קהל' ב ה). ואגרת אל אסף שמר הַפַּרְדֵּס אשר למלך אשר יתן לי עצים לקרות את שערי הבירה אשר לבית ולחומת העיר ולבית אשר אבוא אליו (נחמי' ב ח). — ובתו"מ: עד אימתי עניים נכנסין לפרדסות עד שתרד רביעה שניה (שביע' ט ז). כיצד אוכלין נשרים בשבת היו פותחין גינותיהם ופרדסותיהם לעניים שהיו בשני בצרות (תוספת' פסח' ב כא). החיה שקינתה בפרדס צריכה זימון מפני שאינה ברשות אדם (סס יו"ט א י). לפרדס של מלך ועלייה בנויה על גביו מה עליו על אדם אלא להציץ ובלבד שלא יזיז עיניו ממנו (סס סס ב ו). שדה אחוזה להקל ולהחמיר כיצד אחד המקדיש בפרדסות ספוסטא ובחולית של מחוזא נותן חמשים סלע לבית כור ר' יהודה אומר אף המקדיש בפרדסות ירחו ובחולית של יבנה נותן חמשים סלע לבית כור (סס ערכי' ג ח). פרדס אני מוכר לך אע"פ שאין בו רימונים הגיעו שלא מכר לו אלא שמא והוא דמתקרי פרדסא (ב"מ קד.). משל לאחד שהיה עובר לפני פרדסו של מלך, ראה חבילה של קוצים וירד וגטלה והציץ המלך וראה אותו התחיל מטמן מפניו א"ל מפני מה אתה מטמן מפני, פועלים הייתי צריך שיקושו אותה, עכשיו שקששת אותה בא וטול שכרך (מד"ר ברא"ש' מד). ויטע אשל בבאר שבע וכו' אשל, פרדס, שאל מה תשאל, תאנים וענבים ורמונים (ר' יהודה, סס סס כד). למלך שהיה לו פרדס נטוע שורה של תאנים ושל גפנים ושל רמונים ושל תפוחים ומסר לארים והלך לו, לאחר ימים בא המלך והציץ בפרדס לידע מה עשה ומצאו מלא חוחין ודרדרין הביא קצצים לקוצו והציץ באותן החוחין וראה בו שושנה אחת של ורד, נטלה והריח בה ושבת נפשו עליה, אמר המלך בשביל

---

[1]) [בכר (לקוטים מספר המספיק לתנחום ירושלמי' 144) מעיר על הבטוי עור הפרדי שתנחום מביא בשם הרמב"ם בכתאב אלכאפי ערך עור וערך פרד במשמ' העור שהנפח חוגרו לפניו על חזהו ועל רגליו להסיר מעליו את הניצוצות. את מקום הבטוי הנ"ל ברמב"ם לא מצא בכר, ואולי הוא באחד מכתביו שאינם בידינו היום. ולא נמצאה מלת פרדי במשמ' נפח לא בעבר' ולא בערב', ואולי טעות היא וכונת הרמב"ם לעור הנקרא פדרי (a בערב', הוא עור היעלים, chamois בלעז, ולא ידוע אם כון תנחום לדעת הרמב"ם באמרו שזה עור שהשתמשו בו הנפחים.]

[2]) [בתנחו' נדפס: פדרנית, אבל הערוך (ערך פרק) מביא בשם ילמדנו את הגרסה פרסנית, נ"א פרדנית, נ"א נפקנית.]

[3]) [מן הפרס' הקדומה פַּירִדֵז, שמשמעותה בעקר גדר מקיפה, ומעין זאת אף משמ' המלה הרומית hortus שתמורתה Garten, jardin, garden וכדו' בלשונות ארופה; וכמלה שאולה באה בצורת παράδεισος במשמ' גן ואף גן חיות ביונ', וכך תרגמו השבעים גם ויטע יי' אלהים גן בעדן (ברא"ש' ב ח): παράδεισον ἐν Ἔδεν, ומכאן גם שם הגן Paradies, paradise בלשונות המערב; ובערב' נשמעה הצורה פַּראדִים (b כמ"ר ונוספה לה צורת מ"י פִּרְדַוְס (c במשמ' גן, עמק פורה ואף גן־עדן. ונראה שהמלה עברה לעבר' דרך הבבלית המאחרת, שגם שם נמצאה בצורה פַּרְדִיס, והארמ'; וכן בארמ' של התרגומים ובסור' פרדיסא. בשני המקומות שבמקרא מדבר במיוחד על גנות ופרדסים שנטוע בהם עץ כל פרי או על פרדס רמונים, ועל כן מגדיר הראב"ע: והגן יש בו אילנים רבים ממינים רבים והפרדס הוא ממין אחד, ע"כ. אמנם בתו"מ נזכרים בפרוש אף פרדסים שיש בהם מינים שונים כגון תאנים גפנים רמונים וגם תפוחים. ור"י בדרשי (הפרדס הקד', הולה"ם ג) אומר: כי הפרדס קטן לעולם מן הגן ויעשוהו בעליו לטייל לבד לא להרויח ממנו מנטעיו, ע"כ. והיום נוהגים לקרא כך בפרט את הפרדסים של תפוחי הזהב ואף נגזרו מכאן שמות: פַּרְדְּסָן, בעל פרדס, פַּרְדְּסָנוּת, עסקו של הפרדסן.]

a) فدرى b) فراديس c) فردوس

שושנה זו ינצל כל הפרדס (רבי עזריה בשם ר' יהודה ב"ר סימון, שם ויקר' כג). למלך שהיה לו פירדס נתנו לארים והיה בתוך אותו פרדס אילן אחד של סם חיים ואילן אחד של סם המות, אמר הארים אני אעבוד ואשלים ומה שהמלך רוצה לעשות לו בפרדסו יעשה (שם במדי יח). — ובספה"א: אחר כן צוה הימן להוליך להם לפרדס מעדנים ויאכלו וישתו תחת הגפנים (רש"ע פלקירא, אגרת המוסר, קבץ על יד יא, ע). והנה הוא הולך בזה המדבר בעצמו והנה נבקעו נהרות ומעינים וכו פרדסים וגנים בכל מיני האילנות (הוא, המבקש, כג). ובראותו יופי המקום וחמדתו ונעמו ותכונתו וכו' ודשאיו ופרדסיו והדסיו ואיליו וצבאיו שמח שמחה גדולה (ר"י זבארה, שעשועים ג, דודזון, 21). משל העולם אצל כתות האנשים כפרדס נאה ונהג בעליו שישקהו בכל יום פעם אחת וכו' ויום אחד הלך בעל הפרדס לעסקיו וצוה בנו שישקה הגן (ידעיה בדרשי, הפרדס א, 4, אולה"ק ג).—ואמר המשורר: דודי לכה אתי לערוגת רעננים לשתות בת כרם לקול תורים עם יונים, ונהי בתוך פרדס לחיך חונים לרעות בגנים וללקוט שושנים (ר"מ דרעי הקראי, לקו"ק, נח). — *ובמליצה: ארבעה נכנסו לפרדס בן עזאי ובן זומא, אחר ורבי עקיבא, בן עזאי הציץ ומת וכו' בן זומא הציץ ונפגע וכו' אחר הציץ וקיצץ את הנטיעות וכו' ר' עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום (תוספתי חגי' ב ג; ומעין זה ירוש' שם ב א, בבלי שם יד:). — ובספה"א: ועניני ארבעה פרקים אלו וכו' הם שחכמים הראשונים קוראין אותו פרדס כמו שאמרו ארבעה נכנסו לפרדס וכו' ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר וכו' (רמב"ם, יסודי התורה ד יג). ואפשר שהדורות השלשה שהזכיר אחר זה הוא לרמוז על שלש כתות מהנכנסים לפרדס ונכשלים בו (ר"י אבטולי, מלמד התלמידים, ברא', ד:). — ב) ור"ת פרד"ס פשט, רמז, דרוש, סוד [1]: והנה ארבעה המה בחינות התורה וסימנם פרד"ס סו"ד דר"ש רמ"ז פש"ט (אלשיך לאיוב כח עז). צריך שיעסוק בתורה פשט רמז דרוש

[1]) [עפ"י הזהר: פשטין ראיות דרשות סודות (זהר ח"ג, קי.), פשטא דרשא רמז רזין סתימין (שם שם רב.). ועי' בכר, ZAW XIII, עמ' 262.]

סוד סימנו פרד"ס (ר"מ פאפירש, אור הישר עמוד התורה עו, בסדור תפלה למשה לר"מ קורדובירו). — ומצוי בספרי דרוש וקבלה.

פַּרְדֵּס, פעי', פִּרְדֵּס, בינ' מְפֻרְדָּס,—נרמז בדרך פרד"ס, ואמר הפיטן: ידע רמז הקורות לעם מעפר ומהדס, כתב הסתר אסתיר ומור דרור [1]) מפורדס (תכחם ברי מכיר, אדם בקוס, סליח' תעני' אסתר).

פַּרְדֵּסִי, ת"ז,—דבר השיך לפרדס, הגדל בפרדס: זיתים נחלקו לפרדסי ומדברי (ס' המקעדים לר' יצחק הישראלי). באשר ימצא עובד האדמה אילן שפריו טוב במדבר ומעתיקו אל אדמה נעבדת, מטבעה שיצלית בה בשרש ההוא ומגדלו שם וישוב פרדסי אחר שהיה מדברי (ר"י א"ת, כוזרי ג יד). וענין שם לווי שם מחובר למקום כמו שנאמר במיני העשבים הנהרי והפרדסי והמדברי (פי' התפ' להרמב"ם, נגע' יד ו). והצמח כלו ממנו בייתי וממנו פרדסי וממנו מדברי (קלונימוס בן קלונ', הלמחים, מיוחס לאריסטו). יש מהם (מהצמחים) גניי ויש מהם מדבריי ויש מהם פרדסי ויש הרריי ויש ימיי ויש אגמיי (רסב"ל דוכן, מגן אבות חלק יעקב ג).

פרה, ממנו א. פָּרָה, *פֵּרוּי, פְּרִי, *פְּרִיָּה, *פִּרְיוֹן, פֹּרֶת.

א. **פָּרָה** [1]), פעו"י, פָּרוּ, פָּרִינוּ, פְּרִיתֶם, פֹּרֶה, פֹּרִיָּה, פְּרֵה פְּרוּ, תִּפְרֶה, יִפְרֶה, יִפְרוּ, — פָּרָה הצמח, עשה פרי, Frucht tragen; porter des fruits; to bear fruit: פן יש בכם שרש פֹּרֶה ראש ולענה (דבר' כט

[1]) [עפ"י דברי התלמוד: אסתר מן התורה מנין ואנכי הסתר הסתיר, מרדכי מן התורה מנין דכתיב מר דרור ומתרגמינן מירא דכיא (חולין ט:).]

[2]) [בארמ' פרא, פרי, וכן בכושי פֵּרֵי, והשם פְּרִי נמצא בכתיב פר אף בכתבות כנעניות ובאוגרית': יבל ארץ ופר עצם (יבול ארץ ופרי עצים) (גינזברג, כתבי אוגרית, 48), וכן אפשר לראות שם זה באשורי פִּרְא, פִּרְא, פִּר, במשמ' פרי הבטן. ומכאן ברור שהפעל נגזר מן השם, שהוא בלבד משתף לרֹב הלשונות השמיות. ואפשר שהשם בצורת הרבוי פֵּרוֹת שיך בעקר לשרש יפר, ופר הנמצא בערבי a) במשמ' היה הרבה, רבה; אך לא צדק בַּרת (Etym. Stud., 12 וכו') שרצה להפריד בין פעל ששרשו פרו (ושהוא מקביל אל ופר הערבי) במשמ' רבה, ובין פרה שעקרו פרי במשמ' עשה פרי.]

a) وفر

יז). ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה [1]) (ישע' יא א). על שדים ספדים על שדי חמד על גפן פוריה (שם לב יב). אמך כגפן בדמך על מים שתולה פוריה וענפה היתה ממים רבים (יחזק' יט י). אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך בניך כשתלי זיתים סביב לשלחנך (תהל' קכח ג). — ועי' גם פורת. — פוריה במשמ' עץ פורה: ונשאר בו עללות כנקף זית שנים שלשה גרגרים בראש אמיר ארבעה חמשה בסעפיה פוריה [2]) נאם יי' אלהי ישראל (ישע' יז ו). — ובהשאלה על בעלי חיים, אדם ובהמה: כי עתה הרחיב יי' לנו ופרינו בארץ (ברא' כו כב). מעט מעט אגרשנו (את החוי, הכנעני וכו') מלפניך עד אשר תפרה ונחלת את הארץ (שמות כג ל). — פרה ורבה: ויברך אותם אלהים לאמר פרו ורבו ומלאו את המים בימים והעוף ירב בארץ (ברא' א כב). ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה (שם שם כח). ושרצו בארץ ופרו ורבו על הארץ (שם ח יז). ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה (שם ט ז). ויאמר לו אלהים אני אל שדי פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך (שם לה יא). וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד (שם מז כז). והיה כי תרבו ופריתם בארץ בימים ההמה וכו' (ירמי' ג טז). ואני אקבץ את שארית צאני מכל הארצות אשר הדחתי אתם שם והשבתי אתהן על נוהן ופרו ורבו (שם כג ג). והרביתי עליכם אדם ובהמה ורבו ופרו (יחזק' לו יא). — ובהשאלה על ישע וצדקה: הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד (ישע' מה ח). — ואמר בן־סירא: אל תתאוה תואר נערי שוא ואל תשמח בבני עולה וגם אם פרו אל תבע בם אם אין אתם יראת יי' (ב"ס גני' יו א–ב). — ובתו"מ: יכול הוא לישא אשה אחרת ולפרות ולרבות הימנה (סוט' ד ג). פרו ורבו כתרנגולים (גיט' נז.). והנהר הרביעי הוא פרת זה אדום שהיפירה והיצירה לעולמו, פרת שפרת ורבת מברכתו של זקן (מד"ר ברא' ט ז). — ובינ' פרה, מ"ר פרין, פרות: אוכלין ושותין (השדים) כבני אדם, פרין ורבין כבני אדם ומתים כבני אדם (ח"ב, חגי' טז.). פרת שפרה ורבה עד שעוברין אותו בספינות, פרת שמימיו פרין ורבין (ר' יוחן, מד"ר ברא' טז). ויאמר למך לנשיו וכו' תבען לתשמיש אמרו לו למחר מבול בא, נשמע לך ונהיה פרות ורבות למארה (ר"י בר' חנינא, שם שם כג). כך נח. צא מן התיבה, ולא קיבל עליו לצאת, אמר אצא ואהא פרה ורבה למארה (שם שם לד). כשם שהמטה אינה אלא לפריה ורביה, כך כל מה שהיה בבי' המקדש היה פרה ורבה (שם במד' יא). כיצד היו ישראל פרין ורבין, היה אדם משיא בנו וכו' עד שהוא רואה בנים לבניו (שם איכה א,, רבתי בגוים) — ובסהמ"א: גמזיות של הקדש פי' הן נצרים הפרים משרשי אילנות (ר"ח, פסח' נו:). ומפני שישחקו (השנים) בלעיסה הן פרין וגדלין תמיד (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ד א). — ואמר הפיטן: עזורני כהני שבט שלישי על מלכות שלישית, פרת פרתה וניתן לה ארכה (קטע פיוט מרסע"ג, סעדיאנה לשכטר, 50). שורש פורה שרשת ונחל נובע יבשת הרצחת וגם ירשת וכל דבר לא יכחד מן המלך (ראב"ע, מי כמוך, איגר 230). — ואמר המשורר: ולכן אל תתרע אשר מוסר יפרע והרוחות יזרע וסופות לו פורים (דונש, דעה לבי, חסו' על מנחם, 1). וגפן בעלת כנף וסרחת ופריה קצירים לה אלי מים ובתהמות ובגשית אשר נותרה ימי חרף וזרע מפרי עריה התמאם (ר"ש הנגיד, הנמות פליליה, על מות רב האי, גכודי, 11). היה יקותיאל כזית רענן או כארזים בלבנון פרו (רשב"ג, בימי יקותיאל, גכודי, 17).

— הפע', הפרתי, הפריתי, יפר, הפרני, מפרך, יפרך, — עשה שיפרה, שיוליד בנים: והפרתי אתך במאד מאד ונתתיך לגוים (ברא' יז ו). הנה ברכתי אתו והפריתי אתו והרביתי אתו במאד מאד שנים עשר נשיאם יוליד ונתתיו לגוי גדול (שם שם כ). ואל שדי יברך אתך ויפרך וירבך והיית לקהל עמים (שם כח ג.) כי הפרני אלהים בארץ עניי (שם מא נב). הנני מפרך והרביתך ונתתיך לקהל עמים (שם מח ד). ופניתי אליכם והפרתי אתכם והרבתי אתכם (ויקר' כו ט). ויפר את עמו מאד ויעצמהו מצריו (תהל' קה כד). — ועי' פרא. — ובתו"מ במשמ' גרם לכח פריה: שרגים קטנים מפרין ומרבין כל גופו

---

1) [יש גורסים; יפרח, ועי' ZAW XVIII, עמ' 345.]

2) [יש קוראים: בסעפי הפריה.]

של אדם (רב, ברכ' מ.) [1]. — ובפסמ"א: שלח הקב"ה מגפה בצאנו של לבן באותו היום שהניחו יעקב ונשתיירו מעט מהרבה כדי להפרות צאן לבן על ידו (ברא' רבתי, אלבק, 129). על פרי גודל לבב מלך אשור, על אשר הפרה והרבה גודל לבב מלך אשור להתהלל בכחו על שקר (רס"י, ישע' י יב). ויבטח על הבורא יתברך להפרותה (את האדמה) ולשמרה מן הפגעים ותרבה תבואתה (כ"י א"מ, מו"ס, הבטחון ז). — "ובמו קל: לא יתן פריו, כשהוא מפרה משיר פירותיו (רש"י, ויקר' כו כ).

ב. **פָּרָה** [2], ש"נ, ככי פָּרָתוֹ, מ"ר פָּרוֹת—נקבה מן פַּר, הנקבה מן הבקר, Kuh; vache; cow: פָּרוֹת ארבעים ופרים עשרה (בראש' לב יו). והנה מן היאר עלת שבע פָּרוֹת יפות מראה ובריאת בשר ותרעינה באחו (שם מא ב). וּפָרָה ודב תרעינה יחדו ירבצו ילדיהן (ישע' יא ז). שורו עבר ולא יגעל תפלט פָּרָתוֹ ולא תשכל (איוב כא י). — פָּרָה אֲדֻמָּה, פרה אדמה ששרפו אותה ובאפרה טהרו את הטמאים: דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פָּרָה אדמה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה על וכו' (במדי' יט ב). — ועי' אָדֹם. — פָּרוֹת עָלוֹת, מיניקות: ועתה קחו ועשו עגלה חדשה אחת ושתי פָּרוֹת עלות אשר לא עלה עליהם על ואסרתם את הפרות בעגלה והשיבתם בניהם מאחריהם הביתה (ש"א ו ז) — פָּרָה סוֹרֵרָה: כי כְּפָרָה סררה סרר ישראל עתה ירעם יי' ככבש במרחב (הוש' ד יו). — ובהשאלה, ככנוי לאשה שמנה, אוהבת תפנוקים: שמעו הדבר הזה פָּרוֹת הבשן אשר בהר שמרון, העשקות דלים הרצצות אביונים האמרות לאדניהם הביאה ונשתה (עמו' ד א). —ובתו"מ: בית שמאי אומרים לא ימכור לו (להחשוד על השביעית) פרה חורשת בשביעית ובית הלל מתירין מפני שהוא יכול לשחטה (שביע' ה ח). אין חמור יוצא במרדעת וכו' ואין העגל יוצא בגימון ולא פרה בעור הקופד ולא ברצועה שבין קרניה (שבת ה ד). שור שנגח את הפרה ונמצא עוברה בצדה ואין ידוע אם עד שלא נגחה ילדה אם משנגחה ילדה משלם חצי נזק לפרה ורביע נזק לולד (ב"ק ה א). השוכר פרה מחבירו והשאילה לאחר ומתה כדרכה ישבע השוכר שמתה כדרכה והשואל ישלם לשוכר אמר רבי יוסי כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של חבירו אלא תחזור פרה לבעלים (ב"מ ג ב). איזו היא אבידה מצא חמור או פרה רועין בדרך אין זו אבידה, חמור וכליו הפוכין פרה רצה בין הכרמים הרי זו אבידה (שם ב ט). שמין פרה וחמור וכל דבר שדרכו לעשות ולאכול למחצה (שם ה ה). רבי אליעזר אומר עגלת (ערופה) בת שנתה ופרה (אדומה) בת שתים וחכמים אומרים עגלה בת שתים ופרה בת שלש או בת ארבע, רבי מאיר אומר אף בת חמש כשרה הזקנה וכו' (פרה א א). פרה (אדומה) שקרניה וטלפיה שחורים יגוד, גלגל העין והשינים והלשון אינם פוסלין בפרה (שם ב ב). גמר מלהזות, קינח את ידו בגופה של פרה (שם ג ט). השורף פרה ופרים ומשלח את השעיר מטמא בגדים, פרה ופרים ושעיר המשתלח עצמן אינן מטמאין בגדים (שם ח ג). פרת כהן שהיית שומה אצל ישראל וילדה בכור, בכור לכהן דברי ר' יהודה, וחכמים אומרים בכור לשניהם, אמר להם רבי יהודה אתם מודים בפירות שדה שהן שלו, אמרו לו אם שדה גופה שלו פרת גופה לשניהם, אם פרה היתה גופה שלו, בכור לכהן (תוספת' דמאי ז י). המוכר פרה לחבירו על מנת שיש בה מומין ואמר לו נגחנית היא, נשכנית היא, בעטנית היא, רבצנית היא וכו' (שם ב"ב ד ו). ג' שמות יש לו, מרדע, דרבן ומלמד, מרדע שהוא מורה דיעה בפרה, דרבן שהוא משרה בינה בפרה, מלמד שהוא מלמד את הפרה לחרוש בשביל ליתן חיים לבעליה (ירוש' סנה' י א). אם לפרתו עושה אדם דרבן, ליצרו הרע שהוא מעבירו מחיי העולם הזה ומחיי העולם הבא על אחת כמה וכמה (רבי חמא בר חנינא, שם שם). עם כשהוא חורש בתוך חצי שדהו שקעת פרתו ונשברה, ירד להעלותה וכו' ומצא סימא, אמר לטובתי נשברה רגל פרתי (שם הורי' ג ז). —ואמר הפיטן: יבא אפר פרה להלבין טנוף בן פרה (כ"א קליר, אזורה ומפרסם, קרוב' פרה). לחגי

---

[1] [בספרי (דברי ו) ובמד"ר (בראש' עז): נהר פרת שמפרה והולך עד שכלה מגרפה לגרפו, ע"כ. אך הנוסח הנכון: מתפרת (כמו במדה"ג, דבר'), או כמו נ"א (במד"ר): שמפריד. ועי' פְּרָת.]

[2] [עי' בהערה לערך פר ולערך פֹּרָת, ובכתבי אוגרית (גינזברג, 54): יאהב עגלת בדבר (כלו': בַּדֹּבֶר) פרת בשד (בשדה) וכו'.]

זכריה ומלאכי נגלה, ולהם אל במחות גלה, קץ זמן פרה ועגלה (הוא אגילי עם, שם). — *פָּרָה, שם מסכת בסדר טהרות הדנה בהלכות פרה אדומה. — *פָּרַת חַטָּאת, במשמי פרה אדמה: פרת חטאת המעוברת כשרה (רבי אליעזר, פרה ב א). פרת חטאת ששחטה שלא לשמה וכו׳ פסולה (שם ד א). — *פָּרַת הַיָּם, Seekuh; sea-cow; vache marine: פרת הים (ועע קוה) דומה בתארה להתנין הגדול (וואל־פיש) ראשה מרובע, ארכה לפעמים כ״ג רגל, משקלה ח׳ אלפים ליטראות בערך, עורה עב מאד ורובו קרח ובשרה מעדנים (כ״ם בלוך, שבילי עולם ג, ו.). — *קַרְנֵי פָּרָה, שם טעם מטעמי המקרא שסימנו דומה לקרני פרה: ונקרא פזר גדול ונקרא קרני פרה (הורים הקורא דרכנבורג, 77). קרני פרה מניף בשתי אצבעותיו למעלה (שם 108).

*פֵּרָה, פירות, ש״נ, — כמו חֲפַרְפָּרָה[1]: ושניהם (חפרפרות ועטלפים) בריה שאין לה עינים אלא שמין הפירות והיא האישות משכנה בחפירה עמוקה בעפר לחיות בעפר יסודה והעטלף תעוף באויר שיסודה מן האויר ויש לה חפירה ג״ב בארץ (הגר״א, באור ישעי ב כ).

פֶּרֶה, עי׳ פֶּרֶא.

*פֵּרוּד, ש״ז, — שם״פ מן א. פֵּרֵד, א) מעשה המפריד בין דבר לדבר ובין אדם לאדם, הפרדה, Trennung, Teilung; separation, division: ומהם מי שאמר שהם (היסודות) ששה והם יסודות הארבעה הנוכרים והחיבור והפירוד (ס׳ היסודות לר״י הישראלי, סג). ואופן המפריש לשוכני הקו השוה נפרד בעינינו משאר אופנים המפרישים וכו׳ והפירוד הזה הוא שכל האופנים והעגולות וכו׳ נחלקות באופן המפריש הזה לשני חלקים שוים וכו׳ (ראב״ע הנשיא, צורת הארץ, ו). והזוית השטוחה היא פרוד שני קוים שנפגשו על נקודה אחת ונפרדו מעליה לשני צדדין שאינן על נוכח אחד (הוא, המשיחה והתשברת א, 8). וכיון שנתברר שאינו גוף וגויה יתברר שלא יארע לו אחד ממאורעות הגופות לא חיבור ולא פירוד וכו׳ (רמב״ם, יסודי התורה א יא). שההויה אצלם (אצל המדברים) הוא הקבוץ וההפסד הוא הפרוד ולא יקראוהו הפסד אבל יאמרו ההויה הוא קבוץ ופרוד ותנועה ונוח (ר״מ א״ת, מו״נ א עג). ואמנם לפי דעת הפלוסופים לא יאמינו שהקו מורכב מנקודות והשטח מקוים והגוף משטחים ואם יבדיל בהם הפלוסוף הוא על צד ההתר לא על צד החלוק והפרוד (ר׳ אהרן הקראי, עץ חיים ז). מציאות הדק לפי דעת אנשי המחקר אינה רק מושכלת שהרי על דרך החלוק והפרוד יגיע אל החלק שאינו מתחלק (שם שם). —ואמר הפיטן: קנינך עזוז וגבור ופרוד וחבור באונך (רי״ל בן גיאת, קנינך ארבע יסודות, שעה״ש 20). בלי ערך בלי דמיון בלי שנוי והתמורה, בלי חבור בלי פירוד גדול כח והגבורה (אדון עולם, נוסח ספרד). — ב) מצד האדם הנפרד מחברו: ואנשקה לכל רעי ואבכה עליהם ובצלעי גחלי פרודי ועל פני מי נחליהם (ר״י זבארה, שעשועים ב, דודזון, 35). ושתו עלי ציצים וקול סיסים לשיר עלי טוב הזמן הכרו יין כדמעתי עלי פרוד רעים וכפני אהבים חפרו (ר״מ הנגיד, הנה ימי הקר, שם 83). לבבי קץ ומאס את יריבו והזניחו ולא שמע בקולו, ואיך יריב אשר המס לבבו יקוד פרוד וכחסן אכלו, ומוכיחו עלי דמעו ישלח כאב פרוד אלהים לך ולא לו (הוא, לבבי קץ, דבורי 68). ויונה על אמיר תקונן עלי פרוד אחותה אשר נדה ותהמה כהמיתי (רשב״ג, ידידי שעו, דבורי, 26). לפרודך ידיד נפשי שמואל אני נבהל ורעיוני חרדים, למען יום נדד נשאר לבבי והיה עם לבבך לאחרים (הוא אהה לי מזמן, שם 29). הה לבב עוב בצוק פרוד ינתקו חוטיו (ראב״ע, מגדול אמון, ההגה א 58). הה לפרוד הנחילני נחלת יגון ומגנה, דוד ידעתיו מלפנים חק אהבים לא ישנה (הוא, בעלי ריבי, שם 55). אויה על מפקדו אוי כי בא עת אידו, יקלל יום פרודו יקבהו אררי יום (הוא, האספו משכילים, שם 136). ימי פרודך מה ארכו לי כאלו נתקעה שמש בסרטן ואולם הזמן בא בין שנינו ויצא הנדד אתו לשטן (יצחק אבן עזרא, סביבי סירי, שם 161). יפתח אל ידי חברה ויקפץ ידי פרוד אשר כיום פשטן, וישובו ימי חרפי בקדם ואז אשא עון פשען וחוטן (הוא, שם שם 162). הורש לבבי מצלעי כי ביום בכיי לפרודי טרדו דלף, אולי ישיבוהו למורשיו מעט שירים ורון יביא לשר האלף (ר״י זבארה, שעשועים, הקדי, דודזון, 6). ומה עלמה בעין חשוק ראותה ואבית בתוכה עת יהי רד, תחי דומה לעין חושק נגפו חלי פרוד ונשאר נד ונפרד (לקוטי קדמוניות סג). בפרוד

[1] [עי׳ שם הערה.]

את וסור רע ונוד נום ורוב חולי ועוצם המצרות, ואיככה יהי לו לב וכל אל סבבוהו ועליו נאגרות (ד"ה של יהודי מצרים וא"י ב, יעקב מן, 15). — ובקבלה, עולם הפרוד: חלק האצילות והיא נשמה נקראה בשם אלקות וחלק הב' אינם אלוקית ונקראי' עולם הפירוד (כמה"ל, מוקר ומקבל, 2).

פְּרוּדָה, עי' פְּרֻדָּה, ועי' א. פֶּרֶד, בינ' פָּעוּ.

˙פֵּרוּדִי, ת"ז, — מפרד, מתפרד: החלוקה הצרופית ולא החלוקה הפרודית (מאמר במערכת לר' משה בן יוסף נג'ארה).

***פַּרְוָה**, ס"נ, בֵּית הַפַּרְוָה, לשכת בית הפרוה, לשכת הפרות, שם אחת הלשכות בבית המקדש [1]: הביאוהו (את הכהן הגדול) לבית הפרוה ובקודש היתה, פרסו סדין של בוץ בינו לבין העם וכו' (יומא ג ו). שש לשכות היו בעזרה שלש בצפון ושלש בדרום, שבצפון לשכת המלח לשכת הפרוה לשכת המדיחין וכו' לשכת הפרוה שם היו מולחין עורות קדשים ועל גגה היה בית הטבילה לכהן גדול ביום הכפורים, לשכת המדיחין שם היו מדיחין קרבי הקדשים ומשם מסבה עולה לגג בית הפרות (מדות ה ג). בראשונה היו מכניסין עורות קדשים ללשכת בית הפרוה והיו מחלקין אותן בערבין לכל בית אב שבאותו היום (תוספתי זבח' יא טז). ורחץ בשרו במים במקום קדוש, בלשכת בית הפרוה (ספרא ויק, אחרי פרק ו). — ואמר הפיטן: חש (כה"ג) לגג פרוה לבית טבילת קדש (יוסי בן יוסי, אתה כוננת עולם ברב חסד, עבודת יוה"כ, מחזו' איטל' ב, רמו.). נסך מגהו בשיר מופלא עלי עשור ועלי נבל בנצח ירוץ ולא ישלה לפרוה ויקדש וירחץ צח (רקע"ג, בחדני ילדקו, עבוד' יוה"כ, קובץ מע"י גאו' ב, 15). חמש טבילות ועשי' קדושים טובל ומסתפיג בו ביום כולו בקודש בית הפרוה חוץ מן הראשונה שהיתה בחול על גבי שער המים (עבודת יוה"כ, Elbog., Stud., עמ' 114). שאין לנו לא תאב לשכת כהן בה להפנות וכו' לא כבוד פרווה לטבילת אחת בשנה וכו' (שם, 187).

פְּרָזִי, ת"ז, מ"ר פְּרוּזִים, — א) כמו פְּרָזִי, היושב בעיר שאינה מקפת חומה: על כן היהודים הפרוזים [1] היושבים בערי הפרזות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ויום טוב (אסתר ט יט). — ובתו"מ: פרוז היה באותה שעה (ר' פינחס, ירוש' מגי' ב ג). דפרוז בן יומו נקרא פרוז (בבלי שם יט.). ב) ˙ובמשמ' עיר מערי הַפְּרָזִי, עיר שאינה מקפת חומה: מערי הפרזי, פרוזות ופתוחות בלא חומה (רס"י, דבר' ג ה). עיר שאין לה חומה ומתוך כך ישיבתה נפוץ ופרוז ומרוחקין משכונה לשכונה (הוא, מגי' ב:, ד"ה הפרזים). — ג) ˙ובתורת ההגיון, משפט סתמי שאינו נגדר בהקף, judicium indeterminatum: ואם לא תתחבר לנושא של גזרה חומה כלל כאמרנו האדם כותב נקרא זו הגזרה סתמית, ר"ל שהיא פרוזה [2]) ולא נקשרה בחומה וכו' ויהיה חלקי הגזרות ששה בהכרח, או מחייבת כללית או שוללת כללית או מחייבת פרטית או שוללת פרטית או פרוזה [2]) או אישית (אחיטוב הרופא, תרג' מלות ההגיון ב, בס' היובל להרמן כהן).

˙פֵּרוּז [3]), ס"ז, — ראש פרוז, כמו ראש פרזים: סרסור זרוז מרץ ראש פרוז הרץ סלול שלום ותרץ (שלמה הבבלי, אור ישע, יוצ' א' פסח).

˙פֵּרוּט, ס"ז, — שה"פ מן ב. פֵּרֵט, פְּעֻלַּת הַפּוֹרֵט מעות: תרי שתיה דינר זהב שוה כ"ד דינרי כסף

---

[1]) [לפי הנאמר בכמה מקורות שהיו מכניסים (נ"א: מניחים) עורות קדשים בלשכת בית הפרוה, אין כל קשי לבאר פַּרְוָה במשמ' פרוה [a]) בערבי שהיא אדרת עור, Pelz; fourrure; fur, ובמשמ' זו נוהגת המלה בדבור היום. אך כבר אמוראי בבל לא הבינו את המלה והעתיקו לכאן את ההערה הלשונית שעקר כונתה כנראה למלה פרוה אחרת בארמי' ולא בעבר': מאי פרווה אמגושי (יומא לה.), ואולם אותו שריד של באורי מלים קדומים מובא גם לשם העוף פרוא בארמ': פרוא אסיר וסימנך פרוא אמגושא (חול' סב:). כי כן נהגו עורכי התלמוד להביא הערות בלשניות על מלים גם שלא במקום הצרך, ועי' לשוננו יא (עמ' 264 וכו') על הערות התלמוד בפרוש המלה משכוכית. וכן היו שפרשו פרוה כשם עצם פרטי, ואינו נראה. ובתשובות הגאונים מהגניזה (גינצבורג ב, 183): וישש(אלת) אם פרווה פירוש מקודם לסולטן, צ"ל אספרווה במקום אם פרווה, והכוונה למה שנא' בכתוב' (ג:): אספרווא דידיה בשלישי קאתו.]

[a]) فروة

[1]) [כך הכתיב, והקרי: הַפְּרָזִים.]

[2]) [בתרג' ר"מ א"ת: סתום.]

[3]) [כך מנק' במחז' אשכנ' בדגשה המובאת כאן. במחז' איטלי (ב, קיז.) מנק' פָּרוּז.]

ובפרטת בכ׳ או בכ״ת שזו היא שתות בשוה ממש הרי מקח הפירוט קיים (לבוש חו״מ רכז טז).

***פְּרוּטָה**, ש״נ,—מטבע מעוטת ערך, שהיא אך חלק פרוט של המטבע הגדולה[1] Kleingeld, kleine Münze; (petite) monnaie; change, small coin: האשה נקנית וכו׳ בפרוטה וכו׳ וכמה היא פרוטה אחד משמונה באיסר האיטלקי (קידוש׳ א א). נתן לו שתי פרוטות אמר לו הבא לי אתרוג והלך והביא לו בפרוטה אתרוג ובפרוטה רמון שניהם מעלו (מעילו׳ ו ד). פרוטה של הקדש שנפלה לתוך הכיס או שאמר פרוטה בכיס זה הקדש כיון שהוציא את הראשונה מעל דברי ר״ע וחכ״א עד שיוציא את כל הכיס (שם שם ו). ויניקהו דבש מסלע (ושמן מחלמיש צור) אלו מציקים שהחזיקו בה בארץ ישראל והם קשים להוציא מהם פרוטה כצור (ספרי דברי שיז). נסמכין על שיתופי חצירות בשבת הראשונה מדוחק, ר׳ יוסה בי רבי בון בשם רב יהודה כדון אנשי בר דליה שאינן מפקידין על פרוטתן (ירוש׳ ערוב׳ ו). שכן עני חופר גומא להצניע בה פרוטותיו (ר׳ ירמיה, שבת קב:). דילמא אידי ואידי בפרוטות[2] שנו דליכא עלייהו טבעא (עולא, ב״מ מו.). א״ר כהנא זאת אומרת אין אונאה לפרוטות ולוי אמר יש אונאה לפרוטות (שם נה.). מאי דכתיב וילבש צדקה כשריון לומר לך מה שריון זה כל קליפה וקליפה מצטרפת לשריון גדול אף צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול, רבי חנינא אמר מהכא וכבגד עדים כל צדקותינו מה בגד זה כל נימא ונימא מצטרפת לבגד גדול אף צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול (ב״ב ט:). כל הנותן פרוטה לעני מתברך בו׳ ברכות (ר׳ יצחק, שם שם). מאי מעשה ידיו ברכת, אמר רבי שמואל בר רב יצחק כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך (שם טו:). כקטן כגדול תשמעון, אמר ר״ל שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה (סנה׳ ח.). מי שיש לו פרוטה בתוך כיסו יריצנה לחנווני (ר׳ יוחנן, חול׳ פז.). כל מי שנותן פרוטה לעני הקב״ה נותן לו פרוטות (רבי פנחס בשם רבי ראובן, מד״ר ויקר׳ לד). — חצי פרוטה: נהנה בכחצי פרוטה ופגם בכחצי פרוטה וכו׳ הרי זה לא מעל (מעילו׳ ה ג). איוב וותרן בממונו היה, מנהגו של עולם נותן חצי פרוטה לחנוני, איוב ויתרה משלו (ר׳ אבא בר שמואל, ב״ב טו:). — שוה פרוטה: חמש פרוטות הן, ההודאה שוה פרוטה והאשה מתקדשת בשוה פרוטה והנהנה בשוה פרוטה מן ההקדש מעל והמוצא שוה פרוטה חייב להכריז והגוזל את חבירו שוה פרוטה ונשבע לו יוליכנו אחריו אפילו למדי (ב״מ ד ז). כל מי שהוא גוזל את חבירו שוה פרוטה מעלין עליו כאילו הורגו (ר׳ יוחנן, מד״ר ויקר׳ כב). — פחות משוה פרוטה: בן נח נהרג על פחות משוה פרוטה (ר׳ חייא בר אבא בשם רבי יוחנן, ערוב׳ קב.). — ופרוטה במשמ׳ כסף, מעות, בכלל: ד׳ פרוטות אין בהן סימן ברכה לעולם, שכר כותבין ושכר מתורגמנין ושכר יתומין ומעות הבאות ממדינת הים (ת״ר, פסח׳ נ:). אין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכיס (ת״ר, סנה׳ צז.). לשעבר היתה פרוטה מצויה והיה אדם מתאוה לשמוע דבר משנה והלכה ותלמוד ועכשיו שאין הפרוטה מצויה וביותר שהן חולים מן השעבוד אין מבקשין לשמוע אלא דבר ברכות ונחמות (ר׳ לוי, מד״ר שה״ש, סמכוני באשישות). — פרוטה קטנה: מנין לפרוטות קטנות שהן מצטרפות לחשבון מרובה ת״ל אחת לאחת למצוא חשבון (ירוש׳ סוטה א ז). — פרוטה דרב יוסף, שפטור לתת פרוטה של צדקה בעת השבת אבידה מחמת העוסק במצות: אבל נכסי בעל אבידה אסורין על מחזיר, לא קא מהדר ליה, דקא מהני ליה פרוטה דרב יוסף (רב אמי או רב אסי, נדר׳ לג:). —ובסהמ״א: מעשה בשטר אחד שהיה כתוב בו שת מאה וחד זוזא, שלח לו רב שרביא לאביי שית מאה פשיטי וחד זוזא או שית מאה סלעים וחד זוז או שית מאה סל זוזים וזוז, שלח לו בפרוטות אין לספיקה שפרוטות אין כותבין אותו בשטר (הלכות פסוקות לתלמיד רב יהודאי גאון, 53). מעשה בשטר שהיה כתוב בו שש מאות וזוז אחד והרי הדבר ספק אם שש מאות זוז וזוז אחד או שש מאות אסתירא וזוז, אמרו חכמים יטול שש מאות אסתירא וזוז שיד בעל השטר על התחתונה, א״כ למה לא נאמר

[1] [במשמ׳ זו בארמ׳ שבתו״מ פריטא, ועי׳ ב. פָּרַט.]

[2] [כך הגרסה בערוך, ובהוצאות: בפרוטטות.]

שש מאות פרוטה[1]) וזוז, לפי שהפרוטות כולל אותן הסופר וזוין ואחר כך כותבן (רמב"ם, מלוה ולוה כז טו). ואמר לו ראובן לא אתן לך פרוטה קטנה עוד שיש לי עדים שבזמן שקניתי ממך היין לא היה שוה כי אם שלשה דינרים (תשו' יעקב אלפסי, פאר הדור קסג). — ואמר המשורר בפתגם: הפרוטה אינה תהלה, וגרה איננה מעלה (עמנואל, מחברת א, 9).

***פְּרוּטִית**. ש"נ, מ"ר פרוטיות, — מין בהמה שנולדה מהרבעת כלאים[2]) עם סוס או חמור: הפרוטיות אסורות והרמך מותר (כלא' א ה).

***פְּרוּטְרוּט**, או פְּרוּטְרוּט[3]), תוס"ז, — כסף או דבר אחר המנוי פרוט פרוט, פרוטה לפרוטה[4]), ins einzelne, geteilt; détaillé fractional; אין מחללי כסף ופירות על כסף אלא אם כן יש עמו

[1]) [בתלמ' (ב"ב קסו:): שית מאה פריטי.]

[2]) [הפרוטיות נזכרות במשנה אחר כל הנולדים מן הסוס וכל הנולדים מן החמור ולפני הרמך ואדני השדה. ובארו המפרשים שהן מין ממיני הפרדות שאין אפשר לעמוד על סימניהן, ועל כן אסורות הן זע"ז. וקשה לקבל פרוש זה גם מצד הענין, שהרי גם הנולדים מן הסוס וגם הנולדים מן החמור כבר נאמרו, ואם אין לדעת ממי נולדו, מובן שאסורים הם מספק. ומצד הלשון, כלום יקרא שם מיֻחד לפרדות אלו שאין אנו יודעים ממי נולדו? ומשום כך כנראה כתב הרמב"ם: שם פרוטיות נופל על איזה מין שיהיה מהרבעה מין סוס ומין חמור על איזה דרך שיתערבו, ע"כ. אך זה בנגוד למשנה, המתירה כל בני סוס(ה) וכן כל בני חמור(ה) זה עם זה, ואין בזה אף פרוש למלה פרוטיות, שאינה מתבארת כך משרש פרט להוראותיו. ואולם ההמשך: הפרוטיות אסורות והרמך מותר ואדני השדה חיה וכו', מורה שבאן מדֻבר על מינים יוצאים מן הכלל, ואף על מינים אגדיים שהאמינו במציאותם. ועל כן נראה שגם הפרוטיות הן מין סוס או חמור בלתי רגיל שאסור על כל פנים עם סוס ועם חמור. ועל כן אפשר שאין כאן מִלה שמית, אלא הכונה למלת היונ' πτερωτός בעל כנפים, כפי שהאמינו במציאות סוסים בעלי כנפים, ואלה בודאי אסורים עם סוס או חמור רגיל, ועי' בהערה לערך פְּרָגִית.]

[3]) [המלה היא הכפלה מקצרת של פְּרוּט פְּרוּט, ועל כן נראה שהנקוד הנכון הוא פְּרוּטְרוּט, וכן בוקסטורף במלונו.]

[4]) [ואת משמ' המלה, שהיא בעקר ביני מְעוּ' ולא ש"ז, וכן בארמ' שבתו"ם, ועי' הערה לקמן.]

פרוטרוט[1]) (ר' מאיר, תוספת' מע"ש ג י). הנותן מעות לחבירו ליקח בהן פירות למחצית שכר ואמ' לו הילך מנה ואינו יכול לעמוד על הפרוטרוט אסור, ראה פירות שהוקרו ואמ' לו הילך מנה ויכול לעמוד על הפרוטרוט מותר (שם ב"מ ד יז). המכנס מעות וכו' ר' יוסה בשם רבי לעזר, מה פליגין במכנס פרוטרוט אבל באומר אילו לשקלי כל עמא מודיי שהמותר נדבה, ר' חזקיה ר' ביבי בשם רבי לעזר, מה פליגין במכנס פרוטרוט אבל באומר אילו לשקלי כל עמא מודיי שהמותר חולין (ירוש' שקל' ב ג). לשנים שנכנסו לעיר, ביד זה עשתות של זהב וביד זה פרוטרוט, זה שבידו עשתות של זהב אינו מוציא וחיה וזה שבידו פרוטרוט מוציא וחיה (ר' שמואל בריה דרבי יוסי בי רבי בון, שם הורי' ג ז). כאן שבעים ואחד מנה, ואת האלף ושבע מאות וחמשה ושבעים עשה ווים לעמודים, ולא מנאן הכתוב אלא בפרוטרוט[2]), ש"מ מנה של קודש כפול היה (בכורות ה.). פונדיון זה מה טיבו, קילבון לפרוטרוט (שם ג.). משל אדם הולך לקסרין צריך למאה זוז או למאתים זוז הוצאה, אם נוטלן הוא פרוטרוט הן מיגעין אותו ואינו יכול לעמוד בהן אלא מצרפן סלעים והוא פורע ומוציא בכל מקום שירצה (מדרש תהלים הופמן, דברי לב ב).—וחמשה עשר אלף ופרוטרוט, חמשה עשר אלף ועוד כמה יחידות: בכל ערב תשעה באב היה משה מוציא כרוז בכל המחנה ואומר צאו לחפר צאו לחפר והיו יוצאין וחופרין להן קברות וישנים ובשחר היו עומדין ומוצאין עצמן חסיריי חמשה עשר אלף ופרוטרוט[3]) (ירוש' תענ' ד יא). לא חסרת דבר, אלא דֶבֶר, שכל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היה מלאך המות מכתת בהן חמשה עשר אלף ופרוטרוט, וכמה הוא פרוטרוט, תפ"ט (מדרש תהלים כג, בובר, ק.).—ופרוטרוט, במשמ' סכום שאפשר לעמוד עליו בחשבון פרוטרוט: דינר זהב פרוטרוט,

[1]) [נ"א: פראטרוט.]

[2]) [בירוש' (שקל' א בסוף) במקום זה בארמ': א"ל והכתיב ואת האלף ושבע המאות וחמשה ושבעים והיידא לון סלקין שבעים וחד ליטרין ואתעביד לית פרוטרוט וכו', כלו' במשקל של ליטרין אלה 71 ליטרין ונעשה עוד עודף של כסף פרוט.]

[3]) [במדרש שמואל (לג): בפרוטרוט.]

דינרי זהב אינן פרוטרוט (ר' יעקב בר אבינא, ירוש' שבוע' ו ג). — ובספהמ"א: הייתם אומרים למתר הוא (משה) ממנה עלינו אלף (דינים) חסר פרוטרוט (מדה"ג דבר' א יד, הסגלה). הפורטים על פי הנבל, מנחם חברו עם ופרט כרמך, ורואה אני את דבריו, שהמשורר על פי כלי זמר מחתך את הדבור בפרוטרוט[1]) הכל לפי נעימות קול הכלי להגביה ולהנמיך (כס"י, עמוי ו ס). ואם בא לפרוע תוך הזמן בפרוטרוט דינר דינר אין המלוה יכול לעכבו (עוחו"מ עד ז). — *ומ"ר פְּרוֹטְרוֹטִים: לפיכך לא נכנס בפרוטרוטים אלא י"א איסר אוכל דאמרינן חד איסר מעשר ראשון עיכב שת וכו' ואיסר שלמעשר שני שחילל ופ' איסרין חולין נשארו (ר"י בן מלכי צדק, מע"ש ד ח).

*פֵּרוּי, פירוי, ש"ז, — ספה"ס מן א. פָּרָה, כמו פְּרִיָּה, פִּרְיוֹן: את מוצא שמדות טובות של הקב"ה בתשפע בפירוי וריבוי, הטוב ברבוי החסד ברבוי (מד"ר אסתר בסוף).

פַּרְוַיִם, ש"ז במ"ז, פַּרְוָיִם, — זהב פַּרְוַיִם[2]), מין ממיני הזהב; והזהב זהב פַּרְוָיִם (דהי"ב ג ו). — ובתו"מ: שבעה זהבים הן, זהב טוב זהב טהור זהב סגור וזהב מופז זהב מזוקק זהב שחוט זהב פרויים (ירוש' יומא ד ד). — *ובלא מלת זהב באותה משמ' ואמר הפיטן: טס ושחטו וקבל הדם הוא בעצמו, זמן לממרס בו שלא יקרש דמו, ירוק במחתת פרוים קלה למזבח למרומו, יחתה לוחשות במעזבו והוריד עמו (רא"ג, אכפרה, סליחי מוס' יוה"כ).

*פֵּרוּךְ, ש"ז, מ"ר פֵּרוּכִים[3]), פירוכין, — גֶּרֶשׂ, גריסים, Graupen; orge perlé; barley groats, ואמר הפיטן: יורה ומלקוש באבם פורכים כח תת באביבים

[1]) [כלו': כאלו פרוט לפרוטות, כשמוש המלה בתו"מ.]

[2]) [לפי התרגומים הקדומים ולפי דעת ר"ב המפרשים פַּרְוַיִם שם ארץ, ואולי כמו אופיר (אפריקה), ובא בצורת מ"ז ככמה שמות ארצות כגון מצרים, נהרים וכדו'. אך בתו"מ פרשוהו בדרך דרוש: אדים דומה לדמו של פר (ר"ש לקיש, ירוש' יומא ד ד), וזהב שהוא עושה פירות (שם שם). ובספהמ"א השתמשו במלה במשמ' זהב טוב בכלל.]

[3]) [עפ"י הארמ' שבתרג': אביב קלי בנור פירוכן רכיכן (אונקלוס, ויקר' ב יד).]

רכים כרמל להקליא אביב פרוכים (ר"א קליר, הכס, מוסף שבת החדש).

פֵּרוּס, עי' ג. פֶּרֶס, הערה.

א. **פְּרוּסָה**, ש"נ[1]), — חתיכה שנפרסה מככר הלחם, פת לחם, Stück Brot; morceau du pain; piece of bread: הלוקח מן העני וכן העני שנתנו לו פרוסות פת או פלחי דבילה מעשר מכל אחד ואחד (דמאי ה ה). בשר הקדש שקרם עליו הקיפה, נגע טבול יום בקיפה החתיכות מותרות וכו' וכן בקטניות שקרמו על גבי פרוסות (טבו"י ב ה). הכוסס חטין מברך עליהן בורא מיני זרעים, אפאן ובשלן בזמן שהפרוסות קיימות מברך עליהן המוציא לחם מן הארץ וכו' (תוספת' ברכ' ד ו). הביאו להם וכו' מליח ופרוסה מברך על המליח ופוטר את הפרוסה וכו' רבן שמעון בן גמליאל אומר פרוסות סימן גדול לאורחים כל זמן שהאורחין רואין את הפרוסות יודעין שדבר אחר בא אחריהן (שם שם ד יג-יד). פרוסה של גלוסקין ושלימה של בעל הבית מברך על השלימה של בעל הבית וכו' (שם שם ד טו). קישות של תרומה שנתערבה במאה קישות של חולין וכן פרוסות של לחם הפנים שנתערבו במאה פרוסות של חולין הרי אלו יעלו וכו' אם נגעו פרוסות זו בזו טימאו זו את זו (שם תרומ' ה יד). פועלים שהיו מסובין ואוכלין והותירו פרוסות או שהיו אורחין מסובין ואוכלין והותירו פרוסות ונתנום לשמש וכו' מעשר לכל אחד ואחד (שם דמאי ה ז). עני שנתנו לו פרוסות וגרוגרות מעשר מכל אחד ואחד (שם שם ה ח). הבן שהיה אוכל משל אביו וכן העבד שהיה אוכל משל רבו קוצץ ונותן פרוסה לבנו ולעבדו של אוהבו ואינו חושש משום גזילו של בעל הבית שבך נהגו (שם ב"ק יא ד). השמש מברך על כל כוס וכוס ואינו מברך על כל פרוסה ופרוסה (ירוש' ברכות ז ג). כמה יגע אדם הראשון עד שלא אכל פרוסה, חרש זרע ניכש וכו' ואח"כ אכל פרוסה (בן זומא, שם שם ט ג). הוא (עזרא) התקין שיהו אופין פת בערבי שבתות שתהיה פרוסה מצויה לעני (שם מגי' ד א). אמר להם (העני) תנו לי פרוסת אחת ולא השגיחו

[1]) בעקר בינ' פָּעוּ', הפת הפרוסה בנגוד לפת השלמה, ועי' בדגמאות, ובערך א. פֶּרֶס.]

עליו, דחק ונכנס אצל המלך א"ל אדוני המלך מכל סעודה שעשית קשה בעיניך ליתן לי פרוסה אחת (ר' אלעזר ברכ' לא:). לא יפרוס אדם פרוסה לאורחין אלא אם כן אוכל עמהם (ת"כ, ר"ה כט:). אמרו עליו על ר' פנחס בן יאיר מימיו לא בצע על פרוסה שאינה שלו (חול' ז:). לא יתן אדם פרוסה לתוך פיו של שמש אא"כ יודע בו שנטל ידיו והשמש מברך על כל כוס וכוס ואינו מברך על כל פרוסה ופרוסה (ר' זירא בשם רב, שם קז:). לא יפרוס אדם פרוסה על גבי הקערה וכו' אבל מקנח אדם קערה בפרוסה וכו' ולא ישוך אדם מפרוסה ויחזירנה לתוך הקערה ולא ישוך מפרוסה ויתננה לחבירו (דא"ר ט). מעשה ברבי עקיבא שנתארח אצל אדם אחד נטל את הפרוסה וסמך בה את הקערה, חטפה ר"ע ואכלה אמר לו רבי אין לך פרוסה שתאכל אלא פרוסה שאני סומך בה את הקערה וכו' (שם שם). אם אכל אדם פרוסה אחר פרוסה לא שנייה דוחה את הראשונה (ר' תחליפא דקסריא, מד"ר ויקר' יד). שכשם שעשה הקדוש ברוך הוא כמה ניסים לגאול את ישראל ממצרים כן הוא עושה בפרוסה הזו שאדם נותן לתוך פיו (פסיק' רב' לג, אנכי אנכי, קנג.). — ובסהמ"א: לא יבצע פרוסה קטנה מפני שנראה בצר עין ולא פרוסה יותר מכביצה מפני שנראה כרעבתן (אבודרהם, סדר הלכות המוליא ופירושה, לט:). — ואמר הפיטן: טוב חנם תושיט לנו ימין מעד פרוסת פתח, כהקיש רש שואל חסד לו קח טוב תען (שלמה הבבלי, אך בך לדל, סליח' מוסף יוה"כ). מה טעם בוצע בפרוסת בכרות חררים, כי אין ככר שלמה בכלי עניים וחסרים (בנימן בר שמואל, כך גזרו רבותינו, רשות לשבת הגדול, מחז' איטלי' א, לא.). יקשו צרי עין בבצע ומאנו פרוסה לרעב לבצע והאריכו וקצרו את המצע (משה ברבי קלונימוס, מה מועיל, קרוב' אחרון פסח). טובי עין הם הצדיקים שהרבה יעשו ומעט יאמרו, ימוב פרוסה בטה לחם ושמנה עשר קבים סלותים הוצברו, ואקח' פת לי וגו' (ר' שמואל יזכה, יולר וירא, סריד' מהגני', מ"ל וייס, 54). — ואמר המשורר: הישכיל מי אשר יתן פרוסה לשועלים בתוך סוכת שחלים (ר"ש הנגיד, בן משלי, 38).

ב. *פְּרוּסָה, ש"נ, — מסך פָּרוּשׂ, וילון, Vorhang; rideau; curtain: משל למלך בשר ודם שהיה משיא את בנו ותלה בחופת בנו פרוסות שחורות, אמרו לו בני פלטין שלו אדוננו המלך מפני מה אין אתה תולה פרוסות לבנות (מדרש הגדול, דבר' ה כ, הסגלה).

פְּרוּעַ, עי' פָּרַע.

***פֵּרוּעַ,** ש"ז, —שה"פ מן פֵּרַע, א) פֵּרוּעַ ראשׁ, מצב הראש הפרוע, גלוי הראש, Entblössung; découvrement; uncovering: ראשה פרוע דאורייתא היא דכתיב ופרע את ראש האשה ותנא דבי רבי ישמעאל אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש (כתוב' עב.). קלתה אין בה משום פרוע ראש (רבי אסי בשם רבי יוחנן, שם עב:). — ב) גלוי חלק אחר בגוף: מאי כל זמן וכו' שאין חבירו רואה את פרועו (ברכ' סב.). — ובסהמ"א: וצא בשעה שאין בני אדם מצויין בחוץ שאם לא תעשה כן תצטרך להתרחק מן בני אדם עד כדי שלא יראו פרועך וכשאתה מקדים ומחשיך תוכל להפנות באיזה מקום שתרצה (רגמ"ה, תמיד כז:). כדרך שנפנה ביום, לענין פרוע טפח וטפחיים (רש"י, ברכ' סב.). ורבא סידר לבניו שורה אחת למזרח ושורה אחת למערב כדי שישב עליהם לנקביו ויהיה פרועו מלפניו ומלאחריו לצפון ולדרום (סמ"ג מ"ע סי' קסד). ומדרכי הצניעות הוא ג"כ שלא ילכו שני בני אדם יחד לבית הכסא אחד שלא יראה האחר פירועו של חבירו או ישמע עיטושו (הלבוש או"ח ג ג).

***פֵּרוּף,** ש"ז, —מקום שהקלעים או הפרוכות פרופים זה לזה, מקום הרכיסה: והוא נכנס דרך דרום לפתחה של חיצונה ומהלך בין שתי הפרוכות עד שמגיע לפירוף הפנימית שבצד צפון (המאירי ליומא ה א, מז.).

פָּרוּץ, עי' פָּרַץ.

***פֵּרוּק** [1], פירוק, ש"ז, —שה"פ מן פֵּרַק, א) פְּעֻלַּת הפורק את הבנין, המשכן וכליו, המזבח, Abbau; démontage; dismounting: הנותן על גבי המזבח בשעת פירוקה או בשעת שגלה הרוח את היריעה לא עשה כלום (תוספתי זבח' יג ג). על דעתיה דרבי יוחנן היה שם שבע עמידות וששה פירוקין, על דעתיה דר' חייה היה שם ארבע עשרה עמידות ושלש

[1] [מן הארמי: פֵּרוּקָא.]

עשרה פירוקין (ירוש' יומא א א). ואף בשעת פרוקו והקמתו (של המשכן) איני חפץ באחרים שיפרקוהו ויקימוהו אלא הם (מד"ר במדי' א). פירוקן (של הארון, השלחן, המנורה) בשעת מסעות כעמידתן בשעת חניית מסעות (שם שם ד). — ופֵרוק המשא: א"ר הונא אכסדרה אין ד' אמות, טעמא מאי, משום פירוק משאו (ב"ב יא:). — ובסהמ"א: לא נאמר דין גוד או אגוד בד' אמות של פירוק משא ולא במה שצריכים ליציאה וביאה (טו"ע חו"מ קעא יז). — "ופֵרוק האברים המתפרקים, ופרוק החבור באברים: שאין הטעם תלוי אלא בפירוק אברים, בין יונק בין שאינו יונק דיה שעתה (רש"י, נדה ע., ד"ה קמ"ל). פרוק החבור באברים הגדולים ירפא בהשואה והקשירה הנאותה (קאנון א ד כח). — ופֵרוק עֹל, פריקת על: ואין זה (תנועת הראש) קבלת עול מלכות שמים אבל פירוק עול וראוי להוכיח על זה תוכחה רבה (ר"י אבטולי, מלמד התלמידים, ואתחנן, קנט). ודין לחפש מאיזה זמן היה פרוק העול חוה אחר שבזמן בית שני יש הודאה גדולה כי היו עושים ע"פ הראיה (ר"א הקראי, ג"ע, קדה"ח ד, ה.). — ופֵרוק הקלפה: נמצ' הזורה הבורר והמרקד כולן מעבירין פסולת המעורבת באוכל ואינה מחוברת ואינה כגון קליפה שצריכה פירוק כגון עפרורית שצריך ניפוץ אלא מעורבת בלבד (ערוך ערך דש). — "ובהשאלה פֵרוק הקֻשיה, הסרת הקשיה ע"י פתירתה, Lösung (e. Frage); solution: ובטל פירוקינו הראשון שאמרנו ופירקנו פירוק אחר (תשו' הגא' הרכבי תכה, 219). ובא רב אשי לפרק פירוק אחר מפשוטה של משנותינו (סו"ת הגא' מן הגני', גינצבורג ב, 10). והפירוק הזה הוא ההלכה שאין אנו חייבין לברך על הריח ברכה אחרונה ודיינו לברך לפניו (ר"ם בן חפני גאון, שערי ברכה, בית תלמ' ב, 379). ודעתנו בפלאון חכמותיו וחדרי תבונותיו וקושייו ופירוקיו ותרביציו[1] וכחו בתורה יותר מדעת זולתנו (מכתב מימי הגאו', הקדם ג א–ב, 3). וחזרנו לפרק פירוק אחר (ר"ח, שבת עג.). ומפני מה לא פירק פירוק זה לגבי חולב עז (הוא, שם קמה.). ולא מצא פירוק לדבריו (הוא, ביצה ג.). שלא פירקנו זה הפירוק להראות שעדותן מעשה אלא להראות שעדותן אינה מעשה (רי"ף, סנה' פרק ז, טז:). ובתלמוד ארץ ישראל פרקו פירוק אחר חביב (רבנו נסים על שבת, גולדברג, כט.). והקשו קושיות שיש להשיב ופירוקים שראויים לתרץ הם והאמוראים שעמהם (רש"י, ב"מ פו., ד"ה סוף הוראה). אנשים שהוסיפו על כל מה שזכרנו בעיון התלמוד והשתדלו בגרסות וקריאת הלכותיו מבלי פרוק קושיותיו ופתח סתומותיו (ר"י א"ת, חו"ה, עבודת האלהים ד). צריך להתבונן בקושיא ובתשובתנו בפירוקה, וקודם שאזכור הקושיא ופרוקה אמר כי כבר ידע כל עברי וכו' (ר"ס א"ת, מו"נ א ב). ואמרו בפירוק הקושיא ההיא המקרה אין קיום לו (שם שם עג). ושם שאלנו שאילת ראויה להזכירה הנה עם פרוקה דרך קצרה להיותה טעין שאילתך גם היא (הוא, יקוו המים כ, 128). לפיכך צריך אתה להשתדל לדעת פירוק הקושיות וסילוק הספיקות ביגיעת התלמוד (ר"י אבן עקנין, ס' מוסר ב יח). וכן נהגו בשאר מקומות להעלותו בדיחוי או בפירוק עד שתסתייע הדבר (רז"ה, ספר הצבא, מדה כ). לפי שיש בהם ובכל אחת מהם כמה פרוקים ותירוצים גברים ומפורסמים לכל בן דעת (ר"ש אלמולי, פתרון חלומות, יח:). — ואמר המליץ: ושבקושיותיו ופרוקיו (של התלמוד) בשאלותיו ותשובותיו מִן העוות והעקמומיות (ר"א לויפל, סע"י ג, השקפה לעונה, יד:). — ב) "הִפָּרְדוּת חלקי הדבר זה מזה, פזור חלקי הדבר, Aufgelöstheit, Lockerheit; incohérence, dissolution; looseness: וכשיהיה היסוד רקיק פשוט רחוק מהפזור והפרוק תשוה לו האחדות ותסכים עמו (מקור חיים לרשב"ג ב כח). — ג) "פֵרוק החוש בין דבר לדבר, יכלת החוש להבדיל בין דבר לדבר, הבחנה, Unterscheidung(svermögen); discernement; discernment: ושים הגוף הקש ליסוד ושים הגוון הקש לצורה, וכן שים פרוק החוש בין הגוון והגוף והשגתו לצורת הגוון בעצמו הקש לפרוק השכל בין היסוד והצורה והשגתו לצורה בעצמה (שם ה ד). ואחר כך תעיין בפרוק עצם השכל באותה הצורה מזולתו (שם שם ו). ופרק כל אחד מהם מאחר בשכלך פרוק אמתי (שם שם עג). — ובמשמ' הבדל, הפרש: וצריך שתדע כי מי שהטיב לדעת פרוק אלו הצורות והכיר כל אחד מאלו העצמים מאחר הגיע לתכלית הידיעה והתענוג (שם שם כז).

---

1) [נ"א: ותירוצין,] עי' אפנשטין, Z. Gesch. u. Liter., עמ' 165.

פָּרוּר 1), ש"ז,—סיר, קדרה לבשול, Topf; pot: שטו העם ולקטו וטחנו ברחים או דכו במדכה ובשלו בַּפָּרוּר ועשו אתו עגות (במד' יא ח). וגדעון בא ויעש גדי עזים ואיפת קמח מצות הבשר שם בסל והמרק שם בַּפָּרוּר (שפטי' ו יט). ובא נער הכהן כבשל הבשר והמזלג שלש השנים בידו והכה בכיור או בדוד או בקלחת או בַפָּרוּר כל אשר יעלה המזלג יקח הכהן בו (ש"א ב יד).—ואמר בן סירא: מה יתחבר פרור אל סיר אשר הוא נוקש בו והוא נשבר (ב"ם גני' יג ב). —*עץ הַפָּרוּר, כף עץ לבח"ש בפרור: תבלין נדוכין במדוך של עץ והמלח בפך ובעץ הפרור (ב"ס, בילה א ז).

פַּרְוָר 2), ש"ז, מ"ר פַּרְוָרִים,—כמו פַּרְבָּר: וישבת את הסוסים אשר נתנו מלכי יהודה לשמש מבא בית יי' אל לשכת נתן מלך הסרים אשר בַּפַּרְוָרִים (מ"ב כג יא).

***פֵּרוּר** 3), פירור, ש"ז, — א) שה"פ מן פֵּרֵר, פעלת המפרר והמשבר, Zerbröckeln; émiettement; crumbling: חמץ דלשאר נהרות קאזיל בעי פירור (פסחי' כח.). — ב) מ"ר פֵּרוּרִים, פירורין, פתים פתים קטנות שהפת מתפררת בהן, Brösel, (Brot)krumen; miette; crumb (of bread): מעבירין מעל השלחן פירורין פחות מכזית ושער של אפונין ושער עדשין מפני שהוא מאכל בהמה (שבת כא ג). אם היה שמש תלמיד חכם מלקט פרורין שיש בהן כזית (בית הלל, תוספת' ברכ' ו ד). שחק את הפת ועשאו פירורין, גרוגרות ועשאן דבילה מעשר מאחד על הכל (שם דמאי ה ח). המערה מכלי לכלי ונמצא שרץ וכו' נמצא על גבי פרורין ונגע כביצה טמא (שם טהר' יא ג). פירורין שאין בהן כזית מותר לאבדן (ר' יוחנן. ברכ' נב:). פתות יכול לשנים תלמוד לומר פתים, אי פתים יכול יעשנה פירורין תלמוד לומר אותה, אותה לפתיתים ולא פתיתה לפתיתים (ת"כ, מנח' עה:). ולא ילקט אדם פירורין אפילו על גבי השולחן מפני שהוא ממחה דעת הבריות (דא"ר ע). — ובהשאלה על פרור הים: עשרה נסים נעשו לישראל על הים, נבקע הים וכו' נעשה פרורין שנאמר אתה פוררת בעזך ים (מכיי' בשלח ד). ונעשו המים פרורים (תנחו' בשלח י). — ג) בִּמשמ' מאכל העשוי מפרורים 1), דַּיְסָה, Schmarrn, Brei; bouillie, purée; pap, pudding: פיתא ופירור אומר על הפירור במקום שעושין את הפירור עיקר אבל במקום שאין עושין את הפירור לא בדא (רב, ירוש' ברכ' ו ז).

***פָּרוּשׁ**, שות"ז, מ"ר פרושים, פרושין,—א. מי שֶׁפָּרַשׁ והתרחק, ביחוד מי שֶׁפָּרַשׁ מן התאוות והעברות: קדושים תהיו, פרושים היו (ספרא ויק, קדושים פרשה א). משחרב בית המקדש רבו פרושים בישראל ולא היו אוכלין בשר ולא היו שותין יין (תוספת' סוטה טו יא). אמר הקב"ה למשה לך אמור לישראל, בני כשם שאני פרוש כך תהיו פרושים כשם שאני קדוש כך תהיו קדושים (מד"ר ויקר' כד). —ובסהמ"א: וכבר נאמר על קצת הפרושים שהיו כל ימיהם בתשובה מפני שהיו מחדשים בכל יום תשובה בעבור תוספת הכרתם בגדולת האלהים (ר"י א"ת, חו"ה, עבודת האלהים ג). ונאמר על אחד מן הפרושים כי הלך אל ארץ רחוקת לבקש הטרף בתחלת פרישותו, ופגע באדם אחד מעובדי כו"ם בעיר אשר הלך אליה, אמר לו הפרוש כמה אתם בתכלית העורון ומעוט התכנה בעבודתכם לבו"ם (שם, הבטחון, פתיח'). ועל כן היו הפרושים בורחים מקרוביהם ומבתיהם אל ההרים כדי שיפנו לבותם לעבודת אלהים (שם שם ד). ולפי שנצטרך המין האנושי לנהוג בפרישות אשר בו תקנתו בעולם הזה בקחת הצורך ממנו היה בדין להיות בעולם פרושים גמורים (שם, הפרישות א). אבל לכמה כתות נחלקו הפרושים בפרישות וכו' (שם שם ג). הפרוש צהלתו בפניו ואבלו בלבו, לבו רחב מאד ונפשו שפלה מאד (שם שם ד). והיה מן הפרושים אוכל לחם אנשים ושותה יין ענושים וגוגב לבות האנשים (ר"י זבארה, ס' שעשועים ו, דודזון, 62). ופרושים אחרים אשר פורשים בלבם מן הטוב

---

1) [מן פאר, פור a), רתח בערבי (הערת המחבר בשולי המלון של גזניוס–בוהל). [ועי' פָּארוּר, הערה.]

2) [עי' פַּרְבָּר, הערה.]

3) [בארמ' פרורא.]

a) فار، فور

---

1) [וכן בארמ' פירורא דאושכפי (פסחי' מב:), דיסת הסנדלרים והרצענים המשמשת דבק.]

2) [בִּינֵי פָּעוּ מן א. פָּרַשׁ.]

ודבקים ברע (שם שם). ועל כן אמר אחד מהפרושים למלך מהמלכים, דע שמלכותי הוא יותר גדול ועצום ממלכותך, אמר המלך ואיך, אמר הפרוש מפני כי מי שאתה עבדו הוא עבדי (ר"א בר חסדאי, מאזני צדק לאלגזלי, 21). כי ראיתי אבא מרי ורבינו משולם שהיו פרושים ומתחסדים (נגד מדורת עכו"ם) וכן הרבה גדולי עולם (מרדכי, שבת רכ). הפרושים הכוזבים שהם מכפנים בעלי גאוה ומשפה ולחוץ מראים שפלות (ר"י אברבנאל, נחלת אבות ד, ר' יוחנן בן ברוקא). — פָרוּשׁ מאדם או מדבר: אמר לאשכל כלוי אני ממך, פרוש אני ממך, מנוע אני ממנו, הריני נזיר ממנו, הרי זה נזיר (ירוש' נזיר ב ח). וכשם שאדם פורש את עצמו מן פירות ערלה כך המקולקלין בשפחות פרושין מן הכשרים ליום הדין (מד"ר במד' י). ק"ל שנה עשה אדם הראשון פרוש ממטתו (דנ"ר, ליברמן, 10).—ובסהמ"א: שלא יתאוה תאוה רבה למאכלים ומשקים והמשגל ויהיה בטבע פרוש מהצחוק (רמ"ע פלקירא, המעלות א, 16). — ואשה פְרוּשָׁה: חסיד שוטה ורשע ערום ואשה פרושה ומכות פרושין הרי אלו מבלי עולם (ר' יהושע, סוטה ג ז). אשה פרושה זו שהיא יושבת ומלעבת בדברי תורה (ירוש' שם שם ג ג). — ובסהמ"א: איש פרוש ואוכל חוליו בטהרה יקח לו אשה פרושה ויודעת הלכות טהרה ומתנהגת עמו בטהרה (ספר חסידים תתרפו). לפי שהיתה (בת יפתח) עתידה להיות פרושה בבית אחד לא תצא משם כל ימי חייה (ר"י אברבנאל, פי' שפט' יא). וגירש (אאוליו שילפו) לאחיו הגדול והרג בן אחיו הגדול ולבתו של אחיו עשה אותה פרושה, אבל היא ילדה לרומו ורומילו (ר"א זכות, יוחסין השלם, מאמר ו, הזמן הרביעי, פיליפובסקי, 237). והיה בן שד אחד ואמו בת מלך והיתה מונגא פרושה ולא שכבה עם איש אלא בחלום נדמה לה שהיא שוכבת עם איש (שם, הזמן השביעי, 247).— ומי שֶׁפָּרַשׁ מן הצבור: כולל של מינים בשל פרושין ושל גרים בשל זקנים ושל דוד בשל ירושלם (תוספת' ברכ' ג כה). — ודבר פָּרוּשׁ מן הרֹב: וכל שפרש, מן הרוב פרוש הוא [1]) ומותר (והזהיר, ויקר' ד). — ב) איש מִכַּת הפרושים, אחת הכתות

[1]) [עפ"י הארמ' שבתלמו': כל דפריש מרובא פריש (זבחי' עג.).]

הגדולות בימי בית שני, Pharisäer; Pharisien; Pharisee: בגדי עם הארץ מדרס לפרושים (חגי' ב ז). ומעשה שהטבילו את המנורה, והיו הצדוקים אומרין בואו וראו פרושים שמטבילין מאור הלבנה (תוספת' שם ג לה). לא יאכל זב פרוש עם זב עם הארץ (בית שמאי, ירוש' שבת א ה). אל תתיראי מן הפרושין ולא ממי שאינן פרושין אלא מן הצבועין שדומין לפרושין שמעשיהן כמעשה זמרי ומבקשין שכר כפנחס (ינאי המלך לאשתו, סוטי כב:). — וסוגים שונים של פְּרוּשִׁים: שבעה [1]) פרושין הן, פרוש שיכמי [2]), פרוש ניקפי [3]), פרוש קיזאי [4]), פרוש מנכייה [5]), פרוש אדע חובתי ואעשנה [6]), פרוש יראה [7]), פרוש אהבה [8])

[1]) [כאדר"נ (לז): שמונה, ועי' להלן.]

[2]) [בירוש' (ברכ' ט ז; סוטה ה ז) פרשו, שטוען מצוות על שכמו, כלו' שנושא אותן לראוה ומתגאה בהן, ובבבלי (סוט' כב:) אמרו: זה העושה מעשה שכם, ופי' רש"י: שמלו שלא לשם שמים, אף זה מעשיו להנאתו שיכבדוהו בני אדם ולא לשם שמים, ע"ב.]

[3]) [בירוש' (שם שם): אקיף לי ואנא עביד מצוה, כלו' שדורש שיתנו לו בהקפה זמן או שיקיפו למענו את הדרך מפני שהוא עוסק במצוה. ובבבלי (שם שם) זה המנקיף את רגליו, ופירש"י: מהלך בשפלות עקב בצד גודל ואינו מרים רגליו מן הארץ ומתוך כך מנקף אצבעותיו באבנים.]

[4]) [נ"א קיזי, קיזאי, ואמרו בירוש', שעושה מצוה אחת ועברה אחת ומקזז ומנכה את העברות מחשבון המצוות. ובבבלי אמר רב נחמן בר יצחק: זה המקיז דם לכתלים, כלו' עושה עצמו כעוצם עיניו שלא יסתכל בנשים ומתוך כך מכה ראשו בכותל והדם יוצא (רש"י).]

[5]) [נ"א מה הנכייה. ופרשו בירוש' (שם שם) שהוא נוהג להתפאר שהוא מנכה ממה שיש לו לשם עשית מצוות. ובבבלי (סוטה כב:) הנוס': פרוש מדוכיא, ואמר רבה בר שילא על זה: דמשפא כי מדוכיא, שהולך כפוף כמדוכה (רש"י: בוכנא עשוי כמקבת וראשו כפוף).]

[6]) [בבבלי: מה חובתי ואעשנה. בירושלמי פרשו שהוא אומר מה חובה וחטא עשיתי, שאעשה מצוה תמורתם. ובבבלי, שהוא אומר: מה חייב אני לעשות עוד ולא עשיתי, כאילו קים הכל.]

[7]) [בירוש' פרשו שהוא ירא שמים כאיוב. ובבבלי הנוסח: פרוש מיראה, ופרש רש"י, שהוא ירא את העֹנש.]

[8]) [בירוש' פרשו שהוא אוהב ה' כאברהם. ובבבלי: פרוש מאהבה. ופרש רש"י: מאהבת שכר המצוות ולא לאהבת מצות הבורא.]

ירוש' ברכ' ט ז; שם סוטה ה ז). אין לך חביב מכולם אלא פרוש אהבה כאברהם (שם שם). ח' פרושין הם, פרוש שכמי, פרוש נכפאי, פרוש מקצואי, פרוש מכובאי, פרוש מלאכה היתה לו, פרוש מחופתו עשאני, ופרוש מן היצרא, ופרוש מן היראה (אדר"נ לז [1])).— ומַכַּת פרושים, מַכּוֹת פרושים, כנוי של גנאי למי שעושים עצמם כפרושים [2]): חסיד שוטה ורשע ערום ואשה פרושה ומכות פרושין הרי אלו מכלי עולם (ר' יהושע, סוטה ג ד). זה מכת פרושים [3]) נגעו בו (רבי, ירוש' פאה ח ח). — ועי' מַכָּה. — ובספה"א: ותאמר לו (אלכסנדרה) אתה ידעתה את האיבה אשר היתה לך עם הפרושים ועתה בניך הם קטנים ועתה אתה לעזרת מי תעזבני (יוסיפון גינצבורג, קלו). רק רבי הפרושים העירו מריבות ומנחות (?) עם שרי הצדוקים (שם קלח). ויכבד מאד את הלל הזקן שר הפרושים ואת שמאי תלמידו (שם רקמ). והנה אחת מכל הכתות האלו היתה נקראת פרושים כלומר מובדלים אלמעתזולה, והיו נוהגים ע"פ התורה כפי מה שפרשות החכמים שקדמו להם (לקוטי קדמוניות ז).

*פֵּרוּשׁ [4]), פירוש, ש"ז, — סה"ס מן א. פֵּרַשׁ, — א) הבעה ברורה, מפרשת, של דבור, הבעת דברים ממש כמות שהם, ausdrückliche Angabe ; déclaration formelle ; explicit statement: אין לך חרב של שלום אלא חרב של פרעה נכה ושטפח את אותו צדיק וזה הוא יאשיהו וכו', היכן פירושו של דבר, רוח אפינו משיח יי' נלכד בשחיתותם (תוספתא תעני' ב י). אם אמרו בשעת מיתה ינתן (הפקדון) לפלוני שהן שלו יעשה מפורש בפירושו (שם ב"ק יא ח). בכר ומקל ירדו כרוכין מן השמים, אמר להם הקב"ה לישראל, אם תעשו את התורה הרי בכר לאכול, ואם לאו הרי מקל ללקות בו, והיכן פירושו של דבר, אם תאבו ושמעתם וכו' (רשב"י, ספרי דבר' מ). וכולן שאמרו בשעת מותן ויינתנו לפלוני שהן שלו יעשה

[1]) [עי"ש בשנויי נוסחאות ובהערת שכטר.]

[2]) [בירושי' (סוטה ג ג) פרשו: זה שהוא נותן עצה ליתומים להבריח מזונות מן האלמנה, ע"כ. ושם וגם בבבלי (סוטה כב:) הובאו דוגמאות לכך.]

[3]) [על אנשים שנתנו דינר לעני שהיו לו מאתים זוז חסר דינר, וע"י כך שללו ממנו את הזכות ליהנות ממתנות עניים.]

[4]) [וכן בארמ' פרושא, פירושא, באותן משמ'.]

פירוש לפירושן (ב"ב קנ.).—ובמשמ' הדבר המפֹרש בנגוד אל סְתָם, הדבר הסתום: ושאר כל הדברים סתמן מותר (למכר לגוי) ופירושן אסור (ע"ז א ה). ועם ב בבל"ם, בפירוש, במפֹרש, ברור, ausdrücklich ; formellement ; explicitly: מוכר לו פירות (אפילו) בשעת הזרע ומשאיל לו סאתו וכו' אף על פי שהוא יודע שיש לו פועלים, וכולן בפירוש אסורין (שביעי' ה ח). אין מוציאין שמן שרפה ופירות שביעית מהארץ לחוצה לארץ, א"ר שמעון שמעתי בפירוש שמוציאין לסוריא ואין מוציאין לחוצה לארץ (שם ו ה). כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לידון בדבר חדש אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפירוש (ספרא, ראש פ' ויקרא, י"ג מדות של ר' ישמעאל). מוציאין את כל אדם ומשאילין את הגדול שבהן ואומרים לו אמור מה ששמעת בפירוש והוא אומר והדיינים עומדים על רגליהם וקורעים ולא מאחים (שם ויק, אמור פרשה יד). ומי פירש לנו בפירוש שארבע מינין הללו שהן אתרוג וכו' (תנחו' בובר, אמור כט). — ובספה"א: שאחרי שבאר לנו ארסטו' בפירוש הכחות אשר לא יובדלו ויופרשו מן הנפש אשר הם המרגשת והצומחת וכו' (ר"י מפיסק, מנחת קנאות, 69). — "ובאותה משמ' פְּרוּשִׁים, ואמר המשורר: ויקראו ספר לקים כל מהר כתבתה בפרושים ויכתבו עלי שטר מחזק שריר בתוספת וחדושים (ר"י חריזי, תחכ' ו, 73). — ב) בֵּאוּר, האומר כאלו בפרוש מה שלא מפֹרש עד כה [1]), Erklärung; explication: וסתמו לאו כפירושו הוא [2]) (ר' מנא, ירוש' גיטי' ה י). אי מהימנא לך עשה כפירושה ואם לאו עשה פירוש לפירושה (ב"ב קנ.). על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים (חייב זקן ממרה) (ר' יהודה, סנה' פז.). — ובספה"א: פירושת כתב אלהינו בדת מוסר כי בדת שוכנת נפש כל בשר (רקע"ג על חוי הבלכי ג, 54). ובעת אשר התבוננו באגרות ידענו רוב חכמתכם אשר אתם יודעים בכבודכם, כי פירוש אָלֶף אינם מכירים, קל וחומר מכניסים עצמם בפת שלא הנחילם חי העולמים (סוף, פי הגלוי, סרכבי,

[1]) [מקור המשמ' הזאת ברור ביותר בדברי הירוש' (ב"ק ט יא): יעשה פירוש לפירושו, ועוד.]

[2]) [כלו': וכי המשאיל כלים לחברו בשביעית סתם אינו כאלו פרש לאיזו מלאכה השאילם?]

רעז). מום זה ומום אחר אין זה מקח טעות, פ י ר ו ש, פרה זו לא היתה לא רבצנית ולא נשכנית ולא בעטנית אבל היה בה מום אחר שאינו נכר (כי"ק, ב"מ, מט:). בשם האל הגדול והנורא אחל לפרש פ ר ו ש התורה (ראב"ע, הקדמה א' לפרושו על התורה, כהנא ב, 63). הודע לדיינין פ י ר ו ש הדברים והם יודיעוך אם אתה חייב או אין אתה חייב (רמב"ם, טוען ונטען ו א). חלילה שתורתם התירי לחם אבל היהודים בעלי חמדה ועשו פ י ר ו ש להנאתם (ר"מ אבן ויגאה, שבט יהודה, הכוכב, 12). — ואמר המשורר: שלישי בם סעדיה המבונן זקן תורה ו פ ר ו ש י ם ודינים ופתרונות חמודות מזהובים ופקודים משמחים והגונים (ד"ה של יהודי מצרים וא"י, יעקב מן, ב, 76). — ומצוי מאד בספרות הפרשנות וההלכה, וגם בקצור פ י', וגם במשמ' ספר המכיל באורים לספר מספרי המקרא וכדו'. — °ובמשמ' באור על דרך משל והשאלה: והוא מאמר יסבול ה פ י ר ו ש [1]) מאד (ר"מ א"ת, מו"נ ב כו). — °ופֵרוּשׁ שֵׁם, הגדרה, definitio: או יהיה (התאר) פ י ר ו ש שם כאלו תאמר האדם הוא החי המדבר וכו' ענין זה התואר פ י ר ו ש שם לא זולת זה, כאלו תאמר שהדבר אשר שמו אדם הוא הדבר המורכב מן החיים והדבור (שם א נא). החלק הראשון (של התארים) שיתואר הדבר בגדרו כמו שיתואר האדם בשהוא החי המדבר, זה התאר הוא המורה על מהות הדבר ואמתתו, כבר בארנו שהוא פ י ר ו ש שם לא דבר אחר (שם שם נב). — ג) °פֵּרוּשִׁים במשמ' פרטי המצוות והחקים: תכנת שבת רצית קרבנותיה צוית פ ר ו ש י ה עם סדורי נסכיה (מוסף לשבת). — וכשם לדת ישראל: וכל שכן כי ענייני מושיענו אף על פי שאינם חוץ לשכל אינם קרובים אל השכל, ולכן נקראת אמונתנו פ י ר ו ש ולא דת (ר"מ אבן ויגאה, שבט יהודה, הכוכב, 18).

°פְּרוּשׁ, ש"ז, — השטח, הַמִּשְׁטָח, הפנים של גוף הנדסי, surface; plan; surface; Fläche: והשטח או ה פ ר ו ש שהוא חצוב מן ופרשו השמלה הוא ערך שיש לו שיעור באורך וברוחב ואין לו עומק ותכליותיו מכל רוחותיו הם קוים כלם, והגו או הגולם הוא ערך אשר לו אורך ורוחב ועומק או קומה, ותכליותיו מכל צדדיו ורוחותיו הם שטחים ו פ ר ו ש י ם (ראב"ח הנשיא, המשיחה והתשבורת א, 8). וכן ה פ ר ו ש הישר הוא הנמשך כנגד הקוים אשר על תכליותיו וזהו הנקרא שטח (שם שם).

א. **פרז**[1]), ממנו פְּרוֹז, א. פְּרָז, פְּרָז (או פְּרֶז), פְּרָזוֹת, פְּרָזוֹן, פְּרָזִי.

ב. ***פרז**, ממנו ב. *פָּרַז.

א. *פָּרַז, קל לא נמצא [2]). ועי' פָּרוֹז.

—הפע', *הִפְרִיז, — הפריז אדם על מדותיו, הפליג, העביר על מדותיו, עבר על גבולותיו ודרכיו שהיה רגיל לנהוג בהם, to go beyond; dépasser; hinausgehen über: לא כדברי שמאי שלא עשה סייג לדבריו ולא כדברי הלל ש ה פ ר י ז על מדותיו [3]) (נדה ד:). — ובספה"א: אמר לא אאשם על מה ש ה פ ר ז ת י על מדותי למעלה כי אחר כל זכויתי אלה אמרתי בלבי עם קני אגוע (ר"מ אלשיך, איוב כט יח). — וְהִפְרִיז על

[1]) [וצריך שיובן פ י ר ו ש בזה המקום כשיפורש המלה לענין פנימי, לא כפי מה שתורה עליו המלה מצד הלשון (רמ"ע פלקירה, מורה המורה, למקום). פ ר ו ש, ידוע בלשוננו, ואולם שמתיו בהעתקה הזאת במקום מלה שענינה ביאור בדבר שלא כפשוטו וכו', ואולי הושמה (המלה) בלשוננו משותפת לפירוש שהוא כפשוטו ולפירוש שהוא שלא כפשוטו (ר"מ א"ת, פירוש מהמלים הזרות בסוף מו"נ).]

[1]) [משמ' השרש במקרא היא ברב המקומות ישוב בני אדם לבטח, בלי צרך בחומה להגן עליהם, ובמובן זה אין השרש בלשונות האחיות. ואמנם אפשר שהמשמ' הזאת התפתחה מהוראות אחרות, כגון אלו שבערבי, כמו פַרְז a), מישור שבין הרים (ולפי זה ריב"ג על פרזון: ערי המישור שאין להם לא מבצר ולא חומה), או פִרְז b) במשמ' גורל, חלוקה, ומכאן שיטת הַמַפְרוּז c) בחקלאות הערבית בא"י, שעל פיה תחלק אדמת הכפר לעבוד בגורל. ויש שהשוו את השרש אל פרץ, כאילו עיר פרזי היא עיר פרוצה אין חומה, אך אין זה נראה ביותר. ואולי יש להשוות ברז d) בערבי, שמשמעותו יצא גלוי לאור השמש, וממנו בַּרַאז e), במשמ' שדה פרוזות ממש.]

[2]) [בעבודה לרסע"ג (סדור רסע"ג, היג) כתוב: פָּרַז בין בדים מחתתו וכו'. ואולם לפי הענין והמקומות המקבילים בסדרי עבודה אחרים נראה שצ"ל: פֵּזַר.]

[3]) [בירוש', ראש נדה: הפליג על מדותיו, ועי' פלג, הִפע', הערה.]

a) فرز b) مفروز c) برز d) براز e)

מדותיו של הקב"ה: מפני מה נענש אברהם אבינו וכו' מפני שהפריז[1]) על מדותיו של הקב"ה שנא' במה אדע כי אירשנה (שמואל, נדר' לב.).—ובספהמ"א: והלא יוכיח סופו שהפריז על מדותיו יתברך והרבה לדבר סרה על תהלתו (ר"מ אלשיך, איוב לח טז). — והפריז על שדה, על חנות, על ספינה, עבר על דמי השדה בחכירה, הגדיל את דמי החכירה, נתן יותר: מפריז על שדהו ואינו חושש משום רבית כיצד השוכר את השדה מחבירו בעשרה כורים חטין לשנה ואומר לו תן לי מאתים זוז ואפרנסנה ואני אעלה לך שנים עשר כורין לשנה מותר אבל אין מפריז לא על חנות ולא על ספינה (ת"כ, ב"מ סט:). —ובספהמ"א: ואין להפריז נזמיה קישוריה ועדיה (מחז' ויערי הפב). ואין מגמתי ותכליתי רק להונות הבריות להשיא להם בתם לאשה ולהפריז להם נדוניא ופרנסה (הלבוש או"ח הקד', ג.).—ואמר הפיטן: מחור פענח רזים, חכמי מדות מפריזים, טעמי תורות חורזים (משלם ברבי קלונימוס, אפיק רנן, יולי ג פסח). — *והפריז את זכותו של האדם, übertreiben; exagérer; exaggerate: אהבתך העזה לשפת קדשנו הפריזה זכותי בעיניך (אגרות יל"ג א ג).

—נפע', *נפרז, ביני נפרז, — כמו פרוז, פרזי, ואמר הפיטן: דפק ללון במקום נפרז, הפליא שדי לגלות לו רז, וירא סולם עד זבול נגרז, לא נהיתה ולא נראתה כזאת (רסנ"ג, אים פס, מסלוס אבודרהס). —ובהשאלה, דברים נפרזים, לא מגבלים: המשל הראשון ממשליך הנער והצפור לא ישר בעיני כי ענינו קטן, נשואו דל תאיכות, ודבריו רבים ונפרזים (אגרות יל"ג א ג).

ב. *פָּרַז[1]), קל לא נמצא.

— הפע', *הפריז,—הפריז באצבעותיו, הקיש באצבעותיו, שקשק בהן, schnalzen, schnippen; claquer; to snap: לפי שהיו ליצני' שבאותו הדור מגלגלין בפיהם ומפריזין באצבעותיהם ואומרים החזון אשר הוא חוזה וגו' (מד"ר קהל' פרלא ג, אין אדס).

פְּרָז, או פֶּרֶז, ש"ז, רק מ"ר פְּרָזִים[1]): יצאת לישע עמך לישע את משיחך מחצת ראש מבית רשע ערות יסוד עד צואר סלה נקבת במטיו ראש פרזו יסערו להפיצני עליצתם כמו לאכל עני במסתר (חבק' ג יג–יד). — ואמר הפיטן: נטית קשתך ראש פרזיו לנקוב, קריות ומבצרים נחשבו לרקוב, מלפני אלוה יעקב (ר' שמעון בר יצחק, ויוסע, יולי ז פסח). —ואמר המשורר: נטה העט כמו מטה עלי ים תעורה עד תגל סודו ורזיו, והך בו ראש מקנא עד כלותו ונקבת במטיו ראש פרזיו (ר"י חריזי, תחכמוני ט, 97). — *פרז במשמ' גבור, שם אחד הכלים במשחק השחמט[2]) הבא במקום המלכה של היום, ואמר המשורר: כמו פרז לכל פנים יהי שב ומלחמתו כמלחמתו תחשב, ותפרז יתי מטה פסעיו ומסעיו לארבעת רבעיו, והפיל בקרב הולך וקרב והוא נצב על הצד כאורב

---

[1]) [רש"י: שהגדיל לשאל על מדותיו של הקב"ה שאמר במה אדע. אבל לפי זה הבטוי קשה, ואינו כלל בדרך הבטוי הקודם, ואף לא כצרוף הרגיל ביותר העביר על מדותיו, שכונתו תמיד למדותיו של הנושא עצמו ולא למדותיו של אחר. וקרוב לחשוב שהמלים של הקב"ה תוספת מפרשת הן, של מי שהבין במשמ': שהטיל ספק במדותיו של הקב"ה, או שיש לקרא: שהפריז על מדותיו אל הקב"ה. ועקר כונת המאמר תהיה אף כאן כלפי מדותיו אל אברהם, שהפריז על מדותיו, כלו' שיצא מדרכו הרגילה, דרך האמונה, בדבריו כלפי הקב"ה.]

[2]) [פעל הפריז זה בא במקום הרויף, ונגזר מן ארוזפתא, מרזפתא, מרזופא בארמ' ובסורי במשמ' פטיש. השוה למשל: שמע קל ארזפתא (גיטי' נו:). וכן בא אפרזתא תחת ארזפתא כשם צמח.]

[1]) [מלה סתומה שפרושה אינו ידוע. השבעים תרגמו מושלים (δυναστῶν) והוולג' לוחמים (bellatorum), ות"י כדרוש: רישי משרית פרעה, ופרש רש"י: ראשי עריו וטירותיו כמו פרזות תשב ירושלם וכו'. והראב"ע: על הרשע לבדו נקבת ראשו שהוא ראש ומלך על פרזיו, ומעין זה הערוך ערך אנדרפתא: פרזין והן הרשעים. ורד"ק: כלומר חיילותיו וקראם פרזיו לפי שיבואו לרוב והם יושבים סביבות ירושלים בפרזים יושבי הפרזות וכו'. והחדשים מנסים לתקן הנוסח ללא הצלחה. ובספהמ"א השתמשו במלה ע"פ הכתוב במשמ' רשעים או חילים. ומה שנראה ביותר הוא שהמלה פרזו באת כהשלמה אל להפיצני, כלו' להפיץ אותי לכל רוח, ללא חומה וגדר מפריעות. ועי' גם פְּרָזִי. והמחבר רשם בהערותיו בגליון התנ"ך שלו: פרזו ויסערו להפיצני, בערבי פרז הרות, עבר.]

[2]) [אמנם השם פרז בשמוש זה הוא פרסי' אבל חכמי ימי הבינים זהו אותו כנראה עם (ראש) פרזיו הנזכר בכתוב, במלה עברית.]

כמו פרז הליכתו אבל יש לזה יתרון למה שהוא משלש (ראב״ע, אסורר פיר, כהכא א, 157).

פְּרָזָה, או פְּרָזָה, ש״נ, רק מ״ר פְּרָזוֹת, — מישור פתוח בלי חומה המקפת אותו להגן עליו, offenes Land; pays ouvert; open country: ארץ פְּרָזוֹת, עִיר פְּרָזוֹת: ואמרת אעלה על ארץ פְּרָזוֹת אבוא השקטים ישבי לבטח כלם ישבים באין חומה ובריח ודלתים אין להם (יחזקי לח יא). על כן היהודים הפרוזים היושבים בערי הַפְּרָזוֹת עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ויום טוב (אסתר ט יט). — פְּרָזוֹת, תה״פ, העיר ישבה פרזות, היתה בלי חומה: פְּרָזוֹת תשב ירושלם מרב אדם ובהמה בתוכה ואני אהיה לה נאם יי׳ חומת אש סביב (זכרי ב ח—ט). — ובסהמ״א: וזה השם עוד לפרזות אשר הם חוץ לעיר, ומגרש לערים, ומגרשי הערים (רד״ק, סה״ש ערך גרש). — ואמר הפיטן: פרזות מושב צבאך, סבב כחז נביאך (מסלם בירבי קלונימוס, אודך, זולת ב פסח). נוגה כצאתו על פרזות נתתה ליר(איך גם), גם נאמנים צוה יצוה (קטע מעבודה, Elbog., Stud, 149).

פְּרָזוֹן, ש״ז, בכנ׳ פִּרְזוֹנוֹ, — ישיבה בארץ פְּרָזוֹת, ישוב חפשי ובטוח ללא חומה ומגן: חדלו פְּרָזוֹן [1]) בישראל חדלו (שפטי ה ז). שם יתנו צדקות יי׳ צדקת פִּרְזוֹנוֹ [2]) בישראל אז ירדו לשערים עם יי׳ (שם שם יא). — ואמר הפיטן: נחמת עם תקרב ותוציא מפרזון, כרבות בהורב על יד ציר בחזון (ר״י הלוי, אסר יקד, גנזי ירושלם א, מז). פרזוני כנען רגשו וחלו, פאתי מואב ברעד חלחלו, פחתי אלופי אדום אז נבהלו (אתה האלרת, יול׳ ז פסח, מחז׳ איטלי׳ א, קיט:). — ואמר המליץ: ואעבור עליו ואראה דמות אדם בתוך הבאים אז חדלו פרזון ברצוני ועמדתי מרעיד אני והטבע אשר ארשתי לי זה חמשת ימים (רש״פ, ד׳ כוסות, כוס ביד ס׳ א).

---

[1]) [הכונה: חדלו לשבת בפרזון, ואין פרזון נושא המשפט, ואין לראות במלה שם קבוצי במשמ׳ גבורים ומושלים כתרגי השבעים (δυναστοί) והוולג׳ (fortes). ותי״י ורב המפרשים העברים פרשו כלשון ערי הפרזי, פרזות, וכן נאמר במדרש (ילק״ש שפטי ה): העיירות הקטנות שחרבו בימי סיסרא כיון שעמדה דבורה נעשו אמהות.]

[2]) [כנראה הכונה: צדקתו (נצחונו) שהשיב פרזון, ישוב חפשי, בישראל.]

פְּרָזִי, תוס״ז, מ״ר פְּרָזִים, — יושב במקום שאינו מוקף חומה, יושב המישור: כל אלה ערים בצרות חומה גבהה דלתים ובריח לבד מערי הַפְּרָזִי הרבה מאד (דברי ג ה). ועכברי הזהב מספר כל ערי פלשתים לחמשת הסרנים מעיר מבצר ועד כפר הַפְּרָזִי ועד אבל הגדולה אשר הניחו עליה את ארון יי׳ (ש״א ו יח). על כן היהודים הַפְּרָזִים [1]) הישבים בערי הפרזות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ויום טוב (אסתר ט יט). — ובסהמ״א: ויש כאן שאלה מה ראו אנשי כנסת הגדולה לחלוק מצות זו לימים חלוקים ולקבוע יום מיוחד לפרזים ויום מיוחד לכרכים וכו׳ (ר״כ על הרי״ף, מגי׳ תחלת פרק א). — ואמר המשורר: ולכדנו מדינותם וארצם וקרקרנו בנקם קר וטירה, וירשנו פרזים [2]) עם כפרים וכבשנו בכח עיר ובירה (ר״ש הנגיד, אלוה עז, ברודי, 186). עדי יתביר אשר הפריד ויאמר לחרבות הנדוד שובו פרזים (רמב״ע, דיואן ס, ברודי). — ״ובמשמ׳ אִכָּר: שלא אחרוש שדה בפרתך עולמית ואח״כ השאילה לו רואין אם הוא פרזי ודרכו לחרוש שדהו הוא אסור לחרוש שדהו באותה פרה (רש״י, נדרי׳ מג., ד״ה קונס). טולומיאו אמר בטרם תדבר הדבר הכר עם מי תדבר וכו׳ עם המון העם כל אומן באומנתו, עם בני כפר והפרזים מהחרישה וקציר וכל המתיחס לשדה (רי״א מודינא, לחם לדיק מ, לט.).

״פִּרְזֵל, התפ׳, נתפ׳ נִתְפַּרְזֵל, — האך לברזל, ואמר המשורר: שמעתי חכמת בני אויל, ואני בן בין אויבי נגזל, יקר כספי חשך ונתפרזל, לולי צור מחסי בעורתי (ר״ש שבזי, אהבת דוד, שירי תימן, 184).

א. **פרח** [3]), ממנו אֶפְרֹחַ, א. פָּרַח, פֶּרַח, ג. ״פְּרִיחָה.

---

[1]) [כתיב: פרוזים, עי׳ פָּרוֹז.]

[2]) [כלו׳ מקומות פרוזים.]

[3]) [ביתר הלשונות השמיות נמצאים שמות עצם משרש זה כגון בסור׳ פַּרְחָא (פרח), ערבי פַּרְח׳ a), נצר העץ, אשור׳ פִּרְח במשמ׳ נצר הצמח והאדם, וכן אף במצרי׳ פרת במשמ׳ פֶּרַח העברי. אך לפעל פרח לא נמצאה הקבלה בשמוש קדום ביתר הלשונות, וע״כ מסתבר כי הפעל פרח במשמ׳ זו נגזר מן השם, אחרי הפרד העברי׳ מיתר הלשונות.

מקור השרש הוא אפוא בש״ז במשמ׳ נצר הצמח והחי, אך במובן זה אין להפריד פרח העברי, פִּרְח

---

a) فرخ

ב. פרח [1]), ממנו ב. פֶּרַח, פֹּרַחַת, א.*פְּרִיחָה.

ג. *פרח [2]), ממנו ˚הַפְרָחָה, ˚˚מַפְרַחַת, ג. פֶּרַח, ˚פְּרַח, ב.*פְּרִיחָה.

א. פָּרַח, פ"ע, פָּרְחָה, פָּרָחָה, פְּרַח, פֹּרֵחַ, פֹּרַחַת, פָּרוֹחַ, *פְּרֹחַ, פְּרֹחַ, יִפְרַח, יִפְרָ, תִּפְרַח, תִּפְרַח, יִפְרְחוּ, יִפְרָחוּ, תִּפְרַחְנָה, — הוציא פרחים וציצים, blühen; fleurir; to blossom, flourish: ובגפן שלשה שריגם והיא כְפֹרַחַת עלתה נצה הבשילו אשכלתיה ענבים (בראש' מ י). והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יִפְרָח (במד' יז כ). ישֻׂשׂום מדבר וציה ותגל ערבה וְתִפְרַח כחבצלת פָּרֹחַ תִּפְרַח [3]) ותגל אף גילת ורנן (ישעי' לה א—ב). אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל לראות הֲפָרְחָה הגפן הנצו הרמונים (שה"ש ו יא). — ובהשאלה, פרח האדם או העם כדגמת עץ פורח: הבאים ישרש יעקב יציץ וּפָרַח ישראל ומלאו פני תבל תנובה (ישעי' כז ו). אהיה כטל לישראל יִפְרַח כשושנה ויך שרשיו כלבנון (הוש' יד ו). יִפְרַח בימיו צדיק ורב שלום עד בלי ירח (תהל' עב ז). בִּפְרֹחַ רשעים כמו עשב ויציצו כל פעלי און להשמדם עדי עד (שם צב ח). צדיק כתמר יִפְרָח כארז בלבנון ישגה (שם שם יג). — והעצמות: וראיתם ושש לבכם ועצמותיכם כדשא תִפְרַחְנָה (ישעי' סו יד). —ועל דברים מפשטים: יצאה הצפרה צץ המטה פָּרַח הזדון (יחזק' ז י). דברו דברים אלות שוא כרת ברית וּפָרַח כראש משפט על תלמי שדי (הוש' י ד). — ובתו"מ: אילו הן מי תמציות, כל זמן שהגשמים יורדין וההרים בוצצין וכו' פסקו מלהיות בוצצין הרי הן כמי גביים, עד איכן חייה בר בון בשם ר' יוחנן עד כדי שתפרח הברית [1]) (ירוש' מו"ק א א). פרחה הברית [1]) ולא פסקו למבריעו הוא נעשה כמעיין אז מיכן ולבא (ר' ירמיה, שם שם). — *וקטן פּוֹרֵחַ: קטן פורח מזמנין עליו (ר' יוחנן, ברכ' מז:). —ובספהמ"א: ולהשלים לתפלה ולברכת המזון קטן פורח מצטרף (והזהיר, ויקרא קכ, בתקתי).

— הפעי', הִפְרַחְתִּי, תַּפְרִיחִי, יַפְרַח, יַפְרִיחַ, יַפְרִיחוּ, — א) פ"י, עשה שהעץ או הזרע יפרח: ביום נטעך תשגשגי ובבקר זרעך תַּפְרִיחִי נד קציר ביום נחלה וכאב אנוש (ישעי' יז יא). וידעו כל עצי השדה כי אני יי' השפלתי עץ גבה הגבהתי עץ שפל הובשתי עץ לח וְהִפְרַחְתִּי עץ יבש (יחזק' יז כד). — ב) פ"ע, כמו פָּרַח: שתולים בבית יי' בחצרות אלהינו יַפְרִיחוּ (תהל' צב יד). בית רשעים ישמד ואהל ישרים יַפְרִיחַ (משלי יד יא). מריח מים יַפְרִחַ ועשה קציר כמו נטע (איוב יד ט). — ובתו"מ: מוריד גשמים ומללים מפריח דשאים ועונה חיות (מד"ר שמות ה). מה שושנה זו יוצא עליה שרב הרי היא כמושה יצא טל הרי היא מפרחת כך כל זמן שצלו של עשו קיים כביכול ישראל נראין כאילו הם כמושין בעולם הזה, אבל לעתיד לבא יעבור צלו של עשו וישראל מרטיבין והולכים (רבי אבין, שם. ויקר' כג).

—פעי', ˚פֹּרַח, בינ' מְפֹרָח, ואמר הפיטן: פרחיה מפורחים בדעת ונראי עד נהר דעת ומורא (ר' ישראל אלנקאוה, מנורת המאור, פיוט ברכת המפר).

ב. פָּרַח, פ"ע, פָּרְחָה, פֹּרֵחַ, פֹּרַחַת, פָּרוֹחַ, תִּפְרַח, פֹּרַחְתָּ הצרעת, פרח השחין וכדו', יצא וכסה את העור או את הקיר וכדו', ausbrechen; se répandre, se développer; to break out: והיה על האדם ועל הבהמה לשחין פֹּרֵחַ אבעבעת בכל ארץ מצרים (שמות ט ט). ואם פָּרוֹחַ תִּפְרַח הצרעת בעור וכסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו (ויקר' יג יב).

האשורי מן אִפְּרַח, ואף לא מן פִּרְחֵי כהונה שבתו"מ, ולפי זה יש להבין אף את הבטוי קטן פּוֹרֵחַ.]

[1]) [מלבד העברי נמצא שרש זה במשמ' גדילת הצרעת, אך בארמ' ובסור', ואולי גם שם רק ע"פ העבר' שבמקרא. וכדעת רבים אין משמ' זו אלא ההפתחות של א. פרח. אך אין זה נראה ביותר כי על פי כל שמוש הפעל משמעותו לרעה.]

[2]) [שרש ג. פרח זה אינו אלא מבטא אחר, ארמי בעקר, של ברח המקראי, וכן בא פְּרַח כמה פעמים במשמ' פרח ממש כמו: ויברח כצל ולא יעמד (איוב יד ב), וכך קרובים השרשים המביעים הוראות אלו אף בלשונות אחרות, כגון fliehen-fliegen, to flee-fly וכדו'. לפי זה מקביל פרח כמו ברח אל ברח a) בערב' ואין אֶפְרֹחַ (שהוא פראח' b) בערב') משרש זה. ועי' א. פרח, הערה.]

[3]) [במקים זה יש אולי להניח כדעת פֶּרְלֶס (JQR 1911, עמ' 103) פעל ד. פָּרַח, שפרושו שמח, היה עליז ושמח, המקביל אל פרח c) בערבי'.]

a) برح b) فراخ c) فرح

[1]) [לפי לֶו, Flora I, עמ' 42 הגרסה הנכונה: הַבֹּרִית (ולא חברית, ולא הכרית), צמח הברית ממין ה־ mesembryanthemum, הוא צמח המופיע אחרי הגשם.]

נגע צרעת הוא בשחין פרחה (שם שם כ). בהק הוא פרח בעור (שם שם לט). וכי יהיה בקרחת או בגבחת נגע לבן אדמדם צרעת פרחת הוא (שם שם מב). ואם ישוב הנגע ופרח בבית (שם יד מג). — ובתו"מ: בהרת כגרים ובה מחית בעדשה, פרחת בכולו ואחר כך הלכה לה המחיה או שהלכה לה המחיה ואחר כך פרחה בכולו טהור (נגע' ח ג). שתי בהרות אחת טמאה ואחת טהורה, פרחה מזו לזו לעור הבשר ולא מעור הבשר לתוכן טהור (תוספת' שם ג יח). והפורח בבגדים טמא (שם שם ז יד). והפורח בבתים טמא (שם שם ז טו). — ועי' פרחת.

ג. *פָּרַח, פ"ע, — א) פרח העוף, הזבוב וכדו', עף, fliegen; voler; to fly: מי שקנא לאשתו ונסתרה אפילו שמע מעוף הפורח יוציא ויתן כתובה (ר' אליעזר, סוטה ו א). ראה אותן רצין אחר המציאה, אחר צבי שבור, אחר גוזלות שלא פרחו[1] ואמר זכתה לי שדי, זכתה לו (ב"מ א ד). אלו לא מביאין (טומאה) ולא חוצצין, הזרעים והירקות המחוברים לקרקע וכו' והדולג ממקום למקום והקופץ ממקום למקום והעוף הפורח והטלית המנפנפת וספינה שהיא שטה על פני המים (אהל' ח ה). תרנגול שהיה פורח ממקום למקום והזיק בגופו משלם נזק שלם (תוספת' ב"ק ב ח). שגייא היא בגוזלין שדרכן לפרוח (ירוש' מע"ש ד ט). יש לך אדם שפורח זבוב על גבי כוסו והוא נוטלו ושופכו ואינו טועמו (ר' מאיר, שם סוטה א ז). מתני' בנחיל שגזלו מן החליפה ובפורח (ר' יוחנן, שם ב"ק י ב). אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל בשעה שיושב ועוסק בתורה כל עוף שפורח עליו נשרף (ב"ב קלד.). ורוח אלהים מנשבת אין כתוב כאן אלא מרחפת, כעוף שפורח[2] ומרפרף בכנפיו וכנפיו נוגעות ואין נוגעות (מד"ר בראש' ב). מה עוף אינו פורח אלא בכנפים אף ישראל אינן יכולין לעמוד אלא בזקנים (ר"ע, שם שמות ה). אמרה לפניו (הנפש) רבון העולמים אני לא חטאתי, הגוף הוא שחטא, משעה שיצאתי ממנו כצפור טהורה פורחת באוירה אני (ר' ישמעאל, שם ויקר' ד). מה הדבורה הזו פורחת כך היו פורחים עליכם (שם במד' יז). אמר (משה) לפניו רבש"ע ואם לאו הניח אותי בעה"ז כעוף זה שהוא פורח בכל ד' רוחות העולם ומלקט מזונו בכל יום ולעת הערב חוזר לקינו (שם דבר' יא).—ובבהמ"א: רבא בדק את החץ לר' יואש בר תחליפא ושחט בה צפור כשהוא פורח (ובזהיר, ויקר' יג). — ואמר הפיטן: פץ השרץ אדירים, פורחים, שחים, טמאים וטהורים (אמתי, אסיפה, יוצ' בכת ד אחה"פ).—ואמר המשורר: נשמתי ברחה ברוח, וכעוף פרחה פרוח, נדמתה ליונת נח, אשר לא מצאה מנוח (ר"י חריזי, אגרת לשון הזהב בס' דברי חפץ). — ומלאך או שד: כיון שיצא פרעה והמצריים לרדוף אחריהם תלו עיניהם לשמים וראו שרן של מצרים פורח באויר (מד"ר שמות כא). יש מזיק שהוא פורח באויר בעוף וקושט בחץ (ר' ברכיה, שם במד' יב). — ואדם: ואותו רשע (בלעם) אם תראו אותו שעושה כשפים ופורח באויר העולם הראו לו את הציץ שכתוב בו קדש לה' והוא נופל (שם שם כב).—ודברים דוממים: אין אנו יודעין אם פורחין הן באויר ואם שטין ברקיע ואם מהלכין הן בדרכן (ר' שמעון בן יוחאי, שם בראש' ו). יוד שנטל הקדוש ברוך הוא משרי היה טס ופורח לפני כסאו של הקדוש ברוך הוא (שם שם מז). נתנמנם יוסי בן יועזר איש צרדה וראה מטתו פורחת באויר (שם שם סה). בבנין הייתי בונה והאבנים היו פורחות ועולות מעצמם (פסיק' רב', ושלם כל המלאכה, כה.). — ובדגמה לדבר שאינו אפשרי: נשבע על דבר שאי אפשר, אם לא ראיתי גמל פורח באויר, אם לא ראיתי נחש בקורת בית הבד (שבוע' ג ח). דתנינן גמל פורח באויר, ניתני עכבר פורח באויר (ר' יודן אבוי דר' מתניה, ירוש' שם ג ט). —ובתנאי שאי אפשר להפרו: על מנת שלא תפרחי באויר ועל מנת שלא תעברי ים הגדול ברגלייך הרי זה גט (תוספת' גיט' ז ח). — ובמליצה: מי שהלך למדינת הים ואבדה דרך שדהו אדמון אומר ילך בקצרה וחכ"א יקנה לו דרך במאה מנה או יפרח באויר (כתוב' יג ז). אין אדם רוצה שיטול מעות ויפרח באויר (ב"ב קד:). כתיב צדיקים ירשו ארץ וגו' ורשעים מה יעשו, פורחים באויר, אלא הרשעים לא השכינו שכינה בארץ (מד"ר בראש' יט). אם ראית חנף ורשע מנהיג את הדור נוח לו לדור

1) [במרמ"ב: הפריחו, בירוש' גני' (ע' 253): פירחו ובירוש' קרוטושין פיריחו.]

2) [כך בחוצ' תיאודור. בדפוס' הרגילים: כעוף הזה שהוא מרפרף וכו'. ואולם יש גם נ"א כעוף המפרחף, ובזה כנראה עקר הדרוש.]

לפרוח באויר ולא להשתמש בו (ר' יוחנן, שם דבר' ה). המשכן הזה שאתם עושים פורח הוא באויר, עשו לו עגלות כדי שיהא נטען בהם (ר"ם, שם שה"ש, יפה אמ). נות להן לבריות להגדיל להן כנפים ולפרוח באויר ואל ימסרו וישתעבדו תחת יד מלך חנף (ר' שמעון בן לקיש, שם אסתר א, ויהי). — ובהשאלה לדברים שאין להם על מה שיסמכו: התר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמוכו (חגי' א ח). יכול מפני שזה אומר טעם אחד וזה אומר טעם שני שמא דבריהם פורחים הם, תלמוד לומר וכמסמרות נטועים (ר' ברכיה הכהן, מד"ר במד' יד). —וכתב פורח, כתב שמצד ההלכה אין לו מקום אחיזה: כתבו על כוס של זהב ואמ' ליה מקום הכתב שליך ובין השיטים שלו ויש [1]) כתב פורח [2]) נקרע הרי כשר וכו' (ירוש' גיט' ב, גנז', 223). — ושְׁלִיבוֹת פורחות, כֶּבֶשׁ פורח, שיש חלל ואויר בין שליבה לשליבה, בין כבש לקרקע: סולם ששליבותיו פורחות, אם יש בשליבה התחתונה ד' ממעט וכו' (רבה בר אבוה, עירוב' עז:). נמצא פורח (הכבש) אמה על יסוד ואמה על סובב (זבח' כד.). — ומגדל הפורח באויר: איה סופר את המגדלים, שהיו שונין ג' מאות הלכות במגדל הפורח באויר [3]) (חגי' טו:). — ועינים פורחות, נפתחות ונעצמות תדיר: כחול שבתוך העין אינו חוצץ ושעל גבי העין חוצץ, אם היו עיניה פורחות אפי' על גבי העין אינו חוצץ (שמואל, נדה סז.). — ופָּרַח הדג, שט: ובדגים כל שיש לו סנפיר וקשקשת וכו' ואלו הן קשקשין, הקבועין בו, וסנפירין, הפורח בהן (חול' ג ז). — ב) במשמ' פָּרַח והלך, ברח, עף ונסתלק, השלהבת פָּרְחָה:

[1]) [כנראה קצור במקום: ויוצא ש.]

[2]) [בדפוסים נשתבשת המלה פורח והפכה: עורה, ומכאן נוסח הספרים: ויש כתב עור הנקרע הרי כשר נתקרע הרי זה פסול.]

[3]) [ואולם אלה דברי רש"י: י"מ שדורשין גובהו של למ"ד ודורשין בו כל זאת וי"א מגדל דור הפלגה ולי נראה מגדל הפתוח לאויר גרסינן והן מהלכות אהלות מגדל של עץ שקורין משטיי"ר (ז"א mestier) ועומד בפתח ופתחו פתוח לבקעה או לחצר שהוא אויר במסכת אהלות (ד א) ישנה משנה מגדל העומד באויר, ע"כ. ואמנם משמ' זו של מגדל (מל' שדה תבה ומגדל) פתוח לאויר, אפשר למצא גם במלה פורח. עי' בדגמה שלפני כן.]

כשהשלהבת נעקרת מן הגחלת פורחת והולכת היא למעלה (מד"ר במד' יד). — ושאר דברים דוממים: הלוחות היו מבקשין לפרוח והיה משה תופשן (ר' יוחנן, ירוש' תענ' ד ה). וכשראו את התפים ואת המחולות ואת העגל ברחו הכתובים ופרחו הלוחות (פדר"א מה). וכי אבנים יש בבבל, אלא מארץ ישראל פרחה לה לשעה ובאת וישבה לה על פי הבור (מד"ר שה"ש, פיר). — ופָּרַח הטל וכדו', התנדף: אמר לו הקב"ה (לאברהם) לך טל ילדותך, מה טל זה פורח, אף עונותיך פורחים (שם ברא' לט). —ואמר הפיטן: משול (האדם) כחרס הנשבר, כחציר יבש וכציץ נובל, כצל עובר וכענן כלה וכרוח נושבת וכאבק פורח וכחלום יעוף (ונתנה תקף, מוסף ר"ה). —ואמר המשורר: אוי כי ברח, אוי כי פרח הבן יקיר הבן נעים (ר' עמנואל פראנסיס למות בנו, מבוא למתק שפתים, מק"נ, 26). — ופרח הכתב: הלוחות היו משאוי ארבעים סאה והכתב היה סובלן, כיון שפרח הכתב כבדו על ידיו של משה ונפלו ונשתברו (ר' עזריה בשם ר' יהודה בי ר' סימון, ירוש' תענ' ד ה). אף שמותיהם (של קרח ועדתו) פרחו מתוך טמטותיהם (רבי ברכיה בשם רבי חלבו, שם קהל' י א). אמרו לו תלמידיו רבי מה אתה רואה, אמר להן גוילין [1]) נשרפין ואותיות פורחות (ע"ז יח.). נסתכל בהן וראה שפרח כתב מעליהן אמר היאך אני נותן להם לישראל את הלוחות שאין בהם ממש אלא אאחוז ואשברם (אדר"נ ב). ומחה אל מי המרים לפי שבעון ישראל שיבר את הלוחות ופרח הכתב מעליהם ובאותה מחיית הכתב שתו ישראל עונשם במים (מד"ר במד' ט). — ופָּרְחָה הנשמה, יצאה הנשמה, התעלף האדם ונשאר בלי נשמה: לא הספיק לומר עד שפרחה נשמתו (ירוש' ברכ' ט ז). והיו (האחים) מסתכלין בארבע פינות הבית, אמר להם מה אתם רואים, אני יוסף אחיכם, מיד פרחה נשמתן שנאמר ולא יכלו אחיו (מד"ר ברא' צג). בשעה ששמעו ישראל בסיני אנכי פרחה נשמתן (רבי עזריה ורבי אחא בשם רבי יוחנן, שם שה"ש, חכו ממתקים). למלך שדיבר כנגד בנו ונתירא ונשמטה נפשו ממנו וכו', כך כשדיבר הקב"ה אנכי ה' אלהיך מיד פרחה נשמתן וכו' (שם שם). — ובסהמ"א: ותקם האשה

[1]) [כך הגרסה בעין יעקב; ובבבלי: גליון.]

בעוד לילה ופרחת נשמתת ונתעלפת מרוב פחדה (ר״ע אבן ויגאש, מבע יסודם, הכוכב, 34).—ואמר הפיטן: סגפה האם ופרחת רוחה, ונפשה השלימה לטבח ארוחה בארחה, אם הבנים שמחה (קלונימוס, אמרתי מעו, קינ׳ ט״ב). — ועל ענינים מפשטים, פְּרִחָה הזיקה, הטמאה וכדו׳. פקעה, בטלה: כל העושה מאמר ביבמתו פרחת ממנו זיקת יבמין וחלת עליה זיקת אירוסין (רבה, יבמ׳ כט:). וטומאתו עליו, מי שטומאה פורחת ממנו, יצא בשר שאין טומאה פורחת ממנו (זבח׳ מג:). — ובפהמ״א: מיום שגלינו מארצנו פרחת ממנו כל חכמה ואיך נדע לפתור חלום (ר״מ אבן ויגאש, מבע יסודם, הכוכב, 116). —:אמר המשורר: והא שיר דוד בך ישמח לבבו ומורשיו לך פרחים ומשים (רמב״ע, הרים מר, מעה״ם 70). — *אורחים ופוֹרְחִים[1]: אל מי ראוי להטות אזן ולשמוע אם לאורחים ופורחים יושבי קרנות וכו׳ (ר״א לויפא, שלום על ישראל ג, 18).

— פעי׳, *פֵּרַח,—כמו קל: ראה אותם רצים אחר (ה)מציאה אחר צבי שבור אחר גוזלות שלא פירחו ואמר זכת לי שדי, זכת לו, היה צבי רץ כדרכו או שהיו גוזלות מפרחים[2]) ואמר זכת לי שדי לא אמר כלום (ירוש׳ ב״מ א ד, גבי׳, 355). אין מעברין את השנה לא מפני הגדיים ולא מפני הטלאים ולא מפני הגוזלות שלא פירחו אבל עושין אותן סעד לשנה (ת״כ, סנה׳ יא.).

— הפעי׳, *הִפְרִיחַ,—עשה שיפרח, שיעוף: אלו הן הפסולין המשחק בקביא ומלוה ברבית ומפריחי יונים וסוחרי שביעית ועבדים (ר״ה א ח). הלוקח פירות שובך מחבירו מפריח בריכה ראשונה (ב״ב ה ג). רקק והפריחתו הרוח חייב משום זורה (ירוש׳ שבת ז ג). מעשה בר׳ אלעזר בן עזריה ור׳ עקיבה שהיו באין בספינה ועשה לו ר׳ עקיבה סוכה בראש הספינה ובאת הרוח והפריחתה (שם סוכה ב ד). מכיון שנראה הרוק שהוא יוצא מתוך פיה של הרוקקת בחליצה אפי׳ הפריחתו הרוח כשר (שם יבמ׳ יב ו). הניח אבנו בר״ה ובאת הרוח והפריחתה לרשות היחיד ובא אחר ונתקל בה מהו שיהא חייב בנזקו וכו׳ (ר׳ חנינה, שם ב״ק ג א). אפילו אמר מעביר הרוח ומפריח הטל אין מחזירין אותו (ר׳ חנינא, תענ׳ ב:). לך לך, שני פעמים אחד מארם נהרים ומארם נחור ואחד שהפריחו מבין הבתרים והביאו לחרן (ר׳ נחמיה, מד״ר בראש׳ לט). כל אותו היום היה עשו צד צבאי׳ וכופתן ומלאך בא ומתירן, ועופו׳ ומסכסכן ומלאך בא ומפריחן (שם שם סז). הארץ שלו והפירות שלו והוא מוריד גשמים ומפריח טללים כדי לגדלה (שם שמות מא). אמר לו משה רבש״ע העגל הזה טוב הוא לסייע לך וכו׳ אם אתה מוריד גשמים הוא מפריח טללים, אתה מוציא את הרוחות והוא את הברקים (שם דבר׳ א). ד״א לאלהים לאל חי, שהוא מבטיח על גבי חיינו לחוריד גשמים בעונתם ולהפריח טללים בזמנם בשביל חיינו (פסיק׳ רב׳, והיה מדי חדש, א:). אבל הקב״ה אינו כן אלא משיב רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים ומפריח טללים ומגדל צמחים (פסיק׳ ר״כ, עשר תעשר, בובר, לט.). א״ל (משה להקב״ה) וכשם שאתה עתיד לעשות לאליהו להפריחו בסופה ובסערה להעלותו, שנא׳ והנה רכב אש, כך עשה לי והפריחני ואיני עובר את הירדן (דב״ר ליברמן, 47). — וְהִפְרִיחַ גדרו בקוצים: המפריח גדרו בקוצים ובצרורות לרשות הרבים ובא אחר והוזק בהן הרי זה פטור (תוספת׳ ב״ק ב ה). לא שנו אלא במפריח אבל במצמצם פטור (ר׳ יוחנן, שם בבלי כט:). — ובפהמ״א: שנזדבלה מאליה שהרוח הפריח שם זבל משדות אחרות (רגמ״ה, ב״ב קכד.). בית הפרס מנפת אדם, מנפח ומפריח עפר תיחוח (ר״ח, עירוב׳ ל:). וכיצד משלח האם, אוחז בכנפיה ומפריחה (רמב״ם, שחיטה יג ה). — ואמר הפיטן: סוגב כהן במזרח, ועיניו למערב היפרח, נוכח ארון מאורה, ניתלה סיברו בצרה (עבודת יוה״כ, Elbog., Stud. עמ׳ 173). יראה יראה פעלת בנות בוטחות, בחום היום ערומות לשמש נשטחות, יפה בנשים מבקעי כרם נמתחות, מבין רגליה שליא ולד מפריחות (דוד ביר׳ שלמה, אלהים אל דמי, סליח׳ מוסף יוה״כ). אלהי עו׳ יי׳ בו׳ קצ׳ הארץ, מפריח נשמות בערב ומחזיר בבקר באמונתו (ר׳ שמואל יזכה, יוצ׳ לך לך, שרידי׳ מהגניזה, מ״ל וייס, 52). — *וְהִפְרִיחַ, פ״ע, כמו קל, פָּרַח: צמתך לשון דבר המצמצם השער שלא יפריח לצאת (רש״י, שה״ש ד א). ועי׳ פע׳.

---

[1] [ע״פ הארמ׳: ארחי ופרחי (כתוב׳ קא.).]

[2] [בדפוס׳: מפריחין.]

פֶּרַח[1], ש"ז, פֶּרַח, בכנ' פִּרְחָהּ, פִּרְחָם, מ"ר פְּרָחִים, פִּרְחֶיהָ, ציץ, נץ הצמח, Blume, Blüte; fleur; flower, blossom: והנה פרח מטה אהרן לבית לוי ויצא פרח ויצץ ציץ ויגמל שקדים (במד' יז כג). לכן כאכל קש לשון אש וחשש להבה ירפה שרשם כמק יהיה ופרחם כאבק יעלה (ישע' ה כד). כי לפני קציר כתם פרח ובסר גמל יהיה נצה וכרת הזלזלים במזמרות ואת הנטישות הסיר התז (שם יח ה). — ובמשמ' כוללת, כל הצומח: גוער בים ויבשהו וכל הנהרות החריב אמלל בשן וכרמל ופרח לבנון אמלל (נחו' א ד). — וקשוט בצורת פרח: מקשה תיעשה המנורה ירכה וקנה גביעיה כפתריה ופרחיה ממנה יהיו וכו' שלשה גבעים משקדים בקנה האחד כפתר ופרח ושלשה גבעים משקדים בקנה האחד כפתר ופרח כן לששת הקנים היצאים מן המנרה ובמנרה ארבעה גבעים משקדים כפתריה ופרחיה (שמות כה לא–ד). וזה מעשה המנרה מקשה זהב עד ירכה עד פרחה מקשה הוא (במד' ח ד). ועביו (של הים) טפח ושפתו כמעשה שפת כוס פרח שושן (מ"א ז כו). ואת המנרות חמש מימין וחמש משמאל לפני הדביר זהב סגור והפרח והנרת והמלקחים זהב (שם שם מט). —ובתו"מ: הפרח היוצא מן הערים רואין אותו כאילו מטוטלת תלויה בו, כנגדו אסור (כלא' ו ט). —ודבור, *כפתור ופרח, לדבר נאה מאד, עי' כפתור. —ובסהמ"א: והפרחתי לו כענפים ופרחים משאר דברי החכמים (כז"ה, המאור, הקד'). בטבע פרחי הזתים לחיות שנים מה שאין כן בפרח אחר (ר"י אכטולי, מלמד התלמידים, בהעלותך, קלו:). —ואמר הפיטן: בית יער הלבנון מלבלב מגדים וגומל, זהב פרוים פרות פרחיו עוד מהאמל (מאיר, אור ליום הכף, מעריב ליל ב פסח). עד אן עדינה תהי שוכנה ברוב השקט ופני פרחי הלא כסו חרוליך (ר"מ מרוטנבורג, שאלי שרופה, קינ' ת"ב). —ואמר המשורר: אחר אשר יגמל חסדים כסיל ישוב מהר ותגמולי חסדיו ברע יוביש, כזמן אשר ימטיר נדבות עלי דשא וכתם פרחיו בא בברד ואלגביש (ר"ש הנגיד, בן משלי, הרכבי, 118). והצמיח בטל מליו צמחיו, והפריח במי שבלו פרחיו (ר"י חריזי, תחכ' ג, 44). — *ובנגוד לפרי, ואמר המשורר: ואל תשיאך חכמת יונית אשר אין לה פרי כי אם פרחים (ר"י הלוי, דבריך במור עובר, דיואן ב, 164). — ובהשאלה, *פרחי שושנים, *פרחי עדנים, *שושני פרח, כנוי לישראל, ואמר הפיטן: למדים מהם פרחי שושנים, זמנים וקצים חדשים גם ישנים (בנימין, אלהיכו אלהים אמת, מחזי איטלי א, סג:). האויב בקומו לעורר מדנים ודמה להכרית פרחי עדנים וזמם לשקול לגנזי אדונים חליפי מאת ככרי אדנים (שמעון בר יצחק, אתה האל, סליח' תעני אסתר). ויושע שושני פרח מזריח מאורים, שמרם כאישון ברדפו אחורים (סוא, ויושע, יוצ' ז פסח). — *ופרחי הלענה, כנוי לאנשים רשעים: זאלה מוסיף על הראשונים סבלות מצרי כתות של מלאכי קבלא הם פרחי הלענה השוקדים על למודם הנק' שולארים ובלעז אישטודיאנטי אלה הדבורים עוקצים ומקיצים כקוצים (מכתב משנת תי"ד בענין עלילת הדם, MGWJ 1894, עמ' 95). — *פרח של מנורה, בית הקבול לשמן שבראש המנורה: כיוצא בו קני מנורה טהורין, הפרח והבסים טמאין (כלים יא ז). החדות שבבית ומנורה בתוכו והפרח שלה יוצא וכפישה נתונה עליו וכו' בית שמאי אומרים החדות טהור ומנורה טמאה וכו' (אהל' יא ח). מנורה ברשות הרב' גבוהה עשרה טפחים ופרח שבראשה רוחב ארבעה הנוטל ממנה והנותן על גבה חייב (תוספת' שבת י ז). נטלו פרחה של מנורה ופצעו את מוחו (מד"ר שה"ש, מלאוני השומרים). —ובסהמ"א: ובית שקעו של נר וכו' כלי שהן מניחין למעלה מן הפרח של מנורה ועל אותו כלי מניחין הנר והוא לשני דברים, אחד שלא יתלכלך הפרח של מנורה ואחד שיקבל שמן הנשפך מן הנר (רה"ג, פרוש כלים ב ז). — *ופרח של עמוד, כתרת, קשוט עגל על ראש העמוד, Kapitäl; chapiteau; capital: טומאה תחת העמוד, טומאה בוקעת ועולה, בוקעת ויורדת, כלים שתחת הפרח טהורים וכו' הטומאה והכלים שתחת הפרח אם יש שם פותח טפח טמאין ואם לאו טהורין (אהל' ו ו–ז). פרחים (של המנורה) למה הן דומין כמין פרחי העמודין (מנח' כח:). ונוח היה לאחשורוש לעשות לו עמודים של כסף וזהב מלהביא עמודים של שיש מפרקאונסין למדי וכו' א"ר מתנה אני ישנתי על פרחו של אחד מהן והוה מלא קומה ופשוט ידים ורגלים (מד"ר אסתר, פרשה ב, סוף כספם). — ובסהמ"א: ואם היה פרח יוצא

---

[1]) [עי' בהערה לערך א. פרח, ולקמן בהערה על פרחי כהנה.]

מעמוד זה וכלים תחת הפרח הכלים טהורים שאינו מטמא אלא כנגד הטומאה (רמב״ם, טומאת מת, כה א). —*פִּרְחֵי כְהֻנָּה, צעירי כהנה[1]: בקש להתנ[illegible]ם פרחי כהונת מכין לפניו באצבע צרדה וכו׳! (יומא א ז). כהן ששמש בטומאה אין אחיו הכהנים מביאין אותו לבית דין אלא פרחי כהונה מוציאין אותו חוץ לעזרה ומפציעין את מוחו בגזירין (סנה׳ ע ו). בית המוקד כפה ובית גדול היה מוקף רובדים של אבן וזקני בית אב ישינים שם ומפתחות העזרה בידם ופרחי כהונה איש כסתו בארץ (מדות א ח). אם היה שערה (של סוטה) נאה לא היה סותרו מפני פרחי כהונה (ר׳ יהודה, תוספתי סוטה א ז). לול קטן היה בין האולם למזבח ולמערבו של כבש, אחד לששים ושבעים שנה פרחי כהונה יורדין לשם ומלקטין משם יין קרוש בעגולי דבלה (ר׳ אלעזר בר׳ צדוק, שם מעי׳ א עז). בשתי קלפיות נתחלקה ארץ ישראל, אחת שהגורלות נתונין בתוכה ואחת ששמות השבטים בתוכה, ושני פרחי כהונה עומדים, מה שזה מעלה וזה מעלה זכה (ירוש׳ יומא ד א). שמונים אלף פירחי כהונה נהרגו על דמו של זכריה (ר׳ יוחנן, שם תעני׳ ד ח). שמונים אלף פירחי כהונה ברחו להם לתוך קלתותים של בית המקדש וכולהם נשרפו ומכולם לא נשתייר אלא יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול (הוא, שם שם). שמא תימצא טהורה ויתגרו בה פירחיי כהונה (שם סוטה א ה). משחרב הבית בראשונה נתקבצו כיתות כיתות של פירחי כהונה ומפתחות ההיכל בידן ועלו לגג ההיכל ואמרו רבש״ע וכו׳ (ת״כ, תעני׳ כט.). — ואמר הפיטן: בכו תבכה מחמשת ספרים, כנהרג כהן ונביא ביום הכפורים, ועל דמו נשחטו פרחים כצפירים, ונדו כצפרים כהני צפורים (ר״א קליר, איכה ישבה חבצלת השרון, קינ׳ ת״ב). והרג המונים משוחי שמנים באווי גמנים פרחי כהנים אלפים שמונים (הוא, איך תנחמוני הבל, שם). זכור ה׳ לאבות ופרחים אשר הרג רשע שר הטבחים (זכור ה׳, ערבית ת״ב, ספרדי). —*פִּרְחֵי כהונים: ויהי היום וילך ישוע וישחק בכדור עם פרחי כהונים נגד לשכת הגזית בהר הבית (תולדות ישוע, 19). וישלח המלך פרחי כהונים לבית פורח ויהי כאשר באו פ״כ ויאמרו אליו אנו בריונים וכו׳ (שם 68). —*פִּרְחֵי דוכן, באותה משמ׳, ואמר הפיטן: שיר ישוררו לו פרחי דוכן, כפה וחך ערב ונעימות צרדה (יוסי בן יוסי, אתה כוננת עולם ברב חסד, עבודה, מחז׳ איטלי ב, ליד.). — *ופִרְחֵי לויה, ואמר הפיטן: סבבוהו פרחי לויה, באצבע צרדה יכו נגדו, סודרים ספרי פליליה, יודו ליי׳ חסדו (ראב״ע, אזכירה, סדר עבודה, איגר 223). —*ובמשמ׳ ילדים צעירים בכלל, ואמר הפיטן: טענו לחטוף מצה בלילי פסחים כדי שלא יישנו הפרחים (ר״י טוב עלם, אלהי הרוחות, קרוב׳ שבת הגדול). נבזזו חנויות מזוינות ואין מגין, פרחי ורבי ביד צרם מגן (בנימין, ברית כרותה, סליחי׳ למוסף יוה״כ). —*בענין יחוסי המשפחה, בנים, בני בנים וכו׳, בלשון הקראים, descendentes: אסור לשחוט העקר עם הפרח ביום אחד שנאמר ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ר״א הקראי, גן עדן, שחיטה ג, סג.). ואם היה השם מורה באסור לא היה משתדל החכם להוציא עלה לאסורם מתוך עלת שאר לאמר מצד שהם עקר ופרח על עקר ופרח והם שני שארים על שני שארים (שם, עריות ב, קל:). ואולם קרובי האדם הם לשלשה מעלות פרחים עקרים וכנפים ואין שלשתם במעלה אחת אלא שכל הקרוב זוכה מן הרחוק ממנו (שם, ירושה, קסה.). בהכחד הפרחים הכתוב הזכיר הכנפים באמרו ונתתם את נחלתו לאחיו (שם שם ד, קסה:). והנחלה הולכת מן העקר אל הפרח וכו׳ אכן אנחנו לומדים מכח הכתוב שהעקרים נוחלים את הפרחים קודם הכנפים (שם שם). ונמצא שהפרחים קרובים מן הכנפים ועל כן יירשו העקרים קודם הכנפים ולמה לא יירשו העקרים קודם הפרחים מפני שהפרחים קודמים מן העקרים (שם שם, קסט.). והלא זה החכם נ״ע הרבה מאמריו וכו׳ להחזיק שפרחי המת עומדים במקומו שיירשו בראוי ובמוחזק ואיך היה פוסק שאם מת האב ונשארה האם תהיה נוחלת את הכל ופרחי האב הזוכים בירושתו בראוי ובמוחזק ישארו (שם שם, קע.). שכל הזוכה בירושתו יעמוד במקומו בין מפרח בין מעקר בין מכנף (אליהו בשייצי, סדר ירושות ב ג). הפרחים דודפות אחרי העיקרים (לקוטי קדמוניות, נספחים, 89).

---

[1]) [כאמור בהערה לערך א. פֶּרַח, מקור השרש בשם פֶּרַח, שמשמעותו גם בלשונות אחרות אף הצעיר של אדם ובהמה ועוף (אֶפְרֹחַ), ועל כן שמוש זה שבתוא״ם קדום הוא. ועי׳ גם קטן פּוֹרֵחַ בערך א. פָּרַח.]

—פִּרְחֵי הנשים, כנוי לדמי הוסת, וביחוד דמי הוסת הראשונים [1]: גם מעוררים (הזרעונים) שתן ופרחי הנשים (ספר המסעדים לר"י הישראלי, כ"י). וגם יועיל לפרחי הנשים קלמנט מדבריו וכו' (נרבוני, אורח חיים, כ"י ביהמ"ד סכטר). תחלת העת כאשר יצא הזרע מן הזכר ופרחי האשה הוא על הרוב אחר מלאת י"ד שנה ואז יצמחו שערותיו בבית הבשת (שער השמים לאבי הרלב"ג ח א, כז). ופעמים יתילדו בהם (בהפנים) כמין עדשים וזה פעמים יקרה משלהבת השמש ופעמים יקרה לבתולות כאשר פרחיהן שהן מן השחורה אינן יוצאין בזמנן ומתפשטין בכל הגוף אמנם יהא נכר בפנים (כ"מ אלדבי, שבילי אמונה ד א). וכתב גאלינוס שראה אשה שנפסקו פרחיה ארבעה חדשים ונרזו פניה מאד והפסידה חפץ המאכל (שם ד ג). — פֶּרַח, שם מטבע, כתרג' של הלעזית fiorino [2]: שמעון שחייב עצמו לאשתו באלף פרחים אם לא ילך אצלה אחרי עבור שנה (תשו' הר"י מינאץ קו). ראובן הלוה לשמעון ולצלעתו ע"פ שטר הודאה עד סך מאה וחמשה פרחי' להשכיחם (תשו' הר"נ גירונדי פ). שמו ת"ק פרחים ערבות שאם יבא שלא יעשו לו שום עכבה ולא רצה לבא כי היה רוצה לעגן הבחורה (תשו' ריב"ש קכז). על דבר שמעון שתובע מלאה חמותו מאה פרחיי שנשתעבדה לו בשער מצרי (תשו' מהר"י קולון ים). מי שאבד לו פרח היתכן שבעצבונו ובעסו ישבר כלי ששוה אלף פרחים (כ"א אזקרי, ס' חרדים עא.). וזה דומה לאדם שאבד מרגלית והיה בוכה עליה בחושבו שהיתה שוה אלף פרחים ומנחמים אותו ואומרים לו לא תבכה שלא היתה שוה אלא עשר אלף פרחים (תולדות יצחק להרי"ל קארו, אמסטי, לד.).

פְּרָח, ס"ז, מ"ר פְּרָחִים, — שד הפורח באויר: והמכתב והלוחות וכו' אף המזיקין רוחין ושידים ולילין ורשפים ופרחים וכו' (מחזור ויטרי, 541).

***פרחבלין**, פרחלבן [3], ס"ז, — שם צמח שלא נקבע: עיקר חרוב ועיקר הגא ועלי האוג ופרחבלין והאורו אין להם ביעור ולדמיהן ביעור (תוספת' שביעי' ה ז). הפרחלבן [1] והאורו אין עליה קדושת שביעי' (ירוש' שם ז א). למלך ששבר לו פועלים והכנים אותן לתוך פרדסו וכו' בערב קרא לכל אחד ואחד אמר לו תחת איזה אילן עשית, אמר לו תחת זה, אמר לו פלפל הוא, שכרו זהוב אחד, קרא לאחר אמר לו תחת איזה אילן עשית אמר לו תחת זה, אמר לו פרחלבן [1] הוא, שכרו חצי זהב וכו' (מד"ר דבר' ו).

פִּרְחוֹחִי, ס"ז, — דומה לְפִרְחָח, לצעיר ריק ונבזה, ואמר המשורר: אל תשקוט ללקיט חבצלת מפיצלת ונער ובער חוחי ומלוחי ופרחוחי (סה"ם לריב"ג, סלב).

פִּרְחָח [2], ס"ז, — לבאורה במשמ' צעירים ריקים ונבזים: כי יתרו פתח ויענני ורסן מפני שלחו על ימין פִּרְחָח [3] יקומו רגלי שלחו ויסלו עלי ארחות אידם (איוב ל יא–יב). —ובסהמ"א: על ימין פרחח [4] יקומו ועל שמאל בני נבל יקומו וירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד (ר"י זבארה, שעשועים יג, דודזון, 142). —ואמר המשורר: מה לבני פרחח לעוד גום וחח ולמו לא יאות (מובא בפרשי ריב"ג, פרח, וגם במחב' הערוך לר"ם פרחון בשם מנחם בן סרוק).

---

[1]) [ע"פ השמוש של floras ברומית של ימי הבינים, וכן באנגלית flowers.]

[2]) [הנקרא ע"ש העיר פלורנץ שבאיטליה, ולסמל מצוירת עליו צורת פרח.]

[3]) [במקורות נמצאות הנוסחאות: פרחבלין, פרחבינ', פרחבילה, פרח לבן. ועל כל פנים אין כאן פרח לבן בשתי מלים. ועי' לֶו, Flora IV, עמ' 78, 146.]

---

[1]) [בהוצאות: פרח לבן, בשתי מלים.]

[2]) [נ"א: פִּרְחַח, פִּרְחָה, ועי' מחב' הערוך להפרחון, ערך זה.]

[3]) [אין ספק שלא צדקה כאן המסורת בחלקת המלים. כל הענין מתאר אנשים ריקים כדגמת סוסים שהשליכו רסן ומוסרות מלפני איוב אדונם. כך: כי יתרי (חבלי) פתח ויענני (צ"ל: יתרי פתחו וַעֲנָנִי, עפ"י הערבי ענאן a), מושכה ורסן) ורסן מפני שלחו. וכך גם: עָלֵימוֹ נֶפֶר חָח (כלו' עליהם אבד חָח ומתג של הסוס) רֶגֶל יְשַׁלֵּחוּ (הם משלחים את רגלם לרוץ לאשר ירצו), ועי' טורטשינר, ס' איוב למקום.
ואמנם לפי הנקוד וחלקת המלים לא היתה דרך אלא לבאר בקרוב: קטנים ונערים, ולפי זה השמוש בסהמ"א. והשבעים, שהנקוד לא היה לפניהם, תרגמו כאלו קראו על יְמִין פרחים (βλαστῶν), וכל זה נגד כונת הכתובים.]

[4]) [נדפס: פרחה. ועי' בהערה 2.]

---

a) عنان

ויעמוד (הזקן) על חוף הנהר ויאמר הוי פ ר ח ת אוילי בין חסר טעם (סירי יל"ג ספר ח' משל 18).

א. **פַּרַחַת** [1]), ס"נ, מ"ר פִּרְחוֹת, — מין ממיני הצרעת: ואם תראה עוד בבגד או בשתי או בערב או בכל כלי עור פֹּרַחַת הוא (ויקר' יג נז). לכן כה אמר אדני יי' הנני אל כסתותיכנה אשר אתנה מצדדות שם את הנפשות לְפֹרְחוֹת וקרעתי אתם מעל זרועתיכם ושלחתי את הנפשות אשר אתם מצדדות את נפשים לְפֹרְחֹת וקרעתי את מספחותיכם והצלתי את עמי מידכן ולא יהיו עוד בידכן למצדה [2]) (יחזק' יג כ — כא).

ב. ***פַּרַחַת**, ס"נ, מ"ר פִּרְחוֹת, — העבים הדקים: מאי חזיזים אמר רב יהודה פ ו ר ח ו ת, אמר רבי יוחנן סימן למטר פ ו ר ח ו ת, מאי פ ו ר ח ו ת אמר רב פפא עיבא קלישא תותי עיבא סמיכתא (תענ' ט :).

א. **פרט** [3]), ממנו א. פֶּרֶט.

ב. **פרט** [4]) ממנו ¨הַפְרָטָה, ¨פֵּרוּט, *פְּרוּטָה, *פְּרוֹטְרוֹט, ב.*פָּרַט, פֶּרֶט, א. ב. *פְּרָט, ¨פַּרְטוּת, ¨פְּרָטִי, ¨פְּרָטִיּוּת.

א. **פָּרַט** [5]), פ"ע, פּוֹרְטִים, — פָּרַט על פי הַנֶּבֶל, נגן עליו: הַפֹּרְטִים [6]) על פי הנבל כדויד חשבו להם כלי שיר (עמו' ו ה). — ובפהמ"א: ויכן אותו לחוד חידות ולמשול משלים ולהכין כל מתכונת ולחרוז כל מחרוזות אשר יערכו בו ה פ ו ר ט י ם וכל שרי שיר על הידות (רסע"ג, הקד' עברית להאגרון, הרכבי, נה). אהה לשר ושירותיו אשר שר אשר על פי נבלי לא פ ר ט ן (ילחק בן כלב"ע, פניני סיר, סעה"ס 161). — ואמר הפיטן: גואלו החכמים מהשית גבורתך, וילעג לשון ה פ ו ר ט י ם מהם במפעלותיך (רסע"ג, מגן ומחיה, סדור רסע"ג, סעמ).

ב. ***פָּרַט** [1]), פ"י, — א) פָּרַט ברמון, פָּרַט את גרגירי הרמון, פֵּרֵד אותם, absondern, trennen; séparer, détacher; to separate, to detach: האומר לחבירו הילך איסר זה בעשר תאנים שאבור לי בורר ואוכל, באשכול שאבור לי מגרגר ואוכל, ברמוי שאבור לי פורט ואוכל (מעשר' ג ו). גפן שהיא נטועת בחצר נוטל את כל האשכול וכן ברמון וכן באבטיח דברי רבי טרפון, ר' עקיבא אומר מגרגר באשכול ו פ ו ר ט ברמון וסופת באבטיח (שם ג ט). — פָּרַט את פיו [2]), הפריד והרחיב את פיו לדבר: הפורטים על פי הנבל, שהיו פ ו ר ט י ם פיהם בדברי נבלות

---

1) [בעקר קצור של צרעת פֹּרַחַת, עי' ב. פָּרַח.]

2) [גם פִּרְחוֹת וגם כסתות וגם מספחות מצינות כאן מיני נגעים וצרעת, כלשון פ ר ח ת הוא (ויקר' יג נז), ו כ ס ת ה הצרעת את כל עור הנגע (שם שם יב), סַפַּחַת או בהרת (שם שם ב), מספחת הוא (שם שם ז), וכן באה המלה כסתות במשמ' פִּקּוֹת ובועות בתו"מ: בעל הסיקין, שיש לו כסתות הרבה (בכור' מה.). וזה מעשה המכשפות: חן עושות לחן סימני צרעת ונגעים ומטילות מחלות אלו בכשפיהן על אנשים חפים מפשע. ועי' טורטישינר, קבץ החברה העברית לחקירת א"י תרצ"ה, עמ' 257—260.).]

3) [עי' בהערה לערך א. פֶּרֶט.]

4) [נמצא במשמ' קרובה אף בארמ' ובסור', ובערבי' פַּרַטַ [a]) פרושו נקף פרות מעל העץ, ובנראה קרוב השרש אל מ ר ט. ושני השרשים בלי ספק קרובים אל פ ר ד.]

5) [עי' בהערה הבאה.]

6) [יש שרואים בשמוש הפעל פרט כאן בטוי של גנאי למריטת המיתרים על גבי הנבל, כלו' על גבי סיר ממש שמתחו עליו נימים כדי לעשותו מעין כלי נגון, ובכוון זה היה אפילו מי שהציע לגרס: כַּד וְיָד (במקום: כְּדויד) חשבו להם כלי שיר; ואם פ ר ט כאן בטוי של לעג למי שאינו יודע לנגן באמת, כי אז צדק ריב"ג בשרשיו באמרו: ומהענין הזה (פרט הנושר בשעת בצירה) אצלי הפרטים על פי הנבל מפני שפורטין הדבור ופוסקין הנעימות ואיננו רחוק לומר בו הפולטים (כלו' פאלטון [a]), חסרי מחשבה, בערב') והם האומרים השיר לשעתם מבלי מחשבה וכו', ע"כ. ויש בערב' גם (עי' Dozy) פַאְרִט [b]) כמשמ' מנגן עפ"י דמיונו ללא הכנה. ואף אפשר לראות בפעל זה צורת משנה של מ ר ט, כאלו מרט המנגן במיתרים כדגמת מריטת נוצות ושערות. ולפי כל הדרך הזאת אפשר לראות בפעל זה אך משמעות מיוחדת של ב. פ ר ט. ואולם בלשון השמרונים (עי' מונטגומרי, JBL 1906, עמ' 51) בא פ ר ט במשמ' זמר זמירות, שר מזמורים בכלל, ועל כן אפשר שיש כאן פעל מיוחד, ואין המקום היחידי שבמקרא מספיק לקבע את הוראתו המדיקת.]

1) [עי' הערה לשרש ב. פ ר ט.]

2) [השוה באותה משמ' בסור': אתפרטו שניהון.]

---

a) فرط

a) فالطون b) فارط

(מד"ר ויקר' ה). זה מורט וזה שורט וזה פורט ושן חורק (ממשל, סנכו לסוגס, חסבה לפרשת ויצא).—*פֶּרֶט שפתותיו, סדק ובקע אותן [1]: היו מונחין שעירים אחרי הכותל והכנים (הבכור) ראשו ופרט שפתותיו (הלכות פסוקות לתלמיד יהודאי גאון, 10). — ב) פֶּרֶט מעות, החליף מטבע גדולה במטבעות קטנות, כאלו פרט והפריד בה חלקים קטנים, in Kleingeld umwechseln; changer en (petite) monnaie; to change (for small coins): מוכר לו פירות אפילו בשעת הזרע וכו' ופורט לו מעות אף על פי שהוא יודע שיש לו פועלים (סביעי ה ח). אין פורטין לא מתיבת המוכסין ולא מכים של גבאין (ב"ק י יח). הפורט סלע ממעות מעשר שני בית שמאי אומרים בכל הסלע מעות ובית הלל אומרים בשקל כסף ובשקל מעות (עדיי א ט). פסקה להכניס לו זהב הרי זהב כלים ודינרי זהב הרי הן כבספים, אמ' רבן שמעון בן גמליאל כן הדבר מקום שנהגו שלא לפרוט דינרי זהב אלא מונחים כמות שהן ודינרי זהב הרי הן ככלים (תוספת' כתוב' ו ה). גבאי צדקה פורטין לאחרים ואין פורטין לעצמן (שם ב"מ ג ט). אין אדם אומר לחברו פרוט לי סלע זו אלא ערוף לי סלע זו (ספרי דבר' סו). משל לאדם שהלך לקיסרי וצריך מאה זוז או מאתים זוז הוצאה נוטלם פרט מייגעים אותו ואין יודע מה לעשות אבל אם מצרפם ועושה אותו סלעים פורט ומוציא בכל מקום שירצה (שם שם). טובה גדולה חלק הקב"ה לעולמו אדם פורט זהוב אחד והוא מוציא ממנו כמה יציאות (כי הבסו, מד"ר ברא' עז). לשלחני שאמר לתלמידו אם יבואו לך סלעים לפרוט פרוט ואם תבוא מרגלית תביאה אלי (שם במד' כח). ד"א יערף כמטר לקחי וכו' כאדם שהוא אומ' לחבירו ערוף לי את הסלע הזה ואין עריפה אלא פרוט לי כך תהא כונס דברי תורה כללים ופורט ומוציא כפפים הללו של מטר (מדרש תנאים, הופמן, דבר' לב ב).— ובינ' פּוֹרֵט מ"ר פּוֹרְטִים, פורטין, מי שדרכו לפרוט כסף, שלחני: הגבאין והחרמין והפורטין והמוכסין עליהם הכתוב אומר הונך ועזבוניך מערבך מלחיך וכו' (דא"ר ג). — ג) במשא ומתן התלמודי, פֵּרֵט הכתוב, פֵּרֵשׁ וכתב בפירוט: einzeln anführen; détailler; to specify, detail: על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת, אם מתקימת העדות בשנים למה פרט הכתוב בשלשה, אלא להקיש שלשה לשנים (מכות א ז). משמע שניהם כאחת ומשמע אחד ואחד בפני עצמו עד שיפרוט לך הכתוב (רבי יונתן, מכי' משפטים, מסכתא דנזיקין ה). הואיל ונאמרו צוואות בתורה סתם ופרט באחת מהם שאינה אלא מיד בשעת מעשה ולדורות, אף פורטני בכל הצוואות שבתורה שלא יהיו אלא מיד בשעת מעשה ולדורות (רבי ישמעאל, ספרי במד' א). הואיל ונאמרו שבועות בתורה סתם ופרט באחת מהם שאינו אלא באלה ובשבועה, אף פורטני בכל השבועות שבתורה שלא יהיו אלא באלה ובשבועה (שם שם יד). הואיל ונאמרו דברות בתורה סתם ופרט באחת מהם שהנשיאים קודמי', אף פורטני בכל דברות שבתורה שיהיו נשיאים קודמי' (שם שם נג). יש פרשיות שכולל בתחלה ופורט בסוף, פורט בתחלה וכולל בסוף וזו כוללת בתחלה וכוללה בסוף ופורט באמצעו (שם שם קיח). לא סוף דבר כולל אלא אפי' פורט (ירוש' שבועי ג ד). כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים עד שיפרוט לך הכתוב אחד (סוטה לא:). מאחר שפרטן אחד אחד חזר וכללן, זאת התורה לעולה ולמנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים (מדרש שה"ש, גרינהוט, א י). — ובמהמ"א: זה כלל שצריך לפרוט אותו אבל אמת הוא (רי"י א"ת, כוזרי א לג). — בינ' פָּרוּט, *פָּרוּט, מ"ר נק' פְּרוּטוֹת, ואמר הפיטן: החשופות אטורות, הפרוטות אצורות, הכלולות עצורות, הקלות המורות וכו' (ר"א קליר, אין לשוחח, סלוק פרס). —ועי' פְּרוּטָה, פְּרוֹטְרוֹט. — ד) וּפֵרֵט את מעשיו, פרש ומנה את מעשיו כשלחני הפורט מעות: תני צריך (המתודה) לפרוט את מעשיו, דברי ר' יהודה בן בתירה, ר' עקיבה אומר אינו צריך לפרוט את מעשיו (ירוש' יומא ח ט). אית תניי תני צריך לפרוט את הנדר, אית תניי תני אינו צריך לפרוט את הנדר (שם נדר' ה ד). מעשה באשה אחת שבאת אצל ר' אליעזר לתתגייר אמרה לו ר' קרבני אמר לה פרטי את מעשיך וכו' (מד"ר קהל' פרק א, כל הדברים). — ובספה"מ"א: ואם נבוא לפרוט, עשות ספרים הרבה, ועוד שצריכין עיון וכו'

---

[1] [ע"פ הארמ': דפרטיה שפוותיה (ב"ק קיז.), ותשוה התפ'.]

(חפו' הגאו' הרכבי תכה, 221). ויש מי שאומר שאם למעלה היה פורט והולך ולמטה כתוב סכום הכל כך וכך ופיחת או הוסיף בזה אנו אומרים ודאי טעה (טו"ע חו"מ מג ה). — ואמר הפיטן: ולבי יתעורר להשיב ולברר דבר המשתרר עלי כל הפותרים, וזה הוא בן לבראט אשר בשוא ירט וחשב כי פורט וכלל באמרים (תלמידי מנחם, לגבור בתעודה, תשו' תלמידי מנחם, 7).

— נפע', *נִפְרַט, — א) נפרט הגרגר מן האשכיל, נפרד ונתפזר: ופרט כרמך, אין פרט אלא מחמת הבציר מיכן אמרו היה ביצר עקין את האשכולות הוסבך בעלים ונפל בארץ ונפרט ה"ז שלבעה"ב (ספרא ויק, קדוש' פרק ג). דברי ר' יודן נכללין בקרבן אחד ונפרטין בג' קרבנות וכו' נפרטין לג' קרבנות פרוטה שליש פרוט' חיטין שליש שעורין פרוט' שליש כוסמין וכו' (ירוש' שבוע' ה ה). — ובסהמ"א: אי זהו פרט, זה גרגר אחד או שני גרגרים הנפרטים מן האשבול בשעת הבצירה (רמב"ם, מתנות עניים ד טו). ואם תהיה השעורה רטיבה ביותר לא תפרט ר"ל בהיותו בצורת ירוק, אך בשישיג בצורת פיסתק"י או בצורת זהב ויותר תפרט בצורת והב משתפרט בצורת פיסתק"י (כ"א הקרלי, גן עדן, הבדל שנה נעכרה ו, יח:). ונראה כי העומר מן היבש אע"פ שבנגב יהודה יקצרוהו רטוב בעבור שהחום מתגבר לשם פן יפרט הגרגיר (שם שם י, כ:). ולסבת זה תשאר (הנפש) אחר הפסד הגוף נפרטת לפי מציאותה ונבדלת מנפש אחרת (ר' שלמה הקטן, ממדה גבוהה, ג.). — ב) נתבאר ונתפרש: אלו נפרט שמה של ע"ז לא ספקו להם כל עורות שבעולם (רבי ילמק, ספרי דבר' מג). כשאדם נפטר מן העולם באים כל מעשיו ונפרטים לפניו (שם שם שז). כל המתפלל לאחר הצבור מעשיו נפרטין (מד"ר איכה, אלפא ביתא תלימסה, גדל בעדי). — ובסהמ"א: ואמנם בענין המלקות יש חילוק בהם שבל הנפרטים בלאו אחד אין לוקין עליהם אלא מלקות אחד (כה"ה, חנוך, מלוה ז).

— פע', *פֵּרֵט, בינ' מְפָרֵט, — מְפֹרָד, נגוד למחבר: טלית שהתחיל בה לקרעה עד שלא נקרע רובה הנוגע אפילו במפורט מכאן ומכאן אינו חיבור, משנקרע רובה הנוגע אפילו במחובר חיבור (תוספת' כלים ב"ב ה י). — ואמר הפיטן: גומלת טוב שעלת בגורל צדיק פורטו יחסיה לחתקקת (ר' שמואל יזכה, יולי הולדות, פריד' מהגניי, מ"ל וייס, 63).

— התפ', *הִתְפָּרֵט, — נתבקע ונתפרד: מפני מה פרסות רגליהם של בני אפריקה רחבות מכל בני אדם וכו' שמקומם בין בצעי המים והן מהלבין ביום ובלילה בתוך המים פרסותיהן מתפרטות מן המים לפיכך הם רחבות מכל בני אדם (אדר"נ נוסחא ב, פרק כט).

— פע', *פֵּרֵט, בינ' מְפָרֵט, — פֵּרֵט הצבי, השמיע קולו[1]: שור גועה וכו' כבש חוגב, זאב זורד, צבי מפרט וכו' (כסא שלמה, בית"מ ילינק ה, 35).

— הפע', *הִפְרִיט, — כמו קל, פָּרַט: או נתן כלל גדול לענינים שהיו מפוזרין או הפריט כלל גדול אשר תחתיו ענינים צריכין להפריט או להוסיף (ראב"ע הכביה, פי' העבור ב ח).

— הפע', *הָפְרַט, עתי' יופרט, — יפרד: שבלים יתנו טבע כללי כפי טבעם ויופרט מחמרים (נתי הנפש והלחשים, בנבואה, כ"י פריז).

פֶּרֶט, ש"ז, — פֶּרֶט הַכֶּרֶם, גרגרי הענבים שנפרשו מאשכלותיהם ונשרו בשעת הבצירה: וכרמך לא תעולל ופֶרֶט כרמך לא תלקט (ויקר' יט י). — ובתו"ש: שני גרגרים פרט ושלשה אינן פרט (פאה ו ה). איזהו פרט הנושר בשעת הבצירה (שם ז ג). ופרט כרמך, אין פרט אלא מחמת הבציר (ספרי ויק, קדושים פרק ג) פרט בנשירתו קדש (ירוש' פאה ז ג). — ופרט רמונים: והבעיר שבהן פניו דומים כדמיונו של יוסף וכדמותו של ר' יוחנן וכפרט רמונים[2]) בכוס של כסף מוקף נגד השמש (מחזור ויטרי, עמ' 735).

א.* פְּרָט[3]), ש"ז, מ"ר פְּרָטִים, פרטין, פְּרָטוֹת, — Einzelnes, Einzelheit; détail; detail, item.:

בשלש עשרה מדות התורה נדרשת וכו' מכלל ופרט, מפרט וכלל, מכלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, מכלל שהוא צריך לפרט ומפרט שהוא צריך לכלל וכו' מכלל ופרט כיצד, מן הבהמה כלל, מן הבקר ומן הצאן פרט, כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט, מפרט וכלל כיצד, כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה פרט, וכל בהמה לשמור כלל, כלל ופרט

---

[1]) [ואולי מא. פרט.]

[2]) [עי' ב"מ פד.]

[3]) [כך תנקוד בכל מקום, ולפי זה יש לנקד אף במ"ר נסח' פְּרָטִי, ולא פְּרָטֵי. ואמנם אפשר ששמשה המלה אף בצורת פֶּרֶט על יד פְּרָט.]

וכלל נעשה כלל מוסף על הפרט, מכלל ופרט וכלל כיצד, ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך כלל, בבקר ובצאן ביין ובשכר פרט, ובכל אשר תשאלך נפשך חזר וכלל, כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט לומר לך מה הפרט מפורש דבר שהוא וולד וולדות הארץ וגדולי קרקע אף אין לי אלא כל דבר שהוא וולד וולדות הארץ וגדולי קרקע, יצאו בהמין ופטריות (רבי ישמעאל, ספרא ראש ויקרא א). לעולם יהא אדם כונס דברי תורה כללים שאם כונסן פרטים מייגעים אותו (רבי יהודה, ספרי דבר' טו). ומן המבול עד שנולד יצחק שצ"ב שנה וזה פרטן אלה תולדות שם שם בן מאת שנה וכו' (סדר עולם רבה א, רענר, ג:). לא תעשה כל מלאכה כלל, לא תבערו אש בכל משבותיכם פרט וכו', לא תעבדם כלל, לא תשתחוה להם פרט (ירוש' שבת ז ב). לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל, זה ר' עקיבה שהתקין מדרש הלכות והגדות וכו' מה שהתקין, זה כללין ופרטין (ר' יונה, שם שקל' ה א). ר' ישמעאל אומר כללות נאמרו בסיני ופרטות באהל מועד ור' עקיבא אומר כללות ופרטות נאמרו בסיני ונשנו באהל מועד ונשתלשו בערבות מואב (חגי' ו:). כללו של ר' מאיר פרטו של ר' יהודה, כללו של רבי יהודה פרטו של רבי מאיר (שמואל, שבוע' לח.). כלל ופרט, עשה את הכלל מוספת לפרט והכל בכלל, כל אבן יקרה מסוכתך כלל, אודם פטדה תרשיש ויהלום וגומר פרט, הכל בכלל כל אבן יקרה מסוכתך (ר' חמא בר חנינא ור"ש בן לקיש, מד"ר ברא' יח). שלכך הוציא בפרטם כ"ב אלף וג' מאות ובכלל כ"ב אלף ולא יותר (שם במד' ד). נמצאו בלוים יתרים על כ"ב אלף ג' מאות כמו שהוא מחשב במנין ראשון בפרטן (שם שם). — ואמר הפיטן: ציר נאמן קראת לעלת פניניך, בארתו חמורות וקלות ענשין ואזהרות פרטות וכללות, שכר המצות ושלום גמולות (ר' שמעון בר יצחק, אמכו, קרוב' ג שבועי). — ובמהמ"א: מנהג החושבים שהם בעלי סוד החשבון לכתב באגרת הפרטים ובראש האגרת יכתבו הכלל הנחבר מן הפרטים (ראב"ע, שמות ל יב). כי המדבר פעם ידבר עם הפרטים ופעם בדרך כלל (הוא, שפת יתר, 86). דע כי שם אדם שהוא פרט נבדל מן הכלל שהוא מקרה נשוא בנשמת האדם (הוא, ס' השם א, קבוצת קונטרסים).

וההפרש השני שתואר השם יאמר בלשון רבים כמו חכמים ונבונים ולא יתכן לומר מן יצחק יצחקים ומן יעקב יעקבים, ואין טענה ממלת ישראלים ישמעאלים כי הפרט שב כלל (שם ג). ובפרשת תוצא הארץ נפש חיה תמצא סודות מציאות הב"ח למיניהם, כלליהם ופרטיהם (ר"י מפיסא, מנחת קנאות, 10). וכ"ש בדברי צווייה אזהרותיה דקדוקיה ופרטותיה שהם כלם סודות צפונים (שם 11). ודבריהם ופְרָטֵיהֶם[1]) רבים (דון וידאל שלמה, אגרת חשן משפט, תפארת שיבה ללונץ). כתב (בשטר) סכום הכל כך וכך ופיחת או הוסיף בה אנו אומרים ודאי טעה בחשבון ואחר הפרט אנו הולכים (טוחו"מ, הלואות מג ח). — פְּרָט, איש מאישי המין, : Einzelwesen, Individuum; individu; individual כי העיון איננו מעיין כי אם בכללי הדברים ומיניהם ואיננו מעיין באישיהם ופרטיהם (ר"י א"ת, אמונות ודעות ג). וענין המין שהוא כולל שפל ממנו וצריך לחיות מקבץ תחתיו אישים ר"ל פרטים (רוח חן י, כו.). ואפלטון חשב שיש צורות כלליות נפרדות מחומר בפועל, שהם סבות ידיעת כל אישים הנמצאים ותמינים נקראים (אידיאי) וכו', שהשי"ת ב"ה מביט בהם ובורא כל הפרטים (ר' הלל מוירונא, תגמולי הנפש, י:). — ואמר המשורר: אחד ויחודו מאד נעלם מי יעמוד על סוד אמתתו, אחד ולא במין אשר יכלול תחתיו פרטים באגדתו (עמנואל, מחב' ז, 38). — פְּרָט, במשמ' פְּרוּט הזמן, התאריך: והיה זה כך וכך ימים לחדש פלוני לשנת פלוני לפרט היצירה (תקו' הר"ב גירונדי, כח.). כתובה הכתובה בטעות בפרט אם נתאחר הפרט כשרה ואם מוקדם פסולה (ר"מ מרוטנבורג, שערי תשובה ע).—ואמר הפיטן: ציון לפרט וארשת[2]), צרה אל אחותת נגשת (יצחק ברבי שלום, אין כמוך, זולת שבת א אחה"פ). —פְּרָט קָטָן, פְּרוּט מספר השנים מבריאת העולם בהשמטת האלפים, או האלפים והמאות, כגון שנת תש"ג או ש"ג במקום ה' תש"ג: אם השמיט הסופר ולא כתב לבריאת עולם וגם לא כתב חמשת אלפים כשר ואפילו השמיט גם המאות ולא כתב אלא

---

[1]) כך מנקד שם.

[2]) [בגמטריא תתק"ז. היא שנת ד' אלפים ותתק"ז אשר אז היתה הצרה הגדולה ההיא על ישראל (בער).]

הפרט הקטן כשר (טו"ע טו"ח מג ג).—°פְּרָט גדול, פרוט מספר השנים מבריאת העולם בהזכרת האלפים. —°ועם ב, בִּפְרָט, ואמר המשורר: עוּבי לספר את פעלת אל בפרט וספרי את כלליה (ר"ש הנגיד, הנה ימידתי, בכודי, 49). — °וּבִפְרָט, במש׳ ביחוד, נהוג בדבור ובספרות.—°דרך פְּרָט: השלישי לבאר בו דרך פרט עבודת יום הכפורים בבאור רחב ושלמות (המאירי ליומא, פתיח׳). — °פִּרְטֵי פְּרָטִים: שהנה אי אפשר שיזכרו כל פרטי פרטים מאשר אפשר שיראת האדם בחלום (ר"ש אלמולי, פתרון חלומות, מז:).

ב.*פְּרָט, תה"פ,—פְּרָט לדבר פלי, להוציא דבר פל׳, בנגוד אל לרבות דבר פלוני[1]), mit Ausschliessung von, ausgenommen; à l'exception de, excepté; with the exception of, except: ארוסה ושומרת יבם לא שותות ולא נוטלות כתובה שנאמר אשר תשטה אשה תחת אישה, פרט לארוסה ושומרת יבם (סוטה ד א). נכסים שאין בהן מעילה, פרט לשור של ישראל שנגח לשור של הקדש וכו׳ (תוספת׳ ב"ק א א). וידיו לא שטף במים מה תלמוד לומר, לפי שנאמר ורחץ את בשרו במים יכול אף בית הסתרים תלמוד לומר וידיו, מה ידיו בנראה פרט לבית הסתרים אף כל בנראה פרט לבית הסתרים (ספרא ויק, מצורע פרק ד). ואיש פרט לקטן, או יכול שאני מוציא בן תשע שנים ויום אחד תלמוד לומר ואיש (שם שם פרק ו). בשבתך בביתך, פרט לעוסקים במצות, ובלכתך בדרך, פרט לחתנים (ירוש׳ ברכ׳ א ו). דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה, פרט לגוי, מאת כל איש, פרט לקטן, אשר ידבנו לבו, פרט לחרש ולשוטה, וזאת התרומה אשר תקחו מאתם, פרט לתורם את שאינו שלו (שם תרומ׳ א א). אתם פרט לשותפין, אתם פרט לאפיטרופין, אתם פרט לתורם את שאינו שלו (שם שם). אשר לו חומה, פרט לבית הבנוי לחומה (שם מעשר׳ ג ט). אשר יי׳ אלהיך נותן לך, פרט לחוצה לארץ, לרשתה, פרט לירושלם שהיא לכל השבטים (שם סוטה ט א). תמן אינון אמרין פרט לטמון ובא

[1]) [אין שמוש זה של „פרט לדבר" מתבאר יפה מתוך השם פְּרָט במשמעותו כתו"מ. וקרובה ההשערה, שאין כאן בעקר אלא הפעל פֵּרַט (הכתוב) לדבר, כלו׳ הפריד את הדבר לחוד, ולא כלל אותו בכלל. ואמנם אפשר שנולד השמוש בארמ׳, ולפי זה יש לנקד פְּרַט בפתח.]

אינון אמרין לרבות את הטמון, תמן שדך בגלוי פרט לטמון וקציר׳ בגלוי פרט לטמון מיעוט אחר מיעוט לרבות את הטמון (שם פאה ט ג). ביתך, ביתך המיוחד לך, פרט לבית התבן ולבית הבקר ולבית העצים ולבית האוצרות שפטורין מן המזוזה (יומא יא.). בת אשת אביך, מי שיש לו אישות לאביך בה, פרט לאחותו משפחה ונכרית (יבמ׳ כג.). מלחם אביה תאכל, לחם הקנוי לאביה, פרט לחזה ושוק דמשלחן גבוה קא זכו (רב פפא, שם פז.). ומצא, פרט למצוי, שלא ימכור ברחוק ויגאל בקרוב, ברעה ויגאל ביפה (מכות ח.). מן בני היונה ולא כל בני היונה, פרט לתחילת הציהוב (חולי כב:). כל צפור כל כנף, אמר רבי אלעזר בשם רבי אסי לתבריה פרט למורטי׳ ולקטעי׳ שהן פסולין לקרבנות בני נח (מד"ר ברא׳ לג).

°פְּרָטוּת, ש"נ, — תכונת המעשה הַפְּרָטִי, בִּפְרָטוּת, תה"פ במשמ׳ בְּיִחוּד, דבר בפרטות אל פלוני, דבר הוא ולא אחר, דבר אליו ולא אל אחרים: אמר המלך הלואי שתדעו להשיב כי לא לאהבת נצוח באתי ודי לכם כבוד כי בפרטות דברתי עמכם (ר"ש בן ויגא, שבט יהודה, הכוזר, 26). ויחר למשה מאד מפני כי דיבר משה אל קרח בפרטות[1]) כדכתיב ויאמר משה אל קרח שמעו נא (פענח רזא עה"ת, אמשטי׳, כא:, קרח).

°פְּרָטִי, פרטיי, ת"ז, נק׳ פְּרָטִית, ת"ר פְּרָטִיִּים, פְּרָטִיּוֹת,— הַשַּׁיָּךְ לפרט ולא לכלל, מיחד בנגוד אל כְּלָלִי, speziell, individuell; spécial, individuel; special, individual: חשבונות הללו פעמים הם מכוונים עם חשבונות של מעלה פעמים יש שאינם מכוונים זה כנגד זה ולא דקדק המקרא בחשבונות כל כך אבל הכלל שוה וכו׳ ועל זה הכלל סמך כותב הספר ולא דקדק בחשבון הפרטיות כל כך (רמ"י, נחמ׳ ז ז). אם שיהיה השם בלתי יודע דבר מאלו הענינים האישיים ר"ל הפרטיים ובלתי משיג אותם וכו׳ (ר"ם א"ת, מו"נ ג טז). שהידיעה בחדושים והם הפרטיים בלא ספק תחייב לו קצת שנוי מפני שהוא התחדשות ידיעה אחר ידיעה (שם שם). שאין בכל המציאות דבר במקרה כלל לא כללי ולא פרטי (שם שם יז, הדעת הג׳). איש שם משותף וכו׳ והוא איש במקום פרטי או אחד (סוה,פי׳ המלים הזרות).

[1]) [נדפס: בפרטית.]

ולפעמים תהית הגורה המחייבת מחייבת הנשוא למקצת הנושא וכו׳ זו נקרא אותה מחייבת פרטית [1]) (אמיעוז הרופא, מלות הסגיון). ואולם הכללי הוא מצטרף לפרטי במה שהוא כללי וכו׳ ולזה יחויב שלא ימצא הכללי מה שלא ימצא הפרטי (רלב״ג, מלחמ׳ השם א ט). ומצאנו שהתנועות שתים לפי דעת חכמי התכונה הראשונים, האחת ממזרח למערב והיא התנועה הכללית לגלגל העליון וכו׳ והאחרת ממערב למזרח והיא התנועה הפרטית לכל גלגל וגלגל זולתי הגלגל העליון (ר״א הקראי, ג״ע, קדוה״ש א, ג.). שהשכל יבוא בענינים עצמיים וכלליים בלתי חלקיים וההרגש בדברים חמריים פרטיים ומקריים (לקו״ק, נספח׳, 50). וההשערה הזאת אין ספק שאינה מסורה לכל אדם ונמצא אותו אומר במקומות רבים מספר המדות שהפעולות הפרטיות ראוי שישוערו והוא לא ביאר ההשערה בהם (ר״י אלבו, עקרים א ח). מציאות השכר והעונש הפרטי וההשגחה בפרטים המתחדשים (שם שם יא). שאין ראוי למנות בשורש ולא בעקר שום מצוה פרטית ממצות התורה (שם שם יד). באמרנו שהמניע הראשון יניע תנועה יומיית לא נרצה בזה שלא יניע שאר התנועות הפרטיות כי להיותו המניע הכולל הנה יוכללו בו כל הגרמי׳ שמימיי׳ (ר״י מפיסא, מנחת קנאות, 31). ומה שנראה לי בזה וכו׳ שהלשון העברית אשר בידינו היום הוא הלשון שדברו בה ההורים הראשונים מפאת שמות הפרטיי׳ העצמיים האישיים שהם נגזרים מהפעלות ומהשמות הכוללים לפי שהשמות העצמים הראשוני׳ שהם שמות פרטיים אשר לאיש ואיש מבני אדם אינם מועתקים מלשון אל לשון וכו׳ (ר״י אברבנאל עה״ת, בראש׳, לזאת יקרא אשה). שהיא (התורה) ספרה הענינים הנכריים וזכרה שמות האנשים הפרטיים מהאומות (שם שם). ולכן ראוי שתקרא אשת כלומר פרטית ומיוחדת כיון שהית׳ חלק מאיש פרטי רמוז ואבר מאבריו (שם שם). והדרך הראוי להתפלל אל הש״י הוא לבקש רצונו בדברים כלליים לא בדברים מוגבלים פרטיים (רפאל נורצי, מרפא לנפש, לא.). שעל כל בעל תורת משה הוא להאמין ביאת הגואל מדברי הנביאים מנבואות פרטיות המורות על ביאתו (שם לט:)[1].

°**פְּרָטִיּוּת**, ש״נ, — תכונת הדבר הפרטי: אמנם זה שאין הראשון יתב׳ מושכל לזולתו כפי מה שהוא אצל עצמו הוא מפני קוצר הזולת ההוא ופרטיותו (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה א). שהוא יודע הפרטים מצד הפרטיות שבו (ר״י אלבו, עקרים א יא). שכל אחד ואחד מישראל ימצאוהו בגלות הזה משעבוד מלכיות בפרטיותו מה שקרה לאומה בכללה (ר״י אברבנאל, זבח פסח על ההגדה, בכל דור ודור). וענין הכתוב לזאת הנקבה ראוי לקרא אשה ולא לנקבת ב״ח אחרת לפי שלזאת קרה הדבר הגדול הזה כי מאיש לוקחה זאת וכו׳ ולזה ראוי שתשתתף אליו בשם פרטיותו (הוא עה״ת, בראש׳, לזאת יקרא אשה). כל עוד שיוסיף השכל להפשיט פרטיותן של דברים ולעשותם כללות (רנ״ק, מונה״ז, הולי רבידובין, רפה).

פְּרִי [2]), ש״ז, פֶּרִי, בכנ׳ פִּרְיִי, פֶּרְיְךָ, פִּרְיֵךְ, פִּרְיוֹ, פִּרְיָהּ, פִּרְיְכֶם, פִּרְיָם, פִּרְיָמוֹ, פִּרְיְהֶם, פִּרְיָן, פִּרְיָהֶן, — א) תנובת הצמח, Frucht; fruit, פְּרִי הָעֵץ: הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פְרִי עץ זרע זרע (בראש׳ א כט). מִפְּרִי עץ הגן נאכל וּמִפְּרִי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמתון (שם ג ב–ג). ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מִפִּרְיוֹ ותאכל (שם שם ו). ויאכל (הארבה) את כל עשב הארץ ואת פְּרִי העץ אשר הותיר הברד (שמות י יה). וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פִּרְיוֹ שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל ובשנה הרביעת יהיה כל פִּרְיוֹ קדש הלולים ליי׳ ובשנת החמישת תאכלו את פִּרְיוֹ להוסיף לכם תבואתו (ויקר׳

---

[1]) [בתרג׳ ר״מ א״ת: מחייב חלקיי.]

---

[1]) [היום משמש ת״ז פְּרָטִי לא רק בנגוד אל כְּלָלִי אלא במיחד בנגוד אל רִשְׁמִי, ממשלתי צבורי, במשמ׳ privat(e), ואולי יש בזה גם מהשפעת המלה הזרה הדומה בצלצולה למלה העברית.]

[2]) [על מקור המלה והקבלותיה בשפות האחיות עי׳ בהערה לא. פָּרָה. השם פְּרִי בא במקרא, לפחות לפי נקודנו, אך במ״י, המשמש גם במשמ׳ כוללת במקום מ״ר. בתקופת התנאים כבר רגילה צורת מ״ר פֵּרוֹת.]

יע כג–כט). ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו (שם כו ד). וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ ליי' הוא (שם כז ל). ובשנה השלישית זרעו וקצרו ונטעו כרמים ואכלו פרים (מ"ב יט כט). זית רענן יפה פרי תאר[1]) קרא יי שמך (ירמ' יא יו). והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו וכו' ולא ימיש מעשות פרי (שם יז ח). בנו בתים ושבו ונטעו גנות ואכלו את פרין (שם כט ה). אל שדה טוב אל מים רבים היא (הגפן) שתולה לעשות ענף ולשאת פרי להיות לגפן אדרת (יחזק' יז ח). הלא את שרשיה ינתק ואת פריה יקוסס ויבש (שם שם ט). ותתש בחמה לארץ השלכה ורוח הקדים הוביש פריה (שם יט יב). ונתן עץ השדה את פריו והארץ תתן יבולה (שם לד כז). והרביתי את פרי העץ ותנובת השדה (שם לו ל). ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתם פריו לחדשיו יבכר כי מימיו מן המקדש המה יוצאים והיו פריו למאכל ועלהו לתרופה (שם מז יב). גפן בוקק ישראל פרי ישוה לו[2]) כרב לפריו הרבה למזבחות כטוב לארצו הטיבו מצבות (הוש' י א). אל תיראו בהמות שדי כי דשאו נאות מדבר כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם (יואל ב כב). ונטעו כרמים ושתו את יינם ועשו גנות ואכלו את פריהם (עמו' ט יד). כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן את יבולה והשמים יתנו טלם (זכר' ח יב). והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול (תהל' א ג). יהי פסת בר בארץ בראש הרים ירעש כלבנון פריו ויציצו מעיר כעשב הארץ (שם עב יו). נצר תאנה יאכל פריה ושמר אדניו יכבד (משלי כז יח). כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי (שה"ש ב ג). שלחיך פרדס רמונים עם פרי מגדים כפרים עם נרדים (שם ד יג). כרם היה לשלמה בבעל המון נתן את הכרם לנטרים איש יביא בפריו אלף כסף כרמי שלי לפני האלף לך שלמה ומאתים לנטרים את פריו (שם ח יא–יב). ולהביא את בכורי אדמתנו ובכורי כל פרי כל עץ שנה בשנה לבית יי' (נחמ' י לו). — ובהשאלה על

[1]) [השוה פרי על יד תאר במשפט המובא מתוך כתבת כנענית בהערה לקמן.]

[2]) [תכונה: את הגפן בוקק (סריק) ישראל ועושה לו פרי סמנה.]

אדם או צבור בדמיון לעץ: ויספה פליטת בית יהודה הנשארה שרש למטה ועשה פרי למעלה[1]) (מ"ב יט ל). נטעתם (את הרשעים) גם שרשו ילכו גם עשו פרי (ירמ' יב ב). הכה אפרים שרשם יבש פרי בל יעשון (הוש' ט יו). ואנכי השמדתי את האמרי מפניהם אשר כגבה ארזים גבהו וחסן הוא כאלונים ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת (עמו' ב ט). — עץ פרי, עץ המצמיח פרי: תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עשה פרי למינו אשר זרעו בו על הארץ (בראש' א יא). ההרים וכל גבעות עץ פרי וכל ארזים (תהל' קמח ט). ועי' עץ. — פרי האדמה, פרי הארץ: ויבא קין מפרי האדמה מנחה ליי' (בראש' ד ג). ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשבע (ויקר' כה יט). וילכו ויבאו אל משה ואל אהרן ואל כל עדת בני ישראל וכו' ויראום את פרי הארץ (במד' יד כו). ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך אשר יי' אלהיך נתן לך ושמת בטנא (דבר' כו ב). פרי אדמתך וכל יגיעך יאכל עם אשר לא ידעת (שם כח לג). ביום ההוא יהיה צמח יי' לצבי ולכבוד ופרי הארץ לגאון ולתפארת לפליטת ישראל (ישע' ד ב). הנה אפי וחמתי נתכת אל המקום הזה על האדם ועל הבהמה ועל עץ השדה ועל פרי האדמה (ירמ' ז כ). וגערתי לכם באכל ולא ישחת לכם את פרי האדמה ולא תשכל לכם הגפן בשדה (מלא' ג יא). ויאכל (הארבה) כל עשב בארצם ויאכל פרי אדמתם (תהל' קה לה). — פרי תבואה: ויזרעו שדות ויטעו כרמים ויעשו פרי תבואה (שם קז לז). — ארץ פרי, ארץ פריה: ישם נהרות למדבר ומצאי מים לצמאון ארץ פרי למלחה (שם שם לג לד). — ופרי מעשיו של האל הבורא, כל פרות הצמח שברא: משקה הרים מעליותיו מפרי מעשיך תשבע הארץ מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבדת האדם להוציא לחם מן הארץ (שם קד יג–יד). — ובהשואת תכונות מפשטות לצמח, פרי הצדקה והחכמה: כי הפכתם לראש משפט ופרי צדקה ללענה (עמו' ו יב). טוב פריי (של החכמה) מחרוץ ומפז ותבואתי מכסף נבחר (משלי ח יט). — ובתו"מ: כיצד

[1]) [השוה בכתבת הכנענית של תבנת מלך צידון, 11–12: אם אדמם המת אל יכן לם שרש למטמ ופר למעל ותאר בחים; כלו' אם בני אדם (פשוטים, בנגוד למלך) הם אל יהי להם שרש למטה ופרי למעלה ותאר בחיים.]

מברכין על הפירות על פירות האילן אומר בורא פרי העץ וכו׳ ועל פירות הארץ אומר בורא פרי האדמה וכו׳ ועל הירקות אומר בורא פרי האדמה (ברכ׳ ו א). עד אימתי חורשין בשדה האילן ערב שביעית בית שמאי אומרים כל זמן שהוא יפה לפרי (שביע׳ א א). אין מבשלין ירק של שביעית בשמן של תרומה שלא יביאנו לידי פסול רבי שמעון מתיר ואחרון אחרון נתפס בשביעית והפרי עצמו אסור (שם ח ז). העלים והלולבים ומי גפנים וסמדר מותרים בערלה וברבעי ובנזיר ואסורים באשרה רבי יוסי אומר הסמדר אסור מפני שהוא פרי (ערלה א ז). מה בינו למשמר פירותיו לעצים כשם שהוא רוצה בפריו כך הוא רוצה בעצמו ברם הכא רוצה הוא בפריו ואין רוצה בעצמו ועוד מן הדא דא״ר חנינה פרי אם אומר עצמו אין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח (ירוש׳ שם א א). כל דבר שהיה מבחיל את הפירי חייב משום זורע (ירוש׳ שבת ז א). — ומ״ר *פֵּרוֹת, פירות: המפקיד פירותיו אצל הכותי או אצל עם הארץ בחזקתן למעשרות ולשביעית, אצל הנכרי כפירותיו (דמאי ג ד). אין מחשיכין על התחום לשכור פועלים ולהביא פירות אבל מחשיך הוא לשמור ומביא פירות בידו (שבת כג ג). כור פירות יש לי בידך, אין לך בידי אלא לתך קטנית חייב שהקטניות בכלל פירות (שבוע׳ ו ג). עשרה פירות לי בידך אין לך בידי אלא כור אחד וכו׳ חייב (תוספת׳ שם ה טו). ועץ השדה לא יתן פריו, שלא יהיה העץ חונט את פירותיו ובשעה שהוא מפריח יהיה מקליח את פירותיו (ספרא ויק, בחוקותי פרק ה). שפירות ההר הן קלים ופירות הבקעה שמנים (ספרי דבר׳ לט). דברי הכל היא פירות האילן בכלל פירות האדמה ואין פירות האדמה בכלל פירות העץ (ר׳ יוסי, ירוש׳ ברכ׳ ו ב). מימיהם של בעלי בתים לא נמנעו לחיות מתארחין אצל בעלי בתים חביריהם אעפ״כ נוהגין היו בפירותיהן מתוקנין בתוך בתיהן (ר׳ יודה, שם דמאי ב ב). המוציא פירות בדרך ונטלן לאכלן ונמלך להצניע לא יצניע עד שיעשר (שם שם ג ג). מעשה שנתערבו לי פירות קבולין בפירותי וכו׳ (ר׳ שמעון שזורי, שם שם ה ט). ולמה אמרו תאנים, על ידי שפירותיהן גסין והן עושות הרבה וכו׳ (שם שביע׳ א ג). לא עקר פירותיו מה הן וכו׳ הורי רבי לא ישפכו פירותיו (שם שם ב ו). אילן שהוא מנבל פירותיו סוקרין אותן בסיקרא וטטעינין אותו אבנים (שם מע״ש ה א). עריבת הירדן למה היא טמיאה מפני שמטלין אותה פירות ומוליכין אותה מן הים ליבשה ומן היבשה לים (ר׳ יעקב בר אידי בשם ר׳ יונתן, שם שבת ד א). רב חסדא אמר על הארץ ועל פירותיה ור׳ יוחנן אמר על הארץ ועל הפירות (קיום ברכה אחרונה, ברכ׳ מד.). איזהו חדש שהארץ מוציאה דשאים ואילן מלא פירות הוי אומר זה תשרי (ר׳ אליעזר, ר״ה יא.). תאנה תאנה חוציאי פירותיך ויאכלו פועלי אבא (בנו של ר׳ יוסי דמן יוקרת, תעני׳ כד.). כיון שעמד לילך אמר לאילן מה לי לברכך וכו׳ שיהו פירותיך מתוקין מתוקין הם וכו׳ (ר׳ לוי בשם ר׳ יוחנן, מד״ר במדי׳ ב). משיב רוחות ומעלה ענגים ומוריד גשמים ומפריח טללים ומגדל צמחים ומדשן פירות (פסיקי ר״כ, עשר תעשר, בוצר, לט.). — *מי פירות: במגבל עיסתו במי פירות (ירוש׳ דמאי ה א). — ובספה״א: כשאוכלין התמרים אין יכול לאוכלו כולו ונשאר על קשייתא קצת מן הפירי וזהו ציפא (רגמ״ה, חולי׳ כ:). המוקצה הוא המקום המוכן להקצות בו בו פירות כדי ליבשן כדי שתגמר מלאכתן וכו׳ פ״א פירות שלא נגמרה מלאכתן קרי מוקצה (ערוך ערך מקלה). עירבו פירות בלא שומא ומכרום ונשאו ונתנו בדמיהם הרי אלו מחשבין הפירות כמה היו שוים בעת שנשתתפו ומחשבין השבר או ההפסד (שו״ע חו״מ קעו ד). וחשובר בפירות הוא נקרא חובר (שם שם שכ א). הפרי ידמה לגזעו והגזע לפריו (פענח רזא עה״ת, יג.). ובהיותי במגהיים רצו לאסור הפרי הארץ שקורין ערד עפפל או קארטופלין מפני שעושין מהם קמח (שאילת יעבץ ב קמז). — ואמר הפיטן: בית יער הלבנון מלבלב מגדים וגומל, זהב פרוים פרות פרחיו עוד מהאמל (מאיר, אור, מעריב ליל ב פסח). —ואמר המשורר: אני כל עת אבקש את שלומם והמה בקשו נפשי לקחתה ואמנם כי פרי העץ בשרשו והמשל אמת כאם בבתה (רשב״ג, לך נפשי, מעה״ם 40). גלה פני מדברות ויצמח דשא ועצי פרות (ר״י הלוי, מי דומה, מ״ב קמד). לך ושאל לגמלים ורחלים, לי ציצים לי פרות לי עלים

(ראב"ע, אל אחד, כהנא א, 111). — ב) פְּרִי בטן, ולדות האדם, ילדים, צאצאים: התחת אלהים אנכי אשר מנע ממך פְּרִי בטן (בראש' ל ב). ואהבך וברכך והרבך וברך פְּרִי בטנך ופרי אדמתך וכו׳. (דבר' ז יג). ברוך פְּרִי בטנך ופרי אדמתך ופרי בהמתך (סס כח ד). ואכלת פְּרִי בטנך בשר בניך ובנתיך אשר נתן לך יי׳ אלהיך (סס סס נג). וקשתות נערים תרטשנה וּפְרִי בטן לא ירחמו על בנים לא תחוס עינם (ישע׳ יג יח). הנה נחלת יי׳ בנים שכר פְּרִי הבטן (תהל׳ קכז ג). נשבע יי׳ לדוד אמת לא ישוב ממנה מִפְּרִי בטנך אשית לכסא לך (סס קלב יא). ועי׳ בֶּטֶן.—ובלי המלה בטן: פִּרְיָמוֹ (של האויבים) מארץ תאבד וזרעם מבני אדם (סס כא יא). ראה יי׳ והביטה למי עוללת כה אם תאכלנה נשים פִּרְיָם עללי טפחים אם יהרג במקדש יי׳ כהן ונביא (איכה ב כ). — וּפְרִי בהמה: והותרך יי לטובה בפרי בטנך וּבִפְרִי בהמתך ובפרי אדמתך על האדמה אשר נשבע יי׳ לאבתיך לתת לך (דבר׳ כח יא).—ופרי נחש: כי משרש נחש יצא צפע וּפִרְיוֹ שרף מעופף (ישע׳ יד כט). — ובתו״מ: למאי נפקא מינה למישרא פ ר י עם האם [1]), אי אמרת מיפשט פשיטה ליה פ ר י עם האם שרי אלא אי אמרת ספוקי מספקא ליה פ ר י עם האם אסור (חול׳ עט.). — ואמר הפיטן: נאור בראותך בדם מתבוסס נגפת פורכים פ ר י ם [2]) לקוסס (ר׳ שמעון בר יצחק, שבעי יה, קרוב׳ ז פסח). — ג) בהשאלה, פְּרִי מעשהו והתנהגותו של אדם או של צבור, תוצאת המעשה, גמולו לשכר או לענש, פְּרִי דרכו: ויאכלו מִפְּרִי דרכם וממעצתיהם ישבעו (משלי א לא). — פְּרִי מחשבתו: הנה אנכי מביא רעה אל העם הזה פְּרִי מחשבותם (ירמ׳ ו יט). — פְּרִי מעללים: אמרו צדיק כי טוב כי פְּרִי מעלליהם יאכלו (ישע׳ ג י). ולתת לאיש כדרכו כִּפְרִי מעלליו (ירמ׳ יז י). ופקדתי עליכם כִּפְרִי מעלליכם (סס כא יד). והיתה הארץ לשממה על ישביה מִפְּרִי מעלליהם (מיכה ז יג).—פְּרִי ידיו, פְּרִי כפיו של אדם, תוצאת מעשיו: זממה שדה ותקחהו מִפְּרִי כפיה נטע כרם (משלי לא טז). תנו לה מִפְּרִי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה (סס סס לא).—פְּרִי, בלי תוספת מלה, במשמ׳ גמול: ויאמר אדם אך פְּרִי לצדיק אך יש אלהים שפטים

1) [פרד בן סוס נקבה להרביע על סוס נקבה (רש״י).]

2) [הכונה למכת בכורות.]

בארץ (תהל׳ נח יב). — פְּרִי פה, תוצאת דבורו של אדם: מִפְּרִי פי איש ישבע טוב וגמול ידי אדם ישוב לו (משלי יב יד). מִפְּרִי פי איש תשבע בטנו תבואת שפתיו ישבע (סס יח כ). — וּפְרִי הלשון: מות וחיים ביד לשון ואהביה יאכל פִּרְיָהּ (סס סס כא). — ובסהמ״א: פ ר י ההסתפקות המנוחה ו פ ר י השפלות האהבה (ר״י א״ת, מבחר הפנינים לרשב״ג, 20). פ ר י המהירות חרטה ו פ ר י העקשות העזות ו פ ר י הגאוה השנאה ו פ ר י העצלות הכשלון (סס 60). — ואמר המשורר: קח נא מפי מורה צדק תורה וזנח חכמה זרה כי יש פ ר י נצב לזאת אך זאת כמץ רוח זרה (רמב״ע, תרשיש י, 85). תדמה לעץ רענן וצלה צל צרות והמות פ ר י דתה (ר״י חריזי, ענק ריע, ס׳ היובל להרכבי, 849). אהה ואוי ואבוי לנו על פרידתו, מי יאכילנו מ פ ר י דתו (ר״ז אלג׳אזרי, ס׳ המוסר, מטמוני מסתרים א, קבץ על יד ה, 23). — ד) פְּרִי במשמ׳ פאר שבראש האילן, תפארת, שיא של דבר: והיה כי יבצע אדני את כל מעשהו בהר ציון ובירושלם אפקד על פְּרִי גדל לבב מלך אשור ועל תפארת רום עיניו (ישע׳ י יב). לכן בזאת יכפר עון יעקב וזה כל פְּרִי הסר חטאתו בשומו כל אבני מזבח כאבני גיר מנפצות לא יקמו אשרים וחמנים (סס כז ט). — ה) *פֵּרוֹת הקרקע, מה שגדל על הקרקע בנגוד לקרקע עצמו: שניה לזה ולזה אסורה לזה ולזה, אין לה לא כתובה ולא פ י ר ו ת ולא מזונות ולא בלאות, והולד כשר וכופין אותו להוציא (יבמ׳ ט ג). האב זכאי בבתו בקידושיה בכסף בשטר ובביאה וזכאי במציאתה ובמעשה ידיה ובהפרת נדריה ומקבל את גיטה ואינו אוכל פ י ר ו ת בחייה, נשאת יתר עליו הבעל שאוכל פ י ר ו ת בחייה וחייב במזונותיה בפרקונה ובקבורתה (כתוב׳ ד ד). הכותב לאשתו דין ודברים אין לי בנכסיך הרי זה אוכל פ י ר ו ת בחייה וכו׳, כתב לה דין ודברים אין לי בנכסיך ובפ י ר ו ת י ה ן הרי זה אינו אוכל פ י ר ו ת בחייה (סס ט א). קנין פ י ר ו ת כקנין הגוף דמי [1]) (גיט׳ מז:). — ובנגוד אל קֶרֶן [2]) הכנסות ורְוָחים מסכום כסף, רבית וכדו׳, : Einkünfte, Zinsen; revenus, rentes; income, interests תמלח והחול הרי זה פ י ר ו ת, פיר של גפרית

1) [נמצא גם בהשאלה על שפחה וולדותיה (שבת קלה:).]

2) [עי׳ ערך זה.]

מחפוּרת של צריף ר״ם אומר קרן וחכ״א פ י ר ו ת (כתוב׳ עט:). — וכהשאלה על מעשי מצוה או עברה: אלו דברים שאדם אוכל פ י ר ו ת י ה ן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא כבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולם (פאה א׳ א׳). זכות יש לה קרן ויש לה פ י ר ו ת שנא׳ אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו, עבירה יש לה קרן ואין לה פ י ר ו ת שנ׳ אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו, מה אני מקיים ויאכלו מפרי דרכם וממועצותיהם ישבעו, אלא עבירה שעושה פ י ר ו ת יש לה פ י ר ו ת ושאינה עושה פ י ר ו ת אין לה פ י ר ו ת (תוספת׳ שם א׳ ב—ג). ידע אבא יודן ובא אצלם ונתן להם אלף זהובים אמר להם עשתה תפילתכם פ י ר ו ת (מד״ר דברי ד). — *וּפֵרֵי פֵרוֹת, פרות של קרקע שנקנה בפרות של קרקע אחר: לעולם אוכל (הבעל) פ י ר י פ י ר ו ת עד שיכתוב לה דין ודברים אין לי בנכסיך ובפירותיהן ו ב פ י ר י פ י ר ו ת י ה ן עד עולם, כתב לה דין ודברים אין לי בנכסיך ובפירותיהן ו ב פ י ר י פ י ר ו ת י ה ן בחייך ובמותך אינו אוכל פירות בחייה ואם מתה אינו יורשה (כתוב׳ ט׳ א׳). אלו הן פירות ואלו הן פ י ר י פ י ר ו ת, הכניסה לו קרקע ועשתה פירות הרי הן פירות, מכר פירות ולקח מהן קרקע ועשתה פירות הרי הן פ י ר י פ י ר ו ת (בבלי שם פג:). —ובהשאלה: אמר להן (אבא יודן) עשתה תפלתכם פירות ו פ י ר י פ י ר ו ת (מד״ר ויקר׳ ה׳).

א) שמות ופעלים כלליים:

*אוב.—אָרָה.—*אֲפִיָּה.—אָפִיל.—אֶשְׁכֹּל.—בָּאַשׁ, הִבְאִישׁ.—*בָּחַל.—*בְּרִיכָה.—בָּשֵׁל.—גָּמַל.—זִמְרָה. — חָנַט.—*חֶנֶט.—*חֲנָטָה.—*כָּבַשׁ.—לָקַשׁ. —נוּב.—*עִגּוּל, עגול של דבלה. — תָּלַע, *הִתְלִיעַ. —תָּרַף, *הִתְרִיף.

ב) חלקי הפרי:

*גַּלְעִין.—*גַּלְעַן.—*גַּלְעֲנָה.—*גַּרְעִין.—*גַּרְעִינָה. — זָג. —*חֶדֶר.—*חַרְצִין.—חַרְצַן.—*חַרְצַנָּה. — *כְּשׁוּת.—*מְגוּרָה.—מָעָה.—*עֹקֶץ. — *פִּטּוֹטֶרֶת. —*פִּטְמָה.—*צִיף.—*צִיפָּה.—*קְלִפָּה. —*שַׁלְקוּק.

ג) מצבי הפרי:

אָשִׁישׁ.—אֲשִׁישָׁה.—*בְּאוּשָׁה.—*בֹּחַל.—בֹּסֶר.—בֵּסֶר.—בִּכּוּרָה.—*בַּכִּיר.—בַּכָּרָה. —*גַּדְגַּדְנִית.— *גְּרוֹגֶרֶת.—דְּבֵלָה.—*חֲנִים.—*יַבֶּשֶׁת, פרות יבשים. —*כַּבֶּשֶׁת, פרות כבושים. —*כַּפְנִית. — מְלֵאָה.— מִרְקַחַת.—נֹבֶלֶת.—*סְיָפָה.— סְמָדַר. — עוֹלֵלָה.— פַּג.—*פַּגָּה.— פֶּלַח.—*פֶּרֶט. — *צִמּוּק.—*צֶמֶל.— —קְצִיעָה.—רִבָּה.

ד) מיני הפרי:

*אֶבְיוֹנָה.—אֲבִיוֹנָה.—אֱגוֹז. אגוז הודו, אגוז מלכי. — *אָגָס.—*אוּג. — *אָחוֹן. — *אִלְסָר. — אֶשְׁכֹּלִית.—אֶתְרוֹג. — בָּאְשׁ. —*בֹּטֶם.— בֹּטֶן.— גַּרְגַּר.—זַיִת.—*חַבּוּשׁ.—*חֻזְרַר.—*חָרוּב.—*חֹרֶף. —*כֶּרֶז.—*לוּז.—מוּז. — *מִשְׁמֵשׁ. —*עֻזְרָר.— עֵנָב.—*עֲנָבָה.— עַרְמוֹן.—*פָּגָע.—*פֶּטֶל, תות צפוני. —פַּקֻּעָה.—*פָּרִישׁ. — *צָבָר.—*קֹשֶׁט.—רִמּוֹן. — *שְׁזִיף.—שָׁקֵד. —תְּאֵנָה.—*תּוּת. תות האדמה, תות הגִּנָּה, תות כְּנַעֲנִי, תות השדה, —תָּמָר. — *תְּמָרָה, —תַּפּוּחַ, *תַּפּוּחַ זָהָב.

א. *פְּרִידָה, ש״נ, — א) חתיכה נפרדת מאשכול או מגוש, יחידה אחת[1], Stück, Einzelding; morceau, pièce; piece — פרידה של ענב או של רמון: אכל פ ר י ד ה אחת של ענב או פ ר י ד ה אחת של רימון טעון ברכה לפניה ולאחריה (ר׳ יוחנן, ירוש׳ ברכ׳ ו א׳). רימון שניקרה בו אפי׳ פ ר י ד ה אחת כולה חיבור למעשר (שם מעשרו׳ א׳ ג). — ושל תלתן: התלתן משתצמח וכו׳ אלא ברוב כל פ ר י ד ה ו פ ר י ד ה איתאמרת (שם שם א׳ ג). — ושל גלעינים: תותל שהוא מלא גלעינים אם מכונסות ברובן אם מפוזרות ברוב כל פ ר י ד ה ו פ ר י ד ה (ר׳ בא בשם ר׳ חייא בר אשי, שם שם א׳, בסוף). — ופרידת עפר ופרידת רקב, חתיכה של עפר או של בשר רקוב: מלא תרוד רקב שנפל לתוכו עפר כל שהוא טמא ור״ש מטהר מ״ט דר״ש וכו׳ א״א שלא ירבו שתי פ ר י ד ו ת עפר על פ ר י ד ה אחת של רקב ותסיר ליה (נדה כז.). — *ופרידת של הַמָּן: שהמן יורד בכל יום פ ר י ד ה[2] אחת ובערב שבת הי׳ יורד שתי פ ר י ד ו ת (ר׳ ילמק, והזהיר, שמות ט, בשלח). — ב) *שה״פ מן א. פָּרַד, מעשה האדם הנפרד

[1]) [כן בא אף בארמ׳ שבתו״מ ובסורי פַּרְדְּתָא בהוראות דומות.]

[2]) [בהלכ׳ גדולו׳ (122): פרודות פרודות, ועי׳ א. פָּרַד.]

מחברו, departure; départ; Abschied, Scheiden: עצרת הוא, עצרתי אתכם אצלי, כמלך שזמן את בניו לסעודה לכך וכך ימים כיון שהגיע זמנן ליפטר אמר בני בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד קשה עלי פרידתכם (רש"י, ויקרא כג לו). אבל כי לא אזמון לא פקע חובת זימון מהן אף לפני פרידתם (תוס, ברכו׳ כ:, ד"ה מעם). וכן אם תרצי שתקל בעיניך פרידה מה שפרידתו קשה שימי אל לבך והשתמשי בבינתך בשקול מה שיש בין הטובה אשר תגיע אליך בהפרדך ממנו והרעה אשר תמצא אותך בהתמידך חברתו (ר"י א"ת, חו"ה, עבודת האלהים ה). והשבעה עשר, השתכלותו בעת שתטה נפשו לחברת בני אדם ולהשתעשע בהם במעלות הבדידות והפרידה מבני אדם וכו׳ (שם, חשבון הנפש ג). אבל הבדידות והפרידה מבני אדם סיבת ההצלה מכל מה שזכרנו מן העברות (שם שם). קח מוסר אב מלב נכאב לפרידתך כים חומה (שוא, לוא, דרך עונים של אדלמן). וכאשר גזר חשם בפרידה ופנית אל אשר פנית וכו׳ ועוררתני פרידתך לחבר המאמר הזה (ר"ש א"ת, מו"נ, פתיח׳ המתרגם). בטרם רגבי הנדודים בחברת הידידים דבקו ועפרות החברה למוצק הפרידה[1]) הוצקו וכו׳ (ר"י חריזי, תחכ׳ יו, 159). פרידת השושה טובה מחברת חרעתן (ר"י זבארה, שעשועים ח, דודזון, 97). ואין מכאיב כפרידת תחושק (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ז). — ואמר המשורר: מחל נא לעמיתך חטא וחובה ושובה אל תחי משובה ולא תבגד ולא תבחר מרידה ואל תאהב ימותיך פרידה (רה"ג, לקוטי קדמונים, 61). ואל תנשי פרידת ידידך ותשובי, ותבכי על פרידה (ר"ש הנגיד, ואל תנשי, גכודי, 102). אם הפרידה על שנינו נגזרה עמדי מעט עד אחזה פניך (ר"י הלוי, מה לך צביה, שעה"ש 92). דמו לרחקי אל מעבדתך לחצי ודחקי טוב מפרידתך (שוא, יודעי יגוני, שם 109). אם עת הפרידה קרבה אט עלי ידידי, שים נא ידך על כסלי פן ימס כבדי (שוא, יום סב פידיד, דיואן א, 186). ובליל פרידה אשר ארך ולב החלי עלו שחריו והעלו את ארכתי (יהודה בן גיאת, מבין עפאים, שעה"ש 124). כי פרידתו הלבינה שערה עד לא הזקינה (ראב"ע, בעלי ריבי, כהנא

[1]) [כהשפעת פרידת עפר שבתוי"ם.]

א, 54). הנותן טובת היצר פרידתו וחברת חישר פרי דתו (ר"י חריזי, תחכ׳ לג, 275). יחשב אנוש כי תעמד חברת תבל וישכח יום פרידתה (שוא, סענק ריע, ס׳ היובל להרכבי, 349). ויששמר מהרה בחברתם הנשמות מחלי פרידתם (ר׳ יוסף בר׳ תנחום הירושלמי במכתבו לר׳ דויד בן אברהם בן רמב"ם, מעמוני מסתרים א, קבץ על יד ה, 18). וזרוע לי תושיע לבלתי זבוב פרידת דודים ורע שמן ששוני יבאיש (מעשה דון שם טוב, דברי חכמים, אשכנזי, מז). פרידתכם במר נפש אבכה ואקרע את סגור לבי במדי (ד"ה של יהודי מצרים וא"י ב, יעקב מן, 18). הלך למנוחות ועזב אותנו לאנחות אהה ואוי ואבוי לנו על פרידתו מי יאכילנו מפרי דתו (מספר המוסר לר"ז אלצ׳אהרי, מעמוני מסתרים, 23). — ג) ״ובמשמ׳ מצב הדבר הנפרד: והענין השני מהאחד המקרי הוא האחד הנאמר על האיש האחד לא מתרכב ולא כולל דברים רבים בנראה ממנו אך הוא רב בעצמו מצד חבורו מחמר וצורה ועצם ומקרה והוא מקבל ההויה וההפסד והחלוק והחבור והפרידה והשנוי וכו׳ (ר"י א"ת, חו"ה, היחוד ח). — ד) ״ובמשמ׳ הפרדה, הבחנה, distinction; Unterscheidung: אמר החבר איני רוצה לומר אלא מעלה תפריד את בעליה פרידה עצמית כהפרד הצמח מן הדומם והפרד האדם מן הבהמה אבל הפרידה ברב ומעט אין לה תכלית מפני שהיא פרידה מקרית ואינה מעלה על דרך אמת (שוא, כוזרי א לט). — ה) ״ובמשמ׳ צורת הנפרד בדקדוק: ולא תמצא חילוק בכל המקרא בארץ ורעיה בסמיכה ולא בפרידה ואין להם שינוי בנקודתן כדרך שאר תיבות הסמוכות כמו אֶרֶץ מצרים נמצא בהסמכו למצרים נקוד כלו בסגול כאלו הוא עומד בפני עצמו וכו׳ (ספר דקדוק לר"י חיוג, דוקס, 187). — ו) ״ובנגוד לחרוזה שבפיוט, סגנון הדבור הפשוט שאינו בחרוזים, כמו פְּרָזָה, Prosa; prose: ואף כי לא דבר כזאת בחרוזה ולא בפרידה (תשו׳ תלמידי דונש, 37).

ב. *פְּרִידָה[1]) ש"נ, ר"ר פְּרִידוֹת וגם פְּרִידִים, פרודין, — יונה, בן יונה, בת יונה, Taube, Täubchen;

[1]) [המלונים רואים אף במלה זו אך שמוש מיחד של א. פרידה, ואולם קשה לבאר את שם הצפור כאלו נולד כשם היחידה מקן האפרוחים. ואכן אפשר

pigeon, dove, colombelle; pigeon(neau) : אין שנים מתנדבים עשרון אחד אבל מתנדבים עולה ושלמים ובעוף אפילו פרידה אחת (מנח' יג ה). האשה שאמרה הרי עלי קן כשאלד זכר ילדה זכר מביאה שתי קנים אחת לנדרה ואחת לחובתה נתנתן לכהן והכהן צריך לעשות שלש פרידות[1]) מלמעלן ואחד מלמטן ולא עשה כן וכו׳ צריכה להביא עוד פרידה אחת וכו׳ פירשה נדרה צריכה להביא עוד שלש פרידות[2]) וכו׳ (קנים ג ו). גר שמתערב אוכל בזבחים עד שיביא קינו הביא פרידה אחת אוכל בזבחים לערב (תוספת׳ שקל׳ ג כ). אמר להביא פרידה אחת אינו יכול שלא מצינו פרידה אחת קריבה בכל התורה כולה מכאן אמרו כל הקינין שבתורה חציין עולה חציין לחטאת וכו׳ (ספרי במדי קח). והא אין פדיון לעוף א״ר פפא כגון שלקח פרידה אחת (יומא מא:). יולדת מביאה אחת תחת אחת פרידה אחת ועוף תחת כבש, מצורע שתי פרידין תחת שני כבשים וכו׳ (כריתו׳ י:). יכול יביא פרידה אחת מזו ופרידה א׳ מזו תלמוד לומר שתי תורים או שני בני יונה (מד״ר במד׳ י). —ובהשאלה של חבה לאדם או אֻמה: שתי פרידות טובות יש לי להוציא מהן רות המואביה ונעמה העמונית והלא דברים ק״ו ומה בשביל ב׳ פרידות טובות חס הקב״ה על ב׳ אומות גדולות ולא החריבן, בתו של רבי אם כשרת היא וראויה היא לצאת ממנה דבר טוב על אחת כמה וכמה דחוה חיה (עולא, ב״ק לח:). פרידה אחת יש לי ביניכם (על ר״א בר״ש שלא נקבר) ואי אתם רוצים להביאה אצלי (ר״ש בן יוחאי, ב״מ פד:). פרידה אחת יש לי ביניכם (רבי, בנו של רשב״ג) ואתם מבקשים לאבדה הימני (רשב״ג, שם שם). מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח בהם ואומר להם עשו תשובה ואם לאו הקב״ה מביא עליכם את המבול וכו׳ אמרו לו ומי מעכב, אמר להם פרידה אחת (מתושלח) יש לי להוציא מכם (רבי יוסי דמן קסרי, סנה׳ קח.).

שעל פי הבנה עממית ראו הקדמונים מלה עברית בשם יוני כגון πτέριδες (מ״ר) במשמ׳ בעלי כנפים, ועי׳ בהערות למלים פְּרְגִית ופְרוּטִית.]

[1]) [במשנה מנק׳ ליוורנו: פְּרִידִין, וכן בבבלי.]

[2]) במשנ׳ מנק׳: פְּרִידִים.

פִּרְיָה, עי׳ א. פָּרָה, קל.

***פְּרִיָּה** או פִּרְיָה[1])*, ש״נ—שה״פ מן א. פָּרָה, עשית פרי, ביחוד בצרוף פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, במשמ׳ התרבות האדם, ובהשאלה בלשון יפה במשמ׳ הִזְדַּוְּגוּת איש איש ואשה[2]) לשם פריה ורביה: לא יבטל אדם מפריה ורביה אלא אם כן יש לו בנים (יבמ׳ ו ו). מי שחציו עבד וחציו בן חורין עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד דברי ב״ה, אמרו להם ב״ש תקנתם את רבו ואת עצמו לא תקנתם, לישא שפחה אינו יכול שכבר חציו בן חורין, בת חורין אינו יכול שכבר חציו עבד, ליבטל, והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה וכו׳ (גיטי ד ה). אין נושאין נשים במועד, שמעון בר בא בשם ר׳ יוחנן מפני ביטול פריה ורבייה (ירוש׳ מו״ק א ז). שהעבד מצווה על פריית ורביית וכל שהוא מצווה על פריה ורבייה אסור לו לישא במועד (שם שם). חיבב הקב״ה פריית ורביית יותר מבית המקדש (ר׳ אבין, שם כתוב׳ ה ח). עשו הניית פרית ורבית, כהניית כספים (שם שם ו ד). אמר ליה (ישעיהו לחזקיהו) משום דלא עסקת בפריה ורביה (ברכ׳ י.). בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפריה ורבית צפית לישועה (רבא, שבת לא.). שאין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושני רבבות מישראל, הרי שהיו ישראל שני אלפים ושני רבבות חסר אחד וזה לא עסק בפריה ורביה לא נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מישראל (יבמ׳ סד.). כמה פריה ורביה ביטלה רשעה זו מישראל (רבי, ב״מ פד:). א״כ בטלת בנות ישראל מפריה ורביה (שמאי אל הלל, נדה ג:).

[1]) [פְּרִיָּה ע״מ קְנִיָּה, עֲשִׂיָּה בודאי נכון לפי הדקדוק, אבל במשנ׳ מנק׳: פִּרְיָה, וכן הכתיב בכמה נוסחאות פיריה (תוספת׳ יבמ׳ ח ד), וכן בדבור הרגיל, וגם נקוד זה אפשרי הוא ע״ד בִּנְיָה, פִּרְיָה מן בנה, ברה.]

[2]) [בעקרו שה״פ למה שנאמר בתורה כברכת או לדעת החכמים במצוה: פרו ורבו (בראשית א כח). חכמינו חברו עם משג זה אף את המלה פִּרְיָה, פוריה מן היוני (φορεῖον) במשמ׳ מטה, אפריון: פוריא שפרין ורבין עליה (כתוב׳ י:), ועל דרשה זו מיסדים דברי רש״י (שה״ש ג ט): וכן המקדש קרוי מטה וכו׳ על שהם פרוין ורבוין של ישראל; אמנם בדפוס׳: פריין ורביין, בטעות.]

כל מי שהוא מבטל פריה ורביה מעלה עליו הכתוב כאילו הוא ממעט את הדמות (ר' אלעזר בן עזריה, מד"ר ברא' לד). לפי שהדרך גורמת לאדם לג' דברים, ממעטת פריה ורביה, ממעטת את היציאה וממעטת את השם (ר' ברכיה, שם במד' יח). — ואמר הפיטן: שרת היתה על כל בריה ולא סרת בכל דבר עריה עצורה היתה בפיריה וריביה עד פרחה כגפן פוריה (ינאי, אסר כימשלה, קרובי לס' בראשית, זולתי, לא). —°ובמשמ' הִתְרַבּוּת בשפע Fruchtbarkeit; fécondité; fertility: יברכנו יוצרנו יוצר כל בפריה[1]) ורביה בעושר בבריאות וכו' (סדר הבדלה למוצ"ש, ליהודים, מחז' איטלי א, נו.). —°ועל התרבות המתגים והחידקים: פרית המתגים ורביתם תעלה יפה עד מאד בבליל או במרק העשוי לפי הדקטור לאפלר (ילחק עובים, סדיפתיריה או האסכרה, 6). —°וּפְרִיָּה בלבד בלא רביה, באותן משמ': אבל פרית האדם ומלאו את הארץ היא לפי הבחירה הנתונה לאדם באשר הוא אדם (ר"י אבטולי, מלמד התלמידים, ויסב, לג.). אמנם איך פרית הגוף וגדולו אם מצד הצורה לבד או מצד החומר והצורה וכו' (ר' הלל מוירונה, פרוש הכ"ה הקדמות של מורה, תגמ' הנפש, לד.). תנועת ההויה וההפסד שהיא בעצם ותנועת הפרית והחסרון שהיא בכמות ותנועת החלוף שהיא באיכות (שם שם, לו). וכן אין פריה ואין חסרון מבלתי שיקדים לו הויה והפסד (שם שם). מנהג הרועה כשהוא נוהג צאן למקום רחוק למצוא מרעה דשא ואינו מוצא לקנות לו מזון לפי שנתרחק מן היישוב לוקח לו מאילי הצאן שאינם ראוין לפריה ואוכלן (חזקוני על התורה, בראשי' לא לח).

א. *פְּרִיחָה, ש"נ—שם"פ מן ב. פָּרַח, מעשה השחין הפורח באדם, Ausschlag, Ausbruch; éruption; eruption: כל פריחת ראשי איברים שבפריחתן טהרו טמא כשיחזרו טמאים וכו' כל הראוי ליטמא בנגע הבהרת מעכב את הפריחה כל שאינו ראוי ליטמא בנגע הבהרת אינו מעכב את הפריחה (נגע' ח ד—ה). (בהרת) ראשונה אינה זוקקת לטמא בשער לבן ובפסיון ואינה מעכבת את הפריחה (תוספתי שם ג טו). שער לבן החוזר אחר פריחת[1]) תחליט מחייה שער לבן והפסיון או אחר פריחת הסגר טהור (שם שם ג ט). — ובבגדים: מנין לפריחה בבגדים שהיא טהורה וכו' (ר' נתן בן אבטולמוס, זבח' מט:). — ובפהמ"א: דכל הראוי לטמא בנגע הבהרת מעכב פריחת הבהרת (ר"ש, נגע' י ע). ואם פרוח תפרח הצרעת, פריחת זו לשון פרישות ר"ל אם נתפשט או הלובן וכו' (ר"א הקראי, גן עדן, טמאה וטהרה ב, קיז.).

ב. °פְּרִיחָה, ש"נ,—שם"פ מן א. פָּרַח, מעשה הצמח הפורח: ועל שאול הוא אומר שעמד בתחלת פריחתן וזריחתן של ישראל (רש"י, בראשי' מט כז).

ג. °פְּרִיחָה, ש"נ,—שה"פ מן ג. פָּרַח, טיסה, פְּעֻלַּת הפורח ועף, Flug, Fliegen; vol; flight, flying: בין כך ובין כך אינו חוצץ לפי שפריחתה (של העין)[2]) מעבירתו ואינו עב ע"ג העין ואין בו ממש (רש"י, נדה סז., ד"ה פורחות). שהעברתי אתכם את הים ביבשה כנשרים שעוברים ימים דרך פריחה (רשב"ם, שמות יט ד). דפריחא א' מיכאל פורח כל שטח הארץ וגבריאל בשתים ואליהו בד' פריחות ועכ"פ שטח תופס קצת מקום (ברכת מחנים, מאמרים יקרים להאדמו"ר דובער ג, יז:). הרי עכ"פ שטח כדור הארץ תופס קצת מקום שיעבור בין בפריחה א' או שתים (שם יז, מה.). — פְּרִיחַת לב, פריחת הנפש, התעטפות נפש[3]): עטיפה, לשון כאב ופריחת לב מתוך צרה (רש"י, ע"ז ז:, ד"ה עטיפה). — ופריחת שלבי הסלם, רֶוַח אויר שבין השלבים העומדים פנויים מלמעלה ומלמטה כאלו פורחים באויר[4]): סולם ששליבותיו פורחות וכו' ופריחת זו ופריחת זו מצטרפת לד' טפחים (ר"ח, ערובי' עז:). — וּפְרִיחַת הלב, ברפואה, כמשמ' נתינת הלב בין אויר פורח, שם מחלה: ויקרה ללב מן חמקרים וחלאים אל

---

[1]) סנק': [בפְרִיָּה.]

[1]) [בצוק"מ: פריחה.]

[2]) [עי' ג. פָּרַח, עינים פורחות.]

[3]) [עפ"י לשון התלמוד (גיט' סט:) בארמ': א"ל רב אחי מדיפתי לרבינא וכל שכן דפרח לביה א"ל אנא ליוקרא דליבי' אמרי לפירחא דליבא ליתי תלת בחשייאתא וכו'. ופרש רש"י שם: לפירחא דליבא שלבו פורח פשמייר (pâmer, התעלף) בלעז. ובמקום אחר (מעי' כ:): פרח ליביה כצפרא.]

[4]) [עי' ג. פָּרַח.]

נפקאן וחוא פריחת הלב ויתילד מרטיבה מתאספת סביבו ורוח, אמנם הרוח ההוא יהיה דם מפני שהוא מרחף סביבות הלב וחושק לשאוף האויר הקר (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה ד ג).

א. ״פְּרִיךְ, ת״ז,—כמו מִפְרָךְ, מבטל בעניננו ע״י ה׳.חת הסכו: לפי שרב סעדיה נ״ע פירש בו השמר והשתמר וקידם השמר ואיך יאמר אחרי כן אל תירא ואל תירא הוא כמות לא תגור יצא מזה הדבר דברי האומר השמר ואל תשמר וזה פריך אבל אני אומר וכו׳ (דונש, תשו׳ על רסע״ג 121).

ב. ״פְּרִיךְ, ס״ז, ר״ר פְּרִיכִים,—התיכות קטנות של דבר הנפרך: שתהא נפרכת, נעשית פריכים ופתיתים כשממשמשין בה (רענ״ע, בכורות ו א).

*פְּרִיכָה, ש״נ,—שה״ש מן א. פָּרַךְ, פעלת האדם הפורך ושובר [1]), ובהשאלה במשמ׳ פְּרִיכַת הגוף בעבודה קשה: ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך, רבי אלעזר אמר בפה רך, רבי שמואל בר נחמני אמר בפריכה (סוטה יא:). מודה ר׳ אלעזר שהוא בפריכה (ר׳ אויא, מד״ר שמות א). — ואמר הפיטן: שקדתי ושקעתי ובטבעתי בפריכת מוני שנת רדמתי היא אם לא תקדמני (רסע״ג, אמרה אס, סלים׳ ת״ב, סדור רסע״ג, שנ). — ״ובמשמ׳ העקרית, שבירת אגוזים ורמונים וכדו׳: ויום הכפורים שחל להיות בשבת אסור בקניבת ירק ובפציעת אגוזים ובפריכת רמונים כל היום (רמב״ם, שביתת עשור א ג).

*פְּרִימָה, ש״נ,—שה״פ מן פָּרַם, פעלת הפורם והקורע: אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט אלא פריעה ופרימה (מגי׳ א ז). חזר להיות מצורע מוסגר מטמא בביאה ופטור מן הפריעה ומן הפרימה ומן התגלחת ומן הצפרים (כלים א ה). וכבס בגדיו מלטמא משכב ומושב ומלטמא בביאה, וטהר מן הפריעה ומן הפרימה ומן התגלחת ומן הציפרים (ספרא ויק, תזריע פרק ט). תלמוד לומר את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום שאינו בפריעה ופרימה כל עיקר (ר׳ יהודה, הורי׳ יב:). מה לזבר שכן טעון פריעה ופרימה ואסור בתשמיש המטה (נדה לד:). — ובסהמ״א: קרע בגופו של בגד שלא במקום התפר, פרימה במקום התפר (ערוך ערך פרם). יש הפרש בין קריעה לפרימה כי הקריעה בבגד גופו שלא במקום התפר והפרימה במקום התפר (שרשי רד״ק, פרם). פרימה מן הצדדין קריעה באורך (רענ״ט, סוט׳ א ה).—ואמר הפיטן: פריעה ופרימה על תורה תמימה אויה לי (מנחם בר׳ מכיר, אבל אעורר, קינ׳ ת״ב).

א. ״פְּרִיסָה, ש״נ,—שה״פ מן א. פָּרַס, פעלת הפורס את הלחם: צריך שתכלה ברכת המוציא עם פריסת הפרוסה מן הפת (רש״י, ברכ׳ לט., ד״ה צריך).—ופְּרִיסַת עצמות, שבירתן: בית הפרס, על שם פריסה שהעצמות נפרסים במדרס רגלים או ע״י מחרישה (תוס׳ נדה כז., ד״ה בית הפרס). — ובמשמ׳ שבירה וחלקה: ופרסין שתי פריסות משמ׳ וזו היא פריסת מלכותא ויהיבת למדי ופרס (רש״י, סנה׳ כב., ד״ה ופרסין).

ב. ״פְּרִיסָה, ש״נ,—פְּרִיסַת נִדָּה, מקרה האשה שפרסה נדה: דעונה סתם לפריסת נדה מלי יום ללי׳ יום (רש״י, עירוב׳ מו., ד״ה כל אשה).

ג. ״פְּרִיסָה, ש״נ,—שה״פ מן ב. פָּרַס, כמו פְּרִישָׂה, פעלת הפורש בגד, רשת, מפה וכדו׳, Ausbreiten; déploiement; spreading: ואקשינן אי הכי אדתני ומזהיר בפריסת ע״ג הכוורת ובלבד שלא יתכוין לצוד ליפלוג עליה (ר״ח, שבת מג:). ומרפא בכנפיה, דימה פריסת האור לפריסת הכנף (שרשי רד״ק, כנף). דפריסת השלחן אפשר שהיא מותרת (נמס רשב״א, ר״נ על הרי״ף, שבת פרק כ, כו:, ד״ה וכתנו). והר״ר יעקב מטרוי״ש שאל שאלת חלום אם יוצא אדם בג׳ סעודות להפסיק בסעודת שחרית בפריסת מפה ובה״מ והשיבו שאינו יוצא (ריי״ב לנדא, האגור תו). — ופריסת (כנף) שקוצים: ועל כנף שקוצים משמם, על פריסת השקוצים יהיה אדם משומם ותמה (שרשי רדק, כנף).—ובהשאלה פְּרִיסַת שלום [1]): ואיגרות רשות, בירושלמי מפרש פריסת שלום ויש מפרשים וכו׳ (תוס׳ מו״ק יח:, ד״ה ואיגרות)

ד. ״פְּרִיסָה, ש״נ,—שה״פ מן ג. פָּרַס, פעלת הפורס ומכריז, פְּרִיסַת שמע [2]), קריאת שמע

---

[1]) [פריכה היא הפרדת גשם אל חלקים קטנים דקים בשעור (ס׳ הגדרים).]

---

[1]) [בלשון הירושי (מו״ק ג ג): איגרות של רשות זו שאילת שלום, ועי׳ פְּרִישָׂה.]

[2]) [עי׳ הערה לג. פרס.]

ישראל בקול[1]: ואח"כ יתחיל מיד פריסת שמע ויוצר אור ואין להפסיק ביניהם (לבוש, או"ח כד ג).

*פְּרִיעָה[2], ש"נ, —שה"פ מן פָּרַע, פְּעֻלַּת הַפּוֹרֵעַ, א) גדול השער פֶּרַע: אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט אלא פריעה ופרימה (מגי' א ז). חזר להיות מצורע מוסגר מטמא בביאה ופטור מן הפריעה ומן הפרימה ומן התגלחת ומן הצפרים (כלים א ה). ראשיכם אל תפרעו אל תגדילו פרע, יכול אל תפרעו מן הכובע, הרי אתה דן, נאמר כאן פריעה ונאמר להלן פריעה, מה פריעה האמורה להלן גידול שיער אף פריעה האמורה כאן גידול שיער (ספרא ויק, שמיני, סוף מכילתא דמילואים). אין פריעה אלא גידול שער (ר' אליעזר, מו"ק טו.). את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום שאינו בפריעה ופרימה כל עיקר (ר' יהודה, הורי' יב:), מה לזכר שכן מעון פריעה ופרימה ואסור בתשמיש המטה וכו' (נדה לד:). — ואמר הפיטן: פריעה ופרימה על תורה תמימה אוית לי (מנחם בר' מכיר, אבל אעורר, קינ' ס"ב). — ב) פְּרִיעַת ראש, במש' גלוי הראש: פריעת ראש חורת קרע וקיפת המיטה חובה, נעילת סנדל תשמיש המיטה רחיצה רשות (שמואל, ירוש' מו"ק ג ה). — ופְּרִיעַת ראש הסוטה[2]: כהן נפנה לאחוריה ופורעה כדי לקיים בת מצות פריעה (ר' ישמעאל, ספרי במד' יח). — ואמר הפיטן: גדול נהדר בנזר המלוכה בהגביהו ראש במצנפת שש גם בה ינקה דופי פריעת ראש ויעביר כליפת אשה זונת מצח (יוסי בן יוסי, אתה כוננת עולם ברב חסד, עבודת יוה"כ, מחז' איטל' ב, ריד:). — ג) פְּרִיעָה במשמ' קריעת עור הערלה אחרי המילה[2]: מיכן לשני מילות אחת למילה ואחת לפריעה (ר' יודה בן פזי, ירוש' שבת יט ג). מיכן לשתי מילות אחת לפריעה ואחת לציצין (שם נדרי' ג יד). המל ימול מילה ופריעה מילה וציצין (מד"ר בראש' מו). מה יפית בנטע רבעי ומה נעמת במילה מה יפית בפריעה ומה נעמת בתפלה (שם שה"ש, מה יפית). — ד) פְּרִיעַת חוב[1], פריעת בעל חוב, פריעת מס, פריעת שכר, תשלום דמי החוב, או המס או השכר: ומה אם דבר שהוא פריעת החוב כתוב בו למען ייטב לך ולמען יאריכון ימיך, דבר שיש בו חסרון כים וסיכון נפשות לא כל שכן (ר' אבון, ירוש' פאה א א). גדול הוא דבר שהוא בפריעת חוב מדבר שאינו בפריעת חוב (ר' לוי שם שם). פריעת בעל חוב מצוה (רב פפא, כתוב' פו.). — ובסהמ"א: וכל פריעה שתפרע לו שלא בפני עדים אינה פריעה אלא אל תפרעו לו כלום אלא בפני עדים (ס' השטרות לברצלוני, 14). ומפני שאנו חוששין עוד חשש אחד כי שמא לאחר פריעת שטר זה המחודש יוציא ראובן אותו שטר הראשון שימצא ויגבה פעם שנייה (שם 33). ושעבודו ואחריותו כמותן מיהו לענין פריעתו לפי שלא פירש בהודאתו מתי יתבעם ממנו המלוה ולא יכלו העדים לכתוב ענין זה בשטר אצטריכן לפרוש מה דין הפריעה ומתי יתבעם ממנו (שם 42). שכל השטרות אין נאמן אדם על פריעתן אלא בשטר או בעדים וזו אפילו בשבועה נאמן בפריעתה (שם 78). משביעין את האלמנה או את הבעל חוב ומגבין להם את חובו ומה שנשתייר מן הנכסים לאחר פריעתן מניחין אותו בית דין אצל נאמן (שם 91). כי פריעת המס נוהג לעולם ואי איפשר להם להסתלק לעולם מהמס (טוח"מ ז בסוף). וכן מי שיש לו עדים בפריעתו לא יבא לדין עם המורשה בזמן שיש לו חלק בתביעתו אם הוא קרוב לעדים (שו"ע חו"מ קכג יז).—ואמר הפיטן: וכל מודה ונפטר מפריעה בכפרו אין להזקיקו שבועה (רה"ג, שערי שבועות, קבולת קונטר', כט.). ואם גרם ויש עדים בכמה פריעתו שלימה לו ותמה (שם לו:). פעלת הרוכים מעוט מלאכת, פריעת השכר רבה והולכת (שלמה הבבלי, אין כמדת בשר, סליחי יום ד). שמירה זו בפשיעה למי החוב בפריעה ונדעה בשלמי הרעה (רי"ל בר לאוזן, פחדתי מילדי, שעה"ש 58). — ה) "ובמשמ' עזיבה: ולא אפרע, לא אתיר אתכם מקשריכם, כן לשון פריעה בכל מקום לשון עזיבה והנחה (ר' אליעזר מבלגנצי, יחזק' כד יד). — ו) "פְּרִיעַת מוסר, פריצת מוסר, ואמר הפיטן: פועל כמדתך עשה

---

[1]) [במאמר בארמ' בסדר רע"ג: ולאלתר מיבעי ליה לאינש לאתחולי בפריסת שמע ביוצר אור ואסור לאישתעויי בין ישתבח לפריסת שמע (סדר רע"ג הספנס א, פט:).]

[2]) [עי' פרע הערות.]

[1]) [עי' פרע, הערות.]

חסד עם בשר צלול ודון והעבר וכבוש פריעת מוסר (חליה בן שמעיה, הלה מעה, סלימ' שמרי יוה"כ).

פְּרִיעוּת [1], ש"נ, —תכונת מי שהוא פרוע, פריצות: כי פרוע כי פרעו אהרן, עבודת כוכבים, והק"ק בהבטל [2] פריעות עבודת כוכבים שתשתקע ותשתכח ולא יזכר עונם משום התנדב עם חוא (רש"י, שבת קיט:).

פְּרִיפָה, ש"נ, —שה"פ מן פרף [3]: כל המחבר בגד לחבירו קרי פריפה (רש"י, שבת סה.). רבי יוסי היא, דאמר במתני׳ לא היתה שם אלא פרוכת אחת ואצל הכותל הצפוני היה ראשה כפול ופרופה בקרס זהב כלפי החוץ וכו׳ ורבי יוסי דאמר אין שם אלא אחת פריפתה בצפון היא (הוא, יומא נא:). למיעל להדיא, לילך אצל הכותל הצפוני כל אורך ההיכל וכל שעה עיניו נזונות מבית קדשי הקדשים דרך הפריפה שכנגדו (הוא, שם נב.). מהלך ביניהן, נכנס בפריפת הדרום ומהלך ביניהן עד שמגיע לפריפת הצפון (הוא, שם נב:). ואת הפריפת היא בשבת כי אין בה קשר אלא פריפת החוט בלבד (פרוש המשניות לרמב"ם, שבת ו ז).

פָּרִיץ [4], שות"ז, מ"ר פָּרִצִים, פָּרִיצִים, סמ' פָּרִיצֵי, — בעקר אדם, ובפרט עבד, המתפרץ מתחת אדוניו, פורע מוסר, פורק על [5], ;zügellos, ausgelassen effréné; licentious: המערת פָּרִצִים היה הבית הזה אשר נקרא שמי עליו בעיניכם (ירמ' ז יא). והסבתי פני מהם וחללו את צפוני ובאו בה פָּרִיצִים וחללוה (יחזק' ז כב). והוליד בן פָּרִיץ שפך דם (שם יח י). ובני פָּרִיצֵי עמך ינשאו להעמיד חזון ונכשלו (דני' יא יד). — ובספר חשמונאים: בימים ההם (מלכות אנטיוכוס) יצאו מבני ישראל רשעי ארץ ופריצים ויאמרו נלכה ונכרתה ברית עם העמים אשר סביבותינו (ספר חשמונים, הוצ' אברהם שולר, ברלין 1910). — ובתו"מ: ויאכל וישת, הכנים עמו כת של פריצים אמרין ניבול דידי׳ וניחוך עליו (מד"ר ברא׳ סג). — *פריצי הדור: אין דור שאין בו ליצני׳, מה היו פריצי הדור עושין היו הולכי׳ אצל חלונותיו של דוד ואו׳ לו דוד אימת יבנה בית המקדש (ירוש׳ ברכ׳ ב א). — ובסהמ"א: שאע"פ שחָפֵר מיצר הרבה יש לו אימת ממשלה והליסטין ופריצי העם יראין ממנה (ערוך ערך חבר). עד אשר שמע שמעי אחד מן הפריצים ואיש מן העריצים ובא בחצות הלילה ונקב קירות ביתי והוציאני מבית אמי ומחדר הורתי (ר"י חריזי, תחכמוני כא, 256). מעשה בנערה שהיתה משודכת לכהן ולא נתקדשה ובא פריץ אחד בבית הנערה עם שני עדים ונכנס עמה בדברים ונתן לה טבעת ולא הזכיר שום קדושין עד לאחר שעה (מרדכי, קדושין תקל). וכאשר לא יאור הנר בתוך המים כן לא תאור החכמה בפריצים ועזי נפש (ר"י זבארה, שעשועים ח, דודזון, 93). אכן גברו הפריצים עליהם לא במספרם ופקדיהם ולא בעשרם והוניהם וכו׳ כי אם בעזותם ומרמתם ותוכם (שם יג, 145). ויהי כראות המלך בלשצר וישלח את כל צבא הגבורי׳ ואלף שריו מן שרי כשדים ועמהם אגודת הפריצים אשר בהיכל המלך וכו׳ (יוסיפון, גינצבורג, יד). ויבא דניאל וישתחו למלך ויאמר לו כי אדוני המלך הנה זקנתי ואין בי כח לעמוד ולצאת ולבא במשפט המלוכה ויכניעוני פריצי עמך באיבתם כי בבור האריות הורידוני זה פעמים וכו׳ (שם לז). ויהי בעת ההיא יצא מירושלם איש שודד בחור ושמו חזקיה שר הפריצים והיה האיש ההוא פריץ ושודד אשר

---

[1] [נוסח עין יעקב: פרעות, ז"א פְּרָעוּת באותה משמ׳, ואין כאן מ"ר של פרעה או פריעת.]

[2] [אולי צ"ל בעקר: והקב"ה בִטל, וצ"ע.]

[3] [עי׳ ערך זה.]

[4] [פָּרִיץ ע"מ אַבִּיר, כַּבִּיר, וע"כ מ"ר פָּרִיצִים, פָּרִיצֵי, משמש לגבי האדם, ולא כן פְּרִיץ חַיּוֹת (עי׳ פְּרִיץ) ע"מ אֲבִיר, כְּסִיל, שהנקוד הבחינו, כשם שהבחין בין אֲבִיר (לגבי אלהים) וְאַבִּיר (לאדם ולבהמה), בין חַי אלהים לחֵי פַרְעה, בין חֲזִיר טמא לחֲזִיר (שע"ש), וכדו׳. וכאן נכרת אף כונתם, שהרי האדם מתפרץ, מפרץ את עצמו מדעת, בעוד שהחיה פריצה מעצם טבעה.]

[5] [על משמ׳ זו של המלה מורה ביחוד דברי נבל (ש"א כה י): היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני ארניו, ולכך (ולא למשמ׳ אכורי, שופך דם וכדו׳) מתאים אף שמוש המלה בתו"מ ובסהמ"א. עבדים מתפרצים, פריצים, כאלה שבעליהם חפשו אחריהם, התחבאו במערות ולזה רמז ירמיה (ז יא) באמרו: המערת פריצים היה הבית הזה, כמו שגם דויד ואנשיו (אשר גבל משוה אותם לפריצים) מתחבאים במערות. ודומה לכך התפתחות ההוראות של פקר מן הפקר במשמ׳ בלי בעלים, אע"פ שבשרש פקר (עי׳ שם הערות) השפיע אף הדמיון אל שע"פ אפיקורוס. והשוה גם בלעז מלים כגון ausgelassen, ועי׳ פרע, הערה.]

במרוצתו השחית כל ארם (שם רלח). ויהי איש שונא לרעהו וישכור עליו רוצח מן הפריצים בידו חרב קטנה בעלת פיפיות הנקרא סכין (שם שסד). ושם איש ושמו שמעון איש פריץ וגבור ועריץ וגבה קומה ורחב לבב בעל זרוע ואיש כח ואמיץ לבב וכו׳ (שם שעז). ועודנו מרקד ומחרף רומנים והנה פריץ רומי יורהו בחץ וימיתהו (שם תקטז).— ואמר הפיטן: עשו מגדל פריצים ונבלה שפתם עריצים ומשם היו נפוצים יושבי העיר ההיא (רלב״ע, אחד רבה אמונתך, איגר 225). באו אבן פריצים ללשן בחרי אף המלך לעשן (יוסף בר שלמה, אודך, יוצ׳ שבת א חנכה). פריצים עד יסוד ערו ובלבם אמרו לא יראה יה (איך לזמר, זולי שבת איכה, ממז׳ איטל׳ א, קפד:). דרש שה אבד מיד פריץ ומאבד אשר כלנו ואשר דמה לנו (דוד אבן בקודה, ה׳ אם הרבינו, ידיעות מכון שוקן ד, רלג). — ואמר המליץ: עם פריץ אל תלך פן יקרך אסון כי ברוח לבו הולך. הוא ואתה באולתו תאבד (צ״ז, צ״ם ח ים).—*כנוי לאצילי פולניה, נקי׳ פְּרִיצָה: מי שימסור ממון וכש״כ גוף של ישראל וכש״כ רבים ביד גוים הן אצל שררות והן אצל מוכסים והן אצל פריצים והן אצל סוחרים וכו׳ (פנקס קראקא שנת שנ״ה, אוצה״ס ד, 595). לא יהי׳ שום איש או אשה אצל שר או פריץ או גוי לפעול שיקח בהקפה משר או פריץ או גוי אחר שום סחורת שבעולם (שם שם, 596). מה עשו הודים הרשעים, הפריצים הרגו בהריגת פלאים, ואנסו הפריצות יפיפיות כמו תלאים (לוק העתים, גזרת תח, 12).

פָּרִיץ, ש״ז, — פְּרִיץ חיות, חיה פרועה, חיה רעה[1], wild; sauvage; wild: לא יהיה שם אריה ופְרִיץ חיות בל יעלנה לא תמצא שם (ישעי׳ לה ט). —*ולגבי הצמח, פְּרִיצֵי זיתים וענבים, גדולים פרועים של זיתים וענבים[2] Wildtrieb; sauvageon; wild shoot: פריצי זיתים וענבים בית שמאי מטמאין ובית הלל מטהרין (עוקצ׳ ג ו). אלו הן פריצי זיתים וענבים אלו היוצאין מתחת הקורה ומתחת הגפת ומתחת הזגין (תוספת׳ שם שם). מאי פריצי זיתים א״ר הונא רשעי זיתים (ב״מ קה.). והוא (עוג) נשאר מן הגבורים שהרגן אמרפל וחבריו וכו׳ וזה הפסולת שלהם כפריצי זיתים הפלטים מתוך הגפת (מד״ר במד׳ יט).

*__פְּרִיצָה__, ש״נ, — א) שה״פ מן פָּרַץ: אבל כשברך (הקב״ה) ליעקב היו כל ברכותיו תוספות על הראשונות שנאמר והיה זרעך וגו׳ ופרצת ימה וקדמה, ברכו בעפר הארץ ובפריצת ד׳ רוחות העולם (ברלשי רבתי, אלבק, 251). דלו, ע״י פריצת נחל זה, ומאנוש נעו (רש״י, איוב כח ד). ולפי שדבר בלשון פריצת גדר הזכיר בתשלומין לשון נשיכת נחש שהוא דר בחורי נקבי כתלי בתים פרוצים (הוא, קהל׳ י ח). דכל שפרץ פצימיו מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו שהוא מסלק עצמו ומפקיר זכותו בחצר לשכניו שאלמלא כן היה סותם בלא פריצת פצימין (מגיד משנה על רמב״ם שכנים ג ז). כלם ענין אחד והוא ענין ההריסה והנתיצה אבל לרוב הדברים ושפעם ידמם לפריצה כמו ומקנהו פרץ בארץ (רד״ק, שה״ש, פרץ). ויפשטו על הגמלים ענין הפריצה וההליכה לשלל שלל (שם פשט). הבוטח באלקי׳ מזומן לקבל חסד בדכתיב הבוטח בה׳ חסד יסובבנהו ולא אמר יסובבנהו אלא בשביל אש׳ בוטח צריך לפרוץ כמה פריצות שאינם טובים לו בעולם הזה צריך להוכיח את הרבים וכו׳ (אורחי צדיקים, שער השמחה). — בדקדוק, אות הַפְּרִיצָה, כלו׳ הגה הפורץ ומתפשט[1], כשם להגה השין: ודע כי הריש ואם היא משתתפת עם אותיות השריקה שהם הזין והסמך והצדי ואם היא משתתפת גם כן עם אות הפריצה שהיא השין בשהיא נשמטת שמוט כי מוצאה קרוב לאות הלמד והנון (ר״י א״ת, הרקמה ג, 6). — ב) מקום הפריצה, הַפִּרְצָה: והיהודים נצבים על פריצת מקום אשר נגרשו מהם רומנים וכו׳ ויבא סכיאנו וידבק אחרי היהודים במקום פריצת החומה

---

1) [עי׳ בהערה לערך פָּרִיץ, והשוה דברי רד״ק בסה״ש ערך פרץ: ופריץ חיות בל יעלנה, ומשקל אחר ובאו בה פריצים וחללוה וכו׳.]

2) [רֹב המפרשים פרשו: זיתים וענבים שנתקשו באילן קדם שנתבשלו, ואולם נראה יותר לבאר: גדולים הפורצים והבוקעים מזרעי הזיתים והענבים, אפילו כשהם כתושים בבית הבד. וראוי לקרא בשם זה פריצים את גדולי הצמח הפורצים מן הגזע, הנקראים בדבור העם חורים. ואין דברי רב הונא (ב״מ קה.) אלא נסיון לבאר את פריצי הצמח, שאין בהם חפץ, כדגמת פְּרִיצִים, רשעים באדם.]

1) [השוה הערת וילנסקי בהוצאתו (עמי׳ לז): ע(רבית): וחרף אלתפש״י, מונח אצל סיבויהי, שאינו מצוי אצל המדקדקים הערבים האחרים.]

(יוסיפון, גינצבורג, תקנ). ויהי בלילה ההוא ויועדו כ׳ אנשים מבחורי טיטוס וכו׳ ויאמרו הכה ונבואה מפאת פריצת העיר וכו׳ ויעלו מפריצת העיר לילה (שם שם).

°פְּרִיצָה, אשת שר פולני, עי׳ פָּרִיץ.

°פְּרִיצוּת [1], ש״נ,—תכונת הַפָּרִיץ, Ausgelassenheit; moeurs effrénées; licentiousness: וזה האשה אם טווה וורד בשוק שהוא צמר אדום כדי להראות פניה כנגדו שנופל זהרורו על פניה הרי זה עזות מצח ופריצות (תשו׳ הגא׳ הרכבי, 124). אבל ומרי גברי וענין נשי קצת פריצות יש דקול באשה ערוה (רש״י, סוטה מח.). יתהללו קצתם בשקריהם ובטרמותם וקצתם בשגעונותם וקצתם ברכילותם וקצתם בעזותם ופריצותם (ר״י זבארה, שעשועים יג, דודזון, 142).— ובמשמ׳ גדול וצמיחה מהירים: דאיברו ביה עשבים, דכתיב תדשא הארץ, והוא דבר שפרה ורבה מאד וממהר לגדל ולצמוח דהוא ענין פריצות אשוו״א בלע״ז (רש״י, שבת קנו.).

***פְּרִיקָה**, ש״נ, —שה״פ מן פָּרַק, הסרת המטען, Abladung; déchargement; unloading: אחד שור ואחד כל בהמה לנפילת הבור ולהפרשת הר סיני ולתשלומי כפל ולהשבת אבדה לפריקה לחסימה לכלאים ולשבת (ב״ק ה ז). עזוב תעזוב עמו זו פריקה הקם תקים עמו זו טעינה (ר׳ יהודה בן בתירה, ספרי דבר׳ רכב). — ואמר המשורר: חשבתיו על שני גבי כמשא ובכל טעון מנחתו פריקה ופרה אחרי זאת כל תביעה והיתה בה למשטיני שתיקה (ר״ש הנגיד לר״י בן כלפון, ידידותך, ברודי, 33).—ופריקת תמרים מן המכבדות: אמר רב פפא האי מאן דשדא פיסא לדיקלא ואתר תמרי חייב שתים אחת משום תולש ואחת משום מפרק רב אשי אמר אין דרך תלישה בכך ואין דרך פריקה בכך (שבת עג:). —ופריקה, פֵּרוּק דבר לפרקיו: פירוקן בשעת מסעות כעמידתן בשעת חניית מסעות, מה בשעת הקמת משכן ארון תחלה וכו׳ אף בשעת פריקתן ארון תחלה ואחריו שלחן ואחריו מנורה ואחריו מזבח הזהב ואחריו מזבח העולה (מד״ר במד׳ ד). — °פְּרִיקַת עֹל, ואמר הפיטן: על חטא שחטאנו לפניך בפריקת על (ינאי, על חטא, תפלת יוה״כ).

1) [ע״פ תארמ׳: פְּרִיצוּתָא. ואולי צ״ל פְּרִיצוּת מן פָּרִיץ.]

א. ***פָּרִישׁ**, ת״ז,—מפרש ומיחד, פָּרִישׁ לקדרה, שמיחד רק לבשול ולא לאכלו חי: פרישין א״ר יונה אספרגלין ולמה נקרא שמן פרישין שאין לך מין אילן פריש לקדרה אלא מין זה בלבד (ירוש׳ כלא׳ א ד).

ב. ***פְּרִישׁ**, ש״ז,—פרי עץ ידוע ממין התפוח, חבוש [1], Quitte; coing; quince: ובאילן האגסים והקרוסתמלין והפרישים והעוזרדים [2] אינן כלאים זה בזה (כלא׳ א ד). מאימתי הפירות חייבין במעשרות התאנים משיבחילו וכו׳ האגסים והקרסטומלין והפרישין והעוזרדים [2] משיקרחו (מעשר׳ א ב–ג). עוקצי האגסין והקרוסטומלין והפרישין והעוזרדין וכו׳ הרי אלו מיטמאין ומטמאין ולא מצטרפין (עקצ׳ א ו). ושאר כל פירות האילן כגון העוגסין והקרוסטמילין והפרישין והעוזרדין אוכלין מטה שבהר על שבעמק ומטה שבעמק על שבהר (תוספת׳ שביעי׳ ז יז). אין בידו אתרוג לא יטול בידו פריש (שם סוכ׳ ב ט). סוחטין בפגעין ובפרישין ובעוזרדין וכו׳ (שבת קמד:). — ובסהמ״א: האוכל אגסים או פרישים חיים טובים יחיה (ר״ש אלמולי, פתרון חלומות, לט:). ואם קנה זה אתרוג וזה פריש או שקנו באחד אתרוג ורימון ופריש מתפיסת הבית אינו יוצא באתרוג עד שיתנו לו חלקם במתנ׳ (הלבוש, או״ח תרכח ט).

ג. **°פָּרִישׁ**, ש״ז,—עקץ, דרבן שברגל הרוכב: ועל כן נקרא רוכב הסוס פרש על שם הפרישים שברגליו להפריש הסוס (ר״י קמחי, ספר הגלוי, קטו). ומזה הענין נקרא פרש בעבור הפרישין אשר ברגליו (בפרוש המיוחס לראב״ע, משלי כג לב). ומן הלשון הזה נקראו רוכבי סוסים פרשים לפי שמפרישין בפרישין שברגליהם (רד״ק, שפט׳ ג כא).

***פְּרִישָׁה**, ש״נ,—פעֻלת החוט והשפה שפרשו ונבדלו מן הבגד ופעֻלת אדם שפרש ונתרחק מדבר או מן הצבור וכדו׳: טלית שטלאה על תקופה צריכה

1) [עי׳ הערת המחבר לערך חַפּוּשׁ.]

2) [צ״ל בכל מקום: עוזררים.]

3) [וזה לשון רש״י (משלי כג לב): יפריש, ל׳ עקיצה פוייג״ט בלעז, במלמד הבקר תרגום בפרש תורי, ע״ב. וכן בסור׳ פְּרָשָׁא, עקץ, דרבן. ואולי מיַסדים על דמיון זה של פרוש אל פְּרָשׁ דברי הקהלת (יב יא): דברי חכמים כדרבונות וכמשמרות נטועים. ועי׳ Brülls Jahrb. III, עמ׳ 46.]

מחשבה אחר פרישתה (תוספת' כלים ב"ב ו ב). והתקדשתם והייתם קדושים, זו קדושת פרישת ע"א (ספרא וים, קדוש' פרק ט). ר' יוחנן אמר מתרין על הכל כדי פרישה ופרישה והוא לוקה, ר' לעזר אומר אינו מקבל עד שיפרוש ויחזור (ירוש' נזיר ג ס). היה משמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי פירש מיד מהו שיהא חייב וכו' א"ר יוסי קורא אני עליו אל תקרב אל תפרוש קריבה פרישה (שם הור' ב ה). שמעון העמסוני ואמרי לה נחמיה העמסוני היה דורש כל אתים שבתורה כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירש אמרו לו תלמידיו רבי כל אתים שדרשת מה תהא עליהן אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אני מקבל שכר על הפרישה (פסח' כב:). שבעת ימים קודם שריפת הפרה היו מפרישין כהן השורף את הפרה מביתו וכו' מנא ה"מ וכו' יליף צוה צוה וכו' מה להלן פרה אף כאן פרה ומה כאן פרישה אף להלן פרישה (יומא ב.). שם פרישה אחת היא (רנא, שם מד:). אבל שלש על שלש תבאות מבגד גדוֹל בשעת פרישתן מאביהן מקבלות טומאה מאביהן (עוכא, חול' עב:). —ובסהס"א: וישק לו, מלמד שצריך אדם לנשק את מתו על פרישתו (ברא"ש' רבתי, אלבק, 257). אין נזירה בכל מקום אלא פרישה אף כאן שפרש מן היין (רמ"י, במד' ו ב). ודע כי מפרישתך מבני אדם יקנה לך השנאה וקרבתך אליהם תקנה לך החבר הרע (רס"ע פלקירא, סמבקש, מס). — ואמר הפיטן: בהיום בזוכרי זאת תחלת פרישתי לקדשה, כשרון מעשה אשר הראני על לוח חרושה (רי"ל בר לאוזן, אזהרות, ג:). — ובמשמ! הפרֻשָׁה: איך תתיך פרישת תקיבה החלב הקפוא באצטומכא והדם הקפוא בריאה (רס"ע פלקירא, המבקש, לח). — ואמר המשורר: ואם לא נפרשו מצוף אמריו הלא יפריש כצפעני פרישה (רמב"ג, הלפור או דרור, ברודי, 3).

*פְּרִישׁוּת, ש"נ, — א) תכונת הַפָּרוּשׁ מן התאוות והעברות וכדו', מצבו של הפרוש, דינו: רוצה אשה בקב ותפלות מתשעה קבין ופרישות (ר' יהושע, סוטה ג ד). משמת ר"ג הזקן בטל כבוד התורה ומתה טהרת ופרישות (שם ט טו). זריזות מביאה לידי נקיות ונקיות מביאה לידי טהרה וטהרה מביאה לידי פרישות ופרישות מביאה לידי קדושה (ר' פנחס בן יאיר, שם שם בריתה). גדרים סייג לפרישות, סייג לחכמת שתיקה (ר' עקיבא, אבו' ג יג). אין נזירות בכל מקום אלא פרישות (מד"ר במד' י). — וטהרת פְּרִישׁוּת, טהרה לגבי הַפָּרוּשׁ הנבדל מטמאת עמי הארצות ואוכל חולין בטהרה: ספק החולין זו טהרת פרישות (טהר' ד יב).—ובסהמ"א: ואמר איש אחד לחכם תיעצני שאלמד הפרישות שהיא מלאכה נכבדה, אמר הם חייך הוציאם כמו שתרצה (ר"י זבארה, ס' שעשועים ז, דודזון, 76). ונאמר על אחד מן הפרושים כי הלך אל ארץ רחוקה לבקש הטרף בתחלת פרישותו וכו' ושב לארצו וקבל הפרישות מן העת ההיא ולא יצא מעירו אחר כך (ר"י א"ח, מו"ה, הבטחון, פתיח'). שינהג במדות אנשי הפרישות המואסים בעולם הזה (שם שם ד). מפני שהקדמנו לדבר בחשבון האדם עם נפשו והיתה הפרישות מן העולם אחד מאופני החשבון (שם הפרישות, פתיח'). וגדר הפרישות בלשון סתם חסימת תאות הנפש והמנע מן הדבר הנפרש ממנו עם היכולת עליו והזדמנותו (שם שם א). והפרישות הכוללת היא הנהוג בה לתקנת גופינו והסדרת עניננו כמו הנהגת המלכים בדתי המדינות והנהגת הרופאים לבריאים ולחולים והנהגת כל איש שכל את נפשו בחסימת תאותו (שם שם). ולפי שנצטרך המין האנושי לנהוג בפרישות אשר בו תקנתו בעולם הזה וכו' היה בדין להיות בעולם פרושים גמורים (שם שם). אבל מה גדר הפרישות המיוחדת וצורך אנשי התורה אליה נחלקו החכמים בגדרה, מהם מי שאמר הפרישות עזיבת כל מה שטורד מן האלהים, ואמר אחר הפרישות מאוס בעולם וקצר המאויים ואמר אחר הפרישות מנוחת הנפש וחסימת רעיוניה מכל מה שהוא להם למנוחה, ואמר אחר הפרישות בטחון באלהים, ואמר אחר הפרישות כסות בשר הערות ושבר הרעבון ומאוס בזולתם, ואמר אחר הפרישות עזוב אהבת הברואים ואהוב הבדידות, ואמר אחר הפרישות ההודאה על הטובה וסבל הנסיון, ואמר אחר הפרישות מניעת הנפש מכל מנוחה ותענוג גופני אלא הטבע אשר לא תוכל לעמוד בלעדיו ויוציא זולתו מן הנפש, וזה הגדר יותר ראוי לפרישות הנוהגת בתורתנו משאר הגדרים אשר זכרנו (שם שם ג). והם מחניפים באמונה ובפרישות בעבור שיבטחו בני אדם בהם ויפקידו אצלם ממוניהם (שם

סס ג). וכבר נאמר ראש הפרישות תקון הפרנסה, ונאמר עוד ראש הפרישות תקון המחשבה (סס סס ה). וצוה אותם להתקדש הקדושה הצפונה והגלויה ושם הדבר הנחוץ בה הפרישות מן הנשים והזמון לשמוע דברי האלהים (הוא, כוזרי א פז). מי שהכנים עצמו להנזר בפרישות כבר הכנים נפשו ביסורין וחולי נפשי וגשמי (סס ג א). הפרישות מן העולם רפואה לכל יגון (ר"י חריזי, תחכ' נד, 339). ואין זה סותר למה שנאמר בחכמה המדינית כי הפרישות רע כולו אלא שזה רע בעצמו (רמ"ע פלקירא, המעלות ג, 44). לבוש פרישות והתבודדות מבני אדם תלבשהו על ההמון ולא יתחברו עמך (הוא, המבקש, מה). דע לך כי הפרישות בארץ הזאת הם פרישות תלמידים שלא שמשו כל צרכן ורצו ליחנק ונתלו באילן גדול (סו"ח הרא"ש כ כז). שהיא (יראת חטא) מדה אמצעית בין התענוג במאכל ובמשתה והמשגל ושאר התענוגים ובין הפרישות יותר מדאי (ר"י אלבו, עקרים א ח). שלא תנשא (בת יפתח) וגם תלך לבחור מקום ישיבתה בפרישות (ר"י אברבנאל, שפט' יא). ואריסטו אמר הפרישות דרך מביאה לכל המעלות (ר"א מודינה, לשון לדיק לה). אחר הכ' שנים של הפרישות שעשה במצרים נתגלה אליו אליהו (כתבי שבח האר"י בספר תעלומות חכמה לי"ש"ר מקנדיא). — ˚ובית פְּרִישׁוּת, מנזר במשמ' ב): וכוונתי שמזה למדו אומות אדום לעשות בתי פרישות לנשים שיכנסו שמה ולא יצאו משם כל ימיהם ולא יראו איש בעוד בחיים חיותם (ר"י אברבנאל, שפט' יא). — פְּרִישׁוּת דרך ארץ, במשמ' פרישות מאשה ומתשמיש: וירא את עניינו, ואמרינן זו פרישות דרך ארץ (יומא עד:). — ובסהמ"א: שפירש יעקב ממנה (מלאה) מתשמיש המטה, ואין ראה אלא פרישות דרך ארץ וכו' הוי כי ראה ה' בעניי זו פרישות תשמיש המטה (ברא"ר רבתי, אלבק, 140) — ב) כמו פְּרִישָׁה, פעֻלת הפורש מחברו ונפרד ממנו: כל נשיקה לתפלות בר מן תלת, נשיקה של גדולה, נשיקה של פרקים, נשיקה של פרישות וכו' נשיקה של פרישות ותשק ערפה לחמותה (מד"ר ברא"ש' ע; סס שמות ה; סס רות ג).

˚**פְּרִישָׂה**, ש"נ, — כמו ג. פְּרִיסָה, פעֻלת הפורש והשוטח: והארון היה עומד במקום פרישת שני הכרובים (רש"י, דה"ב ג יג). ומעמיד קושי הרוח דרומית בפרישות[1]) כנפיו (הוא, איוב לט כו). נכנס תחת כנפי הנשר ומעכבו מפרישת כנפיו (הוא, שבת ע"ז:, ד"ה קנוניה). הרקיע היא הפרישה והרדוד (רד"ק, ישע' מב ה). האהל הוא פרישת היריעות (הוא, חבק' ג ז). ועניינם כענין פרישה אלא שענין פרישה מלמעלה ברוב (הוא, סה"ש, ילע). — ואמר הפיטן: סתר שבתך לפני ולפנים עלימו נתון עלי פנים פרישת הודך בכל פנים (אליר בן מסה, הי אלהי האלהים, פתיחה לתעניות, פירמן, איטליה, סו). — ˚פרישת שלום, כמו שאלת שלום: וכבר היה בין אבותינו אגרות ופרישת שלום[2]) (מכתב ב"ם, מכתב ר' חסדאי אל מלך כוזר, בסוף הכוזרי, הוצ' לפרוני, לד).

˚**פְּרִישׂוּת**, ש"נ, — התפשטות והתרחבות: פריחה זו לשון פרישות ר"ל אם נתפשט אז הלובן וכו' (ר"א הקראי, גן עדן, טומאה וטהרה ב, קיז.).

א. **פרך**[3]), ממנו ב. ˚פָּרַךְ, ב. ˚פֶּרֶךְ, א. פֶּרֶךְ, פָּרֹכֶת.

ב. ***פרך**[4]) ממנו ˚הַפְרָכָה, *מַפְרֵכָה, ˚פֵּרוּךְ, *פְּרִיכָה, א. ˚פָּרַךְ, א. *פָּרַךְ, ב. *פֶּרֶךְ, ג. ˚פֶּרֶךְ, ˚פִּרְכָּה, ˚פַּרְכָן.

א. ***פָּרַךְ**[5]), פ"י, — פָּרַךְ דבר, שבר ופורר אותו, zerbrechen, zerbröckeln; briser, émietter; to shatter, crumble: פורכן[6]) (את המנחות) עד שמחזירן לסלתן (דבי ר' ישמעאל, ברכ' לז:). מה הכסף הזה נצרף ונעשה כלי ושוב נצרף ונעשה כלי וכן פעמים הרבה ובאחרונה האדם פורכו בידו ואינו נעשה עוד למלאכה כן ישראל וכו' (מד"ר שמות לא). — ואמר הפיטן: הנם ימים המבורכים יורה ומלקוש

---

[1]) [ואולי צ"ל בפרישׂות כמו פריסותא בארמ'.]

[2]) [על פי לשון התפלה: פורס סוכת שלום, הנזכרת בשם ר' אבון בירושלמי, ועי' ג. פְּרִיסָה, ב. פָּרַס.]

[3]) עי' בהערות לערכים א. פֶּרֶךְ, פָּרֹכֶת.]

[4]) [עי' בהערה הבאה.]

[5]) [מארמ' פְּרַךְ במשמ' זו, וכן בסור', ובערב' פַּרַכַּ a), ואפשר ששרש זה קרוב אל בֵּרֵךְ, ברכים במקום פְּרִיכַת הרגל. כנראה אך מקרה הוא הדמיון לשרש ההדו־אירופי, ברומ' frango, fregi, fractus, ביונ' ῥήγνυμι, באנגל' break, בגרמ' brechen וכו'.]

[6]) [אין בתו"מ מבנין קל אלא בינ' פוע' בלבד. ואף כאן ברש"י הגרסה: מפרכן, פִּעֵ', כך בדפו' אמשט' ואחרים, וכך גם בתלמוד (מנח' עה:), עי' פִּעֵ'.]

---

a) فرك

באבם פורכים (ר"א קליר, הכס, מוסי פבת החדש). על גביו עלה ובעט מפרקתו לפרוך לקיים ואתה על במותימו תדרך (בנימין בן זרח, אבפרה, סליחי תעני' אסתי, מחז' איטלי' א, פד:). — וּפֵרַךְ את האדם, הרגו, ואמר הפיטן: זבולי חרבה מתמימי פּרכה (ר"א קליר, אדרת ממלכה, קרוב' א ר"ה). ישרהו רחב וארוך מזרח כלפיו ערוך ימית צרים ויפרוך (יהודה בן מנחם, אמרת רבן, יוצ' ש"א, מחז' איטלי' ב, קפט.). תרגל פיליו לשרובה וקשתותיו לדרובה בלי קרב לערוכה ובחוזק עם לפרוכה (משה, אזכור מעללי, יוצ' שבת ב חנכה, מחז' איטלי' א, ע.). — ובינ' פעו', *פָּרוּךְ, שבור: גרוני הונשת קרוא ארוכה, קוח נחת והנה פרוכה, גודדתי כצפור נודד ודרכי נפרכה מפני קשת דרוכה (קלונימוס בן יהודה, אדברה תחנונים, סחר' יוה"כ). — ובהשאלה, *רוח גבורה פְּרוּכָה, שבורה ונכנעת[1]; ותיקן את אבריהם כפי הצורך לכל אחד מהם, לאוכלי העשב רוח נמוכה וגבורה מעוטה ופרוכה ולעוף השמים נתן להם אבר וכנף לעלות בהן ולפרוח (ראב"ח הנסיא, הגיון הנפש, ע.).

— נפע', *נִפְרַךְ, — שפרכו ושברו אותו, שנתן לחשבר: נפגמה אזנו (של הבכור) וכו' נקבה מלא כרשינה או שיבשה, איזו היא יבשה וכו' רבי יוסי בן משולם אומר יבשה שתהא נפרכת (בכורות ו א). עד כמה (תיבש), ר' יוסי בן המשולם אומר עד כדי שתפרך (תוספתי שם ד א). חותכין יבלת במקדש אבל לא במדינה ואם בכלי כאן וכאן אסור, הכא את אמ' דוחה וכא את אמר אינו דוחה וכו' ר"ש בן לקיש בשם ר' סובייה כאן בנפרכת וכאן בשאינה נפרכת (ירוש' פסח' ו א). יבשה כדי שתהא נפרכת בצפורן (ר' יוסי בן המשולם, חול' מו:). — ובספה"א: עצים יבשים דקים שנפרכין ברגל או ביד כשעולין או כשיורדין מן האילן (ר"ח, עירוב' ק:). אם נמצא ממנה (מן הריאה) מקום יבש עד שיפרך בצפורן הרי זו כחסר וטריפה (רמב"ם, שחיטה ח ז). בשר המת שנפרך ונעשה כקמח טהור (הוא, טומאת מת ג י). — *וְנִפְרַךְ האדם, נפצע והומת, ואמר הפיטן: יהודית בת בארי ברוכה במענה רך ביעל בכל מערך בידה צורר נפרך (מנחם ברבי מכיר, אין מושיע, זולת שבת ב חנכה). — *וְנִפְרַךְ קל וחמר, נשבר תקפו, הוכח כבטל: כי כשעלה הלל מבבל הוצרכה להם הלכות פסח אם דוחה את השבת אם לאו ודרשו קל וחומר ונפרך ושאלו את הלל ודרש להם מפי שמעיה במועדו ואפילו בשבת (רסב"א, מאמר על ישמעאל, פרלם, טו).

[1]) [אמנם יש במשמ' זו גם ממשמ' ב. פֵּרַךְ, שראו בו לפי הבנת התלמוד והפרשנים אותו שרש. ועפ"י משמ' כפולה זו ראוי להשתמש בפעל פרך לגבי חיה ובהמה ששוברים את רוחה ומשעבדים אותה לרצון האדם, בהוראת bändigen, dompter, וכן משמש בכמה לשונות אף למשמ' זו פעל כגון brechen, to break in, שעקר הוראתו: שבר, פרך.]

— פִּעֵ', *פֵּרֵךְ[1]), פֵּרַךְ, — כמו קל: מעשה בשקמה שבכפר סבא שהיו מוחזקין בו טומאה בדקוהו ולא מצאו תחתיו כלום, פעם אחת באת הרוח ופרכתו משרשיו (ר' מאיר, תוספת' נדה ח ה). מוללין מלילות ומפרכין קטניות ביום טוב (רבה, ביצ' יב:). לא יהבהב באור ויאכל ולא יכמור באדמה ויאכל ולא יפריך ע"ג הסלע ויאכל אבל מפריך על יד על יד ואוכל (ב"מ פט:). מפרכן[2]) (את המנחות) עד שמחזירן לסלתן (דבי ר' ישמעאל, מנח' עה:). — ובספה"א: וכן מפצעין באגוזין ומפרכין[3]) ברמונים מן המנחה ולמעלה מפני עגמת נפש (רמב"ם, שביתת עשור א ג). לפי שלוקטין ומפרכין היום מעט ולמחר מעט (ריטב"א לר"ה יג:). והמלאכה מפרכת ומשברת את הגוף (רעב"ע, אב' ג א). — *ובהשאלה, סתר ראיות והוכחות[4]): וחזרנו לפרך פירכא אחרת (ר"ח, ב"מ ד). הקורא לאברהם אברם עובר בעשה לפי שנתלוה עמו בגיות ואין לפרך מאשר בחרת באברם וכו' (חזקוני עה"ת, ברא' יז ה). — ואמר המשורר: והוא ירבה בפלפוליו והוא הקשה והוא פרך (עמנו', מחב' ז, 56).

— הִפְעִ', *הִפְרִיךְ, — כמו קל ופִע': אסור לפועל למוץ הענבים וכן אסור לו להבהב השבולים באור או

[1]) בתוספת' שבת (ג יח): סכין ומדיחין ומפרכין באדם אבל לא בבהמה, ומובא בירוש' (שבת יט): ותני כן אין מגרדין וכו' ולא מפרכין, ע"כ. אבל התוספת' באה אף בנ"א (שבת נג:): מפרכסין (כלו' מפרקסין), וכך נכון.]

[2]) [עי' לעיל קל.]

[3]) [בתלמו' (שבת קטו.): ומפרכסין, ומצוי גם הבטוי מפרדין (או: מפררין) רמונים (תוספת' שביעי' ו סוף הפרק).]

[4]) [עי' גם פֵּרַק, פִע'.]

לִתְפְרִיךְ[1]) ע"ג הסלע אפילו אין מחבטל ממלאכתו בהבהוב או בהפרכה (טו"ע חו"מ סלז יג). — ואמר הפיטן: בעשר מכות פתרוסים הפרכת וארכה למו הארכת (ר"א קליר, בעטר, קרוב' ג פסח). לחבוש ולהאריך תרבון חרב מפריך (הוא, אפיק מען, גשם).
—התפע', ״הִתְפָּרֵךְ. — כמו נפע': ואל תניח את העור במקום הבל חום שלא יתפרך[2]) (חסוי הנא' הרכבי סח, 145). כרשיני בבליְיתא שהוא אדמה שהיא קרוב להתפרך[3]) ולהתכתת (ר"ח, שבת פא.). היתה צואה יבשה כחרש אסור לקרות כנגדה, ואם היתה יבשה יותר מחרש עד שאם זרקה תתפרך הרי היא כעפר ומותר לקרות כנגדה (רמב"ם, ק"ש ג ז). ושזה המין הצהוב המהיר להתפרך הוא צבר והוא מר (אמו"ר לרא"צ"ד א ו, 28). — וְנִתְפָּרְכָה הטענה, התשובה נסתרה, הוכחה אפסותה: יש מי שאומר זאת התשובה השיב ר' יהושע ברישא ונתפרכה ואחר כך השיב התשובה הראשונה (ר"ח, פסח' קט.).

ב. ״פֵּרַךְ[4]), פ"י, —פֵּרַךְ את האדם, העביד אותו בְּפֶרֶךְ, ואמר הפיטן: פצת תנוך הטו ואל תחטאו פסילי פורכים לעטם להטו (ר"א קליר, מה אילו, קרוב' ג פסח). גם גבר עלי פורכי ובנאקי סחם חרבי (הוא, איכה אמפתו, קינ' ת"ב). נשקד נטל על פורכינו ויתעב שי עורכינו (שם שם). ויגחם לבטח וים כסה פורכם רגלם המדברתְ וארבעים ספק צרכם (שלמה הבבלי, אפסדה לדעת, זולי שבת ברא"שית). נאור בראותך בדם מתבוסס נגפת פורכים פרים לקוסם (ר' שמעון בר יצחק, שבעי יה, קרוב' ז פסח). פורכי עמך אשר לבל שוחחים צפר וערב למה מצליחים (בנימין בר זרח, איך נפתח, סלים' יום א). גלות ארך ולבי הרך דרך ופרך נחשרך וצידו חרך (ר' מנחם בר' מכיר, אבל אעורר, קינ' ת"ב). מקול מפולת שאון פורבים נרעשו איים ויושבי ברכים

---

1) [בתלמו' (ב"מ סע:) לא יפריך, והוא פִּעֵ', עי' שם.]

2) [באור לפתגם ארמי המובא בתלמו' (סנה' ק:) בשם בן סירא.]

3) [עי' בכר, לקוטים מסי המספיק, 136.]

4) [פעל זה נגזר בסהמ"א מן א. פֶּרֶךְ, אשר אמנם קשרותו בהוראתו אף אל א. פֵּרֵךְ במשמ' שבר את הגוף בעבודה, ועי' בהערה לערך א. פֶּרֶךְ.]

(משה בר קלונימוס, מקול, סדר אחרון פסח). דבר בקדשו לחדי ולהעליוי דכות פורכי ממשמן מרזי (יהודה בן מנחם, אכי אומה, יול' שבת הגדול). פסח פורכים נסו לפניהם כי ה' נלחם להם (יקותיאל בר יוסף, מעריב אחרון פסח). אם העוינו נגדך דרך לנו בקדם אפך הארך ידך באף תטה עלי פורך המעביד צאנך במו פרך (סוכה ה' את שביתנו, סלים' שבת סוכה, סדור ארם צובה, סקמז:). — ובינ' פָעוּ', פָּרוּךְ[1]), שעבדו בו בפרך: ישראל במצרים פרוכים בעבודת חמר ולבנים לא למדו מלאכת כסף וזהב (רמב"ן, שמות לא ג). כי אין הכונה בק"ש רק לזכור בפה הנסים שעשה לנו האל ית' שהוציאנו ממצרים אחר שהיינו עבדים לפרעה פרוכים בלי כח ותחת סבלות מלך קשה (רשב"א, מאמר על ימאעאל, פרלם, לט). — ואמר הפיטן: הנני מרב עוני לשנינה ומכל היוצאות אין לי חנינת ומכל פרוכים אני לפלא ומכל מענים אני למופת (ר"י בן אביתור, את מי זכתה, שעה"ש 14). ואם פרוכים יהיו ברוכים כל רואיהם יכירו (רשב"ג, שני זיתים, מאורה שבת א חנכה). נאם כל לשון שבח מלך מלכים אשר חסדו נצח מסובב עם פרוכים (לוי אלתבאן, מי כמוך, ידיעות מכון שוקן ד, רפו). שלחת פרוכה בעל ברת מסתולל (בנימין בן זרח, אתי מלבנון, יול' שבת הגדול). רפיונך החזקתי בגבורת שלח, על פרוכים אותך לשלח (אמן שפך, פיוט לפ"ת, קבץ על יד יא, יב) פרוכים אחזה רעדה בתתו אמר כטל פרחה נשמתם כאסופי מקטל (יערף, כסות לטל, הגדה מלוירה ומנק', כ"י בריט' מוזי).
—נפע', ״נִפְרַךְ, — שפֻּרכו אותו, שהעבידו אותו בפרך, ואמר הפיטן: קומת לתדריר אימה נפרכת, רחשה יחשב כמנחת מרבכת (יוסף בן אביתור, אלהים אמן, הוסענא, שעה"ש 15). דריכת אשר נפרכתם, דמוי אשר נדמיתם, דלוי אשר נעליתם, אתם ראיתם (יהודה בר מנחם, אור ישראל, יול' א שבוע', מחזו' איטלי א, קמז:).
—הפע', ״הִפְרִיךְ, —כמו קל, ואמר הפיטן: זכרון שבועת ברוכים, הנחלת למבורכים, לחושיעם סיד מפריכים (אות זה, יול' פ' החדש). בטיט הפריכם ועבש וכות אונם הרטיט (רקע"ג, באדני ילדקו, עבודה, קבץ מעשי גאו' ג, 18). חרולים זרו בפתרוס ויפריכו

---

1) [ראב"ע מתנגד לשמוש זה, וז"ל (שמות א יג): ולאמר בפיוט פרוכים איננו נכון כלל.]

שושנה חצי עשרת פלחום ותסך עם זו טלולים (הוא, אלהים יה, עבודה, Elbog., Stud. עמ' 123). ויושע אל אמונה אימה אחת, וירא בצרתה ו.מ פ ר י כ ה יחת (ר' שמעון בר יצחק, ויושע אל, אופן ז פסח). צור עולמים בעוזרי, פתח מסגר אסירי, עויני ומ פ ר י כ י וצוררי, סגרו היותם בעוברי (הוא, הנ"ל, קרוב' ז פסח). כהושעת טחורים מ מ פ ר י כ ם ו במלבן, ירדו במצולת כמו אבן (כהושעת אב המון, הושענא, סדור עבודת ישראל, 370). דחרת בת מ פ ר י ך, על יד היאור להדריך, ימי להאריך (אז מלאכים, לשמחת תורה, מחז' איטלי' ב, קלב:). סוא מ פ ר י כ ה בראותה תמהה בעיניה הלא זאת הנמבזה והנקלה השיבה לסגניה (בנימין בן זרח, אתי מלבנון, יוצ' שבת הגדול). גברה עלי למאד יד המעסה, רדה באף ובחרון מ פ ר י ך ושסה (הוא, אמרים, סליחה, ברודי, מבחר, ריד).

א. *פֶּרֶךְ, ש"ז, מ"ר פרכים, — מקלות ברזל המהוים מכבר בכירים [1]), Roststäbe, Gitterstäbe; barreaux d'une grille; grate-bars : הייתובין טמאים ו ה פ ר כ י ן [2]) טהורין (כלים יב ג). ואלו הן היתוכין אלו שהתגוונו סגער בהן את הקדרה, אלו הן ה פ ר כ י ן אלו הקבועין בקירות (תוספת' שם ב"מ ב י). — ופרכים של קטניות, ערוגות של קטניות, כדמות כברות של כירים: מתוך שעשויין פ ר כ י ן פ ר כ י ן [3]) אולי רבנן בתר השרשה (רבה, ר"ה יג:).

ב. *פֶּרֶךְ, ש"ז, —כמו פרכת, מסך, ואמר חפימן : גילה ה פ ר כ י ם ימים בתכבים סדר בערכים (מאיר בר משה, אור עט אדרת, קונט' הפיוט' ז, 2).

א. פֶּרֶךְ, ש"ז, פרך, —עבודה בפרך, עבודת כפיה, עבודה קשה[1]), Zwangsarbeit; travaux forcés; forced

1) [לוי במלונו מבאר את המלה מן א. פרך, כאלו הפרכים הם שמפרכים בהם את הגחלים. אבל באשור' פרכ פרושו בריח, מוט המשמש סוגר, וממשמ' כזו היא הוראת הפרך שבתו"מ, בין שנשמרה כאן אף בעבר' משמ' השרש הקדומה שהיא סגר, נעל (עי' א. פרך, הערה) ובין שהמלה שאולה מלשון בבל ואשור.]

2) פרכין, כך נקוד במשנ' עם גוף פרוש הערבי של הרמב"ם וכן במשנ' מנקדות כת"י פרמה. [ובפי' הרמב"ם: ברזלים הקבועין במוקד לשמור אותו מן חשרפה במהירות זמן.]

3) [רש"י מפרש: מתוך שגורנן עשוי מעט מעט שאין נלקטין כאחד אלא היום לוקטין ומפרכין מעט ולמחר מעט וכו' פרכין פרכין, לשון זה נופל בקטניות כדאמרי' במסכת ביצה (דף יג:) מוללין מלילות ומפרכין קטניות בי"ט, ע"כ. ואולם אין הלשון „מתוך שעשויין פרכין פרכין" עולה יפה עם הפרוש שלפיו היה צ"ל מתוך שנפרכין (או נקצרין) פרכין פרכין, ועשויין מורה על צורת הקטניות ממש, שהן מסודרות כמו פרכין של כירים ממש, כלו' בשורות וערוגות המתוות צורת כברה, וכל שורה ושורה נקצרת לעצמה בשעת הצרך. ואין להשוות את הנאמר בביצה (יג:): אושפיזיכניה דרבא בר רב חנן הוה ליה אסורייתא דחרדלא א"ל מהו לפרוכי ומיכל מינייהו ביו"ט, לא הוה בידיה, אתא לקמיה דרבא א"ל מוללין מלילות ומפרכין קטניות ביו"ט, ע"כ, שהרי לא על קציר מדבר כאן, אלא על פריכת (שבירת) תרמילי הקטניות שבגרן או בבית. — לכאורה נמצא שרש פ ר ך בארמ' אף במשמ' כרך, המתאימה אף לבריכת חבילות של קטניות, בת"י לבראש' (לז ז): והא אנחנא מפרכין פירוכין בגו חקלא והא קמת פורכתי וכו'. ואולם רש"י (ב"מ כא.) והערוך (עי' לוי, מלון לתרגומים ערך בריכא) מביאים את התרגום בנוסח: אנחנא מכרכין כריכן, וכך בלי ספק נכון.]

1) [התרגומים הקדמונים ראו במלה פרך לפי הענין לשון קשיות ואבזוריות. כך השבעים βίᾳ (באבזוריות, בכח), ת"א: בקשיו, וכן כמה פרשנים כגון ריב"ג בשרשיו: בענפ [a]) כלו' באכזריות (ר"י א"ת לא דק בתרגמו: בכבדות). פרשנים אחרים קושרים למשג זה, כדעה אחת שבתו"ם, את משמ' של א. פרך. כך רד"ק: בקשי וברצוץ, ורש"י: בעבודה קשה המפרכת ומשברת את הגוף. ראב"ע אומר במלים כלליות: נתן רשות למצרים ולשריהם להעבידם יותר מחק העבדים וזהו בפרך וכו'. דרשה אחרת בתו"ם דורשת בפרך: בפה רך (סוטה יא:, ועוד), ועפ"י דרוש זה הוולג': illudentes, כלו' לועגים, בלעג. ואולם היום אפשר לבאר את המלה ביתר דיוק עפ"י הכתבות הכנעניות והאשור'. בכתבת כנענית מכתי שבאי קפרוס, המונה את התוצאות בבית מקדש העשתרת (סלוסץ, אוצר הכתובות הפניקיות 66 5–6) נאמר: לבנם אש בן אית בית עשתרת בת (כלו': לבונים אשר בנו את בית העשתרת של כתי) קפא... (מטבעות כך וכך) ל פ ר כ ם ולאדמם אש על דל, כלו' ל פ ו ר כ י ם ולאנשים אשר על העבודה (זה פרוש המלה דל, שהוא דל, המלה הרגילה לעבודת עבד באשור'), ולפי זה הפורכים הם הנוגשים הרודים בעבדים. ובאשור' משמש אנ פרכת ו"א בפרכת כמו בפרך שבמקרא, למשל בגלילת אסרחדן 8 III 22: (חרשע) אשר את שדותיהם של בני בבל וברסיף ב פ ר כ ת לקח

a) بعنف

labour : ויעבדו מצרים את בני ישראל בְּפָרֶךְ [1]) וימררו את חייהם בעבדה קשה בחמר ובלבנים ובכל עבדה בשדה את כל עבדתם אשר עבדו בהם בְּפָרֶךְ (שמות א יג–יד). וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך לא תעבד בו עבדת עבד וכו׳ לא תרדה בו בְּפָרֶךְ (ויקר׳ כה לט–מג). כשכיר שנה בשנה יהיה עמו לא ירדנו בְּפֶרֶךְ לעיניך (שם שם נג). את הנחלות לא חזקתם ואת החולה לא רפאתם וכו׳ ובחזקה רדיתם אתם וּבְפָרֶךְ (יחזק׳ לד ד). — ובספה״א : ויהי כמלכו ויתגר מלחמה עצומה בגוי מוקדון ויך בהם מכה רבה מאד וירד בפרך בגוי מוקדון (יוסיפון, גינצבורג, ס). יען עשות פלשתים בנקמה, בשנאה ובפרך כאדם הנוקם נקמתו באויבו (רד״ק, יחזק׳ כה יה). כל עבד עברי אסור לעבוד בו בפרך ואיזו היא עבודת פרך זו עבודת שאין לה קצבה (רמב״ם, עבדים א ו). ויעבידום לצרכיהם לרכיבה למשא ולחרישה ולמשוך העגלות וזולת זה, וימריתום בפרך וייגעום באכזריות גדול יותר מיכלתם (ר׳ קלונימוס, בעלי חיים, ג.). ודרך אמת ימצא ויושר בברחו מקצוות ואל אמצע בשומו מגמתו להעביד [2]) ליצר רע בפרך אשר נח לבבו בהוגיעו וחייו במיתתו (רמ״ע פאקידא, ראשית חכמה, שיר נראה הקפר, 8). ומה הם הדברים והתכונות המתנגדים לשבעה גופי עבירה המתחילים בפה רך ומשלימים בפרך (אגרות יגל, לקח טוב, ט :). — ואמר הפיטן : צררום בפרך נאקו ונושעו בבושר הררי קדם (יוסי בן יוסי, אפחד במעשי, זכרונות, מוסף ר״ה). פרך מרדות ומקפוץ יד ישלחון לא יקשה בעיניך נכסיך יצליחון (אזהרות לר׳ אליה הזקן, קובץ מע״י גאוי ג, 66). והקרבת גרי צדק לגור יחד ולקים חקים במחפשי מפרך צוענים (אגתנה, מוסף א פסוק׳). וזכור דבר עתק בכל ערך על חמוקי ירך לדרורי מפרך הקדים ויצא בדרך לזנב כל ברך (זכור את אשר עשה, יוצ׳ שבת זכור). פדיתנו אז מקשה פרך למה תניחנו בעל פרא (ר״י בן אביתור, את מי זכחת, מעה״ס 15). מלכי איים לחציך בפרך יתנו שיים לראות הדרך (רמב״ע, אין נפשי מלה, שם 78). יתירים בפרך רדית וצרים חנם מעבדיה בענית וכרת מחמדיה אשר היו מימי קדם (יצחק ומשכראן, אקורה בגלות, שם 87). חמסי על צבי נתנני שבי בפרך ירד בי (ר״י הלוי, פני אדם, שם 90). שמחה גדולה שמחם ומפרך עבודת שלחם (הוא, את נתיבי, שם 111). לחוצה בארך גלות משכלת, מענה בפרך מראה ונגאלת (לוי אלתבאן, למולה, אהבה, שם 121). בצאתי מפרכי יהי שלום סוכי לרחבי ולארכי (ראב״ע, ראי יונתי, איגר 187). השלכו ביאר כל הילודים וכל האבות בפרך נעבדים (הוא, אותות אל, שם 224). כבואו אל תנין ענת שלת מפרך שבוית כמה האכלתה לענה (הוא, אזכירה, שם 283). אז בצאתי מפרך בא נחש עלי דרך (יהירים, סליחי תענ׳ אסתר, ספר׳). גרושים מן גו גאו ועמך בפרך דכאו משנאיך ראש נשאו (יצחק בר׳ שלום, אין כמוך באלמים, זולת שבת א אחה״פ). רצוצים בפרך ובלבבם מורך לך כורעים ברך (אפרים בר׳ יצחק, אלהי העברים, סליח׳ מוסף יוה״כ). איך מרתי אל דתי ומפרך אל פרך גדדתי עד אשר כשל בי כל ברך (איך ידידות, שחרי ח״ב, ספרד׳). יריבי בוססים בפרך ורוחי נבקה מפרך ספקתי על ירך (ר״י טוב עלם, אריות הדימו, זולת שבת ג אחה״פ). גאל נא נעצרים בפרך צריהם (אספו אמונים, יוה״כ תימנ׳). קומה עבד עולם וספוק על ירך, אם לא עתה מתי תצא מפרך, איך לא יביא מות בלבך מורך (קינ׳ ח״ב, סדור תימנ׳). נפשי התבונני כי דרכי מות דרכך ומיד המחבלים תצעקי מעבודת פרכך (עזרא הבבלי, חוכמ׳ מוסר, כז :). עבודתי במורך היום כמה בפרך בלוא ולא אצא (איך לזמר, זולת שבת איכה, מחז׳ איטל׳ א, קסד :).

ב. *פֶּרֶךְ, ש״ז,—כמו פריכה, אגוז פרך, שקד פרך, אגוז או שקד הנפרך כאלו מעצמו, אגוז או שקד שקלפתו דקה ורכה [1]) : אינו מקדש אלא ששה

ולעצמו הסב, ופרושו כנראה איננו בחזקה אלא ביחס של עבודת פרך ונגישה. ועקר השרש פרך המצוי מאד באשור׳ הוא סגר, נעל, ומזה למשל אף נִפְרַכ במשמ׳ מנעול ; ומכאן שעבודת פרך בעקר (כמו דָּל באשור׳) עבודת עבדים כלואים בבור הכלא, והרבה רמזים למצב זה של העבדים אף במקרא. ועי׳ פֹּרֶכֶת, תערה, פֶּרֶךְ, הערה.]

[1]) [רבי אליעזר אומר בפה רך, ר׳ שמואל בר נחמני אומר בפריכה (סוטה יא :, מד״ר שמות א).]

[2]) [כצ״ל, נדפס : להעביר.]

[1]) [כך לפי ההבנה הרגילה של המלה המיסדת על דברי מד״ר ופסיקי רבי. ואולם אלה דברי בוכר (בהערה לפסיק׳ ר״כ, את קרבני לחמי, נט :) : בערוך ערך באדן פי׳ פרך שם מקום ועל אודות המקום הזה ראה תבואות הארץ (ל :), ע״כ. וכן בספר בר ששת

דברים בלבד ורבי עקיבא אומר שבעה ואלו הם אגוזי פ ר ך ורמוני בדן וחביות סתומות וכו' (ערלה ג ז). ר' יונה בעי הא שקידי פ ר ך לא וכו' (ירוש' שם ג ו). ולא היה שולחנו חסר מכל מטעמים שבעולם אלא אגוזי פ ר ך בלבד (ר' דוסתאי, מד"ר במדי' כא). מה האגוז הזה יש בו אגוזי פ ר ך אגוזים בינונים ואגוזים קנטרנין כך ישראל וכו' (שם שה"ש, אל גנת אגוז). האגוז הזה יש בו שלשה מינים אגוזי פ ר ך ובינונים וקטרונים, של פ ר ך שנפרך מעצמו וכו' (ר' לוי, פסיק' רב', יהודה וישראל, מג :).

ג. *פֶּרֶךְ, ש"ז, —כמו פִּרְכָה: יהי שם יי' מבורך אשר תורתו לפני ערך וכו' חקרתיה ברחב וארך דרשתיה בלב ואף ארך בחכמה ובינה בלי פ ר ך (דקדוקי הטעמים 2).

*פִּרְכָה, פירכא [1]), ש"נ, — טענה מפרכת וסותרת, : Widerlegung, Einwand; réfutation, objection. יש בדבריו פ י ר כ ו ת הרבה (תשוי הגא' שערי לדק, מג.). וחזרנו לפרך פ י ר כ א אחרת (ר"ח, ב"מ ד.). ויש על הפירוש הזה פ י ר כ א ולא חפצנו להאריך (הוא, מגדל חננאל, ס). אינו אלא לשון פ י ר כ ו ת וקושיות שהיו מקשים ומפרכים בה קושיות הרבה (רמב"ן, ברא' מט י, ולו יקהת עמים). מהם מי שפירש הלכות יחידות מהם מי שפירש פ י ר כ ו ת יחידות שנתקשו בימיו ומהם מי שפי' מסכתות וסדרים (אורח' לדיקים, שער התורה, ק.). כי הנה יש על הטענה הזאת פ י ר כ א רבה והיא שכשנאמר שהנה מה שלא יתהוה איזה דבר שיזדמן מאיזה דבר שיזדמן הוא מפני הצורה שיש בנמצא וכו' (ר"י אברבנאל, מפעלי אלה' ד ג). חריף בקשייתו ובקי בסוגייתו כגבור במלחמה בקשת רמייתו ומותיב לפרקתו ומתני ל פ ר כ ת ו (אברהם בגיסון, עמר הסכחה, בסוף). ולפי פירוש קצתם נתיישבו ה פ י ר כ ו ת והרי היא דומה להם (פלנוס, אה"ע כו ב). וצבא השכל הם עיוניו והקשיו תמצא בהם דוגמת מלחמה בקושיות ופרכות ותרוצים (ר"י מוסקאטו, נפולות יהודה י). כי הקיו שבנה הוא ז"ל אינו אמת ו פ ר כ ת ו עמו כי הפרש גדול יש בין האומר שדקדוק זה פלוני אינו מן השמים

(תשובה תמה) : שאלת מהו אגוזי פרך ורמוני בדן, פרך ובדן שמות מקומות הם והאגוזים שבפרך חשובות מאד.]

[1]) [בתו"מ רק בארמ' פרכא, פירכא, ש"ז, ת"ר פירכי.]

ואמרו משה מעצמו ובין האומר שאפשר שברצון הבורא ית' אפשר שתתחדש התורה (אמונת חכמים, טעם זקנים, כח :). והיה כאשר נודע לו מהשידוך הנז' אזי חרה אפו וכל בני ביתו זו אשתו ואימו וגיזמו עליו בכמה איומים וגיוזמים לפעמים בפרך ולפעמים ב פ י ר כ ה עד שלא יוכל להשיב פניהם ריקם (שו"ת שער אפרים עב, מח.).

א. *פִּרְכּוּס, פִּרְקוּס, ש"ז, —שה"פ מן א. פִּרְכֵּס [1]), פְּעֻלַּת המפרכס, המיפה דבר : שיש פ י ר ק ו ס באוכלין (ירוש' ב"מ ד ט). לא כחל ולא שרק ולא פ י ר כ ו ס ויעלת חן (כתוב' יז.).

ב. *פִּרְכּוּס, ש"ז, —שה"פ מן ב. פִּרְכֵּס[2]), פְּעֻלַּת המפרכס ומפרפר באבריו : חיה גסה הרי היא כבהמה דקה ל פ י ר כ ו ס (רב יהודה בשם רב או שמואל, ע"ז עז :). גועה בשעת שחיטה אין זה פ י ר כ ו ס (ר"מ, חול' לח.). אפילו הטילה ריעי וכשכשה בזנבה אין זה פ י ר כ ו ס (ר' אליעזר בר' יוסי בשם ר' יוסי, שם שם). פ י ר כ ו ס שאמרו בסוף שחיטה (רב חסדא, שם שם). — ובסהמ"א : אין אנו שואלין ד פ ר כ ו ס גמור הוא ומותרת (והזהיר, ויקרי, יז). ועוף אפילו לא ריפרף אלא בגפו ולא בשכש אלא בזנבו הרי זה פ י ר כ ו ס (הלכות פסוקות לתלמידי רב יהודאי גאון, 141). וצריך שיהיה ה פ ר כ ו ס בסוף השחיטה אבל בתחלתה אינו מועיל (רמב"ם, מאכלות אסורות ד יד). —ואמר הפיטן : ידיו ורגליו קשר וענבה פן ב פ ר כ ו ס יפסל לעולת חובה (בנימין, אהבת עזות, סליח' ה עפי"ת).

*פַּרְכִּיל, פַּרְכִּיר, ש"ז, —פרכיל של ענבים, זמורת גפן באשכלותיה, השריג שהאשכולות תלויין בו [3]) : מצא בראשו (של מרקולים) מעות, כסות או

---

[1]) [עי' ערך זה, הערה. השם נמצא גם בארמ' שבתו"מ : פ י ר כ ו ס דאדם מאי היא וכו' (ב"מ ס :).]

[2]) [עי' ערך זה, הערה.]

[3]) [זה לשון הרמב"ם (טמאת אוכלין ה כ), וזה פרושה הנכון של המלה לפי תכן המקורות, ומעין זה פרוש הגאון (המיוחס לרח"ג) והערוך, ולא ענף, שתיל ובדו' כדעת אחרים. וכן לֶו (Flora I, עמ' 74) המבאר ביתר דיוק שהפרכיר או הפרכיל הוא חתיכת זמורה (שהיא יד הפרכיר) שממנה יוצאת יד צדדית, היא יד האשכל עם האשכל שבה; ובקשוט הספה נאחז הפרכיל (האשכל עם ידו) ע"י יד הפרכיל, חתיכת הזמורה, בסבך

כלים, הרי אלו מותרין, פרכילי ענבים ועטרות של שבלים ויינות ושמנים וסלתות וכל דבר שכיוצא בו קרב על גבי המזבח אסור (ע"ז ד ג). אלו מיטמאין ומטמאין ולא מצטרפים שרשי השום והבצלים וכו' ויד הפרכיל טפח מכאן וטפח מכאן יד האשכול כל שהוא וכו' (עוקצ' א ג). איזהו מחיר כלב אלו חלופי כלב וכו' החליף עמו פרכילי ענבים ועטרות של שובלין יינות שמנים וסלתות כל דבר שהוא כיוצא בו קרב לגבי מזבח אסורה (תוספת' תמורה ד ד). סככה כהלכתה ועטרה בקרמים ובסדינין המצויירין ותלה בה אגוזים אפרסקין שקדים ורמונים ופרכילי ענבים ועטרות של שבלים וכו' אסור להסתפק מהן עד מוצאי יו"ט האחרון של חג (שבת כב.). סוכי תאינים ובהן תאינים, פרכילין ובהן ענבים, קשין ובהן שיבלים, מכבדות ובהן תמרים כולן אם פסולת מרובה על האוכלין כשרה ואם לאו פסולה (סוכה יג :). נכנס בידו פרכיל של ענבים כדי שידעו הכל שבא מן הכרם (מד"ר שמות טו).

***פַּרְכָן**, ש"ז, — הַמְּפַרְכֵן, הטוען ומקשה קשיה: דהכי דעת הפרכן דאמאי לא קאמר וכו' (מהרי"ל, הלכות לולב).

א. ***פִּרְכֵּס**, פִּרְקֵס, פ"י, — פִּרְכֵּס את האדם, את עצמו, או איזה דבר, יִפָּה אותו יותר מכפי טבעו האמתי [1], verschönern ; embellir ; to embellish: אין מפרכסין [1]) לא את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלים (ב"מ ד יב). עמד ופירכס את עצמו וסיפר את שערו, אמר לו המלך לך אני נותן מתנה (ספרי, דבר' שמג). זונות מפרכסות זו את זו, תלמידי חכמים לא כל שכן (ר"ש בן יוחי, שבת לג.). סכין ומפרכסין [2]) לאדם ואין סכין ומפרכסין לבהמה (שם נג :). ביחלה ופירכסה (האלמנה) אין לה מזונות (רב יוסף, כתוב' נד.). — ובפתם"א: הגיעו קרוב לירושלים שלחו לפניהם שלוחין להודיע לאנשי ירושלים ועטרו את בכוריהם ופרכסו אותן (רמב"ם, בכורים ד טז). לרבות כל דבר של הקדש שאין מפרכסין אותו ואין ממתינין בו לשוק (הוא, ערכין וחרמין ג יט). אין מפרכסין את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלים הישנים כדי שיראו כחדשים, אבל מפרכסין החדשים כגון שישוף ויגהץ וייפה כל צרכיו (הוא, מכירה יח ג). שאסור לפרכס את המקת (סלא יועץ). נדה לא תכחל ולא תפרכס (פחד יצחק ערך נדה, לא).—ואמר הפיטן: ולקח צלעו (של אדה"ר) וקשטה כנערה הרחיצה וסכה ופרכסה וקלע שערה (אמתי, אדון מגיד, סירמן, איטליה, ז).

— התפ', *הִתְפַּרְכֵּס, — פִּרְכֵּס את עצמו: ואין צריכה (הכלה) להתפרכס כמו ששנינו אין מפרכסין לא את האדם וכו' (תפו' הגא' הרכבי סנו, 180).

ב. ***פִּרְכֵּס**, פ"ע, — התנענע באבריו [3]), sich bewegen, zappeln ; s'agitre, se débatter ; to jerk,

---

תספת לכל יפה. ואשר למקור המלה צדק לֵו, שהעיר (אף אצל קרוים, Lehnw. II, 489) על קרבת המלה אל הסור' פורכלא, קשר, אגוד, ובפעל פרכל, קָשַׁר, אגד, קלע, פעל שנוצר (עי' ברוקלמן, Grundriss I, 665) מן פכרכר, צורת הכפלה מן פכר (פעל, קָשַׁר, קָלַע), פִּכְרָא (ש"ע, קֶשֶׁר אגוד), ולפי זה הצורה פרכיר היא הראשונה, וכן דעת לֵו, ועל ידה פרכיל כמו בסור' פורכלא.]

[1]) [לא הוראתו ולא מקורו של פעל זה התבררו כל צרכם. בארו אותו כאלו משמעותו צבע בצבע דוקא, אבל אין משמ' זו יוצאת מן המקורות. אמנם הצביעה היא אחד האמצעים שבהם אפשר ליפות, לפרכס, למשל את העבד המובא למכירה, כדי לעשותו באלו צעיר ויפה יותר, ובמובן זה נזכר מעשה אותו העבד הזקן שצבע ראשו וזקנו (ב"מ ס :); ודוקא משם ראיה, שהמלה פרכס בלבד אינה מורה על צביעה דוקא והיה צרך לבאר, פרכום דאדם מה הוא: כי הא דעבדא סבא דאזל צבעיה לרישיה ולדיקניה וכו'. אבל גם לבישת פאה נכרית, למשל, היתה נחשבת פרכום; וכן מדבר על פרכום של אוכלין; וכן משתמש הרמב"ם בפעל זה במשמ' כוללת, באמרו: אבל מפרכסין וכו' כגון שישוף ויגהץ וייפה כל צרכיו (מכירה יח ג). ועל כל פנים אין לבקש את מקור המלה (שכנראה נגזרה מיוני או מרומי) ביוני περκάζω, השחיר, שאינו מתאים אף בצורה ובהוראה; ולמקור האמתי של הפעל עי' בהערה לערך ב. פִּרְכֵּס.]

[1]) [כך במשנה שבמשניות ושבבבלי. במשנה שבירוש': מפרקסין וכן גם בגמ' שם, ובמשנ' דפ' נאפולי.]

[2]) [הערוך גרס: ומפרכין, ופרש: מגרדין; ועי' א. פִּרַךְ, הערה.]

[3]) [מלוני התלמוד מבארים פעל זה מן היונ' φρίξις, שה"ש מן φρίσσω, φρίξω, שהוא לשון סמור, קפאון ורעידת צמרמרת. ואולם באור זה יסודו בטעות בהבנת הפעל ב. פִּרְכֵּס, שאין פרושו לא סמור ולא

sprawl: השוחט את המסוכנת רבן (שמעון בן) גמליאל אומר עד שתפרכס ביד וברגל, רבי אליעזר אומר דיה אם זינקה, אמר רבי שמעון (אף) השוחט בלילה ולמחר השכים ומצא כתלים מלאים דם כשרה שזינקת וכמדת רבי אליעזר, וחכ"א עד שתפרכס ביד או ברגל או עד שתכשכש בזנבה (חול' ג ו). דרסה וטרפה בכותל או שריצצתה בהמה ומפרכסת ושהתה מעת לעת ושחטה כשרה (שם ג ג). וכן בהמה וחיה אינן מטמאין עד שתצא נפשם, הותזו ראשיהם אף על פי שמפרכסים טמאין כגון זנב של הלטאה שהיא מפרכסת (אהל' א ו). השוחט בהמה טמאה לנכרי והיא מפרכסת מטמאה טומאת אוכלין אבל לא טומאת נבלות עד שתמות או עד שיתיז את ראשה (טהר' א ד). הכניס ראשו ורובו לפנים ושחט פסל כאילו לא נכנס כולו מן¹) פירכסה יצאת לחוץ והחזירה לפנים פסולה (תוספת' זבח' ו ה). פירכסה ליקרב בפנים והחזירה כשרה (שם שם ח כח). חלל לא מפרפר חלל לא מפרכס, ראוהו מפרפר כאן ובא לאחר זמן ולא מצאו אני אומי' נעשו לו ניסים וחייה, ראוהו מפרכס כאן ובא ומצאו מת במקום אחר מודדין ממקום שנמצא (כשם כ' זעורה, גכי' ירוש' סוטה ט א, 217). פרכסת (הבהמה בשעת שחיטה) ויצתה לדרום וחזרה כשרה (זבח' כו.). שחט בה שנים או רוב ב' ועדיין הוא מפרכסת הרי היא כחיה לכל דבריה (חול' ל.). כשעה שהיתה עוברת על בתי כנסיות ובתי מדרשות יעקב מפרכס לצאת וכו' ובשעה שהיא עוברת על בתי ע"ז עשו רץ ומפרכס לצאת (מד"ר ברא' סג). שכל העופות בשעה שהן נשחטין מפרכסות והיונה הזאת בשעה שהיא נשחטת אינה מפרכסת (מדרש שה"ש, גרינהוט, א טו).—ובספה"א: אם מעוברת תשעה ומתה בשבת ומפרכס הולד בבטנה מחללין עליה את השבת או אין מחללין (והזהיר, שמות קכו, ויקהל). ההוא פירכוס לאו פירכוס דאית ביה חיות הוא אלא הוי כזנב הלטאה שמפרכסת אחר שנחתך הזנב ממנה (רגמ"ה, ערכ' ז.). נשחט רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה אף ע"פ שעדיין הן מפרכסין הרי הן כמתים (רמב"ם, טומאת מת ב ג). ולמי ינגן החזן ברגל מעכסת ויד מפרכסת, רק לקירות בית הכנסת (ר"י חריזי, תחכ' כד, 224). כי מבלעדי אדוני איש לא ירים ידיו ורגליו בבית המדרש ולא יפרכס (ס' היסר לר"ת, חלק סו"ת סע א). אם מתו ואם נהרגו ועדיין הוא מפרכס אחרי שאין תקות חיים ממנו מטמא דמיון בהמה שחוטה שעדיין מפרכסת ואם נגע בו הטמא נטמא (ר"א הקרא', גן עדן, טמאה וטהרה ד, ק:).—ואמר הפיטן: מפרפרים הילדים וזה על זה מפרכסים ממהרים שחוט אחרים ובדמיהם מתבוססים (דוד בר' שלמה, אלהים אל דמי, סלימ' מוס' יוה"כ). — ובהשאלה פִּרְכּוּס הנפש, התגעגעה: משל לחולה שנכנס אצלו הרופא ואמר לו אל תשתה יין והיתה נפשו מפרכסת לשתות יין (ר' חיים, מדה"ג סבטר, תולדות, ויהי כי זקן יצחק). — פִּרְכֵּס בדבר, עשה בדבר מעשה,

רעידה, אלא בנגוד אל פִּרְפֵּר, דוקא הנעת ידים ורגלים ממש, פעלה בידים וברגלים, תנועה המבעת אף ברומ' ובבנותיה ע"י הפעל agitare, agiter, שעקרו עשה מעשה, פעל פעלה, וכן נקראת תנועת ידים actio, gestus במשמ' זו, ומכאן שנגזר הפעל פִּרְכֵּס במשמ' זו מן פרכסים, פרקסים, πρᾶξις, מעשה פעלה ביונ', מלה המצויה מאד אף בסור'. ממלה שגורה זו שעברה אף לכל הלשונות האירופיות נולד הפעל פרכס במשמ' agitare, עשה עשיה, הניע ידים ורגלים.

והואיל וזהו מקור הפעל פרכס, ומשמעותו העקרית היא פרכסס, עשה פרכסים, עשה מעשה בדבר, ברור שאף א. פִּרְכֵּס במשמ' יִפָּה אינו בעקר אלא אותו פעל במשמ' הראשונה. עשה פרכסים, מעשה מרמה בדבר, עִבֵּד את הדבר. וכן אפשר לבאר ממש בכמה שמושים כגון בדבר פרכוס לאוכלים שהוא עבוד המאכלים, וכן משמ' הפעל aufmachen בגרמנ' (שעקרו עשה) קשוט הבא לרמות, ביחוד לגבי פרכוס האשה. וראיה מכרעת למקור זה של הפעל הוא הנאמר בירוש' (ע"ז א): אין תימר משם עיתור אסור אין תימר משם פרקסים (צ"ל: פרקסים) מותר, ע"כ, ששם משמשת המלה המקורית פְּרַקְסִים ממש במשמ' זו של פרקוס, פרכוס, ומכאן ששני הפעלים א. וב. פִּרְכֵּס בעקר אחד הם. ולפי זה משתנה אף באורם של כמה מקורות.

הפעל פרכס, אף בבנינים נגזרים, נמצא גם בסור' וגם שם לא עמדו המלונים בדיוק על הוראותיו השונות ואין כאן המקום להאריך בזה.]

¹) [הגר"א מוחק את התיבה מן, ובצדק.]

התעסק בו: למלך שתפש את שונאיו והרגן והיו בני המדינה מפרכסין בדם שונאיו, פעם אחת הקניטוהו ודחפן והוציאן חוץ לפלטין, אמרו אין המלך נוכר לנו אותו הדם שהיינו מפרכסין בדם שונאיו (ר׳ יודן, מד״ר איכה ב, ולא זכר). חגרים בהם מה היו אומרין, מי יראה לנו את הדם של זכריה שנלך ונפרכס בה (שם ד, נעו עורים). ומפני מה אני מולך, מפני שאתם מפרכסים במעשים טובים ובתלמוד תורה (סדר אליהו רבה ב, סול׳ אים שלום, 13). —°פִּרְכֵּס בדבר, הסס, התמהמה: שאילו מלך בשר ודם גזר עליו דבר שהוא מצער יותר מזה לא היה יכול לפרכס בדבר (רמב״ם, ממרים ו ז). שהגאון בעל ההלכות אסרה ולא היה גאון שיפרכס בדבר (שו״ת מהרי״ט ב יא, יז.). והוא הסכמת רוב האחרונים ומי יפרכס באתרי כל הני רבוותא (ר״י עמדין, שאילת יעבץ א כט, מד.).

פָּרֹכֶת,[1]) ש״נ, מ״ר *פרוכות, פרכיות, — יריעה, מסך, וילון, curtain ; rideau ; Vorhang: ועשית פָּרֹכֶת תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר (שמות כו לא). ונתתה את הַפָּרֹכֶת תחת הקרסים והבאת שמה מבית לַפָּרֹכֶת את ארון העדות והבדילה הַפָּרֹכֶת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים (שם שם לג), את הארן ואת בדיו את הכפרת ואת פָּרֹכֶת המסך (שם לה יב). ויהי מאת ככר הכסף לצקת את אדני הקדש ואת אדני הַפָּרֹכֶת (שם לח כז). ושמת שם את ארון העדות וסכת על הארן את הַפָּרֹכֶת (שם מ ג). וטבל הכהן את אצבעו בדם והזה שבע פעמים לפני יי׳ את פני פָּרֹכֶת הקדש (ויקרי ד ו). אך אל הַפָּרֹכֶת לא יבא ואל המזבח לא יגש כי מום בו (שם כא כג). מחוץ לְפָרֹכֶת העדת באהל מועד יערך אותו אהרן מערב עד בקר לפני יי׳ תמיד (שם כד ג). — ובמקדש שלמה: ויעש את הַפָּרֹכֶת תכלת וארגמן וכרמיל ובוץ ויעל עליו כרובים (דהי״ב ג יד). — ובתו״מ: פרוכת עבית טפח ועל שבעים ושנים נימין נארגת ועל כל נימא ונימא עשרים וארבעה חוטין, ארכה ארבעים אמה ורחבה עשרים אמה ומשמונים ושתים רבוא נעשית ושתים עושין בכל שנה ושלש מאות כהנים מטבילין אותה (רשב״ג משום רבי שמעון בן הסגן, שקל׳ ח ה). פרוכת אורכה ארבעים אמה ורוחבה עשרים אמה היתה נארגת תכלת וארגמן ושש משזר מעשה רקם והיתה פרוסה על פיתחו של היכל מבחוץ וכו׳ (תוספת׳ שם ג יג). שתי פרכות היו שם אחת פרוסה ואחת מקופלת נטמאת פרוסה פורסין את המקופלת (ר׳ חנניה בן אנטיגנס, שם שם ג טו). בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגללין להם את הפרוכת ומראין להם את הכרובים וכו׳ (רב קטינא, יומא נד.). במקדש ראשון מי הואי פרוכת וכו׳ לעולם במקדש ראשון ומאי פרוכת פרוכת דבבי דאמר רבי זירא אמר רב י״ג פרוכות היו במקדש וכו׳ (שם שם). נשים האורגות בפרכות נוטלות שכרן מתרומת הלשכה ואני אומר מקדשי בדק הבית הואיל ופרכות תחת בניין עשויות (רב נחמן נסב רב, כתוב׳ קו.). ושבט של אש בידו ופרוכת פרוסה לפניו ושבעה מלאכים שנבראו מתחלה משרתים לפניו לפנים מן הפרוכת והוא הנקרא פרגוד (פדר״א ד). למלך שהיה לו אסטרלוגוס והיה משיא בנו אשה ותלה בחופת בנו פרכיות שחורות ולא פרכיות לבנות (שם מא). — ובספה״א: פרוכת שעל הארון שמניחים בו הספרים כמטפחות הספרים (רמב״ם, תפלה יא טו). והשמלה והפרגוד

---

[1]) [מתכן הכתובים ברורה משמ׳ המלה, שאף כל התרגומים והפרשנים מסכימים עליה, השבעים καταπέτασμα ; וולג׳ velum ; רש״י: לשון מחיצה ובלשון חכמים פרגוד, דבר המבדיל בין המלך ובין העם ; רד״ק: יריעה שהיתה מסך לארון להבדיל בינו ובין אהל מועד ובדברי רבותינו (פדר״א מא) ותלה בחופת בנו פרכיות שחורות, פירוש יריעות שחורות כאהלי קדר, ע״כ. ולפי הנאמר בהערה לערך א. פֶּרֶךְ היה בלשונות השמיות פעל פרך במשמ׳ סגר, נעל, ומזה נגזר השם פָּרֹכֶת. ואמנם אין פָּרֹכֶת נזכרת במקרא בשמוש של חֻלִּין אלא במשכן ובמקדש בלבד, אבל אין זה אלא אחד המקרים המרובים שמלה קדומה נשמרה בשמוש של קדשה בעוד שנעלמה מלשון החֻלִּין הכללית. באכדית נמצאת אף המלה פַּרַכּ, שפרושה אהל האל, דביר ובדוי, וממנה כנראה שאולה פַּרְכָּא, תרג׳ של בָּמָה בסורי, ומקורה הראשון של מלה זו כנראה מן השומרית בַּרַ(ג), ולפי זה איננה שמית, ואכן חשבו על קשר לשוני בין מלה זו לפרכת שבמקדש, אבל לפי הנאמר לעיל יש להניח שאין קשר אמתי למלה זרה זו אל המלה פָּרֹכֶת העברית, שפירושת מסך, וילון, מחיצה, ולא אהל, משכן אלים. הנקוד פָּרֹכֶת הוא כמשקל כַּפֹּרֶת, ואפשר שמלים אלו השפיעו זו על זו במבטאן. פרוכתא שבתרגומים איננה מלה ארמית מקורית אלא שאולה מן העברית. לנקוד מ״ר עי׳ בהערה לערך פַּרְפֶּרֶת.]

שמניחין על הפתחים כמו פרוכת (תוס', כלים כח ג). חנוטה פרוכת וכיוצא בה צריך ליזהר שלא יעשת אחל בשעה שנוטה אותה לפיכך אם היא פרוכת גדולה ואין אדם אחד יכול לקושרה בבת אחת אסור לנטותה אדם אחד (לבוש, או"ח שבת שטו יג). ואחר כך נעשו פרסת אחת דהיינו פרוכת בין עולם האצילות לעולם הבריאה (נפתלי בר' יעקב אלחנן, עמק המלך, קעט:). — ואמר הפיטן: מהלך בין הפרכת עד באו לדביר, בין בדי ארון מחתת האש החביר (אליעזר ברבי נתן, אכפרה, סליח' תוס' יוה"כ). פרוכת יז כמשפטו כפורת ועשיותיו, בא למזבח סגור וטהרו וכלל קרנותיו (שם שם). קדם לאטו בין שתי פרכות[1]) קם בין שדים ולא יביטם (יוחנן הכהן בן יהושע, אזכר סלה, עבודה ליוה"כ, מחז' איטל' ב, קל:).— °ובמשמ' פְּרֶעֶפֶת, מִרְפָשׁ, מסך מבדיל בין הלב והכבד[2]), Zwerchfell ; diaphragm(e) : והנתיב הו' יגיע קצתו אל הלשון ואל הגרון וכו' ויתפשט למרפש הכבד והיא הפרוכת המבדלת בין הקדש ובין קדש הקדשים ר"ל בין כלי המאכל לכלי הנשימה (פי' ס' יצירה לראב"ד, א א, יד:). פרכת המבדלת בין איברי הלב והחזה (ר"י נתלון, אוצה"ח ב יז). ואם ישתין אדום ודק וכן יתמיד זה סימן רע כי רומז חיות חום גדול בכבד או בבטן או בפרכת (שם ג ג). אם נולד בהם עיפוש וכו' וכובד בפרוכת הלב וכו' (טוביה כץ, מעשה טוביה, בית חדש ו, קד:). מתכונתת של העור הוא שהיא מונחת תחת המושקולי של הבטן שנת' למעלה והיא שטוחה תחת הפרוכת דיאפרגמ"א שנת' לעיל ופרוסה על כל חלקי המעיים (ר' ברוך משקלאוו, עמודי השמים, חלק המאכלת אדם יג, ברלין, כד:).

פרם, ממנו °פְּרִימָה, פֵּרֵם, °פֶּרֶם.

פָּרַם[3]), פ"י, פְּרֻמִים, יִפְרֹם, תִּפְרֹמוּ, — פָּרַם את בגדיו, קרע אותם לאות אבל, déchirer ; zerreissen ; to tear, rend : ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תִפְרֹמוּ (ויקרי י ו). והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פְרֻמִים וראשו יהיה פרוע (שם יג מה). והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו שמן המשחה ומלא את ידו ללבש את הבגדים את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יִפְרֹם (שם כא י). — ובתוי"מ: האיש פורע ופורם ואין האשה פורעת ופורמת (סוטה ג ח). כהן גדול פורם מלמטה וההדיוט מלמעלה (הור' ג ה). כדרך שבני אדם פורעים ופורמים על מיתיהם (ספרא ויק, אמור פרק א). ומניין היוצאה וראשה פרוע צדדיה פרומין (שיכול לגרשה) וכו' ת"ל כי מצא בה ערות דבר (ירוש' גיט' ט י). זו היא מדת אדם רע שרואה את אשתו יוצאה וראשה פרוע וטווה בשוק ופרומה משני צדדית (בבלי שם צ:).—ובספהמ"א: הלא לעיניך הלמוני, לפרום ביום מנוחת קדש מדי ולמרוט שערי ביום שבת קדש (אגרת מנחם בן סרוק אל ר' חסדאי, תשו' תלמידי מנחם, xxx).—ואמר הפיטן: ולא יגדל פרע ולא יפרום קרע ולא יחלל זרע ומקדש מבצרים (רסג"ג, אזהרות, בכל סדי). אתה תקרום והוא יפרום עד יפשיטך ערום (רמב"ע, בבכי נפשי, דוקס 70, סדור רומני). חקק נירות במרום, מלבוש ערפל לפרום, כמנורה קבועה בדרום (ר"י הלוי, אלהים בקדש, דיואן ג, 91). קשרם התיר לפרום לגמלם הערים ערום, כפות שריהם בסגרום, צבא המרום במרום (מנחם בר' מכיר, אין מושיע, יוצ' שבת ב חנכה). טפ אויל והשיב דברי מרמה, טובת חן שאמרתם מצאתיה ערומה, ירודה עד עפר פרועת פרומת ידיה אסורות אבל חכמה בערמה (ר"י טוב עלם, אז כאמרת, זולת שבת הגדול). — ואמר המשורר: ופה עמק ורחב כמערה תער נחר אלי תוכו בצמא, ובשפתות כנאד על נאד נפוחים וביניהם כפי תחרא פרמה (ר"ש הנגיד, הלכסל, ברודי, 118). קדם ידענות מתפרת כסות שקר ושרין האמת פורמת (רמב"ע, דיואן, ברודי, קכה). המאס מאסה נפשו יהודה ואם אזנו לצעקתו סתמה, אחה נקרע סגור לבי לבניו וסות שברי למעניהם פרמה (תוס', מרדה לנפשה, מעה"ס 67). דמעות עליו אזרום ומדי עליו אפרום ואלכה שולל וערום ואשים שק לבושי (ד"ה של יסודי מלכים וא"י ב, מן, 28). — °ופֵרַם את חירק, חתך

---

1) [מנקד פרכות.]

2) [ועי' זהר פ' בראשית (לב:). א"ר יצחק קרומא אית באמציעות מעוהי דב"נ דאיהו פסיק מתתא לעילא וכו' ועל דא כתיב והבדילה הפרוכת וכו'.]

3) [גם בארמ' ובסורי' ובערב' פַּרַם a), ועי' בדברי החכמים המובאים בערך פְּרִימָה.]

a) فرم

אותו [1]): דיום הכפורים שרי בקניבת ירק תלוש לנתק העלין מן הקלחין כדי להשוותם שיהיו מוכנים לחתכן ולפרמן (רש"י, שבת קיד:, ד"ה וליתקע).

—נִפעַ', *נִפְרַם,—נקרע: וכהן אוחז בבגדיה אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו (סוטה א ה). חלוק של צמר שנפרם ופירפו בחוט של פשתן ושל צמר אם תפרן אסור משום כלאים (תוספתי כלא' ה יד). חלצה בסנדל שניפחת ומקבל את רוב הרגל, במנעול שנפרם [2]) וחופה את רוב הרגל וכו' חליצתה כשירה (שם יבמ' יב י).

—פִעֵ', *פֵּרֵם,—כמו קל: כהן גדול שפרע או שפירם או שנטמא לאחד מן הקרובים הרי זה חייב (שם מכות ד יז). אֲבָל שלא פרע ושלא פירם חייב מיתה (רב אחליפאא בר אביאי בשם שמואל, מו"ק כד.).

—פֻעַ', *פֹּרַם, ביכ' מְפֹרָם, — כמו פָרוּם: אין לי אלא היוצאת משם ערוה, מניין היוצא' וראשה פרוע וצדדית מפזרמין וזרועותיה חלוצות, ת"ל כי מצא בה ערות דבר (ירוש' סוטה א א).

—הִפעִ', *הִפְרִים,—כמו קל, פָּרַם, ואמר הפיטן: לשמע זאת תצלנה אזנים, לזכר זאת את מדי אפרימה (ואת כוי, קינ' ת"ב).

*פֶּרֶם, ש"ז, — פרימה, ואמר הפיטן: לקחת כל אלה החוטא אל תיאש בי עיניו בך תצפינה, ואם בפרע ופרם ומעטה שפם בדירת ערשך ומחנותיך תשפינה וכו' (רסע"ג, אכי את אובלה, אזהרות, קובץ מעי' גאו' ג, 51).

*פַּרְמוּעָה [3]), ש"נ, — מין ממיני הקטניות, תורמוס צהוב, gelbe Lupine; lupin jaune; yellow lupin: התורמוס והפלוסלוס פרמועה ואין כלאים זה בזה (ירוש' כלא' א ג).

*פָּרַן [4]), קל לא נמצא.

---

[1]) [וכן בארמ' פירמא דסילקא, פירמא דכרתי (גיט' סט.).]

[2]) [נ"א: שנפרם, עי' א. פָּרַם נִפעַ'.]

[3]) [נ"א פרמועה, באור זרוע (כלאים רמד): פרמוטה; ר"ש (עי' ערוך השלם, ערך זה): פרמותה. ולדעת לֶו (Flora) צ"ל פרמועה, הואיל ויש בסור' פרמתא כשם למין ממיני הקטניות, ואינו מוכח.]

[4]) [פעל שנגזר מן היונ' φέρνη, מהר, המצוי בצורת פרן, פורנא וכדו' בתו"מ, פרניתא בסור', וכן נגזר אף בסור' הפעל פרני במשמ' זו. ועי' בהערות הבאות, וגם פרנה, הערה.]

—הִפעִ', *הִפְרִין, — נתן מֹהר או נדוניה: ויברכו את רבקה, דווים ושפופין היו ולא היו מפרינין [1]) אלא בפה (ר' לייבו, מד"ר ברא' ס). ויזבח יעקב זבח בהר וישכם לבן וכו' ויברך אותם וכו' דוים וסגופים הי' בעל כרחם ולא היו מפרינים [2]) אלא בפה (הוא, שם סב עד). — הִפְרִין על שדה, על חנות וספינה וכדו' נתן תוספת במתנה [3]), daraufgeben: donner en sus; to add: שמין עגל עם אמו וסיח עם אמו ומפרין [4]) על שדהו ואינו חושש משום רבית (רשב"ג, ב"מ ה ה). מפרין על שדהו כיצד, קיבל הימנו שדה בעשרה כורין חיטין ואמר לו תן לי מאתים דינר ואיפרנסה ואני נותן לך שנים עשר כור בשנה מותר, אבל אין מפרין לא על ספינתו ולא על חנותו ולא על דבר שאינו עושה ואוכל (הוא, תוספת' שם ה יג). ר' יוחנן אמר מפני שהשדה מצוית להתברך וכו' מאן דמר מפני שהשדה מצויה להתברך מפרין על חנות וספינה (ירוש' שם ה ו). אין מפרין על חנות וספינה ועל דבר שאינו עושה בגופו (שם שם). — ובסהמ"א: פעמים שמפרין על החנות ועל הספינה (פו"ת הגאו' גניי, גינצבורג ג, 361).

*פִּרְנוּם, ש"ז,—שה"פ מן פִּרְנֵס: ובשובע כלכלתנו, בשנת שובע נשאתנו להרים ראשינו עד שגברה ידינו בעושר וכבוד והרמת קרן ומכסיסי על כל אומה ולשון, כמו ספר מזונות בספר פרנסה וכלכלה פירנום ובילכול פורנישמש ב' (מחזור ויטרי, 149). שבזמן שהארם עשיר יחיה את עצמו בלי צער ובלי יגיעה גדולה ובלי מחשב' בעולם הזה בענייני

---

[1]) [במדרה"ג (הוצ' שכטר לספ' אחותנו את היי): מפריכין, וטעות היא.]

[2]) [גי' הערוך (ערך מפרים): מפריסין, לדעת בעל מוסף הערוך מלי פָּרַס, אך כנראה היא טעות.]

[3]) [גם שמוש זה של הפעל בהִפעִ' ובמשמ' זו נגזר בלי ספק מן היונ' φέρνη, שעקר מובנה מה שנִתן כמתן לואי (וכן בלעז Mitgift) בנכסים, בכלים ובעבדים. ומובן שאין לגזור מפרין זה מן פרה (כדעת רש"י, ב"מ סט:). ואמנם נמצא במקום מפרין בשמוש זה כנ"א אף מפריז (עי' א. פָּרַז), שגם הוא לשון תוספת, אך יתכן שבכל מקום יש לגרֹס מפרין, ועי' פִּרְנֵה, הערה.]

[4]) [נ"א וגם במשנה שבבבלי (ב"מ סט:) הגי' מפריז וכך גורס גם רש"י שם, ועי' בהערה הקודמת.]

הפירנוס ובכילכול וכל מחיית בני אדם (מעלות המדות, מעל' העושר, פ:). ומן הזריזות שיתא אדם מתקן כל מה שיצטרך לו בעניני הפירנוס והכלכול כדי הצורך (שם סג.). — ובמשמ' מדה: ומקום הכותל שהוא י' אמות נפרש למטה פירנוסן (ר"א מבלגבלי, יחזקי' מג ג).

***פִּרְנוּק**, ש"ז,—סה"פ מן פִּרְנֵק, פִּנּוּק, תַּפְנוּק, ואמר הפיטן: עריץ רודף רקים ונוזר ועל רגילתו בפירנוק אב ומלעסיו (ר' שמואל יזכה, יולי תולדות, סריד' מהגניי, מ"ל ויס, 64).

***פַּרְנָס**, ש"ז, מ"ר פַּרְנָסִים, פרנסין, פרנסות, — סוכן, זן ומכלכל, Verwalter; administrateur; administrator: המדיר את אשתו מליהנות לו עד שלשים יום יעמיד פרנס יתר מכן יוציא ויתן כתובה (כתוב' ז א). ויעמיד פרנס כהדא איש פלוני מודר ממני הנייה ואיני יודע מה אעשה יעמיד פרנס (ירוש' שם שם).— ובמשמ' גבאי, מנהיג, ראש העדה: מי שמתמנה פרנס על הציבור אפילו קל שבקלים שקול הוא כאביר שבאבירים (תוספת' ר"ה ב ג). אין גובין כסות בכסות ואין פודין שבוי בשבוי ואין ממחין ביד הפרנסים על כך (שם שקל' א יב). פרנסים שהותירו מעות לעניים לא יהו לוקחין בהם פירות למחצית שכר (שם שם ב מ). ר' יוסי אומר בני הכנסת לא יקחו את הרחבה אמר ר' יהודה במה דברים אמורים בזמן שהיתנו עמהן פרנסי אותה העיר, לא היתנו עמהן פרנסי אותה העיר רשאין לשנותו לכל דבר שירצו (שם מגי' ג א). פרנסין שפסקו צדקה בעירן נותנין אותה לעניי עירן, בעיר אחרת נותנין אותה לעניי אותה העיר (שם שם ג ד). המתגנב מאחר חבירו הולך ושונה פירקו וכו' סוף שמתמנה פרנס על הציבור ומזכה את הרבים ומשלם כל מה שבידו (שם ב"ק ז יג). אלא שאמר לו' השיבני אם אתה ממנה פרנסים אם לאו וכו' (ספרי במד' קח). מנין אתה אומר שהראהו המקום למשה כל הפרנסים העתידים לשמש את ישראל מיום שיצאו מן המדבר עד שיחיו המתים שנאמר צאי לך בעקבי הצאן אלו תלמידי חכמים שהן עקבו של עולם (שם שם קלט). ויהי בעת שסרחה הצאן ולא שמעה לדברי אדוניה שנאה רועי כבשיה ופרנסיה הטובים ורחקת מהם (פסיק' רב', ויהי בעת ספרחה, קכח:). שלשה פרנסים טובים עמדו להן לישראל ואלו הן משה ואהרן ומרים (סדר עולם רבה י, רענכ, כג.). זה ספר תולדות האדם, מלמד שהראהו הקב"ה לאדם הראשון דור דור ומנהיגיו דור דור ונביאיו דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו דור דור ופרנסיו וכו' (שם ל, עו.). ואפי' תימר משהעשיר תיפתר שהיה פרנס ויד הפרנס כיד העני (ירוש' מע"ש ה ו). אילו הם היחידי' אילו שהן מתמנין פרנסין על הציבור (שם תעני' א ד). ולא עמד אשכול עד שעמד רבי עקיבה וכל הזוגות לא היו אשכולות אלא אילו שימשו פרנסות ואלו לא שמשו פרנסות (שם סוטה ט י). אוי לו לדור שאתה פרנסו שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים במה הם מתפרנסים וממה הם נזונים (רבי יהושע לרבן גמליאל, ברכי' כח.). ראו פרנס שהעמיד עליהם, בקש גדולה לעצמו ולא בקש עליהם רחמים (שם לב.). איזהו ת"ח שממנין אותו פרנס על הצבור זה ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר (שבת קיד.). ארבעה אין הדעת סובלתן אלו הן דל גאה ועשיר מכחש וזקן מנאף ופרנס מתגאה על הצבור בחנם (פסחי' קיג:). כל פרנס המטיל אימה יתרה על הצבור שלא לשם שמים אינו רואה בן תלמיד חכם (ר' יהודה בשם רב, ר"ה יז.). כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור מתעשר (רב נחמן בר אידי בשם שמואל, יומא כב:). כולם נתנו מרועה אחד, אל אחד נתנן, פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים (חגי' ג:). הוסיפו עליהם (על י' הכוסות בבית האבל) ארבעה, אחד כנגד חזני העיר ואחד כנגד פרנסי העיר ואחד כנגד בית המקדש ואחד כנגד רבן גמליאל (כתוב' ח:). כיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור אסור בעשיית מלאכה בפני שלשה (רב הונא בר אידי בשם שמואל, קידוש' ע.). כל פרנס שמנהיג את הצבור בנחת זוכה ומנהגם לעוה"ב (ר' אלעזר, סנה' צב.). אם נכשל אדם בעבירה חייב מיתה בידי שמים, מהו יעשה ויחיה אם היה למוד לקרות דף אחד קורא שני דפים, ואם היה למוד לשנות פ"א ישנה שנים, ואם אינו למוד לקרות ולשנו' מה יעשה ויחיה, ילך ויעשה פרנס על הצבור וגבאי של צדקה והוא חי (רב הונא, מד"ר ויקרי כה). — ובמהמ"א: כמו שאמרו כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור מלמטה נעשה רשע מלמעלה (פי' הרמב"ם לאבות א י). וצעטיל ההוא נעשה ע"י פרנס הישיש הגמון פרנס (Judenbischof)

ופרנס החודש ושניהם חתומים עליו לראייה (Wormser Minhagbücher לא. הפסטין, עמ' XXVIII). שאלה ע"ד פרנס המדינה ששלחוהו בני המדינה בשכר שקצבו לו אל המלכות להשתדל אצל המלך (סו"מ חות יאיר כו).—ואמר המשורר: כי נסכרנו לצמיתות בידי חסרי בינה בידי גוברים אכזרים ופרנסים שוטים רבנים מחמירים ומלטרים הדיוטים (יל"ג, על דא קא בכינא, שירי יל"ג א, 133).

*פִּרְנֵס [1], פ"י — א) פִּרְנֵס את פלוני, המציא לו את הנחוץ לו למחיתו, זן וכלכל אותו, für jmds. Lebensunterhalt sorgen; entretenir; to sustain: וכל מי שצריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו (פאה ח ט). וכן המשיא את היתומה לא יפחתו לה מחמשים זוז, אם יש בכיס מפרנסין אותה לפי כבודה (כתוב' ו ה). האומר כתבו גט ותנו לאשתי וכו' הרי אלו יכתבו ויתנו, פטרוה, פרנסוה, עשו לה כנימוס, עשו לה כראוי לא אמר כלום (גיט' ו ה). יתום ויתומה צריכה פרנסה מפרנסין את היתומה תחילה ואחר כך מפרנסין את היתום (תוספת' כתוב' ו ח). מפרנסין עניי גויים מפני דרכי שלום (שם גיט' ה ד). היו חמרין ופועלין עומדין עליו בשוק ואמר לשולחני תן לי בדינר מעות ואפרנסם (שם ב"מ ד ט). אמר להם המקום (לישראל) אם כשהייתם בארץ ערבה ושוחה ונתי ופרנסתי אתכם, כשאתם נכנסים בארץ טובה ורחבה בארץ זבת חלב ודבש עאכו"כ שאזון ואפרנס אתכם (ספרי במד' פט). כיון שראתה את רבן יוחנן בן זכאי נתעטפה בשערה ועמדה לפניו ואמרה לו רבי פרנסני וכו' (שם דבר' שה). עיר שיש בה גוים וישראל מעמידין גבאי גוים וגבאי ישראל וגובין משל גוים ומשל ישראל ומפרנסין עניי גויים ועניי ישראל וכו' (ירוש' גיט' ה ט). מצווים ישראל לפרנס בני חורין יותר מעבדים וכו' (ר' חמא, שם ב"ק ח ה). מצווין ישראל לפרנס עבדים קיטעין יותר מן השלימין (הוא, שם שם). אלהינו אבינו רענו זוננו פרנסנו וכלכלנו והרויחנו וכו' (ברכת המזון, וכעין זה ירוש' שבת טו ג; מד"ר ויקר' לד). בא עני אחד ועמד לי בדרך ואמר לי פרנסני, אמרתי לו המתן עד שאפרק מן החמור (נחום איש גמזו, תענ' כא.). מעשה שמתה בתו של יוסף הכהן ואמר לאחותה בבית הקברות לכי ופרנסי את בני אחותך (מו"ק כג.). דחק יונתן בן עמרם ונכנס א"ל רבי פרנסני, א"ל בני קרית א"ל לאו, שנית א"ל לאו, א"כ במה אפרנסך א"ל פרנסני ככלב וכעורב (ב"ב ח.). יש לו לבעל הדין להשיבך ולומר לך אם אלהיכם אוהב עניים הוא מפני מה אינו מפרנסן, אמור לו כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם (ר"מ, שם י.). שמא עני בא לידך ולא פרנסתו (חייא בר רב מדפתי לרב פפא, שם שם). בארצנו היינו מפרנסים לאחרים עכשיו צריכין אנו לפרנסותיך (מד"ר ברא' לג). ביום טובתו של חברך שמח עמו וביום רעה ראה היאך לפרנס את העניים שתקבל עליהם שכר (ר' תנחום בר חייא, שם קהל' פרשה ז, ביום טוב). — ובפהמ"א: שהצדיק מפרנס את כל בני אדם בצדקותיו כמו שהמעיין מפרנס ומשקה בני אדם כלם ומרוה אותם מצמאונם (ר' זרחיה מברצלונה, פי' משלי כה, המסדר שנה ג, 308). — ב) פִּרְנֵס את עצמו, הכין את עצמו בבגדים וצרכי אכל וכדומה: נותנין לבתולה שנים עשר חדש משתבעה הבעל לפרנס את עצמה וכשם

[1]) [מקור השרש הזה, הנמצא באותה משמ' אף בסור' ומשם הושאל אף פַּרְנֵס בצורה פרנאס a) לערב', טרם התברר. ג. הופמן ואחרים (עי' גם ברוקלמן במלונו הסורי ובספרו Grundriss I, עמ' 561) גזרו אותו מן א. פרם, ואינו נראה. כמו כן אין טעם לבאור המקשר שרש זה עם פרש b) בערב', שהוא פרשׂ או ב. פרס בעבר', במשמ' הרבצת (פריסת) הצאן במרעה. יותר נראה שפעל רְבָעִי זה נגזר מיונ' או רומ', כמו טכס, פקס, פרכס וכדו', שהסמ"ך שבסופם מורה על מוצאם זה. ואכן בכוון זה נסו לבאר פרנס מן πρόνοος, זהיר, מחשב, ואף אפשר היה לחשב על מלים כגון φρόντις, φρόνις, (שממנה הפעל φροντίζω) או φρόνησις, במשמ' חשב, מחשבה, ואף דאגה לדבר או לאדם. ואולם יותר קרוב לבאר פרנס כצורה מרחבת בשנוי הגאים (dissimilatio) מן פנס כדגמת כרסם מן כסם, ערגל מן עגל, שרביט מן שבט, דרמשק מן דמשק, וביחוד פרנק מן פנק וכדו', ולבאר פנס זה מן הרומ' pensum, משקל חמר (למשל הצמר) שקוצבים לפועל לשם מלאכה; pensito, penso, שקל, קצב, שלם; pensio, תשלום קצוב המגיע לפלוני. ולפי זה ראשית משמ' הפעל פרנס היא: נתן pensum המגיע לפלוני בין בכסף ובמזונות (וכן התפתחה הוראת pensio, pension, בלשונות אירופה), ובין בחמר לעבודה, וצ"ע.]

a) فرناس b) فرش

שנותנין לאשה כך נותנין לאיש לפרנס את עצמו (כתוב' ה ב).—ג) פִּרְנֵס, במשמ' רָעָה, שָׁפַט, היה פַּרְנָס: יהושע פרנס את ישראל עשרים ושמונה שנה (סדר עולם רבה יב, כתובה, כה:). עלי פרנס את ישראל ארבעים שנה (שם יג, כח:). — ד) פִּרְנֵס את השדה, נתן לשדה את הנחוץ לה, טִיֵּב וְזִבֵּל אותה ועשה לה כל צרכה: קיבל היטנו שדה בעשרה כורין חיטין ואמר לו תן לי מאתים דינר ואיפרנסה ואני נותן לך שנים עשר כור בשנה מותר (רסב"ג, תוספת' ב"מ ה יג). למלך שהי' לו שדה בור אמר לארים לך פרנסה ועש' אותי כרם, הלך הארים ופרנסה אותה שדה ונטעה כרם וכו' (מד"ר שמות מג). — ח) פִּרְנֵס מלאכה, סִפֵּק מלאכה: גמר חריש בחצות יום לא יאמר לו בוא ונכש לי בשדה אחרת, שיאמר לו פרנס[1]) לי מלאכה מתוך שלך או תן לי שכרי במה שעשיתי (תוספת' ב"מ ז ו). — וּפִרְנֵס את המנחות, סִפֵּק את המדה הדרושה לצרכן: אם כן יכול לפרנס כולן ברביעית אלא שאין מדה במקדש משמשת תחת חברתה (ר' שמעון, תוספת' מנח' י ד). — ו) פִּרְנֵס, סִדֵּר ותִכֵּן, פרש מדותיו: פירנסתה ארון לאורכו צא ופרנס ארון לרחבו (ב"ב יד.).— ובסהמ"א: זה פירנס[2]) אורך הלוחות אפרנס הרוחב של לוח (תשו' סגא', גנזי', JQR XVII, עמ' 279). פירנסת צ' אמה של אורך הכותל (רס"י, יחזק' מא ו). הרי פירנס לך כל הבית כלו מבפנים ומחוץ (ר"א מגלנגלי, שם מא כ). ויש שואלים אף לכשתפרנס רחב העזרה לפי רחב השנוי במדות אתה מוצא שרחבו של מזבח נכנס לצד הצפוני (המאירי ליומא טז.).

—הִתפ', הִתְפַּרְנֵס,—פרנס את עצמו, מצא מחיתו: ראית מימיך חיה ועוף שיש להם אומנות והן מתפרנסין שלא בצער, והלא לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני, אינו דין שאתפרנס שלא בצער אלא שהרעותי מעשי וקפחתי את פרנסתי וכו' (רבי שמעון בן אלעזר, קידוש' ד יד). אין הגדולים מתפרנסין על הקטנים ולא הקטנים נזונין על הגדולים אלא חולקין בשוה (ב"ב ח ז). האומר איני מתפרנס משל אחרים שוקדין עליו ומפרנסין אותו (תוספת' פאה ד יב). כשם שהיתה לשכת חשאין במקדש כך היתה בכל עיר ועיר מפני שעניים בני טובים מתפרנסין לתוכו בחשאי (שם שקל' ב טז). מי שמת והניח בנים ובנות בזמן שהנכסים מרובין הבנים יירשו והבנות ניזונות ומתפרנסין וכו' (שם כתוב' ו ח). בזמן שישראל ברצון לפני המקום מה נאמר בהם את קרבני לחמי כבנים שמתפרנסין מאביהן (שם מנח' ז ט). לא תשא פני דל, שלא תאמר עני הוא זה הואיל ואני והעשיר הזה חייבים לפרנסו אזכנו ונמצא מתפרנס בנקיות (ספרא ויק, קדוש' פרק ד). מה פעל לו הב"ה זימן לו סוכה אחת של נצפה ועלת לתוכה וגדרתא מטנה היה ניזון וממנה היה מתפרנס כל ימיו (ירוש' סנה' טו ג). נושא אדם אשה וכו' שתהא זנתו ומפרנסתו ומלמדתו תורה (שם כתוב' ה ב). האומר תנו לבניי שקל בשבת והן ראויין ליטול סלע נותנין להן שקל והשאר מתפרנס מן הצדקה וחכמים אומרים גובין והולכין עד שיכלו הנכסים והשאר יתפרנסו מן הצדקה (שם שם ו ז). רשות ביד האש' לומר אי אפשי להתפרנס מאחר אלא מבעלי (שם שם ז א). מ"מ אדם מתפרנס (ר"מ, שם קדוש' ד יא). שלמד לו אומנות קטנה ליהיות מתפרנס ממנה (ירוש' גנזי', שם שם, 238). נכנסו חכמי ישראל אצלו אמרו לו אדוננו המלך עמך ישראל צריכין פרנסה אמר להם לכו והתפרנסו זה מזה (ר' שמעון חסידא, ברכ' ג:). אוי לו לדור שאתה פרנסו שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים במה הם מתפרנסים ובמה הם נזונים (ר' יהושע לרבן גמליאל, שם כח.). יתום ויתומה שבאו להתפרנס מפרנסין את היתומה ואח"כ מפרנסין את היתום (כתוב' סז.). ארבעה (תורים) אני צד בכל יום ואני מקריב שנים ומתפרנס משנים וכו' (מד"ר ויקר' ג). מעשה ברבי פנחס בן יאיר שהית דר בעיר אחת בדרו' והלכו אנשים להתפרנס שם והיו בידן שתי סאין של שעורים והפקידו אצלו וכו' (שם דבר' ג).—ובסהמ"א: ובעבור כי החדר האחד משני חדרי הלב (צר) מחכיל הדם אשר הוא פרנסתו והמות איננו מתפרנס כי אם משאריתו יחלשו שניהם ותמעט בינת הלב ומחשבת המות (ר"י זבארה, שעשועים ג, דודזון, 20). —ואמר המשורר: והוא מיטב דמי כבד ושבחו, ובו

---

[1]) [כנראה בעקר: שקול לי את החמר למלאכה, ועי' בהערה הקודמת.]

[2]) [כך צ"ל, וכדפוס: פירטס. ואף משמ' זו מורה על מקור חמלה.]

יתפרנסו חלב ומוחו (סוף, נתי הכנסת, בסוף שעשועים, דודזון, 166). — ובהשאלה, כמשמ׳ הִתְפָּרֵשׁ והתבאר: מביא אני חטאת ואשם שאין להם פרנסה אלא במקומן, ומוציא אני את בכור ומעשר שיכולין לִהִתְפַּרְנֵס בכל מקום (מדה״ג דבר׳, הסגלה, 187). —ובמשמ׳ התפרש במדתו ובשעורו: רוחב העזרה כולה מן הצפון לדרום קל״ה אמות, וכיצד היו מִתְפַּרְנְסוֹת, מכותל דרומי עד הכבש י״ב אמה וחצי וכו׳ (המאירי ליומא עז:). וכיצד ההיכל מִתְפַּרְנֵס לרחבו לחשבון מאה אמה וכו׳ (שם שם). —פע׳, פִּרְנֵס, ניכ׳ מְפֻרְנָס, — בעל פרנסה, עשיר: כשיהיה אדם בא מחוצה לארץ מְפוּרְנָס[1]) צריך לקנות מקום באי״י (מדה״ג כ״י תימני, וישלח). טעון בעולימן[2]) וּמְפוּרְנָס בנכסים (שם וישב).

*פַּרְנָסָה, ש״נ, — א) צרכי האדם הנצרכים לחייו, Lebensunterhalt; subsistance; livelihood: ולא היו יושבין מעורבבין אלא זהבים בפני עצמן וכספים בפני עצמן וכו׳ כדי שיהא אכסנאי בא ומיטפל לאומנתו ומשם היתה פַּרְנָסָתוֹ יוצאה (ר׳ יהודה, תוספתא סוכה ד ו). כשם שמתריעין על הגשמים בשאר שני שבוע כך מתריעין עליהן בשביעית מפני פַּרְנָסַת אחרים (שם תענ׳ ב ח). לפתח ביתו היה יושב ומלקט פַּרְנָסָתוֹ וּפַרְנָסַת ביתו (ספרי במד׳ סע). פעם אחת הייתי מהלך מכזיב לצור ומצאתי זקן אחד ושאלתיו בשלום אמרתי לו פַּרְנָסָתְךָ במה הוא אמר לי מחלזון וכו׳ (ר׳ יוסי, שם דברי שכד). ותפקדנו לבקרים זו פַּרְנָסָתוֹ, לרגעים תבחננו זו אכילתו (ירוש׳ ר״ה א ג). מאן דאמר גובין פַּרְנָסָה מן המשועבדין פַּרְנָסַת בנות קודמות (שם כתוב׳ יג ג). המקדיש מעשה ידי עבדו יוצא לו מהן פַּרְנָסָה והשאר הקדש (שם ב״ק ח ד). כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו אמרו לו אדונינו המלך עמך ישראל צריכים פַּרְנָסָה אמר להם לכו והתפרנסו זה מזה (ברכ׳ ג:). יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו שתתן לנו חיים ארוכים חיים של שלום חיים של טובה חיים של ברכת חיים של פַּרְנָסָה וכו׳ (תפלת רב, שם טז:). יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו שתתן לכל א׳ וא׳ כדי פַּרְנָסָתוֹ ולכל גויה וגויה די מחסורה (תפלת ר׳ אלעזר בר׳ צדוק, שם כט:). ושאלה בברכת השנים מ״ט אמר רב יוסף מתוך שהיא פַּרְנָסָה לפיכך קבעוה בברכת פַּרְנָסָה (שם לג.). הרואה נחש בחלום פַּרְנָסָתוֹ מזומנת לו נשכו נכפלה לו הרגו אבדה פַּרְנָסָתוֹ (תנא לפני רב ששת, שם נז.). כל המשתף שם שמים בצערו כופלין לו פַּרְנָסָתוֹ (רב הונא בר ברכיה בשם רבי אלעזר הקפר, שם סג.). פַּרְנָסָתוֹ מעופפת לו כצפור (ר׳ שמואל בר נחמני, שם שם). היה מהלך בדרך או במדבר ואינו יודע אימתי שבת מונה ששה ומשמר יום אחד וכו׳ אמר רבא בכל יום ויום עושה לו כדי פַּרְנָסָתוֹ בר מההוא יומא, ותהוא יומא לימות, דעביד מאתמול שתי פַּרְנָסוֹת (שבת סט:). מותרם לא שונה ולא שונין לו וכו׳ ועושה לו חנות קטנה בשביל פַּרְנָסָתוֹ (מו״ק טו.). כותב אדם תפילין ומזוזות לעצמו וכו׳ ולאחרים בטובה וכו׳ ר׳ יוסי אומר כותב ומוכר כדרכו כדי פַּרְנָסָתוֹ (שם יט.). הניחה לו בנים קטנים מותר לישא לאלתר מפני פַּרְנָסָתָן (ר׳ יהודה, שם כג.). אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרפעיק חציו היה נותן לשומר בית המדרש וחציו לְפַרְנָסָתוֹ וּלְפַרְנָסַת אנשי ביתו (יומא לה:). מכרו שניהם לְפַרְנָסָה זה היה מעשה לפני רשב״ג ואמר הבעל מוציא מיד הלקוחות (יבמ׳ סו:). למלך שכעס על בנו אמר לאפוטרופוס שלו אל תתן לו פַּרְנָסָתוֹ עד שיבכה ויתחנן לפניך (מגיי תענית יב). קשה היא פַּרְנָסָה כפלים כלידה, בלידה כתיב בעצב תלדי בנים וּבְפַרְנָסָה כתיב בעצבון תאכלנה (ר׳ אסי, מד״ר ברא״ש׳ כ). הקיש גאולה לְפַרְנָסָה וּפַרְנָסָה לגאולה וכו׳ מה גאולה פלאים אף פַּרְנָסָה פלאים מה פַּרְנָסָה בכל יום אף גאולה בכל יום (רבי אלעזר, שם שם). ירוד ירדנו, ירידה היא לנו, בארצנו היינו מפרנסים לאחרים עכשיו צריכין אנו לְפַרְנָסוֹתֶיךָ (שם שם לג). —ופרנסת בע״ח, צרכי בע״ח: ובהמה טמאה שנפלה לבאר עושין לה פַּרְנָסָתָהּ במקומה בשביל שלא תמות (תוספתא שבת יד ג). אותו ואת בנו שנפל לבאר ר׳ אליעזר אומר

---

[1]) [כך כנראה צ״ל ולא מפורכס.]

[2]) [אולי צ״ל טעון בעול ימין. כלו׳ בא בימים, והוא ע״פ הערב׳ טאען (חודר) פי אל־סן a), בא בשנים.]

---

a) طاعان في السن

מעלה את הראשון על מנת לשחטו ושוחטו והשיני עושה לו פרנסה במקומו בשביל שלא ימות (שם יו"ט ג ג). עושין פרנסה לנחיל של דבורים בשביל שלא יברח (שם שם ג ז).—ובמשמ' תקנה: שהבכור והמעשר יש להם פרנסה במקומן (בחוץ לארץ, שירעו עד שיסתאבו ויאכלו שם) (ר"ם, תמורה ג ה). —ופרנסת דבר, צרכי הדבר, מה ששיך ונצרך לדבר, כגון פרנסת לינה, צרכי הלינה, כר וכסת: אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון וכו' לן נותנין לו פרנסת לינה, שבת נותנין לו מזון שלש סעודות (פאה ח ז). — ובמשמ' צרכי חתונה, סעודת חתונה: מעשה בהלל הזקן שעשה סעודה לאדם א' ובא עני ועמד על פתחו ואמר אשה אני צריך להכנים היום ואין לי פרנסה כלום, נטלה אשתו כל הסעודה ונתנה לו (דא"ר ו). — ובמשמ' פרנוס נדוניה: לפרנסה שמין באב (ממולא, כתוב' קח.). מיתיבי הבנות ניזונות ומתפרנסות וכו' מאי לאו פרנסת הבעל אר"נ בר יצחק לא בפרנסת עצמה (שם שם). —ובפהמ"א: אבינו מלכנו כתבנו בספר פרנסה וכלכלה (תפלת א"מ). דנהי דגידולי הארץ איקרי (עורות של בע"ח) על שם שהארץ מגדלתן במרעה ופרנסת אבל גידולים מן הארץ לא איקרי (כס"י, סוכה יא :, ד"ה כי מגיגה). וכאשר יוכיחנו מוכיח ויורנו מורה ויאמר עד מתי תתעלם מחשוב בצידתך ועניני בית מועדך יאמר לו עד שיהיה לי די פרנסתי וספוקי (כ"י א"ח, מו"ה, הנעמון ה). האנשים בטבעם אוהבים מה שהורגלו בו ונוטים אליו עד שאתה תראה אנשי הכפר כפי מה שהם ממעוט רחיצת ראשם וגופם והעדר ההנאות וצוק הפרנסה ימאסו המדינות ולא יהנו בהנאותם וכו' (כ"מ א"ת, מו"נ א לא). ובעבור כי החדר האחד משני חדרי הלב (צר) מהכיל הדם אשר הוא פרנסתו והמות איננו מתפרנס כי אם משאריתו יחלשו שניהם וכו' (כ"י זנאכה, פעמונים ג, דודזון, 20). הרואה חזיר פרנסה טובה מזומנת לו (כ"מ אלמולי, פתרון חלומות, מא :). — ב) ובמשמ' פַרְנָסוּת, שלטון הַפַרְנָס: כי נפלתי מפטירתו של משה קמתי מפרנסתו של יהושע בשעה שהפיל ל"א מלכים (מד"ר דבר' יא). — ג) *במשמ' חכמת הכלכלה, Ökonomie; économie; economics: המעשיי הוא ידיעת תקון המעשה ומתחלק לג' מינים והם המוסר המדינות והפרנסה (רמח"ל, ק' הסגיון ג).

***פַּרְנָסוּת,** ש"נ, — מִשְׂרַת הַפַּרְנָס: ויצאו מן הפרנסות הרופא כמה"ר יעקב וכו' אפס כי נשאר להם שם הפרנסות בין הישמעאלים (חרבות ירושלם, ט:). ועתה לך נחה את העם, חזור לפרנסות שלך (מזקוני עפ"ת, שמות לא לד).

***פִּרְנֵק,** פ"י,—עִדֵּן וּפִנֵּק[1]): וכרביבים עלי עשב, מה רביבים הללו יורדין על העשבים ומעדנין אותן וּמפרנקים אותן כך דברי תורה מעדנין אותך ומפרנקין אותך (מדרש תהלים הופמן, דבר' לב ב, 184).

—התפ', הִתְפַּרְנֵק: כל חיטטין ופרניקין שישראל מחטין ומתפרנקין בעולם הזה בזכות מילה שנתנה בין ירכים (ר' יוחנן, מד"ר שה"ש, מה יפו).

***פִּרְנֵת,** התפ', *הִתְפַּרְנֵת[2]), — קבע לעצמו תוספת, דרש יותר: מעשה שהיו מחזירין שנה אחת ומבקשים פרה אדומה תמימה, באו אצל עובד כוכבים ומצאו אצלו, אמרו לו מכור אותה לנו, ראה אותן שהיו צריכין לה הרבה התחיל מתפרנית עליה, אמרו לו בכמה, אמר להם במאה זהובים (תנחו' בובר, חקת ג).

א. פרם[3]), ממנו א. *פְּרוּסָה, א. *פְּרִיסָה, א. פֶּרֶם, א. פֶּרֶס, ב. פָּרָס, א. *פָּרַס, א. פַּרְסָה, *פַּרְסָן, *פַּרְסְתָן.

ב. *פרם[4]), ממנו ב. *פְּרוּסָה, ג. *פְּרִיסָה, ב. *פָּרַס, ב. פֶּרֶס, ב. *פַּרְסָה.

ג. *פרם[5]), ממנו ד. *פְּרִיסָה, ג. *פָּרַס.

ד. *פרם[6]), ממנו ב. *פְּרִיסָה, ד. *פָּרַס.

---

1) [עי' בהערה לערך פִּרְנֵס.]

2) [כשם שנגזר הפעל פָּרַן בקל ובהפע' מן פרנא, φέρνη ביונ', כך נגזר במשמ' קרובה התפרנת מצורת הנקבה פרניתא, המצויה בסורי', ושם על יד השם גם פעל בצורת פרני, נתן נדוניה.]

3) [כך גם בארמ' ובערבי' פָּרַשׁ[a]) והוא קרוב אל פרץ, ועי' גם ב. פָּרַשׁ.]

4) [עי' א. פרש, הערה.]

5) [עי' הערה לפעל ג. פָּרַס.]

6) [עי' הערה לפעל ד. פָּרַס.]

---

a) فرس

א. פָּרַם [1]), פ"י, פָּרֹם, יִפְרְסוּ, — פָּרַם לחם לפלוני, שבר, הפריש על ידי שבירה וחתוך מככר לחם ונתן לו, brechen ; casser ; to break : הלא פָרֹם לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית כי תראה ערם וכסיתו ומבשרך לא תתעלם (ישע' נח ז).—ובלא מלת לחם : ומתו גדלים וקטנים בארץ הזאת לא יקברו ולא יספדו להם ולא יתגדד ולא יקרח להם ולא יִפְרְסוּ להם על אבל לנחמו על מת ולא ישקו אותם כוס תנחומים על אביו ועל אמו (ירמ' טז ו–ז).— ובתו"מ : אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס (ר' חייא, ירוש' ברכ' ו א). לא יפרוס אדם פרוסה לאורחין אלא אם כן אוכל עמהם אבל פורס הוא לבניו ולבני ביתו כדי לחנכן במצות (ת"כ, ר"ה כט :). כל הבזיכין שבמקדש לא היו להן שוליים חוץ מבזיכי לבונה של לחם הפנים שמא יניחום ויפרוס הלחם (ת"כ, פסח, סד :). מאי מצה נא וכו' כל שפורסה ואין חוטין נמשכין הימנה (רב יהודה בשם שמואל, מנח' עח :). לא יהא אדם מיסב בפני מי שגדול ממנו, בא לפרוס את הככר בוצע במקום הצלי וכו' (דא"ז ו). — ואמר המשורר : נודו לאם השיר בשער תערוך שלחן בפת סלת ואין לה פורס, ובכו עלי ארמון ילדיה אשר קרס בשפלות יד ילדים קרס (רמב"ע, אוי כי פניני שיר, דוקס, 108). ו(מאכי)ל לגורם ובמקומו פורם ואת פתו פורס לכל גרסניים (ד"ה של יהודי מצרים וא"י ב, יעקב מן, 28). — ובינ' פעו', *פָּרוּס, שפרסו אותו, ובפרט פְּרוּסָה, פת שפרסו אותה בנגוד אל שלמה, ועי' גם ערך א. פְּרוּסָה : ככר הוא ערוב, אפילו מאפה סאה והיא פרוסה אין מערבין בה, ככר כאיסר והוא שלם מערבין בו (ערוב' ז י). והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה לה', אחד שלא יטול פרוס, מכל קרבן שיהיו כל הקרבנות שוין (מנח' ז ב). פרוסה של גלוסקין ושלמה של בעל הבית מברך על השלמה של בעל הבית וכו' פרוסה של חטין ושלמה של שעורין מברך על פרוסה של חטין (תוספת' ברכ' ד יא). הכל מודים בפסח שמניח פרוסה בתוך שלמה ובוצע (רב פפא, בבלי שם לט :). מה עני שדרכו בפרוסה אף כאן בפרוסה (פסח' קטו :). הלא תפרוש אין כתיב כאן אלא הלא פרום, ככר היא פרוסה שמראש השנה נגזר על אדם מה שמשתכר ומה שמתחסר (ר"ס, מד"ר ויקר' לד). — ובהשאלה : פרס למה קורין אותו פרס, שקיבלה את המלכות פרוסות אחד בימי תרדה ואחד בימי אדריכאן ואחד לעתיד לבא (מד"ר אסתר א, בשם סלם).—*ועל כלים פְּרוּסִים, שבורים : מפני מה סור של נחתומין הפרוס טמא, מפני שהוא קורץ ומוליך עליו מקרצות לתנור (ר' שמעון, תוספת' כלים ב"מ ח ז). — *פַּרְסָה פְּרוּסָה, סדוקה : אם היתה אחת מרגליו וידיו פרסתה עגולה כשל חמור אע"פ שהיא סדוקת ופרוסה (פסול) (רמב"ם, איסורי המזבח ב ה).

—הפע', הִפְרִיסָה, הִפְרִיסוּ, מַפְרִיס, מַפְרֶסֶת, מַפְרִסֵי, מַפְרִיסֵי, יַפְרִיס, — א) הִפְרִיס פַּרְסָה, היתה לו פרסה פרוסה ומחלקת לשתים, היו לו טלפים סדוקות, gespaltene Klauen haben ; avoir le sabot fendu ; to have cloven hoofs : כל מַפְרֶסֶת פרסה ושסעת שסע פרסת מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וּמִמַּפְרִסֵי הפרסה את הגמל כי מעלה גרה הוא ופרסה איננו מַפְרִיס טמא הוא לכם ואת השפן כי מעלה גרה הוא ופרסה לא יַפְרִיס טמא הוא לכם ואת הארנבת כי מעלת גרה הוא ופרסה לא הִפְרִיסָה טמאה היא לכם ואת החזיר כי מַפְרִיס פרסה הוא ושסע שסע פרסה והוא גרה לא יגר טמא הוא לכם (ויקר' יא ג–ז). אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וּמִמַּפְרִיסֵי הפרסה השסועה את הגמל ואת הארנבת ואת השפן כי מעלה גרה המה ופרסה לא הִפְרִיסוּ טמאים הם לכם (דבר' יד ז).—ובלא מלת פרסה : ותיטב לה' משור פר מקרן מַפְרִיס (תהל' סט לב). — ובתו"מ : והלא חזיר מפריס ומשוסע (ספרא ויש, שמיני פרשה ד). שליט בעולמו יודע שאין לך דבר שמפריס פרסה וטמא אלא חזיר, לפיכך פרט בו הכתוב הוא (דבי ר' ישמעאל, חול' נט.). — *ובמשמ' העמיד את פרסותיו : עגל שנולד ביו"ט שוחטין אותו בי"ט וכו' הכא במאי עסקינן שהפריס על גבי קרקע (חול' כח :). — ובסהמ"א : ואם יצא העובר חי אחר שחיטה והפריס על גבי קרקע אין שוחטין אותו ביום אחד (רמב"ם, שחיטה יב יא). — ב) *כמו קל : זה שהיה מחלק לחם הפנים הוא עומד על תרובד שבאולם מפריס ומניח וכל אחד ואחד בא ונוטל חלקו (תוספת' מנח' יא יג).—ובהשאלה, *הִפְרִיס מצוה, עבר על המצוה, ואמר הפיטן : מצוה

---

1) [עי' הערה לשרש.]

כתפרים (אדה"ר) מורר מערים מורחי תחרים מנות תחרים (מליר בר ילחק, חילת השחר, יול' שנת ר"ח)[1].

—נפע', *נִפְרַם, — א) נשבר לפרוסות: עד שלא שחטה ונפרם הלחם יביא לחם אחר וישחט עליו וכשרה (תוספת' מנח' ה כז). הוקטרו הבזיכין ואחר כך נפרם הלחם כשר (שם שם יח עז). ורקיק מצה אחת, מן הסל היה, שאם נפרם או חסר פסול (ספרי במד' לו). עד שלא פרקה נפרם לחמה (של המנחה) הלחם פסול ואין מקטיר עליו את הבזיכין, משפרקה נפרם לחמה הלחם פסול ומקטיר עליו את הבזיכין (מנח' ס.). — ואֹכֶל שֶׁנִּפְרַם: אוכל שנפרם[2] ומעורת מקצת, ר' מאיר אומר אם אוחז בגדול והקטן עולה עמו הרי הוא כמוהו, ר' יהודה אומר אם אוחז בקטן והגדול עולה עמו הרי הוא כמוהו (עבו"י ג ח). — ומִנְעָל שֶׁנִּפְרַם[3]: סנדל שנפחת ומקבל את רוב הרגל מנעל שנפרם וחופה את רוב הרגל ונתפסקו רצועותיו או שניטל האונטלית שבו טמא, נפחת ואינו מקבל את רוב הרגל נפרם ואינו חופה את רוב הרגל ונתפסקו אזניו טהור (תוספת' כלים ב"ב ד ו). — ובספהמ"א: בית הפרס, על שם פריסה שהעצמות נפרסים במדרס רגלים או ע"י מחרישה (תוס' נדה כז., ד"ה בית). — ב) דרכו עליו בפרסה וברגל: מה גפן זו בתחלה היא נפרסת[4] ברגל ואח"כ עולה לשלחן מלכים כך ישראל נראין כאלו מאוסים בעולם הזה וכו' אבל לעתיד לבא ונתנך ה' עליון (מד"ר ויקר' לו).

—התפ', *נִתְפָּרֵם כמו נִפְע', נִתְפָּרְסוּ הבכרות, עגולי קציעות וכדו': נתפצעו האגוזים נתפרדו הרמונים נתפתחו החביות נתחתכו הדלועין נתפרסו הבכרות יעלו באחד ומאתים (ערלה ג ח). נתפרסו עיגוליו (של בעל הבית) נתפתחו חביותיו הרי אלו (הפועלים) לא יאכלו, אם לא הודיען מעשר ומאכילן (ב"מ ז ז). — ובספהמ"א: קציעות שדרסן בעיגולין ונגמר מלאכתן למעשר ונפלו ונתפרסו וצריך לחזור ולדורסן (רש"י, שם לב:, ד"ה נתפרסו).

ב. *פְּרַם, פ"י, — כמו א. פָּרַשׂ, עי' שם, פָּרַם סדין, מפה, בגד, סודר, מחצלת וכדו': פורסין עור של גדי על גבי שידה תיבה ומגדל שאחז בהן האור (ר' שמעון בן ננס, שבת עז ה). פרסו סדין של בוץ בינו לבין העם (יומא ג ד). אבל פורס[1] הוא (את הסדין) על גבי נקליטי המטה (סוכה א ג). לא היו נכנסין להר הבית להשתחוות עד שהיו פורסין להן כלי מילת תחת רגליהן ונכנסין ומשתחוין וחוזרין לבתיהם בשמחה (ספרי דברי סה). נחיל של דבורין פורסין עליה סדין בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים (ר' הושעיה, ירוש' שבת ד א). פורסין מחצלת על גבי שיפוף בשבת (רב, שם מו"ק ב ה). נפל לו עליה פרם[2] טליתו מעבירין אותו הימינה (ירוש' גיט' ע ג). נפל דופנה (של סכה) לא יעמיד בה אדם ובהמה וכלים ולא יזקיף את המטה לפרוס עליה סדין (ערובי מד.). פעם אחת שכחו ולא הביאו ספר תורה מבעו"י, למחר פרסו סדין על העמודים והביאו ספר תורה וקראו בו (רב דימי, שם פו:). אין הלכה לא כרבי יהודה ולא כרבי יוסי אלא פורס מפה ומקדש (רב יהודה בשם שמואל, פסח' ק.). היא פרסה לו סודרין נאין על ראשה לפיכך כהן נוטל כפה מעל ראשה ומניחו תחת רגליה (סוטה ח:). ומעין היוצא בתחלה בני העיר מסתפקין ממנו ומחכין ביטה של טבריה וכלבד שלא יפרום קלע ויעמיד את הספינה (ב"ק פא.). ולא יפרום אדם את המטה במקום הרך אלא במקום הקשה (דא"ר ו). ואף בשעה שהיו נוסעים לא היו פורסין עליו לא בגד ארגמן ולא תולעת שני ולא בגד כליל תכלת (מד"ר במד' ד). ועמודיו אלו ארבעה עמודי שטים שפורסים עליהם הפרוכת (שם שם ו). יהושע הרבה שרתך והרבה חלק לך כבוד והוא היה משכים ומעריב בבית הועד שלך הוא היה מסדר את הספסלים והוא פורס את המחצלאות (שם שם כא). — ופֶּרַם מצודה, נשב, חרם וכדו': אין

---

[1]) [במד"ר (ברחש' כג) דרשו על הפסוק ויצא קין: יצא כספרים וכמרמה בבוראו, ודעת כמה חכמים היא שהכונה: כחזיר המראה את פרסותיו ואומר שכשר הוא, והערוך (ערך מפרים) חברו עם: ולא היו מפריסים אלא בפת (עי' פֶּרֶן, הערה). אך יש כמה שנויי נוסח, והנראה ביותר הוא כמערים, כגרסת ילק' שמע', ועי' הערת תיאודור למקום).]

[2]) [י"ג: שנפרם (עי' רעצ"ע), אך מתוך הגוס' בתוספת' (טבו"י ב ז): נפרץ, נראה שהנכון נפרם.]

[3]) [עי' פֶּרֶם, נִפע'.] [4]) [ואולי צ"ל: נרמסת.]

[1]) [עי' לקמן פִּע'.]

[2]) [במשנה (פאה ד ג) 'ופירש, בירוש' (שם): ופירס. עי' א. פָּרַשׂ, פִּע'.]

פורסין[1]) מצודות חיה ועופות ודגים אלא כדי שיצודו מבעוד יום (ב״ש, משנה שבת יז:). אין פורסין נשבין ליונים אלא אם כן היה רחוק מן הישוב שלשים ריס (ב״ק ז ז). אין אדם פורס חֵרמו ומעמיד ספינתו בתוך של חבירו (תוספת׳ שם ח יז). בפורס (את המצודות) בחרשין (ר׳ יוסי ביר׳ בון, ירוש׳ גני׳, שבת א, 69). שאין פורסין בתוכן (בתוך ערי מקלט) מצודות ואין משלשלין לתוכן חבלים כדי שלא תהא רגל גואל הדם מצויה שם (מכות י.). — וּפָרַס אהל, סכה וכדו׳: הנוטע אוהלין בשבת חייב משום בונה, א״ר זעירא אינו אלא כפורסן ומקפלן בשבת (ירוש׳ שבת כ). — ובהשאלה: שכל הברכות וטובות ונחמות שהקדוש ברוך הוא מביאן על ישראל חותמין בשלום, בק״ש פורס סכת שלום בתפלה עושה שלום (ר׳ לוי, מד״ר ויקר׳ ט[2])). — וּפָרַס פרוודגמאות, שלח והפיץ פקדות: מלך בשר ודם פורס פרוודיגמאות במדינה ואומר פלן קומוס וכו׳ (מדרש ילמדנו, שמות לא יח, מובא בערוך ערך פרזדגמא). — ובפהמ״א: יום שאין בו נשיבת רוח במקום שבני אדם בקיאים פורסין סדין בין הדקלים ואין מתנענע ועומדים בין שני דקלים הקרובים זה לזה ורואין איך ינועו חריותיהם זה אצל זה (בשם תשובות, ערוך ערך סח). פרס עור ע״ג הדייש כדי שלא תאכל (הפרה), כל זה וכיוצא בו אסור ואינו לוקה (רמב״ם, שכירות יג ג).—ואמר הפיטן: בוץ סדין פרסו למסך בינו לבין העם מוסף (ר׳ משולם בן קלונימוס, אשוחח נפלאותיך עבודת יוה״כ, Elbog., Stud. עמ׳ 129). כל עוף דורס כנף פורס נשר פרס עם עזניה (רעיוני נא מדע, פזמון לש״ת, מחז׳ איטלי׳ ב, קלא.). — בינ׳ פָעוּ׳, פָּרוּס, נק׳ פְּרוּסָה, במו פָּרוּשׂ, שפרשו אותו: הכל נתון בערבון ומצודה פרוסה על כל החיים החנות פתוחה והחנוני מקיף וכו׳ (אבות ג טז). אלו חוצצין ולא מביאין מסכת פרוסה וחבלי המטה והמשפלות והמסרג שבחלונות (אהלי׳ ח ד). מחצלות פרוסות שבפיתחי חנויות ברשות הרבים אם היו קשורות ותלויות פותחין ונועלין בהן ואם לאו אין פותחין ונועלין בהן (תוספת׳ עירוב׳ יא יג). פרוכת אורכה ארבעים אמה ורוחבה עשרים אמה היתה נארגת תכלת וארגמן ושש משזר מעשה רקם והיתה פרוסה על פיתחו של היכל מבחוץ (שם שקל׳ ג יג). שתי פרכות היו שם אחת פרוסה ואחת מקופלת, נטמאת פרוסה פורסין את המקופלת (ר׳ חנניה בן אנטיגנס, שם שם ג טו). כיון דהיא (הכילה) פרוסה מאתמול נעשה כפותח ונועל בשבת (ר׳ יוסי, ירוש׳ שבת כ). הכל מודים שאין עושין אהל עראי בשבת אלא מצאו סדינין פרוסין על העמודים והביאו ספר תורה וקראו בו (ערוב׳ פו:). זה ידו של הקב״ה שפרוסה תחת כנפי החיות כדי לקבל בעלי תשובה (ר״ש בן לקיש, פסחי׳ קיט.). וכל האומות היו עתידות לשמוע והן מתכנסות ובאות על פוגה ועל עכו והם בוכים על סביבות עכו פרוסות (מד״ז שה״ש ה, בובר, 34). — ובפהמ״א: בלילי שבת ראיתים (את הכילות) שהם פרוסות ולבקר ראיתים מושלכים לארץ (רש״י, שבת קלח., ד״ה דמאורסא). אילו היה עליה כר או כסת או בגד פרום עליה מערב שבת כשיעור טפח למחר מותר לפרוס על כל חמטה (ר״ג על הרי״ף, שבת כ, נו:, ד״ה ומטה). — ואמר הפיטן: מהלך ארבע מאות פרסה נע ונד מכמורת לפרסה, סע משעיר והכמין פרוסה[1]) עיף ויגע מבושיו לפרסה (ר״א קליר, אזכיר סלה, קרוב׳ שבת זכור). ואלו כל הימים דיו ואגמים קולמוסים ובני אדם לבלרים ויריעות ארצות פרוסים וכו׳ אינן מספיקין לחקור פלאות ונסים (ר׳ שמעון בר יצחק, חסדי ה׳, סלוק ז פסח). — ״פְּרוּסִים, בנוי לְשָׁמַיִם, ואמר הפיטן: בכן נפש בו יוצר מכון פרוסים ונחלו (את השבת) לעמו אשר בצלו חוסים (בנימן בן זרח, אלהינו אלהים אמת, יול׳ שבת ברכאסית, מחז׳ איטל׳ א, סד.). לא כל הרוצה לשום לו שם משים כי אם במאמר נוטה פרוסים (ד״ס של יהודי מצרים וא״י ג, יעקב מן, 152). — ״ובמשמ׳ פָּרוּם ועודף מעל לדבר שתחתיו[2]): פיה (של הבהמה) דומה לשל חזיר

---

[1]) [כך במשנה שבבבלי, אך במשניות (א ו): פורשין.]

[2]) [בירוש׳ (ברכ׳ ד ה) בשם ר׳ אבון, ושם בדפוס׳: פורש, ובכ״י רומי: פורס, ועי׳ פְּרִישָׂה ב. פְּרִיסָה.]

---

[1]) [כלו׳ רשת פרוסה.]

[2]) [דברי הרמב״ם מסכמים בעבר׳ את הנאמר בארמ׳ בגמרה (בכורו׳ מ.): ופיו דומה כשל חזיר, אמר רב פפא לא תימא דשפיד ופרים. אלא כיון דפרים אף על גב דלא שפיד. ופרש רש״י: פרים, ששפה עליונה ולחיים העליונות עודפות על התחתונות.]

פרום אע"פ שאינו מחורד כשפוד (רמב"ם, איסורי המזבח ג ג). — ועי' ב. פְּרוּסָה.

—נפעי, *נִפְרַם,—שֶׁפֵּרְשׁוּ אותו: היו יושבין ונפרסת מחיצה ביניהן, לדברי האומר פסח נאכל בשתי חבורות אוכלין, לדברי האומר אין פסח נאכל בשתי חבורות אין אוכלין (פסח' פו:). — ובסהמ"א: בית הפֹרם הזה (שחרשו אותו) מותר לנטוע בו כל נטע לפי שהשרשים יורדים למטה משלשה, ולמטה משלשה בבית הפרם טהור שהרי הקבר נפרם[1]) על פני השדה (רמב"ם, טומאת מת י ח). אח"כ נפרסה פרסה כמו מסך תחת האצילות (רמח"ל, פתחי חכמה ג, יג.).

—פעי', *פֵּרֵם, פֹּרַם, פירס, — כמו קל: פירם עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר או שפירס על גבי הקינוף פסולה אבל פורס הוא על גבי נקליטי המטה (סוכה א ג). או שפירס על גבי קינופות פסולה (בבלי שם י:). היא (סוטה) פירסה[2]) סדין לפיכך כהן נוטל כפה מעל ראשה (תוספת' סוטה ג ג). — ובסהמ"א: קורה שפירס עליה מחצלת הרי בטלה שהרי אינה ניכרת (רמב"ם, שבת יז כג).

— ועי' גם א. פָּרַשׁ, פעי'.

—התפ', *נִתְפָּרֵם, — כמו נפע': איזהו בית הפרס זה המקום שנחרש בו קבר שהרי נתדקדקו עצמות המת בתוך העפר ונתפרמו[1]) בכל השדה וגזרו טומאה על כל השדה שנחרש בה הקבר (רמב"ם, טומאת מת י א).

ג. *פָּרַם[3]), פעו"י,—הכריז בצבור, הצהיר[4]), (öffentlich) — ,verkünden; proclamer; to proclaim

א) פָּרַם את שמע, פָּרַם על שמע, הכריז והצהיר בצבור בקול שמע ישראל יי' אלהינו יי' אחד[1]): אין פורסין את שמע ואין עוברין לפני התיבה ואין נושאין את כפיהם וכו' פחות מעשרה (מגי' ד ג).

---

1) [השוה בפרוש המשנ' לרמב"ם (אהל' יח ג): כאשר נחרש הקבר הנה כבר נתפזר על פני כל הארץ ולזה יטעו בו האילן להמשך שרשו תחת הארץ וכו', ועי' ג. פֵּרֵם, פָּרַם, הערה.]

2) [בבבלי (סוטה ח:): פרסה לו סודרין נאין, עי' קל.]

3) [עי' בהערה הבאה.]

4) [בבאור הצרוף פָּרַם על שמע, פרם את שמע, עסקו חכמים ומפרשים מְרֻבים, קדמונים ואחרונים, ועי' בחמר הרב המובא במחקריו של אלבוגן (JQR 1907, עמ' 922 וכו; ,Stud. עמ' 8 וכו'; D. jüd. Gottesdienst עמ' 496 וכו') ובאחרונה במאמריו של פינקלשטיין (JQRNS XXII, עמ' 387 וכו'; שם XXIII, עמ' 29 וכו') על משמ' הפעל פָּרַם בצרופים פורס על שמע, בפרוס עצרת, בפרוס הפסח, בפרוס החג. ובלי ספק צדק פינקלשטיין בהוכחותיו שמשמ' הפעל פָּרַם בצרופים אלו היא הכריז, הצהיר בפמבי. לבאור מקור ההוראה הזאת מורה פינקלשטיין על משלי (יג יז): וכסיל יִפְרֹשׂ אולת (עי' ערך א. פָּרַשׂ), אך גם מצד הלשון וגם מצד הענין קשה לקבל קשר זה. אין ספק שפעל עברי זה, פרם, נגזר מן היוני פרהסיא παρρησία, כשם שנגזר פָּרַן מן φέρνη, סָקַף, הסתקף מן συκοφαντία (עי' פסק, הערה בעמ' 5046), וכן אין גם פרסם (אך עי' שם בהערה) אלא צורה אחרת של פעל זה. וכשם שנמצאה על יד פָּרַן, פִּרְנֵת, בסור' הצורה פרני מיוני' φέρνη, כך נולד על יד הצורות שבעבר' פָּרַם, פִּרְסֵם, בסור' פרסי במשמ' הכריז מן παρρησία, וכן משמש בעבר' של הקראים ביג' פָּעוּ', פָּרוּם במשמ' גלוי ומְפֻרסם.

ומכאן שאין ג. פָּרַם זה אלא: הכריז בפרהסיה.

ואמנם המפרשים הקדמונים הבינו את פריסת שמע לא כקריאת שמע דוקא, אלא באמירת ברכות שמע וביחוד ברכת יוצר אור וברכו הקודמת לה. יש שקשרו את זה עם דברי ת"י (ש"א ט יג) יפרים נכסתא (נ"א: יפרים מזונא ועוד) כתרג' של יברך הזבח. כך הערוך ואחרים. ויש שפרשו מלשון פרס במשמ' חצי, שאומר מחצית הברכות שלפני שמע; כך רש"י ואחרים. ועי' ספר המכתם על מס' מגלה לר' דוד ב"ר לוי (הוצ' גרוסברג, יח:). ולפי זה יש להבין את שמוש צרוף זה בספרות ההלכה.]

1) [במקורות נמצא גם פָּרַם על שמע, וגם פָּרַם את שמע, ופינקלשטיין מוכיח שהצורה את שמע מצויה במקורות הקדומים לא פחות ואולי יותר מן הראשונה השגורה היום. ואמנם אין הצורה פרס על שמע מטעית, כי כן אפשר לאמר אף הכריז דבר, פרם דבר, וגם הכריז על דבר, פרם על דבר, בהבחנה זו, שהכריז דבר פרושו: אמר מלים אלו בפרהסיה, בעוד שהכריז על דבר כונתו לענין, כלו' הכריז שהדבר כך וכך. וכן נראה שהאומר פרם את שמע התכון לאמר: פלוני אמר את שמע בקול; ואלו האומר פרם על שמע כונתו: פלוני הכריז על תכן שמע, השמיע כי ה' אלהינו ה' אחד. ואמנם גם לפי זה אפשר שהצורה פרם את שמע קדמה לחברתה. וכן מקביל לזה הצרוף כפרום החג וכדו', כלו' כְּפַרֵס את החג. ומתכן המקורות נראה שהיתה לקדמונים דרך ידועה להכריז את שמע בקול ובנעימה ואולי אף בתרגום (וז"א בבאור) ולא כל אדם ידע לפרם בהלכה.]

המפטיר בנביא הוא פורס על שמע והוא עובר לפני התיבה והוא נושא את כפיו (שם שם ה). קטן קורא בתורה ומתרגם אבל אינו פורס על שמע ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו. פוחח פורס את שמע ומתרגם אבל אינו קורא בתורה ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו. סומא פורס את שמע ומתרגם. רבי יהודה אומר כל שלא ראה מאורות מימיו אינו פורס על שמע (שם שם ו). הפורס על שמע והמברך על הפירות ועל המצוות לא יענה אחר עצמו אמן (תוספת׳ שם ד כז). הפורס את שמע והעובר לפני התיבה והנושא את כפיו וכו׳ לא יענה אחר עצמו אמן (ירוש׳ ברכ׳ ה ד). המפטיר בנביא הוא פורס על שמע. באיזה שמע אמרו בשמע של ספר תורה (סופר׳ יד ח). ויש אומרים פורס את שמע שיאמר יוצר אור וקדוש (שם שם יד). וקטן שאינו פורס את שמע אין יכול לאמר קדוש ביוצא [1]) ביחיד אבל בצבור עונה עמהן וגדול פורס את שמע יכול לאמר קדוש (שם טז יב). וכיצד אמרו שירה וכו׳ כסופר הפורס על שמע בבית הכנסת שהוא פותח תחילה והן עונין אחריו (ר׳ נחמיה, סוטה ל:). בנוהג שבעולם עשרה בני אדם נכנסין לבית הכנסת ואין אחד מהן יכול לפרום על שמע ולעבור לפני התיבה ואחד מהם יודע דומה כשושנה בין החוחים (מד״ר ויקר׳ כג; שם שה״ש ח, כשושנה). אם היה קולך ערב הוי פורס על שמע ועובר לפני התיבה (תנחו׳ בובר, ראה ע).—ובסהס״א: וכיון שבטלה גזרה והיו פורסין על שמע כתקנה ומתפללים בקשו לסלקה (את שמע שבקדשת שבת ויו״ט) כל עיקר שחרי חזרה ק״ש למקומה (בשם רב שר שלום גאון, סדר רע״ג הפלה א, קלט:). וכן לא יהיה אחד מברך ברכת שמע והכל שומעים ועונין אחריו אמן אלא בעשרה וזה הוא הנקרא פורס על שמע (רמב״ם, תפלה ח ה). ובמדינות אלו אין נוהג הפורס על שמע לומר כל ברכת יוצר אור אלא אומר קדיש וברכו (לבוש או״ח סט א). — ב) פָּרַס את הפסח, העצרת, החג, הכריז את בוא הפסח, הכריז על החג [2]), רק בצורת מקור, פְּרֹס: בשלשה פרקים בשנה תורמין את הלשכה בפרוס הפסח, בפרוס עצרת בפרוס החג [1]) והן גרנות למעשר בהמה (ר׳ עקיבא, שקל׳ ג א). שלש גרנות למעשר בהמה בפרס הפסח בפרס העצרת בפרס החג (הוא, בכורות ט ה). ומתריעין על האילן בפרוס הפסח (תוספת׳ תעני׳ ב ח). בשלשה פרקים מוכרין את הזרע בפני הזורע ובשעת הזרע ובפרוס הפסח (ר׳ יהודה, שם ב״מ ד יח). ובג׳ פרקים מוכרין את היין בפרס הפסח ובפרס העצרת ובפרס החג (שם שם, נוסח הדפו׳ וכ״י וינה). מתריעין על האילנות בפרוס הפסח, על הבורות שיחין ומערות אפילו בפרוס החג (ת״ר, תעני׳ יט:). — ג) בינ׳ פָּעוּ׳, פָּרוּס, גלוי ומפֻרסם: פרוס ומפורסם העד על כי עשה ה׳ ישועה עמם (יהודה הדסי, אשכל הכפר רכט אות פ).

ד. *פָּרַס [1]), פ״י,—פָּרְסָה האשה נִדָּה, נטמאה בטמאת הנדה: הוציאוה (את הסוטה) שלא תטמא העזרה וכו׳ אמר אביי, שמא תפרוס נידה (סוטה כ:).

—פִּעֵ׳, *פֵּרַס,—פֵּרְסָה נדה, כמו קל: שאם פירסה נידה לא היתה שותה (ספרי במד׳ יז). לפיכך חלה

---

[1]) [הגר״א גורס: ביוצר, כלו׳ בברכת יוצר אור.]

[2]) [עי׳ בהערות לעיל; ויש שמנקדים בִּפְרוֹס (משנה מנוקי׳ ליוורנו שקל׳ ג א; וכן בוקסטורף במלונו), ואינו נראה ביותר, הואיל ואין הפעל ג. פָּרַס נמצא בבנין פִּעֵ׳. ויש שנקדו בִּפְרַס (משנה מנוקי׳ ליוורנו, בכורות ט ה), פְּרוּס (יסטרוב במלונו), פָּרוּס (לוי).]

[1]) [בירוש׳ למשנה זו: א״ר אבהו כל הן דתנינן פרס פלגא, פלגא דל׳ יום קודם למועד, ע״כ, כלומר חמשה עשר יום קודם החג. ועפ״י זה הבינו את הבטוי המפרשים הקדמונים.]

[2]) [קשה לבאר פעל פָּרַס זה באור טבעי מאחד השרשים פרס במשמ׳ שבירה וחלֻקה, פרישה ושטיחה וכדו׳. ואמנם הרמב״ם כותב פרשה נדה, תפרוש נדה (עי׳ ערך א. פָּרַשׁ) בשין, ואילו היה כתיב זה במקורות הקדומים, כי אז היה צרך להניח פעל כזה בלשון. ואולם אין כתיב זה בא בדברי הרמב״ם אלא במקום פרס שבמקורות, וכנראה הבין הרמב״ם פרס זה כלשון פרישה ושטיחה, ועל כן כתב בכתיב המקראי המְדיק יותר, פרשׂ בשין שמאלית. ואמנם יתכן שפרסה נדה במשמ׳ ראשונה הוא פֵּרְשָׂה (האשה) מטת נדה (שכן מְפֹרָשׂ, שהיא מפַרְאשׁ, פַּרְשַׁה בערב׳ [a]) במשמ׳ מטה פרושׂה), ואולי זוהי כונת הרמב״ם, אך אין פרוש זה נראה ביותר; והואיל וקשה לקבל חכנה זו, מוטב להעמיד פעל זה לחוד ללא קשר לשרשים הדומים לו ואולי מקורו מיוג׳ ἀπόρρυσις, ויבח.]

[a]) مفراش، فرشة

חוא או שחלתה היא או שפירסה נדה אינו מעלה לה מזונות (רב יהודה בשם שמואל, כתוב׳ ב.). נכנסה לחופה ופירסה נדת מאי, את״ל חיבת חופה קונה חופה דחזיא לביאה אבל חופה דלא חזיא לביאה לא (רב אשי, שם נו.). אברהם אבינו אוכל חולין בטהרה היה ושרה אמנו אותו היום פירס׳ה נדה (אפרים מקשאה בשם ר״מ, ב״מ פז.). ותתחלחל המלכה, וא״ר, מלמד שפרסה נדה (נדה עא.). פירסה (שרה) נדה ונטמאת העיסה (אפרים מקשאה בשם ר״מ, מד״ר ברא׳ מח). — ובסהמ״א: ולחם לא הביא לפי שפירסה שרה נדה שחזר לה אורח בנשים אותו היום ונטמאת העיסה (רש״י, ברא׳ יח ח).

א. **פֶּרֶס**, ש״ז, —שם אחד העופות הטורפים הגדולים [1]: ואת אלה תשקצו מן העוף לא יאכלו שקץ הם את הנשר ואת הַפֶּרֶס ואת העזניה (ויקר׳ יא יג). וזה אשר לא תאכלו מהם הנשר וְהַפֶּרֶס והעזניה (דבר׳ יד יב). — ובסהמ״א: י״ו (הצורה הי״ו) צורת הפרס והוא הנשר המעופף ובערבי אלנסר אלטאיר (ראב״ע הכשיא, משבון המהלכות יז, בריע׳ מוז׳). הפרס הוא הקטן מכל העיטים או עופות הדורסים וגם החזק מכלם (ליכדא, ראשים למודים א ו, עז:). — ואמר המשורר: וירא אפך קצוי אדמה כאלו אפך רחם ופרסו, והיית כעזנית עזאזל ודמית קאת מדבר וכוסו (רשב״ג, בשר מהמלי, ברודי, 6). שטו ועטו בתלאות והיו על כנף רוח עמוסים, בניהם עזבו כבד כעורב וילדיהם המיתום כפרסים (הוא, רביני דמעך, דוקס כה). ירוצצו אבק רגליו להשיג ואיך צפור יתי רדף פרסים (רמב״ע, הרים מר, סעת״ם 69).

ב. **פֶּרֶס**, ש״ז, מ״ר כנ׳ פַּרְסֵיהֶן, — כמו א. פַּרְסָה: כי הנה אנכי מקים רעה בארץ הנכחדות לא יפקד הנער לא יבקש והנשברת לא ירפא הנצבה לא יכלכל ובשר הבריאה יאכל וּפַרְסֵיהֶן יפרק (זכרי׳ יא יו).

ג. ***פֶּרֶס** [1], פְּרָס, ש״ז, —בית הַפֶּרֶס, שטח שדה טמא שאין לעבר בו [2]: מערבין לנזיר ביין ולישראל

---

[1]) [השבעים (γρύπα) והוולג׳ (gryphem) מתרגמים במלה כללית, המסמנת נשר או עיט (vultur) בכלל, וכן ריב״ג: שם עוף גדול ובלשון ערבי עֻקַאב, ורד״ק: עוף גדול שוכן במדבר, כדברי רבותינו ז״ל (חול׳ סב.), ובת״א ער, ת״י עריא, שאין פרושו המדיק ידוע. והיה שוהה את הפרס עם נשר הים (בּוֹכַרט) ורבים (עי׳ בהערת Lebrecht-Biesenthal בהוצאת ס׳ השרשים לרד״ק) חושבים שהוא העוף הנקרא ossifragus, Beinbrecher, שובר עצמות; ואולם זהו זה יסודו בלמוד מן השם פֶּרֶס כלשון שבירה, — ומי יאמר לנו מה מוצאו האמתי של שם זה?]

[1]) [כך מנקד במשנ׳ מנקד׳, ויש מנקדים פְּרָס, וכך נוהג בדבור; ואולם עי׳ בהערה הבאה.]

[2]) [מפרשים ומלונאים לא עמדו על משמעותה המדיקת ועל מקורה של המלה הזאת. יש שמבארים אותה מן פְּרָס במשמ׳ חצי ע״פ הנוסח המשבש שבספרים בבבלי (מו״ק ה:): וכמה הוא עושה (בית הפרס) חצי מענה, ואולם הנכון (עי׳ דקדוקי סופרים) כבמשנה: מלא מענה; רש״י מבאר הפרס מן פרס במשמ׳ שבירה, כלו׳ שבירת עצמות בחרישה, ומעין זה בתוס׳, עי׳ א. פְּרִיסָה. אבל כונת המשנה היא לא למה שהחורש עושה בחרישה עצמה אלא לשינוי, לדין שהוא גורם לשדה מצד טהרתו או טמאתו. ותשובה זו סותרת אף את דברי הרמב״ם בפרוש חמשניות: ולזה יקרא בית הפרם לפי שהקבר פרוש על הכל מענין ההתפשטות והמשך (בערב׳: לאנבסאט אלקבר עלי גמיעה מן מעני אלבסט ואלמד). וכן טעו אף החוקרים שגזרו מלה זו מן היונ׳ φόρος במשמ׳ חצר (forum) ביונ׳, כאילו החורש בונה בית חצר מסביב לקבר — והרי אין בית כאן אלא שם אחר לחלק של השדה, כמו בית סאה, בית כור וכדו׳, ואין הפרם אלא כנוי המסמן את הבית כטמא. ואולם, אשר לצורת המלה, לא שמו לב לכך כי ברב המקורות הקדומים כתוב לא בית פרס אלא בית הפרס אף במקום שאין כל ענין להא הידיעה: החורש את הקבר הרי זה עושה בית הפרס, וכו׳, עד שם הוא עושה בית הפרס, וכו׳, שדה בית הפרס על גבי טהורה וכו׳, ומכאן שהא זו היא חלק מן המלה עצמה ועי׳ מה שנאמר בהערה לערך א. פָּקִיעַ, או הֶפְקֵעַ על המלים המרֻכבות שראו בהא שלהן בטעות את הא הידיעה, וע״י כך שבשו אותן. ואשר לענין, ברור שהמלה הפרס באה להביע את התכונה הניתנת לבית שדה זה ע״י החרישה לצד הדין, לטמאה או לטהרה, וביחוד לחשש זה שמא יטמא העובר בה, ולקביעת מקום כזה כבית שלא יעבר בו הכהן, הנזהר מטמאה. ועל כן נראה שהמלה הפרס היא היוני ἄπορος, (מקום) שאין לעבר בו. הרי בתקופה זו כתבו ת״א במקום אלף בכמה וכמה מלים זרות כגון הדיוט שהיא ἰδιότης וכו׳ וכו׳. ולמשמ׳ זו רומזת גם אחת הדעות המובאות בתוס׳ (נדה נז., ד״ה בית הפרס), אף שאינה עומדת על מקורה הלשוני של המלה מיונ׳, וז״ל: א״נ לשון בית הפרם על שם שפרסיות רגלי אדם נמנעות מלילך שם מפני הטומאה.]

בתרומה וכו' ולכהן בבית הפרם (עירוב' ג א). נאמן אדם לומר זה כתב ידו של אבא וכו' ושהמקום הזה בית הפרם ועד כאן היינו באין בשבת וכו' (כתוב' ב י). אבל הסככות והפרעות ובית הפרם וכו' על אלו אין הנזיר מגלח (נזיר ז ג). החורש את הקבר הרי זה עושה בית הפרם עד כמה הוא עושה מלא מענה מאה אמה בית ארבעה סאין, רבי יוסי אומר בית חמש במורד. ובמעלה נותן רובע ברשינים על בורך המחרישה עד מקום שיצמחו שלשה ברשינין זו בצד זו עד שם הוא עושה בית הפרם, רבי יוסי אומר במורד ולא במעלה, היה חורש והטיח בסלע או בגדר או שניער המחרישה עד שם הוא עושה בית הפרם, רבי אליעזר אומר בית פרם עושה בית פרם, רבי יהושע אומר פעמים עושה פעמים אינו עושה כיצד חרש חצי מענה וחזר וחרש חציה וכן הצדדין הרי זה עושה בית פרם וכו', החורש מלטימיא מצבירת העצמות משדה שאבד הקבר בתוכה או שנמצא בה קבר, החורש את שאינו שלו וכן עכו"ם שחרש אינו עושה אותה בית פרם שאין בית פרם לכותיים, שדה בית הפרם על גבי טהורה שטפו גשמים מבית פרם לטהורה אפילו אדומה והלבינות או לבנה והאדימוה אין עושין אותה בית הפרם וכו' עפר בית הפרם ועפר חוצה לארץ שבא בירק מצטרפים כחותם המרצופים וכו' (אהל' יז א—ה). שלשה בית פרסות הן החורש את הקבר נטעת כל נטע ואינה נורעת כל זרע וכו' (שם יח ב). שדה שמוחזקין בה שהיא בית הפרם אפילו היא בת ארבעת כורין אפילו משוכה היא מטקום הטומאה ואפילו טהור מקפת מארבע רוחותיה הרי היא בחזקת בית הפרם (תוספת' שם יז ה). מנפת אדם בית הפרם והולך (רב יהודה בשם שמואל, כתוב' כח:). כ"ג שהוא מיטמא או שנכנס לבית הקברות הרי זה לוקה ארבעים, אע"פ שנכנסו למדור העכו"ם לארץ העכו"ם ולבית הפרם או שיצא לחוץ לארץ מלקין אותו מכת מרדות (סמח' ד כג). (מצאוהו) בין שדה אילן לשדה פרם קוברו בשדה אילן (שם ד לג). משל לכהן שהי' לו גינה של תאנים ובאותי' גינה היה בית הפרם וכו' (ר' נסים, מד"ר שמות טו).—ובסהמ"א: איזהו בין הפרם זה המקום שנחרש בו קבר שהרי נתרקדקו עצמות המת בתוך העפר ונתפרסו בכל השדה וגזרו טומאה על כל השדה שנחרש בה קבר (רמב"ס, טומאת מת י א).

א. *פְּרָם, פְּרֵס [1], ס"ז, — חלק, חצי, Teil, Hälfte; partie, moitié; part, half—(א) פְּרַס במשמ' חצי משקל, חצי מנה: אין פוחתין לעניים בגורן מחצי קב חטים וקב שעורים וכו' וקב גרוגרות או מנה דבילה ר' עקיבא אומר פרס (פאה ח ה). חמש רחלות גוזזות מנה מנה ופרס [2] חייבות בראשית הגז (רבי דוסא, עדי' ג ג). בכל יום מקריב פרס בשחרית ופרס בין הערבים (יומא ד ד). מנה לאביך בידי והאכלתיו פרס הרי זה נשבע (רבי אליעזר בן יעקב, שבועי' מג.) — ובהשאלה, מנה בן פרס, בן גדול לאב קטן: יבא מנה בן פרס אצל מנה בן מנה ואל יבא מנה בן מנה אצל מנה בן פרס (רב נחמן בר יצחק לרב נחמן בר רב חסדא, תעני' כא:). שניהם (בלעם ובלק) היו מנה בן פרס שהיו עושין עצמן גדולים מאבותיהם (תנחומא בלק יג). — פְּרַס מן ככר הלחם, חצי ככר, שעור ידוע של לחם ושאר מאכלים: שתה רביעית יין ונכנס למקדש ושהה כדי אכילת פרס רבי אליעזר אומר אם הפסיק בה או שנתן לתוכו מים כל שהוא פטור (כריתי ג ג). כל האוכלין מצטרפין לפסול את הגויה בכחצי פרס, במזון שתי סעודות לערוב, בכביצה לטמא טומאת אוכלין וכו' (מעי' ד ה). מי שנכנס לבית המנוגע וכו' היה לבוש בכליו וסנדליו ברגליו וטבעותיו בידיו הוא טמא מיד והן טהורין עד שישהה כדי אכילת פרס פת חטין (נגע' יג ט). האוכל בבית המנוגע פרס מג' לקב (פרה א א). באכילת פרסים הדבר תלוי אילו אכל חצי זית בתוך כדי פרס זה וחצי זית בתוך כדי פרס זה שמא כלום הוא (ירוש' הור' ג ג). כמה שיעור חצי פרס. ב' ביצים חסר קימעא ד"ר יהודה ר' יוסי אומר ב' ביצים שוחקות (ערוב' פג.). הנח לכותח הבבלי דלית ביה כוית בכדי

---

[1]) [מן הארמי' פְּרַס, הבא אף במקרא, אם כונת הכתוב במלים מנא מנא תקל ופרסין (דני' ה כה) לשמות המשקלים, הנדרשים בהמשך. וכן נמצאת המלה במשמ' חלק ושבר ככר בתעודות יֵב הארמיות מימי מלכות פרס, ואף באשו' פֵּרַם כשם למשקל, חצי שקל, ואין ספק שנגזרה המלה מן א. פרס במשמ' שבר וחלק.]

[2]) [בכ"י קופמן מנקד: מָנֶה מָנֶה וּפֶרֶס.]

אכילת פרס (פסח' מד.). — ובסהמ"א: מאמר בעלי הקבלה שעור האוכל כביצה שמטמא אוכל אחר ומשקה וידים וביצה וחצי שקוראים אותו חצי פרס שמטמא לאוכל (ר"א הקרא', גן עדן, טמאה וטהרה יב, קח:) [1]. — *ובמליצה, פרס השכל, חצי השכל, ואמר המשורר: יתפארו המה בשירותם ולא זכרו פרס שכלי אשר נובע (עמנו' ממב' א, 4). — ב) פרס, במשמ' החלק המגיע לפלוני, שכר [2], Anteil, Lohn; part, salaire; share, wages: אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם (אנטיגנוס איש סוכו, אב' א ג). בשעה שהעבד משמש את רבו כל צרכו הוא תובע פרסו ממנו (ירוש' תענ' א א). שהירעתי מעשי וקיפחתי פרסיי [3] (שם קידוש' ד יא, גנז', 238). אין העבד תובע פרסו אלא סמוך לפרסו (שם שם). מי שיש לו ה' נשים מקבלות פרס מבעליהן וה' עבדים מקבלין פרס מרביהן (ת"כ, ערוב' עג.). לעבד שמבקש פרס מרבו אמר להם תנו לו ואל אשמע קולו (תענ' כה:). בעבד שנוטל פרס מרבו וחוזר לאחוריו ומשתחוה (רב אחא בר יעקב, ב"ב כה.). — והמלה משמשת היום במשמ' שכר כבוד הנתן לאדם על פעלה מצינת, Preis; prix; price.

ב. *פְּרָס, ס"ז, — א) פרס המטה, שטיח: כסות הלילה ופרסי המטה הרי אלו פטורין מן הציצית (מסכת ציצית). מה עשתה בת פרעה כמין פרס שטחה לו למעלה ממנו וקבעו לו כל מיני אבנים טובות ומרגליות וכו' (מד"ר במד' י). — ב) החלק הפרוס של הרשת: מעלה את פרסו [4] מערב יום טוב ובא ביום טוב ומצאו שמקולקל הרי זה מותר (ר' שמעון בן אלעזר, תוספת' יו"ט ג א).

[1] [פרס המנחה, במשמ' פלג המנחה, מחצית זמן המנחה, מובא בס' המספיק לתנחום הירושלמי (ערך פרס), וכבר העיר פּבֶר (לקוטים מס' המספיק, עמ' 144) שאין הבטוי פרס המנחה נמצא לא בתלמו' ולא ברמב"ם.]

[2] [היו שראו בשם בהוראה זו מלה אחרת, שאולה מיונ' ורומ', ואין זאת אלא טעות.]

[3] [בדפו': פרנסתי.]

[4] [בדפו': כל שפרסוהו.]

פַּרְסָה, ש"נ, מ"ר פְּרָסוֹת, —סֹת, פַּרְסוֹת, פַּרְסֹתֶיךָ, *פְּרָסִיּוֹת, — החלק התחתון של רגל בהמה [1] הנוגע בארץ, טלף, Klaue, Huf; sabot; hoof: כל מפרסת פרסה ושסעת שסע פרסת מעלת גרה בבהמה אותה תאכלו אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפרסי הפרסה את הגמל כי מעלה גרה הוא ופרסה איננו מפריס טמא הוא לכם (ויקר' יא ג–ד). אשר חציו שנונים וכל קשתותיו דרכות פרסות סוסיו כצר נחשבו וגלגליו כסופה (ישע' ה כח). מקול שעטת פרסות אביריו מרעש לרכבו המון גלגליו לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים (ירמ' מז ג). בפרסות סוסיו ירמס את כל חוצותיך (יחזק' כו יא). והאבדתי את כל בהמתה מעל מים רבים ולא תדלחם רגל אדם עוד ופרסות בהמה לא תדלחם (שם לב יג). קומי ודושי בת ציון כי קרנך אשים ברזל ופרסתיך אשים נחושה והדקות עמים רבים (מיכה ד יג). — ובמליצה, לא תשאר פרסה, לא תשאר אף בהמה אחת: וגם מקננו ילך עמנו לא תשאר פרסה כי ממנו נקח לעבד את יי' אלהינו (שמות י כו).—ובתו"מ: רשאי להקל את הפרסה ולגבות שכרו הימנה (תוספת' ב"מ ג כד). וקלוט, פרסת רגלו דומה לשל סוס (ספרא ויק, אמור פרק ז). לא באו ימין קלין עד שמת ויש אומרים יצא חוטמו מזנק תולעים וכמין פרסת עגל עלת בתוך מצחו (ירוש' יומא א ה). אמר (איוב) לפניו, רבש"ע בראת שור פרסותיו סדוקות בראת חמור פרסותיו קלוטות בראת גן עדן בראת גיהנם (רבא, ב"ב טז.). ואיזהו עיקור שאין בה טריפה, המנשר פרסותית מן הארכובה ולמטה (ע"ז יא:). — *ובהשאלה, פרסת חמור, גומא שנעשתה בקרקע ע"י רגל בהמה: מטבילין בחריצין ובנעיצין ובפרסת החמור המעורבת בבקעה (מקוא' ה ו). גממיות על פי חמקוה וכן פרסות רגלי הבהמה אם היו מעורבין כשפופרת הנוד מטבילין ואם לאו אין מטבילין (תוספת' שם ה א). — *ופרסת אדם: היתה שדהו זרועה ירק והוא מבקש ליטע בתוכה שורה של ירק אחר רבי ישמעאל אומר עד שיהא התלם מפולש מראש השדה עד ראשו וכו' רבי יהודה אומר רוחב כמלא רוחב

[1] [כנראה ראשונה הפרסה הסדוקה של בקר וצאן וכו', מן א. פרס.

פרסה כמדת ארך לא נגזרה משום שרש עברי או שמי, אלא מקורה מפרסית פַרְסַנְג.]

הפרסה (כלא' ג ג). הרואה כתם וכו' על עקבה ועל ראש גודלה טמאה, על שוקה ועל פרסותיה מבפנים טמאה מבחוץ טהורה (נדה ס א). איזה הוא מרוח אשך וכו' ר' ישמעאל אומר זה השחוף פרסתו חלולה עקומה דומה למגל וכו' (תוספת' בכורות ה ד). עור שעשאו שטיח להיות נותנו על לבו בשעת הקציר מפני השרב אם יש בו חמשה על חמשה טמא אם לאו טהור, לעקבו ולפרסותיו אם חופה את רוב הרגל טמא ואם לאו טהור (שם כלים ב"ב ד ד). במה דברים אמורים בגבי שאפשר לשתות בה ולא יהא מקום פרסות רגליו נכרות (שם מקוא' א ו). אלו זכו ישראל כיון שעלו פרסות רגליהם מן הים היו נכנסים לארץ (ספרי דבר' ב). שרוע שנשמטה ירכו, פיקה יוצא מגודלו עקיבו יוצא לאחוריו פרסתו רחבה כשל אוז מנין ת"ל או שרוע (ספרא ויק, אמור פרשה ג). אמו של רבי טרפון ירדה לטייל לתוך חצרה בשבת ונפסק קורדייקין שלה והלך רבי טרפון והניח שתי ידיו תחת פרסותיה והיתה מהלכת עליהן עד שהגיעה למיטתה (ירוש' פאה א א). מעשה באחד שהיה כותב ברכות והלך רבי ישמעאל לבודקו, כיון שהרגיש קול פרסיותיו של רבי ישמעאל נטל תכריך של שטרות וזרקו לתוך הספל של מים (סופר' טו ד). עוג הוא אליעזר ופרסות רגליו (של) אברהם אבינו היה טומנו בכף ידו (שם כא ט). קבע פניו לארץ וראה פרסות רגלים יונקים ועוללים שהיו מהלכים בשבי (פסיק' רב', ויהי בעת שפרסה, קלא:). — ובסהמ"א: מאתים וארבעים אברים שבאדם שלשים בפרסת[1]) הרגל ששה בכל אצבע עשרה בקורסול וכו' (הלכות פסוק' לתלמיד רב יהודאי גאון, 129). והוא עץ ארוך וחקוק בו חבקים מקום נתינת פרסת הרגל ומושיטין אותו מן הספינה ליבשה ויורדין ועולין עליו (ערוך ערך אסכלה). שיש שפרסותיה סדוקות מלמעלה ואינן שסועות ומובדלות לגמרי (רש"י, ויקר' יא ג). מכירין בו (באדם) לפי מעשיו שפרסותיו קשות ואינו מצטער ביתדות חדרכים (תוס', שבת קא., ד"ה קנדל). וכן אם נמצא על שוקה או על פרסותיה מבפנים והם המקומות הנדבקות זו בזו בעת שתעמוד ותדבוק רגל לרגל ושוק לשוק הרי זו טמאה וכו' אבל אם

1) [במשנה (אהל' א ח): בפיסת הרגל.]

נמצא הדם על שוקה ועל פרסותיה מבחוץ או מן הצדדין ואין צריך לומר אם נמצא מן הירכים ולמעלה הרי זו טהורה (רמב"ם, איסורי ביאה ט ח). בעלת חמש רגלים או אין לה אלא שלש רגלים אם היתה אחת מרגליו וידיו פרסתה עגולה כשל חמור אף על פי שהיא סדוקה ופרוסה וכו' (הוא, איסורי המזבח ב ה). ועל מה שנוהגין לתקן את פרסות הסוסים בנגרי ברזל מצאתי וכו' (שבלי הלקט חו"מ רכג). — והשתמשו במלה זו גם במשמ' נעלי ברזל על הפַּרְסָה. — *בית הַפַּרְסוֹת, עור בית הפרסות, העור שהַפַּרְסָה נתונה בו: אלו שעורותיהן כבשרן וכו' ר"י אומר אף עור חזיר הבר ועור חטוטרת של גמל הרכה ועור הראש של עגל הרך ועור בית הפרסות[1]) ועור בית הבושת וכו' (חול' ט ב). ועור בית הפרסות, מאי בית הפרסות, רב אמר בית הפרסות ממש, ר' חנינא אומר רכובה הנמכרת עם הראש (שם בבלי קכב:).

ב. ״פַּרְסָה[2]), פרסא, ס"נ, — מסך ומחיצה פְּרוּשָׂה, בספרות הקבלה: ויש בין כל עולם ועולם הפסק פרגוד ופרוכת ופרסה שלא יעלה מי שאינו ראוי לעלות יותר (נפתלי בר' יעקב אלחנן, עמק המלך, יז:). ולכן א"ס תיקן הפרס"ה בין אדם קדמאה סתימאה לבין א"ק סתם וכל אחד נעשה פרסא לחבירו (שם מג:). ואילולי הפרסא והפרוכת שבין עולמות א"ס לאצילות הית נשפע שפע רב לבלי תכלית (שם מה.). נתפשט החוט בתוך אדם קדמאה ונעשה פרס"ה פי' פרוכת שהוא מסך וכו' (שם מה:). והוא הנקרא פרוכת בלשון המקרא ופרגוד בלשון הגמרא וכו' ופרסה בלשון הזוהר (שם קסה.). אח"כ בפנים האור בקע הפרסה וחזר הבן אחר שנתחדש בשרשו לרדת למטה (רמח"ל, פתחי חכמה ב, ח:). והנה עד כאן נתקן עולם האצילות, אח"כ נפרסה פרסה כמו מסך תחת האצילות (שם שם יג.).

פַּרְסָאָה, פַּרְסָיָה, עי' פַּרְשָׁע.

***פִּרְסוּם**, ס"ז, — גִּלּוּי, הודעת דבר בקהל: מפרסמין את החניפים מפני חילול השם שני וכו'

1) [בדפוס' גם שבמשנ' וגם שבבבלי (חול' קכב.) ועור הפרסות בלא המלה בית. אבל בציון דברי המשנה בגמרא ובדברי הגמרא: ועור בית הפרסות וכן בכ"י בגוף המשנה, ועי' ד"ס.]

2) [עפ"י הארמ': בליתא דפרסא (חול' מ:).]

הוא ימות, בפרסומו (תוספת' יוה"כ ה יב). כך היו בני ירושלם עובדים לכוכבים בפרסום ולא במטמונים (פסיק' רב', ומאמר ליון, קמג.).—ובספהמ"א: וישכיל המשכיל בירור חיוב קבלת עבודת האלהים עם בירור הראיות ופרסום העדים ואמתת המופתים (כ"י א"מ, מו"ה, עבודת האלהים, פתיח'). אבל זכר יום עמידת הירדן וכו' בעבור פרסומם אצל ההמון הוא, כוזרי ג סג). ובספר הנצוח ביאר ההקש אשר שתי הקדמותיו או אחת מהן לקוחה על צד הפרסום, ולפי שרוב הדברים המפורסמים הם קרובים לאמת יהיה זה אם כן החלק השלישי שהוא רובו אמת (כ"מ בן מגיב, דרכי נעם, ד:).

פַּרְסוּעָה, עי' פַּרְמוּעָה.

***פִּרְסֵם**[1], פ"י, — פרסם פלוני דבר, חודיע אותו ברבים, verkünden, kundmachen; proclamer, publier; to proclaim, publish: מפרסמין את החניפים מפני חילול השם שנ' ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ונתתי מכי' לפניו הוא ימות, בפרסומו (תוספת' יוה"כ ה יב). דרבי היה מפרסם עצמו שני ימים בשנה, רוחץ בשבעה עשר בתמוז ונוטע נטיעות בפורים (ירוש' מגי' א א). לפיכך תלת לו התורה את כל אילו שיחזור בגללן שלא לפרסם את החטאים (שם סוטה ה ט). ואימר, שהסרו לאל במעשיהן הרעים, ר' אבון בשם ר' פינחס, פירסמו עצמן כאימרא בחלוק (שם קידוש' ד א). מתניתא אמרה כן משפחת בני צריפה היתה בעבר הירדן וריחקה בן ציון בזרוע, ועוד אחרת היתי' שם וקרבוה בני ציון בזרוע ולא ביקשו חכמים לפרסמן, אבל חכמים מוסרין אותו לבניהן ותלמידיהם פעמיים בשבוע (ר"ם בן לקיש, שם שם). שכשמעל עכן בחרם התחיל יהושע מפיים לפני הקב"ה ואומ' רבון של עולם הודיעיני מי זה האיש, אמר לו הקב"ה איני מפרסם כל ברייה ולא עוד אלא נמצאתי אומר לשון הרע (שם קהה' ו ג). מי שמייחד ביתו לו שאינו רוצה להשאיל כליו ואומר שאין לו, הקב"ה מפרסמו כשמפנה את ביתו, פרט למשאיל כליו (יומא יא:). אינה מטמאה (בהמה גסה) לא במגע ולא במשא, ומאחר דאינה מטמאה וכו' אמאי תקבר, כדי לפרסמה שנפטרה מן הבכורה (בכורות כב.). מה כלה זו כל זמן שהיא בבית אביה מצנעת עצמה וכשהיא יוצאת מפרסמת עצמה (דא"ז יז). וכן עשה משה שנ' וירדו כל עבדיך אלה אלי, לא אמר עליו אלא על עבדיו וכו' ולכך לא פרסם אותו כדי לחלוק כבוד למלכות (מד"ר שמות ז). כיון שחרבה ירושלם בתשעה באב חרבה וכשמראה ליחזקאל הוא מראה לו בעשרים בחדש, למה, שלא לפרסם באי זה יום חרבה, אבל מי שהוא בא לגדל ישראל מפרסם אי זה יום אי זה מקום אי זה חדש וכו' (שם במד' א). היא (הסוטה) עשתה בסתר, המקום פירסמה בגלוי (שם שם ט). לבן טובים שנמצא גונב כלים מבית המרחץ ולא היה רוצה בעל הגניבה לפרסמו וכו' (שם שם יח). שהיו מעשיהן בסתר ופרסמתים בגלוי (מדר' תהלים, הוזמן, דבר' כה יח). — וּפִרְסֵם או פִּרְסֵּס את השער, גלה אותו: אמר ירמיה אומר לכם למה אני דומה לכהן גדול שעלה גורלו להשקות מים המרים

---

[1]) [פעל זה קרוב הוא ללא ספק אל פרסי המשמש בסור', ובהתפ', אתפרסי אף בלשון התרגומים באותה משמ', ושהוא נגזר מן פרהסיה, παρρησία או גם מן πάρρησις ביונ' שהוראתו דבור בגלוי, ואך צורה מקצרת של אותו פעל הוא ג. פרם, עי' שם. ואולם קשה להבין את הוספת המם בסוף השרש שאין לה יסוד לא ביונ' ולא בעבר'. ואע"פ שנמצא פעל זה בכמה בנינים ובצורת השם כגון פִּרְסוּם, פרסומא בארמ' בכתיב זה במקורות הרבה, ולפי זה אין ספק שבתקופה קדומה כבר בטאו את המלה לפי אותיות אלו, בכל זאת אין להתעלם מן החשש, שראשית צורתה היתה פרסס בסמך מן πάρρησις, פרסים, הנמצאת ביונ' על יד παρρησία, פרהסיה, ובטעות קדומה קראו וכתבו ולבסוף אף אמרו פרסם במקום פרסס. הרי כך כתבו וקראו אף לסטים, לסטם בשם ובפעל במקום לסטים, ληστής, וגם כאן מורה הכתיב לסטין על קדמות הטעות, וגם כאן נמצא במקום הפעל לסטם בסורי' לסטי כמו פרסי במקום פרסם שבתו"מ. ואמנם במקום לסטים שבספרים נמצא אף לסטים בסמך שהוא הנכון, אבל הואיל ולא חשדו בנכונות הכתיב פרסם, אף לא דקדקו לבדק את המקורות כל צרכם. ולמעשה אפילו נמצא הכתיב פרסס למשל בילק' שמעו' (ירמ' שא): ופרסס את שערה (עי' הערה לקמן), ואולי כך גם במקומות אחרים שלא חשו בהם. ואף אפשר שטעות זו היא קדומה מאד, ונולדה בתקופה שבה כל מם היתה סתומה ודומה לסמך (עי' עורטסיכר, מכלפך לופים אמרוס, לסוככו י, 98 וכו').]

וקרבו את האשה אצלו ופרע ראשה ופרסם[1]) את שערה וכו' (פסיקי רב', ויהי בעת השרפה, קכט:).—ובהשאלה, פרסם בקלון, הפקיר לקלון, לזנות: ולפי שבזה (צור) את עצמו ופירסם את בתו בקלון גרעו הכתוב וכתבו שלישי (מד"ר במד' כא). — ובסהמ"א: והם (האמה הישראלית) התחילו לפרסם עוצם אלהותו ונתנו נפשם על יחודו כאשר בא הענין באברהם אבינו ע"ה (ר"י מפיסא, מנחת קנאות, קופמן, 99). — ואמר הפיטן: וכל שרעפים וכל הרהורים נלאים לשים בו שעורים מלשערהו ומלהגבילהו ומלתארהו ומלפרסמהו (שיר היחוד ליום ה).—ה"א המפרסמת, הא הידיעה: ואין הה"א במלת ההיטב מלשון תמיה כי אם מלשון הודעת הדבר וגילוי והיא נקראת ה"א המודיעה והמפרסמת (ראב"ע הכסיא, הגיון הנפש, כט).—פעו', *פרסם, ביני' מפרסם. מפורסם, — שפרסמו אותו, שפרסם את עצמו, ידוע וגלוי לכל, שהכל רואים אותו: פשתן שצבעה בחרם לא יעשה ממנה איסרה מפורסמה (ירוש' כלא' ט ב). יובל מפורסם הוא (שם שביע' ה ח). מהו בעליל, מפורסם (שם ר"ה א ה). אין ממזר חיי אלא שלשים יום אימתי בזמן שאינו מפורסם אבל אם היה מפורסם חיי הוא (רב הונא בשם רב, ירוש' קידוש' ג יד). אם גנב מפורסם הוא לא עשו בו תקנת השוק (רבא, ב"ק קטו.) והא חנן בישא מפורסם הוא ועשו בו תקנת השוק (שם שם). חם וכלב שמשו בתיבה לפיכך יצא חם מפוחם וכלב מפורסם[2]) בתשמישו (ר' חייא, מד"ר ברא' לו). צדקה שאתה מביא על העולם מפורסמת כהרים הללו (שם ויקר' א).—ובסהמ"א: וטעה בסברתו זאת טעות מפורסם (ראב"ע הכסיא, מגלת המגלה ג, מה:). ולפיכך צריכין למנהיג וצריך לחלוק לו כבוד ולירא ממנו ושלא לחלוק עליו וזו היא הסבה ההמונית המפורסמת אפי' בהנהגת קצת בעלי חיים (ר"י אנטולי, מלמד התלמידים, קכח, קמג.). מי שרוצין ליישר אותו בדבר האלהים וכו' צריך לברר אצלו דברים מפורסמים שאין מדחה להם (ר"י ה"ל, כוזרי א ו). הלא זה (הנסים

1) [מאיר איש שלום תקן כך עפ"י הילקוט (ירמ' שא), והוא רואה בצורה פרסם פעל מיחד במשמ' סתר והרס, אבל עי' בהערה הקודמת. בדפוס' הנוס': ופרסמה בטרם, ובילק' (שם) בקצת דפוס': ופרסם.]

2) [בירוש' (תענ' א ו): מפורצם.]

שנעשו לישראל) דבר ידוע ומפורסם ואין בכל זה צד סברא שהיה בתחבולה ולא בדמיון (שם שם ע). ולא היתה החכמה ביון אלא מעת שגברו ונעתקה החכמה אליהם מפרס ואל פרס מכשדים וקמו בהם הפילוסופים המפורסמים בימים ההם (שם שם סג). כי הצורה המפורסמת אצל ההמון אשר היא תמונת הדבר ותארו שמה המיוחד בה בלשון עברי תאר (ר"ש א"ת, מו"נ א א). — ואמר הפיטן: יחיד ערץ יסד ארץ ברב חכמה ותושיה ענותו וגדלתו מפרסמת וגלויה (יחיד ערץ, אפן שבת ב אחה"פ).—וכשם עצם, במשמ' דעה מסכמת שאינה צריכת להוכחות: ואולם המפורסמות עלי אדמות הם מעלת שניה בבחינה (מבחס קראי, בזמן רסע"ג, לקו"ק נספחי 51). ואילו היה הפילוסוף באומה שינחל מקובלות ומפורסמות שאינו יכול לדחות אותם וכו' (ר"י ה"ל, כוזרי א סה). המין השני הם המפורסמות והם העצות הגלויות שנתפשטו בכל האומות או ברובם (רוח חן ו). אמנם המגונה והנאה הוא במפורסמות לא במושכלות (ר"ש א"ת, מו"נ א ב). המפורסמות אין צריכין ראיה (מובא ע"י דוקס באולר נחמד ב, 113; לונץ, Gesam. Schr. III, עמ' 261). המפורסמות הם הדעות שנתפשטו ברוב העולם (ר"א הקראי, עץ חיים פ, 104). יש להשיב כי הדברים הנודעים יודעו בשלש בחינות ואלו הם המושכ"ל המורג"ש והמפורס"ם, והמקובל כולל שלשתם הרי ארבע בחינות (הוא, גן עדן, קדוה"ח י, יא.). כי אפשר שישתנה המפורסם בעת מה וישוב הנאה מגונה והמגונה נאה (ר"י אלבו, עקרים א ח). מן המפורסמות שאין צריך עליהן ראיה (ר"ע מן האדומים, מאור עינים לד).—ואמר המשורר: שמשו חכמתם במפורסמות וקראו בשמותם עלי אדמות ובזו לידיעת המושכלות הנעימות (עמנו', מחב' כח, 233).—התפ', *התפרסם, נתפרסם,—כמו פע': לפי שהתפללו בצינעה ולא נענו לפיכך יצאו לחוץ ויתפרסמו (ר' יהושע בן לוי, ירוש' תעני ב א). כל זמן שאורו של גדול קיים אין אורו של קטן מתפרסם, שקע אורו של גדול מתפרסם אורו של קטן (רב נחמן, מד"ר ברא' ו). אין הממזר חי יותר מל' יום אימתי בזמן שאינו מפורסם אבל אם נתפרסם[1]) חי הוא

1) [בירוש' (קידוש' ג יד): אם היה מפורסם, עי' פע'.]

(רב פוגל נפס כב, פס ויקל' לב). ולמה לא נתפרסמה נבואתן (של נביאי בית אל), שלא היה צורך לדורות, אמור מעתה כל נבואה ששעתה והיתה צורך לדורות נתפרסמה וכל נבואה שהיתה שעתה ולא היתה בה צורך לדורות לא נתפרסמה אבל לעתיד לבא הקב"ה מביאן ומפרסם נבואתן (פס פה"ס, כפת תעופכה). — ובסהמ"א: הסימנים שבהם תתברר הכניעה מן הנכנע וכו' כשיתפרסם ענינו אצל בני אדם בטובה או ברעה (כ"י ח"ת, חו"ה, הכניעה ז). אני רואה אותך מגנה הפילוסופים ומיחס אליהם הפך מה שנתפרסמו בו (הוה, כוזרי ד יח). מאחר שנתפרסם שהוא כופר בתורה שבעל פה מורידין אותו ולא מעלין והרי הוא כשאר כל האפיקורסין (רמב"ם, ממרים ג ג). כי יש משפטים התפרסמו אצל אומה אחת ולא התפרסמו אצל אומה אחרת (כ"י ח"ת, מלות ההגיון ח). ובסבת התפרסם הנס הגדול הזה כל ישראל אשר נשבו לאשור או שברחו לכוש וכו' שבו לארץ ישראל (כ"י חלבו, עקרים ח ח).

*פַּרְסְמוּת, ש"נ, — תכונת הַמְפֻרְסָם: דגול מרבבה אימה כנדגלות ענינו הרוממות והפרסמות כרוממות הדגל ופרסומו (כ"י ח"ת, פס"ם לריב"ג, דגל).

*פַּרְסָן, פּוֹרְסָן, ת"ז, נק' פַּרְסָנִית, — המרבה ללכת בפרסות רגליו, יצאן. פרדן: אמר (הקב"ה) לא אבנה אותה (את האשה) מן הראש וכו' ולא מן הרגל וכו' שלא תהא פרסנית[1]) אלא ממקום שהוא צנוע באדם וכו' אעפ"כ ותפרעו כל עצתי לא בראתי אותה מן הראש וכו' ולא מן הרגל והרי היא פרסנית (בפס ר' לוי, מד"ר ברלפ' יח). ארבע מדות נאמרו בנשים וכו' ר' לוי אמר אף גנבות ופרסניות, גנבות ותגנוב רחל את וגו' פרסניות[2]) ותצא דינה (פס פס מה, הול' פילודור). ולא מן הרגל שלא תהא פרסנית[3]) (ילמדנו, מובא בערוך ערך פרס).

*פַּרְסְתָן[4]), ת"ז, — בעל פְּרָסוֹת גדולות: שור ברסתן ופרסתן (רב יהודה, חול' ס.).

---

1) [נ"א: פורסנית, פרדנית, פורדנית, עי' תיאודור.]

2) [עי' שנויי נוסחאות אצל תיאודור.]

3) [הערוך מביא שם: ס"א פרדנית ס"א נפקנית. ועי' לעיל ערך פַּרְדָנִי.]

4) [הנקוד עפ"י בַּרְסְתָן (עי' ערך זה) ויש מנקדים פַּרְסְתָן.]

א. פרע[1]), ממנו *פְּרִיעָה, *פְּרִיעוּת, א. פֶּרַע.

ב. פרע[2]), ממנו *פֵּרוּעַ, *פְּרִיעָה, ב. פֶּרַע, א. פֶּרַע, פְּרַע־פְּרָעוֹת, א. פַּרְעָה, ב. *פַּרְעָה.

---

1) [המלים הנכתבות באותיות השרש פרע והנראות כנגזרות משרש אחד שיכות, כעדות הלשונות הקרובות, לשרשים שונים.

א. פרע, עקר הוראתו עָזַב, הֵרִיק, והוא המקביל לארמ' וסור' פרע במשמ' גלה וחשף, שהיא הרווחת אף בעברי של תו"מ, ולערב' פרע'[a]), היה ריק, ובבנינים נגזרים במשמ' הריק (כלי) ויצק (מים, דם, מתכת). ורק לגבי שמושים אלו של א. פרע, ולא לגבי גדל פרע, ראש פרעות, נכונים דברי ר"א מבלגנצי: לשון פריעה בכל מקום (במקרא) לשון עזיבה והנחה היא (פכוסו ליחזק' כד יד). ולגבי השמוש המקראי מדיקים דבריו אלו יותר מרב דברי הפרשנים האחרים ומלשון התרגומים הקדומים שהלכו בבאור הכתובים אחרי שמושים אחרים ואף אחרי המשמעות הנוהגת בתו"מ בהשפעת הארמ', כן השבעים שתרגמו פָּרֻעַ הוא, כי פְרָעֹה (שמות לב כה): διεσκέδασται ,διεσκέδασεν γὰρ αὐτούς, לשון הפצה; הוולג' nudatus, spoliaverat enim eum, חשוף כי חשפו; ת"א: בטיל הוא ארי בטילינון; רש"י: פרוע מגולה נתגלה שמצו כמו ופרע את ראש האשה; ועי' ריב"ג בסה"ש, ההולך גם הוא אחר המשמ' גלה ומבאר מכאן את כל שמושי פרע במקרא. אך כאמור אין משמ' עקרית זו של עזב (במקרא) וגלה (בארמ' ובתו"מ) אלא זו של פרע'[a]) בערב' הנבדל מן פרע[b]) (עי' הערה לב. פרע), וגם באשור' מקביל לו פרג (שכן בא במקום עין על יד ריש לפעמים באשור' גימל, כגון רגּ—רע, רגם—רעם), שממנו תה"פ פַּרְגָנִיש, בפרט בצרוף כגון: כל חית השדה רבצה פַּרְגָנִיש (כלו' פרועה, לאין עוצר) בארץ. ועי' בהערות לב. פרע, ד. פֶּרַע.]

2) [שרש זה, שקדמונים צרפו אותו עם שאר שמושי פרע שבמקרא נבדל הוא מן א. פרע (פרע'[a]) בערב', פרג באשור', והוא בא גם בערב' בצורה פַּרְע[b]) במשמ' שער הראש (ביחוד של אשה) וענף האילן, וגם בצורת פעל במשמ' עלה (על הר), היה בעל שפע שערות בראשו וכדו', ומקביל אליו בסורי פַּרְעָא במשמ' זֶרַע ופֶרַח, פֶּרַע במשמ' העלה עלים, פֵּרַח וכדו'; ובאשור' פִּרְא במשמ' זֶרַע (אף של אדם ובהמה), פִּרְתּ, שער הראש. ולפי זה קרוב השרש אל פרח (עי' במלון הסורי של ברוקלמן לערך זה). ומכאן שאף ראש פְּרָעוֹת פרושו ראש בעל שערות. ועי' א. פַּרְעָה, הערה, ב. פֶּרַע, הערה, פְּרַע־פְּרָעוֹת, הערה.]

---

a) فرغ   b) فرع

ג. **פרע** [1]), ממני ג. פָּרַע.

ד. ***פרע** [2]), ממנו *מִפְרַע, *פְּרִיעָה, ד. *פֶּרַע, ד. ˚פִּרְעָה, *פִּרְעוֹן, ˚פַּרְעָן, *פַּרְעָנוּת.

א. **פָּרַע** [3]), פ״י, פּוֹרֵעַ, פָּרַע, אֶפְרַע, תִּפְרְעוּ, תִּפְרָעוּ, פְּרָעֹה, פְּרָעֵהוּ, — א) פָּרַע האדם את הדרך, עזב אותה, הניח אותה ריקה, לא הלך בה, verlassen, meiden; quitter, éviter; to leave, avoid: בארח רשעים אל תבא ואל תאשר בדרך רעים פְּרָעֵהוּ אל תעבר בו שטה מעליו ועבר (משלי ד יד–יה). — פָּרַע עצה, מוסר וכדו׳: וַתִּפְרְעוּ כל עצתי ותוכחתי לא אביתם (שם א כה). שמעו מוסר וחכמו ואל תִּפְרָעוּ (שם ח לד). ריש וקלון פּוֹרֵעַ מוסר ושמר תוכחת יכבד (שם יג יח). פּוֹרֵעַ מוסר מואס נפשו ושומע תוכחת קונה לב (שם לב). — ובספהמ״א: הנה ידעתי כי מוסר פרעתי ובשתי ונכלמתי על אשר אשמתי (ר״י חריזי, תחכ׳ כג, 215). אל נא אחי תרעו ושכל ומוסר אל תפרעו והשמרו מן החרם כי כל העובר עליו לא יחיה (ר״י זבארה, שעשועים יג, דודזון, 143). ור׳ יוסף נ״ע אמר כי זה מורה על רוב הזנות ועל פרוע מוסר (ר״א הקראי, גן עדן, עריות ז, קלה.). בן נעות המרדות ר״ל בן האשה המעותת ופורעת מוסר אתה (ר״י אברבנאל, ש״א כ). — ואמר הפיטן: שוכן בחיק תרדמות עורה פקח עינים ופרע דרכי אדמות ואשר נתיב שמים (סדר רע״ג ב, סדר סליח׳, 18). ועד אן ישועה אהיה מחכה ואני פרועה מצל וסכה (לוי אלתבאן, למולה באלך, סעה״ם 121). ידענו יי׳ רשענו ידענו כי הפרנו בריתך ועצתך פרענו גם הקשינו עורף ומוסר לא שמענו (שלום שלום אקרא, סליח׳ לו״ג, סדור ארם צובה, תקכה:). אקרא טוב טובו לא יגרע אשמור חוקי או אפרע על כן בטוב וברע קולי אל ה׳ אקרא (ראב״ע, אקרא, איגר 235). — ואמר המשורר: ולכן אל תתרע אשר מוסר יפרע והרוחות יזרע וסופות לו פרים (דוכס, דעה לבי, תפוי על מכמס, 1). הלוך בתום ובטח באל ועצת מתי קסם פרע (ר״ש הכגיד, בן משלי, האסיף תרכ״ד, 145). ואמרה די לי הלך על מהלכי ימים וכמה אהית פורע נבהל בחטאו (רמב״ג, לבי באימת, נרודי, 12). נאוו בנות עירי בהוד תפארת מתעטרות מוסר ולא תפרענה (ר״מ בן חביב, דרכי נעם, יז.). — *פָּרַע זכר הדבר, לא שת לבו אליו, שכחו, ואמר בן סירא: אל תשית עליו לב עוד פרע זכרו וזכור אחרית (ב״ס גני׳ לח כ). — ב) פָּרַע את האדם או את העם, עזב אותו לנפשו שילך ללא תורה וללא מוסר, ובינ׳ פָּעוּ׳, פָּרֻעַ, האדם או העם שנעזב ללא תורה ומוסר: וירא משה את העם כי פָרֻעַ הוא כי פְרָעֹה אהרן [1]) לשמצה בקמיהם (שמות לב כה). — ואמר בן סירא: מלך פרוע ישחית עמו ועיר נושבת בשכל שריה (ב״ס גני׳ י ג). ובימי משה עשה חסד הוא וכלב בן יפנה להתיצב בפרע קהל להשיב חרון מעדה ולהשבית דבה רעה (שם מו ז). — ובספהמ״א: אמר משה לאהרן מה עשיתה לעם הזה פרעת אותם כאשה פרועה מזנות (פדר״א מה). פרעתני בהרהורך ומעשים לא יעשו עשית עמדי (לקו״ק ק). וה״פ דקרא בפרוע פרעות מלשון כי פרוע הוא וגו׳ כלומר כשהם פרועים ולא עשו מה שמוטל עליהם לעשות אז יתנדבו העם לברך את יי׳ (לבוש, או״ח סע א). — ואמר הפיטן: דמיתי לסוטה פרועה מנאפת וחללה, הייתי בעדים והושמתי כשמלה מגוללה (אליה בר שמעיה, את יי׳ בהמלאו, סליח׳ שחרי יוה״כ, ממז׳ איטלי׳ ב, קכ.). ההוללה זוללה חוללה וכסוטה פרועה ונזורית כמו דוה ונטמאת כצרועה (הוא, אפס הוד, סליח׳ יום ז). — ואמר המליץ: רובם בכלם פרועים במעשיהם ותהלוכותיהם (ר״ש בלוך, שבילי עולם א, ה:). אכן אלהי משפט ה׳ ואם החל לגלות לנו עמוקות מני חשך נבטח בו כי יוציא הדבר לאור ונחפשו מזמות אנשי החמס אשר פרעו את נעמת לשמצה (משו, אהבת ציון יא, 92). הן חומות קריה כשעירים רוקדים לנגדי והמגדלים כבני ענק יתרידוני ויבעתוני פרוע אנכי וכזאב ערבות הייתי תועה באישון ליל (שם כד 175). — ˚ובהשאלה: אמנם הנמשל פרוע הוא כי פרעו החבר בקריאתו למפרע ממאן דסליק מיניה (ר״י מוסקאטו, קול יהודה לכוזרי א קט). — ˚וגן פָּרוּעַ, עזוב, ואמר המליץ: ירדנו מסוסינו על יד גן פרוע ולפניו גלגל חוזר בכח שור אחד למשוך מים ולהובילם בתעלות קטנות להשקות את הגן (גוטלובר, ממלכים, 43). — ג) *גִּלָּה, חשף, פָּרַע את הראש [2]), entblössen; découvrir; to uncover: נאמן

1) [עי׳ ג. פָּרַע, הערה.]
2) [עי׳ ד. פֶּרַע, הערה.] 3) [עי׳ הערה לשרש.]

1) [דברי התרגומים והפרשנים עי׳ בהערה לשרש.]
2) [לבאור הבטוי במקרא עי׳ ב. פָּרַע.]

אדם לומר וכו' זכור אני בפלונית שיצתה בהינומא וראשה פרוע (כתוב' ב י). ואלו יוצאות שלא בכתובה העוברת על דת משה ויהודית וכו' ואיזו היא דת יהודית יוצאה וראשה פרוע וטווה בשוק (שם ז ו). פרע ראש האשה בשוק נותן ארבע מאות זוז (ב"ק ח ו). מאימתי תתרתה, א"ר הונא משפרעה ראשה בשוק (סנה' כח:). מעשה באדם אחד שעבר על דברי ר"ע ופרע ראשה של אשה בשוק ובאתה לפני ר"ע וחייבו ליתן לה ד' מאות זוז (אדר"נ ג). יצאתה מתוך ביתה ופרעה[1]) ראשה בשוק והיתה מטפחת ומנחת ידה על ראשה וכו' (שם שם). יפה עשה (משה) שהסתיר פניו וכו' אבל נדב ואביהו פרעו ראשיהן וזנו עיניהן מזיו השכינה (כ' הוספיא רבה, מד"ר שמות ג). לכתבין של מלך שנכנסו למדינה וכל מדינה ומדינה שהיו כתבין מגיעין היו בני המדינה עומדין על רגליהין ופורעין את ראשיהן וקוראין אותם באימה ביראה ברתת בזיע (שם ויקר' יח). כך שלא יאמר הכהן אני פורע ראש האשה ורוחו גסה עליו לכך נאמר לפני ה' ופרע, ופרע למה, שדרך בנות ישראל ראשיהן מכוסות, ולכך היה פרע ראשה ואומר לה את פרשת מדרך בנות ישראל שדרכן להיות מכוסות ראשיהן והלכת בדרכי הגוים שהן מהלכות ראשיהן פרועות, הרי לך מה שרצית (שם במד' ט). ופרע את ראש האשה, כהן נפנה לאחריה ופורעה כדי לקיים בה מצות פריעה (ר' ישמעאל, שם שם). ולא אמרתי לכם שתהיו קורין אותה (את ק"ש) לא עומדין על רגליכם ולא פורעין את ראשיכם אלא בשבתך בביתך וכו' (פסיק' ר"כ, שוב אח כשב, בובר, עז:). — ובספהמ"א: שער של אשה שדרכה לכסותו אסור לקרות כנגדה (ק"ש) אבל בתולות שדרכן לילך פרועות הראש מותר (שו"ע או"ח עה ב). — ואמר המשורר: כסעיף הדס תטה צביה עת תרקוד ופרע שערה תפרע, תמית בחציה ומדמי אותם משכרת ולא תפרע (רמב"ע, הרשים ב, 87). נאוו בנות עירי בהוד תפארת מתעטרות מוסר ולא תפרענה, אכן שער ראשן תגלינה כי צהוב אדמדם הוא וראש תפרענה, אולי נזירות הן ולכן תמיד ראש לא תגלחנה אבל תפרענה (ר"מ בן חביב, דרכי נעם, יז.). — ושאר חלקי הגוף: אלא מה ת"ל אחוריהם אל היכל וי',

[1]) [בבבלי (ב"ק ל:): גילתה את ראשה.]

מלמד שהיו פורעין עצמן והיו מתריזין כלפי מטה (יומא עז.). הנכנס לבית הכסא לא יחזיר פניו למערבו ולא לאחוריו אלא לצדדין ולא יפרע עצמו עד שישב (דא"ר ז). ולא האמינו לו עד שפרע עצמו הראה להם המילה (מד"ר ברא' לג). — ואמר הפיט: טמנה וסתרה מפרוע ירך, טמא כהגרל נפנה להברך, טוב פץ לה קומי אורי כי בא אורך (ר"א קליר, לפניו, קרוב' פורים). ראיתיך בכבליך בצער עליך, פשוטה מעיליך פרועה קדליך ופעמוני זהב עלי תלתליך (אלעזר, סגלתי איים נשאתי, אהבה שבת ד אחה"פ). — פרע מעזיבה, עליה, הניח את המעזיבה, או את העליה מגלה ללא כסוי: נעשה נא עליית קיר קטנה, רב ושמואל, חד אמר עליה פרועה היתה וקירוה, וחד אמר אכסדרה גדולה היתה וחלקוה לשנים (ברכ' י:). כפה עליו גיגית ופרע עליו מעזיבה, רבא ורב זירא חד אמר חייב וחד אמר פטור (סנה' עז.). — °פרע וקרע את התורה, גלה אותה וקרעה, ואמר הפיטן: רוחי רפתה על תורה המסלאה ראיתיה פרועה וקרועה ובאש קלואה (משה בר שמואל, אל ימעט, סליח' יוה ז). — ד) וביחוד *פרע את המילה, גלה את העטרה ע"י קריעת העור הדק שתחת הערלה: עושין כל צרכי מילה בשבת, מוהלין ופורעין ומוצצין ונותנין עליה אספלנית וכמון (שבת יט ב). מל ולא פרע[1]) את המילה כאילו לא מל (שם שם ו). משה מוהל ואהרן פורע ויהושע משקה (מד"ר במד' יח). האגוז הזה נקלף שני קלפים לכך משל ישראל בו, א"ר אבין שהם מוהלים ופורעים (פסיק' רב', יהודה ויסראל, מב.). — ובספהמ"א: כיצד מוהלין, חותכין את כל העור המחפה את העטרה עד שתתגלה כל העטרה ואח"כ פורעין את הקרום הרך שלמטה מן העור בצפורן ומחזירו לכאן ולכאן עד שיראה בשר העטרה (רמב"ם, מילה ב ב). — ואמר הפיטן: ילוד לשמונה ימים ימול בשר ערלתו לטהר ולבור, ידידות בריתי למול ולפרוע כי בשברה העליתיך מבור (ריי"ל בר ראובן, אזהרות, ז:). אמנו ידיכם לחתוך ולפרוע אל ירך לבבכם מבכי ודמוע (יוסף בן יהודה זארק, שיר לברית מילה בספ' כיב שפתים, כ"י Jews. College).

— נפעל, יִפָּרַע, — א) נִפְרַע העם, נעזב לנפשו ללכת

[1]) [ס"א: פירע, פִּעֵ'.]

ברדכי לבו: באין חזון יפרעם ושמר תורה אשרהו (משלי כט יח). — ואמר הפיטן: גחלו בקר למכשול להם גלו פיהם ופערו ונפרעו לשמצה בקמיהם (יודן בר משפיה, גלמודים, קרובי לי"ז בתמוז, ממז' איטלי' א, קנז:). — ב) *נגלה, נחשף, גלה גופו בהפנותו לנקביו: שאין נפרעין[1] מעומד אלא מיושב (ר"ע, ברכי' סג.). — "ובמשמ' נגלה בכלל, ינחשף: הוחבל גוינו ונפרע פארנו[2] זבול מקדשנו חרב בעונינו (אשמנו מכל עם, סדר רע"ג הפלס ב, קנו.). — "נפרד, נקרע: ואם האזנים הקטנות (של הריאה) דבוקות וכו' הפית בהן רוח ונפרעו מאליהן ונתפרדו וכו' ואם סירכא ביניהן בין אזן לאזן ולא נפרעו וכו' (הלכות טרפות לאלדד הדני ב ז, אפשטין).

—הפע', הפריע, תפריעו, — א) הפריע את פלוני מדבר, גרם שפלוני יעזב את הדבר: למה משה ואהרן תפריעו את העם ממעשיו לכו לסבלתיכם (שמות ה ד). —הפריע בדבר, גרם לעזובה בדבר: כי הכניע יי' את יהודה בעבור אחז מלך ישראל כי הפריע ביהודה ומעול מעל ביי' (דהי"ב כח יט). — הפריע את השנה, לא הניח לישן, ואמר בן סירא: שקד עשר ימחה שאר ודאגתו תפריע שנה (ב"ס גני' לד א). דאגת מחיה תפריע נומה ומחלי חזק תפריג שנה[3] (שם שם ב). בת לאב מטמנת שקר ודאגתה תפריע שנה (שם מב ט). — "והפריע את האדם או את הדבר, לא הניחו לעשות מעשיו, הפסיק את הדבר או המעשה, stören; déranger, troubler; to disturb, trouble, ואמר המליץ: מראש ברא אלהים יצוריו ופלג אותם במשטרם וכו' לא יפריעו זה את זה ולעדי עד פיו לא יעבורו (ב"ז, ב"ם יו לא–לב). חמסי עליך עוץ כי בכואך הפרעת דבריה עמדי (מפו, אשמת ציון ד, 25). — ב) *גלה וחשף: אחוריהם אל היכל ה', מלמד שהיו מפריעין[2] עצמם ומתריזין עצמם כלפי מעלה (קידוש' עב:). בשעה שילדת שרה את יצחק היו אומות העולם אומרים בנה של שפחה הוא ועושת היא עצמה כאילו היא מניקה אותו, באותה שעה אמר לה, שרה מה את עומדת אין

[1] [עי' ד"ס.]
[2] [נ"א: אווינו, ואולי צ"ל נוינו.]
[3] [שנויי נוס' עי' סמנד, ועי' הערה לעיל עמ' 5131 לערך פרג.]
[4] [במק"א (יומא עז.) פורעין, עי' קל.]

השעה הזו של צניעות אלא עמדי והפריע(י) עצמך בשביל קדושת השם, עמדה שרה והפריעה עצמה והיו שני דדיה מוריקים חלב כשני זינוקים של מים (פסיק' רב', כי פקד ה' את חנה, קפ.). — "ובמשמ' הפריד: נדבק הטחול לצלעים אם באת להפריעהו ולא יתפרע עד שנשאר ממנו דבוקה לצלעים פסול (הלכות טרפות לאלדד הדני א כ, אפשטין, 85).

—פע', *פרע, פירע, — א) פרע את פקת המלך, התיר מעליה את המטוה וגלה אותה: הנוגע בפיקה עד שלא פירעה טמא משפירעה טהור (כלים כא א). — פרע חלק מן הגוף, גלה, כמו קל והפע': ראיתיו יושב וצידו כלפי מערב ולא פירע עד שישב ולא ישב עד ששיפשף (ר"ע, ירוש' ברכ' ט ח). ומגפפות ומנשקות אותו ומפרעות פניהם, הן מפרעות ומלך הכבוד מכסה פניו (פרקי היכלות יא, ביהמ"ד יליגק ג, 92). — ב) קרע, וביחוד סרס: שקנאו (פוטיפר) לעצמו בא גבריאל ופירעו (רב, סוטה יג:).

—פעו', *פרע, בינ' מפרע, נקי' מפורעת, שחיטה מפרעת[1]: השוחט בשנים ושלשה מקומות[2] שחיטתו כשרה, כי אמריתה קמיה דשמואל אמר לי בעינן שחיטה מפורעת וליכא (רב יהודה, חול' ל.). מניין לשחיטה שהיא מפורעת שנא' חץ שחוט לשונם מרמה דבר (כים לקיש, שם שם). — ואדם מפרע, ערם: בשעה שרדפו עבדי אבשלום אחריהם (אחרי אחימעץ ויונתן) רצו ונכנסו לביתו של שמעי, מה עשתה אותה הצדקת (אשת שמעי), הכניסה אותם בתוך הבאר ופירעה את עצמה וישבה על פי הבאר כדי שתציל את שני הצדיקים מן המיתה, כיון שנכנסו עבדי אבשלום וראו אותה שהיא מפורעת חזרו לאחוריהם, אמרו אפשר שני צדיקים חבויין בתוך הבור ואשה חשובה כזו מפורעת עליה (מדרש שמואל לב).

—הפע', "הפרע, הופרע, — נגלה, ואמר הפיטן: כי צדקותיך בהררי אל מפרעים (כי מודה יתנו, שחר' יוה"כ).

—התפ', "התפרע, — נקרע ונפרד: נדבק הטחול לצלעים אם באת להפריעהו ולא יתפרע עד שנשאר ממנו

[1] [רש"י (חול' ל., ד"ה מפורעת): מגולה ונכרת דהיינו במקום אחד.]
[2] [הכונה למקומות בגוף הבהמה, וז"ל רש"י: שחתך כאן וחזר והתחיל לשחוט למטה או למעלה.]

דבוקת לצלעים פסול (הלכות ערפות לחלדד הדני ח כ, חפסטין, 85).

ב. פָּרַע [1]) פ״י, יִפְרַע, תִּפְרְעוּ, פָּרוּעַ, — פָּרַע פלוני את ראשו, עשה שער ראשו [2]) : ראשיכם לא תפרעו ובגדיכם לא תפרמו (ויקר׳ י ו). והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרמים וראשו יהיה פָרוּעַ ועל שפם יעטה (שם יג מה). והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק עַל ראשו שמן המשחה ומלא את ידו ללבוש את הבגדים את ראשו לא יִפְרָע ובגדיו לא יפרם (שם כא י). והעמיד הכהן את האשה לפני יי׳ וּפָרַע את ראש האשה (במד׳ ה יח). — ובתו״מ במשמ׳ גדל את שערו [3]) :

האיש (המצֹרע) פורע ופורם ואין האשה פורעת ופורמת (סוטה ג ח). בחמשה דברים בין האולם ולמזבח שוה להיכל, שאין בעלי מומין ופרועי ראש ושתויי יין ושלא רחוץ ידים ורגלים נכנסין לשם (ר׳ יוסי, כלים א ט). כהן גדול שפרע או שפירם או שניטמא לאחד מן הקרובים הרי זה חייב (תוספת׳ מכות ד יז). ופרועי ראש ושתויי יין ששימשו כולן במיתה (שם כרית׳ א ה). אבל שלא פרע [1]) ושלא פירם חייב מיתה (רב תחליפא בר אבימי בשם שמואל, מו״ק כד.). ובעת ההיא היתה אסתר נפחדת מאד מפני הרעה אשר צמחה בישראל ותפשוט בגדי מלכותה ואת עדי תפארתה ותלבש שק ותפרע שער ראשה וכו׳ (מד״ר אסתר, ושאמר אסתר). — ואמר המשורר : לא אספו אליו להשית יד עלי עיניו ולא פרעו ולא קרעו (רמב״ע, כעסי דמעות, ס׳ דברי חכמים, סג). אולי נזירות הן ולכן תמיד ראש לא תגלחנה אבל תפרענה (ר״מ בן חביב, דרכי נעם, יז.).

—פע׳, ״פֵּרַע, פירע, עי׳ קל, הערה.

ג. פָּרַע [2]), פ״ע, אֶפְרַע, — סָלַח, מָחַל, verzeihen ; pardonner ; to pardon, forgive : אני יי׳ דברתי באה ועשיתי לא אֶפְרַע ולא אחוס ולא אנחם (יחזק׳ כד יד).

ד. *פָּרַע, פ״י, — פָּרַע אדם חוב, השיב, שלם [3]),

---

[1]) [עי׳ הערה לשרש.]

[2]) [הקדמונים שגזרו פעל זה מן א. פרע במשמ׳ גלה ושהבינו אף גדל פרע במשמ׳ גדל פרוע או מגלה, לא יכלו לעמד על משמעותו הנכונה. ואלה דברי הספרי (במד׳ כה) : נאמר כאן (בסוטה) פרוע ונאמר להלן (בנזיר) פרוע, מה פרוע האמור להלן גידול שער אף פרוע האמור כאן גידול שער, ע״כ. ואף רֹב החדשים דרשוהו במשמ׳ גדל השער ללא טפול, — אולם זאת על פי ההבנה של גדל פֶּרַע כאלו פרושו גדל פָּרוּעַ מן א. פרע. ואולם למעשה אין פֶּרַע אלא שער הראש, מן ב. פרע, והפעל ב. פָּרַע, פָּרַע את ראשו או את ראש האשה, אינו אלא פעל נגזר מן השם פֶּרַע במשמ׳ שער, כלו׳ עשה (מה שאדם נוהג לעשות) בשערותיו או בשערות של אדם אחר, ואין ספק שלא גלוי ולא גדול פרוע (שאין בו מעשה) מתאימים לכך. והנה פריעת הראש ופרימת הבגדים באים בהקבלה גמורה כמנהגי אבלות, שעל הכהן להמנע מהם. וכמנהגי אבל כאלה נזכרים באותה הקבלה : ויקרע את מעילו ויגז את ראשו (איוב א כ), ומכאן נראה שאין פֶּרַע ראש בעקר אלא גוז את שער הראש. ואמנם אין גזיזת השער ופריעתו לגבי האבל והמצרע גלוח ממש, הסרת כל השער, כשם שאין פרימת הבגדים קריעה שלמה של הבגדים, אלא גזיזת וקריעה עד כדי שנוי המראה הרגיל של ראש מְסֻדר בשערותיו ושל בגדים שלמים. וכן מבחין הנביא : וראשם לא יגלחו (הכהנים) ופרע לא ישלחו (יחזק׳ מד כ), ושתי דרכים אלו, אף שלוח פרע כפי משמ׳ הפעל שִׁלַּח, הן כנראה דרכים להסרת שערות, ששתיהן אסורות לפי דבריו, ורק : כסום יכסמו את ראשיהם. ואין לעמד על משמעותו המדיקת של כסם, ואם באמת אף כסם לשון גזיזה הוא, או, למשל, לשון קשירת השערות, וצ״ע.]

[3]) [כך הבינו חז״ל אף פעל פָּרַע זה שבמקרא וז״ל הספרא (ויק, שמיני מכיל׳ דמילואים בסוף) : ראשיכם אל תפרעו, אל תגדילו פרע, יכול אל תפרעו מן הכובע, הרי אתה דן נאמר כאן פריעה ונאמר להלן פריעה, מה פריעה האמורה להלן גידול שיער אף פריעה האמורה כאן גידול שיער, ע״כ. ובענין פריעת ראש המצרע נחלקו בדעותיהם. לפי ר׳ אליעזר : יהא פרוע לגדל פרע (שם תזריע פרק יב), ולפי ר׳ עקיבא : דברים שהם חוץ מגופו, כלומר שעל כסוי הראש מְדֻבר. את פריעת ראש הסוטה הבינו בגלוי הראשׁ, כמוכח מן הדגמאות שהובאו בערך א. פָּרַע, והיו שהבינוה גם בסתירת השערות (סוטה ח.).]

[1]) [בשבלי הלקט (שמחות סימ׳ ב) מובא במאמר זה : שלא פירע, פִּע׳.]

[2]) [מפרשים ומדקדקים בארו אף פעל זה מן א. פָּרַע, אבל אין משמ׳ השרש מתאימה כאן, וכנראה כאן פעל אחר המקביל אל ע׳פר [a]) בערבי שפרושו סלח, מחל.]

[3]) [במשמ׳ זו, השיב, שלם, נקם, בא פרע אף בארמ׳ של יהודים ולא יהודים, ומכאן הֻשאל השרש בהוראה זו לעבר׳ שבתו״מ, וכנראה צודקים המחברים

---

[a]) غفر

: zurückgeben, zahlen ; rendre, payer ; to return, pay
היתה כתובתה אלף זוז ואמר לה התקבלת כתובתיך והיא אומרת לא התקבלתי ועד אחד מעידה שהיא פרועה לא תפרע אלא בשבועה (כתוב' ט ה). המודר הנאה מחבירו שוקל את שקלו ופורע את חובו ומחזיר לו את אבידתו (נדר' ד ג). מי שפרע מקצת חובו והשליש את שטרו ואמר לו אם לא נתתי לך מכאן ועד יום פלוני תן לו שטרו וכו' (ב"ב י ה). שנים שהיו בעיר אחת שם אחד יוסף בן שמעון ושם אחר יוסף בן שמעון וכו' נמצא לאחד בין שטרותיו שטרו של יוסף בן שמעון פרוע שטרות שניהם פרועין (שם י ז). מעשר עני אין פורעין הימנו מלוה וחוב ואין משלמין הימנו גמולים וכו' (תוספת' פאה ד טז). לווה הימנו אלף דינר בשטר ופרען לו ומבקש ללוות הימנו שנייה הרי זה לא יחזיר לו שטרו הראשון וכו' (שם גיט' ג ט). גזל ופרע את חובו גזל ושילח סיבלונות לבית חמיו הרי זה חייב (שם ב"ק י יט). שנים שהיו תופסין בשטר זה אומר שלי הוא ואבד הימני וזה אומר בידי היה ופרעתיו לך יתקיים השטר בחותמיו (רבי, שם ב"מ א טז). אם שביעית שאין פורעין חוב מדמיה מותר למוכרה, מעשר שני שפורעין חוב מדמיו אינו דין שיהא מותר למוכרו (ירוש' מע"ש א א). שטר שלווה בו ופרעו אל ילוה בו באותו היום (ר' יוחנן, שם כתוב' ט יג). לאדם שיצא עליו שטר חוב, קודם שפרעו היה עצב, לאחר שפרעו שמח (ברכ' ז.). אמר להם הקב"ה לישראל, בני לוו עלי וקדשו קדושת היום והאמינו בי ואני פורע (ר' יוחנן משום ר"א בר"ש, ביצה טו:). אסור לו לאדם שישהה שטר פרוע בתוך ביתו (ריב"ל, כתוב' יט:)' הקובע זמן לחבירו ואמר לו פרעתיך בתוך זמני אינו נאמן, ולואי שיפרע בזמנו (ריש לקיש, ב"ב ה.). הלוהו ואני ערב, הלוהו ואני פורע, הלוהו ואני חייב, הלוהו ואני אתן, כולן לשון ערבות הן (רב הונא, שם קעד.). בשביל ד' דברים ממון בעלי בתים נמסר למלכות על משהי שטרות פרועים ועל מלוי ברבית וכו' (דא"כ ג). וילך למסעיו וכו' אמר ר' אלעזר ב"ר מנחם הלך לפרוע הקפותיו (מד"ר ברא"ש מא). — ובהשאלה, פָּרַע תענית, צם את הצום שהיה חיב לצום: לוה אדם תעניתו ופורע (רב יהודה בשם רב, תענ' יב:). — ובספה"א: אמר לנו הרי דבר שלו מזומן יעשה לי חיזוק ואפרע אותו מיד, הוציא זהובים ופרעו בפנינו (ר"י ברצלוני, ס' השטרות, 38). ותנו לו לפלוני בר פלוני להיות בידו לזכות מחמת שפרעני מאה זהובים של פלוני כמו שהרשני (שם שם). תנוח נפשי מדאגות העולם ואפנה לפרוע חובותי לבורא (ר"י א"ת, מו"ה, הנעמון ה). ועת תלוה פרע קדם תביעה (לוא"ם ר"י א"ת, דרך טובים). וימהר בעל הבשר אליו והחזיק בשוליו ואמר לו אנה תלך וחובך לא פרעת (ר"י חריזי, תחכ' כא, 207). ואל תמציא מקום למשמיצים להשמיץ ולאמר עד לא יחפש על דיני אחרים יחפש חובות על עצמו ויפרע אשר עליו (ד"ה של יהודי מצרים וא"י ב, יעקב מן, 121). כי זנתה מאחרי ארצי ואם גומר זמני ואני הושע יואל ויקח הזמן הוני ואך נשיו לבדו יהיה פורע (עמנואל, מחברת א, 5).— ואמר הפיטן: ואם התנה פרעני בעדים וזה טען פרעתיך יחידים (רה"ג, שערי שבועות, קבול' קונטר' לג.). ואל ישים אל לבו הכים רק ואין בו, ישמח וירוה ואם לוה הצור יפרע את חובו (יהונתן, יום שבת, זמיר' ליל שבת). — וּפֵרַע לו, גמל לו חסד, השיב לו טובה: ומה אם אילו שלא עשו חסד לא בידיהן ולא ברגליהן ראו מה פרע להן הקב"ה, ישראל שהן עושין חסד בידיהן וברגליהן עם גדוליהן ועם קטניהן על אחת כמה וכמה (ירוש' סוטה א י). אמר הקב"ה לשם אתה כסיתה ערות אביך חייך שאני פורע לך (מד"ר ברא"ש לו). ד' דברים טובים היו ללוט בעבור אברם וכו' ובנגדו היו בניו צריכים לפרוע לנו טובות, לא דיין שלא פרעו לנו טובות אלא רעות (שם שם מא). אמר לו הקב"ה אתה אמרת יוקח נא מעט מים חייך שאני פורעה לבניך (שם שם מח). ויקחהו כתיב, מי היה זה שמעון ואימתי פרע לו להלן ויקח מאתם את שמעון (שם שם פד). ומה פרע הקב"ה לבניו, המן יורד להם והבאר עולה להם והשליו מצוי להם וכו' (שם ויקר' לד). וכי אין אנו יודעין שאם לא נטמאה האשה שהיא טהורה מה תלמוד לומר וטהורה היא אלא סוף שתטקום פורע לה תחת גיוולה וכו' (ר' יסודה בשם

פרע זה עם פרצ' a) בערב', שמשמעותו מצות וחובה, ובפעל, מלא מצוה, ועי' ג. פֵּרֵץ, הערה.]

a) فرض

ר' אליעזר, שם במדי' ט). אמר הקב"ה גמילות אני פורע וכו' (רבי שמואל בר רבי גדליה, שם דבר' ח). ואתם בני אושא שקדמתם רבותינו במאכלכם ומשקיכם ומטותיכם הקב"ה יפרע לכם שכר טוב (שם שה"ש, סמכוני). אע"פ שהיה (עשו) רשע לא קפח הקב"ה שכרו וכו', ומה פרע לו הקב"ה נתן לו שלוה בעה"ז וכו' (דב"ר ליברמן, 23). — ופָרַע לפלוני, גמל לו רע: אמר לו הקב"ה משה אתה אומר שלח נא ביד תשלח חייך שאני צוררה לך בכנפיך, אימתי פרע לו וכו' (מד"ר ויקר' יח). בא וראה מה פרע להם הקדוש ברוך הוא לאלו שתי אומות כתיב בתורה לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' (ר' אלעזר, שם שה"ש, סמכוני). אמר לו הקב"ה (למשה) אני מפתה אותך ואתה אומר שלח, חייך אני פורעה לך (תנחומא שמיני ג). — ואמר הפיטן: ובפרעות תפרע המוציא שם רע ואיש זב ומצורע בהזות נטהרים (רסב"ג, אזהרות, שמור לבי). ישעי וכבודי משגבי ומנוסי, וגצב לריב על אונסי, סוכבי באברתו יוי נסי, פורע וגובה דין קנסי (ר"י טוב עלם, ישעי וכבודי, קרוב' שבת הגדול). הניס ים וקרעו, וצר בסאסאה פרעו, הקדים פניו והכריעו (משלם ברבי קלונימוס, אפיק, יוצ' ב פסח). בד בבד פרע שאונם, ונפץ מול נפץ דנם, וכטלה עצתם כפלג לשונם (משה ברבי קלונימוס, מה מועיל, קרובי אחרון פסח). מותחת גבהי מרומים, גוטעת אדני הדומים, סוערת שאון ימים, עורפת המון קמים, פורעת דין ענמים (הוא, אלוהים, סדר אחרון פסח). השימני צולע על ירכי, פרי דרכי אלי חיקי פורע (רמב"ע, מרי שגיון, דוקס, 66). — ואמר המשורר: חוקר כליות איש ישלם להם כפרי חסידותן וכן תפרענה (ר"מ בן חביב, דרכי נעם, יז). — ופָרַע מפלוני, נקם ממנו: מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה הוא עתיד להפרע ממי שאינו עומד בדבורו[1] (ב"מ ד ב). אמר יונה יודע אני שהגוים קרובי תשובה הן והריני הולך ומתנבא עליהם והם עושין תשובה והב"ה בא ופורע משונאיהן של ישראל וכו' (ר' יונה, ירוש' סנה' יא ז). אבל באחרונה כשפרע הקב"ה משונאיהם של ישראל לא פרע אלא בשבעים ושתים אותיות (אדר"נ יג). הם חטאו בגלגל העין שהוא דומה למים אף הקב"ה לא פרע

[1]) [עי' גם לקמן.]

מהם אלא במים (מד"ר ברא' לג). אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון כל העולמים לא דיינו שנשתעבדנו לע' אומות אלא אף לזו שנבעלת כנשים אמר להם הקב"ה אף אני בו בלשון אני פורע הימנה (שם שם סג). אמר לו הקב"ה (למשה) אלו המכות אשר שמתי בידך עשה אותם לפני פרעה על ידי המטה הזה ואני אחזק את לבו כדי לפרוע דינם מהם (שם שמות ה). שאלולי הצרעה היאך היה הקב"ה פורע מן האמוריים ואילולי הצפרדע היאך היה פורע מן המצריים (שם שם י). כשפרע הקב"ה מדור המבול לא פרע אלא יחידי שנאמר הנני מביא את המבול מים וכן מאנשי סדום לא פרע אלא יחידי וכו' וכן כשפרע מן המצריים יחידי וכו' וכן פרע מן האמוריים יחידי וכו' וכן מסנחריב פרע יחידי וכו', (שם במד' יח). מה פרע מהם ויגף יוי' את העם על אשר עשו את העגל (שם שם טו). לעולם אין בעל הרחמים פורע מן הנפשות תחלה (רבי הונא ורבי יהושע בר' אבין ור' זבדא, שם רות, וימותו גם שניהם). ובסהמ"א: וזהו כל לשון קנאה אוחז בנצחונו ופורע מאויביו (רס"י, שמות לד יד). — ובכנוי לאלהים המשלם גמול לחוטא: ארצה שעיר שדה אדום, הוא אדום ותבשילו אדום, ארצו אדומה, גבוריו אדומים, לבושיו אדומים, פורע ממנו אדום בלבוש אדום וכו', פורע ממנו אדום, דודי צח ואדום (ר"ל, מד"ר בראשי סג). — ואמר הפיטן: צלול כתבו משליכי יאור וכרים, פורע פלשם סוף היות סכורים (תסבולות, קרובי אחרון פסח). — מִי שֶׁפָּרַע[1], מונח חקי, כלל בדין התלמודי: כיצד מקבל מי שפרע, אוררין אותו בבית דין ואומרים מי שפרע מאנשי דור המבול וכו' (טו"ע חו"מ כד ד). מכר לו בדברים בלבד ופסקו הדמים ורשם הלוקח רושם על המקח כדי שיהיה לו סימן ידוע שהוא שלו אף על פי שלא נתן מהדמים כלום כל החוזר בו אחר שרשם מקבל מי שפרע (שם שם כד ו).

—נפע', נִפְרַע, — א) נִפְרַע האדם, פָּרְעוּ לו, גבה וקבל את חובו: המוציא שטר על חברו והלה מוציא שמכר לו את השדה אדמון אומר יכול הוא שיאמר אלו הייתי חייב לך היה לך להפרע את שלך כשמכרת

[1]) [כלו': מי שפרע מאנשי דור המבול וכו', עי' לעיל.]

לי את השדה (כתוב׳ יג ח). אין אלמנה נפרעת מנכסי יתומים אלא בשבועה (גיטי׳ ד ג). אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש נכסים בני חורין ואפילו הן זיבורית, אין נפרעין מנכסי יתומים אלא מן הזיבורית (שם ה ב). האומר לבנו קונם אי אתה נהנה משלי וכו׳ בחייו ובמותו אם מת לא יירשנו וכו׳ ואם אין לו לוה ובעלי החוב באים ונפרעים (ב״ק ט י). מצא שטרי חוב אם יש בהן אחריות נכסים לא יחזיר שבית דין נפרעין מהן, אין בהם אחריות נכסים יחזיר שאין בית דין נפרעין מה;, וחכ״א בין כך ובין כך לא יחזיר מפני שבית דין נפרעין מהן (ב״מ א ו). המלוה את חבירו ע״י ערב לא יפרע מן הערב ואם אמר לו על מנת שאפרע ממי שארצה יפרע מן הערב (ב״ב י ז). לפני אידיהן של עובדי אלילים שלשה ימים אסור לשאת ולתת עמהם, להשאילן ולשאל מהן, להלוותן וללוות מהן, לפורען ולהפרע מהן, רבי יהודה אומר נפרעין מהן מפני שהוא מיצר לי (ע״ז א א). הכל נתון בערבון ומצודה פרוסה על כל החיים החנות פתוחה והחנוני מקיף והפנקס פתוח והיד כותבת וכו׳ והגבאים מחזירין תדיר בכל יום ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו (ר׳ עקיבא, אב׳ ג טז). אחד נכסים שיש להם אחריות ואחד נכסים שאין להם אחריות נפרעין מהם למזון (רבי, תוספת׳ כתוב׳ ד יח). כל מלוה שבשטר אין נפרעין הימנו ושאינה בשטר נפרעין הימנו מפני שהוא כמציל מידם (ר׳ יהושע בן קרחה, שם ע״ז א א). אמר לו הקדוש ברוך הוא למלאך טול לי רב שבהם שיש בו ליפרע מהם כמה חובות, באותה שעה מת אבישי בן צרויה ששקול כרובה של סנהדרין (רבי אלעזר, ברכ׳ סב:). הבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה (ב״ב ה:). המוציא שטר חוב על חבירו מלוה אומר לא נפרעתי כלום ולוה אומר פרעתי מחצה והעדים מעידין שפרע כולו הרי זה נשבע וגובה מחצה מנכסים בני חורין (רבי אבא לר׳ יוסף בר חמא, שם קכח:). לאדם שנושה משני בני אדם אחד אוהבו ואחד שונאו, אוהבו נפרע ממנו מעט מעט, שונאו נפרע ממנו בבת אחת (ר׳ אבהו, ע״ז ד.). ממך נפרעין אין נפרעין ממשונך (מדרש תהלים, הוספון, דבר׳ כג כב). — ובסהמ״א: הילכך עשו חכמים חציו מלוה וחציו פקדון, חציו מלוה שאם נאנס נפרע מחצה וחציו פקדון שאם יש בו הנאה נאמר פקדון ברשות רבו עומד (הלכות פסוקים לתלמידי רב יהודאי גאון, 39). מי שבא ואמ׳ אבד שטר חובי אעפ״י שאמרו עדים אנו כתבנו וחתמנו וכו׳ אין כותבין שיש לחוש שמא נפרע והחזיר את השטר (ר״י ברצלוני, ס׳ השטרות, 33). כי הממשכן את חבירו הוא ממשכן אותו לאחת משלש עילות אחת מהן וכו׳ שמא יקפץ ידו על מה שיש לו אצלו ולא יוכל להפרע ממנו וכו׳ (ר״י א״ש, חו״ה, הבטחון ו). אשה מבנות ערב מת בנה וכאשר קברתהו אמרה בני בני היית חלואת מלוה ומתנת נותן ופקדון מפקיד והיום נפרע המלוה מהלואתו ולקח המפקיד ערבתו וקבל הנותן מתנתו (ר״י חריזי, תחכ׳ מה, 343). — ואמר הפיטן: כלכלני בציה מסבבת ונפרע נשיון מגבת, בנסני לארץ גושבת הביאני אל בית (שמעון בר יצחק, אסוביך יול׳ שבת חוה״מ פסח). — נִפְרַע האל מן החוטא, פָּרַע לו כגמולו, כמו פרע ממנו: מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה הוא עתיד להפרע ממי שאינו עומד בדבורו (ב״מ ד ב). כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי (ר׳ יוחנן בן ברוקה, אבו׳ ד ד). בעשרה מאמרות נברא העולם ומה תלמוד לומר והלא במאמר אחד יכול להבראות אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות (שם ה א). על אלו דברים נפרעין מן האדם בעולם הזה והקרן קיימת לו בעולם הבא על עבודה זרה ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים ועל לשון הרע כנגד כולם (תוספתי פאה א יב). וכן את מוצא שלא נפרע המקום מאנשי דור המבול ומאנשי סדום אלא ברוח קדים עזה וכו׳ וכן את מוצא שאין הקב״ה עתיד ליפרע מן הרשעים בגיהנם אלא ברוח קדים (מכי׳ בשלח מסכת׳ ב ד). הם חשבו לאבד את בני במים איני נפרע מהם אלא במים (שם שם ו). דבר אחר אני יי׳ אלהיך אל קנא, בקנאה אני נפרע מן עבודה זרה אבל רחום וחנון אני בדברים אחרים (שם יתרו, מסכתא דבחדש ו). סימן טוב לאדם שנפרעים ממנו לאחר מיתתו (ר׳ נתן, ספרי במד׳ קיב). אמר להם הקב״ה בטובה שהיטבתי לכם אתם מתגאים, בה אני אפרע מכם (שם דבר׳ מג). מי

גרם להם ליפרע מאלו כעס של אומות העולם שהיה כנוס לתוך מעיהם (שם שם שכג). כשם שנפרעין מן העובד כך נפרעין מן הנעבד (ר' יודה בר פזי, ירוש' חגי' ב א). רבון העולמים הרבה חטאתי לפניך ולא נפרעת ממני אחד מני אלף (צדוק הדין של האבל, ברכ' יט.). ליתן שכר לאלו בכפליים ולהפרע מאלו בכפליים (ר"ש בן לקיש, מד"ר ברא"ש ע). אילו ואילו מדקדק עמהם וכו' משפיע שלוה לרשעים ונותן להם שכר מצוות קלות שעשו בעולם הזה כדי להפרע מהם לעתיד לבא (רבי עקיבא, שם שם לג). — ובסהמ"א: מה מקום היה לכל התורה כולה ובאי זה דין ואיזה משפט נפרע מן הרשע או משלם שכר לצדיק (רמב"ם, תשובה ה ד). יש חטא שהדין נותן שנפרעים ממנו על חטאו בעולם הזה בגופו או בממונו או בבניו הקטנים (שם ו א). אף על פי שהוא מאריך אפו להם כמו שהאריך לקין לסוף הנה הוא נפרע מהם כמו שנפרע מקין (ר"י אלבו, עקרים ד יח).—ואמר המשורר: אבל יש בטח במרבה סלח וחיל וכח למוציא אסירים, ואם דן ונפרע ויוסף ויגרע עלי טוב ועל רע שפטיו ישרים (ר"י הלוי, היוכלו פגרים, שעה"ש 97). — וְנִפְרַע את הדם, נקם את נקמת הדם השפוך: בסוף הקדוש ברוך הוא עתיד ליפרע ממך את דמינו (מד"ר איכה א, מעשה במרים).—וְנִפְרַע לראובן משמעון, נקם משמעון את נקמת ראובן: הרב את ריבנו והדן את דיננו והנוקם את נקמתנו והנפרע לנו מצרינו והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו בא"י הנפרע לישראל מכל צריהם (ברכה אחרי קריאת המגילה, מגי' כא:). אמרו ישראל באותה שעה כלום הוציאנו הקב"ה ממצרים אלא בשביל הי' דברים וכו' להפרע לנו מן המצרים וכו' (רבי יהודה, מד"ר שמות כד).—וְנִפְרַע לפלוני, במשמ' נִפְרַע מפלוני, ענש אותו: שבטים גרמו לאביהם לקרוע והיכן נפרע להם במצרים שנא' ויקרעו שמלותם וגו' יוסף גרם לשבטים לקרוע, עמד בן בנו ונפרע לו שנאמר ויקרע יהושע שמלותיו, בנימין גרם לשבטים לקרוע והיכן נפרע לו בשושן הבירה, שנאמר ויקרע מרדכי את בגדיו (רבי פנחס בשם רבי הושעיה, שם ברא"ש פד). — ב) ״נִפְרַע השטר, שֶׁפְּרָעוּ אותו: שטר שנכתב על הלואה אחת ונפרע אינו יכול לחזור וללוות בו (שו"ע חו"מ מח א). — ״וְנִפְרַע האדם, נענש: ויקרב משה את משפטן, נתעלמה הלכה ממנו וכאן נפרע[1]) על שנטל עטרה לומר והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי (רש"י, במדי' כז ה). — ואמר הפיטן: האלך גן כיתן אשר לא עמלת בו ומכל פריו אל תגרע אך עץ הדעת טוב ורע קל מהרה תפרע נפש אשר תגע בו (ר"י הלוי, אפתחה סערי, דיואן ג, 55). עשר הוכח בלתי חנינה, פוקר נפרע ברוב אנינה, צמאי ישע הודררו ברנה וילכו מאתו בשלום (בנימן, אתיו אמונים לפסח, מחז' איטלי' א, קכה.). יאספו לירושלים כל המצירים ושם יפרעו, מצוי דינם ישפטו מקום אשר הרעו (מנחם בר' מכיר, אל סדי, יולי סבת כמוו).

—הפעי', ״הִפְרַע, הופרע, — כמו נִפְע' במשמ' ב), נִגְבָּה, ואמר הפיטן: סח ילד בתלף, דמעות כתנין זולף, עוללי אשר טפחתי בעלף, איך גוו מני בחלף, ואיך תפרע מני דמים בדמים כמה אלף (ר"א קליר, אז בהלוך, קינ' ת"ב).

—התפ', ״הִתְפָּרַע, נִתְפָּרַע, — כמו נִפְע' במשמ' א), גבה וקבל את חובו: ואם היה השופט יוצא לקראת הכחש העדויות ויכחיש כל הדברים לא יתפרע העשוק מן העושק ויצטרך העשוק לתבוע דינו בדין (אמונה רמה לראב"ד ה, 70). וכשהשלימו המלאכה עמד אחד מהם ונתפרע מן הכותי מה שעשו שניהם (שו"ת הרא"ש קד ג). ובאו שני עדים שלוה ממנו מנה ופרעו והלוה אומ' לא נתפרעתי הרי זה חייב לשלם (שו"ע חו"מ עט א). ואחר שהר.ת כל חשבונותם נמצא ביניהם שנתפרע ממנה כל מזונותיה עד היום ההוא עד פרוטה אחרונה (ר' אהרן ששון, שו"ת תורת אמת כג, לז:) ויהי כראותו כי לא יכול לו להתפרע מראובן הביא את ראובן בעש"ג ויתנהו בבית הסוהר (שו"ת פרח מטה אהרן קד, קטו.).

ה. ״פֶּרַע, ס"י, — פֶּרַע פְּרָעוֹת בפלוני, א) עשה מעשי נקם, גזל שדד ורצח[2]): המורדים פרעו בהם (ביהודים) פרעות (לוק העתים, לקורות הגזרות, 16). — ואמר המשורר: זמן הרע ולא אחר לך כי זמן יפרע בנשאים פרעים (ר"ש הנגיד, דבריך בתוך לבי, ברודי, 41). — ונהוג בדבור ובספרות העברית החדשה.

---

1) [בתלמוי (סנה' ח.): על דבר זה נענש משה.]
2) [הפעל בשמושו זה נוצר עפ"י הבנת הכתוב: בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת (שפטי' ה ב), ועי' הערה לערך: פְּרַע־פְּרָעוֹת.]

א. פֶּרַע, ש״ז, — שער הראש [1]), Kopfhaar; cheveux, hair of the head, גִּדֵּל פֶּרַע, גדל את שער ראשו ולא גלחו: כל ימי נדר נזרו תער לא יעבר על ראשו עד מלאת הימם אשר יזיר ליי׳ קדש יהיה גדל פֶּרַע שער ראשו (במד׳ ו ס). — וְשַׁלַּח פֶּרַע [2]): וראשם לא יגלחו (הכהנים) וּפֶרַע לא ישלחו כסום יכסמו את ראשיהם (יחזק׳ מד כ).—ובתו״מ [3]): הריני כות הריני מסלסל הריני מכלכל חרי עלי לשלוח פרע הרי זה נזיר (נזיר א א). כמה הוא גידול שיער פרע, שלשים יום (ירוש׳ שם א ג). על אביו ועל אמו (חייב לגדל שערו) עד שישלח פרע או עד שיגערו בו חביריו (שם מו״ק ג ח). אלו הנזירים שתופשים ענות בעצמן שנוזרים מן היין ומגדלים פרע כדי לענות עצמן ולהשמר מן העבירה הקב״ה נותן להם חן (מד״ר במד׳ יא). — ובמסה״א: על כל המתים כולן מספר לאחר שלשים יום, על אביו ועל אמו מגדל פרע עד שיגערו בו חביריו (הלכות פסוקות לתלמידי רב יהודאי גאון, 124). — *ובלי הפעלים תנ״ל במשמ׳ שער שגדל פרוע: אין לי אלא מי שיש לו פרע, מי שאין לו פרע מנין ת״ל שער ראשו משהוא (ר׳ ילחק ב״א, מד״ר במד׳ י).—ובסחמ״א: ולא יגלח השער מכנגד פניו מאזן לאזן ויניח הפרע מלאחריו כדרך שעושין הן (רמב״ם, עכו״ם יא א).—ואמר המשורר: בסעיף הדם תטה צביה עת תרקד ופרע שערה תפרע (רמב״ע, תרשים ב, 87).— ובהשאלה לאפלה המכסה ארץ, ואמר המשורר: עדי ארו פני מורח ופרע מאפל פרעתי (הוא, שמאים ילורי אהבים, או״ב ג, 44).—*ובמשמ׳ פְּרִיעָה, שה״פ מן ב. פֶּרַע, מעשה הַפּוֹרֵעַ שער ראשו, ואמר הפיטן: ואם בפרע ופרם ומעטה שפם בדירת ערשך ומחנותיך תשפינה וכו׳ (רסע״ג, אכי אם אוכלה, אזהרות, קבץ מע״י גאו׳ ב, 51).

1) [זאת משמ׳ המלה לפי עדות השפות הקרובות לעבר׳, ואין למלה כל קשר אל א. פרע במשמ׳ עזב או גלה. ועי׳ ב. פרע, הערה לשרש ולפעל. והקדמונים הבינו את הצרוף גדל פרע במשמ׳ גדל פָּרוּעַ, ללא טפול וגזיזה.]

2) [התרג׳ והמפרשים הקדמונים הבינוהו כמו גדל פרע, אולם עי׳ הערה לב. פֶּרַע.]

3) [עי׳ בהערות הקודמות.]

ב. *פֶּרַע, ש״ז, מ״ר פְּרָעִים, — כמו ג. פְּרָעָה [1]), ואמר המשורר: זמן הרע ולא אחר לך כי זמן יפרע בנשאים פרעים (ר״ש הנגיד, דבריך נחוך לבי, בכורי, 41).

פְּרֹעַ־פְּרָעוֹת [2]): בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת בישראל בהתנדב עם ברכו יוי׳ (שפט׳ ה ב).

1) [עי׳ שם ובהערות לערכים ה. פֶּרַע, פְּרֹעַ־פְּרָעוֹת.]

2) [גם בצורתו וגם במשמעותו לא הובן בטוי זה. השבעים תרגמוהו במשמ׳ חשיפה וגלוי: ἀποκάλυμμα ἀπεκλύφθη, נתגלה גלוי בישראל; הוולג׳ בתרגום חפשי: qui sponte obtulistis de Israel animas vestras ad periculum, כלו׳ אשר ברצון נדבתם את נפשותיכם לסכנה; ת״י: כד מרדו בית ישראל באוריתא. ורש״י פרש: כשבא פרצות על ישראל שפרצו בהם העכו״ם על עזבם את ה׳ והתנדב העם לשוב בתשובה וכו׳; וריב״ג בשרשיו: מראש פרעות אויב נקמת האויב, דומה לדברי רבותינו ז״ל והנפרע לנו מצרינו ויכשר מאד להיות כמהו בפרוע פרעות בישראל, ע״כ; ומעין זה רד״ק: בנקום נקמות; ורלב״ג כתב: הוא מענין השבתה וביטול והרצון בזה כי עם היות ישראל מושבתים ומבוטלים מהגבורה מפני לחץ סיסרא ויבין והיו מפני זה בתכלית החולשה ראוי מפני זה לברך השי״ת כשהתנדבו עם ישראל לעלות עליהם למלחמה וכו׳, ע״כ. ומעין אלו גם דברי החדשים, החושבים בטעות אף על גדול השערות או על ראש פרעות (כתרג׳ השבעים ראש מושלים) וכדו׳. ואף בתרג׳ הגרמני של טורטשינר לא ירדנו לסוף כונתו של בטוי זה.

ואולם אשר לצורת הבטוי עלינו להכיר שאין כאן באמת שתי מלים, שיש להפרידן כפעל (בִּפְרֹעַ) וכשם עצם (פְּרָעוֹת), אלא מלה אחת כפולת השרש, כדִגמת חברבורות, חפר־פרות וכדו׳, שגם זו האחרונה כתובה בספרים כשתי מלים נפרדות. וכן יש להבין אף צרופים כגון שׁוּב שְׁבוּת בעקר לא כפעל ושם, אלא כמקור של פעל מכפל, כגון שבשב, גלגל וכדו׳, ואין כשוב שְׁבוּת אלא בשבשבות, כְּשַׁשְׁבְּשֵׁב, כלו׳ כשהשיב ה׳ את ישראל. וכך אף כאן מלה אחת בפרעפרעות, ומלה (מכפלת) זו באה בפסוק בהקבלה גמורה אל בהתנדב: בפרעפרעות בישראל—בהתנדב עם — ברכו יי׳, ומתוך כל מבנה הפסוק ברור, שאין בהתנדב עם ואין בפרע פרעות בישראל תאור הזמן וכדו׳, אלא חשלמות הן לפעל ברכו ה׳, כלו׳: כיצד תברכו את ה׳? בהתנדב עם וכו׳. ועל כן ברור שאין משמ׳ בהתנדב עם שונה מן כל התנדבות שבמקרא שפירושה התרוממות הלב, כלו׳: ברכו את ה׳ בהתרוממות לב, מתוך נדיבות רוח מלאה, מתוך שמחה מלאה.

א. פַּרְעָה, ש"נ, מ"ר סמי' פַּרְעוֹת, — כמו א. פֶּרַע, שער הראש [1]: אשכיר חצי מדם וחרבי תאכל בשר מדם חלל ושביה מראש פַּרְעוֹת אויב (דבר' לב מב).

ב. *פַּרְעָה, ש"נ, מ"ר פְּרָעוֹת, — אבן היוצאת מן הגדר [2]: אבל הסככות והפרעות ובית הפרס וארץ העמים והגולל והדופק ורביעית דם וכו' על אלו אין הנזיר מגלח ומזה בשלישי ובשביעי ואינו סותר את הקודמין ומתחיל ומונה מיד (נזיר ז ג). הזיזין והגזוריות והשובכות והשקיפים והסלעים והגהרים והשננים והסככות והפרעות[1] שהן יכולין לקבל מעזיבה רכה (מביאין את הטומאה וחוצצין) (ר' מאיר, אהלי' ח ב). אלו הן הסככות אילן שהוא מיסך על הארץ, והפרעות היוצאות מן הגדר (שם שם). הן סככות הן פרעות (ירוש' ע"ז ג י). ואין מציינין על הוודאות אבל מציינין על הספיקות, ואלו הן הספיקות סככות ופרעות ובית הפרס (מ"כ, מו"ק ה:). סככות אילן המיסך על הארץ, פרעות אבנים פרועות היוצאות מן הגדר (שם שם). נאמן הכותי על נטע רבעי וכו' אבל לא על הסככות ולא על הפרעות ולא על ארץ העמים ולא על בית הפרס מפני שנחשדו בהם (כותים א). — ובספה"א: או שהאהיל עליו ועל השריגים היוצאים מן האילנות או הפרעות היוצאות מן הגדר או מטה או גמל וכיוצא בו וכו' הרי זה אינו סותר (רמב"ם, נזירות ז ו). אבנים היוצאות מן הגדר הסוככות על הארץ והן הנקראין פרעות אם יכולין לקבל מעזיבה בינונית והן עומדין הרי אלו מביאין וחוצצין מן התורה (הוא, טומאת מת יג ג).

ג. *פַּרְעָה [2], ש"נ, מ"ר פְּרָעוֹת, — נקמה, ואמר הפיטן:
ויקום לישע בחנית ובמסע יחיש לפרוע פרעות בישראל (ר"י נג'ארה, עולת שבת מג). — ואמר המליץ: עד ידין יי' דין עמו וישיב לכם כפרעות אויב (נ"ז, נ"ק לה יה). — ובמשמ' עֹנֶש, ואמר הפיטן: וכפרעות[3] תפרע המוציא שם רע (רסנ"ג, אזהרות, סמוך לני). — ובמשמ' מהומה, השחתה, התנפלות שודדים ורוצחים: והשמרי מן היצר הרע אשר כך פרעות פרע ובארי שכב כרע (ר"י חריזי, תחכ' יג, 235). המורדים פרעו בהם (ביהודים) פרעות (לוק

והנה נמצא אף בסורי' פעל פרע בתכפלה כזאת, ושם אמנם מקצר לצורת פרפע, אתפרפע, מלא פיו בתרועה, שמח מאד, התענג. ולפי זה פרושו של המשפט: בתרועות שמחה (בפרע פרעות) בישראל, בהתרוממות לב (בהתנדב) העם ברכו ה'. והרי זאת פתיחה נכונה לשירת נצחון.

אמנם גם מקור הפעל פרפע, אתפרפע, בסור. (והוא פרפא, אתפרפא, במנדעית) לא התברר כל צרכו, והפרוש המוצע ע"י נלדקה בדקדוק המנדעי (עמ' 85) שהוא ממשמ' שטף, אינו נראה; אבל לפי משמ' הפעל קרוב הוא אל פרח [a]) בערב' במשמ' שמח, ולפי זה יש להשוות בפרע פרעות ממש לערב' בַּפַּרְחִ פַּרְחִ [b]) וכדו'. ועל כן שיך פְּרֹעַ־פְּרָעוֹת לשרש ב. פרע, שהוא ענין פריחה, וקרוב אל פרח.

אך בספה"א השתמשו בצרוף זה ואף בחלקיו לפי הבנת התרגומים והמפרשים, ועי' ה. פֶּרַע, ג. פַּרְעָה, ב. פֶּרַע.]

[1]) [כאמור בהערה לשרש ב. פרע נמצא פרע בזכר ובנק' (פֶּרְת במקום פרעת באשור') בלשונות הקרובות במשמ' שער הראש, ועל כן אין ראש פַּרְעוֹת אויב אלא ראש האויב בשערותיו. ואמנם המתרגמים והמפרשים ערבבו מלה זו עם מלים אחרות. כן השבעים: ἀπὸ κεφαλῆς ἀρχόντων ἐχθρῶν, כלו' מראש מושלי האויבים, משם פרעה מלך מצרים השאול ממצרית; וולג': nudati inimicorum capitis, כלו' מן הראש הגלוי של האויב; ורש"י פרש: מפשע תחלת פרצות האויב כי כשהקב"ה נפרע מן האומות פוקד עליהם עונם ועון אבותיהם מראשית פרצה שפרצו בישראל; וראב"ע: כמו בפרוע פרעות גם קדמונינו אמרו הנפרע, ע"כ, ובמקום אחר מסכים הראב"ע לדברי רסע"ג שפרש פרעות כמו פורענות (ספר יסר עד, 29). ומעין זה גם ריב"ג ורד"ק, וז"ל רד"ק: וענין אחר מראש פרעות אויב נקמת האויב וכן בפרוע פרעות בישראל והפעל הכבד כי הפריע ביהודה ותרגום נקום נקמת בני ישראל אתפרע פרענות, ע"כ. ואף בין החדשים היו שהלכו אחרי השבעים או עפ"י הבנה מטעית של גִּדֵּל פֶּרַע, ופרשו מה שפרשו. ועי' בהערה הבאה.]

[2]) [אולי בראשית משמעותה כמו א. פַּרְעָה, כדגמת פַּרְעוֹת הראש, היוצאות בראש האדם, ולפי זה אין כאן אלא שמוש משאל של אותה המלה.]

a) فرح b) بفرح فرح

[1]) [בספה"ש של רד"ק מובאת משנה זו ובמקום פרעות נדפס: פרכות.]

[2]) [עי' פְּרֹעַ פְּרָעוֹת, הערה. ויש בו גם ממשמ' ד. פרע.]

[3]) [ואולי ד. פַּרְעָה.]

העסים, לקורות הגזרות, 16). כי חפצתי להראות להקוראים מחנה בני הנעורים ודרכי לבם בטרם הפרעות ואחריהן וכו' וכל אלה היו קודם הפרעות, והפרעות רק אמצו את רוחם וכו' נטל עלי לדבר בתחלה על אדות ההתרגשות בלב התלמידים בטרם באו הפרעות כהקדמה לכל אשר אכתוב אחרי כן (סרץ סמולנסקין, מכתב ברא"ש ספור נקס ברית).

ד. **°פְּרָעָה**, ש"נ, מ"ר פְּרָעוֹת, — כמו פֵּרָעוֹן, תשלום: וכשהגיע המלך דון אנדריא למדינת בורגז תבע לציבור חמשים ואלף כפולות והיו בצרה גדולה, ולהשלים הפרעות מכרו כל העטרות ותפוחים של כסף של ספרי תורות זולתי של ספר עזרא שלא מכרוהו (ר"ש אבן וירגא, שבט יהודה, הכוזרי, 131). אין לי עתה מעות לא טובות ולא רעות לפרוע פרעות (ר"ז אלצ'אהרי, ספר המוסר מחב' לח, כ"י תימני).

***פֵּרָעוֹן** [1]), פירעון, ש"ז, מ"ר פֵּרְעוֹנוֹת, — תשלום, Bezahlung; payement; payment: אל יהא לך פירעון אלא מזה (ר' חנינא, ירוש' כתוב', בסוף). כותי לענין פרעון לעולם מיצר (רבינא, מו"ק ט:). מוטב ללכת למידה שיש לה פרעון ממדה שאין לה פרעון (מד"ר קהל', סדרא חניינא, טוב ללכת). — ובסהמ"א: ולשמחת מיריעות מותר (לאכל להכנס) לאלתר, והא תני לשמחה שלשים ולמיריעות שלשים, אל תתמה, זת בארשייתא וזה בפירעון [2]) (הלכות פסוקות לתלמידי רב יהודאי גאון, 124). הנני נותן את פרעה הפרע [3]), מהו הפרע, שקבל פרעון מהקב"ה (ילק' שמעו' שמות קפ). ושקול עון ועון עם עונש ועונש ממה שבא במקרא ובדברי רבותינו ומה שמשיבין אותו בתשובה ומה שאין משיבין ותנאי התשובה ומה שיבא מן הצרות על דרך הבחינה והנסיון ועל דרך הפרעון מעון שקדם וכו' (ר"י א"ה, כוזרי ה כא). וראינו תקנה זו לכל פורעי המס וכו' וכדי להקל מעליהם ושיפרעו מן המסים ומן הפרעונות כפי יכולתן וכו' ופטרנוהו מכל פרעונות ותשחורות וכו' שיצא עלינו מחמת השלטון (ר"י ברצלוני, ס' השטרות, 138). באחד שלוה על משכון או בשטר עשרה דינרין ועשה לו הרבה פרעונות ואמר לו פרעתיך פעם ראשונה וכו' (רשב"א, תשו' תתקעז). והלא טוען שפרע הכל חוץ מהפרעון האחרון (שם). וברחוב העיר של ליאון יש מעט זהב לערך מה שצריך לעשות הפרעונות מעריכים ערך המרקי במקומות ההם לחשבון ס"א או ס"א וחצי (ר' יחיאל נסים מפיסא, חיי עולם עו, הלוסה למכ"י שנה ו א, 21). ונשאר פרעון אחד אשר לא הגיע זמנו עדיין לפרוע כנהוג בינינו (תשו' מהר"י קולון סג). שטר שיש בו גרר מאחריו או ביני שיטי במקום שנהגו לכתוב הפרעון מאחריו אי ביני שיטי כשר (שו"ע חו"מ מד ו). אפילו אמר לו לוה בשעת פרעון הילך מעות אלו בשביל חוב פלוני ומלוה קבל ושתק יכול לומר אחר כך וכו' (שם שם נח ד). היא גמולו ופרעונו אשר ישוב בראשו במדה נכונה (פענח רזא עה"ת, שופטים, אמשטי, קא.). והנה קמו שאר בני העיר לומר שיפרעו על כל משא כך מעות כדי לסייע לפרעונות העיר (ר"א ששון, שו"ת תורת אמת קט, פט:). איש עשיר לימים היה פורע פרעונותיו מענין הטלות ועול צבור ועתה מטה ידו ואין משאת לפרוע כי אם מאתים זוז לשנה כי עני הוא (שו"ת פרח מטה אהרן כג, קא.). — ואמר הפיטן: פֵּרְעוֹן אלתי עפה להאניקה כי כל הגונב מזה במות נקה (רסע"ג, סדר לעלרת, סדור רסע"ג, שלב).

°פַּרְעָן, תוס"ז, נק' פַּרְעָנִיּוֹת, — מי שחייב לשלם, מי שקבל על עצמו לפרע חוב: ומיד לקחו מידו אותו השיעור ונתנוהו ביד התובע ונהיה בפני כלם הוא ואחיו פרענים קבלנים לסלק ולהפיץ מעל שמעון זה כל מין ערעור שבעולם מאותו השבוי ומכל באי כחו (שו"ת מהרשד"ם יו"ד עג). עד אשר יצא לחפשי לוי אשר נשבה עם שמעון הנז' ונהית ערב ופרען בעד פדיונו (שם שם). ונהיה מעתה עד קבלן ופרען לשמעון הנז' ולבאי כחו בעד אחיו הנז' וכו' (שם שם). נכנסו ר' יאודה ור' מרדכי ערבים קבלנים ופרענים לר' שאלתיאל הנז' (ר"א ששון, שו"ת תורת אמת כ, עד.). וליפות כחו של שמעון נכנסת פלנית אשת ראובן הנז' בעד בעלה הנזכר ערבנית קבלנית

---

[1]) [מן ד. פָּרַע, וכן בארמ' פורענא.]

[2]) [עפ"י התלמוי (מו"ק כג:): הא באריסותא הא בפורענתא, ופרש רש"י (שם): בפורענתא, שמשלם להם סעודות שנעשו לו.]

[3]) [במקרא (ירמי' מד ל): הפרע, ובמד"ר (שמות ח) דרשו: מהו הפרע בענין שנאמר ופרע את ראש האשה.]

פרעניות וכל הכת שיהית לו על ראובן בעלה יהיה עליה כמו כן (שם קכא, קלא.).

***פְּרְעָנוּת** [1]), ש"נ, מ"ר פְּרְעָנִיּוֹת, — עֹנֶשׁ רע, רעה, צרה, הבאה על החוטא, Strafe, Unglück; punition, malheur; punishment, misfortune: הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע ואל תתיאש מן הפורענות (נתאי הארבלי, אבות א ז). תשובה ומעשים טובים כתרים בפני הפורענות [2]) (רבי אליעזר בן יעקב, שם ד יא). שבעה מיני פורעניות באין לעולם על שבעה גופי עבירות (שם ה ח). שעלה תהום התחתון ותהום העליון והיו המים נלחמים בהם בכל מיני פורעניות (מכי' מסכתא דשירתא ה). וכשנהרגו רבי שמעון ורבי ישמעאל אמר להם ר"ע לתלמידיו התקינו עצמכם לפורענות וכו' גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שפורענות גדולה עתידה לבא בדורינו (שם מסכתא דנזיקין יח). כל הזכרונות שבתורה לטובה וזו לפורענות (רבי טרפון, ספרי במד' ח). אם היתה טמאה פורענות פוקדתה מיד (שם שם). אבר שהתחיל בעבירת ממנו יתחיל הפורענות (שם שם יח). ידע מה בחשוכא, זו מתן פורענותן של רשעים בגיהנם, ונהורא עמיה שרי, זה מתן שכרם של צדיקים לעתיד לבוא (סדר עולם רבה ל, רטנר, עה:). מפני מה התקינו שומע תפלה ברכה חמש עשרה, כנגד ה' למבול ישב שהוא כולה את הפורענות מלבוא לעולם (ר' תנחומא, ירוש' ברכ' ב ד). בדין היה שיהו מתענין בעשירי שבו נשרף בית אלהינו ולמה בתשיעי, שבו התחילה הפורענות (רבי ירמיה בשם ר' חייא בר בא, שם תענ' ד ט). ושמע שתי רוחות שמספרות זו לזו אמרת חדא לחברתה חברתי בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם (ברכ' יח:). ושאר כל מיני פורעניות המתרגשות כגון חיכוך חגב זבוב וצירעה ויתושין ושילוח נחשים ועקרבים לא היו מתריעין אלא צועקין (תענ' יד.). רבש"ע עמך ישראל שהוצאת ממצרים אינן יכולין לעמוד לא ברוב טובה ולא ברוב פורענות (חוני המעגל, שם כג.). רבון העולמים פדה והצל מלט הושע עמך ישראל מן הדבר ומן החרב ומן הביזה ומן השדפון ומן הירקון ומכל מיני פורעניות המתרגשות ובאות לעולם (יהודה בר נחמני, כתוב' ח:). אין פורענות באה לעולם אלא בזמן שהרשעים בעולם (ר"ש בר נחמני בשם ר' יוחנן, ב"ק ס.). בעת פקודתם יאבדו, תנא משום רבי יוסי עת מזומנת לפורענות (שם קב.). ד"א גם בלילה לא שכב לבו זה הקב"ה מלהביא עליהם פרענות ביום ופרענות בלילה (מד"ר בראשי' כז). הן האדם היה מתוקן למיתה, נחש היה מתוקן לפורענות, קין היה מתוקן לגלות, איוב היה מתוקן ליסורין (ר' חנינא ור' יוחנן, שם שם ל). ובאב אנוש זה הפורענות ששלחתם ירושה לדורות שבכו בליל ט' באב וכו' (שם במד' טז). מואב סיר רחצי, אמר ר"ש בן חלפתא אמר הקב"ה שופת אני למואב יורה של פורענות (שם דבר' ג). — ואמר הפיטן: סדר פרעניות בתוך לבבי יבעיר, כבא אלי הפליט לאמר הכתה העיר (יוסף, אזכרה מלוק, סליחי' י טבת). ולא תירא מיום פחד וכו' מגזרות מלכיות ממיני פרעניות ממקרה ופגע מכל מחלה ומכל נגע וכו' (רמב"ע, הלכלה מרדוף, דוקס, 69). — מִדַּת פְּרְעָנוּת: ומה אם מדת פורענות מעוטה כשיחיד צועק על הרבים כך, מדה טובה ורבים מתפללים על היחיד על אחת כמה וכמה (מכי' מסכתא דנזיקין יח). — מחת פְּרְעָנוּת: פעולתן של באי העולם שלימה לפניו, מתן שכרן של צדיקים ומחת [1]) פורענתן שלרשעים (מדרי תנאים, הופמן, דבר' לב ד, 187). לשעבר לא הייתם יודעים מתן שכרן של צדיקים ומחת פורענותן של רשעים לעתיד לבא, עכשיו אתם יודעין מתן שכרן של צדיקים ומחת פורענותן של רשעים לעתיד לבא (מדה"ג שמות, 238).

פַּרְעֹשׁ [2]), פרעוש, ש"ז, מ"ר *פַּרְעוֹשִׁים, — שרץ קטן המקפץ על גוף אדם ובהמה, עוקץ אותו ומוצץ דמו, Floh; puce; flea: אחרי מי יצא מלך

---

[1]) [מן הארמ' והסור' פֻּרְעָנוּתָא, ושם אף כמשמ' העקרית: גמול, תשלום, נקם, ואך מכאן נקמת חאל, ענש, רעה, צרה.]

[2]) במשני אבו' בסדור תימני בנקוד עליון כ"י בריט' מוז': פְּרְעָנוּת.

[1]) [בספרי (דבר' שז): ומאחר, בילק' שמע' (תתקמב): ומתן. ועי' הערת מא"ש לספרי והערת הופמן במדר' תנאים ודברי ח. ילון (תרביץ ג, 139; ג, 141).

[2]) [באשור' פֻּרְשָׁא, פַּרְשָׁא, בסור' פורתענא, פורטענא, בערב' בֻרְע'וּת'a).]

---

[a]) برغوث

ישראל אחרי מי אתה רודף אחרי כלב מת אחרי פַּרְעֹשׁ אחד (ש"א כד יד). כי יצא מלך ישראל לבקש את פַּרְעֹשׁ אחד כאשר ירדף הקורא בהרים (שם כו כ). — ובתו"מ: והרי פרעוש דפרה ורבה ותניא הצד פרעוש בשבת רבי אליעזר מחייב ורבי יהושע פוטר (שבת קז:). ארורה האדמה בעבורך, שתהא מעלה לך דברים ארורים כגון יתושין וזבובין ופרעושין (מד"ר ברא' ה). גם אויביו, לרבות מזיקי ביתו כגון יתושים ופרעושים וזבובים (רבי ברכיה, שם שם כד). אפילו דברים שאת רואה בעולם מיותרין כגון זבובים ופרעושים ויתושין אף הם בכלל ברייתו על עולם (רבנן, שם קהל' סדרא א, ויתרון ארץ). — ובסהמ"א: וההקדמה השלישית כי הבורא יתברך נותן לכל חומר הטובה שבצורות וכו' וכי חכמתו בפרעוש וביתוש על הדמיון איננה מקצרת מחכמתו בסדור הגלגלים (ר"י א"ת, כוזרי ה כ). ויען ויאמר על הפרעוש, כושי ולא מבני חם שחור כפחם וכו' (ר"י חריזי, תחכ' ז, 50). והיו שם פרעושים גדולים כמו בני יונה (יוסיפון, גינצבורג, לד). אם פרעוש על בשר אדם ועוקצת אותו מותר להסירה ולהשליכה ואין חייב משום צד פרעוש (ר' ברוך בן יצחק, התרומה, הלכ' שבת רים). — ואמר המשורר: יאנקו בם נערים וישישים, מאכלים נחמדים נבאשים וזבובי מות גם פרעשים גם אבות מבנים נפרשים (ראב"ע, אל אחד, כתבה א, 112). בן אדם מת מאד עצמה שאתו, ישתרר על אריה בחניתו, יך פרעש גם בנים בחמתו (הוא, אל בורא, שם 113). שבתי בכלי זמר ורננים, בשבתך בכי בכל זמנים, ועלי משכבי ורד ושושנים, ועלי משכבך פרעושים ובנים (מחלוקת עשיר ועני, ספר שעשועים, דודזון, CXXI). —˙˙פרעש עפר: רמש המרתוף (קעללער וואורם) ופרעוש עפר (ערד פלאה) (לינדא, ראשית למודים א ו, כג.).

*פָּרַף[1]), פ"י, — פָּרַף אדם דבר, חבר אותו בקרס, בלולאה, בפורפא, anheften ; attacher ; to attach, pin : ערכיות יוצאות רעולות ומדיות פרופות (שבת ו ו). פורפת על האבן ועל האגוז ועל המטבע ובלבד שלא תפרוף לכתחלה בשבת (שם ו ז). (הפרכת) החיצונה היתה פרופה מן הדרום והפנימית מן הצפון (יומא ה א). פורפת כתחילה בדבר הניטל בשבת (תוספת' שבת ד יג). האשה מהי שתערים ותפרוף על האגוז לתוציא לבנה קטן בשבת (אביי, שם בבלי סה:) — ובספהמ"א: יוצאות הנשים בקיסמין שבאזניהן וברעלות שבצוארן או שבכסותן וברדיד הפרוף וכו' (רמב"ם, שבת יט יג). בגד צמר שנפרם מותר לפרוף אותו בחוטי פשתן (טור, כלאים י י) חבהילתני עלמה יפה וכו' מן העליונים חטופה ובין הערוגות כסותה פרופה (ר"ז אלנ'אהרי, ספר המוסר יו, כ"י תימני). ויוצאה פרופה והוא שמתעטפת בטלית שיש בראשו הא' רצועה וקושרת אגוז או אבן שיחדה לכך בראשה השני וכורכת הרצועה באגוז או באבן אפי' בשבת כדי שלא יפול הטלית אבל על המטבע אסור לפרוף בשבת דלאו בר טילטול הוא ולא מהני ביה יחוד ואם פרפה עליו מאתמול מותר לצאת בו בשבת (הלבוש, או"ח שג כב). ואחב"י ברוב המקומות שהם מתיחדים ומתקשרים על ידיהם (ע"י העתונים) בקשרים דקים רוחניים ופרופים בלולאות קדש (ר"א לויפל, מע"י ג, השקפה לטובה, יז:). —˙˙פְרוּפָה, ככנוי לפרכת המקדש, ואמר הפיטן: טעה בתחלה ונודע בסופה, טריתו חיצון וכפור לתרופה, יודע כפרתו נכונה וצרופה, ישוה לנכנס לפנים פרופה (ר' שמעון בר יצחק, איך אשא, סליחי' מוס' יוה"כ).

—פִּע', *פֵּרֵף, — כמו פָּרַף: חלוק של צמר שנפרם ופירפו בחוט של פשתן ושל צמר וכו' (תוספת' כלא' ה יד). — ואמר הפיטן: דעתו נקיה כנתישבה אותיות לצרף, דקדק נתיבותם בשלשים ושתים לפרף (מאיר ברבי יצחק, אדיר ונאה, יוצ' שבת אחר שבועות).

—נִפְע', ˙˙נִפְרַף, שֶׁפֵּרְפוּ אותו: גדולי משרתו ביראה שורשו ולולאות גדולתו בענות נפרפו (קטע מזמן הגא', סעדיאנא שכטר, 68).

א.*פַּרְפּוּר, ש"ז, — שה"פ מן פִּרְפֵּר, פעלת המפרפר באבריו: וישמע אלהים את נאקתם, רבי הונא רבה דצפורין אומר (נאק) לשון פרפור הוא, הדא הוא

---

[1]) [פעל עברי שנגזור מן היוני' πόρπη, פורפה קרס, כדגמת הפעל היוני πορπάζω, ונגזור ממנו גם ש"כ פְּרִיפָה, עי' ערך זה.]

דכתיב ונאק נאקת חלל (מד"ר איכה פתיח'). — ובסהמ"א: אפילו נשחטו ב' סימנים אינו מטמא עד שימות לגמרי בלא שום פרפור ובלא שום תנועה (המאירי ליומא כג.).

ב. °**פִּרְפּוּר**, ש"ז, — פעֻלת המפרר פרורים: כלה חשיבין וכו' ויש שִפותרין כלא (צ"ל לה) הוא הפרפור הנראה בעין (צ"ל בעת) זריחת השמש כאילו פורחין בו באוירו פירורין דקין כעפר (בפי' המיוחס לרקע"ג, דבה"י ד לג).

°**פַּרְפִּירָה**, ש"נ, —כמו פַּרְפֶּרֶת, ואמר הפיטן: למלך בכל יום מרובים [1]) בשרה, ולחתן בתתונתו מוסיפים מטעמים ופרפירה (רלב"ן, אל עליון, רשות לחתנים, MGWJ 1895, עמ' 34).

פִּרְפֵּר [2]), פ"י, יְפַרְפְּרֵנִי, — א) הטיל, טלטל, הניע הנה והנה, נענע, schütteln; secouer, agiter; to shake: שלו הייתי וַיְפַרְפְּרֵנִי ואחז בערפי ויפצפצני ויקימני לו למטרה (איוב יז יב). — ואמר הפיטן: הרמוני ופרפרוני ופצפצוני מרדפי ומגדפי ומנגפי (ר"י הלוי, אהה אדני אלהים, סלוק שבת חזון, סעה"ש 115). —ב) *פִּרְפֵּר ביצה על גבי דג, הטיל בִיצה (מפרפרת ומרפרפת) וכדו' על גבי דג או מאכל אחר [1]): ומודים (בית הלל) שאם בישל שני מינין בקדירה או שפירפר ביצה על גבי דגה ושחיתך קפליט תחת דגה שהן שני תבשילין (תוספת' יו"ט ב ז). הכל מודין שאם פירפר ביצה על גבי המליח וכו' שהן שני תבשילין (ירושל' ביצה ב א). ושוין (ב"ש וב"ה) שאם פרפר ביצה ונתן לתוך הדג [2]) או שרסק קפלוטות ונתן לתוך הדג שהן שני תבשילין (רמב"ם, בבלי פס יז:). — ופִּרְפֵּר גלוסקין, פִּרְפֵּר (ביצה או חלב) על גבי הגלוסקין, או פרפר, הטיל גלוסקין לתוך החלב [3]): לא יתן אדם מים על גבי ספוג יבש ויתן על גבי מכתו אבל נותן על גבי רגליו והן יורדין לספוג, נותן אדם מוך יבש וספוג יבש על גבי מכתו אבל לא גמי יבש ולא כתיתין יבישין על גבי מכתו, נותנין מים לתוך קמח קלי ובלבד שלא יגדל, מפרפרין גלוסקין לחולה בשבת ובלבד שלא יחבץ, אבל מחבץ הוא מעשה קדירה ואוכל (תוספת' שבת יב יד). — °ובמשמ' שבר לפרורים, רִסֵּק [4]): וכן הברזל מנוקב שמפרפרין עליו את הפת שקורין ריב"איזן בכל אילו אין הגעלה מועיל בהן (ספר מהרי"ל, הלכות הגעלה). — ג) פ"ע, פִּרְפֵּר הנהרג, הניע וטלטל אבריו הנה והנה, התנענע, um sich

---

[1]) [צ"ל: מרבים.]

[2]) [רֹב המפרשים מבארים את הפעל במקרא בענין שבירה לפרורים מן פרר, פור, בהקבלה אל ויפצפצני הבא אחריו, וכן מבארים פִּרְפֵּר ביצה וכדו' בלשון חז"ל. ואולם כמבֹאר לקמן אין אף פרפר ביצה לשון שבירה, ואין כל עדות למשמ' כזאת של פרפר בעבר' או בארמ' שבמקורות הקדומים. ואף בכתוב באיוב בא וַיְפַרְפְּרֵנִי לפני וַיְפַצְפְּצֵנִי כפעלה קודמת, והתמונה היא (עי' טורטשינר, ספר איוב, למקום) זו של דג או עוף המפרפר שמנענעים אותו ובסוף מנפצים את ראשו על אבני החוף. לעומת זאת מצוי פִּרְפֵּר בפ"ע, פרפר החלל, הנהרג, ושמוש זה אינו אלא קצור של פ"י פִּרְפֵּר את אבריו, הניע את אבריו, וכן בערבי' פַרְפַר [a]), טלטל, הניע (העוף את כנפיו), מן פרר [b]), רץ בערבי'. ומכאן יש לבאר אף יתר שמושי הפעל, שאינו במקורות הקדומים אלא אחד, ועי' בהערות הבאות, וגם פַּרְפֶּרֶת, הערה. ואמנם בסהמ"א יש שהשתמשו בפעל כהבנת רֹב המפרשים באיוב.]

[a]) فرفر [b]) فرّ

[1]) [אין פִּרְפֵּר ביצה על גבי הדג לשון שבירה, אלא לשון הטלת דבר מפרפר ומרפרף על הדג. הרי לא ביצים שלוקות שיש צרך לשברן לפרורים שמים על הדג לפני הבשול, אלא יוצקים עליו את הביצה החיה, והדג מתבשל אתה יחד. ועל כן, הואיל ופִּרְפֵּר עצמו לשון הטלה הוא, אין צרך להוסיף ולאמר מפרפרים ומטילים, ושמים וכדו'. וכך בא אף בתוספת': מפרפרין גלוסקין לחולה בשבת ובלבד שלא יחבץ, בהקבלה אל: נותנין מים לתוך קמח קלי ובלבד שלא יגבל. ועל כן אין פרושו לשון שבירה, אלא פרפור, רכוך ורפרוף הגלוסקין כנוזל, כנראה בעקר בחלב, ועל כן חוששים שלא יחבץ. ואמנם בבבלי (ביצה יז:) בלבד, בנגוד ליתר המקורות, מובאת הבריתה בלשון: פרפר את הבִיצה ונתן לתוך הדג, במקום פרפר ביצה על הדג, אבל ברור שאין כאן אלא טעות של מעתיקים קדומים על פי ההמשך: או שרסק קפלוטות (ז"א שום) ונתן לתוך הדג. ועי' פַּרְפֶּרֶת, הערה.]

[2]) [צ"ל: פרפר ביצה על הדג, ועי' בהערה הקודמת.]

[3]) [עי' בהערות הקודמות.]

[4]) [עפ"י הבנה כזו של השמוש התלמודי.]

schlagen, zucken, zappeln; tressaillir, palpiter; to twitch, quiver, palpitate[1]: מעשה בשני אחים כהנים שהיו שוין ורצין ועולין בכבש וקדם אחד מהן את חבירו לתוך ארבע אמות נטל את הסכין ונתן בלבו וכו' ואחר כך בא אביו של תינוק ואמ' להן אחינו אני כפרתכם, מפרפר היה בני וסכין לא נטמאת (תוספת' שבוע' א ד). לקה מכת מות ומפרפר ויצא הימנו רביעית דם ועקרוהו בחזקת שהוא חי והוליכוהו למקום אחר וכו' (שם אהילו' ד יג). ראוהו רודף אחר חבירו להרגו והסייף בידו וכו' והעלימו עדים עיניהם ואחר כך מצאוהו הרוג מפרפר והסייף מנטף דם מיד ההורג וכו', וכבר היה יהודה בן טבאי נכנס לחורבה ומצא שם הרוג ומפרפר והסייף מנטף דם מיד ההורג (מכי' משפטים דכספא כ). מה שרץ הקל הרי הוא מטמא כשהוא מפרפר, מת החמור אינו דין שיטמא אפילו מפרפר (ספרי במד' קכה). חלל לא מפרפר חלל לא מפרכס, ראוהו מפרפר כאן ובא לאחר זמן ולא מצאו, אני אומ' נעשו לו ניסים וחייה (בשם ר' זעורה, ירוש' גני' סוטה ט א, 217). חלל ולא חנוק חלל ולא מפרפר, באדמה ולא טמון בגל (ת"כ, סוטה מה:). למלך שהיה לו שני בנים כעס על הראשון ונטל את המקל וחבטו ופרפר ומת (ר"ש בן לקיש, מד"ר איכה, פתיח').—ואמר הפיטן: מפרפרים הילדים וזה על זה מפרכסים ממהרים שחוט אחרים ובדמיהם מתבוססים (דוד בר' שלמה, אלהים אל דמי, סליח' מוסף יוה"כ). — ואמר המשורר: כן הרכה להג והילד במים שוכב ומפרפר בין מות לחיים (שירי יל"ג ב, משל יח, עמ' 37). — ובהשאלה, פרפרה הנפש: אף על פי שהכה אותם מכת מות מחצי הלילה, היתה נפשם מפרפרת בהם עד הבוקר (ר' יוחנן, ברא"ם מס' פסח').

˙פַּרְפָּר, ש"ז,—חרק מעופף בעל כנפים דקות ורחבות, Schmetterling; papillon; butterfly, מצוי בדבור ובספרות העברית החדשה.

***פַּרְפֶּרֶת** [3], ש"נ, מ"ר פַּרְפְּרָאוֹת, פרפרות, פרפריות [1],—מאכל טעים שנאכל עם הפת בסעודה ואף בלעדיה לפני עקר הסעודה או אחריה [2] Zukost (zum Brot), Vorspeise, Nachtisch; ce qu'on mange avec le pain, hors-d'oeuvre, dessert; dish served with bread, appetizer, dessert: ברך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון, ברך על הפת פטר את הפרפרת, על הפרפרת לא פטר את הפת (ברכ' ו ה). טונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו [3] מפיו אבל לא מן הכתב, ומפים (שבת כג ג). הביאו לפניו מטבל בחזרת עד

---

1) [עי' הערות לעיל.]

2) [יש גוזרים מלה זו מן פִּרְפֵּר, פרר, במשמ' שבר, כאלו עקר הפרפרת מאכל עשוי מפרורי לחם וירקות (עי' פֵּרוּר), וכראיה לכך מזכיר לוי במלונו אף את הכיסנין (בעקר: כסנין), שהוא רואה בהם, כפרוש קדום אחד, קליות שנאכלו בסעודה אחר המזון. ואולם אין כל קשר בין כסנין לפרפרת (ועי' הערת המחבר בערך כִּסָּן), ואף נראה שאין כסנין שם למאכל כלל, אלא יש להבין לפי הענין: פת הבאה כסנין אחר המזון, פת הבאה אחר המזון כתורת ξένιον, מנה לאורח, וכן כסאנין בסור' במשמ' זו. ואחרים (עי' קרויס Lehnw. II, עמ' 494) רואים במלה פרפרת, מ"ר פרפראות, מלה שאולה מן יוני περιφορία, אך גם זה אינו יוצא ידי שמוש המלה במקורות.

ואולם אין פרפרת בעקר אלא שה"פ מן פִּרְפֵּר, המשמש בתו"מ אף במובנו של המטבח, פרפר ביצה על גבי דגה (עי' פִּרְפֵּר, הערות) במשמ' הטיל ביצה (מפרפרת) על גבי הדג כדי להוסיף לו נותן טעם; ואף בא בתו"מ הצרוף פרפרת הפת (עי' בדגמאות להלן, ובמקומו בנ"א בטעות: פרפר את הפת), והכונה ברורה: דבר נותן טעם שמפרפרים אותו על הפת. ומכאן עקר משמ' המלה פַּרְפֶּרֶת: לִפּוּת שמלפתים לַפַּת, לשם טעם. וכן הבטוי: תקופות וגמטריאות פרפראות לחכמה, דברים הנותנים תוספת טעם ותבלין לחכמה.]

1) [רד"ק (מכלול, ליק, קסא.): ורז"ל אמרו קבוץ פֶּרֶכֶת, פְּרָכִיּוֹת שחורות, חברו אותו כחבור מלכיות או תחתיות כמו שיתבאר וכן אמרו קבוץ פרפרת פַּרְפְּרִיּוֹת, ע"כ. וריב"ג (רקמה ז, 47) אמר: עקרו פרפרתות והמירו התיו ביוד וכבר המירו היוד הזאת באלף ואמרו פרפראות.]

2) [רש"י (ברכ' מב., ד"ה ברך) פרש: ונוהגין היו להביא קודם אכילה כוס יין וכו' ומביאין לפניהם פרפראות להמשיך אכילה כגון פרגיות ודגים ואח"כ מביאין השלחן ולאחר גמר הסעודה יושבים ושותים ואוכלים ומה הן אוכלים פרפראות כגון כיסני דמעלי ללבא ולחטניות והוא יין ופרפרת שלאחר המזון, ע"כ. ורמב"ם (שם ו ה): ופרפרת שם ללפתן ולכל מיני מטעמים שיאכלו בו הלחם, ע"כ. ועי' גם רש"י בשאר מקומות (שבת קמח:, סוכה כז.).]

3) [בכתי' ר"ח הגרסה: פרפריותיו.]

שמגיע לפרפרת[1]) הפת (פסח׳ י ג). הביאו להם פרפראות כל אחד ואחד מברך לעצמו (תוספת׳ ברכ׳ ד ח). אם בירך על הפרפרת תחלה כל עמא מודוי דלא פטר את הפת ולא מעשה קדרה (ירוש׳ שם ו ה). הביאו להן לידים אף על פי שנטל ידו אחת צריך ליטול שתי ידיו, הביאו להם פרפרת אחר מברך על ידי כולן, ואין רשות לאורח ליכנס אחר שלש פרפראות (שם שם ו ו). בכל יום ויום אתה ממשיך כמה פרפראות לכבוד עצמך ועכשיו אי אתה ממשיך פרפרת אחת לכבוד קונך (ר׳ אליעזר, קוה׳ כז.). אל תגזול דל כי דל הוא, זה התורמוס שנכנס עם הפרפרת, לא יאמר אדם יש לפני אגוזים ותמרים עליהם אני אומר הברכה תחילה ואניח את התורמוס (בשם ר׳ לוי, תנחו׳ במד׳ כג). — ובהשאלה: קינין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות, תקופות וגמטריאות פרפראות[2]) לחכמה (ר׳ אלעזר בן חסמא, אבו׳ ג יח).—ובסהמ״א: ופירושו כיון שיראה אדם קורא כמה אורחים צריך להביא כמה פרפריות אצלו וכו׳ (ר״ח, שבת קמט.). כי הלחם הוא המזון הטבעי לאדם ושאר המאכלים הם הפרפראות (ר״י אבטולי, מלמד התלמידים, קסז., ספטים). והמבזה את המועדות, פי׳ שאינו מזמן להם סעודות ואינו מוציא הוצאות לכבודן ואינו קונה פרפראות ומלבושים לאשתו ולבניו כפי השגת ידו (ר״י עקנין, ס׳ מוסר ג טו). וגם אביא מאשר שמעתי מנוטריקון וגימטריאות אשר הם לחכמה פרפראות (אבודרהם, הקד׳). וקובעין עצמן לאכול פירות ופרפראות ולשתות יין (שם, קטז.). למוד הדת המחיה הנצחית והמוסר פרפרת ובלעדי זה סכלות (ר׳ ידעיה בדרשי, פרדס ג, אוה״ם ג). כמו הפרפראות שרגילין לאכול בסוף הסעודה לקנות דרך תענוג (רעב״ע, אבו׳ ג יח). — *ובמליצה במשמ׳ דרוש וחדוש בתורה, חדוד: הדרשנים אמרו על דרך פרפרת (כ״י, רסי׳, כ״י קמבריגם, דף 74). ואפשר לומר בזה פרפרת כי נודע כי ידו״ד כולל עשר ושם אלה״י עולה עשר במספר קטן (ר׳ אליהו די וידאש, ראשית חכמה, הקדושה א). רבינו יעקב בעל הטורים כתבתי אני הדל בשה״ג ח״ב אות כ״ט דיש לו חיבור על

1) [נ״א: לפרפר את.]

2) [הערוך וריב״ג (רקמה ז, 47): פרפריות.]

התורה והפרפראות שנדפסו הם בחיבור הנזכר בתחילת כל פרשה (חיד״א, ככר לאדן, כד.). אמנם שלא להשיבו ריקם אכתוב פרפרת אחת וכו׳ (חתם סופר, או״ח קנג). — ואמר הפיטן: שרויה (התורה) על הראש בציץ ונזר, תרונה פרהסיא בגבירת בת מלך, תפוץ פרפריותיה כמעין המתגבר (מחזור נוגה, פיוט לשמיני עצרת, ממז׳ איטל׳ ג, קפח:).

א. **פרץ**[1]), ממנו מפרץ, פריץ, פריץ, *פריצה, *פריצות, א. פרץ, פרץ, פרץ, פרצה, *פרצון.

ב. **פרץ**[2]), ממנו ב. פרץ, ב. *פרץ.

ג. **פרץ**[3]), ממנו ג. פרץ.

א. **פָּרַץ**, פ״י, פרצת, פרצו, פרצו, פרץ, תפרצי, יפרץ, יפרץ־, תפרץ־, יפרצו, פרוצה, פרצים, פרוצים, פרץ, פרץ, פרוץ, פרצתנו, יפרצני, — א) שבר והרס, brechen, zerstören; briser, détruire; break, destroy, פרץ גדר, פרץ בחומה: ויבאו ירושלם ויפרץ בחומת ירושלם בשער אפרים עד שער הפנה ארבע מאות אמה (מ״ב יד יג). הסר משוכתו והיה לבער פרץ גדרו והיה למרמס (ישעי׳ ה ה). למה פרצת גדריה וארוה כל עברי דרך (תהל׳ פ יג). פרצת כל גדרתיו שמת מבצריו מחתה (שם פט מא). עת להרוג ועת לרפוא

1) [שרש זה נמצא אף בארמ׳ של יהודים (כנראה מן העבר׳), ובאשור׳ פרצ במשמ׳ קרובה (וגם במשמ׳ שקר, הכזיב), ובערב׳ מקבילים לו גם פרצ a), חתך ובקע, וגם פרצ׳ b), חתך חתך בדבר, פרצ׳ה c), פרצה בחומה וכדו׳; ובמבטא זה קרוב השרש הערבי אל פרד (וכן רקד, רקצ d) בערב׳). וכנראה יצאה אף המשמ׳ של פרץ לרב, התפשט, אשר פרת (Etym. Stud., עמ׳ 7) מפריד אותה כשרש בפני עצמו, מן ההוראה הראשונה פרץ גדר וחומה, עבר על גדותיו. ובמובן זה יש לראות אף בשרש ברץ (עי׳ שם), שממנו מברץ במשמ׳ פורץ לרב, גדוש, אך מבטא אחר של פרץ, והשוה גם באשור׳ פרצ, פרצה בשמן, בועת אויר בשמן הצף בגביע, בכללים לנחוש בשמן. מצד אחר אפשר אולי לראות קרבה ידועה בין פרץ ובין שרשים אחרים כגון א. פרס, פרק, ואולי אף פוץ (נפרץ־נפוץ), פצץ.]

2) [עי׳ הערות לשרש פצר.]

3) [עי׳ הערה לג. פרץ.]

a) فرص b) فرض c) فرضة d) رقص

עת לפרוץ ועת לבנות (קהלי ג ג). חפר גומץ בו יפול ופרץ גדר ישכנו נחש (שם י ח). גם אשר הם בונים אם יעלה שועל ופרץ חומת אבניהם (נחמי ג לה). ויצא וילחם בפלשתים ויפרץ את חומת גת ואת חומת יבנה ואת חומת אשדוד (דהי״ב כו ו). — ופרץ בית, פרץ את שעריו ונכנס: כי עתליהו המרשעת בניה פרצו את בית האלהים וגם כל קדשי בית יי׳ עשו לבעלים (שם כד ז). — ופרץ פרץ: ויהי כמשיב ידו והנה יצא אחיו ותאמר מה פרצת עליך פרץ (בראש׳ לח כט). — ופרץ נחל: פרץ נחל מעם גר[1]) הנשכחים מני רגל (איוב׳ כח ד). — ואת מעשיו של אדם: בהתחברך עם אחזיהו פרץ יי׳ את מעשיך וישברו אניות ולא עצרו ללכת אל תרשיש (דהי״ב כ לז). — ובינ׳ סעו׳, פרוץ, נק׳ פרוצה, מ״ר פרוצים: עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו (משלי כה כח). ואצאה בשער הגיא לילה ואל פני עין התנין ואל שער האשפת ואהי שבר בחומת ירושלם אשר המ פרוצים ושעריה אכלו באש (נחמי׳ ב יג). כי עלתה ארוכה לחומת ירושלם כי החלו הפרצים[2]) להסתם (שם ד א). ויתחזק ויבן את כל החומה הפרוצה ויעל על המגדלות וכו׳ (דהי״ב לב ה). —וכפ״ע: עלה הפרץ לפניהם פרצו ויעברו שער ויצאו בו ויעבר מלכם לפניהם ויי׳ בראשם (מיכה ב יג). —ובתו״מ: נפרצו בו (בגדר) פרצות הרבה אם העומד מרובה על הפרוץ מותר ואם הפרוץ מרובה על העומד כנגד הפרצה אסור (כלא׳ ד ד). ומוציא (המלך) למלחמת הרשות על פי בית דין של שבעים ואחד ופורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו (סנה׳ ב ד). בסמוך לספר אפילו אחת לא יעשו (עיר הנדחת) כדי שלא יפרצו גוים ויחריבו את ארץ ישראל (תוספת׳ שם יד א). במה דברים אמורים בפרוצה אבל במגופפת הרי הוא כקבר סתום ומטמא מכל סביבית (שם אהיל׳ ה ז). הפורץ על מנת לגדור והתנה אף על פי שגדר כשר (ר׳ יוסי, שם פרה ז ז). עושין פסין לביראות וכו׳, לפי שהפרוץ רבה על העומד הוא עושה דיומדין אבל לא פשוטין (ירוש׳ עירוב׳ ב א). היתה גדורה

1) [כנראה נשמטו כמה מלים, והכונה בקרוב: פרץ נחל אין עבר גוה נעזב מעם גר הנשכחים מני רגל (עי׳ טורטשינר ס׳ איוב לפסוק).]

2) [לפי הנקוד כמו המקומות הפרוצים, ויש מנקדים הפרצים.]

משלש רוחותיו ופרוצה מרוח אחת ויצאת (הצאן) ממקום הפרצה מהו (ירוש׳ ב״ק ו א). ופורצין פרצות בגנותיהן ובפרדסותיהן להאכיל נשר לעניים בשני בצורת בשבתות וימים טובים. (ת״כ, פסח׳ כו.). נעל גדר פרץ כל שהו הרי זו חזקה (ב״ב נג:). — ובסהמ״א: ולבנות היכל קדש הקדשים ולכונן הארמון על משפטו ולבנות פרוצת ירושלם (יוסיפון, גינצבורג, מה). — ואמר המשורר: והחיה משתותיה מקורים והפיץ מנפוציה ענגים והעמיד מפרוציה שערים וחלק מחלקותיה לפנים (רסב״ג, עטה הוד, סידי סלמה, דוקס ט, 17). — ועי׳ ערך פצים. — ופרץ הבכי, והנחל, ואמר המשורר: ותני לציון יום אשר בכיה יפרץ כמו פרצו נחליה על בת יהודה האסורה בין רודים ומכבידים בבליה (ר״ש הנגיד, הנח ידידתי, ברודי, 49). — *ובהשאלה, פרץ גדרו של עולם, של חכמים, עבר על חק, על תקנת חכמים שהם כגדר וכסיג לעולם: שכל הפורץ גדירן של חכמים לסוף פורענות בא עליו (ר׳ ישמעאל, תוספת חול׳ ב כג). אשריך בן דמה שיצאת בשלום מן העולם ולא פרצת[1]) גדירן של חכמים (הוא, ירוש׳ שבת יד ד). אמרו לו לנחש מפני מה אתה מצוי בין הגדרות אמר להם מפני שפרצתי גדרו של עולם (ר׳ שמואל בר נחמני, מד״ר ויקר׳ כו). הנחש פרץ גדרו של עולם תחלה לפיכך נעשה ספקלטור לכל פורצי גדרות (ר׳ שמעון בן יוחאי, שם שם). — ובאותה משמ׳ פרץ פרץ: וזה חרבן הלשון חלילה לנו לפתור דבר שיובילנו להפר נקודה אחת מלשון הקדש וכו׳ הזהר בני ואל תפרוץ בפתרון חרבה פרץ (תשו׳ דונש על רסע״ג 4). — ובלא מלת פרץ: חלילה לנו מלפרוץ בפתרון מילה אחת מדברי אלהים חיים (שם 1). — ואמר המשורר: שמע לא אבו ועדיו לא שבו ובלב חשבו מזמות יצוריהם וכלם פרצו ובאמונה קצו וכל רגע רצו להרע פעמיהם (רמב״ע, דיואן ברודי־אלבא, כב). — ובינ׳ סעו׳, פרוץ, נק׳ פרוצה, מ״ר פרוצים, פרוצות, כמו פריץ, האדם הפורץ גדרו של עולם[2]), המתפרץ מתחת החק, וביחוד פרוץ בזנות, בשחוק, בנדרים וכדו׳: אף לא

1) [בתוספתי (חול׳ ב כג): פירצת גזירן.]

2) [בנגוד אל גדור מן הערוה וכדו׳. אמנם רמב״ם בפרוש המשנה (דמאי ב ג) פרש: פרוץ בנדרים מרבה בשבועות. ממשמ׳ ב) של פעל זה.]

יגדל בהמת דקה ולא יהא פרוץ בנדרים ובשחוק ולא יהיה מטמא למתים ומשמש בביהמ״ד (ר׳ יהודה, דמאי ב ג). שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות (תוספת׳ גיט׳ ד ג). אין דור שאין בו ליצנים, מה הוו פרוצי[1]) הדור עושים היו הולכים אצל חלונותיו של דוד ואומרין לו דויד אימתי יבנה בית המקדש (ירוש׳ גני׳ ברכ׳ א, 6). בראשונה היה אומרו (את השם המפרש) בקול גבוה, משרבו הפרוצין[2]) היה אומרו בקול נמוך (ירוש׳ יומא ג ז). והיתה האשה לאלה בקרב עמה, בזמן שעמה שלום לא בזמן שעמה פרוצים (שם סוטה ט ט). לא יתייחד איש אחד עם שתי נשים וכו׳ בד״א בכשירין אבל בפרוצין לא תתייחד אפי׳ במאה איש (ר׳ אבון, שם קידוש׳ ד יא). גיחזי אדם גיבור בתורה היה אלא שהיו בו ג׳ דברים עין צרה ופרוץ בערוה ולא היה מודה בתחיית המתים (שם סנה׳ י ב). לא שנו אלא בדורות הראשונים שאין בנות ישראל פרוצות בכשפים אבל בדורות האחרונים שבנות ישראל פרוצות בכשפים מעבירין (על האוכלין) (ר׳ יוחנן משום ר״ש בן יוחי, עירובי׳ סד:). רוב עכו״ם פרוצים בעריות (רבן גמליאל ור׳ אליעזר, כתובי׳ יג:). כאן בפרוצה כאן בצנועה (שם לו.). אשה מזנה בניה כשרין רוב בעילות אחר הבעל, בעי רב עמרם, היתה פרוצה ביותר מהו (סוטה כז.). גדר גדול גדרה תמר באותה שעה אמרו לבנות מלכים כך לבנות הדיוטות על אחת כמה וכמה, אם לצנועות כך לפרוצות על אחת כמה וכמה (ר׳ יהושע בן קרחה, סנה׳ כא.). אל תהי פרוץ בנדרים שהנדרים מביאים לידי שבועות (כלה רבתי ג). ויאמר יעקב אל לבן הבה את אשתי וכו׳ אפילו אדם פרוץ אינו אומר כלשון הזה (ר׳ איבו, מד״ר בראשי׳ ע) כל זמן שישראל פרוצין בעריות שכינה מסתלקת מהם (ר׳ ישמעאל ב״ר יוסי, שם במדי׳ ז). וחוטא ילכד בה, זה שהוא רואה את אשתו שהיא קולנית ורגלה רמה ופרוצה בשחוק ואינו מקנא בה,

---

[1]) [כך גם במס׳ משקין ג (ירוש׳ גני׳, עמ׳ 204), אך בדפוס׳ בשני המקומות: פריצי. אולם בירוש׳ שקל׳ (ב ז) בדפוס׳: מה היו פרוצי הדור עושין, ואמנם אפשר שהיתה בלשונם אף הצורה פְּרוּץ, בארמ׳ פְּרוּצָא, במשמ׳ פורץ גדר, פָּרִיץ.]

[2]) [בקונדרים אחרון לר׳ שמעון הדרשן (ירוש׳ גני׳, 311): הפריצים.]

לפי שדרכן של בנות ישראל לא קולניות ולא רגל רמה ולא פרוצות בשחוק (שם שם ט). בזכות ארבעה דברים נגאלו ישראל ממצרים שלא שינו את שמם ולא שינו את לשונם ולא אמרו לשון הרע ולא נמצא בהן אחד פרוץ בערוה[1]) (רב הונא בשם בר קפרא, שם שה״ש, גן נעול). ויבואו שדה מואב ויהיו שם, בתחילה באו להם בעיירות מצאו אותם פריצים בעבירות אחר כך באו להם לכרכים מצאו אותם מרוחקין במים ואחר כך חזרו להם בעיירות (שם רות, ושם אחים אלימלך). כל מי שפרוץ בנדרים כמי שנוטל את החרב ודוקרה לתוך מעיו (דצ״כ, ליברמן, 45). — ובסהמ״א: שאין אדם רשאי לתקן תכשיטים לבניו הפריצים ולבנותיו הפרוצות ולא האיש לאשתו כשהיא פרוצה (ספר חסידים תתתתקלד). אם היית נאה אל תהי פרוץ בעריות שלא יהו בריות אומרים איש פלוני נאה ואינו גדור מן הערוה (ר״י בן נחמיאס, פי׳ משלי ג ט). אבל החשוד על העריות שרגיל עם העריות ומתייחד עמהם וקול יוצא עליו שפרוץ בהם כשר לעדות אחת ופסול לעדות אשה בין להכניסה לבעלה בין להוציאה מבעלה (טוחו״מ לד ט).—ואמר המשורר: והימים כאזורים פרוצים ואין מי יעמד לפני חמתם (ר״י חריזי, הענק קיב, פי׳ היונה להרכבי). ומן הפלא איך לא היה בזמן כליון חרוץ לרב חיות הדור פרוץ (עמנו׳, מחב׳ יד, 108).— ב) בהשאלה, פָּרַץ את האדם והעם, פרץ בהם פרצה, חרם אותם: ויכם שם דוד ויאמר פָּרַץ יי׳ את איבי לפני כפרץ מים (ש״ב ה כ). אלהים זנחתנו פְּרַצְתָּנוּ אנפת תשובב לנו (תהל׳ ס ג). יִפְרְצֵנִי פרץ על פני פרץ ירץ עלי כגבור (איו׳ יו יד). — וּפָרַץ בּוֹ, באותה משמ׳: וגם הכהנים הנגשים אל יי׳ יתקדשו פן יִפְרֹץ בהם יי׳ וכו׳ והכהנים והעם אל יהרסו לעלת אל יי׳ פן יִפְרָץ־בם (שמות יט כב–כד). ויחר אף יי׳ בעזה ויכהו שם האלהים על השל וימת שם עם ארון האלהים ויחר לדוד על אשר פָּרַץ יי׳ פרץ בעזה (ש״ב ו ז–ח). ויכעיסו במעלליהם וַתִּפְרָץ־בם מגפה ויעמד פנחס ויפלל ותעצר המגפה (תהל׳ קו כט–ל). פָּרַץ יי׳ אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט (דהי״א יה יג). — ואמר הפיטן: דרך קשתו וכלה בחרץ ובברזל עפל שמי ערץ פרצני שלש עשרה פרץ

---

[1]) [ובמקום אחר (מד״ר ויקר׳ לב): פרוץ ערוה.]

(ר"א קליר, איכה תפארתי, קינ' ת"ב). — ג) פ"ע, פָּרַץ במשמ' פרץ את הגבול, התפשט, התרבה, sich ausbreiten, vermehren; se répandre, s'accroître; to spread abroad, increase: והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו בך כל משפחת האדמה ובזרעך (בראש' כח יד). כי מעט אשר היה לפני ויפרץ לרב ויברך יי' אתך לרגלי (שם ל ל). ויפרץ האיש ויהי לו צאן רבות ושפחות ועבדים וגמלים וחמרים (שם שם מג). וכאשר יענו אתו כן ירבה וכן יפרץ (שמות א יב). כי ימין ושמאול תפרצי וזרעך גוים יירש וערים נשמות יושיבו (ישעי' נד ג). ואכלו ולא ישבעו הזנו ולא יפרצו (הוש' ד י). מעשה ידיו ברכת ומקנהו פרץ בארץ (איוב א י). אלה הבאים בשמות נשיאים במשפחותם ובית אבותיהם פרצו לרב (דהי"א ד לח). — ופ"י, פָּרַץ היקב תירוש, הרבה תירוש: וימלאו אסמיך שבע ותירוש יקביך יפרצו (משלי ג י). — ובתו"מ: בוא וראה עד היכן פרצה טהרה בישראל שלא שנינו לא יאכל הטהור עם הטמאה אלא לא יאכל הזב עם הזבה (ר"ש בן אלעזר, שבת יג.). — ואמר הפיטן: פרצו לגור בארץ ובני סף חרצו חרץ לאכל עניים מארץ ואביונים מאדם (רסב"ג, מי כמוך סכן, סעה"ס 49). — ובינ' פָּעוּל, *פָּרוּץ, במשמ' רב מאד, בלתי מגבל: לפי שהברכות שלי גברו עד סוף גבולי גבעות עולם שנתן לי ברכה פרוצה בלי מצרים מגעת עד ארבע קצות העולם (רש"י, בראש' מט כו).

—פע', מפֹרָצֶת, — פֹּרְצָה החומה, נבקעה ונהרסה: הנשארים אשר נשארו מן השבי שם במדינה ברעה גדלה ובחרפה וחומת ירושלם מפרצת ושעריה נצתו באש (נחמ' א ג). — ובמדר': רואה (שומר השביעית) ששדהו מופקרת ואילנותיו מופקרים והסייגים מפורצים[1]) ורואה פירותיו נאכלים וכובש את יצרו ואינו מדבר (ר' יצחק נפחא, תנחו' ויקר' א).

—התפ', מתפרצים, — התפרץ העבד, פרץ לו פרץ לצאת לחפשי, פרק על אדניו: מי דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדניו (ש"א כה י). —*ובמשמ' היה פרוץ בעברה, בערוה: אכלט שאל ללוי סריסא מותר לשתות ואסור לרחוץ (בחמין שהוחמו בי"ט) א"ל אם תראה סרים מחבק עם אשתך שמא אינו רע לך, א"ל אין א"ל ומכי הוא לה כלום, אמר לו שלא תתפרץ, א"ל והכא שלא יתפרצו (ירוש' שבת ג ד). — ובספה"מ: וכאן אנו תולין הולד שנתעברה ממנו אחר הנישואין שהיא רגילה ומצויה אצל בעלה בהיתר שהוא הרוב ולא נתפרצה או ולא תולין אותו בעובר של אירוסין שהוא באיסור (שו"ת הר"מ מטלדוולא לג). — *ובמו נפע', נקרע ונבקע: שתרוץ הבהמה ותדלוג ותתפרץ הסירכא ונכנס הרוח בנקב (ס' האורה קג, 122).

—נפע', *נִפְרַץ, — א) נפרצה הגדר, החומה, המחיצה, נבקעה, נהרסה: וגדר שנפרץ עד עשר אמות הרי היא כפתח יתר מכן כנגד הפרצה אסור (כלא' ד ד). מחיצת הכרם שנפרצה אומרים לו גדור, גדרה ונפרצה אומרים לו גדור, נתייאש הימנה הרי זה קידש וחייב באחריותה (תוספת' שם ג ג). חומת העיר שנפרצה גודרין אותה, גדרה ונפרצה אין גודרין אותה (שם מו"ק א ז). נפרצה (המחיצה) מרוח אחת נותן לחי וקורה מיכן, נפרצה מיכן ומיכן נותן לחי וקורה מיכן ועושה צורת הפתח מיכן (ירוש' עירוב' ה). — ונפרץ הדיר, נפרצה דלתו: הכונס צאן לדיר ונעל בפניה כראוי ויצאה והזיקה פטור וכו' נפרצת בלילה או שפרצוה לסטים ויצאה והזיקה פטור (ב"ק ו א). — ונפרצה החצר לחצר אחרת, נפרצה המחיצה שביניהן ונפתח פתח מאחת לשניה, וכן מקוה וכדו': חצר גדולה שנפרצה לקטנה גדולה מותרת וקטנה אסורה מפני שהיא כפתחה של גדולה (עירוב' ט ב). חצר שנפרצת לרשות הרבים המכניס מתוכה לרשות היחיד או מרשות היחיד לתוכה חייב (שם שם). כתל שבין שני מקואות שנסדק לשתי מצטרף ולערב אין מצטרף עד שיהא במקום אחד כשפופרת הנוד, רבי יהודה אומר חלוף הדברים נפרצו זה בתוך זה על רום כקליפת השום ועל רוחב כשפופרת הנוד (מקוא' ו ט). — ונפרצה פרצה, או נקב: נפרצו בו (בגדר) פרצות הרבה אם העומד מרובה על הפרוץ מותר ואם הפרוץ מרובה על העומד כנגד הפרצה אסור (כלא' ד ד). לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על מסננת של חרדל שנפרצו בה שלשה נקבין מלמטה זה בצד זה שהיא טהורה (תוספת' ב"מ ד טז). — וכלים שונים: סרוד

[1]) [בתנחו' בובר (שם שם): מופרצין, הפע'.]

של נתתומין טמא ושל בעלי בתים טהור, גפפו מארבע רוחותיו טמא, נפרץ מרוח אחת טהור (כלים עו ב). הרחוש שנפרץ ושנוטל עוקצו טהור (תוספת' שם ב"מ ה ט). קורות בית הבד בזמן שנפרצת טהורה (שם זבים ד ז). — נִפְרְצוּ העלים, נפרדו ביותר עד שאינם מחברים כלל: נקטם ראשו (של הלולב) נפרצו עליו פסול, נפרדו עליו כשר (סוכה ג ח). לולב העשוי כמין חרות ושנפרצו רוב עליו פסול (תוספ' שם ב ז).—וּפֵרוֹת: אתרוג שנפרץ ותתבו בכוש או בקיסם איננו חיבור שאין חיבורי אדם חבור (שם אהילי ד ג). — ושיטה של שֵׂעָר: שני נתקים זה בצד זה ושטה של שער מפסקת ביניהן נפרץ ממקום אחד טמא, משני מקומות טהור וכו' נפרץ ממקום אחד כגרים טמא (נגע' יו), שתי בהרות וחוט של מחיה ביניהן ניפרץ מכאן מקים שערה אחת ומכאן מקום שערה אחת טמא משום פסיון וטמא משום מחייה (תוספת' שם ב ה).—ובסהמ"א: אמר רבא לא שנו דאין מעכבין אלא שלא פרץ את פצימיו, הואיל שאין נפרצין חזקה יש לפותחו (רגמ"ה, ב"ב יב). וזהו מאמרם בקדוש החדש דוד מלך ישראל חי וקיים והמשילו לירח הנבנית לעתים ונפרצת לעתים (ליקוטי חלק ב, לבוב תר"מ, כ.). — ואמר המשורר: לשון קדש הכרית אשר היא לשארית בשקלו העברית במשקלים זרים, אשר בם נתצים פתוחים וקמוצים ויהי נפרצים גדרות וגדרים (תלמידי מנחם, לנבור בתעודה, סעה"ם 7). — ובמליצה: כי לא כאמונת המצריות העבריות כי חיות הנה לא נפרצו עלי דעותיה ולא נחלקו תיומתי פנותיה כאשר יקרה בחכמה האנושית (ר"י מסיקה, מנחת קנאות, 9). — ב) נִפְרַץ, היה פָּרוּץ בעריות וכדו': שלא יפרצו בנות ישראל בזמה (ירוש' כתוב' א א). בזכות ד' דברים נגאלו ישראל ממצרים שלא שינו את שמותן וכו' ולא נפרצו בעריות וכו' מימות אברהם לא נפרץ אחד בזנות כיון שבאו לשטים ושתו מימיו נפרצו בזנות (מד"ר במדי' כ). — וְנִפְרְצָה הערוה: בשכם נפרצת הערוה וגדרת אותה (ר' פנחס, שם בראש' לז). — ובסהמ"א: שכל זמן שישראל מתגדרים בדברים האלה שמחה גדולה לפני המקום בכך ובעת שהן נפרצין כביכול מכחישין את מעלן (והזהיר, במד', קלח). — ג) "כמו קל במשמ' ג), התפשט, נפוץ[1]: וכל כלב לשונו עלי יחרץ ולכן אין חזון שירי נפרץ (עמנוי, מחב' א, 3). ועי"ד המאמר הזה הנפרץ מאד בספרותנו עי' מה שאסף רמש"ש וכו' (דוד קופמן, הערה במנחת קנאות לר"י מסיקה, 62).

—פִּעֵל, *פֵּרֵץ, פירץ—כמו קל: אשריך בן דמה שיצאת בשלום ולא פירצת[2]) גזירן של חכמים שכל הפורץ גדירן של חכמים לסוף פורענות בא עליו (תוספת' חול' ב כג).

—הִפְעִיל, *הִפְרִיץ, — א) כמו קל במשמ' ג), התרבה וגדל: מי מחכה ליעקב שעבר במקלו שיפריץ ויעשיר (מד"ר בראש' סח). — ואמר הפיטן: מחלציהם אדמה הישריצה נטיעתם בארץ הפריצה (ינאי, אוה, קרובי לפי בראשית, זולאי, ז) — ב) "הִפְרִיץ אדם או צֶמַח, עשה שיפרץ, יפרה וירבה: כל מה שהם נותנין לב לענות כן לב הקב"ה להרבות ולהפריץ שנאמר כן ירבה וכן יפרץ (רש"י, שמות א יב). והכי קאמר קרא ענבים יהיו לך המפריצים יקביך ביין (תוס, יומא עו:, ד"ה דבר).—ואמר הפיטן: שיתנו ברכה בדיצך רב דגן ותירוש בהפריצך (ר"א קליר, טל תן, תפלת טל). חכמו קלי מרץ וכו' גן נעול השריץ שתוק אסוף הפרץ ומח ספק ארץ (שלמה הבבלי, אין צור חלף, זולת שבת א חנכה). קרוש מארצו קצע קרוצו קוממיות הפריצו קשטו ממערצו (הוא, אל נשא, יול' שבת בראש'). — ובמשמ' הֵפִיץ: כתב מדברו אשר דבר לעמו לחלקו אשר נפל לו בנעימים זה דברים אחדים בלשון קדש והפריצם ברבים (בחינת ספרים ומלחמת סופרים, ליון תר"א, 60).

—הָפְעַל, "הָפְרַץ[3]), — כמו נִפְעַ': והפרצה הראשונה הרעה אשר הופרצה בישראל אז היא פרצת אנטיוכס הרשע (יוסיפון פרק סה). — ואמר הפיטן: הופרצתי פרצה על פרצה (רסע"ג, קרובי לי"ז בתמוז, סדור רסע"ג, תיט). הפרצה סכת גן נחמד מקדם כי

---

[1]) [עפ"י ההבנה המקבלת של חזון נִפְרָץ (ש"א ג א), עי' ג. פָּרַץ, נִפְעַ'.]

[2]) [במקום אחר (ירוש' שבת יד ד; מד"ר קהלי א, כל הדברים): פרצת, קל. אך עפ"י צורת פִּעֵ' נוצר בסהמ"א שה"פ פֵּרוּץ, פעלת הפורץ וְהַמְפָרֵץ: כפתח בית הנסתם בפירוץ פצימין (ר"ח, שבת קמו:).]

[3]) [עי' פִּעֵ', הערה.]

בתוכו נרגן רב לקול אל רדם (ר״י הלוי, יהמו שוסנים, דיואן ג, 17).

ב. **פָּרַץ**, פ״ע, יִפְרֹץ־, יִפְרְצוּ, — כמו פָּצַר: וימאן ויאמר לא אכל וַיִּפְרְצוּ בו עבדיו וגם האשה וישמע לקלם (ש״א כח כג). ויאמר המלך אל אבשלום אל בני אל נא נלך כלנו ולא נכבד עליך וַיִּפְרָץ־בו ולא אבה ללכת ויאמר אבשלום ולא ילך נא אתנו אמנון אחי ויאמר לו המלך למה ילך עמך וַיִּפְרָץ־בו אבשלום וישלח אתו את אמנון ואת כל בני המלך (ש״ב יג כה–כז). ויאמר נעמן הואל קח ככרים וַיִּפְרָץ־בו ויצר ככרים כסף בשני חרטים וכו׳ (מ״ב ה כג). — ואמר המשורר: אמור לאדוניך אל יפרץ עלי [1]) פרץ (אד״ם הכהן, אמת ואמונה מחזה י, כל שירי אד״ם ומיכ״ל ג, 189).

—הפעי, *הִפְרִיץ, — כמו קל: אמדוהו שאין יכול לקבל אלא שלש (מלקות) אפילו עומד ומפריץ אין מוסיפין לו (תוספת׳ מכות ה יג).

ג. **פָּרַץ** [2]), פ״י, יִפְרֹץ, פְּרֹץ, — פָּרַץ דְּבַר דת ודין, נתן פְּקֻדָּה, dekretieren, erlassen; décréter, émettre; to decree, issue: ויאמר לעם ליושבי ירושלם לתת מנת הכהנים והלוים למען יחזקו בתורת יי׳ וְכִפְרֹץ [3]) הדבר הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר וכל תבואת שדה ומעשר הכל לרב הביאו (דהי״ב לא ד–ה). — וּפָרַץ המלך את פלוני, פָּקַד וּמִנָּה אותו: ויעמד לראש רחבעם את אביה בן מעכה לנגיד באחיו כי להמליכו ויבן וַיִּפְרֹץ מכל בניו לכל ארצות יהודה ובנימן לכל ערי המצרות ויתן להם המזון לרב וישאל המון נשים (שם יא כב–כג).

1) [עפ״י הפסוק (ברא״ש׳ לח כט).]

2) [המפרשים והמתרגמים נדחקו לבאר את כל המקומות המובאים כאן מן א. פרץ, אך לא הצליחו למצא בדרך זו פרוש מסתבר היוצא ידי ענין הכתובים, ועל כן נסו החדשים תקונים מרחיקים, כגון נִרְצְתָה במקום נִפְרְצָה (דהי״א יג ב) וכדו׳. ואולם באשור׳ משמש פַּרְצ כמלה הרגילה במשמ׳ מצות אלהים, הוראה דתית, נֹהַג דתי, וכן בערבי פַרְצ׳ a) הוא מצוה וחק, והפעל פַּרַצ׳ a) פרושו: נתן חק ומשפט, קבע דין וכדו׳, ואין ספק שאותו פעל נשמר כאן בעברי. ועי׳ גם ד. פָּרַע, הערה.]

3) [הכונה: כפרץ המלך את הדבר.]

a) فرض

—נפע׳, נִפְרְצָה, נִפְרָץ, — נִפְרַץ הדבר או החזון, נתנו בפקדה מאת האל: ודבר יי׳ היה יקר בימים ההם אין חזון נִפְרָץ (ש״א ג א). ויאמר דויד לכל קהל ישראל אם עליכם טוב ומן יי׳ אלהינו נִפְרְצָה [1]) נשלחה על אחינו הנשארים בכל ארצות ישראל ועמהם הכהנים והלוים בערי מגרשיהם ויקבצו אלינו (דהי״א יג ב).

פֶּרֶץ, ש״ז, פֶּרֶץ, מ״ר פְּרָצִים, כנ׳ פִּרְצֵיהֶן, — מקום שנפרץ ונשבר, שֶׁבֶר ובקוע, הֶרֶס, Durchbruch, Riss; brèche, rupture; breach, crack — פֶּרֶץ בחומה: לכן יהיה לכם העון הזה כְּפֶרֶץ נפל נבעה בחומה נשגבה אשר פתאם לפתע יבא שברה (ישע׳ ל יג). וּפְרָצִים [2]) תצאנה אשה נגדה (עמו׳ ד ג). כי בניתי את החומה ולא נותר בה פֶּרֶץ (נחמ׳ ו א). — פֶּרֶץ ברחם: ויהי כמשיב ידו והנה יצא אחיו ותאמר מה פרצת עליך פָּרֶץ (ברא״ש׳ לח כט). — פֶּרֶץ מים, זרם מים הפורצים והורסים: פרץ יי׳ את איבי לפני כְּפֶרֶץ מים (ש״ב ה כ). כְּפֶרֶץ רחב [3]) יאתיו (איוב ל יד). — פֶּרֶץ על פני פָרֶץ, פֶּרֶץ אחרי פָרֶץ, פֶּרֶץ גדול: יפרצני פֶּרֶץ על פני פָרֶץ ירוץ עלי כגבור (שם טז יד). — סָגַר פֶּרֶץ, גָּדַר פֶּרֶץ, בנה וסתם אותו: שלמה בנה את המלוא סגר את פֶּרֶץ עיר דוד אביו (מ״א יא כז). ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור תקומם וקרא לך גדר פֶּרֶץ משובב נתיבות לשבת (ישע׳ נח יב). ביום ההוא אקים את סכת דויד הנפלת וגדרתי את פִּרְצֵיהֶן והרסתיו אקים ובניתיה כימי עולם (עמו׳ ט יא). — עָמַד בַּפֶּרֶץ, הגן והציל, כגבור העומד בפרץ החומה להגן על העיר: ואבקש מהם איש גדר גדר ועמד בַּפֶּרֶץ לפני בעד הארץ לבלתי שחתה (יחזק׳ כב ל). ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בַּפֶּרֶץ לפניו להשיב חמתו מהשחית (תהל׳ קו כג). — ואמר בן סירא: וגם פינחס בן אלעזר בגבורה נהדר שלישי בקנאו

1) [לפי הענין יש לחבר: ומן יי׳ אלהינו נפרצה, ולא כבעלי הטעמים שחברו נפרצה אל נשלחה שאחריו והבינוהו בעתיד מן הקל.]

2) [כמו ובפרצים, כדגמת פֶּתַח אהלו במקום בפתח.]

3) [אין רחב זה בלשון ס׳ איוב אלא רֹחַב מַיִם (לז י), וכן שם (לו יו) רַחַב לא מוצק תחתיה, היא תהום מים עליונים, שאין רקיע מוצק תחתיה לעצר אותה, והיא עלולה להתפרץ על האדם החוטא. ועי׳ טורטשינר, ס׳ איוב.]

לאלות כל ויעמד בפרץ עמו (צ"ם גני' מה כג). — ובספהמ"א: והם אנשים חכמים וקדושים בעלי מצוות עומדים בפרץ לכל אחיהם הקרובים והרחוקים (מקצות רבי בנימין, גרינהוט, 4).— ואמר המשורר: ונפשו גדרה פרצי שחקים ותפרץ ממקום עיש גדריו (רסב"ג, כתרם עז, ברודי, תבחר, לו). — ובהשאלה, פֶּרֶץ בעס, באדם, צרה פתאמית, איד, מכה גדולה: כי עשה יי' פֶּרֶץ בשבטי ישראל (ספט' כא יס). ויחר לדוד על אשר פרץ יי' פֶּרֶץ בעזה (ש"ב ו ח). אין פֶּרֶץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחבתינו (תהל' קמד יד). —ובספהמ"א: חשבתי כל פרץ סני שים אדם עלי ארץ וכמוני בכל כּאבים לא מצאתי (מנחס בן סרוק למסדלי בן ספרוע, סעה"ס 2). — ואמר הפיטן: לכל תכלה יש קץ ואין קץ לפרצי, כלו שנותי ואין מתום למחצי (רסב"ג, סבית עניה, גאלה סבת א אמה"ס). ראה לחצי רפא מחצי גדור פרצי ומים ציא לאור תוציא (ראב"ע, אני אמה, איגר 63). — ואמר המשורר: בזה אביט תמונתך בכל עת וזה יקר עלי שברי ופרצי (ר"ם הנגיד, אהוב כספי ומאויי, ברודי, 49). — וּפְרָצִים בתחתית הושט: מקום השחיטה מן החי הוא הצואר וכל הצואר כשר לשחיטה כיצד בושט מתחלת המקום שכשחותכין אותו מתכווץ עד מקום שישעיר ויתחיל להיות פרצין פרצין ככרם (רמב"ס, שחיטה א ה). ודע כי מקום השחיטה למטה בוושט עד מקום שמשעיר ומתחיל להיות פרצים פרצים בכרם (הקנה, הי' דברים הפוסלים בשחיטה, קטו:).

ב. *פֶּרֶץ, ש"ז,—המצרה, ואמר המשורר: אמור לאדוניך אל יפרץ עלי פרץ (אד"ס הכהן, אמת ואמונה מחזה י, כל שירי אד"ס ומיכ"ל ג, 189).

פֹּרֵץ, ש"ז,—הַעַתּוּד ההלך בראש העדר [1]), Leithammel; leader of the flock; sonnailler: אסף אאסף יעקב כלך קבץ אקבץ שארית ישראל יחד אשימנו כצאן בצרה כעדר בתוך הדברו תהימנה מאדם עלה הַפֹּרֵץ לפניהם פרצו ויעברו שער ויצאו בו (מיכה ב יב–יג).

פִּרְצָה, ש"נ, מ"ר פְּרָצוֹת, — א) כמו פֶּרֶץ, בְּקִיעַ, שֶׁבֶר, ובהשאלה: לא עליתם בַּפְּרָצוֹת ותגדרו גדר על בית ישראל לעמד במלחמה ביום יי' (יחזק' יג ה). —ובתו"ם: וגדר שנפרץ עד עשר אמות הרי היא כפתח, יתר מכן כנגד הפרצה אסור, נפרצו בו פרצות הרבה, אם העומד מרובה על הפרוץ מותר ואם הפרוץ מרובה על העומד כנגד הפרצה אסור (כלא' ד ז). ומקרין את הפירצה במועד ובשביעית בונה כדרכו (מו"ק א ד). לפנים ממנו (מחומת הר הבית) סורג גבֹוה עשרה טפחים ושלש עשרה פרצות היו בו שפרצום מלכי יון (מדות ב ג). בעיר, מלמד שפרצה קוראה לגנב (ספרי דברי' רמב). פירצה דחוקה נכנסי' בה בשבי' אפי' משרת צרורו' (שמואל, ירוש' ברכ' ב ו). מעשה בחסיד אחד שיצא לטייל בכרמו בשבת וראה שם פירצה אחת וחשב לגדרה (שס שבת עו ג). היתה גדורה משלש רוחותיו ופרוצה מרוח אחת ויצאת ממקום הפרצה מהו (שס ב"ק ו א). ואלו שלא ברצון חכמים גודשין לפני העומר ופורצין פרצות בגנותיהן ובפרדסותיהן להאכיל נשר לעניים בשני בצורת בשבתות וימים טובים (פסחי' נו.). שאין נותנין פרצה לפני הכשר וכל שכן לפני הגנב (תנחומא צובר, מצורע יג). ונביאים שהעמיד מן האומות נותנים פרצה לאבד את הבריות מן העולם הבא (שס בלק א). — ובספהמ"א: שנית קם בגרים הרשע ויבוא לירושלים בקע החומה וינתק המבוא וישבר במקדש שלש עשרה פרצות (מגלת אנטיוכס מח). אחרי כן באו בני חשמוני לבית המקדש ויבנו השערים הנשברים ויסגרו הפרצות (שס סו). — ואמר הפיטן: גדור פרצת היכלי, דגול מהר חבלילי, יי' היה עוזר לי (אדיר איום, זמירו' למוצ"ש). — *ובהשאלה: אמר לפניו רבונו של עולם אם הללו בחיים ואינם יכולים לעמוד להן בפירצה הזו, יעמדו המתים (מד"ר דבר' ג). — *ובהשאלה במשמ' אסון, מות: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתגדור פרצותינו ופרצות כל עמך בית ישראל ברחמים (ת"ר, לדוק הדיק, ברכ' יח.). גודר פרצות בישראל הוא יגדור את הפרצה הזאת בישראל לחיים (מר זוטרא, תפלה בבית האבל, שס מו:). — *ובהשאלה במשמ' פריצת גדר המוסר: כל פרצה שאינה מן הגדולים אינה פרצה (ר"ש בן יוחאי, מד"ר ברא"ש' כו).—ובספהמ"א: מפני שהחשבונות כולם כאחד ניתנו מרועה אחד ולא ראינו קלקול כזה ולא פירצה כזאת (קטעי וכוח בן מאיר JQR NS V, עמ' 547). — *ובמשמ' מפלגה, כת: עמדו ופירשו מן התורה ונפרצו מהם שתי פרצות

[1]) [עי' טורטשינר, לשוננו יא, 265–266.]

צדוקים וביתוסין (אדר"נ ה). — ב) *ובמשמ' התפשטות והתרבות: הזנו ולא יפרוצו, כל ביאה שאין בה פירצה אינה אלא בעילת זנות (רב הונא, יבמ' סא:).

פִּרְצוֹן, ש"ז, — כמו פֶּרֶץ, ואמר הפיטן: סיים ארבעים וארבע לרצון, סדורות כדת בלי פרצון (משלם בן קלונימוס, אשחם, Elbog., Stud. 130). רפו ידי עם עניי הצאן, רדו בהם שונאיהם בעני ולחצון, קום כי עליך לגדור פרצון, קוחם פקח וקרא שנת רצון (אליה בר שמעיה, תחנות, סלימ' ג עמי"ח).

פִּרְצֵם, עי' פִּרְסֵם.

פרק [1]), ממנו *מִפְרָק, מַפְרֶקֶת, *פֵּרוּק, *פְּרִיקָה, פָּרַק, פֶּרֶק, "פִּרְקָה, *פִּרְקוֹן, "פִּרְקִי, א."פַּרְקָן, ב."פָּרְקָן.

פָּרַק, פ"י, — א) פָּרַק מעליו את העֹל, קרע אותו מעליו, התירו בכח והשליכו מעליו, abreissen; arracher, rompre; to cast off: והיה כאשר תריד ופרקת עלו מעל צוארך (ברא' כז מ). —*ובהשאלה, פָּרַק ממנו עֹל תורה, עֹל שמים וכדו': וכל הפורק ממנו עול תורה נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ (רבי נחוניא בן הקנה, אבות ג ה). על כל עבירות שבתורה יום הכיפורים מכפר חוץ מפורק עול וכו' (רבי, ירוש' שבוע' א ט). שאע"פ שנכנס (יוסף) לאותה גדולה לא פרק עול שמים מעליו והיה ירא להקב"ה (מד"ר במד' יד). — ובסהמ"א: לפי שאין אלו מכלל ישראל כיון שפרקו עול ופירשו מן הציבור (ריטב"א לר"ה יז.). — *וּפָרַק יראה, פָּרַק ביראה, מיראה, חָדַל מיראת שמים: וכן היא מדת הצדיקים אעפ"י שהקב"ה מבטיחן אין פורקים ביראה [2]) (מד"ר במד' יט). — *וּפָרַק את עונותיו: העם היושב בה נשוא עון וכו' אין אנו יודעין אם פורקים עונותיהם עליה ואם נושאין עונותיהן עליה וכשהוא אומ' כי ארצם מלאה אשם מקדוש ישראל הוי שפורקין עונותיהן עליה (מדרש תהלים הופמן, דברי לב מג, 204). — *וּפָרַק את המשא, את החבילה וכדו' מאדם ומבהמה, פָּרַק את החמור או מן החמור, את העגלה והספינה' הוריד מהם את המשא abladen; décharger; to unload: פרק וטען, פרק וטען אפילו ארבע וחמש פעמים חייב וכו' הלך וישב לו ואמר הואיל ועליך מצוה אם רצונך לפרוק פרוק פטור וכו' מצוה מן התורה לפרוק אבל לא לטעון (ב"מ ב י). פועלין אוכלין בהליכתן מאומן לאומן וחזירתן מן הגת ובחמור כשהיא פורקת (שם ז ד). כתף אעפ"י שמשאו על כתיפו הרי זה קורא אבל בשעה שפורק וטוען לא יקרא לפי שאין לבו מכון (תוספת' ברכ' ב ז). עגלה ברשות הרבים גבוהה עשרה טפחים אחד הפורק ואחד הטוען חייב (שם שבת יא ח). שתי ספינות שהיו באות זו כנגד זו אחת פרוקה ואחת טעונה מעבירין את הפרוקה מפני הטעונה, שתיהן פרוקות שתיהן טעונות עושות פשרה ביניהם (שם ב"ק ב יח). אם היה חמורו נופל פורק עמו אפילו מאה פעם (שם ב"מ ב כד). פורק אינו יכול לטעון, טוען אינו יכול לפרוק (מכי' בשלח, מסכתא ב ד). (חמור) אחד פרוק ואחד טעון מעבירין את הפרוק מפני הטעון, היו שניהן טעוני' שניהן פרוקין יעשו פשרה ביניהן, שתי עגלות שתי ספינו' אחת ריקני' ואחי טעונ' מעבירין פרוק' מפני הטעונה, שתיהן פרוקות או טעונו' יעשו פשרה ביניהן (ירוש' ב"ק ג ה). אם ראה חמרין שממשמשין ובאין או שפרק ספינתו בלמן וכו' (שם ב"מ ו א). עלו ומצאו עליו (על הלל) רום שלש אמות שלג פרקוהו והרחיצוהו וסכוהו והושיבוהו כנגד המדורה (יומא לה:). אמרתי לו המתן עד שאפרק מן החמור לא הספקתי לפרוק מן החמור עד שיצתה נשמתו (נחום איש גם זו, תענ' כא.). משל לאדם שנתן עליו משאוי גדול וקורא פלוני פלוני קרובי פרוק מעלי משוי זה (מד"ר שמות ג). מה נקבה זו טוענת ופורקת טוענת ופורקת וחוזרת ופורקת ושוב אינה טוענת כך ישראל משתעבדין ונגאלין וכו' (שם שה"ש, שמורה אני). — ובסהמ"א: היו השקים גדולים ומלאים כלי זכוכית וביוצא בהם פורק בנחת (רמב"ם, שבת כא י). כגון חבית בשפת הנהר אינו סימן שהכל פורקים חביותיהם שם (טוח"מ, אבידה ומציאה רסו יג). —

---

[1]) [פרק בארמ' ממשמ' גאל ופדה, וממנו פרוקא, גואל; פֻּרְקָן, גאולה. בערב' פרק [a]) הפריד, סרק, ובשבאית וכושית במשמ' גאל. וכנראה קרוב השרש קרבה מקורית או לפי התקרבות מאחרת אל ב. פרך, פרץ, פרד.]

[2]) [נ"א: מיראה. ובתנחו' (חקת כה): אינן פורקין יראה.]

---

[a]) فرق

̈ובהשאלה: וכור מה שעשיתי לך מה פרקתי ממך מה הטלתי עליך, פרקתי ממך וימררו את חייהם והיטלתי עליך זכור את יום השבת (מדה"ג דבר' ה יו, הסגלה). — *ופָרַק וילון או כילה, התיר והוריד אותם: כילת חתנים מותר לנטותה ומותר לפרקה בשבת (שמואל בשם רבי חייא, שבת מו.). ווילון מותר לנטותו ומותר לפרקו (רב בשם ר' חייא, שם קלח.) — *ופָרַק לחם מדפוס האופים וכדו', התיר והוציא אותו: כיצד מכניסין לחם הפנים ערב שבת היה פורק מדפוס ונותנה על גבי השלחן (תוספת' מנח' יא יא). שלשה ויתים ובו שלשה שמנים הזית הראשון מגרגרו בראש הזית וכונסן לתוך הבד וטוחנו בריחים ונותנם בסלים וטוענם בקורה והיוצא מהם ראשון פורקם וטוחנם וכו' (ספרא ויק, אמור פרשה יג). זר שסידר את המערכה חייב, כיצד הוא עושה פורקה וחוזר וסודרה, מאי אהני ליה, אלא פורקה זר וסודרה כהן (ר' אסי בשם רבי יוחנן, יומא כז:). עד שלא פרקה נפרס לחמה הלחם פסול ואין מקטיר עליו את הבזיכין, משפרקה נפרס לחמה הלחם פסול ומקטיר עליו את הבזיכין (מנח' מ:). *ופָרַק מנעל מן האמום: ופורקין (במועד) מנעל מן האימום ובלבד שלא יחזיר (תוספת' מו"ק ב יא). —̈ופָרַק תבה או כלי לחלקיהם, zerlegen; démonter; to take to pieces: הגוזל עצים ודבקם במסמרים ועשה מהם תיבה אינו שינוי שהרי אפשר לפרקן ותוזרים לוחות כשהיו (טו"ע חו"מ, גזלה שם ה).— ̈ובהשאלה, פָּרַק המות את החיים: אבל המות הוא מבטל את החיים ופורקה ואינו מביא תחתיה דבר שיש לו צורה (ראב"ח, הגיון הנפש ד, לא.). — ב) פָּרַק את האדם מעל העבודות, גאל ושחרר אותו, befreien; délivrer; to deliver: יי' אלהי בך חסיתי הושיעני מכל רדפי והצילני פן יטרף כאריה נפשי פֹּרֵק ואין מציל [1] (תהל' ז ג). שבשפלנו זכר לנו וכו' וַיִּפְרְקֵנוּ מצרינו (שם קלו כג–כד). עבדים משלו בנו פֹּרֵק אין מידם (איכה ה ח). — ובתו"ם: ויאמר לאברם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך, ידוע שאני מפזרן, תדע שאני מכנסן, ידוע שאני ממשכנן, תדע שאני פורקן, ידוע שאני משעבדן, תדע שאני גואלן (מד"ר בראש' מד). — ואמר הפיטן: חמול על עבדיך, ופרוק ידידיך, בחוזק ידיך, ובזרועך הנטויה (אפוד אל ביתי, סליח' תימני'). ראה עניי אלי, בגלותי צר לי, והתירה כבלי ופרקני (אלהי אזכירה, שם).—ואמר המליץ: פרקתני מיד מבקשי רעתי וממוקשי בליעל דליתני (ב"ז, ב" שנא ה).—ג) ̈פָּרַק, כמו טרף [1]), ואמר הפיטן: אלוף נחת ומנחת מאין נחת כארי פורק, ומכשם אתם יך עם געתם יאמר געתם קץ ואין פורק (שמואל הנגיד לשוכם, אהבה לפי וירא).

— פע', פָּרְקוּ, מְפָרֵק, יְפָרֵק,— פָרַק ונתק בכח, פָּרַק בליל: ויאמר אליהם אהרן פָּרְקוּ נזמי הזהב אשר באזני נשיכם בניכם ובנתיכם והביאו אלי (שמות לב ב). והנה יי' עבר ורוח גדולה וחזק מְפָרֵק הרים ומשבר סלעים לפני יי' (מ"א יט יא). כי הנה אנכי מקים רעה בארץ הנכחדות לא יפקד הנער לא יבקש והנשברת לא ירפא הנצבה לא יכלכל ובשר הבריאה יאכל ופרסיהן יְפָרֵק (זכר' יא יו).—*פֵּרֵק את חמורו, את משאו וכדו', כמו קל: היה עליו (על החמור) שליף מלא נכנס תחתיו ומפרקו (ר' שמעון, תוספתי שבת יח א). ושיהא זה מפרק עציו ומציל פשתנו של חבירו (ר' יוחנן בן ברוקא, שם ב"ק י כו). מביא אדם את אבניו ומפרקן על פתח ביתו ברשות הרבים (שם ב"מ יא ה). אילו מי שנכנס לחורבתו של חבירו ופירק חבילתו לשעה ובקש ליטלו שמא אין שומעין לו (רב נחמן בר יצחק, ירוש' ב"ק ט א). משך חמריו ופועליו והכניסן לתוך ביתו וכו' שניהן יכולין לחזור בהן, פירקן והכניסן לתוך ביתו וכו' אין שניהן יכולין לחזור בהן (ב"ב פו.).—*פֵּרֵק את המשכן וכדו', התיר

---

1) [לפי הענין לבאורה פרק כאן לשון טריפת טרף, וכן ת"י (יפשח) וקרוב לכך ראב"ע המבאר את המלה כלשון פסיקת המפרקת: כי האריה יפסיק המפרקת, ואבן קשה לראות כאן פרק, שהוא במקום אחר לשון פרקן והצלה, כנגוד אל הצלה: פֹּרֵק ואין מציל, וקשי זה נסו השבעים להרחיק בתרגמם כאלו היה כתוב: ואין פרק, ואחריהם הלכו רב החדשים, ואף המחבר רשם כך בגליון התנ"ך לגרוס ואין פרק, במקום פרק ואין מציל. ואולם אין צרך בתקון, כי בכמה מקומות בשירת המקרא באות מלים כדבור או קריאה בתוך מאמר, מבלי שתרמז לכך מלה כגון ויאמר, ויקרא, או לאמר; כך למשל באיוב (יז יב): לילה ליום ישימו אור קרוב מפני חשך, שכונתו „אור קרוב!" יאמרו, יקראו, לנגד החשך המאפיל עלי. וכן כאן פֹּרֵק, במשמ' מציל, לשון קריאה היא; „פֹּרֵק!" אקרא ואין מציל.]

1) [ע"פ הבנת הכתוב בתהל' ז ג.]

אותו לחלקיו, וּפֵרַק פּרֹכת וכדוי. zerlegen, abmontieren; démonter; to take to pieces: כל ז' ימי המילואים היה משה מעמיד את המשכן בכל בקר ובקר ומקריב עליו קרבנות ומפרקו ובשמיני העמידו ולא פרקו (סדר עולם רבה ז, רטנר, עז.). אמר הקב"ה למשה בשעה שיהו מפרקין את המשכן לא יהיו בני קהת מפרקין את הפרכת מפני הארון (מד"ר במד' ט). ולא יבאו לראות כבלע וגו' מלמד כשהיו באין לטעון את הארון היו מפרקין את הפרכת מפניו והיו זנים עיניהם מן הארון (שם שם ה). כל ז' ימי המלואים היה משה מעמיד המשכן ומפרקו בכל יום שתי פעמים ואם תאמר שהיה אחד משבטו של לוי נותן לו יד, לאו, אלא אמרו חכמים היה קובעו ומפרקו ולא סייעו אחד מישראל (ר' חייא בר יוסף, שם שם יג). — *ובלים אחרים: המפרק את המטה להטבילה והנוגע בחבלין [1]) טהור (כלים יט א). ומטהרין את המצורע ומפרקין[2]) את המנעל מעל גבי האימום (ירוש' שקל' א א). וכיון שהיה עובר את אותו המשמר היה מפרקן (את השלבין) ומעלה אותן לירושלם (שם תעני' ד ז). המשתחווה לבית אסרו וכו' כיצד הוא עושה מפרק את פצימיו והוא מותר (שם ע"ז ג ט). — ובסהמ"א: החצוצרת שמפוצלת חליות אם אין יודע להחזירה אלא אומן ה"ז מקבלת טומאה כשהיא מחוברת ואם יכולין הכל לפרקה ולהחזירה אינה מקבלת טומאה (רמב"ם, כלים י טו). — *וּפֵרַק הלחם, כמו קל: נטמא לחמה בין משפרקה ובין עד שלא פירקה הלחם פסול (תוספת' מנח' יא טז). —*וּפֵרַק מאכל מן העלים שהוא מסודר עליהם: הדגין והגבינין המסודרין על גבי עלין ועל גבי קנים מפריק ואוכל ובלבד שלא יחזיר (שם שבת יב טו). —וּפֵרַק עלים מן האילן: מיבלין מפרקין מאבקין מעשנין עד ראש השנה (שביע' ב ב). מיבלין, מעבירין את היבולת, מפרקין בעלין וכו' (ירוש' שם ב ב). —ובסהמ"א: אין נוטעין בשביעית אפילו אילן סרק ולא יחתוך היבולת מן האילנות ולא יפרק מן העלים והבדים היבשים (רמב"ם, שמיטה ויובל א ה). — "וּפֵרַק למילה, חתך את המילה, ואמר הפיטן: קט ושן

1) [עי' פּתַל, הערה.]

2) [כמו קל.]

חרק ונאצות שרק, ומורה באפו הרק וחרבו הברק, למילה פרק וכלפי מעלה זרק, ולשם שמן תורק בעוות ירוק ירק (ר"א קליר, אז קולץ, קרוב' שבת זכור). — —*ופרק באגוזים [1]): התמרים האגוז השקד והתמרת המתקשקשין משתערין לכמות שהן, המחתך לבשל כיון שקרצו חיבור לכבוש ולשלוק ולהניח על השלחן חיבור עד שיתחיל לפרק (תוספת' עקצ' ב ח). התחיל לפרק באגוזין ולקלף בבצלים אף על פי שיש לפניו מאה כור אינו חיבור (שם שם ב יג). — *וּפֵרַק היונק: גונח יונק חלב בשבת מ"ט יונק מפרק כלאחר יד ובמקום צערא לא גזרו רבנן (ר' מרינוס, כתוב' ס.). — *וּפֵרַק בהמה חיה ועוף מן המצודה, התיר והציל אותם: המפרק בהמת חיה ועוף מן המצודה פטור (תוספת' שבת יב ה). — *וּפֵרַק דבר ממקומו: ותקע כף ירך יעקב וכו' פירקת ממקומה (ר' נחמן בר יעקב, מד"ר סה"ש, מי זאת עולה). —"ובמשמ' שבר לשתי חתיכות נבדלות: לא יבדיל, אינו מפרקו לגמרי לשתי חתיכות אלא קורעו מגבו (רש"י, ויקרי א יז). —"וּפֵרַק עֹל, כמו קל, ואמר הפיטן: בחבלי העני תשב אחווה עניה פעמותיה כבולות, מפרק עול פרק עול צוארנה והמוטות תמוטט באילות (רסב"ג, לקוטים מגניזה, JQR NS IV, עמ' 72). —"וּפֵרַק את הקשי, התיר ופתר אותו, (e. Schwierigkeit) lösen; résoudre; to solve: והקשו קצת חכמי הישיבת שבימים האלה לפנינו שני קושיין ושניהן פירקנום ומצאנום כי הקשום רבנן דהתם ופירקום אחד מהן (תשו' הגאו' הרכבי רמז, 123). ובטל פירוקנו הראשון שאמרנו במטלא ופירקנו פירוק אחר (שם תכה, 219). ומפני מה לא פירק פירוק זה (ר"ח, שבת קמה.). ונדחה זה הק"ו וחזרנו לפרק דרך אחרת (תוס', ב"מ ג:) בא רב כמא ופירק פירוק אחר (תוס', שם י:) לפי שהיו יושבין תמיד בבית המדרש יחד ומקשין ומפרקין וכו' (רש"י, ב"מ לג., ד"ה עומדין). ושברתי כל אותן הראיות שאומרים הפילוסופים שהם ראיות שהעולם לא נברא וגם פרקתי כל הקושיות שהקשו עלינו על שאנו אומרים שהבורא ית' ברא הכל יש מאין (אגרי הרמב"ם לחכמי מרסלייה, אגרות הרמב"ם, ליפסיא, ב, 25). וכאשר השלים שאלותיו ופרקתי כל קושיותיו העניקני כל איש מטובותיו (ר"י חריזי, תחכי

1) [עי' פּקל, הערה.]

לו, 299). בעת שיעיין בהם (בספרי מינין) לא ילמדם לחקור אותם אלא לפרק קשיותיהם ולהשיב עליהם (ר"י עקנין, ס' מוסר ג יח). ואומר לאיש הבוכה ושניו חורק ומה קושייתך אני אפרק (ר"ז אלאלאהרי, ספר המוסר, כ"י אימפ', מחב' א). מי יגלה לנו כל סתום מי יבין לנו כל חתום ומי יפרק לנו כל קושיא נשארנו ערום ועריה (שם, מעמוני מסתרים, 25).—ואמר הפיטן: מי יקצה בגבעות ומי יסתת בהרים, מי יפרק הויות ומי יתרץ שברים (המכיסו, קינ' ח"ג).— ״ובמשמ' הבדיל, הבחין, הפריש, ;unterscheiden, sondern distinguer, séparer ; to distinguish, separate כי השכל יפרק המורכבות ויבדיל חלקיהם ויפשיטם (ר"ש א"ס, מו"כ א עג). וצד העיון בזה שתחשוב כי השכל יודע בעצמו שהוא בעל צורה ושבאותה הצורה יפורק מזולתו, ותצטרך בעמדך על צורת השכל וידיעתך שאותה הצורה תפרק אותו מזולתו למציאות היסוד הנושא לאותה הצורה (מקור חיים לרשב"ג ה ו). כי היא (הנפש) תפרק צורת האיכות והכמות מצורת העצם ואחר כך תפרק צורת העצם מצורת הטבע וצורת הטבע מצורת הנפש וצורת הנפש מצורת השכל וצורת השכל מהיסוד הראשון (שם שם כז). ופרק כל אחד מהם מהאחד בשכלך פרוק אמתי (שם שם עג).

—התפ', התפרקו, התפרקו, יתפרקו, — פרק והסיר מעל עצמו: ואמר להם למי זהב התפרקו ויתנו לי (שמות לב כד). ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם (שם לד ג). — ובהשאלה, התפרק הצמח את עדיו עליו: ותתש בחמה לארץ השלכה ורוח הקדים הוביש פריה התפרקו ויבשו מטה עזה אש אכלתהו (יחזק' יט יב). — *ונתפרקו כלים וכדו', פרקו אותם: כל הכלים ניטלין בשבת ודלתותיהן עמהן אף על פי שנתפרקו בשבת שאינן דומין לדלתות הבית לפי שאינן מן המוכן (שבת יז א). קטלא שתליות שלה של אילמוג ואוחזות באונקלאות של מתכת הרי אלו טהורות שאינן עשויות אלא לחיזוק, נתפרקה כל אחת ואחת טהורה בפני עצמה (תוספת' כלים ב"מ א ט). מספרת של פרקים הרי זו טמאה, נתפרקה זו טמאה בפני עצמה וזו טמאה בפני עצמה (שם שם ג ג). שלחן שגררו התחתון טמא והעליון טהור מתפרק ומקבל טומאה (שם שם ב"ב א ט). בטבעות הארון יהי הבדים, יכול לא יהיו זזין ממקומן ת"ל והובא את בדיו בטבעות, אי והובא את בדיו יכול יהיו נכנסין ויוצאין ת"ל בטבעות הארון יהיו הבדים, הא כיצד מתפרקין ואין נשמטין (יומא עב.). — *ונתפרקו אברי הגוף וכדו': דם נעכר ונעשה חלב דברי ר"מ, רבי יוסי אומר אבריה מתפרקין ואין נפשה חוזרת עלית עד עשרים וארבע חדש (נדה ט.). — *ובהשאלה, נתפרק יינו מעליו, פג יינו, נתפכח השותה מיינו: וייקץ נח מיינו, נתפרק יינו מעליו, וידע את אשר עשה לו בנו הקטן וכו' (מד"ר ברא' לו).—ובספה"א: כממת המפורשת במסכתא דכלים בטהרות שהיא מתפרקת וכו' (תשו' הגאו' הרכבי, 180). וכיון שטבח אוחז בקנה של ריאה ומנענעה יפה יפה מתפרק הלב מיד מן הריאה ואינו צריך לפסקו ביד אלא הוא בעצמו מתפרק מיד (שו"ת הגאונים גנזי, גינצבורג, ב, 31). מפני מה כשנתפרקו אפי' על הארץ למה מניחין אותן ובין לצורך גופן ובין לצורך מקומן שרי (ר"ח, שבת קלח:). חיישינן משום פקע כלומר כששיבר העצם אינו מתפרק עמו נסירה אלא נסדק וכו' (הוא, פסח' פה.). אחד באחד יגשו גויהם ורוח לא תוכל לבוא ביניהם איש באחיהו ידובקו יתלכדו ולא יתפרקו (ראב"ע, חי בן מקיץ, אוגר, עמ' 142). שמא יתפרק הקרום מצד הריאה ויקרע העור (מספקי בדיק' הריאה לרבנו יונה). והנה הנחת הראשון יתפרק לששה פרקים (ספר זכות אדם פתיח', 2, במוכרת יין לבנון). — ואמר הפיטן: אבני יקר על הר צבי התפרקו, באו ימי שלום עדי התחזקו (ראב"ע, אבני יקר, אוגר 14). סחי שמתנו מכים ולוקים, עצומי גום ואכולי ילקים, פצועי חבורות ואברים מתפרקים (אליה בר שמעיה, אויתיך, סליח' יום ג).—״והתפרקו קוים, או דרכים זה מזה, התפרדו זה מזה: וכשיפנה לו מרכז האחד ויסור מעל הרום או השפל מיד יתפרקו להם הקו המניע וחקו המורה (ר"י הישראלי, יסוד עולם, מו:). ובשאר עתי החדש יתפרקו להם הקוים האלה ויחזרו זה מעל זה (שם כד:). ויש מפרשים על הפרק בראשי הדרכים, מקום שיתפרקו ממנו הדרכים (רד"ק, ספה"ש, פרק). — ״כמות מתפרקת, מתחלקת ומתפרדת: מאמר הכמות הוא בתארך הגוף בשיעורו בשלש רחקיו כאמרך הארוך או הקצר הרחב או הצר הגבוה או הנמוך וזהו כמות המתדבק או כאמרך האחד או השלשה וזהו כמות המתפרק (רוח חן י). וכמו שהמנין אינו

עצם המנויים כן אין האחדות עצם הדבר המתאחד כי אלו כולם מקרים מסוג הכמות המתפרק (ר״מ א״ח, מו״נ א כז). ולפי שהדבר אחד מחלקי הכמות המתפרק כדרך המספר יאמר על הלבלר ועל החכם סופר לפי שהם מונים האותיות אחת אחת (ר״י אבטולי, מלמד התלמידים, יט :, מ״י). — ״והתפרק העם העם לפרקות וכתות: ויתפרקו כל בני ישראל שלשה פרקים (תולדה שומרונית, REJ Juil.-Sept. 1902, עמ׳ 75). — ״ונתפרק הקשי, הותר ונפתר: וכשאתה מסיר מן האמצע סתם גוי אנס הוא נתפרקו כל הקושיות (תשו׳ הגאו׳ הרכבי תקל, 162).

—נפע׳, *נִפְרַק, — כמו התפרק, נפרקה ידו, יצאה עצם היד מפרקה: מי שנפרקה ידו או רגלו לא יטרפם בצונן אבל רוחץ הוא כדרכו ואם נתרפא נתרפא (שבת כב ו). — ונפרק חלק הגום ממנו: גום שהוא עשוי בקדרה מלמטן וכעדשה מלמעלן ונפרק בקדרה טמא משום כלי בית קבול (כלים יא ט). — ונפרקו ספרים, נמחו אותיותיהם מעליהם: ספרי מינין שמטילין איבה וקנאה ותחרות בין ישראל לאביהם שבשמים על אחת כמה וכמה שיפרקו[1] הן ואזכרותיהם (תוספתי שבת יג ה). — ובסהמ״א: חלזוני צפרדע שהן נפרקין (ר׳ נחשון גאון, בסוף תשו׳ גאו׳, קסל, מח :). מי שנפרקה תוליא של מפרקת צוארו ונופלת בגרונו תולין אותו בראשו שיהא צוארו נפשט (רש״י, שבת סו :, ד״ה ליחנק). ומן התירץ הזה תמצא כל הטענות אשר טענו עליהם נפרקות (כאב״ח, לורת האלץ פסח לה). — ואמר המשורר: דע כי אנחנו עם ברותם נפרקו הרים וכלו בחרות אפנו, טרם ראות תבל ידענוה וגם דבר בלי לשון אמת טפנו (רשב״ג, הצפור או דרור, בלודי, 5).

—פע׳, *פֵּרַק, בינ׳ מְפֹרָק, — שֶׁפֵּרְקוּ אותו: תחת משאי, ולא מפורק (ב״מ לג.). — ובסהמ״א: ויתפרקו, לשון פריקת משא כשנטלום מאוזניהם נמצאו הם מפורקים מנזמיהם (רש״י, שמות לב ג). וכשיהיו כל הצורות לעצם השכל יהיו מפורקות אצל השכל (מקור חיים לרשב״ג ב ז). וצד העיון בזה שתחשוב כי השכל יודע בעצמו שהוא בעל צורה ושבאותה הצורה יפורק מזולתו (שם ה ו).

—הפע׳, ״הִפְרִיק, — כמו פע׳, פֵּרַק: איזהו הזרוע מן הפרק של ארכובה עד כף של יד, פירוש ממקום

[1] [נ״א: שימחו.]

שמפריקין הטבחין הרגל עד הכף (ערוך ערך פרק).

—הָפעַ׳, ״הֻפְרַק, — הֻבדל, ואמר הפיטן: במות אבנט ומכנסים יופרק ואפוד וחושן לא יזח משובצים חרוץ ירקרק טרם כתנת ומעיל אין מזח (רשע״ג, באדני ילדקו, עבודה, קבץ מע״י גאו׳ ב, 14).

פרק [1], ופרק, — כתיב (ישע׳ סה ד) במקום ומרק (קרי), שמ׳ של מָרָק, עי׳ ערך זה.

פֶּרֶק, ש״ז. — א) טֶרֶף, גָּזֵל, חמס [2], Raub; rapine; robbery: הוי עיר דמים כלה כחש פֶּרֶק מלאה לא ימיש טרף (נחו׳ ג א). — ב) פרשת דרכים, מקום שהדרך מתחלק לשנים או יותר [3], Scheideweg; carrefour; parting of ways: ואל תעמד על הַפֶּרֶק להכרית את פליטיו ואל תסגר שרידיו ביום צרה (עובד׳ א יד). — ואמר הפיטן: זכור צג כפרק להסגיר שרידי, קם בראש דרכים לסעוד את רודי (ר״א קליר, זכור איש, קרוב׳ שבת זכור). — ג) *מקום חבור אברים בגוף האדם והבהמה, Gelenk, Verbindungsstelle; articulation, joint(ure), פֶּרֶק האצבע, פֶּרֶק ביד וברגל וכדו׳: איזהו הזרוע מן הפרק של ארכובה עד כף של יד והוא של נזיר וכנגדו ברגל שוק, ר׳ יהודה אומר שוק מן הפרק של ארכובה עד סובך של רגל (חול׳ י ד). הידים מיטמאות ומיטהרות עד הפרק (ידים ב ג). ועל

[1] [אין להניח שהיתה מלה פֻּרָק בלשון, אלא צדק הקרי ומרק, וכן התרגומים הקדומים והמפרשים העברים שהלכו אחר הקרי, שהנקוד מכֻון אליו.]

[2] [כך בקרוב רב התרגומים והמפרשים (נחו׳ ג א). השבעים ; ἀδικίας, עָוֶל ; וולג׳ : dilaceratione, טרף ; ת״י : בזא ; ריב״ג : שבר ; רש״י ורד״ק : גזל ; אך ראב״ע פרשו במשמ׳ ב) : כלה בכל פרק מקום דרכים ברחובותיה היא מלאה כחש.]

[3] [כך פרשו כמה מפרשים (עובד׳ א יד), כגון ראב״ע : מקום יתפרקו ממנו הדרכים ; וכן רד״ק, וכן גם הגדרת המחבר בשיכים לערך בֶּדֶל, ומעין זה תרגמו השבעים διεκβολάς, מעברים. אך הוולג׳ : exitibus, מוֹצָאִים, וקרוב לזה רש״י : מקום שהבורחים יוצאים דרך שם לימלט. ואף לא מן הנמנע הוא להבין אף כאן פֶּרֶק במשמ׳ טרף, גזל וחמס כדגמת לא תעמד על דם רעך (ויקר׳ יט טז), כלו׳ לא תעמד ותראה את הטרף ואף תכרית את הפליטים.

ובדבור נהוג היום הצרוף עמד על הפרק במליצה במשמ׳ היה על סדר היום, עמד לדיון.]

בהן ידו הימנית, זו פרק האמצעי (מכלתא ויס, לו, מכיל' דמילואים פרשה א). ורחצו אהרן ובניו וכו' ביד עד הפרק וברגל עד הסובך (ירוש' יומ' יג א). בעל אוב זה המדבר בין הפרקים ומבין אצילי ידיו (ת"כ, סנה' סה:). נטילת ידים לחולין עד הפרק לתרומה עד הפרק, קידוש ידים ורגלים במקדש עד הפרק (ת"כ, חול' קו.). — ובית הַפֶּרֶק, מקום בו נמצא הפֶּרֶק: איזהו הזרוע נוטלו מבית הפרק וכל הפרק עמו (תוספת' שם ט יא).—ופֶּרֶק של לחי: איזהו לחי מן הפרק של לחי עד פיקה של גרגרת (חול' י ד). איזה הוא זקן מן הפרק של לחי עד פיקה של גרגרת (נגע' י ט). — ושל צואר: ת"ר איזהו צורת דרקון פירש רשב"א כל שיש לו ציצין בין פרקיו, מחוי רב אסי, בין פרקי צואר (ע"ז מג.). —ושאר פִּרְקֵי הגוף: אבר שיצא מקצתו חותך עד שמגיע לעצם וקולף עד שמגיע לפרק וחותך ובמוקדשין קוצץ בקופיץ (פסחי ז יג). למה היו שניהן דומין, לאחד שהיה בידו סכין ואינו מכיר את הפרקים, וחבירו מכיר את הפרקים ואין בידו סכין (תנחומ' בלק יא).— וחלק בגוף בכלל: האיש מכסין אותו פרק[1]) א' מלפניו והאשה שני פרקים בין מלפניה בין מלאחריה מפני שכולה ערות (כ' יהודה, סנה' מה.). — ובסהמ"א: שוק מן הפרק של ארכובה הנמכרת עם הראש עד הפרק האמצעי שהוא סובך של רגל (רש"י, ויקר' ז לא). ואח"כ זכר שרגליהם (של ארבע החיות) ישרים ר"ל שאין בהם פרקים (ר"ם א"ת, מו"נ ג ב). ומים הנובעים משורש אילן הלז טובים לשתיית הרפואה וכו' ועוד בכאב הפרקים סגולה היא (טוביה כץ, מעשה טוביה, בית חדש א א, לה:). — ובהשאלה, פֶּרֶק של כלי, שלחן, מנורה, פסל וכדו', המחברים אברים אברים כדגמת חבור הגוף בפרקים: מספרת של פרקים הרי זו טמאה, נתפרקה, זו טמאה בפני עצמה וזו טמאה בפני עצמה (תוספת' כלים ב"מ ג ב). מצבה ע"ש שהם עומדים, עצבים ע"ש שנעשים פרקים פרקים (מכלתא ויס, קדושים פרשה א). בשולחן של שיש ושל פרקים שאינו מקבל טומאה (ירוש' ברכי ח ג). מפני שהוא (המולייר) עשוי פרקים פרקים והוא מתיירא שמא נתאכל דיבוקו והוא מוסיף מים (שם שבת ג א). רב המנונא הורי לריש גלותא להתיר שולחן של פרקים בשבת (שם שם יב א). ואין זוקפין את המנורה ביום טוב, הדא דאת אמר במנורה של פרקים[1]) (שם ביצ' ב ו). שולחן של מקדש של פרקים הוה (רבין בר חיננא, פסחי קט:). אדם מישראל שיש לו מנורה שעשויה פרקים פרקים מהו לטלטלה בשבת (מד"ר דבר' ג). — ופְּרָקִים שעל הגמל, שני חלקי הכִּיסִים שעליו[2]): וזו היא הליכתו (של הגמל) ושני פרקין שעליו אחד של יין ואחד של חומץ (מד"ז איכה א ד, בובר, 60; ילק' שמעוני איכה תתכד). — ובסהמ"א: ואם היתה (ע"ז) של פרקים והדיוט יכול להחזירם צריך לבטל כל פרק ופרק מפרקית (רמב"ם, עכו"ם ח יא). — ד) *פסקה מפסקאות המקרא המכילה ענין בפני עצמו, כגון מזמור תהלים וכדו'[3]): בפרקים (של קריאת שמע) שואל מפני הכבוד ומשיב ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב ד"ר מאיר, ר' יהודה אומר באמצע שואל מפני היראת ומשיב מפני הכבוד, בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. אלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה וכו' בין שמע לוהיה אם שמע בין והית אם שמע לויאמר וכו' (ברכ' ב א–ב). ודברו חלוים בשיר, הגיעו לפרק תקעו והשתחוו

[1]) [רש"י פרש: מעט ממנו מלפניו ויש אומר פרק חתיכת בגד ולשון פרק בתרוייהו לישני מור"נצון (tronçon, חתיכה).]

[1]) [בבבלי (ביצה כב.): של חליות.]

[2]) [במד"ר (איכה א): תרין זיקין, שני נאדות, וקשה לפרש פרקים במשמ' כזו או במשמ' משא מלשון פריקת מטען. ואם אין כאן ט"ס, יש לבאר את המלה כלשון חלק, אחד משני הכיסים המחוים את הפחלין (עי' פּחל, הערה) שעל הבהמה.]

[3]) [היום קוראים בשם פֶּרֶק את הcapitulum (Kapitel; châpitre; chapter) שבספרי התנ"ך, ואמנם חלקה ומניה זו לפרקים ופסוקים שבספרים היום מאחרת היא, עשויה בסוף ימי הבינים, ראשונה בתרג' הרומי, ורק לשם זהוי הפסוקים המזכרים בדברי הנוצרים העברה אח"כ גם לספרי היהודים במקום החלקה הישנה לפרשיות. אולם בעקר הסתמכה גם חלקה חדשה זו על החלקה היוצאת מענין הדברים, וכך למשל נחלקו מזמורי התהלים גם במסורת היהודית לק"נ שירים המקבילים בדרך כלל לחלקה שבספרים העברים היום. ואמנם אין פרק במקורות תלמודיים עדיין מונח קבוע בחלקת המקרא, אלא פסקה ענינית בתוך פרשה בכלל, כגון פסקת מפסקאות התורה הנקראות עם שמע, וכדו'.]

העם, על כל פרק תקיעה ועל כל תקיעה השתחויה (תמיד ז ג). מפני שהיא (קריאת שמע) עשויה פרקים פרקים אבל בהלל ובקריאת המגילה אוף רבי אלעזר מודי (ירוש׳ ברכ׳ ב ה). ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל בין פרק לפרק פוסק, באמצע הפרק אינו פוסק (רבה, ברכ׳ יד.). קרא וטעה ואינו יודע להיכן טעה, באמצע הפרק יחזור לראש, בין פרק לפרק יחזור לפרק ראשון (שם טז.). ובזמן שחל ר״ה להיות בחמישי בשבת שהשירה שלו הרנינו לאלהים עוזנו לא היה אומר בשחרית הרנינו מפני שחוזר וכופל את הפרק (ר״ה ל:). מה ראו חכמים לחלק בין הפרקים הללו (ר׳ נחמיה, שם לה.). כ״ד ספרים הוסיף עליהם י״א מן תרי עשר חוץ מן יונה שהוא בפני עצמו וששה סדרים וט׳ פרקים בתורת כהנים, הרי נ׳ (מד״ר במד׳ יח). התחילו מלאכי השרת משליכים פירקם לפני הקב״ה מה אנוש כי תזכרנו וכו׳ (פסיק׳ רב׳, עשר תעשר, קכח.) — ופֶרֶק מפרקי המשנה: הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד צריך לנהוג בו כבוד (אבו׳ ו ג). למד ב׳ או ג׳ דברים ביום, ב׳ וג׳ פרקים בשבת, ב׳ וג׳ פרשיות בחודש, נמצא עשיר (ר״ש בן יוחי, ספרי דבר׳ מח). האומר אשכים ואשנה פרק זה אשנה מסכתא זו נדר גדול נדר לאלהי ישראל (רב, נדרי ח.). צריך אדם להיות נוטל משל לומר פרקו או אגדתו או מדרשו בשעה שהוא מבקש לאמרם בצבור (מד״ר שמות מ). מי שהוא טפש אומר אימתי אקרא כל התורה ומי שהוא פיקח מהו עושה, שונה פרק אחד בכל יום ויום עד שמסיים כל התורה כולה (שם דבר׳ ח). מי שהוא טפש אומר מי הוא יכול ללמד כל התורה, נזיקין שלשים פרקים כלים שלשים פרקים, והחכם אומר הריני לומד שתי הלכות היום ושתים למחר עד שאני לומדה כולה (שם שה״ש, ראשו כתם). - ובהשאלה, לדברים שאינם כתובים בספר: כיצד סדר משנה, משה למד מפי הגבורה נכנס אהרן ושנה לו משה פירקו, נסתלק אהרן וישב לשמאל משה נכנסו בניו ושנה להן פירקן וכו׳ (ת״ר, עירוב׳ נד:). — ופרק במעשה מרכבה, בהלכות דרך ארץ וכדו׳: רבי השניני פרק אחד במעשה המרכבה (ר׳ לעזר בן ערך לריב״ז, ירוש׳ חגי׳ ב א). רבינו שנה לנו פרק אחד בהלכות דרך ארץ (תלמידי ר׳ יהודה, ברכ׳ כב.). —ראשׁ פֶּרֶק, מ״ר רָאשֵׁי פְּרָקִים, תחלת הפרק במקרא, במשנה וכו׳: מהו מתקן (החזן לתינוקות) ראשי פרקים פסקין (ירוש׳ שבת א ג). והוא שענה ראשי פרקים (של ההלל) (ר׳ אבא בר הונה, שם סוכ׳ ג יב). וזו ראשו של פרק (רב המנונא ורב זעירא, שם יבמ׳ י ח). ולא במרכבה ביחיד, תני רבי חייא אבל מוסרין לו ראשי פרקים (חגי׳ יג.). אין מוסרין ראשי פרקים (במעשה מרכבה) אלא לאב ב״ד ולכל מי שלבו דואג בקרבו (ר׳ זירא, שם שם). שכשיושבין ועוסקין בתורה וטעה אחד מהם הלכה או ראש הפרק או שיאמר על טמא טהור או על טהור טמא וכו׳ שכשחברו מחזירו וקורא עמו יש להם שכר טוב (אדר״נ ח). ישב וכו׳ כ״ד חדשים ואין חוזר לאחריו נמצא משכח ראשי פרקים, ומתוך שאמר על טמא טהור וכו׳ ומשכח ראשי מסכתותיו וראשי פרקיו סוף שיושב ודומם (אלישע בן אבויה, שם כד). — עשה את פלוני ראש פרק, רשם אותו בראש הפרק בספר, בפנקס וכדו׳: ידע אבא יודן ובא אצלם ונתן להם אלף זהובים וכו׳ אמרו לו אף אנו היינו יודעים במעשיך הטובים ועשינו אותך ראש פרק (מד״ר דבר׳ ד). — ובספה״א אף במשמ׳ פֶּרֶק שבספרים שונים: וזה הפרק חזוק למה שקדמו והוא יותר זר ויותר מורה על חכמת האלהות (פרוש יצירה לדונש בן תמים, לד). וכבר הודענו שלא באנו בכל אלו החשבונות שעשינו בפרקים אלו אלא לדעת ראיית הירח (רמב״ם, קדוש החודש טו ג). כל ההרחקות האמורות בפרקים של מעלה אם לא הרחיק וראה חבירו ושתק הרי זה מחל (הוא, שכנים יא ד). כי כל מתחיל מבני אדם שאין לו מאומה מן העיון יקבל תועלת בקצת פרקי זה המאמר וכו׳, ואמנם המבולבלים שמוחם מזוהם בדעות שאינם אמיתיות וכו׳ הם יברחו מפרקים רבים ממנו (ר״ש א״ת, פתיח׳ רמב״ם למו״נ). אבל האומר לחבירו שנה לי פרקך ואני אשנה לך פרקי נמצאו שניהם ביד כל אחד ואחד (ר״י בן כמיאל, פי׳ משלי ג יד). ואת המסכתא ר״ל מסכת יומא היא מסדר מועד והורגלו בלימודה אחר מסכת ראש השנה וכו׳ והיא כוללת שמונה פרקים (המאירי ליומא, פתיח׳). —ואמר הפיטן: המפחד לא יכחד באמצעו שאלותיו ברית יקים בין פרקים (של ק״ש) להשיב לכל שלומותיו (פתי שעמים, אהבה שבת כמוו). רנן שבח ותודאה לשם עם

שני פרקים מן התהלל (ר' זרחיה הלוי, אזהרות לפסח, הגדה אלוירה ומגוקי כ"י בריט' מוז'). — ואמר המשורר: תהלות השמעת ותורה ידעת מהרה נגעת למקרא ופרקים (ראנ"ע, גדוד הסיר, כהנא א, 27). —ֿושמות ספרים שונים, פִּרְקֵי אבות כשם למסכת אבות, פִּרְקֵי ר' אליעזר, שמונה פְּרָקִים, פִּרְקֵי משה להרמב"ם וכו'; ואע"פ שכתיב בפרקים דר"א בן הורקנוס ר' מונה אמר כיצד חייב אדם להבדיל בכוס של יין וכו' (סדר רע"ג הפלס ג, כט:). אם חל ט' באב בשבת ונדחת עד א' בשבת או שחל בא' בשבת אין אומרים פרקים באותה שבת שהם במקום למוד תורת (לבוש, או"ח תקנג ג). — ובהשאלה, ידע פֶּרֶק בחכמת זו או זו, ידע בה ידיעה של ממש, נוהג בדבור.—ראשי פְּרָקִים של ספור או ענין במשמ' תמצית הדברים העקריים שבו, נוהג בדבור.—פֶּרֶק במשמ' למוד פֶּרֶק בתורת ומשנה, פִּרְקוֹ של אדם נאה[1]), פִּרְקוֹ טוב או רע, למודו טוב או רע: כל מי שחכם ועניו ושפוי וירא חטא ופרקו טוב ורוח הבריות נוחה הימנו וכו' (תוספת' חגי' ג ט). אין מורידין לפני התיבה אלא אדם הרגיל, איזהו רגיל רבי יהודה אומר מטופל ואין לו ויש לו יגיעה בשדה וביתו ריקם ופרקו נאה ושפל ברך ומרוצה לעם וכו' (תעני' טז.). אל יהי פקדונך ופרקך רע שאין שבחת של תורה (דא"ז א). אל יהי פרקך רע וכו' יהא פרקך יפה שכן שבחן של חכמים (כלה רבתי ג). חשבון יפה ופרק טוב יש הבטחה (שם ד). — ובפהמ"א: אנשי חיל אלו שהם גבורים במצות וכובשין יצרן עד שלא יהיה להן שום גנאי ויהית פרקן טוב (מדה"ג דבר' א טו, הסגלה). זקן ופרקו נאה שפל ברך ומרוצה לעם ויש לו נעימה וקולו ערב (סדר רע"ג הפלס ג עז:). בני יהי פרקכם נאה ושמועתכם נאה וכו' כי כל מי שפרקו רע ושמועתו מגונה לא ימצא חברים (ר' ימיאל הרופא, מעלות המדות,

[1]) [אביי מבאר (תעני' טז:): ופרקו נאה, זה שלא יצא עליו שם רע בילדותו, ולפי זה מפרשים קרוים (REJ 1898, Juil., עמ' 52) ובכר (AgT II, עמ' 199) פרק במשמ' זמן הילדות. ואולם אין פֶּרֶק אלא הזמן שאחר הילדות. וקשה לישב את הלשון פרקו (זמנו) נאה או טוב במשמ' יצא עליו שם טוב בילדותו. וטבעי יותר להבין פרק כאן כלשון למוד פרק, שהרי תלמוד תורה נאה יש בודאי לדרש ממי שיורד לפני התיבה, וצ"ע.]

בס' בירת מגדל עז לר"י עמדין, קלב.). ויקטין עצמו להנאות פרקו ויכבד גדולים ממנו אשר קדמוהו בלימוד ובישוב (ד"ה של יהודי מצרים וא"י ב, יעקב מן, 151). —ֿובמשמ' דרשה: אם היתה עיראו כפר שהוא מרוחק ממדינתו ארבעת אלפים אמה ויש באוהו מקום פרק או דבר מצוה כגון אבל או חתן וכו' ומבקש לילך למחר בשבת לשם, מערב השבת נוטל מזון שתי סעודות (והזהיר שמות יא, בשלח). ומפרש בגמ' דמס' שבת איך הוציאו מצעות לרב לישב עליהן בפרק ולא ישב עליהן מפני כבודן שלרבותינו (תשו' הגאו' הרכבי רעד, 138). —ֿיום הַפֶּרֶק: הרב שהוא מקריא ברצונו לתלמידים בכל עת שירצה ואיזו מסכתא שירצה והם היו קבועים לבא תמיד ונשמט להן ממסכתא למסכתא הרי הן שואלין אצלו ואין הוא שואל להם, וביום הפרק שהכל באין לשמוע ענין אותו מועד הרי הוא שואל להם והם אינן שואלין לו (רמב"ם, פהלה ופקדון ב ד). —ֿומנהג הַפְּרָקִים: כי כל יושבי האדמות ההמה לא ידעו מנהג הפרקים קל וחומר מנהג הישיבה (מכתב מזמן הגאונים, הקדם שנה ג א–ב, 2). —ֿראש הַפֶּרֶק, ראשון לשוני ההלכות[1]): מרנא ורבנא פרחיה ראש הפרק וכו' החכם המבין כל סתום (ד"ה של יהודי מצרים וא"י ב, יעקב מן, 173). ישא יקירנו ראש הפרק שלום רב ממנו ומכל בני ישיבתנו (שם שם). ראשי הסדרים וראשי המדרשים והפרקים והסיומין והסיעות (Eppenstein, Gesch. u. Literatur, עמ' 18). — ה) *פֶּרֶק במשמ' הזמן, פֶּרֶק בשנה, בחיים וכדו', Zeitabschnitt; période, époque; period, epoch: בשלשה פרקים בשנה תורמין את הלשכה בפרוס הפסח בפרוס עצרת בפרוס החג והן גרנות למעשר (ר' עקיבא, שקל' ג א). בשלשה פרקים בשנה היו כל המשמרות שוות באימורי הרגלים ובחילוק לחם הפנים ובעצרת אומרים לו הילך מצה הילך חמץ (סוכ' ה ז). בארבעה פרקים העולם נדון, בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו וכו' ובחג נדונין על המים (ר"ה א ב). בשלשה פרקים בשנה נושאין את כפיהן ארבע פעמים ביום בשחרית במוסף

[1]) [וכן בארמ' ריש פירקא, ועי' אפנשטין Gesch. u. Liter., עמ' 14 וכו'. ובתלמו' (כתוב' קג.): בני פרקי, ופרש"י שם: תלמידים שהרב מצוי להם בעירן ושונין פירקם ולנים בביתם.]

במנחה ובנעילת שערים, בתעניות ובמעמדות וביום הכפורים (תענ׳ ד א). בשלשה פרקים בודקין את היין, בקדים של מוצאי החג ובהוצאת סמדר ובשעת כניסת מים בבוסר (ר׳ יהודה, גיט׳ ג א). בארבעה פרקים הדבר מתרבה, ברביעית ובשביעית ובמוצאי שביעית ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה (אבו׳ ה ט). באיסוּר שני פרקים היא מתניתא (ר׳ חנניה בן גמליאל, ירוש׳ שביע׳ ג א). רבן גמליאל ובית דינו נמנו על שני פרקים הללו ובטלום (בבא בר קפרא, מו״ק ג :). זו (הספינה) שהיתה יוצאה מן הלמן לא צריכין לשמות עמה שאין יודעין באיזה פרק עומדת כמה ימים מודווגת לה וכו׳ נולד אדם ואין שמחין שאין יודעים באיזה פרק ומעשים יעמוד אם צדיק ואם רשע אם טוב ואם רע (מד״ר קהל׳, טוב שם).—ובמשמ׳ זמן ידוע, לִפְרָקִים, לזמנים מְרחקים בלבד, לזמנים לא קרובים: הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול בזמן שרואהו לפרקים (ר׳ יהודה, ברכ׳ ט ג). ובמה הוא פרק, אחד לשלשים יום (ירוש׳ שם שם). משל למלך שבא אצל בניו לפרקים כל אחד ואחד אמר אצלי הוא שורה וכו׳ (ספרי דבר׳ שמז). משל לאוהבו של מלך שבא אצלו לפרקים, אמר המלך כבו את הנרות כבו הפנסין שאני מבקש לדבר עם אוהבי בצינעה (מדר׳ ברא׳ סח). כל נשיקה לתפלות בר מן תלת נשיקה של גדולה נשיקה של פרקים[1]) נשיקה של פרישות וכו׳, נשיקה של פרקים וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו (שם שם ע). — וּפִרְקֵי לֵדָה: והן גרנות של מעשר בהמה, אמר רבי יוחנן מפני שהן פירקי לידה (ירוש׳ שקל׳ ג א).— ובמשמ׳ חג ומועד: מסתברא מילתיה דר׳ אלעזר (שצריך אדם להסדיר תפלתו) בברכות של ר״ה ושל יה״כ ושל פרקים אבל דכל חשנה לא (ר׳ אבא, ר״ה לה.). — פֶּרֶק, זמן ותקופה בדברי הימים: בו בפרק נולדה רבקה (סדר עולם רבה א, רענר, ד.). אבינו יעקב היה בשעה שנתברך בן ס״ג שנה בו בפרק מת ישמעאל (שם ב, ה.). מלמד שכלן נתנבאו בפרק אחד (שם כ, מ:). תחלה לארבעה נביאים שנתנבאו באותו הפרק ואלו הן הושע ישעיהו עמוס ומיכה (ר׳ יוחנן,

[1]) [כנראה בעקר: נשיקה שֶׁלִּפְרָקִים, הבאה לפרקים, נשיקת בני אדם הרואים זה את זה אך לזמנים לא קרובים, הנפגשים אחרי שלא ראו זה את זה זמן רב.]

פסח׳ פז.). — בין הַפְּרָקִים, תקופות ידועות בחיי אדם: פורסא דדמא כל תלתין יומין ובין הפרקים[1]) ממעט ובין הפרקים יחזור וימעט (שמואל, שבת קכט :).—ובמשמ׳ גילו של אדם, מספר שנותיו, וזמן מותו: הגיע אדם לפרק אבותיו קודם לה׳ שנים ולאחר ה׳ שנים ידאג מן המיתה (ר׳ יהושע בן קרחה, מד״ר ברא׳ סה). א״ל (מלאך המות) וכו׳ אותו האיש שהיית סועד אצלו ואמר לכם מן היין הזה אני מיישן לשמחת בני והרי הגיע פרקו ליטול אחר ל׳ יום, אמר (ר״ש בן חלפתא) לו הראה לי את פרקי, אמר לו לא עליך ולא על כיוצא בך אני שולט (שם דבר׳ ט). ואתה משיב בנים שהן בפרק אבותיהן פקד עון אבת על בנים, שאינן בפרק אבותיהן לא יומתו אבות על בנים, כיצד את מוצא שאין בית דין שלמעלה קונס אלא מבן עשרים שנה ומעלה (מדר׳ תהלים, הופמן, דבר׳ כד טז). — ובספהמ״א: שוה נמצא עוד בשנה בד׳ פרקיה ר״ל קור וחום וקיץ וחורף והם ד׳ תקופות השנה (פרוש ילירה לאבוסהל דונש בן תמים, כט). בה׳ חרמים מעל עכן בד׳ פרקים כנגד ד׳ ידות (ברלשית רבתי, אלבק, 182). הלוך ונסוע, לפרקים, יושב כאן חדש או יותר ונוסע משם ונוטה אהלו במקום אחר (רש״י, ברא׳ יב ט). ויצחק היה בן קכ״ג אמר שמא לפרק אמי אני מגיע והיא מתה בת קכ״ז והריני בן חמש שנים סמוך לפרקה, לפיכך לא ידעתי יום מותי, שמא לפרק אמי שמא לפרק אבא (הוא, שם כז ב). וכבר טענו על היהודים וחשבו כי עיקר תורתם אבד ושאינם על שורש אחד בעבור שיפול להם פסח קודם הכנס פרק האביב כפי חשבונם בתקופה (ר״י א״ת, כוזרי ד כט). דע כי אלו הפרקים אצל חכמי הכוכבים כי אצל חכמי הכוכבים הם זמני העתקות השמש ברובע רובע מגלגל המזלות מתחילים מהנקודה האביבית (קאנון א ב׳ ג ג). כי פרקי שנה מתחלפים (אמו״ר לראב״ד ב ז, 59). ומה שאמר למועדים הוא לפרקים מלשון למועד אשר יעדו הואיל ועל ידיהם ר״ל ע״י מרוצת גלגליהם ונסיעתם בהם על המנהג שאמרנו הוא מתחלק הזמן לפרקים ולעיתים ידועים (ר״י הישראלי, יסוד עולם, לו :). החרף יחרפני למות וכו׳ הסתו יסית צנה וסגריר וכו׳ וגם

[1]) [פרש״י: פרקי שנותיו כגון לאחר מ׳ שנה.]

בהיות טבעי הפרקים האלה על תכלית סדורם (ר"י בדרשי, בחינת עולם יב). ואולם השנה נחלקת לארבעת פרקים (ר"א הקראי, גן עדן, הבדל סנה מסנה א, יד.) או מפני פרק הקיץ שחום האויר יתיך הכח הרגיל לעזור ליציאת העובר (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ה א). הלא דרך הרגיל אצל חבירו הרבה לבלתי השתעשע בו כאשר בראותו אותו לפרקים (ר"מ אלשיך, משלי ח ל). שתלמד ממנו ידיעת מלאכת העבור בהוצאת המולדות וידיעת הפרקים והמועדות וראשי החדשים לכל עת (חשבון העבור, בס' דברי חכמים, כג). — ואמר הפיטן: הנה זה בא לפרקים זמון לגאול רצוצי ארקים (ר"א קליר, הנה זה בא, מוסף שבת החדש). ענה צועקים למטרות עוז בראשי פרקים פרקים ארבעה היכנת לדון דין עשוקים (רקע"ג; ענה אליבי ישעך, הושענות ליום ג, סדור ארם צובה, תרמז; סדור רקע"ג, רמד). — ו) *פֶּרֶק זה בחיי האדם שהוא משתנה בו מנער לאיש, מנערה לאשה, זמן ההתבגרות, puberty; puberté; Pubertät: תינוקות סמוך לפירקן מחנכין אותן לפני שנה ולפני שתים בשביל שיהו רגילין במצות (תוספת' יוה"כ ה ב). לא יבא אדם על יבמתו עד שתגיע לפירקה (ר' מאיר, שם יבמ' ו ט). עד הפרק זוכה לו (האב לבנו) מיכאן ואילך זוכה לעצמו (שם עדי' א יד). היכן מצינו שהיו חגרין עד הפרק וכשהגיע הפרק נתפשטו ושהיו חרשין עד הפרק וכשהגיע הפרק נתפקחו וכו', היאך זוכה לו עד אותה שעה (ר"ע, שם שם). שהוא גדול בתורה שלא בפירקו ומבזה את הגדולים ממנו (ר' סימון, ירוש' סוטה ג ג). בנות ישראל שהגיעו לפירקן ולא הגיעו לשנים, בנות עניים טופלות אותן בסיד, בנות עשירים טופלות אותן בסולת, בנות מלכים טופלות אותן בשמן המור (ר' יהודה, שבת פ:). והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה והמשיאן סמוך לפירקן עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך (יבמ' סב:). לפני הפרק ולאחר הפרק נשים בודקות אותן, תוך הפרק אין נשים בודקות אותן (ר' יהודה, נדה מח:) אף תוך הפרק נשים בודקות אותן (ר' שמעון, שם שם). והמשיא אשה לבנו סמוך לפרקו קודם שיבא לידי חטא וכו' (דא"ר ג). — עמד על פִּרְקוֹ, כמו הגיע לפרקו: כל זמן שהיה הבן קטן היה אביו משמר את הכל, הגדיל הבן ועמד על פרקו אמר לו אביו כל זמן שהיית קטן אני הייתי משמר את הכל עכשיו שעמדת על פרקך הרי הכל מסור לך (מד"ר שמות טו). משעמדו בניו על פרקן אמר להם וכו' (שם שם ל). למלך שהיה לו בן ועמד הבן על פרקו ביקש להשיאו ולא היה לו אנגיטירין חדשה, אמר המלך אין כבודו של בני כן (רי יהודה בר סימון, פסיק' ר"כ, נחמו השלישי, בובר, קו:). — ואמר הפיטן: ובקומתה גדלה ועמדה על פירקה (מחז' ויטרי תשב). עת דודים בהגיע ופרק אישות עקב ענוה עניו נתבקש בדרישות עדת קדש לקדש בקדושה ופרישות (ר' מאיר בר יצחק, אדיר ונאה, יוצ' שבת אחר שבועות). — ז) *פֶּרֶק בין דבר לדבר, הבדל, Unterschied; difference: אין פרק בין שימול אותו בעת ההִיא אל אשר ימול אותו קודם העת ההיא (ספר המצות לענן, הרכבי, 122). כי אין בין שני המינים האלה פרק (פרוש לוח לשלמון בן ירוחם, ספר זכרון לפוזננסקי, לג). ואין בין אור השמש ואור הנפש פרק מבואר (נסים בר שלמה, תרג' ס' הגבולים ליצחק הישראלי הרופא, ס' היובל לשטינשנידר, 136). הדבור בכח הרוחני והפרק שבין הרוח והנפש וכו' ואם ישאלני שואל מה פרק בין הנפש והרוח נשיב לו כי הפרק יהיה משתי פיאות, הרוח היא עצם גושמני והנפש היא עצם רוחני (שם 138). בחקיקת הדברים ותכליותם והפרק בין החקיקה והתכלית (שם 141). כי לו לא היה פרק בין ב' הדברים אבל היו שוים לא היה יהיה מענה לשאלה (יעקב בן שמעון, תרג' ספר הגדרים לישועה בן יהודה הקראי, LFDWDJ, Bericht 18, עמ' IV). העתים והמשפטים והפרקים שבין הדברים להפריד בין דבר לדבר (שם שם). ואין פרק בין שהוא ברשות פלוני או ברשות אחר (שם שם XI). כי אין פרק בין הדיבור בלשון ובין נענוע האיברים (שם שם XII). ואין פרק בין מי שאמר כי זה רע מדרך השכל ובין מי שאמר כי רע ממנו להריח באויר (הוא, שם שם 75). מה הפרק שנתן בין האדם ובין הבהמה (ר"א הקראי, עץ החיים כ). שיהיה פרק בין מה שיצוה הוא ומה שיצוה זולתו (שם פ). — ובמשמ' התכונה המגלית של דבר: האדם הוא הה' המשכיל המת כי החי מורה על סוגו וכו' והשכל והמיתה הן פרקיו (נסים בר שלמה, תרג' ס' הגבולים ליצחק הישראלי הרופא, ס' היובל לשטינשנידר, 131). אינך צריך מהידיעה בנאמרות ליותר מהידיעה בסוגיהם

ומיניהם ופרקיהם וסגולותיהם וכו׳ (מקור חיים לרשב״ג ג יד). המהות מורכב משני דברים והם הגנס והפרק (שם ה ל). — ח) *כמו פִּרְקָה, מפלגה וכת: ויהיו בני ישראל בימיו שלשים פרקים (תולדה שמרונית, REJ 1902 Avr., עמ׳ 205). ויתפרקו כל בני ישראל שלשה פרקים והם א׳ אתקרא שמת הצדוקים וכו׳ (שם שם Juil.-Sept., עמ׳ 75).

***פִּרְקֵד**[1], פע׳, פִּרְקֵד, בינ׳ מְפַרְקֵד, — נפל על גבו, שכב על גבו: ולשון מסריד לשון נפול ומפורקד (תשו׳ הגאו׳ הרכ׳, 106).

א. ***פַּרְקְדָן**[2], פַּרְקְדָן, פורקדן, ת״ז ותה״פ, — שוכב על הגב: פרקדן לא יקרא ק״ש (ברכ׳ יג:). פרקדן לא שמית הסיכה (פסח׳ קח.). — ובפהמ״א: שנמצא רוק בכילה למעלה איכא למימר ששכבת פורקדנית בשעת תשמיש רקקה למעלה מן הכילה (ערוך ערך רק). ואני שוכב פרקדן מרוב העיפות (רמב״ם לר״ש א״ת). כי הפרקדן בטנו על גבו והשוכב על בטנו בהפך זה (אמו״ר לרא״ד א א). ושוכבים על גב כמו פרקדנים (מכוזי אבן מיכא,

---

[1]) [מן הארמ׳ שבתו״מ, ובסור׳ אתפרקד, שכב פרקדן או אפרקד (על פרקד), על הגב. ונראית דעתו של יוסף פרלס (REJ 1903, עמ׳ 353) שלפיה נגזרת המלה מן היונ׳ πρωκτός, האחור. וכן נוצרו אף בלשונות אחרות פעלים חדשים משמות אברי הגוף כגון בגרמני׳ burzeln, purzeln, במשמ׳ נפל על הגב, מן Bürzel, האחור. ואף ב. פַּרְקְדָן כשם למין ממיני הקטניות אינו בעקר אלא א. פרקדן, ונקרא כך על פי דמיון הצורה, כשם שגם אפון עקרו לפי לֶו ואחרים אַפּוֹן, אף, חטם, עפ״י דמיון חיצוני זה.

ובמד״ר (ברא׳ מה) בכמה נוסחי (עי׳ תיאודור שם, וערוך ערך פרקד): כדי שתהיינה מתרפקדות על בעליהן בנוייהן, צ״ל כבדפוס: מתרפקות. במלון צמח דוד לריד מן התפוחים מובא ערך פִּרְקֵד, ומבאר שם: שכב על שדרו.]

[2]) (מן הארמ׳, ועי׳ בהערה הקודמת. ואלה דברי שבלי הלקט (פסח סי׳ ריח, עמ׳ לג:): ופתרון פרקדן יש מפרשין אותו שוכב על מתניו ופניו למעלה ודייקי בר קדל ששוכב על ערפו, ויש מפרשים ששוכב על פניו ומתניו למעלה ודייקי בר קידה, ע״כ. ובפרוש רסע״ג למסי׳ ברכ׳ (הוצ׳ ורטהימר, ז:): פורקדן ינאם עלי אלקפא יעני עלי אלמפצלין אלאימן ואלאיסר, ז״א: פורקדן יישן על גבו לאמר על שני המפצלים הימני והשמאלי.]

תרג׳ שלמה רופא, כ״י ברלין). הלכתי לבקר בחורה אחת וכו׳ ומצאתי היותה מוטלת על מטתה פרקדנית (שלשלת הקבלה, דרוש על האדם וכוחות רעות, זאלקוואה, סט:).

ב. ***פַּרְקְדָן**, פַּרְקְדָן, פורקדן[1], ש״ז, — מין ממיני הקטניות (lathyrus), Platterbse; gesse; chick-pea, vetch: הפול והספיר הפורקדן והטופח ופול הלבן והשעועית אינם כלאים זה בזה (כלאים א א).

***פַּרְקְדָנוּת**, פַּרְקְדָנוּת, ש״נ,—שכיבה על הגב: והאדם יותר יעתק משאר בעלי חיים במצב כמו העמידה וישיבה והשכיבה והפרקדנות (כל מלאכת ההגיון, ח.). ואלו התכונות (של המשועמם הדומה למת) תכונות המתים מצורף להם הפרקדנות והמתיחה (כ״י תכיזי, מקור הקבורה של גליבום).

***פִּרְקָה**, ש״נ, — כת, מפלגה, Abteilung, Sekte; section, secte: ויהיו בני ישראל בימיו שלשים פרקים, פרקה עשו כתועבות הגויים וכו׳ (תולדה שומרונית, REJ 1902 Avr., עמ׳ 205). ויתפרקו כל בני ישראל שלשת פרקים והם א׳ אתקרא שמה הצדוקים, ב׳ אתקרא שמה הפרושים, ג׳ אתקרא שמה החסידים וזאת הפרקה היא עדת השומרים (שם שם Juil.-Sept., עמ׳ 75). והם בני יוסף הצדיק המתקראים פרקת החסידים וכו׳ ותהי להם עזר על מלחמות פרקת הפרושים (שם 76). —∞ובמשמ׳ יחידה בצבא, division; Division.

***פִּרְקוֹן**, ש״ז, — פִּדְיוֹן, Auslösung, Loskauf; rachat; redemption: האב זכאי בבתו בקדושיה וכו׳ יתר עליו הבעל שאוכל פירות בחייה וחייב במזונותיה בפרקונה ובקבורתה (כתוב׳ ד ד). תקנו מזונותיה תחת מעשה ידיה ופירקונה תחת פירות וקבורתה תחת כתובתה (שם בבלי מז:). — ובפהמ״א: כיון דחייב הבעל בפרקונה ופדה את האשה נתחייב הבעל לפרוע (תשו׳ ר״מ מרוטנבורג ד סמח)

פִּרְקוּם, עי׳ פִּרְכּוּם.

***פִּרְקִי**, ת״ז, — לפרקים, משמש פֶּרֶק: ומה שיחסר מגופם (של החוליות) בהם הושמו תוספותם הפרקיות קצרות רחבות ומה שתחת העשרה הנה

---

[1]) [עי׳ בהערות הקודמות.]

תוספותם תפרקיות המביטות למעלה הם אשר בהם גומות חחבור וכו' (קלזון לבן סיגל ל ל ל ע).

א. *פָּרְקָן, פִּרְקָן, פּוּרקן, ס"ז,—גאולה, תשועה, Rettung; délivrance, deliverance : ובחנוכה מתפלל שמונה עשרה ובהודאה מזכיר על הנסים ועל הגבורות ועל הפדות ועל הפרקן שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה (סדר רע"ג הטלס ג, סב.). ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה (שם שם). — ואמר הפיטן: ועוד ארבע תהי שותה בשמחה ואפילו לאל תשאל שאלה ואז תאכל מיסב על שמאלך ותודה אל עלי פורקן גאולה (בידך כוס קחה, פזמון לפסח, סדור מנהג ארם לובה, תפיד:). — ואמר המשורר: ולמה נעשה פרקן על ידי נביא נרדם ולמה זה בני אדם בראשית רבו על הון (שלמה הרלב"ע, כהנא ג, 27).

ב. *פָּרְקָן, פורקן, ס"ז, — פרוד, פלוג: ובשנה העשירית למלכותו קם על הפורקן אשר בין עדת בני ישראל (תולדה שומרונית REJ Jul.–Sept. 1902, עמ' 74). לחקור על הפרקן אשר ביניהם (שם שם).

א. **פרר**, ממנו פַּר, ב. פָּרָה, א. *פִּרְפּוּר, פִּרְפֵּר, א. פָּרַר.

ב. ***פרר**, ממנו *פֵּרוּר, ב. *פִּרְפּוּר, ב. *פָּרַר.

א. **פָּרַר**, קל רק מקו' פּוֹר, — נדנד, זעזע [1]), rütteln; secouer; to shake : רעה התרעעה הארץ פּוֹר התפוררה ארץ מוט התמוטטה ארץ (ישע' כד יט).

—פוֹעֵ', פּוֹרַרְתָּ,—פּוֹרֵר את הדבר, נִדְנְדוֹ וזעזעו [1]): אתה פוֹרַרְתָּ בעזך ים שברת ראשי תנינים על המים (תהל' עד יג). — ובסהמ"א: יפורר בתוכחותיו סלעי הלבבות ויזיל דמעות העינים (ר"י חריזי, תחכ' ג, 28). — ואמר המשורר: למי אלך ומי אביט ואל מי אני אפנה ועל שם מי אשורר, ועזבתי בנו דויד אשר הוא לכל סלע כמו פטיש מפורר (ד"ה של יהודי מלרים וח"י ג, יעקב מן, 15). — ואמר המליץ:

1) [כך פרש המחבר במלונו הקטן וזוהי גם דעת כמה מן החדשים. וכך גם ת"י (ישע' כד יט): מנד תנוד. והשבעים תרגמו ἀπορίᾳ ἀπορηθήσεται, כלו' תסבל סבל קשה, ומעין זה הוולג' conteretur contritione, והפרשנים העברים בארו במשמ' תשבר לפרורים, ובמשמ' זו נוהגת המלה בסהמ"א.]

2) [עי' בהערה הקודמת.]

פוררתני בתועבותיך פצמתני בחמאות לשון רמיה (מפו, אהבת ציון כג, 169).

—התפו', הִתְפּוֹרְרָה,—הִתְפּוֹרְרָה הארץ, פּוֹרְרוּ אותה: רעה התרעעה הארץ פור הִתְפּוֹרְרָה ארץ מוט התמוטטה ארץ (ישע' כד יט). — ובסהמ"א: מקצת הארץ משתנית ומתפוררת ונעשית מים (רמב"ם, יסודי התורה ד ה). — ואמר הפיטן: רשע הפושט עת הגיע למקום תפילין מצות ברה, צעק צעקה ונזדעזע עולם וארץ התפוררה (ארזי הלבנון, קינ' ת"ב). — ואמר המשורר: תקל בעינינו עדי יתפלצון לה מוסדי ארץ ויתפוררו (רשב"ג, בימי יקותיאל, ברודי, 15).

—פוֹעֵ', *פּוֹרֵר, שֶׁפּוֹרְרוּ אותו: הים וגליו בעוז פוררו הירדן הובשת וברגל עברו (רגמ"ה, איה כל, סליחי יוס ד).

ב. ***פָּרַר**, קל לא נמצא [1]).

—פִּעֵ', *פֵּרַר,—שבר לפרורים [2]): רבי יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה וחכמים אומרים אף מפרר וזורה לרוח או מטיל לים (פסח' ב א). לא אמר (ר' מאיר שמתר להאכיל חמץ לבהמה) אלא מפרר מכיון שפיררו בטל (ר' יוסה, ירוש' שם שם). עכבר נכנס וככר בפיו ונכנס אחריו ומצא פירורין צריך בדיקה מפני שאין דרכו של עכבר לפרר וכו', תינוק נכנס וככר בידו ונכנס אחריו ומצא פירורין א"צ בדיקה מפני שדרכו של תינוק לפרר (רבה, בבלי שם י:). היה מהלך במדבר מפרר וזורה לרוח, היה מהלך בספינה מפרר ומטיל לים (שם כח). — ואמר הפיטן: שבר עצמותי זורר ומפרר סלה כל אבירי הטבור והשרר (מי יתן, קינ' ת"ב).

—פֻּעַ', *פֹּרַר, בינ' מְפֹרָר, שֶׁפֵּרְרוּ אותו: ואם אינם לא מבושלים ולא מחוברין אלא שהן מפוררין דק דק אע"פ שאין בהם כזית ולא תואר לחם מברך המוציא (אבודרהם, סדר ברכת המוציא ופירושה, קס.).

—התפ', *הִתְפָּרֵר,—נשבר לפרורים: מפני שמתפרר בתוך הפה ואינו נקשר לפיכך אינו מקנח (רש"י, חול' קס., ד"ה נדשערי לא).

1) [עי' גם ערך א. פּוֹר, הִפְעִ' הֵפִיר וגם הֵפֵר, כאלו מן ב. פרר, וכן באשורי פרר במשמ' זו.]

2) [בתוספת' (שביע' ו כט): מפררין רימונין לעשותן פרר (כך בהוצ' צוק"מ) וצ"ל מפרדין, פרד, עי' הערות לערכים א. פָּרַד, פִּעֵ', א. פָּרַח, פִּעֵ'.]

א. פרש [1], ממנו "מְפָרֵשׁ, *פֵּרוּשׁ, א. פָּרָשָׁה, "פַּרְשָׁן, "פַּרְשָׁנוּת.

ב. פרש [2], ממנו ב. פָּרַשׁ, פֶּרֶשׁ.

ג. פרש [3], ממנו ג. פָּרַשׁ, ה. "פָּרַשׁ, פָּרָשׁ, "פָּרָשׁוּת.

ד. *פרש [4], ממנו *הִפְרִישׁ, *הַפְרָשָׁה, *פֵּרוּשׁ, *פְּרִישָׁה, *פְּרִישׁוּת. ד. *פָּרַשׁ, ב. *פָּרָשָׁה.

א. פֵּרַשׁ [5], פ"י, פֵּרֵשׁ,— בֵּרֵר והבהיר, אמר את הדבר ברור לאין ספק, erklären; expliquer; to explain: ויניחהו במשמר לִפְרֹשׁ להם על פי יי' (ויקר' כד יב). — ובתו"מ: כלל שאתה מוסיף על הפרט אי אתה יכול לדונו כעין הפרט להוציאו מן הכלל עד שיפרוש לך הכתוב כדרך שפירש לך בנזיר (ספרי במד' כד). כי יפליא כשיפרוש לנדור פרט למהרהר בלב (מד"ר במד' י) — "ובמשמ' בֵּאֵר: ואם יש מקום שרוצים לפרוש להם (את הפרק בתורה) יעמוד אחד חוץ ממתרגם ויפרש להם כלשונם (סדר רע"ג הסלם ב, לד:). ותשובת הגאונים פורשין לגנאי דליכא קושיא מעליא אל תעלוה לגו (רש"י, ב"מ עז., ד"ה אינה).

—נפעי, נִפְרְשׁוֹת, — היו הצאן נִפְרָשׁוֹת, כמו נִפְרְשׂוֹת, פרוסות על גבי השדה [6]: כבקרת רעה עדרו ביום היותו בתוך צאנו נִפְרָשׁוֹת כן אבקר את צאני והצלתי אתהם מכל המקומת אשר נפצו שם ביום ענן וערפל (יחזק' לד יב).

—פעי, פֹּרַשׁ, מְפֹרָשׁ, — שפרשו ובררו אותו: ויניחו אותו במשמר כי לא פֹרַשׁ מה יעשה לו (במד' יה לד). ויקראו בספר בתורת האלהים מְפֹרָשׁ [7] ושום שכל ויבינו במקרא (נחמ' ח ח). — ובתו"מ: שלא אמרו למשה היאך נצא למדבר ואין לנו צדה לדרך אלא האמינו והלכו אחר משה ועליהם מפורש בקבלה הלוך וקראת באזני ירושלים (מכי' מסכתא דפסחא יד). מה הפרט מפורש פרי ופסולת פרי אף אין לי אלא פרי ופסולת פרי להביא החרצנים ואת הזגים שהם פרי ופסולת פרי, או מה הפרט מפורש פרי גמור אף אין לי אלא פרי גמור וכו' (ספרי במד' כד). יברכך יי', בברכה המפורשת, וכן הוא אומר ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה וכו' (שם שם מ). והדברים עתיקים, כל אחד ואחד מפורש במקומו (שם שם עח). מה הפרט מפורש דבר שהוא וולד וולדות הארץ אין לי אלא דבר שהוא ולד וולדות הארץ (ירוש' מע"ש א ד). ועליו הוא מפורש בקבלה גולמי ראו עיניך וכו' (ר' יוחנן, שם נדה ג ג). גדולה מצות מילה ששלש עשרה בריתות נכרתו עליה מן הפסוקין המפורשין (ר' ישמעאל, תנחו' לך לך יז). א"ר ירמיה בר אלעזר חמשים ושתים שנה הקב"ה מעיד באנשי סדום ומזעזע עליהן את ההרים כדי שיעשו תשובה, אמר רשב"י מקרא מפורש הוא המעתיק הרים ולא ידעו וכו' (שם וירא י).—ובספהמ"א: ואמר הגאון ולא פורש לנו מהו (ערוך ערך סב). למה כתוב אחד, לפי שהיה הקב"ה יחיד בעולמו וכו' כך מפורש בב"ר (רש"י, ברא' א ה). כמו שמפורש באגדת חלק (הוא, שם ד יט). באור משלים סתומים שבאו בספרי הנביאים ולא פורש שהם משל (ר"מ א"ת, פתיח' הרמב"ם למו"נ). לא מבעיא אם עשאי אפותיקי מפורש שאמר לא יהא לך פרעון אלא מזו וכו' אלא אפילו לא עשאו אפותיקי מפורש (טוחו"מ קז). —ואמר הפיטן: ראינוך תרעי רעיה מליך לא מפורשים (רא"ע, איה עופר, אגר 165).—*ובנגוד אל סָתוּם או סְתָם:. שתים (מצוות) מפורשות ואחת סתומה תלמד סתומה ממפורשה, מה מפורשה שבע אף סתומה שבע (תוספת' שבוע' א ה). נאמר כאן סוס סתום ונאמר להלן סוס מפורש וכו' מה מפורש בחמשה מכות אף סתום בחמשה מכות (איסי בן עמאי, מכי' מסכתא דשירתא ב). נמצאנו למדים קן סתומה וקן מפורשה (ספרי במד' ל). נלמוד סתום מן המפורש (ר' אושעיא, ירוש' שקל' ג ב). ומה סתומות שלכם כך מפורשות על אחת כמה

1) [עי' בהערה לא. פָּרַשׁ.]

2) [עי' בהערה לב. פָּרַשׁ.]

3) [עי' הערה לערך פָּרָשׁ.]

4) [עי' בהערה לד. פָּרַשׁ.]

5) [באותה משמ' אף בארמ', ואולי אין כאן בעקר אלא מבטא אחר של פ ר שׂ, פרס, כדגמת כנש על יד כנס, ולפי זה עקר משמ' הפעל: פָּשַׁט ושטח את הדבר, ואכן בערב' בא במשמ' זו פשׂר [a]) בהפוך הגאים ועי' גם פ ש ר, הערות.]

6) [עי' בהערה הקודמת. רֹב החדשים גורסים כאן נִפְרָשׂוֹת בשין שמאלית.]

7) (בתלמו' (מגי' ג.) אמרו על זה: מפורש זה תרגום.]

a) فسر

וכמת (ר' יהושע, חגי' כב:). לפניה בין בסתם בין במפורש לאחריה במפורש אין בסתם לא (רבא, יבמ' מו.). דברים הללו סתומין כאן ומפורשין במקום אחר (מד"ר רות פרשה ג). — ואמר הפיטן: אצורה ומפרשה, עצורה ולא מפֹרשה ואת חקת הפרשה (ר"א קליר, אלורה, קרובה שבת פרה). — שם הַמְפֹרָשׁ [1]), שם אלהים באותיותיו יהוה: כה תברכו את בני ישראל, בשם המפורש, אתה אומר בשם המפורש או אינו אלא בכנוי, ת"ל ושמו את שמי על בני ישראל, בשם המפורש, ובמדינה בכנוי (ר' יאשיה, ספרי במד' לט). שם המפורש אסור לומר בגבולים (שם שם). מה עשה משה הזכיר עליו שם המפורש וברח (ר' מאיר, מד"ר דברי יא). זיין שנתן להם בחורב שם המפורש חקוק עליו וכשחטאו ניטל מהן (רשב"י, שם שה"ש, גן נעול) — ובסהמ"א: ועטרה נתונה בראשו וכתר שם המפורש על מצחו (פדר"א ד). והיו תוקעין והלוים משוררים ומזמרים ומנדין את הכותיים בסוד שם המפורש (שם לח). והראהו ברית מילה וארון יוסף ודמטה שחקק עליו שם המפורש ולא קבל (שם מב).

—וכתה"פ *מְפֹרָשׁ, כמו בְּפֵרוּשׁ: קבל (פקדונות) מן הקטן עושה לו בהם סגולה, מת יחזיר לאביו ובולם אם אמרו בשעת מיתה ינתן לפלוני שהן שלו יעשה מפורש כפירושו (תוספת' ב"ק יא א). ואם אמר נח שירשתי מבית אבי אימא הן יעשה מפורש כפירושו (שם ב"ב ט ג).

—פִעֵ', *פֵּרֵשׁ, פֵּרַשׁ,—כמו קל, אמר באפן ברור לאין ספק: הרי עלי עשרון יביא אחד, עשרונים יביא שנים, פירשתי ואיני יודע מה פירשתי יביא ששים עשרון (מנח' יג א). פירשתי מנחה ואיני יודע מה פירשתי הרי זה מביא חמש מנחות לחמשה מינין (תוספת' שם יב יא). יכול יתפלל אדם כל היום כולו, פירש בדניאל וזמנין תלתין ביומא וכו' יכול יהא משמיע לאזניו, פירש בחנה חנה היא מדברת על לבה וכו' (שם ברכ' ג ו). פועלים שהיו עושין אצל בעל הבית וכו' משיירין כדי פיאה ואינה פיאה עד שיפרשנה בעל הבית לשום פאה (שם פאה ב ז). מוכר לו יין ואינו חושש שמא מנסכו לעבודה זרה ואם פירש לו אפילו מים ומלח אסור למכור לו (שם ע"ז ב כא). כל שאין לו בבשר אין לו בעורות חוץ מן העולה שפירש בה הכתוב עור העולה אשר הקריב לכהן לו יהיה (שם זבח' יא ז). מהו צריך לפרש זה גיטיך וזה קידושך, והכא זה פריון מעשר שני (ירוש' מע"ש ד ז). מאי שנא מכר ומאי שנא מתנה, פירש יהודה בן נקוסא לפני רבי זה פירש וזה לא פירש, האי זה פירש וזה לא פירש הוא, אלא זה היה לו לפרש וזה לא היה לו לפרש (ב"ב עא.). אף הוא פירש בשפתיו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד (מד"ר ברא"ש' לח). לא פירש הקב"ה שכר מצות בתורת (תנחו' תלא ב). — וּפֵרֵשׁ את שמו, אמר או כתב וחתם אותו בְּפֵרוּשׁ: תקנה גדולה התקינו שיהו עדים מפרשין שמותיהן בגיטין (גיטי לו.). — וּפֵרֵשׁ את הַשֵּׁם, בטא את שם אלהים ככתבו: המגדף אינו חייב עד שיפרש את השם (סנה' ז ה). — וּפֵרֵשׁ את הכתוב את הענין, ההלכה וכדו', בֵּאֵר, תרץ (וגם הבדיל): א"ר יהושע שמעתי שתמורת הפסח קריבה ותמורת הפסח אינה קריבה ואין לי לפרש, אמר רבי עקיבא אני אפרש, הפסח שנמצא קודם שחיטת הפסח ירעה עד שיסתאב וימכר ויקח בדמיו שלמים, וכן תמורתו, אחר שחיטת הפסח קרב שלמים וכן תמורתו (פסח' ט ו). אמר ר' יהושע שמעתי שהסרים חולץ וחולצין לאשתו והסרים לא חולץ ולא חולצין לאשתו ואין לי לפרש, א"ר עקיבא אני אפרש, סרים אדם חולץ וחולצין לאשתו מפני שהיתה לו שעת הכושר, סרים חמה לא חולץ ולא חולצין לאשתו מפני שלא היתה לו שעת רכושר (יבמ' ח ד). אחר זמן כדי שתרד מן המטה ותדיח את פניה, פירשו ר' אלעזר בר' צדוק כדי שתושיט ידיה ותטול העד מתחת הכר או מתחת הדלוסקום (תוספת'

---

[1]) [שמוש הפעל פרש על יד השם בלשון החכמים (עד שיפרש את השם, עי' לקמן, פִעֵ') אינו משאיר כל ספק, שיש להבין שֵׁם הַמְפֹרָשׁ מן א. פֵּרַשׁ במשמ' השם ההגוי מְפֹרָשׁ ככתיב האותיות, ומשמ' זו אנו מוצאים גם בסדר עבודת יוה"כ של האשכנז' והאיטלי': והכהנים והעם העומדים בעזרה כשהיו שומעים את השם הנכבד והנורא מפורש יוצא מפי כהן גדול וכו' (בנוסחי ספרד': את שם המפורש וכו'). ואין גם שם המְיֻחד בעקר אלא השם המְבֻטא בצורתו המיוחדת עד שאין ספק שהכונה לאל המיוחד. ורק אחר כך נדרש השם הזה כאלו יש בו אף כל הכונות של ג. פרש, השם הנפרש, הנבדל וכדו', וטעו המְלַמדים שהלכו אחרי פרוש זה.]

נדה ג ו). אמר לו (לבן עזאי) ר׳ יוסי הגלילי שניהו, א״ל אין שונים לחכם, א״ל פרשיהו א״ל אין מפרשים לחכם, הזר ר׳ יוסי הגלילי ופירש[1]) וכו׳ (ספרא ויק, מלורע פרק ה). אדם גדול היה ובקי במשנתינו היה ופירשה (ר׳ אבהו, ירוש׳ שבת ג א). כך פירשה רבי הושעיה אבי המשנה בכופר של אחר מיתה שנו (ריש לקיש, שם ב״ק ד ז). אני הוא ששמעתי ולא היה לי לפרש ואתה דורש ומסכים שמועה (ר׳ טרפון לר״ע שם, הורי׳ ג ד). ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בבית המדרש שלא פירשוה (ברכ׳ כח.). כי סליק ר׳ זירא מימי פרשה ברוח אחת בארבעה משתי רוחות משהו לכאן ומשהו לכאן (עירוב׳ יג.). אם קרית לא שנית ואם שנית לא שילשת ואם שילשת לא פירשו לך (רבי לר׳ חייא, מו״ק טז:). קשה הדבר לאומרו ואי אפשר לפרשו (ר״ש בן יוחאי, מד״ר ברא׳ כב). פרש לי פסוק זה (ר׳ אליעזר לר׳ יהושע, מדר׳ משלי ו). מי כהחכם זה הקב״ה שכתוב ה׳ בחכמה יסד ארץ, ומי יודע פשר דבר שפירש תורה למשה (פסיק׳ רבי פרה, קא.). —ובסהס״א: כי בן כל עלילות יוצרינו ראוי לפרש (רסע״ג על חוי הבלכי, דודזון, 74). כמו למע״ן ספו״ת הרו״ה א״ת ה״צי יש שמפרשין מלשון הוספה וכו׳ ויש שמפרשין מלשון ספייה (תשו׳ הגאו׳ הרכבי רמט, 125). ובא ר׳ אבא לפרש כי מודים בברכות שלראש השנה ויום הכפורים (שם רכז, 131). ויפרש ישו את השם הגדול ויבוא הרוח ויוליכנו בין שמים לארץ (תולדות ישו). היה עליהם (על השתפים) חוב לאחר, אם פירשו שאינם אחראים זה לזה חולקים וכשיגיע זמן החוב לפרוע יתן כל אחד חלקו (שו״ע חו״מ קעו כ). —ועי׳ מְפָרֵשׁ.

—התפ׳, *הִתְפָּרֵשׁ, נִתְפָּרֵשׁ, — כמו פע׳: ולמה לא נתפרשו שמותן של זקנים, אלא ללמד שכל שלשה ושלשה שעמדו בית דין על ישראל הרי הוא כבית דינו של משה (ר״ה ב ט). וישמע את הקול שאין ת״ל הקול ומה ת״ל הקול המתפרש בכתובים, ומהו המתפרש בכתובים קול ה׳ בכח וכו׳ (ספרא ויק, ויקר׳ פרק ב). מיכן רמז לשיר מן התורה אלא שנתפרש ע״י עזרא (ר׳ נתן, ספרי במד׳ קטז). לפי שנאמר ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים וכו׳ ולא נתפרשו שמותן (שם דבר׳ שנד). מדבר שאיננו מתפרש במקומו ומתפרש במקום אחר (מדה י״ז מל״ב מדות של ר״א בר׳ יוסי הגלילי). לעולם אין תורה מתפרשת אלא למי שאינו קפדן (כלה רבתי ה). אנשי השם וכו׳ אנשים שנתפרשו שמותן מלמעלן (ר׳ לוי בשם ר׳ שמואל, מד״ר ברא׳ כו). בד׳ מקומות נאמר בלשון הזה עשה, בג׳ נתפרש ובאחד לא נתפרש (ר׳ איסי, שם שם לא). אף על פי שנתנה תורה מסיני לא נענשו ישראל עליה עד שנתפרשה לַהם באהל מועד, לדיוטגמה שהיא כתובה ומחותמת ונכנסה למדינה ולא נתחייבו עליה בני המדינה עד שנתפרשה להם במדינה (ר׳ אלעזר. שם שם״ם, כתפום). — ובסהמ״א: וכרון עתה ידעתי הודעתי מתפרש כי כן כל עלילות יוצרינו ראוי לפרש (רסע״ג על חוי הבלכי, דודזון, 74). לשונם צח וערב וברור מללו והמתפרשים בלשון עלג וקצר רוח בעניותנו שלא עמדנו בסודם להושיב דבר על מכונו (תשו׳ רש״י ו, קבולת קונטרסים, ד.). וכן אם יביא לידו שם אחר שהוא מתפרש על פנים רבים יהיה צריך להודיע על איזה ענין ועל איזה פנים הוא מביא את השם ההוא (כאב״ם הנשיא, המשיחה והתשברת א א, 7).

ב. פָּרַשׁ, קל לא נמצא.

—הפע׳, יַפְרִשׁ, — הִפְרִישׁ, הוציא פֶּרֶשׁ וצואה[1]): אל תרא יין כי יתאדם כי יתן בכוס עינו יתהלך במישרים אחריתו כנחש ישך וכצפעני יַפְרִשׁ (משלי כג לא–לב). —ואמר הפיטן: ירא מחטאו מתפיר ומביש יפחד

[1]) [נדפס: ופירוש.]

[1]) [המפרשים הקדמונים בארו פעל זה עפ״י ההקבלה אל ישך בלשון נשיכה או עקיצה ועי׳ פָּרַשׁ, הערה, ושיכים לערך אכילה, עמ׳ 208; השבעים (διαχεῖται αὐτῷ ὁ ἰός) והוולג׳ (venena diffundet) הבינוהו בלשון הפרשת ארס; ת״י (דפריח) הבינו כמו פרש כנפים. ואולם "אין להתעלם ממשמ׳ השרש צפע שבשם הצפעוני (השוה צפיעי הבקר ועוד) שלפיה הרגישו במיחד בלכלוך ובטנוף הנגרם ע״י חיה זו, ולפי זה יש לקבוע את טבעה. על כן נראה לחבר יַפְרִישׁ עם פֶּרֶשׁ, שאיננו לשון הפרשה מן ד. פרש אלא קרוב אל פרת׳ a) בערבי, פרתא בארמ׳, והוא פְּרִשׁ באשור׳ באותה משמעות.]

a) فرث

מעון בצפעני יפריש ענהו כי אבד צדיק תם יגיש ואין איש שם על לב (רמצ"ע, לזרה רענן, סעה"ם 83). —ואמר המשורר: ויפריש בצפעוני ויקשר ולא יניא וישך ואם ישק פצעים נשיקותיו (רלב"ע, בםם אל, כהנא א, 200). — ובסהמ"א במשמ' עקץ [1], נשך: והאיש שומע ומחריש אבל בקערות בצפעוני יפריש (ר"י חריזי, תחכ' ג, 38). מצא אשה מצא לו בשת הפנים חרפתו לא תמח ימצא בוז וקלונים היא תשוך כנחש תפריש כצפעונים (עמנו', מחב' א, 12). במלמד הבקר שהוא כלי, שבראש הדרבן שבו מפרישין הבקר שנקרא בלע"ז אגוליאדה (פ"י אברבנאל, שופט' ג). ואם פרעש הפרישך ערפהו (ר"י קטנוב, אקף ב עמ י). גם את העקרבים ישעשעו ילדים קטנים ויבלעום חיים ולא יכשלו בם וכו' איך ובמה יצודו מפרישים כאלה ויחנכום לבל ירעו גם אם יהיו לברות למו (ר"ם בלוק, שבילי עולם א, כא.).

ג. **פָּרָשׁ** [2], ש"ז, מ"ר כנ' פְּרָשָׁיו,—כמו ג. פְּרִישׁ,דרבן שברגלי הרוכב: והמם גלגל עגלתו ופְּרָשָׁיו לא ידקנו (ישע' כח כח). משפעת סוסיו יכסך אבקם מקול פָּרָשׁ וגלגל ורכב תרעשנה חומותיך בבואו בשעריך כמבואי עיר מבקעה (יחזק' כו י).—ובסהמ"א: וידקרונו בפרשים שברגליהם וימסרונו למות יגעים והחניתות בנחירינו (קלונימוס, בעלי חיים, ע:). ומזה הענין יקרא רוכב פרש לפי שמפרש הסום בפרשין [3] שברגליו להריץ אותו (ר"י בן נחמיאש, משלי כג לג). —"ובמשמ' חֹד, שן: ובן בחרוץ גם בן ישמר שלא יעבירנו על התבואה זמן רב כדי שלא ידיקו פרשי החרוץ הזרע ופרשיו הם השנים מהחרוץ שבהם נכתת התבן מעל הזרע (רד"ק, ישע' כח כח).

ד. ***פָּרַשׁ** [4], פ"ע, — א) פָּרַשׁ ממקום פלוני או מאדם פלוני, נפרד והלך ממנו, התרחק ממנו, sich absondern, entfernen; se séparer, s'éloigner; to separate, go away: הוא (הכהן הגדול) פורש ובוכה והן (זקני בי"ד) פורשים ובוכין (יומא א ה). למה הוא פורש ובוכה מפנה שצריך להשביעו ולמה הן פורשין ובוכין מפני שצרכו להשביעו (תוספת' שם א ח). פרוש לאחריך שמא תטמא (רסב"ג, שם פרה יב יב). מי גרם ללוט ליפרש [1] מן הצדיק ההוא הוי אומר זו מריבה (ספרי דבר' רסו). הרי שהיה עסוק עם המת בקבר והגיע עונת ק"ש הרי זה פורש למקום טהרה ולובש תפילין וקורא את שמע ומתפלל (ירוש' ברכ' ג ג). לשנים שיצאו אחד מטבריא ואחד מציפורין ופגעו זה בזה בחדא משכנא, לא הספיקו לפרוש זה מזה עד שהלך זה מיל וזה מיל, נמצאו רחוקין זה מזה שני מילין (ר"ש בן לקיש, שם שם ט ח). וטמא טמא יקרא, כדי שתהא הטומאה קורא לך בפיה ואומרת לך פרש (שם מע"ש ה א) בשעת הרגל הטהורין מהלכין שיבולת והטמאין מהלכין מן הצד והטמאין מהלכין סתם והטהורין אומר להן פרושו (שם שקל' ח א). פורשים מן המזנה ואין פורשין מביתה (שמואל, שם סוטה א ז). ספדוה (את רבה בר נחמני) תלתא יומי ותלתא לילותא נפל פיתקא כל הפורש יהא בנידוי, ספדוה שבעה יום נפל פיתקא לכו לביתכם לשלום (ב"מ פו.). גבאי צדקה אינן רשאין לפרוש זה מזה אבל פורש זה לשער וזה לחנות (ת"כ ב"ב ח:). בנן של קדושים מהלך עליהן ואנן נפרוש מהן ((ר' יוחנן, ע"ז ג.). וכדרך שהם פורשים מן ההיכל בשעת הקטרה כך היו פורשין מבין האולם בשעת הקטרה (ר' יוסי, מד"ר במד' ז). מאחר שנדבקתי בו (בהקב"ה) יכולה אני (כנס"י) לפרוש ממנו, מאחר שנדבק בי יכול הוא לפרוש ממני (שם שה"ש, אכה הלך). — פָּרַשׁ מן האשה, התרחק ממנה, נמנע או חדל מהזדוגות: אבל לא שמענו שאמר המקום לפרוש מן האשה, אלא היו נכונים והיו נכונים לגזירת שוה, מה נכונים כאן לפרוש מן האשה אף והיו נכונים האמור להלן לפרוש מן האשה (מכי', בחדש ג). מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה ובועל

1) [עפ"י הבנת הקדמונים את הפעל במקרא.]

2) [עי' פְּרָשׁ, הערה. ובארמ' פרשא, תרג' מלמד הבקר. וכנראה בא הנקוד פָּרָשׁ (יחזק' כו י) כדי להבדיל בין שם זה ובין פְּרָשׁ.]

3) [בספר הגלוי לר"י קמחי (עמ' 115): הפרישים.]

4) [שרש זה אינו בא בצורה זו ובמשמעותו לא בעברי שבמקרא ולא בערבי, אך באשור' בא פָּרַס וגם פָּרַשׁ במשמ' הפריד והפסיק וכדו'. ובארמ' של יהודים ולא יהודים פרש כמו בלשון תו"מ, וכנראה מכאן עבר השרש לעברי של חז"ל. ואפשר לפי זה שאינו בעקר אלא א. פרס שחזר במבטא אחר ללשון.]

1) [ואולי נִפְעַ'.]

בעילת מצוה ופורש (כתוב' ד.). שהיה לו לפרוש בהנאה מועטת ופירש כהנאה מרובה (שבוע' יח.). מיכן אזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשותיהן סמוך לווסתן (ר' יאשיה, שם יח:). שהיתה אומרת לו (שרה לפרעה) אשת איש אני ולא היה פורש (ר' לוי, מד"ר ברא' מא). בנוהג שבעולם אדם נושא אשה בן ל' שנה בן מ' שנה משמוציא יציאותיו הוא בא לזקק לה והיא אומרת לו כשושנה אדומה ראיתי ופורש ממנה מיד (הוא, שם שה"ש, ערך אגן הסהר). —והאשה מן האיש: הנבעלת לערל קשה לפרוש (רב הונא, שם ברא' פ). — ופָרַש מתורה או מדבר עֲברה וכדו': ומה אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו מקבל שכר, גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להן ומחמדתן, הפורש מהן על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות (מכות ג טו). הזהרו שלא יטעה אתכם יצר הרע ותפרשו מן התורה שכיון שאדם פורש מן התורה הולך ומדבק לע"ז (ספרי דבר' מג). או הודע אליו חטאתו והביא, השב מידיעתו חייב על שגגתו, יצא זה שאפי' יודע אינו פורש (ירוש' תרומ' ח א). כל הפורש מדברי תורה אש אוכלתו (רב, ב"ב עט.). מה דגים שבים כיון שעולין ליבשה מיד מתים, אף בני אדם כיון שפורשין מדברי תורה ומן המצות מיד מתים (ע"ז ג:). אם יודע תלמיד ברבו שיודע להחזיר לו טעם בין, ואם לאו תבין את אשר לפניך ושמת סכין בלועך אם בעל נפש אתה פרוש הימנו (חול' ו.). מי שלבו חכם יודע הוא שאם יעבור על המצות יבא העת שיעשה הקב"ה משפט בו, והוא פורש מן העבירה (מד"ר במד' יד). הואיל ואין בע"ז ממש למה קורא אותן אלוהות, א"ר פנחס בר חמא כדי ליתן שכר לכל מי שפורש ממנה (שם דבר' ב). —ופָרַש מן הצבור, מדרכי צבור, לא נהג כמנהג הצבור, לא השתתף בחיי הצבור: אל תפרוש[1]) מן הצבור (הלל, אבות ב ד). כל הפורש מדרכי צבור אין מתעסקין עמו בכל דבר (שמח' ב י). את פורשת מדרך בנות ישראל שדרכן להיות מכוסות והלכת בדרך הגוים שהן מהלכות ראשיהן פרועות (מד"ר במד' ט). — פָרַש לדרכי ישראל, שב מדרכו

[1]) [נ"א: אל תפרוש עצמך, כפעל חוזר.]

והתחיל ללכת בדרכי ישראל: בנות הצדוקין בזמן שנוהגות ללכת בדרכי אבותם הרי אלו כבותיות, פרשו לדרכי ישראל הרי אלו כישראל (תוספת' נדה ה ג). — ועל דברים דוממים: איספלנית שפרשה מן האגד מחזירה עם האגד (שם שבת ה ד). מקרצת שהיתה שלישית והשיך לה אחרות כולן שלישית בקדש, פרשו שלישית כולן טהורות (שם טהר' א ג). אם משתפרוש גרעינה (של תמר) מתוך האוכל בשילה היא כל צורכה (ר' יונה, ירוש' מעשר' א ג). שקידים המרים הרי אלו פטורין ומתוקין אינן חייבין עד שתפרוש קליפתן החיצונה (ר' ישמעאל ב"ר יוסי משום אביו, שם שם א ד). מה המסמר הזה אי איפשר לו לפרוש מן הדלת בלא עץ כך אי איפשר לפרוש מן הפעור בלא נפשות (ר' לעזר, שם סנה' י ב). טבעת של עבודת כוכבים שנתערבה במאה טבעות ופרשו ארבעים למקום אחד וששים למקום אחר, פרשה אחת מארבעים אינה אוסרת, אחת מששים אוסרת (רב, זבח' עד.). ישראל ששחט בהמה טמאה לנכרי, שחט בה ב' או רוב ב' ומפרכסת מטמאה טומאת אוכלין אבל לא טומאת נבלה, אבר הפורש ממנה כפורש מן החי ובשר הפורש ממנה כבשר הפורש מן החי (רב הושעיה, חול' קכא:). — טֻמאה הַפּוֹרֶשֶׁת מן האדם, טמאה שמקורה בגוף האדם: עשר טומאות פורשות מן האדם, מחוסר כפורים אסור בקודש ומותר בתרומה ובמעשר וכו' (כלים א ה). —ומליצה: כל הפורש ממך כפורש מחייו (ר' טרפון לר"ע, תוספת' מקואו' א יט; ירוש' תרומ' ח ב; שם יומא א א; שם מגי' א יג, ועוד). — וכפעל חוזר, פָּרַש את עצמו[1]): אמר הקב"ה אתה רצית לפרוש עצמך מבני אדם וכו' (מכי', מסכתא דפיסחא ו).וכשם שאדם פורש את עצמו מן פירות ערלה כך מקולקלין בשפחות פרושין מן הכשרים ליום הדין (מד"ר במד' י). — ובסהמ"א: אלו שלחתי ואמרתי לו תן עיניך שהן מרמין לך לא היה פורש (ר' יוסף, ברא' רבתי, אלבק, 133). כמ"ש על קצת החסידים שהיו פורשים משבעים שערים משערי המותר מיראתם שער אחד משערי

[1]) [אין כאן בעקר שמוש כפעל יוצא, אלא תוספת ליתר ביאור לפ"ע. במשני' שבתלמוד בבלי ובסדב"מ: אל תפרוש עצמך מן הציבור (הלל, אבו' ב ד); בדפוי' המשניות: אל תפרוש, פ"ע; עי' לעיל.]

האסור (ר"י א"ת, חו"ה, התשובה ה). ופרוש ממותרי השמע כפי יכולתך ואל תאמין לשמוע מה שלא יועילך שמעו (שם, הפרישות ה). וכמו זאת תהיה העבודה שאין צריך עמה לפרוש ולהנזר (הוא, כוזרי ג כג). שכל הפורש[1]) מן הצבור אינו רואה בנחמת הצבור (רעב"ע, אבו' ג ד).—ואמר הפיטן: טורף אפו שמא ירדפו חתתם בפרשו לילך ירא גם מסכנת דרכים (ר' שמואל יזכה, יולי וילא, שריד' מהגני', מ"ל ויס, 69). —וביכ' פעו', פָרוּש, שהבדילו והפרישו אותו: כך המקולקלין בשפחות פרושין מן הכשרים ליום הדין (מד"ר במדי' י). —ועי' פָרוּש. —ב) פָּרַשׁ בספינה, בים, לים, הפליג לנסיעה בספינה: היוצאין בשיירה והפורשין בספינה לפני שלשים יום אין צריך לבדוק, בתוך שלשים יום בודק ומשכים והולך לדרכו (תוספת' פסח' ד א). מעשה באחד שנדר ולא שלם את נדרו והלך לפרוש בים הגדול ושקעה ספינתו ומת בים (כב הונא, מד"ר ויקר' לז). הרבה פורשין לים ורובן חוזרין, יחידים הם שהולכים ולא חוזרין (שם במדי' ט). אם מבקש לפרוש כמו מצור לצידון מותר לו לפרוש אפילו בערב שבת (שם שם עז). לא ממה שאדם יוצא ועמל בסחורה והולך ממזרח למערב נעשה עשיר, אפילו פורש בספינות והולך ממזרח למערב וחוזר על המדברות ועל ההרים אינו נעשה עשיר (שם שם כב). מעשה בר' אליעזר ור' יהושע שהיו פורשין בים הגדול, נכנסה הספינה למקום שהמים לא היו מהלכין וכו' (שם קהלת, כל הנחלים). — וּפָרְשָׁה הספינה לים, הפליגה: מעשה בספינה אחת של גוים שהיתה פורשת לים[2]) הגדול (ר' תנחומא, ירוש' ברכ' ט א). משל לשני ספינות פורשות לים הגדול אחת יוצאת מן הלמן ואחת נכנסת ללמן (מד"ר קהל', טוב שם). — ובסהמ"א: אינו רוצה (העצל) להיות מהולכי מדבריות שמא יטרפוהו חיות ולא מפורשי ימים שמא תשבר הספינה ונמצא טובע (ר"י בן נחמיאש, משלי כב יג).—ועי' פִּעֵ'.

—נפע', *נִפְרַשׁ, - כמו קל, התרחק ונפרד: אמר הקב"ה (לנבוכדנצר) אתה רצית לפרוש עצמך מבני אדם, סוף בני אדם נפרשין ממך (מכי', ומסכתא דשירתא ו).

—"ובמשמ' התרחק מתאוות: עד שכל מי שנבדל ונפרש יאמר עליו ששב פילוסוף או הולך על דעת הפילוסופים (ר"י א"ת, כוזרי ד יח). — "ובמשמ' הֻפרש, הפעי': אבל לא נפרש (הדם) מן האבר ומובלע באבר הוא מותר לאכלו (והזהיר, ויקר', א).— "ובמשמ' היה פרוש לעצמו, הֻפרד: וכל נפרד מוגבל וכל מוגבל יש לו תכלית וכו' (הוא, חו"ה, הימוד ז). כאשר הים כשהוא סוער כל מימיו נגרשים ונרעשים ואין נכרתים ולא נפרשים, כן נפשות הרשעים מתערבות יחד ומתלבלבות (ראב"ח הנשיא, הגיון הנפש ב, יב:).—ואמר הפיטן: ומתנות נפרשים לארבעת ראשים, להלל נגשים לקדש הקדשים (ר"י בן גיאת, יקרו להלל, סעה"ש 24). נכון ללבוש שמונה תמימים מכפר ביום תענית עוני, נפרש משבעה ימים לפני בוא יום יי' (ראב"ע, אזכירה, איגר 233). והשב בן אשר מחיקך נגרש אל מקום הודו אשר מאבותיו ירש, ייסד היכל ויישב עיר ומגרש, ישב עולם לפני אלהים ואל יהי עוד נפרש (פיוט ברכת פרשת ואתחנן במדה"ג דבר', הקבלה). — "ובמשמ' היה נבדל, שונה, ואמר המשורר: ואם לא נפרשו מצוף אמריו הלא יפריש כצפעני פרישה (רשב"ג, הלשון או דרור, ברודי, 3).

—פִּעֵ', *פֵּרֵשׁ, פֵּרַשׁ, פירש, — א) כמו קל, פֵּרַשׁ מאדם, מן האשה, האשה מן האיש, פֵּרַשׁ מפריה ורביה, מן הצבור וכדו': מנין היתה מרים יודעת שפירש משה מפריה ורביה, אלא שראתה צפורה שאינה מתקשטת בתכשיטי נשים (ספרי במד' לט). סיעה של כהנים עוברת ופירש אחד מהן ובעל הרי מצינו שתוקי כהן גדול (ר' יוחנן, ירוש' כתוב' א ט). אמר לו הקב"ה להושע לא היה לך ללמוד ממשה רבך שכיון שדברתי עמו פירש מן האשה אף אתה בדול עצמך הימנה (פסח' פז:). פלוני זה שפירש מן הציבור אל יראה בנחמת צבור (תענ' יא.). כל מאה ושלשים שנה שפירשה חוה מאדם היו רוחות הזכרים מתחממין ממנה והיא יולדת מהם (ר' סימון, מד"ר ברא' כ). אמר (אדה"ר) הואיל וכך אני מוליד ותן הולכין למארה, מה עשה, פירש ממטתו ק"ל שנה (הוא, דב"ר, ליברמן, 10). למה לא יתן עליה לבונה, לפי שהלבונה זכר לאמהות הוא שנאמר אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה וזו פירשה מדרכיהם, לפיכך תהא מזכרת עון ולא מזכרת זכות (תנחו' נשא

---

[1]) [בתלמו' (תעני' יא.): זה שפירש וכו'.]

[2]) [כך בקונדרים אחרון לר"ש הדרשן (ירוש' גני', 824). בדפו': מים; לונץ: בים.]

ג). בזמן שאתם עושים את המצות אתם מקודשים ואימתכם מוטלת על העכו"ם, פירשתם מן המצות ועשיתם העבירות מיד מחוללין אתם (שם שלח עו). כשראה משה שאין בו (בקרח) תועלת פירש הימנו (שם קרח ו). הואיל ופירשו אלו מבניך אל תסתכל בחלקם תניחנו האש לא תאכלנו (שם שם ז). שבשעה שראה הקב"ה כל אותם הדורות שהיו עכו"ם ואברהם עמד ופירש מהם ולא השוה להם וכו' (פסיק' רבתי, אנכי אנכי, קנ.). משל לשנים שפירשו זה מזה על הדרך זה הלך לו מיל לצפון וזה הלך לו מיל לדרום (מדה"ג דבר' ד ט, הסגלה). — ובמליצה: זה פירש למיתה וזה פירש לחיים (קידוש' כג:)[1]. שנה ופֵרַשׁ, עסק בתורה ואח"כ עזב אותה ויצא לתרבות רעה: גדולה שנאה ששונאין עמי הארץ לתלמיד חכם יותר משנאה ששונאים עכו"ם את ישראל, ונשותיהן יותר מהן, תנא, שנה ופירש יותר מכולם (פסח' מט:). — ועל דברים שאינם בע"ח: האסלה טמאה מדרס וטמא מת, פרשה[2] העור טמא מדרס (כלים כב י). חרש שפירש מדופנה של קדרה וכו' כדרך קבלתה טמאה שלא כדרך קבלתה טהורה (תוספת' שם ב"ק ג ח). האגוז הזה כל זמן שעצו דבוק לפריו הוא משומר, פירש הימנו משליכים אותו לאשפות, כך ישראל וכו' (פסיק' רבתי, יהודה וישראל, מג.). — וכפעל חוזר, פֵרַשׁ עצמו כמו פֵרַשׁ: מיד הוציא (עמרם) את יוכבד ופירש עצמו מתשמיש המטה וגרש את אשתו כשהיא מעוברת מג' חדשים (מד"ר שמות א). — ובמשמ' חדל, הפסיק, aufhören; cesser; to cease, פֵרַשׁ היונק, חדל לינק, פֵרַשׁ האיש מן האשה, הפסיק את התשמיש: יונק והולך אפילו ארבע וחמש שנים, פירש אין מחזירין אותו (ר' יהושע, ירוש' כתוב' ה ו). בד"א בזמן שפירש מתוך בריו אבל אם פירש מתוך חליו מחזירין אותו מיד (ר' חזקיה, שם שם). היה משמש עם הטהורה אמרה לו נטמאתי ופירש מיד חייב מפני שיציאתו הנאה לו כביאתו (שבוע' יז:). — ופֵרַשׁ בים, פֵּרְשָׁה הספינה בים: בראשונה היו אומרים היוצא בקולר ואמר כתבו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו, חזרו

[1]) [ועי' גם ב. פְּרָשָׁה, פָּרָשַׁת העבור, הערה.]

[2]) [במשנ' מנק' ליוורנו מנק': פֵּירְשָׁה, אך אולי צ"ל פָּרְשָׁה, בקל.]

לומר אף המפרש והיוצא בשיירא (גיטי ו ה). הנודר מיורדי הים מותר ביושבי היבשה, מיושבי היבשה אסור ביורדי הים וכו' לא כאלו שהולכין מעכו ליפו אלא במי שדרכו לפרש[1] (נדר' ג ו). היוצאין בשיירא והמפרשין בספינה קורין עמהן בארבעה עשר (תוספת' מגיל' א ב). ואם פירש (הספן) למקום שאין בני אדם מפרישין[2] אין צריכין להעמיד לו ספינה אחרת (שם ב"מ יא כו). בשלשה מקומות השטן מצוי לקטרג, המהלך בדרך בעצמו והישן בבית אפל לעצמו והמפרש לים הגדול (ר' לוי, ירוש' שבת ב ג). היוצא לפרש קודם שלשים יום אינו צריך לבדוק (שם פסח' א א). אבותינו נהגו שלא לפרש[3] בים הגדול (שם שם ד א). אסור לפרש (במועד) לים הגדול (ר' יודה, שם מו"ק ג א). מעשה שעשיתי מפרש בים הגדול (ר"ע, שם יבמ' טז ד). מעשה בר' אליעזר ור' יהושע שהיו מפרשים[4] בים הגדול (מד"ר בראש' יג). ע"י שהיה זבולן מפרש מיישוב ועוסק בפרקמטיא (שם ויקר' כה). מעשה בספינת אחת גדולה מפרשת לים הגדול נטלה הרוח והוליכה למקום שאין בו מים מהלכין (שם קהל' שלח לחמך). — מְפָרְשֵׁי יַמִּים, ההולכים בים: חיזרתי על כל מפרשי ימים ואמרו לי כולבא שמו (של הכלך) (רשב"ג, ירוש' שבת ב א). מפרשי ימים והולכי מדברות קוראין כדרכן בארבעה עשר (שם מגי' ב ג). אנשי מעמדות ואנשי משמר היו מתענין בכל יום, בשני על מפרשי הים וכו' בשלישי על מהלכי דרכים וכו' (סופר' יז ה). רמז למפרשי ימים שיהיו נזכרים את בתיהם ובאים מיד (ר' אבא בר יודן, מד"ר בראש' כג). לפי שבעולם הזה גשמים טרדות לעולם, יוצאי דרכים מצירין בהם מפרשי ימים מצירין בהם (שם ויקר' לה). — מְפָרֶשֶׁת, הספינה המפרשת בים: אפילו מפרשות שהיו בים[5] היו ניצולות בזכותו של אברהם (ר' חנינא, שם בראש' לט,

[1]) [מנקד כפע' בקטע כ"י משני מנק' גני' בביה"מ שכטר (לְפָרֵשׁ) ובמשנ' מנק' ליוורנו (לְפָרֵשׁ).]

[2]) [בדפו': פורשין, קל.]

[3]) [בירוש' גני' (עמ' 111): ליפרש, אולי קל.]

[4]) [כך בהוצ' תיאודור (עמ' 118); בדפו': מפרישים, הפע'.]

[5]) [בדפו': אפי' ספינות שהיו מפרשות בים הגדול.]

הולא' פילודור, 376). — ובסהמ"א: יודוך ה' אלהינו יורדי הים באניות עושי מלאכה במים רבים סוחרים מפרשי ים ברבולותם (הוספ' ותקוני לסדר רע"ג, 24). —ב) במשמ' פ"י, כמו הִפע', הפריש והבדיל: לשני אתליטין שהיו עומדין ומתגוששין לפני המלך, אילו רצה המלך פירשן ולא רצה המלך לפרשן, נתחזק אחד מהן על חבירו והרגו (ר"ש בן יוחאי, מד"ר ברא' כב). — ועי' פָּשַׁר פִּע'.

—הִפע', *הִפְרִישׁ,—הפריד, הבדיל, העמיד לחוד, הסיר, absondern; séparer; to separate[1], הִפְרִישׁ תרומה, מעשר, פאה, קרבן וכדו': הדמאי מערבין בו ומשתתפין בו ומברכין עליו ומזמנין עליו ומפרישין אותו ערום בין השמשות (דמאי א ד). הנחתומין לא חייבו אותן חכמים להפריש אלא כדי תרומת מעשר וחלה (שם ב ד). המפריש מקצת תרומה ומעשרות מוציא ממנו תרומה עליו אבל לא למקום אחר (תרומ' ד א). כיצד מפרישין חלה בטומאה ביום טוב (פסח' ג ג). לא זהו חמץ שמוזהרים עליו בבל יראה ובבל ימצא אלא מפרשתה[2] ומנחתה עד הערב ואם החמיצה החמיצה (ר' יהושע, שם שם). המלוה מעות את הכהן ואת הלוי ואת העני להיות מפריש עליהן מחלקן מפריש עליהן בחזקת שהן קיימין ואינו חושש שמא מת הכהן או הלוי או העני (גיט' ג ז). המניח פירות להיות מפריש עליהן תרומה ומעשרות, מעות להיות מפריש עליהן מעשר שני, מפריש עליהן בחזקת שהן קיימין, אם אבדו הרי זה חושש מעת לעת (שם שם ח). הפריש פיאה משדה לחבירתה לא קדשה (ר' יוסי בר חנינא, ירוש' פאה ב א). ואינו מפריש מן הקציר לא על הקציר ולא על הקמה (שם שם ב ז). בדין היה תרומת מעשר של דמאי שלא יפריש עליה חומש ולמה אמרו שיפריש, מפני גדירה, שאם את אומר לו שלא יפריש אף הוא אינו נוהג בה בקרושה, ובדין היה מעשר שני של דמאי שיפריש עליו חומש, ולמה אמרו שלא יפריש, מפני גדירו, שאם אומר את לו שיפריש אף הוא אינו מפריש כל עיקר (שם דמאי א ג). רבותינו שבגולה היו מפרישין תרומה ומעשרות עד שבאו הרובין ובטלו אותן (ר' יוחנן, שם חלה ד י). בשעה שגזרו על הדמאי רוב העם מפרישין אותו לתוך בתיהן (שם ערלה ב א). שכן אדם מפריש על בתו קטנה וכו' שכן אדם מפריש על אשתו חרשת (שם פסח' ח א). הפריש פסחו ואמר על מנת שלא יימנה אחר עמי אין אחר נמנה עמו (רב הונא, שם שם ח ד). בעלה (של סוטה) מהו שיפריש עליה חוץ מדעתה (שם סוטה ב א). מי שהוא מפריש יתודה ומי שאינו מפריש לא יתודה (שם שם ט יא). הפרישו קרבנן ואמרו הרי אנו הולכין לכפור בב"ד וכו' (שם שבוע' ד ד). שיצא הוולד תחילה והפריש לו קרבן (שם נדה ג ד). מי הפריש לי תרומה עד שלא נתתי לו גורן, מי הפריש לפני חלה עד שלא נתתי לו עיסה וכו' (מד"ר ויקר' כז). כיצד את מכבדו מהונך מפריש לקט שכחה ופאה (ר' יודן, מדה"ג דבר' ה טז, הסגלה).—ועל דברים אחרים: מטלית שטלייה על הקופה מטמאה אחד ופוסלת אחד, הפרישה מן הקופה הקופה מטמאה אחד ופוסלת אחד והמטלית טהורה, טלייה על הבגד מטמא שנים ופוסלת אחד, הפרישה מן הבגד הבגד מטמא אחד ופוסל אחד וכו' (כלים כח ו). מפריש שלשת מנים (מן הקטרת) מערב יום הכיפורים ומחזירן למכתשת כדי למלאות ממנה חפניו כדי לקיים בה דקה מן הדקה (ירוש' יומא ד ה). אמר לו הפרשתי לתוכה רביעית קודש נאמן (שם חגי' ג ה). עשה לו שני סדינין אחד לשכיבה ואחד לעורות עד שיפרישם בטהרה, ר"ש מטהר עד שיפרישם בטומאה (שם גיט' ג א). הבדילו (את האור) לצדיקים לעתיד לבא, למלך שהיה לו מנה יפה והפרישה לבנו (מד"ר ברא' ג). טבח הייתי וכל בהמה יפה שהייתי רואה כל ימות השבת הייתי מפרישה לשבת (שם שם יא). — ועל עיר: שלש עיירות הפריש משה בעבר הירדן ומשבאו לארץ הפרישו עוד שלש (ירוש' מכות ב ז).—והִפְרִישׁ בין דבר לדבר, או בין אדם לאדם: מה צפעון זה מפריש[1] בין

[1] נוהגים להשתמש היום בפעל הִפְרִישׁ, ובשה"פ הַפְרָשָׁה במשמ' פליטת חמר מוצק או נוזל, ausscheiden; sécréter; to secrete, וכנראה השפיעו על הולדת משמ' זו גם ה. פֶּרֶשׁ וגם פֶּרֶשׁ. במקורות הקדומים לא נמצאה משמ' זו ממש ואמנם קרוב אליה ב. פרש.]

[2] [במשנ' מנק' ליוורנו: מפרישתה ומניחתה.]

[1] [בדרשה על הכתוב (משלי כג לב) עי' ב. פֶּרֶשׁ, הערה.]

מיתה לחיים כך הפריש היין בין אדם לחוה וכו׳ כך הפריש היין בין נח לבניו לעבדות וכו׳ כך הפריש היין בין לוט לבנותיו לממזרות וכו׳ כך הפריש היין בין אהרן ובניו למיתה (מד״ר ויקר׳ יב). —ובהשאלה עשה הֶפְרֵשׁ והבדל עניני: הפריש הכתוב בין העושה מאהבה לעושה מיראה (ספרי דבר׳ לב). — וְהִפְרִישׁ את האדם מביתו, מאדם אחר: שבעת ימים קודם יום הכפורים מפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פלהדרין (יומא א א). ומפרישין את החתן מן הכלה לילי שבת תחלה מפני שהוא עושה חבורה (כתוב׳ ג:). — וְהִפְרִישׁ את האדם, הרחיקו: שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה (ר׳ יוחנן, נדר׳ לב.). — ואת הדָבר: כיון שהפרשתו (את הקדש) מן הבית אין אתה נזקק לכל דבר (ספרי דבר׳ סג). — ובהשאלה הִפְרִישׁ את בנו לתורה, הקדישו ללמוד התורה בלבד: אם נתקיים לי בן הזה לתורה אני מפרישו (אבויה אבי אלישע, ירוש׳ חגי׳ ב א).—וְהִפְרִישׁ האדם עצמו מאחיו, פָּרַשׁ מהם: ומי גרם להם (לראובן גד וחצי שבט מנשה), על שהפרישו עצמם מן אחיהם בשביל קנינם (מד״ר במד׳ כב). — וְהִפְרִישָׁה האשה הנדה[1]: נדה שבדקה עצמה יום שביעי ומצאתה טהורה ובין חשמשות לא הפרישה ולאחר ימים בדקה ובצאתה טמאה הרי היא בחוקת טהורה (נדה י ב). — וכמו קל, הִפְרִישׁ במשמ׳ פָּרַשׁ והתרחק: אע״פ שאתם לא עמי שתבקשו להפריש[2]) ממני אני לא אהיה לכם אין דעתי משתוית עמכם אלא בעל כרחכם תהיו עמי (מד״ר במד׳ ב).— וְהִפְרִישׁ לַיָּם, כמו קל ופִע׳[3]): אין מפרישין לים הגדול לא בערב שבת ולא בחמישי בשבת (ירוש׳ שבת א ח).—ובסהמ״א: כשם שמפרישין חלה מן העיסה כך הפרישתו אשתו (של און בן פלת) ונצל (ברא״ש רבתי, אלבק, 233). קטן שבא לכבות אין שומעין לו והוא שיהיה עושה על דעת אביו אבל מדעת עצמו אין בית דין מצווין להפרישו (רמב״ם, שבת יב ז). מטה הטמאה מדרס וכרך לה מזרן חבל טמא מדרס והפרישו המטה מדרס כשהיתה והמזרן מגע מדרס (תוס, כלים כח י). ובאשר

1) [רש״י ואחרים (נדה י ב): לא בדקה עצמה להפריש בטהרה.]

2) [ואולי נִפע׳, לְהִפָּרֵשׁ.]

3) [עי׳ פִע׳ והערות שם.]

יבא המבקש לזקק מבוקשו וכבר מצא הקולות משובשים מסופקים וכו׳ והפריש מהם תחלה קול הקשת הגרמים וכו׳ ואח״כ יפריש מהם קולות החיים שאינם מדברים וכו׳ ויעלה וכו׳ אל קולות בני אדם וכ׳׳ עד שיפריש מהם הקול הטבעי וכו׳ ויעלה וכו אל קול האדם הלמודי וכו׳ ויפריש ממנו האותיות הנפרדות וכו׳ ואחר כן יפריש מהם כל שם נִפרד וכו׳ ואח״כ יפריש וכו׳ כל חלק שאיננו הגדה וכו׳ (ר״י א״ת, או״ד, סקד׳). הכָבד משכנו בצד ימין מהקיבה ותועלתו להפריש[1]) חלקי המיץ מתוך הדם אשר יוכשרו להשנות למרה (ליכדא, ראשית למודים א ע, מב:). — ואמר הפיטן: טלול הקדיש טיעתו השריש טמונים להגריש טרוד ולהפריש (שלמה הבבלי, אל נשא, יוצ׳ שבת בראשית). ראה איש נבוב נמשל כזבוב ריח מר יבאיש וישכח סופו יום תוך גופו המון רמה יפריש (ראב״ע, אפתח שפתי, איגר 206).

—הָפעי, הֻפְרַשׁ, בינ׳ מֻפְרָשׁ, מופרש, — שהפריש את עצמו, שהפרישו אותו: האומר לחבירו מודרני ממך מופרשני ממך מרוחקני ממך שאיני אוכל לך שאיני טועם לך אסור (נדרי א א). בא וראה כמה מופרשין דרכי הקדוש ברוך הוא מדרכי בשר ודם, בשר ודם במתוק מרפא את המר אבל הקב״ה מרפא את המר במר (רשב״ג, מכי׳ ויסע א). — ״נבדל כעומד בפני עצמו: וזה העצם לא ישאר עצמו מופרש מצורות המושכלות עד שיהיה לו מהות מופרש ולצורות שבו מהות מופרש אבל זה העצם נפשו ישוב אותה הצורה (השכל והמושכלות לאלפראבי). שכל שתי גזרות מופרשות לא יתחייב מהם דבר אחר כל עיקר (אהיטוב הרופא, תרג׳ מלות ההגיון ו).

—התפ׳, *הִתְפָּרֵשׁ,—כמו קל, נִפְרַד: מעשה באשה אחת בצידן ששהתה עשר שנים עם בעלה ולא ילדה, אתון גבי רבי שמעון בן יוחאי בעיין למשתבקא דין מדין, אמר להון תייכון כשם שנזדווגתם זה לזה במאכל ובמשתה כך אין אתם מתפרשים אלא מתוך מאכל ומשתה (מד״ר שה״ש, בגילה ובשמחה).—ובסהמ״א: אין האחים מתפרשים אלא מתוך הטות (פדר״א כד).—ואמר הפיטן: מדמיעים עין בביקושים עת

1) [עי׳ הערה 1) לעיל, עמ׳ 5250.]

מתכהן מתפרשים, הוא דורש נדרשים והם לפניו דורשים (עבודת יוה״כ, Elbog., Stud. עמ׳ 172). — ובמשמ׳ נִבְדַּל, היה הפרש והבדל בינו ובין אחר: ועוד היה מתחייב מזה בטול אחר והוא שלא היה יתרון לנפש הצדיק על נפש הרשע לפיכך יש לנו להאמין שהן מתפרשות זו מזו בעצמות השגתן (יסודות המשכיל לדוד צ״ר יו״ט ה, בס׳ דברי חכמים, כח).

—פע׳, פֹּרַשׁ, ב״כ מְפֹרָשׁ,—כמו הפע׳, שהפרישו אותו: כשאסרו דם האיברים לא אסרו אלא במפורש מן האברים אבל לא נפרש מן האבר ומובלע באבר הוא מותר לאכלו באותו אבר (והזהיר, ויקהל, ח). תרומיה, מפורשת, תרומה היא שם הפרשה, תרומית מפורשת והיתה להם הרצועה הזאת מפֹורשת מתרומת הארץ, מן התרומה הגדולה שהותרמה מן הארץ (רס״י, יחזק׳ מח יב).

ה. פָּרַשׁ [1]), קל לא נמצא.

—הפע׳, הִפְרִישׁ,—הִפְרִישׁ את הסוס, זרז אותו בְּפָרָשׁ ודרבן: ועל כן נקרא רוכב הסוס פרש על שם הפרישים שברגליו להפריש הסוס (ר״י קמחי, ס׳ הגלוי, 115).

—התפ׳, הִתְפָּרֵשׁ,—נעשה לְפָרָשׁ, לאביר: יש לדעת כי קצין אשקלוט היו לו ב׳ בנים גבורים שנתפרשו מיד המלך מזמן קרוב וכו׳ ולהם זינים אדומים כלם מצבע אחד אדום כי כן מנהג המתפרשים שלא ישאו זין בשנה ראשונה אלא מצבע אחד ונקרא הפרש כל אותה השנה הפרש החדש (מלך ארטוס, חולר טוב, ברליכר,).

פָּרָשׁ [2]), ש״ז, סמ׳ פֶּרֶשׁ, מ״ר פָּרָשִׁים, בכנ׳ פָּרָשָׁיו, — א) סוס, horse; cheval; Pferd: סוסים ופרשים ופרדים נתנו עזבוניך (יחזק׳ כז יד). כמראה סוסים מראהו וכפרשים כן ירוצון (יואל ב ד).—ב) רוכב על סוס, בפרט במלחמה, Reiter; cavalier, homme à cheval; horseman: וילכד דוד ממנו אלף ושבע מאות פרשים ועשרים אלף רגלי ויעקר דוד את כל הרכב ויותר ממנו מאה רכב (ש״ב ח ד). וימלט בן הדד מלך ארם על סוס ופרשים (מ״א כ כ). מקול פרש ורמה קשת ברחת כל העיר (ירמ׳ ד כט). אסרו הסוסים ועלו הפרשים (שם מו ד). לבשי תכלת פחות וסגנים בחורי חמד כלם פרשים רכבי סוסים (יחזק׳ כג ו). והוצאתי אותך ואת כל חילך סוסים ופרשים לבשי מכלול כלם (שם לח ד). ואת בית יהודה ארחם והושעתים ביי׳ אלהיהם ולא אושיעם בקשת ובחרב ובמלחמה בסוסים ובפרשים (הוש׳ א ז). קול שוט וקול רעש

---

[1]) [עי׳ פָּרָשׁ, הערה.]

[2]) [אמנם הצורה העברית פָּרָשׁ מקבילה בשמית קדומה לשתי מלים: א) פָּרָשׁ, בערב׳ פַּרַס a) על משקל דָּבָר, סוסה, נקבת הסוס; ב) פָּרָשׁ על משקל גַּנָּב, חָרָשׁ, שהוא רוכב הסוס, ונראה שבכמה מקומות במקרא הכונת לסוסים (פָּרָשׁ, מ״ר היה צ״ל פְּרָשִׁים) ולא לרוכבים; ואלה דברי ריב״ג בס׳ השרשים (ערך פרש): פרש מעלה, כל סוס רכב פרעה ופרשיו וחילו, ברכבו ובפרשיו, ויכסו את הרכב ואת הפרשים, צמד פרשים, כלם סוסים. ויש שנפל הלשון הזה על רוכביהם כמו מקול פרש ורומה קשת, פרשים רוכבי סוסים, ועלו הפרשים וכו׳ והעקר במלות האל דגשות הרש, ע״כ. ואמנם נקודנו במ״ר בכל מקום פָּרָשִׁים, רוכבי הסוס בלבד, אבל קשה לקים הבנה זו למשל בש״ב (ח ו): והנה הרכב ובעלי הַפָּרָשִׁים הדביקהו, ששם בודאי הכונה (בעלי) הסוסים או הסוסות, ולא בעלי הרוכבים. ועי׳ להלן ג. פֶּרֶשׁ במשמ׳ דרבן או עקץ הסוס. ואשר למקור המלה פָּרָשׁ כשם לסוס ורוכבו, מרבות השערות החוקרים, מבלי שנמצא פרוש מניח את הדעת. קשה לגזור פָּרָשׁ מאחד השרשים פרש או פרשׂ שבעבר׳; יש אמנם קשר בין פֶּרֶשׁ (ארמ׳ פרשא, אשורי פַּרְשֻׁ) פְּרִישׁ, דרבן הבקר ועקץ הסוס ובין פָּרָשׁ כשם לסוס ולרוכבו, אבל נראה שאך מן פָּרָשׁ נגזר שם המקל או העקץ שהפָּרָשׁ, רוכב הסוס, משתמש בו, ולא להפך. כמו כן קשה לגזור את שם הסוס משם עם וארץ פרס, שישראל לא באו במגע קרוב עמם בתקופה הקדומה. ואכן באשור׳ משמש הפעל פַּרָשֻׁ (שהוא פרשׂ בעבר׳), ושעקר משמעותו פרש בנפיו, עף, פָּרַח), גם במשמ׳ ברח, רץ מהר. וממלים במשמ׳ כזאת נולדו שמות לסוס אף בלשונות אחרות כגון horse באנגלי׳, Ross בגרמ׳, השיכים אל hurry באנגלי׳; hurtig, hurre בגרמני׳; curro, רץ ברומ׳, currus, עגלה. וכן שמות הָעֲגָלָה והעגלה הרתומה לעגלה, עקר משמעותן: מהר (חשתא בעגלא, וכן עג׳לה b) בערבי׳, מהירות), ועל כן אפשר שמבטא זה של הפעל פרשׂ בשין ימנית הוא במקור של השם פָּרָשִׁים לסוסים המהירים.]

---

a) فرس

a) عجلة

אופן וסוס דהר ומרכבה מרקדה פָּרָשׁ מעלה[1]) ולהב חרב וברק חנית וכו' (נחום ג ב–ג)—ורכב וּפָרָשִׁים: ויעל עמו גם רכב גם פָּרָשִׁים (ברא' נ ט). וירדפו מצרים אחריהם וישיגו אותם חנים על הים כל סוס רכב פרעה וּפָרָשָׁיו וחילו (שמות יד ט). ופלשתים נאספו להלחם עם ישראל שלשים אלף רכב וששת אלפים פָּרָשִׁים (ש"א יג ה). ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלך ויעש לו רכב וּפָרָשִׁים וחמשים איש רצים לפניו (מ"א א ה). ואת כל ערי המסכנות אשר היו לשלמה ואת ערי הרכב ואת ערי הַפָּרָשִׁים (שם ט יט). כי לא השאיר ליהואחז עם כי אם חמשים פָּרָשִׁים ועשרה רכב ועשרת אלפים רגלי (מ"ב יג ז). ועילם נשא אשפה ברכב אדם פָּרָשִׁים וקיר ערה מגן ויהי מבחר עמקיך מלאו רכב וְהַפָּרָשִׁים שת שתו השערה (ישעי' כב ו–ז). הוי הירדים מצרים לעזרה ועל סוסים ישענו ויבטחו על רכב כי רב ועל פָּרָשִׁים כי עצמו מאד (שם לא א). הנני מביא אל צר נבוכדראצר מלך בבל מצפון מלך מלכים בסוס וברכב וּבְפָרָשִׁים וקהל ועם רב (יחזק' כו ז). ובעת קץ יתנגח עמו מלך הנגב וישתער עליו מלך הצפון ברכב וּבְפָרָשִׁים ובאניות רבות (דני' יא מ). הלא הכושים והלובים היו לחיל לרב לרכב וּלְפָרָשִׁים להרבה מאד (דהי"ב יז ח). — ובהשאלה: ויהי המה הלכים הלוך ודבר והנה רכב אש וסוסי אש ויפרדו בין שניהם ויעל אליהו בסערה השמים ואלישע ראה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל וּפָרָשָׁיו (מ"ב ב יא–יב). ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו וירד אליו יואש מלך ישראל ויבך על פניו ויאמר אבי אבי רכב ישראל וּפָרָשָׁיו (שם יג יד). — וְחַיִל וּפָרָשִׁים: כי בשתי לקחת מן המלך חיל וּפָרָשִׁים לעזרנו מאויב בדרך (עזרא ח כב). וישלח עמי המלך שרי חיל וּפָרָשִׁים (נחמ' ב ט). — ובתו"מ: כבר היה ריב"ז עולה למעון יהודה ראה ריבה אחת מלקטת שעורים מתחת גללי הסוס, אמר להם ריב"ז ראיתם ריבה זו מה היא, אמרו לו עברית, סוס זה של מי הוא, אמרו לו פ ר ש ערבי אחד (מכי', בחדש א).—"ובמשמ' אביר, Ritter; chevalier; knight: הייתי נכבד מן השרים והפרשים וההגמונים והכומרים והגלחים (נוסח כ"י א"ח, דרך טובים). ויהיו

---

[1]) [עי' הערת המחבר לערך ב. מַעֲלֶה, עמ' 3172, ועי' גם הערה לערך פָּרַשׁ.]

פ ר ש י ם מחולפי התכונה כל אחד מחבירו וזה שיהיה מהם מי שלובש שריונות ואחרים במלבושי ברזל ואחרים במגפים (סוד הסודות ט, 63). והאוכלים בשר חשוורים הם ה פ ר ש י ם ובעלי הזרוע (כ"י אבן לטיף, אגרת המשובה, ברלין תרמ"ט, 49). ויהי יום אחד תלה הקיסר שר אחד פ ר ש גדול אשר מרד בו (כ"י זבאלה, ס' שעשועים ג, דודזון, 32). שינית הבית יד תחת אצילי ידיו וזרועו שטות תחתיה כדרך ש ה פ ר ש י ם עושים בהבאת הרומח לחקל בטרחו (המאירי ליומא מד:). קח לך כ' ככרות ותחלקם ל פ ר ש י ם ולעירונים ולכפרים, ל פ ר ש שתי ככרות ולעירון ככר אח' ולכפרי חצי ככר וכו' (ירחמיאל בן שלמה, חידות, JQR XI, עמ' 370). כמו שהיו עושים מלכים ל פ ר ש י ם חשובים שנותנים להם מעט קרקע והם הולכים וכובשים בגבורתם כל סביבותם (חזקוני עה"ת, ברא' כח יג). — ואמר הפיטן: בשבוץ מכנסי בד בעין פ ר ש י ם תחלה יכסה חמוקי ירכיו, כם יכסה פשע ערות שטים ויגלה לנו זכות גן נעול (יוסי בן יוסי, אתה כוננת עולם ברב חסד, עבודה, מחז' איטלי' ב, ריד:). בגדי מכסיהו פשט והחשך בטת רחץ וזהבים חוסך, גנז חמוקיו במכנסי טוהר גוזן פ ר ש י ם רצים בדוהר (משולם בן קלונימוס, אמיץ כחלמיש, עבודה, Elbog., Stud. 129). שר כל מלך ומלך ולגיונו עטור כובע ולבוש שריונו פ ר ש ורכב מצמדת על מתנו צועד ברגל וקולע באבנו (משה בן קלונימוס מחנה, סדר מ פסח). — "ושם לפרש באבני השחמט: ומשני צדיה' פ ר ש מאהבה את אדוניו לא יעזוב (ראב"ע, מעדני מלך, פתיח'). והשני לו הוא כשם פ ר ש והוא השר הוא ראש ה פ ר ש י ם רוכבי הסוסי' (שם יב). ו ה פ ר ש מעלה על המרכבה מרקד ומדלג פנים ואחור על ראשי האנשים אנשי המלחמה וכו' (שם יב:) ויתן חינו מלפניהם שני פ ר ש י ם נבונים סוסים מזוינים (שם יג:).

פֶּרֶשׁ[1]), ש"ז, פִּרְשׁוֹ, פִּרְשָׁהּ, פִּרְשָׁם,—הצואה המפרשת ממעי בעלי החיים, Kot; excréments; excrements: ואת בשר הפר ואת ערו ואת פִּרְשׁוֹ

---

[1]) [עי' ב. פָּרַשׁ, הערה. ואלה דברי ריב"ג (סה"ש, פרש): הוא הזבל אשר בכרם והוא נגזר מן הענין הקודם לזה כי הבהמה מפזרת זבלה ומהענין הזה קראוהו הערב פַּרְתִ'ה כי חפרת אצלם היא הפזור והנשירה וכו'.]

תשרף באש מחוץ למחנה (שמות כט יד). ואת עור הפר ואת כל בשרו על ראשו ועל כרעיו וקרבו ופִרְשׁוֹ (ויקר׳ ד יא). ושרף את הפרה לעיניו את ערה ואת בשרה ואת דמה על פִּרְשָׁהּ ישרף (במד׳ יט ה). וזריתי פֶּרֶשׁ על פניכם פֶּרֶשׁ חגיכם (מלאכי ב ג). — ובתו״מ: השוחט בהמה לע״ז אפי׳ פירשה אסור (ר׳ יוחנן, ירוש׳ ע״ז ב מ). פירשה גופה היא (ר׳ יוסי, שם שם). ותשבר כד על המבוע זה הכרס, ונרוץ הגלגל אל הבור זה פרש (שבת קנב:). — ובסהמ״א: והריח נכנס לתוך נפוחי הרעב וכריסם נבקעת ופרשם זב (רש״י, איכה ד ט).

פַּרְשֶׁגֶן, עי׳ פַּתְשֶׁגֶן.

פַּרְשְׁדֹן, ס״ז, פַּרְשְׁדֹנָה[1]: וישלח אהוד את יד שמאלו ויקח את החרב מעל ירך ימינו ויתקעה בבטנו ויבא גם הנצב אחר הלהב ויסגר החלב בעד הלהב כי לא שלף החרב מבטנו ויצא הַפַּרְשְׁדֹנָה ויצא אהוד המסדרונה ויסגר דלתות העליה בעדו ונעל (שפט׳ ג כא–כג).

א. **פָּרָשָׁה**, ס״נ, סמי׳ פָּרָשַׁת, — אמירה מפֹרשת, בֵּאור ענין לפרטיו, genaue Angabe; information détaillée; particulars: ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו ואת פָּרָשַׁת הכסף אשר אמר המן לשקול על גנזי המלך (אסתר ד ז). וכל מעשה תקפו וגבורתו ופָרָשַׁת גדלת מרדכי אשר גדלו המלך הלוא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס (שם י ב).

ב. ***פָּרָשָׁה**, או פָּרָשָׁה, ס״נ, מ״ר פרשיות, פסקה ענינית מסֻימת בספר, ביחוד בספר התורה ואף בנביאים וכתובים[1], Abschnitt; partie,

---

[1]) [השבעים תרגמו את המלים ויצא הפרשנדה ויצא אהוד המסדרונה, καὶ ἐξῆλθεν Ἀὼδ τὴν προστάδα καὶ ἐξῆλθεν τοὺς διατεταγμένους, כלו׳ פרשדנה — פרוזדור, והמסדרונה כאלו כתוב הַמְּסַדְּרִין (ועי׳ הערת המחבר לערך מִסְדְּרוֹן); והוולגי׳ המבארת את הענין בכמה מלים אומרת במקום ויצא הפרשדנה: statimque per secreta naturae alvi stercora proruperunt, מלשון פֶּרֶשׁ, וכנראה הלכה באותה דרך שהלך בה ת״י, שרש״י מבארו: תרגם יונתן ונפק אוכליה שפיך, עשאן בשתי תיבות ושי״ן משמשת לשתיהן ויצא הפרש שדונה, נשפך, שפך, שדא כתרגומו, ע״כ, ואחריהם כמה מפרשים. אך הסורי: ונפק מסרהבאית (ויצא מהר) ונפק אהוד לכסוסטרון (לפרוזדור). וריב״ג (סה״ש, פרש) אומר: וראוי להיות מקום ידוע אבל התרגום נהג בו מנהג פרש וכו׳. וראב״ע בשפת יתר (סי׳ לג, ללגוות): ויאמר ר׳ אדונים שנוסף הו׳ על צלם ואמר הפרשדונה מן פריש ומה יעשה בד׳ ואינו כי אם מהעקרים וכו׳. ורד״ק אחר הזכירו את ת״י: ויי״מ הפרשדונה, מקום ישיבת הפרשים והמסדרונה מקום ישיבת העם הבאים אל המלך והמקום עשוי סדרים סדרים לשבת שם אבל אחר שאמר ויצא אהוד המסדרונה ידמה כי ויצא הראשון אינו אמור על אהוד ודעת התרגום נכונה ותרגם המסדרונה לאכסדרה, ע״כ. אבל למעשה אין בזה ראיה, כי כמה פעמים מסתים פסוק במקרא סתם, בלי הזכרת הנושא שכבר קדם זכרו בספור, אך הפסוק הבא, הפותח בהתפתחות חדשה בספור, מזכיר בראש את שם האיש שהוא גבור המארע, ולפני תרגום השבעים אפילו הנוסח להפך: ויצא אהוד הפרשדונה ויצא המסדרונה. ואין כונה בכאלה. ובלי ספק אין כל הפרוש הזה אלא דרש הבא להבזות את האויב, כדרשות על פרעה ועל בעל פעור, וכפי שדרשו אף מסיך את רגליו כלשון נקיה ללא צרך. אין הפרשדנה שתי מלים, שהרי אין דנה או אפילו שדנה בעברית, ולפחות במבנה המלה הפרשדונה הוא כמו המסדרונה, ש״ז עם סיום הכוון, המורה על מקום אשר לשם יצא. ואין היוצא גם כאן לא הפרש (שאינו נזכר בפסוק) ולא הלהב (שאינו יוצא למקום מיוחד) אלא אהוד. הפרשדונה והמסדרונה שניהם מורים אפוא על מקום, ועל פי הענין על מקום שבורחים דרכו. וכבר העירו כמה מן החדשים על המלה האשורי׳ פַּרְשַׁדִּנּוּ, שבארוה בלשון חֹר, נקב וכדומה. ואולם הפעל פרשד המצוי באשור׳ פרושו נס, ברח, ורגיל תהי״פ מן הנִפע׳ נַפַּרְשֻׁדֻּשׁ, במנוסה, בבריחה, ועל כן פַּרְשְׁדֹן בעבר׳ פַּרְשַׁדִּנּוּ באשור׳ הם דרך לבריחה, דרך סתרים כמנהרה בקרקע, דרך מערות המסתרת, שסִדרה בבית המלך למען יברח שם בשעת סכנה (עי׳ ירמ׳ נב ז, ושם שער במשמ׳ חֹר, פרצה). וכמובן זה יש לבאר גם את המלה המסדרונה, כי אף סדרים בא במקרא (איוב י כב) אך במשמ׳ כוו ולא כסדור סדר: צלמות ולא סדרים (עי׳ טורטשינר ס׳ איוב) שפרושו: צלמות וחשך שאין סדרים לברות מפניהם כלשון הפס׳ (שם לז יט): לא נערך מפני חשך. ולפי זה יהיה מסדרון ופרשדן ביתר דיוק מוצא לבריחה, Notausgang; sortie des secours; emergency exit.]

[1]) [מלה ב. פָּרָשָׁה זו אין קשר לה אל א. פָּרָשָׁה שבמקרא, שהיא לשון פרוש, אמירה ברורה, אלא היא לשון פרישה והתפלגות חלק מחלק, פלוג לפרשיות וחלקים. ועל כן אין אפילו לאמר בברור אם יש לנקד

chapter, section; chapitre: ודורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כלה (פסח' י ד). אלו נאמרין בכל לשון פרשת סוטה, וידוי מעשר וכו' ואלו נאמרין בלשון הקדש מקרא ביכורים וכו' ופרשת המלך ופרשת עגלה ערופה וכו' (סוטה ז א–ג). ספר שנמחק ונשתייר בו שמנים וחמש אותיות כפרשת ויהי בנסוע הארון מטמא את הידים (ידים ג ה). תינוקות ורב מתקינין פרשיותיהן לילי שבת לאור הנר (רשב״ג, תוספת' שבת א יג). מגלגלין זכות על ידי זכאי וכו' להעמיד הימנו פרשיות של זכות הראויות לעמוד הימנו, וחובה על ידי חייב להעמיד הימנו פרשיות של חובה הראויות לעמוד הימנו (שם יוה״כ ה יג). פרשה גדולה קורין אותה בשנים וקטנה ביחיד (שם תעני' ד ד). ונושאין ונותנין בפרשת העינין כל הלילה ואם היה רוצח נושאין ונותנין בפרשת רוצח ואם היה מגלה עריות נושאין ונותנין בפרשת גילוי עריות (שם סנה' ט א). ר' עקיבא אומר כל פרשה שהיא סמוכה לחברתה למדה הימנה, ר' אומר הרבה פרשיות סמוכות זו לזו ורחוקות זו מזו כרחוק מזרח ממערב וכו' כיוצא בו אתה אומר אתם לא עמי ואומר והיה מספר בני ישראל כחול הים וכו' (ספרי במד' קלא). כתב וכו' פרשה סתומה פתוחה, פתוחה סתומה וכו' הרי אלו יגנזו (שם דבר' לו). מניין לקריאת הפרשה רבי אידי בשם רבי יצחק ויעש מה תלמוד לומר כאשר צוה ה' את משה מיכן לקריאת הפרשה (ירוש' יומא ז א). היתה הפרשה של חמשה פסוקים קורא את כולה (שם מגי' ד ה). לא פרשת גירות כהרי פרשת שילוח טמאין (שם ב״ק א א). לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור (רב הונא בר יהודה בשם רבי אמי, ברכ' ח.). כל פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח בה באשרי וסיים בה באשרי (רבי שמואל בר נחמני, שם י.). בקשו לקבוע פרשת בלק בק״ש ומפני מה לא קבעוה משום טורח צבור (ר' יהודה בר זבידא, שם יב :). יכול תהא כל הפרשה צריכה כוונה ת״ל האלה עד כאן צריכה כוונה (שם יג.). איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלוין בה, בכל דרכיך דעהו והוא יישר ארחתיך (בר קפרא, שם סג.). רבי יצחק ורבי יוחנן ורבי יודן גיורי הלכו לשמוע תורה מר״ש בן יוחאי, אית דאמרי פרשת נדרים ואית דאמרי פרשת נסכים (מד״ר בראש' לה). ר' יוחנן בן תורתא פעם אחת בא לפני רבי עקיבא אמר לו עמוד וקרא בתורה אמר להם לא עברתי על הפרשה (שם שמות מ). ד״א מיוסדים על אדני פז אלו פרשיותיה של תורה שהן נדרשות לפניהם ולאחריהם (שם ויקר' כה). מה גלים הללו בין גל גדול לגל גדול גלים קטנים כך בין כל דבור ודבור פרשיותיה ודקדוקיה של תורה היו כתובים (ר' יוחנן בשם חנניא, שם שם, ידיו גלילי זהב). שלש פרשיות כתב לנו משה בתורה וכל אחת ואחת יש בה מששים ששים מצות ואלו הן פרשת פסחים, פרשת נזיקים, פרשת קדושים תהיו (ר' יוחנן בשם ר' שמעון בן יוחאי, פסיק כב', החודש, עו.). — ובפהמ״א : לפי שהפרשה עסוקה ובאה בשכרותו של נח שקלקל בה חם ועל ידו נתקלל כנען וכו' לפיכך הוצרך לומר כאן וחם הוא אבי כנען (רש״י, בראש' ט יח). שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות (רמב״ם, מזוזה ז א).—ואמר הפיטן : פרשה זאת להגות בקץ זה, פלסיה להקדים לפלם צר ובווה (ר״א קליר, מעתיק פלוסים, קרוב' שקלים). אצורה ומפרשה, עצורה ולא מפרשה, זאת חקת הפרשה, בכל שנה מתפרשת (הוא, אלורה ומפרשה, קרוב' פרה). חכמי לבב חכמו קבוע ולתקנה, ארבע פרשיות תמיד לקרות ברננה, לעתים מזמנים שנה בשנה (משה בן חבוב, אם פני מלך, יוצ' הפסקה שניה).—ואמר המשורר : נאם אברם אסיר תקוה, אשר פתח עני יתרו, עדי הלך חצי לבו, וענה הנדוד יתרו, וזה פרש בפרשה, תחלתה דבר יתרו (ראב״ע, נאם אברם, כהנא א, 9). וראשית פרשה עלי פיהו קשה אשר היא נדרשת בפי התינוקים (הוא, כנור הקיר, שם 27). — *ראשי פרשיות, התחלות

אף מלת זו פְּרָשָׁה דוקא, או אם נקוד זה, הנמצא אף במשנ' מנק' ובמסרת הבבלית, יסודו בטעות ההולכים אחר נקוד המלה המקראית. ובאמת שגורה בפי האשכנזים ההגיה פָּרָשָׁה, פָּרָשִׁיּוֹת, ואולי כך נכון, ובנקוד הבבלי (עי' פורת, לשון חכמים, 141), שאין בו סימן לסגול ובמקומו בא פתח, מנקד בספ' פָּרַשַׁת, וי״א פְּרֶשֶׁת, ע״מ יַפְשֶׁה — יַפְשֶׁת, וצ״ע.

ואשר לענין אין הפרשה בשמושה בתו״מ מזדהה עם אחת החלקות המסמנות בספרי המקרא, אלא כך נקרא כל חלק ענֻיני, בין גדול בין קטן.]

הפרשיות, המלים או הפסוקים שהפרשיות מתחילות בהן: מאי לאו לקרות, לא, לסדר ראשי פרשיות וכן אמר רבה בר שמואל אבל מסדר הוא ראשי פרשיותיו, וכולה פרשה לא וכו' (מגה יב:). — *עֵרוּב פרשיות, עי' *עֵרוּב. — *פָּרָשַׁת השבוע, סדר מסדרֵי התורה הנקרא בבית הכנסת באותו שבוע. —*פָּרָשָׁה, מ״ר פְּרָשׁוֹת, התפצלות, הסתעפות, בין הפרשות, פי הפרשה: עד היכן חוט השדרה אמר רב יהודה אמר שמואל עד בין הפרשות (חול' מה:). בעי רב פפא את״ל עד ולא עד בכלל פי פרשה מהו, בעי רבי ירמיה את״ל עד ועד בכלל פרשה עצמה מהו, ת״ש הפרשה תידון כבשר מאי לאו פרשה ראשונה ושניה, לא, שלישית (שם מו.). — ובסהמ״א: עד בין הפרשות דומה (חוט השדרה) לתרות של דיקלי (והזהיר, ויקרא מג; סמיכי). עד היכן חוט השדרה תחלתו מבהוץ לפולין שבתחלת העורף עד סוף פרשה שניה שלא ישאר אחריה אלא פרשה שלישית הסמוכה לתחלת האליה, ושלש פרשיות הן ואלו הן שלשה עצמות דבוקין זה בזה למטה מחליות של שדרה (רמב״ם, שחיטה ט ג–ד). — *פָּרָשַׁת דְּרָכִים, מקום שהדרכים מתפרשות בו, אֵם הדרכים: המבכרת שהפילה שליא וכו' ואין קוברין אותה בפרשת דרכים וכו' (חול' ד ז). כותבין מקלט מקלט על פרשת דרכים כדי שיהא רואה וגולה לערי מקלט (ר' אליעזר בן יעקב, תוספת' מכות ג ה). אין לך דרך שאין בה עקמימות וכו' ואין לך דרך שאין בה פרשות (ספרי דבר' כ). משל לאחד שהיה יושב בפרשת דרכים והיו לפניו שני שבילים וכו' (שם נג). בן סורר ומורה וכו' צפה הקב״ה שסוף זה עתיד לגמר נכסי אביו ואת נכסי אמו ויושב לו בפרשת דרכים ומקפח את הבריות והורג את הנפשות וכו' (ירוש' סנה' ח ז). פעם אחת הייתי מהלך בדרך וראיתי תינוק יושב על פרשת דרכים ואמרתי לו באיזה דרך נלך לעיר (ר' יהושע, עירובי' נג:). שהיתה (לאה) שומעת על פרשת דרכים בני אדם שהיו אומרים וכו' (ב״ב קכג.). כשגרשו (אברהם לישמעאל) ישב בפרשת דרכים והיה מלסטם את הבריות (מד״ר שמות א). אבא תחנה חסידא נכנס לעירו ערב שבת עם חשיכה וכו' ומצא מוכה שחין אחד מוטל בפרשת דרכים (שם קהלי, קהלת תליתאה,

לך אכול). לצור גבוה שהיה עומד בפרשת דרכים והיו בני אדם נכשלין בו וכו' (ר' סימאי, פסיק' ר״כ, סוטה, בובר, קסה.). — *פָּרָשַׁת ימים, פעֻלת האדם הפורש בים: קוינו לראות נחת ומרגוע ולנוח מיגע הסחורה והליכת מדברות ופרשת ימים (ד״ה של יהודי מצרים וא״י ב, יעקב מן, 169). — ואמר הפיטן: פרשת דרכים כגע עם משלח, צדדם מארת פלשת טוב ומלח (משה בר קלונימוס, אימת נוראותיך, קרוב' א פסח). — *ופָּרָשַׁת הָעִבּוּר, זמן פרישת השכינה מישראל, רִחוּק קץ הגאולה[1]: המהלך במקום סכנה

[1] [לעיל, בערך א. עִבּוּר עמ' 4269 ובהערה שם לא פֹרש הכיטוי פרשת העבור, ואף נזכרו גרסת כ״י פרמה (הציבור) ופירושי האמוראים בבבלי ובירושלמי. ר' אחא בירושלמי הבין לפי זה: כל שש״צ עובר לפני התבה תובע; האמוראים שבבבלי, לפי שיטה אחת: בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כאשה עוברת (אין כאן עברה כנראה אלא תוספת לבאור הענין, ועקר הפרוש במלה עוברת, מעֻברת, הדורשת את השם עבור); ולפי שיטה אחרת: בשעה שהם עוברים על דברי תורה. ומעין זה למשל רעב״ט: בשעה שהם פורשים לעברה, וכדומה.

באחרונה דן בשאלה ר' לוי גינצבורג, פירושים וחדושים בירושלמי, חלק ג' (ניו־יורק תש״א), עמ' 348 וכו'. מתוך העובדה ששלשת האמוראים כולם דורשים את המלה עבור, ולא צבור, הוא מוכיח בצדק שאין ממש בגרסת צבוּר (ואולי נולדה הגרסה בהשפעת המלים שליח ציבור שבדברי ר' אחא בירושלמי). אחר כך דוחה ג. בצדק את כל הפרושים שנסו קדמונים ואחרונים לבאור הצרוף פרשת העבור, וז״ל: ויש מהם שאמרו שפרשת העבור היא כמו פרשת דרכים, שכן אדם מתפלל תפלת הדרך כשהוא עומד בפרשת דרכים, ויש שאמרו שעבור משמעו כאן כבהרבה מקומות אחרים: עבורה של עיר, וכו', ובסוף העבור, במקום שהוא מתחלק וכו', שם מתחלת הסכנה וכו אדם מתפלל. וכל אלה הדברים אינם אלא דברי נביאות, ולא עוד אלא שהדעת נוטה שאין אדם מתפלל כשהוא עומד בפרשת דרכים והעיברים ושבים מטרידים אותו, וכו', ע״כ. ואחר כך מביע ג. את דעתו שעבור (על משקל גִּבּוֹר) פרושו עוכר דרכים, וז״ל: ואמרו במשנה שהמהלך במקום סכנה, הוא מתפלל בראשונה על הצבור, ואומר: הושע את עמך את ישראל, ומוסיף ואומר: בכל פרשת העבור יהיו צרכיהם לפניך, ופירושו, שכל בקשה ובקשה פרטית של עוברי דרכים — זה מתפלל שינצל מליסטים וזה מתפלל שלא יפגעו בו חיות רעות — תבוא לפניך

מתפלל תפלה קצרה ואומר הושע ה׳ את עמך את שארית ישראל, בכל פ ר ש ת העבור יהיו צרכיהם לפניך (ר׳ יהושע, ברכ׳ ד ד).

פְּרֹשׁוֹז, ס״ז,—פעלת הַמְפָרְשֵׁז, ואמר הפיטן: צֹעה בכח בעין הקרח, ו ב פ ר ש ו ז[1]) ענן במחסה נתארת (ר״א קליר, אצי גדור כפגס, תפלת טיבה לגונז, 202).

פְּרֹשׁוֹן, ס״ז,—כמו פֵּרוּשׁ במשמ׳ דבור ברור בתפלה, ואמר הפיטן: להלל פני אחרון וראשון, לתבוע חכמה ב פ י ר ש ו ן לאדם מערכי לב (ומיוי מענה לשון) (ר״א קליר, אדפק בלהרים, רשות, Elbog., Stud. עמ׳ 120). המידעי בינת פ ר ש ו ן, המתגברים בנחל קישון (רסע״ג, אסק, רשות, סדור רסע״ג, סלו).

פָּרָשׁוּת, ס״נ,—מלאכת הַפָּרָשׁ, רוכב הסוס: כי כל שתי מלאכות שהאחת קודמת לאחרת קדימה טבעית כמלאכת הרסן למלאכת הפ ר ש ו ת או כמלאכת האריגה למלאכת החייטים שהמלאכה הקידמת היא פחותה במדרגה מן האחרת וכו׳ (ר״י אלבו, עקרים ג כח). אחר זה אמר המלך אל פקידיו תנו לב לדעת כמה נפקדו מפרישי הטבלא בזה החפוש וימצאו שנפקדו מהמ״ב שמתו במלחמת החיפוש בגבורת כלי זיין ו פ ר ש ו ת (מלך ארטוס, תרגום משנת לט, חולר טוב לגרלינגר). ויצו לעשות סיבוב אחד באחו של עיר וינצישטרי ליום נועד למען למד דרכי מלחמה וגבורות פ ר ש ו ת אל אלו הפרשים החדשים (שם). — ובמשמ׳ מעמד הפרשים, האבירים, knighthood; chevalerie; Ritterstand: והמלכה חלתה פניו מאד שיביאה עמו אל הסבוב מתאותה לראות הקבוץ הגדול מן הפ ר ש ו ת (שם). אלטיכסיא, סימני הפ ר ש ו ת במלבושים ובכל דבר (מלון למח דוד, ככריות, אלטיכסיא).

פַּרְשֵׁז, ס״י, פַּרְשֵׁז[2]), — כמו פֶּרֶשׂ: מאחז פני כסה פַּרְשֵׁז עליו עננו (איוב כו ט). — ובסהמ״א:

ותעשה צרכיהם ותמלא משאלותם. ופרשה כאן היא כמו פרשת הכסף באסתר (ד ז) וכו׳, במקום תפלת עוברי דרכים וכו׳.

אבל גם פרוש זה, כאילו דרש ר׳ יהושע שיוסיף המתפלל בתפלה קצרה, הבאה במקום תפלת י״ח, דוקה בקשה מיֻחדת על עוברי דרכים, וזאת בלשון משנה זו: בכל פרשת העבור, כלו׳ בכל תפילת העובר בדרך יהיו צרכיהם (של עוברי דרכים דוקה, ולא של כל ישראל) לפניך, איננה מניחה את הדעת.

ואולם תמוה הוא שבפירוש הביטוי פ ר ש ת ה ע ב ו ר בתפלת ר׳ יהושע התעלמו מן העובדה שאין פרשה כאן אלא שה״פ לשמוש הפעל פ ר ש על יד ע ב ו ר, הנמצא בס״א בלשון התנאים. במד״ר (ויקר׳ יט) נאמר: ר׳ יוחנן בשם ר׳ אליעזר בנו של ריה״ג אומר ומה אם האשה הזו ע״י שפרשה שנים שלשה ימים התורה קורא אותה נדה אנו ש פ י ר ש נ ו מבית חיינו ומבית קדשנו ותפארתינו כמה ימים וכמה שנים כמה קיצין וכמה ע י ב ו ר י ם עאכ״ו, ע״כ. אין כאן עיבורים על יד קיצין עיבור שנים סתם, אלא עבור הקץ, חישוב שנות קץ הגאֻלה, זמן בוא הגאלה המקֻוה לפי חשבון זה או זה. והרי כך באה המלה גם במד״ר (שה״ש ב): קול דודי הנה זה בא וכו׳ זה משה בשעה שבא ואמר לישראל בחדש זה אתם נגאלין, אמרו לו משה רבינו היאך אנו נגאלין, והלא אמר הקב״ה לאברהם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ועדיין אין בידינו אלא רד״ו שנים. אמר להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בחשבונותיכם, אלא מדלג על ההרים וגו׳ אין הרים וגבעות האמורין כאן אלא ק צ י ם ו ע י ב ו ר י ן, מדלג על החשבונות ועל הקצים ו ע י ב ו ר י ן, ע״כ.

לפי זה פ י ר ש ו ישראל מבית חייהם כמה ע י ב ו ר י ם, עיבור אחרי עיבור של גלות, וגלות זו המצפה לגאולה שאיננה באה, היא הנקראת אפוא פ ר ש ת או פ ר י ש ת (כך אצל בוקשטורף) העבור, פרישת ישראל ממקור חייהם ומעבור הגאלה האמתי. וזו תפלת ר׳ יהושע שבכל זמן פרשת העבור, בכל זמן רִחוק ישראל מבית חייהם יהיו צרכיהם לפני הקב״ה. ויפה תפלה זו ליהודי המהלך בגלות במקום הסכנה. ואף יש להבין שעל מקום סכנה מיֻחדת דבר כאן ר׳ יהושע, על מקום רדיפה וגזרת השמד שאי אפשר להתפלל בו תפלה מלאה. ולפי זה צדקו אמוראי בבל שבארו פרשת העבור כזמן התעברותו ורִחוקו של הקב״ה מעמו, אלא שלא נתנו, ואולי אף לא ידעו עוד, את פרושה המדֻיק של המלה עִבור בתוך הצרוף פרשת העבור, שענינו זמן פרישת השכינה ופרישת עבור הגאֻלה, קץ הגאלה מישראל. — וכדאי להשתמש בבטוי זה גם בזמננו.]

[1]) [מנק׳: וּבְפִרְשׁוּז.]

[2]) [ס״א פַּרְשֵׁז, אין לו חבר ועניננו פרש והדומה לו (לשון ראב״ע) לפי דעת כל המתרגמים והמפרשים. ואין להכריע אם פ ר ש ז אך ט״ס במקום פרש, בהשפעת מאחז שלפניו, או באמת צורה לשונית הבאה במקום פרשׂ בהכפלת השי״ן. ורד״ק (מכלול, ליק, קלד.)

ויברך את כל עמו ישראל בברכות כפולות ומעולות ויפרשו עליהם ענני הברכות והשלומות (מכתב דוד ראש הגולה, גנזי נסתרות קנק ג, 123). השר אשר פרשז ענני הוד ושם חפת יקר חסד לעד נמתחה (ד"ס פל יהודי מלכים וא"י ב, יעקב מן, 267). וכן הדין ביום המעונן כי האד אשר פרשז עליו עננו מתחלק לכמה גוונים כפי איכות דקותו ועכירותו (ר"י מוסקאטו, קול יהודה לכוזרי ב ז, יב.). — ואמר הפיטן: במרום הכין כסא מלכותו, פרשז עננו ודק נטה לאהל (יוסי בן יוסי, אזכיר גבורות אלוה, עבודה ליוה"כ, בכודי, מנחה, כז). צורר כי יסטין יפרשז ענן כסא, קול שופר לעת יעל מאחז פני כסא (ר"א קליר, ומיום, קדוש' מוסף ר"ה). הבדיל לעם הקדוש ופרשז עליו עננו (שמואל בן מסה, שוכן עד וקדום, פזמו' למתן תורה, סדור אהבת לונה, תסלד.). —ואמר המשורר: יקשר חן וחסד על גברת, במעגל חן וחסד ימשכני, מפרשז בענן עבי שחקים, לרעיתי והיא תפיק רצוני (ר"ש שבזי, אילת חן, שירי תימן, 103). היא מקררת לאשם, היא כמו מלכם בראשם, וענניה לבושם, פרשזה תמיד להפליא, מעשה צורה בגילה, הוא מנת כוסי וחבלי (שם, מסדר חסן וכלה, שם, 201).—ואמר המליץ: פרשז עננך והקדר עליהם שמש צדקך ביום אור (ר"י סטנוב, אסף ג מג יז). — וכמשמ' פרש ובאר, ואמר הפיטן: פרשזתה להם תורת חמנחה וכו' (רסע"ג, אזהרות, סדור רסע"ג, רמ).

—פעי', פרשז, ביני' מפרשז, — שפרשזו אותו, שפרשזו עליו, ואמר המשורר: בינו ידידי זאת ותזכו לחזות, סכות מפורשזות באור קדמוני (ר"ש שבזי, רים הדס, שירי תימן, 121).

פַּרְשָׁן, ש"ז, — מפרש ומבאר; Ausleger; commentateur; commentator: גירסא זו הכתובה בספרים משובשת היא ועל ידי פרשנים טועין שלא היו בקיאין בשמועה ופירשוה בשיבוש בתוך הגירסא (רש"י, כרית' ד., ד"ה והכא). כי כאשר חזיתי פרשנים התבוננתי בשמש תחלה מפי המולד אשר היה זכר לפיכך קראתיה סימן החיים (ראב"ע, משפטי המולד, 121). וכן פירשו כל הפרשנים וכו' (רשב"ם). ראיתי לפרשן אחד מהם כשרצה לפרש התורה אמר כי בשני הספרים הראשונים יש לי לבאר כפי מה שיורה הכתוב על פי שסובל המאמר אך בשלשה הספרים התנה שלא יטה ממה שפירשו רבותיו (ר"א הקראי, גן עדן, שחיטה, פתיחה, סג.). — ואמר הפיטן: אבוי קרץ בא גם על ספרי תלמוד ופסקנים ופרשנים (יום טוב ליפמאן, קינה על ר' יחיאל מיכל, לקורות הגזר' מסב' ו). — ובחדוד, פַּרְשַׁן-דָּתָא (פרשנדתא), תאר לרש"י מְפָרֵשׁ הַדָּת, ואמר המשורר: פרוש נורא שם לתורה על כן נקרא פרשן דתא (ראב"ע, כוכב דרך, כהנא א, 59).

פַּרְשָׁנוּת, ש"נ, — מלאכת הפרשן, ספרות הפרושים, נוהג בספרות החדשה.

***פַּרְשָׁע**, ש"ז, — עץ מצרי, (mimusops) persea, של יונים ורומים, פַּרְסָאָה בלשון התלמוד[1]: הפרסאות[2] שביעית שלהן מוצאי שביעית שהן עושות לשתי שנים (ר' יהודה, שביע' ה א). כל גולמי כלי עץ טמאים חוץ משל פרשע מפני שהם מחוסרים שליקה (תוספת' כלים ב"מ ב יט).

א. **פרש**[3], ממנו מְפָרָשׁ, פְּרִישָׁה, פְּרִישׁוּת. א. פָּרַשׁ.

ב. **פרש**, ממנו ב. פָּרַשׁ.

א. **פָּרַשׁ**, פ"י, פָּרַשְׂתָּ, פָּרְשׂוּ, פּוֹרֵשׂ, פֹּרְשֵׂי, אֶפְרֹשׂ, אֶפְרוֹשׂ, אפרשׂה, יִפְרֹשׂ, פְּרֹשׂ, פְּרוּשָׂה, פְּרֻשׂוֹת, יִפְרְשֵׂהוּ, — פָּרַשׂ העוף את כנפיו, שָׁטַח אותן לעוף:

כותב: פרשז עליו עננו, אפשר כי הפתח מקום חירק והוא נבנה על בנין פעל כמו וְקַרְקַר כל בני שת שהפתח מקום חירק ואפשר שיהיה פרשז מקום בנין פִּעֵל ויש אומרים כי היא מלה מורכבת משלש תיבות פֵּרֵשׂ שדי זיו, על כל פנים תבנה כל בנין פעל ממנו, ע"כ.]

[1] [פַּרְשָׁע היא צורתו המקורית של השם, שמקור' במצרית, אם לא שהיה אף בשמית, שהמצרית היתה קרובה לה, והיונים והרומים העתיקו את השם בצורה persea. וממנה פַּרְסָאָה שבתלמוד. ועי' לֶו Flora II, 240; III, 348, 517.]

[2] [כך גם בתוספתי (שביע' ד א), אך בירוש' גני' (עמ' 51): הפרסיות, ובמדב"מ הפרסאיות.]

[3] [הוא ב. פרס בכתיב רֹב המקורות התלמודיים בהעתקות שלפנינו ובארמ', פרש a) בערב', ובאשור' פָּרַשׁ, נפע' נַפְרֻשׁ במשמ' פרש בכנפיו, עף וברח, ועי' להלן, ועי' בהערות לב. פרס, וא. פָּרַשׁ.]

a) فرش

יפרש כנפיו יקחהו ישאהו על אברתו (דבר' לב יא). המבינתך יאבר נץ יפרש כנפיו לתימן (איוב לט כו). —והכרובים: והיו הכרבים פרשי כנפים למעלה סככים בכנפיהם על הכפרת (שמות כה כ).—ובהשאלה, פרש האיש כנפו על האשה, בא אתה בברית הנשואים, לקחה לו לאשה: ואראך והנה עתך עת דדים ואפרש כנפי עליך ואכסה ערותך ואשבע לך ואבוא בברית אתך נאם אדני יי' ותהיי לי (יחזק' יו ח). ופרשת כנפך על אמתך כי גאל אתה (רות ג ט). ועי' כנף. — פרש בגד, שמלה, מסך וכדו', שטח אותם: ונתנו עליו כסוי עור תחש ופרשו בגד כליל תכלת מלמעלה (במד' ד ו)' ופרשו השמלה לפני זקני העיר (דבר' כב יז). ותקח האשה ותפרש את המסך על פני הבאר ותשטח עליו הרפות (ש"ב יז יט).—פרש נס בספינה: נטשו חבליך בל יחזקו כן תרנם בל פרשו נס . (ישע' לג כג).— פרש את הספר, פתח את המגלה לקראה: ויקח חזקיהו את הספרים מיד המלאכים ויקראם ויעל בית יי' ויפרשהו חזקיהו לפני יי' (מ"ב יט יד). — פרש רשת, מכמרת, שטח אותת לצוד בה בעלי חיים: ואנו הדיגים ואבלו כל משליכי ביאור חכה ופרשי מכמרת על פני מים אמללו (ישע' יט ח). ופרשתי את רשתי עליו ונתפש במצודתי (יחזק' יב יג). פרש רשת לרגלי השיבני אחור (איכה א יג). — פרש מכבר: ויהי ממחרת ויקח המכבר ויטבל במים ויפרש על פניו וימת (מ"ב ח טו). — פרש אהל: ויפרש את האהל על המשכן וישם את מכסה האהל עליו מלמעלה (שמות מ יט). — פרש כפו לעני, פתח את ידו לתת לו: כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון (משלי לא כ). — ופרש את כפיו זו על יד זו שטוחות ופתוחות לאל לתפלה: כצאתי את העיר אפרש את כפי אל יי' (שמות ט כט). כל תפלה כל תחנה אשר תהיה לכל האדם לכל עמך ישראל אשר ידעון איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה (מ"א ח לח). קם מלפני מזבח יי' מכרע על ברכיו וכפיו פרשות השמים (שם שם נד). אם שכחנו שם אלהינו ונפרש כפינו לאל זר (תהל' מד כא). — פרש ידו לשדד ולחמס: ידו פרש צר על כל מחמדיה (איכה א י). פרש ענן: פרש ענן למסך ואש להאיר לילה (תהל' קה לט). — פרש אורו בענן [1]: הן פרש עליו אורו ושרשי הים כסה (איוב לו ל). — ושחר (כמשמ' שחור) פרוש: יום ענן וערפל כשחר פרש על ההרים (יואל ב ב). — ובהשאלה, פרש אולת, גלה, עשה בגלוי אולת: כל ערום יעשה בדעת וכסיל יפרש אולת (משלי יג טז). — ובתו"מ: אין פורשין מצודות חיה ועופות ודגים אלא כדי שיצוד מבעוד יום (ב"מ שבת א ו). הפורש מצודה לבהמה חיה ועוף אף על פי שנכנסו לתוכה פטור (תוספת' שם יב ה). התחיל הבן מצטער מפני החמה פרש עליו אביו בגדו (מכי' בשלח, מסכתא ב ד). פורשין מחצלת על גבי שיפות של לבינים בשבת (ר' ירמיה בשם רב, ירוש' שבת ד א).—*ובהשאלה, פרש סכת שלום: בקרית שמע, פורש סוכת שלום עלינו ועל עמו ישראל ועל ירושלם (רבי אבון, שם ברכ' ד ה). מעשה בר' יהושע שהיה אכסניא אצלו בא אדם אחד נתן לו אכילה ושתיה והעלהו לעליה ונטל סולם מתחתיו מה עשה אדם זה עמד בחצי הלילה פרש טליתו ונטל את הכלים וכרכן בטליתו ובקש לירד ונפל ונשברה מפרקתו (כלה רבתי ט). עד שהזאב בא לצאן פרשו לו מצודה (מד"ר שמות כב). — ועי' ב. פרם. —ובספה"א: מביאין ספר תורה ופורשין אותו לפניהם ונעשין כמין גורן עגולה וכו' ופורשין את כפיהן לאביהם שבשמים (פדר"א מ). פרישטוגיאה שלו פרושה מיום אל יום ומחדש לחדש (ברא"ש רבתי, אלבק, 167). וכל בית מעטר במיני שביסים ומפרשי רקמה עליו פרושים (ר"י הריזי, תחכ' ג, 36). — ואמר הפיטן: מהלך ארבע מאות פרסה נע ונד מכמורת לפרשה (ר"א קליר, אזכיר סלה, קרוב' זכור). — ואמר המשורר: אשר כנס נתנו על מלכים ובשחק על תבל פרשו (רשב"ג, בחר מהמלי, ברודי, 7). ואם אינם הלא כנפות הדרם עלי אפי תהלתם פרשים (רמב"ע, הרים מה, מעה"ם 69). מראה דמות אדם עלי ספיר בעת אראה שפתיך עלי שניך, שמש בפניך וליל תפרשי על זהרו עבי קוצותיך (ר"י הלוי, מה לך צביה, שם 92). רע משיא האשה בכחשו

[1] [אין זה אור להאיר, אלא לשון אררך אאר, מארתו וקללתו של האל לרשע, שהבורא פורש אותה כנגד עיני החוטא בענן החשך (ולא אור) הפרוש מתחת פני השמים, ובזה הוא מכסה את תחתית (שרשי) הים העליון שבשמים לבל יראוהו, עי' טורטשינר, ס' איוב.]

פ ר ש רשתו ולכד נפשו על כן יחולו על ראשו כל הקללות האלה (רמנ"ע, חוחום חל, חיגר, 224). ומשכן בין אשר יד אל פ ר ש ו בתוך קרסי וממי ללאתיו (כ"י חריזי, תחכ' עז, 162). — ״ופרוש במשמ' מפור ומפֹרד, ואמר המשורר: וימים קרבו עצם לעצמו ודבקו בשרים הפ ר ו ש י ם, שמחות נעלו על הררי מור ועל גבעות לבונה הם בנוסים (רמנ"ע, הרים מר, מעה"ם 69) [1].

—נפע', יפָּרֵשׂוּ,—נִפְרַשׂ, ברח, נס [2]: ואת כל מברחו בכל אגפיו בחרב יפלו והנשארים לכל רוח יִפָּרֵשׂוּ (יחזק' יז כא). — ״ובמשמ' שֶׁפֵּרְשׂוּ אותו: עמוד הענן היה מתמר ועולה ונמשך על גבי בני יהודה כמין סוכה ולא היה נ פ ר ש עד שמשה אומר שובה יי' רבבות אלפי ישראל (רס"י, במד' ט יח). כמהר צפור לרוץ אל הפח ואינו יודע כי הפח נ פ ר ש שם בנפשו של צפור (הוח, משלי ז כג).

—פע', פֵּרַשׂ, פֵּרְשָׂה, פֵּרַשְׂתִּי, יְפָרֵשׂ, תְּפָרֵשׂ, פָּרֵשׂ, פָּרֶשְׂכֶם, — א) פֵּרַשׂ את כפיו, הרים אותן שטוחות ופתוחות לתפלה: וּבְפָרִשְׂכֶם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפלה אינני שמע (ישע' א יה). — וּפֵרַשׂ ידיו בגעגועים: פֵּרַשְׂתִּי ידי אליך נפשי כארץ עיפה לך סלה (תהל' קמג ו). — וּפֵרַשׂ האל את ידו לאדם, הושיט לו את ידו: פֵּרַשְׂתִּי ידי כל היום אל עם סורר (ישע' סה ב). — וּפֵרַשׂ האדם הסובל כידיו, הושיט אותן הנה והנה אולי ימצא תומך: פֵּרְשָׂה ציון בידיה אין מנחם לה (איכה א יז). — וּפֵרַשׂ השוחה את ידיו לשחות, פשט אותן: וּפֵרַשׂ ידיו בקרבו כאשר יְפָרֵשׂ השחה לשחות (ישע' כה יא). — ב) פזר, הפיץ: כי כארבע רוחות השמים פֵּרַשְׂתִּי אתכם (זכר' ב י). בְּפָרֵשׂ שדי מלכים בה תשלג בצלמון (תהל' סח יה). — ובתו"מ: נטל מקצת פאה וזרק על השאר אין לו בה כלום, נפל לו עליה ופ י ר ש [3] טליתו עליה מעבירין אותו ימנה (פאה ד ג).

---

[1] [ברמב"ם מצוי אף פֵּרְשָׂה נדה (עי' ד. פֵּרַס, הערה): והן אומרין הוציאוה (את הסוטה) כדי שלא ת פ ר ו ש נדה והגדות מטמאות עזרת נשים (רמב"ם, סוטה ג עז).]

[2] [יחזקאל הבבלי משתמש בפעל כהוראת נִפְרַשׂ בלשון בבל, עף, ברח, ועי' בהערה לשרש.]

[3] [בירוש' ופירס, ובמקום אחר (ירוש' גיט' ט ג): פרס, עי' ב. פָּרַס, קל.]

ב. פָּרַשׂ, ס"י, פְּרָשׂוֹ, פֵּרֶשׂ, — כמו א. פָּרַס: וּפָרְשׂוּ כאשר בסיר וכבשר בתוך קלחת (מיכה ג ג). עוללים שאלו לחם פֹּרֵשׂ אין להם (איכה ד ד).

—נפע', *נִפְרַשׂ, נִפְרַס, נִשְׁבַּר: יוצאין במצה נא כדי ש ת י פ ר ש [1]) ולא תיעשה גידין גידין (ירוש' פסח' ב ד).

ג. *פָּרַשׂ, ס"י,—כמו ג. פָּרַס: כל שלא ראה מאורות מימיו לא י פ ר ו ש את שמע, הא אם ראה פ ו ר ש (ירוש' מכות ב ה). היושב בבית אפל לא י פ ר ו ש את שמע (שם שם).

פרת [2]), ממנו א. פֵּרַת, פְּרָת.

א. פָּרַת [2]), קל לא נמצא.

—פע', פֵּרַת,—הלך ורץ, עי' פְּרָת.

ב. *פָּרַת [3]), קל לא נמצא.

—פע', *פֵּרֵת, פירת,—פֵּרֵת כפלוני, השפיל והבות אותו כפרש ורפש: זה שלא קנה לו ב' פרוטות מימיו הוא פ י ר ת בממונו של עולם ואוסר הכל הבלים (מד"ר קהל', את הכל עשה).

ג. *פָּרַת [4]), קל לא נמצא.

—התפ', *הִתְפָּרֵת,—הִתְפָּרֵת הנהר, הפך לכמה יאורים: נהר פרת, מגיד ש מ ת פ ר ת [5]) והולך עד שהוא כלה במגרפה (מדה"ג דבר' א ז, הסגלה).

פֹּרָת [6]): בן פֹּרָת יוסף בן פֹּרָת עלי עין בנות צעדה עלי שור (בראש' מט כב).—״כנוי ליוסף, ואמר

---

[1] [בכ"י לידן: שתיפרס, ובבבלי (פסח' לז.): כל ש פ ו ר ס ה וכו', ועי' ליברמן, הירושלמי כפשוטו, 407.]

[2] [עי' פְּרָת, הערה.]

[3] [פעל זה נגזר כנראה מן הארמ' פ ר ת שהוא כמו ב. פ ר ש בעבר'. ובארמי' שבמדר': והוון חמשה מלכין יתבין ומפרתין ליה בנבוכד נצר קדם לצדקיהו ואמרי לי' לא יאיא ליה מלכותא לנבוכד נצר אלא לך יאיא מלכותא (מד"ר איכה, ישבו לארץ).]

[4] [פעל המקרב את משמ' השרש פ ר ד אל צורת שם הנהר פְּרָת, ועי' בהערה הבאה.]

[5] [נ"א: מ פ ר ה (ספרי דבר' ו; מד"ר בראש' עז), מ פ ר י ד (מד"ר שם שם, תיאודור; ילק' שמע' דבר' תתח), עי' הערה בעמ' 5141.]

[6] [רֹב התרגומים והמפרשים הקדומים (אחרת רש"י המפרש: בן חן והוא לשון ארמי אפריון נסטית וכו') הבינו מלה זו כלשון פריה וצמיחה, אלא שנחלקו

הפיטן: איש אשר מכר פ ו ר ת למדינים ונותן ביד אחים מדנים בגד יהודה בבינענים וכו׳ (ינאי, איש אשר מכר, קרובץ׳ לפ׳ ברלשי, זולאי, מג). ועל אמרו דרכי נסתרה נכסה מנו פ ו ר ת בסתירה (כ״א קליר, אמץ אדירי, מוסף א ר״ה). זימן אורחת ישמעאלים עלילה לפ ו ר ת לבד יאבד (ר׳ שמואל יזכה, אופן ויפג, פרידי מהגני׳, מ״ל וייס, 79). — ״בן פֹּרָת, בן יפה [1]), ואמר המשורר: והמשרה לויה עלי ראש יאשיה במעין תושיה הלא הוא בן פ ר ת (ר״י חריזי, תחכ׳ א, 23). — ״ובמשמ׳ ענף פוֹרֶה [1]), ואמר הפיטן: אל ציון אשיב שבותך שם אפריון שתילי בן פ ו ר ת וסנסן רטוב שם ועשב צומח (ר״י נגיארה, יפה בולי, ספר פזמונים תימני, לט). — ונוהג הבטוי בן פרת יוסף כסגלה נגד עין הרעה אצל הספרדים ויהודי המזרח [2]).

פַּרְתְּם [3]), ש״ז, רק מ״ר פַּרְתְּמִים, איש נכבד או זקן בבבל ובפרס: בשנת שלש למלכו עשה משתה לכל שריו ועבדיו חיל פרס ומדי הַפַּרְתְּמִים ושרי המדינות לפניו (אסתר א ג). ונתון הלבוש והסוס על יד איש משרי המלך הַפַּרְתְּמִים והלבשו את האיש אשר המלך חפץ ביקרו והרכבהו על הסוס ברחוב העיר (שם ו ט). ויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו להביא מבני ישראל ומזרע המלוכה ומן הַפַּרְתְּמִים (דני׳ א ג). ובספהמ״א: והוא (זרבבל) מן ה פ ר ת מ י ם מזרע המלוכה (יוסיפון, גינצבורג, לה).

בהכנת הצורה. כמה מהם מבינים פֹּרָת כמו פֹּרִיָּה (ראב״ע: ודקדוק פורת פועלת וכו׳ כמו אויבה גם אויבת וכו׳), אחרים השוו אף פֹּארָה, פֹּארוֹת (שלפי סנחם היא מן פרי, פריה). ואמנם הנקוד בֵּן ולא בֶּן איננו מתאים לכך, ואין לקבל את דברי ראב״ע, שלפנינו מלה בֵּן אחרת שהיא נקבה, במשמ׳ סעיף וענף, וכן אין ממש בהצעות החדשים. וגם מתקבלת המשפטים שבפסוק יש לראות שאין לצרף בֵּן פֹּרָת ליוסף, כאלו חכונה לתאר את יוסף כבן פרת. הרי עקר מבנה הפסוק (שחלק ממנו מובא פעמים לשם הדגשה) בתקבלת הוא: ב ן פרת עלי עין — ב נ ו ת צעדה עלי שור. ומכאן שהמלה פ ר ת היא פעל מקביל אל צ ע ד ה: כשם שצעדו הבנות עלי שור, כך פ ר ת הבן עלי עין. אין י ו ס ף בפסוק אלא לשון קריאה א ל יוסף, כדגמת כמה כתובים כגון: עד יעבר עמך י י ׳ עד יעבר עם זו קנית (שמות יה יו), נשאו נהרות י י ׳ נשאו נהרות קולם (תהל׳ צג ג), עד מתי רשעים י י ׳ עד מתי רשעים יעלזו (שם צד ג). ומכאן שיש לראות פ ר ת כפעל במשמ׳ קרובה אל צ ע ד ה שבאותו פסוק, בודאי במשמ׳ זו של פָּרַד באשור׳ שהיא רָץ בחרדה. ואין כל הפסוק אלא הקדמה לתאור הקרב הבא מיד: הבן רץ בחרדה למקום הקרב על העין, והבנות הסקרניות, שלא יכלו לבוא שמה, צעדו על החומה כדי לראות מרחוק (וכן בתאורי היונים). והנה מעשה הקרב: וימררהו ורבו וישטמהו בעלי חצים וכו׳. ואמנם בן זה שמדבר עליו, הוא כנראה יוסף].

[1]) [על פי פרושי מפרשים שונים לפסוק.]

---

[1]) [עי׳ בהערה הקודמת.]

[2]) [עפ״י דברי התלמוד (ברכ׳ כ.) שאין עין הרע שולטת בזרעו של יוסף, עי׳ בערך עַיִן.]

[3]) [יש גוזרים את המלה מפרס׳ קדומה פְּרַתַם, הנמצא בכתיב ארמי (פהלוי) פרתום, שהוא מקביל אל πρῶτος, ראשון ביונ׳. אך אחרים (עי׳ דברי P. Haupt, AJP XVII, עמ׳ 490) משוים לזה את האשורי פַּרְשָׁם, פַּרְשָׁם, זקן, שָׂב, וגם חבר במועצת הזקנים, שגם היא במבטא ארמי פ ר ת ם. מלה זו פרשם באה באשורי גם כתאר במשמ׳ (שערות) של שיבה, וגם כפעל, שָׂב, הפך שיבה. ועל כן אפשר שאין כאן אלא הרחבת השרש ב. פ ר ש שממנו פֶּרֶשׁ, שהוא פ ר ת בארמי, שגם עקרו כנראה צבע אפור, לא יפה, שכן אף השרש שׂוב, סוב, יש בו משמ׳ זו של כעור ו ס א ו ב, וכנראה אף שיבה במקרא פרושה גם ס א ו ב ולא שער לבן בפס וגם שיבה זרקה בו והוא לא ידע (הוש׳ ז ט).]

תם כרך עשירי (יא)

Date Due
